International Marmara Social Sciences Congress IMASCON 2020 -Autumn

4 – 5 December 2020 KOCAELI

PROCEEDINGS BOOK

Organizer

Sponsors

This congress proceedings book is published as an electronic format as e-book.

All rights reserved.

Editorial Board

Assoc. Prof.Dr. Öznur GÖKKAYA
Lect. İsmail KILICASLAN
Lect. Barış DEMİR
Lect. Kazım KAHRAMAN

ISBN: 978-625-409-180-3

Address Kocaeli Üniversitesi Rektörlüğü, Umuttepe Yerleşkesi Kocaeli, TÜRKİYE
Phone +90 262 303 1000
E-mail info@imascon.com
Web www.imascon.com

All legal and ethical responsibility of the studies belongs to the authors. All rights reserved. The copyright of this proceedings book belongs to Kocaeli University. It may not be copied or reproduced without permission.

TABLE OF CONTENTS

BRIEFLY ABOUT Viii
IMASCON 2020 ORGANIZATION ..... İX
SCIENTIFIC COMMITTEE X
IMASCON 2020 INVITED SPEAKERS Xii
CONGRESS PROGRAMME Xiii
ABSTRACTS AND POSTERS 1
CEBİR ÖĞRENME ALANINDA PROBLEME DAYALI ÖĞRENME MODELİNİN ÖĞRENCİLERİN AKADEMİK BAŞARILARINA ETKİSİNİN İNCELENMESİ 2
DİNAMİK YÖNELİMLİ KISA-YOĞUN-ACİL BİREYSEL PSİKOLOJİK DANIŞMA UYGULAMASININ DEPRESYON ÜZERİNDEKİ ETKİSİ 4
SEYAHAT ACENTALARINDA DİJİTALLEŞME 5
2015'TEN BU YANA DÜNYADA GÜÇ VE HIZLI DÖNÜŞÜMLER: KÜRESEL ŞOKLARIN KÜRESEL YÖNETİŞİM VE ULUSLARARASI GÜVENLİK ANLAYIŞINA ETKİLERİ 6
TÜKETİCİLERİN MOBİL UYGULAMALARI SATIN ALMA NİYETİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN TÜKETİM DEĞERLERİ ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ 7
TÜRKİYE'DE DOLARİZASYON KUR İLİŞKİSİ 9
KAMUSAL BİR DÜRTME ARACI OLARAK OBEZİTE VERGİSİNİN TOPLUM SAĞLIĞI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ 10
COVİD-19 SÜRECİNDE TÜRK BANKALARININ YOUTUBE REKLAMLARININ REKLAM ÇEKİCİLİĞİ UNSURLARI BAĞLAMINDA İNCELENMESİ 12
SUSTAINABILITY OF THE PUBLIC DEBT IN ALBANIA AND ITS ROLE IN THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE COUNTRY 14
FOOD AND AGRICULTURAL PLATFORM COOPERATIVES AND THEIR ROLE IN RURAL DEVELOPMENT 15
SAĞLIK BİLİMLERİ ÖĞRENCİLERİNİN TOPLUMSAL CİNSİYET VE SAĞLIĞA ERİŞİM KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLERİ: İSTANBUL ESENYURT ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ 16
BİLGİ TOPLUMUNUN HİYEROGLİFLERİ: EMOJİLER 18
GENEL ÖZELLİKLERİ AÇISINDAN "ÖĞRENME STİLİ" 19
BAĞIMSIZ DENETİMİN KALİTE GÖSTERGELERİNİN ANALİZİ VE BİR ARAŞTIRMA 20
ÖĞRENME STİLİ MODELLERİ 22
DAVID HUME: ETİK VE AHLAK KAVRAMLARININ SİYASET PSİKOLOJİSİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ 23
İLETİŞİMDE ÇÖZÜM ODAKLILIK ÖLÇEĞİ'NİN (İÇOÖ) GELİŞTİRİLMESİ, GEÇERLİLİK VE GÜVENİLİRLİĞİ 24
STRATEJİK YÖNETİM PERSPEKTİFİNDE YAPAY ZEKA VE REKABETÇİ YETENEKLER İLE İLGİLİ BİR DEĞERLENDİRME 26
MİTLERİN KÖKENİ BAĞLAMINDA TRABZON YÖRESİ MİTLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME 27
FRANZ KAFKA'NIN ŞATO ROMANI ÜZERİNDEN BÜROKRASİYİ ANLAMAK ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA 29
ANONİM ŞİRKETLERDE BAĞIMSIZ DENETİM 31
FİRMA BÜYÜKLÜĞÜ, BÜYÜMESİ, KARLILIK VE SERMAYE YAPISI: BIST GIDA İÇECEK SEKTÖRÜ İNCELEMESİ 32
KAPADOKYA ALAN BAŞKANLIĞININ KURULUŞ, GÖREV VE YETKİLERİ HAKKINDA GENEL BİR İNCELEME 33

"ALTINÇAYIR VADİSİ'NİN ÇOCUKLARI": ÇOCUK FELSEFESİ ÜZERİNE BİR İNCELEME VE ETKİNLİK ÖNERİSİ 34

PROBLEME DAYALI ÖĞRENME MODELİNİN CEBİR ÖĞRENME ALANINDA ÖĞRENCİLERİN TUTUMLARINA ETKİSİNİN İNCELENMESİ 35

TÜRK HAVAYOLU ENDÜSTRİSİNDE KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK VE MÜŞTERİ SADAKATİ: GÜVEN VE MEMNUNİYETİN ROLÜ 36

FARKINDALIK TEMELLİ BİLİŞSEL TERAPİ YAKLAŞIMININ TÜRK KÜLTÜRÜNE UYGULANABİLİRLİĞİ 37

HASTANE FİZİKSEL ORTAMININ SAĞLIK HİZMETİ KALİTE ALGISI ÜZERİNE ETKİSİ 38

SİİRT YÖRESİNE AİT HALK BİLİMİ UNSURLARI: "TENEKE AYNA ÖYKÜLER" ÖRNEĞİ 39

SOKAKTA ÇALIŞAN/ÇALIŞTIRILAN ÇOCUKLAR ÜZERİNE BİR ALAN İNCELEMESİ 40

LOJİSTİK MALİYETLER VE LOJİSTİK PERFORMANSININ, FİRMA VE İHRACAT PERFORMANSI ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN İNCELENMESİ 41

GRAFİK TASARIM UYGULAMALARINDA YENİ BİR AKTÖR: YAPAY ZEKÂ 43

İDEAL ANAYASA YAPIM SÜRECİ 44

ETİK DAVRANIŞIN, DUYGUSAL ZEKÂ VE BAZI DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER AÇISINDAN GELİŞİMSEL BİR EĞRİDE İNCELENMESİ 45

YAŞ DÜZELTİLMESİNE YÖNELİK VERİLEN MAHKEME KARARLARININ BİRTAKIM KANUNİ DÜZENLEMELER İLE GEÇERSİZ KILINMASI 46

ÖRGÜTSEL STRES İLE İŞ PERFORMANSI ARASINDAKİ İLİŞKİ 48

DEPREM VE KONUT POLİTİKALARI 49

KOVİD-19'UN İŞLETMELERE ETKİLERİ VE YAPILMASI GEREKENLER 51

İNGİLİZCE HAZIRLIK OKULU ÖĞRENCİLERİNİN DİL ÖĞRENME STRATEJİLERİNİ KULLANIMLARI VE BAŞARI PUANLARININ İNCELENMESİ 53

SÜRDÜRÜLEBİLİR YEREL MUTFAK 54

ÇİKOLATA TÜKETİMİ VE HEDONİK TUTUM 56

ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ DOĞRULTUSUNDA YABANCI UYRUKLU ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN YAŞADIKLARI SORUNLAR 57

SELECTED PSYCHOLOGICAL AND PERSONALITY TRAITS OF CONSUMER BEHAVIOUR ON THE MARKET OF AGRICULTURAL PRODUCTS IN ALBANIA AND SLOVAKIA MIND GENOMICS 58

YARARLANICILARIN GÖZÜNDEN MEVCUT SOSYAL YARDIM SİSTEMİ: BİR YEREL ARAŞTIRMA ÖRNEĞİ 59

TÜTÜN BAĞIMLILIĞI İLE ALEKSİTİMİ, DUYGU DÜZENLEME VE ÖFKE İFADE TARZI İLİŞKİLERİNİN İNCELENMESİ 60

1980 DARBESİ SONRASINDA ORTAYA ÇIKAN ANAP İKTİDARI VE İCRAATLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ 61

TÜRKİYE'DE TEKRARLI OKUMA STRATEJİSİNİN KULLANILDIĞI ARAŞTIRMALARIN İNCELENMESİ 63

AKICI OKUMA BECERİLERİNİN GELİŞTİRİLMESİNDE TEKRARLI OKUMA STRATEJİSİNİN KULLANIMI 65

CUMHURBAŞKANLIĞI OFİSLERİNİN İDARENİN BÜTÜNLÜĞÜ İLKESİ KAPSAMINDA İNCELENMESİ 66

DİL POLİTİKALARI İLE İLGİLİ YAPILMIŞ LİSANSÜSTÜ TEZLERİN İNCELENMESİ 67

AİLEDE ÖZGÜRLÜK ALGISI ÖLÇEĞİ (AÖAÖ): GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI 68

ÇEKİRDEK AİLEYE AİLE BÜYÜKLERİNİN MÜDAHALESİ ÖLÇEĞİ (ÇAABMÖ): GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI 69

ÇALIŞANLARIN KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN VE KİŞİSEL DEĞERLERİNİN, İŞ DEĞERLERİNE VE ÖRGÜTSEL BAĞLILIĞA OLAN ETKİSİ 70

ELİT SPORCULAR İÇİN DESTEK PROGRAMLARI VE UYGULAMALARI: AVRUPA - TÜRKİYE KARŞILAŞTIRMASI .. 72
FULL PAPER PROCEEDINGS 73
LIBRARIES AND BOOKSHIPS AS COMMON EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF THE PERIOD OF PRINCIPALITIES' PERIOD 74
LÛGAT-İ ÇAĞATAY VE TÜRKÎ-İ OSMÂNÎ'DE GEÇEN BİR KELİME TİŞ HALI 'OHAGURO' 81
ÖĞRETMEN ADAYLARININ PEDAGOJİK-EPİSTEMOLOJİK İNANÇ SİSTEMLERİ İLE TEKNOLOJİK PEDAGOJİK ALAN BİLGİSİ YAPILARININ İNCELENMESİ 88
SOYUT KUTSALDAN SOMUT KUTSALA: "LOGOS"UN TOPLUMSALLAŞMA SÜRECİNE KISA BİR BAKIŞ 96
ÖĞRETİM ELEMANLARININ TEKNOLOJİK PEDAGOJİK ALAN BİLGİSİ YETERLİLİK DÜZEYLERİNİN FARKLI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ 104
İDARENİN ULUSLARARASI KORUMA BAŞVURU SAHİPLERİNİ İDARİ GÖZETİM ALTINA ALMA YETKİSİNE İLİŞKİN KISA BİR DEĞERLENDİRME 111
GENÇLERİN DİJİTAL VATANDAŞLIK ALGISI 121
SOSYAL MEDYA VE YÖNETİME KATILIM: TÜRKİYE'DE DURUM 134
ANADOLU'DA GİRİŞİMCİLİK VE ENDÜSTRİYEL TURİZM MİRASINA YANSIMASI: ADANA İLİ ÖRNEĞİ* 138
ANTALYA KALEİÇİ ARKEOLOJİK SONDAJ KAZISINDAN ANTİK SERAMİK ATÖLYESİ/FIRIN KALINTILARI 146
NÂBİZÂDE NÂZIM'IN ESÂTÎR BAŞLIKLI ESERİNİN TRANSKRİPSİYONU 153
PANDEMİ SÜRECİNİN TARIM VE GIDA SİSTEMİ ÜZERİNE ETKİLERİ 162
İCRA VEKİLLERİ HEYETİ PROGRAMLARINA YANSIYAN SOSYAL POLİTİKA SÖYLEMLERİ (3 MAYIS 1920-29 EKİM 1923) 168
INVESTIGATION OF THE EFFECTS OF GDP PER CAPITA, CARBONDIOXIDE EMISSION, TRADE AND TECHNOLOGICAL INNOVATION ON THE ELECTRICITY GENERATION FROM RENEWABLE ENERGY IN TURKEY 175
"ÖZPETEK SİNEMASINDA ZAMAN VE MEKAN TEMELİNDE BELLEK" 179
KAMUOYUNDA FARKINDALIK YARATMAK: DAVRANIŞSAL HALKLA İLİŞKİLERİN KULLANIMI "GIDANI KORU-SOFRANA SAHİP ÇIK" KAMPANYASI 187
WASHBACK EFFECTS OF KPSS EXAM ON ACADEMICS 195
TURKISH EFL STUDENTS' ANXIETY LEVELS AND THEIR BELIEFS ABOUT CORRECTIVE FEEDBACK 202
MEMLÛKLAR DÖNEMİ'NDE KADIN ALGISI VE SALGIN HASTALIKLARA KADINLARIN NEDEN OLDUĞUNA DAİR KAYITLAR HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME 210
KONUT PİYASASINDA FİYATLANDIRMA VE KONUT BALONU 216
TÜRKİYE DE KONUT ARZ VE TALEP UYUMSUZLUĞUNU AZALTACAK ÇÖZÜMLER 222
ŞU'ARÂ SURESİNİN DİLİN İŞLEVLERİ AÇISINDAN TAHLİLİ 228
TÜKETİCİLERİN ÇEVRE BİLİNÇLİ MARKA TERCİHLERİNDE ÖLÜM KAYGISININ ROLÜ 235
AB İLERLEME RAPORLARI ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE'DE KATI ATIK YÖNETİMİNİN İNCELENMESİ 243
SAAS APPLICATIONS ON CUSTOMER EXPERIENCE MANAGEMENT 250
HAYVANA YÖNELİK HABERLERİN KARŞILAŞTIRMALI SÖYLEM ANALİZİ: PANDEMİ DÖNEMİ VE İZMİR DEPREMİ SONRASI 257
TEK PARTİ DÖNEMİ KİMLİK POLİTİKASINDA MÜZİK (1923-1950) 262
TÜRKİYE'DE SOSYAL REFAH VE LİBERAL POLİTİKA TARTIŞMALARI BAĞLAMINDA ÇOCUKLARA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR 270
ADLİ MUHASEBE KAVRAMINA VE ADLİ MUHASEBECİLİĞİN FAALİYET ALANLARINA GENEL BİR BAKIŞ 276

KANUNLARIN ANAYASAYA UYGUNLUĞUNUN SİYASAL DENETİMİNDE ÇİFT MECLİS SİSTEMİ ÖRNEĞİ OLARAK 1961 ANAYASASI DÖNEMİ 282

DIFFERENCES OF L1 USE BY TEACHERS AND STUDENTS IN AN ENGLISH COURSE IN FOUNDATIONAL SCHOOLS AND PUBLIC SCHOOLS IN TURKEY 288

SOSYAL MEDYA KULLANIM KOŞULLARINDA YER ALAN RUHSAT HÜKÜMLERİNİN FOTOĞRAF ESERİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ 294

MOLEKÜLER GASTRONOMİNİN DOĞUŞU VE KULLANIM ALANLARI 303

AĞAÇ TABANLI REGRESYON MODELLERİYLE GAYRİMENKUL YATIRIM ORTAKLIKLARI ENDEKSİNİN TAHMİN EDİLMESİ 310

COVİD-19 PANDEMİSİNİN E-TİCARET PAZARYERİ WEB SİTELERİNE ETKİSİ: BOYLAMSAL BİR ARAŞTIRMA 317

ULUSLARARASI PAZARLARDA TÜKETİCİLERİN MARKA ALGISI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA 325

THE RELATIONSHIP BETWEEN VOCABULARY SIZE AND ACADEMIC SUCCESS: A CASE STUDY IN TURKEY 332

İŞBAŞI EĞİTİM PROGRAMI SONRASI İSTİHDAM EDİLEBİLİRLİK BECERİLERİNİN İŞE ALIMA ETKİSİ 339

DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE İŞBAŞI EĞİTİM PROGRAMI SONRASI, İSTİHDAM EDİLEBİLİRLİK BECERİLERİNİN ANALİZİ 346

21. YÜZYIL YETİŞKİN EĞİTİMİNDE UZAKTAN ÖĞRENME 354

ÖZEL YETENEKLİ ÖĞRENCİLERİN SOSYAL BECERİLERİNİN GELİŞİMİ AÇISINDAN MÜZİK EĞİTİMİNİN ÖNEMİ 362

EVALUATION OF THE ONLINE LEARNING PROCESS DURING THE COVID-19 PANDEMIC PERIOD TOWARDS BETTER FUTURE APPROACHES OF HIGHER EDUCATION PERSPECTIVES ON THE BALKANS 369

SANAL KAYTARMA DAVRANIŞININ NEDENLERİ VE SONUÇLARININ İNCELENMESİ 381

BELEDİYELERDE STRATEJİK PLANLARIN BAŞARISINDA ÖRGÜT KÜLTÜRÜNÜN ÖNEMİ 391

TÜKETİCİLERİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNE GÖRE SÜRDÜRÜLEBİLİR TÜKETİM DAVRANIŞLARINDAKİ FARKLILIKLARIN İNCELENMESİ 398

ÇAĞDAŞ KADIN PENCERESINDE İSLAMCI KADIN 405

PANDEMİ DÖNEMİNDE FİNANSAL PİYASALARIN GÜVEN ENDEKSLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ 413

VIOLENCE TYPES AGAINST CHILDREN AND THE SIGNIFICANCE OF RAISING AWARENESS OF CHILDREN AGAINST VIOLENCE 427

ORTAOKUL DÜZEYİNDE GEOMETRİ KAVRAM YANILGILARI ÜZERİNE YAPILAN LİSANSÜSTÜ TEZLERİN BETİMSEL İÇERİK ANALİZİ 432

YİYECEK İÇECEK İŞLETMELERİNİN MENÜLERİNDEKİ YÖRESEL GIDA ÜRÜNLERİ VE COĞRAFİ İŞARETLİ GIDA ÜRÜNLERİNİN KULLANIM DÜZEYLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: ISPARTA ÖRNEĞİ 439

ADIYAMAN PESTİLİNİN COĞRAFİ İŞARET TESCİLİ KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ 445

RİSK KAVRAMININ MUHASEBE STANDARTLARI AÇISINDAN İNCELENMESİ: HALKA AÇIK İŞLETMELERİN, RİSKE YÖNELİK AÇIKLAMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ 451

TURİZM VE ENGELLİ BİREYLER ALANINDA YAPILAN ÇALIŞMALARIN YÖNELİMLERİ: BİR İÇERİK ANALİZİ 458

ÖĞRENCILERIN PERSPEKTIFINDEN ÇOCUKLARA İNGILIZCE ÖĞRETIMI DERSININ PROGRAM DEĞERLENDIRMESI 475

KATMA DEĞER VERGİSİ ORANLARININ FİYATLARA DOĞRU YANSITILMAMASI: HAKSIZ REKABET VE EKONOMİK ETKİLERİ 483

ÇOCUKLARIMIZ İÇİN ŞİDDETLE MÜCADELE 492

OTEL RESTORANLARINDA GIDA İSRAFI ALGISINA YÖNELİK BİR ARAŞTIMA 501

GENÇLERİN AHLAK TERBİYESİNDE BİR ARAÇ OLARAK MÜSLÜMAN ADABI: " ADAB-ÜL-SÂLİHIN" (DİNİ BÜTÜNLERİN EDEBİ) ESERİ TEMELİNDE 509

KONAKLAMA İŞLETMELERİ VE TEDARİKÇİLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLERDE SADAKAT KAVRAMI: KAVRAMSAL BİR DEĞERLENDİRME 513

WEBGL TEKNOLOJİSİNİN TARİHSEL ANLATI OLUŞTURMAK İÇİN İLETİŞİM ARACI OLARAK KULLANIMI 525

MESLEK LİSESİ İLE ANADOLU LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİNİN BEDEN EĞİTİMİ DERSİNE YÖNELİK TUTUMLARININ İNCELENMESİ 532

BRIEFLY ABOUT

International Marmara Social Science Congress was held between 4-5 December 2020 by Kocaeli University and Gölcük Municipality. The congress aims to bring together researchers whose working on interdisciplinary subjects in science and social sciences and also to establish an effective communication platform between them. In congress;

In Social Sciences; Anthropology, Archeology, Asian History, European Union, Banking and Insurance, Western Languages and Literature, Human and Economic Geography, Information and Document Management, Computer Education Technologies Education, Geography, Contemporary Turkish Dialects and Literature, Contemporary World History, Child Development, Linguistics , Religious Culture and Moral Education, Educational Sciences, Econometrics, History of Ancient Anatolia, History of Ancient Asia, Ethnoculture, Philosophy, Finance, Journalism and Media Studies, Developmental Psychology, Visual Communication Design, Fine Arts, Public Relations, Law, Economic Thought , Economics, Economic History, Theology, Communication Studies, Business, Women's Studies, Public Administration, Librarianship, Finance, Architecture, Accounting, History of Muslim Turkish States and Societies, Museum Studies, Music, Organization, Secondary Science and Mathematics Education, Secondary Education Social Alanlar Egitimi, Ottoman Institutions and Civilization, Special Education, Paleoanthropology, Marketing, Psychology, Guidance and Psychological Counseling, Advertising, Painting, Health Sciences, Art and Art Education, Cinema-TV, Political Thoughts, Political Life and Institutions, Political Science, Social Work, Social Policy, Sociology, Sport Science and Education, Fisheries Policies and Employment, History, Basic Education, Tourism, History of Turkish and Islamic Thought, Turkish Islamic Art, International Trade, International Economics, International Relations, Foreign Language Education, Local Governments, Administration, Higher Education Studies

The language of the congress is English or Turkish, and all full papers and abstracts submitted for publication in the congress on current issues have been evaluated by at least two referees by the blind reviewing method. 117 papers, abstracts and posters were accepted for oral presentation and publication as a result of peer review. We would like to thank all the researchers who have shown interest in the Congress..

IMASCON 2020 ORGANIZATION

IMASCON 2020, organized by Kocaeli University (KOÜ) and Gölcük Municipality and also sponsored by Kocaeli Metropolitan Municipality, Kartepe Municipality, Körfez Municipality and East Marmara Development Agency.

Imascon 2020 General Chair

Öznur GÖKKAYA (KOÜ)

Organizing Committee

Eda BEZHANI (Aleksander Moisiu Durres University, Albania)

Flora MERKO (Aleksander Moisiu Durres University, Albania)

Lyudmyla SYMOCHKO (Uzhhorod National University, Ukraine)

Luis M. F. ROSEIRO (ISEC, Portuga)

Hysen MANKOLI (Health and Environment, USA)

Reyhan DADASH (Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi, Azerbaycan)

Violeta NEZA (Aleksander Moisiu Durres University, Albania)

Daniela LIKA (Aleksander Moisiu Durres University, Albania)

Fernando Domingues MOITA (ISEC, Portuga)

Şükrü DURSUN (Konya Teknik Ü)

Arif ÖZKAN (Kocaeli Ü)

Serdar BİROĞUL (Düzce Ü)

Ömer GÜNGÖR (Kocaeli Ü)

Mustafa OF (Kocaeli Ü)

Barış DEMİR (Kocaeli Ü)

İsmail KILIÇASLAN (Kocaeli Ü)

Kazım KAHRAMAN (Kocaeli Ü)

SCIENTIFIC COMMITTEE

Prof. Dr. Ahmet Küçük, Kocaeli University

Prof. Dr. Alaeddin Bobat, Kocaeli University

Prof. Dr. Durmuş Kaya, Kocaeli University

Prof. Dr. Engin Özdemir, Kocaeli University

Prof. Dr. Fatma Çanka Kılıç, Kocaeli University

Prof. Dr. C. Gazi Uçkun, Kocaeli University

Prof. Dr. Hanefi Bayraktar, Bayburt University

Prof. Dr. Hasan Latif, Kocaeli University

Prof. Dr. Hristo Ivanov Katrandzhiev, Marketing and Strategic Planning, University of National and World Economy, Bulgaria

Prof. Dr. Hysen Mankolli, Editor of IJEES, Health and Environment Association, U.S.A.

Prof. Dr. İlyas Uygur, Düzce University

Prof. Dr. Juan Carlos, Roca Unıversıty Of Huelva, Spain

Prof. Dr. Kadri Süleyman Yiğit, Kocaeli University

Prof. Dr. Luis M. F. Roseiro, ISEC

Prof. Dr. Maan T. J. MAAROOF, Mousul University, Iraq

Prof. Dr. Mahmut Durmuş, Gebze Teknik University

Prof. Dr. Mehmet Demirtaş, Bitlis Eren University

Prof. Dr. Melda Yardımoğlu Yılmaz, Kocaeli University

Prof. Dr. Mustafa Yaşar, Karabük University

Prof. Dr. Nardane Yusifova, Azerbaycan Milli ilimler Akademisi, Milli Tarih Müzesi

Prof. Dr. Novo Palakalovic, Faculty of Economics, University of East Sarajevo, Bosnia and Herzegovina

Prof. Dr. Olena Demyanyuk, Institute of Agroecology and Environmental Management, Ukraine

Prof. Dr. Orhan Gezici, Ömer Halis Demir University

Prof. Dr. Osman Taylan, King Abdulaziz University, Saudi Arabia

Prof. Dr. Resul Kara, Düzce University

Prof. Dr. Sibel Zor, Kocaeli University

Prof. Dr. Şükrü Dursun, Konya Teknik University

Prof. Dr. Tamara Milenkovic Kerkovic, Faculty of Economics, University of Nis, Serbia

Assoc. Prof. Dr. Azeta Tartaraj, Aleksander Moisiu Durres University, Albania

Assoc. Prof. Dr. Flora Merko, Aleksander Moisiu Durres University, Albania

Assoc. Prof. Dr. Eda Bezhani, Aleksander Moisiu Durres University, Albania

Assoc. Prof. Dr. Brunela Trebicka, Aleksander Moisiu Durres University, Albania

Assoc. Prof. Dr. Etem Yeşilyurt, Akdeniz University

Assoc. Prof. Dr. Lyudmyla Symochko, Uzhhorod National University, Ukraine

Assoc. Prof. Dr. Nagip Skenderi, Faculty of Economy, University of Prishtina, Kosovo

Assoc. Prof. Dr. Natalya Gudkova, The State Ecological Academy, Ministry of Ecology and Natural Resources of Ukraine

Assoc. Prof. Dr. Seher Uçkun, Kocaeli University

Assoc. Prof. Dr. Ylber Aliu, AAB College, Public Administration Faculty, Kosovo

Assoc. Prof. Dr. Yoshito Ando, Kyushu Institute of Technology

Assoc. Prof. Dr. Arif Özkan, Kocaeli University

Assoc. Prof. Dr. Ayşe GÜNSEL, Kocaeli University

Assoc. Prof. Dr. Erdinç Doğancı, Kocaeli University

Assoc. Prof. Dr. Fatih Koç, Kocaeli University

Assoc. Prof. Dr. Halil Atmaca, Artro Klinik

Assoc. Prof. Dr. Hasan Kaya, Kocaeli University

Assoc. Prof. Dr. Hüseyin Dikme, İstanbul Gelişim University

Assoc. Prof. Dr. Samad Rahimi Aghdam, Tabriz University

Assoc. Prof. Dr. Selda Uca, Kocaeli University

Assoc. Prof. Dr. Sinan Aydın, Kocaeli University

Assoc. Prof. Dr. Şükran Güzin Ilıcak Aydınalp, İstanbul Gelişim University

Assist. Prof. Dr. Mazin Nazar Fadhel, College of Environmental Science and Technology Mosul university, Musul, IRAQ

Assist. Prof. Dr. Mehlika Kocabaş Akay, Kocaeli University

Assist. Prof. Dr. A. Arzu Arı Bural, Kocaeli University

Assist. Prof. Dr. Aslıhan Kuyumcu Vardar, Düzce University

Assist. Prof. Dr. Fatih Sevgi, Selçuk University

Assist. Prof. Dr. Oğuz Polatel Kocaeli University

Assist. Prof. Dr. Larissa Shragina, Odessa I. I. Mechnikov University

Assist. Prof. Dr. Seyil Najımudınova, Kırgızistan Türkiye Manas University

Assist. Prof. Dr. Vetan Tümen, Bitlis Eren University

Assist. Prof. Dr. Vystavkina Daria, Odessa I. I. Mechnikov University

Phd. Alba Ramallari, Economics Department Faculty of Bussines "Aleksandër Moisiu" University Durrës, Albania

Phd. Alma Zisi, Economics Department Faculty of Bussines "Aleksandër Moisiu" University Durrës, Albania

PhD. Blerina Vrenozi, Tirana University, Albania

PhD. Mirela Alushllari, University of Albania, Albania

PhD. Jonida Gashi, Aleksander Moisiu Durres University, Albania

PhD. Olta Nexhipi, "Aleksandër Moisiu" University Durrës, Albania

PhD. Sonila Zerelli, Aleksander Moisiu Durres University, Albania

PhD. Violeta Neza, Aleksander Moisiu Durres University, Albania

PhD. Cand. Ariola Harizi, Aleksander Moisiu Durres University, Albania

PhD. Saeid Shojaei, University of Tabriz · Department of Electronics and Photonics

PhD. Ada Aliaj, "Aleksandër Moisiu" University Durrës, Albania

PhD. Moses M. Solomon, King Fahd University of Petroleum and Minerals

PhD. Emma Gurashi Nikolaoy, University Of Patras, Greece

PhD. Hisham M. Alidrisi, King Abdulaziz University, Saudi Arabia

PhD. Thawee Numsakulwong, Rajamangala University of Technology Isan, Tayland

PhD. Reyhan Dadash, Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi, Azerbaycan

Lect. Daniela Lika, Aleksander Moisiu Durres University, Albania

IMASCON 2020 INVITED SPEAKERS



Prof. Dr. Tamara Milenkovic Kerkovic, University of Nis, Commercial Law and International Trade Law, Serbia



Prof. Dr. Mehmet Demirtaş
Bitlis Eren University, History, Türkiye



Assoc. Prof. Dr. Vijay Tallapgrada, National Oceanic and Atmospheric Administration, U.S.A.



Assoc. Prof. Dr. Nihat Çubukçu, RenaissanceRe Risk Sciences Inc, U.S.A.



Assoc. Prof. Dr. Flora Merko, "Aleksandër Moisiu" University Durrës, Albania



Assoc Prof.., Dr. Lyudmyla Symochko
Uzhhorod National University,
Institute of Agroecology and Environmental Management NAAS , Ukraine



Assoc., Prof. Dr. Mehboob Nagarbawdi, Aki's Poona College Of Arts, Science & Commerce, India



Assoc. Prof. Dr. Nagip Skenderi, University of Prishtina, Kosovo



Assoc. Prof. Dr. Ylber Aliu, AAB College, Public Administration Faculty, Kosovo



Assoc. Prof. Dr. Murzakmatov Amanbek Kamytovich, Osh State University, Philosophical Sciences, Kyrgyzstan



Principal Dr.Abbas Lokhandwala, Suryadatta College Of Management Information Research And Technology, Pune, India



Assist. Prof. Dr. Vedat Tümen, Bitlis Eren University, Computer Engineering, Türkiye



Dr. Blerina Vrenozi, University of Tirana, Faculty of Natural Sciences, Albania

CONGRESS PROGRAMME

<table>
<tr><th colspan="2">4 December 2020 Friday</th></tr>
<tr><td colspan="2">The Start of Registration Process</td></tr>
<tr><td colspan="2">OPENING SPEECHES - 10:00 / 11:00
• National Anthem and Moment of Silence
• Short Film of Municipality Gölcük
• Short Film of Kocaeli University
• Assoc.Prof. Dr. Öznur GÖKKAYA, President of Imascon Congress
• Av. Ali Yıldırım Sezer, Lawyer, Mayor of Gölcük
• Prof. Dr. Sadettin Hülagü, Rector of Kocaeli University
• Assoc.Prof. Dr. Tahir BÜYÜKAKIN, Kocaeli Metropolitan Mayor</td></tr>
<tr><td colspan="2">IMASCON PANEL I – 11:15 / 12:30</td></tr>
<tr><td>Prof. Dr. Ahmet Küçük, Vice Rector of Kocaeli University
Attorney at Law. Ali Yıldırım Sezer, Mayor of Gölcük City
Dr. Metin Şentürk, Head of the City Council of Gölcük
Caferi Tayyar Mert, National Education Manager Of Gölcük City
PhD Candidate Yalçın Yılmaz, Gölcük Municipality, Journalist</td><td>Normalization Process During the Global Epidemic Period

Chairman:
Assoc. Prof. Dr. Arif ÖZKAN
Kocaeli University</td></tr>
<tr><td colspan="2">IMASCON PANEL II – 14:00 / 14:45</td></tr>
<tr><td>Prof. Dr. Tamara Milenkovic Kerkovic, University of Nis, Serbia
Prof. Dr. Luis Manuel Ferreira Roseiro, Coimbra Polytechnic-ISEC, Portugal
Assoc. Prof. Dr. Doğan Yüksel, Kocaeli University, Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Flora Merko, Aleksandër Moisiu University, Albania
Assoc. Prof. Dr. Mehboob Nagarbawdi, Aki’s Poona College Of Arts, Science & Commerce, India
Principal Dr. Abbas Lokhandwala, Suryadatta College Of Management Information Research And Technology, India
Dr. Blerina Vrenozi, University of Tirana, Albania</td><td>Normalization Process During the Global Epidemic Period</td></tr>
<tr><td colspan="2">IMASCON PANEL II – 14:00 / 14:45</td></tr>
<tr><td>Prof. Dr. Mehmet Demirtaş Bitlis Eren University, Türkiye
Assoc Prof., Dr. Lyudmyla Symochko Uzhhorod National University, Ukraine
Assoc. Prof. Dr. Nihat Çubukçu, National Oceanic and Atmospheric Administration, U.S.A.
Assoc. Prof. Dr. Vijay Tallapgrada, National Oceanic and Atmospheric Administration, U.S.A.
Assoc. Prof. Dr. Murzakmatov Amanbek Kamytovich, Osh State University, Kyrgyzstan
Assoc. Prof. Dr. Ylber Aliu, AAB College, Public Administration Faculty, Kosovo
Assoc. Prof. Dr. Nagip Skenderi, University of Prishtina, Kosovo
Assist. Prof. Dr. Vedat Tümen, Bitlis Eren University, Computer Engineering, Türkiye</td><td>Normalization Process During the Global Epidemic Period</td></tr>
</table>

ORAL PRESENTATIONS		
04 December 2020	**SESSION 1**	**Time 14:00 – 15:15**
IMASCON SESSION 1.1 / 14:00 – 15:15	**Hall : 1**	**04 December 2020**
SESSION CHAIR : Assoc.Prof. Dr.Etem YEŞİLYURT		
Assoc.Prof. Dr.Etem YEŞİLYURT	"Learning Style" In Point Of General Characteristic	
Sevilay Şahin EROĞLU	Distance Learning In 21st Century's Adult Learning	
Buket ERÇIÇEK	The Use Of Repeated Reading To Develop Reading Fluency	
Assoc.Prof. Dr.Etem YEŞİLYURT	Learning Style Models	
Aykut İRİDAĞ	Young People's Perception Of Digital Citizenship	
IMASCON SESSION 1.2 / 14:00 – 15:15	**Hall : 2**	**04 December 2020**
SESSION CHAIR : Research Assist. Dr. Sıddık AĞÇOBAN		
Research Assist. Dr. Sıddık AĞÇOBAN	From Abstract Sacred to Concrete Sacred: A Brief Overview of The Socialization Process of "Logos"	
Salim ALAN	Hieroglyphs of the Information Society: Emojis	
Deniz Ecem ŞEN	Reconstruction of Thomas Aquinas' Five Proofs Of God's Existence And Examination of Their Logical Strength Through Critical Thinking	
Assist.Prof.Dr. Sümeyye DERİN	Development, Validity and Reliability of the Solution Focality in Communication Scale	
Semra OF	An Investigation on the Myth of Trabzon Region in the Context of the Origins of the Mythes	
IMASCON SESSION 1.3 / 14:00 – 15:15	**Hall : 3**	**04 December 2020**
SESSION CHAIR : Dr.Leyla ŞENOL		
Research Assist. Dr. Murat BAŞ	Examining the Causes and Consequences of Cyber Loafing	
Assist.Prof.Dr. Rükan KUTLU KORLU	The Importance of Organizational Culture in the Success of Strategic Plans in Municıpalities	
Dr. Leyla ŞENOL	Pricing And Housing Balloon In The Housing Market	
Pınar GÜMÜŞOĞLU	The Impact of Obesity Tax on Community Health as a Public Nudging Tool	
Canan ŞAHİNER	Liberal and Welfare Policy Discussions for Children in Turkey in the Context of Social Policies	
Assist.Prof.Dr. Esin Candan DEMİRKOL	Effects of Pandemic Process on Agriculture and Food System	
Discussion		

ORAL PRESENTATIONS		
04 December 2020	**SESSION 2**	**Time 15:30 – 16:45**
IMASCON SESSION 2.1 / 15:30 – 16:45	**Hall : 1 04 December 2020**	
SESSION CHAIR : Assist.Prof.Dr. Tunay KARAKÖK		
Bircan KAYACAN	Sect Determination from Ottoman Period Tombs in Aydın	
Assist.Prof.Dr. Tunay KARAKÖK	Libraries and Bookships as Common Educational Institutions of the Anatolian' Principalities' Period	
Research.Assist. Sümeyra ALAN	A Word İn Lûgat-İ Chagatai and Turkî-İ Osmânî Tiş Hali "Ohaguro"	
Assist.Prof.Dr .M. Halil SAĞLAM	Transcription Of Nâbizâde Nâzim's Esâtîr Title Work	
Aykut NARİN	Folklore Factors of the Siirt Region: The Example of "Teneke Ayna Öyküler"	
IMASCON SESSION 2.2 / 15:30 – 16:45	**Hall : 2 04 December 2020**	
SESSION CHAIR : Assist.Prof.Dr. Derya ATABEY		
Assist.Prof.Dr .Derya ATABEY	Fighting Violence for our Children	
Emine BURAL	Turkish EFL Students' Anxiety Levels and Their Beliefs About Corrective Feedback'	
Melek KÖPRÜCÜ	Descriptive Content Analysis of Postgraduate Theses on Geometry Misconceptions At Secondary School Level	
Buket ERÇİÇEK	A Systematic Review of Studies Investigating the Use of Repeated Reading in Turkey	
Yazgı Tuğçe DÜZGÜN	Using the Reading Theater Strategy for Students with Learning Disabilities	
Discussion		
IMASCON SESSION 2.3 / 15:30 – 16:45	**Hall : 3 04 December 2020**	
SESSION CHAIR : Assist.Prof.Dr. Eda YILMAZ ALARÇİN		
Research Assist. Kadir ÖZDEMİR	The Effects of Covid-19 Pandemic on E-Commerce Marketplace Websites: A Longitudinal Research	
Gülşah OKŞAR	Examining of Differences Sustainable Consumption Behaviors According to Demographic Characteristics of Consumers	
Assist.Prof.Dr. Eda YILMAZ ALARÇİN	Effect of Hospital Physical Environment on the Perception of Health Service Quality	
Devran SAVAŞCI	Analysis of Youtube Advertisements of Turkish Banks During the Covid-19 in the Context of Advertising Appeals	
Assist.Prof.Dr. Turgut KARABULUT	Investigation of Financial Markets in Terms of Confidence Indices in the Pandemic Period	

ORAL PRESENTATIONS		
04 December 2020	**SESSION 3**	**Time 17:00 – 18:15**
IMASCON SESSION 3.1 / 17:00 – 18:15	**Hall 1:**	**04 December 2020**
SESSION CHAIR : Assist.Prof.Dr. Hüseyin Başar ÖNEM		
Research Assist. Nagihan AKTAŞ	The General Outlook to Forensic Accounting Concept and Fields of Activity of Forensic Accountant	
Yusuf GALİP	An Examination of the Risk Concept in Terms of Accounting Standards: Evaluation of Risk-Regarding Statements of Public Enterprises	
Serkan TELLİ	Analysis of the Quality Indicators in Audit and A Research	
Assist.Prof.Dr. Hüseyin Başar ÖNEM	Firm Size, Growth, Profitability and Capital Structure: BIST Food and Beverage Sector Analysis	
Neslihan GÜNDÜZ	The Relationship Between Dollarization and Exchange Rate in Turkey	
IMASCON SESSION 3.2 / 17:00 – 18:15	**Hall : 2**	**04 December 2020**
SESSION CHAIR : Assist.Prof. Dr. Melike BOLAT		
Assist.Prof.Dr. Melike BOLAT	The Importance of Music Education for the Development of Social Skills of Gifted and Talented Students	
Dr.Blerina Vrenozi	Evaluation of the Online Learning Process During The Covid-19 Pandemic Period Towards Better Future Approaches of Higher Education Perspectives on The Balkans	
Research Assist. Ayşegül Funda ALP	Career Support Programs and Practices for Elite Athletes: Europe - Turkey Comparison	
Research Assist. Müge SARPER KAHVECİ	The Investigation of Attitude of Vocational High School and Anatolian High School Students Towards Physical Education Course	
Oğuzhan YILDIRIM	Applicability of Mindfulness Based Cognitive Therapy to Turkish Culture	
Discussion		
IMASCON SESSION 3.3 / 17:00 – 18:15	**Hall : 3**	**04 December 2020**
SESSION CHAIR : Assoc.Prof. Dr. Doğan YÜKSEL		
İlker TEK	Investigating English Preparatory School Students' Language Learning Strategy Use and Achievement Scores	
Ülkü Selin YILDIZ AÇIKYOL	Differences of L1 Use by Teachers and Students in An English Course in Foundational Schools and Public Schools in Turkey	
Fatma ASLAN	Problems Experienced by Foreign Secondary School Students Based on Teachers' Views	
Ayşenur KARA	The Relationship Between Vocabulary Size And Academic Success: A Case Study In Turkey	
Zülal KARAKUŞ	Program Evaluation of Teaching English to Young Learners Course through Perspective of Undergraduate Students	

ORAL PRESENTATIONS		
04 December 2020	**SESSION 4**	**Time 18:30 – 19:45**
IMASCON SESSION 4.1 / 18:30 – 19:45	**Hall : 1**	**04 December 2020**
SESSION CHAIR : Assist.Prof.Dr. Ece Naz ERMİŞ		
Assist.Prof.Dr. Ece Naz ERMİŞ	An Investigation of Ethical Behavior with Respect to Emotional Intelligence and Some Demographic Variables on the Developmental Curve	
Oğuzhan YILDIRIM	The Effect of Dynamic Oriented Brief-Intensive-Emergency Psychological Counseling on Depression	
Egemen DEMİRTAŞ	The effect of employee five factor personality traits and personal values over work values and organizational commitment	
Serra POSTACI	An Investigation of The Relationship of Tobacco Addiction with Alexithymia, Emotion Regulation and Anger expression Style	
Aziz Gökalp	Social Media Participation And Management: Situation In Turkey	
IMASCON SESSION 4.2 / 18:30 – 19:45	**Hall : 2**	**04 December 2020**
SESSION CHAIR : Assoc.Prof.Dr. Dr. Erkan EREN		
Research Assist Dr. Sezin ÖZTOPRAK	A Nutshell Review Related the Power of Administration to Take The International Protection Applicants Under Administrative Detention	
Research Assist .Gencer Karabekir KARAGENÇ	Examination of the Presidential Offices Under the Principle of the Integrity Of Administration	
Dr. Erkan EREN	Audit Of Joint Stock Companies	
Research Assist. Hande ÇALIŞ	A General Review on the Establishment, Duties and Authorities of Department of the Cappadocia Area	
Research Assist. Gencer Karabekir KARAGENÇ	Ideal Constitutional Making Process	
IMASCON SESSION 4.3 / 18:30 – 19:45	**Hall : 3**	**04 December 2020**
SESSION CHAIR : Assoc.Prof.Dr. Arzu ARI		
Mehmet MİÇOOĞULLARI	“Altinçayır Vadisi’nin Çocukları”: A Study on Children's Philosophy and An Event Suggestion	
Kübra ÖZDEMİR FİNCAN	Analysis Of The Effect On Students 'Attitude Of The Problem-Based Learning Model In Algebra Learning Area	
Kübra ÖZDEMİR FİNCAN	Analysis Of The Effect On Students 'Academic Achievement Of The Problem-Based Learning Model In Algebra Learning Area	
Ayça ÜNAL	Washback Effects of Kpss Exam on Academics	
Aslı UYSAL	A Review of the Graduate Theses Regarding Language Policies	
Rüveyda Betül SARI	Descriptional Content Analysis of the Studies on Mathematical Attitude Published on the National Database	

05 December 2020 Saturday		
ORAL PRESENTATIONS		
05 December 2020	**SESSION 5**	**Time 11:00 – 12:15**
IMASCON SESSION 5.1 / 11:00 – 12:15	**Hall : 1**	**05 December 2020**
SESSION CHAIR : Assist.Prof.Dr.İsmail DÖNMEZ		
Egemen DEMİRTAŞ	Perceived Freedom In The Family Scale	
Egemen DEMİRTAŞ	Family Elders' Intrusion to the Nuclear Family Scale	
Bircan ABAY	Violence Types Against Children and The Significance of Raising Awareness of Children Against Violence	
Assist.Prof.Dr.İsmail DÖNMEZ	Working Children on the Street: A Field Review	
Assoc. Prof. Dr., Murzakmatov Amanbek	Muslim Etiquette As A Means Of Moral Education Of Youth Based On Essay Materials "Adab-Ul-Salikhyn" (Courtesy Of Righteous)	
IMASCON SESSION 5.2 / 11:00 – 12:15	**Hall : 2**	**05 December 2020**
SESSION CHAIR : Assist.Prof.Dr. Murat BOLAT		
Assoc.Prof.Dr Flora Merko	Sustainability of the Public Debt in Albania and Its Role in the Economic Development	
Assist.Prof.Dr. Gülfer Vural	Investigation of The Effects of GDP per capita, Carbondioxide Emission, Trade and Technological Innovation on the Electricity Generation from Renewable Energy in Turkey	
Assist.Prof.Dr. Murat BOLAT	Solution Proposals to Close the Demand and Supply Gap in Housing Market	
Assist.Prof.Dr. Murat BOLAT	Earthquake and Housing Policies	
Hazal ŞEN	Analysis of Logistics Costs and the Impact of Logistics Performance on the Company and Export Performance	
Research Assist. Eyyup Ensar BAŞAKIN	Estimating the Index of Real Estate Investment Trusts With Tree Based Regression Models	
Discussion		

IMASCON SESSION 5.3. / 11:00 – 12:15	Hall : 3	05 December 2020
SESSION CHAIR : Assoc.Prof.Dr. Selda UCA		
Derya EKİNCİ	Sustainable Local Cuisine	
Özge KURBAN	The Impact of Consumer Attitude towards Chocolate over Purchasing Intentions	
Büşra ERİLMEZ	The Birth of Molecular Gastronomy and Its Areas of Use	
Mehmet Hilmi YILDIZ	Evaluation of the Use Levels of Local Food Products And Geographical Marked Food Products in the Menus of Food and Beverage Enterprises: The Example of Isparta	
Remziye KARAYİĞİT	Evaluation of Adiyaman Pestil Within the Scope of Geographical Sign Registration	

ORAL PRESENTATIONS		
05 December 2020	**SESSION 6**	**Time 12:30 – 13:45**

IMASCON SESSION 6.1 / 12:30 – 13:45	Hall : 1	05 December 2020
SESSION CHAIR : Assist.Prof.Dr. Onur SARİ		
Lec. Şeyda Betül EKİN	Invalidation Of The Court Decisions Regarding Age Correction By Some Legal Regulations	
Assist.Prof.Dr. İnci ÇOBAN İNCE	The 1961 Constitution Period As An Example Of Bicameral System In The Political Control Of The Compliance Of Laws With The Constitution	
Assist.Prof.Dr. Onur SARİ	Social Media Terms Of Service License Provisions Evaluation In The Photographic Work Context	
Assist.Prof.Dr. Murat Can PEHLIVANOĞLU	Misapplication Of Value Added Tax Rates In Sales Prices: Unfair Competition And Economic Implications	
Simge DAĞIDIR	Investigation of Solid Waste Management in Turkey Within the Framework of the Eu Progress Reports	
IMASCON SESSION 6.2 / 12:30 – 13:45	**Hall : 2**	**05 December 2020**
SESSION CHAIR : Assoc.Prof.Dr. Fatih KOÇ		
Dr. Nihat Tavşan	SaaS Applications on Customer Experience Management	
Muna Luqman	A Research on Consumers' Brand Perception in International Markets	
Assist.Prof.Dr.Mevlüt Sedat Dönmez	The Role of Death Anxiety in Consumers' Environmentally Conscious Brand Preferences	
Ramis KURT	Corporate Social Responsibility and Customer Loyalty in the Turkish Airline Industry: The Role of Trust And Satisfaction	
Research Assist.Abdil ARIK	Investigation of Factors Affecting Consumers' Purchase Intention to Mobile Applications Within the Framework of Consumption Values	
Discussion		

IMASCON SESSION 6.3 / 12:30 – 13:45	Hall : 3 05 December 2020
SESSION CHAIR : Prof.Dr. Hulusi DOĞAN	
Prof. Dr. Hulusi DOĞAN	A Research On Food Waste Perception In Hotel Restaurants
Zehra DİKME	The Concept of Loyalty in Relationships Between Hospitality Businesses and Their Suppliers
Dr.Cüneyt MENGÜ	Digitalization in Travel Agencses
Seren Tarhan	Reflection of Entrepreneurship and Industrial Tourism Heritage in Anatolia: Case of Adana
Sema Nur YILDIZ	Tendencies of Studies Conducted in the Field of Tourism and Persons With Disabilities: A Content Analysis

ORAL PRESENTATIONS		
05 December 2020	**Sessıon 7**	**Time 14:00 – 15:15**

IMASCON SESSION 7.1 / 14:00 – 15:15	Hall : 1 05 December 2020
SESSION CHAIR : Assist.Prof.Dr. Erman KILINÇ	
Dr. Yeşim AVUNDUK	The Relationship Between Organizational Stress And Job Performance
Assist.Prof.Dr. Erman KILINÇ	Effects of Covid-19 on Businesses and What to Do
Esra BAĞCI	The Effect of Employability Skills on Recruitment After On-The-Job Training Program
Esra BAĞCI	Analysis of Employability Skills Affected in Recruitments by Demographic Properties
Expert. H. Kerem ÖNER	Food and Agricultural Platform Cooperatives and Their Role in Rural Development
IMASCON SESSION 7.2 / 14:00 – 15:15	**Hall : 2 05 December 2020**
SESSION CHAIR : Assist. Prof. Dr. Ömer Baykal	
Dr. Ahmet ÇELİK	Antalya Kaleici From The Archaeological Drilling Excavation Antique Ceramic Workshop/Kiln Remains
Kemal AÇIKEL	Historical Dimension of the Ancient Age in Turkey
Dr. Ridvan YİĞİT	An Evaluation of the PerceptionTowards Women during the Mamluks period and the Records Regarding Women Causing Epidemic Diseases
Assist.Prof.Dr .Ömer BAYKAL	Islamist Woman in the Eye of Modern Woman
Yağmur Konuk	A Study on Understanding Bureaucracy Through Franz Kafka's the Castle Novel
Lec. Ariola Harizi	Selected Psychological and Personality Traits of Consumer Behaviour on the Market of Agricultural Products in Albania and Slovakia – Mind Genomics
Discussion	

IMASCON SESSION 7.3 / 14:00 – 15:15	Hall :3	05 December 2020
SESSION CHAIR : Dr. Aylin Ece ÇİÇEK		
Dr. Aylin Ece ÇİÇEK	Power and Rapid Transformations in the World since 2015: The Effects of Global Shocks to Global Governance and Understandings of International Security	
Tolga ÖZKAPTAN	A Never-Ending Dispute over Sovereignty: Who Owns Falkland Islands?	
Ezgi Gül CEYHAN	David Hume: Evaluation Of Ethical and Moral Concepts in Terms of Political Pyschology	
Şeyda BELHAN	Evaluation of the Motherland Party and Performance That Arisen After The 1980 Coup	
Lec. Dr. Eray YILMAZ	Music in One-Party Period Identity Policy (1923-1950)	
ORAL PRESENTATIONS		
05 December 2020	**Sessıon 8**	**Time 15:30 – 17:00**
IMASCON SESSION 8.1 / 15:30 – 17:00	**Hall : 1**	**05 December2020**
SESSION CHAIR : Assoc.Prof.Dr.Öznur GÖKKAYA		
Lec. Dr. Emine Enise Yakar	The Symbolic Alliance Between Saudi Scholars and Rulers	
Lec. Dr. Sümeyra Yakar	The Extensive Authority of Judges (QāḌī) in the Contemporary Legal System of Saudi Arabia	
Lec. Dr. Sümeyra Yakar	The Costructive Effects of Ottoman Ideological Movements in the Contemporary Turkey	
Lec. Dr. Emine Enise Yakar	The Compositive Structure of Religion and Society in the Contemporary Saudi Arabia	
IMASCON SESSION 8.2 / 15:30 – 17:00	**Hall : 2**	**05 December 2020**
SESSION CHAIR : Assist.Prof.Dr. Bahar TAYMAZ		
Emin GİTMEZ	The Current Social Assistance System in the Perspective of the Beneficiaries: An Example of A Local Research	
Assist.Prof.Dr. Bahar TAYMAZ	What do Health Science Students Think About Syrian Refugees, Gender and Access to Health: The Case of Istanbul Esenyurt University	
Lec. Simge YILMAZ	Comprative Discourse Analysis of Animal News: The Pandemic Period and after the İzmir Earthquake	
Assist.Prof.Dr .Gülseli Aygül ALAN	Raising Awareness in the Public Opinion: Use of Behavioral Public Relations " Save Your Food – Your Actions Matter" Campaign	
Hasan ÖZKAN	An Assessment on Artificial Intelligence and Competitive Capabilities in Strategic Management Perspective	
Discussion		

IMASCON SESSION 8.3 / 15:30 – 17:00	Hall : 3 05 December 2020
SESSION CHAIR : Lec. Dr. Muammer SALİM	
Lec. Dr. Muammer SALİM	Social Political Discussions Reflected on the Executive Delegation Program (3 May 1920 - 29 October 1923)
Lec. İbrahim Tarkan DOĞAN	Memory Based On Time And Space In Özpetek's Cinema
Ezgi ŞEN	A New Actor in Graphic Design Applications: Artificial Intelligence
Dr. Ali Efe İRALI	Using WebGL Technology as a Communication Tool to Create Historical Narrative
Seda Kaya	The Effect Of Assure Teaching Design Applications On The Academic Achievement Of Students

POSTER PRESENTATIONS

04 December , 2020

16:00 - 17:00 Poster Session 1

- **Gökçen İçli**

Modeling Of Teacher Candidates 'Epystemological-Pedagogical Faith Systems And Technological Pedagogical Field Information Structures

- **Şeyma Nur Çakan**

Investigation Of The Technological Pedagogical Field Information Competency Levels Of Teaching Staff In Terms Of Different Variables

- **Gülbahar Avcı**

The Analysis Of Surah Shu'arâ İn Terms Of Language Functions

ABSTRACTS AND POSTERS

CEBİR ÖĞRENME ALANINDA PROBLEME DAYALI ÖĞRENME MODELİNİN ÖĞRENCİLERİN AKADEMİK BAŞARILARINA ETKİSİNİN İNCELENMESİ

Kübra ÖZDEMİR FİNCAN
Kocaeli Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim Matematik Öğretmenliği Programı
ozdmr.kbraa@gmail.com

Serkan DİNÇ
Kocaeli Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim Matematik Öğretmenliği Programı
srkndnc64@gmail.com

Cüneyt YAZICI
Kocaeli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü
cuneyt.yazici@kocaeli.edu.tr

Özet
Probleme dayalı öğrenme modelinde, öğrencilerin gerçek yaşam ile ilişkili problem durumları ile yüzleşerek o problem durumunun çözümü için aktif olarak yapmış olduğu çalışmalar sonucu öğrenmeleri hedeflenir. Öğrencilerin belli bir konu ile ilgili edinmiş oldukları bilgiler ise o konu üzerindeki akademik başarılarını belirler. Bu çalışmanın amacı; Matematik öğretiminde Probleme Dayalı Öğrenme modelinin ilköğretim 6. sınıf öğrencilerinin Cebir öğrenme alanındaki akademik başarılarına etkisini incelemektir. Bu amaç doğrultusunda 2019 – 2020 eğitim öğretim senesinde Kocaeli ilinin Körfez ilçesinde bir devlet okulunda 6. Sınıf öğrencilerinden oluşan 47 öğrenci ile çalışma yapılmıştır. Kontrol grubunu oluşturan 23 öğrenci ile işlenen dersler öğretim planına göre hazırlanan ders planları ile, deney grubunu oluşturan 24 öğrenci ile işlenen dersler ise probleme dayalı öğrenme modeline uygun etkinlikler ile yapılmıştır. Deney ve Kontrol grupları Cebir öğrenme alanıyla ilk defa karşılaştıkları için ön test olarak 5. Sınıf Matematik dersi not ortalamaları baz alınmış ve SPSS 22 PAKET PROGRAMI ile analiz edildiğinde gruplar arasında anlamlı bir fark olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Son test olarak araştırmacılar tarafından 6. sınıf Cebir öğrenme alanına ait kazanımlardan hazırlanmış SPSS 22 PAKET PROGRAMI ile geçerlik güvenirlik analizleri yapılmış ve uzman görüşleri alınarak düzenlenmiş 19 çoktan seçmeli sorudan oluşan ölçüm güvenirliği (Cronbach's Alpha değeri) ,862 olarak ölçülmüş Cebir Öğrenme Alanı Başarı Testi uygulanmıştır. Cebir Öğrenme Alanı Başarı Testi sonuçlarının analizi yapıldığında Deney ve Kontrol gruplarında akademik başarı açısından anlamlı bir fark oluşmadığı gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Probleme Dayalı Öğrenme, Matematik Öğretimi, Cebir Öğrenme Alanı

ANALYSIS OF THE EFFECT ON STUDENTS 'ACADEMIC ACHIEVEMENT OF THE PROBLEM-BASED LEARNING MODEL IN ALGEBRA LEARNING AREA

Abstract
In the problem-based learning model, it is aimed that students face real-life problem situations and learn as a result of their active work to solve that problem situation. The information that students have about a certain subject determines their academic success on that subject. The aim of this study is to examine the effect of the Problem Based Learning model on the academic achievement of 6th grade students in mathematics teaching. For this purpose, in the 2019-2020 academic year, a study was conducted with 47 6th grade students in a public school in Körfez district of Kocaeli. The lessons taught with 23 students in the control group were made with lesson plans prepared according to the curriculum, while the lessons taught with 24 students in the experimental group were made with activities in accordance with the problem-based learning model. Since the Experiment and Control groups encountered the Algebra learning field for the first time, grade 5 Mathematics course grade averages were taken as a pre-test and when analyzed with the SPSS 22 PACKAGE PROGRAM, it was concluded that there was no significant difference between the groups. As a post-test, the SPSS 22 PACKAGE PROGRAM, which was prepared by the researchers from the acquisitions of the 6th grade Algebra learning area, was analyzed for validity and reliability, and the measurement reliability (Cronbach's Alpha value) consisting of 19 multiple-choice questions arranged by taking expert opinions was measured as ,862 and the Algebra Learning Area

Achievement Test was applied.. When the results of the Algebra Learning Area Achievement Test were analyzed, it was observed that there was no significant difference in academic achievement in the Experiment and Control groups.

Keywords: Problem Based Learning, Mathematics Teaching, Algebra Learning Area

DİNAMİK YÖNELİMLİ KISA-YOĞUN-ACİL BİREYSEL PSİKOLOJİK DANIŞMA UYGULAMASININ DEPRESYON ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Oğuzhan YILDIRIM
Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik
oguzhanyildirim.pdr@gmail.com

Özet
Bu araştırma Dinamik Yönelimli Kısa Yoğun Acil psikolojik danışma uygulamasının depresyon üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamıştır. Bu psikolojik danışma yaklaşımının danışan üzerindeki etkisi Vaka İnceleme yöntemi ile sınanmıştır. Danışana ön test, son test ve izleme testi olarak Beck Depresyon Ölçeği, Semptom Tarama Listesi (SCL 90 R), Hacettepe Kişilik Envanteri (HKE) ve Beier Cümle Tamamlama Testi (BCTT) uygulanmıştır. Danışan ile altı oturumdan oluşan Dinamik Yönelimli Kısa Yoğun Acil psikolojik danışma uygulaması yapılmıştır. Oturumlara ait süreç ve kullanılan yöntemler nitel bulgular olarak, uygulanan ölçeklere ilişkin puanlar ise nicel bulgular olarak sunulmuştur. Araştırma sonucuna göre Kısa Yoğun Acil psikolojik danışmanın depresif belirtileri azaltmada oldukça etkili olduğu saptanmıştır. Ayrıca danışma sürecinin bitimiyle danışanın yüksek olan paranoid düşüncelerinin azaldığı fark edilmiştir. Bunun yanında kişilerarası duyarlılık, hostilite, somatizasyon, anksiyete, fobik anksiyete, ek skala ve psikotizm semptomlarının normal değerlerde kaldığı tespit edilmiştir. Tüm bunlara ek olarak danışanın kişisel uyumunun arttığı ve geçmişe-geleceğe yönelik olumlu tutumlarının yoğunlaştığı da görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Depresyon, Psikolojik Danışma, Dinamik Yönelimli Kısa Yoğun Acil

THE EFFECT OF DYNAMIC ORIENTED BRIEF-INTENSIVE-EMERGENCY PSYCHOLOGICAL COUNSELING ON DEPRESSION

Abstract
This research aimed to examine the effectiveness of Dynamic Oriented Brief-Intensive-Emergency psychological counseling on depression. The effect of this psychological counseling approach on the client was tested by the Case Work method. Beck Depression Inventory, The Symptom Checklist (SCL-90 R), Hacettepe Personality Inventory and Beier Sentence Completion Test were applied to the client as pre-test, post-test and follow-up test. Dynamic Oriented Brief-Intensive-Emergency psychological counseling, consisting of 6 sessions, was applied to the cilent. The process and methods in the sessions were presented as qualitative findings, and scores of the scales were presented as quantitative findings. According to the research results, Brief-Intensive-Emergency psychological counseling was found to be effective in reducing depressive symptoms. In addition, it was noticed that the client's high paranoid thoughts decreased. Also, it was found that the symptoms of interpersonal sensitivity, hostility, somatization, anxiety, phobic anxiety, additional scale and psychoticism remained at normal level. In addition to all these, it was observed that the client's personal adaptation increased and her positive attitudes towards the past and the future increased.

Keywords: Depression, Psychological Counseling, Dynamic Oriented Brief-Intensive-Emergency

SEYAHAT ACENTALARINDA DİJİTALLEŞME

Cüneyt Mengü
İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Yüksek Meslek Okulu, Turizm
cuneyt.mengu@mercanonline.com

Özet
Uluslararası turizm endüstrisi, ülkenin makro ve mikro ekonomisi için vazgeçilmez faaliyet alanlarından birisini teşkil etmektedir. Turizmden beklenen ana hedef ülkeye en fazla sayıda turist getirmek ve optimum gelir elde etmektir. Turizm endüstrisini oluşturan üç ana sektörden biri olan seyahat acentacılığı ve tur operatörlüğü, beklenen hedefin gerçekleşebilmesi için yadsınamaz bir konuma sahiptir. Birinci sanayi devriminden başlayarak 1990 yılına gelene kadar seyahat acentaları turizmin gelişmesinde çok önemli rol üstlenmişler ve dağıtım kanalları içerisinde lider konumuna gelmişlerdir. Turizm sektöründe bilgi ve iletişim teknolojilerinde (ICT) yaşanan gelişmeler sonucunda yönetim, pazarlama ve operasyon stratejilerinde farklı kavramlar ortaya çıkmış ve dağıtım kanallarında köklü değişimlere sebep olmuştur. Bu bağlamda ulusal ve uluslararası online teknolojisinin devreye girmesiyle aracı kuruluşların artması kaçınılmaz olmuş ve seyahat acentaları da bu gelişmelere ayak uydurmak zorunda kalmışlardır. Bu bakış açısından yola çıkarak çalışmanın amacı, seyahat acentaları ve tur operatörlerinin gelişen teknolojiye eşzamanlı olarak uyum sağlamaları için değişen dağıtım kanallarında yeni iş modelleri ve strateji oluşturmaları, uygulama ve yöntemlerinin geliştirilmesine olanak sağlayan dijitalleşme evrelerini incelemektir. Çalışmada nitel desenli araştırma yöntemi esas alınmış, konuya ilişkin döküman incelemesi gerçekleştirilerek seyahat acentacılığının geçmişten günümüze teknolojik açıdan gelişmeleri değerlendirilmiştir. Çalışmanın bulguları kapsamında dijitalleşme evreleri ve dijital dönüşüm ile birlikte seyahat acentalarının rolleri ve yeni iş modelleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dağıtım Kanalları, Bilişim Teknolojileri, Yeni İş Modelleri, Dijitalleşme, Dijital Dönüşüm.

DIGITALIZATION IN TRAVEL AGENCSES

Abstract
The international tourism industry is one of the indispensable fields of activity for the macro and micro economy of the country. The main target which is expected from tourism is to bring the highest number of tourists to the country and to generate optimum income. Travel agencies and tour operators are one of the three main sectors that make up the tourism industry. They are in an undeniable position to achieve the expected goal. From the first industrial revolution until 1990, travel agencies played a very important role in the development of tourism and became the leader in distribution channels. As a result of the developments in information and communication technologies (ICT) in tourism, different concepts emerged in management, marketing and operation strategies and caused radical changes in distribution channels. In this context, with the introduction of national and international online technology, the increase in intermediary organizations has become inevitable and travel agencies have had to keep up with these developments. From this point of view, the aim of the study is to examine the stages of digitalization that allow travel agencies and tour operators to create new business models and strategies in changing distribution channels, and to develop practices and methods in order to adapt to the developing technology simultaneously. In the study, qualitative patterned research method was taken as a basis, and the technological developments of the travel agency business from the past to the present time were evaluated by analyzing the documents on the subject. Within the scope of the findings of the study, the stages of digitalization and the roles of travel agencies and new business models with digital transformation were examined.

Keywords: Distribution Channels, Information Technologies, New Business Models, Digitalization, Digital Transformation.

2015'TEN BU YANA DÜNYADA GÜÇ VE HIZLI DÖNÜŞÜMLER: KÜRESEL ŞOKLARIN KÜRESEL YÖNETİŞİM VE ULUSLARARASI GÜVENLİK ANLAYIŞINA ETKİLERİ

Aylin Ece Çiçek
Yeditepe Üniversitesi, Iktisadi ve Idari Bilimler Fakultesi, Uluslararasi Iliskiler
aylin.cicek@yeditepe.edu.tr

Özet
Dünyanın tüm bölgeleri kendi krizleri içindedir; Avrupa milliyetçi siyasette bir yükselişle uğraşıyor, Orta Doğu sürekli olarak siyasi kargaşa ve terörist faaliyetlerle sarsılıyor, Asya iktidar boşluğundaki yeni rolüne adapte olmak için mücadele ediyor. Bu parametreler dahilinde devletler, uluslararası düzenin yeni sınırlarını yeniden formüle ederek, uluslararası arenada nüfuzlarını ve güçlerini artırma fırsatına sahip yeni yükselen devletlerle içe dönüyor ve kendi uluslararası yaklaşımlarını şekillendiriyor. Geçtiğimiz on yılda dünya, küresel ekonomik şoklarda, finansal kargaşada, siyasi çatışmalarda, göç krizlerinde ve yayılan terör ağlarında benzeri görülmemiş bir artış yaşadı. Bütün bu sorunlar ve daha fazlası sadece batı dünyasında değil doğuda da gözlemlendi. Bu makalede, öncelikle küresel yönetişimin mevcut durumunu özetlemeyi, ikinci olarak 2015 yılından bu yana meydana gelen küresel olayları özetlemeyi ve küresel yönetişime getirdikleri zorlukları örneklemeyi ve son olarak bu konulara küresel tepkileri tartışmayı hedeflenmektedir. 2019 Koronavirüs krizine ve bunun uluslararası etkileşimler üzerindeki etkilerine özel bir vurgu yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Güvenlik, Küresel Yönetişim, Güç

POWER AND RAPID TRANSFORMATIONS IN THE WORLD SINCE 2015: THE EFFECTS OF GLOBAL SHOCKS TO GLOBAL GOVERNANCE AND UNDERSTANDINGS OF INTERNATIONAL SECURITY

Abstract
All regions of the world are in their own crisis; Europe is dealing with a rise in nationalistic politics, the Middle East is constantly being shaken by political turmoil and terrorist activities, Asia is struggling to adapt to its new role in the power vacuum. Within these parameters, states are turning inwards and shaping their respective international approaches, with new rising states having the opportunity to increase their influence and power on the international arena, reformulating the new borders of the international order. In the past decade, the world has experienced an unprecedented rise in global economic shocks, financial turmoil, political conflicts, migratory crises and, spreading terrorist networks. All these issues-and more-have been observed not only in the western world, but also in the east. In this article, I will aim to first summarize the current situation of global governance, second, summarize global events that have occurred since 2015 and, illustrate the challenges that they have brought on to global governance and, lastly discuss global responses to these matters. A special emphasis will be placed on the 2019 Coronavirus crisis and its effects over international interactions.

Keywords: International Security, Global Governance, Power

TÜKETİCİLERİN MOBİL UYGULAMALARI SATIN ALMA NİYETİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN TÜKETİM DEĞERLERİ ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ

Hatice Doğan Südaş
Çukurova Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü
hdogan@cu.edu.tr

Abdil Arık
Çukurova Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü
arikabdil@gmail.com

Funda Başkır
Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Pazarlama Doktora Programı
fundabackir@gmail.com

Özet
Mobil uygulamalar e-posta, web tarayıcı, sosyal ağ, oyun vb. işlevlere sahip, mobil cihazlar üzerinde çalışan yazılımlardır. Günümüzde akıllı telefon kullanımının yaygınlaşması ile birlikte bu telefonlarda kullanılan mobil uygulamaların çeşitliliği artmıştır. Kullanıcıların yoğun ilgisi sonucunda yeni bir pazar ortaya çıkmış ve mobil uygulamaların ücretli veya ücretsiz versiyonları tüketicilere sunulmaya başlanmıştır. Ücretsiz olarak sunulan mobil uygulamaların kullanımı hızla yaygınlaşarak geniş kitlelere ulaşılmıştır. Fakat bu ücretsiz uygulamalar tüketicilere yeterli özellikler ve değerler sunamadığı için daha gelişmiş versiyonlarına ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. Bu geliştirilmiş versiyonlar tüketicilere belirli bir ücret karşılığında sunularak, onlara daha iyi bir deneyim yaşatmak istenmiştir. Tüketicilerin mobil uygulamaları satın almasına etki eden faktörleri kavramsal açıdan inceleyen çalışmaların görece az olması bu çalışmanın çıkış noktasıdır. Bu doğrultuda çalışmanın amacı, mobil uygulamaları satın alma niyetine etki eden faktörleri, bir ürünü satın alıp almama kararına açıklama getiren ve çok çeşitli ürün türlerine uygulanabilen (dayanıklı-dayanıksız tüketim ürünleri, endüstriyel ürünler, hizmetler vb.) tüketim değerleri çerçevesinde kavramsal olarak incelemektir. Bu çalışmada incelenmiş olan tüketim değerleri; fonksiyonel, sosyal, duygusal, epistemik ve durumsal değerdir. Ayrıca; mobil uygulamaya yönelik tüketici oyları, ücretsiz alternatifler, uygulama hakkındaki ağızdan ağıza iletişim ve uygulamanın denenebilirliği gibi satın alma niyetine etki eden faktörler de kavramsal olarak ele alınmıştır. Elde edilen sonuçların bu konudaki akademik çalışmalara ve mobil uygulama pazarlaması uygulayıcılarına katkı sağladığı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mobil Uygulamalar, Tüketim Değerleri, Satın Alma Niyeti

INVESTIGATION OF FACTORS AFFECTING CONSUMERS' PURCHASE INTENTION TO MOBILE APPLICATIONS WITHIN THE FRAMEWORK OF CONSUMPTION VALUES

Abstract
Mobile applications are software that have functions e-mail, web browser, social network, game, etc. run on mobile devices. With the widespread use of smart phones today, the variety of mobile applications used in these phones has increased. As a result of intense interest of users, a new market has emerged and paid or free versions of mobile applications have begun to be offered to consumers. The use of free mobile applications has become widespread and reached large masses. However, since these free applications do not provide enough features and values to consumers, more advanced versions are needed. These improved versions were offered to consumers for a fee, and they wanted to give them a better experience. The starting point of this study is that there are relatively few studies that investigate conceptually factors that affect consumers' purchasing mobile applications. In this direction, the aim of the study is to conceptually investigate the factors affecting purchase intention of mobile applications within the framework of consumption values that can explain the decision to purchase a product or not and can be applied to a wide variety of product types (durable-non-durable consumer products, industrial products, services, etc.). Consumption values investigate in this study; functional, social, emotional, epistemic and conditional value. Also, factors affecting purchase intention such as consumer votes for mobile application, free

alternatives, word-of-mouth communication about application, and trialability of application were also conceptually investigated. It is thought that the results obtained have contributed to academic research and mobile application marketing practitioners on this subject.

Keywords: Mobile Applications, Consumption Values, Purchase Intention

TÜRKİYE'DE DOLARİZASYON KUR İLİŞKİSİ

Neslihan Gündüz
Gebze Teknik Üniversitesi, İşletme, İşletme
neslihan.gndz@hotmail.com

Mesut Karakaş
Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat
mesutkarakas@gmail.com

Özet
Dolarizasyon Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde önemli ekonomik sorunların başında gelmektedir. Yerli paraya olan güvenin azalması ve insanların enflasyon karşısında değer koruma aracı olarak yabancı para birimlerine yönelmeleri dolarizasyonu arttıran başlıca faktörlerdendir. Özellikle kur şokları dolarizasyonun artışını tetiklemektedir. Geçmiş çalışmalarda kur ve dolarizasyon ilişkisi irdelenmesine rağmen bu çalışmalar daha çok doğrusal ilişkilerin ortaya konulmasıyla sınırlı kalmaktadır. Özellikle kur şoklarının pozitif ve negatif olduğu düşünüldüğünde bu şokların doğrusal olmayan bir metodla ele alınmaları gerekliliği ön plana çıkmaktadır. Negatif şokların etkilerinin pozitif şokların etkilerinden ayrıştırılması ve etkilerin ayrı ayrı değerlendirilmesi politika yapıcılar için de önemli bir adımdır. Bu çalışmada Türkiye'de dolarizasyona sebep olan nedenlerden döviz kurlarına odaklanılmaktadır. Kur değişimleri ve dolarizasyon arasındaki ilişki çalışmada doğrusal olmayan otoregresif dağıtılmış gecikmeler modeliyle ortaya konularak aydınlatılmıştır. Analiz sonuçları pozitif kur şoklarının dolarizasyon üzerindeki etkilerinin negatif şoklardan sınırlı da olsa farklılaştığına işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dolarizasyon, Döviz Kuru, Finansal Piyasalar ve Kurumlar

THE RELATIONSHIP BETWEEN DOLLARIZATION AND EXCHANGE RATE IN TURKEY

Abstract
Dollarization in developing countries such as Turkey is one of the major economic problems. Declining confidence in the domestic currency and changes of people's preferences towards foreign currencies as a means of protecting value against inflation are the main factors that increase dollarization. Especially, exchange rate shocks in the economies trigger a fast dollarization process. Although the relationship between exchange rate and dollarization has been examined in previous studies, these studies are mostly in the context of revealing linear relationships. Considering that exchange rate shocks are positive and negative, it becomes prominent that these shocks should be handled with a non-linear method. Also, decomposing the effects of negative shocks from the effects of positive shocks and evaluating these effects separately is an important step for policy makers. This study focuses on exchange rate which is among reasons that led to dollarization in Turkey. The relationship between exchange rate changes and dollarization is illustrated by a nonlinear autoregressive distributed lag model. Results of analysis indicate that positive exchange rate shocks differ slightly from negative shocks.

Keywords: Dollarization, Exchange Rate, Financial Markets and Institutions

KAMUSAL BİR DÜRTME ARACI OLARAK OBEZİTE VERGİSİNİN TOPLUM SAĞLIĞI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Pınar GÜMÜŞOĞLU
Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı
pinargumusoglu08@gmail.com

Onur EROĞLU
Bülent Ecevit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Anabilim Dalı
onur_eroglu@beun.edu.tr

Özet
Sağlıksız, yoğun kalorili, aşırı şekerli ve yağlı, vitamin ve mineraller bakımından zayıf olan gıda ürünlerinin kullanılmasının birçok hastalığa neden olarak insan ömrünü kısalttığı, şişmanlık veya obezite sorununa yol açtığı, insan yaşamının kalitesini düşürdüğü bilinen bir gerçektir. Bu gıdaların aşırı oranda tüketilmesi sonucu ortaya çıkan obezite, vücudun tüm organ ve sistemlerini etkileyerek çeşitli bozukluklara ve hatta ölümlere yol açabilen önemli bir sağlık problemidir. Vücutta aşırı yağ birikimi olarak tanımlanan obezite, beden kitle indeksinin 30 ve üzeri olması durumunda ortaya çıkar. Modern devletlerin mali yapıları içerisinde obezite yalnızca bireysel bir sağlık sorunu olmaktan çıkmış, toplumsal ve mali bir sorun olarak görülmeye başlamıştır. Sağlıklı bireyler yetiştirmeyi, bireylerin sağlıklarını korumayı ve bunun sürdürülebilirliğini sağlamayı amaç olarak benimseyen kamu sektörü bunun için gerekli tedbirler almaya ve projeler uygulamaya başlamıştır. Bu sebeple dünyadaki birçok ülkede obezite ile mücadelede son yıllarda giderek popüler bir uygulama haline gelen "obezite vergisi" bir maliye politikası aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu düşük besin değerli fakat yüksek kalorili yiyecek ve içeceklere olan talebin azaltılması için bu gıdalarda yapılacak bir vergilendirmenin obezite ile mücadelede başarılı olacağı ifade edilmektedir. Bu çerçevede yapılan çalışmada; "Bireylerin beden kitle indeksleri baz alınarak, artan beden kitle indeksi ile kişilerin tüketim tercihlerini bir obezite vergisi koyarak etkileyebilir miyiz?", "Bireylerin beden kitle indeksleri ile obezite vergisine karşı sergiledikleri algıları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?" gibi sorulara cevap aranmıştır. Araştırmada hedeflenen amaçlara ulaşmak için, nicel araştırma yöntemlerinden birisi olan anket yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, katılımcıların, "Obezite vergisinin toplum açısından faydalı olacağını düşünüyorum, bu sebeple Türkiye'de uygulanırsa obezite vergisini desteklerim" sorusuna karşı olumsuz bir tavır sergilemedikleri gözlemlenmiştir. Obezite vergisi adı altında uygulanabilecek yeni bir vergi ile sağlıklı gıdaların daha az, sağlıksız gıdaların ise daha fazla vergilendirilmesi yoluyla, bireylerin sağlıksız gıda tüketiminin azaltılabileceği ve daha sağlıklı gıdaları tercih etmelerinin sağlanabileceği öne sürülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Obezite, Obezite Vergisi, Gıda Vergileri, Toplum Sağlığı

THE IMPACT OF OBESITY TAX ON COMMUNITY HEALTH AS A PUBLIC NUDGING TOOL

Abstract
It is a well-known fact that the use of unhealthy, intense calorie, over-sugared and oily, which are por in terms of vitamins and minerals food products can lead to many illnesses, shorten the human life, cause obesity or obesity, and can lower the quality of human life. Obesity, which is the result of excessive consumption of these foods, is an important health problem that can lead to various disorders and even death by affecting all the organs and system of the body. Obesity, which is defined as excessive fat accumulation in the body, occurs when the body mass index is 30 and above. In financial structures of modern states, obesity has only emerged as a health problem and has begun to be seen as a social and financial problem. The public sector has adopted measures to support healthy people, protect the health of individuals and maintain sustainability. For this reason, the "obesity tax", which has become popular method in the fighting agains to besity in recent years, emerges as a means of fiscal policy. It is stated that a taxable income for these low-nutrient but high-calorie foods and beverages might be successful in fighting obesity. In the study conducted within this framework; "Based on the body mass index of individuals, can we affect the people's consumption preferences with obesity tax?", "Is there a significant relationship

between individuals' body mass indexes and their perceptions of obesity tax?" answers to such questions were sought. The survey method, which is one of the quantitative research methods, was used in order to achieve the targeted aims in the research. According to the findings, the participants, "I think it would be beneficial to the society of the obesity tax, if implemented in Turkey for this reason I support the obesity tax" It was observed that they did not take a negative attitude towards the question. With a new tax that can be applied under the name of obesity tax, it is suggested that individuals can reduce unhealthy food consumption and prefer healthier foods by taxing healthy foods less and unhealthy foods more.

Keywords: Obesity, Obesity Tax, Food Taxes, Public Health

COVİD-19 SÜRECİNDE TÜRK BANKALARININ YOUTUBE REKLAMLARININ REKLAM ÇEKİCİLİĞİ UNSURLARI BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Hatice DOĞAN SÜDAŞ
Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Pazarlama Doktora Programı
hdogan@cu.edu.tr

Gülay GÜLER
Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Pazarlama Doktora Programı
gulergulay1@gmail.com

Özlem KAÇMAZ
Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Pazarlama Doktora Programı
ozlemkacmaz93@gmail.com

Devran SAVAŞCI
Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Pazarlama Doktora Programı
dsavasci@student.cu.edu.tr

Özet
Pazarlama iletişimleri işletmelerin paydaşları ile kurdukları diyalogları ve bir anlamda da işletmenin sesini temsil etmektedir. Özellikle toplumsal ve küresel kriz dönemlerinde müşterinin ne istediğini, ne hissettiğini ve işletmeden ne beklediğini anlamak ve bu konuda aksiyon almak bugün her zamankinden daha önemli hale gelmiştir. Bu dönemde pazarlama iletişimi yoluyla müşterileri ile güçlü bağlar kuran işletmelerin krizden daha güçlü bir şekilde çıktığı bilinmektedir. Berlin Cameron/Perksy tarafından 2020 Nisan ayında yayınlanan araştırma sonuçları tüketicilerin markaların Covid-19 salgını döneminde Covid-19 ile ilişkili iletişim çabalarını arttırmaları gerektiğine ve bu iletişimin toplum üzerinde olumlu etkileri olabileceğine inandıklarını ortaya koymaktadır (Berlin Cameron, 2020). Bu bağlamda bu araştırmanın amacı Türk bankacılık sektörü oyuncularının bir sosyal medya aracı olan resmi YouTube kanallarında yayınladıkları reklamları reklam çekicilikleri temelinde içerik analizi yöntemi ile analiz etmektir. Bu amaç doğrultusunda 2019 yılı aktif büyüklüklerine göre seçilen Türkiye'nin en büyük 10 bankasının 01 Mart – 31Ağustos döneminde resmi YouTube kanallarında yayınladıkları Covid-19 ile ilişkili toplam 54 reklam Pollay'ın duygusal reklam çekicilikleri tipolojisi esas alınarak içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, niceliksel anlamda en fazla reklam yayınlayan bankaların Akbank ve Yapı Kredi Bankası olduğu, Ziraat Bankası ve TEB'in Covid 19 ile ilişkili hiç reklam yayınlamadığı ve en az reklam yayınlayan bankaların ise Halk Bank ve Deniz Bank olduğu görülmüştür. Reklamlarda kullanılan reklam çekicilikleri bakımından değerlendirildiğinde ise topluluk, sağlık, teknoloji, destek, güvenlik ve elverişlilik unsurlarının incelenen reklamlarda ortak olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Son olarak banka reklamlarındaki Covid-19 mesajlarının toplumsal birliktelik ve beraberlik temalı olduğu ve umut verici mesajların yayınlandığı ve işletmelerin "sizi anlıyoruz, yanınızdayız" mesajları verdiği gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İletişim, reklam, reklam çekicilikleri, Covid-19, Youtube

ANALYSIS OF YOUTUBE ADVERTISEMENTS OF TURKISH BANKS DURING THE COVID-19 IN THE CONTEXT OF ADVERTISING APPEALS

Abstract
Marketing communications represent the dialogue that businesses establish with their stakeholders and, in a sense, the voice of the business. Especially in times of social and global crises, it has become more important than ever to understand what customers want, feel, and what they expect from the business, and to take action on this issue. In this period, it is known that businesses that established strong ties with their customers through marketing communication emerged from the crisis stronger. The research results published by Berlin Cameron / Perksy in April 2020 reveal that consumers think brands should increase their communication efforts related to Covid-19 during the Covid-19 outbreak and they believe this

communication can have positive effects on society (Berlin Cameron, 2020). In this context, the purpose of this study is to analyze the advertisements published on the official YouTube channels, which is a social media tool, of the Turkish banking sector players by using content analysis method on the basis of advertising appeals. For this purpose, 54 advertisements belonging to Turkey's largest 10 banks, which is selected according to the asset size of 2019, published related with Covid-19 on their official Youtube chanelles during the period of 01 March- 31 August were analyzed by Pollay's emotional advertisement appeal typology based on the content analysis. According to the results of the research, it was observed that Akbank and Bank of Yapı Kredi were the banks that published the most advertisements in quantitative terms, Bank of Ziraat and TEB did not post any advertisements related to Covid 19 and the banks that published the least advertisements were Bank of Halk and Bank of Deniz. When the advertisments evaluated in terms of advertising appeals, it was determined that the elements of community, health, technology, support, security and convenience were used commonly in the examined advertisements. Finally, it has been observed that the Covid-19 messages in the bank advertisements are social unity and solidarity themed and gave a promising message and besides these businesses gave messages in their ads as "we understand you, we are with you".

Keywords: Communication, advertising, advertising appeals, Covid-19, Youtube

SUSTAINABILITY OF THE PUBLIC DEBT IN ALBANIA AND ITS ROLE IN THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE COUNTRY

JONIDA AVDULAJ
Agriculture University of Tirana, Faculty of Economy and Agribusiness, Management Agribusiness Department
jonidaqendro@hotmail.com

FLORA MERKO
Aleksander Moisiu University, Business Faculty, Economics Department
floramerko@uamd.edu.al

KLODIAN MUCO
Catholic University "Our Lady of Good Council", Research Centre on Economics of Transition Countries, Research Centre on Economics of Transition Countries
k.muco@unizkm.al

Abstract
There is a great debate among economists of different schools of economic thought about the role of public debt in economic growth. Much of the economic literature suggests that a low level of public debt can positively influence the design of better policies for supporting the economy of a country. This also can stimulate economic growth, serving as an investment financier of innovations in technology, stimulating productivity growth and competition. On the other hand, other economists think that public debt inhibits the economic growth of a country, and leads to increased taxes for future generations, harming the well-being of citizens. In such conditions, naturally can arise the questions: what impact the public debt had on the economic growth of a country like Albania, where during the pandemic it exceeded 80% of GDP? And, how can its costs be financed in the future? Given this situation, the objective of this paper is to study the sustainability of public debt in Albania and measure its impact on the Albanian economy. The methodology used in this paper is that of descriptive statistical analysis and an empirical model on public debt sustainability. What we wan to prove through this paper is that: public debt, at moderate levels, serves to stimulate economic growth. But, while it exceeds the suggested ceiling by 60%, it generates more costs than benefits for the economy. This, especially, happens when it is used to finance infrastructure investments that have a long-term return on investment or when debt is used inefficiently, that means, when it does not generate enough jobs to cover its costs.

Keywords: Public debt, Public debt sustainability, Economic growth, Albania.

FOOD AND AGRICULTURAL PLATFORM COOPERATIVES AND THEIR ROLE IN RURAL DEVELOPMENT

H. Kerem Öner
Güney Marmara Kalkınma Ajansı, Güney Marmara Kalkınma Ajansı, Güney Marmara Kalkınma Ajansı
hkoner@gmail.com

Abstract
Platform cooperatives are businesses that use online sources such as mobile applications, websites, or any other online protocol for the sale of their goods and services. These platforms are similar to other web services and applications but incorporate a cooperative structure in their operations. The COVID-19 pandemic period has allowed the platform cooperative to strengthen its position in the digital market and also have been serving as the backbone of the digital economy. The rural population themselves have turned to these cooperatives to sustain and supplement their economic needs. Food and agricultural platform cooperatives are serving as a medium between the rural and urban population, and sellers and buyers. This paper aims to discuss some of the food and agricultural platform operating across the globe. Also, the possible impact these platform cooperatives have on the development of rural areas.
Keywords: Platform cooperatives, food and agricultural cooperatives, rural development.

SAĞLIK BİLİMLERİ ÖĞRENCİLERİNİN TOPLUMSAL CİNSİYET VE SAĞLIĞA ERİŞİM KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLERİ: İSTANBUL ESENYURT ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

BAHAR TAYMAZ
İstanbul Esenyurt Üniversitesi, Sağlık Bilimleri, Sosyal Hizmet
bahartaymaz@esenyurt.edu.tr

M. Sinan Karabıyık
İstanbul Esenyurt Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Sosyal Hizmet
muhammedkarabiyik@esenyurt.edu.tr

Özet
Göç olgusu tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de hala önemli bir meseledir. Suriye'den gerçekleşen kitlesel göç ve beraberinde getirdiği sağlık, eğitim, uyum ve istihdam gibi sorunlar, yakın zamanda yaşadığımız bir gerçekliktir. Bu bağlamda mezun olduktan sonra sağlık alanının farklı disiplinlerinde çalışacak olan öğrencilerin, toplumsal cinsiyet başta olmak üzere dezavantajlı grupların ihtiyaçları ile ilgili konularda da farkındalıklarının yüksek olması önemlidir. Bu hedeften yola çıkılarak 2019-2020 Eğitim-Öğretim yılında İstanbul Esenyurt Üniversitesinin Sağlık Bilimleri Fakültesi ve Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu'ndaki bölümlerde okuyan öğrencilerle gerçekleştirilen bu araştırma, öğrencilerin perspektifinden genel olarak Suriyeli sığınmacıların gündelik yaşamdaki durumları, özel olarak da toplumsal cinsiyet bağlamında sağlıkla ilgili deneyimledikleri olası sorunlara odaklanmaktadır. Niteliksel araştırma yöntemi ve derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak gerçekleştirilen araştırmada, amaçsal örneklemle seçilen katılımcılara yöneltilen sorular, tematik analiz ile değerlendirilmiştir. Araştırma, üniversitenin Etik Kurul onayı ve araştırma fonundan destek alınarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma bulgularında göç sürecinin yol açabileceği sağlık sorunları ve sağlık hizmetlerine erişimde toplumsal cinsiyetin ayırt edici bir kategori olarak algılanmadığı, görülmüştür. Katılımcılar kadın ya da erkek olsun Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların sağlık hizmetlerine ulaşmaları için bir engel olmadığını düşünmektedir. Bu düşüncenin arkasındaki en önemli neden sağlık çalışanı adayı olan katılımcıların, mesleğin doğası ve meslek etiği gereği cinsiyet, dil, "ırk" ayırmadan herkese eşit hizmet sunma durumunda olmalarını içselleştirmeleridir. Toplumsal cinsiyet perspektifinden bakıldığında göçle birlikte kronik hastalıklar, bulaşıcı hastalıklar, ruh sağlığı hastalıkları ve üreme sağlığıyla ilgili riskler artmakta ve sağlık hizmetine erişim daha da zorlaşmaktadır. Ayrıca sosyal bilimlerin uzun zamandır inceleme konusu olan sağlık, sadece biyolojik değil, kültürel faktörler tarafından da belirlenmektedir. Dolayısıyla kadınların sağlık hizmetlerine ulaşmasının önündeki engellerle ilgili öğrencilerin bilinçlendirilmesi için ilgili fakültelerde sağlığın sosyal belirleyicileri, toplumsal cinsiyet ve sağlık, göçmen sağlığı gibi derslerin sayısı artırılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Göçmen sağlığı, kadın göçmen, Suriyeli sığınmacılar, toplumsal cinsiyet

WHAT DO HEALTH SCIENCE STUDENTS THINK ABOUT SYRIAN REFUGEES, GENDER AND ACCESS TO HEALTH: THE CASE OF ISTANBUL ESENYURT UNIVERSITY

Abstract
Migration is still an important issue in the world and in our country. The mass migration from Syria had some effects on health, education, integration and employment issues. Yet it is obvious that Syrian refugees have been experiencing some difficulties too. In this context, it is important to raise awareness of the future health workers about the needs of the disadvantaged groups in health related fields. Accordingly, this study is conducted with students studying at the departments of the Faculty of Health Sciences and Health Services Vocational School of Istanbul Esenyurt University in the 2019-2020 academic year. The research focuses on the from the students' perspectives of the lives of Syrian refugees in general and the health problems they may experience in the context of gender in particular. The study conducted using qualitative research method and in-depth interview technique. The findings were evaluated with thematic analysis. The research was carried out with the approval of the university's Ethics Committee and support from the

research fund. According to the research findings, gender is not perceived as a distinctive category in health problems and access to health services that may be caused by the migration process. It is believed that Syrian female and male refugees do not encounter any obstacles in accessing and using health services. Yet from a gender perspective migration related risks like chronic diseases, communicable diseases, mental health diseases and reproductive health increase and access to healthcare becomes more problematic.In addition, health is determined not only by biological but also by cultural factors. Therefore, the number of courses such as social determinants of health, gender and health, immigrant health should be increased in related faculties in order to raise the awareness of students about the obstacles to women migrants' access to health services.

Keywords: Immigrant health, female migrants, Syrian refugees, gender

BİLGİ TOPLUMUNUN HİYEROGLİFLERİ: EMOJİLER

Salim ALAN
Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik
salimalan96@gmail.com

Özet
İletişim insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. İçerisinde bulunulan her dönemde çeşitli araç gereçler kullanılarak iletişim eylemi gerçekleştirilmiştir. Tarih öncesi dönemde mağara duvarlarına yapılan resimler, yazının bulunmasıyla birlikte çivi yazısı ve hiyeroglifler, sonrasında matbaa ve günümüzde ise internet iletişim tarihinin önemli araçlarıdır. İnternet ve sosyal medya ile birlikte iletişim büyük bir dönüşüme uğramıştır. İnsanlar dijital ortamları kullanarak yer ve zaman sınırlaması olmadan birbirleri ile iletişim kurabilmektedir. Yüz yüze iletişimin en önemli unsurlarından biri olan jest ve mimikler dijital ortamda varlığını emojiler ile gösterebilmektedir. Emojiler tıpkı hiyeroglifler gibi bir sesi, durumu veya olayı ifade etmek için kullanılan sembollerdir. Milattan önce 3200'lü yıllarda icat edildiği düşünülen hiyeroglifler belirli bir kesim tarafından kullanılmıştır. Emojiler ise günümüzde tüm dünyada ortak bir dil, lingua franca haline gelmiştir. Bu çalışmada emojilerin tarihsel gelişimi üzerinde durulmuş ve hiyeroglifler ile benzerlik gösteren emojiler ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Emoji, hiyeroglif, iletişim, internet.

HIEROGLYPHS OF THE INFORMATION SOCIETY: EMOJIS

Abstract
Communication is a phenomenon as old as human history. Communication action was carried out by using various tools in each period. Cave paintings in the prehistoric period, then the cuneiform, hieroglyphs, printing press, and today the internet are the most important tools of communication history. With the internet and social media, communication has undergone a great transformation. People can communicate with each other using digital media without limitation of place and time. Gestures and facial expressions are one of the important elements of face-to-face communication, can show their presence in the digital environment with emojis. Emojis are symbols that, like hieroglyphs, are used to express a sound, situation or event. Emojis have become a common language, lingua franca, all over the world today. In this study, the historical development of emojis is focused on and emojis that are similar to hieroglyphs are discussed.

Keywords: Emoji, hieroglyph, communication, internet.

GENEL ÖZELLİKLERİ AÇISINDAN "ÖĞRENME STİLİ"

Etem Yeşilyurt
Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri
etemyesilyurt@gmail.com

Özet
Öğretmen merkezli eğitimden öğrenci merkezli eğitime geçiş eğitim sistemini çok etkileyen değişimler arasında yer almaktadır. Bu değişim, içerisinde öğrenme stillerinin olduğu öğrenenlerin bireysel farklılıklarını öğrenme alanına daha fazla taşımaktadır. Genel ifadeyle, kişilik ve yetenek arasında bir bağlantı olan stil; bireyin yeteneklerini kullanmadaki tercihi, bilgi ve becerisini uygulamaya koyarken kullanmayı tercih ettiği yoldur. Öğrenme stili ise bir öğrencinin doğuştan getirdiği, bilgiyi öğrenirken, hatırlarken, uygularken kendine, özgü kullandığı yol, nasıl öğrendiğini ve öğrenmekten hoşlandığını gösteren durum, öğrenme süreci ve koşullarındaki eğilimleri veya tercihleri şeklinde tanımlanabilir. Bireyin öğrenme stilleri, öğrenme açısından onun önemli bireysel farklılarından birisini oluşturmaktadır. Konu hakkında çalışan kimi yazarlara göre öğrenme stilinin belirlenmesi ve bilinmesi, bireyin kan grubunun belirlenmesi ve bilinmesi kadar önemli görülmekte, öğrenme stillerinin öğrenme açısından ne kadar büyük bir öneme sahip olduğu vurgulanmaktadır. Derleme niteliği taşıyan bu çalışma kapsamında öğrenme stili kavramına ve öğrenme stilinin genel özelliklerine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Öğrenme, Stil, Öğrenme Stili.

"LEARNING STYLE" IN POINT OF GENERAL CHARACTERISTIC

Abstract
The transition from teacher-centered education to student-centered education is among the changes that affect education systems. This change makes the individual differences of the learners more important, including learning styles. In general terms, style is a link between talent and personality; the preference of the individual to use his / her abilities is the way he / she prefers to use his / her knowledge and skills. Learning style can be defined as the way in which a student is born, his / her own way of learning, remembering or using the information, the situation that shows how he / she learns and likes to learn, trends or preferences in the learning process and conditions. Learning styles of the individual constitute one of its important individual differences in terms of learning. According to some authors working on the subject, determining and knowing the learning style is considered as important as determining and knowing the blood type of the individual and emphasizing the importance of learning styles in terms of learning. In the context of this compilation study, the concepts of learning style and learning style in point of general characteristics are included.

Keywords: Learning, Style, Learning Styles.

*Bu bildiri, sunucu tarafından yazılan, "OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi"nde yayımlanan "Öğrenme stili modelleri: Teorik temelleri bağlamında kapsayıcı bir derleme çalışması" başlığını taşıyan makaleden üretilmiştir.

BAĞIMSIZ DENETİMİN KALİTE GÖSTERGELERİNİN ANALİZİ VE BİR ARAŞTIRMA

SERKAN TELLİ
İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Muhasebe ve Denetimi
serkantelli90@gmail.com

GÜNAY DENİZ DURSUN
İstanbul Aydın Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Muhasebe ve Finans Yönetimi
gunaydenizdursun@aydin.edu.tr

Özet
Geçmişte iş dünyasında yaşanan uluslararası finansal krizler, artan rekabet ve yüksek kazanç baskısı gibi etkenler nedeniyle karşılaşılan muhasebe ve finansal raporlamadaki usulsüzlükler güvenilir finansal raporlamanın ve denetiminin önemini ortaya çıkarmıştır. Bağımsız denetimin amacı; finansal tabloların hata ve hile kaynaklı önemli yanlışlık içerip, içermediği konusunda yeterli denetim kanıtlarını elde ederek denetim bulguları doğrultusunda bir görüş oluşturmak olarak tanımlanabilir. Bu durum, denetim sürecinde denetimde kalite kavramını karşımıza çıkmakta ve denetimde kalite kavramından ne anlaşılması gerektiği, denetim kalitesinin nasıl ölçülebileceği ve hangi göstergelerin olması gerektiği giderek daha fazla öne çıkan bir tartışma konusu hâline gelmiştir. Araştırmanın amacı, bağımsız denetimde, denetim kalite göstergelerinin öneminin ortaya çıkarılmasıdır. Göstergeler ele alınırken, uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından belirlenen kalite göstergeleri incelenmiş ve Kanada Yeminli Mali Müşavirler Odası tarafından belirlenen 20 gösterge dikkate alınmıştır. Çalışma çerçevesinde hazırlanan görüşme soruları örneklem sınıfındaki denetçilere yöneltilmiştir. Araştırma, İstanbul ilinde Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu'nun siciline kayıtlı denetim sektöründe aktif olarak çalışan 20 bağımsız denetçi ile yarı yapılandırılmış görüşme tekniği uygulanarak yapılmıştır ve elde edilen veriler, içerik ve betimsel analiz çerçevesinde çözümlenmiştir. Katılımcılar, bağımsız denetim kalitesini itibar ve saygınlık olarak ifade etmektedirler, Kanada Yeminli Mali Müşavirler Odası tarafından yayınlanan 20 gösterge arasından ilk üç tanesini; denetim ekibi göstergeleri, mesleki eğitim ve gelişim ve etik değerlere bağlılık olarak sıralamaktadırlar. Diğer taraftan denetim kalitesinde bağımsızlığın önemini tekrardan vurgulamışlardır ve bağımsız denetimin sürdürebilirliği için denetim kalite göstergelerinin önemli olduğunu belirtmişlerdir. Türkiye'de denetim ile AB ve ABD'deki denetimler arasında farklılıkların sistemden kaynaklandığını çünkü denetimde kullanılan standartların aynı olmasından dolayı denetim süreçlerinin benzer olduğunu söylemişlerdir. Bağımsız denetim kalite unsurları arasında, denetim kalite göstergelerinden denetim şirketi etik kültürü ve denetim ekibi deneyimi ön plana çıkmaktadır. Son olarak yayınlanan şeffaflık raporlarının denetim kalite göstergelerinin etkinliğinin arttırılmasında çok da etkili olmadığı belirtilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bağımsız Denetim, Denetim Kalitesi, Denetim Kalite Göstergesi

ANALYSIS OF THE QUALITY INDICATORS IN AUDIT AND A RESEARCH

Abstract
Because of competition and high gain pressure, there have been irregularities in accounting and financial reporting. It caused some financial crises in businness World so, reliable financial reporting and audit became very important. The purpose of audit is the collect an adequate audit evidence and reporting an idea in line with audit findings for whether the financial statements contain material misstatement due to mistake or fraud. Because of this situation, meaning of the quality in audit, how the audit quality can be measured and which audit indicators must be in audit process became a point at issue and this point at issue is goint to be more important day by day.

The purpose of the research is to reveal the importance of audit quality indicators in audit. While the considering the indicators Quality indicators determined by international institutions and organizations have been examined and 20 qulity indicators determined by the Canadian Chamber of Certified Public Accountants were considered. The interview questions prepared within the framework of the study

were directed to the auditors in the sample class. The research was conducted by applying semi-structured interview technique with 20 auditors who are registered Public Oversight Accounting and Auditing Standards Authority in the province of Istanbul and actively working in the auditing sector and the obtained data were analyzed within the framework of content and descriptive analysis.

According to the interviewers,audit quality's meaning is reputation and respectability. They rank the top three among twenty indicators published by the Canadian Chamber of Certified Public Accountants which are audit team indicators, vocational education and development and adherence to ethical values. On the other hand, the interviewers once again emphasized the importance of independence in audit quality and they stated that audit quality indicators are important for the sustainability of audit. They think that the because of system, there are some audit differences in EU and US from Turkey because, the standards used in the audit are the same, they said that the audit processes are similar. Among the audit quality indicators, audit company ethical culture and audit team experience come to the fore. Finally, it is stated that the published transparency reports are not very effective in increasing the effectiveness of audit quality indicators.

Keywords: Audit, Audit Quality, Audit Quality Indicators

ÖĞRENME STİLİ MODELLERİ

Etem Yeşilyurt
Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri
etemyesilyurt@gmail.com

Özet
Her birey sahip olduğu nitelikler bakımından birbirinden farklıdır. Öğrenme stilleri, bireysel farklılıkların en önemlileri arasında yer almaktadır. Sınıf içerisinde yer alan öğrencilerin bireysel farklılıkları dışında öğrenilen konu, öğrenme-öğretim yöntem ve teknikleri, teknolojik araç-gereçler, öğretmen, okul, sınıf vb. tüm dış koşullar her öğrenci için benzer veya aynıdır. Ancak aynı olan bu dış koşullar altında öğrenim hayatını sürdüren öğrencilerin öğrenme veya akademik başarı düzeyleri birbirine yakın olmayabilir. Bu nedenle eğim sürecinde öğrencilerin öğrenme stillerini göz önünde bulundurarak öğretim yapılması bireylerin öğrenme ortamında psikolojik, bilişsel vb. yönlerden daha rahat olmalarını, daha kolay ve kalıcı öğrenmelerini sağlayabilir. Bireysel farklılıkların içerisinde önemli bir boyut olan öğrenme stilleri bu durumun tek etkeni olmasa da bu farklılığın en önemli bileşenlerinden birisi olduğunu söylemek mümkündür. Derleme niteliği taşıyan bu çalışma kapsamında alanyazında en fazla yer alan öğrenme stili modelleri ayrıntılı bir şekilde ele alınmış ve açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Öğrenme, Öğrenme Stili, Öğrenme Stili Modelleri.

LEARNING STYLE MODELS

Abstract
Each individual is different from each other in terms of qualifications. Learning styles are among the most important of individual differences. Apart from the differences of the individuals in the classroom, the subject, learning-teaching methods and techniques, technological tools, teacher, school, classroom etc. all external conditions are similar or the same for each student. However, under these same external conditions, the level of learning or academic achievement of students who continue their education is not the same or very close. For this reason, teaching in the educational process by taking into consideration the learning styles of the students may let them feel more comfortable and easier and more permanent in terms of psychological, cognitive and etc. in learning environment. Although learning styles, which are an important dimension of individual differences, are not the only factors, it is one of the most important components of this difference. Within the scope of this compilation study, the most common learning style models in the literature are discussed and explained in detail.

Keywords: Learning, Learning Style, Learning Style Models.

*Bu bildiri, sunucu tarafından yazılan, "OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi"nde yayımlanan "Öğrenme stili modelleri: Teorik temelleri bağlamında kapsayıcı bir derleme çalışması" başlığını taşıyan makaleden üretilmiştir.

DAVID HUME: ETİK VE AHLAK KAVRAMLARININ SİYASET PSİKOLOJİSİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ezgi Gül Ceyhan
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İ.İ.B.F, KAMU YÖNETİMİ A.B.D.
ezgiceyhan202@gmail.com

Özet
Ahlak ve siyaset felsefesi alanında önemli düşünürlerden birisi olan David Hume'un akademik tartışmalara sıkça konu olan etik ve ahlak tartışmalarına ek, soyut temel değerlerin siyaset pskolojisi ile ilişkisi ve geleceğine yönelik tartışılması önemlidir. Psikolojik kodlara hizmet eden bu tartışma, Hume'un temel eserleri ışığında etik ve ahlak kavramları hakkında tartışmayı canlandırması amaçlanmaktadır. Hume'un İnsan Doğası üzerine Bir İnceleme ve Ahlak İlkeleri Üzerine Bir Soruşturma adlı eserlerine ek, haz ve acı kavramlarını insan doğası bağlamında ele alınmasını içermektedir. Seçim, tercih, tutum ve fikirlerimizin ana bileşenlerinin bir çıktısı olarak ele alınan ve bir veri oluşturan politika kavramı duygularla grift bir ilişkide konumlanmaktadır. Etik ve ahlak felsefesi, erdem kavramının duygulardan arındırma pratiklerinin bir sonucu olarak psiko-politik yaşamda önemli görülmelidir. Siyaset/politika algısı, acı ve haz duygularından bağımsız oluşmamaktadır. Adalet ve özgürlük, vicdan, merhamet vb. gibi sosyolojik duygular, politik sistemlerin işlevlerini yansıtmaktadır. Siyaset Psikolojisi bakış açısıyla ele alınan bu çalışmada bilimsel araştırma metodolojisi nitel araştırma yöntemi metin analizi ile literatür taramasından yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tercih ve İnsan Doğası, Tutkular, Etik ve Ahlak, David Hume, Siyaset Psikolojisi, Politika Algısı

DAVID HUME: EVALUATION OF ETHICAL AND MORAL CONCEPTS IN TERMS OF POLITICAL PSYCHOLOGY

Abstract
David Hume, one of the most important thinkers in the field of moral and political philosophy, is important to discuss the relationship and future of abstract core values with political psychology, in addition to the ethical and moral discussions that are frequently the subject of academic discussions. This discussion, which is discussed in the psychological field, is intended to stimulate the discussion about the concepts of ethics and morality in light of Hume's core works. In addition to Hume's work A Treatise Of Human Nature and An Enquiry Concerning The Principles Of Morals, , the concepts of pleasure and suffering are discussed in the context of human nature. The concept of policy, which is considered as an output of the main components of our choice, preference, attitude, and ideas and creates data, is positioned in a grift relationship with emotions. Ethical and moral philosophy should be seen as important in psycho-political life as a result of the practice of de-emotion of the concept of virtue. The perception of politics/politics is not independent of feelings of pain and pleasure. Sociological feelings such as justice and freedom, conscience, compassion, etc. reflect the functions of psycho-political systems. In this study, which is discussed from the perspective of Political Psychology, scientific research methodology qualitative research method text analysis and literature search were used.

Keywords: Choice and Human Nature, Passions, Ethics and Ethics, David Hume, Political Psychology, Perception of Politics

İLETİŞİMDE ÇÖZÜM ODAKLILIK ÖLÇEĞİ'NİN (İÇOÖ) GELİŞTİRİLMESİ, GEÇERLİLİK VE GÜVENİLİRLİĞİ

Ekrem Sedat ŞAHİN
Aksaray Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri
ekremsedat33@gmail.com

Sümeyye DERİN
Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji
sumeyyederin@gmail.com

Özet
Bu çalışmada, yetişkin bireylerin iletişimde çözüm odaklılık düzeyini belirlemeye yönelik, geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı geliştirmek amaçlanmıştır. Bu amaçla çözüm odaklı yaklaşımın, iletişim diğer bir ifade ile dilin kullanımı konusuna verdiği değer incelenmiştir. İletişim, çözüm odaklı yaklaşımın merkezindedir. Çözüme yönelmede ve ulaşmada dilin kullanımı belirleyici rol oynar. Çözüm odaklı dili kullanabilmek hem günlük hayatta hem de psikolojik danışmada probleme odaklanmak yerine çözüme odaklanmayı kolaylaştırabilir. Bu nedenlerle, çalışma kapsamında oluşturulan İletişimde Çözüm Odaklılık Ölçeği'nin (İÇOÖ) geliştirilmesi sürecinde; 18 yaş ve üzerinde, elverişli/ uygun örnekleme yoluyla ulaşılan, 237 erkek ve 226 kadın; toplam 463 yetişkin birey ile çalışılmıştır. Ölçeğin geçerlilik çalışması kapsamında kaynak tarama, uzman görüşü alma, pilot uygulama ve yapı geçerliliğini inceleme gerçekleştirilmiştir. Yapı geçerliliği kapsamında 223 bireyden elde edilen veriler SPSS 23.0 Programında Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) ile değerlendirilmiştir. AFA sonucunda ölçeğin 17 madde ve üç faktörden oluştuğu tespit edilmiştir. AFA'nın ardından ölçek yeniden farklı bir yetişkin grubuna uygulanmıştır. Bu uygulama sonucunda 182 yetişkinin verisiyle Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) gerçekleştirilmiştir. DFA'da uyum indeksi değerleri ise RMSEA= .068 CFI= .92, IFI= .92, GFI=.88, AGFI=.83 olarak bulunmuş ve DFA sonucunda ölçeğin 17 maddeli ve üç alt ölçekli yapıda, kabul edilebilir uyum değerlerine sahip olduğu tespit edilmiştir. İÇOÖ'nün güvenilirliği Cronbach Alfa (iç tutarlılık) yöntemi ile incelenmiştir. Ölçeğin hesaplanan Cronbach Alfa katsayısı .87'dir. Bu değer, ölçeğin yüksek düzeyde güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermiştir. Sonuç olarak, yapılan analizler İÇOÖ'nün 18 yaş ve üzerindeki yetişkin bireylerin iletişimde çözüm odaklılıklarını belirlemek amacıyla kullanılabileceğini göstermiştir. Bulgular ilgili alanyazın ışığında tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İletişimde Çözüm Odaklılık Ölçeği, geçerlik, güvenirlik

DEVELOPMENT, VALIDITY AND RELIABILITY OF THE SOLUTION FOCALITY IN COMMUNICATION SCALE (SFCS)

Abstract
In this study, it is aimed to develop a valid and reliable measurement tool to determine the level of solution-focality in communication. For this purpose, the value given by the solution-focused approach to linguistic and communication has been examined. Linguistic, in other words, communication is at the center of the solution-focused approach. The use of linguistic plays a decisive role in orienting and reaching a solution. Using solution-focused linguistic can make it easier to focus on the solution instead of focusing on the problem in both daily life and psychological counseling. For these reasons, in the process of developing the Solution Focality in Communication Scale (SFCS), which was created within the scope of the study; 237 males and 226 females aged 18 years and over, available through convenience sampling; it was studied with a total of 463 adults. Within the scope of the validity study of the scale, source scanning, expert opinion, pilot application and construct validity were examined. Data obtained from 223 individuals within the scope of construct validity were evaluated by Explanatory Factor Analysis (EFA) in SPSS 23.0 Program. As a result of EFA, it was determined that the scale consists of 17 items and four factors. After EFA, the scale was applied to a different group of adults again. As a result of this application, Confirmatory Factor Analysis (CFA) was performed with the data of 182 adults. The fit index values in CFA were found as RMSEA = .068 CFI = .92, IFI = .92, GFI = .88, AGFI = .83, and as a result of CFA, the scale had acceptable fit values with 17 items and three subscales has been determined. The reliability of the SFCS

was examined by the Cronbach Alpha (internal consistency) method. The calculated Cronbach Alpha coefficient of the scale is .87. This value showed that the scale is a highly reliable measurement tool. As a result, the analysis made showed that SFCS can be used to determine the solution-focused communication of adult individuals aged 18 and over. Findings were discussed in the light of the relevant literature.

Keywords: Solution Focality in Communication Scale, validity, reliability

STRATEJİK YÖNETİM PERSPEKTİFİNDE YAPAY ZEKA VE REKABETÇİ YETENEKLER İLE İLGİLİ BİR DEĞERLENDİRME

Hasan Özkan
İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü / İktisadi Programlar, Kalite Yönetimi ve Kalite Güvence Sistemleri
hasanozkan@stu.aydin.edu.tr

Bülent Akkaya
Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Ahmetli MYO, Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı
bulent.akkaya@cbu.edu.tr

Özet
Stratejik yönetim, işletmelerin amaç ve hedeflerine ulaşması için yöneticilerin organizasyondaki her şeyi planlaması, analiz etmesi, kontrol etmesi ve değerlendirmesi ile ilgilidir. Bu süreçte yapay zekâ önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü yapay zekâ teknolojisi, günümüzde organizasyonlar ve stratejik yönetim bilişimlerinde aktif roller üstlenmeye başlayan bir mihenk taşı olmaya başlamıştır. Dolayısıyla yöneticilerin çalışma ve karar verme şeklini etkilemektedir. Stratejik yönetimde karar verme işletmenin varlığını idame ettirmesi için çok önemli bir süreçtir. Bu süreç göz önünde bulundurulduğunda yapay zekânın bu durumdaki desteği işletmeler için hayati bir anlam ifade etmektedir. İşletmelerin sürdürülebilirliklerini sağlayabilmeleri ve pazarda rekabet üstünlüğüne sahip olabilmeleri için yenilik, kalite, güvenilirlik, esneklik ve maliyet etkinliği olarak beş boyuttan oluşan rekabetçi yeteneklerini geliştirmeleri gerekliliği düşünüldüğünde; yapay zekânın, yöneticilerin büyük bir başarıya ulaşmasını sağlayacak bu yetenekler ile ilişkisi var mı sorusu literatürde henüz cevap bulamamıştır. Dolayısıyla bu araştırmanın amacı, yapay zekânın organizasyonların rekabetçi yeteneklerine yönelik etkilerinin incelenmesi ve kavramsal alt yapının oluşturulmasıdır. Yapılan bu araştırma soncuna göre yöneticilerin rakiplerinden farklı olarak yeni stratejiler geliştirmeleri gerekmektedir. Bunu ise değişen çevre, teknoloji, müşteri istek ve beklentilerine zamanında ve proaktif bir şekilde cevap vermekle gerçekleştirebilirler. Bunun için yapay zekâ endeksli yeni yönetim stratejileri geliştirme ve rekabetçi yeteneklerini üst düzeyde kullanmaları ile başarabilirler.

Anahtar Kelimeler: Stratejik yönetim, rekabetçi yetenekler, yapay zeka.

AN ASSESSMENT ON ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND COMPETITIVE CAPABILITIES IN STRATEGIC MANAGEMENT PERSPECTIVE

Abstract
Strategic management is about managers planning, analyzing, controlling and evaluating everything in the organization so that businesses achieve their goals and objectives. Artificial intelligence plays an important role in this process. Because artificial intelligence technology has started to be a touchstone that has started to take active roles in organizations and strategic management informatics. Therefore, it affects the way managers work and make decisions. Decision making in strategic management is a very important process for the survival of the business. Considering this process, the support of artificial intelligence in this situation is of vital importance for businesses. Considering the necessity of enterprises to develop their competitive abilities consisting of five dimensions as innovation, quality, reliability, flexibility and cost effectiveness in order to ensure their sustainability and to have a competitive advantage in the market; The question of whether artificial intelligence has a relationship with these capabilities that will enable managers to achieve great success has not yet found an answer in the literature. Therefore, the purpose of this research is to examine the effects of artificial intelligence on the competitive capabilities of organizations and to create a conceptual infrastructure. According to the result of this research, managers need to develop new strategies different from their competitors. They can achieve this by responding to changing environment, technology, customer requests and expectations in a timely and proactive manner. For this, they can achieve this by developing new management strategies with artificial intelligence and using their competitive abilities at a high level.

Keywords: Strategic management, competitive capabilities, artificial intelligence.

MİTLERİN KÖKENİ BAĞLAMINDA TRABZON YÖRESİ MİTLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Semra OF
Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Görsel İletişim Tasarımı ve Reklamcılık
semraof@hotmail.com

Özet
Belli bir geçmişi olan her milletin mitolojisi vardır ancak mitoloji kavramı bize çoğunlukla Yunan toplumunu çağrıştırmaktadır. Çoğunlukla yeni ve kutsal hikayeleri kapsayan ve dünyanın yaratılışını açıklamaya, doğa olaylarının nedenlerini bulmaya çalışan mitolojiden özellikle de Yunan mitolojisinden Avrupa edebiyatının oldukça etkilendiği görülmektedir. Birtakım değişikliklerle günümüzde hala yaşamaya devam eden mitlerle alakalı en dikkat çeken unsurlardan birisi uygulanan merasimlerdir. Merasimlere dünyanın birçok yerinde büyük önem verilmiş, güzel sanatların bazı dalları (Müzik, dans, resim) merasimlerden süzülerek bugüne kadar gelmiştir. Daha sonraki dönemlerde meddahların ve halk hikayeciliği kutsal sayılması bize bu geleneği hatırlatmaktadır. Hikâye anlatma geleneğinin çoğunlukla erkekler tarafından sürdürülmesi bizde bu hikayelerin türünün mitolojiye kadar uzandığı düşüncesini uyandırmaktadır. Mitolojinin içerisinde kutsal hikayeler ve merasimler bulunmaktadır. Zamanla bu hikayelerin içinde bulunan bir takım kutsal unsurlar unutulmuş böylelikle masallar ve efsaneler ortaya çıkmıştır. Her toplumun kendine has devam eden gelenekleri diğer toplumlara göre farklılık gösterir ve her bir toplum kendi kutsal geleneklerinin ötekilerine nazaran daha kıymetli ve üstün olduğuna inanır. Toplumlarda bazı sanatlar kutsal sayılır çünkü yapılan araştırmalarda bunların kaynağının o milletlerin mitolojisine kadar uzandığı görülmektedir. Örneğin Türk mitolojisine göre Ergenekon'dan çıkıp çoğalmaları ancak demircilik sanatını bilmeleri sayesinde olmuştur. Bundan dolayı demir ve demircilik sanatı Türklerde kutsal sayılmaktadır. Bu çalışmada mitlerin kökeni üzerinde genel bir araştırma yapılmıştır. Trabzon ve civarındaki kültüre yerleşmiş olan mitlerin kaynağı ve diğer kültürlerle olan bağlantısı araştırılmıştır. Bu bildiri, 05.10.2020 tarihinde Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından kabul edilen Semra OF tarafından yazılan 'Mitlerin Kökeni Bağlamında Trabzon Yöresi Mitleri Üzerine Bir İnceleme' adlı tezden üretilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mitler, Karadeniz Mitleri, Mitlerin Kökeni

AN INVESTIGATION ON THE MYTH OF TRABZON REGION IN THE CONTEXT OF THE ORIGINS OF THE MYTHES

Abstract
Every nation with a certain past has mythology, but the concept of mythology mostly reminds us of the Greek society. It is seen that European literature is highly influenced by mythology, especially Greek mythology, which mostly covers new and sacred stories and tries to explain the creation of the world and to find the causes of natural phenomena. With some changes, one of the most striking elements about the myths that still live today is the applied ceremonies. Ceremonies have been given great importance in many parts of the world, and some branches of fine arts (music, dance, painting) have come to this day by filtering through ceremonies. The sacredness of storytelling and folk narrative in later periods reminds us of this tradition. The continuation of the tradition of storytelling mostly by men makes us think that the genre of these stories goes back to mythology. There are sacred stories and ceremonies in mythology. In time, some of the sacred elements in these stories were forgotten, and so tales and legends emerged. The ongoing traditions of each society differ from those of other societies, and each society believes that its sacred traditions are more precious and superior than others. Some arts are considered sacred in societies because researches show that their origin goes back to the mythology of those nations. For example, according to Turkish mythology, they came out of Ergenekon and increased only because of their knowledge of the art of blacksmithing. Therefore, the art of iron and blacksmithing is considered sacred by the Turks. In this study, a general research has been done on the origin of myths. The source of the myths settled in the culture of Trabzon and its surroundings and their connection with other cultures were investigated. This paper was written by Semra OF, accepted by Kocaeli University Institute of Social Sciences on 05.10.2020, 'An Investigation on the Myths of the Trabzon Region in the Context of the Origin of Myths'. It was produced from the thesis.

Keywords: Myths, Black Sea Myths, Origins of Mythes

FRANZ KAFKA'NIN ŞATO ROMANI ÜZERİNDEN BÜROKRASİYİ ANLAMAK ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Yağmur Konuk
Hacettepe Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
konukyagmur1@gmail.com

Ayşegül Saylam
Hacettepe Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
aysegulk@hacettepe.edu.tr

Özet
Kamu yönetimi alanında rasyonel bir örgütlenme biçimi olarak Max Weber tarafından temelleri atılan bürokrasi kavramının literatürde ve farklı disiplinlerde değişik tanımları var olmaktadır. Bürokrasi kamu yönetiminde olduğu gibi edebi eserlerde de ilgi alanı olan, zengin ve birçok ilişkiyi içinde barındıran bir kavramdır. Edebiyatın sunduğu zengin anlatı imkanlarını yönetim bilimine aktarmak çok başvurulan yaklaşım değildir. Ancak edebiyatın sağladığı zengin anlatımsal içerik, kavramın daha iyi anlaşılmasında kamu yöneticilerine önemli bir kılavuz ve kaynak sağlamaktadır. Bu kapsamda çalışmada Franz Kafka'nın Şato Romanı ve romandan alınan örneklem üzerinden bürokrasi açımlanmıştır. Franz Kafka hayatının bir bölümünde bürokrasinin içerisinde bizzat yer almış ve edebiyatçı gözüyle bürokrasiyi gözlemlemiştir. Kafka bu gözlemlerini Şato olmak üzere pek çok eserine aktarmış, bu durum yönetim bilimciler için önemli bir araştırma kaynağı ve alanı olmuştur. Şato Romanı aracılığıyla bürokrasinin özünü anlamlandırmak, romandaki yönetenler ile yönetilenler arasındaki sorunların ne olduğunu ortaya çıkarmak, romandaki bürokrasi tasvirlerinin Weberyen Bürokrasisi'nde bir yansıması olup olmadığını tespit etmek çalışmanın temel amacıdır. Bu kapsamda romandan seçilen örneklem üzerinden yöneten ve yönetilen arasındaki sorunların tespitinde MAXQDA 2020 Veri Analiz Programı kullanılmış ve bulgular çalışmaya yansıtılmıştır. Çalışma sonucunda Şato Romanı'ndaki bürokrasinin ulaşılamaz, iletişime geçilemez bir yapıda olduğu tespit edilmiş ve halkla arasında travmatik ve anlaşılamaz bir dili olduğu anlaşılmıştır. Yöneten ve yönetilen arasındaki sorunların temeli ise yönetenlerin büropatolojik davranış biçimleri olarak tespit edilmiş ve bu büropatolojik davranış biçimleri yönetilenlerde aidiyetsizlik, korkaklık, itibarsızlaşma vb. faktörlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Çalışmaya uygulanan MAXQDA 2020 Veri Analiz Programı ilişki ağları çıktılarına dayanılarak memurların en çok yetkiyi kötüye kullanmasından kaynaklı yöneten ve yönetilen arasındaki olumsuz sonuçların varlığından bahsedilebilir. Yetkinin kötüye kullanılması sonucunda yönetilenlerde güvensizlik, korkaklık, çaresizlik gibi duygular ortaya çıkmıştır. Şato'daki yöneten-yönetilen ilişkilerinde Weberyan bürokrasinin izleri taşınmakta ve günümüzde bürokrasinin olumsuzluklarını gidermek için yapılan birçok olumlu yeniden düzenlemeye rağmen, bürokrasinin bazı sorunlarının halen geçerliliğini koruduğu iddia edilebilir.

Bu bildiri, 09.11.2020 tarihinde Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından kabul edilen Yağmur Konuk tarafından yazılan "Franz Kafka'nın "Şato" Romanı Üzerinden Bürokrasi Kavramına Bir Bakış" adlı tezden üretilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bürokrasi, Kamu Yönetimi, Şato Romanı

A STUDY ON UNDERSTANDING BUREAUCRACY THROUGH FRANZ KAFKA'S THE CASTLE NOVEL

Abstract
The concept of bureaucracy, founded by Max Weber as a rational form of organization in the field of public administration, has different definitions in the literature and in different disciplines. Transferring the rich narrative possibilities offered by literature to the administrative science is not a widely used approach. However, the rich narrative content provided by literature provides an important guide and source for public administrators to better understand the concept. In this context, bureaucracy was explained in this study through the sample taken from Franz Kafka's Castle. The main purpose of the study is to make sense of the essence of bureaucracy, to reveal the problems between the rulers and the ruled in the novel, to determine whether the depictions of bureaucracy in the novel have a reflection in the Weberian Bureaucracy. In this context, MAXQDA 2020 Data Analysis Program was used to determine the problems

between the ruler and the ruled through the sample selected from the novel, and the findings were reflected in the study. As a result of the study, it was determined that the bureaucracy in the Castle Novel was inaccessible and incommunicable, and it was understood that it had a traumatic and incomprehensible language with the public. The basis of the problems between the ruler and the ruled has been determined as the pathological behavioral patterns of the rulers, and Pathological behaviors of rulers have caused negative effects such as lack of belongingness, cowardice, distrust, bureaucratization, etc. on ruled. Based on the outputs of the MAXQDA 2020 Data Analysis Program relationship networks applied to the study, it can be mentioned that there are negative consequences between the ruler and the ruled mostly due to the misuse of power by the civil servants.

Keywords: Keywords: Bureaucracy, Public Administration, Castle Novel

ANONİM ŞİRKETLERDE BAĞIMSIZ DENETİM

ERKAN EREN
İstanbul Barosu, Hukuk, Hukuk
erenerkan@gmail.com

Özet
Finansal ve ekonomik alanlardaki değişim ve gelişmelerle birlikte denetimin tanımı da zamanla değişmiştir. Dar anlamda denetim, şirketlerin finansal tabloları ve muhasebe kayıtlarının incelenmesi olarak tanımlanırken bugün gelinen noktada bu tanım denetim faaliyetini ve konusunu açıklamak için yetersiz kalmaktadır. Geniş anlamda denetim ise, belirli bir ekonomik birim veya belirli bir finansal döneme ilişkin finansal bilgilerin ve muhasebe kayıtlarının belirlenmiş olan usul ve esaslara uygun olup olmadığının tespiti amacıyla ihtisasa dayalı bağımsız bir uzman kişinin yürütmüş olduğu faaliyet olarak tanımlanmaktadır. 01.07.2012 tarihinde yürürlüğe giren 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu (TTK) da şirketlerin denetimine ilişkin birçok yeni düzenlemeyi bünyesinde barındırmaktadır. TTK'daki esas değişiklik ise 6762 sayılı (önceki) Türk Ticaret Kanunu'nun benimsemiş olduğu uzmanlığa dayanmayan iç denetim sisteminin yerine bağımsız dış denetim sisteminin kabul edilmesidir. TTK'nin getirmiş olduğu bu değişiklik ile, şirketin organı niteliğindeki iç denetçi veya denetçilerin yapmış olduğu denetime dayalı sistem terk edilmiştir. Bunun yerine şirketin organı niteliğinde olmayan ve bağımsız nitelikteki (bağımsız/dış) denetçilerin yapmış olduğu denetime dayalı bir sistem benimsenmiştir. Bu çalışmada TTK ile benimsenmiş olan ve şirketler için hayati önem arz eden bağımsız denetim konusu, denetim faaliyeti ve unsurları, denetime tabi olan şirketler ve bağımsız denetim kapsamında olan şirketlerin bu denetimi yaptırmamasının sonuçları incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ticaret hukuku, anonim şirket, bağımsız denetim.

AUDIT OF JOINT STOCK COMPANIES

Abstract
Along with the financial and economic field changes and developments, the definition of audit varies with time. While auditing is defined narrowly as the examination of financial statements and accounting records, this definition is insufficient to explain the current audit activity and its subject so far. Thus, comprehensive audit is defined as an activity carried out by an independent auditor based on her/him expertise to determine whether the financial information regarding financial unit or a certain financial period and accounting records comply with the pre-determined procedures and principles. The Turkish Commercial Code No. 6102 ("TCC"), which entered into force on 01.07.2012, includes many new regulations regarding the auditing of companies. The essential change in the TCC is the acceptance of an independent external audit system instead of the internal audit system that did not rely on the expertise and was adopted by the (previous) Turkish Commercial Code No. 6762. With this amendment brought by the TCC, the system was abandoned in which the audit performed by the internal auditor or auditors that were accepted as the body of the company. Instead, a system has been adopted in which the audit is performed by independent (independent / external) auditors who are not the body of the company. This paper examines the subject of independent audit which has been adopted by the TCC and is vital for companies, audit activity and elements, corporations subject to audit, and the results of not having an independent audit.

Keywords: Business Law, corporations, independent audit.

FİRMA BÜYÜKLÜĞÜ, BÜYÜMESİ, KARLILIK VE SERMAYE YAPISI: BIST GIDA İÇECEK SEKTÖRÜ İNCELEMESİ

Hüseyin Başar ÖNEM
Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Isparta Meslek Yüksekokulu, Finans Bankacılık ve Sigortacılık
basaronem@isparta.edu.tr

Özet
Sermaye yapısı kararları işletmelerin finansal performansını belirleyen unsurlardan bir tanesidir. Sermaye yapısı kararları firmalarda kaynak yapısının bileşenlerini belirlemekte olup, bu kaynak yapısının ne kadarlık kısmının yabancı kaynaklarla ve özkaynaklarla karşılandığını gösterir. Bu çalışmada, sermaye yapısının değişkenliğini açıklamada karlılığın, firma büyüklüğünün ve firma büyümesinin rolü hakkında bilgi sunması amaçlanmaktadır. Araştırmanın veri seti olarak BIST Gıda-İçecek firmalarının 2011-2020 dönemlerini kapsayan 24 firmayı kapsamaktadır. İlgili literatür incelendiğinde bu konuda daha önce yapılmış çalışmalara rastlanılmıştır. Ancak bu çalışmada belirlenen süre aralığında bir çalışma olmadığı görülmüştür. Bu durum çalışmanın önemini göstermektedir. Bağımlı değişken olarak sermaye yapısının (Toplam Borç/Toplam Varlık oranı) kullanıldığı çalışmada, bağımsız değişken olarak da firma büyüklüğü (Toplam satışların logaritması), firma büyümesi (Toplam Varlıklar) ve karlılık (Aktif karlık oranı) kullanılmıştır. Verilerin analizi tekniklerinden korelasyon ve basit regresyon teknikleri tercih edilmiştir. Çalışma sonucunda, Toplam Borç/Toplam Varlık oranı ile toplam satışlar arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Toplam Borç/Toplam Varlık oranı, toplam varlığı pozitif yönlü etkilerken Toplam Borç/Toplam Varlık oranı, aktif karlılığı negatif yönlü etkilemektedir.

Anahtar Kelimeler: BIST, Sermaye Yapısı, Büyüme, Büyüklük, Karlılık

FIRM SIZE, GROWTH, PROFITABILITY AND CAPITAL STRUCTURE: BIST FOOD AND BEVERAGE SECTOR ANALYSIS

Abstract
Capital structure decisions are one of the factors that determine the financial performance of businesses. Capital structure decisions determine the components of the resource structure in companies and show how much of this resource structure is covered by foreign resources and equity. In this study, it is aimed to provide information about the role of profitability, firm size and firm growth in explaining the variability of capital structure. The data set of the research includes 24 companies of BIST Food and Beverage companies covering the 2011-2020 period. When the relevant literature is examined, previous studies on this subject are encountered. However, it was seen that there was no study within the specified time interval in this study. This situation shows the importance of the study. In the study in which capital structure (Total Debt / Total Asset ratio) is used as dependent variable, firm size (logarithm of total sales), firm growth (Total Assets) and profitability (Return on assets ratio) are used as independent variables. Among the data analysis techniques, correlation and simple regression techniques were preferred. As a result of the study, there was no significant relationship between Total Debt / Total Asset ratio and total sales. Total Debt / Total Asset ratio affects total assets positively, while Total Debt / Total Assets ratio affects return on assets negatively.

Keywords: BIST, Capital Structure, Growth, Size, Profitability

KAPADOKYA ALAN BAŞKANLIĞININ KURULUŞ, GÖREV VE YETKİLERİ HAKKINDA GENEL BİR İNCELEME

Hande Çalış
Selçuk Üniversitesi, Hukuk, Hukuk
handecalis@selcuk.edu.tr

Özet
Devletin, çevresel, tarihi ve kültürel yapıların, alanların koruması konusunda gerekli düzenlemeleri yapması ve tedbirleri alması gerekir. Nitekim Anayasanın 63. maddesinde, "Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar." hükmüne yer verilmektedir. Kapadokya alanının tarihi, kültürel ve jeolojik bakımdan özel bir alan olmasından ötürü, buranın korunmasını sağlamak ve verilen görevleri yürütmek üzere Kapadokya Alan Başkanlığı kurulmuştur. Başkanlık, kamu tüzel kişiliğini haiz ve özel bütçelidir. Merkezi, Kapadokya Alanı sınırları içerisinde bulunmaktadır, Kültür ve Turizm Bakanlığının ilgili kuruluşudur. 38 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile alan planlarını yapma, yıkım kararı alma, kamulaştırma kararı alma, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile sit alanlarının tespitini yapma gibi görev ve yetkiler Kapadokya Alan Başkanlığına verilmiştir. Bu çalışmada, Kapadokya Alan Başkanlığının 38 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile düzenlenen görev ve yetkileri ele alınacak; bu düzenlemenin idare hukuku ile yerinden yönetim ilkesine ve bu alanda bulunan belediyelerin ve diğer yerinden yönetim birimlerinin görev ve yetkilerine etkileri araştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Taşınmaz kültür varlığı, Tabiat varlığı, tarihi ve kültürel değerlerin korunması, Kapadokya alan planları.

A GENERAL REVIEW ON THE ESTABLISHMENT, DUTIES AND AUTHORITIES OF DEPARTMENT OF THE CAPPADOCIA AREA

Abstract
The state should make the necessary regulations and take measures for the protection of environmental, historical and cultural structures and areas. As a matter of fact, in Article 63 of the Constitution, "The state ensures the protection of historical, cultural and natural assets and values." statement is included. Cappadocia Area is a special area in terms of history, culture and geology. Department of the Cappadocia Area was established to carry out the duties given in the Presidential Decree No. 38 in order to protect, promote and keep this area alive. The Department has a public legal personality and has a special budget. Its center is located within the borders of the Cappadocia Area. It is the related institution of the Ministry of Culture and Tourism. Duties and authorities such as planning, demolition decision, expropriation decision, to determine immovable cultural and natural assets and protected areas in the Cappadocia area were given to Department of the Cappadocia Area with the Presidential Decree No. 38. In this study, the duties and authorities of Department of the Cappadocia Area regulated by Presidential Decree No. 38 will be discussed; the effects of this regulation on administrative law and the principle of decentralization and on the duties and authorities of municipalities and other decentralized administration units in this area will be investigated.

Keywords: Keywords: Immovable cultural property, Natural property, Protection of historical and cultural values, Cappadocia area plans.

“ALTINÇAYIR VADİSİ’NİN ÇOCUKLARI”: ÇOCUK FELSEFESİ ÜZERİNE BİR İNCELEME VE ETKİNLİK ÖNERİSİ

MEHMET MİÇOOĞULLARI
Siirt Üniversitesi, SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ, TÜRKÇE EĞİTİMİ TEZLİ YL PROGRAMI
m2mehmetmico@gmail.com

Özet
Çocuk felsefesi (ya da çocuklar için felsefe yaklaşımı), 1960’lı yıllarda önce Matthews Lipman’ın dikkatini çekmiş; ardından Lipman ile Ann Sharp tarafından geliştirilerek bir program haline dönüştürülmüştür. Programın asıl amacı çocuklara nasıl düşüneceklerini öğreterek eleştirel, yaratıcı düşünme becerisi kazandırmaktır. Çocuk felsefesinin geçmişi her ne kadar 1960’lı yıllara dayansa da Türkiye’de yeni bir alan olmanın ötesine geçememiş ve çocuk edebiyatı ile etkileşimi sınırlı kalmıştır. Buradan hareketle Latife Tekin’in çocuk edebiyatı alanında verdiği ilk romanı olan “Altınçayır Vadisi’nin Çocukları”, çocuk ve ilk gençlik edebiyatı ile çocuk felsefesinin ilişkilendirdiği çalışmanın esas kaynağını temsil etmektedir. Çalışmanın ilk bölümünde çocuk ve ilk gençlik edebiyatıyla ilişkilendirilmiş olan çocuk felsefesi alanı tanıtılmış ve çocuk felsefesi ile çocuk ve ilk gençlik edebiyatı arasındaki bağ farklı eserlerden alıntılarla belirtilmiştir. İkinci bölümünde ise söz konusu esere ilişkin çocuk felsefesi temelli bir etkinlik önerisi sunulmuş; etkinlik öncesi, etkinlik sırası ve etkinlik sonrasında yapılacak tüm adımlar senaryolaştırılarak anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Altınçayır Vadisi’nin Çocukları, çocuk edebiyatı, çocuk felsefesi, etkinlik.

“ALTINÇAYIR VADİSİ’NİN ÇOCUKLARI”: A STUDY ON CHILDREN'S PHILOSOPHY AND AN EVENT SUGGESTION

Abstract
Philosophy of children (or philosophical approach for children) first caught the attention of Matthews Lipman in the 1960s; it was later developed by Lipman and Ann Sharp and turned into a program. The main purpose of the program is to teach children how to think and gain critical and creative thinking skills. The main purpose of the program is to teach children how to think and gain critical and creative thinking skills. Children philosophy of history, although it did not pass beyond being a new field in Turkey if based on 1960 and was limited interaction with children's literature. From this point of view, "Altınçayır Vadisi’nin Çocukları", Latife Tekin's first novel in the field of children's literature, represents the main source of the study that associates children and first youth literature with child philosophy. In the first part of the study, the field of child philosophy, which is associated with child and early youth literature, was introduced and the link between child philosophy and child and early youth literature was indicated with quotations from different works. In the second part, an activity proposal based on the philosophy of children is presented regarding the work in question; All the steps to be taken before, during and after the activity were described in scenarios.

Keywords: Altınçayır Vadisi’nin Çocukları, children's literature, children's philosophy, activity.

PROBLEME DAYALI ÖĞRENME MODELİNİN CEBİR ÖĞRENME ALANINDA ÖĞRENCİLERİN TUTUMLARINA ETKİSİNİN İNCELENMESİ

Kübra ÖZDEMİR FİNCAN
Kocaeli Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim Matematik Öğretmenliği Programı
ozdmr.kbraa@gmail.com

Serkan DİNÇ
Kocaeli Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim Matematik Öğretmenliği Programı
srkndnc64@gmail.com

Özet
Probleme dayalı öğrenme modelinde; öğrenciler günlük yaşamda karşılaşabileceği bir problem durumu ile karşı karşıya getirilir ve öğrencilerin problemi anlayıp, problemin çözümü aşamasında aktif bir şekilde çalışarak öğrenmeleri sağlanır. Bireylerin bir durum ile ilgili duyguları, düşünceleri ve davranışları ise o duruma karşı tutumlarını oluşturur. Bu araştırmanın amacı, Probleme Dayalı Öğrenme modelinin Matematik öğretiminde 6. Sınıf öğrencilerinin cebir öğrenme alanına olan tutumlarına etkisini incelemektir. Bu amaçla 2019-2020 eğitim-öğretim yılında Kocaeli'nin Körfez İlçesinde bulunan bir devlet okulunda 6.sınıf öğrencilerinden oluşan 47 öğrenci ile çalışma yapılmıştır. Öğrencilerin 23'ü kontrol grubunda olup öğretim planına göre hazırlanan ders planı ile cebir öğrenme alanına ait konular işlenmiştir. Deney grubunda bulunan 24 öğrenci ile ise cebir öğrenme alanına ait konuların işlendiği dersler probleme dayalı öğrenme modeline göre yapılmıştır. Bu derslerin sonunda öğrencilerin cebir öğrenme alanına olan tutumlarını ölçmek amacıyla Karaca (2016) tarafından geliştirilen Cebir Tutum Ölçeği uygulanmıştır. Elde edilen veriler SPSS 22 PAKET PROGRAMI ile analiz edildiğinde ise deney ve kontrol grubu öğrencilerinin tutumları arasında anlamlı bir fark olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Probleme dayalı öğrenme modelinin Matematik öğretiminde 6.sınıf öğrencilerinin cebir öğrenme alanına olan tutumlarını anlamlı bir şekilde etkilemediği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Probleme Dayalı Öğrenme, Matematik Öğretimi, Cebir Öğrenme Alanı, Cebir Tutum Ölçeği

ANALYSIS OF THE EFFECT ON STUDENTS 'ATTITUDE OF THE PROBLEM-BASED LEARNING MODEL IN ALGEBRA LEARNING AREA

Abstract
In the problem-based learning model; Students are confronted with a problem situation they may encounter in daily life and students are provided to understand the problem and learn by working actively during the problem solving phase. Individuals' feelings, thoughts and behaviors about a situation form their attitude towards that situation. The aim of this study is to examine the effect of the Problem-Based Learning model on 6th grade students' attitudes towards the field of learning algebra in mathematics teaching. For this purpose, in the 2019-2020 academic year, a study was conducted with 47 students, consisting of 6th grade students, in a public school located in Kocaeli's Körfez district. 23 of the students are in the control group, and the lesson plan prepared according to the curriculum and the subjects related to the algebra learning area were covered. With 24 students in the experimental group, the lessons in which subjects belonging to the algebra learning area were taught were conducted according to the problem-based learning model. At the end of these courses, the Algebra Attitude Scale developed by Karaca (2016) was applied to measure the students' attitudes towards the field of learning algebra. When the obtained data were analyzed with SPSS 22 PACKAGE PROGRAM, it was concluded that there was no significant difference between the attitudes of the experimental and control group students. It was observed that the problem-based learning model did not significantly affect the 6th grade students' attitudes towards the field of learning algebra in mathematics teaching.

Keywords: Problem Based Learning, Mathematics Teaching, Algebra Learning Area, Algebra Attitude Scale

TÜRK HAVAYOLU ENDÜSTRİSİNDE KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK VE MÜŞTERİ SADAKATİ: GÜVEN VE MEMNUNİYETİN ROLÜ

Ramis Kurt
Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme ABD
ramis.kurt1625@gmail.com Orcid No:0000-0001-6562-4963

Özet
Küresel çapta rekabetin yaşandığı günümüzde işletmeler sürdürülebilir başarıyı elde etmenin kısa dönemli firma stratejileri ile sağlanamayacağının farkına varmışlardı. Son yıllarda sosyal sorumluluk eğilimi tüketicilerin tüketimlerine ve satın alma davranışlarına ciddi etki etmektedir. Havayolu endüstrisindeki firmalar, mevcut ve potansiyel tüketicilerin KSS faaliyetlerini nasıl değerlendireceklerini ve daha da önemlisi bu faaliyetlerin daha sadık müşterilere yol açıp açmayacağını merak etmektedirler. Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye havayolu sektöründe müşteri bilgi ve görüşlerini incelemek ve KSS ile müşteri sadakati arasındaki ilişkiyi incelemektir. Ayrıca KSS'un müşteri tatmini ve güvene etkisi olup olmadığı da analiz edilecektir. Araştırmada kullanılan ölçeğin geçerlilik ve güvenilirliği uluslararası alanda kanıtlanmıştır. Verilerin analizinde yapısal eşitlik modeli kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal sosyal sorumluluk, Müşteri Sadakati, Müşteri Tatmini, Güven ve Havayolları

CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY AND CUSTOMER LOYALTY IN THE TURKISH AIRLINE INDUSTRY: THE ROLE OF TRUST AND SATISFACTION

Abstract
In today's world of global competition, businesses realized that achieving sustainable success cannot be achieved with short-term firm strategies. In recent years, the social responsibility tendency has had a serious impact on consumers' consumption and purchasing behavior. Companies in the airline industry wonder how current and potential consumers will evaluate their CSR activities and, more importantly, whether these activities will lead to more loyal customers. The main objective of this study was to examine customer information and the views of Turkey in the airline industry and to examine the relationship between CSR and customer loyalty. In addition, it will be analyzed whether CSR has an effect on customer satisfaction and trust. The validity and reliability of the scale used in the research has been proven internationally. Structural equation model was used in the analysis of the data.

Keywords: Corporate social responsibility, Customer Loyalty, Customer Satisfaction, Consumer Trust and Airlines

FARKINDALIK TEMELLİ BİLİŞSEL TERAPİ YAKLAŞIMININ TÜRK KÜLTÜRÜNE UYGULANABİLİRLİĞİ

Oğuzhan YILDIRIM
Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık
oguzhanyildirim.pdr@gmail.com

Özet
Bu araştırmada, güncel psikolojik danışma kuramlarından biri olan farkındalık temelli bilişsel terapi yaklaşımı incelenerek Türk kültürüne uygulanabilirliği tartışılmıştır. Farkındalık temelli bilişsel terapinin Türk kültürüne uygunluğu; genel özellikleri, felsefesi, tedavi alanları, terapi becerileri ve terapi süreci bağlamında incelenmiştir. Farkındalık temelli bilişsel terapiler bilişsel davranışçı terapiler arasında kabul edilmektedir ve odak noktası farkındalık (mindfulness) kavramı üzerindedir. Duygulara, düşüncelere ve bedensel tepkilere odaklanma ile gerçekleşen farkındalık son yıllarda çağdaş kuramlar, psikologlar, ruh sağlığı uzmanları ve nörologlar için önemli bir kavram haline gelmiştir. Farkındalık aşamalarının üç basamaktan oluştuğu kabul edilmektedir. Bu basamaklar şunlardır: 1.Şimdiki ana odaklanma, 2.Anlık yaşantıları gözlemleme, 3.Bedeni, duyguları ve düşünceleri yargılamadan kabullenme ve serbest bırakma. Farkındalık Türk kültüründe yaygın olan bir kavram değildir. Temel anlayışını Budizm felsefesinden, Hümanizmden, Varoluşculuktan ve Yunan felsefesinden alan farkındalık temelli bilişsel terapiler Türkiye'de yaygın şekilde bilinen ve kullanılan bir yaklaşım değildir. Ancak danışmanın yönlendirici tutumu ve öğretmen rolü otoriter kültüre sahip Türkler için uygun olabilir. Terapi sürecindeki Türk danışanlar genellikle farkındalık kazanmadan ve içgörü sahibi olmadan sorunlarının çözülmesini beklemektedir. Bu durum Türklerin duygularının, düşüncelerinin ve sorunlarının farkında olabilmelerini güçleştiren bir özelliktir. Türk danışmanlar da yönlendirici olabilecekleri terapi yaklaşımlarını tercih etme eğilimindedirler. Bu nedenle farkındalık temelli bilişsel terapilerin Türk danışmanlar için de tercih edilebilir olduğu söylenebilir. Araştırmada diğer kültürel temalar da tartışılmış ve geliştirilen öneriler ile araştırma sonlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Farkındalık, farkındalık temelli bilişsel terapi, Türk kültürü

APPLICABILITY OF MINDFULNESS BASED COGNITIVE THERAPY TO TURKISH CULTURE

Abstract
In this study, mindfulness-based cognitive therapy approach, which is one of the contemporary psychological counseling theories, was examined and its applicability in Turkish culture was discussed. Mindfulness-based cognitive therapy's applicability in Turkish culture was examined in the context of its general characteristics, philosophy, treatment areas, therapeutic skills and therapy process. Mindfulness-based cognitive therapies are known among cognitive behavioral therapies, and its focus is on the concept of mindfulness. Mindfulness that includes emotions, thoughts and physical reactions has become an important concept for contemporary theories, psychologists, mental health professionals and neurologists in recent years. The stages of mindfulness consist of three steps: 1. The focus on the moment, 2. Observing the moment experiences, 3. Accepting and releasing the body, emotions and thoughts without judging. Mindfulness is not a common concept in Turkish culture. Its basic understanding comes from the philosophy of Buddhism, Humanism, Existentialism and Greek philosophy. Mindfulness-based cognitive therapy is not an approach widely known and used in Turkey. However, thanks to the counselor's directive attitude and teacher role mindfulness-based cognitive therapy may be appropriate for Turks with an authoritarian culture. Turkish clients in the therapy process often expect their problems to be solved without gaining awareness and insight. This makes it difficult for Turks to be aware of their feelings, thoughts and problems. Turkish counselors tend to prefer the therapy approaches that may be guiding. Therefore, awareness based cognitive therapies may be considered preferable for Turkish counselors. Other cultural themes were discussed in the research and the research was finalized with the suggestions developed.

Keywords: Mindfulness, mindfulness based cognitive therapy, Turkish culture

HASTANE FİZİKSEL ORTAMININ SAĞLIK HİZMETİ KALİTE ALGISI ÜZERİNE ETKİSİ

Eda YILMAZ ALARÇİN
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ-CERRAHPAŞA, SAĞLIK BİLİMLERİ FAKÜLTESİ, SAĞLIK YÖNETİMİ BÖLÜMÜ
eyilmaz@istanbul.edu.tr

Sümeyra EFE
İstanbul Arel Üniversitesi, SAĞLIK BİLİMLERİ YÜKSEKOKULU, SAĞLIK YÖNETİMİ BÖLÜMÜ
sumeyraefe@arel.edu.tr

Özet
Sağlık işletmelerinin sayısının artmasıyla sağlık hizmetleri pazarlaması da önemini artırmaktadır. Hastane yöneticileri için sağlık hizmeti pazarlamasında dikkate alınabilecek unsurlardan biri hastanenin fiziksel ortamıdır. Söz konusu ortamın alıcıların beğenilerine uygun hale getirilmesi önem taşımaktadır. Özellikle hizmet alıcıların konforunun daha da önemli olduğu sağlık işletmelerinde alıcı memnuniyetinin ve kalite algısının sağlanması için fiziksel ortam faktörlerinin iyi planlanması yararlı olacaktır. Bu araştırmada sağlık hizmeti alıcılarının hizmet kalitesi algılarının hastane fiziksel ortamından etkilenip etkilenmediğinin ölçülmesi amaçlanmıştır. Araştırma evrenini İstanbul'daki bir özel hastaneden hizmet alan hasta ve hasta yakınları oluşturmaktadır. Veri toplamak için yüz yüze anket yöntemi kullanılmış ve elde edilen 391 anket değerlendirilmiştir. SERVPERF ölçeğinin kullanıldığı çalışmada verilerin analizi için frekans dağılımlarından, güvenilirlik analizinden, normal dağılım testinden, faktör analizinden ve regresyon analizinden yararlanılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre katılımcıların güvenilirlik, karşılık verebilme, güven ve empati boyutlarına dayalı hastane kalite algısı fiziksel çevre unsurlarından etkilenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hastane fiziksel ortamı, Hizmet kalite algısı, Servperf ölçeği, Sağlık hizmetleri

EFFECT OF HOSPITAL PHYSICAL ENVIRONMENT ON THE PERCEPTION OF HEALTH SERVICE QUALITY

Abstract
With the increase in the number of health institutions, healthcare marketing also increases its importance. One of the factors that can be taken into account in healthcare marketing for hospital managers is the physical environment of the hospital. It is important to customise the environment to the tastes of the patients. It will be beneficial to plan the physical environment factors well to assure patient satisfaction and quality perception, especially in health institutions where comfort is more important. In this study, it was aimed to measure whether patients' perception of service quality is affected by the physical environment of the hospital. The research population consists of patients and patients' relatives who get service from a private hospital in Istanbul. Face to face survey method was used to collect data. 391 questionnaires were collected and analyzed. SERVPERF scale was used in the study. Frequency distributions, reliability analysis, normal distribution test, factor analysis and regression analysis were used to analyze the data. According to the results, the hospital quality perception of the subjects based on the dimensions of reliability, responsiveness, assurance and empathy is affected by the physical environment elements.

Keywords: Hospital physical environment, Service quality perception, Servperf scale, Health services

SİİRT YÖRESİNE AİT HALK BİLİMİ UNSURLARI: "TENEKE AYNA ÖYKÜLER" ÖRNEĞİ

AYKUT NARİN
Siirt Üniversitesi, SBE TÜRKÇE EĞİTİMİ TEZLİ YL PROGRAMI, TÜRKÇE EĞİTİMİ
ayktnrn@gmail.com

Özet
Bu çalışmada Siirtli gazeteci yazar Ayhan Mergen'in öykü kitabı olan Teneke Ayna Öyküler adlı eserindeki, Siirt iline ait halk bilimi unsurları incelenmiştir. Yazarın, bölge ile alakalı yaptığı önemli gözlemlerini, yaşanmış olaylardan yola çıkarak anlattığı on öyküden oluşan kitap halk bilimi unsurları açısından da oldukça değerli bilgiler vermektedir. Eser, yöreye ait gelenek ve görenekler, yemek kültürü, kadınların yaşadığı sorunlar (kuma), işsizlik sorunları, kadın erkek ilişkileri, kız çocuklarının okula gönderilmemesi, geleneksel bayramlar, dini motifler gibi çeşitli konularda bilgiler içermektedir. Yazar uzun ve bunaltıcı cümleler yerine kısa ve anlaşılır cümleler kullanmayı tercih ettiği kitabını oldukça sade bir dilde yazmıştır. Güneydoğu Anadolu Bölgesinin, özellikle Siirt yöresinin kültürüyle yetişmiş yazar, bölgeyi çok iyi okumuş ve yörenin insanının diliyle, çok sade bir dille öykülerini kaleme almıştır. Bölgeye has uygulamalar, halk bilimi unsurları açısından zengin bir kaynak niteliğindedir. Araştırma konusu bu eser Siirt'le ilgili toplumsal konularla alakalı önemli bilgiler vermektedir. Bu araştırmada, çalışmaya konu olan kitabın içerdiği halk bilimi unsuru niteliğindeki değerler ve kültür öğeleri detaylandırılarak incelenmiş; kitap bölgenin folklor özelliklerini yansıtması konusunda değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonuçlarına bakıldığında söz konusu eserin Siirt yöresi kültürü ile ilgili önemli detaylar içerdiği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma yapılırken literatür taraması yapılarak, Siirt yöresi ile ilgili yapılmış başka çalışmalar da incelenerek çalışma zenginleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Siirt Yöresi, halk bilimi unsurları, Güneydoğu Anadolu Bölgesi kültürü, gelenek ve görenekler

FOLKLORE FACTORS OF THE SİİRT REGİON: THE EXAMPLE OF "TENEKE AYNA ÖYKÜLER"

Abstract
In this study, the folklore factors belonging to the province of Siirt in the "Teneke Ayna Öyküler" storybook of newspaperman Ayhan Mergen from Siirt was examined. This book consists of ten stories that include important observations and events related to the region. It contains valuable information in terms of folklore factors. The work includes various themes such as local traditions and customs, food culture, women's problems (fellow wife), unemployment problems, relations between men and women, not sending girls to school, traditional holidays, religious motifs. The author preferred to use short and understandable sentences instead of long and boring sentences, and wrote his book in quite plain language. The author, who grew up with the culture of the Southeastern Anatolia Region, especially the province of Siirt, got to know the region very well and wrote his stories with plain language and language of the local people. The practices associated with the region are a rich source of folklore factors. This work has obtained important data on social issues related to Siirt. In this research, the folklore values and cultural factors in the examined book were examined in detail. The book has been evaluated to reflect the folklore characteristics of the region. Looking at the results of the research, it was concluded that the work contains important details about the culture of the Siirt region. During the research, the literature was searched and the study was enriched by examining other studies related to the Siirt region.

Keywords: Siirt Region, folklore factors, Southeastern Anatolia Region culture, traditions and customs

SOKAKTA ÇALIŞAN/ÇALIŞTIRILAN ÇOCUKLAR ÜZERİNE BİR ALAN İNCELEMESİ

Kenan ÖZMEN
Muş Alparslan Üniversitesi, Bulanık Meslek Yüksekokulu, Hukuk Büro Yönetimi ve Sekreterlik Programı
k.ozmen@alparslan.edu.tr

İsmail DÖNMEZ
Muş Alparslan Üniversitesi, Bulanık Meslek Yüksekokulu, Çocuk Gelişimi
i.donmez@alparslan.edu.tr

Özet
Bu araştırmanın amacı sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların özelliklerini ve sorunlarını çeşitli değişkenler hakkında incelemektir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışmasının tercih edilmiştir. Katılımcıları Muş ilinde sokakta çalışan/çalıştırılan 14 çocuk oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı-yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Katılımcılara demografik bilgileri ve sokakta çalışma/çalıştırma nedenlerini içeren 12 soru yöneltilmiştir. Araştırma bulgularına göre; Bulgular sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların çok sayıda kardeşe sahip oldukları, ebeveynlerinden sadece babalarının çalıştığı, düşük aile gelirine sahip oldukları görülmektedir. Sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların düşük ücretlerle, çok fazla saat çalıştıkları görülmüştür. Sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların sigara kullanımı gibi olumsuz davranışları olduğu, aile içi şiddet gördüğü ve okul başarılarının orta-düşük olarak nitelendirdikleri görülmektedir. Bu nedenle çocukların sokakta çalışma/çalıştırmaya neden olan ekonomik koşulların güçlendirilmesi, ailelere eğitimler verilmesi, bu çocuklara yönelik sosyal politikaların geliştirilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çalışan çocuklar, sokak, sosyal politika

WORKING CHILDREN ON THE STREET: A FIELD REVIEW

Abstract
The purpose of this research is to examine the characteristics and problems of children working/employed on the street on various variables. In the research, one of the qualitative research methods, a case study was preferred. Participants are 14 children working/employed on the street in Muş province. A semi-structured interview form developed by the researchers was used as the data collection tool. The participants were asked 12 questions about demographic information and the reasons for working on the street. Research findings showed that children who work on the street have a large number of siblings, only their fathers work from their parents and have a low family income. It has been observed that children works too many hours with low wages. It is seen that worker children have negative behaviors such as smoking, are exposed to domestic violence, and their school success is moderate-low. For this reason, it is recommended to strengthen the economic conditions that cause worker children on the street, to provide training to families, and to develop social policies for these children.

Keywords: Working children, street, social policy

LOJİSTİK MALİYETLER VE LOJİSTİK PERFORMANSININ, FİRMA VE İHRACAT PERFORMANSI ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN İNCELENMESİ

Gülay İRAK
Bülent Ecevit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik
gulay.girak@beun.edu.tr

Hazal ŞEN
Bülent Ecevit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik
hazalsen.67@gmail.com

Özet
Firmaların, hammaddenin elde edilişinden nihai tüketiciye ulaşana kadarki süreçte önemli olan lojistik performanslarının, lojistik faaliyetlerden doğan lojistik maliyetlerin etkin bir şekilde yönetilmesinin, müşteri ihtiyaçlarını analiz edip bu ihtiyaçları karşılamaya yönelik mal ve hizmet üretmeleri olarak ifade edilen firma performanslarının ve ihracat performanslarının yüksek olması gerekmektedir. Böylelikle maliyetlerin de etkisiyle bu üç performans kriteri yüksek olan firmaların dış pazarda daha başarılı olacağı muhtemeldir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye İhracatçılar Meclisi'nin (TİM) yayınlamış olduğu ilk 1000 ihracatçı araştırmasından alınan 3 sektördeki (çelik, elektrik elektronik, hazır giyim ve konfeksiyon) ihracatçı firmaların, lojistik performansları ile lojistik maliyetlerinin, firma performansları ve ihracat performanslarını nasıl etkilediğini modellemek ve analiz etmektir. . Bu çalışmada firmaların dış pazarlarda lojistik performanslarını ve lojistik maliyetlerini (depolama, nakliye, sipariş işleme, stok bulundurma, elleçleme, müşteri hizmetleri maliyeti vd.) etkin kullandıklarında hem iç piyasada hem de dış piyasada, pazar paylarını ve satış hacimlerinin nasıl değişeceğini, bunun sonucunda ise lojistik firma performansı ile yeterli ve nitelikli bir ulaştırma sisteminin varlığıyla oluşan lojistik maliyetlerin iç piyasada firma performansını, dış piyasada satış hacminin ihracat performansını nasıl etkilediğini anket yöntemi kullanılarak incelenecektir. Bu araştırmada veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Uygulama Türkiye İhracatçılar Meclisi'nin (TİM) açıklamış olduğu ilk 1000 ihracatçı firmadan seçilmiştir. Anket çelik, elektrik elektronik, hazır giyim ve konfeksiyon sektörlerinde faaliyette bulunan 240 şirket arasında yapılmıştır. Yapılan anket 5 bölümden oluşmaktadır. İlk bölümü anketi yanıtlayanların demografik özellikleri ve çalıştıkları işletmeyle ilgili sorulardan oluşmaktadır. Uygulanan anketin ikinci bölümü ise lojistik performansını, üçüncü bölümünde lojistik maliyetlerin uygunluğu, dördüncü ve beşinci bölümde ise firma performansı ve ihracat performansını ölçmeye yönelik sorular bulunmaktadır. Anket muhasebe, lojistik ve finans departmanı çalışanlarına uygulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Lojistik Performans, Lojistik Maliyet, Firma Performansı, İhracat Performansı

ANALYSIS OF LOGISTICS COSTS AND THE IMPACT OF LOGISTICS PERFORMANCE ON THE COMPANY AND EXPORT PERFORMANCE

Abstract
It is necessary for companies to have high performance and export performances, which are expressed as logistics performance, which is important in the process from obtaining the raw material to the end consumer, effectively managing logistics costs arising from logistics activities, analyzing customer needs and producing goods and services to meet these needs. Thus, with the effect of costs, it is likely that companies with high these three performance criteria will be more successful in the foreign market. The purpose of this study, Turkey Exporters Assembly (TIM) from the top 1000 exporters his research was published 3 in the industry (steel, electrical and electronics, garment and apparel) exporter firms, logistics performance and logistics costs, company performance and export performance also affects the model and is to analyze. . In this study, when companies use their logistics performance and logistics costs (storage, transportation, order processing, stock keeping, handling, customer service costs, etc.) effectively in foreign markets, how their market shares and sales volumes will change in both domestic and foreign markets, and as a result The performance of the logistics firm and how the logistics costs arising from the existence of an

adequate and qualified transportation system affect the performance of the firm in the domestic market and the export performance of the sales volume in the foreign market will be analyzed using the survey method. Questionnaire method was used as a data collection tool in this study. Application Turkey Exporters Assembly (TIM) is selected from the first 1,000 exporting companies that have announced. The survey was conducted among 240 companies operating in the steel, electrical electronics, ready-made clothing and apparel sectors. The survey consists of 5 parts. The first part consists of questions about the demographic characteristics of the respondents and the business they work for. The second part of the questionnaire includes questions about the logistics performance, the third part, the suitability of the logistics costs, and the fourth and fifth parts about the company performance and export performance. The questionnaire was applied to the employees of the accounting, logistics and finance department.

Keywords: Logistics Performance, Logistics Cost, Firm Performance, Export Performance

GRAFİK TASARIM UYGULAMALARINDA YENİ BİR AKTÖR: YAPAY ZEKÂ

Ezgi Şen
Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Grafik Tasarım
ezgisendesign@gmail.com

Barış Atiker
Bahçeşehir Üniversitesi, İletişim Fakültesi, İletişim Tasarımı
baris.atiker@comm.bau.edu.tr

Özet
Yapay zeka, teknolojik ilerlemenin güçlü sembollerinden biri olarak hayatımızın her alanına nüfuz etmektedir. Özellikle yapay zekanın analitik çözümleme konusundaki üstünlüğü, bilişsel yetenekler bakımından diğer alanlarda da kendini göstermektedir. Bu alanlardan biri olan grafik tasarım, yapay zeka sistemlerinin yeni çalışma alanlarından biri haline gelmiştir. Yapay zekâ logo, afiş, web tasarım ve reklam metinleri gibi grafik tasarım uygulamalarını belirli vaadlerle (hızlı, ucuz, profesyonel, eşsiz vb.) kullanıcılara sunmasının yanı sıra, üretken çekişmeli ağlarla (GAN) daha önce var olmamış tasarım ürünleri de üretebilmektedir. Bu bağlamda yapay zekânın ortaya koyduğu grafik tasarım ürünleri yaratıcılık, özgünlük ve işlevselliğe ilişkin bazı sorgulamaları da beraberinde getirmektedir. Tüm bu gelişmeler, yapay zekâ tarafından ortaya konan grafik tasarım ürünlerinin yanı sıra tasarımcı kimliğinin de sorgulanmasına zemin hazırlamıştır. Bu makale, yapay zekâ ve grafik tasarım ilişkisini güncel gelişmeler üzerinden değerlendirip tartışmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yapay zekâ, Üretken Çekişmeli Ağlar (GAN), Grafik Tasarım, Tasarım Uygulamaları, Yaratıcılık.

A NEW ACTOR IN GRAPHIC DESIGN APPLICATIONS: ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Abstract
Artificial intelligence permeates every aspect of our lives as one of the powerful symbols of technological progress. Especially the superiority of artificial intelligence in analytical analysis shows itself in other fields in terms of cognitive abilities. Graphic design, which is one of these areas, is becoming one of the new fields of study for artificial intelligence systems. In addition to offering graphic design products such as artificial intelligence, logo, and web design to users with certain promises (fast, cheap, professional, unique, etc.), it can also produce numerous graphic design products that have not existed before with generative adversarial networks (GAN). In this context, graphic design products created by artificial intelligence bring some questions about creativity, originality, and functionality. All these developments paved the way for the questioning of the designer identity as well as the graphic design products created by artificial intelligence. This article aims to evaluate and discuss the relationship between artificial intelligence and graphic design through current developments.

Keywords: Artificial Intelligence, Graphic Design, Generative Adversarial Networks (GAN), Design Applications, Creativity.

İDEAL ANAYASA YAPIM SÜRECİ

Gencer Karabekir KARAGENÇ
Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
gencerkaragenc@gmail.com

Özet
Anayasalar bir toplumun barış içerisinde yaşamasını sağlamak, yönetenin yetkilerini sınırlandırmak, temel hak ve özgürlükleri güvence altına almak üzere kullanılan toplum sözleşmeleridir. Bir toplumun belli ortak ilkeler ve değerler ışığında bir arada yaşayabilmesi bu metinlerin toplumca benimsenmesine bağlıdır. Normlar hiyerarşisinin en üstünde yer alan bu metinler hazırlanırken, toplumsal uzlaşıyı en üst noktaya çıkaracak yöntemler tercih edilmelidir Bu bağlamda yeni anayasa tartışmaları ve anayasanın yapım süreci siyasi partiler arasındaki kısır tartışmalardan mümkün olduğunca uzak ve ideolojik yaklaşımlardan olabildiği kadar arınmış bir şekilde yürütülmelidir. Dünya üzerindeki hiçbir anayasanın toplumun tüm fertleri tarafından eksiksiz bir şekilde kabul edilmesi olasılığı bulunmamaktadır. Ancak anayasa metni üzerinde optimum konsensüse ulaşılması da çok önemlidir. Bunu sağlayabilmek için sürece mümkün olduğunca fazla katılım olmasını gerçekleştirebilmek gerekmektedir. Dar bir çevre tarafından hazırlanan, fikri açıdan çeşitlilik barındırmayan bir metin halkın onayına sunularak yürürlüğe konulsa dahi toplumun tümünü tatmin etmeyeceği aşikardır. Bu çalışmada ideal bir anayasa yapım süreci anlatılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda öncelikle anayasa kavramına değinilmiş ve mevcut 1982 Anayasasında öngörülen anayasanın değişiklik usulü anlatılmıştır. Sonrasında; anayasaların kim tarafından, hangi dönemlerde yapılabileceği ve nasıl yürürlüğe konulacağı doktriner açıdan incelenmiştir. Son olarak ise bir anayasa yapım sürecinde izlenmesi gereken yöntemler anlatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Anayasa , İdeal Anayasa Yapım Süreci, Kurucu Meclis, Anayasayı Değiştirmek

IDEAL CONSTITUTIONAL MAKING PROCESS

Abstract
Constitutions are social contracts that are used to make a society live in peace, to limit the powers of the governing body, and to guarantee fundamental rights and freedoms. The ability of a community to live together in the light of certain common principles and values depends on the social acceptance of these texts. While preparing constiutiton which are at the top of the hierarchy of norms, the methods to bring the social consensus to the highest point should be preferred. In this context, the new constitutional debates and the process of making the constitution should be conducted as far as possible from the infertile debates between political parties and as far as possible from the ideological approaches. There is no possibility that any constitution in the world will be fully accepted by all members of society. However, it is very important to reach the optimum consensus on the text of the constitution. In order to achieve this, it is necessary to make as much participation as possible. In this study, an ideal constitution making process is tried to be explained. In this context, firstly the concept of constitution was mentioned and the amendment method of the constitution foreseen in the current 1982 Constitution was explained. After that; By whom, when the constitutions can be made and how they will be put into effect are examined from a doctrinal perspective. Finally, the methods to be followed in the process of making a constitution are explained.

Keywords: Constitution , Ideal Constitutionmaking Process, , Constituent Assembly, Amending the Constitution

ETİK DAVRANIŞIN, DUYGUSAL ZEKÂ VE BAZI DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER AÇISINDAN GELİŞİMSEL BİR EĞRİDE İNCELENMESİ

Ece Naz ERMİŞ
İstanbul Kültür Üniversitesi, FEN EDEBİYAT, PSİKOLOJİ
e.ermis@iku.edu.tr

Özet
Bu çalışmada bireylerin duygusal zekâ düzeyleri ile etik davranış düzeyleri arasındaki ilişki demografik değişkenlerle birlikte ele alınarak incelenmiştir. Çalışmaya toplamda 245 kadın ve 129 erkek birey olmak üzere 374 kişi katılmıştır. Demografik değişkenler olarak sosyoekonomik düzey, eğitim düzeyi, cinsiyet ve yaş değişkenleri ele alınmıştır. Araştırmaya katılanların yaşları 15 ile 66 arasında farklılık göstermektedir. Çalışma da veri toplama aracı olarak Etik Davranış Ölçeği ile Revuen Bar-on' a ait Duygusal Zekâ Ölçeği kullanılmıştır. Perason Korelasyon, tek yönlü varyans analizi ve t-testi analizleri yapılmıştır. Çalışmanın bulgularında demografik değişkenlerden cinsiyet ve eğitim düzeyi etik davranış üzerinde istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar yaratmıştır. Erkeklerin etik davranış düzeyi kadınlardan daha yüksek bulunmuştur. Lise düzeyindeki etik davranış düzeyi üniversite ve yüksek öğretim düzeylerinden daha yüksektir. Gelişimsel yaş eğrisi ile etik davranış arasında anlamlı bir ilişki görülmemiştir. Katılımcıların duygusal zekâ düzeylerinin kişilerarası beceriler ve genel ruh durumu alt boyutları ile etik davranış düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Etik davranış,duygusal zeka,gelişimsel eğri

AN INVESTIGATION OF ETHICAL BEHAVIOR WITH RESPECT TO EMOTIONAL INTELLIGENCE AND SOME DEMOGRAPHIC VARIABLES ON THE DEVELOPMENTAL CURVE

Abstract
In this study, the relationship between emotional intelligence levels and ethical behavior levels of individuals was examined together with demographic variables. The data set of the study consists of 245 women and 129 men as total 374 people. The ages of the participants in the study differ between 15 and 66. Ethical Behavior Scale and Emotional Intelligence Scale were used as data collection tools in the study. The t-test, Anova and pearson correlation were used to analyze the data. In the findings of the study, gender and education level created statistically significant differences on ethical behavior. Ethical behavior level of men was found higher than women. Ethical behavior levels of high school students are higher than university and higher education students.There has no significant relationship between the developmental age curve and ethical behavior. Statistically significant relationships were found between the emotional intelligence levels of interpersonal skills and general mood sub-dimensions and ethical behavior levels of the participants.

Keywords: Ethical behavior,Emotional intelligence,develepmmental curve

YAŞ DÜZELTİLMESİNE YÖNELİK VERİLEN MAHKEME KARARLARININ BİRTAKIM KANUNİ DÜZENLEMELER İLE GEÇERSİZ KILINMASI

ŞEYDA BETÜL EKİN
İstanbul Kent Üniversitesi, MYO, ADALET
seydabetul.ekin@kent.edu.tr

Özet
Yaş düzeltmeye yönelik başvuruların usul ve esaslarına yönelik birtakım düzenlemeleri ihtiva eden Nüfus Hizmetleri Kanunu'nun 35. maddesi ile kesinleşmiş mahkeme kararı olmadıkça nüfus kütüklerinin hiçbir kaydının düzeltilemeyeceği hüküm altına alınmıştır. Ülkemizde bazı kişilerin nüfus kayıtlarında görünen yaşları sebebiyle bazı kurumlara başvuru yapamamaları, bazı ödev ve yükümlülüklerinden kaçınmak ya da belli haklardan faydalanmak istemeleri gibi nedenlerle sıklıkla yaş düzeltme yargı işi yoluna başvurdukları bilinmektedir. Bu duruma neden olarak erken emekli olma isteği, askerlik, evlilik, kurum sınavlarına veya memuriyete girişte yaş şartına takılma gibi nedenler örnek verilebilir. Bazı kanunlar ya da yönetmeliklerde yaş düzeltmeye ilişkin mahkeme kararlarının herhangi bir sonuç doğurmayacağına ilişkin olarak birtakım düzenlemeler yapılmaktadır. Örneğin; 5510 sayılı Kanun'un 57/3. maddesine göre sigortalının ilk defa çalışmaya başladıktan sonraki yaş düzeltmeleri emeklilik işlemlerinde dikkate alınmayacaktır. Bir başka örnek vermek gerekirse, POMEM'in polis alımı ilanlarında "yaş düzeltmesi var ise, düzeltmeden önceki yaş dikkate alınmak kaydıyla" ibaresi kullanılmaktadır. Askerlik Kanununun 81. maddesindeki düzenlemeye göre ise yukarıdaki düzenlemelerden farklı olarak bir istisna getirilerek resmi hastane doğum kayıtlarına dayanarak verilen mahkeme kararları hariç olmak üzere yaş değişikliklerinin dikkate alınmayacağı belirtilmiştir. Her ne kadar ülkemizde mahkemelere çeşitli saiklerle yaş düzeltilmesi için sıklıkla başvurulsa da bireylerin hak arama özgürlüğü çerçevesinde başvurduğu yargı organları tarafından talebin kabulü yönünde verilen kararların idari kurumlarca dikkate alınmaması eleştiriye açık bir konudur. Kanaatimizce mevcut durum, Anayasa'nın 138/4. maddesindeki mahkeme kararlarının bağlayıcı olduğu hükmüne aykırılık teşkil etmektedir. Bu çerçevede tebliğimizde, re'sen araştırma ilkesinin hakim olduğu yaş düzeltilmesine yönelik verilen kesinleşmiş kararların birtakım kanuni düzenlemeler ile geçersiz kılınması hususunun değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yaş Düzeltme Kararları, Mahkeme Kararlarının Bağlayıcılığı, Kesin Hüküm

INVALIDATION OF THE COURT DECISIONS REGARDING AGE CORRECTION BY SOME LEGAL REGULATIONS

Abstract
In Article 35 of the Population Services Law, which contains some regulations regarding the procedures and principles of applications for age correction, it is stipulated that no records of the population registers can be corrected unless there is a final court decision. It is known that some people in our country frequently resort to age correction judicial work for reasons such as not being able to apply to some institutions due to the age they appear in the population records, avoiding some duties and obligations or wanting to benefit from certain rights. Reasons such as the desire to retire early, military service, marriage, being stuck in the age requirement at the institution exams or entering the civil service can be given as examples. Some laws or regulations make regulations that court decisions regarding age correction will not have any consequences. For example; According to Article 57/3 of the Law No. 5510, age corrections after the insured starts working for the first time will not be taken into account in retirement transactions. To give yet another example, POMEM's police recruitment announcements use the phrase "if there is an age correction, provided that the age before correction is taken into account". According to the regulation in Article 81 of the Military Law, an exception was made, unlike the above regulations, and it was stated that age changes would not be taken into consideration, except for court decisions based on official hospital birth records. Although the courts in our country are frequently applied for age correction with various motives, the fact that administrative institutions do not take into account the decisions taken by the judicial bodies to accept the request within the framework of the freedom of claim by individuals is a subject open to criticism. In our opinion, the current situation is contrary to the provision that court decisions are binding in Article 138/4 of the Constitution. Within this framework, it was aimed to evaluate the issue of

invalidating the finalized decisions regarding age correction, which is dominated by the principle of ex officio research, with some legal regulations in our paper.

Keywords: Age Correction Decisions, Binding of Court Decisions, Final Verdict

ÖRGÜTSEL STRES İLE İŞ PERFORMANSI ARASINDAKİ İLİŞKİ

Yeşim Avunduk
Ayvansaray Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler
dryavunduk@gmail.com

Özet
Bu araştırmada, özel işletmelerde çalışan bireylerin örgütsel stres düzeyleri ile iş performansları arasındaki ilişkinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda çalışmanın örneklem grubu İstanbul ilinde bulunan özel bir şirkette çalışan, amaçlı örnekleme yöntemi ile seçilmiş 92 kadın ve 178 erkek olmak üzere toplamda 270 kişiden oluşmaktadır. Çalışmada veri toplama aracı olarak, bireylerin örgütsel stres düzeylerini belirlemek amacıyla, Theorell ve ark., (1988) tarafından geliştirilen, Türkçe'ye Yıldırım ve ark., (2011) tarafından uyarlanan "Örgütsel Stres Ölçeği" ile katılımcıların iş performansları düzeylerini belirlemek için Kirkman ve Rosen (1999) tarafından geliştirilen ve Çöl (2008) tarafından Türkçeye uyarlanan "iş performansı ölçeği" kullanılmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde ise, betimsel istatistikler, tek faktörlü MANOVA ve Pearson korelasyon analizleri kullanılmıştır. MANOVA analizi sonuçlarına göre; katılımcıların cinsiyetlerinin, refah durumlarının ve iş yerinde çalışma sürelerinin örgütsel stres düzeyleri üzerindeki etkisinin anlamlı olduğu, yaşlarının ise örgütsel stres düzeyleri üzerindeki ana etkisinin anlamlı olmadığı saptanmıştır. Benzer şekilde, katılımcıların sadece cinsiyetlerinin iş performansları üzerindeki temel etkisinin anlamlı olduğu belirlenmiştir. Korelasyon analizi sonuçlarına göre ise, örgütsel stres düzeyleri ile iş performansları arasında negatif ve orta düzeyde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak; katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine göre örgütsel stres düzeyleri ile iş performanslarının farklılık gösterdiği ve bireylerin örgütsel stres düzeyleri arttıkça, iş performanslarının azaldığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Örgütsel, İş Performansı, Özel İşletmeler

THE RELATIONSHIP BETWEEN ORGANIZATIONAL STRESS AND JOB PERFORMANCE

Abstract
The study aimed to describe the relationship between organizational stress and job performance in private organizations. The study sample consisted of 270 females and 178 males working in a private company in Istanbul. The participants were selected by purposeful sampling method. The data collection tools included the "Organizational Stress Scale" which was developed by Theorell et al. (1988) and adapted to Turkish by Yıldırım et al. (2011) to assess the organizational stress levels, and the "Employee Performance Scale" developed by Kirkman and Rosen (1999) and adapted into Turkish by Çöl (2008) to determine the job performance. Descriptive statistics, one-factor MANOVA, and Pearson correlation analysis were performed to measure the data. According to the MANOVA results, gender, wealth, and working hours significantly affected organizational stress, but there was no statistically significant effect of the age factor on organizational stress. It was emphasized that only gender factors had a direct effect on job performance. The correlation analysis results showed a negative and moderate relationship between organizational stress and job performance. It was concluded that organizational stress and job performances differed by participants' socio-demographic characteristics, and as the organizational stress levels of the individuals intensified, job performance decreased.

Keywords: Organizational, Job Performance, Private Organization

DEPREM VE KONUT POLİTİKALARI

Murat BOLAT
Kocaeli Üniversitesi, Ali Rıza Veziroğlu Meslek Yüksekokulu, Emlak Yönetimi
muratbolat@kocaeli.edu.tr

Özet
Bu çalışmada konut ve konut politikası kavramları ele alınarak, başta deprem olgusu olmak üzere konut politikalarının oluşumuna etki eden faktorler incelenmiştir. Bunlara ek olarak, kentsel dönüşümün ekonomik, mali boyutu ve ulusal kalkınmaya etkileri araştırılmış, kaçınılmaz ve öngörülemez bir doğa olayı olan depremin yıkıcılığının ve can kayıplarının en aza indirilebilmesi için politika önerilerinde bulunulmuştur. Kentsel dönüşümün sosyo-ekonomik boyutu göz önünde bulundurulduğunda bunun sadece piyasa aktörleri ve rant beklentilerine bırakılmaması gerektiği açıktır. Konut bir insan hakkidir ve kentsel dönüşümün amacı sağlamlaştırma, iyileştirme ve canlandırma olmalıdır. Devlet sadece düzenleyici ve denetleyici değil sosyal devlet ilkeleri ışığında ayni zamanda uygulayıcı da olmalıdır. Bu bağlamda devlet, sosyal ve teknik altyapısı oluşturulmuş kentsel gelişim içerisinde bulunan ucuz arsalar üretmeli, büyükşehirlerde de uydu kentler kurulmasını teşvik edilmelidir. Kalitesiz ve depreme dayanıksız yapılarda yaşayan alt ve orta gelir grupları desteklenmeli, bu kesimler pozitif ayrımcılıkla sübvanse edilmelidir. Merkezi ve yerel yönetimlerin işbirliği ile güvenilir, yeterli ve güncel bir veri tabanı oluşturulmalıdır. Dünyada konut yapım teknolojilerindeki gelişmelerinden faydalanılmalı, betonarme yapı hâkimiyeti kırılarak depreme daha dayanıklı olan ahşap ve çelik yapılar teşvik edilmelidir. Özellikle büyük kentlerde arz ve talep uyumsuzluğundan kaynaklanan atıl kapasitelerin yarattığı ekonomik kayıpları azaltmak için etkin ve gerekirse zorlayıcı bir planlama yapılmalıdır. Toplu Konut İdaresi yeniden yapılandırılarak asli işlevlerine geri döndürülmeli, konuta erişimin sağlanabilmesi için kamu destekli yeni finansman modelleri geliştirilmelidir. Yapılarımız çevreye ve ekolojik sisteme duyarlı yeni mimari tasarımlarla donatılmalıdır. Kültürel değerlerimizi yansıtan estetik kaygıların ön plana çıktığı işlevsel tasarımlar geliştirilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Konut politikaları, kentsel dönüşüm, deprem, kentleşme politikaları, kalkınma politikaları

EARTHQUAKE AND HOUSING POLICIES

Abstract
In this study, the concepts of housing and housing policy are examined, and the factors that affect the formation of housing policies, especially the earthquake phenomenon, are examined. In addition, the economic and financial dimensions of urban transformation and its effects on national development have been researched, and policy recommendations have been made in order to minimize the destruction and loss of life of the earthquake, which is an inevitable and unpredictable natural event. Considering the socio-economic dimension of urban transformation, it is clear that this should not be left only to market actors and rent expectations. Housing is a human right and the purpose of urban transformation should be consolidation, improvement and revitalization. The state should be not only regulatory and supervisory, but also the enforcer in the light of social state principles. In this context, the state should produce cheap plots of land in urban development with a social and technical infrastructure, and the establishment of satellite cities in metropolitan cities should be encouraged. Lower and middle income groups living in poor quality and earthquake-resistant buildings should be supported, and these segments should be subsidized with positive discrimination. A reliable, adequate and up-to-date database should be established with the cooperation of central and local governments. The developments in housing construction technologies in the world should be utilized, and concrete structures should be abandened and wooden and steel structures that are more resistant to earthquakes should be encouraged. Especially in large cities, an effective and compelling planning should be made in order to reduce the economic losses caused by the idle capacities caused by supply and demand imbalances. “The Housing Development Administration” (Toplu Konut Idaresi) should be restructured and returned to its original functions, and new public-supported financing models should be developed to ensure access to housing. Our buildings should be equipped with new architectural designs that are sensitive to the environment and the ecological system. Functional designs that reflect our cultural values should be developed in which aesthetic concerns come to the fore.

Keywords: Housing policies, urban transformation, earthquake, urbanization policies, development policies

KOVİD-19'UN İŞLETMELERE ETKİLERİ VE YAPILMASI GEREKENLER

Erman KILINÇ
Niğde Üniversitesi, Ulukışla Meslek Yüksekokulu, Raylı Sistemler İşletmeciliği
ermankilinc@ohu.edu.tr

Özet
2020 yılında dünyayı meşgul eden Kovid-19 pandemisi, kısa zamanda işletmelerde büyük kayıplara yol açmıştır. Ölü sayısının 1,3 milyonu aştığı pandeminin ne zaman biteceği ise tam olarak bilinmemektedir. Ancak, Winston Churchill'in "İyi bir krizi asla ziyan etmeyin" sözüne istinaden pandeminin işletmelere faydaları ve ondan çıkarılacak dersler de mevcuttur. Kovid-19'un işletmelere zararları: • Tedarik zincirlerinde kopmalar oluştu. • Ara malların temini güçleşince arzda daralmalar meydana geldi. • Bazı sektörlerde üretim tamamen durdu ve bunun sonucunda işsizler ordusu baş gösterdi. • İşsizlik neticesinde tüketim harcamaları düştü. • Üretim maliyetlerindeki artışlara ilaveten tüketim harcamalarının azalması, işletme gelirlerini ciddi biçimde sarstı. • İşletmelerin ödeme akışları bozuldu ve finans sektöründe güven ortamı zedelendi. Kovid-19'un işletmelere faydaları: • İşletmelerde dijital dönüşüm hızlandı. • Tüketicilerin e-ticaret, e-bankacılık gibi dijital araç kullanımları arttı. • Olası kötü senaryolara sahip olmayan işletmeleri, öngörülemeyen durumlara hazırlık olma konusunda güçlü şekilde uyardı. • Onca büyüklüğüne rağmen dünyada yaşanan bir sıkıntının tüm insanları etkileyebileceğini gösterdi. • Salgını hafife alan yönetimleri sert bir şekilde uyardı. Ağır tahribatların ardından sağlık sektöründe pek çok protokol ve politika revize edildi. • Tüm ülkelere, küresel felaketlerde yalnız başına kalabileceklerini ve bu durumu daha kolay aşabilmek için teknolojiye daha fazla önem vermeleri gerektiğini gösterdi. Kovid-19 sürecinde işletmelere verilen tavsiyeler: • Çalışanlarınızın sağlığını koruyun. Gereksiz temaslardan ve seyahatlerden kaçının. • Çok fonksiyonlu takımlar oluşturun. Bu takımları esnek çalışma saatleri ve farklı departmanlara ait görevleri üstlenmede kullanın. • Stresi test edin, likidite sağlayın ve acil eylem planları oluşturun. Gelirlerinizi ve maliyetlerini etkileyebilecek senaryolara karşı kendinizi hazırlayın. • Tedarik zincirinizi sağlamlaştırın. Tedarik zincirinde demiryolu, havayolu vb. alternatif yollar araştırın. • Müşterilere yakın durun. Envanter planlama, indirimler ve özel teklifler gibi araçlar kullanarak mevcut müşterileri elinizde tutun. • Farklı senaryolara karşı hazırlıklı olmak için masabaşı toplantıları yapın ve bu durumlarda kullanmak üzere aktivasyon protokolleri hazırlayın.

Anahtar Kelimeler: Kovid-19, İşletme, Etkiler.

EFFECTS OF COVID-19 ON BUSINESSES AND WHAT TO DO

Abstract
The Covid-19 pandemic, which occupied in 2020, caused great losses in businesses. It is not known exactly when the pandemic will end where the death toll exceeded 1,3 million. But, there are some lessons to be learned, either. The damages of Covid-19 to businesses: • Supply chain breaks occurred. • As the supply of intermediate goods became difficult, contractions occurred in supply. • Production ceased altogether and as a result there are too many people became unemployed. • Consumption expenditures fell due to unemployment. • The decrease in consumption expenditures seriously shook the operating income. • The payment flows of businesses were disrupted and the environment of trust in the financial sector was damaged. Benefits of Covid-19 to businesses: • Digital transformation in businesses has accelerated. • Consumers' use of digital tools such as e-commerce and e-banking has increased. • Strongly alerted businesses that did not have potential bad scenarios to be prepared for unforeseen situations. • It showed that, despite its size, a problem experienced in the world can affect all people. • It strongly warned the administrations that underestimated the epidemic. Many protocols and policies in health sector were revised after severe damage. • It showed all countries that, they can be alone in global disasters and that they should give more importance to technology in order to overcome this situation more easily. Advices given to businesses in the Covid-19 process: • Protect the health of your employees. Avoid unnecessary contact and travel. • Create multifunctional teams. Use these teams for flexible working hours and taking on tasks. • Test stress, provide liquidity, and create contingency plans. Prepare yourself for scenarios that could affect your income and costs. • Strengthen your supply chain. Look for alternative routes such as railways, airways etc. • Stay close to customers. Retain existing customers using tools such as inventory planning, discounts, and special offers. • Hold desk meetings to be prepared for different scenarios and

prepare activation protocols to use in these situations. • Show your purpose. Supporting efforts will have a positive impact on your colleagues, customers and business.

Keywords: Covid-19, Business, Effects.

İNGİLİZCE HAZIRLIK OKULU ÖĞRENCİLERİNİN DİL ÖĞRENME STRATEJİLERİNİ KULLANIMLARI VE BAŞARI PUANLARININ İNCELENMESİ

İlker TEK
İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İngiliz Dili Eğitimi
ilker.tek@izu.edu.tr

Özet
Dil öğrenme stratejileri, öğrenme sürecinin kalitesini artırmada önemli bir role sahiptir. Dolayısıyla dil öğrenenlerin başarıya ulaşma amacıyla bu stratejileri kullanmaları muhtemeldir. Bu çalışma, İngilizce hazırlık sınıfı öğrencilerinin hangi dil öğrenme stratejilerini (DÖS) kullandıklarını belirlemenin yanı sıra strateji kullanımı ile akademik başarı arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmaya bir vakıf üniversitesinde 3 farklı yeterlilik düzeyinde İngilizce öğrenen 354 öğrenci katılmıştır. Veriler, Dil Öğrenme Stratejileri Envanteri (DÖSE) (Oxford, 1990), modül sonu final notları ve yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla toplanmıştır. Araştırma sorularını yanıtlamak için SPSS istatistik programı ve tematik analiz kullanılmıştır. İstatistiksel bulgular, katılımcıların genel DÖS'leri orta düzeyde kullandıklarını ortaya koymuştur. Katılımcıların, kategorik bazda sosyal ve üstbilişsel stratejileri en sık, duyuşsal stratejileri ise en az sıklıkla kullandıkları görülmüştür. Daha başarılı öğrencilerin, az başarılı öğrencilere göre önemli ölçüde daha fazla strateji kullandığı görülmektedir. Görüşmelerden elde edilen bulgular da daha başarılı katılımcıların geniş DÖS yelpazesinden faydalandıkları sonucunu desteklemiştir. Strateji kullanımı ile yeterlilik düzeyi arasındaki ilişki ile ilgili olarak, üst orta düzeydeki öğrencilerin bilişsel ve telafi stratejilerini temel düzeydeki öğrencilere göre anlamlı şekilde daha sık kullandıkları ortaya çıkmıştır. Ayrıca, temel düzeydeki öğrencilerin sosyal stratejileri orta ve üst orta düzeydeki öğrencilere göre önemli ölçüde daha az kullandıkları görülmüştür. Son olarak, kadın öğrencilerin bellek, bilişsel, üstbilişsel ve duyuşsal stratejileri erkek öğrencilerden önemli ölçüde daha fazla kullandığı ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak, bu çalışma, başarılı bir dil öğrenimi adına öğrenci farkındalığını artırmak amacıyla dil ders kitaplarına strateji odaklı bölümlerin dahil edilmesi gerektiği görüşünü güçlendirmektedir.

Anahtar Kelimeler: dil öğrenme stratejileri, başarılı dil öğrenimi, yeterlilik seviyesi

INVESTIGATING ENGLISH PREPARATORY SCHOOL STUDENTS' LANGUAGE LEARNING STRATEGY USE AND ACHIEVEMENT SCORES

Abstract
Language learning strategies play a crucial role in enhancing the quality of the learning process. Therefore, language learners are likely to use these strategies on the way to success. This study aimed to identify what language learning strategies (LLS) English preparatory school students employ as well as focusing on the relationship between strategy use and academic achievement. 354 students who were studying English at 3 different proficiency levels at a foundation university participated in the study. The data were collected through the Strategy Inventory for Language Learning (SILL) (Oxford, 1990), end-of-module final grades and semi-structured interviews. SPSS Statistics and thematic analysis were performed to answer the research questions. The statistical findings revealed that the participants make use of overall LLS at medium level showing a tendency to employ social and metacognitive strategies most frequently and affective strategies least frequently. Furthermore, the high achievers seem to use significantly more strategies than the low achievers. The findings obtained from the interviews also supported this judgment since the interviewees with higher scores reported employing a wide range of LLS. Regarding the relationship between strategy use and proficiency level, the upper intermediate students reported employing cognitive and compensation strategies significantly more frequently than their elementary counterparts. Furthermore, the elementary students reported using social strategies significantly less often than their intermediate and upper intermediate counterparts. Lastly, the results indicated the significant superiority of the female over the male regarding the use of memory, cognitive, metacognitive and affective strategies. All in all, the present study reinforces the view that strategy-oriented sections must be integrated into language textbooks with intent to raise learner awareness for the sake of successful language learning.

Keywords: language learning strategies, successful language learning, proficiency level

SÜRDÜRÜLEBİLİR YEREL MUTFAK

Derya Ekinci
Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gastronomi ve Mutfak Sanatları
deryaunal1986@gmail.com ORCID ID: 0000-0002-8707-1711

Elvan Keser
Adnan Menderes Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Yiyecek İçecek İşletmeciliği
ekeser@adu.edu.tr ORCID ID: 0000-0003-4224-7258

Özet
Sürdürülebilir kalkınmanın ilkesel olarak üç boyutu; çevresel, ekonomik ve sosyo-kültürel yönleri ifade etmektedir. Turizmin ekonomik ve çevresel unsurunun önemi kadar kültürel varlığı da önemlidir. Turizmin sürdürebilirliği bir ülkenin yöresel değerlerinin sahip çıkılıp korunması, geliştirilmesi ve çekiciliğinin arttırılmasıyla sağlanabilecektir. Yerel mutfak; destinasyon seçimi, ekonomiye katkı sağlama, bölgenin değerine etki etme ve markalaşma sürecine katkı sağlamaktadır. Yerel yemeklerin sürdürülebilirliğinin sağlanması, turizm ürünlerini güçlendirir ve ziyaretçiler ekonomiye katkı sağlarken aynı zamanda yerel gıdalar için pazar oluşturur. Bu çalışmanın amacı, Turizm Bakanlıkları web sitelerinin sürdürülebilir yerel yemek tanıtımlarının orijinalliğini, "yenilik ve etraflıca düşünme", "yaratıcılık", "teknoloji", "ayırt ediciliği", "vizyon" alt boyutları ile analiz edilmesidir. Araştırmaya, UNWTO (2019) tarafından en çok ziyaret edilen ve en fazla turizm geliri olan ilk on listesinde yer alan Akdeniz ülkeleri; Fransa, İtalya, İspanya, Türkiye ve listenin dışından ise Yunanistan dahil edilmiştir. Beş ülkenin resmi Turizm Bakanlıkları web sitelerine, iki ayrı araştırmacı tarafından içerik analizi uygulanmıştır. Kodlama sonucunda ortaya altı adet kategori çıkmıştır. Bu kategoriler; "*yemek turu videoları*", "*yemek resimleri*", "*yemek haritaları*", "*yerel yemeklerin ayrı kategorize edilmesi*", "*gastronominin ayrı başlık altında olması*", "*yemeğin seyahatle birleşme hikayesi*" dir. Orijinalliğin alt boyutları ile ortaya çıkan kategorilerin varlığı veya yoksunluğu tespit edilmiştir. Fransa, İtalya ve Yunanistan resmi Turizm Bakanlığı web sitelerinin yerel mutfağın tanıtımında kullandıkları kategorilerin çeşitliliğinin yanında, sahip oldukları potansiyele rağmen İspanya ve Türkiye'nin resmi web sayfalarında ise yerel mutfak ile ilgili daha az öğe kullandıkları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yerel mutfak, sürdürülebilir turizm, gastronomi turizmi, web sitesi içerik analizi

SUSTAINABLE LOCAL CUISINE

Abstract
Sustainable development refers to three dimensions which are environmental, economic and socio-cultural aspects, in principle. Cultural presence is as essential as the other two aspects of tourism. Besides, sustainability in tourism can only be achieved through protecting, improving and creating attractiveness of local values. Local cuisine does not only contribute to destination differentiation but also supports a stronger brand. Sustainability of local cuisine strengthens tourism destinations. Moreover, new visitors support the economy and increase the demand for local food markets. The purpose of this study is to analyze the originality of the sustainable local cuisine promotions of the tourism ministry websites with the sub-dimensions of "innovation and thinking", "creativity", "technology", "distinctiveness" and "vision". In this context, official tourism ministry websites of five Mediterranean countries were included in the study. Four of these countries are listed among the top ten most visited countries with the highest tourism income by UNWTO (2019) except Greece but a close competitive. Thus, Greece, France, Italy, Spain, and Turkey's Ministry of Tourism official websites contents were analyzed by two different researchers. Six categories have emerged through coding which are "*food tour videos*", "*food pictures*", "*food maps*", "*separate categorization of local foods*", "*gastronomy under a separate heading*", "*the story of combining food with travel*". The presence or absence of categories emerging with the sub-dimensions of originality was determined. France, Italy and Greece's Ministry of Tourism official websites has a diversity of the categories used

in the promotion of local cuisine of websites. As a result, Spain and Turkey's official web sites do not reflect the local cuisine potential that they have.

Keywords: Local cuisine, sustainable tourism, gastronomy tourism, web-site content analysis

ÇİKOLATA TÜKETİMİ VE HEDONİK TUTUM

ÖZGE KURBAN
Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gastronomi ve Mutfak Sanatları
ozgekurbann@gmail.com

ELVAN KESER
Adnan Menderes Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Yiyecek İçecek İşletmeciliği
ekeser@adu.edu.tr

Özet
Bu çalışmanın amacı, çikolata tüketimine yönelik hedonik ve faydasal tutumun, satın alma niyeti üzerindeki etkisini keşfetmektir. Araştırma tasarımı karma yöntemle hazırlanmıştır. Araştırmanın sorusu "Hedonik ve faydasal tutum, çikolata satın alma niyetini nasıl etkilemektedir?" olarak belirlendikten sonra, planlanmış davranış teorisi çerçevesinde araştırma modeli ve hipotezleri oluşturulmuştur. Nicel ve tümdengelim yaklaşımıyla oluşturulan hipotezlerin aksine, nitel çalışmalardaki hipotezler her iki (tümevarım ve tümdengelim) özelliği taşıyabilir. Bu esneklik, nitel yaklaşımın epistemolojisinden kaynaklanmaktadır ve hipotezler, sayısal testlere kıyasla nitel değişkenler arasındaki ilişkinin varlığının daha derin anlayışını sağlayabilir. 22-35 yaşları arasındaki 7 kadın katılımcı ile gerçekleştirilen odak grupta, 3 ana ve ifadelerin derinleşmesine katkıda bulunan farklı sondaj soruları ile sosyal ortamda oluşan etkileşimin video kaydı yapılmıştır. Hedonik, faydasal tutum ve satın alma niyet ölçeklerine ait alt boyutlar ve maddeleri, e-odak grup görüşmesi metni içinde nitel içerik analizi ile kodlanmıştır. Katılımcıların çikolataya karşı tutumları, keyifsellik ve duygu durumlarına göre işlevsellik ön plana çıkarak oluşmaktadır. Çikolataya karşı olumsuz hedonik tutuma rağmen, olumlu faydasal tutumun varlığı, satın alma niyetini olumlu yönde etkilemektedir. Hedonik tutumun ölçeklerde; keyifli, heyecan verici ve hoş olarak maddeleştirilen alt boyutları "keyif alırım", "heyecanlanırım", "mutlu olurum", "rahatlama hissederim", "haz duyarım" şeklinde ifade edilmiştir. Araştırma; hedonik, faydasal tutum ve satın alma niyeti arasındaki ilişkinin varlığını niteliksel olarak ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çikolata Tüketimi, Satın Alma Niyeti, Hedonik Tutum, Faydasal Tutum, Karma Yöntem

CHOCOLATE CONSUMPTION AND HEDONIC ATTITUDE

Abstract
The purpose of this study is to explore the effect of hedonic and utilitarian attitude towards chocolate consumption over purchasing intention. The research design has been prepared with a mixed method. The research question was "How does hedonic and utilitarian attitude affect the intention to buy chocolate?" The research model and hypotheses were formed within the framework of the planned behavior theory. Unlike the quantitative and deductive approach, in qualitative studies can have both (inductive and deductive) properties to formulate hypotheses. This flexibility is originated from the epistemology of the qualitative approach and hypotheses can provide a deeper understanding of the existence of the relationship between non-numerical qualitative variables compared to numerical testing. E-focus group consisted of 7 female participants between the age of 22-35 and discussed over 3 main and a few probe questions. Hedonic, utilitarian attitude and purchase intention and sub-dimension scale items were coded using qualitative content analysis. Participants' attitudes towards chocolate are shaped according to their pleasure and its functionality. Despite the negative hedonic attitude towards chocolate, the presence of positive utilitarian attitude triggers purchase intention. Hedonic attitude is expressed as "I enjoy", "I am excited", "I am happy", "I feel relaxed" and "I feel pleasure". The research reveals the relationship between hedonic, utilitarian attitude and purchase intention in a qualitative manner.

Keywords: Chocolate Consumption, Buying Intention, Hedonic Attitude, Utilitarian Attitude, Mix Method

ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ DOĞRULTUSUNDA YABANCI UYRUKLU ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN YAŞADIKLARI SORUNLAR

Bayram BAŞ
Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi
bayrambas@gmail.com

Fatma ASLAN
Yıldız Teknik Üniversitesi, sosyal bilimler enstitüsü, Türkçe Eğitimi
fatimaslan@outlook.com

Özet
Dünya üzerinde gerçekleşen savaş, afet, siyasi kriz vb. sebeplerle birçok insan kendi ülkelerinden göç etmek zorunda bırakılmaktadır. Göçler sebebiyle ülkelerinden ayrılan insanlar gittikleri ülkelerin dillerini öğrenmek durumunda kalmaktadır. Türkiye'de göçler dolayısıyla özellikle okul çağındaki çocukların eğitim ve öğretim ortamlarında çeşitli oryantasyon (alışma) ve adaptasyon (uyum) problemleri olduğu gözlemlenmektedir. Türkiye'ye göç yoluyla gelen ailelerin okul çağındaki çocuklarının eğitim ve öğretim sürecinde hangi sorunları yaşadıkları, bu sorunlara yönelik çözüm önerileri başlı başına bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Yabancı uyruklu öğrencilerin dil öğrenme sorunlarını öğretmen gözüyle tespit etme amacıyla yapılan bu araştırmada nitel araştırma desenlerinden temel nitel desen kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu sınıfında yabancı uyruklu öğrenci bulunan branş öğretmenleri, okullarında yabancı uyruklu öğrenci bulunan rehberlik öğretmenleri ve okul idarecilerinden oluşan on kişilik bir grup oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak görüşmenin kullanıldığı çalışmada, veriler içerik analizine tabi tutulmuştur. Yabancı uyruklu öğrencilerin öğretmenleriyle yapılacak yarı yapılandırılmış görüşmelerde öğrencilerin okuduğunu anlama ve kendini ifade etmede temel sorunlar yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin sosyal ve kültürel farklılıklarından dolayı arkadaşlık kurma ve öğretmelerine karşı davranışlarında birtakım sorunlar tespit edilmiştir. Çıkan sonuçlar bu durumdaki çocukların dil sorunlarını ortadan kaldırabilmek için gerekli planlama ve çalışmaların yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Bununla beraber öğrencilere ciddi manada bir rehberlik hizmetinin verilmesi ve bu hizmeti verirken sürece ailelerin de muhakkak dâhil edilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır.
Anahtar Kelimeler: : Yabancılara Türkçe öğretimi, mülteci öğrenciler, Türkçe öğretiminde karşılaşılan zorluklar.

PROBLEMS EXPERIENCED BY FOREIGN SECONDARY SCHOOL STUDENTS BASED ON TEACHERS' VIEWS

Abstract
Lots of people around the world are being forced to leave their countries by the cause of wars, disasters, political crisis etc. Because of these migrations, those people must learn the language of the country they immigrated. It is observed that due to migrations to Turkey especially school aged children have orientation and adaptation problems in their learning environment. The problems with teaching and learning processes of school aged children from the families migrated to Turkey and the solution suggestions for these problems emerge as a problem itself. The basic qualitative design, one of the qualitative research designs, was used in this study, which was carried out with the aim of detecting the language learning problems of foreign students from the views of the teacher. The study group of the research consists of a group of ten people consisting of branch teachers with foreign students in their class, guidance teachers and school administrator with foreign students in their schools. In the study, in which interview method was used as a data collection tool, the data were subjected to content analysis. In semi-structured interviews with foreign students' teachers, it was revealed that students had basic problems in understanding what they read and expressing themselves. Due to the social and cultural differences of the students, there were some problems in making friendships and in their behavior towards their teachers. The results make it necessary to do the necessary planning and studies in order to eliminate the language problems of these children. In addition, it has emerged that a serious counseling service should be provided to these students and families should be included in the process.

Keywords: Teaching Turkish to foreigners, immigrant students, difficulties faced in teaching Turkish.

SELECTED PSYCHOLOGICAL AND PERSONALITY TRAITS OF CONSUMER BEHAVIOUR ON THE MARKET OF AGRICULTURAL PRODUCTS IN ALBANIA AND SLOVAKIA MIND GENOMICS

Ariola Harizi
Faculty of Economics and Management, Slovak University of Agriculture in Nitra,, Faculty of Economics and Management, Slovak University of Agriculture in Nitra,, Department of Marketing and Trade
ariolaharizi@hotmail.com

Ludmilla Nagyova
Faculty of Economics and Management, Slovak University of Agriculture in Nitra,, Faculty of Economics and Management, Slovak University of Agriculture in Nitra,, Department of Marketing and Trade
nagyoval26@gmail.com

Howard Moskowitz
Mind Genomics Associates, White Plains, NY, USA, Faculty of Economics and Management, Slovak University of Agriculture in Nitra,, Mind Genomics Associates, White Plains, NY, USA
mjihrm@sprynet.com

Abstract
This paper deals with the consumer behavior, based on personality and psychological traits of Slovak and Albanian consumers on the market of agricultural products. In both countries, agricultural products are very important component of the diet of the whole population and the most important pillars of economy. This study explores and compares consumer preferences for agricultural products in Albania and Slovakia, also tries to determine consumers profiles based on their personality characteristics, preferences and socio-demographic factors. To reach these objectives, is used a newly developed projective technique, facilitated by the experimental design and research approach (Mind Genomics), makes it possible to identify both how people react about different aspects of agricultural products, and identify the different mind-sets of individuals in both countries who respond in different ways to the same features of the buying these products. This study introduces the approach to understand the psychological and personality traits of two populations, provides useful information about the consumer behavior and demographics factors in both countries and evaluates marketing strategies of Agricultural products on Albanian and Slovak market for this target group.

Keywords: agricultural products, consumer behavior, Mind Genomics, Albania, Slovakia

YARARLANICILARIN GÖZÜNDEN MEVCUT SOSYAL YARDIM SİSTEMİ: BİR YEREL ARAŞTIRMA ÖRNEĞİ

Emin GİTMEZ
İnönü Üniversitesi, İktisadi ve idari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
gitmezemin@gmail.com

Özet
Yoksulluk tüm ülkelerde yaygın görülen en temel sorundur. Tüm ülke yönetimleri bu sorunla mücadelede çeşitli sosyal politika araçlarını kullanmaktadır. Bu mücadelede en yaygın kullanılan sosyal politika aracı sosyal yardımlardır. Türkiye'de uygulanan yardım sistemi kurumsal, sosyal, siyasi, hukuki ve ekonomik anlamda birçok sorunu barındırmaktadır. Türkiye'de yardımların dağıtılmasında ana aktör devlettir fakat sivil toplumun da yardımlar konusunda kayda değer bir etkinliği bulunmaktadır. Türkiye'de hayırseverliğe dayalı yardım anlayışı da etkinliğini sürdürmeye devam etmektedir. Bu çalışmada sosyal yardım yararlanıcılarının mevcut sosyal yardım sistemine ilişkin algısının ne olduğu yerel bir araştırma örneği ortaya konulmuştur. Bu amaçla Malatya ilinin Battalgazi ve Yeşilyurt ilçelerinde anket yöntemi kullanılarak sosyal yardım yararlanıcılarına yönelik bir alan araştırması yapılmıştır. Yapılan saha çalışması neticesinde mevcut sosyal yardım sistemine ilişkin olarak yararlanıcıların memnuniyet düzeylerinin farklı boyutlarıyla düşük olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Anahtar Kelimeler: Sosyal Yardım, Mevcut Sosyal Yardım Sistemi, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı

THE CURRENT SOCIAL ASSISTANCE SYSTEM IN THE PERSPECTIVE OF THE BENEFICIARIES: AN EXAMPLE OF A LOCAL RESEARCH

Abstract
Poverty is the most common problem in all countries. All country governments use various social policy tools to alleviate this problem. The most widely used social policy tool in this struggle is social assistance. The social assistance system implemented in Turkey entails many problems.like institutional, social, political, legal and economic sense. The state is the main actor for distribution of social assistances, but civil society also has considerable effectiveness in assistances. Assistance in understanding based on philanthropy continues to maintain its effectiveness in Turkey. In this study, a local research example has been presented what the social assistance beneficiaries' perception of the current social assistance system is. For this purpose, a field study was conducted using the survey method.for social assistance beneficiaries in Battalgazi and Yeşilyurt districts of Malatya province. As a result of the field study, it has been observed that the satisfaction levels of the beneficiaries regarding the existing social assistance system are low in different dimensions.

Keywords: Keywords: Social Assistance, Current Social Assistance System, Social Assistance and Solidarity Foundation

TÜTÜN BAĞIMLILIĞI İLE ALEKSİTİMİ, DUYGU DÜZENLEME VE ÖFKE İFADE TARZI İLİŞKİLERİNİN İNCELENMESİ

Serra Postacı
İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klinik Psikoloji
serrapostaci@gmail.com

Özet
Tütün kullanımının kanser, akciğer hastalıkları, kalp hastalıkları gibi birçok hastalığın temel risk faktörlerinden biri olduğu söylenebilir. Tütün kullanımı dünyada her yıl 8 milyonun üzerinde ve Türkiye'de de 100 binden fazla insanın ölümüne sebep olmaktadır. 7 milyondan fazla ölüm doğrudan kullanım ile ilişkili iken 1.2 milyonu sigara dumanına maruz kalma ile ilişkilidir. Tütün bağımlılığı, psikolojik ve biyolojik bileşenlerle tanımlanan oldukça karmaşık bir kavramdır. Ülkemizde tütün bağımlılığı ile ilgili lisanslı iki tedavi yöntemi (Nikotin Replasmant ve Bupropion) uygulanmasına rağmen uzun süreli abstinans oranlarının %30'un altında olduğu görülmektedir. Bu oranlar yeni tedavi yöntemlerinin geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu çalışma; alkol, madde ve davranışsal bağımlılıklarla ilişkili psikolojik farktörlerin tütün bağımlılığı ile de ilişkisi olup olmadığını ortaya koymaktır. Bu amaçla 443 (300 kadın, 140 erkek) kişiye demografik bilgi formu ile birlikte aleksitimik özelliklerini değerlendirmek amacıyla 20 maddelik bir öz bildirim ölçeği olan Toronto Aleksitimi Ölçeği (TAÖ-20), duygu regülasyonları belirlemek amacı ile Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği (DDGÖ), öfke duyguları ve öfke ifade tarzlarını değerlendirmek amacıyla Sürekli Öfke-Öfke Tarz Ölçeği (SÖ-ÖT) ve tütün bağımlılığı olan bireylerin bağımlılık düzeylerini saptamak amacıyla Fagerström Nikotin Bağımlılık Testi (FNBT) uygulanmıştır. Sonuçlar, aleksitiminin, duygu düzenleme güçlüklerinin ve öfke ifade tarzının tütün bağımlılığı ile ilişkili olduğunu göstermiştir. Araştırmanın sonuçları doğrultusunda tütün bağımlılığı müdahale programlarında duygu ifadesi, duygu düzenleme ve öfke ifade tarzı üzerine çalışmalar eklenmesi tütün bağımlılığı ile mücadeleye yeni bir perspektif katacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tütün Bağımlılığı, Aleksitimi, Duygu Düzenleme, Öfke İfade Tarzları

AN INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP OF TOBACCO ADDICTION WITH ALEXITHYMIA, EMOTION REGULATION AND ANGER EXPRESSION STYLE

Abstract
Tobacco use is one of the main risk factors for diseases like cancer, lung diseases, heart diseases. Using tobacco products causes approximately 8 million deaths each year worldwide, moreover more than 100 thousand deaths in the Turkey. More than 7 million of these deaths have been related with direct use and approximately 1.2 million have been related with exposure to smoke. Tobacco addiction could be considered as a complicated issue in which biological and psychological factors play an important role. As an example, despite the existence of two licensed treatments (Nicotine Replacement and Bupropion), long term tobacco abstinence rate in Turkey is still less than 30%. These rates necessitated the development of new treatment methods. This study aims to study the role of the psychological factors that have an impact on drug, alcohol and behavioral addiction, and understand their relation with tobacco addiction. For this purpose, with demographic information form, to determine the participants have alexithymic characteristics Toronto Alexithymia Scale (TAS-20), to determine emotion regulation of participants the Difficulties in Emotion Regulation Scale (DERS-16), to determine anger and anger expression styles of participants State-Trait Anger expression Inventory (STAXI) and to determine tobacco dependence of participants Fagerström Test for Nicotine Dependence (FTND) were used on 443 person (383 women, 52 men). Results showed that alexithymia, difficulties in emotion regulation and anger expression inventory predicted the tobacco addiction. In line with the results of this research, studying emotion expression, emotion regulation and anger expression will add a new perspective to tobacco addiction intervention programs.

Keywords: Tobacco Addiction, Alexithymia, Emotion Regulation, Anger Expression Style

1980 DARBESİ SONRASINDA ORTAYA ÇIKAN ANAP İKTİDARI VE İCRAATLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Şeyda Belhan
Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk ilkeleri ve İnkilap Tarihi Enstitüsü, Tarih
belhanseyda@msn.com

Özet
Bu çalışmada 12 Eylül 1980 Darbesinden sonrasında İktidara gelen ANAP sivil iktidarı ve bu iktidarın demokrasiye katkılarının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda; sosyal, kültürel ve Atatürk İlke ve Devrimleri açısından, ANAP'ın kuruluş sürecinde ve öncesinde yaşanan olayları Cumhuriyet tarihine katkıları ve etkileri analiz edilmiştir. Çalışmanın kapsamı, 12 Eylül 1980 askeri darbesi içinde bulunduğu ve müdahaleyi hazırlayan nedenler, Anavatan Partisi'nin kuruluşu ve ideolojisi, 6 Kasım 1983 seçimleri Anavatan Partisi'nin İktidara gelişi, Anavatan Partisi'nin iktidarını pekiştirme süreci ve icraatlarının analiz edilmesi ve değerlendirilmesi ile sınırlandırılmıştır. Bu araştırma çalışmasında, nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın konusu ve kapsamı geçmişe dönük siyasi analiz ve değerlendirme olması nedeniyle, gazete-dergi haberleri, gazete ve siyasi dergi makaleleri, siyaset kitapları ile kayıtlı siyasi demeçler, parti ve hükümet programlarının içerik analizi yapılmıştır. Veri toplama aracı olarak alan yazın taraması ve doküman toplama yöntemi kullanılmıştır. Analiz bulguları, dönemsel temalar altında gruplandırılmış ve değerlendirilmiştir. ANAP iktidarını kurucusu Özal'ın aktif siyasete atıldığı ilk yıllarda, Milli Güvenlik Konseyi üyeleri ile ılımlı ve uyumlu bir tavır sergilediği gözlenmiştir. ANAP iktidarının ilk yıllarında, Hükümet Kararnameleri'nin Çankaya Köşkünde Başbakanlığa hiç sorulmadan değiştirildiği ve Özal'ın bu müdahalelere sesini çıkarmadığı ve sabırlı davrandığı görülmüştür. 1984 yılının sonlarına doğru, önce ekonomik, sonra siyasal konularda Çankaya'ya "hükümetin takdiri" açıkça bildirilmeye, iktidar olunmaya başlanmıştır. 24 Ocak 1980 Ekonomik Tedbir Kararları enflasyonu düşürememiş, aksine enflasyonun kronik hale gelmesine neden olmuştur. Turgut Özal'ın liderliğindeki ANAP, seçim öncesinden itibaren savunduğu değişim, farklı siyaset ve yönetim anlayışını seçim sonrasında da devam ettirdiği görülmüştür. Dönemin anketlerine göre, 12 Eylül sonrasında politikacı imajının değiştiği, "dava adamlığı" yerine daha çok "iş bitiricilik" ve "icraatçılık" ön plana çıktığı tespit edilmiştir. Bu dönemde bireyci ve çıkarcı davranışların egemen kılındığı gözlenmiştir. Sosyal nitelikli harcamaların bütçedeki payı azalmış, dış borç ödemelerinin payı ise sürekli yükselmiştir.

Anahtar Kelimeler: ANAP, Turgut Özal, ANAP iktidarı ve İcraatları, Siyasi Analiz

EVALUATION of the MOTHERLAND PARTY and PERFORMANCE THAT ARISEN AFTER THE 1980 COUP

Abstract
In this study, it is aimed to examine the Motherland Party (ANAP) civil government that came to power after the September 12, 1980 coup and the contributions of this government to democracy. In line with this purpose, in terms of social, cultural and Atatürk's Principles and Revolutions, the events that took place during and before the foundation of ANAP, their contributions and effects to the history of the Republic were analyzed. The scope of the study was limited to the reasons for the military coup of September 12, 1980 and the reasons that prepared the intervention, the establishment and ideology of the Motherland Party, the coming to power of the Motherland Party in the 6 November 1983 elections, the process of consolidating the Motherland Party's power and analyzing and evaluating its actions. In this research study, qualitative research method was used. Since the subject and scope of the study is a retrospective political analysis and evaluation, the content analysis of newspaper-magazine news, newspaper and political magazine articles, politics books and recorded political statements, party and government programs were conducted. Literature review and document collection method were used as data collection tools. Analysis findings were grouped under periodic themes and interpreted. It has been observed that Özal, the founder of the ANAP government, displayed a moderate and harmonious attitude with the members of the National Security Council during the first years of active politics. In the early years of the ANAP government, it was observed that the Government Decrees were changed in the Çankaya Mansion without asking the Prime Ministry, and Özal did not speak up and behave patiently with these interventions.. It has been observed

that ANAP, led by Turgut Özal, has continued the change, different politics and management understanding it has defended since before the election.

Keywords: The Motherland Party (ANAP), Turgut Özal, ANAP Governments and its performance, Political analysis

TÜRKİYE'DE TEKRARLI OKUMA STRATEJİSİNİN KULLANILDIĞI ARAŞTIRMALARIN İNCELENMESİ

Buket Erçiçek
Trabzon Üniversitesi, Fatih Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim
buketercicek@gmail.com

Orhan Çakıroğlu
Trabzon Üniversitesi, Fatih Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim
cakirogluorhan@gmail.com

Özet
Bu araştırma Türkiye'de tekrarlı okuma stratejisinin kullanıldığı araştırma makalelerinin incelenmesine yönelik bir derleme çalışmasıdır. Araştırmanın amacı ulaşılan bilimsel araştırma makalelerinin demografik ve yöntemsel özelliklerini, araştırmalarda kullanılan tekrarlı okuma stratejisinin sonuçlarını sistematik bir şekilde ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda araştırmalara ulaşmak için "Tekrarlı okuma, tekrarlı okuma stratejisi, akıcı okuma, okuduğunu anlama, okuma güçlüğü, okuma güçlüğü olan öğrenci" anahtar kelimeleri kullanılmıştır. Bu doğrultuda Google Akademik, ULAKBİM, Academic Search Ultimate (EBSCHost, ERIC, Tr Dizin), ScienceDirect ve DergiPark veri tabanları taranmıştır. Belirlenen anahtar kelimeler veri tabanlarında 2020 Kasım'a kadar tarih sınırı olmadan taranmıştır. Tarama sonucunda ulaşılan 241 araştırma makalesi dahil etme ve hariç tutma ölçütlerine göre incelenmiştir. Belirtilen veri tabanlarında ilgili anahtar kelimeler kullanılarak ulaşılan araştırma makalelerinin dahil edilme kriterleri araştırmanın Türkiye'de gerçekleştirilmiş olması, hakemli dergide yayınlanmış olması, bağımlı değişkenin tekrarlı okuma stratejisi olması, kullanılan stratejinin öğrencilere yönelik olması, araştırma modeli olarak deneysel araştırma modellerinin kullanılmış olması, araştırmanın eğitim-öğretim konusunda yapılmış olması, araştırmaya tam metin olarak ulaşılabilir olmasıdır. Araştırmanın hariç tutma ölçütleri ise çalışmanın derleme, analiz, sentez, rapor olarak yazılmış olması, araştırmanın eğitim dışında bir konu olması, araştırmanın öğretmenler, yöneticiler gibi diğer katılımcılarla gerçekleştirilmiş olmasıdır. Başlık, özet ve yöntem bölümleri de göz önünde bulundurularak yedi araştırma makalesi belirlenmiştir. Araştırma bulguları kongrede sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tekrarlı okuma, tekrarlı okuma stratejisi, akıcı okuma, okuduğunu anlama, okuma güçlüğü, okuma güçlüğü olan öğrenci

A SYSTEMATIC REVIEW OF STUDIES INVESTIGATING THE USE OF REPEATED READING IN TURKEY

Abstract
This research article is a compilation of studies to examine the study using repeated reading strategies in Turkey. The aim of the study is to systematically reveal the demographic and methodological characteristics of the scientific research articles and the results of the repetitive reading strategy used in research. In line with this purpose, the keywords "repetitive reading, repetitive reading strategy, fluent reading, reading comprehension, reading difficulties, students with reading difficulties" were used to reach the researches. Accordingly, Google Academic, ULAKBİM, Academic Search Ultimate (EBSCHost, ERIC, Tr Index), ScienceDirect and DergiPark databases were scanned. The determined keywords were scanned in the databases until November 2020 without a date limit. 241 research articles obtained as a result of the screening were analyzed according to the inclusion and exclusion criteria. To be held in Turkey's reaching research inclusion criteria of articles using keywords related to the specified database research, to be published in peer-reviewed journals, to be repeated reading strategies the dependent variable is for the students to use the strategy being used as experimental model as the model for research, education-research The fact that it is about teaching, the research is accessible in full text. The exclusion criteria of the research are that the study was written as compilation, analysis, synthesis, report, the research was a subject other than education, and the research was conducted with other participants such as teachers and administrators. Seven research articles were determined considering the title, summary and method sections. Research findings will be presented at the congress.

Keywords: Repeated reading, repeated reading strategy, fluent reading, reading comprehension, reading difficulties, students with reading difficulties

AKICI OKUMA BECERİLERİNİN GELİŞTİRİLMESİNDE TEKRARLI OKUMA STRATEJİSİNİN KULLANIMI

Buket Erçiçek
Trabzon Üniversitesi, Fatih Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim
buketercicek@gmail.com

Saadet Çakıroğlu
Trabzon Üniversitesi, Fatih Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim
saadettasci90@gmail.com

Özet
Okuma, geçmişten günümüze kadar araştırmacılar tarafından farklı biçimlerde tanımlanmıştır. Okuma, duyu organlarının yardımıyla yazılı metinlerin algılanıp anlamlandırılması, yorumlanarak yargıya ulaşılması sürecidir (Odabaş, Odabaş ve Polat, 2008). Okuma becerisi hem yaşadığımız çağdaki teknolojik gelişmelere ayak uydurmak hem de bu çağda yaşamayı kolaylaştırmak açısından oldukça önemlidir (Uzunkol, 2013). Okuma becerisinin işlevsel olabilmesi kelimeyi tanıma, hızlı ve doğru okuma, okuduğunu anlama ve yorumlama becerilerinin geliştirilmesine bağlıdır. İşlevsel bir okuma için akıcı okumak gerekir. Akıcı okuma, metni çabasız ve doğru bir şekilde okumaktır. Metnin akıcı bir şekilde okunması kelime tanıma becerisinin gelişmesiyle kolaylaşır. Kelime tanıma becerisi gelişmiş birey, gördüğü kelimeyi kolayca seslendirir ve enerjisinin çoğunu kelimeyi anlamaya ayırır (Kaman ve Şahin, 2013). Böylelikle bireyin okuduğunu anlama süreci hızlanmış olur. Kelime tanımada zorlanan birey ise, okuma konusunda olumsuz deneyimler yaşadığı için okumaya olan ilgisi azalabilir. Akıcı okuma becerisinin geliştirilmesi için kullanılan stratejilerden biri tekrarlı okuma stratejisidir. Türkiye'de tekrarlı okuma stratejisiyle ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde çalışmaların oldukça sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Bu nedenle öğrencilere yönelik uygulanan tekrarlı okuma stratejisi ve bu stratejinin etkililiğiyle ilgili yapılan çalışmalar önem arz etmektedir. Bu çalışma kapsamında tekrarlı okuma stratejisinin uygulama basamakları, uygulama sürecinde kullanılan materyaller, örnek uygulamalar, tekrarlı okuma stratejisinin faydaları, Türkiye'de tekrarlı okuma stratejisinin kullanıldığı çalışmalar ve sonuçları özetlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Akıcı okuma, özel eğitim, okuduğunu anlama, tekrarlı okuma stratejisi

THE USE OF REPEATED READING TO DEVELOP READING FLUENCY

Abstract
Reading has been defined in different ways by researchers from past to present. Reading is the process of perceiving and interpreting written texts with the help of sensory organs, and reaching a judgment through interpretation (Odabaş, Odabaş, & Polat, 2008). Reading skill is very important both in terms of keeping up with the technological developments in our age and making it easier to live in this age (Uzunkol, 2013). Functionality of the reading skill depends on the development of word recognition, fast and correct reading, comprehension and interpretation skills. For a functional reading, it is necessary to read fluently. Fluent reading is reading text effortlessly and accurately. The fluent reading of the text becomes easier with the development of word recognition skills. An individual with advanced word recognition skills easily voices the word he sees and devotes most of his energy to understanding the word (Kaman & Şahin, 2013). Thus, the process of understanding what the individual is reading is accelerated. If the individual who has difficulties in recognizing words, his / her interest in reading may decrease as he / she has negative experiences in reading. One of the strategies used to improve fluent reading skill is the repeated reading strategy. studies about the repeated reading strategies in Turkey appears to be relatively limited number of studies examined. For this reason, studies on the repetitive reading strategy applied to students and the effectiveness of this strategy are important. implementation steps of the repeated reading strategies covered in this study, the materials used in the application process, sample applications, the benefits of repeated reading strategies, activities and results of the repeated reading strategies used are summarized in Turkey.

Keywords: Fluent reading, special education, reading comprehension, repeated reading strategy

CUMHURBAŞKANLIĞI OFİSLERİNİN İDARENİN BÜTÜNLÜĞÜ İLKESİ KAPSAMINDA İNCELENMESİ

Gencer Karabekir KARAGENÇ
Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
gencerkaragenc@gmail.com

Özet
16 Nisan 2017 tarihinde yapılan anayasa değişikliğiyle birlikte Türkiye Cumhuriyetinin hükümet sistemi değişmiştir. Yeni hükümet sistemine geçişle birlikte birçok mevzuatımızda da önemli değişiklikler yapılmıştır. Yapılan değişiklikler uyarınca idari teşkilatımızda bulunan kamu kurum ve kuruluşlarının sınıflandırılmalarının da yeniden incelenmesinin gerekliliği ortaya çıkmıştır. İdari teşkilat sistemimize yeni eklenen bahsi geçen yapılar arasında Cumhurbaşkanlığı Ofisleri de bulunmaktadır. 10.07.2018 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile; Dijital Dönüşüm Ofisi, İnsan Kaynakları Ofisi, Yatırım Ofisi ve Finans Ofisi olmak üzere 4 adet ofis, ihdas edilmiştir. Bu ofisler Cumhurbaşkanlığına bağlı olarak kurulmuş olup, kendilerini haiz kamu tüzel kişilikleri bulunmaktadır. 1982 Anayasasının 123. Maddesine göre "İdare kuruluş görevleri ile bir bütündür ve kanunla düzenlenir." Dolasıyla idarenin bütünlüğü idareye ilişkin anayasal ilkeler arasında yer almaktadır. Bu ilkeyi sağlayabilmek adına idarenin iki farklı aracı bulunmaktadır. Bu araçlar "hiyerarşi" ve "idari vesayettir". Hiyerarşi aynı tüzel kişilik içerisindeki astlık üstlük ilişkisini ifade ederken; idari vesayet, merkezden yönetim kuruluşlarının yerinden yönetim kuruluşları üzerindeki denetim ve gözetim yetkisini anlatmaktadır. Bu çalışmada Cumhurbaşkanlığı Ofislerinin idari teşkilat içerisindeki yerleri analiz edilmeye çalışılmıştır. Ofislerin sahip oldukları statüleri incelenerek, Cumhurbaşkanlığı makamı ile aralarındaki hukuki ilişkinin tanımlanması amaçlanmıştır. Bu kapsamda yeni ortaya çıkan bu yapıların idarenin bütünlüğü ilkesine aykırılık teşkil etmemeleri için çeşitli düzenleme önerileri sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, Cumhurbaşkanlığı Ofisleri, İdari Vesayet, Hiyerarşi, İdarenin Bütünlüğü.

EXAMINATION OF THE PRESIDENTIAL OFFICES UNDER THE PRINCIPLE OF THE INTEGRITY OF ADMINISTRATION

Abstract
On April 16, 2017 with the constitutional amendments system of Rebuplic of Turkey's government system has changed. With the transition to the new government system, important changes have been made in many of our legislation. In accordance with the changes made the classification of public institutions and organizations in our administrative organization should be re-examined. Presidential Offices are one of the institutions which have been newly added to our administrative organization system. With the Presidential Decree No. 1 which was published in the Official Gazette in 10.07.2018; 4 offices have been established: Digital Transformation Office, Human Resources Office, Investment Office and Finance Office. These offices were established under the Presidency and they have public legal personality. According to Article 123 of the 1982 Constitution, " The administration forms a whole with regard to its structure and functions, and shall be regulated by law." Therefore, the integrity of the administration is among the constitutional principles regarding the administration. The administration has two different tools to ensure this principle. These tools are "hierarchy" and " administrative tutelage ". While hierarchy refers to the subordinate to superior relationship within the same legal entity; Administrative tutelage describes the control and oversight authority of central government organizations over decentralization organizations. In this study, Presidential Offices in the administrative organization have been analyzed. It is aimed to define the legal relationship between the Presidency. In this context, various regulation proposals have been presented in order that these newly emerged structures do not contradict the principle of the integrity of the administration.

Keywords: Presidential Government System, Presidential Offices Administrative Tutelage, Hierarchy, Integrity of the Administration.

DİL POLİTİKALARI İLE İLGİLİ YAPILMIŞ LİSANSÜSTÜ TEZLERİN İNCELENMESİ

ASLI UYSAL
Gazi Üniversitesi, EĞİTİM FAKÜLTESİ, TÜRKÇE EĞİTİMİ
a.uyysal@gmail.com

Özet
Bu çalışmanın amacı dil politikaları ile ilgili yapılmış olan yüksek lisans ve doktora tezlerinin sayısal tespitini yapmak; tezleri düzeyleri, dilleri, ulaşılıp ulaşılamama durumları, sayfa sayıları, yapıldığı yıllara, üniversitelere, enstitülere, ana bilim dallarına ve tezi yürüten danışman unvanlarına göre incelemek ve yapılan bu tespitlerle birlikte tezlerin akademik alana katkılarını ortaya koymaktır. Yapılan araştırma tarama modelinde tasarlanmıştır ve betimsel bir özellik göstermektedir. Araştırmanın çalışma grubunu dil politikaları ile ilgili 1996'dan 2020'ye kadar yazılan 80 yüksek lisans ve 30 doktora tezi olmak üzere toplam 110 lisansüstü tez oluşturmaktadır. Verilere Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) Ulusal Tez Merkezi veri tabanınından (https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/) ulaşılmıştır. Bu aşamada tezler konularına göre sınıflandırılmış, kodlanmış, elde edilen veriler sayısal değerlere dönüştürülerek analiz edilmiş ve raporlaştırılmıştır. İzlenen bu aşamalardan dolayı içerik analizi yöntemine başvurulmuştur. Veriler frekans ve yüzde kullanılarak tablolar halinde sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Dil politikaları, yüksek lisans tezleri, doktora tezleri

A REVIEW OF THE GRADUATE THESES REGARDING LANGUAGE POLICIES

Abstract
The aim of this study is to numerically determine the master's and doctoral theses on language policies; To examine the theses according to their levels, languages, availability, page numbers, years, universities, institutes, departments of science and the title of the advisor conducting the thesis and reveal the contributions of theses to the academic field with these determinations. The research has been designed in a survey model and shows a descriptive feature. The working group of the research consists of a total of 110 graduate theses, including 80 master's and 30 doctoral dissertations, written from 1996 to 2020 on language policies. The data were obtained from the database of the Higher Education Council (YÖK) National Thesis Center (https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/). At this stage, the theses were classified according to their subjects, coded, the data obtained were analyzed and reported by converting them into numerical values. Due to these steps followed, content analysis method was used. The data are presented in tables using frequency and percentage.

Keywords: Language politics, master theses, doctoral dissertations.

AİLEDE ÖZGÜRLÜK ALGISI ÖLÇEĞİ (AÖAÖ): GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI

Ahmet AKIN
İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Aile Danışmanlığı ve Eğitimi, ABD Yüksek Lisans Programı, aakin@sakarya.edu.tr

Egemen DEMİRTAŞ
İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Aile Danışmanlığı ve Eğitimi, ABD Yüksek Lisans Programı, egemendmrts@gmail.com

Özet
Bu araştırmanın amacı Ailede Özgürlük Algısı Ölçeği 'ni geliştirmek, geçerlik ve güvenirliğini incelemektir. Araştırma 120'si kadın 91'i erkek 211 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların ailelerinde özgürlük algısının var olup olmadığını ölçmek üzere 20 maddelik bir madde havuzu hazırlanmıştır. Bu maddelerin gramer, anlaşılabilirlik, ailede özgürlük algısını ölçmesi açılarından incelenip 10 maddelik uygulama formu elde edilmiştir. Ailede Özgürlük Algısı Ölçeği 1 "kesinlikle katılmıyorum" ve 5 "kesinlikle katılıyorum" şeklinde 5'li Likert tipi bir derecelendirmeye sahiptir. Ailede Özgürlük Algısı Ölçeği 'nin madde analizi için düzeltilmiş madde toplam korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Ailede Özgürlük Algısı Ölçeği 'nin yapı geçerliği açımlayıcı faktör analizi, güvenirliği Cronbach alfa iç tutarlılık güvenirlik katsayısı ile incelenmiştir. Geçerlik ve güvenirlik analizleri SPSS 22 paket programı ile yapılmıştır. Ailede Özgürlük Algısı Ölçeği 'nin yapı geçerliği için uygulanan açımlayıcı faktör analizi sonucunda toplam varyansın %47,32'sini açıklayan, öz-değeri 4,732 olan tek boyutlu ve 10 maddeden oluşan bir ölçme aracı elde edilmiştir. Ölçeğin KMO örneklem uygunluk katsayısı .89 olarak bulunmuştur. Ölçeğin faktör yükleri .54 ile .81 arasında sıralanmaktadır. Cronbach alfa iç tutarlık güvenirlik katsayısı .88 olarak bulunmuştur. Ölçeğin düzeltilmiş madde toplam korelasyon katsayıları .45 ile .73 arasında sıralanmaktadır. Bu sonuçlar Ailede Özgürlük Algısı Ölçeği 'nin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Ailede Özgürlük Algısı Ölçeği, Ailede Özgürlük Algısı, Geçerlik, Güvenirlik.

Abstract
The purpose of this research is to develop Perceived Freedom In The Family Scale and to examine its reliability and validity values. The study was conducted on 211 people. Perceived Freedom In The Family Scale is rated on a five point Likert-type. Structural validity of the scale was examined by exploratory factor analysis. Reliability of the scale was examined by Cronbach alpha internal consistency reliability coefficient. Validity and reliability analyzes of the scale were performed with SPSS 22 package programs. The EFA demonstrated that the 10 items loaded on one factor and the amount of total variance explained by one factor was 47,32%. Factor loadings ranged from .54 to .81. Cronbach Alpha internal consistency coefficient was .88 and KMO was .89. These findings demonstrated that this scale may be used as a valid and reliable instrument.

Keywords: Perceived Freedom In The Family Scale, Perceived Freedom In The Family, Reliability, Validity

ÇEKİRDEK AİLEYE AİLE BÜYÜKLERİNİN MÜDAHALESİ ÖLÇEĞİ (ÇAABMÖ): GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI

Ahmet AKIN
İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Aile Danışmanlığı ve Eğitimi ABD
aakin@sakarya.edu.tr

Egemen DEMİRTAŞ
İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Aile Danışmanlığı ve Eğitimi ABD
egemendmrts@gmail.com

Özet
Bu araştırmanın amacı Çekirdek Aileye Aile Büyüklerinin Müdahalesi Ölçeği'ni geliştirmek, geçerlik ve güvenirliğini incelemektir. Araştırma 328'i kadın 138'i erkek 466 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların çekirdek ailelerine dışarıdan ne kadar müdahalede bulunulduğunu ölçmek üzere 20 maddelik bir madde havuzu hazırlanmıştır. Bu maddelerin gramer, anlaşılabilirlik, çekirdek ailelelerine dışarıdan müdahaleyi ölçmesi açılarından incelenip 18 maddelik uygulama formu elde edilmiştir. Çekirdek Aileye Aile Büyüklerinin Müdahalesi Ölçeği 1 "kesinlikle katılmıyorum" ve 5 "kesinlikle katılıyorum" şeklinde 5'li Likert tipi bir derecelendirmeye sahiptir. Çekirdek Aileye Aile Büyüklerinin Müdahalesi Ölçeği 'nin madde analizi için düzeltilmiş madde toplam korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Çekirdek Aileye Aile Büyüklerinin Müdahalesi Ölçeği 'nin yapı geçerliği açımlayıcı faktör analizi, güvenirliği Cronbach alfa iç tutarlılık güvenirlik katsayısı ile incelenmiştir. Geçerlik ve güvenirlik analizleri SPSS 22 paket programı ile yapılmıştır. Çekirdek Aileye Aile Büyüklerinin Müdahalesi Ölçeği'nin yapı geçerliği için uygulanan açımlayıcı faktör analizi sonucunda toplam varyansın %55,46'sini açıklayan, öz-değeri 9,98 olan tek boyutlu ve 18 maddeden oluşan bir ölçme aracı elde edilmiştir. Ölçeğin KMO örneklem uygunluk katsayısı .96 olarak bulunmuştur. Ölçeğin faktör yükleri .58 ile .82 arasında sıralanmaktadır. Cronbach alfa iç tutarlık güvenirlik katsayısı .95 olarak bulunmuştur. Ölçeğin düzeltilmiş madde toplam korelasyon katsayıları .54 ile .79 arasında sıralanmaktadır. Bu sonuçlar Çekirdek Aileye Aile Büyüklerinin Müdahalesi Ölçeği 'nin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Çekirdek Aileye Aile Büyüklerinin Müdahalesi Ölçeği, Çekirdek Aileye Aile Büyüklerinin Müdahalesi, Geçerlik, Güvenirlik.

Abstract
The purpose of this research is to develop Family Elders' Intrusion to the Nuclear Family Scale and to examine its reliability and validity values. The study was conducted on 466 people. Family Elders' Intrusion to the Nuclear Family Scale is rated on a five point Likert-type. Structural validity of the scale was examined by exploratory factor analysis. Reliability of the scale was examined by Cronbach alpha internal consistency reliability coefficient. Validity and reliability analyzes of the scale were performed with SPSS 22 package programs. The EFA demonstrated that the 18 items loaded on one factor and the amount of total variance explained by one factor was 55,46%. Factor loadings ranged from .58 to .82. Cronbach Alpha internal consistency coefficient was .95 and KMO was .96. These findings demonstrated that this scale may be used as a valid and reliable instrument.

Keywords: Family Elders' Intrusion to the Nuclear Family Scale, Family Elders' Intrusion to the Nuclear Family, Reliability, Validity

ÇALIŞANLARIN KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN VE KİŞİSEL DEĞERLERİNİN, İŞ DEĞERLERİNE VE ÖRGÜTSEL BAĞLILIĞA OLAN ETKİSİ

Egemen DEMİRTAŞ
Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Ana Bilim Dalı, Endüstri Ve Örgüt Psikolojisi
egemendmrts@gmail.com

Levent ÖNEN
Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Ana Bilim Dalı, Endüstri Ve Örgüt Psikolojisi
Onenlevent@hotmail.com

Özet
Bu araştırma; çalışanların kişilik özelliklerinin ve kişisel değerlerinin, iş değerlerine ve örgütsel bağlılığa olan etkisini ölçmek hedeflenerek gerçekleştirilmiştir. Hedef doğrultusunda; İstanbul ilinde bankacılık sektöründe çalışan 180 katılımcıya kişisel bilgi formu, beş faktör kişilik testi, kişisel değerler testi, iş değerleri ve örgütsel bağlılık testlerinden oluşan anket formu uygulanmıştır. Elde edilen veriler SPSS 17.0 istatistik programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Araştırmaya katılanların kişisel özelliklerinin belirlenmesinde yüzde ve frekans analizi, çalışanların kişilik özellikleri ve kişisel değerleri ile iş değerleri ve örgüte bağlılıkları arasında ilişkinin belirlenmesinde korelasyon analizi, çalışanların kişilik özellikleri ve kişisel değerlerinin iş değerlerine ve örgütlerine olan bağlılıklarına etkisini incelemek için regresyon analizi kullanılmıştır. Bunlara ek olarak; çalışanların kişisel özelliklerine göre kişilik özellikleri, kişisel değerleri, iş değerleri ve örgüte bağlılıklarının farklılaşıp farklılaşmadığının belirlenmesinde t testi, tek yönlü anova testi ve tukey testleri kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre; çalışanların geçimlilik, duygusal dengesizlik ve gelişime açıklık kişilik özelliklerine sahip olma düzeyleri ile işlerine verdikleri değer düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir sonuç bulunamamıştır. Dışa dönüklük ve sorumluluk kişilik özeliklerinin işlerine verdikleri değeri pozitif yönde etkilediği, çalışanların kişilik özelliklerinin örgüte olan bağlılık düzeylerini etkilemediği, kişisel değerlerinin ise örgüte olan bağlılıklarını pozitif yönde etkilediği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kişilik özellikleri, iş değeri, kişisel değerler, örgütsel bağlılık

Not: "Çalışanların Kişilik Özelliklerinin Ve Kişisel Değerlerinin, İş Değerlerine Ve Örgütsel Bağlılığa Olan Etkisi" çalışması Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Ana Bilim Dalı, Endüstri Ve Örgüt Psikolojisi Yüksek Lisans Programı dahilinde Yard. Doç. Dr. Levent Önen danışmanlığında yapılmış olan yüksek lisans tezinden alıntılanmıştır.

Abstract
This study was conducted with the aim to evaluate the effect of employee five factor personality traits and personal values over work values and organizational commitment. In accord with this aim, a questionnaire comprising personal information form, five-factor personality test, personal values test, work values test and organizational commitment tests was performed to 180 people employed in banking business sector in Istanbul. All data obtained from the questionnaires were analyzed using SPSS 17.0 statistical software. In order to determine the participants' personality traits, percent and frequency analyses were employed. The relationship between employees' personality traits, personal values, work values and organizational commitment was determined using correlation analyses. Regression analyses were employed to investigate the effect of personality traits and personal values over work values and organizational commitment. In addition, t-test, one-way anova test and tukey tests were used to examine whether employees' personal values, work values and organizational commitment may be differentiated according to the personality traits. The findings of this study revealed that the employees' compatibility, emotional instability and being receptive to development personality traits did not statistically affect their work values. Extraversion and responsibility traits positively affected their work values while no effect of personality traits were found over

organizational commitment. Notably, personal values were found to positively affect the employees' organizational commitment.

Keywords: Personality traits, work values, personal values, organizational commitment

ELİT SPORCULAR İÇİN DESTEK PROGRAMLARI VE UYGULAMALARI: AVRUPA - TÜRKİYE KARŞILAŞTIRMASI

Ayşegül Funda ALP
Kocaeli Üniversitesi / Spor Bilimleri Fakültesi / Beden Eğitimi ve Spor Eğitimi Bölümü
afundaalp@gmail.com Orcid ID: 0000-0003-4764-4797

Özet
Sporculuk geçmiş dönemlere nazaran meslek gruplarında daha çok yer almayı başarmıştır. Spora artan ilgi ve reklam gelirleri ile ekonomik olarak iyileşme gösteren spor alanı, sporculara ciddi ve düzenli gelir sağlamaya başlamıştır. Bu sebeple toplumsal olarak da bir meslek olarak görülmektedir. Ancak sporcuların, yapmış oldukları branşlarda başarılarını devam ettirip, üst düzey performanslar çıkarma süreleri kısıtlıdır. Başka bir deyişle diğer meslek gruplarına göre daha erken emeklilik durumu söz konusudur. Sporda yükselme ve profesyonelleşme döneminin genç yetişkin dönemlere rastlaması da bir başka potansiyel engeldir. Zira sporcu haklarının gözetilmediği ve düzenlenmediği durumlarda sporcuların bir kısmı eğitimi diğer kısmı sporu seçmek zorunda kalmaktadır. Bu sebeple eğitim ve sporla ilgili devletler tarafından bazı önlemler alınması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada Avrupa ülkeleri ile Türkiye'deki elit sporcu destek programları ve uygulamalarının karşılaştırılması hedeflenmiştir. Böylelikle ülkelerin elit sporcu destek profilleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak ülkemizin elit sporcuların çift kariyer yapmaları için olumlu bir tutumu olduğu görülmüştür. Ancak kalıcı bir program ihtiyacı da ortaya çıkmıştır. Spor yöneticilerinin ve eğitim kurumlarının işbirliği yaparak bir program oluşturmaları önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çift kariyer, elit sporcular, kariyer destek programları

CAREER SUPPORT PROGRAMS AND PRACTICES FOR ELITE ATHLETES: EUROPE - TURKEY COMPARISON

Abstract
Athletics has managed to take place more in professional groups compared to previous periods. The sports field, which has improved economically with the increasing interest in sports and advertising revenues, has started to provide serious and regular income to the athletes. For this reason, it is seen as a profession by community. However, the time for the athletes to continue their success and produce high-level performances in their branches is limited. In other words, there is an earlier retirement situation compared to other occupational groups. Another potential obstacle is the fact that the promotion and professionalization period in sports coincides with young adult periods. Because, in cases where athlete rights are not observed and regulated, some of the athletes have to choose education and the other part sports. For this reason, the necessity of taking some measures by the states related to education and sports has emerged. The purpose of this study is to compare the elite athlete support programs and practices in European countries and Turkey. In this way, it was tried to reveal the support that countries give to elite athletes. As a result, Turkey appeared to exhibit a positive attitude to conduct dual career for elite athletes. However, the need for a permanent program has emerged. It is recommended that sports managers and educational institutions cooperate to create a program.

Keywords: Dual career, elite athletes, career assistance programs.

FULL PAPER PROCEEDINGS

LIBRARIES AND BOOKSHIPS AS COMMON EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF THE PERIOD OF PRINCIPALITIES' PERIOD

Tunay KARAKÖK
Bartın University / Literature Faculty, History
tkarakok@bartin.edu.tr ORCID ID: 0000-0003-4028-2148

Abstract
The period of principalities in Anatolia, which is described as the lost centuries of both Turkish and Anatolian history, begins with the establishment of the first Turkish states such as Saltuk, Mengüceks, Danişments and Artukies in Anatolia after the Battle of Malazgirt in 1071. The period examined within the scope of this study covers the period of principalities after the 1243 Kösedağ war. This period, which is called the period of the second principalities, started from the domination of the Anatolian Seljuks (1243-1335), and continued with the establishment of principalities such as Candarids, Aydınoğulları, Menteşeoğulları, Ottomans and Karamanids in Anatolian geography. This period, which lasted until the annexation of these principalities by the Ottoman Empire until 1517 and gathering under a single flag; It is an important period in all aspects of Anatolian and Turkish history. In this study, libraries and bookstores from non-formal education institutions, which are an indispensable part of the socio-cultural life of this period, are discussed. This starts with an introduction which is given the emergence of principalities period and forms three parts which called the first section, in which the education and training structure of the principalities period is explained, the second section where brief information is given about the non-formal education institutions of the period in question, the third section where the information obtained from the sources about libraries and booksellers are given and the final section where a general evaluation is made.

BEYLİKLER DÖNEMİ YAYGIN EĞİTİM KURUMLARI OLARAK KÜTÜPHANELER VE KİTAPÇILAR

Özet
Hem Türk hem de Anadolu tarihinin kayıp yüzyılları olarak nitelendirilen Anadolu'da beylikler dönemi; esas itibari ile 1071 Malazgirt Savaşından sonraAnadolu coğrafyasında Saltuklular, Mengücekliler, Danişmentliler ve Artuklular gibi ilk Türk devletlerinin kurulması ile başlamaktadır. Bu çalışmanın konusu kapsamında incelenen dönem ise 1243 Kösedağ savaşından sonraki beylikler sürecini kapsamaktadır. İkinci beylikler dönemi olarak adlandırılan bu dönem İlhanlıların Anadolu Selçuklu devletine hâkim olmasından (1243-1335) itibaren başlamakta olup, Anadolu coğrafyasında Candaroğulları, Aydınoğulları, Menteşeoğulları, Osmanoğulları ve Karamanoğulları gibi beyliklerin kurulması ile devam etmiştir. Bu beyliklerin Osmanlı Devleti tarafından 1517 yılına kadar ilhak edilip tek bayrak altında toplanmasına dek sürmüş olan bu dönem; her yönü ile Anadolu ve Türk tarihi açısından önemli bir dönemdir. İşte bu çalışmada söz konusu bu dönemin sosyo-kültürel hayatının vazgeçilmez bir parçası olan yaygın eğitim kurumlarından kütüphaneler ve kitapçılar ele alınmaktadır. Beyliklerin ortaya çıkış sürecinin anlatıldığı bir giriş bölümü ile başlayan bu çalışma; Beylikler döneminin eğitim öğretim yapısının anlatıldığı birinci bölüm, söz konusu dönemin yaygın eğitim kurumları hakkında kısa bilgilendirmenin yapıldığı ikinci bölüm, kütüphaneler ve kitapçı dükkânları hakkında kaynaklarda elde edilen bilgilerin verildiği üçüncü bölüm ve son olarak ta genel bir değerlendirmenin yapıldığı sonuç bölümlerinden oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Anadolu, Beylikler, Eğitim, Kütüphane, Kitapçılar

INTRODUCTION: ABOUT the emergence of the prıncıpalıtıes

After the Malazgirt in 1071, many Turkish leaders were commissioned by Sultan Alp Arslan with the conquest of Anatolia in XIth century. Anatolia was started to be conquered by these lords in the last quarter of the century and the foundations of many principalities, especially Saltuks, Danishmends, Mengucuks, Artuqids, were laid in Anatolia. These principalities made great contributions to the

development of the Turkish-Islamic civilization in Anatolia by showing important achievements in the fields of economy, social, cultural and architectural fields, as well as turning Anatolia into a Turkish homeland in a short time. Structures such as mosques, madrasahs, cupolas and mausoleums that have survived from these principalities are considered among our most important riches today. These principalities, which were established during a period when Anatolia was under de facto Mongol invasion, played very important political roles in this geography and produced important scientific and cultural works. Among these principalities, the sons of Aydın, Saruhan, Karasi and Menteşe, which were established in Western Anatolia, achieved significant successes in the field of maritime, and also made great contributions to the establishment of the Turkmen element in the geography where they were established. On the other hand, principalities established in Central Anatolia such as Germiyanids, Karamanids, Ottomas and Candarids were extremely powerful principalities, which were the most important representatives of the Seljuk and Ilhanids political tradition. Among these, Karamanids in particular had the characteristic of being the state with which the Ottoman State, which was to establish a civilization of six hundred centuries, struggled most during the foundation period and entered into a struggle for domination.

In 1243, known as Kösedağ defeat it has put Anatolia under Mongolian-Ilhanids' rule in order to get rid of the Anatolian Seljuk Empire again. First of all, the Mongols weakened and neutralized the Seljuk government, which was the representative of the Anatolian political unity, and then they tried to take Anatolia under their own rule. However, the Mongols were not as successful in their second attempt as they were in the first. This time, Turkmens, who are the most dynamic and warrior elements of Anatolia, confronted the Mongols. The Mongols could not see the docility of the Seljuk statesmen, most of whom were of Persian origin, in submission to them from the Turkmen beqs. The Turkmen beqs, who organized their own independent administrations in the regions where they were located, immediately filled the gap caused by the weakening and collapse of the Seljuk rule (Koca, 2002).

Turkmen piled at the ends of the Seljuk Empire, the survival struggle against the Mongols since 1261, while the other side began to settle in Anatolia from the Byzantine border raids into the end zone. Turkmen lords who settled in these times where they both end regions of Turkey as well as providing border security in the Seljuk State as well as they increase their dominance of the principality formed the basis of which will be established in the future (Flemming, 1988). As a matter of fact, the first of the Byzantine lands captured by the Turkmens in Western Anatolia was the conquest of Karia, namely Muğla. Emperor Paleologos, who took action to prevent the Menderes Valley from falling into the hands of the Turkmen, sent his brother Ioannes to the city of Caria in 1269 with some force. Although he achieved some successes, the Ioannes Turks did not succeed in removing the Karia port cities such as Strobilos (Aspat), Stadia (Datça), Trachia. This situation revealed that the Turkmens, under the leadership of Sahil Beyi Menteşe, recorded by Pachymeres as Salampakis Mantachias, came from the sea and seized port cities (Uzunçarşılı, 1988; Wittek, 1999; Uzunçarşılı, 1989).

On the other hand, independent principalities such as Eşrefoğulları (Beyşehir), Germiyanids (Kütahya), Hamidids (Isparta), Sâhib Ataoğulları (Afyonkarahisar) and Çobanids Kastamonu) emerged at the northern, southern and western ends of the Anatolian Seljuk State. Anatolian Turkish principalities, Anatolia is the Seljuk Empire from within emerged that consists of a small state each and regarding these principalities Tevaif -i-Muluk or Emirü's-*Sevahil* said the sojourn of the said that and the number is known to be around twenty. In addition, after Germiyanids gained their independence within these principalities, they took the lead of conquest and gaza movements in the west direction and started to form a separate formation from others. In addition, it was observed that Germiyanids, who commissioned the military officers under his command to take the cities and castles in the extreme regions of Western Anatolia, thus created some political formations affiliated with them. These political formations were named after the founding gentlemen such as İnançoğulları (Denizli), Saruhanids (Manisa), Aydınoğulları and Karesioğulları (Balıkesir) (Kofoğlu, 2006; Merçil, 2008; Yücel, 1980; Merçil, 1976; Baykara, 2002; Uzunçarşılı, 1988; Öden, 1999).



Map 1: About the period of the Principalities in XIVth century (Source: https://www.sosyalbilgiler.org/2-beylikler-ve-mimari-eserleri/, 20.11.2020)

As a aresult of these facts; Anatolian principalities made a great contribution to the emergence of important works not only politically but also socially and culturally. Many works were translated from Arabic and Persian, as well as original works during this period. Many mosques, madrasahs, tombs, lodges, baths, caravanserais belonging to this period reveal the architectural richness of the period. The Ottomans, who took over this legacy of the principalities, took this civilization further and contributed to the Turkish-Islamic civilization reaching a very important level.

1. THE ABOUT EDUCATIONAL AND CULTUREL LIFE IN THE PRINCIPALITIES PERIOD

In the centuries of XIV and XVth in Anatolian Principalities, science and ideas continued to flourish, and major Anatolian cities became centers of science. Anatolian rulers gathered together various scholars and encouraged them with favors and compliments. In addition, they paid great attention to establishing madrasahs, libraries, alms and guesthouses in order for these scholars to raise students. Thanks to this close interest of Anatolian gentlemen, many works were written on genre, astronomy, hypocrisy, literature, history, Sufism and religious subjects. In this period, major Anatolian cities such as Konya, Kayseri, Niğde, Sivas, Kastamonu, Sinop, Kütahya, Bursa, İznik, Kırşehir, Amasya and Ankara became science centers. The Sufism movement, which reached a brilliant level with Mevlana Celâlettin Rumi during the time of the Anatolian Seljuks, showed the same development during the period of the principalities and had great effects on the spiritual life of Anatolia (Köymen, 1975; Zeydan, 1976; Köymen, 1975; Akyüz, 1985).

Unfortunately, we do not have the opportunity to reveal the situation of science and education institutions in the period of principalities. Apart from the madrasah buildings, which are handled more within the framework of physical elements rather than by art historians due to architectural structures, modern studies on what kind of education and training activities were carried out in the science and education institutions built in this period are unfortunately very inadequate. Existing studies, on the other hand, have a more general nature; the information given cannot go beyond surface evaluations and some assumptions

In the Anatolian Principalities, statesmen valued education and worked to spread madrasahs throughout the country. With the opening of madrasahs in the Seljuks, the number of education-training rings outside the madrasa was obviously. When it comes to medium and high level educational institutions, madrasahs came to mind first. Madrasah, which comes from the Arabic root "d-r-s". It has been a place that is used to mean "*the place where the student receives education*" and generally provides education and training above the primary school (Keskioğlu, 1987; Wencsink, 53).

On the other hand, after the collapse of the Anatolian Seljuk state with the Mongolian coup, almost all the principalities established all over Anatolia as we konwns Karamanids, Germiyanids, Eşrefoğulları, Hamidids, Menteşeğulları, Candarids, Aydınoğulları, Saruhanids, Eratnans, Dulkadiroğulları, Ramazanoğulları, and almost all of the states established in Eastern Anatolia, added new ones to the madrasahs, most of which were built by the Anatolian Seljuks without exception. They continued the Anatolian Seljuk and Great Seljuk traditions in the important cities of the regions where they were established and especially in the principalities centers, and they did not fail to decorate their countries with science and education institutions. Of course, the Ottomans, who will gather the whole of these principalities and states under their administration, will adopt this legacy as it is and continue it. In order to give an idea, it would be sufficient to mention some of the important madrasahs built during the period of principalities: Mehmed Bey, one of the sons of Aydın who dominates Aydın and its environs in Western Anatolia, had madrasahs built in Tire, Yahşî Bey in Seljuk (Ayasluğ), and İlyas Bey in Arpaz. Menteşeoğulları, who established a principality in south-west Anatolia, were the owners of Ahmed Gâzî Madrasa (1375-76), Yelli Madrasa (Kepez) and Kara Pasha (İlyas Bey) Madrasa in Peçin. We know that Dündar Bey, one of the sons of Hamid, had one madrasah built in Eğridir and Emir Sinâneddin in Korkuteli. Germiyan Sons, who dominated the Kütahya region, had many madrasas built here; Some of them, such as the Vâcidiye Madrasa (1308) and the Germiyan Son Madrasa (1411-12), also continued their activities during the Ottoman period. Also, we know that many madrasas were built by the sons of Karaman (Uzunçarşılı, 1989; Baltacı, 1983; Wittek, 1999; Sözen, 1973; Sayili, 1948; Edhem, 1910; Konyalı, 1967).The Turks, who flocked to Anatolia after the 1071 Malazgirt victory, dominated most of the region in a short time; They established local states here, and during the period that passed until the whole of this geography was united under Ottoman rule, they equipped all major cities of Anatolia with science and education institutions, schools and madrasas, and turned these places into centers of knowledge and culture of their time.

As a result of; cultural life in the era of the principalities has developed significantly. In this period, very important scholars were trained under the auspices of the beqs and valuable works were created. Of these, it is seen that Sufism literature has developed more in the world of science and literature in Karaman. In addition to the Karaman histories of Yarcanî and Şikari, literati who wrote divan works such as Nizâmî and Aynî were trained. The commentaries written by Ali el-Bistami, one of the grandchildren of Fahreddin Razi, to Mevlana's Mesnevi, Menâqıbnâme written by Sheikh Alaeddin Samarkandi, are among the important works of Sufism literature Karamanids. It is seen that the Ottomans contributed to the scientific life after growing up in the region. For example, the work that contains the Mevlevi epics called Menákibü'l-Årifin written by Ahmed Eflâki is one of the works of the Principalities period. It is noteworthy that in the era of the Principalities, Turkish, as well as Arabic and Persian, was encouraged and protected as a literary language. The edict of Karamanid Mehmed Beq announcing the official use of Turkish. It has led to an important development with the printing of the Turkish endowment text by Yakub II who is Germiyanids's beq. In addition, scholars and poets such as Ahmedî, Şeyhoğlu Sadreddin Mustafa and Ahmed Dâî, who came to the fore in the cultural life of the Germiyanids wrote many works.

2. NON-FORMAL EDUCATION INSTITUTIONS DURING THE PRINCIPALITIES' PERIOD

There were differences in the ethnic structure, religion, language and the characteristics of the geographical regions they lived in and their life styles within the vast geography of the Seljukian Empire which ruled very huge areas in the XIIIth century. These different characteristics of the Seljukian people could only become the type of person the state wanted, thanks to education and training. The institutions of the state could survive thanks to educated people. Therefore, the Seljukian Empire gave great importance to education. He developed a new education system by taking the previous Turkish Islamic education systems as an example. He protected and supported scientists. Therefore, the successful education system implemented by the Seljukian Empire as a great state played an important role (Ergün, 1986; Sayılı, 1948; Çelebi, 1976; Gökalp, 1976; Akyüz, 1985).

Looking at the Seljuk education system at this point; we see that the system is divided into two parts, common and formal. It is understood that the institutions included in the formal education system were

established to train personnel to be employed in administrative positions, especially palace officials and state administrators.Since the principalities are accepted as heirs or successors of the Seljuk state in question, it is seen that their distribution systems are similar to the Seljuks. For this reason, the educational institutions of the period were divided into two as common and formal. When looking at this differentiation in non-formal education institutions; We come across mosques and madrasas, lodges and lodges, libraries, booksellers or bookshops, guilds and cafés. These institutions, each aiming to contribute more to both the environment in which they were established and the society they appeal to, have basically been important representatives of Turkish-Islamic culture and civilization during their existence. However, these institutions played an important role in at least literacy of the society of the period, learning basic religious knowledge, and more importantly in establishing the state authority in the provinces (Akyüz, 1985; Köymen, 1975; Kafesoğlu, 1983; Dağ, 1974).

3. LIBRARIES AND BOOKSHIPS AS COMMON EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Libraries and bookshop shops or booksellers known as non-formal education institutions in the Islamic world and the principalities; They have been executive institutions with serious functions and important functions in the enlightenment of society. Libraries and bookstore shops with similar functions, considered an extension of them; They are extremely widespread and very rich in collections, causing them to be regarded as effective educational institutions during the principalities due to reasons such as reading, knowing, researching and reading books by a large mass of people.

Libraries and bookstore shops, which can be regarded as an extension of them, are among the institutions that are regarded as non-formal education institutions in the Islamic world. The fact that they are extremely widespread and very rich as a collection, and that a large mass of people have been the cure for the love of reading, knowing, research and books have made these institutions effective educational institutions. On the basis of this book and library explosion in the Islamic world, apart from religious, psychological and political factors, primarily the invention of paper. With the introduction of paper into the Islamic world by the Turks for the first time, cheap paper production started, the number of books written in a short time increased, sultans, high government officials and wealthy people had a large number of book collections (Anonim, 1952; Uzunçarşılı, 1989). The paper industry first started in Samarkand, that is, in Khorasan and Transoxiana regions where the Turkish population is concentrated. Turks, who did not only bring paper into the Islamic world, are the oldest book lovers and are among those who founded the first library (Durant, 1987; Dağ, 1974; Sayılı, 1948; Sayılı, 1986).

In the Islamic world and in the period of the principalities, for libraries generally; we see a classification as Public, Semi-Public and Private Libraries. Public libraries; the school is open to those who are members of madrasahs and mosques and to the public. Semi-Public Libraries; it served only distinguished scholars and researchers. Private libraries, on the other hand, were collections of books created by individuals to meet their own needs. In addition to these, palace libraries, mosque and masjid libraries and madrasah libraries can be mentioned. However, it was the public libraries that served the most or closest to non-formal or public education. It was customary to have a catalog of books in these libraries. Not satisfied with this, lists describing the contents of the books were attached to the shelves. The practice of lending out to readers in libraries was an extremely common form of service. There were even officers performing these services. Considering that the number of employees doing this kind of work in the library of the Akkoyunlu ruler Uzun Hasan Bey, an opinion is reached about the diameter of the libraries, the settlement of the system and the depth of the task division in the name of service (Gündüz, 1974; Çelebi, 1976; Dağ, 1974).

In general, in the major public libraries of the Islamic world; Sahib-Hâzin (Library manager, guardian), Vekil (Deputy library director), Hafiz-ı Kutub (Library clerk, manager), Translator (Translator), Nasih-Müstensih (Book copy, duplicate), Münavilûn (The reader can find the book he wants and bringers), Ferraş-hdim (janitor servant, chamberman) and Müşrif (Advisory officer) (Uzunçarşılı, 1937; Gündüz, 1974; Çelebi, 1976; Dağ, 1974; Durant, 1987).

When we look at the libraries established in Anatolia during the Seljuk and Principality period, we come across the following important institutions. The library established by Kadı Burhaneddin Ahmed in Sivas, the library established by Emir Ahmed, Emir of Amasya, son of Hacı Şadgeldi Pasha in Amasya, the library established by Mardin Judge Akkoyunlu Cihangir Son Kasım in Kasımiye madrasah, the library established by Candaroğlu İsmail Bey in Kastamonu. The library established by Şemseddin Altun Aba in Konya İplikçi Madrasa and the library established by Bilgin and Sufi Sadreddin Konevi in Konya are the first to come to mind (Gündüz, 1974; Uzunçarşılı, 1937).

As for how the libraries we mentioned get their books; Books were supplied to private or semi-private libraries by purchasing from various sources. An important source was that many deceased scholars devoted their books to the library. Some of them would be willing to turn their house into a library and to open their books to the public service. This method is also involved in the establishment of many libraries (Sayılı, 1963; Gündüz, 1974; Çelebi, 1976).

When it comes to the issue of bookstore shops and second-hand booksellers, although it is not common in Seljuk Anatolia, they have shown rapid development in other Islamic countries such as Baghdad, Cordoba, Cairo, Mashhad, Damascus and Tabriz. The first bookstore shops started to appear in the beginning years of the Abbasid period. Then it spread rapidly. These were places where scholars and clergy spent their time, studied, had level conversations, discussions, debates, and accepted as meeting places with each other or with people from the public. Bookstore stores were also the center of copying, calligraphy, literary and scientific meetings. In addition, bookshops, students, scholars, and scholars who dominated by scholars rather than merchants traveled from city to city in order to obtain the books they were looking for, and they received an important social service by providing the book circulation that is essential for the transfer of knowledge and culture from generation to generation. Their shops and the streets consisting of these shops have been instrumental in the emergence of a complete educational environment that has formed important areas such as science and ideas gatherings, scholar's stops, science and decency assemblies (Gündüz, 1974, Çelebi, 1976; Sayılı, 1963; Dağ, 1974; Durant, 1987).

CONCLUSION

When we consider both libraries and bookstore stores together; We can easily see what a great vitality there was in the educational and cultural life in the period of principalities, and that an important part of the society, especially the statesmen, contributed to the continuity of this vitality. Libraries established in palaces, libraries open to the public, libraries created individually and bookstore shops that provided books to all these institutions kept the cultural life alive during the principalities period. Despite the political and military turmoil that occurred during the period, although such institutions could not survive from time to time, they continued to serve in one or a few cities of the Islamic geography.

REFERENCES

Akyüz, Yahya (1985), *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara.
Anonim (1952) , *Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi*, III, Çev. F. Nafiz Uzluk, Ankara.
Aydın Sayılı (1948), "Vâcidiye Medresesi, Kütahya'da Bir Ortaçağ Türk Rasathanesi", *Belleten*, XII/47, s. 655-666.
Baykara, Tuncer (2002); "Türkiye Selçukluları ve Beylikler Döneminde Toplum ve Ekonomi", *Genel Türk Tarihi*, IV, Ankara.
Cahid Baltacı (1983), *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1976.
Çelebi, Ahmed (1976), *İslam'da Eğitim Öğretim Tarihi*, Çev. Ali Yardım, İstanbul.
Dağ, M. Öymen (1974), *Islam Eğitim Tarihi*, Istanbul.
Durant, Will (1987), *İslam Medeniyeti*, Çev. Orhan Bahaeddin, İstanbul.
Er Ravendi, Muhammed Ali İbn Süleyman (1921), *Rahate's- Südur ve Ayetü's- Südur*, London,.
Ergün, Mustafa (1986), *Eğitim Ve Toplum*, Malatya.
Gökalp, Ziya (1976), *Türk Medeniyeti Tarihi*, Ankara.
Gündüz, Mahmut (1974), "İslam'da Kitap Sevgisi ve İlk Kütüphaneler", *Vakıflar Dergisi*, XI, Ankara.
Halil Edhem (1947), "Germiyan Oğulları Eserleri", *TOEM*, I, s. 1-128.
Kafesoğlu, Ibrahim (1983), *Türk Milli Kültürü*, Istanbul.

Keskioğlu, İbrahim. (1987), *İslam'da Eğitim ve Öğretim*. Ankara.
Koca, Salim (2002); "Anadolu Türk Beylikleri", *Genel Türk Tarihi*, IV, Ankara.
Kofoğlu, Sait (2006); *Hamidoğulları Beyliği*, Ankara.
Konyalı, İ. Hakkı (1967), *Karaman Tarihi*, İstanbul, s. 715.
Köymen, M.A. (1975). "Alparslan Zamanı Selçuklu Kültür Müesseseleri 1- Üniversiteler" *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*. IV, Ankara, s. 75-125.
Merçil, Erdoğan (1973), *Anadolu Beylikleri*, Ankara.
Metin Sözen (1973), *Anadolu Medreseleri I*, İstanbul.
Öden, Zerrin Günal (1999), *Karasi Beyliği*, TTK Basımevi, Ankara.
Sayili, Aydin (1948), "Higher Education In Medieval Islam: The Madrasa", *Ankara Üniversitesi Yıllığı*, II, Ankara, s. 30-71.
Sayılı, Aydın (1963), "Ortaçag İslam Dünyasındaki İlmi Çalışma Temponundaki Ağırlaşmanın Bazı Temel Sebepleri". *D.T.C.F. Felsefe Araştrmaları Enst. Dergisi*, I, Ankara, s. 10-29.
Sayılı, Aydın (1986), *Turkish Contributions to Scientific Work in Islam*. Ankara
Uzunçarşılı, İ. Hakkı (1988), Osmanlı Tarihi, IV/I, Ankara.
Uzunçarşılı, İ. Hakkı (1989), *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara.
Wittek, Paul (1999), Menteşe Beyliği, Çev: O.Ş. Gökyay, Ankara.
YÜCEL, Yaşar (1980), *XIII-XV Yüzyıllar Kuzey-Batı Anadolu Tarihi: Çobanoğulları, Candaroğulları Beylikleri*, Ankara.
Zaydan, Corci (1976), *İslam Medeniyeti Tarihi*, I, İstanbul.

LÛGAT-İ ÇAĞATAY VE TÜRKÎ-İ OSMÂNÎ'DE GEÇEN BİR KELİME TİŞ HALI 'OHAGURO'

Sümeyra ALAN
Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
sumeyra.alan@erzurum.edu.tr Orcid İD 0000-0002-4406-2022

Özet
Günümüzden farklı olarak geçmiş dönemlerde insanlar gülüşlerinin daha güzel ve alımlı olması için dişlerinin koyu renkte olması gerektiğini düşünmüşlerdir. Bu koyu renkteki diş düşüncesi başlarda aristokrat sınıfta görülürken zamanla toplumun diğer kesimlerine de yayılmış zamanla farklı amaçlara hizmet etmiştir. Başta Güneydoğu Asya ve Pasifik Adaları'nda yaygın olan bu uygulama zamanla diğer ülke ve bölgelere de yayılmıştır. Uygulamanın yapıldığı başlıca ülkelerden biri olan Japonya'da 4000 yıl süresince dişler özellikle koyu kahverengi ya da siyah renge boyanmış ve bu işleme "Ohaguro" adı verilmiştir. Diş koyulaştırma işlemi Meiji hükümeti döneminde yasaklansa da günümüzde de bazı ilkel topluluklarda ve Japonya'nın belirli semtlerinde (özellikle geyşa mahallerinde), önemli gün ve festivallerde, törenlerde hala rastlanmaktadır. Diş karartma işleminin uygulanmasında 60'tan fazla bitkiden elde edilen boya türleri bulunmaktadır. Bu boyalarla yapılan işlem neticesinde dişler koyulaşmakta ve ömür boyu dişte kalmaktadır. Çağatay Dönemi sözlüklerinden olan ve Şeyh Süleyman Efendi tarafından H. 1237 (1882) tarihinde yazılan *Lûgat-i Çağatay ve Turkî-i Osmânî* adlı eserde geçen *tiş halı* söz öbeği de *Ohaguro* işlemine değinmemize ve çalışmamızın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Çalışmamızda *Ohaguro* 'diş karartma' işlemine ve taranan diğer Çağatay Dönemi sözlüklerinde böyle bir söz öbeğine rastlanmamasının olası nedenine değinilmiş, *tiş halı* söz öbeği tahlil edilerek ekler bölümünde *Ohaguro* işlemi resimlerle desteklenmiştir.

Anahtar kelimeler: *Diş Karartma, Tiş Halı, Şeyh Süleyman Efendi, Lûgat-i Çağatay ve Türkî-i Osmânî, söz varlığı, etimoloji*

A WORD İN LÛGAT-İ CHAGATAİ AND TURKÎ-İ OSMÂNÎ *TİŞ HALI* "OHAGURO"

Abstract
In the past, unlike today, people thought that their teeth should be dark in order to be more aesthetic and attractive. While this dark tooth idea was seen in the aristocratic class at first, it spread to other parts of the society in time, and served different purposes in time. This practice, which is widespread in Southeast Asia and the Pacific Islands, has spread to other countries and regions over time. In Japan, which is one of the main countries where the application is performed, teeth have been painted especially dark brown or black for 4000 years and the name of this procedure is called "Ohaguro". Although the process of tooth darkening was banned during the time of the Meiji government, it is still encountered today in some primitive communities and certain districts of Japan (especially in geisha black neighbourhood), important days and festivals and ceremonies. There are types of dyes obtained from more than 60 plants in the application of tooth darkening. As a result of the treatment with these dyes, the teeth become darker and remain in the tooth for life.

The *tiş halı* phrase in the work named *Lûgat-i Chagatai and Turkî-i Osmânî*, which is one of the dictionaries of the Chagatai Period and written by Sheikh Suleiman Efendi in H. 1237 (1882), also caused us to mention the *Ohaguro* process and the emergence of our study. In our study, the *Ohaguro* 'teeth darkening' process and the possible reason for not finding such a phrase in other scanned Chagatai Period dictionaries were mentioned, the phrase *tiş halı* was analyzed and the *Ohaguro* process was supported with pictures in the appendix section.

Keywords: *Ohaguro, Blackened Teeth, Teeth dye, Sheikh Suleiman Efendi, Lûgat-i Chagatai and Turkî-i Osmânî, vocabulary, etymology*

GİRİŞ

Batı kültürlerinde, insanların dişlerini beyazlatmak adına gösterdikleri çaba günden güne artmaktadır. Piyasaya sürülen diş beyazlatıcı tozlar, florür içeriği arttırılan diş macunları vb. ürünler Batı ülkelerinde "dişler ne kadar beyazsa o kadar iyidir" kavramını doğrular niteliktedir. Estetik açıdan dişlerin sağlıklı ve daha beyaz görünmesi adına günümüzde birden fazla cerrahi uygulama mevcuttur. Bunun yanı sıra estetik amaçlı dişlerin formları bozularak değişikliklere de gidilmektedir. Diş mutilasyonu adı verilen bu olgu antropologların üzerinde çalıştığı konulardan biri olup birbirinden farklı kültürlerde ve coğrafi bölgelerde sıklıkla görülmektedir. Dişlerde −özellikle ön dişlerde− görülen ve süsleme amacıyla yapılan mutilasyonlar konusunda yapılan bir sınıflandırma şu şekildedir:

1. Diş kronunun tamamen alınması veya dişin çekilmesi,
2. Diş kronunun yontularak kama şeklinde sivriltilmesi,
3. Diş kronunun kakma yöntemiyle biçimlendirilmesi,
4. Diş kronunun cilalanması veya kron üzerine dövme yapılması (Yaşar ve Sevim Erol, 2011: 34).

Kasıtlı diş mutilasyonları için sık sık belirtilen nedenler güzelleştirme, geçiş törenleri, grup kimliğinin belirteci ve sosyal statünün gösterilmesidir (Khalid ve Quiñonez, 2015: 786). Biz burada bizi ilgilendiren 4. maddedeki diş kronunun cilalanması (karartılması) üzerinde duracağız. Dişlerin cilalanması da diş süslemelerinin örneğidir. Bu amaçla bitkilerden elde edilen özel boyalar kullanılarak dişler özellikle kırmızı ve siyah renkle cilalanmaktadır (Yaşar ve Sevim Erol, 2011: 33-35). Bu uygulamada kullanılmak üzere 60'dan fazla bitki türü tanımlanmıştır (Zumbroich, 2009: 381).

Dişler, sirke içindeki demir parçalarının çözülmesiyle yapılan *kanemizu* (かねみず) adı verilen koyu kahverengi bir ferric tannate (Fe^{3+} demir asetat) çözeltisi kullanılarak boyanmaktadır.[1] Çözelti, mazı tozu veya çay tozu gibi kaynaklardan elde edilen bitkisel tanelerle birleştirildiğinde, demir mazı mürekkebinin üretildiği şekilde siyaha dönerek suda çözünmez hale gelmektedir. Dişleri bu sıvıyla kaplamak, tıpkı modern fissür örtücülerin yaptığı gibi diş çürümesini ve minenin çürümesini önlemeye yardımcı olmuştur. Boyanın günde bir veya birkaç günde bir uygulanması gerekmektedir.[2] Bu dişleri karartma işlemine Japonca bir terim olan *Ohaguro* yani 'blackened teeth / karartılmış diş' adı verilmektedir.

Diş karartılması Japonya'da Heian Dönemi'nde (794-1192) başlamış ve çeşitli soylu erkek sınıfları tarafından Budist maneviyatına saygı ve sadakatlerinin görsel bir görüntüsü olarak uygulamıştır. Siyah, gücü sergileyen bir renk olarak kabul edilmiş; erkekler asaletlerini göstermek için dişlerini koyulaştırırken, kadınlar estetik nedenlerle dişlerini koyulaştırmayı tercih etmişlerdir. Güzelliklerini ve evlenme arzusunu arttırmak amacıyla *Ohaguro*'yu kullanan kadınlar için siyah renk sadakatin ve birliğin göstergesi olmuştur (Matthews, 2012: 77). Uygulama, Muromachi Dönemi'nde (1336-1568) alt sınıflar arasında popülerlik kazanmış, ergenlik çağına ulaşan genç kızlar arasında cinsel olgunluğun bir sembolü haline gelmiştir.[3] *Ohaguro* uygulayan kadınların evlenme çağında olduğu düşünülmüş, daha düşük bir sosyal sınıftaki kadınlar ise dişlerini karartmadan önce nişanlanıncaya kadar beklemişlerdir. 17. yüzyıla kadar Japon aristokrasisi ile ilişkilendirilen ve asillik göstergesi sayılan bu yöntem zamanla Samuray sınıfı tarafından benimsenmeye başlanmış nihayetinde Edo Dönemi'nde (1603-1868) kocalarına sadık evli kadınlar ile ilişkilendirilmiştir. *Ohaguro* evli bir kadın için kocasını kaybetse bile bir daha asla evlenmeyeceğine dair kararlılığının bir simgesi olmuştur (Oyamada vd., 2017: 269). Edo Dönemi'nde başarılı olan Meiji Restorasyonu'nun ardından uygulamanın modası geçince Yeni Japon hükümeti, ülkeyi modernize etme girişimlerinin bir parçası olarak 1870'te *Ohaguro*'yu yasaklamıştır.

Japonya'da Kofun Dönemi'nden (250-358) itibaren son derece uzun bir geçmişe sahip bu geleneğin yasaklanmasının ardından yeni trend "dişleri beyaz tutma" olmuştur. Bu yeni moda, 1873'te Japon

[1] *Ohaguro* hazırlama yöntemleri ve diş yüzeylerinin boyanması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Oyamada vd., 2017: 269.
[2] http://www.peterbrown-palaeoanthropology.net/Ohaguro.html (Erişim tarihi ve saat 28.09.2020 / 19:04)
[3] https://www.printsofjapan.com/Index_Glossary_O_thru_Ri.htm (Erişim tarihi ve saat 28.09.2020 / 19:20)

İmparatoriçesi'nin bir dizi beyaz dişle halka göründüğü zaman onaylanmıştır. Beyaz dişler bir güzellik işareti olarak kabul edilince *Ohaguro* da yavaş yavaş Japonlar arasında çekiciliğini kaybetmiştir. *Ohaguro*'nun Japonya'daki genel halk arasında soyu tükenmiş olsa da Kyoto'daki Geyşa mahallelerinde bu gelenek hala görülmektedir.[4]

Ohaguro, sadece Japonlara özgü bir uygulama değildir.[5] MÖ 1. yüzyılda Çinli bir yazar olan Wang Bao (王褒), "... insanların saçlarını ördüğü, yüzlerini yaraladığı ve dişlerini kararttığı ülkelerin olduğundan bahsetmektedir..." Wang, Japonlar hakkında değil, Güney Çin sınırdakiler ve Güneydoğu Asya'dakiler hakkında yazmıştır. Diş karartılmasının birçok farklı grup arasında (Çin, Tayland, Vietnam, Madagaskar[6], Laos, Luzon[7], Hindistan vb. bölgelerde) benimsenen bir kültürel uygulama olmasının yanı sıra Güneydoğu Asya[8] ve Pasifik Adaları'nda[9] fazlaca yaygın olduğu da bilinmektedir.[10]

Bunun yaygınlığın sebepleri arasında başlarda ağırlıklı olarak kozmetik bir iyileştirme işlevi gören diş koyulaştırma tekniğini uygulamanın −yukarıda saydığımız bireye kazandırdığı güzelleştirme, geçiş törenleri, grup kimliğinin belirteci ve sosyal statünün gösterilmesinin özelliklerine ek olarak−bireyin sağlığını da iyileştirdiğine de inanılması gelmektedir. Yapılan çalışmalar neticesinde de *Ohaguro*'nun, asit direncini artırarak diş minesini hasara karşı korumasının yanı sıra dişleri çürüklerden koruma, dişetini sıkılaştırma ve periodontal hastalığa bağlı diş morbiditesini önleme gibi pozitif etkiler de gösterdiğini ortaya konmuştur (Oyamada vd., 2017: 273).

Böylesine yaygın kullanılan ve kozmetik amacının dışında sağlık açısından da faydaları bulunan *Ohaguro*'ya Şeyh Süleyman Efendi'nin *Lûgat-i Çağatay ve Türkî-i Osmânî* adlı eserinde rastlamaktayız. Şeyh Süleyman H. 1237'de (1821-1822) Buhara'da doğmuş, 1847'de İstanbul'a gelerek Doğulu ve Batılı yolcuların, bilginlerin uğrak yeri Buharî Tekkesi, Kadırga Özbekler Dergâhı, Özbekler Hangâhı, adları ile de anılan Buhara Özbek Tekkesi şeyhi ve aynı zamanda Orta Asya dış işleri görevlisi olmuştur. Günümüzde restore edilerek İstanbul Tasarım Merkezi adını alan Buhara Özbek Tekkesi'nin 19. yüzyılda Osmanlı'nın Türkistan siyasetinde etkin bir kurum olarak rol almasında Şeyh Süleyman Efendi'nin katkısı büyüktür. Buharalı derviş, sonraki yıllarda Bâbıâli tarafından Osmanlı'nın elçisi sıfatıyla 1868-1869 tarihinde Hindistan, Asya, Afganistan ve Buhara'ya gönderilmiştir (Kaman, 2019: 71). Kunos'a göre Şeyh Süleyman, sözlüğü yazarken bunların bir kısmını Orta Asya'dan gelen dervişlerden toplamıştır. Yaklaşık 8000 sözcük içeren bu sözlük, söyleniş biçimlerini vermemektedir (Rahimi, 2018: 89).

Şeyh Süleyman Efendi, eserini 1298 (1882) yılında yazmıştır. 320 sayfa olan eser "Mukaddime", "Kavâid" ve "Lûgat" bölümleri olmak üzere 3 kısımdan oluşmaktadır. Ahmet Caferoğlu'nun eser hakkında yorumları da şu şekildedir: "Taşıdığı *Lûgat-i Çağatay ve Turkî-i Osmânî* adına rağmen içerisine aldığı malzeme Şeyh Süleyman Efendi'nin mensup olduğu Özbek şivesine göredir.

[4]https://www.ancient-origins.net/history-ancient-traditions/allure-blackened-teeth-traditional-japanese-sign-beauty-005544 (Erişim tarihi ve saat 28.09.2020 / 19:35)

[5] Güneydoğu Asya'da yirminci yüzyılın başlarına kadar yaygın olan dişlerin kasıtlı olarak karartılması Rönesans'ın zirvesinde olan İngiltere'de Elizabethan Dönemi'nde[5] de (1558-1603) gözlenmiştir. Aynı zamanda İngiltere'de siyah diş iki sebepten soyluluğun ve zenginliğin göstergesi olmuştur. Bu sebeplerden ilki şekerin pahalı bir mal olması ikincisi ise 1. Kraliçe Elizabet'in şekerli ikramlara aşırı düşkün olmasıdır. Çürümüş siyah dişleri o kadar popülerlik kazandı ki, aristokrat kadınlar kasıtlı olarak dişlerini karartan ürünleri kullanmaya başlamışlardır (Khalid ve Quiñonez, 2015: 786-787).

[6] Uygulamanın Afrika kıtasına bağlı bir ada ülke olan Madagaskar'da yapılması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Zumbroich, 2012: 523-539.

[7] Uygulamanın Filipinler'de bir ada olan Luzon'da yapılması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Zumbroich ve Salvador-Amores, 2009: 381-389.

[8] Uygulamanın Güneydoğu Asya'da yapılması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Zumbroich, 2009: 381-398.

[9] Uygulamanın Pasifik Adaları'nda yapılması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Zumbroich, 2015: 539-555; Zumbroich, 2011: 97-113.

[10] https://www.printsofjapan.com/Index_Glossary_O_thru_Ri.htm (Erişim tarihi ve saat 28.09.2020 / 20:04)

Kaynakları muhtelif Çağatayca metinlerden alınmıştır.[11] Orta Asya dervişlerinin canlı şivelerinden alınanları da vardır... Eser şüphesiz faydalıdır, fakat öz be öz Çağatayca sayılmaz." (Caferoğlu, 1972: 228). Lûgatte *tiş halı*[12]biçiminde rastladığımız söz öbeğinin açıklaması 'tiş ḳalı. Asya-yı vustāda ḳadınların tişlerine ber-mutād ḳoyduḳları vesme gibi boya ve reng' "Asya'nın ortasında kadınların adet üzerine dişlerine koydukları damga gibi boya ve renk" biçiminde verilmektedir (ŞSL 134a). Vesme (وسمه) i. (Ar. *vesm* "damgalamak"tan *vesme*) kelimesini incelediğimizde;

1. Vücûda vurulan damga
2. Kadınların süs olarak kaşlarına çektikleri rastık anlamlarına rastlamaktayız. *Ohaguro* yani diş karartma işleminde kullanılan bu boyalar kişinin yaşamı boyunca dişleri üzerinde kalmaktadır. O halde kelimeyi damga "Bir şeyin üzerine belli bir maksatla basılan işaret, mühür, nişan, kaşe" biçiminde açıklamak çok doğru olacaktır. *tiş halı* söz öbeğindeki *hal* kelimesini incelediğimizde;

1. [*l* ince] (خال) *i.* (Ar. – Fars. *ḫāl*) Vücuttaki küçük esmer benek, ben
2. [*l* ince] (خال) *i.* (Ar. *ḫāl*) Annenin erkek kardeşi, dayı anlamlarına rastlarız.

Ohaguro işlemindeki boyalar benin cilde verdiği koyuluk gibi dişe koyuluk vermektedir. Zaten işlemin amacı dişin rengini koyulaştırmak, böylece gülerken ön plana çıkan ve bir yığın gibi duran dişleri saklayarak gülüşü daha cezbedici kılmaktır.

SONUÇ

Hayvan kılı veya tüylerinden yapılmış bir fırça veya lifleri ayrılarak ve fırça benzeri bir şekil oluşturmak için ezilmiş ince bir tahta parçasıyla dişlere sürülen boyalar (Blomberg, 2014: 247) dişleri zamanla karartmakta kişinin ölümüne kadar dişlerde ömür sürmektedir. Ağırlıklı olarak evli kadınlar ve imparatorluk ailesi üyeleri tarafından uygulan ancak zamanla farklı göstergelerin simgesi olan *Ohaguro* tekniği birçok ülkede belirli dönemlerde belirli amaçlarla uygulanmıştır. Çağatayca sözlükleri arasında değerlendirilen Şeyh Süleyman Efendi'nin *Lûgat-i Çağatay ve Türkî-i Osmânî* adlı eserinin yazılış tarihi Çağatay Dönemi'nin sonlarına rastlar. Bu dönem yerini yavaş yavaş Özbek unsurlarına bırakmaya başladığından eserin dili Nevâyî dönemi Çağataycası'ndan da farklıdır. Eldeki muhtelif malzemelerle ve Orta Asya dervişlerinin canlı şiveleriyle hazırlanan *Lûgat-i Çağatay ve Turkî-i Osmânî*'de *tiş halı* söz öbeğine rastlanılması tesadüf olmayıp tarafımızca değinilmeye lüzum görülmüştür. Eldeki veriler değerlendirildiğinde eserin Orta Asya dervişlerinden derlenmiş olabileceğini yahut Şeyh Süleyman Efendi'nin Asya vb. ülkelere gönderilmesi neticesinde *Ohaguro* işleminde kullanılan boyalarla bizzat oralarda karşılaşabileceğini destekler niteliktedir. Bunlar sayesinde *tiş halı* söz öbeği *Lûgat-i Çağatay ve Türkî-i Osmânî* adlı eserde hayat bulmuştur.

[11] Eser, yazılırken yazar her ne kadar yazılı kaynak zikretmemişse de *Abuşḳa*, *Hulâsa-yı Abbâsî* ve Ahmed Vefîk'in birçok Çağatay sözünü içeren *Lehce-yi Osmânî* adlı sözlüğünü kullandığı anlaşılmaktadır (Rahimi, 2018: 89)

[12] Kelimeye; Vambery, *Cagataiscke Sprachstudien* (Leipzig, 1867), Pavet de Courteille, *Dictionnaire Turk-Oriental* (Paris, 1870), Jules Theodore Zenker, *Dictionnaire TurcArabe-Persan* (Leipzig, 1866–1876), Lazar Budagov, *Sravnitel'nıy slovar' turecko tatarskix nareçiy* (Peterburg, 1869-1871), W. W. Radloff, *Opıt slovarya tyurkskix nareçiy* I – IV (Petersburg, 1893–1911), Muhammed Mehdî Han *Sanglax A Persian Guide to the Turkish Language* (Yay. Sir Gerard Clauson). (London, 1960), Farhad Rahimi, *Fethali Kaçar'ın Çağatay Türkçesi Sözlüğü* (Ankara, 2016) adlı diğer Çağataycaya ait lûgatlerde rastlanmamıştır.

EKLER



Ek 1.Blackened teeth, Nishiki-e of Utagawa Kunisad,
from the series Mirrors of modern apartments, c. 1820.
(Public Domain)



Ek 2. Geisha blackening the teeth to 1 am,
ukiyo-e of Tsukioka Yoshitoshi, number 13 of the series
24 hours Shinbashi and Yanagibashi.
(Public Domain)

KAYNAKÇA

Blomberg, C. (1990). 'A Strange White Smile': A Survey of Tooth-Blackening and other Dental Practices in Japan. *Japan Forum*, 2(2), 243-251.

Caferoğlu, A. (1972). *Türk Dili Tarihi II.* İstanbul.

Kaman, S. (2019). Şeyh Süleyman Efendi ve "Lugat-i Çağatay ve Türkî-i Osmânî"ye tanık olarak katkıları. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (16), 69-97.

Khalid A., Quiñonez, C. (2015). Straight, white teeth as a social prerogative. *Sociology of Health & Illness*, 37(5), 782-796.

Matthews, G.D. (2012). The practice of tooth darkening in Southeast Asia and the Pacific. *City Tech Writer*, 7, 76-78.

Oyamada, J., Yoshikazu, K., Masahito, H., Junya, S., Takayuki, M., Toshiyuki, T., Yoshitaka, M. (2017). Sex differences of dental pathology in early modern samurai and commoners at Kokura in Japan. *Odontology*, 105:267-274.

Rahimi, F. (2018). Çağatay Türkçesi Sözlükleri Bibliyografyası. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7(1), 69-104.

Şeyh Süleymân Efendi Buhârî (1298). *Lûgat-ı Çağatay ve Türk-i Osmânî*. İstanbul: Mihrân Matbaası.

Yaşar, Z. F., Sevim Erol, A. (2011). Diş Süslemeleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (4), 33-37.

Zumbroich, T. J. (2009). "'Teeth as black as a bumble bee's wings': The ethnobotany of teeth blackening in Southeast Asia". *Ethnobotany Research & Applications*. 7: 381-398.

Zumbroich, T. J., Salvador-Amores, A. (2009). 'When black teeth were beautiful' - the history and ethnography of dental modifications in Luzon, Philippines. *Studia Asiatica. International Journal for Asian Studies*, 10 (01), 125-169.

Zumbroich, T. J. (2011). To Strengthen the Teeth and Harden the Gums - Teeth blackening as medical practice in Asia, Micronesia and Melanesia. *Ethnobotany Research & Applications*, 9:97-113.

Zumbroich, T. J. (2012). "Ny vazana tsy aseho vahiny" - "Don't show your molars to strangers" - Expressions of teeth blackening in Madagascar. *Ethnobotany Research & Applications*, 10:523-539.

Zumbroich, T. J. (2015). "We Blacken Our Teeth with Oko to Make Them Firm: Teeth Blackening in Oceania". *Anthropologica*, 57: 539-555.

Online

https://www.ancient-origins.net/history-ancient-traditions/allure-blackened-teeth-traditional-japanese-sign-beauty-005544

http://www.peterbrown-palaeoanthropology.net/Ohaguro.html

https://www.printsofjapan.com/Index_Glossary_O_thru_Ri.htm

ÖĞRETMEN ADAYLARININ PEDAGOJİK-EPİSTEMOLOJİK İNANÇ SİSTEMLERİ İLE TEKNOLOJİK PEDAGOJİK ALAN BİLGİSİ YAPILARININ İNCELENMESİ

Gökçen İÇLİ
İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sınıf Öğretmenliği
gokcencl@gmail.com

Yılmaz SOYSAL
İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sınıf Öğretmenliği
yilmazsoysal@aydin.edu.tr

Özet
Bu çalışmanın amacı; öğretmen adaylarının pedagojik ve epistemolojik inançları ile teknolojik özgüvenlerini ve teknolojik pedagojik alan bilgileri arasındaki ilişkilerin çeşitli demografik özellikler açısından incelenmesidir. Bu araştırma kapsamında İstanbul ilinde yer alan bir vakıf üniversitesinde 2019-2020 eğitim öğretim yılında okumakta olan 235'i kadın, 81'i erkekten oluşan toplam 316 öğretmen adayının öz değerlendirme yaparak bilgiye karşı kişisel teorileri, öğretme ve öğrenmeye yönelik inançları, teknoloji ile bütünleşmiş eğitimlere karşı özgüvenleri ve teknolojik pedagojik alan bilgileri arasındaki ilişkiler betimlenmiştir. Bu ilişkilerin betimlemesinde; nicel araştırma yöntemlerinde kullanılan ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modelinin kullanım amacı incelenen konu üzerinden katılımcıların görüş, tutum, inançlarını vb. kritelerin belirlenen örneklem üzerinden araştırılmasıdır. Tarama modellerinin içerisinde bu araştırmaya en uygun olan ilişkisel tarama modelinin kullanılmasının nedeni ise belirlenen değişkenler arasındaki ilişkileri belirlemek için kullanılmasıdır. Öğretmen adaylarının öğrenme ve öğretme teorileri, teknolojik alan bilgisi ve TPAB özgüvenleri üzerinde; cinsiyet, bölüm türü, sınıf düzeyleri, anne ve baba eğitim düzeyleri gibi etkenlerin farklılık gösterip göstermediğine ilişkin hususlar incelenmiştir. Elde edilen bulgular ışığında "cinsiyet" değişkeninin öğretmen adaylarının pedagojik ve epistemolojik inançlarını etkilediği ayrıca kadın öğretmen adaylarının erkek öğretmen adaylarına göre öğrenmeye-öğretmeye ve bilgiye yönelik inançlarının daha olumlu olduğu saptanmıştır. Bunun yanında öğretmen adaylarının pedagojik inançlarının "bölüm türü" ve "anne eğitim düzeyi" değişkenlerinden etkilendiği öğrenen-merkezli bir inanca sahip oldukları tespit edilmiştir. Bu araştırmada teknolojik pedagojik alan bilgisi ise "gelir düzeyi" değişkenlerinden etkilenmektedir. Öğretmen adaylarının teknolojik pedagojik alan bilgisi özgüvenleri üzerinde yapılan inceleme sonucunda "gelir düzeyi" değişkeninin etkili olduğu gözlemlenmiştir. Teknolojik pedagojik alan bilgileri ve teknolojik pedagojik alan bilgisi özgüvenlerinin ortak olarak "gelir düzeyi"nden etkilenmesinin en büyük nedenlerinden birisi dizüstü bilgisayarı ve internet kullanımın maddi olanakları daha iyi olan ailelerin teknolojik aletlere ulaşma imkanları daha yüksek olduğundan; aileler çocuklarına bu tarz imkanları daha kolay ve kaliteli sunabilmektedir. Dolayısıyla bu durum bireylerin teknolojik gelişmelere daha hızlı ayak uydurmasına neden olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Pedagojik inanç, epistemolojik inanç, teknolojik pedagojik alan bilgisi, teknolojik pedagojik alan bilgisi özgüveni

ANALYSIS OF PEDAGOGICAL-EPYSTEMOLOGICAL FAITH SYSTEMS AND TECHNOLOGICAL PEDAGOGICAL FIELD INFORMATION STRUCTURES OF TEACHER CANDIDATES

Abstract
The aim of this study is; to examine the relationships between teacher candidates' pedagogical and epistemological beliefs and their technological self-confidence and technological pedagogical content knowledge in terms of various demographic characteristics. Within the scope of this research, a total of 316 teacher candidates, 235 women and 81 men, studying at a foundation university in the 2019-2020 academic year, made a self-assessment of their personal theories against knowledge, their beliefs

about teaching and learning, their self-confidence towards technology-integrated education and technological The relationships between pedagogical content knowledge are described. In describing these relationships; the relational scanning model used in quantitative research methods was used. The purpose of use of the scanning model is to determine the opinions, attitudes, beliefs, etc. It is the investigation of the criteria over the determined sample. The reason for using the rearional scanning model among the scanning models, which is the most suitable for this research,is that it is used to determine the relationships between the determined variables. In the light of the findings obtained, it was determined that the "gender" variable affects the pedagogical and epistemological beliefs of the teacher candidates, and the beliefs of the female teacher candidates towards learning-teaching and knowledge were more positive than the male prospective teachers. In addition, it was determined that teacher candidates have a learner-centered belief that their pedagogical beliefs are influenced by the variables of "department type" and "maternal education level". In this study, technological pedagogical content knowledge is affected by "income level" variables. As a result of the examination of pre-service teachers' self-confidence in technological pedagogical content knowledge, it was observed that the "income level" variable was effective. The reason why technological pedagogical content knowledge and technological pedagogical content knowledge are affected by "income level" has emerged in similar studies. One of the biggest reasons can be shown as the fact that laptop and internet usage move in the same direction according to income level. As families with better financial means have better access to technological devices; families can offer such opportunities to their children more easily and with higher quality. Therefore, this situation causes individuals to keep up with technological developments more quickly.

Keywords: Pedagogical belief, epistemological belief, technological pedagogical content knowledge, technological pedagogical content knowledge self-confidence

1.GİRİŞ

21 yüzyılın vazgeçilmezi olan teknoloji hayatımızın neredeyse her noktasında yer almaktadır. Bu alanlar genel çatı altında toplanabilmektedir. Sağlık, ekonomi, ulaşım , eğitim gibi dünyanın kabul ettiği kullanım alanları vardır (Oktay, 2001). Her bir alan kendi içerisinde teknolojiyle farklı bağlantıları sahiptir. Eğitimde teknojinin varlığı ise başlı başına insanoğlunu değişime yönlendirmiştir.İnsan ve teknolojiyi aynı ipin üzerinde yürüyen cambaz gibi düşündüğümüzde insan zihninin gelişmesi teknolojininde değişmesi gelişmesi demektir (Doğan, 2016). Teknoloji insan olmadan kendini yenileyip değişime uğrayamaz. Bireyin gelişmesi demek eğitiminin varlığının sürmesi demektir. Yani insanın gelişmesi için eğitim şart olup teknolojinin gelişmesi için insan ve eğitim şarttır (Bozpolat ve Arslan, 2018). Eğitim, insanın doğumundan itibaren maruz kaldığı bir olaydır. Daha planlı ve programlı bir süreç içerisinde ilerlemesi için öğretim gereklidir. Burada okul kavramı ortaya çıkmıştır. Okul insanların bir arada öğretim gördükleri yerdir (Baştepe, 2009). Yeni nesil okul sistemlerinde teknoloji büyük etkileriyle eğitime ve öğretime büyük çaplı yardım sağlamaktadır. Daha kalici ve kaliteli bir eğitim için günümüzde teknolojiyi ders anlatımı esnasında fazlasıyla kullanılmaktadır. Örnek vermek gerekirse Türkiye'de Fatih Projesiyle birlikte eğitim çok farklı bir boyuta gelmiştir. Bozkuş ve Karacabey'ın (2019) makalesinde faith projesi ile eğitimde bilişim teknolojilerinin kullanımı hakkında 10 proje koordinatörün verdikleri bilgi ışığı sonucunda soru çözümleri için kullanılan sürenin azaldığını, soyut kavramların somutlaştırmanın kolaylaştığını, öğrencilerin derse bakış açılarının olumlu yönde etkilendiği sonucuna varılmıştır. Öğretim planlanıp aktarılan bir olay iken yeniyüzyıla uygun olarak gelişen kavramlar ve modeller mevcuttur. Shulman'ın (1987) *pedagojik alan bilgisi* kavramı eğitimcinin öğreteceği bilgileri ve onları nasıl aktaracağı konusunda planlayıp programlamasını kapsamaktadır. Bu özellik günümüzde her öğretmende beklenen bir özelliktir. Shulman'ın kavramı sonrasında teknolojinin hayatta bu derece etkisiyle pedagojik alan bilgisi içerisinde teknolojide katılmıştır. Mishra ve Koehler'ın (2006) Teknolojik Pedagojik Alan Bilgisi modellemesiyle, *teknolojik bilgi* (teknolojik aletlerin kullanım hakkında bilgi), *pedagojik bilgi* (fen, tarih vb. konularda öğretim stilleri ile ilgi bilgi) ve *alan bilgisi* (aktarılacak konu hakkında bilgi) harmanlanmıştır. Bu çalışmada ise eğitim ve öğretimin en önemli faktörü olan öğretmenlerin , lisans eğitimleri sürerken kendilerini teknolojik pedagojik alan bilgileri ve teknolojik pedagojik alan bilgilerinin özgüvenlerini ile pedagojik ve epistemolojik inançları arasındaki anlamlı farklılığı incelenmiştir. Amaç, bu araştırmaya katılan öğretmen adaylarının öğrenen yada öğreten

merkezli inanca sahip olup olmadığını, epistemolojik öğrenmeye yönelik inançlarının ne derece olduğu ile teknolojik pedagojik alan bilgilerinin ve teknolojik pedagojik alan bilgilerinin özgüvenlerinin demografik özellikleri üzerinde anlamlılıklarını açığa çıkarmak için amaçlanmıştır.

2.MATERYAL VE METOD

Bu araştırma İstanbul ilinde yer alan bir vakıf üniversitesinde 2019-2020 eğitim öğretim döneminde eğitim almış 235 kadın, 81 erkek olmak üzere 316 öğretmen adayı üzerinden incelenmiştir. Katılımcıların cinsiyet, sınıf düzeyleri ve okudukları bölüm türlerine göre dağılımları Tablo 1.'de yer verilmiştir. Bu çalışmada bireylerin görüş, tutum ve inançları doğrultusunda belirlenen demografik özellikler ile teknolojik pedagojik alan bilgileri arasındaki ilişkiyi incelemek adına, nicel araştırma yöntemlerinden olan ilişkilsel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmada veri toplamak için kullanılan pedagojik inanç sistemleri ölçeği; öğrenmeye ve öğretmeye yönelik iki alt alana sahip 30 maddeli olumlu ve olumsuz cümleler içeren beşli likert tipi bir ölçektir. Ölçekte toplam puanın düşük olması bireyin öğreten merkezli pedagojik inanaca sahip olduğunu, yüksek puana sahip olan bireylerin ise öğrenen merkezli pedagojik inanca sahip olduğu gözlemlenmektedir. En yüksek toplam puan 120 iken en düşük toplam puan 0 dir. (Soysal,Radmard & Kutluca,2008). İkinci kullanılan ölçek ise öğrenmeye yönelik epistemolojik inançlar ölçeğidir. Ölçeğin içerisinde beşli likert tipinde olumlu ve olumsuz cümlelerin yer aldığı 23 madde bulunmaktadır. Ölçekte en yüksek puan alan kişileri epistemolojik ve öğrenmeye yönelik inançlarının olumlu yönde olduğunu, en düşük toplam puanı alan kişilerin ise epistemolojik ve öğrenmeye yönelik inançlarının olumsuz yönde olduğu belirlenmiştir. En yüksek toplam puan 92 iken en düşük toplam puan 0'dir. Üçüncü kullanılan ölçek ise teknolojik pedagojik alan bilgisi özgüven ölçeğidir. İçerisinde 6'lı likert tipine sahip 31 maddeden oluşan altı alt alanı olan TPAB özgüvenini değerlendiren ölçekte en yüksek toplam puan 181 iken en düşük toplam puan ise 26 puandır.Yüksek puan alan bireylerin TPAB özgüvenlerinin iyi olduğunu , düşük puan alan bireylerin ise TPAB özgüvenlerinin geliştirilmesi tespit edilmiştir (Timur ve Taşer, 2011). Dördüncü ve sonuncu olan teknolojik pedagojik alan bilgisi ölçeği ise araştırmanın kilit taşıdır. Ölçek 59 maddeden oluşmuş olup sayı çizelgesi değerleriyle değerlendime yapılması istenmiştir.Tüm bu ölçeklerin ana bağlantısı olan sosyo- demografik özellikler formu ise ölçeklerin ilk sayfasında yer verilmiştir. Bireylerin özellikleri ile dört ölçek arasında ilişkiler kurularak analizler yapılmıştır. Veri analizleri için IBM SPPSS Statistics 20 paket programı kullanılmıştır. Betimsel istatistik yapılarak katılımcıların toplam sayısına, maksimum ve minimum aldıkları değerlere, ortalama puanlarına ve standart sapmasına ulaşılmaya çalışılmıştır. Pedaogojik inanç sistemleri ölçeği, öğrenmeye yönelik inanç sistemleri ölçeği, teknolojik pedagojik alan bilgisi özgüvenleri ölçeği ve teknolojik pedagojik alan bilgisi ölçeklerinin bireylerin sosyo demografik özellikleri ile aralarında anlamlı farklılık olup olmadığını saptamak amacıyla tek yönlü varyans (ANOVA) kullanmış ayriyetten anlamlılık düzeyi $p<0,05$ olarak adlandırılmıştır. Ölçeklerin hepsinin güvenirlik kat sayısının incelenmesi için Cronback Alpha uygulanırken verilerin normallikliği control edilmek için Kolmogtov-Smirgov normallik testi uygulanmıştır.

Tablo 1. Öğretmen adaylarının cinsiyet, sınıf ve bölüme göre sınıflandırılması

Bölüm Türü	1.Sınıf		2.Sınıf		3.Sınıf		4.Sınıf		Toplam
	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	
Matematik Öğretmenliği	1	0	11	4	0	0	0	0	**16 (%5,06)**
Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Öğretmenliği	0	0	1	1	3	5	5	17	**32 (%10,1)**
Arapça Öğretmenliği	14	2	1	0	11	1	2	0	**31(%9,8)**
Sınıf Öğretmenliği	4	0	42	4	1	1	2	0	**48(%15,1)**
Türkçe Öğretmenliği	27	10	19	7	1	1	3	3	**73(%23,1)**
Okul Öncesi Öğretmenliği	2	1	12	3	24	3	29	1	**76(%24)**
Özel Eğitim Öğretmenliği	0	0	0	0	21	13	0	0	**34(%10,7)**
TOPLAM	**48(%15,1)**	**13(%4,1)**	**87(%27,5)**	**19(%6)**	**61(%19,3)**	**25(%7,9)**	**42(%13,2)**	**21(%6,6)**	**316**
	61		**106**		**85**		**63**		

3.BULGULAR

Bu alanda, pedagojik inanç sistemleri ölçeği (PİSÖ), epistemolojik inanç sistemleri ölçeği (ÖYEİÖ), teknolojik pedagojik alan bilgisi ölçeği (TPABÖ) ve teknolojik pedagojik alan bilgisi özgüveni ölçeği (TPABÖGÖ) sonucunda elde edilen bilgiler incelenip yorumlanmıştır. PİSÖ, ÖYEİÖ, TPABÖ ve TPABÖGÖ puanlarına ait betimsel istatiklerine Tablo 2'de yer verilmiştir. Tablo 2 bakıldığında PİSÖ katılan öğretmen adaylarının pedagojik inançlarının (3,15) yüksek olduğu ölçülmüştür. Puanlamayı daha ayrıntılı incelemek amacıyla istatistik yaklaşım geliştirilmiştir. Elde edilen bilgiler sonucunda PİSÖ katılan öğretmen adaylarının %40,5'i hem öğrenen hemde öğreten merkezli inancına sahip olduğu söylenebilir.

Tablo 2. PİSÖ, ÖYEİÖ, TPABÖ ve TPABÖGÖ puanlarının ait betimsel istatistikler

	N	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
PİSÖ (30 madde)	316	1,67	4,00	3,15	,39
ÖYEİÖ (21 madde)	316	1,90	4,00	3,04	,38
TPABÖGÖ (31 madde)	316	1,06	5,00	3,63	,70
TPABÖ (51 madde)	316	,28	4,00	2,74	,73

Öğrenmeye yönelik epistemolojik inanç sistemi ölçeğinin puanlarına (3,04) ait betimsel istatistiğine bakıldığında yüksek olduğu gözlenmiştir. Geliştirilen istatistik yaklaşımına göre %45,2'sının öğrenmeye ve bilgiye yönelik inançlarının olumlu ve olumsuz yöne yaslı olduğu söylemek mümkündür. Teknolojik pedagojik alan bilgisi özgüven ölçeğinin (3,63) Tablo 2'de yer verilen ortalama değere göre yüksek olduğu gözlenmiştir. Geliştirilen istatistik yaklaşıma göre 127 kişi yani %40,1'i teknolojik pedagojik alan bilgi özgüvenlerinin orta düzeyde olduğu saptanmıştır. Teknolojik pedagojik alan bilgisi ölçeği (2,74) betimsel istatistiğe göre orta puan aralığında olduğu saptanmıştır. Geliştirilen istatistik yaklaşıma göre 127 kişi yani %40,1'i teknolojik pedagojik alan bilgilerinin orta düzeyde olduğu saptanmıştır.

Tablo 3. Katılımcıların değişkenlere göre PİSÖ, ÖYEİÖ, TPABÖ ve TPABÖGÖ ortalama puan dağılımları

PİSÖ	**X**	
Cinsiyet	**KADIN**	**ERKEK**
	3,17	3,08
Bölüm Türü	**EN DÜŞÜK**	**EN YÜKSEK**
	ÖZEL EĞİTİM Ö. 3,01	ARAPÇA Ö. 3,26
Sınıf Düzeyi	**EN DÜŞÜK**	**EN YÜKSEK**
	4.SINIF 3,11	1.SINIF 3,20
Gelir Düzeyi	**EN DÜŞÜK**	**EN YÜKSEK**
	5501-6500 TL 3,08	4501-5500 TL 3,23
Anne Eğitim Düzeyi	**EN DÜŞÜK**	**EN YÜKSEK**
	OKUR-YAZAR 2,89	İLKOKUL 3,26
Baba Eğitim Düzeyi	**EN DÜŞÜK**	**EN YÜKSEK**
	OKUMAZ-YAZMAZ 2,96	DOKTORA 3,43

ÖYEİÖ	**X**	
Cinsiyet	**KADIN**	**ERKEK**
	3,06	3,01
Bölüm Türü	**EN DÜŞÜK**	**EN YÜKSEK**
	MATEMATİK Ö. 2,94	ARAPÇA Ö. 3,13
Sınıf Düzeyi	**EN DÜŞÜK**	**EN YÜKSEK**
	1 VE 2 SINIF 3,03	4.SINIF 3,06
Gelir Düzeyi	**EN DÜŞÜK**	**EN YÜKSEK**
	2501-3500 TL 2,99	4501-5500,5501-6500 3,08
Anne Eğitim Düzeyi	**EN DÜŞÜK**	**EN YÜKSEK**
	OKUR-YAZAR 2,85	YÜKSEKLİSANS 3,19
Baba Eğitim Düzeyi	**EN DÜŞÜK**	**EN YÜKSEK**
	OKUR-YAZAR 2,93	YÜKSEKLİSANS 3,29

TPABÖGÖ	X	
Cinsiyet	**KADIN**	**ERKEK**
	3,59	3,72
Bölüm Türü	**EN DÜŞÜK**	**EN YÜKSEK**
	ARAPÇA Ö. 3,53	ÖZEL EĞİTİM Ö. 3,74
Sınıf Düzeyi	**EN DÜŞÜK**	**EN YÜKSEK**
	1.SINIF 3,56	3.SINIF 3,67
Gelir Düzeyi	**EN DÜŞÜK**	**EN YÜKSEK**
	2501-3500 TL 3,48	4501-5500 TL 3,87
Anne Eğitim Düzeyi	**EN DÜŞÜK**	**EN YÜKSEK**
	OKUR-YAZAR 3,08	ÖNLİSANS 3,74
Baba Eğitim Düzeyi	**EN DÜŞÜK**	**EN YÜKSEK**
	OKUR-YAZAR 3,35	OKUMAZ-YAZMAZ 4,22

TPABÖ	X	
Cinsiyet	**KADIN**	**ERKEK**
	2,74	2,73
Bölüm Türü	**EN DÜŞÜK**	**EN YÜKSEK**
	TÜRKÇE Ö. 2,60	BÖTE 2,89
Sınıf Düzeyi	**EN DÜŞÜK**	**EN YÜKSEK**
	1.SINIF 2,60	3.SINIF 2,83
Gelir Düzeyi	**EN DÜŞÜK**	**EN YÜKSEK**
	1500-2500 TL 2,54	4501-5500 TL 2,94
Anne Eğitim Düzeyi	**EN DÜŞÜK**	**EN YÜKSEK**
	OKUR-YAZAR 2,13	ÖNLİSANS 2,13
Baba Eğitim Düzeyi	**EN DÜŞÜK**	**EN YÜKSEK**
	OKUR-YAZAR 2,42	DOKTORA 3,37

Tüm ölçeklerin analiz sonuçlarına göre ortalama puanlamalar yukarıda yer alan Tablo 3'de dağılımları verilmiştir. Elde edilen bilgilere göre T-testi sonucunda PİSÖ,ÖYEİÖ ve TPABÖ 'de kadın öğretmen adaylarının ortalama puanlarının erkek öğretmen adaylarına göre daha fazla olduğu sonucuna varılmıştır. Teknolojik pedagojik alan bilgisi özgüven ölçeğinde ise diğer ölçeklerden farklı olarak erkek öğretmen adaylarının kadın öğretmen adaylarına göre daha yüksek ortalama elde ettikleri gözlemlenmiştir. Eğitim fakültesinde farklı bölümlerde yer alan katılımcıların ölçekten ölçeğe göre farklı sonuçlar elde edilmiştir. Ölçeklerin sırasıyla en düşük ortalama puanları şu şekildedir; PİSÖ'da özel eğitim öğretmenliği ($X_{özeleğitim}$=3,01), ÖYEİÖ'de matematik öğretmenliği ($X_{matematik}$=2,94), TPABÖGÖ'de arapça öğretmenliği ($X_{arapça}$=3,53) ve TPABÖ'de türkçe öğretmenliğidir ($X_{türkçe}$=2,60). Bölüm türünde en düşük ortalamalar karşılaştırıldığında Türkçe Öğretmenliği diğer alanlara göre daha az ortalamaya sahip olduğu görülmektedir. Ölçeklerde bölüm değişkenine göre en yüksek ortalamalar sırasıyla şu şekildedir; PİSÖ'da arapça öğretmenliği ($X_{arapça}$=3,26), ÖYEİÖ'de arapça öğretmenliği ($X_{arapça}$=3,13), TPABÖGÖ'de özel eğitim öğretmenliği ($X_{özeleğitim}$=3,74) ve TPABÖ'de bilgisayar öğretmenliğidir ($X_{BÖTE}$=2,89). Araştırmada yer alan bireylerin okudukları bölümlere göre en yüksek ortalama yapan alan özel eğitim öğretmenliğidir. Sosyo demografik özelliklerinden birisi olan sınıf düzeyi değişkenin tüm ölçekler içerisinde ortalama puanlar incelendiğinde en düşük puanlamalar şu şekildedir; Pedagojik inanç sistemi ölçeğinde 5501-6500 TL ($X_{5501-6500TL}$=3,08), epistemolojik inanç sistemleri ölçeği 2501-3500 TL ($X_{2501-3500TL}$=2,99), teknolojik pedagojik alan bilgisi özgüven ölçeği 2501-3500 TL($X_{2501-3500TL}$=3,48) ve teknolojik pedagojik alan bilgisi ölçeği 1500-2500 TL'dir ($X_{1500-2500TL}$=2,54). Aralarında karşılaştırma yapıldığında en düşük ortalama puana ait TPABÖ'da 1500-2500 TL gelire sahip olan öğretmen adayları olduğu söylemek mümkündür. Gelir düzeyine göre en yüksek ortalama puanlar arasında sıralamaya alındığında Tablo 3'de yer alan TPABÖGÖ'de 4501-5500 TL ($X_{4501-5500TL}$=3,87) gelirine sahip öğretmen adaylarının diğer ölçeklere göre daha fazla ortalamaya sahip olduğu saptanmıştır.Bir diğer değişken olan anne eğitim düzeyi tüm ölçeklerde en düşük

ortalama puana sahip olan okur-yazar seviyesidir. Öğretmen adaylarının anne eğitim düzeylerinde en yüksek puan ortalamasına önlisans mezunlarıdır($X_{önlisans}$=3,74). Baba eğitim düzeylerinde ise ÖYEİÖ,TPABÖ ve TPABÖGÖ 'de en düşük puan ortalamasına okur-yazar düzeyi yer almaktadır. En yüksek puan ortalamasına ait PİSÖ ve TPABÖ'de baba eğitim düzeylerinin doktora mezunları yer almaktadır.

Tablo 4. Öğretmen adaylarının cinsiyet,bölüm türü, sınıf düzeyi, gelir düzeyi, anne ve baba eğitim düzey değişkenlerine bağlı olarak PİSÖ, ÖYEİÖ, TPABÖ ve TPABÖGÖ puanlarının tek yönlü varyans analizinden anlamlı farklılıkların dağılımları

PİSÖ	p	Anlamlı Fark
Cinsiyet	,026	VAR
Bölüm Türü	,046	VAR
Sınıf Düzeyi	,535	YOK
Gelir Düzeyi	,541	YOK
Anne Eğitim Düzeyi	,027	VAR
Baba Eğitim Düzeyi	,613	YOK

ÖYEİÖ	p	Anlamlı Fark
Cinsiyet	,010	VAR
Bölüm Türü	,520	YOK
Sınıf Düzeyi	,693	YOK
Gelir Düzeyi	,857	YOK
Anne Eğitim Düzeyi	,352	YOK
Baba Eğitim Düzeyi	,512	YOK

TPABÖ	P	Anlamlı Fark
Cinsiyet	,931	YOK
Bölüm Türü	,364	YOK
Sınıf Düzeyi	,046	VAR
Gelir Düzeyi	,541	YOK
Anne Eğitim Düzeyi	,108	YOK
Baba Eğitim Düzeyi	,417	YOK

TPABÖGÖ	p	Anlamlı Fark
Cinsiyet	,694	YOK
Bölüm Türü	,940	YOK
Sınıf Düzeyi	,869	YOK
Gelir Düzeyi	,043	VAR
Anne Eğitim Düzeyi	,211	YOK
Baba Eğitim Düzeyi	,309	YOK

Yukarıda yer verilen Tablo 4'de öğretmen adaylarının sosyo demografik değişkenlerinin ölçekler ile arasındaki anlamlı farklılığına bakılmak adına tek yönlü varyans (ANOVA) analizi uygulanmış sonuçlarıda tabloda yer verilmiştir. Anlamlı farklılığın belirten p değeri ,05'den büyük ise anlamlı farklılık yokken ,05'den küçük olması anlamlı ilişkinin olduğunu belirtmektedir. Öğretmen adaylarının cinsiyet [p≤,05; p=,026], bölüm türü [p≤,05; p=,046] ve anne eğitim düzeylerinin [p≤,05; p=,027] pedagojik inançları ile arasında anlamlı ilişkileri gözlemlenmiştir. Katılımcıların cinsiyet haricinde diğer değişkenlerinin öğrenmeye yönelik epistemolojik inançlarının etkilenmediği gözlemlenmiştir. Bu bağlamda, epistemolojik inanç ölçeğinde araştırmada yer alan bireylerinin cinsiyetlerinin epistemolojik inançları ile aralarında anlamlı farklılık vardır [p≤,05; p=,010].

Teknolojik pedagojik alan bilgisi ölçeğinin tek yönlü varyans analizi sonucunda elde edilen bilgilere göre p değerinin 0,05'den küçük olduğu tek değişken sınıf düzeyi değişkenidir [p≤,05; p=,046]. Daha ayrıntılı incelemek gerekirse 316 öğretmen adayının teknolojik pedagojik alan bilgilerinin sınıf düzeyi değişkeni ile aralarında anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir. Son ölçek olan TPABÖGÖ üzerinden öğretmen adaylarının teknolojik pedaogik alan bilgilerinin özgüvenlerinin belirlenen değişkenler ile anlamlı farklılığına bakmak için tek yönlü varyans istatistiği uygulanmış sonucunda ise gelir düzeyi değişkeninin etki ettiği saptanmıştır [p≤,05; p=,043]. Özetlemek gerekirse gelir düzeyi öğretmen adaylarının teknolojik pedagojik alan bilgisi özgüvenlerine etki etmektedir.

4.SONUÇ

Bu araştırmada, öğretmen adaylarının pedagojik-epistemolojik inançları ile teknolojik pedagojik alan bilgisi ve teknolojik pedagojik alan bilgisi özgüvenlerini incelenmiştir. Elde edilen bulgular sonucunda tüm ölçeklerin orta puan aralığında olduklarını saptanmıştırn.Bu demektir ki; 316 öğretmen adayının PİSÖ'da "öğrenen-öğreten merkezli" iken, ÖYEİÖ'de "öğrenmeye ve bilgiye yönelik" inançlarının olduğunu, TPABÖGÖ'de teknolojik pedagojik alan bilgisi özgüvenlerinin ve TPABÖ'de teknolojik pedagojik alan bilgilerinin orta düzeyde oldukları saptanmıştır. Her bir bireyin farklı özelliklerin(cinsiyet,bölüm türü, sınıf düzeyi, gelir düzeyi, anne ve baba eğitim düzeyleri) olması pedagojik ve epistemolojik inançlarını cinsiyet yönünden ortak olarak etkiledikleri gözlemlenmiştir. Öğretmen adaylarının gelir düzeyleri dört ölçek arasından sadece teknolojik pedagojik alan bilgisi özgüvenlerini etkilemektedir.Teknolojik pedagojik alan bilgisi düzeylerini ise eğitim fakültesinde okudukları sınıf düzeylerinden etkilendiklerini saptanmıştır.

TEŞEKKÜRLER

Bu çalışma esnasında lisansta ve yükseklisansımda hocalığımı yapan, bilgilerini paylaşmaktan asla çekinmeyen ve her daim yön gösterici olan sayın Dr. Öğr. Üyesi Yılmaz SOYSAL'a en içten dileklerimle teşekkür ediyorum. Beni bugünlere getiren değerli aileme, teşekkürlerimi eğitimde yaptığım en ufak başarılarımı onların sayesinde olduklarını bilerek her daim yanı başımda olmalarını diliyorum.

KAYNAKÇA

OKTAY, A. , OĞUZ,O. ve AYHAN, H. (2001). *21.Yüzyılda ğitim ve Türkçe Eğitim Sistemi*. Serdar Yayınevi. 1.Baskı.

BAŞTEPE, İ. (2009), Etkili Okulun Eğitim-Öğretim Süreci ve Ortamı Boyutlarının Nitelikleri, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt 8, sayı 29, syf. 76-83.

BOZKUŞ, K. ve KARACABEY, M. F. (2019), Fatih Projesi ile Eğitimde Bilişim Teknolojilerinin Kullanımı: Ne Kadar Yol Alındı?, *Yaşadıkça Eğitim*, cilt 33, sayı 1, syf. 17- 32.

BOZPOLAT, E. ve ARSLAN, A. (2018), Öğretmen Adaylarının Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarım Dersine İlişkin Görüşleri, *E-Uluslararası Eğitim Araştırma Dergisi*, cilt 9, sayı 3, syf. 60-84.

DOĞAN, S. (2016), Eğitim ve Öğretimde Teknolojinin Doğru Kullanımı ve 0-7 Yaş Çağındaki Çocuklarda Teknolojinin Etkisi, *Yeni Türkiye*, cilt 1, syf. 722-730.

SHULMAN, L. S. (1986), Those Who Understand:Knowledge Growth in Teaching, *Educational* Researcher, cilt 15, sayı 1, syf. 1-23.

SOYSAL, Y., RADMARD, S. ve KUTLUCA, A. Y. (2018), Pedagojik İnanç Sistemleri Ölçeğinin Uygulamalı Olarak Uyarlama, Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması, *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, cilt 8, sayı 3, syf. 1-17.

SOYSAL, Y. ve TANIK, H. (2017). "Akademisyenlerin Öğretimsel Bariyerlere Yönelik Atıfların Pedagojik-Epistemolojik İnanç Sistemleri Bağlamında İncelenmesi, *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi,* cilt 7, sayı 2, syf. 333-352.

SOYUT KUTSALDAN SOMUT KUTSALA: "LOGOS"UN TOPLUMSALLAŞMA SÜRECİNE KISA BİR BAKIŞ

Sıddık Ağçoban
Kırklareli Üniversitesi / İlahiyat Fakültesi / Din Sosyolojisi
s.agcoban@hotmail.com

Özet
"Logos" başta filozoflar arasında dolaşan felsefi bir kavramdı. Bu yüzden de belirgin şekilde soyuttu. Fakat monoteist dinler sayesinde din adamları bu kavramı filozoflardan aldılar. Din adamlarının literatürüne girince kavramın felsefi niteliği azaldı, dini niteliği arttı ve anlamı kademeli olarak somutlaşmaya başladı. Aslında din adamlarının yaptığı şey kavramı toplumsallaştırmaktan ibaretti. Bu çalışma dinin ve buna bağlı olarak da kutsalın toplumsal bir nitelik taşıdığı iddiasından hareket etmektedir. "Logos" burada bir tür kilit kavram olarak kullanılmıştır. Kavram ilk olarak antik Yunan filozofu Herakleitos tarafından "tanrısal ruh" anlamında kullanılmıştır. Stoacılar bunu "Tanrı Logos" olarak kullandılar. Yahudi felsefesinde ise ikisi birbirinden ayrıldı ve "Tanrı'nın Logosu" olarak değiştirildi. Yahudiler linguistik bir devrim yaparak sıfat tamlamasını isim tamlamasına çevirmiş oldular. Hıristiyanlıkta ise "Hikmet" veya "Kutsal Ruh" anlamındaki kavram "logos" ile değiştirildi. Tanrının kelimesi olan logos İsa'nın bedeninde tecessüm ederek tanrıyı bilinir hale getirmiştir. İslamiyette ise Allah'ın sözü (Kelamullah) değiştirilmemek üzere her harfi korunmuş olan Kuran'dır. Kuran'ın okyanuslar kadar derin anlamlar ihtiva ettiği bildirilmiş olsa da nihayetinde o iki kapak arasına alınmış oldukça somut bir metindir. Bireylerin bu metni belli ölçüde yorumlamasına izin verilir fakat metne dokunmasına izin verilmez. Biz burada monoteist dinler sayesinde "logos"un soyuttan somuta doğru bir evriliş takip ettiğini ileri sürüyor ve en somut olanın en toplumsal olduğunu savunuyoruz. Buradan yola çıkarak toplumsallık bakımından en zayıf olanın Herakleitosçular, en güçlü olanın ise Müslümanlar olduğunu ileri sürebiliriz. Okurun burada felsefeden dine atlamadığımızı ve kıyaslanamaz iki şeyi kıyaslamaya çalışmadığımızı bilmesini özellikle istirham ederiz.

Anahtar Kelimeler: Din, Toplum, Toplumsallaşma, Logos, Felsefe.

FROM ABSTRACT SACRED TO CONCRETE SACRED: A BRIEF OVERVIEW OF THE SOCIALIZATION PROCESS OF "LOGOS"

Abstract
"Logos" was a philosophical concept that circulated primarily among philosophers. So it was extraordinarily abstract. But thanks to monotheist religions, the clergy got this concept from the philosophers. When it entered the literature of the clergy, the philosophical character of the concept decreased, its religious character increased, and the meaning of the concept gradually began to become concrete. In fact, what the clergy did was socialize the concept. This work is based on the claim that religion and the sacred have a social character. "Logos" are used here as a kind of "key concept". The concept was first used by the ancient Greek philosopher Heraclitus to mean "divine spirit". The Stoics used this as "God Logos". In Jewish philosophy, two concepts were separated from each other and this usage was changed to "God's Logo". Jews made a linguistic expansion and translated the adjective clause into noun clause. In Christianity, the term meaning "Wisdom" or "Holy Spirit" was replaced by "logos". The logos, the word of God, were embodied in the body of Jesus and made God known. And in Islam, the word of Allah (Kalamullah) is the Qur'an, in which every letter is preserved. Although it has been reported that the Quran has meanings as deep as the oceans, it is ultimately a very concrete text enclosed between two covers. Individuals are allowed to interpret this text to some extent, but are not allowed to touch the text. Here, we argue that the "logos" follows an evolution from abstract to concrete, thanks to monotheist religions, and we argue that the most concrete is the most social. Based on this, we can argue that the weakest in terms of sociality are the Heraclitusists, and the strongest are the Muslims. We would particularly like the reader to know that we do not leap from philosophy to religion and that we are not try to compare two incomparable things.

Keywords: Religion, Society, Socialization, Logos, Philosophy.

Giriş

Bu çalışma derinlemesine bir felsefi çalışma değildir. Aynı zamanda bir dinler tarihi çalışması da değildir. Fakat bu ikisinden de yararlanmaya çalışan bir din sosyolojisi çalışmasıdır. Bu çalışma dinin -dolayısıyla da kutsalın- yaşanabilir formlarının toplumsal bir nitelik taşıdığı iddiasından hareket etmektedir. Logos burada bir tür kilit kavram olarak kullanılmıştır. Buna göre filozoflar sosyolojik düşünmezler, felsefi düşünürler. Bu yüzden de kullandıkları dil büyük oranda soyuttur. Oysa din adamlarının kullandıkları dil toplumsaldır. Toplumsaldan kasıt toplumun ürettiği değil anlayabildiğidir. Yani bir dil ne kadar somut, kolay ve anlaşılabilirse o kadar toplumsaldır. Buna dilin uzlaşımsal olması da denir. Din adamının, dinini anlatmak (tebliğ) ve onu yaymak için kullandığı dil iki unsur içermelidir. Biri tanrının kutsal niteliğini korumak diğeri ise onu anlaşılabilir kılmak, buradaki ifadesine göre toplumsallaştırmak. Gerçi Felsefecilerin ifadeleri de dilseldir. Yani onlar da toplumun dilini kullanır, yeni bir dil icat etmezler. Fakat o entelektüalist bir nitelik taşıdığından dini olan kadar uzlaşımsal değildir. İşte "logos" burada güzel bir örnek olarak devreye girer. Kavram felsefe literatüründe büyük ölçüde özgür, soyut ve bireyselken, din adamlarının literatürüne girdiğinde somut, nesnel ve toplumsal olmaya başlar. Bu yazı "logos"un Yunan felsefesi ile monoteist dinler arasındaki yolculuğunda soyuttan somuta doğru evrildiğini ileri sürmektedir.

Yazıda önemle belirtmek istediğim bir husus var. Yazı felsefe ile din arasında mutlak bir ayrım yapıp ikisini ayrı ve farklı bir dünya gibi tanıtmaz. Diğer bir ifadeyle yazı içinde geçen din ve felsefe kelimeleri mutlak manalarına gönderme yapmaz. Din kelimesi Yahudilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlık dinlerine ait, özellikle de logosu konu edinen literatürü kasteder. Felsefe kelimesi ise eski Yunan felsefesinde logos'un hangi anlamlarda kullanıldığını anlatan metinleri kasteder. Yapılan genellemeler tamamen logos üzerinden çıkarılmış yorumlardır. Bu yüzden bu çalışma derinlemesine bir analiz ve kıyaslama yazısı olarak görülmemelidir. Bir bildiri hacmine uygun olacak şekilde tamamen temel verilere dayalı bir yorumlama çalışmasıdır.

Metinde atıf yapılan Kur'an ayetlerinin tercümesi Diyanet'in "https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf" adlı sitesinden aynen alınmıştır.

1.Din ve Toplumsallaşmak

İnsan yaşam bilgisini dış dünyadan ve toplumdan toplar. İnsanın, ne kadar bireysel olursa olsun toplumdan tamamen bağımsız olamayacağı düşünülür. Toplulukçu bir ifadeyle söyleyecek olursak; toplum, insanı bebeklikten itibaren alır ve onu kendisinin bir parçası yapana kadar sahip olduğu bütün araçları uygular. Birey, dünyadaki yaşamını bu araçları kullanarak anlamlandırır. Arendt toplumla birey arasındaki zorunlu irtibatı anlatmak için şöyle der: "Şeyler ve insanlar her tür beşeri etkinlik için bir çevre oluşturur. Aksi halde bu etkinlikler yordamsız ayakları havada kalırdı… Hiçbir insani yaşam hatta vahşi doğada yaşayan münzevinin yaşamı bile başka insanların mevcudiyetine doğrudan ya da dolaylı yoldan tanıklık eden bir dünya olmadan var olamaz" (Arendt, 2013, s. 57). Bir münzevi bile ne kadar yalnızlaşmış olursa olsun kendi toplumuyla olan organik birlikteliğinden tam olarak sıyrılamaz. O, toplumu eleştirme fikrini ve yöntemini bile toplumdan öğrenmiştir (Tillich, 1973, s. 119). Demek ki insanlar dış dünya hakkındaki bilgilerini o dünyayı paylaşan diğer insanlardan öğrenirler. Makul olan bilgiler aslında diğer insanların onayladığı bilgilerdir (Berger, 2012, s. 66). Buna toplumsallaşma süreci de denir. Toplumsallaşma sürecinde kişi "gerek toplumun norm ve değerlerini içselleştirerek, gerekse toplumsal rollerimizi (işçi, arkadaş, yurttaş, vb. olarak) yerine getirmeyi öğrenerek, toplum üyeleri haline gelmeyi" öğrenir (Marshall, 1999, s. 760).

Toplumun bunu yapmak için kullandığı en temel araç dildir. Dil, bilginin uzlaşımsal, uygulanabilir ve aktarılabilir olmasını sağlar. Başta dil olmak üzere toplumsal aktarım araçlarının olabildiğince somut olduğu düşünülürse toplumsallaşma ile somutlaşma (nesnelleşme) arasında diyalojik bir ilişki olduğu ileri sürülebilir. Dil vasıtasıyla nesnel dünyanın toplumsal yapılanması açıklanabilir. Dil, bireysel veya soyut bilgiyi nesnelleştirir (Coşkun, 2012, ss. 56-57). Dilin nesnelleştirme fonksiyonu "din" için de geçerlidir. Diğer bir ifadeyle dinin aşkın bir dünyadan çıkıp somut insan dünyasının bir parçasına dönüşmesi büyük oranda dil sayesinde gerçekleşir. Yani soyut (kutsal) dünyayla somut (insan) dünyayı birbirine kaynaştırır. Bu, Habermas'ın da ilgi alanına girmiştir. Habermas'a göre kutsal olanın anlamlarıyla dünyevi olan içeriklerin dil ortamında beraber olmaları anlamların kaynaşmasına yol açar

(Habermas, 2001, s. 517). Habermas'ın anlattığı sadece kutsal bilgisinin, dilselleştiği zaman yapısındaki dönüşüm için geçerli değildir. Aynı zamanda bu yolla insanların dönüşümü de gerçekleşir. Diğer bir ifadeyle insanlar bağımsız birer birey olmaktan çıkıp dini topluluğun bir parçası haline gelir. Buna "dini toplumsallaşma" süreci denir. Bir kişinin dini topluluğun parçası haline gelmesi durumunu anlatan dini toplumsallaşma şu şekilde tanımlanmaktadır: "Her bir dinin ya da dini geleneğin kendine özgü inanç, öğreti ve kuralları gözetiminde, kişinin nasıl bir dini tutum geliştirilmesi gerektiğinin öğretilmesi ve bunun sonucunda da, kişinin içinde bulunduğu toplumun dini alışkanlıklarına ve beklentilerine uygun davranışlar göstermesi sürecidir" (Coştu, 2012, s. 375).

Özetle dini toplumsallaşma sürecinde iki unsur vardır. Biri bilginin toplumsallaşması diğeri ise bireyin toplumsallaşmasıdır. Bilginin toplumsallaşması demek kutsal dünyasına ait bilginin veya mesajın insan dili kullanılarak anlatılır hale getirilmesidir. Bir bilgi ne kadar dilselse o kadar uzlaşımsal ne kadar uzlaşımsalsa o kadar toplumsal olur. Buradaki toplumsallıktan ve uzlaşımsallıktan kasıt bir bilginin anlatılabilir, anlaşılabilir, uygulanabilir olmasıdır. Aynı durum "logos" için de geçerlidir. Bu yazı bir kavramın, logos kavramının, toplumsallaşma sürecini ele almaya çalışır. Logos felsefi bir kavramken soyut bir dünyaya gönderme yapar, ritüalist bir dünyaya gönderme yapmaz. Oysa dinselleştikçe nesnelleşir, somut ve anlaşılır olmaya başlar. Ve nesnelleştikçe daha ritüalist bir anlayışa atıf yapmaya başlar. Bu yüzden Yahudilerin "logos"u Yunan felsefecilerinkinden daha nesneldir, Hıristiyanların ki ise Yahudilerinkinden daha nesneldir.

2.Logosun Felsefi Kökeni

Logos kavramı felsefi bir çerçeve içinde ilk kez ünlü doğa filozofu Herakleitos'ta ortaya çıkmıştır. Ona göre bu tanrısal ruh ve akıldır (Cevizci, 1999, ss. 552, 553). Herakleitos, varlığın akış ve değişiminin logosa göre olduğunu düşünür. Varlık baştan sona değişirken logos değişmeyen, varlığa hakim olan ve aynı zamanda varlığın kaynağı da olan akli ilkedir (Turgut, 1985, s. 49). Platon, logosu Herakleitos'un kullandığı anlamdan farklı olarak sebep/delil anlamında kullanmıştır. Ona göre logos, bilginin yeterli ve gerekli şartıdır (Turgut, 1985, s. 50).

Sofistler, bu kavramı 'doğru delil' ve o delilin gösterdiği şeyin mantıki yapısı anlamında kullanmışlardır (Taşpınar, 2011, ss. 149-150). Herakleitos'un varlık görüşlerini yeniden yorumlayan Stoacılar ise logosu, evrendeki rasyonel düzenin ve rasyonel faaliyetin yaratıcısı olan kozmik akıl ilkesi olarak görürler (Cevizci, 1999, s. 553). Stoacılara göre Grek ilahları sembolik değerlerdi ve mesela Zeus logosun sembolü idi (Demirci, 2002, s. 16).

Bu kısa bilgilendirmede de görüldüğü gibi logos, felsefi bir kavram olarak kullanıldığında soyut bir dünyaya gönderme yapmıştır. Soyut olduğu için de karşıladığı anlamlar filozoflara göre değişkenlik göstermektedir. Fakat burada dikkat edilmesi gereken husus, logos ilk olarak ilke, yaratıcı akıl, delil gibi kozmik referanslarla kullanılırken Stoacıların onu tanrı kavramıyla ilişkilendirmeye başlamasıdır. Daha doğrusu onun tanrı kavramıyla en açık şekilde ilişkilendirilmesi Stoacılar aracılığıyla olmuştur denilebilir.

3.Yahudi Felsefesi ve Logosun Tanrı'dan Ayrılması

Stoacılar logosu tanrıdan bağımsız bir varlık olarak algılamıyorlar mesela "tanrı logos" şeklinde ikisini bir kullanıyorlardı. Logosu tanrıdan ayrı bir varlık olarak gören ilk kişiler İskenderiye'de yaşayan Yahudi felsefecileridir (Tarakçı, 2011, s. 203). Logos, Yunan felsefesinde materyalist veya panteist bir paradigmaya atıf yapardı. Bu da yaradılışçı ve tek tanrıcı olan Yahudi inancına tersti. İskenderiyeli Yahudiler Yunan kültürü ve felsefiyle iç içe yaşadıklarından Yahudi inancını Yunan felsefesini kullanarak yeniden yorumlamak zorunda kaldılar. Bu yorumlama biçimine ilk başvuran Yahudi filozof, M.Ö. 1. yy'da yaşamış İskenderiyeli Philo'dur (Taşpınar, 2011, s. 144). Philo Yahudi inancı ve tanrı anlayışının Yunan felsefesi kanalıyla anlatılabileceğini savunmuştur. O, geliştirdiği yeni felsefe diliyle bir yandan Yahudi kutsal kitabında anlatılan ezeli, ebedi ve kusursuz olan tanrının aşkın özelliklerini diğer yandan onun kusurlu ve geçici olan evrenle ilişkisini ortaya koymaya çalışmıştır (Taşpınar, 2011, s. 151). Bu aşamada Philo'nun kullandığı temel kavram "logos" olmuştur. Logos onun yaratılış, Tanrı, alem, insan ilişkilerini açıklamak için Yunan felsefesinden aldığı ve geliştirdiği en temel kavramdır (Taşpınar, 2011, s. 145).

Fakat Philo her ne kadar onu Yunan felsefesinden almış olsa ve temel referansları benzer olsa da onun, kavrama belirgin şekilde iki farklı yorum kattığı görülür. Biri, onu tanrı kavramından ayrı bir varlık olarak yorumlaması, diğeri ise kavramdaki aşırı soyutluğu kısmen somutlaştırması. Nitekim Yahudi kutsal kitabı Tanah'ı Yunan felsefiyle yeniden yorumlayan Philo'ya göre "logos" kutsal kitapta anlatılan Tanrı'nın dışında ve onun kelamının temsili olan bir varlıktır. Âlemdeki maddelerin en mükemmel formları logostadır (Taşpınar, 2011, ss. 162-163). Philo ile birlikte İskenderiye'deki Yahudi filozoflar logosu bilinçli olarak somutlaştırma eğiliminde olmuşlardır. Çünkü Tanah'ta geçen bazı ifadelerde mesela "sözünü gönderip iyileştirdi onları, kurtardı ölüm çukurundan" (Mezmurlar 107:20) pasajında olduğu gibi söz yani logos tanrıyla irtibatlı olsa da onun dışında hareket eden bir varlık olarak anlatılır. Bundan dolayı Yahudi filozoflar onu tanrıdan farklı bir varlık olarak telakki etmişler ve Stoacıların "Tanrı logos" ifadesinin yerine "Tanrı'nın logosu" ifadesini kullanmışlardır (Tarakçı, 2011, ss. 203-204). Yahudiler sıfat tamlamasını isim tamlamasına çevirerek dilsel bir açılım yapmış oldular. Çünkü birinde tek isim varken diğerinde iki isim vardır.

Logosu tanrıdan ayrı olarak düşünmek etkili bir yöntemdi. Çünkü bu yöntemle hem Yunan felsefesinin doğrudan içine girmek hem de Yahudi inancındaki tanrıyı kusurlardan tenzih etmek mümkün olmaktadır. Onun işlevselliği ikili yapısından kaynaklanır. Tanrı ne kadar soyutsa logos o kadar somuttur. Bu ayrım, soyut tanrıdan başka somut bir alemin tasavvuru için oldukça elverişli bir düşünme imkanı geliştirmiştir. Tanrının sözü, tanrının yarattığı, tanrı oğlu gibi tanrıyla irtibatlı olan fakat onunla aynı olmayan düalist bir düşünce dünyasının temelini oluşturmuştur. Burada önemli olan birinci yani tanrının tüm soyutluğuyla ve münezzeh vasfıyla korunurken ikincisinin yani diğerlerinin her türlü somutlaştırmaya/nesnelleştirmeye elverişli olmasıdır.

Philo'nun "logos" anlayışı ve tanrı-âlem ilişki hakkında ileri sürdüğü fikirler özellikle Hıristiyan düşüncesini önemli ölçüde etkilemiştir. Hıristiyan logos teolojisinin kökenini Tanah'daki Dabar Yahve (Tanrı Sözü) ile Philo'nun yazılarına dayandırmak mümkündür (Avcı, 2016, s. 57). Philo'yu ilk olarak Hıristiyan ilahiyatçılar keşfetmiş ve öğretisini 'Oğul', 'Mesih', 'Kutsal Ruh', 'Teslis' gibi teolojik problemlerinin temellendirilmesinde kullanmışlardır (Bk. Taşpınar, 2011, s. 145).

4.Hıristiyanlık ve Logosun İsa'ya Dönüşmesi

Yunan felsefesinden sonra Yahudi ilahiyatçıları tarafından benimsenen "logos" ortaçağda Hıristiyan ilahiyatçılarının da gözde kavramlarından biri olmuştur. Logos, İncillerde çok sık geçmekte ve ilk anlam olarak "Tanrı kelamı" yerine kullanılmaktadır (Turgut, 1985, s. 53). İlk olarak Yuhanna İncili'nde kullanılan kavram kilise öğretisinin Kristolojik teolojisinin merkezine yerleşmiş, 'Oğul' veya "Mesih" anlamlarını içermeye başlamıştır. Zamanla Hıristiyan ilahiyatıyla nerdeyse özdeşleşen kavramın ortaçağdan sonraki serüveninde bariz şekilde Hıristiyanlık etkili olmuştur (Taşpınar, 2011, ss. 162-163). Yuhanna, Pavlus'un kullandığı kavramlardan "hikmet" veya "Kutsal Ruh" terimini "logos" ile değiştirmiştir. Tevrat'ın ilk cümlesi olan "başlangıçta Tanrı göğü ve yeri yarattı" cümlesi de Yuhanna tarafından "başlangıçta logos (söz) vardı" şeklinde değiştirilmiştir (Tarakçı, 2011, ss. 207-208). Yuhanna'daki tam ifadenin Türkçesi "Başlangıçta Söz vardı. Söz Tanrı'yla birlikteydi ve Söz Tanrı'ydı. Her şey O'nun aracılığıyla var oldu, var olan hiçbir şey O'nsuz olmadı" (Yuhanna: 1-3) şeklindedir.

Söz ise İsa'nın bedeninde somutlaşarak bilinmez tanrıyı bilinir hale getirmiştir. Hıristiyan vahiy teolojisi açısından Tanrı her ne kadar bilinir olursa olsun bu bilinmenin en somut hali Tanrı'nın Kelimesi'nin (logos) İsa Mesih suretinde tecessüm etmesi yani cisimleşmesiyle olmuştur. Buna göre logos önceleri insanlık tarafından tam bilinir değildi. Oysa İsa'daki tecessümüyle o en somut halde ve tam olarak bilinir hale gelmiştir (Avcı, 2016, ss. 56-57). Bu öğretiyi Hıristiyan teoloji yazarlarında görmek mümkündür. Mesela -Avcı'ya göre- Hıristiyan tamamlayıcı teolojisinin üç önemli teologu İskenderiyeli Clement, Justin Martyr ve Irenaeus'tu. Üçünün de ortak taraflarından biri Kelimenin (logos) İsa Mesih olarak tecessüm etmesiyle kurtuluş tarihinin zirve noktasının oluştuğunu savunmalarıdır. Irenaeus'a göre Kelime İsa Mesih ve Oğul'la özdeştir. Kelime sayesinde görünmeyen Baba görünür hale gelmiştir. Justin, hakikatin İsa'da tecessüm eden logos sayesinde tam ve eşsiz hale geldiğini düşünmektedir. Clement ise "Tanrı'nın Kelimesi"nin Mesih adıyla tecessüm ettiğini ve böylece hem insan hem de Tanrı olduğunu savunmaktadır. Üçünün ittifak ettiği bir diğer nokta ise

Tanrı'nın Eski Ahit dönemindeki yorumlanmasının Yunan felsefesi yoluyla yorumlanmasından daha üstün görülmesidir (Avcı, 2016, ss. 58-64).

Konunun bu yazı açısından önemi Hıristiyanlıkta logosun daha da somutlaşmaya başlamış olmasıdır. Her ne kadar felsefi niteliğini tamamen yitirmemiş olsa da Hıristiyan ilahiyatçılar onu filozof kavramı olmaktan biraz daha uzaklaştırmışlardır. Böylece logos Yunan felsefesine has yüksek (entelektüalist) bir kavram olmaktan çıkıp kilisede vaaz dinleyen topluluğun da duymaya başladığı bir kavram olmuştur. Halkın, tamamen sıradan hatta çoğu itibariyle eğitim seviyesi düşük kitleden oluşmasına rağmen logosu dinleyip anlayabilmesi bu kavramın içeriğinin tamamen somutlaşmaya ve toplumsallaşmaya başlamasıyla açıklanmalıdır. Logosun Hıristiyan teolojisindeki somut karşılığı İsa Mesih'te cisimlenen logos veya logosun bizzat kendisi olan İsa Mesih'tir.

5.İslam ve Yazılmış Sözler: Kur'an

Yunan felsefesindeki logos ile Yahudi ve Hıristiyan teolojisindeki logos arasında belirgin ve organik bir bağ kurmak ve aralarında süreklilik takip etmek mümkündür. Fakat İslam dinindeki "kelime" kavramına gelince bunu kendinden önceki logos kavramıyla organik olarak irtibatlandırmak zorlaşır. Gerçi böyle bir sürekliliğin takip edilebileceğine yönelik iddialar da vardır (Bk. Bulut, 2016, s. 367). Mesela bunlardan birine göre Herakleitos'un kullandığı "logos" kelimesi Arapçaya "kelâm" şeklinde çevrilmiştir. Böylece Müslümanlar arasında Allah'ın kelamının (sözünün) ezeli (öncesiz) olup olmadığı ve buna bağlı olarak da Kur'an'ın yaratılışmış olup olmadığı tartışması (halku'l-Kur'an meselesi) gündeme gelmiştir (Bk. Bulut, 2016, s. 375; Yavuz, 1997, s. 371). Logos kavramının, doğrudan çevrilmiş olmasa bile etkileşim bağlamında, Şii ve Sufi geleneğe bazen "kelime" olarak yansıdığını görmek mümkündür (Bulut, 2016, s. 377). Yine Logos Doktrini ile İslam felsefesindeki Sudur nazariyesi arasında birtakım benzerlikler kurulabileceği de ileri sürülmektedir (Tarakçı, 2011, s. 222).

Bu yazının kapsamına girmediği için biz burada bu iddiaların detayına girmeyeceğiz. Her ne kadar felsefi, kelami veya tasavvufi boyutlarıyla karmaşık bir yapısı bulunsa da İslam dininde Allah'ın sözü anlamındaki "Kelamullah"ın en somut karşılığı Kuran'dır. Bu yüzden biz burada felsefi veya kelami tartışmalara girmeden Kur'an üzerinden gideceğiz.

İslam İlahiyatına göre Allah insanlarla çeşitli şekillerde konuşur. Buna vahiy, vahye de "kelâmullah" denir (Yavuz, 2002, s. 194). Kur'an bir vahiy şekli olduğundan Kur'an'a da "kelâmullah" denir. (Birışık, 2002). Kur'an'ın ilahi boyuttan insan toplumuna ulaşması soyuttan somuta doğru akan hiyerarşik bir süreç içinde gerçekleşir. Nitekim o "levh-i mahfuz" denilen ve mahiyeti tam olarak bilinmeyen ilahi bir bilgi dünyasına aittir. Levh-i mahfuz, "bütün nesne ve olaylara ilişkin ilâhî ilim ve takdirin kayıtlı bulunduğu kitap" şeklinde tanımlanmaktadır (Yavuz, 2003, s. 151). Bu hiyerarşik akışa göre Allah vahyi Levh-i Mahfuz'a indirir, melek Cebrail oradan alır, dünyaya getirir ve Hz. Peygambere bildirir. Bu süreç her aşamada daha da somutlaşarak insan için daha anlaşılır hale gelir. Sürecin son aşaması anlamın dilselleştirilmesidir. Fakat bu da oldukça özel bir yolla yapılır ve Kur'an vahyi 6. yy. Mekke Araplarının dil kalıplarına sokulur. Böylece Kur'an insan dünyasına kelimelerin içinden akar. Kelimeler imbik gibidir, manayı süzer, damıtır, somutlaştırır ve insanın anlayıp yaşayacağı bir kalıba döker.

Kur'an'ın harflere dökülmesi Levh-i Mahfuz'daki anlam için zorunlu değildir. Zorunlu olan, insanın dar kapasitesinden dolayı o anlamı idrak etmek için kelimelere ihtiyaç duymasıdır. Kelimeler de anlamı insanın anlayacağı inceliğe gelene kadar daraltır. Kur'an'da geçen "Eğer yeryüzündeki ağaçlar kalem, deniz de mürekkep olsa, arkasından yedi deniz daha ona katılsa, Allah'ın sözleri (yazmakla) yine de tükenmez…" (Kur'an, Lokman, 31/27) anlamındaki ayet Allah sözünün sadece Kur'an'da yazan kelimelerden ibaret olmadığını bildirir. Şayet kodlanmış bile olsa bu, insanların tamamına erişemeyeceği bir anlam dünyasıdır. Öyleyse bu ayet Allah sözünün toplumsal olmayan yani insanların anlamadığı boyutlarının olduğunu da gösterir. Bunun sosyolojik açıklaması şudur; insanlar dilsel ve uzlaşımsal bir ortama mecbur olduklarından dilsel olmayan manalara erişim olanakları çok kısıtlıdır. Fakat insanlar Allah tarafından sadece dilsel olan anlama erişmekle yükümlü tutulmuştur. Bundan dolayı İslam toplumlarında bir kişinin dini sorumluluğunu yerine getirmiş olması için Kuran'ı

uygulaması yeterli görülmüştür. Kuran ise nihayetinde iki kapak arasına alınmış, harfi harfine kaydedilmiş, elle tutulur gözle görülür bir kitaptır. O, toplumun içinde yaşar ve toplumun içinde herkesin anlayacağı somut bir mesaj olarak durur. Kuran İslam toplumlarında rehber kitap olarak kabul edilir. O İsa gibi bir gün geçip gidecek bir mesaj değildir. Kitap korunmuştur, değiştirilmez. O harfi harfine ezberlenecek bir kitaptır. Sadece ahiret için değil dünya için de rehberdir. İnsan ilişkilerini ve fiillerini düzenler. Günlük rutin insani fiillerin hepsine dokunmaya çalışır.

Başka bir ayette geçen, "Eğer biz, bu Kur'an'ı bir dağa indirseydik, elbette sen onu Allah korkusundan başını eğerek parça parça olmuş görürdün. İşte misaller! Biz onları insanlara düşünsünler diye veriyoruz" (Kur'an, Haşr, 59/21) ifadesi insan ırkının ilahi manaya erişim olanağının farklı olduğunun ilanıdır. İnsan dilsel ve toplumsal araçlara mecbur olduğundan ve bu araçlar da manayı süzerek -deyim yerindeyse- damla damla akıttığından insan ırkının ilahi manaya erişimi kısıtlı kalır. Ayette bu gibi örneklerin düşünmeye teşvik etmek için verildiği bildirilir. İnsanlar ilahi manayı tam olarak idrak edemeyebilirler ama en azından bir dağın parçalanması hakkında düşünmeleri mümkündür. Çünkü dağ insan dünyasına ait somut bir varlıktır.

Son iki yorum iki ayetin sosyolojik olarak yorumlanmasıydı. Aynı yorum tarzı "biz Kur'an'ı, insanlara dura dura okuyasın diye âyet âyet ayırdık ve onu peyderpey indirdik" (Kur'an, İsra, 17/106) ayeti için de kullanılabilir. Burada ilahi irade, toplumsallaşma sürecinin tamamlanması için mesajın bekletildiğini ilan etmektedir.

Bununla birlikte Kur'an'ın kendi başına somut bir mesaj olması da toplumsallaşma için yeterli görülmez. Onu toplumsallığın tam ortasına taşıyan bir araç daha vardır ki adına Sünnet denir. Kuran vahyinin anlamını toplumsallaştıran en güçlü unsurun "sünnet" olduğu söylenebilir. Nitekim Vahiy Arap toplumunun nesnel koşullarını ve kültürel gelenekleri ve gereksinimlerini gözettiğinden (Canatan, 2013, s. 128) o ilk olarak Arap toplumu içinde toplumsallaşır. Onun nasıl toplumsallaşacağını gösteren en güçlü araç ise Hz. Peygamberin sünneti yani söz ve fiilleridir. İslam uleması sünnetin, Kur'an'ın anlaşılmaz kısımlarını anlaşılır kıldığı konusunda ittifak halindedir (Canatan, 2013, s. 132). Söz ve uygulama, her ikisi de insanların tanık olduğu en somut beşeri unsurlardır. Böylece ilahi bir yücelik ve aşkın bir soyutluk içinde gelen anlam bir insan süzgecinden geçerek somutlaşır. Toplumun tanık olduğu ve mesajı aldığı ortam bu somutlukların iletişim ve etkileşim halinde olduğu ortamdır.

6.Tartışma

Kısaca hatırlayacak olursak; logos ilk olarak Yunan felsefesinde akli ilke, yaratıcı akıl gibi soyut anlamlara gönderme yaparken, stoacılar onu kutsalla ilişkilendirerek tanrıyla irtibatlı bir kavram haine getirdiler. Yahudiler ise bu kavramı tanrı kavramından ayrı düşündüler. Logos, tanrıdan bağımsızlaşarak daha somut bir anlam dünyasına gönderme yapmaya başladı. Hıristiyanlar ise logosu daha da somutlaştırarak tanrı sözünün aslında İsa olduğunu savundular. İsa ne kadar tanrısal nitelikli birisi olarak görülse de o aynı zamanda Nasıra diye bir köyde bir kadından doğmuş, konuşmuş, yaşamış canlı bir insandır. İslamiyette ise o söz Allah'ın kelamı olan Kuran'dır.

Burada dikkat çeken husus sürekliliğin, son aşamada sekteye uğramasıdır. Diğer bir ifadeyle logosun Müslüman dünyasına ne şekilde intikal ettiğinin net olmamasıdır. Bu yüzden biz müslümanların Kuran için kullandıkları "kelamullah" ifadesini Hıristiyanlardaki logostan aldıklarını ileri sürmüyoruz. Bu yazıda, Antik Yunan'dan Hıristiyan teolojine kadar takip edilen tarihsel süreklik İslamiyette anlamın sürekliliğine dönüştürülür. Yani "Allah'ın sözü" anlamına gelen "kelamullah" ifadesinin "tanrının logosu" ifadesinin devamı veya uyarlaması olduğu savunulmaz. Fakat kelime anlamı arasındaki olağanüstü benzerlikten hareket edilir. Öyleyse logosla tamamen aynı olmasa bile İslam'da logos yerine söz vardır denilebilir.

Bu yazıda takip edilen kronolojik sıra aynı zamanda logosun nesnelleşme/toplumsallaşma aşamalarını gösterir. Bu durumda mesela Hıristiyanlıktaki logos, felsefedekine göre daha nesnel ve toplumsaldır. Buradaki nesnellikten kasıt –yukarıda geçtiği üzere- ilk olarak uzlaşımsallığın, anlaşılabilirliğin ve uygulanabilirliğinin yüksek olmasıdır. Tek tanrılı dinlerde özellikle yayılmaya istekli Hıristiyanlık ve

İslamiyette dini mesajın niteliği toplumsal olanın öncelenmesinden yanadır. Böylece din bir grup entelektüel arasında dolaşan nazari tartışmalarla sınırlı kalmaz, aksine daha çok kişiye ulaşarak toplumun ortalama şartlarında yaşanabilir somut kurallara dönüşür. Bu, dini bir topluluğun geleceği için oldukça önemlidir. Weberyan bir ifadeyle söyleyecek olursak; bu, dini karizmanın rutinleşmesi anlamına gelir ki rutinizasyon bir dinin var olmaya devam etmesi için hayati bir araç olarak görülür. Hıristiyan teologların Tanrı'nın Eski Ahit dönemindeki yorumlanmasının Yunan felsefesi yoluyla yorumlanmasından daha üstün görmelerinin nedeni burada aranabilir. Çünkü Eski Ahit dönemindeki yorumlar -mesela logosla ilgili olanı ele alacak olursak- Hıristiyanlıktakine nazaran daha soyut ve felsefiydi. Yine İslam dünyasında felsefeye karşı ileri sürülen eleştirilerin altında da bu sebebin yattığı ileri sürülebilir. Çünkü felsefecinin düşünme biçimi toplumun çoğunu kapsayan uzlaşımsal bir metoda dayanmaz. Hatta toplumun çoğunun uzlaştığı dini metinlerin sınırlarını esnetmeye başladığında bir tür entelektüel tutarsızlık olarak görülebilir. Gazali bunun için "tehafüt" kelimesini kullanmıştır.

Bununla birlikte logosun serüveni sadece nesnelleşmekle sonuçlanmış değildir. O aynı zamanda gerek Hıristiyanlık gerekse İslamiyette felsefi bir kavram olarak kullanılmaya devam etmiştir. İslam'ı ele aldığımızda, İslam felsefecilerinin veya tasavvufçuların literatürü incelendiğinde logosa dolaylı veya doğrudan rastlamak mümkündür. Bu bizim buradaki iddialarımızı zayıflatmaz tam tersine destekler. Çünkü bu tip metinler, onun dini vasfını zayıflatan başka kelimelerle -mesela din felsefesi, İslam felsefesi, teozofi vs. ile- tanımlanır. Bunlar adından da anlaşılacağı gibi zaten felsefedir. Onun din felsefesi olması felsefe olmaktan çıktığı anlamına gelmez. Ve bu metinler mesela Ebu Hanife'nin metinlerinden ziyade Philo'nun metinlerine benzer. Ebu Hanife'nin bilhassa fıkıhla ilgili metinleri olağanüstü şekilde toplumsaldır. Buradaki toplumsaldan kastın fiili olarak uygulanabilirlik olduğunu tekrar hatırlayalım.

Elbette bu felsefi olanın toplumsal niteliğinin hiç bulunmadığı anlamına gelmez. Çünkü felsefi olan da dilseldir, felsefeci de toplumun kullandığı dili kullanır. Toplumun belli bir kesimi bu dili anlamakla kalmaz, üstelik benimseye de bilir. Özellikle Antik Yunan'da felsefe dilinin büyük çapta toplumsal bir dile dönüştüğüne dair bilgiler vardır. Fakat felsefe entelektüalist bir dil kullandığından toplum bunu anlamak istediğinde entelektüalist bir çaba göstermesi gerekir. Bu da felsefi bilginin toplumsal ömrünün kısa olacağı anlamına gelir. Yine felsefi bilgi ritüalist değildir. Bu yüzden de unutulmaya çok açıktır. Dini bilgi ise bunun tam tersidir, onun entelektüalist niteliğin zayıf, ritüalist niteliği yüksektir. Bu yüzden de daha yaygın ve uzun ömürlü olur. Eski Yunan'da felsefenin yaygın şekilde toplumsal bir dile dönüştüğünü ileri sürenler aynı zamanda Yunan halkının felsefeyi bir din gibi yaşadıklarından da bahsederler. Öyleyse Yunan halkı felsefeyi yaşasa bile bunu dini bir ritüele dönüştürme eğilimde olduğundan bu, halkın filozoflaştığı anlamına gelmez tam tersine felsefenin orada dinselleştiği ve nesnelleşmeye başladığı anlamına gelir.

Sonuç olarak; din ile toplum arasındaki ilişkiyi tanımlamak dini somut bir insan dünyasında tanımlamak demektir. Din aşkın bir kaynağa dayanıyor olsa bile onu insan dünyasının içinde yaşanılır kılan araçları vardır. Bu araçların başında da dil gelir. Dil ortalama ve uzlaşımsal bir anlam evrenine atıf yapar. Dinin dilselleşmesi demek bu evrene giriş yapması demektir. Bir dil veya literatür ne kadar uzlaşımsalsa o kadar toplumsal/nesnel demektir. Bu yüzden dini literatür felsefi olana göre daha toplumsaldır. Elbette felsefe literatürü de dilseldir fakat dini literatür kadar uzlaşımsal değildir. Toplumsal olmak daha nesnel, daha kolay, uygulanabilir ve aktarılabilir olmak demektir. Dini olanın yayılma ve anlaşılma kaygısı felsefi olanınınkinden yüksek olduğu için dini olan daha kolay ve somut olur. Logosun serüveni aslında bize bunu anlatır.

Kaynakça

ARENDT, H. (2013). *İnsanlık Durumu* (B. S. Şener, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

AVCI, B. (2016). Tamamlayıcı Teolojiyi Tamamlayan Öge: Logos = The Element that Fulfills the Fulfillment Theology. *Kutadgubilig: Felsefe—Bilim Araştırmaları*, (32), 45-66.

BERGER, Peter. L. (2012). *Melekler Hakkında Söylenti: Modern Toplumda Tabiat Üstünün Yeniden Keşfi* (A. Coşkun ve N. Özmen, Çev.). İstanbul: Rağbet Yayınları.

BİRIŞIK, A. (2002). Kur'an: Tarifi ve İsimleri. *TDV İslam Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları. https://islamansiklopedisi.org.tr/kuran#2-mahiyeti adresinden erişildi.

BULUT, İ. (2016). 'Kelimetullah' Bağlamında Mâturîdî'nin 'Kelime/Logos' Anlayışı. *EKEV Akademi Dergisi*, *XX*(66), 367-392.
CANATAN, K. (2013). *"Söz"ün Sosyolojisi*. Ankara: Eskiyeni Yayınları.
CEVİZCİ, A. (1999). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
COŞKUN, A. (2012). *Sevgi Sosyolojisi: Din Sosyolojisi ve Antropolojisi Yazıları*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
COŞTU, Y. (2012). Toplumsallaşma ve Din. *Din Sosyolojisi El Kitabı,* N. Akyüz ve İ. Çapçıoğlu (Ed.) içinde (ss. 369-385). Ankara: Grafiker Yayınları. http://ktp2.isam.org.tr/detayilhmklzt.php?navdil=tr&midno=56122500&tarama=toplumsalla%C5%9Fma adresinden erişildi.
DEMİRCİ, K. (2002). *Dinler Tarihinin Meseleleri*. İstanbul: İnsan Yayınları.
HABERMAS, J. (2001). *İletişimsel Eylem Kuramı* (M. Tüzel, Çev.) (C. 1-2). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
MARSHALL, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü* (O. Akınhay ve D. Kömürcü, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
TARAKÇI, M. (2011). Hıristiyanlıkta Logos Doktrini. *Milel ve Nihal (Dergi)*, *VIII*(1), 201-224.
TAŞPINAR, İ. (2011). Yahudi Geleneğinde İlahi Kelam Tasavvuru: İskenderiyeli Philo ve Logos Doktrini. *Milel ve Nihal (Dergi)*, *VIII*(1), 143-166.
TİLLİCH, P. (1973). *What is Religion* (J. L. Adams, Çev.). London: Harper Torchbooks.
TURGUT, İ. (1985). Platon'da "Logos" Kavramı ve Bilgi Teorisiyle İlgisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2), 49-53.
YAVUZ, Y. Ş. (1997). Halku'l-Kur'ân. *TDV İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları. https://cdn.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/15/C15005374.pdf adresinden erişildi.
YAVUZ, Y. Ş. (2002). Kelam. *TDV İslam Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları. https://cdn.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/25/C25008180.pdf adresinden erişildi.
YAVUZ, Y. Ş. (2003). Levh-i Mahfuz. *TDV İslam Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları. https://cdn.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/27/C27008794.pdf adresinden erişildi.

ÖĞRETİM ELEMANLARININ TEKNOLOJİK PEDAGOJİK ALAN BİLGİSİ YETERLİLİK DÜZEYLERİNİN FARKLI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Şeyma Nur ÇAKAN
İstanbul Aydın Üniversitesi / Lisansüstü Eğitim Enstitüsü / İlköğretim Sınıf Öğretmenliği
cakanseymanur@gmail.com

Yılmaz SOYSAL
İstanbul Aydın Üniversitesi / Lisansüstü Eğitim Enstitüsü / İlköğretim Sınıf Öğretmenliği
yilmazsoysal@aydin.edu.tr

Özet
Bu araştırmada, farklı kurumlarda görev yapmakta olan öğretim elemanlarının Teknolojik Pedagojik Alan Bilgisi öz güven düzeyleri, teknolojik pedagojik alan bilgileri (TPAB) ve öğrenme-öğretmeye yönelik inançları arasındaki ilişkinin çeşitli değişkenler açısından ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Öğrenme-öğretme ortamlarına teknoloji entegrasyonu sağlanarak eğitimin zenginleştirilmesi, öğretimin veriminin arttırılması ve daha etkili hale getirilmesi için öğretim elemanlarının teknolojik pedagojik alan bilgisi ve öz güven düzeylerinin yüksek olması önemlidir. Bu çalışma ilişkisel tarama modeli ile desenlenmiştir. 2019-2020 eğitim öğretim yılında beş farklı üniversitede çeşitli bölümlerde görev yapmakta olan 107'si kadın 89'u erkek olmak üzere toplam 196 öğretim elemanı katılım göstermiştir. Katılımcılara "Kişisel Bilgiler Formu", "Teknolojik Pedagojik Alan Bilgisi Ölçeği", "Teknolojik Pedagojik Alan Bilgisi Öz Güven Düzeyleri Ölçeği" ve "Pedagojik İnanç Sistemleri Ölçeği" yöneltilmiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre öğretim elemanlarının TPAB öz güvenlerinin orta düzeyde olduğu görülmüştür. Öğretim elemanlarının akademik unvanlarına göre TPAB öz güven ve TPAB düzeylerinin farklılaştığı, öğretim görevlilerinin TPAB ve TPAB öz güven düzeyi skorları, profesör, doçent ve doktor öğretim üyelerine göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Mesleki kıdem süresi 0-5 yıl olanların, 21 ve üstü yıl olan katılımcılara göre TPAB öz güven düzeylerinin daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. TPAB ve TPAB öz güven düzeyi en yüksek BÖTE bölümü olarak tespit edilirken, TPAB düzeyi en düşük Sınıf Öğretmenliği, TPAB Öz Güven düzeyi en düşük Eğitim Bilimleri bölümleri olmuştur. Üniversite türünün, cinsiyetin ve öğrenme ve öğretmeye yönelik eğilimlerin ise, katılımcıların TPAB ve TPAB öz güven düzeylerini etkilemediği ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Öğretim Elemanları, Teknolojik Pedagojik Alan Bilgisi, Teknolojik Pedagojik Alan Bilgisi Özgüven Düzeyi, Pedagojik İnanç Sistemleri

NOT: Bu makale İAÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İlköğretim Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı Öğrencisi Şeyma Nur Çakan'ın " Öğretim Elemanlarının Teknolojik Pedagojik Alan Bilgisi Yeterlilik Düzeylerinin Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi" isimli Yüksek Lisans tez çalışmasından türetilmiştir.

INVESTIGATION OF THE TECHNOLOGICAL PEDAGOGICAL FIELD KNOWLEDGE OF TEACHING STAFF COMPETENCY LEVELS IN TERMS OF DIFFERENT VARIABLES

Abstract
In this study, it was aimed to reveal the relationship between the Technological Pedagogical Content Knowledge self-confidence levels, technological pedagogical content knowledge (TPACK), and learning-teaching beliefs of academic staff working in different institutions. It is important that the instructors have high technological pedagogical content knowledge and self-confidence levels in order to enrich education, to increase the efficiency of education and to make it more effective by providing technology integration into learning-teaching environments. This study was designed with the relational scanning model. In the 2019-2020 academic year, a total of 196 faculty members, 107 women and 89 men, who work in various departments in five different universities, participated. The participants were directed to the "Personal Information Form", "Technological Pedagogical Content Knowledge Scale", "Technological Pedagogical Content Knowledge Self-Confidence Scale" and

"Pedagogical Belief Systems Scale". According to the results obtained from the research, it was seen that TPACK self-confidence of the instructors was at a medium level. It was determined that TPACK self-confidence and TPACK levels differ according to the academic titles of the academic staff, and the TPACK and TPACK self-confidence level scores of the lecturers were higher than the professors, associate professors and doctors. It was observed that those with a professional seniority period of 0-5 years had higher TPACK self-confidence levels than those with 21 years or more. While TPACK and TPACK self-confidence level was found to be the department with the highest level of ICT, the lowest level of TPACK was Classroom Teaching, and TPACK Self-Confidence was the departments of Educational Sciences. It was revealed that the type of university, gender, and tendencies towards learning and teaching did not affect the TPACK and TPACK self-confidence levels of the participants.

Keywords: Instructors, Technological Pedagogical Content Knowledge, Technological Pedagogical Content Knowledge Self-Confidence Level, Pedagogical Belief Systems

1. GİRİŞ

Teknolojinin yaşamımızdaki yeri oldukça büyük ve önemlidir. Hatta günlük yaşantımızda önemli ölçüde yer kaplamanında ötesine geçmiş, sürekli etkileşim ile bütünleşmeye başlamıştır. Günlük etkinliklerimizi gerçekleştirirken teknolojininde işe koyulmasıyla, teknoloji ile bütünleşik becerilerimizde gelişmektedir (Timur ve Erzengin, 2019). Teknoloji bu kadar hayatımız ile birleşmişken beraberinde getirdiği yenilikler ile gelişim ve değişim kaçınılmazdır. Eğitim alanında da bu etkileşim bilgi iletişim teknolojilerinin eğitim süreçlerine katılmasıyla sağlanmıştır (Akkoyunlu ve Kurbanoğlu, 2003). Eğitim süreçlerinde kullanılan tekniklerin farklılaştırılması ve yükseltilmesiyle tradisyonel yöntemleri teknoloji ile birleştirerek eğitim alanında gelişmeler sağlanabilir. Bu bağlamda ezberci beyinler yerine daha eleştirel düşünen, soru soran ve üretken bireyler yetiştirilebilir (Meriç, 2014). Yaşadığımız çağın ve toplumun bireylerden beklediği belirli özellikler ve yetenekler vardır. İnsanoğlunun her geçen gün değişim ve gelişimlere ayak uydurması ve kendini bu gelişimlere açık tutması gerekmektedir. Toplumun en önemli parçası bireylere, nitelikli özellikler kazandırmanın, gelişmelerini ve değişime açık olmalarını sağlamanın en önemli yolu eğitimdir. Bu doğrultuda bireylerin gelişen teknolojiden haberdar olmaları, öğrenmeleri ve kullanabilmeleri gerekmektedir. Bu da ancak eğitim ortamlarında teknolojinin ve teknoloji ile zenginleştirilmiş eğitsel araçların kullanılması ile mümkündür (Göçen, 2014).

Öğrenme ve öğretme süreçlerine gelişen teknolojinin, teknolojik gereçlerin ve teknolojik alt yapının eklenmesi, tradisyonel yöntem ve tekniklere göre öğrenciler tarafından daha ilgi çekici kılmış, bilgiyi özümsemede ve yapılandırmada yardımcı olmuş, çok çeşitli öğrenme ortamlarına fırsat yaratmıştır (Özdemir ve Tabuk, 2004). Eğitim-öğretimde amaçlara ve hedeflere ulaşabilmek için en önemli görev eğitimcilere düşmektedir. Eğitimcilerin uzmanlaştıkları alan ile ilgili bilgileri özümsemiş olmalarının yanında öğrenenlere yol gösterici ve çeşitli yeteneklere sahip olması gerekmektedir (Kabaran, 2016). İyi bir eğitimci olmak için araştırmacı, yenilikleri takip eden ve değişime hazır, dinamik, kendini güncel tutan çeşitli özelliklere sahip olmak gerekmektedir. Akademisyenlerinde bir eğitimci olduğu unutulmamalı ve öğretmenlerde bulunması gereken özelliklere akademisyenlerinde sahip olması gerektiği söylenebilir. Akademisyenlerin bu özellikleri taşımaları, geleceğin öğretmenlerini yetiştirdikleri için fazlaca önemlidir (Kavcar, 1999). Turan, Küçük ve Gündoğdu (2013), akademisyenlerin hızla gelişen ve değişen teknolojilerden haberdar olmalarının, kullanabilme becerisine sahip olmalarının ve bu konuda bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi gerektiğini söylemişlerdir. Öğretmenlerin öğrenme ortamlarında teknolojiden faydalanmaları, öğretim stilleri, pedagoji ve alan bilgilerini kullanırken bu bilgiler ile teknolojiyi anlamlı ve etkili harmanlayabilme fikrinden Mishra ve Koehler (2006) tarafından "Teknolojik Pedagojik Alan Bilgisi (TPAB)" modeli oluşturulmuştur. Yalnızca teknoloji bilgisinin, alan bilgisinin ve/veya pedagoji bilgisinin verimli bir eğitim-öğretim için yetersiz kalmakta, bu bilgi türlerinin tümünün etkileşim halinde olması gerekmektedir. Bu etkileşimi sağlayan TPAB modeli, öğrenme sistemlerinin geliştirilmesinde en etkili modellerden birisidir (Ersoy, 2005). TPAB, öğretenlerin teknolojik, alan ve pedagojik bilgisini birleştirebilme becerisini ifade eder (Mishra ve Koehler, 2006). Bu bağlamda akademisyenlerin Teknolojik Pedagojik Alan Bilgisine sahip olmalarının ve bu bilgiyi etkili kullanabilmelerinin oldukça gerekli ve önemli olduğu söylenebilir. Öğretim elemanlarının tpab ve öğretim sistemlerinin ortaya

çıkarılması ve etken değişkenlerin tespit edilmesinin, üniversitelerdeki mevcut durumu gösterebileceği düşünülmüştür.

1.1. Tanımlar

- **Öğretmenlerin/Akademisyenlerin Alan Bilgisi (AB):** Öğretenlerin kendi alanları veya çeşitli alanlar ile ilgili bütün bilgileri ve ders içeriklerini oluşturan bilgiler bütünüdür (Mishra ve Koehler, 2006).
- **Öğretmenlerin/Akademisyenlerin Pedagoji Bilgisi (PB):** Eğitimcilerin istendik davranışların kazandırılması ve öğretilecek hedef kazanımları ile kendi teknik ve uygulamaları ile nasıl birleştireceğini bilmesidir (Mishra ve Koehler, 2006).
- **Öğretmenlerin/Akademisyenlerin Pedagojik Alan Bilgisi (PAB):** Öğretim ve öğrenme sürecinde eğitimcilerin öğrenenlere en uygun ve etkili teknikleri kullanabilmesini sağlayan bilgi çeşididir (Shulman, 1986).
- **Öğretmenlerin/Akademisyenlerin Teknoloji Bilgisi (TB***):* Geleneksel teknolojiler olarak tabir edilen eski teknolojiler (Tebeşir, tahta) ile yeni teknolojiler (Akıllı tahta, bilgisayar, yazılım ve uygulamaları) hakkındaki bilgi bütünüdür (Mishra ve Koehler, 2008).
- **Öğretmenlerin/Akademisyenlerin Teknolojik Alan Bilgisi (TAB):** Eğitimcilerin alan bilgisi ile teknoloji bilgisinin uygun şekilde birleştirebilmesini sağlayan bilgi türüdür. Alan bilgisi ile hangi teknolojilerin, ne zaman ve nasıl kullanılması gerektiği teknolojik alan bilgisi sayesinde bilinmektedir (Mishra ve Koehler, 2006).
- **Öğretmenlerin/Akademisyenlerin Teknolojik Pedagojik Alan Bilgisi (TPAB):** Eğitimcilerin uzmanlaştıkları alan ile ilgili konu ve içerik bilgisini öğretirken, hedef kitleye uygun teknik ve stratejiler ile teknolojiyi kullanarak daha verimli ve kaliteli bir öğrenme ortamı oluşturmasını sağlayan bilgidir. Bu sayede öğretmen teknolojiyi kendi yöntemleri ile bütünleştirerek konuların öğretilmesini sağlar (Niess, 2008).

Bu çalışma ile katılımcıların TPAB ve TPAB öz güven seviyelerinin belirlenmesi ve öğrenme-öğretme stillerinin yöneylemleri ile bağlantılarının ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

2. MATERYAL VE METOD

Bu araştırmada nicel araştırma modellerinden ilişkisel tarama deseni kullanılmıştır. Çalışma çeşitli devlet ve vakıf üniversitelerindeki 196 akademisyen ile gerçekleştirilmiştir. Veri toplama aşamasında gerekli izinler alınarak, "Kişisel Bilgiler Formu", Graham, Burgoyne, Cantrell, Smith ve Harris (2009) tarafından geliştirilen, Timur ve Taşar (2011) tarafından Türkçeye uyarlanan 31 maddelik "Teknolojik Pedagojik Alan Bilgisi Öz Güven Ölçeği", Schmidt vd. (2009) tarafından geliştirilen, Horzum, Akgün ve Öztürk (2014) tarafından Türkçeye uyarlanan 51 maddelik "Teknolojik Pedagojik Alan Bilgisi Ölçeği", Chan, Tan ve Khoo (2007) tarafından geliştirilen, Soysal, Radmard ve Kutluca (2008) tarafından Türkçeye uyarlanan 30 maddelik "Pedagojik İnanç Sistemleri Ölçeği" katılımcılara uygulanmıştır. Ulaşılan veriler SPSS 20 programı ile analizi gerçekleştirilerek istatiksel bulgulara ulaşılmıştır. Katılımcılara ait demografik özellikler betimsel istatiksel değerler ile Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Demografik Özellikler

Cinsiyet	**Sıklık**	**%**
Kadın	107	54,6
Erkek	89	45,4
Unvan	**Sıklık**	**%**
Profesör	10	5,1
Doçent Doktor	35	17,9
Dr. Öğr. Üyesi	59	30,1
Araştırma Görevlisi	77	39,3
Öğretim Görevlisi	15	7,7
Tamamlan Eğitim Düzeyleri	**Sıklık**	**%**
Yüksek Lisans	77	39,3
Doktora	119	60,7
Mesleki Kıdem Derecesi	**Sıklık**	**%**
0-5 Yıl	61	31,1
6-10 Yıl	50	25,5
11-15 Yıl	29	14,8
16-20 Yıl	30	15,3
21+	26	13,3
Kurum Türü	**Sıklık**	**%**
Vakıf Üniversitesi	78	39,8
Devlet Üniversitesi	117	59,7
Diğer	1	0,5
Bölüm Türü	**Sıklık**	**%**
İngilizce Öğretmenliği	22	11,2
Sınıf Öğretmenliği	15	7,7
Okul Öncesi Öğretmenliği	23	11,7
Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Öğretmenliği	20	10,2
Türkçe Öğretmenliği	20	10,2
İlköğretim Matematik Öğretmenliği	14	7,1
Özel Eğitim Öğretmenliği	15	7,7
Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik	13	6,6
Eğitim Bilimleri	22	11,2
Fen Bilgisi Öğretmenliği	19	9,7

Katılımcı öğretim elemanlarının %54,6 ‘sının kadın ve büyük çoğunluğunun (%60,7) doktora mezunu olduğu saptanmıştır. Katılımcıların %31,1 ‘inin 0-5 yıl arası mesleki tecrübeye sahip olduğu ve %59,7 ‘sinin devlet üniversitesinde görev yapmakta olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların çoğunluğunun Okul Öncesi Öğretmenliği (%11,7) bölümünde eğitim verdiği ve sırasıyla İngilizce Öğretmenliği (%11,2) ve Eğitim Bilimleri (%11,2), BÖTE (%10,2) ve Türkçe Öğretmenliği (10,2) şeklinde devam etmektedir.

3. BULGULAR

Tablo 2’de akademisyenlerin teknolojik pedagojik alan bilgilerine, TPAB konusunda kendilerine duydukları güven düzeylerine ve pedagojik inanç sistemlerine dair ölçeklerin istatistiki sayısal değerleri sunulmuştur.

Tablo 2. Öğretim Elemanlarının TPABÖZÖ, TPAB ve PİSÖ Puanlarına Ait Betimsel İstatistikler

Ölçekler	N	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
TPABÖZ Ö.	196	1,94	5,81	4,0857	,67040
TPAB Ö.	196	2,10	4,78	3,4691	,46819
PİS Ö.	196	2,53	4,50	3,3587	,25731

Tablo 2'de Katılımcıların cevaplandırdığı TPABÖZ ölçeğinin analizlerine göre akademisyenlerin %68,36 'sının TPAB yönelik öz güven seviyelerinin orta düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların TPAB ölçeği ortalama skorları incelendiğinde akademisyenlerin %67,85'inin TPAB düzeylerini orta derecede puanladıkları tespit edilmiştir. Öğretim elemanlarının PİSÖ sonuçları incelendiğinde öğrenme ve öğretmeye dair öğrenen ve öğreten merkezli yaklaşımın ikisini de eşit tercih ettikleri görülmüştür. Tablo 3'de öğretim elemanlarının belirlenen değişkenlere göre TPAB, TPAB öz güven düzeylerine ve pedagojik inançlarına dair ölçeklerin istatistiki sayısal değerleri sunulmuştur.

Tablo 3. Katılımcıların Değişkenlere Göre TPABÖZÖ, TBAPÖ ve PİSÖ Ortalama Skorları

Değişkenler	Ortalama Skorlar X		
Cinsiyet	**TPABÖZÖ**	**TPABÖ**	**PİSÖ**
Kadın	4,09	3,48	3,38
Erkek	4,07	3,45	3,32
Unvan			
Profesör	3,81	3,21	3,32
Doçent Doktor	3,81	3,36	3,33
Dr. Öğr. Üyesi	4,00	3,44	3,36
Araştırma Görevlisi	4,19	3,51	3,34
Öğretim Görevlisi	4,62	3,72	3,44
Tamamlan Eğitim Düzeyleri			
Yüksek Lisans	4,30	3,55	3,36
Doktora	3,94	3,41	3,35
Mesleki Kıdem Derecesi			
0-5 Yıl	4,20	3,52	3,39
6-10 Yıl	4,13	3,48	3,38
11-15 Yıl	4,14	3,49	3,35
16-20 Yıl	4,02	3,50	3,32
21+	3,71	3,25	3,27
Kurum Türü			
Vakıf Üniversitesi	4,15	3,48	3,40
Devlet Üniversitesi	4,04	3,45	3,33
Diğer	3,32	3,58	3,20
Bölüm Türü			
İngilizce Öğretmenliği	4,03	3,40	3,34
Sınıf Öğretmenliği	3,86	3,29	3,26
Okul Öncesi Öğretmenliği	3,99	3,61	3,37
Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Öğretmenliği (BÖTE)	4,71	3,68	3,33
Türkçe Öğretmenliği	3,95	3,50	3,45
İlköğretim Matematik Öğretmenliği	4,16	3,47	3,28
Özel Eğitim Öğretmenliği	4,10	3,58	3,48
Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik (PDR)	4,16	3,44	3,42
Eğitim Bilimleri	3,81	3,35	3,41
Fen Bilgisi Öğretmenliği	4,28	3,51	3,29

Akademisyenlerin cinsiyet değişkenine göre sonuçları incelendiğinde 3 ölçek içinde kadın ve erkek öğretim elemanları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Akademisyenlerin akademik unvanlarına göre sonuçlar incelendiğinde TPAB ve TPAB öz güven ölçeği için anlamlı düzeyde bir farklılaşma tespit edilirken, PİSÖ için farklılaşma olmadığı görülmüştür. Akademisyenlerin tamamladıkları eğitim seviyelerine göre sonuçlar incelendiğinde TPAB ve TPAB öz güven ölçeği için istatistiki bir fark gözlemlenirken PİSÖ için fark görülmemiştir. Katılımcı akademisyenlerin mesleki kıdem sürelerine göre sonuçları incelendiğinde TPAB öz güven ölçeği için anlamlı bir fark olduğu ortaya çıkarılmış, PİSÖ ve TPAB Ölçekleri için istatiksel bir farklılaşma olmadığı görülmüştür. Akademisyenlerin görev yaptığı yükseköğretim kurum türüne göre sonuçları incelendiğinde 3 ölçek içinde anlamlı bir farklılaşmanın söz konusu olmadığı saptanmıştır. Akademisyenlerin yükseköğretim kurumunda ders vermekte oldukları bölüm türüne göre sonuçlar incelendiğinde TPAB ve TPAB öz güven ölçeği için anlamlı düzeyde farklılaşma görülürken, PİSÖ için bir farklılaşma olmadığı ortaya çıkarılmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre, akademik unvan derecesi yükseldikçe TPAB düzeylerinin düştüğü ve öğretim görevlilerinin(X=3,72) profesörlere göre (X=3,21) daha yüksek TPAB' ne sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Akademisyenlerin eğitim verdikleri bölümlere TPAB seviyeleri incelendiğinde, Eğitim Bilimleri (X=3.35) alanında ders veren akademisyenlerin BÖTE (X=3.68) bölümüne göre çok daha düşük TPAB' ne sahip olduğu şeklindedir. Mesleki tecrübe yıllarına göre TPAB seviyelerinin istatiksel değerlerine bakıldığında 0-5 yıl(X=3,52) mesleki kıdeme sahip akademisyenlerin, 21+ yıl(X=3,25) mesleki kıdeme sahip akademisyenlere göre daha yüksek TPAB 'ne, erkek eğitimcilerin(X=3.45), kadınlara(X=3.48) göre daha düşük TPAB' ne, yüksek lisans mezunu olanların (X=3.55), doktora mezunu(X=3.41) olanlara göre daha yüksek TPAB' ne, vakıf üniversitelerinde görev yapan akademisyenlerin devlet üniversitelerinde görev yapanlara göre daha yüksek TPAB ortalama değerlere sahip olduğu görülse de bu değerler anlamlı düzeyde değildir. TPAB öz güven ölçeğinin sonuçları incelendiğinde, TPAB öz güven derecesi skorlarına göre profesörler(X=3.81) ile öğretim görevlilerinin(X=4,62) arasında öğretim görevlilerinin lehine sonuçlar görülmüştür. Kıdem yılı daha az olan eğitimcilerin 0-5 yıl(X=4.20), çok daha uzun tecrübelilere göre 21+ yıl(X=3.71) oldukça yüksek TPAB öz güven seviyesine sahip olduğu gözlenmiştir. 6-10,11-15 ve 16-20 yıl tecrübeye sahip öğretim elemanları arasında farklılaşma görülmemiştir. BÖTE bölümde eğitim veren eğitimciler(X=4.71) ile Sınıf Öğretmenliği bölümündeki eğitimciler(X=3.29) arasında, yüksek lisans mezunları(X=4.30) ile doktora mezunları(X=3.94) arasında anlamlı düzeyde farklılaşma görülmüştür. Akademisyenlerin cinsiyetlerine ve görev yapmakta oldukları kurumun çeşidine göre TPAB öz güvenlerinin anlamlı düzeyde farklılaşmadığı, bu bağlamda cinsiyet ve kurum türünün TPAB öz güvenlerini etkilemediği analiz edilmiştir. Öğretim elemanlarının pedagojik inanç sistemlerinin farklılaşmasının TPAB ve TPAB öz güvenleri ile bir ilişkisi olmadığı analiz edilmiştir.

3. SONUÇ VE TARTIŞMA

Yükseköğretim kurumlarında lisans ve lisansüstü eğitim veren öğretim elemanlarının mevcut TPAB, TPAB öz güven seviyelerinin ortaya çıkarılması ve pedagojik inançlarının ortaya çıkarılması amacıyla yapılan bu çalışmada, ulaşılan verilerin sonucuna göre öğretim elemanlarının TPAB ve TPAB öz güven düzeylerinin orta ve öğrenen ve öğreten merkezli öğretme sistemine sahip olduğu saptanmıştır. Akademisyenlerin akademik unvan, eğitim düzeyi ve görev yapılan bölümün türünün farklılığının TPAB ve TPAB öz güven düzeylerini etkilediği, mesleki kıdem derecelerinin ise sadece TPAB düzeylerini etkilediği görülmüştür. Akademisyenlerin cinsiyet ve öğrenme- öğretmeye olan inanç farklılıklarının TPAB ve TPAB öz güven düzeylerini etkilemediği ortaya çıkarılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre mesleki kıdem dereceği yüksek olan akademisyenlerin yetersiz TPAB' ne sahip olduğu, TPAB konusunda öz güven düzeylerinin ve yeterliliklerinin arttırılması adına mesleki gelişim programlarının uygulanması sağlanmalı ve yeni teknolojilerin eğitim ortamlarına entegrasyonu konusunda destek sağlanmalıdır. Eğitim bilimleri bölümünde görev yapmakta olan öğretim üyelerinin TPAB ve TPAB öz güven algılarının daha düşük seviyede olması sebebi ile bu bölümlerde uzmanlaşmış öğretmen eğitimcilerine teknoloji ve teknoloji entegrasyonu kapsamında eğitimler verilmelidir.

TEŞEKKÜR

Başta bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşan ve araştırma sürecinde destek olan çok kıymetli tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Yılmaz Soysal Hocama, daima destek olan ve hep çok kıymetli hissettiren sevgili annem, babam ve kardeşim Atilay, Arzu ve Ceyda Çakan' a, maddi ve manevi desteklerini asla esirgemeyen amcalarım, yengelerim ve kuzenlerim olmak üzere bütün Çakan ailesine teşekkürlerimi sunarım. Araştırma sürecinde yanımda olan ve yardımlarını esirgemeyen okul arkadaşım Gökçen İçli' ye ve çalışmaya katkı sağlayan tüm katılımcılara teşekkür ederim.

KAYNAKLAR

AKKOYUNLU, B., Kurbanoğlu, S. (2003), Öğretmen adaylarının bilgi okuryazarlığı ve bilgisayar öz yeterlik algıları üzerine bir çalışma, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24, 1-10.

TİMUR, B, ERZENGİN, N. (2019), Fen Bilimleri Öğretmenlerinin Teknolojik Pedagojik Alan Bilgilerinin İncelenmesi, *Türkiye Bilimsel Araştırmalar Dergisi* , 4 (2) , 101-129.

GÖÇEN, G. (2014), Dijital Öyküleme Yönteminin Öğrencilerin Akademik Başarıları ile Öğrenme ve Ders Çalışma Stratejilerine Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Muğla.

HORZUM, M. B., AKGÜN, Ö. E., ÖZTÜRK, E. (2014), The Psychometric Properties of the Technological Pedagogical Content Knowledge Scale, *International Online Journal of Educational Sciences*, 6(3), 544-557.

MERİÇ, G. (2014), Fen ve teknoloji öğretmen adaylarının teknolojik pedagojik alan bilgisi konusunda öz güven seviyelerinin belirlenmesi, *Eğitimde Kuram ve Uygulama,* 10(2), 352-367.

MISHRA, P., KOEHLER, M. (2006), Technological pedagogical content knowledge: A framework for integrating technology in teacher knowledge. *Teachers College Record*, 108(6), 1017-1054.

MISHRA, P., KOEHLER, M.J. (2008), Introducing technological pedagogical content knowledge. Paper presented at the Annual Meeting of the American Educational Research Association, New York City, March 24–28.

NIESS, M. L. (2008), Guiding preservice teachers in developing TPCK. In Silverman, N. (ed.). Handbook of Technological Pedagogical Content Knowledge (TPCK) for Educators. (p.223-250). New York: Routledge.

ÖZDEMİR, A. S., TABUK, M. (2004), Matematik Dersinde Bilgisayar Destekli Öğretimin Öğrenci Başarı ve Tutumlarına Etkisi, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 3(5), 142–152.

SHULMAN, L. (1986), Those who understand: Knowledge growth in teaching, *Educational Researcher*, 15(2), 4-14.

SOYSAL, Y., RADMARD, S., KUTLUCA, A.Y. (2018), Pedagojik İnanç Sistemleri Ölçeğinin Uygulamalı Olarak Uyarlama, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması, *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi,* cilt 8,sayı 3, ss.1-17.

TİMUR, B., TAŞAR, M. F. (2011), Teknolojik pedagojik alan bilgisi öz güven ölçeğinin (TPABÖGÖ) Türkçe 'ye uyarlanması. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10*(2), 839-856.

İDARENİN ULUSLARARASI KORUMA BAŞVURU SAHİPLERİNİ İDARİ GÖZETİM ALTINA ALMA YETKİSİNE İLİŞKİN KISA BİR DEĞERLENDİRME

Sezin ÖZTOPRAK
Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İdare Hukuku Anabilim Dalı
avsezin@hotmail.com ORCID ID: 0000-0002-9460-9583

Özet
İdari gözetim, uluslararası hukukta yabancıların ilk kez ülkeye sığınma başvurusunda bulunmaları ya da haklarında ülkeden sınır dışı kararı verilmesi durumunda uygulanan idari bir tedbirdir. Bu tedbir, Türk hukukunda 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu öncesi dönemde uygulanmakta olduğu gibi, bu kanunun yürürlükte olduğu günümüzde de uygulanmaktadır. İdari gözetim uygulaması, bir yandan ulusal güvenlik ve kamu düzeni için gerekli bir tedbir, diğer yandan kişi özgürlüğünü sınırlayan idari bir uygulamadır. Bu sebeple, söz konusu uygulamanın hem uluslararası sözleşme hükümlerine aykırılık taşımaması hem de kanuni dayanağının bulunması gerekmektedir. Türk hukuku açısından, idari gözetim uygulaması ilk kez 6458 sayılı Kanun ile ayrıca ve açıkça yasal dayanağa kavuşmuştur. İdari gözetim uygulaması, her ne kadar ilk bakışta uluslararası hukuka ilişkin bir uygulama olarak gözükse de; idari gözetim kararının idari bir işlem olması ve idari gözetim uygulamasının idari fonksiyon içinde yer alması sebebiyle, idari gözetimin idare hukuku ilke ve kuralları doğrultusunda da incelenmesi gerekmektedir. Bu çalışmada da, idarenin idari gözetim altına alma yetkisi idare hukuku ve sadece uluslararası koruma başvuru sahipleri açısından incelenecektir. 6458 sayılı Kanun'un 57. maddesinde düzenlenmiş olan "*sınırdışı etmek üzere idari gözetim"* kurumu, çalışmanın kapsamında değildir. Çalışmada öncelikle, idari gözetim uygulaması hakkında genel bilgiler verilerek bu yetkinin hukuki niteliği açıklanmaya çalışılacaktır. Ardından 6458 sayılı Kanun'un 68. maddesi çerçevesinde idarenin idari gözetim yetkisi incelenecektir. Çalışmanın tümünde, mültecilere ve insan haklarına ilişkin uluslararası sözleşme hükümleri, 1982 Anayasası, 6458 sayılı Kanun başta olmak üzere ilgili diğer mevzuat hükümleri ve içtihat çerçevesinde değerlendirme yapılacaktır. Bu sistem takip edilerek sonlandırılacak olan çalışmada; uluslararası koruma statüsü başvuru sahipleri hakkında uygulanan idari gözetim uygulaması ile ilgili temel bilgilerin idare hukuku ilke ve kuralları çerçevesinde kısaca açıklanması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası koruma statüsü, idari gözetim, idari yaptırım, insan hakları.

A NUTSHELL REVIEW RELATED THE POWER OF ADMINISTRATION TO TAKE THE INTERNATIONAL PROTECTION APPLICANTS UNDER ADMINISTRATIVE DETENTION

Abstract
Administrative detention is an administrative measure carried into effect in the circumstances of the first asylum application of foreigners or being a deportation decision about the foreigner,in international law. That measure,in Turkish law,as it was carried into effect before the Law on Foreigners and International Protection numbered6458,is also being carried into effect nowadays in which subject law is being in force. The practice of administrative detention,on the one hand,is a necessary measure for national security and public order,on the other hand it is an administrative practice which qualifies personal liberty. Therefore,this practice should not be contrary to the terms of the international conventions and also it should have statutory basis. In terms of Turkishlaw,the practice of administrative detention has reached separate and clear statutory basis firstly by the law numbered6458. Although,the practice of administrative detention,at first blush,seems as a practice related to international law,the administrative detention should also be examined in the direction of the principles and rules of administrative law by reason of the decision of administrative detention is an administrative act and the practice of administrative detention takes part in administrative function. Also, in this study,the power of administrative detention of administration will be examined in terms of administrative law and only international protection applicants. The institution of*"administrative detention so as to deport"*which has been regulated in the article57 of the law numbered6458 isn't in the scope of the study. In the study,firstly,the legal characteristic of this

power will be tried to explain giving general informations about the practice of administrative detention. After, the power of administrative detention of administration will be analyzed within the scope of the article68 of the law numbered6458. In the whole of the study,it will be evaluated within the scope of the terms of the international conventions related refugees and human rights,1982 Constitution,especially the law numbered6458 and the other applicable legislation and caselaw. In the study which will be finished by following this system; it's aimed to clarify basic informations related the practice of administrative detention enforced about international protection applicants within the scope of the principles and rules of administrative law,shortly.

Keywords: The status of international protection, administrative detention, administrative sanction, human rights.

1. GİRİŞ

İdari gözetim, devletlerin, ülkelerine ilk kez giren ya da sınır dışı kararı verdikleri yabancılar hakkında uyguladıkları, ulusal güvenliklerini korumak amaçlı ve kişi özgürlüğünü sınırlayan bir uygulamadır. Bu uygulamanın uluslararası hukuktaki dayanağı olarak doktrinde, genellikle, Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi'nin (Cenevre Sözleşmesi) 32. maddesinin 3. fıkrası hükmü ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 5. maddesinin 1. fıkrasının f bendi hükümleri gösterilmektedir. Türkiye'de, idari gözetim uygulamasının temel dayanağı ise, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (RGT.11.04.2013, RGS. 28615)(6458 sayılı Kanun)'dur. İdari gözetim uygulaması, idari bir işlem olan idari gözetim kararının verilmesi ile başlayan idari bir uygulama olduğundan, idare hukuku ilke ve kuralları ile yakın bir ilişki içinde bulunmaktadır. Bu çalışmanın amacı da, uluslararası koruma başvuru sahipleri hakkında idarenin haiz olduğu idari gözetim yetkisini idare hukuku ilke ve kuralları çerçevesinde kısaca değerlendirmektir.

Bu çerçevede, çalışma iki bölümden oluşmakta olup, ilk bölümde genel olarak idari gözetim uygulamasından bahsedilecek ve bu kısımda uluslararası koruma başvuru sahipleri hakkında uygulanacak idari gözetimin uluslararası hukuktaki ve Türkiye'deki dayanakları ile hukuki niteliği açıklanacaktır. İkinci bölümde ise, 6458 sayılı Kanun-md. 68'de düzenlenmiş olan idari gözetim uygulaması idare hukuku ilke ve kuralları çerçevesinde değerlendirilecektir. Çalışmanın tümünde, mevzuat hükümlerinden ve içtihattan yararlanılacak olup, idarenin uluslararası koruma başvuru sahipleri hakkında haiz olduğu idari gözetim yetkisine, idare hukuku açısından kısa bir bakış sunulması ve bu uygulamada çelişki barındıran bazı hususların altının çizilmesi umulmaktadır.

2. GENEL OLARAK İDARİ GÖZETİM UYGULAMASI

Yabancıların ülkeye girişleri ya da ülkeden sınır dışı edilmeleri sırasında idari gözetim altına alınmaları usulü birçok devlette uygulanmakta olup (Wilsher, 2004, s. 897), Türk hukukunda da her iki durumda da idari gözetim uygulanmaktadır (Ekşi, 2014, s. 3; Öztürk, 2015, s. 459). Türkiye'de, uluslararası koruma statüsü belirleme sürecinde ulusal güvenliğin ve kamu düzeninin sağlanması amacıyla, idarenin alacağı tedbirler arasında idari gözetime de yer verilmiştir (Öztürk, 2015, s. 458). Bununla birlikte, idari gözetim, kişi özgürlüğünü sınırlayan bir uygulama olduğu için, bu tedbire ancak istisnai durumlarda başvurulması ve uygulanacak idari gözetimin hukuk kuralları ile sınırlarının belirlenmiş olması gerekmektedir.

2.1. İdari Gözetim Yetkisinin Uluslararası Sözleşmelerdeki Dayanağı

Doktrinde, devletlerin idari gözetim yetkisine başvurmasının dayanağı olarak, AİHS-md. 5/1/f hükmü gösterilmektedir (Ekşi, 2014, s. 4). Buna göre; *"Herkes özgürlük ve güvenlik hakkına sahiptir. Aşağıda belirtilen haller dışında ve yasanın öngördüğü usule uygun olmadan hiç kimse özgürlüğünden yoksun bırakılamaz:… f) Kişinin, usulüne aykırı surette ülke topraklarına girmekten alıkonması veya hakkında derdest bir sınır dışı ya da iade işleminin olması nedeniyle yasaya uygun olarak yakalanması veya tutulması;*". AİHS-md.5'te , hem sınır dışı etmek üzere, hem de ilk kez ülkeye giriş açısından kişi özgürlüğüne getirilebilecek istisnalardan bahsedilmiş olsa da, burada uygulanacak tedbirler daha çok cezai tedbirlere benzemektedir. Zira, madde hükmünde geçen "*yakalama ve tutulma*" kavramları ceza hukukuna ilişkin kavramlardır. Bununla birlikte, AİHS- md. 5/1/a, b ve c

bentlerinde de yakalama ve tutulma kavramları geçmekte, buna ek olarak bu fıkralarda açıkça mahkeme kararından ya da adli merciden de bahsedilmektedir. Bu durumda, f bendinde mahkeme kararı ya da adli merciden bahsedilmediği için, tutulma kavramının idari gözetimi de kapsayacağı belki düşünülebilir ve bu hükmün, hem ülkeye girişte hem de sınır dışı etmek üzere yabancı hakkında uygulanacak olan idari gözetimin dayanağı olduğu söylenebilir. Ancak, bu durumda da mutlaka yasal dayanağa ihtiyaç bulunmaktadır.

Türkiye tarafından da 1961'de onaylanmış olan, 1951- Cenevre Sözleşmesi'nde ise, idari gözetime ilişkin açık bir hüküm bulunmamaktır. Bununla birlikte, söz konusu sözleşmenin 32/3. madde hükmü, taraf devletlere sınır dışı kararı uygulaması esnasında tedbir uygulama yetkisi vermiş olsa da, bu düzenleme idari gözetim uygulamasına ilişkin oldukça sınırlı bir koruma sağlayabilmektedir (Ekşi, 2014, s. 11-12). (Bkz. Cenevre Sözleşmesi- md. 32/*3* "*…Taraf Devletler, bu süre içinde, gerekli gördükleri içişleriyle ilgili her hangi bir önlemi alma hakkını saklı tutarlar. "*). Cenevre Sözleşmesi'nin 32/1. ve 32/2. madde hükümleri incelendiğinde de, 3. fıkrada yer alan düzenlemenin sadece, hakkında sınır dışı edilme kararı bulunan mülteciye ilişkin olduğu anlaşılmaktadır. Çalışma konusu olan, uluslararası koruma başvuru sahiplerinin idari gözetimi açısından bu madde hükmü herhangi bir dayanak içermemektedir.

Bu alandaki bir diğer uluslararası sözleşme 16 Aralık 1966 tarihinde Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilmiş olan Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'dir. Bu sözleşme Türkiye tarafından 15 Ağustos 2000 yılında imzalanmış, fakat henüz Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmamıştır (Bkz. www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/53-73.pdf; e.t. 30.10.2020). Bu sözleşmenin 9/1. madde hükmü de şu şekildedir: *"Herkes kişi özgürlüğü, ve kişi güvenliği hakkına sahiptir. Hiç kimse keyfi olarak gözaltına alınamaz veya tutulamaz. Hiç kimse hukukun öngördüğü, sebepler ve usuller dışında özgürlüğünden yoksun bırakılamaz.".* Görüldüğü gibi bu hükümde de idari gözetime ilişkin herhangi bir düzenleme yer almamaktadır.

Böylelikle, çalışma konusu olan, uluslararası koruma başvuru sahiplerinin idari gözetimine ilişkin açık bir uluslararası sözleşme hükmü bulunmamaktadır. Bununla birlikte, herkesin kişi özgürlüğüne sahip olduğu ve bu özgürlüğün ancak yasada öngörülen sebeplerle ve usulle sınırlandırılabileceği uluslararası sözleşme hükümleriyle açıkça kabul edilmiştir. Bu sebeple, uluslararası koruma başvuru sahiplerinin idari gözetiminin de mümkün olduğunca sınırlı şekilde başvurulması gereken bir tedbir olduğuna, yukarıda incelenen sözleşme hükümleri yorumlanarak ulaşılabilir.

2.2. İdari Gözetim Yetkisinin Türkiye'deki Dayanağı

İdari gözetim uygulaması temel hak ve hürriyetler arasında yer alan kişi özgürlüğünün sınırlanması sonucunu doğurduğundan, bu uygulamanın her şeyden önce anayasada yabancılar için öngörülmüş olan sınırlama usulüne uygun olarak yapılması gerekmektedir. 1982 Anayasası'nın (AY), bu hususu düzenleyen 16. maddesine göre, yabancıların temel hak ve hürriyetlerinin sınırlandırılması için iki esas bulunmaktadır: 1-Sınırlama uluslararası hukuka uygun olmalıdır. 2-Sınırlama kanunla olmalıdır.

Uluslararası hukuka ilişkin durum yukarıda açıklanmış olup, idari gözetimin uluslararası sözleşmelerdeki dayanağı olarak kabul edilen AİHS-md.5/1/f'de de belirtilmiş olduğu gibi, idari gözetim uygulamasının mutlaka yasal bir dayanağının bulunması gerekmektedir. Bir başka deyişle, idari gözetim uygulamasında aranan yasal dayanak, hem AİHS-md. 5/1/f, hem de AY-md. 16 gereğidir.

Türk hukukunda, idari gözetim, ilk kez 6458 sayılı Kanun'un yürürlüğe girdiği 11.04.2014 tarihi itibari ile hem hakkında sınır dışı kararı bulunan yabancılar (md. 57), hem de uluslararası koruma başvuru (md. 68) sahipleri açısından yasal dayanak kazanmıştır (Ekşi, 2014, s. 13; Öztürk, 2015, s. 460). Bundan önceki dönemde, idari gözetimin Türkiye'deki uygulamasının dayanağı olarak 5683 sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun (RGT. 24.07.1950, RGS. 7564)-md. 17 ve md. 23 hükümleri gösterilmiş (Ekşi, 2014, s. 13) olsa da, bu dönemde idari gözetime ilişkin yeterli ya da açık düzenlemelerin bulunmayışı, zaman zaman keyfi uygulamalara yol açmıştır (Ekşi, 2014, s. 26). Bu dönemde, ayrıca Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) yapılan

başvurularda da, AİHM, AİHS-md. 3 ve md. 5 hükümlerinin ihlal edilmiş olduğuna ilişkin çok sayıda karar vermiştir(Karar örnekleri için bkz.; Ekşi, 2014, s. 26-49; Bu hususta ayrıca bkz; Öztürk, 2015, s. 459).

Sonuç olarak, Türkiye'de idari gözetim uygulaması, ilk kez 6458 sayılı Kanun ile açıkça yasal dayanak kazanmış olup, böylelikle AY-md. 16 ve AİHS-md. 5 hükümlerine aykırılık ortadan kalkmıştır. Bununla birlikte, idari gözetim uygulamasının Anayasa'nın *"kişi hürriyeti ve güvenliği"*ni düzenleyen 19. ve 38. maddelerinde yer alan hükümlerle çelişkisi devam etmektedir. Doktrinde her ne kadar, idari gözetimin, AY-md.19'da düzenlenmiş olan kişi hürriyeti ve güvenliği ilkesine getirilen bir istisna olduğu ve bu istisnai uygulamanın kanuna uygun yapılması durumunda hukuka aykırılığın söz konusu olmayacağı ifade edilmiş olsa da (Kuşçu, 2017, s. 280.) ; idari gözetim uygulamasının AY-md. 19 hükmüyle çelişki içinde bulunduğu söylenebilir. Zira; idari gözetim, resen idare tarafından alınan bir karar sonucu uygulanmaktadır ve 19. maddede belirtilen istisna (*"...usulüne aykırı şekilde ülkeye girmek isteyen veya giren, ya da hakkında sınır dışı etme yahut geri verme kararı verilen bir kişinin yakalanması veya tutuklanması; halleri dışında kimse hürriyetinden yoksun bırakılamaz. .."*) idari işlemleri kapsamamakta olup, bu hükümde geçen yakalama ve tutuklanma kavramlarının tipik birer ceza tedbiri olduğu düşünülmektedir (Bu hususta bkz. Özbek, 2015, s. 47.). İdari gözetim ise, aşağıda hukuki nitelik kısmında da açıklanacağı gibi ceza tedbiri ya da yaptırımı değil, tipik bir idari işlem olan idari gözetim kararı sonucu uygulanan bir kolluk faaliyetidir. Kaldı ki, bu istisnanın, sınır dışı etmek üzere idari gözetim için geçerli olduğu bir an için kabul edilse dahi, çalışma konusu olan, uluslararası koruma başvuru sahibinin idari gözetimi açısından geçerli olmayacağı söylenebilir. Zira, istisnaların, özellikle temel hak ve hürriyetlerle ilgili hükümler söz konusu olduğunda, dar yoruma tabi olacağı, bilinen temel yorum ilkelerindendir (Bu hususta bkz. Yongalık, 2011, s. 10.). Yine doktrinde, idari gözetimin tedbir niteliği taşıması ve yaptırım olarak uygulanmamasının AY-md. 38'de yer alan, *"İdare, kişi hürriyetinin kısıtlanması sonucunu doğuran bir müeyyide uygulayamaz."* hükmünün bir gereği olduğu belirtilmiş (Öztürk, 2015, s. 466) ve bu doğrultuda idari gözetim ile AY-md. 38 hükmü arasında bir uyumsuzluk olmadığı izlenimi verilmişse de, tedbirden daha ağır bir nitelik taşıyan *müeyyide* için dahi idareye anayasal bir yasak getirilmişken, bu yasağın, idari gözetimin idari bir tedbir olarak değerlendirilmesi durumunda da, öncelikle geçerli olduğu düşünülmektedir.

Yukarıda açıklanan anayasal hükümler, idarenin kişi özgürlüğünü sınırlayan herhangi bir idari işlem yapamayacağı yönünde yeterli açıklığı içermekte olduğundan; işaret edilen aykırılıkları ortadan kaldıracak yeni düzenlemelerin yapılması gerektiği düşünülmektedir. Zira, mevcut durumda, idari gözetim uygulaması Anayasa'nın 19.ve 38. maddeleri ile çelişki içinde bulunmaktadır. Doktrinde de, bu hususa dikkat çekilmiştir (Şen, 2015;www.hukukihaber.net/yabancinin-idari-gozetimi-anayasaya-aykiri-mi-makale,4066.htm).

2.3.İdari Gözetimin Hukuki Niteliği

İdari gözetim kararı, resen idare tarafından verilen tek taraflı bir karardır. Bu anlamda, idari gözetim kararı hukuki işlemler içinde idari işlemler arasında yer almakta olup, bu hususta bir tereddüt bulunmadığı kolaylıkla söylenebilir. Bununla birlikte, idari gözetimin idari yaptırım mı, idari tedbir mi olduğu, yoksa idarenin kolluk alanında yaptığı işlemler arasında mı yer aldığı hususunda doktrinde tek bir kavram etrafında buluşulmadığı gözlemlendiğinden, bu hususunun kısaca açıklanması gerekmektedir.

Bu doğrultuda, ilk bakışta, idari gözetimin idari yaptırımlar arasında bulunduğunu söylemek mümkündür. Zira, idari gözetim, doktrinde kabul edilmiş olan idari yaptırım tanımına, tanımda yer alan ceza kısmı hariç tutulduğunda, uymaktadır (*"Yasaların açıkça yetki verdiği veya yasaklamadığı durumlarda, araya yargısal bir karar girmeden, İdarenin doğrudan doğruya, bir işlemi ile ve İdare Hukukuna özgü usullerle vermiş olduğu cezalar-uyguladığı müeyyideler vardır ki, bunlara "idari müeyyide", daha doğrusu baştan beri yeğlediğimizi açıkladığımız terim ile "idari yaptırım" denilir"*). (Özay, 1985, s. 35)). Yine idari yaptırımların *"toplumsal düzeni korumak"* ya da *"toplumsal düzeni telafi edebilmek"* amacıyla uygulandığı kabul edilmektedir (Mahmutoğlu, 1995, s. 53). İdari gözetim kararı da, doğrudan idare tarafından, araya herhangi bir mahkeme kararı girmeden alınmaktadır ve idari gözetim uygulamasının amacı da ulusal güvenliğin ya da kamu düzeninin korunmasıdır.

Bununla birlikte, doktrinde, idari gözetimin yaptırım değil tedbir niteliğinde olduğunu kabul eden görüşler (Örneğin bkz. Öztürk, 2015, s. 466) ve "*idari önlem"*lerin sonucu itibariyle idari yaptırımlardan farklılaştığını değerlendiren görüş bulunmaktadır (Karabulut, 2008, s. 14). Buna göre, idare önleyici nitelikteki işlemleri ile kamu güvenliğini, sağlığını ya da düzenini korumayı amaçlamaktadır (Karabulut, 2008, s. 15). Bu önlemlerde asıl amaç cezalandırma amacı olmasa da, uygulandığı kişi açısından ciddi sonuçlar doğuracak olan idari önlemlere de, idari yaptırımlara ilişkin güvencelerin uygulanması gerektiğine ilişkin AİHM kararlarına da doktrinde vurgu yapılmıştır (Karabulut, 2008, s. 15).

Bu sebeple, kısaca idari yaptırım ile idari tedbir arasındaki farkın ya da ilişkinin de ortaya konması gerekmektedir. Her kadar idari yaptırımların tek tek saymak suretiyle çeşitlerini belirlemek mümkün olamasa da, doktrinde idari yaptırımlar içerikleri açısından, genellikle idari para cezaları ve diğer idari yaptırımlar olarak ikiye ayrılarak incelenmektedir (Gözübüyük ve Tan, 2013, s. 673). Böylelikle aslında, idari gözetimin de diğer idari yaptırımlar arasında değerlendirilebileceği söylenebilir. Bununla birlikte, doktrinde, kamu güvenliği ve genel sağlığı tehlikeye sokabilecek durumları önlemek amacıyla uygulanan idari yaptırımların, kolluk tedbirleri ile idari yaptırım arasında bir kategoride değerlendirildiği de görülmektedir (Gözübüyük ve Tan, 2013, s. 674). Bu yönüyle ise, idari gözetimi, kolluk tedbirleri ile idari yaptırımlar arasında değerlendirmek mümkün olmaktadır. Konuya, kabahatin tanımını idari yaptırım ile birleştirerek yapmış olan (md.2: *Kabahat deyiminden; kanunun, karşılığında idarî yaptırım uygulanmasını öngördüğü haksızlık anlaşılır.*); 5326 Sayılı Kabahatler Kanunu (RGT. 31. 03. 2005, RGS. 25772 (Mükerrer)) açısından bakıldığında ise, idari tedbirlerin, idari yaptırım türleri arasında sayıldığı görülmektedir(md. 16/1: *Kabahatler karşılığında uygulanacak olan idarî yaptırımlar, idarî para cezası ve idarî tedbirlerden ibarettir.*). Böylelikle, 5326 sayılı Kanun çerçevesinde yapılan bir değerlendirmede de, idari gözetimin idari yaptırımların bir çeşidi olan idari tedbirler arasında yer aldığı söylenebilir.

Sonuç olarak, idari gözetimin, idari bir işlem olan idari gözetim kararı sonucu uygulanan bir idari kolluk faaliyeti olarak değerlendirilebileceği söylenebilir. Kaldı ki, idari gözetim uygulaması, hukuki niteliği açısından ister idari yaptırım olarak, ister idari yaptırım dışında bir idari tedbir olarak kabul edilsin; bu uygulama son tahlilde idarenin tek taraflı iradesine dayanarak yapmış olduğu bir idari işleme dayanmakta ve sonucu itibariyle de kişi özgürlüğünü kısıtlamaktadır. Bu sebeple, hukuki niteliği itibariyle idari işlemlere ve idari yaptırımlara ilişkin ilke ve kuralların tümü, idari gözetim için de geçerli olacaktır. İdari yaptırımların hukuki rejiminde usule ilişkin ve esasa ilişkin bazı ilkeler bulunmaktadır. Savunma hakkı, ihlale son verme konusunda uyarılma, gerekçelendirme ve tarafsızlık usule ilişkin ilkeler arasında gösterilmekte iken, hukuki dayanak, cezanın şahsiliği, orantılılık ilkesi, geriye yürümezlik ve etkili yargısal denetim gibi ilkeler, esasa ilişkin ilkeler arasında gösterilmektedir (Bu hususta ayrıntılı bilgi için bkz. Gözübüyük ve Tan, 2013, s. 678-697.). Bu sayılan ilkelerin, idari gözetim uygulaması açısından da geçerli olduğu kuşkusuz olup, 6458 sayılı Kanun-md. 68'de de büyük ölçüde bu ilkeler hüküm altına alınmıştır. Yine, idarenin kolluk yetkisi de sınırsız bir yetki olmayıp, anayasal sınırlar, temel hak ve özgürlükler kolluk yetkilerinin en önemli sınırları olarak kabul edilmekte (Bu hususta ayrıntılı bilgi için bkz. Gözübüyük ve Tan, 2013, s. 698-705; Günday, 2011, s. 309-314.), gereklilik, uygunluk ve orantılılık ölçütleri, kolluk yetkileri bakımından da gözetilen temel ilkeler olmaktadır. (Bu hususta ayrıntılı bilgi için bkz. Gözübüyük ve Tan, 2013, s. 706-708). Tüm, bu açıklamalara aşağıdaki başlıklarda da değinilecektir.

3. 6458 SAYILI KANUN ÇERÇEVESİNDE ULUSLARARASI KORUMA BAŞVURU SAHİPLERİ HAKKINDA İDARENİN HAİZ OLDUĞU İDARİ GÖZETİM YETKİSİ

6458 sayılı Kanun'un, 8 fıkradan oluşan 68. maddesi, uluslararası koruma başvuru sahiplerinin idari gözetimini düzenlemektedir. Bunun dışında, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik'in (Yönetmelik) 7 fıkradan oluşan 96. maddesi hükmü de yine uluslararası koruma başvuru sahiplerinin idari gözetimine ilişkindir (RGT. 17.03.2016, RGS. 29656). Bu sebeple, aşağıdaki başlıklarda, gerekli görüldükçe Yönetmelik'in ilgili hükümlerine de başvurulacaktır.

3.1.İdari Gözetim Kararını Almaya Yetkili İdari Makam

6458 sayılı Kanun-md. 68'de, idari gözetim kararını almaya yetkili olan makamın kim olduğu açıkça belirtilmemiştir. Bununla birlikte, 6458 sayılı Kanun-md.68/3 hükmünün yorumuyla, bu hususta yetkili idari makamın Valilik (Öztürk, 2015, s. 466) olduğu sonucuna ulaşılabilmektedir. Yönetmelik-md. 96/4'te ise, uluslararası koruma başvuru sahipleri hakkında alınacak olan idari gözetim kararında yetkili makamın Valilik olduğu açıkça belirtilmiştir. Buna göre; idari gözetim kararı, (Göç İdaresi) Genel Müdürlüğün talimatı ya da resen Valilikler tarafından alınabilir. Bununla birlikte, Valilik'in idari gözetim yetkisi, gerek idari işlemin sebep ve amaç unsurları, gerek kanun hükmüyle belirlenen şekil ve usul kuralları ile oldukça sınırlandırılmış bir yetkidir. Bu sınırlar, aşağıda ayrı başlıklar halinde incelenecektir.

3.2.İdari Gözetim Kararının Sebep ve Amaç Unsuru

Kanunda açıkça belirtilmiş olsa da, olmasa da, bütün idari işlemlerin mutlaka *"kendilerinden önce var olan ve nesnel hukuk kurallarınca belirlenmiş bir sebebe dayanma"* (Günday, 2011, s. 152) zorunluluğu bulunmaktadır. İdari işlemin sebep unsuru, bazen kanun hükmünde açıkça; bazen açıkça olmasa da "*kamu düzeni, milli güvenlik, ihtiyaç*" gibi belirsiz kavramlarla gösterilmekte, bazense hiçbir sebep gösterilmemektedir (Günday, 2011, s. 154-156). Sebep unsuru, kanunda açıkça belirtilmişse, idari işlemin mutlaka kanundaki sebebe dayanması; sebep unsurunun belirsiz kavramlarla gösterilmiş olduğu durumlarda ise, idarenin takdir yetkisine başvurması gerekmektedir (Günday, 2011, s. 154-156). Yine, tüm idari işlemlerin amaç unsuru kamu yararı olmakla birlikte, bazı idari işlemler açısından kanunda özel amaçlar öngörülmüştür (Günday, 2011, s. 160-161).

İdari işlemin sebep ve amaç unsurlarına ilişkin bu temel bilgiler ışığında, 6458 sayılı Kanun-md. 68/2'de yer alan *"haller"*e bakıldığında, bunlardan a ve b bentlerinde yer alan hallerin idari gözetim kararının özel amaçları olduğu, c ve ç bentlerinde yer alan hallerin ise idari gözetim kararının sebep unsurunu oluşturduğu söylenebilir. 6458 sayılı Kanun-md. 68/2'ye göre, uluslararası koruma başvuru sahibi sadece şu hallerde idari gözetim altına alınabilecektir: a) Kimlik veya vatandaşlık bilgilerinin doğruluğuyla ilgili ciddi şüphe varsa, bu bilgilerinin tespiti amacıyla b) Sınır kapılarında usulüne aykırı surette ülkeye girmekten alıkonulması amacıyla c) İdari gözetim altına alınmaması durumunda başvurusuna temel oluşturan unsurların belirlenemeyecek olması halinde ç) Kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından ciddi tehlike oluşturması halinde

6458 sayılı Kanun-md. 68/2'de, idari gözetim kararının sebep ve amaç unsurları belirtilmiş olduğu için, madde hükmündeki sebeplerden ya da amaçlardan biri olmadan idari gözetim kararı verilmesi durumunda, bu karar hukuka aykırı olacaktır. Bununla birlikte, özellikle "*kamu düzeni ve kamu güvenliği açısından ciddi tehlike oluşturması*" halinin değerlendirilmesi aşamasında idarenin takdir yetkisine başvurması gerekecektir. Belki de bu nedenle, 6458 sayılı Kanun-md. 68/3 ve Yönetmelik-md.96/2'de uluslararası koruma başvuru sahibinin idari gözetim altına alınıp alınmayacağının bireysel olarak değerlendirileceği de açıkça belirtilmiştir. Bununla birlikte, bireysel değerlendirmenin de, idarenin takdir yetkisini kullanmasını gerektireceği kuşkusuz olsa da, idarenin yaptırım yetkisini kullanmada mutlak bir takdir hakkı bulunmamaktadır (Özay, 1985, s. 119). Bu noktada, idarenin yabancı hakkında idari gözetim kararı verirken takdir yetkisinin sınırlarını vurgulayan idare mahkemesi kararları da bulunmaktadır. (Bkz. Ankara 5.İdare Mahkemesi, E. 2009/1032, KT. 07.10.2009; Ekşi, 2014, s. 20-21).

3.3.İdari Gözetim Kararının Alınmasında Şekil ve Usul Kuralları

3.3.1. Gerekçe Zorunluluğu

Türk idare hukukunda, idari işlemin yapılmasında, kural olarak gerekçe zorunluluğu bulunmamaktadır (Günday, 2011, s. 145). İdari yaptırımlar açısından ise, gerekçe ilkesi usule ilişkin ilkelerden biri olarak kabul edilmektedir (Karabulut, 2008, s. 48; Gözübüyük ve Tan, 2013; s. 678, 682). Doktrinde, idari yaptırımlar açısından usul-şekil unsurunun yetki unsurundan daha önemli bir unsur olduğu kabul edilmektedir(Özay, 1985, s. 130, 132). Bu doğrultuda, işlemin gerekçesi de, idari işlemin şekil unsuru içinde değerlendirilmekte ve işlemin gerekçesinin, amaç ve sebep unsuru ile yakın ilişkisine vurgu yapılmaktadır (Özay, 1985, s. 131). İdari gözetim kararının alınmasında ise, kararın gerekçesinin belirtilmesi 6458 sayılı Kanun-md.68/4 ve Yönetmelik-md.96/3 hükümleri ile zorunlu hale

getirilmiştir. Bu durumda, gerekçesi belirtilmeyen idari gözetim kararı, şekil unsuru yönünden hukuka aykırı olacaktır.

3.3.2.Yazılı Şekil

İdari işlemlerin kural olarak yazılı şekle tabi olduğu kabul edilmekle birlikte, istisnai olarak sözlü ya da hareketli idari işlemler de bulunmaktadır (Gözler ve Kaplan, 2018, s. 168-169). 6458 sayılı Kanun-md.68/4 'te ise, idari gözetim kararının *idari gözetim altına alınan kişiye veya yasal temsilcisine ya da avukatına yazılı olarak* tebliğ edilmesi gerektiği ve başvuru sahibinin avukatının bulunmaması durumunda idari gözetim kararının sonucu ve bu karara itiraz usulleri hakkında bilgilendirme yapılması gerekeceği belirtilmiştir. Böylelikle, hem açıkça yazılı şekil kuralı benimsenmiş, hem de Anayasa md. 40/2'de yer alan kurala (*Devlet, işlemlerinde, ilgili kişilerin hangi kanun yolları ve mercilere başvuracağını ve sürelerini belirtmek zorundadır*) uygun düzenleme yapılmıştır ki, bu kural da doktrinde bazı yazarlar tarafından yazılı şekil kuralı kapsamında değerlendirilmektedir (Gözler ve Kaplan, 2018, s. 170; Bu kapsamda değerlendirmeyen görüş için bkz. Günday, 2011, s. 144-145). Bu açıklamalar ışığında, idari gözetim kararı yazılı şekilde olmalı ve bu kararda itiraz usullerinin de mutlaka açıklanması gerekmektedir. Bu özellikleri taşımayan idari gözetim kararı, şekil unsuru yönünden hukuka aykırı hale gelecektir.

3.3.3. İdari Gözetim Kararı Verilmeden Önce İzlenmesi Gereken Usul

6458 sayılı Kanun, Valilik'in uluslararası koruma başvuru sahibi hakkında idari gözetim kararı vermeden önce bazı değerlendirmeler yapması gerektiğini açıkça hüküm altına alarak, bu kararın alınmasını belli bir usule tabi tutmuştur. Buna göre; 1-Başvuru sahipleri, salt uluslararası koruma başvurusunda bulundukları için idari gözetim altına alınamaz (md. 68/1). Aksine, 6458 sayılı Kanun-md. 68'in ve Yönetmelik-md. 96'nın tüm hükümleri birlikte değerlendirildiğinde, uluslararası koruma başvuru sahibini idari gözetim altına alma yetkisinin oldukça sınırlandırılmış olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda, 6458 sayılı Kanun-md. 68/2 ve Yönetmelik-md.96/1'de, bu yetkinin istisnai nitelikte bir yetki olduğu ve hangi hallerde idarenin yabancıyı idari gözetim altına alabileceği açıkça belirtilmiştir. 2-6458 sayılı Kanun-md. 68/2' de belirtilen sebepler ortaya çıksa bile, Valilik'in, idari gözetimden önce, 6458 sayılı Kanun-md.71'de belirtilen ikamet zorunluluğu ve bildirim yükümlülüğünün yeterli olup olmayacağını değerlendirmesi gerekmektedir. Bunun ardından Valilik başka usuller de belirleyebilir ve ancak bu tedbirlerin yeterli olmaması durumunda idari gözetim kararı verebilir (md. 68/3).

Görüldüğü gibi, 6458 sayılı Kanun'da ve Yönetmelik'te yer alan düzenlemeler ile, idarenin uluslararası koruma başvuru sahibi hakkında idari gözetim kararı verme yetkisi oldukça sınırlandırılmıştır. Bu sebeple, kanunda belirtilmiş sınırlara ve usule uyulmadan alınan idari gözetim kararı hukuka aykırı bir karar olacaktır. Bununla birlikte, hem uluslararası sözleşmeler hem de 6458 sayılı Kanun gereği, uluslararası koruma başvuru sahibinin de kanunda belirtilen yükümlülüklere tam olarak uyması gerekeceği kuşkusuz olup, idari yargı kararlarında bu hususa dikkat çekilmektedir (Ankara BİM 10. İDD, E. 2017/273, K. 2017/620, KT. 22.06.2017; www.lexpera.com.tr; e.t. 12.10.2020); Aynı gerekçe (D10D, E. 2016/3216, K. 2017/911, KT. 21.02.2017; www.lexpera.com.tr; e.t. 12.10.2020); (Türk hukukunda, uluslararası koruma başvuru sahiplerinin hakları ve yükümlükleri hususunda ayrıntılı bilgi için bkz. Çelik, 2015, ss. 67-148). Ancak, başvuru sahiplerinin kanun hükmünde belirtilen yükümlülüklere uymaması da tek başına idari gözetim uygulamasını gerektirmeyecektir. Örneğin, 6458 sayılı Kanun-md.97'de düzenlenmiş olan *"davete uyma yükümlülüğü"*ne uyulmaması sonucu, uluslararası koruma başvuru sahibinin kolluk tarafından Valilik'e ya da Genel Müdürlüğe getirileceği ve bu işlemin idari gözetim olarak uygulanmayacağı açıkça bu kanun hükmünde belirtilmiştir (Bu hususta ayrıca bkz. Çelik, 2015, s. 136).

3.4. İdari Gözetim Kararının Uygulanması

İdari gözetim kararı hukuki niteliği itibariyle idari bir işlem olup, ardından uygulanan idari gözetim de tamamen idari faaliyetin içeriğine dahildir. Bu uygulamanın ne şekilde olması gerektiği de, 6458 sayılı Kanun'un ilgili maddelerinde açıklanmış olup, bu kurallara uyulmaması sonucu ya da herhangi bir kural ihlali olmaksızın uğranılan zararların tazmininde idarenin kusurlu ya da kusursuz sorumluluğu söz konusu olacaktır. Buna göre, idari gözetim kararının uygulanmasında şu kurallara uyulması

gerekmektedir: 1-İdari gözetim, 30 günden fazla olamaz. (md. 68/5). 2-Hakkında idari gözetim kararı alınan yabancının işlemlerinin en kısa sürede tamamlanması ve idari gözetim kararında yazan gerekçeler ortadan kalkarsa, derhal idari gözetime son verilmesi gerekmektedir (md. 68/5). 3-İdari gözetimin her aşamasında, Valilik, idari gözetimi sonlandırılarak, 71 inci maddede belirtilen yükümlülüklerin veya başka tedbirlerin yerine getirilmesi isteyebilir (md. 68/6). 4-Hakkında idari gözetim uygulanan yabancının ziyaretçi kabul etme, yasal temsilcisiyle, avukatla, noterle ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği görevlileriyle görüşme hakkı bulunmakta olup, idarenin yabancının bu hakkını kullanmasını sağlaması gerekmektedir (md. 68/8).

6458 sayılı Kanun'un, idari gözetim altına alınan uluslararası koruma başvuru sahibine yukarıda belirtilmiş olan hakları tanımış olması oldukça olumlu bir gelişme olmakla birlikte, 6458 sayılı Kanun-md. 68'de ya da Yönetmelik-md. 96'da hakkında idari gözetim kararı verilen uluslararası koruma başvuru sahiplerinin nerede idari gözetim altına alınacakları hususunda açık bir düzenleme bulunmaması, uygulamada bazı aksaklıklara yol açabilecek niteliktedir. Doktrinde, başvuru sahiplerinin geri gönderme merkezlerinde mi kabul ve barınma merkezlerinde mi kalacağı hususunda tereddüt oluşmakta olduğu ve bu hususta ayrıca ve açıkça bir düzenlemeye ihtiyaç duyulduğu, haklılıkla belirtilmiştir. (Öztürk, 2015, s. 464-465). Bununla birlikte, doktrinde hakkında idari gözetim kararı verilen uluslararası koruma başvuru sahiplerinin, geri gönderme merkezlerinde değil, kabul ve barınma merkezlerinde idari gözetime tabi tutulacağını belirten görüş de bulunmaktadır (Özbek, 2015, s. 29.); (Bu hususta uluslararası bir çalışma için bkz. Pichou, 2016, s. 114-131.).

3.5.İdari Gözetim Kararına Karşı Başvurulabilecek Yargı Kolu

İdari gözetim, buraya kadar da belirtilmiş olduğu gibi, ister idari yaptırım, ister idari tedbir olarak kabul edilsin, idarenin tek taraflı iradesine dayanarak yaptığı bir idari işleme dayanmaktadır. Bu sebeple, kural olarak, idari gözetim uygulamasından doğan uyuşmazlıklarda görevli yargı kolunun idari yargı olması, kanunda adli yargının görevlendirilmiş olduğu durumların ise, bu kuralın istisnası olarak kabul edilmesi gerekmektedir (Özay, 1985, s. 140). Buna rağmen, 6458 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesinden önce, idari gözetim kararına karşı idari yargıda açılan davaların bir kısmının, idari gözetim uygulamasının, idare hukukuna ait bir uygulama olmadığı gerekçesiyle reddedilmiş olması, doktrinde haklılıkla eleştirilmiştir (Ekşi, 2014, s. 17). Kaldı ki bu dönemde, idari gözetim kararlarına karşı Sulh Ceza Mahkemesi'ne başvurulacağına ilişkin bir hüküm de bulunmamaktaydı. Bu sebeple, 6458 sayılı Kanun'dan önceki dönemde idari gözetim kararlarına karşı açılan davaların reddine karar veren idare mahkemesi kararlarının hukuka aykırı olduğunu söylemek mümkündür. Zira, idari işlemlere karşı açılacak davalarda, kural olarak, idari yargı görevlidir. Bununla birlikte, 6458 sayılı Kanun öncesi dönemde de, her ne kadar idari gözetim adı kararlarda kullanılmamış olsa da, idari gözetime ilişkin bir takım değerlendirmeler yapan idare mahkemesi kararları bulunmaktadır. Bu kararlar genellikle sınır dışı edilmek üzere idari gözetim altına alınan yabancılara ilişkin olsa da, söz konusu kararlarda yer alan gerekçelerin çalışma konusu olan uluslararası koruma başvuru sahipleri açısından da öncelikle geçerli olması gerekeceği kuşkusuzdur. 6458 sayılı Kanun'dan önce verilen idari yargı kararlarına bakıldığında; bu kararlarda kişinin belirsiz süreli olarak özgürlüğünden yoksun bırakılamayacağı ve bu durumun hem Cenevre Sözleşmesi hükümlerine hem de kişi güvenliği ve özgürlüğüne aykırı olduğuna vurgu yapıldığı görülmektedir (Örnek için bkz; Ankara 14.İdare Mahkemesi, E. 2009/1060, KT. 27.10.2009; Ekşi, 2014, s. 17-18).

6458 sayılı Kanun ise, bu hususstaki denetimi Sulh Ceza Mahkemeleri'ne bırakmıştır. Doktrinde, bu durumun gerekçesi olarak Türkiye'de Sulh Ceza Hakimlikleri'nin idare mahkemelerinden daha yaygın örgütlenmiş olması ve bu suretle daha etkin denetim yapılabileceği gerekçe olarak gösterilmiş olsa da, idari gözetim kararı idari işlem olmasına rağmen idari yargı yerine adli yargının görevlendirilmiş olması, haklılıkla eleştirilmiştir (bkz; Ekşi, 2014, s. 80; Kuşcu, 2017, s. 277). 6458 sayılı Kanun- md. 68/7'ye göre, idari gözetime karşı yapılacak başvurularda görevli mahkeme Sulh Ceza Hakimliği'dir ve bu mahkemeye başvuru idari gözetimi durdurmayacaktır. Ayrıca, Sulh Ceza Hakimi'nin 5 gün içinde karar vermesi gerekmekte olup, vereceği karar kesin bir karar olacaktır. Bununla birlikte, idari gözetime sebep olan şartların ortadan kalkması ya da değişmesi durumunda tekrar tekrar Sulh Ceza Hakimi'ne başvuru imkanı da tanınmıştır. Açıklanan madde hükmü sebebiyle, idari gözetim kararı

tipik bir idari işlem olmasına rağmen, idari yargıda iptal davasına konu olamayacaktır. Zira, kanun açıkça görevli mahkemeyi belirlemiştir ve göreve ilişkin hükümler kamu düzenine ilişkindir.

Bununla birlikte, dolaylı olarak, idari yargıda iptal davası açılabilmesinin mümkün olduğu söylenebilir. Örneğin, idari gözetim altında bulunan yabancı, hakkında idari davaya konu olacak ve idari gözetime ilişkin bir taleple idareye İYUK (2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu; RGT. 20.01.1982, RGS.17580)–md.10 doğrultusunda başvuruda bulunup, idarenin ret ya da zımni ret kararına karşı idari yargıya başvurabilir. Bu hususta her ne kadar 6458 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesinin ardından bir idari yargı kararına rastlanılamamış olsa da, 6458 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesinden önce verilmiş olan benzer nitelikte bir idari yargı kararı bulunmaktadır. Danıştay 10. Dairesi'nin kararına konu olan bir olayda, dava aslında doğrudan idari gözetim kararına karşı değil, yabancının Kabul ve Barınma Merkezi'nden serbest bırakılması isteminin idarece zımnen reddedilmesi sonucu açılmıştır. Danıştay, söz konusu zımni ret işleminin reddine karar vermiş olan Ankara 13. İdare Mahkemesi kararını onamış ve aslında her ne kadar kararda idari gözetim adı geçmese de, sonucu itibariyle kişi özgürlüğünü sınırlayan uygulamaya yol açan idari işlem iptal edilmiştir (D10D, E. 2009/10891, K. 2014/2015, KT. 31.03.2014; www.lexpera.com.tr; e.t. 12.10.2020). Yine, idari gözetim uygulamasından dolayı kişisel hakları ihlal edilenlerin tam yargı davası yoluyla idari yargıda dava açmaları mümkündür. Bu hususta, 6458 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesinin ardından, idari gözetimden doğan zararlar için tam yargı davası açılabileceğini/açılması gerekeceğini kabul eden Bölge İdare Mahkemesi kararları ve Anayasa Mahkemesi tarafından bireysel başvuru sonucu verilmiş olan kararlar bulunmaktadır. Örneğin, İzmir Bölge İdare Mahkemesi, sınır dışı etmek üzere idari gözetim altına alınmış olan yabancının idari gözetim sürecinde uğramış olduğu zararları tam yargı davası kapsamında değerlendirip, davanın reddine karar veren ilk derece mahkemesi kararını kaldırarak, davacının manevi tazminat talebinin kısmen kabulüne karar vermiştir (İzmir BİM 6. İDD, E. 2017/306, K. 2017/347, KT. 02.03.2017; www.lexpera.com.tr; e.t. 12.10.2020). Bu karar her ne kadar uluslararası koruma başvuru sahibinin idari gözetimine ilişkin olmasa da, bu kapsamda da geçerli kabul edilebilecek bir karar olduğu kuşkusuzdur. Anayasa Mahkemesi de, yakın tarihli kararında, uluslararası koruma başvuru sahibi, idari gözetim kararı ile ilgili olarak her ne kadar Sulh Ceza Mahkemesi'ne itiraz etmiş ve itirazı reddedilmiş olsa da, idari yargıda tam yargı davası açma yolunu tüketmediği için başvurunun, başvuru yollarının tüketilmemiş olması sebebiyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir (AYM, BN. 2015/10697, KT. 08.05.2019; www.lexpera.com.tr; e.t. 12.10.2020).

Uluslararası koruma başvurusunda bulunan yabancılarla ilgili olarak belirtilmesi gereken diğer bir husus; bu kişiler hakkında başvuru anından statü kazanılana ve/veya başvuru reddedilene kadar birçok idari işlem yapılmakta olup, bu idari işlemlerin kural olarak, idari yargı denetimine tabi olacağıdır. Bu işlemler içinde, yabancının özgürlüğünün sınırlandırılması sonucunu doğuran idari gözetim kararının denetimi ise, kanunen adli yargının denetimine tabi tutulmuştur. Bu durumda, başvuru sahibinin statüsüne ilişkin idari işlemler idari yargıda denetlenirken, idari gözetim altına alınması durumunda bu karar adli yargının denetimine tabi tutulacaktır. Hem bu sebeple, hem de konunun hem uluslararası hukuka hem de idare hukukuna ilişkin olması sebebiyle, doktrinde işaret edilmiş olan uzmanlık mahkemelerinin (Bu hususta ayrıntılı bilgi için bkz. Öztürk, 2019, ss. 95-117), idari gözetim kararları da dahil olmak üzere sığınma hukukuna ilişkin tüm idari işlemlere karşı açılacak davalar açısından görevlendirilmesinin ve bu mahkemelerin idari yargı içinde yer almasının, idare hukuku ve idari yargılama usulü ilke ve kurallarının, tamamen idari bir uygulama olan idari gözetim yetkisinin hukuka uygun kullanılıp kullanılmadığının denetlenmesinde uygulanabilmesi açısından, olumlu bir gelişme sağlayacağı söylenebilir.

5.SONUÇ

Devletlerin yabancılar hakkında uygulamakta olduğu idari gözetim, ilk bakışta uluslararası hukuk kuralları ile ilgili bir uygulama olarak gözükse de, bu uygulama son tahlilde her devletin iç hukuk kuralları ve özellikle de idari sistemi ve ayrı bir idare hukuku olan ülkeler açısından da idare hukuku ilke ve kuralları ile yakından ilgilidir.

Bu çalışmada da, idarenin uluslararası koruma başvuru sahipleri hakkında haiz olduğu idari gözetim yetkisi, idare hukuku ilke ve kuralları çerçevesinde incelenmiştir. Bu hususta, Türkiye'de 6458 sayılı Kanun ile uluslararası koruma başvuru sahipleri açısından uygulanacak olan idari gözetim yetkisinin sınırlarının çizilmiş olması hem uluslararası hukuk kurallarına hem de 1982 Anayasası'nın ilgili hükümlerine uygunluk açısından olumlu bir gelişmedir. Bununla birlikte, sonucu itibariyle kişi özgürlüğünü sınırlayan bir uygulama olan idari gözetimin, idarenin kişi özgürlüğünü sınırlayacak şekilde yaptırım uygulayamayacağını düzenleyen 1982 Anayasası'nın 38. maddesi hükmü başta olmak üzere, 19. maddesi hükmü ile de çelişkisi devam etmekte olup, bu hususta gerekli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

Bunun dışında, idari gözetim kararı hukuki niteliği itibariyle ister idari yaptırım, ister idari tedbir olarak kabul edilsin, son tahlilde idari bir işlem olup, bu işlemin ve bu işleme dayanan uygulamanın 6458 sayılı Kanun-md. 68'de yer alan hükümler doğrultusunda yapılması gerekmektedir. Bu hükümlere aykırı şekilde uygulanan idari gözetimle ilgili yapılacak denetim, idari işlemin unsurları ya da idarenin sorumluluğu gibi idare hukuku ilkeleri ile yakın ilişki içinde bulunduğundan ve bu hususta uzmanlaşmış olan yargı kolu idari yargı olduğundan, çalışmada vurgulanmak istenen diğer husus, idari gözetim kararlarının denetiminin idari yargı yerlerinde yapılması gerekliliğidir.

KAYNAKLAR

Çelik, N. B. 2015. Türk Hukukunda Uluslararası Koruma Başvurusunda Bulunan veya Uluslararası Korumadan Yararlanan Yabancıların Hak ve Yükümlülükleri, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Özel Sayı (1), ss. 67-148.

Ekşi, N. 2014. *6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda İdari Gözetim*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.

Gözler, K. ve Kaplan, G. 2018.*İdare Hukukuna Giriş.* Bursa: Ekin Yayınevi.

Gözübüyük, A. Ş. ve Tan. T. 2013. *İdare Hukuku Cilt I*. Ankara: Turhan Kitabevi.

Günday, M. 2011. *İdare Hukuku*. Ankara: İmaj Yayınevi.

Karabulut, M. 2008.*İdari Yaptırımların Hukuki Rejimi*. Ankara: Turhan Kitabevi.

Kuşcu, D. 2017. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hükümleri Uyarınca Sınır Dışı Edilmelerine karar Verilen Yabancıların İdari Gözetim Altına Alınmaları. *DÜHFD,* 37(22), ss. 241-284.

Mahmutoğlu, F. S. 1995. *Kabahatleri Suç Olmaktan Çıkarma Eğilimi ve Düzene Aykırılıklar Hukukunda (İdari Ceza Hukukunda) Yaptırım Rejimi.* İstanbul: Kazancı Matbaacılık Sanayii A.Ş.

Özay, İ. 1985. *İdarî Yaptırımlar*. İstanbul: Özlem Kardeşler Matbaacılık Tesisleri.

Özbek, N. 2015. AİHM Kararları Işığında 6458 Sayılı Kanun'da İdarî Gözetimin Uygulandığı Mekânlar Hakkında Ortak Sorunlar, *TBB Dergisi,* (118), ss. 15- 50.

Öztürk, N. 2015. *Mültecinin Hukukî Statüsünün Belirlenmesi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Öztürk, K. B. 2019. Fransa ve Türkiye'de Uluslararası Koruma Statüsü Değerlendirme İşlemlerinin Yargısal Denetimi, *Ankara Barosu Dergisi*, 77(3), ss.95-117.

Pichou, M.2016. Reception or Detention Centres? The detention of migrants and the EU 'Hotspot' Approach in the light of the European Convention on Human Rights, *Critical Quarterly for Legislation and Law*,. 99(2), ss. 114-131

Şen, E. 2015. Yabancının İdari Gözetimi Anayasaya Aykırı mı?; www.hukukihaber.net/yabancinin-idari-gozetimi-anayasaya-aykiri-mi-makale,4066.htm; e.t. 23.10.2020.

Wilsher, D. 2004. The Administrative Detention of Non-Nationals Pursuant to Immigration Control: International and Constitutional Law Perspectives, *The International and Comparative Law Quarterly*, 53 (4), ss. 897-934.

Yongalık, A. 2011. "İstisnalar Dar Yorumlanır" Kuralı ve Değerlendirilmesi. *AÜHFD*, 60 (1), ss. 1-15.

GENÇLERİN DİJİTAL VATANDAŞLIK ALGISI

Aykut İRİDAĞ
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü /Sosyal Bilgiler Eğitimi
aykutiridag@gmail.com ORCID: 0000-0002-6646-7426

Özet
Bu araştırmanın amacı gençlerin dijital vatandaşlığa yönelik algılarını belirlemektir. Araştırmada betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini 2019-2020 eğitim-öğretim yılında yükseköğrenim gören (378) ve yükseköğretimden mezun olmuş (290) gençlerden oluşmaktadır. Covid-19 salgını nedeniyle araştırmada örneklem grubuna online veri tabanları ve sosyal medya uygulamaları üzerinden ulaşılmıştır. Araştırmada Kuş, Güneş, Başarmak ve Yakar (2017) tarafından geliştirilen 'Dijital Vatandaşlık' ölçeği kullanılmıştır. Elde edilen veriler SPSS paket programı ile analiz edilmiştir. Bulguların analizi sonucunda dijital vatandaşlık ölçeğinde cinsiyete göre anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Bu farklılık kadınların lehine olup kadınların dijital vatandaşlığa yönelik algıları erkeklere göre daha yüksektir. Çalışmada aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri de kullanılmıştır. Bu değerler araştırma verilerinin betimlenmesi amacıyla kullanılmıştır. Bununla birlikte verilerin analizinde bağımsız örneklem t testi ve tek yönlü Anova analizleri gerçekleştirilmiştir. Bu analizler sonucunda katılımcıların dijital vatandaşlık ölçeği puan ortalamaları ile yaşları arasında anlamlı bir farklılık görülmektedir. Anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığının belirlenmesi için yapılan Scheffe testinde; anlamlı farklılığın 19-21 arası yaş ile 25-28 arası yaşta, yaşı büyük olanın lehine olduğu görülmektedir. Gençlerin dijital vatandaşlık ölçeğinde, dijital vatandaşlığın alt boyutlarına ise "katılıyorum" düzeyinde yanıt verdikleri tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Algı, Dijital Vatandaşlık, Gençler, Küreselleşme

YOUNG PEOPLE'S PERCEPTİON OF DİGİTAL CİTİZENSHİP

Abstract
The purpose of this research is to determine the perceptions of young people towards digital citizenship. The descriptive survey model was used in the research. The universe of the study consists of young people who graduated from higher education (378) and higher education (290) in the 2019-2020 academic year. Due to the Covid-19 outbreak, the sample group in the study was reached through online databases and social media applications. The 'Digital Citizenship' scale developed by Kuş, Güneş, Başarmak and Yakar (2017) was used in the study. The data obtained were analyzed with the SPSS package program. As a result of the analysis of the findings, there is a significant difference in terms of gender in the digital citizenship scale. This difference is in favor of women and women's perception of digital citizenship is higher than men. Arithmetic mean and standard deviation values were also used in the study. These values are used to explain the research data. In addition, independent samples t test and one-way Anova analysis were performed in the analysis of the data. As a result of these analyzes, it is seen that there is a significant difference between the digital citizenship scale mean scores of the participants and their ages. In the Scheffe test conducted to determine which groups caused the significant difference; It is seen that the significant difference is in favor of the older age between 19-21 years old and 25-28 years old. It was determined that young people responded to the digital citizenship scale at the level of "I agree" to the sub-dimensions of digital citizenship.

Keywords: Perception, Digital Citizenship, Youth, Globalization

1. GİRİŞ

Anayasa; bireylerin haklarını, özgürlüklerini ve sorumluluklarını bildiren yazılı kanunlardır. Bu kanunlara uyan bireylere anayasaya göre "vatandaş" denmektedir (Arcagök, 2020). Vatandaşlık bir başka ifadeyle yuttaşlık aynı vatan toprağını paylaşan, aynı devlete bağlı bireylere devlet tarafından verilen hukuki bir statüdür (Sağırlı, 2005: akt. Türküresin, 2019). Köken olarak vatandaşlık kavramı, Antik Yunan'daki şehir devletlerini işaret eden "cite" ya da "city" sözcüğünden türetilerek, şehir devletine aidiyeti belirten Latince "citizen" ya da "citoyen" kelimesinden doğmuştur (Smith, 2002;

Yiğit, 2017; Kuş ve ark., 2017) ve bugünkü anlamını Fransız ihtilali ile kavuşmuştur (Kuş ve ark., 2018; Turan ve Karasu, 2018; Nalbant, 2014). Uluslararası literatürde vatandaşlıkla ilgili geleneksel yaklaşımlar ve sınıflamaların yer aldığı görülmektedir (Kuş ve ark., 2017). Küreselleşmeyle birlikte vatandaşlık kavramları farklı alanlarda yeniden tanımlanarak siyasi vatandaşlık, ekonomik vatandaşlık, sosyal vatandaşlık, modern vatandaşlık, liberal vatandaşlık, kültürel vatandaşlık, çok kültürlü vatandaşlık, ekolojik vatandaşlık ve kozmopolitik vatandaşlık gibi kavramlar yer verilmiştir (Janoski ve ark.,2002). 21. yüzyılda internet artık küresel düzeyde bir multimedya kütüphanesi olarak işlev görmektedir. Donanım, yazılım ve insan üçgeni içerisinde çoğalan ağlar, anonimlik, görünmezlik ve çoğalabilirlik gibi ortak özellikleriyle yeni alanlar oluşturmaktadır (Subaşı, 2012). Böylece dijital dünya gerçek dünyanın simülasyonu olmuştur (Işıklı, 2018).

İnternet toplumsal bir alandır ve bu toplumsal alana üye olan bireyler o topluluğun vatandaşları olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle bu topluma üye olan vatandaşların, yasal statüleri, hakları ve sorumlulukları vardır (Öztürk, 2015). Vatandaşlık hem hakları hem de sorumlulukları taşıma işidir (Görmez, 2016). Küreselleşme, geleneksel vatandaşlıktan dijital vatandaşlığa geçişi hızlandırmakta, bu süreç vatandaşlık tanımlarını da değiştirmektedir (Smith, 2002). Son yıllarda bilişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, dünyada sosyo-kültürel ve eknomik açıdan birçok değişikliği beraberinde getirmiştir. Özellikle internetin toplum hayatına olağandan daha hızlı bir şekilde girmesiyle toplumsal alana ilişkin vatandaşlık anlayışı bağlamında, e-vatandaş, siber vatandaş, djital vatandaş gibi kavramlar sıklıkla kullanılan terimler olmuş ve bu kavramlar üzerinde çalışmalar yürütülmüştür (Aslan ve Çakmak, 2018). Vatandaşlık, dijital iletişim aracılığıyla giderek daha fazla aracılık etmektedir (Shulman ve ark., 2004). Dijital vatandaşlık dünyayı daha da küçültmekte, yeni ilişkiler, anlam ve anlanlar yaratmaktadır (Alberta, 2012). Vatandaşlık, birey ve devlet arasında ilişkiyi ima eden eski bir terim iken dijital vatandaşlık kitle iletişim araçlarını kullanan aktif ve demokratik değerlere sahip vatandaşı ifade etmektedir (Şimşek ve Şimşek, 2013). Özünde vatandaşlık ve şimdi dijital vatandaşlık demokratik bir toplumun temelleridir.

1.2. Dijital Vatandaşlık

Ribble (2004) dijital vatandaşı, teknoloji kullanımına yönelik uygun davranış normları olarak tanımlarken, Mossberger ve ark.,(2008) ise interneti düzenli ve etkili kullanarak hâkim iletişim ortamlarına katılma yeteneği olarak tanımlamıştır. Dijital vatandaşlık, vatandaşların dijital araçları kullanması ve çeşitli dijital ortamda davranması için gerekli niteliklerdir (Searson ve ark., 2015 ‘den akt: Kim ve Choi, 2018).

Dijital vatandaş, teknolojiyi ve beraberinde hayatımıza giren dijital araçları kullanabilen, kullanırken bilinçli hareket eden, kötüye kullanımda yanlış sonuçların doğuracağını bilen ve bu yüzden güvenlik ve sorumluluk bilinciyle hareket eden, etik ve çevrimiçi ahlaki olabilen, kişi haklarına çevrimiçi de olsa saygı duyan kişi olarak tanımlamışlardır (Çubukçu ve Bayzan, 2013’den akt: Bakır, 2016). ISTE (2008) öğrenciler için teknolojiye hakim olma, yenilikçilik, iletişim ve işbirliği, araştırma ve bilgi edinme, sorunlara çözüm bulma ve “dijital vatandaşlık” olmak üzere altı temel yeterlilik alanı belirlemiştir. Bunlar arasından hızla önem kazanan dijital vatandaşlık akademik çalışmalar arasına girerek e- vatandaş, siber vatandaş gibi kavramların yerini almıştır (Kuş ve ark., 2017). Dijital Vatandaşlık, eğitimcilerin, teknoloji liderlerinin ve ailelerin, teknolojiyi doğru şekilde kullanmak için çocukların, gençlerin, teknoloji kullanıcılarının neleri bilmesi gerektiğini anlamalarına yardımcı olacak bir kavramdır. Dijital Vatandaşlık, bir öğretim aracından daha öte; öğrencileri, teknoloji kullanıcılarını teknoloji dolu bir topluma hazırlamanın bir yoludur (digitalcitizenship.net, 2016).

1.3. Dijital Vatandaşlığın Teorik Temelleri ve Dokuz Boyutu

Churches (2011) dijital vatandaşı vicdanlı, ilgili ve becerikli olarak tanımlar. Dijital vatandaşlık uygulamasının, çevrimiçi alanlarda güvenli ve başkalarına karşı duyarlı olmak için kendi alt kategorisi ve sorumlulukları vardır. Bunlar; saygı: Kendine saygı, diğerlerine saygı ve fikir hakkına ve diğer haklara saygı; Koruma: Kendini koruma, diğerlerini koruma ve fikir hakkına ve diğer haklara koruma (Görmez, 2016). Bu temel ilkeler dijital vatandaşlık hakkında fikir verirken daha geniş kapsamlı yapıyı Ribble yapmıştır.

Ribble (2011) ”her geçen gün dünya giderek daha dijital hale geliyor. Öğrencilerimiz evde ve okullarında daha fazla teknoloji kullanıyor. Ancak bunların ne kadarı dijital vatandaş olmaya hazır? Tıpkı nasıl toplum kurallarını öğretiyorsak, aynı dijital dünyanın kurallarını ve teknolojiyi nasıl güvenli ve sorumlu kullanabilceklerini öğretmeliyiz “şeklinde ifade eder. Dijital vatandaşlığı genel olarak “uygun teknolojik davranışların öğretilmesi” olarak tanımlayarak dijital vatandaşlık kavramıyla ile ilgili dokuz boyut tanımlamıştır. Bunlar; Dijital Erişim, Dijital Ticaret, Dijital İletişim, Dijital Okuryazarlık, Dijital Etik, Dijital Hukuk, Dijital Haklar ve Sorumluluklar, Dijital Sağlık, Dijital Güvenlik’tir.

1.4.Dijital Erişim

Ribble (2011) dijital erişimi “Topluma tam elektronik katılımdır” olarak tanımlarken, Aslan (2016) Dijital teknolojiye daha hızlı ve kaliteli olarak erişim sağlarayarak bireyin internet ve teknolojiye her yerden ulaşabilmesi olarak tanımlamıştır. Her ne kadar çevrimiçi ortama erişimi olan vatandaş için bilgi ve iletişime ulaşmak kolay olsa da bunun bazı riskleride vardır. Bunların en önemlisi zararlı bilgiler ve ticari risklerdir. Bu yüzden iyi bir dijital vatandaş çevrimiçi ortamda edindiği bilgiyi iyi analiz edebilme becersine sahip olmalıdır (Çucukçu ve Bayzan, 2013).

1.5.Dijital Ticaret

Ribble (2011) dijital ticareti “Çevrimiçi mal alım satım olarak” tanımlarken, Çubukçu ve Bayzan, (2013) Bir dijital vatandaşın çevrimiçi alışveriş ve bankacılık sistemlerini kullanırken güvenlik ilkelerine uyması olarak tanımlamıştır. Aksi takdirde, çevrimiçi ortamda birçok ticari risk ile karşı karşıya kalınabilmektedir (Çucukçu ve Bayzan, 2013).

1.6.Dijital İletişim

Ribble (2011) dijital iletişimi “Elektronik bilgi alışverişi” olarak tanımlarken, Aslan (2016) Doğru yerde ve doğru zamanda bireyin farklı teknolojik araç ve gereçleri kullanabilme yetisi olarak tanımlamıştır. İletişim esnasında karşı tarafla özellikle tanımadığımız kişilerle, kişisel bilgilerin çok rahatlıkla paylaşılması büyük bir gizlilik ihlali olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle ergenler arasında siber zorbalık olayları da dijital iletişim sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden çevrimiçi iletişimin çeşitli temas riskleriyle karşı karşıya kalınabileceğini bilmek gerekmektedir (Çucukçu ve Bayzan, 2013).

1.7.Dijital Okuryazalığı

Ribble (2011) dijital okuryazarlığı “Bilişim teknolojilerini kullanımı hakkında öğrenme ve öğretme süreci” olarak tanımlamıştır.Çubukçu ve Bayzan (2013) Farklı teknolojik araçların bilinmesi ve bu teknolojik araçları doğru kullanabilme becerisine sahip olunmasıdır. Çevrimiçi ortamda doğru bilgiye ulaşma, doğru bilgiyi üretme, doğru bilginin farkında olma ve öğrenme-öğretme sürecinde teknolojiyi kullanabilme durumlarını kapsamaktadır. Dijital okuryazar olan bireyler sadece teknolojiyi iyi kullanmakla kalmaz aynı zamanda analitik düşünme becerilerinin de gelişmiş olması nedeniyle toplumda karşılaştığı sorunlara uygun yaklaşımlar sergileyerek çözümler üretebilirler (Elçi, 2015).

1.8.Dijital Etik

Ribble (2011) dijital etiği “Uygun prosedürler ve davranış kuralları” olarak tanımlarken, Çubukçu ve Bayzan (2013) Dijital araçları kullanırken başkalarının haklarına saygılı olunması, dijital araçların ne zaman ve nasıl kullanılacağı sorumluluğuna sahip olunması durumlarını kapsamaktadır. Teknoloji kullanıcıları genellikle uygunsuz davranışları gördüklerinde fark edebilirler, ancak kendileri yanlış yaptıklarında ilk elden fark etmek daha zordur. Dijital teknolojileri kullanmadan önce özellikle başkalarıyla iletişimi içerenleri bir tür dijital görgü kuralları edinmek gerekir.

1.9.Dijital Hukuk

Aslan (2016) dijital hukuku “Dijital ortamlarda geçerli kural, yasa ve politikalara karşı farkındalık olarak tanımlarken, Ribble (2011) dijital hukuk ”Eylemler ve eylemler için elektronik sorumluluk” olarak ele almıştır. İnternet, çok çeşitli materyalleri göndermeyi, bulmayı ve indirmeyi kolaylaştırdı. Nitekim, bu bilgiyi kolayca paylaşma yeteneği, İnternet'in güçlü yönlerinden biridir. Ancak, kullanıcılar İnternette bilgi yayınlarken veya bunlara erişirken genellikle neyin uygun, uygunsuz ve

hatta yasa dışı olduğunu düşünmezler. Kullanıcılar sıklıkla, " Yanlış olduğunu düşünmedik tek yaptığımız bilgi paylaşmaktı" der. Fikri mülkiyet hakları ve telif hakkı koruması konuları çok gerçektir ve ihlalin için çok gerçek sonuçları vardır. İyi bir vatandaş gereçek hayatta suç teşkil eden durumlardan nasıl kaçınıyorsa dijital ortamda da suç teşkil edecek durumlardan kaçınması gerekmekteridir aksi durumları ise gerekli şiyaket merkezlerine bildirime bilinciyle hareket etmelidir. (Çubukçu ve Bayzan, 2013).

1.10.Dijital Sağlık

Ribble (2011) dijital sağlığı "Ribble teknoloji dünyasında kişinin fiziksel ve psikolojik anlamda iyi olma hali" olarak tanımlamıştır. Göz sağlığı, tekrarlayan stres sendromu ve iyi ergonomik uygulamalar, yeni bir teknolojik dünyada ele alınması gereken konulardır. Tamamen fiziksel sorunlara ek olarak, İnternet bağımlılığı gibi psikolojik kökenli sorunlar da giderek daha sık hale geliyor. Kullanıcılar, teknolojilerin kullanımında her zaman doğal tehlikeler olduğunu unutmamalıdır.

1.11.Dijital Haklar ve Sorumluluklar

Ribble (2011) dijital haklar ve sorumlulukları "Dijital araçlar yoluyla bireyin özgürce kendini ifade etmesi" olarak tanımlamıştır. Çubukçu ve Bayzan (2013) ise günümüzde internetin hızla yaygın hale gelmesiyle birlikte hemen her dijital araç internet bağlantısı kurabilmektedir. Herkese açık olan bu mecrada tüm kullanıcılar kendilerini özgür bir şekilde ifade edebilmektedir. Fakat bu ifade özgürlüğü başkalarının kişisel haklarını ihlal etmemeli ve internet ortamının hak ve sorumluluk çerçevesindeki dengeyi koruyabilmelidir.

1.12. Dijital Güvenlik

Ribble (2011) dijital güvenliği "Dijital ortamda güvenliği garanti etmek için önlemler" olarak tanımlamıştır. Gerçek toplum hayattalarında hırsızlık yapan, mülke tahrik eden, veya diğer insanlara zarar veren bireyler vardır. Aynı durum dijital topluluklarda da vardır. Kendi güvenliğimizi garanti altına almak için topluluğun diğer üyelerine güvenmek yeterli değildir. Evlerimizde belirli bir koruma seviyesi sağlamak için alarmlar kurar ve kapılarda kilitler bulunur. Aynısı dijital güvenlik için de geçerli olmalıdır. Sistemlerimizi virüslerden korumalı, verileri yedeklemeli ve elektronik ekipmanımızın hasar görmesini önlenmelidir. Aksi takdirde internet, içerik, temas ve de ticari risk boyutlarıyla bir dijital vatandaş üstünde güvenlik açısından ciddi tehlike unsurları oluşturabilmektedir (Çubukçu ve Bayzan, 2013).

2. YÖNTEM

2.1.Araştırmanın amacı

Bu araştırmanın amacı gençlerin dijital vatandaşlığa yönelik algılarını belirlemektir. Bu çerçevede aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmıştır.

1. Gençlerin dijital vatandaşlık algıları hangi düzeydedir?
2. Gençlerin dijital vatandaşlık algıları alt boyutlara göre hangi düzeydedir?
3. Gençlerin dijital vatandaşlık algıları cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermekte midir?

2.2.Araştırma Modeli

Araştırmada betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Bu model geçmişte ya da mevcut var olan bir durumu olduğu gibi betimlemeyi amaçlayan bir modeldir (Karasar, 2000'den akt; Arcagök, 2020). Bu araştırmada gençlerin dijital vatandaşlığa yönelik algıları var olduğu şekliyle betimlenmeye çalışıldığından bu model benimsenmiştir.

2.3.Veri toplama aracı

Araştırmada Kuş, Güneş, Başarmak ve Yakar (2017) tarafından geliştirilen 'Dijital Vatandaşlık' ölçeği kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan ölçek beş dereceli likert tipi bir ölçek olup sekiz faktör ve 49 maddeden oluşmaktadır. Bu faktörlerin 1- İletişim (6 madde), 2- Hak ve sorumluluk (9 madde) ve 3- Eleştirel düşünme (7 madde) 4- Katılım (5 madde) 5- Güvenlik (6 madde) 6- Dijital beceriler (5 madde) 7- Etik (4 madde), 8- Ticaret (7 madde) ile ilişkili olduğu belirlenmiştir. Ölçeğin madde yükleri ve varyansı açıklama oranları açısından geçerli bir ölçek olduğu tespit edilmiştir. Ölçeğin iç

tutarlığı için Cronbach Alpha güvenirlik katsayıları incelenmiştir. Her bir faktöre ilişkin güvenilirlik katsayının 0.733 ile 0,829 arasında değişen değerler arasında olduğu tespit edilmiştir (Kuş ve ark., 2017).

Faktörlerde yer alan maddelerin her biri; kesinlikle katılıyorum (5), katılıyorum (4), kararsızım (3), katılmıyorum (2), kesinlikle katılmıyorum (1) şeklinde derecelendirilmiştir. Ölçeğin genelinden alınabilecek en düşük puan 49, en yüksek puan ise 245'dir. En düşük puan, dijital vatandaşlığın gerektirmiş olduğu bilgi ve becerilerin azaldığını en yüksek puan ise dijital vatandaşlığın gerektirmiş olduğu bilgi ve becerileri düzeyinin arttığını işaret etmektedir (Kuş ve ark., 2017).

2.4.Evren ve örneklem

Bu araştırmanın çalışma evrenini 2019-2020 eğitim- öğretim yılında öğrenim gören veya yüksek öğretimden mezun olmuş gençler oluşturmaktadır. Bütün dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgını nedeniyle ülkemizde de alınan tedbirler doğrultusunda, bütün kademelerde olduğu gibi mart 2020 tarihinde yükseköğretime de ara verilmiştir. Bu nedenle araştırmada örneklem grubuna online veri tabanları ve sosyal medya uygulamaları üzerinden toplam 668 kişiye ulaşılmıştır. Örneklem gruptaki bireylere ait bilgiler aşağıda sunulmuştur.

Tablo 1: Araştırmaya Katılanlara İlişkin Demografik Bilgiler

Cinsiyet	***f***	**%**
Kadın	461	69
Erkek	207	31
Yaş		
19-21 arası	140	21
22-24 arası	209	31
25-28 arası	229	34
29 ve üzeri	90	14
Mezuniyet Durumu	***f***	**%**
Kayıtlı	378	57
Mezun durumda	290	43
Baba Eğitim Durumu	***f***	**%**
Okuryazar Değil	26	4
İlkokul	259	38
Orta	104	15
Lise	146	21
Üniversite	133	20
Yüksek Lisans	13	2
Anne Eğitim Durumu	***f***	**%**
Okuryazar Değil	77	11
İlkokul	327	49
Orta	70	10
Lise	127	19
Üniversite	65	10
Yüksek Lisans	2	0
Yaşadığı Yer	***f***	**%**
İl merkezi	444	66,5
İlçe	180	26,9
Köy kasaba	44	6,6

Tablo 2: Araştırmaya Katılanların Öğrenim Gördüğü/Mezun Olduğu Üniversite

Üniversite	***f***	**%**	**Üniversite**	***f***	**%**
Bursa Uludağ Ü.	140	21	Marmara Ü.	31	5
Selçuk Ü.	65	10	Gaziosmanpaşa Ü.	27	4
Gaziantep Ü.	48	7	Atatürk Ü.	26	5
Çukurova Ü.	39	6	Eskişehir Osmangazi Ü.	23	3
Hasan Kalyoncu Ü.	38	6	Ege Ü.	21	3
İstanbul Ü.	36	5	Çanakkale 18 Mart Ü.	20	3
Ahi Evran Ü.	36	5	Erzincan Binali Yıldırım Ü.	19	3
Dokuz Eylül Ü.	34	5	Recep Tayip Ü.	17	3
Bolu Abant İzzet Baysal Ü.	32	5	Anadolu Ü.	16	2

Tablo 1'de görüldüğü gibi araştırmaya katılan gençlerin; %69 (461)'u kadın iken %31'i (207) erkektir. Gençlerin yaş gruplarındaki dağılıma bakıldığında %34 (229)'ü 25-28 yaş arası iken %31'i (209) 22-24 yaş arası olduğu görülmüştür.

Mezuniyet durumuna bakıldığında gençlerin %57'si (378) kayıtlı iken %43'ü (290) üniversiteden mezun olmuştur. Gençlerin baba eğitim durumuna bakıldığında %38'i (259) ilkokul mezunu olduğu görülürken, %4'ü (26) okuryazar olmadığı görülmüştür.

Annem eğitim durumu ise yine % 49'u (327) ilkokul mezunu iken %11'i (77) okuryazar olmadığı görülmüştür. Gençler % 66,5'i (444) il merkezinde yaşarken % 6,6'sı (44) köy ve kasabada yaşadığı görülmüştür.

Tablo 2'de görüldüğü gibi araştırmaya katılan gençlerin; % 21'i (140) Bursa Uludağ Üniversitesi'nde öğrenim gördüğü/mezun olduğu görülmektedir. Çalışmaya katılan gençlerin % 10'u (65) Selçuk Üniversitesi'nde, %7'si (48) Gaziantep Üniversitesinde, %6'sı (39) Çukurova Ü., ve Hasan Kalyoncu Ü. (38), %5'i (36) İstanbul Ü., Ahi Evran Ü.(36), Dokuz Eylül Ü.(34), Bolu Abant İzzet Baysal Ü.(32), Marmara Ü.(31), Atatürk Ü.(26), görülürken %4'ü (27) Gaziosmanpaşa Ü., %3'ü (17) Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Eskişehir Osmangazi Ü.(23), Ege Ü.(21), Çanakkale 18 Mart Ü.(20), Erzincan Binali Yıldırım Ü.(19) %2'si (16) ise Anadolu Üniversitesi öğrenim gördüğü/mezun olduğu görülmektedir.

2.5.Verilerin Analizi

Araştırmada nicel veri analiz programlarından SPSS paket programı kullanılmıştır. Araştırmada standart sapma (Ss) ve aritmetik ortalama ($(\bar{X})$) değerleri kullanılmıştır. Bu değerler araştırma verilerinin betimlenmesi amacıyla kullanılmıştır. Bununla birlikte verilerin analizinde bağımsız örneklem t testi ve tek yönlü Anova analizleri gerçekleştirilmiştir.

3. BULGULAR

Tablo 3: Araştırmaya Katılanların İnternet Bağlantısına Sahip Olma Durumu

İnternet Bağlantısı	***f***	**%**
Evet	612	92
Hayır	56	8
Toplam	668	100

Tablo 3'de görüldüğü gibi araştırmaya katılan gençlerin %92'sinin (612) internet ağına sahip olduğu görülürken; %8'inin (56) internet bağlantısının olmadığı görülmektedir.

Tablo 4: Araştırmaya Katılanların İnternet Erişim Aracı

İnternet Erişim Aracı	***f***	**%**
Bilgisayar	84	13
Cep Telefonu	564	84
Tablet	5	1
Telelefon ve Bilgisayar	15	2
Toplam	668	100

Tablo 4'de görüldüğü gibi araştırmaya katılan gençlerin %84'ünün (564) internet erişim aracı cep telefonu iken; %13'ünün (84) bilgisayar; %2'sinin (15) tablet olduğu görülmektedir.

Tablo 5: Araştırmaya Katılanların Günlük İnternet Kullanım Süresi

İnternet Erişim Aracı	***f***	**%**
1 saat ve daha az	5	1
2 saat	20	3
3 saat	35	5
4 saat	167	25
5 saat ve üzeri	441	66
Toplam	668	100

Tablo 5'de görüldüğü gibi araştırmaya katılan gençlerin günlük internet kullanım süresi olarak %66'sı (441) 5 saat ve üzeri günlük internet kullanırken; %1'i (5) 1 saat ve daha az internet kullandığı görülmektedir.

Tablo 6 : Araştırmaya Katılanların İnterneti Öncelikli Kullanım Amaçları

İnternet Erişim Aracı	***f***	**%**
Sosyal medya (facebook, twitter, instagram vb.)	293	44
Araştırma/inceleme (Ders çalışma-ödev yapma/hazırlama, bilgi edinme)	135	20
İletişim/mesajlaşma/konuşma(WhatsApp, Telegram, iMessage, FaceTime, Bip vb.)	135	20
Eğlence amaçlı (TV izleme, film izleme)	32	5
Tez/makale okuma/indirme(dergipark.org.tr- academia.edu- yök.tez	25	4
Uzaktan eğitim alma	19	3
Haber / gazete okuma	15	2
Müzik dinleme/indirme	8	1
Alışveriş yapma	6	1
Toplam	668	100

Tablo 6 'da görüldüğü gibi araştırmaya katılan gençlerin interneti öncelikli kullanım amaçları %44'ü (293) Sosyal medya olurken; % 20'si (135) hem Araştırma/inceleme hem de İletişim/mesajlaşma/konuşma olmuştur. % 1'i (6) alışveriş yapma olduğu görülmektedir.

Tablo 7 : Dijital Vatandaşlık Ölçeği Alt Boyutları Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Boyutlar	**n**	**min**	**max**	**x̄**	**Ss**
Dijital İletişim	668	1,67	5,00	3,90	,586
Dijital Hak ve Sorumluluk	668	2,00	5,00	3,95	,477
Eleştirel Düşünme	668	2,57	4,57	3,63	,358
Dijital Katılım	668	1,00	5,00	3,68	,621
Dijital Güvenlik	668	1,83	5,00	3,78	,535
Dijital Beceriler	668	1,40	5,00	4,25	,570
Etik	668	1,50	5,00	3,89	,643
Dijital Ticaret	668	1,71	5,00	4,04	,450
Toplam	668	2,67	4,71	3,89	,294

Tablo 7' de görüldüğü üzere dijital vatandaşlık ölçeği alt boyutlarında en yüksek ortalamayı "Dijital Beceriler" ($\bar{x}$= 4,25) boyutu oluşturmaktadır. Ardından sırası ile "Dijital Ticaret" ($\bar{x}$= 4,04) ve "Dijital hak ve Sorumluluk" ($\bar{x}$= 4,95) alt boyutları gelmektedir. Ölçekte en düşük ortaları ise "Eleştirel Düşünme" (x= 3,63) ve "Dijital Katılım" ($\bar{x}$= 3,68) alt boyutları oluşturmaktadır.

Tablo 8: Dijital Vatandaşlık Ölçeği Cinsiyete Göre T Testi Sonuçları

Cinsiyet	**n**	**x̄**	**ss**	**t**	**sd**	**p**
Kadın	461	3,92	,2833	4,022	666	,000
Erkek	207	3,82	,3079			

Tablo 8'de görüldüğü gibi dijital vatandaşlık ölçeği cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Kadınların ortalaması ($\bar{x}$=3,92) iken erkeklerin ortalaması ($\bar{x}$=3,82) dir. Bu sonuçlar kadınların lehine anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir. Bir başka ifade ile kadınların dijital vatandaşlığa yönelik algıları erkelere göre daha yüksektir.

Tablo 9: Dijital Vatandaşlık Ölçeği Yaşa Göre Puan Ortalamaları Ve Anova Testi Sonuçları

yaş	**n**	**x̄**	**Ss**
19-21 arası	140	3,83	,2912
22-24 arası	209	3,88	,3047
25-28 arası	229	3,94	,2806
29-30 arası	90	3,90	,2938

Puan Ortalamaları Arasındaki Farkın Anlamlı Olup Olmadığını Gösteren ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	**KT**	**sd**	**KO**	**F**	**p**
Gruplar arası	1,087	3	,362	4,240	,006
Gruplar içi	56,746	664	,085		
Toplam	57,833	667			

Tablo 9 incelendiğinde, katılımcıların dijital vatandaşlık ölçeği puan ortalamaları ile yaşları arasında anlamlı bir farklılık görülmektedir [$F_{(3-664)}$= 4.240, p>.05]. Anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığının belirlenmesi için yapılan Scheffe testinde; anlamlı farklılığın 19-21 arası yaş ile 25-28 arası yaşta, yaşı büyük olanın lehine olduğu görülmektedir.

Tablo 10: Dijital Vatandaşlık Ölçek Maddelerinin Ortalama Ve Standart Sapmaları

MADDELER	Tamamen katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Tamamen katılmıyorum	$\bar{x}$	Ss
	%	%	%	%	%		
1.Sosyal medyada yaptığım paylaşımları herkesin görmesinde bir sakınca görmem.	10	14	10	42	24	2,43	1,260
2.Tanımadığım birisine resim, video ya da bilgi gönderirim.	4	5	5	28	58	1,69	1,038
3.Yaptığım paylaşımlara zorbalık ve kabalık içeren yorumlar yapılmışsa, aynı şekilde karşılık veririm.	3	8	18	42	29	2,14	1,016
4.Yaptığım her şeyi sosyal medyada (facebook, twitter vb.) paylaşmayı severim.	1	5	7	38	49	1,71	0,884
5.Dijital ortamda tanımadığım kişilerle iletişim kurarım.	3	21	18	33	24	2,47	1,161
6.Dijital ortamdaki yazışmalarımda kısaltmalar (nbr, slm, ok vb.) kullanırım.	3	19	8	28	42	2,12	1,221
7.Dijital ortamda beni rahatsız eden durumları ilgili birimlere şikâyet ederim.	33	42	13	7	4	3,93	1,061
8.Dijital ortamlarda hakaret içeren her türlü şeyden uzak dururum.	40	41	12	5	3	4,08	0,994
9.İnternette iletişim kurarken başkasının özgürlüğünün başladığı yerde benim özgürlüğümün bittiğini bilirim.	42	30	14	8	6	3,96	1,177
10.e-devlet hesabımı aktif olarak kullanırım.	40	43	8	7	1	4,13	0,940
11.Haksızlığa uğradığımı düşündüğüm konularda e-şikayet sistemini (BİMER, CİMER vb.) kullanırım.	29	40	16	11	4	3,77	1,108
12.Dijital ortamlarda sahip olduğum hakları tam olarak bilmiyorum.	7	34	26	25	8	3,05	1,086
13.İnternette kimliğimi gizleyerek gerçek yaşamda benimsemediğim davranışları sergilerim.	2	3	5	31	59	1,57	0,870
14.Uygunsuz içeriğe sahip (ırkçılığa, bağnazlığa ve kabalığa yönlendiren) web sitelerini kullanmam.	66	28	2	2	2	4,54	0,806
15.Girişi engellenmiş web sitelerine farklı yollardan girerim.	4	15	13	31	38	2,16	1,191
16.Ekonomik, politik, sosyal konularda internet güvenilir bir kaynaktır.	2	13	41	29	15	2,59	0,967
17.Dijital ortamlardaki kampanyalara detaylı bir şekilde inceledikten sonra katılırım.	19	56	15	7	3	3,81	0,933
18.Adaletsiz bulduğum konuları İnternetten eleştiririm.	8	37	25	22	7	3,17	1,093
19.Dijital ortamda okuduğum bilgilerin doğruluğunu sorgulamadan kabul ederim.	1	1	5	38	55	1,54	0,708
20.Arkadaşlarımın paylaşımları benim için güvenilirdir.	1	23	34	33	9	2,73	0,946
21.Dijital ortamda okuduğum bilgiler, günlük hayattaki düşüncelerimi ve kararlarımı etkiler.	2	35	31	26	6	3,01	0,966
22.Paylaşılan bir bilginin doğruluğunu araştırmadan bu bilgiyi kullanırım.	1	1	9	41	48	1,65	0,751
23.Dijital ortam üzerinden başlatılan sosyal, ekonomik, kültürel bir kampanyaya destek veririm	8	52	29	9	2	3,54	0,850
24.Resmi kurumlarla, önemli gördüğüm olaylar hakkında İnternet aracılığıyla iletişime geçerim.	14	54	19	10	2	3,68	0,916
25.Şehrimi, ülkemi ya da dünyayı ilgilendiren sorunlar için dijital ortamlarda diğer insanlarla işbirliği yaparım.	14	53	22	8	3	3,67	0,921
26.Dijital ortamlarda, resmi kurumlardan bilgi edinme hakkımı kullanırım.	28	58	9	4	1	4,07	0,796
27.Sosyal medya ortamlarında önemli gördüğüm olaylarla ilgili düşüncelerimi ifade ederim.	11	49	21	14	5	3,48	1,025
28.Çevrimiçi ortamdayken kişisel bilgilerimi tanımadığım kişilerle paylaşırım.	1	2	3	30	64	1,44	0,707
29.Dijital ortamda bana gelen her türlü bağlantıya tıklarım..	0	3	3	33	61	1,48	0,713
30.Dijital ortamlardaki güvenliğim için anti virüs programı kullanırım	24	50	9	12	5	3,75	1,100
31.Dijital ortamdan ihtiyacım olan her türlü programı indiririm	10	34	21	25	11	3,09	1,195
32.Dijital ortamlarda genellikle aynı şifreleri kullanırım.	8	28	14	34	17	2,75	1,245
33.Dijital ortamlarda tanıştığım kişilerle gerçek hayatta buluşurum.	2	16	19	32	31	2,25	1,109
34.Sosyal medya hesabımdan kişisel ayarlarımı düzenleyebilirim.	46	46	4	1	2	4,33	0,802
35.İhtiyacıma yönelik dijital araçları (bilgisayar, akıllı telefon vb.) rahatlıkla kullanabilirim.	62	34	2	1	1	4,55	0,692
36.İhtiyacım olan bilgilere İnternet üzerinden rahatlıkla ulaşabilirim.	47	44	6	2	0	4,36	0,725
37.İhtiyacım olan uygulamaları/programları dijital ortamlardan indirip kullanabilirim.	44	49	5	1	1	4,34	0,710
38.Dijital araçlarla ilgili bir sorun yaşadığımda bu sorunu kendim çözebilirim.	21	42	27	9	1	3,71	0,944

39.Başkasına ait fikir ve düşünceleri kaynak göstermeden kullanırım.	0	4	9	43	44	1,73	0,794
40.Telif hakkını ihlal eden durumları bilirim.	21	47	22	8	2	3,76	0,944
41.Başkalarına ait içerik ve bilgileri (fotoğraf, makale, grafik vb.) izin almadan kullanırım.	1	5	9	34	52	1,68	0,870
42.Dijital ortamda yer alan film, oyun ve müzik gibi telif hakkı olan eserleri telif hakkını ödemeden yüklemem.	14	29	31	17	9	3,22	1,159
43.En ucuz ürünün olduğu web sitesini tercih ederim.	15	26	27	25	7	3,18	1,158
44.Dijital ortamlarda alışveriş yaparım.	41	47	7	3	2	4,22	0,854
45.Bir ürünü tercih etmemde ya da etmememde ürün yorumlarını dikkate alırım.	47	44	7	1	2	4,32	0,799
46.Alışveriş yaptığım web sitelerinin kurumsal ve güvenilir olmasına dikkat ederim.	70	28	1		1	4,66	0,584
47.Alışveriş yaptığım web sitelerinin bilgilerini (isim, telefon, adres, fiyat) not ederim.	33	35	13	15	4	3,78	1,185
48.Dijital ortamdan bir ürün almadan önce İnternetten fiyat araştırması yapmayı tercih ederim.	58	36	3	2	1	4,49	0,736
49.Dijital ortamdan yaptığım/yapacağım alışveriş ile ilgili haklarımı bilirim.	31	46	18	4	1	4,03	0,857

Dijital vatandaşlık ölçeğindeki maddelerin yüzde dağılımına göre; Dijital vatandaşlık ölçeğinde öğrencilerin en düşük ortalamaya sahip madde "Çevrimiçi ortamdayken kişisel bilgilerimi tanımadığım kişilerle paylaşırım") kesinlikle katılmıyorum düzeyine denk gelmektedir ($\bar{x}$=1,44).

İkinci düşük ortalamaya sahip madde "Dijital ortamda bana gelen her türlü bağlantıya tıklarım" kesinlikle katılmıyorum düzeyine denk gelmektedir ($\bar{x}$=1,48).

Diğer düşük maddeler ise; "Dijital ortamda okuduğum bilgilerin doğruluğunu sorgulamadan kabul ederim" kesinlikle katılmıyorum düzeyine denk gelmektedir ($\bar{x}$=1,54).

"İnternette kimliğimi gizleyerek gerçek yaşamda benimsemediğim davranışları sergilerim" kesinlikle katılmıyorum düzeyine denk gelmektedir ($\bar{x}$=1,57).

"Paylaşılan bir bilginin doğruluğunu araştırmadan bu bilgiyi kullanırım" ($\bar{x}$=1,65). "Başkalarına ait içerik ve bilgileri (fotoğraf, makale, grafik vb.) izin almadan kullanırım" ($\bar{x}$=1,68) "Başkasına ait fikir ve düşünceleri kaynak göstermeden kullanırım" ($\bar{x}$=1,73) olduğu görülmektedir ve kesinlikle katılmıyorum düzeyine denk gelmektedir.

Dijital vatandaşlık ölçeğinden öğrencilerin en yüksek ortalamaya sahip madde "Alışveriş yaptığım web sitelerinin kurumsal ve güvenilir olmasına dikkat ederim" kesinlikle katılıyorum düzeyine denk gelmektedir ($\bar{x}$=4,66). İkinci en yüksek ortalamaya sahip madde "İhtiyacıma yönelik dijital araçları (bilgisayar, akıllı telefon vb.) rahatlıkla kullanabilirim" kesinlikle katılıyorum düzeyine denk gelmektedir ($\bar{x}$=4,55).

Diğer yüksek maddeler ise; "Uygunsuz içeriğe sahip (ırkçılığa, bağnazlığa ve kabalığa yönlendiren) web sitelerini kullanmam" ($\bar{x}$=4,54). "Dijital ortamdan bir ürün almadan önce İnternetten fiyat araştırması yapmayı tercih ederim" ($\bar{x}$=4,49). "İhtiyacım olan bilgilere İnternet üzerinden rahatlıkla ulaşabilirim" ($\bar{x}$=4,36). "İhtiyacım olan uygulamaları/programları dijital ortamlardan indirip kullanabilirim" ($\bar{x}$=4,34). "Sosyal medya hesabımdan kişisel ayarlarımı düzenleyebilirim" ($\bar{x}$=4,33). "e-devlet hesabımı aktif olarak kullanırım" ($\bar{x}$=4,13) olduğu görülmektedir ve kesinlikle katılıyorum düzeyine denk gelmektedir. En düşük puan, dijital vatandaşlığın gerektirmiş olduğu bilgi ve becerilerin azaldığını en yüksek puan ise dijital vatandaşlığın gerektirmiş olduğu bilgi ve becerileri düzeyinin arttığını işaret etmektedir.

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Gençlerin dijital vatandaşlık algıları incelendiği bu çalışmada şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Araştırmaya katılan gençlerin %92'sinin internet bağlantısına sahip olduğu ve bu bağlantıyı daha çok (%84) iletişim aracı olan cep telefonundan yaptıklarını belirtmişlerdir. Gençler interneti öncelikli kullanım amacı olarak sosyal medya (%44) olduğunu ve interneti kullanım süresi olarak 5 saat ve

üzeri (%66) interneti kullandıklarını ifade etmişlerdir. Araştırmada gençlerin dijital vatandaşlık algıları katılıyorum düzeyinde olduğu belirlenmiştir. Gençlerin dijital vatandaşlık algıları cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık göstermiştir. Buna göre kadınların ortalaması ($\bar{x}$=3,92) iken erkeklerin ortalaması ($\bar{x}$=3,82) dir. Bu sonuçlar kadınların lehine anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir. Arcagök (2020)'ün yaptığı, Öğretmenlerin Dijital Vatandaşlığa Yönelik Algılarının İncelenmesi isimli çalışmasında erkeklerin lehine anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Erkek öğretmenlerin dijital vatandaşlığa yönelik algıları ($\bar{x}$=3.19) kadın öğretmenlere göre ($\bar{x}$=3.05) daha yüksek düzeydedir. Buna göre bu iki çalışma cinsiyet değişkeni bakımından birbirini desteklememektedir.

Yılmaz (2019)'ın Öğretmen Adaylarının Dijital Vatandaşlık Düzeylerinin Belirlenmesi: Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Örneği isimli çalışmasında kadın öğremen adaylarının dijital vatandaşlık puan ortalamalarının erkek öğretmen adaylarına göre daha yüksek olduğu ve t testi sonucu kadınlar lehine anlamlı bir faklılığın olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca öğretmen adaylarının yaş değişkenine göre dijital vatandaşlık puanlarının farklılaşmadığı görülmüştür.

Sakallı ve Çiftçi (2016) Sınıf Öğretmeni Adaylarının Dijital Vatandaşlık Düzeyleri İle Siber Zorbalık Eğilimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Adnan Menderes Üniversitesi Örneği isimli çalışmasında ise cinsiyet değişkeni açısından araştırmaya katılan sınıf öğretmeni adaylarının Dijital Vatandaşlık düzeylerinde istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmamıştır. Çakmak ve Aslan (2018) Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Dijital Vatandaşlık Davranışlarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi isimli çalışmada Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının dijital vatandaşlığa yönelik davranışları ile cinsiyet değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olduğuna dair herhangi bir kanıta rastlanmamıştır. Öztürk (2015) ortaokul öğrencilerinin dijital vatandaşlık düzeyleri isimli çalışmasında ise öğrencilerin dijital vatandaşlık ölçeği puan ortalamaları cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Bu durum kız öğrencilere ait ortalama erkek öğrencilere ait ortalama birbirine yakın olduğunu göstermektedir.

Dijital vatandaşlık ölçeği alt boyutlarında en yüksek ortalamayı "Dijital Beceriler" ($\bar{x}$= 4,25) boyutu oluşturmaktadır. Ardından sırası ile "Dijital Ticaret" ($\bar{x}$= 4,04) ve "Dijital hak ve Sorumluluk" ($\bar{x}$= 4,95) alt boyutları gelmektedir. Ölçekte en düşük ortaları ise "Eleştirel Düşünme" ($\bar{x}$= 3,63) ve "Dijital Katılım" (v= 3,68) alt boyutları oluşturmaktadır. Arcagök (2020)'ün yaptığı çalışmayı destekler nitelikte olmuştur dijital beceriler($\bar{x}$=3,91) ve dijital ticaret ($\bar{x}$=3,93) olduğu görülmüştür.

Gençlerin dijital vatandaşlığa yönelik algılarında katılımcıların dijital vatandaşlık ölçeği puan ortalamaları ile yaşları arasında anlamlı bir farklılık görülmektedir [$F_{(3-664)}$= 4.240, p>.05]. Anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığının belirlenmesi için yapılan Scheffe testinde; anlamlı farklılığın 19-21 arası yaş ile 25-28 arası yaşda, yaşı büyük olanın lehine olduğu görülmektedir. Çakmak ve Aslan (2018)' ın yaptığı çalışmada ise dijital vatandaşlık ölçeği puan ortalamaları ile yaşları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir.

Kocadağ (2012)'ın Öğretmenlerin Dijital Vatandaşlık Düzeylerinin Belirlenmesi üzerine yaptığı araştırmada öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık düzeyleri ile yaş aralığı arasında anlamlı farklılığa rastlamıştır. Kocadağ'a göre öğretmenlerin yaş aralığına göre dijital vatandaşlık düzeyleri anlamlı bir şekilde değişmektedir. Araştırmaya göre 23 yaş ve üzeri öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık düzeyleri, 17-19 yaş aralığı ve 20-22 yaş aralığındaki öğretmen adaylarından daha yüksektir ve bu iki çalışmada yaşı büyük olan bireylerin dijital vatandaşlık algılarının yüksek olduğunu desteklemektedir. Gençlerin dijital vatandaşlığa yönelik algılarında araştırmaya katılan gençlerin interneti öncelikli kullanım amaçları %44'ü (293) Sosyal medya olurken; % 20'si (135) hem Araştırma/inceleme hem de İletişim/mesajlaşma/konuşma olmuştur. % 1'i (6) alışveriş yapma olduğu görülmektedir.

Öztürk (2015) 'ün çalışmasına göre ise Öğrenciler interneti daha çok (% 49) ödev yapmak için, (% 19) sosyal medya için, (% 16) araştırma yapmak için kullanmaktadır. Ortaokul öğrencilerinin sosyal medya için yaşı tutmamasına rağmen çok rahat bir şekilde sosyal medyayı kullanmaktadırlar. Nitel

araştırma verilerinin sonuçlarına göre öğrenciler sosyal medyayı kullanmakta herhangi bir sakınca görmediklerini de belirtmişlerdir.

Gençlerin dijital vatandaşlığa yönelik algı düzeyi 8 alt boyutta incelenmiş ölçeğin bütününe bakıldığında gençlerin dijital vatandaşlığa yönelik algılarının Dijital iletişim, Dijital hak ve sorumluluk, Dijital düşünme, Dijital katılım, Dijital güvenlik, Dijital etik boyutuna katılıyorum şeklinde yanıt vermişlerdir.

Dijital vatandaşlık ölçek maddelerinin Ortalama ve Standart Sapmalarına bakıldığında Dijital vatandaşlık ölçeğinde öğrencilerin en düşük ortalamaya sahip madde "Çevrimiçi ortamdayken kişisel bilgilerimi tanımadığım kişilerle paylaşırım" ($\bar{X}$=1,44) kesinlikle katılmıyorum düzeyine denk gelmektedir. Dijital vatandaşlık ölçeğinden öğrencilerin en yüksek ortalamaya sahip madde ise "Alışveriş yaptığım web sitelerinin kurumsal ve güvenilir olmasına dikkat ederim" ($\bar{X}$=4,66) maddesi olmuştur ve kesinlikle katılıyorum düzeyine denk gelmektedir.

Öztürk (2015)'ün yaptığı çalışmada ise Dijital vatandaşlık ölçeğinden öğrencilerin en yüksek ortalamaya sahip madde "İnternet ortamında başkalarının haklarına saygılı davranırım" ($\bar{X}$=4,27). Bu madde "her zaman" ifadesine denk gelmektedir. Öğrencilerin en düşük ortalamaya sahip olan maddesi "Başkasına ait bir eseri (kitap, dergi, makale vb.) kaynak göstermeden kullanırım." ($\bar{X}$=1,77) maddesidir. Bu madde "hiçbir zaman" ifadesine denk gelmektedir.

5. ÖNERİLER

Bu çalışmada elde edilen bulgu ve sonuçlara göre eğitim kurumları, eğitimciler, ortaokul ve lise öğrencileri, veliler ve tüm paydaşlarını yakından ilgilendiren dijital vatandaşlık konusunun pek çok konuda ele alınabileceği düşünülebilir. Sadece eğitim kurumları olarak düşünülmeyip diğer kamu kurum ve kuruluşlarda da dijital vatandaşlık konusu çalışılabilir. İncelenen dijital vatandaşlık boyutları dışında özellikle dijital sağlık konusunu da kapsayacak çalışmalar yürütülebilir. Ayrıca bu çalışmada dijital vatandaşlık boyutlarının düşük veya yüksek çıkma nedenleri araştırılabilir. Dijital vatandaşlık alt boyutları okullarda ders olarak dijital vatandaşlık konusu adı altında okutulabilir. Üniversite öğrencilerinin dijital vatandaşlık konusunda daha bilinçli olmalarını sağlamak için mevcut öğretim programlarına dijital vatandaşlık dersleri konulabilir. Başka teknolojik derslerin konuları ile bütünleştirilebilir. Dijital vatandaşlık aile başlar ve devam eder. Aileleri de bilgilendirme bilinçlendirme adına aile eğitimleri verilebilir. Ribble'nin de ifade ettiği gibi dijital vatandaşlık, teknoloji kullanımında uygun davranış normları, kalıpları veya davranış değişikliğidir. Bunu sağlamak için dijital vatandaşlık konusunu inceleyen ve irdeleyen uygulamalarla birlikte proje odaklı çalışmalar yürütülebilir.

KAYNAKÇA

ARCAGÖK, S.(2020). Öğretmenlerin Dijital Vatandaşlığa Yönelik Algılarının İncelenmesi, *YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi (YYU Journal of Education Faculty)* 17(1):534-556

BAKIR, E. (2016). *Sınıf Öğretmeni Adaylarının Dijital Vatandaşlık Seviyelerinin Dijital Vatandaşlık Alt Boyutlarına Göre İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

ÇAKMAK, Z. VE ASLAN, S. (2018), Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Dijital Vatandaşlık Davranışlarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi, *Adıyaman University Journal of Educational Sciences*, 8(1), 72-99

ÇUBUKÇU, A. & BAYZAN, Ş. (2013). Türkiye'de Dijital Vatandaşlık Algısı Ve Bu Algıyı İnternetin Bilinçli, Güvenli ve Etkin Kullanımı İle Artırma Yöntemleri. *Middle Eastern & African Journal of Educational Research*, 5, 148-174.

ELÇİ, A.C. (2015). *Bilişim Teknolojileri ve Yazılım Dersi Öğretim Programına Yönelik Öğrenci Görüşlerinin Dijital Vatandaşlık Bağlamında İncelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

GÖRMEZ, E. (2016). Öğretmen Adaylarının Dijital Vatandaşlık ve Alt Boyutları Hakkındaki Görüşleri, (Bir Durum Çalışması). *Turkısh Studies*, 11(21), 125-144

IŞIKLI, Ş.(2018**).** Dijital Vatandaşlık: Katılımcı Demokrasi Kuramına Aktüel Bir Katkı, Uluslararası Bilişim, Teknoloji ve Felsefe Dergisi Sayı:1

JANOSKI, T. GRAN, B.WOODIWISS, A. vd. (2002). *Culturel citizenship. Isın*, E. F. ve Turner, B. S. (Eds.), *Handbook of citizenship studies* (p. 13–293). London: Sage.

KİM, M. & CHOİ, D. (2018). Development of Youth Digital Citizenship Scale and Implication for Educational Setting, *Journal of Educational Technology & Society* , Vol. 21, No. 1 pp. 155-171

KOCADAĞ, T.(2012). *Öğretmen Adaylarının Dijital Vatandaşlık Düzeylerinin Belirlenmesi.* Karadeniz Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Trabzon.

KUŞ, Z, GÜNEŞ, E, BAŞARMAK, U, YAKAR, H. (2017). Development of a Digital Citizenship Scale for Youth: A Validity and Reliability Study. *Journal of Computer and Education Research*, 5 (10) , 298-316

KUŞ, Z**.** ARIK, B, ALTUNOK, B, İRİDAĞ, A. (2018). 100 Yılda Ne Değişti? Yeni Malumat-I Medeniye Ve Günümüz Vatandaşlık Eğitimi Ders Kitabının Karşılaştırılması. *Turkish History Education Journal*, 7 (2), 344-371.

MİLLER, T. (2002). Culturel citizenship. Isın, E. F. ve Turner, B. S. (Eds.*), Handbook of citizenship studies* (p. 231–243). London: Sage.

MOSSBERGER, K. TOLBERT, C. & S. MCNEAL, R. (2008). Digital citizenship: the internet, society, and participation. London, England: The MIT Press

NALBANT, F. (2014). Türkiye'de Vatandaşlık Anlayışının Gelişimi, *Bildiriler Kitabı*-I, 79.

ÖZTÜRK, M.(2015). *Ortaokul Öğrencilerinin Dijital Vatandaşlık Düzeyleri*, Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu

RİBBLE, M. (2004). Digital citizenship: addressing appropriate technology behavior. Learning & Leading with Technology, 32(1), 6–11.

RİBBLE, M. (2011). Digital Citizenship in Schools, (Cilt 2nd Edition). Washington DC: *The International Society for Technology in Education* (ISTE).

SAKALLI, H. VE ÇİFTÇİ, S. (2016)**,** Sınıf Öğretmeni Adaylarının Dijital Vatandaşlık Düzeyleri ile Siber Zorbalık Eğilimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Adnan Menderes Üniversitesi Örneği**,** *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama Cilt:6 Sayı:2*

SMİTH, R.M. (2002). Culturel citizenship. Isın, E. F. ve Turner, B. S. (Eds.), *Handbook of citizenship studies* (p. 105-115). London: Sage.

SORİANİ, A. (2018). From Media Education to Digital Citizenship: Origins, Perspectives and Policy Implementations in the School Systems Across Europe. *Journal of Theories and Research in Education*, 13(3), 85-122.

ŞİMŞEK, E. ve ŞİMŞEK, A. (2013). New Literacies For Digital Citizenship. *Contemporary Educatıonal Technology,* 4(2), 126-137.

TURAN, S , KARASU AVCI, E .(2018) Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nın Dijital Vatandaşlık Bağlamında İncelenmesi, *Eğitim ve Yeni Yaklaşımlar Dergisi* (1). 28-38.

TÜRKÜRESİN, K.(2019). *Ortaokul Öğretmenlerinin Dijital Vatandaşlık Davranışlarının İncelenmesi*. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstiütüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kütahya

YILMAZ, M. (2019). *Öğretmen Adaylarının Dijital Vatandaşlık Düzeylerinin Belirlenmesi Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Örneği.* Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mersin.

YİĞİT, E.Ö. (2017). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Gözünden Vatandaşlık ve Türk Vatandaşlığı, *İlköğretim Online*, 16(2), 406-427.

ALBERTA EDUCATİON. (2012). *Digital Citizenship Policy Development Guide*. 19.08.2020 tarihinde https://education.alberta.ca/media/3227621/digital-citizenship-policy-developmentguide.adresinden alınmıştır.

CHURCHES, A.(2011), 19.08.2020 tarihinde https://globaldigitalcitizen.org/digital-citizenship-school-program adresinden alınmıştır.

DİGİTALCİTİZENSHİP.NET (2016). Digital Citizenship, *Using Technology Appropriately*, 19.08.2020 tarihinde http://www.digitalcitizenship.net/ adresinden alınmıştır.

https://www.webustam.net.tr/blog/e-ticaret/elektronik-ticaret-e-ticaret-nedir.html 23.08.2020 tarihinde erişilmiştir.

ISTE, (2008). National Education Technology Standarts For Students, 19.08.2020 tarihinde https://www.iste.org/docs/pdfs/20-14_ISTE_Standards-S_PDF.pdf adresinden alınmıştır.

SHULMAN, S. W., SHELLEY, M. C., & THRANE, L.(2004) Digital Citizenship: *Parameters of the Digital Divide*, 19.08.2020 tarihinde http://www.drake.edu/artsci/faculty/sshulman/ITR/digitalcitizenship.htm adresinden alınmıştır.

SUBAŞI, N. (2012). *Sanal Cemaat Örüntüleri*, 20.08.2020 tarihinde http://ww.medyakronik.net/akademi/makaleler adresinden alınmıştır.

SOSYAL MEDYA VE YÖNETİME KATILIM: TÜRKİYE'DE DURUM

Saltuk Aziz GÖKALP
Kırıkkale Üniversitesi / İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü/Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
saltukazizgokalp@gmail.com Orcid No: 0000-0001-5155-1986

Özet
Katılım kavramı son zamanlarda literatürde daha fazla yer edinmeye başlamış ve ülkemizde de kalkınma planlarında katılım konusundan bahsedilmiştir. 2019-2023 yılları arasını kapsayan Onbirinci Kalkınma Planında ve son olarak 27/10/2020 tarihinde yürürlüğe giren Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programında da iyi yönetişim ve sosyal medya temelinde katılım konusundaki hedefler belirtilmiştir. Bugün yönetime katılım, demokrasinin gelişmiş olduğu bir toplumda gerçekleştirilmesi gereken süreçlerin en başında yer almaktadır. Bu bakımdan, günümüzde artık sosyal medya aracılığıyla yönetime katılım önemli bir aşamaya doğru ilerlemektedir. Bu doğrultuda hazırlanan çalışmada, katılım kavramının genel çerçevesi çizilerek Türkiye'de katılımcı bir modelin oluşturulmasına yönelik yapılan mevzuat düzenlemeleri incelenecek ve sosyal medya politikaları çerçevesinde katılımın boyutu değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Katılım, Yönetime Katılım, Sosyal Medya.

SOCIAL MEDIA AND PARTICIPATION IN MANAGEMENT: SITUATION IN TURKEY

Abstract
The concept of participation has recently begun to gain more place in the literature and the issue of participation has been mentioned in development plans in our country. In the Eleventh Development Plan covering the years 2019-2023, and in the Presidential Annual Program, which entered into force on 27/10/2020, targets for participation on the basis of good governance and social media were specified. Today, participation in management is at the top of the processes that should be carried out in a society where democracy has developed. In this respect, nowadays, participation in management through social media is moving towards an important stage. In this respect the present study, participation in the general framework of concepts drawn legislative arrangements made for the creation of a model in Turkey participants will examine the size and contribution within the framework of social policies will also be evaluated.

Key Words: Participation, Participation In Management, Social Media.

1. GİRİŞ

1980'lerden itibaren tüm dünyada artarak etkisini göstermeye başlayan *yeni kamu yönetimi* anlayışının devletin küçültülmesini ve yerel yönetimlerin güçlendirilmesini savunan yapısı çerçevesinde kararların alınması ve bu kararların uygulanması aşamasında "katılım"ın daha fazla ön plana çıktığı söylenebilir. İnsanlar sosyal varlıklardır ve bunun için topluluklarda yaşamaya devam edeceklerdir. Bunun bir sonucu olarak da insanların kendisini ve çevresini etkileyen kararlarda söz sahibi olarak bundan en verimli şekilde faydalanması temel hakkıdır. İnsanlar bu hakkını doğrudan veya dolaylı şekilde kullanabilir. Seçimlerde oy kullanmak veya aday olmak bu hakkın siyasal platforma yansıması iken, hükümet politikalarında söz sahibi olmak veya yerel yönetimlerin yürütme faaliyetlerine katılmak ise bu hakkın yönetsel yansıması olarak ifade edilebilir. İşte ister siyasal ister yönetsel anlamda olsun karar mekanizmalarında yer almak katılım ve katılımcı yönetimin doğasını oluşturmaktadır. Bu katılımın somut örneklerinden birisi de günümüzde internet ve sosyal medya sayesinde ortaya çıkmaktadır. Geleneksel medyada ses, durağan görüntü (resim), hareketli görüntü veya bunların bileşimleri zaman ve mekân sınırlamalarına bağlı iken sosyal medya ile bu sınırlamalar büyük ölçüde aşılarak yayılmaktadır (Uluç ve Yarcı, 2017: 90). Sosyal medya ile yerel yönetimler anketler yoluyla halkı yönetime katarak kararların verilmesinde halkın fikirlerinin ön plana çıkması yönünde uygulamalar yapmaktadır.

2. TANIM VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Katılma, sözlük anlamı itibariyle *"iletişim veya ortak davranışta bulunma yoluyla belirli bir toplumsal duruma girme süreci, iştirak"* olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2020). İngilizce literatürde ise *participation, participating, participate* ; "*to possess some of the attributes of a person, thing, or quality* (bir kişinin, şeyin veya kalitenin bazı özelliklerine sahip olmak)*"* "*to take part* (katılmak)*", "to have a part or share in something* (bir şeyde yer almak veya paylaşmak)*"* şeklinde tanımlanmaktadır (MW, 2020). Demokrasinin vazgeçilmez bir yönü olan katılım ve katılımcı yönetim, toplumsal demokrasinin oluşması bakımından her zaman için kayda değer bir öneme sahiptir. Demokrasi, insanların doğal haklarını ve özgürlüklerini savunan ve bu haklarına yapılacak istismarları önleyen en uygun sistem olarak tarif edilebilir (Ashford, 2009: 25). Bu yönüyle katılımın hakkaniyetle gerçekleşebilmesi için aslında demokrasinin tam anlamıyla uygulanabildiği sistemler gereklidir. Tek partinin hakim olduğu ve seçimlerin yapıldığı bir ortam her ne kadar demokratik görünse dahi çoğunlukçu bir yapısının olmaması sebebiyle esaslı bir demokrasi örneği oluşturamayacaktır. Dolayısıyla insanların kararlara katılabilmesi için öncelikle özgür bireyler olmaları şarttır. Özgür bireyler özgür kararlar verdikleri sürece katılım için gereken ortam sağlanmıştır denilebilir. Bunun en güzel örneği ise «demokrasi» olacaktır. Özellikle çoğulcu bir demokrasi anlayışının hakim olduğu sistemlerde halk çoğunluğunun yanında azınlıkların da hakları ve menfaatleri dikkate alınmaktadır (Yavuz, 2009: 292). Böylelikle halkın tüm kesimlerinin fikirleri yönetimde etkisini gösterme şansı bulabilecektir.

Katılım için "siyasal katılım" ve "yönetsel katılım" olarak iki temel sınıflandırma yapılabilir. Siyasal Katılım; bireylerin seçimlerde oy kullanması, aday olması şeklinde ifade edilirken; Yönetsel Katılım; bireylerin hükümet politikalarını etkilemesi ve alınacak ve uygulanacak kararlarda söz sahibi olması, şeklinde ifade edilebilir. Günümüzde, özellikle belediyeler internet sitelerinde halkın bilgilendirilmesi amacıyla yapmış oldukları faaliyetleri, toplantıları, belediye organlarının faaliyetlerini ve toplantılarını yayınlayarak halkı bilgilendirmekte; yine halkın görüş ve önerilerini alabilmek amacıyla iletişim formları yayınlamakta ve geleceğe yönelik yapılacak olan plan ve projeler hakkında anketler yoluyla halkın fikirlerini almaktadır. Bu şekilde yerel yönetimlerin karar verme ve uygulama süreçleri ne kadar açık olursa, halk katılımı ve denetimi de o kadar sağlanmış olacaktır. (Çelik vd. 2008; 92)

3. SOSYAL MEDYA VE YÖNETİME KATILIM

Sosyal paylaşım ağları, kullanıcılarına kendi bağlantı listelerini açıklamalarına/oluşturmalarına, birbirleri arasında iletişim kurmalarına, bağlantı listelerini sergilemelerine ve bilgilerinin yer aldığı profillerinin üretilmesine olanak sağlayan, farklı medya, bilgi ve iletişim teknolojilerini içinde barındıran web tabanlı platformlardır (Fuchs, 2011: 141).Bu sosyal ağlar düğümlerin insanları temsil ettiği ve kenarların, aralarında arkadaşlık gibi bir tür bağlantıyı temsil ettiği yapılar olarak tanımlanır ve Facebook veya Twitter gibi çevrimiçi sosyal medyaya atıfta bulunur (Newman, 2018: 47). Sosyal ağlar, iletişim ve bilgilerin bir kişiden diğerine aktarılması ile içerik veya iki kişinin değiş tokuş edebileceği mal ve hizmetlerin değişimine imkan veren yapılardır (Aldrich ve Zimmer, 1986: 11). Bilişim teknolojilerinin gelişimi ile birlikte ağ sistemlerinin ortaya çıkışı ve erişimin kolaylaşması interneti hızlı bir şekilde yaygınlaştırmıştır. Yaygınlaşan bu ağ sistemi kendi içerisinde barındırdığı sosyal etkileşim özelliği sayesinde sosyal medya olgusunu ortaya çıkarmıştır (Metin, 2016: 225).

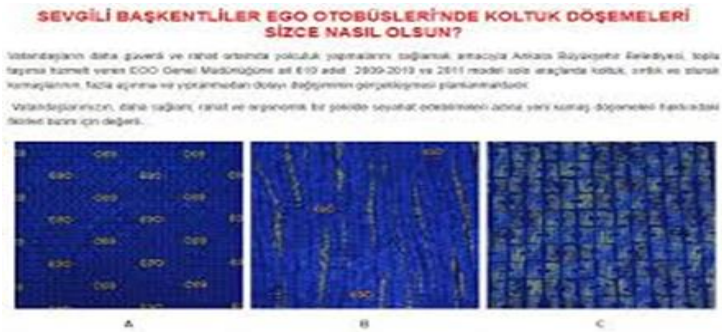
Medyanın sosyal boyut kazanması eski medyanın geleneksel anlamının dışına çıkılması ile olmuştur. Bunu sağlayan en önemli faktör iletişim teknolojilerinin gelişmesidir (Metin, 2016: 224). Gelişmiş demokrasilerde başlayan ve dünyanın dört bir yanına yayılmış olan internet ve sosyal medyanı bu hızlı gelişim çizgisi iletişim için yeni ve keşfedilmemiş yollar sunmaktadır (Oates and Gibson, 2006: 1).Sosyal medya, isminde medya olmasına rağmen geleneksel medyadan farklı özelliklere sahiptir. En önemli farklılığı, herhangi bir kişinin sosyal medyanın içeriğini oluşturulabilmesi, yorumda bulunabilmesi ve bu içeriğe katkı sağlayabilmesidir. Geleneksel medya tek taraflı bir iletişim işleyişine dayalı olması sebebiyle insanlara sadece bilgiyi iletmekle yetinir ve hedefteki alıcıların bu iletilen bilgileri teyit etme, doğrulama, cevap verme, gibi reaksiyon gösterme imkânları yoktur (Metin, 2016: 224). Sosyal medyanın gleneksel medyadan farkı burada ortaya çıkmaktadır. Sosyal medyada anlık geri bildirim alma ve yapılan yorumların adnlık değiştirilme imkanı söz konusudur. Ancak geleneksel medyada (gazete, dergi vb.) hatalı olan bir yayın anlık olarak düzeltilebilme imkanına sahip

değildir. Bu yönülye sosyal medya dinamik bir yayın organı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir sosyal ağ ürünü olan sosyal medya da, insanların çevrimiçi olarak fikirleri, içeriği, düşünceleri ve ilişkileri paylaşma yolunu sağlayarak herkesin sosyal medya içeriği oluşturabileceği, yorum yapabileceği ve bunlara ekleme yapabileceği bir ortam sunmaktadır (Scott, 2019: 70).

Türkiye'de sosyal medya kavramının yaklaşık 10 yıllık bir serüveninin olduğu ve sosyal medyanın ilk olarak hayatımıza Facebook ile girdiği düşünüldüğünde bu kavramın tarihçesinin de çok eski olduğu söylenemez. Facebook 04/02/2004 tarihinde Amerika'da kurulduğunda misyonunu *"Give people the power to build community and bring the World closer together (İnsanlara topluluk oluşturma ve dünyayı bir araya getirme gücü verin)"* şeklinde oluşturmuş ve bugün hala dünya üzerinde en fazla üyesi olan sosyal medya uygulamalarından bir tanesidir. Bu bakımdan sosyal medyanın tarihsel süreç içerisinde çok fazla bir geçmişi yoktur. Sosyal medyanın bu denli genç bir mazisi olmasına rağmen etkilemiş olduğu kesim ise hayli yüksek görünmektedir. Örneğin, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından 2019 yılında yapılan Hane Halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırmasına göre; ülkemizde hanelerin *% 88,3*'ünün evden internete erişim imkânına sahip olduğu gözlenmiş ve internet kullanım oranlarının 16-74 yaş grubundaki erkeklerde *% 81,8* iken kadınlarda *% 68,9* olduğu tespit edilmiştir. Yine her iki kişiden birinin e-devlet hizmetlerini kullandığı ve her 3 kişiden birinin internet üzerinden alışveriş yaptığı sonucuna ulaşılmıştır.

Ayrıca; We Are Social ve Hootsuite'in 2019 yılı Ekim ayında yayınladığı rapora göre; dünya genelinde yaklaşık *4.4 milyar* internet; *3.5* milyar kişinin ise sosyal medya kullanıcısı olduğu ve ülkemizdeki nüfusun *% 72*'sinin internet kullanıcısı; *% 63*'ünün ise sosyal medya kullanıcısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sosyal medya kanallarının ilk üç sırasında ise *% 92* ile YouTube, *% 84* ile Instagram ve *% 83* ile WhatsApp bulunmaktadır. Bu raporlardan da görüleceği üzere, dünya genelindeki nüfusun yarısının internet ve sosyal medya kanallarına erişiminin olduğu ve ülkemizde de bu oranın *% 70* seviyesinde olduğu gerçeği söz konusudur. Buradan hareketle devlet yönetiminde de interneti ve sosyal medya kanallarını aktif olarak kullanabilmek mecburiyeti söz konusu olmaktadır. Bunu başarabilen yönetimler de halka daha katılımcı bir rol yükleyerek daha aktif bir yönetim sergileyebilecektir.

Örneğin, 2020 yılında Ankara Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı EGO (Ankara Elektrik, Havagazı ve Otobüs İşletme Müessesesi) , tarafından 07/08/2020 yılında yayınlanan rapora göre, EGO bünyesinde yer alan 610 adet 2009, 2010 ve 2011 model solo otobüsteki 18 bin 910 koltuk döşemesinin yenilenecek olması sebebiyle koltuk döşemelerinin nasıl olması gerektiği konusunda 3 seçenekkli bir anket oluşturularak Ankaralı yurttaşların fikirleri alınmıştır. Bu kapsamda, ankete katılan 18 bin 689 Başkentlinin yüzde 49'unun A şıkkında yer alan döşemeyi tercih ettiği ve 3 ay içerisinde koltuk döşemelerinin değiştirileceği beyan edilmiştir (EGO, 2020)



Şekil 1. EGO Otobüslerinin Koltuk Döşemeleri İle İlgili Ankete Ait Görsel (Kaynak: www.ego.gov.tr)

Yine, İstanbul Büyükşehir Belediyesinin (İBB), 19/10/2020 tarihinde kurumsal internet sitesinde yayınlamış olduğu raporda, Belediyenin 2020-2024 Stratejik Planı'nın hazırlanması aşamasında tüm İstanbulluları sürece dahil ederek katılımcı bir anlayışı benimsediği ifade edilerek Stratejik Plan hazırlık sürecinde, her kesimden İstanbullunun fikrinin alınabilmesi için web anketi uygulamasının ilk kez hayata geçirildiği belirtilmektedir. Bu kapsamda vatandaşların görüşlerini almak amacıyla

"istanbulsenin.org" adında bir internet sitesi oluşturularak "istanbul senin, fikrini söyle" sloganıyla anket çalışmaları yapılmaktadır. Son olarak 17/12/2020 tarihine kadar sürecek olan "kadıköy senin karar senin" projesi kapsamında 15, 26 ve 53 sıra numaralı 3 proje, görselleri ve detaylarıyla birlikte oylamaya sunulmuştur (istanbulsenin.org, 2020).



Şekil 2. İBB'nin "İstanbul Senin, Karar Senin" Sloganına Ait Görsel (Kaynak: www.ibb.gov.tr)

Bu uygulamalar da göstermektedir ki artık kentlilerin o kent için sunulacak olan hizmetlerin belirlenmesinde önemli bir etkisinin söz konusudur ve bu uygulamalardan geri dönüş ise kabul edilemeyecektir.

4. SONUÇ

Katılımı esas alan, teknolojinin gereklerini kurumsal anlamda yerine getiren, çalışanlarını toplumsal ve teknolojik gelişmelere anında adapte edebilme yeteneğine sahip olan ve interneti ve sosyal medyayı katılımda öne çıkaran bir yönetim modeli sayesinde iyi işleyen bir demokratik mekanizma da kurulmuş olacaktır. Ülkemizde 2019-203-23 yıllarını kapsayan onbirinci kalkınma planında ve 2021 yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programında da katılımcılığın geliştirilmesi konusunda beyanlarda bulunulmuş ve sosyal medyanın geliştirimesine yönelik yapılacak çalışmalar belirtilmiştir. Bu bakımdan internetin ve sosyal medyanın hayatımızdaki bu etkisinin önemi yadsınamayacak seviyeye ulaşmıştır. Özetle, esaslı bir demokrasi ve esaslı bir katılımın temelinin demokrasi olduğu kabul edildiğinde, internetin ve sosyal medyanın katılımı özendirici ve destekleyici özelliğinin gelişitirilmesi önemli bir kazanım olacaktır.

KAYNAKLAR

ALDRICH, Howard, ZIMMER, Catherine, (1986). "Entrepreneurship Through Social Networks", *The Art And Science Of Entrepreneurship,* p. 3-23.

ASHFORD, N. (2009), *Özgür Toplumun İlkeleri*, Çev: Can Madenci, Ankara, Liberte Yayınları.

ÇELİK, V., ÇELİK, F., USTA, S. (2008), "Yerel Demokrasi ve Yerel Özerklik İlişkisi", *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* Cilt: 1, Sayı: 2, s. 87-104.

FUCHS, C. (2011). "An Alternative View of Privacy on Facebook" *Information,* Vol: 2., p. 140-165.

METİN, Osman,(2016), "Sosyal Medyanın Siyasal Toplumsallaşmaya Etkileri: Bir Alan Araştırması", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, , Cilt: 18, Sayı: 2, s. 221 – 267.

NEWMAN, Mark, (2018), *Networks,* Oxford University Press, Second Edition, USA.

OATES, Sarah, OWEN Diana, GIBSON Rachel K., (2006), "The Internet, Civil Society and Democracy:A Comparative Perspective",*The Internet and politics: Citizens, Voters and Activists*, Edited By: Sarah OATES, Diana OWEN and Rachel K. GIBSON, Taylor & Francis Group, p. 1-17.

SCOTT, David, Meerman, (2019), *New Rules Of Marketing And Pr,* John Wiley Publishing, USA.

ULUÇ, Güliz, YARCI, Ayşegül, (2017), "Sosyal Medya Kültürü", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 52, s. 88-102.

YAVUZ, B. (2009), "Çoğulcu Demokrasi Anlayışı Ve İnsan Hakları", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* Cilt: XIII, s. 283-302.

www.tdk.gov.tr

www.merriam-webster.com

ANADOLU'DA GİRİŞİMCİLİK VE ENDÜSTRİYEL TURİZM MİRASINA YANSIMASI: ADANA İLİ ÖRNEĞİ*

Seren Tarhan
Muğla Sıktı Koçman Üniversitesi, SBE, Yenilikçilik ve Girişimcilik Anabilim Dalı
serentarhan@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0155-3905

Hulusi Doğan
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Yiyecek ve İçecek İşletmeciliği Bölümü
hulusidogan@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0286-0835

Özet
Girişimcilik, dünyada ses getiren bir kavram olarak yerini almıştır. Yüzyıllardır var olan ancak Endüstri Devrimiyle birlikte ivme kazanan, dönemin tarih ve kültürünü endüstriyel yapılarda buluşturan girişimcilik, gerek bilim gerek teknolojik birçok farklı alanda yenilikleri beraberinde getirmiştir. Küçük üretim evi ve atölyeler yerini büyük fabrikalara bırakırken, kas gücü de üretimden çekilerek yerini makinelere devretmiştir. Gün geçtikçe rekabeti daha da canlandıran bu teknolojik dönüşüme ayak uyduramayan fabrikalar ise üretim faaliyetlerini sonlandırarak atıl duruma düşmüşlerdir. Bu noktada bir alternatif turizm çeşidi olan ve özellikle Avrupa'da başarılı örneklerine rastlanan endüstriyel turizm ortaya çıkmıştır. Endüstriyel turizm, faal ve faal olmayan fabrikalara yapılan ziyaretleri içermektedir. Bu ziyaretler endüstriyel yapıların tarihi, kültürel değerleri, deneyimleri hakkında bilgi ve tecrübe edinmeyi kapsamaktadır. Araştırmanın amacı, Türkiye'de bulunan bir girişimcilik faaliyeti sonucunda kurulmuş olan endüstriyel turizm potansiyeline sahip tarihi fabrikaların Adana ili ekseninde saptanması ve söz konusu fabrikaların mevcut durumunun endüstriyel turizm açısından incelenmesidir. İlgili alanyazın incelendiğinde Adana ilinde 48 adet endüstriyel yapıya rastlanmıştır. Araştırmanın evrenini ise 7 adet endüstriyel yapı oluşturmaktadır. Söz konusu endüstriyel yapılar ile ilgili ikincil kaynaklardan bilgiler toplanmıştır. Bu yapılar yerinde ziyaret edilerek gözlemlenmiş ve fotoğraflandırılmıştır. Son olarak ise Fan (2009)'ın endüstriyel turizm görüşüne göre değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Adana, Endüstriyel Miras, Endüstriyel Turizm, Fabrika Turları, Girişimcilik

REFLECTION OF ENTREPRENEURSHIP AND INDUSTRIAL TOURISM HERITAGE IN ANATOLIA: CASE OF ADANA

Abstract
The entrepreneurship has taken its place as a vibrant concept in the world. Entrepreneurship, which has existed for centuries but gained its momentum with the Industrial Revolution, bringing together the history and culture of the period in industrial structures, brought innovations in many different fields, both in science and technology. While small production houses and workshops left their place to large factories, muscle power left production and was replaced by machines. Factories that could not keep up with this technological change, which increased the competition day by day, ended their production activities and became idle. At this point, industrial tourism, which is an alternative tourism type and has successful examples especially in Europe, has emerged. Industrial tourism includes visits to active and inactive factories. These visits include gaining knowledge and experience about the history, cultural values, and experiences of industrial buildings.

The purpose of the study is, the factories that have a history of industrial tourism potential which was established as a result of entrepreneurial activity in Turkey around province of Adana and is to examine the current situation of these factories in terms of industrial tourism. When the related literature was examined, 48 industrial buildings were found in Adana. The content of the research consists of 7 industrial buildings. Information on these industrial structures has been collected from secondary sources. These structures were visited, observed and photographed on site. Finally, it was evaluated according to Fan's (2009) industrial tourism view.

Keywords: Adana, Industrial Heritage, Industrial Tourism, Factory Tours, Entrepreneurship

* Bu çalışma Seren TARHAN'ın Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamlamış olduğu Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

1. GİRİŞ

Yaşamakta olduğumuz dünya her geçen gün değişmekte ve ilerlemektedir. İnsanlar varlığını sürdürdüğü sürece de bu değişim ve ilerlemeler devam edecektir. Değişim ve ilerlemelerin sebeplerinden birisi şüphesiz ki girişimcilik faaliyetleridir. İnsanların hayatta kalma mücadelesi, daha iyi koşullarda yaşama arzusu, gereksinimlerini karşılama isteği girişimciliğin önünü açmış ve gün be gün yaygınlaşmasını sağlamıştır. Hayatımızda neredeyse her alanda karşımıza çıkan girişimcilik faaliyetleri Endüstri Devrimiyle birlikte ivme kazanmış ve endüstri sektörüne yeni bir boyut getirmiştir. Endüstri Devrimiyle birlikte artan yenilik çalışmaları, yeni iş kolları, yeni yaşam koşulları endüstrileşme hareketliliğini de arttırarak yeni fabrikaların kurulmasına olanak sağlamıştır. Bu dönemde birçok fabrika yapılmış, eski fabrikalar yenileşme hareketlerine uyum sağlamaya çalışmışlardır. Uyum sağlayamayan eski endüstriyel yapılar üretim faaliyetlerini durdurarak atıl duruma düşmüşlerdir.

Endüstri sektöründeki bu gelişmelere bağlı olarak turizm sektöründe de yenilik arayan turistler alternatif turizm çeşitlerine yönelmişlerdir. İşlevini kaybetmiş olan fabrikalara gerçekleştirilen ziyaretler sonucunda turistler endüstriyel kültür, endüstriyel bilgi ve farklı deneyimler kazanmışlardır. Avrupa ülkelerinde başlayan bu hareketlilik zamanla dünya ülkelerine yayılmıştır. Günümüzdeki şekliyle endüstriyel turizm, söz konusu endüstriyel yapının bulunduğu döneme ait kültürü, üretiminde kullanılan teknolojik makineleri, üretim faaliyetleri, çalışma koşulları hakkında bilgi edinmek isteyen turistlerin gerçekleştirdiği ziyaretler olarak tanımlanabilir. Hollanda'da çiçek pazarları, Fransa'da şarap ve çikolata fabrikaları, ABD'de çikolata fabrikaları dünyadaki endüstriyel mirası oluşturan başarılı endüstriyel turizm örneklerden birkaçıdır. Türkiye'de ise endüstriyel turizm faaliyetleri yabancı bir kavramdır. Hak ettiği önemi henüz göremeyen bu kavram ile ilgili yapılmış olan çalışma az sayıdadır. Bu nedenle bu çalışma Türkiye'de endüstriyel turizmin değerini belirtme ve gelecek olan çalışmalara yön verme açısından önem taşımaktadır. Bu bilgiler ışığında araştırma, Türkiye'de bulunan bir girişimcilik faaliyeti sonucunda kurulmuş olan endüstriyel turizm potansiyeline sahip tarihi fabrikaların Adana ili ekseninde saptanması ve söz konusu fabrikaların mevcut durumunun endüstriyel turizm açısından incelenmesini amaçlamaktadır. Araştırmada öncelikle girişimcilik ile endüstriyel turizm ilişkisine değinilmiştir. Daha sonra araştırma yöntemi ve bulguları hakkında verilerek araştırmanın sonuçları incelenmiştir.

2. GİRİŞİMCİLİK VE ENDÜSTRİYEL TURİZM

Günümüzde turizm sosyo-ekonomik faaliyetler sağlayan, dünyanın önde gelen sektörlerinden biridir. Klasik turizm anlayışı (deniz-kum-güneş) ezberini bozan botanik turizmi, golf turizmi, akarsu turizmi, macera turizmi, dağcılık gibi alternatif turizm çeşitleri oluşturulmuştur. Yeni bir kavram olmayan, ancak zaman geçtikçe kendisine uygulama alanı bulup yaygınlaşan bir diğer alternatif turizm çeşidi ise endüstriyel turizmdir. . Daha önceki zamanlarda ilgi görmeyen, çekici olmayan yerler ve tesisler yeniden yapılandırılarak popüler hale getirilmiş, cazibe merkezleri oluşturulmuş ve turistik değer kazandırılmıştır. Endüstriyel turizm de bu sürecin bir parçasıdır. Endüstrileşme ile doğrudan ilişkili olan bu kavram, faaliyetine son verilmiş veya faaliyeti devam eden endüstri tesislerinin cazibe merkezi haline getirilmesidir (Hospers, 2002). Bir girişimcilik faaliyeti sonucunda meydana gelen bütün unsurların endüstriyel turizmde birer nefes olduğu düşünülürse girişimcilik tarihi, kültürü ve deneyiminin turizmdeki yansıması endüstriyel turizmi oluşturmaktadır. Faaliyetine devam eden fabrikalar, faaliyetine devam etmeyen tarihi fabrikalar ve endüstriyel müzeler bu turizm çeşidinin kapsam alanına girmektedir.

Endüstriyel turizm, turistlerin kendi bölgeleri ve başka bölgelerdeki geçmiş ve şimdiki endüstri faaliyetlerini öğrenmeleri ve kültürel deneyimlerini geliştirmek ve genişletmek için ziyaret gerçekleştirmelerini içermektedir. Bu ziyaretleri gerçekleştiren turistlerin ortak özellikleri yeni deneyim kazanmak, sunulan yeni teknolojilere ve ziyaret edilen bölgelerin sosyal ve ekonomik

tarihine ilgi duymak, farklı duygular tatmaktır (Vargas-Sánchez, 2015). XIX. ve XX.yy' da toplumun refah seviyesinde meydana gelen artış kitlesel turizmin gelişmesine olanak sağlamıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra eğlence amaçlı seyahat etmek, gelişmiş ülkelerdeki nüfusun boş zamanlarını değerlendirmeleri için alternatif bir faaliyet olmuştur. Bu durumun ana sebebi gelir seviyesi, boş zamanın değerlendirilmesi, seyahat maliyetlerini düşürmektir. Böylece turizm başlı başına bir endüstri haline gelmiş ve endüstriyel turizm, turizmin gelişmesi için ekonomik ve ticari bir sürecin ifade edilmesinde kullanılan bir kavram olmuştur (Otgaar, 2010). Endüstriyel bir bölgenin turizm ürününe dönüştürülmesi için Fan (2009), üç önemli unsura ihtiyaç olduğu görüşünü savunmuştur. Bu unsurlar rekreasyon kalitesi, endüstriyel bilgi ve endüstriyel kültürdür. Rekreasyon kalitesi, turistlerin rekreasyon amaçlarına ulaşmak için tecrübe kazanmalarını sağlayan yazılım ve donanım olanakları ile sağlanmakta; endüstriyel bilgi, tur rehberlerinin endüstri yapılarına gerçekleştirilen ziyaret sırasında turistlerin endüstriyel tarih ve gerekli bilgileri almalarını sağlaması yoluyla olmakta; endüstriyel kültür ise endüstriyel tarihin ve mirasın ayrıntılı bir şekilde anlatılması ve endüstriyel yapının güzelliklerinin turistlere sunulması yoluyla sağlanmaktadır.

Endüstriyel turizm, çeşitli destinasyonların kazandırdığı kültürel faaliyetlerin bir parçasıdır. Akılda kalıcı, unutulmaz ve ayırt edici deneyimler kazandırılması için geçmiş ve şimdiki endüstriyel imkânlardan faydalanarak kazançlı bir farklılaşma kaynağı oluşturulabilir. Bu kaynaklar söz konusu bölgenin nasıl bir yer olduğu, ileride nasıl değişeceği, kültürünün nasıl olduğu olabilir. Dünyanın dört bir yanındaki başarılı örnekler bu kaynakları kullanmanın faydasını göstermektedir. Kimi ülkede aktif endüstri yapıları ziyaret kapsamındayken, kimi ülkede endüstriyel miras kapsamında değerlendirilen endüstriyel yapılar ziyaret edilmektedir (Doğan, Doğan ve Dengiz, 2020). 1974 yılımda Simonson tarafından yapılan endüstriyel turizm tanımında bir üretim tesisinin ziyareti eğitim turu, ürün numunelerini tanıma, ürün ve/veya hediyelik eşya satın alma şeklinde gerçekleşmekteydi. Takip eden süre zarfında 1990 yılının sonuna doğru Rotterdam (Hollanda) endüstriyel turizm turları geliştirmeye başladı. 2000 yılında ABD'nin Pensilvanya eyaletinde "Factory Tour Capital of the World", "Dünyanın fabrika turu başkenti", markası yaratıldı. 2001 yılında Fransa'nın Pays de la Loire bölgesinde endüstriyel turizm arzını iyileştirmek amacıyla "Visit Our Companies", "Şirketlerimizi Ziyaret Et", isimli bir organizasyon oluşturuldu. 2005 yılında Şanghay'da endüstriyel turizm tanıtım merkezi kuruldu. 2006 yılında Fransa'nın Pays de la Loire bölgesinde bulunan Angers şehrinde ilk kez Şirket Ziyaretleri Konferansı gerçekleştirildi. Bu konferans endüstriyel turizmin hem şirketlere hem kırsal bölge ve şehirlere sağladığı avantajların gündeme gelmesi bakımından dikkat çekmektedir (Otgaar, 2010: 14-15).

Endüstriyel turizm öncelikle gıda endüstrisi, bira fabrikaları ve lüks üretimde kendini göstermiştir. İlk örneklerinden biri ABD'nin Tennessee eyaletinde yer alan Lynchburg şehrinde bulunan Jack Daniel bira fabrikasıdır. Bu şirket kuruluş zamanından beri ziyaretçi ağırlamaktadır. Bira fabrikaları ve üzüm bağları dünya çapında popüler merkezler olmakla birlikte en çok ziyaret edilen endüstrilerin bulunduğu ülkeler arasında İtalya, İspanya, İskoçya, Almanya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan yer almaktadır. Ayrıca Fransa'da peynir fabrikaları popülerken Birmingham'da bulunan Cadbury World yılda ortalama 500.000 ziyaretçiyi ağırlamaktadır. Moskova'da bulunan Krasny Oktyabr Çikolata Fabrikası ise oldukça ilgi gördüğünden bu fabrikayı ziyaret etmek isteyen turistler aylar önceden yerlerini ayırtmak durumundadır (Boros, Martyin ve Pal, 2013). 1 Temmuz 1938 tarihinde Almanya'nın Wolfsburg şehrinde kurulan dünya çapında ünlü otomobil markası Volkswagen, kentin endüstriyel turizm faaliyetlerini arttırarak yoğun ilgi görmektedir. Volkswagen Grubu'nun, 1 Haziran 2000 tarihinde ziyaretçilerine açtığı Autostadt isimli tema ve macera parkı aracılığı ile markasının tarihi kimliğini ortaya koymaktadır. Burada marka deneyimleri, sergiler, tarihi yansımalar gibi etkinler düzenlenerek otomobil hayranı ziyaretçilere unutulmaz anlar yaşatılmaktadır (https://www.autostadt.de/). Autostadt 2017 yılının Aralık ayında 2.22 milyon ziyaretçi çekerek rekor sayısına ulaşmıştır. 21 Ocak 2020 yılında yayımlanan faaliyet raporunda ise Autostadt, 2019 yılında 2.1 milyon ziyaretçi kabul etmiş ve açıldığı günden bu yana 40 milyon ziyaretçi konuk etmiştir (https://presse.autostadt.de/). Türkiye'de endüstri turizminin bir parçası olacak nitelikte ve endüstri mirası kapsamına alınacak birçok fabrika olmasına rağmen endüstriyel turizm hareketliliği geri planda kalmıştır. Mustafa Kemal Atatürk'ün iktisadi politikalarını geliştirmek için girişimcilik ve endüstrileşme hareketliliği başlatması Cumhuriyet döneminde fazla sayıda fabrika kurulmasını

sağlamıştır (Doğan, Doğan ve Dengiz, 2020). Girişimcilerin ülkenin dört bir yanına kurduğu bu fabrikalar önemli tarihi değerlere sahiptir. Tarihi fabrikaların bir kısmı faaliyetlerine son verilerek yıkılmış, bir kısmı harabe bir şekilde çürümekte, bir kısmının yerinde de AVM'ler, rezidanslar, oteller, yollar yer almaktadır. Türkiye'nin zengin endüstri mirası olmasına rağmen bu yapıların korunmasında, tanıtımının yapılmasında ve sonraki nesillere aktarılmasında gereken çalışmalar yetersiz kalmaktadır. Bu yapıların endüstriyel miras kapsamına alınıp korunması ve turizme kazandırılması adına gerekeni yapmak toplumun mesuliyetindedir. Tarih ve kültür kokan bu yapı ve mekânların endüstriyel turizmin bir unsuru olması sağlanmalıdır.

3. YÖNTEM

Bu çalışmanın amacı, Osmanlı Devleti ve Atatürk döneminde kurulmuş olan tarihi fabrikaları Adana ili ekseninde saptamak, söz konusu fabrikaları ziyaret ederek gözlem yapmak, fotoğraflarla bir arşiv oluşturmak ve fabrikaların endüstriyel turizm potansiyelini belirlemektir. Daha önce Türkiye'de benzer bir çalışma yapılmamış olması ve dünyada endüstriyel turizm hareketine artan talep bu araştırmayı önemli kılmaktadır. Ayrıca gelecekte girişimcilik tarihi ve endüstriyel turizm ile ilgili yapılacak olan çalışmalara öncülük etmesi açısından da büyük öneme sahiptir.

Araştırmanın kapsamı içerik, tarihi dönem, coğrafi bölge ve örneklem olarak değerlendirilmektedir. Araştırmanın kavramsal çerçevesi girişimcilik ve endüstriyel turizm üzerine kurulmuştur. Belirlenen konuyla ilgili araştırılacak olan tarihi dönem Osmanlı Devleti ve Atatürk dönemini kapsamaktadır. Araştırma kapsamında coğrafi bölge olarak Adana ili seçilmiştir. Bunun sebepleri araştırma konusunun Türkiye genelinde geniş bir bölgeyi kapsamasından dolayı ortaya çıkan mali kısıt, kısıtlı süre ve araştırmacının Adana ilinde ikamet etmesidir. Adana ilinde bulunan fabrikalar araştırma kapsamına alınmıştır. Ayrıca Türkiye'nin endüstriyel turizm kavramına yabancı olması, bu kavramın bir turizm çeşidi olarak kullanılmaması, atıl durumda olan bazı fabrikalar ile özelleştirilen bazı fabrikaları ziyaret etmenin yasak olması, endüstriyel miras kapsamında tarihi fabrikaların korunmasına yönelik bir politika olmaması nedeniyle fabrikaların çoğunun yıkılmış olması ve yerine başka yapılar gelmiş olması bu araştırmanın en önemli kısıtları olarak ön plana çıkmaktadır. Araştırma kapsamına alınacak fabrikalar, Adana Sanayi Odası (2008) tarafından hazırlanan "Adana Sanayi Tarihi" isimli kitaptan ve Özüdoğru (2010) tarafından hazırlanan "Adana'da Dokuma Sanayi Yapılarının Endüstri Mirası Kapsamında İncelenmesi" isimli yüksek lisans tez çalışmasından faydalanılarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda araştırma kapsamına alınan tarihi dönem içinde Adana ilinde 48 adet fabrika bulunmaktadır. Bu fabrikaların çoğunlukla yıkıldığı tespit edilmiştir. 48 adet fabrikadan sadece 7 tanesi ziyaret edilebilecek durumdadır. Araştırma evrenini oluşturan fabrikalar Fan (2000)'ın endüstriyel bölgenin ve yapının turizm ürününe dönüştürülmesine yönelik görüşü çerçevesinde değerlendirilmiştir.

4. BULGULAR

Araştırma evrenini oluşturan ve Adana ilinde bulunan endüstriyel yapılar aşağıda Tablo 1'de listelenmiştir

Tablo 1. Araştırma Evrenini Oluşturan Endüstriyel Yapılar

İLÇE	İSİM	KURULUŞ TARİHİ	KURULUŞ DÖNEMİ	FAALİYET ALANI	DÖNÜŞÜM	MEVCUT DURUM	DURUMU
Seyhan	Alman Fabrikası	1900	Osmanlı Devleti	Dokuma ve Gıda	Harabe	Fabrika	Pasif
Seyhan	Simyonoğlu Fabrikası	1906	Osmanlı Devleti	Dokuma	Restorasyon	Müze	Pasif
Tarsus	Çukurova Fabrikası	1887	Osmanlı Devleti	Dokuma	Harabe	Fabrika	Pasif
Tarsus	Çırçır Fabrikası	20. yy		Dokuma	Restorasyon	Araştırma Merkezi	Pasif
Tarsus	Rasim Bey Dokuma Fabrikası	1911	Osmanlı Devleti	Dokuma	Yıkılmış	Okul	Pasif
Yüreğir	Salih Efendi Fabrikası	1902	Osmanlı Devleti	Dokuma ve Gıda	Yıkılmış	Turizm Tesisi	Pasif
Yüreğir	Cumhuriyet Un ve Çırçır Fabrikası	1923	Atatürk Dönemi	Dokuma ve Gıda	Atıl	Fabrika	Pasif

Söz konusu endüstriyel yapıların 2'si Seyhan, 3'ü Tarsus ve 2'si Yüreğir ilçesinde yer almaktadır. Çoğunluğunun Osmanlı Devleti döneminde kurulduğu bilinmektedir. Ancak yine Osmanlı Devleti döneminde faaliyetine son veren bu fabrikalar, Atatürk döneminde yeniden faaliyete kazandırılmışlardır. Bu endüstriyel yapıların tümü dokuma sektöründe faaliyet gösterirken, Alman Fabrikası Salih Efendi Fabrikası ve Cumhuriyet Un ve Çırçır Fabrikası dokuma ve gıda sektöründe faaliyet göstermektedir. Fabrikaların günümüzdeki faaliyet durumları incelediğinde tümünün pasif durumda olduğu bilinmektedir. Araştırma evrenini oluşturan 7 fabrikadan 3 tanesi koruma altına alınan yapılardır. Bu fabrikalar; Cumhuriyet Un ve Çırçır Fabrikası, Çırçır Fabrikası ve Simyonoğlu Fabrikasıdır.



Simyonoğlu (Milli Mensucat) Fabrikası



Çırçır Fabrikası



Cumhuriyet Un ve Çırçır Fabrikası

Araştırma kapsamında değerlendirilen 7 fabrikaya ziyaretler gerçekleştirilmiş ve söz konusu fabrikalar hakkında araştırmalar yapılmıştır. Araştırma kapsamına alınmış olan 7 endüstriyel yapı, Fan (2009)'ın endüstriyel bölgenin turizm ürününe dönüştürülmesine yönelik görüşü çerçevesinde değerlendirilmiştir. Fan (2009), bir endüstriyel bölgenin turizm ürününe dönüştürülmesi için üç önemli unsurun varlığından söz etmektedir. Bu unsurlar rekreasyon kalitesi, endüstriyel bilgi ve endüstriyel kültürdür. Rekreasyon kalitesi, turistlerin rekreasyon amaçlarına ulaşmak için tecrübe kazanmalarını sağlayan yazılım ve donanım olanakları ile sağlanmakta; endüstriyel bilgi, tur rehberlerinin endüstri yapılarına gerçekleştirilen ziyaretler sırasında turistlerin endüstriyel tarih ve gerekli bilgileri almalarını sağlaması yoluyla olmakta; endüstriyel kültür ise endüstriyel tarihin ve mirasın ayrıntılı bir şekilde anlatılması ve endüstriyel yapının güzelliklerinin turistlere sunulması yoluyla sağlanmaktadır. Endüstriyel yapıların birer turizm ürününe dönüştürülmesi için gerekli olan unsurlar araştırmanın bulguları çerçevesinde değerlendirilerek Tablo 2'de verilmektedir.

Tablo 2. Endüstriyel Yapıların Endüstriyel Turizm Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Fabrika Adı	**Rekreasyon Kalitesi**	**Endüstriyel Bilgi**	**Endüstriyel Kültür**
Alman Fabrikası	+	-	-
Simyonoğlu Fabrikası	+	-	-
Rasim Bey Dokuma Fabrikası	+	-	-
Tarsus Çırçır Fabrikası	+	-	-
Tarsus Çukurova Fabrikası	+	-	-
Salih Efendi Fabrikası	+	-	-
Cumhuriyet Un ve Çırçır Fabrikası	+	-	-

Tablo 9'a göre araştırma kapsamında bulunan 7 endüstriyel yapının tümü rekreasyon kalitesi kriterini sağlamaktadır. Buna göre söz konusu 7 endüstriyel yapı endüstriyel turizm yapabilmek için gerekli fiziki donanım imkânına sahiptir. Ancak bu yapılar teknik donanım yönünden incelendiğinde hiçbiri gerekli donanıma sahip değildir. Bir endüstriyel yapının endüstriyel turizm ürününe dönüşmesi için gerekli olan diğer iki kriter endüstriyel bilgi ve endüstriyel kültürdür. Tablo 2'de bu kriterleri taşıyan endüstriyel yapı bulunmamaktadır. Çünkü Alman Fabrikası ve Çukurova Fabrikası koruma altına alınmamış ve şehir merkezinde çürümeye bırakılmış; Rasim Bey Dokuma Fabrikasından kalıntı olarak günümüze ulaşan bacası bakımsızlık ve ilgisizlikten dolayı yıkılma tehlikesi ile karşı karşıya kalmış; Salih Efendi Fabrikasından kalıntı olarak günümüze ulaşan baca turizm tesisi içinde yer aldığından dolayı halkın ziyaretine kapalı; Cumhuriyet Un ve Çırçır Fabrikası koruma altına alınmasına rağmen dönüşümü yapılmamaktadır. Simyonoğlu Fabrikası restorasyon çalışmalarını yapının orijinalliği koruyarak tamamlamakta ve müzeye dönüştürülmektedir. Ancak müze içinde fabrika ile ilgili bilgi ve kültüre yer verilmemektedir. Çırçır Fabrikası da restorasyon çalışmalarını yapının orijinalliğini koruyarak tamamlamış ve araştırma merkezine dönüştürülmüştür. Buraya ziyaretin yasak olması, içeride arkeolojik araştırma ve çalışmaların yapılması endüstriyel yapının tarihi ve faaliyetleri hakkında bilgi ve kültür aktarımının olmadığının bir göstergesidir. Tüm endüstriyel yapılar rekreasyon kalitesi kriterinde fiziki donanıma sahip olmasına rağmen bu sebeplerden dolayı endüstriyel bilgi ve kültür kriterlerini sağlamadıkları için turizm ürününe dönüştürülememişlerdir.

5. SONUÇ VE TARTIŞMA

Araştırma sonucunda Adana ilinde yer alan ve endüstriyel miras kapsamında endüstriyel turizm için değerlendirilebilecek endüstriyel yapıların olduğu saptanmıştır. Bu endüstriyel yapıların bazıları restore edilmiştir. Simyonoğlu Fabrikası 1. Etap restorasyon çalışmalarını tesisin orijinalliğini koruyarak tamamlamış ve müzeye dönüştürülmüştür. 2017 yılında ziyaretçilerine kapılarını açan

müzede Adana ilinin arkeolojik kalıntıları sergilenmektedir. 2. Etap restorasyon çalışmalarının devam ettiği bu endüstriyel yapı Adana ilinin önemli bir tarihini yansıtmaktadır. Ayrıca Çırçır Fabrikası da restorasyon çalışmaları sonrasında bir araştırma merkezine dönüştürülmüştür. Arkeolojik araştırmaların yapıldığı bu tesisin yenilenme aşamasında yapının orijinalliği korunmuştur. Simyonoğlu Fabrikası ve Çırçır Fabrikası koruma altına alınan, bulundukları yerleşim yerlerine tarihi doku kazandıran ve arkeolojik değerlerin nesilden nesile aktarılmasında aracı olan iki önemli endüstriyel yapıdır. Cumhuriyet Un ve Çırçır Fabrikası ise günümüzde atıl vaziyettedir. Zaman zaman dizi ve filmlere set olmakla birlikte oto tamir ve oto yıkamanın yapıldığı dükkânlar da yer almaktadır. Yeniden kullanımı durumunda onarıma gereksinim olduğu Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından belirtilmiştir. Endüstri tarihine konu olmuş böyle bir mirasın amacına uygun şekilde halka kazandırılması ve kültürünün yaşatılması gerekmektedir.

Araştırmanın sonucunda bazı endüstriyel yapıların yıkıldığı ancak kalıntı olarak bacalarının günümüze kadar ulaştığı görülmektedir. Bunlar arasında Rasim Bey Dokuma Fabrikası ve Salih Efendi Fabrikası yer almaktadır. Rasim Bey Dokuma Fabrikasına ait olan bacanın bulunduğu arazi halka açık bir alandır. Baca bakımsızlıktan tahrip olmaktadır. Salih Efendi Fabrikasına ait olan bacanın bulunduğu arazi ise bir turizm tesisi olduğu için halka ziyaret yasaktır. Bu endüstriyel yapılara ait olan bacaların kültür varlığı olarak koruma altına alınması, tanıtılması, kültürlerinin yansıtılması endüstriyel turizm faaliyetleri açısından önem taşımaktadır.

Araştırmada bazı endüstriyel yapıların atıl bir durumda çürümeye bırakıldığı sonucuna rastlanmıştır. Alman Fabrikası, zaman içinde kentleşmenin etkisiyle şehir merkezinde kalmıştır. İşlevini kaybeden endüstriyel yapı yıkılmamış, herhangi bir restorasyon çalışmasına uğramamış, korunmamış ve şehrin ortasında endüstriyel kalıntı olarak çürümeye yüz tutmuştur. Çukurova Fabrikası da Alman Fabrikası ile aynı kaderi paylaşmaktadır. Bu endüstriyel yapılar kendi dönemlerinin önemli tarihi miraslarıdır. Endüstriyel mirasın birer parçası olan bu yapılar koruma altına alınmalıdır. Söz konusu yapıların onarılarak yeniden işlev kazandırılması sağlanmalıdır. Faaliyette bulundukları dönemlere ait kültürlerinin yansıtılması, üretim faaliyetlerinin çeşitli yollarla ziyaretçilere aktarılması, bulundukları bölgelere ekonomik canlılık kazandırılması endüstriyel turizm etkinliklerini harekete geçirmede önemli bir yolculuk olacaktır.

Endüstriyel yapılar rekreasyon kalitesi kriteri açısından incelendiğinde araştırma kapsamına alınan birçok tesisin endüstriyel turizm faaliyetleri için uygun olduğu görülmektedir. Fakat bunlar arasında aslına uygun olarak kullanılan endüstriyel yapı mevcut değildir. Endüstriyel yapılar, endüstriyel bilgi ve kültür kriterleri açısından incelendiğinde ise söz konusu endüstriyel yapılar bu kriterleri sağlamamaktadır. Restorasyon çalışmalarının gerçekleştirildiği ve rekreasyon kalitesi kriterini sağlayan endüstriyel yapılarda, endüstriyel turizm faaliyetleri için uygun koşullar bulunmamaktadır. Endüstriyel turizm faaliyetlerinin uygulama alanı bulması ancak endüstriyel yapıların rekreasyon kalitesi, endüstriyel bilgi ve kültür kriterlerini birlikte sağlaması yoluyla mümkün olacaktır.

Bazı endüstriler adını tarihe kazıyarak endüstri mirası kapsamında koruma altına alınmıştır. Koruma altına alınmayan endüstriler için yerel yönetimler işbirliği yapabilir, kurumlar arası protokoller hazırlanabilir. İl Turizm Müdürlükleri, İl Özel İdareleri, Büyükşehir Belediyeleri, İlçe Belediyeleri endüstri mirası kapsamında bir araya gelerek endüstriyel turizm faaliyetlerini hayata geçirmek için çalışmalar hazırlayabilirler. Bu kurumlara ek olarak üniversiteler, MEB'e bağlı okullarda işbirliğine dâhil edilebilir. Bölgede bulunan tarihi fabrikalar öğrencilerin ziyaret edebileceği uygun yapılar haline getirilmelidir. Bu dönüşümler, fabrikaların tüm tarihi değerini yansıttığı takdirde merak uyandırıcı ve ilgi çekici merkezler haline geleceklerdir. Gerekli koşullar sağlandığı zaman endüstriyel yapıların bir turizm ürünü olarak pazarlanması tanıtım filmleri, reklam kampanyaları, dikkat çekici broşürler, eğlenceli afişler sayesinde mümkün olabilir. Tarihi fabrikalarda üretilen ürünlerin tanıtım amaçlı tekrardan tüketim ürünü olarak sunulması, bu ürünlerin üretim aşamasına katılmak, makul ücretlerle bu ürünlere sahip olmak, o dönemlerin kültürüne şahitlik etmek endüstriyel turizme yönelik potansiyelin oluşmasına ve artmasına imkân sağlayacaktır. Ayrıca gerek kamu gerek özel eğitim kurumlarının ilgili bölümlerinin ve girişimcilik bölümünün derslerinde endüstriyel miras ve turizmi konusuna önem verilmesi, ders kapsamında faal olan ve faal olmayan tarihi fabrikalara ziyaretler

yapılması ve bu konunun öğrenciler tarafından değerlendirilmesi geleceğe yön verecek çalışmaların oluşmasını sağlayacaktır. Unutulmamalıdır ki kurumlar arası işbirliğinin önemi endüstri mirası kapsamında endüstriyel turizm faaliyetlerinin hayata geçirilmesi açısından önem arz etmektedir.

Ülkemizde endüstriyel turizm faaliyetlerine yönelik bir kültür rotası geliştirilmemiş olması bu alanda çalışmalar yapılması gerektiğini gözler önüne sermektedir. Kapanan ve faaliyetine devam etmeyen fabrikalar ile birlikte aktif olan fabrikaların da geliştirilecek olan kültür rotası kapsamına alınması endüstriyel turizmle ilgilenen yerli ve yabancı turistlere deneyim ve tecrübe kazandıracaktır. Aktif fabrikaların belirli günlerde ve belirli kontenjanlar halinde işletmelerine ziyaretçi kabul etmeleri endüstriyel turizm hareketliliğini arttırırken, ekonomik faaliyetlerin de hareketlenmesine imkân sağlayacaktır. Ülkemizde tarihi fabrikaların halka kazandırılması adına başarılı örneklerin olduğu bilinmektedir. İzmir Havagazı Fabrikası, Kocaeli SEKA Kâğıt Müzesi, Merinos Atatürk Kongre Kültür Merkezi, Rahmi M. Koç Müzesi, Santralistanbul, Tophane-i Amire Kültür ve Sanat Merkezi örnek olarak verilebilmektedir. Türkiye'nin farklı bölgelerinde ve farklı illerinde endüstriyel miras kapsamında değerlendirilebilecek ve endüstriyel turizme kazandırılabilecek çok sayıda fabrika olduğu bilinmektedir. Bu yapı ve mekânların da ülkemizdeki diğer tarihi endüstriyel yapılar için birer örnek niteliğinde olduğu düşünülmektedir.

Son olarak, araştırma kapsamına alınan endüstriyel yapıların birçoğunun koruma altına alınmaması ve atıl vaziyette olması gelecek yıllarda yapılabilecek olan bir çalışma ile endüstriyel turizm algısında bir değişim olup olmadığını gözler önüne serecektir. Aynı zamanda benzer bir çalışmanın bölgeler halinde Türkiye'nin farklı illerinde yapılması ülkemizdeki endüstriyel miras ve endüstriyel turizm potansiyelini ortaya koyacaktır. Bu sayede ülke çapında bir endüstriyel miras ve turizmi kültür rotası oluşturulabilir.

KAYNAKLAR

ADANA SANAYİ ODASI. (2008), *Adana Sanayi Tarihi.* Adana: ADASO.

AUTOSTADT. *Was Ist Dıe Autostadt?,* 06.07.2020 tarihinde https://www.autostadt.de/corporate/was-ist-die-autostadt adresinden alındı.

AUTOSTADT. (2020),*Erfolgreeıches Jahr 2019,* 06.07.2020 tarihinde https://presse.autostadt.de/#454870/font-stylevertical-align-inheritfont-stylevertical-align-inheritbaarl-yl-2019fontfont/?startdatum=20200101&enddatum=20200131 adresinden alındı.

BOROS, L., MARTYIN, Z. ve PAL, V. (2013), Industrial tourism – trends and opportunities. *Forum Geografic, 12*(1), 108-114.

DOĞAN, H., DOĞAN, M. Y. ve DENGİZ, C. C. "Girişimcilik Kültürünün Turizmdeki Somut Yüzü: Endüstriyel Turizm ve Geleceği", III. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi, Kayseri, Türkiye, s. 27, 29-31 Ocak 2020.

FAN, K-W. (2009), *Tourism factory tour: the new trend of in-depth cultural tour (culture),* 20.07.2020 tarihinde http://en.tw.tranews.com/Show/Style203/Column/c1_Column.asp?SItemId=0131030&ProgramNo=A000203000004&SubjectNo=7773 adresinden alındı.

HOSPERS, G. J. (2002), Industrial Heritage Tourism and Regional Restructuring in the European Union. *European Planning Studies, 10*(3), 397-404.

OTGAAR, A. H. (2010), *Industrial Tourism: Where the Public Meets the Private*, Erasmus Universiteit Rotterdam: Rotterdam.

ÖZÜDOĞRU, A. A. (2010), Adana'da Dokuma Sanayi Yapılarının Endüstri Mirası Kapsamında İncelenmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü*, Adana.

VARGAS-SÁNCHEZ, A. (2015), Industrial Heritage and Tourism: A Review of the Literature, E. Waterton ve S. Watson içinde, *The Palgrave Handbook of Contemporary Heritage Research* (ss. 219-233) Londra: Palgrave Macmillan.

ANTALYA KALEİÇİ ARKEOLOJİK SONDAJ KAZISINDAN ANTİK SERAMİK ATÖLYESİ/FIRIN KALINTILARI

Ahmet ÇELİK
Antalya Müzesi Müdürlüğü
ORCID ID: 0000-0002-7676-0079, *ahmetark.celik@hotmail.com*

Süleyman ATALAY
Antalya Müzesi Müdürlüğü
ORCID ID: 0000-0003-1732-4573, *slymnatalay@gmail.com*

Özet: Antalya Kaleiçi'nde yapılan Arkeolojik sondaj kazısında 102 ada 20 parselde seramik fırını olduğu düşünülen iki yapıya ait kalıtılar/izler tespit edilmiştir. Ayrıca fırın bulgularının dış kısmında kalınca bir duvar bulunmuştur. Bu duvarın bir seramik atölyesine ait olduğu söylenebilir. Alandaki bulgular yorumlandığında, fırın/fırınlar ve seramik atölyesi Roma Dönemi'ne tarihlenebilir. Özellikle temel düzeyinde izleri görülen ve daha büyük olan ana seramik fırınının üst yapısı yıkılarak belirsizleşmiştir. Ancak Roma Dönemi benzerlerindeki gibi giriş, ateşleme koridoru, ateş haznesi, ana taşıyıcı, delikli taşıyıcı zemin, pişme haznesi, gözetleme deliği, pişme haznesi yükleme kısmı ve baca gibi bölümlerinin olması beklenir. Ayrıca ana seramik fırını içerisindeki yığıntıda diğer seramiklerin yanında özellikle mavi-beyaz söğüt motifli Avrupa seramik parçalarının varlığı, bu fırının kubbemsi/bombeli bir üst yapısının olduğunu ve olasılıkla bir-iki asır önce gibi bir zaman diliminde çöktüğünü önermeye imkân tanır. Ana seramik fırınının yanında onunla bağlantısız olduğu anlaşılan ikinci bir seramik fırını izi daha gözlemlenmiştir. Bu fırın, doğrudan zemin üzerine kurulmuş olduğundan yalnızca dairesel yanık izi tespit edilmiş ve yanık çapından diğerine nazaran daha küçük olduğu anlaşılmaktadır. Bu küçük fırının işlevini yitirmesine bağlı olarak yandaki daha büyük ve derinde olan fırın açılmış olabilir. Fakat her iki fırının aynı anda kullanılma olasılığı da bulunmaktadır. Aynı anda kullanılmaları durumunda küçük fırın daha ikincil veya yedek bir vasıf üstlenmiş olabilir. Kazıda ele geçen üçayak biçimli seramik altlıkları söz konusu fırın/fırınlarda kullanılmış olmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Kaleiçi, Kazı, Seramik, Fırın, Roma.

ANTALYA KALEIÇI FROM THE ARCHAEOLOGICAL DRILLING EXCAVATION ANTIQUE CERAMİC WORKSHOP/KILN REMAINS

Abstract: In the archaeological drilling excavation carried out in Antalya Kaleiçi, the remains/traces of two buildings, which are thought to be ceramic kilns, were found on cadastral block 120, parcel 20. In addition, a thick wall was found outside the kiln finds. It can be said that this wall belongs to a ceramic workshop. When the findings in the field are interpreted, the kiln/kilns and ceramic workshop can be dated to the Roman Period. The superstructure of the larger main ceramic kiln, traces of which are visible especially at the foundation level, has been demolished and blurred. However, it is expected to have sections such as the entrance, stoking chamber, combustion chamber, columnar support, venthole, firing chamber, observation hole (peer-hole), firing chamber loading part and chimney as in the Roman Period. In addition, the presence of European ceramics with blue-white willow motifs in the pile inside the main ceramic kiln along with other ceramics makes it possible to suggest that this Furnace had a domed/curved upper structure and probably collapsed in a period of time like a century or two ago. Next to the main ceramic kiln, a second trace of a ceramic kiln, apparently unconnected with it, was observed. Since it was installed directly on the ground, only circular burn marks were detected. It is understood from diameter of the burn that it was smaller than other kiln. The adjacent larger and deeper kiln may have been opened as a result of the reduction in the use and function of this smaller kiln. However, there is also possibilty of using both kilns at the same time. The smaller kiln may have assumed a more secondary or substitute characteristic if used simultaneously. The tripod shaped ceramic mats found in the excavation must have been used in these kiln/kilns.

Keywords: Kaleiçi, Excavation, Ceramic, Kiln, Rome.

1. GİRİŞ

Antalya İli, Muratpaşa İlçesi, Kaleiçi Kentsel ve III. Derece Arkeolojik Sit Alanı, 102 ada 18, 19 ve 20 parselde 2013 yılında yapılan Arkeolojik sondaj kazısında, 20 parselde Antikçağ'da pişirme amaçlı kullanıldığı değerlendirilen yaklaşık dairesel formda yapı kalıntıları/izleri tespit edilmiştir.

2. MATERYAL VE METOD

Söz konusu 20 parselde Arkeolojik sondaj çalışması, başlangıçta 3 adet sondaj çukurunun açılmasıyla başlamıştır. Bu bağlamda I. sondaj çukuru 2,5x2,5 m, II. sondaj çukuru 4x2 m ve III. sondaj çukuru ise 4x2 m ölçüsünde biçimlendirilmiştir **(Res. 1-2)**. Ancak ortaya çıkan bulgular doğrultusunda I ve II nolu sondaj çukurları birleştirilmiş, III nolu sondaj çukuru ise kendi içerisinde genişletilmiştir.



Resim 1: 102 ada 20 parselden görünüm.
Kaynak: (Antalya Müzesi Arşivi).



Resim 2: 102 ada 20 parselden görünüm.
Kaynak: (Antalya Müzesi Arşivi).

I nolu sondajda yapılan kazı çalışmalarında yüzeyden başlayarak dolgu toprak içerisinde seramik parçaları bulunmuştur. Yaklaşık -80 cm'de ortaya çıkan bir blok taşla başlayan ve 65 ile 70 cm aralığında değişen kalınlığa sahip zemine oturan temel seviyesinde bir duvar ortaya çıkarılmıştır. Bu duvarın hemen batısında aynı seviyede 30 cm bir boşluktan sonra 65 cm kalınlığında ikinci bir duvar temeli daha bulunmuştur. Sondajın iç bölümünde kalan duvarın kuzeydoğu tarafında, -175 cm'de düzensiz plakalar halinde pişmiş toprak döşeme tespit edilmiştir. Ayrıca bu döşemenin küçük bir bölümü üzerinde, 29 cm uzunluk, 14 cm genişlik ve 6 cm kalınlığa sahip tuğlalar gözlemlenmiştir. Döşemenin nereye kadar uzandığını görebilmek adına sondaj, kuzeydoğuya doğru genişletilmiş ve II nolu sondaj ile birleştirilmiştir. Bu yönde yapılan kazıda, pişmiş toprak döşemenin bir aşamadan sonra kesildiği ve doğal zeminin devam ettiği anlaşılmıştır. Kuzeye doğru yapılan genişletmede ise -150 ile -175 cm derinlikte dairesel form veren bir düzenlemeyle karşılaşılmıştır **(Res. 3-4).**



Resim 3: Duvar ve Seramik Fırını/Fırınları.
Kaynak: (Antalya Müzesi Arşivi).



Resim 4: Duvar ve Seramik Fırını/Fırınları.
Kaynak: (Antalya Müzesi Arşivi).

Dairesel form vermeye başlayan bu yapının üzeri açılmaya başlandıkça içinin adeta bir yığın halinde tuğla parçaları ile dolu olduğu ve tuğla parçalarının arasında beklenmedik şekilde örneğin Doğu Roma, Osmanlı ve Avrupa seramik parçalarının birlikte bulunduğu gözlemlenmiştir **(Res. 5)**. Kazısı tamamlandığında yapının yaklaşık 4/3 oranında dairesel bir formda olduğu, bir bölümünün 55 cm genişlikte düzensiz tuğlalarla kaplı dikdörtgene yakın formlu bir yapı ile kesildiği, etrafının 14 cm uzunlukta tuğlalarla çevrili bulunduğu, içinin kalın sıva tabakası ile kaplı olduğu görülmüştür. Yapının çapı 160 cm olup sağlam kalan yerlerinde derinliği 20-25 cm'dir. Bulgunun dairesele yakın formu, etrafını ören tuğlalar, iç bölümde kullanılan sıva, zeminde sağlam kalan bölümdeki yanık izi gibi etmenler yorumlandığında, bunun bir seramik fırını olduğunu önermek mümkündür **(Res. 6).**



Resim 5: Fırında Bulunan Seramik Örnekleri.
Kaynak: (Antalya Müzesi Arşivi).



Resim 6: Ana Seramik Fırını Tabanı.
Kaynak: (Antalya Müzesi Arşivi).

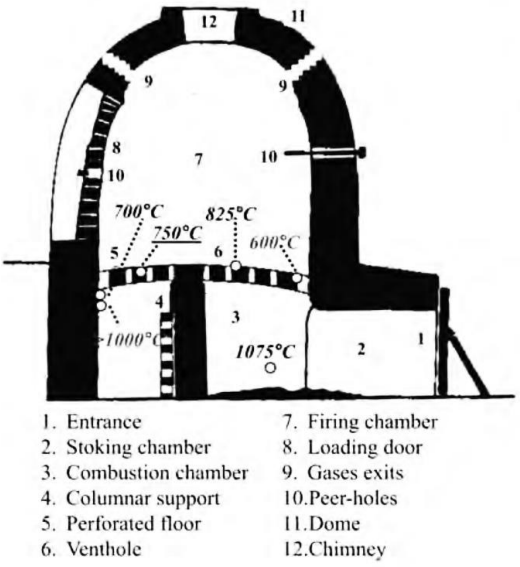
Güncel Arkeolojik verilere göre, Anadolu'da Neolitik Dönem yaklaşık 12000 yıl önce başlamıştır. Neolitik Dönem'in Erken ve Orta evreleri Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ (Akeramik Neolitik Çağ) olarak isimlendirilmektedir. Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ'da insanlar çanak-çömlek bilgisine ulaşmamış olup taş kaplar kullanmışlardır. MÖ 7000 yıllarından itibaren yani Geç Neolitik Dönem ile beraber çanak-çömlek yapımı başlamıştır (Çoksolmaz 2011, 10 vd.; Özdöl 2011, 175; Neolitik Dönem'e ilişkin ayrıca bkz. Özdoğan 2007, 9 vd.; Işık 2009, 24-26; Özdoğan 2012, 50-51; Özdoğan 2018, 12 vd.; Ağırsoy 2019, 169-172).

Kuzey Mezopotamya'da Geç Neolitik Dönem'de (MÖ 7000-5500/5100) boyalı seramik üretiminde kullanılan seramik fırınlarının varlığı bilinmektedir. Bu bölgede tespit edilen bir seramik fırını; iki odalı olup ısı yukarı-akışlıdır ve duman, kubbedeki delikten tahliye edilmektedir. Bu tip bir fırın ile çömlek ustası oksijeni-havayı-ısıyı kontrol edebilmekte, farklı renklerde (boyalı-bezekli), ince duvarlı/cidarlı ve yüksek kaliteli kaplar üretebilmektedir (Çıvgın 2019, 317 vd.).

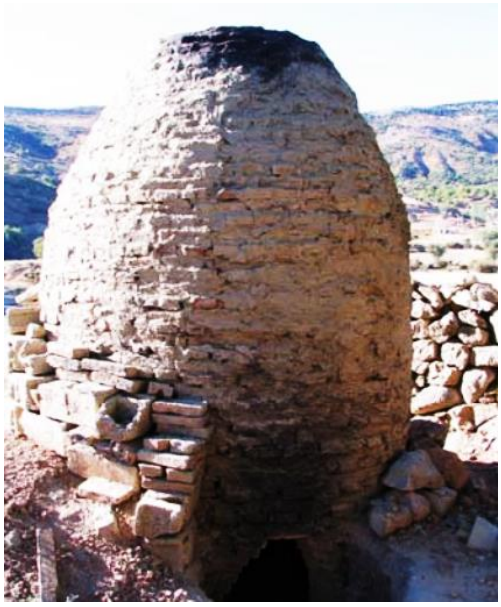
Yukarıda değinildiği üzere, Anadolu'da Geç Neolitik Dönem'de ilk olarak varlığı gözlemlenebilen çanak-çömlek örneklerinin kilin ateşte pişirilmesiyle elde edildiğini belirtmek mümkündür. Bununla beraber Anadolu'da bir iş kolu olarak hususi seramik fırınlarında çanak-çömlek üretiminin MÖ 5500/5000 civarında, yani Erken Kalkolitik Dönem ile başladığı önerilmektedir. Anadolu'da Kalkolitik Dönem başları ile Tunç Çağı sonlarına yani MÖ 5500/5000-1200 arasına tarihlenen çeşitli seramik fırınlarının yapımında taş, kerpiç, kil, moloz taş, tuğla, yassı taş levha, çamur, kerpiç tuğla, kalker, bazalt, serpantin, kuvarsit ve kireçtaşı gibi çeşitli malzemeler kullanılmıştır. Ayrıca bu seramik fırınlarının kare-tek katlı, oval-tek katlı, dikdörtgen-tek katlı, kare-iki katlı, oval-iki katlı, dikdörtgen-iki katlı ve at nalı biçimli tipolojiye sahip oldukları tespit edilmiştir (Akşehirli 2018, 1 vd.).

Antikçağ'da seramik fırınları, çeşitli boyutlarda olabilmektedir. Bunun yanında bu seramik fırınlarının yapısını gösteren resimleri Arkaik ve Klasik Dönem vazo örneklerinde görmek mümkündür (Tek 2001, 30-34; Zengin 2007, 48-60). Ortalama antik bir seramik fırını giriş, ateşleme koridoru, ateş haznesi, ana taşıyıcı, delikli taşıyıcı zemin, pişme haznesi, gözetleme deliği, pişme haznesi duvarının doldurmada kullanılan yıkılabilir kısmı veya kapısı, gaz tahliye delikleri, baca ve ateşleme kapağı

koridoru gibi bölümleri bulunmaktadır (Tek 2001, 29-31; Kondopoulou ve ark. 2014, 36; Seramik fırın bölümlerine ilişkin ayrıca bkz. Çetintaş 2018, 1751-1762) **(Res. 7)**.



Resim 7: Antik Seramik Fırın Kesiti.
Kaynak: (Kondopoulou ve ark. 2014, 36, fig. 5).



Resim 8: Seramik Fırın Örneği.
Kaynak: (Çakır 2011, 83, res. 101).

Seramik fırınları ısıyı daha iyi muhafaza edebilmek maksadıyla çukurlar içine inşa edilmişlerdir. Asıl yanmanın gerçekleştiği ateş haznesinin üst kısmında bulunan delikli tavan bir dikme ile taşınmaktadır. Isı bu deliklerden geçerek pişme bölümüne geçer ve buradaki kaplar böylece pişirilir. Fırınlanan kapların tahliyesi için genelde kısmen bazen de tamamen, pişirme haznesi yıkılmaktadır. Bu nedenle tekrar inşada kolaylık sağladığından olsa gerek kerpiç malzeme tercih edilmiştir. Ayrıca ateşleme koridorunun ağzı oksidasyonda (hava verilip oksijenin artırılmasında) açık, redüksiyonda (dumana maruz bırakılıp oksijenin azaltılmasında) kapalı tutulmaktadır. Pişirme haznesinin zirve merkezi noktasında ise redüksiyon sırasında kapak ile kapatılacak bir havalandırma deliği bulunmaktadır (Tek 2001, 30-31).

Antikçağ'da seramik kaplar tek sefer fırınlanmakla beraber pişirim kimyasal olarak oksidasyon (fırına hava verilmesi), redüksiyon (fırına duman verilmesi) ve reoksidasyon (fırının açılıp tekrar hava verilmesi) evrelerinden oluşur (Zengin 2007, 46). Oksidasyon evresinde seramik fırını 800 ºC'ye kadar ısıtılmaktadır. Bu aşamada vazo yüzeyleri kırmızıya döner. Daha sonra içeri yaş odun, talaş, yaprak ve çalı gibi malzemeler atılır ve fırın kapatılır. Redüksiyon evresinde ortam korunarak sıcaklık 950 ºC'ye çıkarılır ve bu derece, pişirim sıcaklığıdır. Bununla beraber fırın hafif soğutulur ve vazo yüzeyleri siyahlaşır. Üçüncü aşama reoksidasyonda ise kapaklar yeniden açılır ve içeri hava akışı sağlanır. Daha sonra fırın oldukça kontrollü ve dereceli olarak soğutulur (Tek 2001, 32; Çakır 2011, 82-83).

Roma, kendinden önceki antik seramik fırın anlayışını devam ettirmiştir. Bununla beraber Roma Dönemi'nde yığma, kalıcı kubbeli, üstü açık fırın gibi tipler görülmektedir (Çetintaş 2018, 1749-1751). Bunun dışında çeşitli seramik fırını örnekleri de bulunmaktadır (Matei 2007, 283-284; Harizanov 2014, 471-473; Edwin ve ark. 2016, 1-5; Akbuz 2017, 184-185; Leitch 2019, 53 vd.).

Kaleiçi 20 parselde çanaksı alt bölümü tespit edilen seramik fırınının üst yapısına ilişkin net bulgu ele geçmemesine rağmen, -150 ile -175 cm derinlikte beklenen seviyesinin de altında ele geçen seramik parçaları arasında özellikle Avrupa seramik parçalarının bulunması önemli bir ipucu daha vermektedir. Çünkü Kaleiçi Arkeolojik sondaj kazılarında, en alttan üste doğru doğal bir sıralamayla genelde Roma, Doğu Roma (Bizans), Selçuklu, Osmanlı ve Avrupa seramikleri/seramik parçaları çıkmaktadır. Fakat burada beklenen katmanın oldukça altında tespit edilen mavi-beyaz bir tabak üzerinde 'Söğüt Motifi' görülmektedir **(Res. 5, 9)**. 'Söğüt Motifi' (Willow Pattern) oldukça tanınmış olup 1790 civarında tasarlanmıştır. Bu tasarım ithal Çin porselenlerinin taklidi olup bir nehir manzarası

sunmaktadır. Bu tarz, yaklaşık 200 yıl kadar varlığını sürdürmüş ve 'Söğüt Motifi' Avrupa'da birçok fabrika tarafından kopya edilmiştir (Ağatekin 2018, 922).



Resim 9: Söğüt Motifli Kap.
Kaynak: (Antalya Müzesi Arşivi).



Resim 10: Kandil.
Kaynak: (Antalya Müzesi Arşivi).

Sondaj çalışmaları sırasında komşu 18 parselde, seramik fırını ile aynı seviyeden Roma Dönemi bir kandil bulunmuştur **(Res. 10)**. Kandil, bezemesiz diskoid gövdeli, kısa burunlu, küçük tutamaklı, hafif içbükey konkav dipli ve koyu kiremit kırmızısı renkte olup MS. II-III. yüzyıla tarihlenebilir (Benzer örnekler için bkz. Coşkun 2007, 54, kat. 2-6, res. 2-6; Yüksel 2019, 31-33, 83-91, 142-145). Söz konusu kandil ile aynı seviyede olan seramik fırını ve atölye Roma Dönemi'nde yapılmış olmalıdır.

Yukarıda değinildiği üzere en fazla iki asırlık geçmişi olduğundan yüzeye yakın katmanda olması beklenen söğüt motifli Avrupa seramik tabak parçalarının fırının çanağının üzerindeki yığıntı içerisinde bulunması, üstten alta doğru bir çökme ile açıklanabilir. Öyleyse fırının olasılıkla bombeli/kubbemsi bir şekilde ve en az 1 metre civarında yükselen bir üst yapısının olduğu söylenebilir **(Res. 8)**. Yani, bombeli/kubbemsi üst yapının çökmesiyle birlikte daha yüzey seviyesine yakın olması gereken Osmanlı ve Avrupa seramik parçaları üstten alta doğru düşmüş olmalıdır.

Söz konusu fırının oval yapısı ve Roma Dönemi benzer örneklerine bakılarak giriş, ateşleme koridoru, ateş haznesi, ana taşıyıcı, delikli taşıyıcı zemin, pişme haznesi, gözetleme deliği, yükleme kısmı/duvarı/kapısı, gaz tahliye delikleri, baca ve ateşleme kapağı koridoru gibi bölümlerinin bulunduğunu önermek mümkündür. Bununla beraber bir-iki asır gibi bir zaman aralığında seramik fırının kendi içerisine çöktüğü de düşünülebilir **(Res. 7-8)**.



Resim 11. Küçük Seramik Fırını Detayı.
Kaynak: (Antalya Müzesi Arşivi).



Resim 12. Küçük Seramik Fırını İzi.
Kaynak: (Antalya Müzesi Arşivi).

Yapılan çalışmalarda seramik fırını olarak düşünülen yapının yaklaşık 70 cm güney tarafında düzensiz tuğla zemin üzerinde 360 derece dairesel form veren ve 120 cm çapında bir yanık izi de tespit

edilmiştir **(Res. 11-12)**. Diğer seramik fırını ile herhangi bir organik bağı veya birleşen yanık izi gibi bir bağlantısı bulunmayan tam dairesel bu iz, yine ikinci bir seramik fırınının varlığına işaret ediyor olmalıdır. Doğrudan zemin üzerine kurulup kullanılmış olması gereken ve diğerine göre daha küçük olan bu fırının işlevini yitirmesine bağlı olarak yandaki daha büyük ve derinde olan fırın açılmış olabilir. Bununla birlikte her iki fırının aynı anda kullanılma ihtimali de bulunmaktadır. Bu durumda yalnızca yanık izi görülen bu fırın, olasılıkla ana fırının yanında daha ikincil veya yedek bir vasıf üstlenmiştir.

Seramik fırınlarının batı tarafında yer alıp onlarla bağlantılı olduğu anlaşılan 65 cm ile 70 cm aralığında kalınlığa sahip iç duvarın, Roma Dönemi'ne ait bir seramik atölyesine ait olduğu söylenebilir **(Res. 3-4)**. Alandaki dış duvarın ise yine aynı döneme ait bir başka atölyeye ait olması da kuvvetle muhtemeldir. Günümüzde Hadrianus Kapısı ile Hıdırlık Kulesi arasında geçiş sağlayan Hesapçı Sokak, Roma Dönemi docimenus maximus yani doğu-batı yönlü ana cadde ile hemen hemen örtüşmektedir (Kurt 2010, 136). Bu yönüyle Roma Dönemi doğu-batı yönlü ana caddeye açılması gereken veya oldukça yakın olan seramik atölyesinin önemli bir noktada/konumda olduğu söylenebilir. Bununla Hıdırlık Kulesi'ne yakın noktada en azından bir adet ve belki daha fazla seramik atölyesinin/dükkânının bulunduğunu önermek mümkünüdür. Dolayısıyla seramik fırın/fırınlarının tespiti Roma Dönemi Antalya (Attaleia) şehir yapılanmasının anlaşılmasına katkı sağlamaktadır.

Söz konusu 20 parsel ve bitişik 19 parselde sürdürülen çalışmalarda seramik fırınları ile aynı seviyeden seramik altlığı veya fırın içi destek parçaları olarak kullanılan üçayaklar da tespit edilmiştir. Bu bulgular söz konusu yaklaşık dairesel yapının/yapıların seramik fırını olduğu yönündeki öneriyi ayrıca desteklemektedir **(Res. 13-14)**. Bunun yanı sıra üçayak biçimindeki seramik destek parçaları da Roma Dönemi'ne tarihlenebilir. Nitekim fırın içi destek parçalarının benzer örnekleri bilinmektedir (Çetintaş 2018, 1755-1756, şek. 10; Ayrıca benzer üçayak biçiminde seramik altlıkları Roma sonrası dönemde de kullanılmıştır. Bkz. Ayas 1984, 173-174, 196-197, res. 8-9).



Resim 13: 20 Parsel. Seramik Altlık Örneği.
Kaynak: (Antalya Müzesi Arşivi).



Resim 14: 19 Parsel. Seramik Altlık Örnekleri.
Kaynak: (Antalya Müzesi Arşivi).

3. SONUÇ

Antalya İli, Muratpaşa İlçesi, Kaleiçi Kentsel ve III. Derece Arkeolojik Sit Alanı, 102 ada 20 parsel, I-II nolu sondajda seramik fırını olduğu düşünülen iki yapıya ait kalıtılar/izler bulunmuştur. Bununla fırınları kapsayan iç duvarın bir seramik atölyesine ait olduğu söylenebilir. Alandaki bulgular ile seramik atölyesi ve fırın/fırınlar Roma Dönemi'ne tarihlenebilir. Ayrıca temel düzeyinde izleri kalan özellikle ana seramik fırınının Roma Dönemi benzerlerinin olduğu ve bu bağlamda ilk halinde standart bir seramik fırınında bulunması gereken bölümlerin/kısımların burada da olması beklenir. Bunun yanı sıra bu fırın içerisinde tespit edilen özellikle mavi-beyaz söğüt motifli Avrupa seramik parçalarının varlığı, bu fırının kubbemsi/bombeli bir üst yapısının olduğunu ve olasılıkla bir-iki asır önce gibi bir zaman diliminde toprak dibindeyken içe çöktüğünü önermeye imkân kılmaktadır. Buna ek olarak alanda tespit edilen üçayak biçimli seramik altlıklarının Roma Dönemi seramik fırınlarında da kullanıldığını söylemek mümkündür. Söz konusu kazı ve bulgular Roma Dönemi Antalya (Attaleia) kent planlaması veya yapılanması hakkında önemli belgeler/bilgiler ortaya koymuştur.

KAYNAKÇA

AĞATEKİN, E. (2018), Çağdaş Seramik Sanatında Mavi Beyaz Tabaklar, *İdil* 7(48), 919-930.

AĞIRSOY, Z. B. (2019), Güneydoğu Anadolu'da Geç Çanak Çömleksiz Neolitik'ten Çanak Çömlekli Neolitik'e Geçişte Yontmataş Endüstriler, *Anadolu/Anatolia* 45, 169-195.

ATLI AKBUZ, L. (2017), Hadrianapolis Roma Dönemi Fırın Malzemesi, *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 7(14), 181-205.

AKŞEHİRLİ, Ö. (2018), Anadolu'da Seramik Fırınları, Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Ankara.

AYAS, N. (1984), İznik Çini Fırınları Kurtarma Kazısı, *Anadolu* XX, 161-232.

COŞKUN, D. (2007), Konya-Ereğli Müzesi'nde Bulunan Roma Dönemi Kandilleri, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

ÇAKIR, H. İ. (2011), Arkaik Dönem Yunan Seramiklerinin İncelenmesi ve Günümüz Yorumlamaları, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.

ÇETİNTAŞ, E. (2018), Roma Dönemi Seramik Fırın Yapısının Yeniden Hayata Geçirilmesi Üzerine Somut Bir Yaklaşım, *Ulakbilge* 6(31), 1748-1763.

ÇIVGIN, İ. (2019), Geç Neolitik 3-4 (MÖ. 6300-5900) ve Kültürel Temas: Kuzey Mezopotamya ve Kuzey Levant'ta Boyalı Keramik Devrimi, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 22(42), 317-358.

ÇOKSOLMAZ, E. (2011), Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem Yerleşmelerinin Anadolu'daki Dağılımı, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

EDWIN, C. M. – BRINK, V. D. – COMMENGE, C. (2016), Lod (Newe Yaraq): A Late Roman Pottery Kiln and Pottery Neolithic A (Jericho IX/Lodian) Remains, *Antiqot* 85, 1-36.

IŞIK, F. (2009), Suya Gömülen "Adsız" Höyükler ve Malidiya/Melid, Ed. G. AKÇADAĞ – F. ERCAN, *2. Uluslararası Melita'dan Battalgazi'ye Tarih-Arkeoloji-Kültür-Sanat Günleri* (s. 23-64), Malatya: Battalgazi Belediyesi Yayını.

HARIZANOV, A. (2014), Late Roman Ceramic Kiln, Sector North, Ed. J. ROODENBERG – K. LESHTAKOV – V. PETROVA, *Yabalkovo* 1 (s. 469-474), Sofia: Ars et Technica Expilatus.

KONDOPOULOU, D. – ZANANIRI, I. – RATHOSSİ, C. – DE MARCO, E. – SPATHARAS, V. – HASAKI, E. (2014), An Archaeometric and Archaeological Approach to Hellenistic – Early Roman Ceramic Workshops in Greece: Contribution to Dating, *Radiocarbon* 56(4), 27-38.

KURT, Ö. (2010), Kaleiçi'nin (Antalya'nın) Kuruluşundan 16. Yüzyıla Kadar Mekânsal Değişimi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

LEITCH, V. (2019), Fuelling Roman Pottery Kilns in Britain and North Africa: Climatic, Economic and Traditional Strategies, Ed. R. VEAL – V. LEITCH, *Fuel and Fire in the Ancient Roman World; Towards an Integrated Economic Understanding* (s.53-61), Cambridge: McDonnald Institute for Archaeological Research Universty of Cambridge.

MATEI, S. (2007), The Morphology and Typhology of Kilns for Firing Ceramic in the Geto-Dacian Classical Period (2nd centruy BC-1st centruy AD), *Istros* XIV, 279-296.

ÖZDOĞAN, M (2007), Neolitik Dönem: Günümüz Uygarlığının Temel Taşları, Ed. N. BAŞGELEN, *12000 Yıl Önce "Uygarlığın Anadolu'dan Avrupa'ya Yolculuğunun Başlangıcı" Neolitik Dönem* (s. 9-20), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

ÖZDOĞAN, M (2012), Neolitik Dönemi Yeniden Düşünmek, *Aktüel Arkeoloji* 27, 46-59.

ÖZDOĞAN, M (2018), Neolitik Adlamasının Dünden Bugüne Değişen Tanımı, *Azerbaycan Arxeologiyası,* 21(1), 12-39.

ÖZDÖL, S. (2011), Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ'da Güneydoğu Anadolu'da Din ve Sosyal Yapı, *Tarih İncelemeleri Dergisi,* XXVI(1), 173-179.

TEK, A. T. (2001), Antik Çağda Seramik Fırınları, *Eskişehir Pişmiş Toprak Sempozyumu: I. Uluslararası Eskişehir Pişmiş Toprak Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (s. 29-38), Eskişehir: Tepebaşı Belediyesi Yayını.

YÜKSEL, S. Antalya Müzesi Roma Dönemi Kandilleri, Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

ZENGİN, F. E. (2007), Antik Yunan Seramiklerinde Çömlekçilik Konulu Sahneler, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir.

NÂBİZÂDE NÂZIM'IN ESÂTÎR BAŞLIKLI ESERİNİN TRANSKRİPSİYONU

M. Halil SAĞLAM
Siirt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilimler ve Türkçe Öğretmenliği Bölümü
mhalil.saglam@gmail.com ORCİD: 0000000175577021

Özet
Kadim Türk medeniyetinin Göktürk, Uygur, Arap ve Kiril alfabeleriyle kaleme alınmış çok sayıda edebî ve tarihî eseri bulunmaktadır. Bu eserlerin transkripsiyon çalışmalarında bazı yazım ve okuma hataları olabilmektedir. Dilin kültürü taşıyıcılık ve yansıtıcılık özelliği dikkate alındığında bu hataların ne derece önemli olduğu ortaya çakmaktadır. Çeviri metinlerindeki gramer ve imlâ hataları zamanla doğru olarak algılanmakta ve bu algıda da millî kültürünün yozlaşmasına sebep olmaktadır. Bu sebeple çeviri çalışmalarının farklı bakış açılarıyla tekrar değerlendirilmesi Türk dili ve edebiyatı açısından önem arz etmektedir. Araştırmacıların tekrara düşme kaygısı taşımadan bu tür çalışmalar üzerine yoğunlaşmaları dilin sağlıklı bir şekilde nesilden nesle aktarılmasına katkı sağlayacaktır. Nitekim bu amaçla akademik çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmada bir örneklem olarak Nâbizâde Nâzım'ın *Esâtîr* başlıklı eseri incelenmektedir. Nâbizâde Nâzım, *Esâtîr* başlıklı eserini 1893 yılında yayımlamıştır. Eserin transkripsiyonu ilk defa 1961 yılında Ahmet Behiç Serengil yapmıştır. Eserin ikinci transkripsiyonu Nursel Çakmak'a (2019) aittir. Çakmak "Nâbizâde Nâzım'ın Mitolojik Eseri: Esatir" başlıklı çalışmasında eserin transkripsiyonunu ve içerik analizini yapmıştır. Yapılan her iki çalışma *Esâtîr*'in bilim dünyasında tanınması açısından önemli olmuştur. Bu çalışmanın amacı söz konusu çevirilere katkı sağlamaktır. Aynı konuda yapılan her üç çalışma da araştırmacılara farklı açılardan kaynak imkânı sunmaktadır.

Anahtar Kelime: Nâbizâde Nâzım, Esâtîr, transkripsiyon

TRANSLATİON OF NÂBİZÂDE NÂZIM'S ESÂTÎR

Abstract
There are many literary and historical works of the ancient Turkish civilization written with Göktürk, Uygur, Arab and Cyrillic alphabets. There may be some spelling and reading errors in the transcription works of these works. When the culture of the language is taken into consideration, it becomes clear how important these mistakes are. Grammatical and spelling mistakes in translation texts are perceived correctly over time and cause the degeneration of the national culture in this perception. For this reason, re-evaluation of translation studies from different perspectives is important in terms of Turkish language and literature. Researchers focusing on such studies without worrying about repetition will contribute to the healthy transmission of language from generation to generation. As a matter of fact, academic studies are carried out for this purpose. In this study, Nâbizâde Nâzım's work titled Esâtîr is analyzed as a sample. Nâbizâde Nâzım published her work titled Esâtîr in 1893. The transcription of the work was done by Ahmet Behiç Serengil for the first time in 1961. The second transcription of the work (2019) belongs to Nursel Çakmak. Çakmak made the transcription and content analysis of the work in his work titled "Nâbizâde Nâzım's Mythological Work: Esâtîr". Both studies have been important in terms of the recognition of Esâtîr in the world of science. Both studies have been important in terms of the recognition of Esâtîr in the world of science. All three studies on the same subject offer researchers resource opportunities from different angles.

Key Words: Nâbizâde Nâzım, Esâtîr, transcription

1. GİRİŞ

Esâtîr, tarih öncesi devirlerde tanrılarının efsanevî serüvenlerini anlatan ve bir topluluğun duygularını, anlayışını ve özlemlerini göstermesi bakımından değeri olan hikâyeler demektir. Arapça kökenli olan sözcük, literatürde mitoloji anlamına gelmektedir (Akalın vd., 2011: 814). Gramer açısından bakılacak olursa "Yazı yazmak" mânasındaki satr kökünden türeyen ustûre kelimesinin çoğulu olan esâtîr "gerçeğe uymayan düzensiz, asılsız ve boş sözler" demektir (Gölcük, 1999:359). Esâtîrin oluşması, sosyal yapılanmaların birer yansımaları, doğa güçleri ve insanın psikolojik tepkileriyle

gerçekleşmiştir. Hemen hemen bütün ulusların mitolojilerinde; daha çok tanrısal özellikler yüklenmiş olarak gök, güneş, yer, dağ, ağaç, su… vb. doğa unsurları yoğun bir biçimde göze çarpar (Yıldırım, 2011: 51). Canlı ve cansız bütün varlıkların ortaya çıkış süreci, tabiat olayları ve ölüm gerçeği insanoğlunun her zaman merak konusu olmuştur. Mitolojiye dair inançlar da insanoğlunun bu merak duygusundan kaynaklanır. Doğadaki bilinmezlikleri anlatmayı amaçlayan mitolojiler, her milletin din ve inanç kültürlerinde farklı nitelikte yer alır. Toplumsal hafızanın bir parçası olan mitler Bayat'ın ifadesine göre bir düşünce ve bilinç türüdür (Bayat, 2007: 11). Mitlerin konuları genellikle evrenin yaratılışı ve insan-tanrı ilişkileri etrafında şekillenmektedir. Dolayısıyla mitlerde milletlerin mazisini, değer yargılarını din ve inanç anlayışlarının dayandığı temel felsefeyi okumak mümkündür. Bütün semavî dinler mitolojiye dayalı inançları reddetmektedir. Nitekim esâtîr kelimesi Kuran-ı Kerim'de ilkel toplumlara isnat edilir. İlkel, eski ve önce anlamına gelen "evvelin" kelimesi, "esâtîr" kelimesiyle birlikte dokuz defa kullanılır. Kuran-ı Kerim'de esâtîrü'l-evvelin ifadesinin karşılığı olarak mitolojik inançlar kesin bir dille reddedilmektedir (Altunçtaş ve Şahin, 2011)

Mitolojiler hikâye edici metinlerdir. Dolayısıyla birince derecede edebiyat bilimiyle ilişkilidirler. Doğu medeniyetinde mitolojik türde çok sayıda hikâye edici metin olmasına rağmen bu türün teorik yönünü anlatan eser sayısı azdır. Türk kültür tarihinde *Esâtîr* başlığı altında yayımlanan ilk eser Şemseddin Sami'ye aittir. 1879 yılında yayımlanan bu eserin transkripsiyonu ve içerik analizi yapılmıştır (Durmuş, 2009). *Esâtîr,* başlığı altında yayımlanan ikinci eser Nâbizâde Nâzım'a aittir[13]. Bu eserle de ilgili iki önemli çalışma vardır. Bunlardan ilki Aziz Behiç Serengil'e aittir. Behiç, *Esâtîr*'in transkripsiyonu yazarın hikâyelerine bir ek olarak 1961 yılında yayımlamıştır (1961:240-250). *Esâtîr*'in ikinci transkripsiyonu (2019) Nursel Çakmak'a aittir[14]. Nursel Çakmak, çalışmasında eserin içeriği ve yayın süreci hakkında bilgi vermektedir. Küçük bir cep kitapçığı halinde yayımlanan *Esâtîr* yirmi dört sayfadan oluşmaktadır. Eserin giriş kısmında mitoloji kavramı hakkında bilgi verilmektedir. Yazarın tespitlerine göre mitoloji, en eski Yunan ve Roma halklarının yanlış itikatlarından ve uydurma masallarından ortaya çıkmıştır. Yunan ve Roma mütefekkirlerinin tabiat olaylarını izah ederken kullandıkları teşbihler zamanla gerçek kabul edilmiş ve âlihe adı verilen putlara dönüştürülmüştür. Bu cihetle Yunanlıları ve Romalıları putperestlik istila etmiştir. Mitolojisinin kaynağını Yunan ve Roma medeniyetine dayandıran Nâbizâde Nâzım, yazısının devamında Hintlilerin, Acemlerin, Mısırlıların, İskandinavlıların ve Gallerin de mitolojik inançlara sahip olduğunu belirtir (1893:1). Eserde sözü edilen bu milletlerin mitolojiye dair inançları örnekleriyle anlatılmaktadır. Türk edebiyatında natüralist ve realist yönüyle tanınan yazar, *Esâtîr'de* mitolojiye dair tespitlerde bulunur. Eser bu yönüyle alan araştırmalarına katkı sağlayacak niteliktedir. Eserinin Atatürk Üniversitesi Merkez kütüphanesinde iki, Bilkent Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi kütüphanelerinde birer, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi kütüphanesinde dört adet nüshası bulunmaktadır (RTL 1).

2. ARAŞTIRMADA AMAÇ, METOT VE YÖNTEM

Çeviri çalışmalarında bazı eksiklikler ve hatalar olabilmektedir. Bunların başında okuma yanlışları, sonrasında ise imlâ ve baskı hataları gelmektedir.[15] Dilin sağlıklı bir şekilde nesilden nesle aktarılması için çeviri çalışmalarına özel önem verilmesi gerekmektedir. Bu çalışmanın amacı *Esâtîr* örneklemiyle böyle bir konuya dikkat çekmektir.

Araştırmada doküman inceleme metodu kullanılmıştır. Öncelikle *Esâtîr'in* orijinal metni daha önce yapılan transkripsiyon çalışmalarıyla karşılaştırılmıştır. Tespit edilen eksiklikler giderilerek metnin tekrar transkripsiyonu yapılmıştır. Çalışmada mitolojiye dair terimler metinde kullanıldığı şekliyle yazıya aktarılmış, bu konuda bir düzeltme yapılmamıştır.

---

[13] Nâbizâde Nâzım, *Esâtîr*. Asır Kütüphanesi Maârif Nezâret-i Celilesinin ruhsatıyla tab' olunmuştur. Dersaâdet (Kasbâr Matbaası). Bâb-ı âli caddesinde numara: 25. Sahib ve nâşiri Asır Kütüphânesi sahibi: Kirkor. 1309/1893.

[14] Dr. Öğr. Üyesi Nursel Çakmak 22.05.2020 tarihinde geçirdiği elim bir trafik kazası sonucunda vefat etmiştir. Genç yaşta vefat eden meslektaşımızı rahmetle anıyoruz.

[15] Bu konuda detaylı bilgi için şu kaynağa bakılabilir. Akın, Hüsrev (2011). "Osmanlı Türkçesinden Yapılan Sadeleştirme/ Çevirilerde Üslup Problemleri ve Çeviri Hataları", Süleyman Demirel Üniversitesi 2. Uluslararası Türk Dili Ve Edebiyatı Sempozyumu (Dil Ve Üslûp İncelemeleri), (33-45)

3. ESÂTÎR YAZARI NÂBİZÂDE NÂZIM'IN HAYATINA KISA BİR BAKIŞ

Nâbizâde Nâzım (1862/1893) Türk edebiyatının Ara Nesil temsilcileri arasında bulunmaktadır. Asıl adı Ahmet Nâzım olan yazar, İstanbullu Nâbi Bey'in oğludur. Yazarın doğum tarihiyle ilgili farklı görüşler bulunmaktadır (Birinci, 1987:29). Yazar hakkında kapsamlı bir araştırma yapan Himmet Uç, Nâbizâde Nâzım'ın 1863 yılında doğduğunu tespit etmiştir (Uç, 2007:2). Nâbizâde Nâzım hakkında bilgiler genellikle *Yadigârlarım* adlı eserden yararlanılarak verilmektedir. Hatıra türünde kaleme alınan esere göre Nâbizâde Nâzım İlköğrenimine Defterdar Sibyan Mektebinde başlamıştır. Yazar ilköğrenimine Salıpazarı'ndaki Fevziye Rüştiyesinde devam etmiş bu okuldan sonra sırasıyla Beşiktaş Askeri Rüştiyesi (1876); Mühendishâne-i Berrî-Humayun İdadisi (1878) ve Mekteb-i Harbiye-i Şâhânede (1881) öğrenim görmüştür. 1884 yılında Topçu Mülazım sınıfına dâhil edilen yazar, 1887 yılında Erkân-ı Harp yüzbaşısı olmuştur. Mekteb-i Harbiye-i Şâhânede bir dönem matematik, cebir ve topoğrafya hocalığı da yapan yazarın bu alanlarda yayımlanmış kitapları bulunmaktadır. Nâbizâde Nâzım 1889 yılında kolağası rütbesini alarak Dâire-i Erkân-ı Harbiyede görevlendirilmiştir (Tokgöz, 1893:356). Nâbizâde Nâzım'ın uzmanlık alanı topografyadır. Yazar, bu alanla ilgili çalışmalarda bulunmak üzere 1889 yılında Antalya'nın Kaş ilçesine gönderilmiştir (Uç, 2007:9). Nâbizâde Nâzım, *Karabibik* hikâyesini Kaş'ta görev yaptığı bu dönemde kurgulamıştır. Türk edebiyatının ilk köy hikâyeleri arasında bulunan eserde bölge insanın sosyokültürel yaşantısını görmek mümkündür. 1890 yılında keşif ve araştırma çalışmaları için Suriye'ye gönderilen yazar, görevini tamamladıktan sonra aynı yıl İstanbul'a dönmüştür. İstanbul'a döndükten sonra evlenen Nâbizâde Nâzım, 1893 yılında yakalandığı verem hastalığından dolayı ölmüştür (Tokgöz, 1893: 355).

Karabibik yazarı, kısa süren hayatına farklı türde çok sayıda eser sığdırmıştır. Yazarın edebiyat alanında ilk eseri *Esaret* başlıklı denemesidir. Eser 1880 yılında "Mühendishane Mektebi şakirdanından A. Nâzım" imzasıyla *Vakit* gazetesinde yayımlanmıştır. Yazarın bu dönemde yayımladığı ikinci eseri *Hatıra-i Şebâb* başlığını taşır. Eserde manzum ve nesir türde edebî metinler bulunmaktadır. Nâbizâde Nâzım, *Hoşnişin yahut Cihanda Var mıdır*? adlı tek tiyatro eserini 1881 yılında *Ceride-i Havadis'te* tefrika etmiştir. Bu eseri, 1884 yılında *Mirat-ı Âlem*'de tefrika edilen *Bir İftirak* adlı hikâyesi takip eder. Yazar, otobiyografisi üzerine kurguladığı *Yadigârlarım* adlı eserlerini de bu dönemde yayımlar. Türk edebiyatında romancılık ve hikâyecilik yönüyle tanınan Nâbizâde Nâzım'ın *Heves Ettim* (1884) ve *Mini Mini yahut Yine Heves Ettim* (1885) adlı şiir kitapları da bulunmaktadır. Şiir kitaplarının ana teması aşk, ölüm ve tabiat sevgisidir. Romantik duygularla kaleme aldığı şiirlerinde kendi hayatından izler görmek mümkündür. Genç yaşta verem hastalığına yakalanan Nâbizâde Nâzım, *Anadolu Hisarı'nda Mezarlık* adlı şirinde ölüm duygusuyla doğa sevgisini birleştirir. Şiirde ferdi duygularla kozmik âlem arasında güçlü bir bağ kurularak ölüm düşüncesi anlatılır. Bu dönemde romantik duygularla şiirler kaleme alan Nâbizâde Nâzım, fen bilimlerine karşı artan ilgisine bağlı olarak sonraki dönemlerde realizme ve natüralizme yönelmiştir. Özellikle roman ve hikâyelerinde bu edebi akımlara bağlı kalarak anlatımlarda bulunur.

Yazar, *Bir hatıra* (1890), *Zavallı Kız* (1890), *Karabibik* (1891), *Haspa* (1891), *Sevda* (1891) *Hâlâ Güze*l (1891) *Seyyie-i Temasüh* (1892), *Zehra* (1896) adlı eserleri realist ve natüralist çizgide kaleme alınmıştır. Nâbizâde Nâzım'ın şiir, roman, hikâye ve tiyatro türü eserleri dışında *Mir'at-ı Âlem, Servet-i Fünûn, Ceride-i Havadis, Tercüman-ı Hakikat, Mürüvvet, Âfâk, Hazine-i Evrak Manzara, Vakit, Rehber-i Fünûn, Berk* gibi dönemin birçok gazete ve dergilerinde yayımladığı makaleleri ve çeviri yazıları da bulunmaktadır. Makalelerinde genellikle bilim, sanat ve askerlik gibi sosyal konularda fikirlerini beyan etmektedir.

Nâbizâde Nâzım'ın eserlerinin sayısı da tartışmalı bir konudur: Himmet Uç'un tespitlerine göre yazarın eserleri şunlardır: *Hatıra-i Şebab* (1880), *Hoşnişin* (1881), *Bir İftirak* (1884), *Yadigârlarım* (1884), *Heves Ettim* (1884), *Mini Mini Yahut Yine Heves* (1885), *Katre* (1888), *Hanım Kızlara* (1888), *Mesail-i Riyaziye* (1890), *Zavallı Kız* (1890), *Muhtasar Yeni Kimya* (1890), *Karabibik* (1890), *Bir Hatıra* (1890), *Sevda* (1891), *Seyyie-i Tesamüh* (1891), *Mini Mini Mektepli* (1891), *Hâlâ Güze*l (1891), *Haspa* (1891), *Esâtîr* (1893), *Aynalar* (1893), *Enginde* (1893?), *Bir Fakir Aile* (1893), *Sohbet-i Şebâne* (1926), *Zehra* (1896) (Uç, 2007:187)

4. ESÂTÎR'İN TRANSKRİPSİYONU

Yunan ve Roma ahâlî-i kadîmesinin i'tikâdât-ı sakîmesi mecmû'u olan esâtîr, vukuât-ı tabîîyeyi bir takım eşhâs-ı mâneviye timsâline koyarak meydana birçok ma'bûdlar çıkarmıştır ki bu eşhâs-ı mevhûmeye "Âlihe" tâbir olunur. Esâtîrin esasını kuran mütefekkirîn hâdisât-ı tabîîyeyi îzah ve temsîl için onlara birer vücûd-u hâricî isbat etmişlerdir ki hâdisât-ı mezkûre arasındaki irtibât ve taalluk işbu vücûd-i mevhûmlar arasında dahi mevcût gösterilmiş ise de bu tasavvûrât-ı dakîka avâm-ı nâsa intikâl edince hakikat sûretini aldıktan başka şekl-i aslîsini dahi gaib etmiş ve feylesofların tasavvûrât-ı şâiranelerine binlerce hurâfât ve türrehât dahî katılmış olmakla esâtîrin âliheleri dahî ma'bud-u hakiki mertebesine çıkarılmış ve bu cihetle Yunanlıları ve Romalıları putperestlik istilâ etmiştir.

Esâtîr ve binaenaleyh âlihe tasavvûrâtı Hintlilerde, eski Acemlerde, Mısırlılarda, İskandinavlılarda, Gallerde dahi mevcut idi. Hintlilerin esâtîri en kadîm olup onlarca en büyük ilah "Brahm" idi ki "Rabb-i a'lâ" derler idi.

Vâkıa yalnız bir ilah tanımak -ismi ne olursa olsun- tevhitten ibaret olup ilk Hind mütefekkirîni dahi bu hakikât-ı tevhide vâkıf idiyseler de mürûr-i zaman ile ilah bir iken üçe çıkmıştır. Bu üç ilah "Brahma", "Siva", "Vişnu" namında olup ilk "Ekânîm-i selâse" yani "Trimurti" yi teşkil ederler idi. "Brahm" yani "Rabb-i a'lâ" "Bhavani" namında bir kadın halkedip bu Bhvani şevkinden raksederken göğsünden üç yumurta çıkmış ve bu yumurtalardan mezkûr üç ilah doğmuştur.

Brahma'yı hâvi olan altın yumurta tam bir sene suların sathında yüzmüştür. Bir sene sonra Brahma çıktıktan sonra bu yumurtanın kabuğu iki şak olup birisi semayı, diğeri yeri teşkil etmiştir. Yer ile gökler arasına Brahma esîri koymuştur. Bundan sonra Brahma yıldızları, otları, ağaçları, hayvanâtı yaratmış yer insan beslemeye müsait olunca Brahma fezâsından "Brehmed" namında bir adam çıkarıp ona "Vedâ" namındaki kütüb-i mukaddeseyi ihsân eylemiştir. Sâir insanlar hep bu Brehmed'in neslidir. "Vişnu" ise "Krişna" namiyle dünyayı dolaşıp insanların refâhı ve istirâhatı uğrunda fevkal'âde çalışmıştır. Dünya yüzünde en son görünüşü "Buda" namıyladır ki ahlâk ve âdâb ve edyânı tanzim ve ıslâh etmiştir. Buda mezhebi esasen dinsizlik mezhebidir. Sonra Vişnu uykuya dalıp hâlâ uyumaktadır. Âhir zaman gelince uyanıp "hayât-ı beşeriye" denilen bu ızdırabâta bir nihayet verecektir. O zaman Vişnu beyaz ve kanatlı bir at şeklinde görünecektir ki Küre-i arza bir çifte atarak hürde-hâş edecek ve günahkârları cehennemin esfel-i sâfilînine fırlatacaktır.

"Siva" Vişnu'nun kardeşi olmakla beraber en birinci düşmanıdır. Siva daima ifrit ve dev şeklinde görünüp istirahât-ı beşeriyeyi ihlale çalıştığı halde her defasında Vişnu halk-ı âlemi onun şerrinden halâsa muvaffak olur idi. Güya Siva'nın beş tane başı, dört eli ve asıl başında üç tane gözü bulunup öküz üzerinde gezer imiş. Hâlâ Hindistan ma'betlerinde bu şekilde heykellerle gösterilmektedir.

Acemler akıl ve ferasetçe sâir kavimlere müreccâh idiyseler de onlarda dahi hurâfât-ı esâtîriyye eksik değildir. Acemler ibtidâ ebedî, ezelî, vahîd bir ilah-ı a'zama inanırlar idi ki buna "Zervan âkren" derler idi. Bu ezelî ve ebedî ilahtan "Hürmûz" ve "Ehrimen" namında iki ilah doğmuş i'tikâd-ı batılı muahharân çıkarıldı. Hürmüz envâr ve Ehrimen zülumât idi.

Ahval-ı mâneviyye ve mâddiyyede envâr hâlık-ı hasenât ve zülumât ise bil'akis hâlık-ı seyyiât sayılır idi. Bu cihetle Hürmüz ile Ehrimen mütemadiyen yekdiğeriyle uğraşırlar idi. Hürmüz nereye îsâl-ı envâr etse akabinde Ehrimen oraya zulmet yağdırır ve işte bundan dolayı intizam ve iğtişâş mevâsîm-i lâtife ve şitâ, fezâil ve cerâim yekdiğerini istihlâf ederler imiş. Fakat bir zaman gelecek ki Hürmûz Ehrimen'i kat'iyyen mahvedecektir.

Hürmüz muahharân bazı ilahlar yaratmış ve kendisi nur ve adl mehdi olan İran üzerinde hükümferma ise de makamı mele-i a'la yani üç kat semanın en bâlâsı olup "Çinvad" namında kenarları ervâh-ı münevvere ile muhafaza olunur bir merdivenle yeryüzüne merbuttur. Güneş onun pây-ı tahtında döner. Ehrimen Hürmûz'ün ervâh-ı münevveresiyle cenkleşmek için "Dîv" namında ervâh-ı habîse yaratmış ki bunlar Hürmüz'ün "İzid"leriyle daima cidâl üzere yaşarlar imiş. Ehrimen'in makamı cehennemdir. Yeryüzüne yılan şeklinde gelir.

Iklim-i hükümeti çöller ve çorak yerlerden ibaret olan "Bilâd-ı Tûran"dır. Eski zamanda Hürmüz daima Ehrimen'e galebe çalarak gelmiştir. Fakat üçüncü devir ki zamanımızdır, galibiyet ve mağlubiyet muayyen değilse de murûr-i zaman ile yine Hürmüz galebe edeceklerdir. Bu zamanın nihayetinde Ehrimen imana gelip ervâh-ı habise dahi ateşten geçtikten sonra ervâh-ı münevvereye temessüh edeceklerdir. İzidlerin en ikballisi ve en ehemmiyetlisi "Mitra"dır ki Âfitab müvekkelidir. Mısrîlerde ise Papazlar tekmîl umur-u idare ve diyaneti ve meşâğil-i ilmiyeyi kendi yed-i tasarrûflarına almış olduklarından avâm-ı nâsa müphem ve müşevveş bir takım fikirler telkin ederler idi ki cahil halk bunların mezâyâsına bir türlü vâkıf olmaz idi.

Papazların halka ilah diye takdim ettikleri şeyle "Oziris" ile "İzis" tir. Güya Oziris bazı kavle göre "Kronus" ile "Rhea" dan ve bazı kavle göre "Jüpiter" ile "Junon" dan tevellüd etmiş ve diğer akvâle göre de İzis bunun hem kız kardeşi ve hem karısı olmuştur. Bunlar semadan Mısır'a inip orada te'sis-i hükumet, vaz'-ı kavânîn ü âdet ile Mısır'ı ba'de't temeddün yekdiğerinden ayrılmışlardır. Oziris hükümeti İzis'e bırakıp kendisi cesîm bir ordu ile dünyayı dolaşmış, tekmil akvâmı silâhsız, sade mûsikî ve şiir ile münkâd eylemiştir. Fakat kardeşi "Tifon" kendi gaybûbetinden bilistifâde gasb-ı hükümete cür'et etmiş ise de İzis'in mukâvemet ve kiyâseti icrâ-yı merâmına mâni' olmuştur.

Oziris'in avdetinde Tifon onun muzafferiyâtı şerefine bir ziyâfet keşîde etmiş ve ziyâfet esnâsında meydana Oziris boy ve eb'âdında zarîf bir sandık çıkararak içine kim sığarsa sandığı ona bahşedeceğini i'lân eylemiştir. Oziris tecrübeye kıyam ile sandığın içine girdiğinde Tifon'un avânesi derhal kilitleyip perçinledikten sonra Nil'e atmışlardır ki bu sandık Oziris'i "Kantiyik" denizine kadar götürmüştür. Bu haber-i elîm üzerine İzis, feryâd u figân ile zevcinin taharrîsine çıkmış ve nice metâ'ibten sonra "Biblo"da bulmuştur. Şöyle ki: Oziris sandıkla beraber Biblo sahilinde bir ağaçlık içine düşmüş ki bu ağaçlık onu ihâta ile gayet cesîm bir ağaç olmuş. Biblo kralı bu ağacı kestirip sütun yaptırmış ve sarayında kullanmıştır. İzis bu vakıadan haber alınca doğru oraya şitâbân olmuş ve birkaç kere güvercin kıyafetinde mezkûr sütuna konmuştur. Bir gece kraliçe oğlunu alevler içinde ve İzis'i güvercin kıyafetinde görünce bir çığlık koparmış ve bunun üzerine İzis şekl-i aslisini alıp sütunu talep etmiş ve matlûbu is'âf olununca yüklenip "Buto" şehrine gelmiştir ki burada oğulları "Horus" hafiyyen büyütülmekte bulunmuştur. İntikam sevdâsında iken bir mehtapta Tifon sayd u şikâr ile meşgul iken sütunu bulmuş ve on dört parçaya ayırarak her tarafa dağıtmıştır. İzis yine Nil'in yedi ağzında bu parçaları aramakla meşgul olup bir tanesinden mâadasını bulmuş ve her parçayı bulduğu mahalle bir türbe veya mabed inşâ ettirmiştir.

Oziris cehennemden hafiyen gelip oğlunu terbiye eder ve onu Tifon aleyhine tahrîs eyler idi. Nihayet Horus, bir cemm-i gafîr ile Tifon'a hücum ve onu esir etmiş ise de İzis'in sahabetiyle Tifon kurtulmuştur. Horus gazaplanıp anasının kafasını kesmiş ve işte bu sebepten nâşî İzis öküz boynuzuyla tasvir olunmuştur. Tifon ise çöllerde telef olmuştur.

Rivayete göre Oziris'in vefatında ruhu "Apis" namında bir öküze intikâl etmiş ve bunun vefatında diğer bir öküze ve ila âhirihi intikâl ede ede Oziris yaşamakta bulunmuştur.

İskender'in Mısır'ı zaptından sonra Bataleme zamanında Oziris "Serapis" namına tahavvül etmiştir ki mezardaki Oziris olacak Serapis'in heykeli Sinop'tan getirilip İskenderiye'nin en büyük bir ma'bedine konulmuş ve halk artık ibâdeti Serapis'e hasreylemiştir.

İskandinavlılar Asya'dan çıkıp şimalî Cermanya'da yerleşmiş bir cengâver kavimdir ki âlihelerini kendi hülyalarına göre tasavvur etmişlerdir: Onların hep cengâverliğe müstenit olan esâtîrine göre ezmine vücûda gelmezden evvel "Adem" ve "Gece "hüküm fermâ idi. Fakat bu adem âbâd-ı bî intihâ içinde ezelî ve ebedî "aletfader" yani "âb-ı kâdîm" namında bir hâlık mevcut bulunuyor idi ki bu Hâlık-ı ûlâ "Ginunğapap" arz-ı camidiyle "Muzpelhayim" arz-ı hârını halk eylemiştir. Buz ile ateşin temasından bereketli buharlar husûle getirip onlarda da "İmer" namındaki dev ile Avdumbla nam inek doğmuştur. İmer Avdumbla'nın sütüyle beslenir imiş. İmer'den devler türemiş ve Avdumbla ise "Bor" namında bir ilah doğurmuştur ki bu ilah bir dev kızıyla teehhül etmiş ve bundan "Odin" "Fili", "Fe" "namında üç çocuk olmuştur. Bor'un oğulları İmer'i öldürmekle onun kanı bütün devleri boğmuştur.

İmer'in lâşesinden karalar ve adalar, kanından denizler ve göller, kemiklerinden dağlar, dişlerinden taşlar vücuda gelmiştir. Kafatası kubbe-i sema ve beyni bulutları teşkil etmiştir. Muzpelhayim'den sıçrayan kıvılcımlar kevâkib olmuştur. Odin ile kardeşleri dünyayı bu suretle vücuda getirdikten sonra semaya çekilmişler ve sonra arz üzerinde insanları vücuda getirmek üzere erkek ve kadın yaratmışlardır. Fakat dev, İmer tufanından kurtulabilen bir dev ailesiyle beraber gayet uzaklara kaçmış olmakla İmer'in kirpiklerinden etraflarına bir tambur siperi çevirmişler ve bu sâyede âlihenin taarruzlarından masûn kalmışlardır.

Odin, sâhib ü müdîr-i kâinât ve ordu başkumandanıdır. Meclis-i âliheye dahi riyâset eder ki kâinât bütün nazarı altında bulunur ve havaları sekiz ayaklı koşu atlarıyla dolaşır. Muhârebe esnasında meydan-ı muhârebenin fevkında karargâhını tesis eder. Odin'in yâver-i harbi "Valkari" namında bir âlihedir. "Tur" kuvvet ilahıdır. "Firyer"in elinde bir kılıç vardır ki taşları, demir zırhları bir çalımda ikiye biçer kendisi rüzgâr ve yağmura müvekkel olduğu gibi güneşi dahi idare eder. Ahâli bereket-i mahsûlat için ondan istimdâd ederler.

"Niyord" deniz, "Braga" eğâni ve eş'âr ilahı olup âlihenin arz ile ittisâlini teşkîl eden eleğimsağma yani gök merdiveninin muhâfızı "Haymdal"dır.

Bu âliheden başka İskandinavlıların daha birçok ilahları ve Odin'in karısı "Frika" müekkel-i aşk u muhabbet "Fraya" gibi birkaç da ilaheleri vardır.

Golvaların ma'bedleri sık ormanlar ve mihrâbları bir taş parçasından ibaret olarak hâlık-ı kâinât bir rabb-i feride mu'tekid ve mü'min idiyseler de "Tutatez" ve "Hezos" ve "Belenos" namında diğer âliheye dahi inanırlar ve hele en ziyade korktukları Tutatez'in yoluna insan kurban ederlerdi.

Yunânîlerin ve Romalıların esâtîrine göre kâinâtı bir adem-i sırf takaddüm etmiş ve bu adem-i mutlak içinde esâs-ı avâlim olan "arz" arzın gayya-yı zulumâtı olan "Tartar" ve âlihenin ahseni ve fakat insanların ve âlihenin cellâd-ı bî emânı olan "aşk" tevellüt eylemiştir. "Titea" yani arzdan evvela "Uranus" yani "Sema" vücuda gelip âliheye saray olmuştur. Yine arz dağları ve denizi yaratmıştır ki birincilerin latîf manzaralı ve ruh-fezâ çemen-istânında "periler" gezip dolaşır ve denizi kavî, fesih ve daim'ül-telâtum bulunur. "Sikloplar" ı yani bir nevi' devleri vücuda getiren de arzdır. Sikloblar dahi sâir âlihe gibi iseler de yalnız alınlarında bir değirmi gözleri vardır.

Arzın sema yani Uranus'la teehhülûnden Okyanus Seuz, Krauz, İpriyon, Themis ve Zuhal gibi birçok "Titanlar" tevellüt etmiştir.

Uranûs doğan çocuklarına nur yüzü göstermeyip ka'r-ı zülûmâta atar idi.

Arz bu zulmetten şekvâ etmekte ve evladını kurtarmaya çalışmakta idi. Demirden bir enli tırpan imal ederek çocuklarını ahz-ı sâra teşvik etti. İçlerinden yalnız Zuhal bu işe cesaret edip tırpanı çaldığı gibi Uranus'un kanını akıttı ki bu kanın damlaları arza düşüp muahharân "Furi"leri vücuda getirdi. Yunânîler Zuhal'e "Kronos" namı vermişler idi. Zuhal babasını öldürdükten sonra tahtına kâid olup vefatında yerini büyük biraderi olan Titan'ın tutması ikisi arasında kararlaştırıldı. Bu taahhüdü ifa edebilmek için Zuhal hiç bir erkek evlat vücuda getirmemeye mecbur idi.

Bu cihetle doğan erkek evladını telef ederdi. Fakat karısı olan "Rhea" veya "Sibel" bazı erkek çocuklar yerine Zuhal'e taş göstererek çocukları kurtarır ve hafiyen büyütür idi. Bu çocuklar arasında "Müşteri", "Neptün", "Pluton" bulunmuştur.

Yunanîler Müşteri'ye "Zeus" derler idi ki bal ve süt ile beslenmişti. Daha sabâvetinde âsâr-ı merdânegisini gösterip Titanlar eline esir düşmüş olan babası Zuhal'i zincirden tahlîs eylemiştir. Fakat biraz sonra babası bu hizmete karşı küfrânda bulunmakla onu mağlup ederek hâkim-i âlem olmuş, hükûmeti biraderleri Neptün ve Plüton ile taksim eylemiştir. Neptün denizlere, Plüton cehennemlere hükmedip sema Müşteri'ye kalmıştır. Bundan sonra Müşteri arzın diğer evladı olan devlerle sürekli bir muharebeye başlamıştır. Mezkûr devlerin boyları harikulade ve kuvvetleri boylarıyla mütenâsip olup

bir de yılan kuyrukları var idi ki buna hiçbir silâh harikulade tesir etmezdi. Bu devler Müşteri'yi gökte muhasara için dağları birbiri üzerine yığmışlar ise de Müşteri de imdadına diğer âliheyi davet etmekle uzun uzadıya muhârebât neticesinde devler mağlup olmuştur. Bu galibiyet üzere Müşteri evvelâ Metis'i, sonra Themis'i sonra Orinom'u, Prerzerpin'i, Apollon'u, Diane'i ve en sonra hemşiresi "Junon"u tezevvüç etmiştir. Junon ile tezevvücü "Olympe" denilen makarr-ı âlihenin sükûn ve rahatını selb eylemiş ve Neptün, Minerva ve sairleri Müşteri'nin aleyhine kıyam etmişlerdir. Fakat yüz kollu "Briare" imdadına yetişmekle Müşteri halâs olmuştur.

Olymp'te Müşteri'nin riyâseti altında bulunan meclis-i âlihe Junon, Neptün, Utarit, Apollon, Merih, Vulken, Serez, Minro, Vesta, Diyan, Zühre nam âliheden mürekkep idi.

Müşteri Junon üzerine birkaç ilahe ve hatta insan daha almış ve Junon fevkalade kıskançlık göstermiştir. Bu kıskançlığa daiye–i tefevvuk dahi munzam olmakla Müşteri kendi kafasından Minro'yu çıkarınca o da bazılara göre Vulken'i ve bazılara göre harp ilahı olan Merih'i doğurmuştur.

Seuz'un kızı "Latun" , "Apollon" ile "Diyan" doğuracağı malum olmuştur.

İşte bunu müteâkip Junon ile Lanon arasında rekabet ve muhasede başlamış ve fakat Neptün acıyıp Lanun'u dalgalar içerisinde yarattığı "Delus" adasına aşırarak kaçırmıştır. Latun burada vaz'-ı haml etmiş ve Junon onun üzerine "Piton" namında bir yılanı musallât eylemiştir.

Apollon nehâr ve eş'âr ilahıdır. Pyros, Eyüs Eton, Flagon namında dört beygirli arabaya mevzu olan güneşi bu idare eder.

Diyan Apollon'un hemşîresi ve sema, arz, cehennemler ilahesidir. Semada onun ismi "Febe" dir. Fakat bu Febe eski Titanlardan olan Febe değildir. Kendisi ay arabasını idare eder. Yeryüzünde Diyan namıyla ma'ruf olup ava nezaret eder. Cehennemlerde ismi "Hekat" tır

Diyan'ın intikamı pek şedit olurdu. Hatta perileriyle birlikte çıplak olarak yıkanırken Teb hükümdarı Kadmos'un oğlu Avcı Akneon üzerine gelmekle merkum geyik şekline temessüh etmiş ve köpekleri kendisini parelemiştir.

Müşteri'nin kafasından çıkmış olan Minro akıl ve kiyasete müekkel ve sanayi'e hâmî idi.

Utarid, Müşteri ile Atlas'ın kızı "Maria"dan tevellüt etmiş ve birçok işlere müekkel olmuştur. Evvelemirde âlihenin müdîr-i umûru idi. Cem'iyyât-ı umûmiye ile oyunlara riyâset ederdi.

Merih'in suret-i tevellüdünde ihtilâf vardır. Yunânîler ona "Ares" namı verip Junon ile Müşteri'nin oğludur derler. Romalılar, Junon "Felor"un nasihati üzerine "Olen" sahrasında bitmiş bir çiçeği koklayarak Merih'i doğurmuştur diye iddia ederler. Merih harp müvekkilidir. Devlerle muharebede esir olup birçok zaman sonra Utarid'in maharetiyle halas olmuştur. Merih'e Romalılar Yunanîlerden ziyade âsâr-ı hürmet gösterirler idi.

Zühre sabâhat ilahesi olup sema ile denizin kızıdır. Zühal babası Uranus'u öldürdüğü zaman kanı ve teninden birazı denize düşüp köpük şekline girmiş ve bu köpükten "Zühre" tevellüt etmiştir. Müşteri mükâfaten Zühre'yi Vulken'e vermiştir.

Yunânî ve Romalıların bu âliheleri âlihe-i semavîye olup Sitel, Serez, Bakus gibi birinci derecede ve Pales, Flor, Pomun, Peryab, Pan, Sayter, periler gibi ikinci derecede âlihe-i arziyesi ve birçok deniz ve cehennemler âliheleri vardır.

Yunânîler ile Romalılar birçok da nîm âliheye ve kahramanlara itikat etmişlerdir ki bunlardan meşhurları tıp ilahı ve Apollon ile Koroni nam perinin oğlu "Eskulab" veya "Askalapiyos", Müşteri ile "Diyana"nın oğlu "Perse" Efir yani Korent Hükümdarı Glokus'un oğlu olan "Belerofon" Atina kralı Eje'nin oğlu "Teje" dir. Nîm âlihe Müşteri'ne insan evladından kadınlara mukarenetinden hâsıl

olanlar olup kahramanla dahi insanlardan herhangi bir hareket-i bahâdırane veya hizmet-i hayriyesiyle meşhur olanlardır. Âlihe hakkındaki tafsilât esâtîrdir.

SONUÇ

Nâbizâde Nâzım'ın *Esâtîr* başlıklı eseri, Yunan, Roma, Hint, İran, Mısır, İskandinav ve Galler toplumlarının mitolojik inançları hakkında bilgi vermektedir. Eser, bu açıdan dinler tarihi, ilahiyat, edebiyat ve halk bilimi alanlarına katkı sağlayacak niteliktedir. Osmanlı Türkçesiyle 1893 yılında yayımlanan eser 1961 ve 2019 yıllarında Türkiye Türkçesine çevrilmiştir (Serengil, 1961; Çakmak, 2019). Yapılan bu çeviri çalışmaları eserin akademik camiada tanınması açısından önemli olmuştur. *Esâtîr*'i Nâbizâde Nâzım'ın hikâyeleri arasında yayımlayan Serengil, çalışmasının sonunda bazı kelimelerin anlamlarını vermiştir. *Esâtîr*'in ikinci transkripsiyonunu yapan Nursel Çakmak, Nâbizâde Nâzım'ın söylenişlerine göre yazdığı mitolojik terimleri yazılışlarına göre çevirmiş ve eserde geçen Arapça ve Farsça kelimelerinin anlarını parantez içerisinde belirtmiştir. Araştırmacıların kullandıkları bu metot eserin anlaşılabilirliliği açısından önemli olmuştur.

Yapılan çevri çalışmalarında sınırlı da olsa bazı eksiklikler tespit edilmiştir. Bu eksiklerin giderilmesi çalışmaların bilimsel yönüne katkı sağlayacaktır. Eksikliklerin düzeltilmesi aynı zamanda dilin doğru bir şekilde nesilden nesle aktarılması açısından da önemlidir. Çünkü yanlış bir bilgi zamanla doğru olarak algılanabilmektedir. Tespit edilen eksikliklerin geneli basım hatalarından kaynaklanmıştır. Özellikle "Nâbizâde Nâzım'ın Mitolojik Eseri: Esatir" başlıklı makalede yazılım programından kaynaklanan hatalar dikkat çekmektedir. Makalede çevirisi yapılan kelimelerin bir kısmı sonraki kelimelerle birleşmiş bu da anlam karmaşasına sebep olmuştur. Bu tür bazı kelime örnekleri şunlardır: *"birilah, îsâl-i envâretse, demürûr-ı zemân, kendisicesîm, münkadeylemiştir, Osirisboy, onuihâta, Bybloskralı, Typhonsayd u şikâr, Odinsâhib ümüdîr-i kâinât, hâlik-i kâinât, tırpani' mâl, Budîvler, Müşterîevvela, Müşterîkendi, Apollonnehâr, Kadmos'unoğlu, Müşterîile, Müşterîmü, Koronisnâm…"* (Çakmak, 2019). Akademik çalışmaların yayın sürecinde bu tür hataların asgari düzeye indirilmesi metnin doğru anlaşılması ve dilin doğru bir şekilde nesilden nesle aktarılması açısından önemlidir. Çünkü yukarda da ifade ettiğimiz gibi yanlış yazılan bir kelime zamanla yazılı ve sözlü anlatımlarda hatalı bir şekilde kullanılmaktadır. Teknik hataların dışında çalışmalarda sınırlı sayıda aktarım hataları tespit edilmiştir. Bu konudaki bazı örnekler şunlardır: *münkaad* (münkad), "*bâlâ istifade*,(bilistifâde) *mele-ia'lâ,*(mele-i a'la), *yaralamıştır* (parelemiştir).

Esâtir çok Tanrılı inançlardan söz ettiği için içinde yaratıcı anlamına gelen Hâlık (خالق) kelimesi geçmektedir. Bu kelimenin "helak olan ve fâni" anlamlarına gelen hâlik (هالك) kelimesiyle; ayrıca "büyük dağ, ağaca dolaşmış üzüm çubuğu, süt ile dolu koyun memesi ve tıraş eden kişi yani berber anlamına gelen" "huluk, hâlak" (حالق) kelimesiyle karıştırılmaması gerekmektedir (Devellioğlu, 2009). Kelimeler arasında anlam farkını belirtmek için "خالق" kelimesinin "Hâlık" ; "هالك" kelimesinin "hâlik"; "حالق" kelimesinin halak veya huluk şeklinde çevrilmesi uygun olacaktır. Bu sebeple metinde geçen خالق سيّئآت tamlamasının "Hâlık-ı seyyiât"; خالق كائنات tamlamasının "Hâlık-ı kâinat; خالق حسنات tamlamasının ise "Hâlık-ı hasenât" şeklinde çevrilmesi uygun görülmüştür. Her transkripsiyon çalışmasında hata ve eksiklikler olabilmektedir. Araştırmacıların tekrara düşme endişesi taşımadan daha önce yapılan transkripsiyon çalışmalarını bu bağlamda değerlendirmeleri Türk diline katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

AKALIN, Ş. H. Vd, (2011). *Türkçe Sözlük*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayımları.

AKIN, Hüsrev (2011). "Osmanlı Türkçesinden Yapılan Sadeleştirme/ Çevirilerde Üslup Problemleri ve Çeviri Hataları", Süleyman Demirel Üniversitesi 2. Uluslararası Türk Dili Ve Edebiyatı Sempozyumu (Dil Ve Üslûp İncelemeleri), (33-45)

ALTUNÇTAŞ, Halil ve Şahin, Muzaffer (2011), *Kuran-ı Kerim Meali,* Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Basım Yayım Daire

BAYAT, Fuzuli (2007). *Mitolojiye Giriş*, İstanbul: Ötüken Yayınları.

BİRİNCİ, Necat (1987), *Nâbizâde Nâzım,* Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı

ÇAKMAK, Nursel (2019). "Nâbizâde Nâzım'ın Mitolojik Eseri:Esatir", *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 3 (2):179-198.

DEVELLİOĞLU, Ferit (2009), *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat,* Ankara: Aydın Kitapevi
DURMUŞ, A. (2009). "Şemseddin Sami'nin Esâtîr Adlı Eserinin Transkripsiyonu ve Dinler Tarihi Açısından Değerlendirmesi." Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Elazığ. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
GÖLCÜK, Şerafettin (1999). "Esâtîr", *İslâm Ansiklopedisi,* Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
NÂBİZÂDE NÂZIM (1893). *Esâtîr.* İstanbul: Kasbâr Matbaası.
UÇ, Himmet (2007). *Şair ve Romancı Nâbizâde Nâzım*. İstanbul: Kitapevi Yayınları.
SERENGİL, Ahmet Behiç(1961). *Nâbizâde Nâzım Hikâyeler Külliyatı II*. Ankara: Dün Bugün Yayınevi.
TOKGÖZ, A. İhsan (1893), Nâbizâde Nâzım, *Servet-i Fünun Dergisi*, 5 (127). 355.
YILDIRIM, N. (2011). Kahramanlık Anlatıları, Efsane ve Mitoloji Nimet Yıldırım, *Doğu Araştırmaları,* 7.2. 50-70.

Elektronik Kaynaklar

RTL 1: www.toplukatalog.gov.tr. Erişim Tarihi: 15.03.2020
RTL 2: http://lugatim.com/s/H%C3%82L%C4%B0K

PANDEMİ SÜRECİNİN TARIM VE GIDA SİSTEMİ ÜZERİNE ETKİLERİ

Esin Candan Demirkol

Dokuz Eylül Üniversitesi İzmir Meslek Yüksekokulu/ Bitkisel ve Hayvansal Üretim Bölümü, Tarımsal İşletmecilik Programı

esin.candan@deu.edu.tr **,** ORCİD:/0000-0002-6419-9990

Özet

Tarım, insanlığın yerleşik hayata geçmesiyle birlikte ortaya çıkan ilk iktisadi faaliyeti olarak bilinmekte ve temel beslenme ihtiyacını karşılamaktadır. Modern çağda teknolojinin kullanımıyla tarımsal üretim artmış ve gıdaya erişim kolaylaşmıştır. Gıda sistemi bir yanıyla gıdanın tedariğini, üretimini, değişimini, dağıtımını ve tüketim ilişkilerini de bütüncül olarak ele alırken diğer yanıyla "insanların kendilerine yetebilme sürecinde toplumların şekillenmesini" de içeren oldukça karmaşık bir kavramdır.

Günümüzde Dünya nüfusunun yeterli ve sağlıklı bir biçimde beslenebilmesi için gerekli gıdanın sürdürülebilir bir çevrede nasıl temin edileceği, tarımsal üretimin nasıl yeterli olabileceği sorularıyla karşı karşıya kalınmıştır. Pandemi sonrasında toplumların gıdaya erişiminin ne kadar önemli olduğu gerçekçi bir şekilde hissedilmiş olacak ki ulusal ve uluslararası kurumlar acilen küresel salgın sonrasında tarım ve gıda konularını içeren raporlar, araştırmalar yoğun bir şekilde yayınlamaya başlamıştır.

Bu makale pandeminin tarım ve gıda sistemi üzerine yarattığı etkiyi ele almayı amaçlamaktadır. Çalışma pandemi sonrasında tarım ve gıda sistemini daha iyi anlamak için " gıda güvencesi (food security), gıda guvenliği (food safety), gıda egemenliği (food sovereignity)" kavramlarını ele alarak Türkçe literatürde pek yer almayan bu kavramlaştırmayı ele almayı hedeflemektedir. Son olarak çalışmada günümüzde doğaya ve yerele uyumlu alternatif gıda sistemleri yaratmanın olanakları ve sınırlarına değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Gıda Sistemi, Pandemi, Gıda Krizi, Gıda Güvencesi, Gıda Güvenliği, Gıda Egemenliği

EFFECTS OF PANDEMIC PROCESS ON AGRICULTURE AND FOOD SYSTEM

Abstract

Agriculture, which meets the basic feeding need of humanity, is the first economic activity that emerged with the settlement. With the use of technology in the modern age, agricultural production has increased and access to food has become easier.The food system is a very complex concept that, on the one hand, deals with the supply, production, exchange, distribution and consumption relations of food, on the other hand, "the shaping of societies in the process of self-sufficiency".

Adequate supply and production of food in a sustainable environment is an important problem today for the world's population to be fed sufficiently and healthily. Due to the strong feeling of the importance of access to food by communities during the pandemic process, national and international institutions urgently and intensely started to publish reports and research on agriculture and food issues after the global epidemic.

This article aims to address the impact of the pandemic on agriculture and the food system. In order to better understand the agriculture and food system after the pandemic, the study aims to examine the concepts such as "food security, food safety, food sovereignty" that are scarcely included in the Turkish literature. Finally, the study will focus on the possibilities and limitations of creating alternative food systems that are compatible with nature and the local today.

Keywords: Food System, Pandemic, Food Crisis, Food Security, Food Safety, Food Sovereignty

1. GİRİŞ

Günümüz tarımı birçok sektörün iç içe geçtiği karışık bir yapıya sahiptir. Küreselleşme ile beraber önemi artan gıda sistemi, üretiminden erişimine kadar tüm koşulları kapsamaktadır. Gıda fiyatları 2007 yılı sonrasında oldukça yüksek fiyatlara ulaşmıştır. O zamana kadar görülen stok fazlası yerini gıda yetersizliğine ve kıtlığına bırakmaya başlamıştır. Yaşanan gıda krizinden kısa bir süre sonra ekonomik kriz küresel boyutlara ulaşmış ve OECD, FAO gibi uluslararası kuruluşlar mevcut gıda sorununa çözüm üretmek için ortak bir perspektif arayışına girmiştir. Bello (2008) Dünya krizlerinin periyodik olarak ortaya çıktığını ve kapitalizmin bu krizleri aşamayacağını ve devamlılığını vurgulamaktadır. Pandemi ile yaşanan üretim krizi bir başka boyuta taşımaktadır

Kalkınma politikaları sanayileşme ve kentleşmeyi esas almaktadır. Kent nüfusunun tüketimlerinin karşılanması öncül amaçtır. Pandemi süreci, kent nüfusunun yeterli ve sağlıklı bir biçimde gıdaya erişiminin sürdürülebilir bir çerçevede gerçekleşmesine dair bazı soruları getirmektedir. Bu çerçevede akla ilk gelen sorular; gıdanın nasıl temin edileceği, tarımsal üretimin nasıl yeterli olabileceği şeklindedir.

2. TARIM VE GIDA POLİTİKALARINDA DÖNÜŞÜM

Malthus *Nüfus İlkesi Üzerine Bir Deneme (*1798) adlı eserinde nüfus teorisini tartışmıştır. Teori; nüfus artışı ile besin maddelerinin üretimi arasındaki dengeyi dünyada er ya da geç bir açlık sorunun ortaya çıkacağını öne sürer. Nüfus geometrik bir oranda artmakta iken tarımsal üretim aritmetik bir oranda artmaktadır. Nüfus ve tarımsal üretim artışı arasındaki farklılık, üretim ve tüketim arasında gittikçe büyük fark yaratmakta ve toplumların beslenebilirliğine zarar vermektedir. (Malthus;1798) Malthus'un yaklaşık iki yüzyıl önce ortaya attığı "tarımsal üretim artış hızının nüfus artış hızının gerisinde kalacağı" öngörüsüne dayalı "kötümser" görüş tarımda sağlanan verimlilik artışlarıyla boşa çıkarılmıştır. Ancak bu başarı insanlığın önüne günümüzde "çevre sorunu" gibi çok büyük bir maliyet koymuştur (Mazı ve Tan, 2009; Fotourehchi ve Şahinöz;2016,24.)

Sanayileşmenin 19yy'ın sonlarından itibaren yaygınlaşması ve teknolojik ilerlemeler, tarım aletlerinde yenilikler ve makineleşmede bir artış gerçekleşmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında kimyasal gübrelerin ortaya çıkışı ve tarımda kullanılmaya başlanılması ile birlikte tarımsal üretimde hafif bir artış yaşanmıştır. Ancak bu artış yerel ölçekte kalmış ve dünya geneline yansımamıştır. 1960'lı yıllardan itibaren Modern Tarım Devriminin geniş çaplı modernleşmesi **Yeşil Devrim** (Green Revolution) olarak tanımlanmaktadır. Birçok ülkede devletin tarım fiyat destekleri, girdi sübvansiyonları, tarım kredileri ve sulama, drenaj ve ulaşım alt yapılarına yatırım politikalarıyla bu devrimin yayılmasını büyük ölçüde kolaylaştırmıştır (Patel, 2013; *Tauger, 2011;* Mazoyer ve Roudar;2009,15)

Yeşil devrim ile birlikte, pirinç, buğday, mısır, soya gibi tarım ürünlerinde bir artış olmuş olsa da bu devrimlerin kullanıldığı bölgelerde konvansiyonel üretim araçlarının yoğun kullanılması bir çok yerde toplum, sağlık ve ekoloji için ciddi sakıncalar yaratan kullanım yanlışlıkları ortaya çıkmıştır. Mazoyer ve Roudar, (2009,19) bu koşullarda çevrenin ve tarımın dolayısıyla gıdanın niteliğini korumak için yeni verimlilik artışı anlamında ilerleyen bu üretim araçlarının kullanımına kısıtlama getirmek gerektiğini söylemektedir.

2.1. Gıda Krizi ve Gıda Fiyatlarının Artması

Tarımsal sorunlar beraberinde diğer sektörleri de zincirleme etkiler. 2008 yılından itibaren tarımın neoliberal küreselleşmenin belirleyici mevzilerinden biri olduğu giderek daha da görünür oldu. Tarımı sermaye görüntüsü ile yeniden tasarlama çabası –bu defa, küresel fabrikayla aykırılığı yalnızca tarımın toprakla doğrudan ilişkisinde ortaya çıkan bir tarım-ihracat bileşkesi olarak sermaye için getirilerin hızla düştüğü bir evreye girdi. Bu dönemde The Economist'e göre gıda maliyetleri 1845'den bu yana en yüksek reel fiyatlara ulaşmaktadır (Moore; 2010, s.77).

Bugün tarım sorunu aynı zamanda doğa sorunu, bu sebeple modern dünyadaki "ekolojik krizler sorunu" dur. Özellikle 2008 yılından itibaren gıda fiyatlarının yükselmesinde etkili olan tartışmaları başlıklar altında toplayabiliriz. Bunlar;

*İklimsel felaketler ve kuraklık

*Tarımsal stokların azalışı

*Tarım İşletmelerdeki Dönüşüm (şirketleşme ve tekelleşme)

*Küçük ölçekli üreticilerden büyük işletmelere ve uluslararası şirketlere geçen bir üretim sürecinin yaygınlaşması

*Çin ve Hindistan gibi ülkelerde gelir artışı nedeniyle orta sınıfın oluşması ve gıda tüketim alışkanlıklarındaki değişiklikler

*Tarımsal ürünlerin biyoyakıt amacıyla kullanılmasının yaygınlaşması (biyoyakıt üretiminde kullanılan bitkisel ürünlerin ekim alanlarının artması- kanola ve mısır örneği)

*Finansal kesimde gıda maddeleri üzerinde spekülasyon yapılması-future piyasaları-en önemlisi-finansal artışın yönünün tarıma yönlenmesi-Mortgage ile birlikte gıda ürünlerinin alınıp satılması

*Dünya genelinde yaşanan salgılar ve pandemiden dolayı üretimin azalması

1950- 1997 yılları arasında, dünya kırsal nüfusu yüzde 25 kadar azalmıştır. Şirketlerin küreselleşmesi ve piyasalaşmanın etkileri çiftçiye ve tüketiciye yönelik olarak çok yönlü olmaktadır.

3. PANDEMİ SONRASI SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE GIDAYA ERİŞİM

Geçtiğimiz yüzyılda Dünya yıllık tarım üretimi üç katından fazla artmıştır. İnsanlığın gıda güvenliği ve bolluğuna yönelik arayışındaki bu emsalsiz kazanım büyük ölçüde kimyasal gübrelerin, böcek ve ot ilaçlarının, yeni hibrid ürün çeşitlerinin geliştirilmesiyle, çorak bölgelerde sulama sistemlerinin kurulmasıyla ve yakıtlı tarım makinelerinin devreye girmesiyle mümkün oldu. Günümüzde gıda ürünleri taşımayla dünya çapında nakledilmekte, kentlere gıda sağlanmaktadır(Heinberg ve Bomford; 2016; 11)

Gıda sisteminin endüstrileşmesi gıdanın kalitesini düşürmüştür. Endüstriyel ülkelerde yüz milyonlarca, yoksul, orta sınıf ve hatta varlıklı birey-genellikle gizlenen, bazen de çelişkili bir şekilde (yüksek düzeyde işlemden geçirilmiş, temel besleyici içeriklerden yoksun gıdaların tüketiminden kaynaklı) obezite durumunun eşlik ettiği kötü beslenmeden mustariptir. Bu ülkelerde ölümlerin başlıca nedenleri (Davis;2019;15-19 Heinberg ve Bomford; 2016; 15) beslenme biçimiyle doğrudan ilişkili kronik *Kalp rahatsızlıkları, diyabet, kanser* rahatsızlıkları olduğu belirtilmektedir. Bu tip hastalıkların yoğunlaşması gıda sisteminde yaşanan sorunları işaret etmektedir. Pandemi sonrasında gıdaya erişim paniği, küresel sistemlerin ne kadar kırılgan olduğunu görmemize neden olmuştur.

Birleşmiş Milletler, resmî kurumlar ve sivil toplum kuruluşlarının yer aldığı Gıda Krizleri Küresel Ağı tarafından hazırlanan ve ileri düzeyde gerçekleşen açlığın temelinde yatan nedenleri ele alan yıllık Gıda Krizleri Küresel Raporu'na (2020) göre 2019 yılının sonunda 55 ülkede ve bölgede bulunan 135 milyon insan akut gıda güvensizliği* yaşamıştır. Ayrıca, raporda ele alınan gıda krizinin yaşandığı 55 ülkede, 2019 yılında 75 milyon çocukta bodurluk ve 17 milyon çocukta aşırı zayıflık görülmüştür. Bu veriler, 2017 yılında raporun ilk sayısının yayınlanmasından bu yana Küresel Ağ tarafından belgelenen en yüksek akut gıda güvensizliği ve yetersiz beslenme seviyeleridir. Ayrıca, 2019 yılında, 183 milyon kişi *Stres*, akut açlığın en yüksek seviyesiyle ve COVID-19 salgını gibi bir şok ya da stres etkeniyle karşı karşıya kalındığında, kişinin içinde bulunduğu durumun bir krize ya da daha kötü bir duruma dönüşme riskini beraberinde getirmektedir.

Raporun kapsadığı 135 milyon kişinin yarısından fazlası (73 milyon) Afrika'da, 43 milyonu Ortadoğu ve Asya'da, 18,5 milyonu ise Latin Amerika ve Karayipler'de yaşamaktadır. Raporda analizi yapılan gıda krizlerinin arkasında yatan temel nedenler şu şekildedir: çatışma (77 milyon kişinin akut gıda güvensizlik yaşamasına yol açan faktör), aşırı hava olayları (34 milyon kişi) ve ekonomik istikrarsızlıklar (24 milyon). Akut gıda güvensizliği; bir kişinin yeterli gıda tüketememesinin, kişinin

yaşamını veya geçimini doğrudan tehlikeye atması durumunu ifade etmektedir. FAO'nun yayınladığı Dünyada Gıda Güvenliği ve Beslenme Raporu'nda (2020) belirtildiği üzere akut gıda güvensizliği kronik açlıktan daha şiddetlidir. Kronik açlık bir kişinin normal ve aktif bir yaşam sürdürebilmek için gereken yeterli gıdayı uzun bir süre boyunca tüketememesi durumudur. FAO, WHO ve WTO (http://www.fao.org/turkey/news/detail-events/en/c/1269047/); ortak açıklamasında Dünya nüfusunun gıda güvenliği ve geçim sıkıntısının uluslararası ticarete bağlı olduğu ve gıda tedarikinin küresel gıda ticaretindeki önemine, insanların sağlığını ve refahını korumak için tehlikeye atmadan hareket etmenin önemini vurgulamaktadır. Gıda mevcudiyetine ilişkin belirsizlik, küresel pazarda darlık yaratarak bir ihracat kısıtlamaları dalgasını tetikleme olasılığından ve fiyatlarda değişkenlikler yani artışlar yaşanabileceğini vurgulamakta ve gıda temininde sıkıntı yaşamamak için uluslararası gıda ticaretinin olması gerektiğini vurgulamaktadır.

4. GIDA ÜZERİNE YAPILAN TARTIŞMALAR

4.1. Gıdanın Üretilme Süreci

Gıdanın üretilme süreçleri 3 başlıkta incelenecektir: Bunlar aşağıdaki gibi ele alınabilir.

4.1. 1. Gıdanın üretim süreci Günümüzde tarımsal üretim teknoloji yoğun haldedir. Bugün hayvansal ve insani kas gücü kullanımının üretimden neredeyse çıkarılması, üretim maliyetlerini düşürmüş ve emek verimliliğini yükseltmiştir; bu da nüfusun daha düşün bir kısmının çiftçilik yapmasına ihtiyaç duyulması anlamına gelmektedir. Zaman içinde tarım girdileri değişmiş; tohum saklamadan her yıl tohum teminine, suni gübreler, böcek ilaçları, zararlı ot ilaçları, yemler gibi yeni unsurlar kullanılır olmuştur. (Heinberg ve Bomford; 2016; 11-12). Heinberg ve Bomford (2016)'da yayınlanan kitaplarında, modern gıda sisteminin ucuz ürünleri bol miktarda sunabildiğini ve dünya çapında yaygın bir olgu olan kıtlığın artık çoğu ülkede ortadan kalktığını söylemektedir. Açlığın hala bazı ülkelerde yaşanma sebebinin tamamen gıda yoksunluğundan değil, gıdayı alacak maddi olanaklara sahip olunmamasından kaynaklandığını vurgulamaktadır. Fakat pandemi sonrasında FAO, WHO, WTO gibi kurumlar gıda konusunda açıklamalarda bulunmaya başlamıştır.

4.1.2. Gıdanın tüketiciye eriştirilmesi Özellikle endüstrileşmiş ülkelerde, gıda sistemi git gide karmaşıklaşmış ve daha merkezileşmiştir. Günümüzde ülkelerin çoğunda çiftçilerin nüfustaki oranı düşmüştür. Ürünleri dağıtıcıya, kabzımala veya imalatçıya satmaktadır. Bu aracılar da ürünleri süpermarket zincirlerine satmaktadırlar. Böylece gıdanın son tüketicisi ile üretici arasında zincir uzamaktadır. Çoğu ülkede ya da bölgede gıda sistemleri bir avuç çok uluslu gıda şirketinin, zirai kimyasal madde şirketinin ve zirai makine üreticisinin, bunların yanı sıra gıda toptancısı, dağıtımcısı ile süpermarket zincirlerinin kontrolü altına girmiştir (Heinberg ve Bomford; 2016; 12-13).

4.1.3. Gıdaların Fiyatlandırılması Gıda sistemi en yerel seviyeden en küreseline özel sektörden ve kamudan çeşitli aktörlerden oluşan karmaşık bir yapıdır. Hal böyleyken sistemin çalkantılara karşı dirençli kalması ve unsurların hepsinin temel gıda ihtiyacının olabildiğince eşit şekilde karşılanmasını sağlamak yönetimlere düşen özel bir sorumluluktur(Heinberg ve Bomford; 2016; 51).

4.2. Gıda Üzerine Kavramlaştırmalar

4.2.1. Gıda Güvenliği (Food Safety) Gıda güvenliği kavramı tarımsal üretimin ekiminden hasadına ve tüketiciye ulaşıncaya kadar olan süreçte hastalıklara ve rahatsızlıklara neden olabilecek fiziksel, kimyasal ve mikrobiyolojik özellikleri itibariyle risk unsurlarının ortadan kaldırılmasına yönelik standartları ifade etmektedir. Tüketime uygun besin değerini kaybetmemiş gıdadır (Goldfray (2010); Koç;2014,14;)

4.2.2. Gıda Güvencesi (Food Security) 1970'li yıllarda kullanılmaya başlanan gıda güvencesi kavramı, Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütünün uluslararası hedefleri arasında yer almaktadır. Yerel üretimi ve gıda güvencesini sağlayacak olan köy tarımı potansiyelini ortaya çıkarmak için birçok önkoşulu yerine getirmek gerekmektedir. Engeller ortadan kaldırılıp hedeflenen destek sağlanmalıdır. Ülkelerin, kurumların ve yatırımcıların tarıma gösterdikleri artan ilgi ve küçük ölçekli çiftçilere açık bir şekilde verilen destek sayesinde bu ön koşullardan çoğu tarımı geliştirmek amacıyla gelişmekte olan ülkelerin mevcut programlarında ve tarım politikaları içinde yer almaktadır. Fakat başarılması

güç olan gıda güvencesi, fakirliğin azaltılması ve sürdürülebilirlik gibi konular yer almamaktadır (Hoering;2016;32).

4.2.3. Gıda Egemenliği (Food Sovereignity) 2007 Via Campesina (Uluslararası Çiftçi Örgütü) ilk kez Mali'de Gıda Egemenliği Forumu olarak toplanmıştır. Nyeleni Avrupa Gıda Egemenliği Forumu 5 maddede özetlenebilecek şekilde bir deklarasyon yayınlamıştır. (https://www.karasaban.net/nyleni-avrupa-forumu-toplaniyor/) Bunlar;

*Endüstriyel olmayan, küçük çiftçi tarımına, işlemesine ve alternatif bir dağılıma dayanan, ekolojik olarak sürdürülebilir ve sosyal olarak adil bir gıda üretim ve tüketim modeli için çalışmak.

*Gıda dağıtım sistemini yerelleştirmek ve üreticiler ve tüketiciler arasındaki zinciri kısaltmak.

*Özellikle gıda ve tarım alanında çalışma koşullarını ve sosyal koşulları iyileştirmek.

*Ortak varlıkların (toprak, su, hava, geleneksel bilgi, tohum ve hayvanlar) kullanımı ve mirası hakkındaki karar alma mekanizmalarını demokratikleştirmek.

*Bütün düzeylerdeki kamu politikalarının, kırsal bölgelerin canlılığını, gıda üreticileri için adil fiyatları ve herkes için güvenli, GDOsuz gıdayı garanti etmesini sağlamak.

Gıda egemenliği "insanların ve ülkelerin, üçüncü dünya ülkelerinin yüz yüze geldiği indirimler olmaksızın tarım ve gıda politikalarını belirleme hakkı olarak tanımlıyorlar". Ayrıca bu haklar, öncelikle yerel tarım üretiminin o bölgedeki insanları doyurması, bireylerin toprağa, suya, tohuma ve krediye erişimi, tarım ve gıda ithalatından kaynaklanan düşük fiyatların ve ucuz ithalat ürünleri üzerine vergilerin koyulmasını, ülkelerin kendi tarımsal sistemlerini koruma hakkını içeriyor. (Hearing;2016,49)

5. SONUÇ

Pandemi sonrasında tarım ve gıda politikalarını yeniden düşünmek, kent ve kır arasındaki ilişkinin nasıl yeniden kurulacağı, kentin gıdaya erişimi yanıtlanması gereken bir sorular arasındadır. Pandemi süreci sonrasında özellikle yerel ağların ne kadar önemli olduğunu yaşayarak öğrenmiş olduk. Gıda üretim-tedarik-tüketim ilişkilerini yerelleştirmek; gıda tedarik ağını kısaltmak en acil konular arasında yer almaktadır.

Türkiye'de gıda krizi derinleştikçe tarımsal yapıların ve gıda tedarik sistemlerinin problemleri de derinleşmektedir. Ayrıca, krizin derinleşmesiyle birlikte gıda hakkına dair bilincin arttığı, yeni inisiyatiflerin geliştiği ve yerel politikaların oluştuğu söylenebilir. Bu çabalarla bağlantılı ve bütünleyici olacak şekilde, önümüzdeki dönemde birtakım sorunları görünür kılmamız ve eleştirel bakış açıları geliştirmemiz gerekmektedir. Hakim endüstriyel/şirket gıda sisteminin üretici ve tüketicileri ilgilendiren birtakım sonuçları var. Kadim tarım pratiklerinin kaybolmaya yüz tutması, iklim değişikliği, beslenmeye dayalı sağlık sorunları, çiftçilerin tohum-ilaç-gübre şirketlerine, tüketicilerin de süpermarket ve tedarik şirketlerine mahkum hale gelmeleri. Bunun dışına çıkmak, alternatif yollar aramak her geçen gün daha önemli hale geliyor. Yeni bir tarım-gıda sistemi kurmalı, doğayı, toplumu ve geleceğimizi yok eden endüstriyel tarım-gıda sisteminden kurtulmalıyız.

Önümüzdeki Pandemi krizinde ve sonrasında karşılaşılacak olan potansiyel krizler ile başa çıkabilmek için, tarımsal üretimin doğa dostu yöntemler ile yapılması, yerel tedarik kanallarını geliştirilmesini sağlamak için köylü tarımının desteklenmesi gerekmektedir. Kırsalda üreticinin ürünlerini tüketiciye ulaştıracak kanalların kısaltılması ve doğrudan erişim sağlayacak yolların tercih edilmesi gerekmektedir. Tüm bu yöntemler için hükümetler ve yerel politika yapıcılarının çeşitli kolaylıkları teşvik edici yolları araştırmaları gerekmektedir.

Yerel gıda üretim sistemlerinin sürdürülebilirliğinin ve mevcut gıda güvencesinin tehdit altında olması gıda ithalatı bağımlılığının hızlıca yeniden gözden geçirmek gerekmektedir. Ülkeler gıda ithalatını en aza indirmek için; yerel üretimin artırılması yoluyla gıda konusunda kendine yeterliliğin geliştirilmesidir. Bu durum hem küçük ölçekli çiftçileri koruyacak, aynı zamanda istihdamı, kırsal kesimin gelişimini ve çevre korunmasını da beraberinde getirecektir. İkinci yaklaşım ise uluslararası

gıda rejiminin değiştirilmesi ile ilgilidir. Yerel üretimin desteklenmesi sonrası ülkeler ticari karlarındansa yerelde kendi üretimlerini desteklemeye yönleneceklerdir(Hearing;2016;52-53)

Türkiye'de küçük çiftçiliğe dayanan kırsal nüfusun yaş ortalaması yüksektir. Kırdan kente genç nüfus göçünün engellenmesi ve göçün tersine çevrilmesi gerekmektedir. Bunun için gençlerin kırsalda yaşamaya, tarıma teşvik edilmesi ve kırsaldaki alternatif iş olanakları ile sosyal hayatın geliştirilmesi gereklidir. Bugün tarımdaki başat konulardan biri olarak kırsal hayatın gelişimi ve sürdürülmesi için kırsal emeğin karşılığını alabileceği yöntemlerin araştırılması ve acil çözüm üretilmesi gerekmektedir.

Tarım politikalarının çiftçilerin potansiyelleri ve ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirilmesi için çiftçi örgütlerinin katılımlarının güçlendirilmesi gereklidir. Küçük ölçekli tarım potansiyelini en iyi şekilde değerlendirmenin temel koşulu, tarımsal sanayi ve pazar spekülasyonları tarafından tehdit edilmekte olan mevcut çiftçilerin tahliye edilme ya da yerlerinden sürülme tehlikelerine karşı korumak ve yeniden pay etme yoluyla bu çiftçilerin ekstra arazilere erişimlerini sağlamaktır. Ülkeler, çeşitli enstitüler ve kurumlar ithalat pazarlarını göz ardı ederek yerel pazarları ve çiftçileri temel alan daha içe dönük bir strateji izleyerek mevcut politikalarını tersine çevirmelidir.

Kaynakça

Davis D.R. (2009) "*Declining Fruit and Vegetable Nutrient Composition:What is the Evidence?"* HortScience 44:15-19

FAO, *Dünyada Gıda Güvenliği ve Beslenme Raporu* (2020) (http://www.fao.org/publications/sofi/en/) Erişim Tarihi :02.12.2020)

FAO, 2003. *Trade Reforms and Food Security*. (http://www.fao.org/3/a-y4671e.pdf) Erişim Tarihi:01.12.2020

Fotourehchi, Z ve Şahinöz, A. (2016), *Çevre Ekonomisi ve Politikaları*, İmaj Yayınevi, Ankara

Godfray, H. C. J., Beddington, J. R., Crute, I. R., Haddad, L., Lawrence, D.,Muir, J. F., Toulmin, C. (2010). *Food Security: The challenge of feeding 9 billionpeople.Science*, 327(5967), 812e818. http://dx.doi.org/10.1126/science.1185383.Gossner

Global Network Against Food Crises Report(2020) (http://www.fightfoodcrises.net/food-crises-and-covid-19/en/ Erişim Tarihi: 03.12.2020)

Heinberg ve Bomford (2016); *Tarım ve Gıdanın Dönüşümü*, Ekoloji Serisi-35; Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul

Hoering U.(2016), *Gıda Bağımsızlığı, Ekoloji Serisi-32*, Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul

Koç M.(2013), *Küresel Gıda Düzeni Kriz Derinleşirken*, Notabene Yayınları, Ankara

Malthus, T.R. (1798). *An Essay on the Principle of Population,* London (Electronic Scholarly Publishing Project http://www.esp.org, Erişim tarihi: 29.11.2020)

Mazı Fikret ve Tan Mehmet (2009), Nüfus Artışı Kaynak Tüketimi ve Çevre, *Mevzuat Dergisi*, Yıl:12, Sayı:136

Mazoyer M., Roudar Laurence (2009), *Dünya Tarım Tarihi Neolitik Çağdan Günümüz Krize*, Epos Yayınları, Ankara

Nyleni Forumu; https://www.karasaban.net/nyleni-avrupa-forumu-toplaniyor/, Erişim tarihi: 20.11.2019

Patel, R. (2013) The Long Green Revolution. *The Journal of Peasant Studies.* 40:1, 1-63,

Tauger M, (2011) *Agriculture In World History*, Routledge, London

Özkaya T. (2007), Tohumda Tekelleşme ve Etkileri, Tarım Ekonomisi 7 Dergisi 2007; 13 (2) : 39 – 48, Erişim: http://journal.tarekoder.org/en/download/article-file/253379

İCRA VEKİLLERİ HEYETİ PROGRAMLARINA YANSIYAN SOSYAL POLİTİKA SÖYLEMLERİ (3 MAYIS 1920-29 EKİM 1923)

Muammer SALİM
Süleyman Demirel Üniversitesi/Eğirdir Sağlık Hiz. MYO
muammersalim@sdu.edu.tr ORCID NO: 0000-0002-4708-0189

Özet
23 Nisan 1920 tarihinde kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi, 3 Mayıs 1920-29 Ekim 1923 tarihleri arasında, meclis hükümet modeline dayanan icra vekilleri heyetleri aracılığıyla, milletin maddi ve manevi gücünü arkasına alarak hem memleketin içinde bulunduğu varlık-yokluk mücadelesini hem de toplumsal hayata ilişkin kamusal hizmetleri sevk ve idare etmiştir. Bu çalışma, sözü edilen olağanüstü koşulların geçerli olduğu dönemde mecliste oluşturulan icra vekilleri heyetlerinin programlarına yansıyan sosyal politika söylemlerini odağına almaktadır. Meclis hükümeti modeline göre çalışan Türkiye Büyük Millet Meclisi içinde, 3 Mayıs 1920-29 Ekim 1923 tarihi aralığında toplam dört kez icra vekilleri heyeti kurulduğu görülmektedir. Mevzubahis dönemde kurulan heyetlerin ortak önceliği, topyekûn bir biçimde verilen bağımsızlık mücadelesinden zaferle çıkmaktır. Görev alan icra vekilleri heyetlerinden ikisi (I. İcra Vekilleri Heyeti ve IV. İcra Vekilleri Heyeti) görece kapsamlı hükümet programı açıklamıştır. Eğitim ve sağlık başta olmak üzere toplum yaşamına ilişkin bazı alanlarda heyetlerin programına yansıyan sosyal politik söylemler, günümüz modern sosyal politika anlayışına göre sınırlı kalmakla beraber, vurgu millet ve devletin içinde bulunduğu halet-i ruhiye ile uyumlu olarak güçlü birey, toplum ve devlet düzeni üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İcra Vekilleri Heyeti, Sosyal Politika, Söylem

SOCIAL POLICY DISCOURSES REFLECTED ON CABINET OF EXECUTIVE MINISTERS PROGRAMS (MAY 3, 1920-OCTOBER 29, 1923)

Abstract
Founded on April 23, 1920, The Grand National Assembly of Turkey took the material and spiritual power of the nation behind it through the cabinet of executive ministers, which are the model of parliamentary government between May 3, 1920 and October 29, 1923. The Grand National Assembly of Turkey managed both the struggle of existence and absence in the country, as well as public services related to social life. This study focuses on the social policy discourses reflected in the programs of the cabinet of executive ministers created in parliament during the period when the said extraordinary conditions were valid. Between May 3, 1920 and October 29, 1923, the cabinet of executive ministers was established on a total of four occasions in the Grand National Assembly of Turkey running according to the model of parliamentary government. The common priority of the delegations established in the present period was to emerge victorious from the struggle for independence in an all-out form. Two of the cabinet of executive ministers (The 1st Cabinet of Executive Ministers and The 2nd Cabinet of Executive Ministers) announced a relatively comprehensive government program. Although the social political discourses reflected in the delegation's program in some areas related to social life, especially education and health, are limited according to today's modern understanding of social policy, the emphasis is on the strong individual, society and state order in accordance with the mood of the nation and the state.

Keywords: Cabinet Of Executive Ministers, Social Policy, Discourse,

1. GİRİŞ

20.yüzyılın ilk çeyreği, Osmanlı Devleti'nin yıkılışı ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşu gibi Türk toplum ve devlet hayatı açısından son derece önemli gelişmeleri içerisinde barındırmaktadır. Dönemin sonuna doğru, siyasal açıdan devletin rejimi belirlenmiş ve millî egemenlik kurucu ilke olarak ilan edilmiştir. 23 Nisan 1920'de, Ankara'da açılışı yapılan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) toplanan vekiller, Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde memleketin kaderine yön verme sorumluluğunu üstlenerek ülkenin bağımsızlık mücadelesini yürütmüş ve cumhuriyetin alt yapısını

hazırlamışlardır. TBMM, bu dönemde, kendi içinde oluşturduğu hükümet modeli ile bir yandan Millî Mücadele'yi sürdürürken, diğer yandan milletin toplumsal yaşamda ihtiyaç duyduğu temel faaliyetlerin yerine getirilmesine çaba harcamıştır.

Bu çalışmada, 3 Mayıs 1920-29 Ekim 1923 tarihleri arasında, TBMM içinden çıkan hükümetlerin ya da o dönemdeki adıyla icra vekilleri heyetlerinin, sağlıktan eğitime, ekonomiden sosyal hizmetlere değin bir dizi faaliyet alanına ilişkin benimsedikleri genel yaklaşım bağlamında programlarına yansıyan sosyal politika söylemleri anlaşılmaya/yorumlanmaya çalışılmıştır.

2. TEMEL KAVRAMLAR

Sosyal politika, çalışma kapsamında öne çıkan kavramlardan birisidir. Talas (1990: 31), sosyal politikayı "toplumda var olan sosyal sınıfların ilişkileri, hareketleri, savaşımları ve çelişkileri karşısında devleti ve hukuksal düzeni ayakta tutmaya, korumaya dönük çalışmalar" olarak tanımlamaktadır. Koray'a göre (2005: 33-36), örnekleri ilk olarak Almanya'da karşımıza çıkan sosyal politikalar bağlamında; önceleri, sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkan, çalışma ve emek yaşamına özgü sorunlar karşısında işçileri korumaya yönelik uygulamalara ağırlık verilmiştir. Zaman içinde bu bakış açısı değişime uğrayarak, toplumsal yaşamın ortaya çıkardığı sorunların sadece işçileri olumsuz etkilemediği savunulmaya başlanmıştır. Neticede sosyal politikalar perspektifinde, çalışanların yanı sıra toplumdaki diğer sınıf veya grup haklarının korunmasına yönelik zihniyet dönüşümü yaşanmıştır. Böylelikle sosyal politika uygulamalarının hedefi, huzur ve refah artışını mümkün olduğunca toplumun geneline yaymak olarak genişlemiştir.

Çalışmada üzerinde durulan kavramlardan bir diğeri icra vekilleri heyetidir. Bu heyeti; TBMM içinde, meclis hükümeti modeline göre kurulan ve işleyen bir tür bakanlar kurulu şeklinde tanımlamak mümkündür. Açılışının ardından TBMM, olağan üstü koşullar sebebiyle, yasama yetkisinin yanı sıra yürütme yetkisini de uhdesinde toplayarak hareket etmiştir. Cumhuriyet'in ilanına kadar iş başına gelen TBMM hükümetleri, icra vekilleri heyeti adıyla anılmıştır (T.C Başbakanlık, 2014: 19). Çalışma, heyet programları üzerinden ilerlemektedir. Bu programlar, millet adına devletin yürütme gücünü kullanan icra vekilleri heyetlerinin, belli bir dönem içinde uygulamaya geçirmeyi taahhüt ettikleri genel politikaları ifade etmektedir. Bu çalışmada, taşıdıkları mana itibariyle heyet programları, yapılacak işleri dile getiren beyannameler niteliğiyle ele alınmıştır. Heyet programlarında kullanılan söylemler, aynı zamanda siyasal meşruiyetin yaratılmasına imkân tanıyan geleceğe yönelik vaatler olarak da yorumlanabilir.

Çalışma kapsamında tanımlanması gerekli görülen son kavram söylemdir. Dilbilimsel bir kavram olan söylem farklı anlamlarda kullanılabilmektedir. Bunların başında, Roland Barthes ve Michel Foucault gibi filozofların dikkatleri çektiği; dilin, ideolojik tasavvurları kitlelerin zihin dünyalarına kodlama ve örgütleme gibi iktidar mücadelelerinin arka planı olduğuna yönelik eleştirel kullanımı gelmektedir. Bu çalışmada kullanıldığı biçimiyle söylem kavramının, Cevizci'nin (1999: 795) ifade ettiği, dilin sözlü veya yazılı biçimde aktüelleşerek bir faaliyet alanına yönelik çağrışımlar yaratma gücünden çıkarımlar yapılmaktadır.

3. İCRA VEKİLLERİ HEYETİ VE YÖNETİMSEL ÖZELLİKLERİ

Osmanlı Devleti'nin yıkılışına yakın günlerde, İtilaf devletlerin İstanbul'u işgal etmesinin ardından son kez 18 Mart 1920'de toplanan Meclis-i Mebusan, mevcut şartlar altında meclis çalışmalarının mümkün olmadığı, meclisin güven içinde çalışmalarını yürütebileceği koşulların yaratılacağı zamana kadar meclis toplantılarının ertelenmesi kararını almıştır. Millî Mücadele'yi meşru zeminde, örgütlü bir biçimde yürütme ilkesiyle hareket eden Mustafa Kemal Atatürk, bu durum karşısında Anadolu'daki valilikler ve ordu birlikleriyle irtibata geçerek, Ankara'da kurucu bir meclis oluşturulacağını ilan etmiştir. O, meclise üye seçimlerine ilişkin detayların belirlenmesine yönelik çalışmaların da merkezinde bulunmuştur. Nihayetinde TBMM, 23 Nisan 1920 günü, Ankara'da, yeni seçilen vekiller ve İstanbul'daki Meclis-i Mebusan'dan ayrılarak Anadolu'daki bağımsızlık hareketine katılan mebusların bir araya gelmesiyle birlikte toplanmıştır (Demirel, 2003: 81-83).

Mustafa Kemal Atatürk, 24 Nisan 1920 günü ilk başkanı olarak seçildiği mecliste yaptığı konuşmasında, ülkenin nasıl yönetileceğine ilişkin genel bir çerçeve çizmiş, içinde bulunulan olağanüstü koşullar sebebiyle TBMM'nin sadece kanun yapma veya denetleme gibi yasama göreviyle uğraşmasının yeterli olmayacağını, aynı zamanda milletin mukadderatına yön verme gayreti içerisinde doğrudan bulunması gerektiğini savunmuştur. Meclisin bu kutsal görevi yerine getirirken, herhangi bir şahıs, mevki veya kurumun gücüyle baskılanamayacağını özellikle vurgulamıştır (Çoker, 1994: 769-770). Neticede, Atatürk'ün önerdiği doğrultuda, hızlı kararlar alarak bunları uygulayabilen meclis hükümet modeline göre hareket edilmesi sistemi kabul edilmiştir. Bu çerçevede, meclis adına, meclis üyelerinden seçilmiş vekillerden oluşan bir heyetin hükümet işlerini yürütmesi ve vekillerin hem tek başlarına hem de heyet olarak meclise karşı sorumlu olması prensibi kabul edilmiştir. Meclis başkanı ise meclisi temsil ettiği için aynı zamanda heyetin de başkanı olarak kabul edilmiştir. Sözü edilen sürecin nasıl yürütüleceğini ele alan kanun metni, Mustafa Kemal Atatürk'ün öncülüğünde meclise öneri olarak sunulmuş ve 2 Mayıs 1920 günü kabul edilen 3 Sayılı "Büyük Millet Meclisi İcra Vekillerinin Sureti İntihabına Dair Kanun" ile yasalaşmıştır (Sönmez, 2000: 442-443).

TBMM'nin açılmasının ardından, 25 Nisan 1920 tarihli ve 5 numaralı meclis kararıyla oluşturulan, yürütme organının teşekkülüne kadar Mustafa Kemal Atatürk'ün başkanlığında çalışan, geçiş hükümeti niteliğindeki Muvakkat İcra Encümeni'nin görevi, kabul edilen 3 sayılı kanunla sona ermiştir. 3 Mayıs 1920'de, I. İcra Vekilleri Heyeti'nin seçimi gerçekleştirilmiştir. Meclis başkanının liderliğindeki heyet, başlangıçta 11 vekilden oluşmuştur. Heyet vekilleri, günümüzün icracı bakanları statüsündedir. Kanunda geçtiği adıyla bakanlıklar; Umur-ı Şer'iye Vekaleti (Din İşleri), Müdafaa-i Milliye Vekaleti (Millî Savunma), Adliye Vekaleti, Dahiliye Vekaleti (İç İşleri), Hariciye Vekaleti (Dış İşleri), Maliye Vekaleti, Maarif Vekaleti (Eğitim), Nafia Vekaleti (Bayındırlık), Umur-ı İktisadiye Vekaleti (Ekonomi İşleri), Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekaleti (Sağlık ve Sosyal Yardım), Erkan-ı Harbiye Umumiye Vekaleti (Genel Kurmay) isimleriyle kurulmuştur. Zaman içinde icra vekilleri heyetinin seçimine ilişkin meclis çalışmalarına yön veren mevzuatta değişikliklere gidilmiştir. Bu değişikliklerden ilki, 4 Kasım 1920'de kabul edilen 47 Sayılı "İcra Vekilleri Kanununun İkinci Maddesini Muaddil Kanun" ile yapılmıştır. Yapılan değişiklikle, icra vekilleri heyet üyelerinin, TBMM başkanının göstereceği adaylar arasından salt çoğunluk esasına göre seçimi esasına geçilmiştir. Daha sonra, 20 Ocak 1921 tarihinde kabul edilen yeni devletin ilk anayasası "Teşkilat-ı Esasiye" ile birlikte, icra vekilleri heyetinin kendi içinden birisini başkan seçmeye amir olduğu hükmü yürürlüğe girmiştir. Ardından 8 Temmuz 1922 tarihinde, 244 Sayılı "İcra Vekillerinin Sureti İntihabına Dair Kanun" ile yeni bir değişikliğe gidilmiş, icra vekilleri heyeti reisi ve üyelerinin TBMM tarafından, gizli oy ve salt çoğunluk ilkesine göre seçilmesi yöntemi benimsenmiştir. Ayrıca, Lozan Barış Antlaşması'nda kabul edilen maddelerden birisi olan, nüfus mübadelesine ilişkin hususların yerine getirilmesini kolaylaştırmak amacıyla, 13 Ekim 1923 tarihinde 352 Sayılı "Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti İhdasına Dair Kanun" ile icracı 11 bakanlığa ek olarak Mübadele, İmar ve İskân Vekaleti kurularak icra vekilleri heyetine dahil edilmiştir (T.C Başbakanlık, 2014: 18-19). Teknik işleyişine yön veren hukuki alt yapısı açısından yukarıda kısaca özetlenen gelişmeler eşliğinde, 3 Mayıs 1920-29 Ekim 1923 tarihi aralığında dört kez icra vekilleri heyeti kurulmuştur. Çalışmanın bundan sonraki kısmında, kurulan bu heyetlerin programlarına yansıyan sosyal politika söylemleri üzerinde durulmaktadır.

4. HEYETLERİN PROGRAMLARINA YANSIYAN SOSYAL POLİTİKA SÖYLEMLERİ

Başkanlığını Mustafa Kemal Atatürk'ün yaptığı I. İcra Vekilleri Heyeti, 3 Mayıs 1920-24 Ocak 1921 tarihleri arasında görev yapmıştır (Neziroğlu ve Yılmaz, 2013: 38). Heyetin programı, 9 Mayıs 1920 tarihinde, Rıza Nur Bey tarafından TBMM'de okunmuştur (TBMM Tutanak Dergisi, 1920: 241-245). Rıza Nur Bey, milletin içinde bulunduğu olağanüstü koşullar sebebiyle üzerinde uzun uzadıya çalışılmış bir program hazırlanamadığını, buna yetecek vakitlerinin bulunmadığını dile getirmiştir. Buna rağmen, meclis tutanaklarından, programın mecliste takdirle karşılandığı anlaşılmaktadır. Sosyal politikalar bağlamında heyet programında öne çıkan söylemler aşağıda ele alınmıştır.

Heyet programında, millet, bütün karamsar gelişmelere karşılık yegâne dayanak noktası olarak işaret edilmektedir. Sadece dışarıdan saldıran düşmanlara karşı verilen Millî Mücadele bağlamında değil,

aynı zamanda vatan sathında karşılaşılacak her türlü sorunun üstesinden gelmede milletin birlik ve beraberlik duygularına, dayanışma ruhuna güvenildiği vurgulanmaktadır.

Programda, halkın refah ve huzuru için gerekli tedbirlerin alınması amacıyla ekonomi politikaları üzerinde hassasiyetle durulduğu görülmektedir. Çok uzun zamandan beri, halkın büyük kısmının kaderinin bir parçasına dönüşen yoksulluğu değiştirmek için güçlü bir irade ortaya koyulmaktadır. Milleti ekonomik açıdan mahveden ve aynı zamanda düşmanların çıkarına olan koşulların ortadan kaldırılacağı vaat edilmektedir. Ekonomik alanda, dış devletlerle ortak çıkarlara dayalı bir eksende hareket edileceği ifade edilmektedir. Milletin kötü kaderinin, refah ve mutluluğun artışıyla dönüşeceği savunulmaktadır.

Programın sağlık alanında yer alan mesajlarda, ihtiyaç duyulan tıbbi araç-gereç ve ilaçların teminine, ülkenin sahip olduğu maddi kaynaklarla bağlantılı olarak çalışılacağı, özellikle sıtma ve frengi gibi bulaşıcı hastalıklarla mücadelede yeterli tedbirlerin alınacağına yönelik tespitler göze çarpmaktadır. Eğitim alanında ise dinî ve millî yönü öne çıkan politikalarla, çocuklara hayat savaşında kendi kendine yeterek ayakta kalmalarına yarayacak girişimci gücü ve özgüveni aşılayacak, şuurlu bireyler olarak yetişmelerini sağlayacak bir yaklaşım sergileneceği vurgulanmaktadır. Programda sosyal politikalar bağlamında dikkatleri çeken bir diğer konu başlığı adalet hizmetleridir. Bu bağlamda adalet hizmetlerinin etkin bir biçimde yürütülebilmesi için gerekli kaynakların geliştirileceği ifade edilmekte ve özellikle adaletin tesisinde son derece önemli olan hakimlerin özlük haklarının güçlendirilmesi üzerinde durulmaktadır. İnşa edilecek yeni adalet sistemiyle, milletin ihtiyaç duyduğu adaletin, hızlı ve tatmin edici bir biçimde yerine getirileceği savunulmaktadır.

Başkanlığını Fevzi Paşa'nın (Çakmak) yaptığı II. İcra Vekilleri Heyeti, 24 Ocak 1921-9 Temmuz 1921 tarihleri arasında görev yapmıştır. Heyet meclise hükümet programı sunmamıştır (Neziroğlu ve Yılmaz, 2013: 50). III. İcra Vekilleri Heyeti, 12 Temmuz 1922-4 Ağustos 1923 tarihleri arasında görevde kalmış ve başkanlığını Hüseyin Rauf Bey (Orbay) yapmıştır. Bakanlıklara seçilen vekillerin, mecliste yaptığı teşekkür konuşmasında dile getirdikleri bakanlık alanlarına ilişkin iyi niyet dilekleri haricinde, II. İcra Vekilleri Heyeti gibi hükümet programı sunmadıkları görülmektedir (Neziroğlu ve Yılmaz, 2013: 56).

Başkanlığını Ali Fethi Bey'in (Orbay) yaptığı IV. İcra Vekilleri Heyeti, 14 Ağustos 1923-27 Ekim 1923 tarihleri arasında görevde kalmıştır (Neziroğlu ve Yılmaz, 2013: 64). Meclis hükümeti modeline göre kurulan icra vekilleri heyetleri içinde, en kapsamlı hükümet programının bu heyet tarafından hazırlandığı görülmektedir. Bunda, Millî Mücadele'nin başarıyla sonuçlanmasına doğru hızla yol alınması, memleketin içinde bulunduğu olağanüstü koşulların görece hafiflemesi ve milletin diğer sorunları üzerine çözümler üretme ihtiyacının giderek belirginleşmesinin etkili olduğu düşünülmektedir. Heyet programı, 5 Eylül 1923 günü, heyet başkanı Ali Fethi Bey tarafından TBMM'de okunmuştur (TBMM Tutanak Dergisi, 1923: 419-428). Sosyal politikalar bağlamında heyet programında öne çıkan söylemler aşağıda ele alınmıştır.

Heyet programı, Osmanlı yönetim anlayışını, plansızlık ve programsızlıkla eleştirerek başlamaktadır. Eski düzende, gelecek nesilleri düşünmeden ve günü kurtaran bir anlayışla hareket edilmesiyle milletin yoksulluğa sürüklendiği, dolayısıyla toplumun modern imkânların gerisinde kaldığı tespiti yapılmaktadır. Programda, ekonomi politikalarında gelir-gider dengesi gözetilen bir bütçe anlayışı ile hareket edileceği, sahip olunmayan kaynakların harcanmayacağı, bir nevi, geçmişte olduğu gibi geleceğin ipotek edilmeyeceği vurgulanmaktadır. Ayrıca, köylünün sırtında yük olan vergilerin hafifletilerek adil bir vergi sistemi inşa edileceği vaat edilmektedir.

Heyet programında, milletin ekonomik açıdan refah seviyesinin yükseltilmesi amacıyla ormanların ve madenlerin bilimsel yaklaşımlar eşliğinde işletileceği dile getirilmektedir. İhracatın ithalatı karşılama oranındaki aleyhteki farkının, toplumsal açıdan yoksulluğu körüklediği savunulmakta, bu durumun üstesinden gelmeye yönelik adımlar atılacağı ve dengenin kurulacağı beyan edilmektedir. Bütçe açığının giderilmesinde, tarımsal üretim, ormanlar ve madenler gibi kaynakların rasyonel kullanımının işe yarayacağı savunulmaktadır. Tarım, toplumsal kalkınmanın lokomotif sektörü olarak işaret

edilmektedir. Ayrıca tarımsal ürünlere bağlı sanayileşme politikaları üzerinde durulmaktadır. Tarımsal gelişme eşliğinde, tarımla doğrudan veyahut dolaylı yollarla ilişkili diğer sektörlerde de genişleme olacağı ve böylelikle iş olanaklarında artış yaşanacağı hesap edilmektedir. Bu amaçlar doğrultusunda mesleki eğitim faaliyetlerinin yürütüleceği belirtilmektedir. Köylüyü; finans, kredi, tohum, makine, modern tarım yöntemleri açısından destekleme, ürettiğini satabileceği işletme ve kooperatiflerin kurulması aracılığıyla geliştirme anlayışıyla hareket edileceği dile getirilmektedir. Sanayi ve ticaretin geliştirilmesi için yatırımlar yapılmasına ve bu alanda ihtiyaç duyulan insan kaynağının yetiştirilmesine öncelik verileceği üzerinde durulmaktadır.

Programda, kamu çalışanlarının ehliyet ve liyakate göre seçileceği, eski düzendeki gibi iltimasa fırsat verilmeyeceği mesajı verilirken, kamu görevlilerinin özlük haklarına ilişkin iyileştirmeler yapılacağı ve böylece toplumda çalışanlar arasında önemli bir kesimi oluşturan kamu görevlilerinin refahının yükseltileceği beyan edilmektedir. Programda, adaletin hızlı ve tatmin edici düzeyde tecellisi için adalet teşkilatının ıslahına, medeni toplumlarınkine benzer yasaların hazırlanmasına, hakimlerin liyakatleri üzerine görevlendirilmesine vurgu yapıldığı görülmektedir. Ayrıca toplumsal düzenin sağlıklı işleyişi için asayiş sorunun çözümüne yönelik çaba harcanacağı, suç oranlarının düşürülmesi amacıyla jandarma ve polis gibi devletin kolluk gücünün geliştirileceği beyan edilmektedir. Yeni cezaevlerinin inşası veya mevcutların tadilatının gerçekleştirilmesi planlanmaktadır. Programda, sosyolojik açıdan din kurumunun gücünü, toplumsal düzenin sağlıklı işleyişi için kullanma düşüncesiyle hareket edildiği görülmektedir. Bu doğrultuda toplum hayatında ihtiyaç duyulan din adamlarının yetiştirilmesi için gerekli adımların atılacağı, bu ihtiyacı karşılamada başvurulacak kurumlarda ıslah çalışmalarının yapılacağı ifade edilmektedir.

Programın üzerinde en çok durduğu alanlardan birisi eğitimdir. Heyetin eğitim alanına ilişkin öne çıkan söylemlerinden bu alanda bir tür seferberlik ilan edileceği anlaşılmaktadır. Devletin içinde bulunduğu koşullardan kurtarılmasında eğitim en güçlü araç olarak görülmektedir. Öncelikle yetişen yeni nesiller başta olmak üzere toplumun bütün kesimlerinin eğitimi üzerinde hassasiyetle durulacağı ifade edilmektedir. Aydın, yetenekli ve toplumu ileriye taşıyacak bireyler yetiştirilmesi arzulanmaktadır. Yetenekli çocukların memlekete kazandırılması amacıyla gerekli durumlarda ekonomik açıdan desteklenmeleri, hatta yurt dışına tahsile gönderilmeleri planlanmaktadır. Bu bağlamda özellikle yoksul öğrencilerin eğitiminde devletin üstleneceği sorumluluk vurgulanmaktadır. Eğitim sisteminin başta insan kaynağı, fiziki mekân, araç-gereç bakımından alt yapısının güçlendirileceği vaat edilmektedir. Ayrıca mesleki eğitimin geliştirilmesi bağlamında güçlü adımlar atılacağı ileri sürülmektedir. Genel olarak halkın, eğitim faaliyetlerinin bir parçası olduğunda donanımlı bireylere dönüşeceği savunulmaktadır. Bu doğrultuda öğrenme sürecinin basitleştirilmesi üzerinde durulmaktadır. Sistemin bu düşünceyi uygulanabilir kılmasına dikkat edileceği belirtilmektedir. İlkokul düzeyinde zorunlu eğitime geçileceği, kız çocuklarının okutulmasına yönelik her türlü olanakların kullanılacağı ifade edilmektedir. Türk ordusuna, memleketin sadece savunmasında değil, cahilliğe karşı verilen büyük savaşta da (okuma-yazma seferberliği) görev verilmesi planlanmaktadır. Eğitim seferberliğinin yürütülebilmesi amacıyla öğretmen okullarının açılması ve ihtiyaç duyulan öğretmenlerin yetiştirilmesi üzerinde durulan konu başlıkları arasındadır. Yeni eğitim anlayışı eşliğinde fikri, bedeni, ahlaki ve sosyal açıdan güçlü ve donanımlı bireyler yetiştirileceği, böylelikle güçlü birey-güçlü toplum ilişkisinin daha kolay kurulacağı savunulmaktadır.

Heyet programında, tıbbın bilimsel gereklerini yerine getirebilecek bir sağlık teşkilatı ve hizmetlerinin oluşturulması amacıyla bütçeden yatırımlara gerekli payın ayrılacağı vaat edilmektedir. Verem, frengi ve sıtma gibi bulaşıcı hastalıklarla mücadele, toplumsal sağlık açısından son derece önemli görülmektedir. Programın üzerinde hassasiyetle durduğu bir başka husus, şehitlerin korunmaya muhtaç durumdaki çocuklarıdır. Sosyo-ekonomik açıdan toplumun dezavantajlı grupları arasında yer alan ve sayıları Kurtuluş Savaşı boyunca giderek artmış olan bu çocukların korunmasına yönelik hizmetlerin güçlendirileceği vurgulanmaktadır. Osmanlı toplum yaşamında sosyal hayata ilişkin önemli görevler yerine getirmiş vakıf kurumlarının, yerelden yönetilmelerine yönelik çalışmalar yapılması planlanmaktadır. Programda, ayrıca, nüfus kayıtlarının medeni dünyada olduğu gibi teknik ve hukuki açıdan esaslı bir biçimde tutulacağı vaat edilmektedir.

5. SONUÇ

Bir toplumsal düzenin sağlıklı işlemesine önemli düzeyde katkı sunan çabaların başında, o toplumun sosyo-ekonomik yapısında zaman içinde ortaya çıkma eğilimi artan işsizlik, yoksulluk veya gelir dağılımı gibi adaletsizliklere ve bu eşitsizliklerden etkilenen toplum kesimlerinin lehine toplumsal yaşama hukuksal araçlarla müdahale eden kamusal faaliyetler gelmektedir. Genel olarak sosyal politika başlığı altında toplanan söz konusu faaliyetlerin yerine getirilmesinde ise devletin yürütme erkini kullanan hükümetler sorumludur. Bu çalışma, Türkiye'nin tarihi açısından çok özel bir zaman diliminde, TBMM'nin açılmasından Cumhuriyet'in ilanına kadar geçen sürede hem yasama hem de yürütme gücünü elinde bulundurarak mecliste kurulan icra vekilleri heyetlerinin programlarına yansıyan sosyal politika söylemlerini konu edinmiştir. Bu dönemde, Millî Mücadele'nin yürütüldüğü olağanüstü koşullar sebebiyle birincil öncelik, vatan ve milletin özgür kılınmasıdır. Ancak toplumsal yaşamı düzenleyici ve özellikle zor koşullar altında yaşayanları güçlendirmeye yönelik politikalara da ihtiyaç duyulduğu göz önünde bulundurulmaktadır. Bu bağlamda sağlıktan eğitime, ekonomiden sosyal hizmetlere değin bir dizi faaliyet alanına ilişkin benimsenen genel sosyal politik yaklaşım heyet programlarına söylemler bazında yansımıştır. Belirtilen dönemde toplam dört kez icra vekilleri heyeti kurulduğu görülmektedir. Bunlardan ikisinin, I. İcra Vekilleri Heyeti ve IV. İcra Vekilleri Heyeti, meclise heyet programı sunduğu, diğer ikisinin, II. İcra Vekilleri Heyeti ve III. İcra Vekilleri heyeti, ise kendilerinden önceki heyetin açıkladığı programı sahiplenerek çalışmalarına devam ettiği görülmektedir. Bu durumun nedenleri arasında, I. İcra Vekilleri Heyeti programına aynen sahip çıkma düşüncesiyle hareket edilmesinin yanı sıra Millî Mücadele'nin en sancılı dönemlerinden geçilmesi sebebiyle ayrıca bir program hazırlamaya yeterli düzeyde zaman bulunamamış olmasını ileri sürmek mümkündür.

I. İcra Vekilleri Heyeti programının, tam manasıyla varlık-yokluk mücadelesi yürütülen ve sonucun ne olacağı bilinmeyen dönem koşullarına rağmen sosyal politika söylemleri bakımından güçlü mesajlar taşıdığı düşünülmektedir. Programda başvurulan söylemlerle, yoksullar ve diğer dezavantajlı kesimlerin hayatlarına doğrudan müdahalede bulunulacağına ilişkin herhangi bir mesaj ortaya koyulmasa da, bütüncül açıdan değerlendirildiğinde özellikle ekonomi politikalarındaki atılımla ortaya çıkacak pozitif değişim dalgasının milletin gelir seviyesinde hissedilir bir iyileşme yaratacağı ve netice itibariyle bunun, vatan sathında yaygın olan yoksulluğu azaltarak, refah artışını ve dolayısıyla huzuru getireceği işaret edilmektedir. Heyet nazariyesinde, yoksullar başta olmak üzere toplumun diğer dezavantajlı kesimlerinin ihtiyaç duyduğu yardım ve destek için en güvenilir güç kaynağının milletin dayanışmacı ruhu olduğu anlaşılmaktadır. Programda, güçlü millet-güçlü devlet arayışını kolaylaştıracak önemli bir alan olarak hukuk vurgusunun öne çıktığı görülmektedir. Bunun söylem bazında ifadesi adaletin mülkün temeli olduğudur. Adaletin tatmin edici düzeyde tesis edilemediği bir düzende, arzu edilen atılımların gerçekleştirilmesinin mümkün olmadığını, geçmişten beri tecrübe eden bir toplumun içinden çıkan heyet üyelerinin düşüncesinde, adaletin tesisinin en önemli konu başlıklarından birisi olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu noktada hukukun kamusal hizmet boyutuyla adalet seviyesine indirgenmiş olduğu dikkatleri çekmektedir.

IV. İcra Vekilleri Heyeti programı sosyal politika söylemleri bakımından değerlendirildiğinde, programda, inşa edilmekte olan yeni devlet ve toplum düzeniyle bir tür ideal gelecek yaratma arzusunun ön plana çıktığı düşünülmektedir. Bu yönüyle yeni devletin ekonomik alanda vereceği mücadelenin belkemiğini tarım sektörünün oluşturacağı anlaşılmaktadır. Nüfusunun büyük bölümü kırsalda yaşayan, endüstrileşmenin gelişmediği bir toplumsal düzende, sosyo-ekonomik refahı yükseltmek için böyle bir strateji benimsemenin realist olduğunu dile getirmek gerekir. Programın eğitim alanına ilişkin söylemleri eğitim alanında kapsamlı bir seferberlik yürütüleceğini ortaya koymaktadır. Ayrıca korunmaya muhtaç çocuklar hususunda programda yer alan tespitler, sosyal hizmetler alanında özellikle kurum bakımı hizmetlerinin yaygınlaştırılacağı izlenimi vermektedir.

Devlet katında, her açıdan donanımlı ve sağlıklı bireylerden teşekkül eden bir millet yaratma ihtiyacı, ele alınan programlarda öne çıkan sosyal politika söylemlerinin ortak noktası olduğu düşünülmektedir. Milletin fiziki ve ruhsal açıdan olduğu kadar hayata karşı da kuvvetli bir biçimde ayakta kalmasına duyulan ihtiyaç aynı zamanda devletin geleceğine ilişkin beklentiyle örtüşmektedir. Diğer bir ifadeyle milletin kaderi devletin kaderi olarak görülmektedir. Bu bağlamda derinden hissedilen beka kaygısının

önüne ancak güçlü birey-güçlü toplum-güçlü devlet denklemiyle geçilebileceğine kuvvetli bir inanç geliştirildiği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

CEVİZCİ, A. (1999), *Felsefe Sözlüğü,* İstanbul: Paradigma.

ÇOKER, F. (1994), *Türk Parlamento Tarihi: Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-23 Cilt 1,* Ankara: TBMM Vakfı Yayınları.

DEMİREL, A. (2003), *Birinci Meclis'te Muhalefet: İkinci Grup,* İstanbul: İletişim.

KORAY, M. (2005), *Sosyal Politika,* Ankara: İmge.

NEZİROĞLU, İ. ve YILMAZ, T. (2013), *Hükümetler- Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri Cilt 1,* Ankara: TBMM Basımevi.

SÖNMEZ, N. (2000), I. Mecliste Gruplar İlişkisine Bir Örnek: İcra Vekillerinin Seçimine Dair Kanun Görüşmeleri, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* 16(47), 441-489.

TALAS, C. (1990), *Toplumsal Politika,* Ankara: İmge

TBMM Tutanak Dergisi (1920), Devre I, İçtima Senesi I, Toplantı 13, Cilt:1.

TBMM Tutanak Dergisi (1923), Devre II, İçtima Senesi I, Toplantı 14, Cilt:1.

T.C Başbakanlık, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü (2014), *Dünden Bugüne Başbakanlık (1920-2014),* Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.

INVESTIGATION OF THE EFFECTS OF GDP PER CAPITA, CARBONDIOXIDE EMISSION, TRADE AND TECHNOLOGICAL INNOVATION ON THE ELECTRICITY GENERATION FROM RENEWABLE ENERGY IN TURKEY

Gülfer Vural
Istanbul Medeniyet University / Department of Economics
gulfer.vural@medeniyet.edu.tr ORCID: 0000-0002-7297-7545

Abstract
Due to detrimental effects of fossil fuels on the environment, policy makers in many countries started to implement renewable energy policies aiming to replace fossil fuels by renewable energy resources. In order to develop appropriate renewable energy strategies, determining how the essential factors affect renewable energy generation is important. In this study, the effects of GDP per capita, carbon dioxide emission per capita, trade and technological innovation on the electricity generation from renewable energy resources in Turkey over the 1984-2016 period are investigated. The empirical analysis is carried out by employing Ordinary Least Squares (OLS). According to the empirical results, GDP per capita and carbon dioxide emissions have positive and statistically significant effect on per capita renewable energy production. Although the signs of the estimated coefficients of technological innovation and trade are positive, the coefficients are not statistically significant.

Keywords: Renewable Energy, Electricity Generation, Economic Growth, Carbondioxide Emission

1. INTRODUCTION

It is a well known fact that usage of fossil fuels releases carbon dioxide and other hazardous gases and results in global warming and climate change. Droughts, floods, extinction of animal species, plant species and water resources are some of the drastic effects of climate change and global warming. Reducing usage of fossil fuels and carbon dioxide emission have been determined as the main targets of many policy makers in recent years. Renewable energy arises as one of the environmentally friendly solution to the environmental problems due to fossil fuels. Solar, wind, biomass, hydro and geothermal energy are the main sources for renewable energy. The main advantage of these resources is that most of these resources either produces no emissions or lower emissions compared to fossil fuels.

In this study GDP per capita, carbon dioxide emission per capita, trade and technological innovation are examined as determinants of the electricity generation from renewable energy resources. In terms of geothermal energy Turkey ranks first in Europe and seventh in the World (Dawood, 2016). Table 1 shows top five countries in the World in renewable energy investments. According to Table 1, Turkey ranks first in geothermal power capacity and ranks second in solar water heating capacity.

Although Turkey has great potential in renewable energy resources, the country does not make utilize most of its potential. Turkey imports more than half of its energy usage. Approximately 50% of Turkey's export revenues are spent on oil and natural gas imports. According to 2023 National Renewable Energy Action Plan, Turkey aims to improve its capacity in renewable energy resources.

Table 1. Renewable Energy Investments, 2019

	1	2	3	4	5
Investment in renewable power and fuels capacity	China	United States	Japan	India	Chinese Taipei
Solar PV capacity	China	United States	India	Japan	Vietnam
Wind power capacity	China	United States	United Kingdom	India	Spain
Hydropower capacity	Brazil	China	Lao PDR	Bhutan	Tajikistan
Geothermal power capacity	**Turkey**	Indonesia	Kenya	Costa Rica	Japan
Concentrating solar thermal power (CSP) capacity	Israel	China	South Africa	Kuwait	France
Solar water heating capacity	China	**Turkey**	India	Brazil	United States
Ethanol production	United States	Brazil	China	India	Canada
Biodiesel production	Indonesia	United States	Brazil	Germany	France

Source: Renewables 2020 Global Status Report, Renewable Energy Policy Network for the 21st Century

Table 2 shows renewable electricity generation as percentage of total electricity production and carbon dioxide emissions for the years 2000 and 2014 in Turkey. Carbon emissions (metric tons per capita) has been increased from 3.42 in 2000 to 4.48 in 2014. Renewable electricity production as of total energy production has been decreased from 24.94% in 2000 to 20.89% in 2014.

Table 2. Renewable Electricity Production and Carbon dioxide Emissions in Turkey

Renewable Electricity Prosduction as %of Total Electricity Production		Carbon dioxide Emissions (metric tons per capita)	
2000	2014	2000	2014
24.94	20.89	3.42	4.48

2. A Brıef Lıterature Revıew

The literature studying the energy-economic growth nexus and renewable energy-economic growth nexus is very rich. However, there are comparatively less papers studying the determinants of renewable energy generation. Most of the studies focus on the effects of GDP per capita and carbon dioxide emission on the renewable energy production, technological innovation and trade are less investigated variables.

Sadorsky (2009) employs real GDP per capita, CO_2 emissions per capita, real oil prices as the determinants of renewable energy consumption per capita for G7 countries over the 1980-2005 period. Apergis and Payne (2014) investigate the impact of GDP per capita, CO_2 emissions, real oil prices and real coal prices on renewable energy consumption per capita for seven central American countries during 1980- 2010 period. Akar (2016) studies the effects of CO_2 emissions, GDP per capita, trade openness, oil rents and natural gas rents on renewable energy consumption per capita for the Balkan countries. Bamati and Raoofi (2019) discover the relationship between GDP per capita, CO_2 emissions, oil price, high technology exports and renewable energy production for the developed and developing countries. Alam and Murad (2020) employ economic growth, trade openness and technological progress as the independent variables and renewable energy use as the dependent

variable for 25 OECD countries over the 1970-2012 period. They also use the number of patents as the proxy for technological progress. Their empirical findings suggest that all the analyzed variables affect renewable energy use positively and significantly. Uysal and Gumus (2019) investigate the determinants of electricity production from renewable energy in Turkey from 1990 to 2015. Total electricity consumption, share of renewable electricity consumption and growth rate of GDP are employed as the determinant of production of electricity from renewable resources. Ordinary least squares (OLS) results show that all the independent variables are found to affect the dependent variable positively and significantly.

2. DATA AND METHODS

In order to investigate the impacts of GDP per capita, carbon dioxide emission per capita, trade and technological innovation on the electricity generation from renewable energy resources, the OLS regression is carried out. All the variables are in natural logarithm.

$$rec_t = \alpha_0 + \alpha_1 y_t + \alpha_2 co2_t + \alpha_3 tech_t + \alpha_4 tr_t + e_t \qquad (1)$$

where t denotes time e_t is normally distributed error term. The signs of the coefficients of y_t, $tech_t$ and tr_t are expected as positive. The data belongs the 1984-2016 period. *rec* denotes per capita electricity generation from renewable sources (wind, solar, biomass, waste, hydro and geothermal) measured in kilowatt-hours; *y* is GDP per capita in the constant 2010 US dollars; *co2* is carbon dioxide emissions in metric tons per capita; *tech* denotes technological innovation and number of patent applications by residents and non-residents are used as the proxy for *tech*. *tr* is trade openness that is the total trade as a share of gross domestic product. The data for *y*, *co2*, *tech* and *tr* are taken from World Bank World Development Indicators Database. The data for *rec* is obtained from U.S. Energy Information Administration.

3. RESULTS

Firstly, in order to check the stationarity of the variables, Augmented Dickey Fuller (ADF) test (Dickey and Fuller 1979) is employed. ADF test employs a model in Equation 2. Where α is a constant, δ is the coefficient on the time trend, k is the number of lags that has to be determined before applying the test. The unit root test is carried out under the null hypothesis of $\beta=0$ versus the alternative hypothesis of $\beta<0$.

$$\Delta y_t = \alpha + \delta t + \beta y_{t-1} + +\gamma_1 \Delta y_{t-1} + \gamma_2 \Delta y_{t-2} + \cdots + \gamma_k \Delta y_{t-k} + \in_t \qquad (2)$$

Table 3 presents ADF test results. According to the results all the variables become stationary at their first difference.

Table 4 shows OLS results, According to the findings, GDP per capita and carbon dioxide emissions are found to affect electricity generation from renewable resources positively and significantly. Since all the variables are in natural logarithm, the variables are interpreted as the elasticity of the dependent variable with respect to independent variables. A 1 percent increase in GDP per capita results in 0.52 percent increase in electricity generation. A 1 percent increase in carbon dioxide emisson per capita results in 0.53 percent increase in the electricity generation from renewable sources. Although the estimated coefficents of technological innovation and trade openness are positive, they are not statistically significant.

Table 3. Augmented Dickey Fuller Test (ADF)

	Level	First Difference
rec	-1.733 (0.4057)	-7.033096 (0.0000)
y	0.090947 (0.9600)	-5.883115 (0.000)
Co2	-1.579848 (0.4810)	-6.517624 (0.000)
tech	-0.842834 (0.7930)	-4.268740 (0.0022)
tr	-1.679562 (0.4317)	-5.170462 (0.0002)

Table 4. OLS Results

Variable	Estimated Coefficient	t-Statistics
constant	-1.798463	-2.325084
y	0.515583	3.325171
Co2	0.534311	1.825951
tech	0.037766	0.367361
tr	0.191944	0.576381
R-squared	0.690054	

5. CONCLUSION

In this study, the effects of GDP per capita, carbon dioxide emission per capita, trade and technological innovation are examined as the determinants of the electricity generation from renewable energy resources in Turkey during the 1984-2016 period. Positive relationship between Gdp per capita, carbon dioxide emission per capita and the electricity generation from renewable energy resources are obtained. Technological innovation and trade are found to increase the dependent variable but the estimated coefficients are not significant.

The positive estimated coefficient of carbon dioxide emission is interpreted as that high carbon dioxide emissons cause environmental problems that put pressures on policy makers to increase generation of renewable energy. Policy makers in Turkey should conduct sustainable growth policies by paying special attention to renewable energy investments. Renewable energy resources can decrease the dependency of imported energy in Turkey. In order to meet increasing energy demand because of population growth and economic growth renewable energy resources are good environmentally friendly alternatives. Using renewable energy resources will be useful both economically and environmentally. Renewable energy also contributes the economy by creating new jobs.

REFERENCES

Akar BG. 2016. The determinants of renewable energy consumption: An empirical analysis for the Balkans. European Scientific Journal 12 (11), pp.594–607. doi:10.19044/esj.2016.v12n11p594.

Alam M, Murad M 2020. The impacts of economic growth, trade openness and technological progress on renewable energy use in organization for economic cooperation and development countries. Renewable Energy 145 (1), pp.382–90.

Apergis N, Payne JE 2014. Renewable energy, output, co2 emissions, and fossil fuel prices in central america:evidence from a nonlinear panel smooth transition vector error correction model. Energy Economics 42 (1), pp.226–32.

Bamati N, Raoofi A 2019. Development level and the impact of technological factor on renewable energy production. Renewable Energy doi: https://doi.org/10.1016/j.renene. 11.098

Dawood K. 2016. Hybrid wind-solar reliable solution for Turkey to meet electric demand. Balkan Journal of Electrical and Computer Engineering 4(2), pp.62-66.

Dickey DA, Fuller WA (1979). Distribution of the estimators for autoregressive time series with a unit root. Journal of the American Statistical Association, *74*, pp. 427–431.

REN21, (2020). Renewables 2020 Global Status Report, Renewable Energy Policy Network for the 21st Century.

Sadorsky P. 2009. Renewable energy consumption, co2 emissions and oil prices in the g7 countries. Energy Economics 31(1), pp. 456–62.

Uysal Ö, Gümüş E 2019. Türkiye'de yenilenebilir elektrik enerjisi üretiminin belirleyenleri. Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi 25, pp. 17-26.

U.S. Energy Information Administration, www.eia.gov, [Access Date: 15.10.2020]

World Bank, 2019 https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators, [Access Date: 15.10.2020]

"ÖZPETEK SİNEMASINDA ZAMAN VE MEKAN TEMELİNDE BELLEK"

İbrahim Tarkan Doğan
İstanbul Gelişim Üniversitesi / İstanbul Gelişim Meslek Yüksekokulu, Görsel- İşitsel Teknikler ve Medya Yapımcılığı Bölümü, Radyo ve Televizyon Programcılığı Programı
itdogan@gelisim.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8545-2860

Özet
Belge görüntülerden, kişisel belgelemeye, kısa filmlerden uzun filmlere, tüm filmler görsel belleğimizi oluşturmakta, filmlerin korunduğu film arşivleri, 20. yüzyıla dair insanlığın görsel hafıza merkezleri işlevlerini görmektedir. Zaman bazen bulanıklaşır, bazen çok nettir. Açıkça olayların oluş zamanına hakim olduğumuz da olur, hikayenin hangi zamana kaydığını bilemediğimiz de. Mekanlar zamanı somutlaştırmanın aracısıyken bellek taşıyıcılığı ve tanıklığı aktarmanın en önemli görevlisi konumundadır. Söz konusu döneme ait gerçek imge ve görsel bellekten yoksun olan izleyici sinema aracılığıyla edindiği görsellerle o döneme ait yeni bir bellek oluşturur. Ferzan Özpetek sinemasında bu oluşuma katkı gözlemlenir. İki ülke kültürüyle iç içeliğini anlatısını güçlendiren ögelerle destekleme avantajına dönüştüren Özpetek, kolektif belleğin kişisel hikayelere yansımasını kullanarak seyirciyi yakalamayı başarır. Var olan toplumsal belleği yeniden harekete geçiren hatırlama figürlerini başarıyla kullanır. Özpetek sinemasının anlatısında zamanın sürekliliğini, geçmiş ve şimdi arasında kurduğu mekan-bellek temelindeki yapıyla güçlendirir. Zaman, mekanların tanıklığında yaşananlarla oluşan belleğin aktarımında kullanılan araçlar ve imgelerle somutlaşır. Filmlerinde, dramatik yapı kurgusunun ilerleyişinde, önemli belirleyicilerden olan hatırlama ve geçmişe tanıklık etme araçları yönetmenin en sık başvurduğu ögelerdir. Francesco, Hamam'ın bir mekan olarak bellek aktarımcılığının dinleyiciliğine, teyzesinin tanıklığını içeren mektupları aracılığıyla gönüllü olurken, Safiye kendi hikayesini yeni genç arkadaşına aktarır ve Harem'in son sakinleriyle yaşadıkları üzerinden oluşan kolektif bellekten faydalanır. Davide'nin canlı tanık olarak sözlü aktarımda bulunduğu Giovanni, hayallerini gerçeğe dönüştürürken bu aktarımın kendisinde yarattığı itici güçle harekete geçer. 90'larla birlikte yaşanan bellek patlamasının İtalya'da karşılık bulduğu İstanbul doğumlu Özpetek'in bu filmleri zaman-mekan kullanımının belleğe etkisi temelinde değerlendirilmelidir. Çalışma içerisinde değerlendirmeye alınan filmler ('Hamam', 'Harem Suare', 'Karşı Pencere'), yönetmenin bellek temelli zaman-mekan kullanımının en yoğun olduğu, kolektif belleği harekete geçirirken, protez bellek oluşumuna aracılık eden dramatik yapı kurulumunun öne çıktığı değerlendirmesiyle seçilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sinema, Bellek, Mekan.

MEMORY BASED ON TIME AND SPACE IN ÖZPETEK'S CINEMA

Abstract
From document images to personal documentation, all films form our visual memory, the archives of these films serve as visual memory centers of humanity for the 20th century. The viewer, who lacks the real image and visual memory of the period in question, creates a new memory of that period with the visuals he has acquired through cinema. Contribution to this formation is observed in the cinema of Ferzan Özpetek, who transforms his intertwining with the cultures of the two countries into the advantage of supporting his narrative with elements that strengthen his narrative in his films, succeeds in capturing the audience by using the reflection of collective memory on personal stories. Özpetek strengthens the continuity of time in the narrative of his cinema with the space-memory-based structure he establishes between the past and the present. In his films, remembering and witnessing tools, which are important determinants in the progress of the dramatic structure fiction, are the most frequently used items by the director. While Francesco volunteers to the audience of the Hamam as a place of memory transfer, through his letters containing the live testimony of his aunt, Safiye conveys her story to her new young friend and makes use of the collective memory formed through what she lived with the last residents of the Harem. These films of Özpetek, born in Istanbul, where the memory explosion experienced in the 90s was met in Italy, should be evaluated on the basis of the effects of the use of time and space on memory. The films evaluated within the subject of the study were selected

with the evaluation that the director's use of memory-based time- space is the most intense, while activating the collective memory, the dramatic structure setup that mediates the formation of prosthetic memory stands out.

Keywords: Cinema, Memory, Place

GİRİŞ

"Zihin, zaman içinde, belirli bir topluluğa ait bir zaman içinde araştırır ve tekrar kurar anıyı ve desteğini de yine zamandan alır. Zaman bu görevi üstlenebilir ve bu görevi üstlenebilecek tek unsur da zamandır. Bunun için zaman, değişmeyen, bugün de dün olduğu gibi kalan, süreklilik içeren bir ortam olarak görmemiz gerekir, öyle ki dünü, bugünün içinde bulabilelim." (Halbwachs, 2007)

Özpetek zamanın bu sürekliliğini geçmiş ve şimdi arasında kurduğu mekan-bellek temelindeki yapıyla güçlendirir. Zaman, mekanların tanıklığında yaşananlarla oluşan belleğin aktarımında kullanılan araçlar ve imgelerle somutlaşır. Filmlerinde, dramatik yapı kurgusunun ilerleyişinde, önemli belirleyicilerden olan hatırlama ve geçmişe tanıklık etme araçları (mektup, obje vb.) yönetmenin en sık başvurduğu ögelerdir.

Seçilen filmler, yönetmenin bellek temelli zaman-mekan kullanımının en yoğun olduğu, kolektif belleği harekete geçirirken, protez bellek oluşumuna aracılık eden dramatik yapı kurulumunun öne çıktığı değerlendirmesinden dolayı çalışmaya konu olmuştur. Nitel yöntemle yorumlayıcı teknikle çalışma gerçekleştirilmiştir.

Francesco, Hamam'ın bir mekan olarak bellek aktarımcılığının dinleyiciliğine, teyzesinin canlı tanıklığını içeren mektupları aracılığıyla gönüllü olurken, Safiye kendi hikayesini yeni genç arkadaşına aktarır ve Harem'in son sakinleriyle yaşadıkları üzerinden oluşan kolektif bellekten faydalanır. Davide'nin canlı tanık olarak sözlü aktarımda bulunduğu Giovanni, hayallerini gerçeğe dönüştürürken bu aktarımın kendisinde yarattığı itici güçle harekete geçer. 90'larla birlikte yaşanan bellek patlamasının İtalya'da karşılık bulduğu İstanbul doğumlu Özpetek'in bu filmleri zaman ve mekan kullanımının belleğe etkisi temelinde değerlendirilmelidir.

Ferzan Özpetek Kimdir?

1959 yılında Kadıköy, İstanbul'da doğan yönetmen üniversite eğitimi için gittiği Roma La Sapienza Üniversitesi'ndeki sinema eğitiminin ardından İtalya'ya yerleşme kararı almıştır. Kariyerinin ilk 15 yılında önemli yönetmenlerle çalışmıştır. Ricky Tognazzi, Lamberto Bava, Francesco Nuti, Sergio Citti vb.

Yönetmen koltuğuna oturduğu ilk filmi 'Hamam' (1997) ile Cannes Film Festivalinin en prestijli bölümü olan 'Quinzaine des Réalisateurs'de yer almıştır. Film birçok ülkede hasılat rekorları kırmış, Türkiye'de önemli tartışmalar yaratmıştır. Yönetmen halen İtalya'da yaşamakta ve çektiği filmlerle adından söz ettirmeye devam etmektedir.

Filmlerinde Anlatımı Güçlendiren Ögeler

Özpetek'in anlatımının en güçlü öğelerinden birisi zaman geçişlerinin kullanımıdır. Yönetmen geçmiş ve geleceğin şimdi ile ilişkisini kurarken kimi zaman bir müzik eseri kimi zaman duvarda kalan kan izinin kurumasıyla sağlanan zaman sıçraması gibi çeşitli anlatım unsurlarından faydalanır. Karakterler bazen sadece bir dans ile geçmişe dönerken, izleyici şimdinin sebebini tanık olduğu geçmişte bulabilir. Tüm bu gerçeküstü olma izlenimi yaratan sahneler yine de seyircinin yabancılaşmasına izin vermez; filmin öyküsünün ilerleyişi klasik anlatı yapısından ayrılmaz.

Filmlerinde her zaman müziği hikayenin dramatik devamlılığının birincil etkili unsuru olarak kullanmayı tercih eden Özpetek, İtalyan yapımı filmler çekmesine rağmen Türkiye kültüründen en yoğun olarak faydalandığı alan olarak müzik göze çarpar. Müzik bazı durumların nedenini açıklayabiliyorken, bazı gelişmelerin sonucunun anlatıcısına dönüşebilir.

Özpetek filmlerinde yemek sahnelerinin birleştiricilik, karakterlerin birbirleriyle ilişkilerinin ortaya konması ya da hesaplaşmaların anlatısını sağlayan kullanımı oldukça dikkat çekicidir. Hemen her filminde yer alan bu sahnelerin öykünün kırılma noktalarında yer alması ve önemli bir dönüşümün yolunu açması sahnenin varlığını gerekçelendirir.

"Hamam" filminde bir ihanetin açığa çıkmasına, "Serseri Mayınlar"da cinsel kimliğin ilanıyla öykü akışının değişimine, "Cahil Periler" filminde hesaplaşmaya yol açması, "Bir Ömür Yetmez"de masada beyin kanaması geçirerek ölen karakterin, filmde yer alan tüm karakterlerin hayatını tamamen değiştirmesi vb.

Özpetek filmlerinde mekan kullanımı önemli bir anlatım unsurudur. Öykü kurgusunun içinde mekanlar karakterlerin, sadece olaylarla değil zamanla da ilişkilendirilmesinin önemli bir anlatım biçimidir. Karakter mekanla bağlantılı olarak anlatı yapısının içerisinde geçmişiyle, başka bir karakterle hesaplaşmalar içerisine düşebilir.

Mekan bazen bir kaçış yeri, zamanla ilişkisi bakımından bazen hatırlama mekanı, bazen hikaye anlatıcısı konumdadır. Metinsel aktarımın destekleyicisi olarak kullanılabildiği gibi, hiçbir sözlü veya yazılı ifade gereksinmeksizin öykü aktarımı rolüne girişebilir.

HAMAM (1997)

Filmin Konusu

İtalya'da eşi Marta ile yaşayan Francesco, İstanbul'da yaşayan teyzesinin vefatının ardından miras kalan Hamamı satmak üzere İstanbul'a gelir. Ölene kadar teyzesine bakan aile ile kurduğu iyi ilişkiler ve teyzesinin mektuplarındaki Hamamın tarihi tanıklığından etkilenerek satmak yerine onarımına karar verir.

Aile üyelerinden Mehmet'le yakınlaşması ve İstanbul'a boşanmak için gelen Marta'nın bu duruma tanık olmasıyla hikaye başka bir yöne ilerler. Francesco'da aldatıldığını öğrenir ama kendisi için en önemli olan şey Hamamı yeniden kullanır hale getirerek açılışını yapmaktır. Bölgeyi satın alarak rant sağlama amacı taşıyan kişilerin saldırısıyla hayatını kaybeden Francesco'nun isteğini İstanbul'a yerleşme kararı alan Marta gerçekleştirecektir.

Filmde Bellek Aktarimcisi Olarak Kullanilan Mekanlar

Hamam: Filmin ismini aldığı, öykünün merkezinde yer alan kullanılmaz durumdaki Hamam, Francesco'ya teyzesinden miras kalarak hayatını tamamen değiştirecektir. Hamam tam bir bellek aktarımcısı olarak filmin en önemli mekanıdır. Teyzesinin mektuplarında kullanıldığı dönemdeki konumu, hikayeleri ve müşterileriyle zamanının canlı tanıklığını taşımaktadır. Tüm bu tanıklığın aktarımı Francesco'nun düşünsel dönüşümünün nedenidir. Bu misyonunun yanı sıra öykünün en önemli kırılma anı da yine Hamamda yaşanır. Satılmaktan vazgeçilerek onarımına başlanan mekan yeni sahibinin ölümünden de sorumlu olacaktır. Bu sorumluluk sonrasında Marta'nın hayatını da değiştirecek başka bir sonuca yol açar.

Konak: Francesco'nun teyzesinin kendisine bakan aileyle birlikte yaşadığı Konak, filmin en önemli ikinci bellek aktarımcısı mekanıdır. Eskiliği, yaşanmışlığı ve anı taşıyıcılığı ile hatırlama mekanı olarak ön plana çıkar. Francesco'nun Hamamla ilgili düşüncelerini değiştirmesinin nedenlerinden birisi uyumak için teyzesinin konakta kaldığı ve vefat ettiği odayı seçmesidir. Hafıza mekanı olmasının yanı sıra önemli kararlara yol açması, yeğeninin, teyzesinin odasıyla kurduğu hem nesneler hem mektuplar temelindeki duygusal bağ öykünün gidişini kökten değişime uğratır.

Eski İstanbul Sokakları: Marta'nın İstanbul gezisi sırasında dolaştığı sokaklardaki tanıklığına seyircinin tanıklığı eşlik eder. Modernizmin cazibesine direnen hatırlama mekanlarıyla, samimiyetiyle eski İstanbul sokakları yaşanmışlığını paylaşırken seyircide yarattığı duygusal durum güçlüdür. Filmde geçen en modern mekanların, kahramanın karşısında olan yıkım amacı taşıyan güç temsili kişilerin ofisinin olduğu Plazanın ve tüm soğukluğuyla bir AVM'nin olması sokakların nostalji özlemi kökenli cazibesini, modernizmin cazibesinin önüne geçirir.

Eski Pasaj: Francesco İstanbul'u keşfi sırasında bir İtalyan mimarın tasarımı olan eski pasaja girer. Tamamen terk edilmiş mekanda bırakılan eşyaların taşıdığı tanıklığa açıkta duran çekmecedeki fotoğraflar da katılır. Bellek aktarımı aracı olarak yönetmenin tercihi ön plana çıkar. Fotoğraflar Francesco'nun teyzesinin odasını tanıdığı sahnede çekmecelerden yeniden ortaya çıkar ve aktarıma devam eder.

Filmde Mekan-Bellek İlişkisinin Zamanla İlişkilendirilmesi
Filmin dramatik yapı kurgusu içerisinde şimdinin önemli kararlarına etki eden en etkin unsurlar geçmişten gelen metinler, mekanlar ve nesneler üzerinden aktarılan belleğe dair anlatılardır.

"Bellek kimi zaman kolektif biçimde yaratılmış anıtlar, eserler ve işaretlere yerleşmiştir; kitaplar, tatiller, heykeller, andaçlar gibi." (Schudson, Cogito, sayı:50, 2007, s.180) Anita'nın mektupları ve ardında bıraktığı nesnelerin bellek aktarımı öncelikle Francesco'daki duygusal dönüşümün nedenlerini oluşturur.

Bu aktarımların yolunu açtığı öyküde kırılma yaratan kararlar sadece şimdiyi değil geleceği de etki altına alır. Tüm bu aktarım öykünün devam eden doğrusal zaman akışını bozuma uğratmaz. Aktarım flashbacklere başvurmaz, şimdiki zamanda yukarıda adı geçen ögelerle sağlanır. Yönetmen üç zaman periyodu arasındaki ilişkiyi öykünün anlatımını güçlendirme amacıyla titizlikle düzenler. Hamam müşterilerinin kolektif belleğinin yeniden inşası yine Hamam ile mümkündür ve onarılmalıdır. Geçmiş şimdi hatırlanmalı ve geleceğe aktarılmalıdır.

HAREM SUARE (1999)
Filmin Konusu
Haremin son yıllarıdır. Abdülhamit giderek zayıflayan Osmanlı Devleti'nin siyasi ve iktidar açısından güç durumda olan padişahıdır. Kendisine bir paşa tarafından köle tüccarından satın alınarak hediye edilen Safiye ise kendisine aşık olan Harem Ağası Nadir sayesinde hızla Padişahın gözdesi konumuna yükselir.

Nadir'in hisleri karşılıksız değildir. Safiye, Haremin entrika dolu acımasız akışından payına düşeni alır. Abdülhamit'e iktidardan el çektirilirken Haremin kapatılması kararı alınır ve uygulanır. Ailesinin almaya geldikleri cariyeler şanslılardandır. Kimisi fuhuş yapmak zorunda kalırken Safiye bir süre Nadir vasıtasıyla bir Kontesin yanında kaldıktan sonra bir kabarede dans edip, hikayesini anlatarak para kazanmak durumundadır.

Tüm bu hikaye iki kişi tarafından anlatılır. İlki Haremin içinden bir anlatıcı olan Gülfidan, diğeri İstasyondaki Kafede anlatımda bulunan yaşlı Safiye'dir. Bir farkla, intihar eden Nadir'in sonunu değiştirerek.

Filmde Bellek Aktarimcisi Olarak Kullanilan Mekanlar
İstasyondaki Kafe: Tüm hikayenin ihtiyarlamış canlı tanığının yeni tanıştığı genç kadın arkadaşına sözlü olarak aktardığı filmde ara ara sahne alan mekan. Genç kadını sürekli sıcak sarı ışık ile yaşlı Safiye'yi soğuk mavi ışık ile aydınlatan bu Kafe tren istasyonun içindedir ve rötar yapan tren sayesinde yeni tanışan iki kadına uzun süre sohbet etme fırsatı sunar. Hikayenin sonunda masalsı anlatımın getirisi olan üç elma yine bu Kafenin anlatıma ev sahipliği yapan masanın üzerinde görünür.

Esma Sultan'ın Eşyalarının Olduğu Depo: Osmanlıdaki Batılılaşmanın bir sonucu olarak görebileceğimiz, Esma Sultan'ın Doğulu eşyalarının, ortada görünmesinin istenilmemesiyle kaldırıldığı depo olarak kullanılan üst katlardaki oda. İstenmeyen eşyaların arasında yine Saray tarafından istenmeyen aşkın yaşanması önemlidir. Bir yandan Esma Sultan döneminin eşyaları bellek taşıyıcılığı görevini üstlenirken, mekan tanıklığına devam eder. Nadir'in suç ortaklığı teklifini burada kabul eder Safiye. Dışarıya açılan küçük balkondan şehri görme teklifini ise reddeder. Haremin yazısız kanunlarının acımasızlığının sonucu olarak bebeğini kaybettiğinde Nadir onu orada bulur; kucağında

ölü bebeğiyle bu kez o küçük balkondan şehre bakmaktadır. İlk kez seviştikleri yerdir. Tüm bu yaşanmışlıklardan dolayı hikayenin en önemli mekanlarındandır.

Cariyelerin Dağıldığı Avlu: Harem'in kapatılmasının ardından cariyelerin geleceklerinin belirleneceği avludaki bekleyiş sürecinde yaşananlar Harem'in son cariyelerinin dağılma dönemini yaşadığı Avlu, Harem yaşantısının kurduğu kolektif belleğin de dağılma mekanıdır. Birlikte uyudukları, yemeklerini yapıp paylaştıkları, birbirlerinin geleceklerine tanıklık ettikleri bu avlunun ardı görünmeyen çıkış kapısı hem istemsiz özgürlüğün hem de bilinmezliğin temsilidir. Kapıdan çıkılır ve bir daha geri dönülmez.

Hikayenin Anlatıldığı Haremdeki Ortak Salonu: Filmin öyküsü iki anlatıcının anlatımı üzerinden ilerler. Safiye'nin kendi hikayesi özelinde anlattığı Haremin son döneminde yaşananlar İstasyondaki Kafede aktarılırken, dönemin cariyelerine ağırlıklı olarak Gülfidan'ın anlatımıyla aktarılan mekan Haremdeki ortak salondur. Hikayenin masalsı anlatımından kaynaklanan zamansızlığı, seyircinin tanık olduğu hem geçmiş, hem şimdinin yaşanışını cariyeler üzerinden somutlaştırır. Hikayedeki Harem'in kapatılması için gerçekleşen baskını hikayeyle eş zamanlı olarak cariyelerin de yaşaması bu somutluğun gösterilişidir. Destursuz baskına karşı çıkan son gözde Safiye'nin hikayenin geçmiş ve gelecekteki yaşayanı olması, zamansızlığı pekiştirir.

Filmde Mekan-Bellek İlişkisinin Zamanla İlişkilendirilmesi

Zamansal olarak ilginç bir anlatım söz konusudur. Öncelikle filmde anlatılan dönemden yaklaşık yarım yüzyıl sonra Safiye'nin yaşlı haliyle İtalya'da küçük bir tren istasyonunda, kocasının kız kardeşiyle ilişkisini öğrenmenin şokunu yaşayan genç bir İtalyan kadına geçmişini anlatması, geriye dönüşlerle anlatılır. İkinci anlatıcı Gülfidan ise yine aynı hikayeyi geçmişte Harem etrafında toplanan kadınlara masallaştırarak anlatır. (İmançer, 2000)

İzleyicinin, tarihi gerçeklik ile filmin kurgusal gerçekliği arasında sıkışmadan masalsı anlatıma odaklanmakta zorlanmayacağı filmin dramatik yapısı doğrusal olmayan zaman akışıyla bu durumu destekler. Çekimleri İtalya'da Cinecitta'da yapay mekanlarda gerçekleştirilmesine rağmen, yönetmenin Osmanlı Harem yaşamına olan araştırma temelli hakimiyeti mekan yaratmadaki başarısına yansır.
Harem üzerinden Osmanlı'nın son döneminde kadına olan bakış film kapsamında değerlendirmeye tabiyken; söz konusu dönemin siyasi gelişmelerinin padişah Abdülhamit'in sahneleri üzerinden verildiği kadarıyla bu bakışı etkilediği açıktır.

19. yüzyıl sonları ile 20. Yüzyıl başlarında gelişen milliyetçi proje, Batılı modernite modelinin güçlü etkisi altındaydı. Kadın, feodal dünya imparatorluğundan ulus-devlete geçiş sürecinin karmaşık tarihsel örgüsünü biçimlendiren ideolojik tartışma ve iddialarının temel referans kaynağı oldu. (Tutal, 2002)

Canlı tanıklığın kurucusu olduğu belleğin aktarımı (Gülfidan üzerinden) dilde mekanların betimlemesine yansımasa da, dönemin yaşamına dair izleyici de oluşan ikincil bellek görsel olarak kendisine sunulan mekanlar üzerinden ilerler. Mekanların şatafatlı ışıltısına eklemlenen dekor, kostüm ögeleri de bu tür belleğin oluşumuna yardım eder. Doğulu nesnelerin ve yaşam tarzının Osmanlıdaki yansıması Harem yaşamının anlatımında kendini açık eder.

Batı'nın ıslahatçı etütüne muhtaç olduğunun "varsayıldığı" söylenebilir; sanki Doğu, sınıfa, mahkeme salonuna, hapishaneye, resimli el kitabına hapsedilmişti. O halde Oryantalizm, Doğulu nesneleri inceleme, eleştirme, tetkik, hüküm, disiplin yahut yönetim için sınıfa, mahkeme salonuna, hapishane yahut el kitabına yerleştiren "Doğu bilgisidir..." (Said, 1999)

Yönetmen bu bilginin kullanımını hikayenin zamanına ait nesneler ve mekanlar üzerinden başarıyla gerçekleştirir. Batıya yaklaşma Esma Sultan'ın istenmeyen Doğulu eşyalarının depodaki mahkumiyetiyle yer alırken, doğuya ait gelenekler ve İslamiyet'in tartışılmaz süreğenliği filmde altı çizilen unsurlardandır.

Avrupai tarzda giyim kuşam ve eğitimden geçmelerine rağmen, Osmanlı'nın adetlerini ve müslümanlık dininin gereklerini de yerine getirmekte olduklarının altı çizilir. Böylece yönetmen Osmanlı'da doğu ve batı geleneklerinin nasıl iç içe geçtiğini yansıtmaktadır. (İmançer, 2000)

Bu gereklerden asla vazgeçmeyeceklerini Harem'in son yaşayanları filmin önemli mekanlarından olan Avluda birlikte namaz kılarak gösterirler.

KARŞI PENCERE (2003)

Filmin Konusu

Evlilikleri yolunda gitmeyen Giovanna ve Filippo eve dönerlerken hafızasını yitirmiş yaşlı birisiyle karşılaşırlar. Adını bile hatırlamayan bu adamı eve bile almak istemeyen Giovanna Filippo'nun sorumsuzluğu nedeniyle ilgilenmek zorunda kalır. Her aksam karşı apartmanda oturan hoşlandığı Lorenzo'yu penceresinden izleyen Giovanna işinden de memnun değildir. İsmini önce Simone olarak açıklayan yaşlı adamın kim olduğunu hatırlaması uzadıkça Giovanna ve Lorenzo kendilerini birlikte bu sürecin içerisinde bulurlar.

Nazi kampında ölümden kurtulan Davide ilk hatırladığı ismi taşıyan sevdiği kişi Simone'yi daha fazla çocuk kurtarmak çabasından dolayı kaybetmiştir. Ceketindeki mektuptan gerçeği öğrenen Giovanna mektup sayesinde aniden ortadan kaybolan ünlü pastacı Davide Veroli'yi evinde ziyaret eder ve pastacılığın inceliklerini öğrenir.

Lorenzo tayini çıktığı için yakında gidecektir ve yakın arkadaşı Emine'ye göre bu gizli tutkuyu bitirmenin tek yolu Lorenzo'yla yatmasıdır. Giovanna evine gittiği Lorenzo'yla sevişmeye başlamışken doğrularak yöneldiği pencereyi açtığında, kendi penceresinde gördüğü ailesi ve silüeti üzerinden hesaplaşma yaşar. Lorenzo tayin olduğu yere taşındığında, Giovanna pastacıda çıraktır ve evliliğine devam kararı almıştır. Seyirci iki farklı türdeki kabul edilemez aşkın birlikte anlatımıyla karşı karşıyadır.

Filmde Bellek Aktarimcisi Olarak Kullanılan Mekanlar

Fırın: Filmin açılış sahnesiyle beraber 1943 yılında bir fırında çalışan Davide'yi görürüz. Ustasıyla anlamlı kaçamak bakışların ardından kaçmaya çalışır; ama ustası engel olunca kavga sırasında onu öldürmek zorunda kalır ve koşarak fırından çıkar.Filmin ilerleyen dakikalarında Davide bir gece Simone'yi takip ettiğini düşünerek ve Lorenzo'yla Giovanna'yı peşine takarak yine bu fırına döner. Ama artık orası bir fırın değil kumaşçıdır ve kepengi kapalıdır. Davide kepenge vurarak dükkanın önüne yığılır.

Eşcinsel bir aşk, her aşk kadar özel, her aşk kadar biricik, dünyaya tutulduğunda her aşk kadar kimsesiz ve bu toplumsal koşullarda biraz daha savaşçıdır. Her aşk, göze aldıklarının toplamıdır. Eşcinsel aşk, bu anlamda başlı başına bir göze alma, cüret etme hanesine yazılabilir. (Türker, 1995) Davide'nin dükkanın kepenginin önüne çaresizce yığılması bu göze almanın getirdiği sonuçtan kaynaklanır.

Fırın Sokağı: Davide fırından çıkarak koştuğu ara sokağın bitimindeki sapakta karşılaştığı iki sokağa da bakar. Bir seçim yapmaya çalıştığı bellidir. Zor seçimin ardından koşarak uzaklaşırken duvarda bıraktığı elindeki kan izi kurur ve günümüze döneriz. Tartışarak yürüyen Filippo ve Giovanna aynı sapaktadır. Giovanna'nın isteğiyle diğer sokaktan yürürler. Davide'nin seçmediği ve günümüzde yolunu kaybederek bulunduğu sokaktır.

Parktaki Çeşme: Davide ve Simone'nin mektuplarını taşlarının arasına bıraktığı çeşme filmde önemli konumdadır. Hikayenin finalinde seyirci Davide'ye yazdığı mektubunu dinlerken Giovanna yine aynı çeşmenin önündedir. Bellek taşıyıcısı olarak hikayeye tanıklığının sonucu, çeşme Giovanna'yı misafir etmektedir.

Kumaş Dükkanı: Davide'nin kepengine vururken ağlayarak yığıldığı dükkanın sırrını merak eden Giovanna ve Lorenzo'nun ziyaretiyle seyirci hikayenin karanlıkta kalan bazı kısımlarını öğrenir. II.

Dünya Savaşı sırasında Davide'nin çalıştığı fırın artık kumaş dükkanıdır. Sahibi ise Simone'nin ablasıdır; ama Nazi Toplama Kampında öldüğü için Davide'nin ilk söylediği isim olan Simone olması olanaksızdır.

Giovanna'nın Penceresi: Lorenzo'nun penceresinden izleme fırsatı bulduğu kendi penceresinde ailesini ve kendi silüetini gören Giovanna'nın içsel hesaplaşma yaşadığı mekandır. Çerçeve içerisine sıkışan ailesi ve yaşamına dışarıdan bakma durumu Giovanna'yı sarsar. Bu hesaplaşmanın ardından yaşanan öyküdeki kırılma filmin ilerleyişini değiştirerek izleyiciyi finale götürür.

Filmde Mekan-Bellek İlişkisinin Zamanla İlişkilendirilmesi

1943 ile günümüzde geçen hikayenin anlatımı bellek aktarımcısı olarak kullanılan mekanlara ustalıkla kurulan zamansal geçişler sayesinde ilerler. İlk zaman sıçramasının duvardaki kan izinin kurumasıyla gerçekleşmesi örneğindeki gibi filmin içerisinde benzer kullanımlar bulunmaktadır. Hatırlamanın mümkün kılınması yine mekanların üzerinden gösterilir. Kumaş dükkanının önündeki hatırlama sonucu yaşadığı travma Davide'nin öyküsünün kilit noktasıdır.

"Her bellek tekniğinin ilk aracı mekanlaştırmadır. Frances Yates'in araştırmasında ele aldığı Batı bellek sanatı da, Antikçağ ve İslam'da olduğu gibi, belleği güçlendirme teknikleri üzerine araştırmalar bu araca dayanmaktadır. Mekanın, 'hatırlama kültürü'nde, toplumsal ve kültürel bellek geliştirme tekniklerinde de başrole sahip olması boşuna değildir." (Assman, 2018)

Mekanlar sokaklar hatta tamamen yeri belli olan noktalar Davide'nin hatırlamasını sağlayan unsurlardır. Yanında kendisine bakan kadının 1943'te kurtardığı kız olduğunu öğrendiğimizde, hafızasını yitirdiği süreçte Davide'nin sıkıntıyla yürürken küçük kızla karşılaştığı noktanın hatırlama mekanı olduğunu da öğreniriz. Nazi Kolluk Kuvvetlerinin binanın balkonundaki kadını zorla götürmeye çalışması yine bir hatırlama mekanıdır ve Davide'nin sıkıntısının nedenidir.
Tüm bu mekanlar, anılar ve kurtaramadığı aşkının tanıklığını taşıyan yerler zamanın farkındalığı anlamında bulanıklığa da neden olurken, çevresinde ilgisizlikle nitelediği genç insanların bilge bir öğreticisidir aslında. Deneyimlerini, anıları ve yaşadığı mekanlar üzerinden aktarır onlara.

SONUÇ

Giovanna'nın final sahnesinde seslendirdiği mektubunda söyledikleri Ferzan Özpetek'in bellek meselesine özel ilgisini açıklar niteliktedir: -"Lorenzo'yu düşündüğümde yüzünü unutmaktan, sesini hatırlayamamaktan korkuyorum artık. Gidenler sende hep kendilerinden bir şeyler bırakıyor; hafızanın sırrı bu mu? Eğer buysa kendimi daha güvende hissedeceğim; çünkü asla yalnız olmayacağımı biliyorum."

Huyysen 'Alacakaranlık' kitabında Alacakaranlık zamanı için şöyle bir tanımlama yapar: "Alacakaranlık günü, unutuş gecesini önceleyen, buna karşın zamanın kendisini yavaşlatır görünen anıdır. Günün son ışıklarının son görkemli gösterilerini ortaya koyabileceği bir ara durumdur. Belleğin ayrıcalıklı zamanıdır." (1999)

Hatırlama figürleri belli bir mekanda cisimleştirilmek ve belli bir zamanda güncelleştirilmek isterler, yani coğrafi ya da tarihi anlamda olmasa da her zaman somut bir mekana ve zamana dayanırlar. (Assman, 2018) Safiye'nin hala kullandığı Valide Sultandan gelen sigara tutucusu –ki aynı nesne 'Hamam' filminde bellek taşıyıcısı olarak Anita'dan Marta'ya devrolunur-, Davide'nin hatırlama figürleri olarak kullandığı mekanlar, Anita'nın mektupları zamanın somutlaştığı aktarımcı araçlar olarak yer alır. Zamanla birlikte bellek aktarımı da güçlenir.

Belge görüntülerden, kişisel belgelemeye, kısa filmlerden uzun filmlere, tüm filmler görsel belleğimizi oluşturmakta, bu filmlerin korunduğu film arşivleri, 20. yüzyıla dair insanlığın görsel hafıza merkezleri işlevlerini görmektedir. (Duruel Erkılıç, 2014)

Özellikle ‘Harem Suare’ ve ‘ Karşı Pencere’ filmlerinde Özpetek, bu görsel hafıza merkezi işlevine uygun olarak hikayesini anlattığı dönemlerin görsel alımlanması açısından seyircide protez bellek oluşmasının yolunu açmaktadır.

Söz konusu döneme ait gerçek imge ve görsel bellekten yoksun olan izleyici sinema aracılığıyla edindiği görsellerle o döneme ait yeni bir bellek oluşturur. Özpetek sinemasında bu oluşuma katkı gözlemlenir. Ancak şüphesiz yönetmenin bellek konusuna yoğun ilgisinin temel nedeni bu katkı değildir. İki ülke kültürüyle iç içeliğini filmlerinde anlatısını güçlendiren ögelerle destekleme avantajına dönüştüren Özpetek, kolektif belleğin kişisel hikayelere yansımasını kullanarak seyirciyi yakalamayı başarır. Var olan toplumsal belleği yeniden harekete geçiren hatırlama figürlerini başarıyla kullanır.

“Geçmişle ilişki ‘hatırlama üzerinden, bir ‘hatırlama kültürü’ biçiminde ve ‘hesaplaşma politikası’ olarak kurulabileceği gibi; ‘unutma’ aracılığıyla, bir ‘unutma kültürü’ ve ‘bastırma politikası’ olarak da kurulabilir.” (Sancar, 2007) Tıpkı yönetmenin filmlerinin dramatik yapısında kurduğu gibi.

Zaman bazen bulanıklaşır, bazen çok nettir. Açıkça olayların oluş zamanına hakim olduğumuz da olur, hikayenin hangi zamana kaydığını bilemediğimiz de. Mekanlar zamanı somutlaştırmanın aracısıyken bellek taşıyıcılığı ve tanıklığı aktarmanın en önemli görevlisi konumundadır.

KAYNAKÇA

ASSMAN, J. (2018), *Kültürel Bellek*, İstanbul, Ayrıntı Yayınları
DAVIES, Paul S. (2010), *Eşcinsel Sineması Tarihi*, İstanbul, Kalkedon
DORSAY, A. (2000), *Sinema ve Kadın*, İstanbul, Remzi Yayınları
DORSAY, A. (2004), *Sinemamızda Çöküş ve Rönesans Yılları*, İstanbul, Remzi
DURUEL ERKILIÇ, S. (2014), *Türk Sinemasında Tarih ve Bellek*, Ankara, De Ki
SAID, E. (1999), *“Oryantalizm” Sömürgeciliğin Keşif Kolu*, İstanbul, Pınar Yayınları
HUYYSEN, A. (1999), *Alacakaranlık Anıları*, İstanbul, Metis Yayınları
PÖSTEKİ, N. (2005), *Türk Sinemasına Yeni Bir Bakış*, İstanbul, Es
SANCAR, M. (2007), *Geçmişle Hesaplaşma*, İstanbul, İletişim Yayınları
SCOGNAMILLO, G. (2010), *Türk Sinema Tarihi*, İstanbul, Kabalcı Yayınevi
İMANÇER, D. (2000), Toplumsal Cinsiyet Açısından ‘Harem Suare’ Filmine Bakış, *Sinemasal*. Sayı 4, syf. 40
TUTAL, N. (2002), Edward Said’in Oryantalizmi Nasıl Okunuyor?, *Doğu-Batı,* Sayı 20, syf. 115
TÜRKER, Y. (1995), Eşcinsel Aşkın Çevresinde, *Cogito*, sayı 4, syf. 61

KAMUOYUNDA FARKINDALIK YARATMAK: DAVRANIŞSAL HALKLA İLİŞKİLERİN KULLANIMI "GIDANI KORU-SOFRANA SAHİP ÇIK" KAMPANYASI

Gülseli Aygül ERNEK ALAN
Maltepe Üniversitesi / İletişim Fakültesi / Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü
aygulalan@maltepe.edu.tr, Orcid ID: 0000-0002-8522-0672

Özet
Kamu sektöründe halkla ilişkiler uygulamaları, kamusal sorunlara ilişkin farkındalık oluşturulmasına, çeşitli konulara ve sorunlara ilişkin kamuların tutum değişikliği geliştirmesine yol açmakta ve kamu bilincinin geliştirilmesinde etkili olmaktadır. Böylelikle toplumsal yapının daha iyiye ulaşabilmesi için kamusal halkla ilişkilerin etkin bir rol oynaması mümkün hale gelmektedir. Hedef kitlelerin önceden tespit edilen beklentileri doğrultusunda çeşitli gereksinimlerini karşılamak üzere ortaya konan kamusal hizmetlerin tanıtımını da sağlayan kamu sektörü halkla ilişkiler çabaları, kamu kurumlarının hedef kitlelerinin desteğini kazanmasına, hedef kitlelerde kamu kurumuna yönelik olumlu imaj, itibar ve güven algısının tesis edilmesine de olanak sunmaktadır (Taşkıran, 2019). Bireylerde kamu politikaları kapsamındaki sorunların çözüm önerilerinin kişisel yaşamlarına sağlayacağı katkıya inanarak rasyonel temellere dayalı davranış değişikliği yaratılması, davranışsal içgörü programlarının temel amacıdır. Bu nedenle davranışsal içgörü politikalarıyla buluşan Halkla İlişkiler çabalarının yüklendiği sorumluluk, toplumsal sorunlarla mücadele ve kamu politikaları açısından önemli role sahiptir (Peltekoğlu ve Akbayır, 2019:829). Kamusal halkla ilişkiler, yönetim paradigmasında yaşanan birtakım değişimlerle birlikte gücün merkeziliğinin ortadan kalkması, devlet yönetiminde vatandaş odaklı bir yaklaşımın benimsenmesi, kamu kurumlarının karar alma ve politika oluşturma sürecinde kamuoyunun desteğini alma zorunluluğunun daha da önem kazanması ile halkla ilişkiler disiplini içindeki önemli bir uzmanlaşma alanı olarak ön plana çıkmaya başlamıştır (Boztepe, 2013:28). "Davranışsal Halkla İlişkiler" kavramı, halkla ilişkilerin toplumsal sorunlara çözüm üreterek toplumsal kalkınmaya katkı sağlamak amacıyla davranış değişikliği yaratma konusundaki çabalarını kapsar ve açıklar (Peltekoğlu ve Akbayır, 2019:833). "Türkiye'yi gıda kayıplarını ve israfını önleyerek, azaltarak ve yöneterek, hem tüketim hem üretim bakımından sürdürülebilir gıda sistemlerine katkıda bulunan bir ülke haline getirmek" vizyonuyla T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Avrupa Birliği Dış İlişkiler Müdürlüğü yönetiminde Türkiye'nin gıda kayıpları ve israfının önlenmesi, azaltılması ve yönetimine ilişkin ulusal strateji belgesi ve eylem planı kapsamında "Gıdanı Koru – Sofrana Sahip Çık" adıyla ulusal bir kampanya başlatılmıştır. Kampanyanın lansmanı 20 Mayıs 2020 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Kampanyanın ilk altı aylık süre içerisindeki iletişim çalışmaları ve etkileşimleri davranışsal halkla ilişkilerin kullanımı açısından incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: kamuoyu, farkındalık, davranışsal halkla ilişkiler, kampanya analizi

RAISING AWARENESS IN THE PUBLIC OPINION: USE OF BEHAVIORAL PUBLIC RELATIONS "SAVE YOUR FOOD – YOUR ACTIONS MATTER" CAMPAIGN

Abstract
Public relations practices in the public sector lead to the creation of awareness on public problems, the development of public attitudes towards various issues and problems, and are effective in developing public awareness. Public sector public relations efforts, which also provide the promotion of public services to meet the various needs of target audiences in line with the predetermined expectations, also enable public institutions to gain the support of their target audiences, and to establish a positive image, reputation and trust perception towards the public institution in target audiences (Taşkıran, 2019). The main purpose of behavioral insight programs is to create behavioral change based on rational grounds by believing in the contribution of solutions to the problems within the scope of public policies in individuals to their personal lives. For this reason, the responsibility of Public Relations efforts, which meet with behavioral insight policies, has an important role in combating social problems and public policies (Peltekoğlu and Akbayır, 2019: 829) .

With the increasing importance of the necessity of public institutions to get the support of the public in the decision-making and policy-making process has started to come to the fore as an important area of specialization in the public relations discipline (Boztepe, 2013: 40). The concept of "Behavioral Public Relations" covers and explains the efforts of Public Relations to create behavioral change in order to contribute to social development by producing solutions to social problems (Peltekoğlu and Akbayır, 2019: 833). T.R. Agriculture and Forestry Ministry of the management of the Directorate of European Union External Relations "Turkey by preventing food losses and wastage, reducing and managing, and consumption to make a country contributing to sustainable food systems in terms of production and" with a vision, Turkey prevention of food losses and waste, the reduction and management within the national strategy document and action plan has benn launched a national campaiıgn named " Save Your Food – Your Actions Matter". The launch of the campaign was held on 20 May 2020. Communication activities and interactions during the first six months of the campaign are examined in terms of the use of behavioral public relations.

Keywords: public opinion, awareness, behavioral public relations, campaign analysis

1. GİRİŞ

Kamusal halkla ilişkiler faaliyetlerinin en temel amaçlarından birisi, toplumsal sistemin gidişatına olumlu katkı sağlayabilmektir. Bu amaca ulaşmak da, ancak, kamunun önem taşıyan bazı konulara ilişkin farkındalık ve bilinç düzeyinin arttırılması ve sorun teşkil eden durumlara yönelik ideal tutumların edinilmesi yönünde kamu bilincinin oluşturulması ile mümkün olabilmektedir (Boztepe, 2013:51).
Kamu kurumları, kamuoyunu yararına olan konularda aksiyon almak ve kamuoyunu harekete geçirmek için çeşitli çalışmalar yapmaktadır. Yapılan bu tarz çalışmalar çoğunlukla kamuoyunda herhangi bir konuda duygu, düşünce ve davranış değişikliği yaratmayı hedeflemektedir.

Kamusal halkla ilişkilerin aktörleri; idari güç, yasal güç, kamu yönetimi kurumları ve vatandaşları içermektedir (Boztepe, 2013:41). Bu çalışma kapsamında da Türkiye Cumhuriyeti Tarım ve Orman Bakanlığı'nın Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) ile işbirliği yaparak evrensel bir sorun olan gıda israfı ve kaybı konusunda başlattığı çalışma ele alınmaktadır. T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından hazırlanan ve 2019-2023 yıllarını kapsayan On Birinci Kalkınma Planı'nın Stratejik planlamasından da yer alan bu konunun (Strateji Belgesi ve Eylem Planı,2020:8), Bakanlık nezdinde ele alınmasıyla birlikte idari ve yasal güçlere sahip olması yönlendirme ve düzenleme yapabilme kuuvetinde olması açısından önemlidir. Aynı zamanda bir kamu kurumu olması ve hedef kitlenin vatandaşlar olması açısından ele aldığımızda kamusal halkla ilişkiler aktörleri açısından örtüştüğü görülmektedir.

Yapılan çalışmalar, Dünyada çok ciddi bir sorun olarak gıda israfı ve kaybının giderek arttığına işaret etmektedir. Bu kampanya için hazırlanan Strateji Belgesi ve Eylem Planında (2020:5-7) belirtildiğine göre, dünya nüfusunun 2050 yılına kadar 9,7 milyara yükselmesi beklenmektedir. Bu eğilime paralel olarak, yükselen dünya nüfusunun gıda ihtiyacını karşılayabilmek için, gıda üretiminin mevcut miktara göre %60 oranında artması gerekmektedir. Bu durum, üretim kapasitesinin artırılması sürecinde doğal kaynaklar üzerindeki baskının çoğalacağını göstermektedir. Anca uzmanlar iklim değişikliği ve yarattığı etkiler nedeniyle önümüzdeki yıllarda ciddi şekilde kıtlıklar yaşanabileceğini işaret etmektedir.

Türkiye'nin böyle büyük hedef kitleyi kapsayan çalışmaları ilk değildir. Hazırlıklarına 2008 yılında başlanan ve 2013 yılında hayata geçirilen "Ekmek İsrafını Önleme Kampanyası" ile Türk halkında ekmek tüketimi hakkında farkındalık yaratılmış ve hem sağlıklı beslenmek hem de gerektiği kadar ekmek alarak israfa son vermeye yönelik tutum değişikliği tespit edilmiştir. Bu çalışmasıyla da Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) tarafında dünyada israfın önlenmesine yönelik eylemlere katkıda bulunan iyi uygulama örneği olarak ilan edilmiştir (Strateji Belgesi ve Eylem Planı, 2020:7).

Günümüz dünyasında kamunun sadece kendi yaptığı faaliyetler hakkında bilgilendirme yapması yeterli değildir. Kamunun yapılan faaliyetlerden haberdar olmasının yanı sıra hangi amaçla yapıldığı konusunda bilgilenmesi ve o konu hakkında farkındalığının oluşması ve sonrasında tutum/davranış değişikliği gösterebilmesi esas alınmaktadır.

Kamusal halkla ilişkiler çalışmalarında ileri düzeyde katkı sağlanabilmesi için diyalojik iletişim süreçlerinin kullanılması önem taşımaktadır. Kurum ve hedef kitle arasındaki diyalojik iletşim, dürüstlük, açıklık ve etik ilkeler temelinde iletişim kurma çabalarını temsil eder (Botan ve Hazleton, 2006'dan aktaran Çınarlı, 2009:40). Diyalojik iletişim her iki tarafın da iletişim sürecinde aktif bir rol oynaması esasına dayanmaktadır. Kamu kurumu ile vatandaşlar arasındaki ilişkiler söz konusu olduğunda ise, sadece kamu kurumlarından vatandaşlara yönelik tek taraflı bir mesaj aktarımından ziyade vatandaşların da görüş, öneri ve taleplerini kamu kurumlarına iletebileceği ortamların kullanılması ile diyalojik iletişim sağlanabilmektedir. Bu yolla vatandaşların da karar alma ve politika oluşturma süreçlerinde aktif bir aktör olarak yer alması gündeme gelebilmektedir (Boztepe Taşkıran, 2019:122).

Disiplinlerarası bir alan olarak halkla İlişkilerin, toplumsal sorunlara çözüm üreterek toplumsal kalkınmaya katkı sağlamak amacıyla davranış değişikliği yaratma konusundaki çabalarını kapsayan ve açıklayan modele "Davranışsal Halkla İlişkiler" denilmektedir. Günümüz demokratik toplumlarında gerek duyulan davranış değişikliğinin gerçekleşebilmesi için yasal düzenlemelerin yeterli olmayacağı ve toplumsal bilincin geliştirilmesi için bilgilendirmenin gerektiği ve bu kapsamda toplumsal kalkınmaya yönelik programların kabulü ve benimsenmesi sürecinde, davranışsal halkla ilişkilerle rasyonel karar alma sürecine katkıda bulunulması bir gerekliliktir (Peltekoğlu ve Akbayır, 2019:833). Amerikalı Halkla İlişkiler profesyoneli olan Patrick Jackson, yapılan çalışmalardaki esas başarı için sonuçta bir davranış değişikliği yaratıp yaratmadığına baktığını ifade etmektedir (http://patrickjacksonpr.com/video/best_of_pat_jackson3.html). Patrick Jackson, "Davranışsal Halkla İlişkiler Modeli" olarak ifade ettiği yaklaşımda beş temel adımdan söz etmektedir: Birinci adım, insanların konu üzerinde düşünmeye başladıkları **farkındalık oluşması**; ikinci adım, insanların edindikleri bilgiler üzerinde düşünmeye başladıkları **örtük ilgi süreci**, üçüncü adım düşüncenin eyleme dönüşmesini saplayan **örtük ilginin** halkla ilişkiler etkinlikleriyle **tetiklenmesi**, dördüncü adım iletilere etkisiz kalınmadığı, etkinliklere katılımların gerçekleştiği **küçük bazı tutum ve davranış değişiklerinin yaşanması** ve son olarak **davranış değişikliğinin gerçekleşmesi** (Center vd., 2008, 15-16'den aktaran Peltekoğlu ve Akbayır, 2019:832-833).

44 Avrupa ülkesinde iletişim yönetimi ve halkla ilişkiler alanında yürütülen, European Communication Monitor 2020 raporuna göre; 2007'den 2020'ye kadar olan trendlere bakıldığında, sosyal medyanın ve sosyal ağların açıkça önem kazandığı (2007'de %10'un biraz üzerindeyken 2020'de neredeyse % 90), buna karşılık geleneksel kitle iletişim araçlarının kullanımının giderek azaldığı görülmektedir. Uzmanların üç yıl önce verdiği tahminlere ve bugün gerçekte neler olduğuna bakıldığında, sosyal medyanın bugün tahmin edilenden (% 87.6) çok yüksek (% 93,1) olduğu, görülmektedir. Yüz yüze iletişimin ise tahmin edilenden (yüzde 82.1) çok daha düşük (% 5.7) olduğu görülmektedir (European Communication Monitor, 2020: 73).

Bahsedilen kısa literatür ışığında 20 Mayıs 2020 tarihinde lansmanı yapılan "Gıdanı Koru-Sofrana Sahip Çık" kampanyasının dijital ortamlardaki paylaşımları analiz edilmiştir. European Communication Monitor 2020 raporuna bakıldığında da görülmektedir ki iletişim çalışmalarının büyük bir kısmı sosyal medya kanallarından yürütülmektedir. Bu veriler ışığında bakıldığında sosyal medya uygulamalarının halkla ilişkiler çalışmalarında etkili bir şekilde kullanılmasının diyalojik yaklaşım açısından da katkı sağlayacağı söylenebilir.

2. METOD

Araştırmada elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. İçerik analizi ile birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucuların anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır (Yıldırım, Şimşek, 2006:227).

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı ile Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Fonu (FAO) işbirliği ile başlatılan "Gıdanı Koru-Sofrana Sahip Çık" kampanyasının 18 Mayıs-29 Kasım 2020 tarihleri arasında web sayfası ve sosyal medya hesaplarındaki (twitter, instagram, facebook ve youtube,) paylaşımları içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Çalışma devam etmekte olan kampanyanın ilk altı ayı ile sınırlıdır.

3. ARAŞTIRMA BULGULARI

"Gıdanı Koru-Sofrana Sahip Çık" kampanyası ile Tarım ve Orman Bakanlığı ve FAO; gıda kayıpları ve israfı konusunda gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde mücadele etmeyi, ilgili tüm tarafları bilinçlendirerek toplumsal farkındalık düzeyini artırmayı ve bu konuda özellikle Türkiye'de gerçekleştirilen iyi uygulama örneklerini uluslararası arenada rol model haline getirmeyi hedeflemektedir.

Kampanyanın esasını oluşturan gıda israfının tüketici tarafındaki nedenleri; ihtiyaç fazlasının alınmasına yol açan plansız alışverişler, tavsiye edilen tüketim tarihi ile son tüketim tarihi arasındaki farkın bilinmemesi sebebiyle ürünlerin çöpe atılması, evde uygun olmayan muhafaza koşulları ve zayıf stok yönetimi, gereğinden fazla hazırlanan yemeklerin yenilememesi, yanlış hazırlama teknikleri ile gıdanın kalitesinde veya miktarında kayıp görülmesi, artan yiyeceklerin değerlendirilmemesi ve tüketicilerin tüketebileceği kadar gıdayı tedarik etmemesi (Stratejik Belge ve Eylem Planı, 2020:15).

Oluşturulan Türkiye'nin Gıda Kayıpları ve İsrafının Önlenmesi, Azaltılması ve Yönetimine İlişkin Ulusal Strateji Belgesi ve Eylem Planında dört ana hedef belirlenmiştir. Bu hedefler ve alt hedefler ve eylem planları kapsamında detaylandırılmıştır:

Hedef 1.1 Farkındalık Yaratma ve Tüketici Bilinçlendirme – 21 eylem planı
Hedef 1.2 Gıda Kayıpları ve İsrafını Ölçme, İzleme ve Değerlendirme – 6 eylem planı
Hedef 1.3 Kapasite Geliştirme – 18 eylem planı
Hedef 1.4 Gıda Tedarik Zincirinde Verimliliğin Artırılması – 10 eylem planı
Hedef 1.5 Ambalajlama Kullanımının Optimize Edilmesi – 2 eylem planı
Hedef 1.6 Soğuk Zincir Yönetiminin Kolaylaştırılması – 3 eylem planı
Hedef 1.7 Toplu Tüketim Düzeyinde İsrafın Önlenmesi ve Azaltılması – 4 eylem planı
Hedef 1.8 Satış ve Depolama Düzeyinde Gıda İsrafının Önlenmesi ve Azaltılması - 4 eylem planı
Hedef 1.9 Tüketim Düzeyinde Gıda İsrafının Önlenmesi ve Azaltılması – 3 eylem planı
Hedef 2.1 Doğrudan insani tüketim için güvenilir ve besleyici gıdanın kurtarılması ve yeniden dağıtılması sistemlerinin iyileştirilmesi, geliştirilmesi ve izlenmesi 15 eylem planı
Hedef 3.1 Gıda Mevzuatına Uygun Olan Ancak İnsanlar Tarafından Tüketilmesi Tercih Edilmeyen Gıdaların Hayvan Yemi Olarak Kullanılması – 1 eylem planı
Hedef 4.1 Doğrudan İnsani Tüketime Yönelik Güvenilir ve Besleyici Gıdanın Kurtarılması ve Yeniden Dağıtımıyla Rekabet Etmeden, Organik Atıkların Toplanması – 6 eylem planı
Hedef 4.2 Doğrudan İnsani Tüketime Yönelik Güvenilir ve Besleyici Gıdanın Kurtarılması ve Yeniden Dağıtımıyla Rekabet Etmeden, Organik Gıda Atığından Enerji Geri Kazanımı – 1 eylem planı

Bu hedefler doğrultusunda kampanyanın hedef kitlesi olan kamuoyuna vermek istediği mesajlar için kullandığı kanallar web sayfası ve sosyal medya hesapları olmuştur. Öncelikle kampanyanın web sayfası incelendiğinde;



www.gidanikoru.com

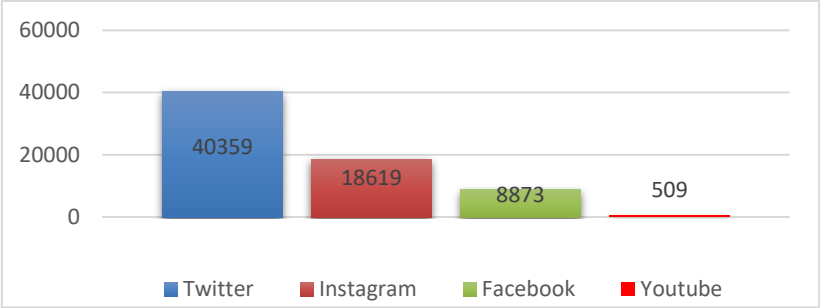
Web sayfası www.SofranaSahipCik.com pop-up ile açılmakta. Gıdanı koru, iyi uygulamalar, ne yapabilirsiniz, destekçiler ve galeri ana başlıkları bulunmaktadır. Sayfanın İngilizce versiyonu da mevcuttur. Ana başlıkların dışında web sayfasının akışında kampanyanın tanıtım filmi, kampanyanın maskotu olarak kullanılan

Cano karakteri ile tanışma, güncel içerikler başlığında eylem planı ve lansman sunumu, planlı bir alışveriş ve bilinçli tüketim bilgilendirmesi ve kampanya ile ilgili olarak en güncel gelişmeler, etkinlikler ve yayınlarla ilgili bilgi almak için mailing listesine davet bulunmakta. Öncelikle ana başlıklara bakıldığında; **Gıdanı Koru** başlığının altında: gıda israfı nedir, gıda kaybı nedir, ben israf yapıyor muyum, israfa satın alırken başladığımızı unutmayalım, gıdalarımızı doğru saklayalım, buzdolabını nasıl kullanmalıyım, dondurucuyu nasıl kullanmayalım, kileri veya mutfak dolabımı nasıl kullanabilirim, artanları ne yapabilirim, tüketim tarih etiketlerine dikkat: STT/TETT farkı hakkında bilgilendirme notları bulunmaktadır. **İyi uygulamalar** başlığının altında, daha önce başlamış farklı kurumların yaptıkları projelerin adları ve web sayfaları bilgileri verilmektedir. Bu iyi uygulamaların adları; Ekmeğini İsraf Etme, Metro Gıda Hareketi, Gıda İsrafı Proje Yarışması, Nestlé-Artan Gıda Geleceğimizdir, Post Harvest Project, Gıda Zincirindeki Hasat Sonrası Kayıpları Azaltmak İçin Yenilikçi Yaklaşımlar, Gıda Kayıpları ve İsrafın Önlenmesi, Grunding Ruhun Doysun, Migros Gıdaya Saygı, Turuncu Bayrak. **Neler yapabilirsiniz** başlığı altında; tüketicilere neler yaparak gıdayı korumak mümkündür hakkında bilgilendirmeler yer almaktadır: Artan Sebzeler ile Leziz Çorbalar Hazırlayarak Gıdanı Koru!, Dalından Koparılan Her Gıdanın Kıymetini Bil, İsrafı Durdurarak Gıdanı Koru!, Tazeliğini Yitirmeye Başlayan Sebzelere Omlet ile Son Bir Şans Ver, Gıdanı Koru!, Listesiz Alışverişe Çıkma, Gıdanı Koru!, Son Tüketim Tarihini Kontrol Et, Gıdanı Koru!, Tabağında Yemek Bırakma, Gıdanı Koru!, Her Bir Yudum Sütün Değerini Bil, Gıdanı Koru!, Yarım Kalmasına Değil Yemek Olmasına Sebep Ol, Gıdanı Koru!, Tek Bir Yaprağını Ziyan Etme, Gıdanı Koru!, Açken Alışverişe Çıkma. Gıdanı Koru!, İsraftan Kaçın, Dünyayı Korumak İçin Gıdanı Koru!, Fazla Olanı Dondur, Çürümesine Engel Olarak Gıdanı Koru!, İsrafa Karşı Her Lokmanın Kıymetini Bil, Gıdanı Koru!, Ekmek Bayatladıysa Çöpe Atma, Çorbana Kat Gıdanı Koru!, Fazla Yemekleri Doğru Yöntemle Sakla Gıdanı Koru!, Ekmeğine Sahip Çık, Gıdanı Koru!, Dış Görünüşün Aldatmasına İzin Verme Olgunlaşmış Muzun Faydalarını Bil, Gıdanı Koru!, Buzdolabını Doğru Sıcaklığa Ayarla, Gıdanı Koru!, Buzdolabını Düzenle, Gıdanı Koru!, İsraf Etme, Suyunu ve Gıdanı Koru!, Küçük Kaplarda Sakla, Gıdanı Koru!, Hemen Çöpe Atma, Gıdanı Koru!, Çekirdekleri ile Muhafaza Et, Gıdanı Koru!. **Kaynaklar** başlığında, daha önce yapılmış olan çalışmaları, araştırma raporlarını, eylem planı ve lansman sunumunu bulunmaktadır. **Destekçiler** başlığında, kampanyanın destekçi kuruluşlarının adları yer almaktadır: İhracatçı Birlikleri, İzmir Ticaret Odası, Migros, Reis, Superfresh, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Ülker ve Vestel. **Galeri** başlığının altında, yemek tarifleri ve konuklar ile özel yayınlar olarak iki alt başlık bulunmaktadır ancak sadece lansmanla birlikte sosyal medyada yer alan ilk beş video paylaşılmakta eş zamanlı tüm paylaşımlar yer almamaktadır.

Web sayfası kaç kişinin giriş yaptığına dair bir veri vermemektedir. Ayrıca basın yansımalarına yönelik de hiçbir veri içermemektedir. Web sayfasının daha çok ana görselinde de görüldüğü gibi "Sen de Söz Ver Rekor Gelsin" çağrısına katılımı sağlamak amacıyla kullanıldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Kampanyanın rekor çağrısı için tıklandığında kişilerin bireysel olarak "…gıda kaybı ve israfını ve olumsuz çevresel etkilerini önlemek için…" sorumluluk alıp elinden geleni yapacağına dair söz vermesine ilişkin bir onay alınmakta ve söz veren adına sertifika oluşturulmaktadır. Alınan sertifikanın da paylaşılması ve başkalarını da söz vermeye davet edilmesi konusunda hatırlatıcı mesaj bulunmaktadır. Kampanya ile ilgili sayısal bilgilendirme olarak söz verenlerin en fazla hangi şehirlerden olduğuna dair bir puan tablosu verilmektedir. Şehir puanlarının da "Verilen Söz / Nüfus X 10000" şeklinde hesaplandığı bilgisi de puan tablosunun altında belirtilmektedir.

Web sayfasının en altında, sayfanın tüm haklarının Tarım ve Orman Bakanlığı'na ait olduğu bilgisi ile twitter, facebook, instagram ve youtube logoları ile iletişim başlığı yer almaktadır. İletişim başlığı tıklandığında Bakanlık adresi ve telefon numarası ile konum bilgileri görülmektedir.

Kampanyanın sosyal medya kullanımlarına bakıldığında; en fazla takipçi sayısının Twitter'da olduğunu, sırasıyla instagram, facebook ve youtube'un geldiği görülmektedir (Şekil 1).



Şekil 1. Sosyal Medya Abone- Takipçi Sayıları

Kampanyanın sosyal medya kanallarının kullanım analizlerinin daha detaylı olarak paylaşım tarihi, beğeni sayısı, paylaşım sayılarının verileri Tablo 1'de gösterilmektedir. En fazla takipçi sayısına sahip olan **Twitter** hesabının kampanyanın ön hazırlıklarının başladığı tarihte açıldığı ancak lansman duyurusuna kadar hiçbir paylaşım yapılmadığı tespit edilmiştir. 271 tweet ve 249 retweet ile 40.88 etkileşim oranına sahiptir. Twitterda, en fazla beğenilen ve retweet edilen tweetler «Sofrana Sahip Çık» ile «Söz Ver Rekor Gelsin» filmleridir. Mecranın kendine has özellikleri doğrultusunda da kısa olan görsel unsurların takipçiler tarafından paylaşımı fazla olmaktadır. **Instagram** hesabında yine analiz edilen tarihler içerisinde 213 paylaşım yapışılmıştır. Bu paylaşımların 40'ı IGTV (instagram TV) ve 2'si REELS (kısa video)dır. Instagram hesabı lansman duyuru ile açılmıştır. Instagram paylaşımlarında en fazla beğeni alan iki paylaşım (155 B ve 140 B) kampanyanın aktif destekçisi olan Beslenme Uzmanı Dilara Koçak ile Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) Türkiye İyi Niyet Elçisi Mert Fırat'ın yine instagramda yaptıkları söyleşilerden 3-5 dakikalık kısa iki paylaşım olmuştur. Bunların dışında en fazla 42.000 beğeni almıştır paylaşımları. Bir başka deyişle katılım düşüktür. **Facebook** sayfasına bakıldığında 89 gönderi bulunmakta ve toplam beğeni sayısı 7986dır. Sayfaya verilen puanlamada sadece 3 kişinin puanlama yaptığı görülmektedir. Facebook'ta fazla beğeni alan (1.6 B) kampanyanın tanıtım filmidir. Diğer paylaşımların beğenileri çok düşüktür (8 ile 944 arasında). **YouTube** kanalına bakıldığında, 509 abonesi olduğu, paylaşılan 88 videonun 3.822.384 kere görüntülendiği tespit edilmektedir. Ancak etkileşim olarak beğeni sayısı çok düşüktür ve neredeyse hiç yorum yapılmamıştır.

Tablo 1. Sosyal Medya Kullanım Analizi

Kullanılan Sosyal Medya Kanalları	Başlangıç Tarihi	İlk Paylaşım Tarihi	Abone / Takipçi Sayısı	Beğeni Sayısı / Etkileşim Oranı	Gönderi Sayısı	Toplam Görüntülenme	IGTV Paylaşımı	REELS	Tweet Sayısı	Retweet Sayısı
Twitter	1 Şubat 2019	18 Mayıs 2020	40359	Etkileşim oranı 40.88, en fazla beğeni alan tweet 9945 beğeni	271				271	249
Instagram	18 Mayıs 2020	18 Mayıs 2020	18619	En fazla beğeni alan gönderi 155.574, genel beğeni sayıları düşük	213		40	2		
Facebook	11 Mayıs 2020	21 Mayıs 2020	8873	Toplam beğeni sayısı 7986	89					
Youtube	1 Şubat 2019	3 Haziran 2020	509	Beğeni sayıları çok düşük	88	3.822.384				

Kampanya için kullanılan tüm mecralarda mesajları ayırmak amacıyla başlık etiketleri kullanılmıştır:

#GıdasınıKoruyanlar ve **#GıdanıKoru** bu başlık etiketi ile beslenme uzmanları, gıda konusunda uğraş veren sosyal medya içerik üreticileri, influencerlar, youtuberlar, şefler, destek olan kurumlardan yetkililer, gıda mühendisleri vb. konuklarla sosyal medya canlı yayınları yapılmaktadır. Bu yayınlarda kampanyanın ana mesajları olan konular -gıda israfı, kaybı, alışveriş listesinin önemi, gıdaları doğru saklama koşulları, buzdolabını, dondurucuyu, kileri veya mutfak dolabını doğru kullanma yöntemleri, artanlar yemek ve malzemeler ile ne yapılabilir, tüketim tarih etiketlerinin önemi- hakkında söyleşiler gerçekleştirilmektedir. Bu canlı yayınlar eş zamanlı olarak sosyal medya kanallarında da kullanılmaktadır. Bu başlık etiketleriyle Instagramda 163 paylaşım, YouTube'da 50 video yer almaktadır. Twitter bu söyleşileri Periscope üzerinden yayınlamaktadır. Bu yayınlardan soru cevap şeklinde kısaltılmış videolar da aynı başlık etiketleriyle paylaşılmaktadır.

#İsrafOlmasınAfiyetOlsun, başlık etiketi artan yemeklerden yeni neler yapılabilir ile ilgili tarifleri içermektedir. 29 Kasım tarihine kadar olan 19 tarif videosu Reis ve Migros destekleriyle gerçekleştirilmiştir. Bu başlık etiketi ile ilk paylaşım 04 Haziran 2020 tarihinde olmuştur. Yine tüm sosyal medya kanallarında yer almaktadır ve en fazla ilgi çeken beğeni alan paylaşımlardır.

22 Temmuz tarihinde Gıdanı Koru/Cano Soruyor duyurusu ile takipçileri gıda israfı konusunda kendilerini test etmeye davet duyurusu yapılmıştır. Bu testin sonucunda kişinin adına fidan dikimi yapılacağı mesajının yanında çekilişle belirlenecek 10 kişi sertifikasını Bakan Pakdemirli'nin elinden alacak, 10 kişiye Bakanlık Kamplarında bir haftalık tatil, 5 kişiye tablet, 10 kişiye mini mutfak mikseri, 10 kişiye gıda saklama kabı hediye olarak verilecek duyurusu yapılmaktadır. Bu çekiliş tamamlanmış ve 12 Ağustos tarihinde yapılan görsel paylaşımla kazananlar yayınlanmıştır. Ancak çekiliş şeffaf bir şekilde yapılmamış sadece kazananlar duyurulmuştur. Bu da eleştirilere yol açmıştır.
21 Ekim 2020 tarihinde «Söz Ver Rekor Gelsin» çağrısı ile **#SofranaSahipÇık** başlık etiketi kullanılmaktadır. Kamuoyunu bu etiketle kampanyaya destek olmak ve Dünyada çevre ve sürdürebilirlik konusunda en çok imza toplanan çevrimiçi kampanya olmak, birlik olmak için çağrı yapılmaktadır. Sertifikaları paylaşarak, farkındalığı tüm Türkiye'ye yaymayı amaçlayan bu çağrı ile ulaşılmak istenilen kişi sayısı iki milyondur. 26 Kasım tarihinde Bakan Pakdemirli NTV'de bir programa katılmış ve söz veren sayısının bu tarihe kadar 755 bine ulaştığını belirtmiştir. Bu çağrı için kampanya tanıtım videosunun yanı sıra, katılmak için neler yapılması gerektiğini, web sayfasına girişten itibaren adım adım anlatan videolar da yayınlanmaktadır. Bu çağrıda söz verip sertifika alan herkes için 5 fidan dikimi yapılacağı bilgisi de duyurularında paylaşılmaktadır.

Bunların dışında **özel yayınlar** olarak, kampanyanın basın lansmanı, Belediyeler Birliği ile yapılan toplantı yayını ve EBA TV'de Tarım ve Orman Bakanı ile Milli Eğitim Bakanının yaptıkları söyleşi ve çocuklara yönelik hazırlanan kampanyanın animasyon gösterimi ile Cano karakteri ile tanışma yer almaktadır.

3. DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

"Gıdanı Koru-Sofrana Sahip Çık" kampanyası, Jackson'ın da belirttiği davranışsal halkla ilişkiler modeline göre henüz ilk aşama olan farkındalık oluşması aşamasındadır. Kampanya başlayalı altı ay olmuş ve insanların konu üzerinde düşünmeye başlaması hedef alınmıştır dolayısıyla henüz sosyal medya etkileşimleri yeteri kadar yüksek değildir. İnsanlar edindikleri bilgi üzerinde düşünmeye başladıklarında ikinci dönem olan örtük ilgi sürecine geçilmektedir. Bu döneme henüz tüm hedef kitlenin geçmesi bu kadar süre içinde beklenemez. Üçüncü aşama olan örtük ilginin halkla ilişkiler etkinlikleriyle tetiklenmesi için daha çok diyalojik iletişime ihtiyaç bulunmaktadır. Bulgular kısmında anlatılan 20 Mayıs - 29 Kasım 2020 tarihine kadar yapılan incelemedeki çalışmaların hiçbirinde kampanya yürütücülerinin etkileşimli geri dönüşü bulunmamaktadır. Aldıkları sorulara, eleştirilere hiçbir yanıt vermemektedirler. Klasik olarak kamu kurumlarının yürüttüğü tek yönlü iletişimi tercih etmektedirler. Oysa etkileşimi artırmak için yanıt vermek oldukça etkili olacaktır. Yine web sayfasında da, kampanyanın basında yer almasıyla ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Oysa arama motorundan yapılan taramada araştırma yapılan sürede 761 haber ve 868 video olarak basında yer aldığı görülmektedir. Ayrıca pek çok kamu kurumu, özel kuruluş, sivil toplum kuruluşu da kampanyaya destek amaçlı çalışmalar yapmaktadır, bunlara da hiç yer verilmemektedir. Bu desteklerinde yansıma olarak verilmesi kamuoyunda etkili olacaktır. Yapılan paylaşımlarda, kısa bilgilendirmeler içerenlerin izlenme, beğenilme sayıları çok daha yüksektir. Mesajların kısa, anlaşılır ve görsel olarak verilmesi takipçiler tarafından çok daha fazla ilgi çekmektedir. Küçük tutum değişikliklerini ön gören 4. aşama ve son aşamaya geçebilmek için daha uzun bir zaman bulunmaktadır. Davranış değişikliğine geçebilmek için farkındalığın tamamlanması gerekmektedir. Bu tip kampanyalar uzun soluklu süreklilik gerektiren çalışmalardır. Henüz başlangıç aşamasında olan bu kampanyanın hedeflediği kamuoyunun tamamına ulaşmak için belirlediği daha çok eylem planı bulunmaktadır. İlerleyen zamanlarda etkileşimin daha artacağı düşünülmektedir. Kültürel olarak ülke adına rekora koşma çağrısının tamamlanacağı düşünülmektedir. Ancak sadece söz vermek değil, gereklerini yerine getirmekle, davranış değişikliği yaratabilmekle, başarıya ulaşacak olan bu kampanyanın ilerleyen aşamaları takip edilecektir.

KAYNAKLAR

BALTA PELTEKOĞLU, F., AKBAYIR, Z. (2019), Davranışsal İçgörü ve Halkla İlişkilerin Kesişim Noktası: Çocuk Gelin Sorununda Medyada Farkındalık ve Davranışsal Halkla İlişkiler, *Erciyes İletişim Dergisi*, Cilt 6(2), 827-844.

BOZTEPE, H. (2013), *Kamusal Halkla İlişkiler: Türkiye'de Bakanlıklar Tarafından Gerçekleştirilen Halkla İlişkiler ve İletişim Kampanyalarına Yönelik Bir Araştırma,* Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler Anabilim Dalı Halkla İlişkiler Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

BOZTEPE TAŞKIRAN, H. (2019), Kamu Yönetiminde Vatandaş Katılımı ve Şeffaflığın Sağlanmasında Dijital İletişim Uygulamalarının Rolü, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 52(1), 117-144.

ÇINARLI, İ. (2009), *Stratejik İletişim Yönetimi,* İstanbul: Beta Yayınevi.

JACKSON, P. The Public Relations Counselors Counsel, Speeches & Lectures: Video 3, 23 Kasım 2020 tarihinde http://patrickjacksonpr.com/video/best_of_pat_jackson3.html sitesinden alındı.

TARIM VE ORMAN BAKANLIĞI AVRUPA BİRLİĞİ VE DIŞ İLİŞKİLER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (2020), *Türkiye'nin Gıda Kayıpları ve İsrafının Önlenmesi, Azaltılması ve Yönetimine İlişkin Ulusal Strateji Belgesi ve Eylem Planı*, 23 Kasım 2020 tarihinde https://www.gidanikoru.com/_uploads/eylem_plani_tr.pdf sitesinden alındı.

YILDIRIM, A., ŞİMŞEK, H. (2006), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri,* Ankara: Seçkin Yayınevi.

ZERFASS, A., VERHOEVEN, P., MORENO, A., TENCH, R., & VERČIČ, D. (2020), European Communication Monitor 2020. Ethical challenges, gender issues, cyber security, and competence gaps in strategic communication. Results of a survey in 44 countries. Brussels: EUPRERA/EACD

www.gidanikoru.com

https://www.facebook.com/GidaniKoruKampanyasi

https://www.instagram.com/gidanikoru/

https://twitter.com/gidanikoru

www.SofranaSahipCik.com

https://www.youtube.com/channel/UCbkhOpXlE8dC3hTaLHc3Nvw

WASHBACK EFFECTS OF KPSS EXAM ON ACADEMICS

AYÇA ÜNAL
Kocaeli University
aycaunal.au62@gmail.com

Abstract
This study aims to find out the washback effects of the KPSS exam on the academics of the ELT department in a Turkish university. To achieve this goal, Interviews were carried out with the professors who are teaching in the ELT department. The participants (n=8) were academics teaching different subjects such as literature, material designing, and development, approaches and methods, reading skills, writing skills, testing, and assessment. All interviews were transcribed and qualitative analysis was used. The findings revealed that the neutral washback effect of KPSS on academics and they do not change the content and the teaching methodology according to this examination.

Keywords*:* Washback, Backwash, KPSS, ELT

1.INTRODUCTION

Testing and assessment have the power to influence the way of teaching. McEwen summarizes this relation with this sentence; "What is assessed becomes what is valued, which becomes what is taught" (1995, p. 42). For Alderson and Wall (1993), the concept that testing influences teaching is referred to the term of 'backwash' in applied linguistics, language education, and language testing and the term 'washback' has been used to refer to the effect of testing on teaching and learning (Hughes, 1989). This term is rooted in the measurement-driven instruction notion by Popham (1987) and then it is started to call with different names like curriculum alignment (Brown and Hudson, 1998, Shephard, 1990), backwash (Biggs, 1995, 1996), and test impact (Bachman and Palmer, 1996; Baker, 1991). According to Biggs (1995), the term backwash is the effect of testing both on the curriculum, learners' approaches to learning and teaching methods. Buck (1988) defines washback as the natural consequence of tests for teachers and students to tailor their teaching. These consequences can be either negative or positive. A test may cause negative washback when its content focuses on just one language skill, it generally restricts teaching and learning context. Positive washback takes place when testing creates a good teaching practice environment (Taylor, 2005). Tests have a number of effects on the teachers, learners, material designers. One of the most affected ones is teachers because they teach according to the needs of the test in order to increase success in the test. This behavior originates from the idea that the success of the students in an exam reflects the success of the teacher. So, their perceptions of the tests directly affect learning and teaching. Chen (2002) summarized factors that affect teachers' perceptions about the tests such as teaching experience, in-service training education, school type, school location, the age of students.

The education system in Turkey is test-oriented so there is a strong negative washback on teaching (Akpinar & Cakıldere, 2013; Karabulut, 2007; Ozmen, 2011; Sevimli, 2007). The students took so many high stakes exams until graduating from university. And after graduation, they took the KPSS examination to be assigned as a teacher in primary and secondary schools of the Ministry of National Education (MNE). English language teachers graduated from education faculties and, besides, American and English literature, graduates of linguistics departments can take this exam if they had a teaching pedagogy certificate. This examination is very similar to the Praxis test in the USA. First of all, 4th graders or post-graduates take 60 multiple-choice questions on general knowledge and 60 questions on general abilities, then they take educational science tests which include 80 multiple-choice questions. Afterward, they take 80 questions on the field of ELT. Recently, an oral interview is attached to the exam which includes general knowledge and educational science questions. Every year thousands of students take this exam and the number of English teachers who took KPSS was 11.917 in 2018. Considering the importance of this exam, there must be a lot of study on KPSS in Turkey. So, the aim of the present study is to investigate the washback effect of the KPSS exam on the academics of the ELT department.

2. LITERATURE REVIEW

In the related literature, a number of studies were conducted to investigate the washback effect of language testing. One of the groundbreaking studies on the effects of washback is the Sri Lankan impact study by Wall and Alderson (1993). The hallmark characteristics of this study were the attentive observation of teacher behaviors. They collected the data just before the implementation of a new test and then they compared the results after its implementation. the authors and a team of local observers visited the classroom to observe before and after the implementation of the new exam. The findings showed that the exam had an impact on the content of the teaching, but there is no evidence that the exam affected the methodology of the classroom. Similar to these results, Watanabe (1996) researched with two experienced teachers; Teacher A and Teacher B. They were observed while teaching two different 0English exam-preparation classes. One of the classes was grammar-translation oriented and one was not. Watanabe found that the content of the exam did not affect these teachers in the same way. According to these findings, Watanabe implied that teacher factors were more dominant than the effect of an examination to determine the way of teaching. Another example study was conducted by Stecher, Chun, and Barron (2004) in Washington. The aim of it was to reveal the effects of assessment-driven reform on the teaching of writing. The study included 70 Washington elementary and middle schools and they conducted a survey with 277 teachers. The results showed that the education reform had a positive washback on teaching, it both affected the content and the teaching methodology.

One of the studies conducted to investigate the impact of a high-stake exam was designed by Cheng (1997). The study was on the washback effect of the Hong Kong Certificate of Education Examination (HKCEE) in English in Hong Kong secondary schools. He combined both qualitative and quantitative methods which included questionnaires, interviews, and classroom observations. The finding concluded that washback had an impact on changing materials of teaching, but it didn't have an impact on methods that the teachers used. Similarly, Pizarro (2010) examined the washback effects of a high-stake Spanish University Entrance Examination (SUEE) on the teaching of English. The purpose of this study was to investigate the washback effects of the exam on different areas such as curriculum, materials, teaching methods, and teaching attitudes. The data collected from a questionnaire conducted with 51 secondary teachers. According to these findings, this exam had an impact on the curriculum, materials, and teachers' methodology. Lam (1994) focused on teachers' perceptions of changes brought about by the revisions in a national exam in Hong Kong. He specifically put emphasis on how teachers teach English. The overall findings, collected from a questionnaire conducted among 61 teachers. While 33 of them had taught for both the old exam and the new exam, 28 teachers had only taught for the new exam. Lam implied that changing the exam was not a solution, it was required to change teaching culture, too. Alderson and Hamp-Lyons (1996) examined the influence of the TOEFL exam on the content of the lessons. The data collected from classroom observations of two teachers and analyzed the duration of time they spent on different activities. It is found that the time spent on exam classes differed from one teacher to another.

In a similar vein, Chen (2002) investigated the effects of a public examination on English teaching in Taiwan. The data were collected through a survey that was conducted with junior high school English teachers. The results concluded that the examination both had an impact on teachers' teaching attitudes and what to teach, but not on how to teach. Another study conducted by Read and Hayes (2003) stated that washback affected the curriculum. This conclusion was derived from the observation of two courses (Course A and Course B). While Course A was a short but intensive IELTS preparation course, Course B was an extensive one that focused on general English skills and also preparation for IELTS. According to the data analysis, it was concluded that Course A was spent more time on procedural matters and Course B focused on the different language skills in a more balanced way. Hughes (1988) investigated the implementation of a new exam which was based on the needs of the undergraduate students in a Turkish university. It was a case study and this new implementation was faced with resistance by the teacher. Hughes summarized the study by saying "potential backwash effect should join validity and reliability in the balance against practicality" (p. 146).

There are so many studies conducted in the Turkey context. One of them is conducted by Yıldırım in 2010. The participants were 6 EFL instructors at a state university and 70 EFL students also both qualitative and quantitative research design was used to investigate the effects of washback on English Component of the Foreign Language University Entrance Exam. This exam included only reading, grammar, and vocabulary skills so the teacher put more emphasis on these skills. According to the results, this exam had negative washback on both learners and teachers. In a similar study, Akpınar & Çakıldere (2013) examined the washback effects of KPDS and ÜDS. The participants of the study were 103 academics and the data collected through the questionnaire. The results were similar to Yıldırım's study (2010). It was concluded that the tests had negative washback on the academics. Hatipoğlu (2016) investigated perceptions of pre-service English language teachers on the effect of the English Section of the University Entrance Exam. The participants were 50 pre-service English language teachers from a state university in Ankara. The data collected from an interview and a survey questionnaire. The findings of the study the exam affected the way English was learned and taught in Turkey. In 2017, Cinkara and Tosun studied the relation between the perceptions of the test takers and test designers of a test applied at Gaziantep University. There were 49 participants and 4 of them tested designers. A survey questionnaire and interview were used as a data collection tool. According to the finding, most of the students stated that the examination did not meet their expectations, and also it was concluded that this test had a negative washback on the student.

Similarly, Ozmen (2011) conducted research on KPSS which was translated to English as "The Selection Examination for Professional Posts in Public Organizations" (SEPPPO). This study was to find out the washback effect of SEPPPO on 4th grade ELT department students in Turkey. The participants were 164 prospective teachers. And the data collection tools were a questionnaire and an interview. The findings showed that the SEPPPO exam had a negative effect on prospective teachers. Similar to this study, the present study aims to find out the washback effects of the KPSS exam but differently on the academics of the ELT department in a Turkish university, to achieve that the following research questions were addressed:

a) What are the academics' perceptions of the impact of the KPSS on their curricular planning?
b) To what extent does the KPSS influence academics' teaching?

2. METHODOLOGY

Research Design

Interviews were carried out with the participants teaching in the ELT department of a Turkish state University. Interview questions mainly focused on teachers' perceptions about the KPSS exam and the effects of this examination on materials and classroom activities. Interviews were in English and lasted between 10-15 minutes.

Setting and Participants

The setting was a state university in the Marmara Region. The participants (n=8) were academics in the ELT department teaching different subjects such as literature, material designing, and development, approaches and methods, reading, writing, testing, and assessment. They had varying teaching experience, ranging from 10 to 34 years, and they had at least a Master's Degree in English Language Teaching. All of them are non-native language teachers employed full-time.

Data Collection and Analysis

An interview was conducted with the participants to examine the impacts of the KPSS exam on academics' perceptions. The main concern of the interview questions was; (1) the positive, neutral, and negative effects of KPSS; (2) perceptions of academics about effectiveness of KPSS; (3) and their approach to courses and assignments in the programs in terms of the content of KPSS exam. For the data analyses, all interviews were transcribed. For coding the similarities in the transcript, the data were coded through constant comparative analysis (Glaser & Strauss, 1967). Descriptive statistics were used to organize and summarize the data. Also, an independent researcher who holds a Ph.D. in applied linguistics checked the data in terms of thematic coding and confirmed the reliability. All

interviews were transcribed and analyzed accordingly. A pseudo name was used for each participant in the transcription.

4. FINDINGS

They were all native speakers of Turkish and also academics of a state university. The interview questions had demographic questions such as gender, experience. Table 1 states the demographic variables. Also, the courses that they taught were listed in Table 2.

Table 1. Demographic information

Gender	Male			Female		
Frequencies	4			4		
Percentages	50%			50%		
Experience	10	14	17	19	26	34
Years	1	2	1	1	2	1
Percentages	13%	25%	13%	13%	25%	13%

Table 2. Courses

Professor A	Task-based language teaching, technology in teaching, contextualized grammar
Professor S	Teaching language skills, teaching practices
Professor H	Linguistic, testing and evaluation, methodology, technology in language teaching
Professor D	Reading, translation, writing
Professor E	Phonetics, novel analysis, literature and language teaching, teaching practices
Professor F	Second language acquisition, teaching practices
Professor Z	Lexical, teaching English to young learners
Professor K	Approaches and methodologies, teaching practices

According to the demographic questions, it can be clearly seen that the gender of the participants is equal and they have at least 10 years of experience in English language teaching. They taught different aspects of the ELT department. All of them stated that they have some information about the KPSS exam. The initial findings of the interview responses pointed out that the answers of the participants were quite parallel to each other.

Does KPSS evaluate the students' knowledge and skills in teaching English?

Most of the participants (n=6) answered this question as ‘inadequate’. Three of them stated that this exam evaluated their proficiency but did not evaluate their teaching competency and the other three academics said that it was inadequate because it had multiple-choice questions. The rest of them (n=2) declared that it did not evaluate. The participants revealed the limitations of the exam such as;

- It did not evaluate their teaching abilities for the fact that it did not contain teaching practices.
- There was no direct relation between the high scores of KPSS and the success of the students.
- It contained only multiple-choice questions so it led students to test techniques rather than deeper understanding.

Does it have any positive, negative, or neutral effect on you?

Most of the academics (n=7) answered this question as KPSS has a neutral effect on my teaching approach. For example; Professor S. explained:

“It has a neutral effect, but sometimes I warned the students as this issue may occur in KPSS. But I do not prepare my course content according to KPSS so this is not more than just a reminder.”

According to the inferences from the speech of the professors, the reasons why KPSS has not affected their courses are listed as;

- We prepare our courses in line with the content of YÖK (Higher Education Council).
- We don't have so much information about the content of the KPSS.
- Our contents of the courses are more comprehensive than KPSS.
- Our courses are not assessment-based, they are instruction-based.
- I don't care much about the exam so I teach the lessons according to how they can use it in their own lives.

Only Professor E stated that KPSS has a positive effect on his/her teaching approach. Professor E explained:

"I don't think it has a very direct effect but that is in the back of my mind. Although I do not plan my lessons according to KPSS, from time to time I give something extra as world knowledge. It makes me more flexible so that's a positive thing."

Even though Professor E the only one that expressing positive effects of KPSS, there is unity on the condition that they are not based on the contents of the KPSS while they are preparing their course syllabus.

Do you think that the content of the course and KPSS are similar? How?

Professors declined that even if there is no one-to-one overlap between courses, there are some courses that have similarities between the content of the KPSS and the courses.

Table 3. Answers of Professors

Professor A	Literature and language teaching
Professor S	Approaches and methods
Professor H	Linguistics, approaches, and methods
Professor D	Reading, translation
Professor E	Testing and evaluation, material analysis, second language acquisition
Professor F	Second language acquisition, special teaching methods
Professor Z	Teaching English to young learners
Professor K	Approaches and methods

As we can understand from Table 3, all professors expressed that their course contents and KPSS were matching in a way. Professor Z linked the main reason for this match to the fact that the content of the course was much more intense than the questions of KPSS. Unlike other professors, Professor D indicated that there was no writing section in KPSS so there was no overlap with this course.

How does KPSS affect your approach to courses and assignments in the program?

All of the participants answered as it didn't affect my approach to assignments in the program. For instance; Professor F mentioned that they gave practical assignments such as lesson plans, not theoretical assignments. And Professor Z stated:

"Students are preparing for the exam with their efforts. They are already going to KPSS preparatory courses. Neither I nor any of my friends are preparing some homework by considering KPSS, or we do not adjust your approach to KPSS. But I don't think that this will have a negative result for the students because I think that what we do in the course will be enough for KPSS questions".

Also, Professor E acclaimed that he did not give homework by considering whether this issue was included in KPSS and added that while giving assignment he just considered his own syllabus. Thus, it can be concluded that KPSS has a neutral washback effect on the assignments that they gave. According to the analysis, six of the professors claimed that KPSS does not have any effect on their approach to courses. Professor A stated in his speech that their ultimate goal was to train qualified teachers rather than prepared them to take the high score from KPSS. On the contrary to six of the professors, Professor S and Professor E told that KPSS has little influence on their approaches to courses. Professor S explained as "Although KPSS does not affect my assignments very much, I think

KPSS has a small impact on my approach to the course because of its content". It is possible to mention the positive washback effect of KPSS on these two professors while it has a neutral effect on others(n=6).

Does the book that you following prepare your students for KPSS?
Six of the interviewees answered as their book that they following prepared their students for KPSS. According to Professor E, the book he used did not prepare students for the question type of exam (multiple-choice questions) but it prepared them for the exam content. Professor F explained as "We do not select the books by taking KPSS into account, but indirectly, the books prepare them to KPSS". Professor F said, "Because I've been using the most important books in the field for years. This is not just my own idea, the students who have taken the exam also confirms it. Most of the professors agreed that the sources that they use in their courses prepared them for KPSS even if KPSS had no effect on their decisions to select the sources.

On the contrary to this idea, two of them claimed that the book they use did not prepare them for KPSS. Professor K argued that the sources did not prepare them because it did not contain multiple-choice questions. Differently, Professor D explained the book that she used for the writing course did not suitable for to KPSS exam for the fact that KPSS did not contain the writing section.

5. DISCUSSION AND CONCLUSION

Similar to many previous studies (Akpinar & Cakıldere, 2010; Ozmen,2011; Yıldırım,2010), this study aims to explore the washback effect of a high-stake exam. Unlike other studies, the hallmark characteristics of the present study are to find out the washback effect of KPSS exam on academics of a state university. According to findings, it can be summarized that most of the participants (n=6) find KPSS inadequate to measure students' language teaching knowledge and ability because it has just multiple-choice questions. Most of the academics (n=7) answered KPSS has a neutral effect on their teaching approach. Thus, it is possible to say that KPSS has a neutral washback effect on academics. The results of this study are inconsistent with other studies such as in the study of Ozmen (2011), the results show the negative washback effect of the KPSS on prospective teachers. Chen (2002) investigated the effects of a high-stakes exam on junior high school English teachers in Taiwan. According to the results, the examination both had a positive impact on teachers' teaching attitudes and what to teach, but not on how to teach. Hatipoğlu (2016) investigated the effect of the English Section of the University Entrance Exam on pre-service English language teachers. The findings of the study show the positive washback effect of the exam on the way of teaching English. In a similar way, the result of Pizarro (2010) revealed a positive washback effect on curriculum, materials, and teachers' methodology. They state that there are some courses that have similarities between the content of the KPSS and the courses. All of the participants answered as it didn't affect my approach to assignments in the program. According to the analysis, six of the professors claimed that KPSS has no effect on their approach to courses. Most of the professors agreed that the sources that they use in their courses prepared them for KPSS even if KPSS had no effect on their decisions to select the sources.

Although the number of the attendants of the KPSS is increasing each year (e.g. in 2017 the number of the students who took the ELT section of KPSS was 11.535; in 2018 this number was 11.917), this exam has almost no effect neither on the way of teaching nor selecting course materials. This study is a small-scale study because of its qualitative nature. Future studies can focus on the perception of other stakeholders and a variety of data collection methods can be used for triangulation.

REFERENCES

Akpinar, K.D. & Cakildere, B. (2013). Washback effects of high-stakes language tests of Turkey (KPDS and UDS) on productive and receptive skills of academic personnel. *Journal of Language and Linguistic Studies*, *9*(2), 81-94.

Alderson, C. & Hamp Lyons, L. (1996). TOEFL preparation courses: a study of washback. *Language Testing*,*13*(3), 280-97.

Alderson, J. C., & Wall, D. (1993). Does washback exist? *Applied Linguistics*, *14*, 115–129.

Bachman, L.F. & Palmer, A.S. (1996). *Language Testing in Practice*. Oxford: Oxford University Press.

Biggs, J. B. (1995). Assumptions underlying new approaches to educational assessment. *Curriculum Forum, 4*(2), 1–22.

Biggs, J. B. (Ed.). (1996). *Testing: To educate or to select? Education in Hong Kong at the cross-roads*. Hong Kong: Hong Kong Educational Publishing.

Brown, J.D., & Hudson, T. (1998). The alternatives in language assessment. *TESOL Quarterly*, *32* (4), 653-675.

Buck, G. (1988). Testing listening comprehension in Japanese university entrance examinations. *JALT Journal,10*, 12-42.

Chen, L.M. (2002). Washback of a public exam on English teaching. (ERIC Document Reproduction Service No. ED472167).

Cheng, L. (1997). How does washback influence teaching? Implications for Hong Kong. *Language and Education, 11*(1), 38-54.

Glaser, B. G., Strauss, A. L. (1967). *The Discovery of Grounded Theory*. New York: Aldine.

Hatipoğlu, Ç. 2016. The impact of the university entrance exam on EFL education in Turkey: Pre-service English language teachers' perspective. *Procedia-Social and Behavioral Sciences, 232*, 136-144.

Hughes, A. (1988). Introducing a Needs-Based Test of English Language Proficiency into an English Medium University in Turkey. In A. Hughes (Ed.), *Testing English for University Study* (ELT Documents #127) (pp. 134-146). London: Modem English Publications in association with the British Council.

Hughes, A. (1989). *Testing for Language Teachers*. Cambridge: CUP.

Karabulut, A. (2007). Micro-level impacts of a foreign language test (university entrance examination) in Turkey: a washback study (Master's thesis), Iowa State University, Ames, Iowa. http://lib.dr.iastate.edu/rtd/14884/

Lam, H.P. (1994). Methodology washback -an insider's view. *Bringing about change in language education*. Hong Kong: Department of Curriculum Studies, University of Hong Kong, 83-99.

McEwen, N. (1995). Educational accountability in Alberta. *Canadian Journal of Education, 20*, 27–44.

Özmen, K. (2011). Washback effects of the inter-university foreign language examination on foreign language competences of candidate academics. *Novitas-ROYAL Research on Youth and Language, 5* (2), 215-228.

Pizzarro, M.A. (2010). Exploring the Washback Effects of a High-Stakes English Test on the Teaching of English in Spanish Upper Secondary Schools. *Revista Alicantina de Estudios Ingleses.23*, 149-170.

Popham, W. J. (1987). The Merits of Measurement-Driven Instruction. *Phi Delta Kappan, 68*, 679-682.

Read, J. and Hayes, B. (2003). The impact of IELTS on preparation for academic study in New Zealand. *IELTS International English Language Testing System Research Reports, 4*,153-206.

Sevimli, S. E. (2007). The Washback Effects of Foreign Language Component of the University Entrance Examination on the Teaching and Learning Context of English Language Groups in Secondary Education: A Case Study (Master's thesis), Gaziantep University, Gaziantep. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/.

Shepard, L. A. (1990). Inflated test score gains: is the problem old norms or teaching the test? Educational Measurement. *Issues and Practice, 9*, 15-22.

Stecher, B., Chun, T., & Barron, S. (2004). The effects of assessment-driven reform on the teaching of writing in Washington State. In L. Cheng & Y. Watanabe & A. Curtis (Eds.), *Washback in language testing: Research contexts and methods* (pp. 53-71). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.

Taylor, L. (2005). Washback and impact. *ELT Journal, 59*(2), 54–155.

Wall, D. & Alderson, J.C. (1993). Examining washback: The Sri-Lankan impact study. *Language Testing, 10*, 41-69.

Watanabe, Y. (1996). Does grammar translation come from the entrance examination? Preliminary findings from classroom-based research. *Language Testing, 13*(3), 318-333.

Yıldırım, Ö. 2010. Washback effects of a high-stakes university entrance exam: Effects of the English section of the university entrance exam on future language teachers in Turkey. *The Asian EFL Journal Quarterly, 12*(2), 92-116.

TURKISH EFL STUDENTS' ANXIETY LEVELS AND THEIR BELIEFS ABOUT CORRECTIVE FEEDBACK

Emine Bural
Kocaeli University Education Faculty
emine.bural.9443@gmail.com

Abstract
The purpose of this study was to investigate Turkish learners' opinions about corrective feedback regarding their anxiety level. Their opinions were related to five sub-categories which are the necessity of corrective feedback (CF), the timing of CF, frequency of giving CF, methods of CF and providers of CF. Eighty-six students who studied in the field of English language teaching from three different classrooms participated in this study. The data were collected through two different questionnaires. At first, the students assigned either high anxiety group or low anxiety group according to the results of the Foreign Language Classroom Anxiety Scale (FLCAS). Then their opinions about CF were investigated with the help of the Corrective Feedback Belief Scale (CFBS) (Fukuda, 2004). The results showed that there were significant differences between two anxiety groups in terms of timing of CF and frequency of giving CF. But there were no significant differences between two anxiety groups in terms of the necessity of corrective feedback, methods of CF and providers of CF.

Keywords*: High anxiety group; low anxiety group; oral corrective feedback; ELT students; learner beliefs*

1.INTRODUCTION

In language acquisition, the role of corrective feedback has been argued for a long time. While some people state that error treatment is helpful to develop a second language, others believe that it is harmful (Krashen, 1982; Schwartz, 1993; Truscott, 1999). Krashen (1998) believed that oral communication provokes anxiety, causes to raise effective filter, and has a bad impact on second language learning. Swain and Lapkin (1995) stated that when students are not conscious of the aim of corrective feedback, giving corrective feedback can provoke anxiety in classes. On the other hand, if the learners are conscious of corrective feedback and the teachers are aware of what they are doing, the positive effect on learners may be observed (Ellis, 2009). Also, both behaviorists and cognitivists believe that feedback contributes to language learning.

Corrective feedback (CF) is used to provide feedback to correct students' errors. Corrective feedback is the teacher's action in terms of showing or signaling the learner's mistake (Chaudron, 1988). According to the audio-lingual method, the errors should be corrected by the teacher immediately and that correction should be comprehensible for not becoming part of a bad habit formation system. "Like sin, an error is to be avoided and its influence overcome, but its presence is to be expected" (Brooks, 1960). Afterward, in the light of interlanguage studies (Corder, 1967; Selinker, 1972) new opinions emerged about learners' errors. Such as, the emphasis should be on fluency rather than accuracy and the errors should be accepted as a process while learning a new language.

There are six types of corrective feedback. These are; recasts, explicit feedback, elicitation, metalinguistic feedback, repetition, and clarification requests (Ranta & Lyster, 2007). Explicit correction and recasts are under "reformulations" since they are input-providing and they provide an explicit or implicit reformulation of the target language form to the learner. Metalinguistic feedback, elicitation, repetition, and clarification request are under the "prompt" category since they push learners to realize the existence of corrective feedback and make students fix the errors themselves. But each of the corrective feedback types differs in terms of implicitness-explicitness and implementation of the technique (Kartchava, 2012).

The purpose of this study is to investigate Turkish learners' opinions about corrective feedback regarding their anxiety levels. Their opinions were related to five sub-categories which are the necessity of corrective feedback (CF), the timing of CF, frequency of CF, methods of CF and

providers of CF. Although there are studies that are related to corrective feedback and language anxiety separately in Turkey. There is no study that demonstrates EFL learners' ideas about oral corrective feedback and the relation with their anxiety level. So, this study tried to fill the gap in the literature and provide some beneficial information in terms of getting a better understanding of corrective feedback and the factors that might influence it like anxiety.

2. LITERATURE REVIEW

2.1. Learners' Perceptions of Corrective Feedback

Beliefs may affect the product and process of learning a new language. Basturkmen, Loewen, and Ellis (2004) define beliefs as "statements teachers [and students] make about their ideas, thoughts, and knowledge that are expressed as evaluations of what 'should be done', 'should be the case', and 'is preferable'" (p. 244). There are some reasons which are related to the importance of examining CF-related beliefs. Sheen (2007) found that more motivated learners to CF benefited more from metalinguistic feedback. Teachers should know learners' opinions about language learners in order to use more effective activities and learning strategies since there may be a mismatch between learners' opinions and what they face in the classroom. (Horwitz, 1988). The incongruence between teachers' and students' views is one of the most critical blocks of learning (Nunan, 1988). While giving corrective feedback to the learners, considering individual differences like aptitude, age, motivation, anxiety, cognitive style, risk-taking, intelligence, etc. is also important.

Yoshida (2010) investigated Japanese language students' and learners' perceptions against corrective feedback. He focused on the learners' answers to teachers' feedback. Participants were seven learners and two teachers. Data collected from classroom observation, audio recording and recall interviews during one semester in an Australian University. The study showed that the answers of learners' to corrective feedback doesn't always mean that the learners noticed correct forms provided and teachers much believed in strong students in terms of noticing corrective feedback. The results showed that the learners' noticing corrective feedback is associated with the teachers' perceptions of individual learners, learners' perceptions of classroom interactions and their emotional states.

Rassaei (2015) examined whether learner perceptions of recast and metalinguistic feedback affected by their foreign language anxiety in classrooms. There were 128 participants who were from four upper intermediate EFL classrooms. But after the results of the anxiety test, 58 participants were taken out from the study. Then the learners divided into two groups (low and high) considering their anxiety levels. Data collected via stimulated recall interviews. The study had one limitation although stimulated recall interviews should immediately be held after the treatment session, they held the day after that session. The results showed that low anxiety learners might be less anxious during stimulated recall interviews, and anxiety might undermine learners' perceptions of corrective feedback. Also, the study interestingly indicated that if learners' anxiety modulates learners' perceptions of recast and metalinguistic feedback, it didn't mean that two anxiety groups (low and high) got different learning rates.

Abedi, Mahdavi, and Hassaskhah (2015) investigated the opinions of Iranian EFL learners about oral corrective feedback by considering their anxiety level. In the study, there were 100 male and 100 female participants whose proficiency levels varied from intermediate to advanced level. The learners' age ranged from 15 to 25. They used two questionnaires first one was Fukuda's questionnaire (2004) and the second one was the Foreign Language Classroom Anxiety Scale (FLCAS) by Horwitz (1986). The data gathered analyzed in SPSS Software and Chi-Square results were examined. The results of the study showed that recast, elicitation and implicit feedback were the most effective corrective feedback types for both high anxiety groups and low anxiety groups. The study indicated that the teachers should care about individual differences like anxiety for helping learners to learn better.

2.2. Language Anxiety

Learners' beliefs may affect the product and process of learning a new language. Also, language anxiety may affect the production of the language. Language anxiety is a complex phenomenon. It stands on students' ethnic backgrounds, learner personality, classroom situations, and background

knowledge of the language (Young, 1991). Ortega (2014) defined FL anxiety as learners' experience of 'intense feelings of apprehension, tension, and even fear when they think of FLs'. Anxiety is a mental block against achieving the desired goal in learning to speak another language. Because anxiety hinders learners' ability to perform in foreign language classes, community language learning, and suggestopedia aim at reducing learners' anxiety. When previous studies about anxiety are reviewed, one can see that they focused on the anxiety of learners (Curran, 1976; Guiora, 1983; Kleinmann, 1977; Scovel, 1978). Many studies in language anxiety have shown that anxiety could have a debilitative effect on second language performance (Elkhafaifi, 2005; Horwitz, Horwitz, & Cope, 1986; Humphries, 2011; Liu & Jackson, 2008; MacIntyre, 1999).

There are some studies on foreign language anxiety. A study was conducted by Horwitz and Cope (1986) focused on foreign language anxiety. They believed to the importance of identifying anxious students since anxiety has an effect on foreign language learning. In that study, due to space and time limitations, there were two groups of fifteen students each who studied at the Texas University in beginning language classes. They participated in a "Support Group for Foreign Language Learning". They had group meetings that consisted of didactic presentations, student discussions, and anxiety management exercises. The results of the study suggested that if we wanted to improve foreign language teaching as teachers, we must recognize, cope with and overcome, debilitating foreign language anxiety because anxious students are common in foreign language classrooms.

Rodriguez (1995) focused on pre-service teachers who were advanced language learners in a non-North American context. The results of the study showed that there was a significant negative correlation between final grades and FLCAS (Foreign Language Anxiety Scale) scores among students who learned Spanish as a second language in seven English classes in Venezuela. It also concluded that language anxiety was an important matter among teachers of language.

Also, Kim (1998) found a significant negative correlation between final grades and FLCAS (Foreign Language Anxiety Scale) scores of Korean College students in an Asian EFL context. The results of the study also stated the difference between conversation class and traditional reading-focused class in terms of anxiety of students. Kim found that students were considerably more anxious in the conversation class than in the reading class. So traditional classrooms were less anxiety-provoking than language classrooms with oral communication according to the study.

2.3. Purpose of the Study

The following research questions are answered:

1. Are there any differences between the high-anxiety group and the low anxiety group's beliefs about the types of corrective feedback in the Turkish EFL setting?
2. Are there any differences between the high-anxiety group and low anxiety group's beliefs about the choice of providers of corrective feedback in the Turkish EFL setting?
3. Are there any differences between the high-anxiety group and the low anxiety group's beliefs about the frequency of receiving corrective feedback in the Turkish EFL setting?

3. METHODOLOGY

3.1. Participants and the Setting

The participants of this study were 86 Turkish students who study at Kocaeli University in Marmara Region. The participants were 3rd grade, 4th grade and master students of English language teaching department. Because they have taken English lessons for years, they have a good command of English. Their proficiency level varied from intermediate to advanced level. Both males and females participated in this study.

3.2. Instruments

The researcher used two questionnaires for the study. The first one is the Foreign Language Classroom Anxiety Scale (FLCAS) that is adapted from Horwitz et al. (1986) by Ehsan Rassaei (2015). The reason for using this questionnaire is because of its validity and reliability. Also, this questionnaire is the most well-known instrument for measuring foreign language classroom anxiety. Normally Horwitz

original questionnaire has 33 items but Rassaei administered the original questionnaire to 90 learners who were pilot groups. According to participants' answers, the entire scale and the correlation between each item were estimated. The reliability coefficient (Cronbach alpha) was 0.81. After the piloting section, 14 items were used for his study because those items resulted in higher item-scale correlations. In the current study, the researcher preferred to use Rassaei's adapted questionnaire which consists of 14 items. (Appendix A)

The second questionnaire that was used in the current study was the Corrective Feedback Belief Scale (CFBS) (Fukuda, 2004) and a background demographic questionnaire. (Appendix B) This questionnaire aimed at getting students' opinions about corrective feedback against errors. And it had 21 questions that measured five parts which are the necessity of corrective feedback (CF), the timing of receiving CF, methods of CF, frequency of receiving CF, providers of CF. It was comprehensive and appropriate for the aim of the study. Alpha reliabilities for CFBS was .86 that indicates acceptable internal consistency. The items in both of the questionnaires represented a five-point Likert Scale which has strongly disagree, agree, neither agree nor disagree, disagree, strongly agree sections.

3.3. Procedures

Before the questionnaires were administered to the participants, they are informed that the survey was anonymous, their participation was voluntary and they were free to withdraw whenever they wanted for any reason. The researcher distributed the questionnaires at the first 15 minutes of classes.

3.4. Data Analysis

SPSS software version 25 was used to analyze the data. Participants with a higher and lower level of anxiety were identified with the help of the FLCAS questionnaire which had 14 items to be answered by depending on a five-point Likert scale. A value of 1 was given to the answer strongly disagree and a value of 5 was given to the answer strongly agree. The values were reserved for negatively worded items such as items 2, 4 and 9. The researcher calculated participants score by considering ratings of the whole 14 items. After the calculation process, the lower the participants' scores, the lower their level of anxiety and vice versa. In order to decide which group is high anxiety and low anxiety, the highest scale of the questionnaire added to the lowest scale of the questionnaire and then divided by two to gain the middle point. So lower scores than the middle point refer to lower levels of anxiety, higher scores than the middle point refer to higher levels of anxiety.

After deciding which group is low anxiety and which group is high anxiety, independent T-Test was performed in order to determine whether there were statistically significant differences between these two groups regarding their opinions on necessity of corrective feedback (questions 1-2), timing of receiving CF (questions 3-6), methods of CF (questions 7-13), frequency of receiving CF (questions 14-18), providers of CF (questions 19-21).

4. FINDINGS AND DISCUSSION

4.1. The Necessity of Corrective Feedback

Table 1. Results of Independent T-Test for Necessity of Corrective Feedback

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means				
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference
necessity_mean	Equal variances assumed	,852	,359	,929	84	,355	,14935	,16072
	Equal variances not assumed			,931	83,966	,355	,14935	,16047

Note. $*p < 0.05$

As is seen in Table 1, there are no significant differences between two anxiety groups considering the necessity of corrective feedback. The results contradict Abedi's (2015), according to the Chi-square

test results of his study, there were significant differences between two anxiety groups in terms of the necessity of corrected feedback. As the table illustrates, the mean difference between high and low groups is 14935. The finding indicates that the high anxiety groups (3.53) wanted to receive more corrective feedback than low anxiety groups (3.38).

4.2. Timing of Corrective Feedback

Table 2. Results of Independent T-Test for Timing of Corrective Feedback

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means				
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference
Timing_mean	Equal variances assumed	1,699	,196	2,144	84	,035	,25839	,12049
	Equal variances not assumed			2,154	82,422	,034	,25839	,11997

Note. $*p < 0.05$

As table 2 illustrates, there are significant differences between the two anxiety groups considering the timing of corrective feedback. The results are the same as Abedi's (2015), according to the Chi-square test results of his study, there were also significant differences between two anxiety groups in terms of timing of corrective feedback. High anxiety groups selected an ineffective option for the sentence "the errors should be treated as soon as errors are made even if it interrupts my speaking", low anxiety learners selected very ineffective option. HA and LA think that error correction after they finish speaking is effective. Also in HA and LA's opinions, error correction after the activities is effective. Both of the groups believe that error correction is effective at the conclusion of the lesson.

4.3. Methods of Corrective Feedback

Table 3. Results of Independent T-Test for Methods of Corrective Feedback

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means				
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference
Methods_mean	Equal variances assumed	2,062	,155	1,215	84	,228	,10591	,08715
	Equal variances not assumed			1,221	82,052	,226	,10591	,08674

Note. $*p < 0.05$

As the results of table 3 represent, there are no significant differences between two anxiety groups considering the methods of CF. The results contradict to Abedi's (2015), according to the Chi-square test results of his study, there were significant differences between two anxiety groups in terms of the methods of corrective feedback. In the questionnaire, there were seven questions about corrective feedback types. The first question was an example of clarification requests since the teacher uses a phrase like "could you say that again" for the need for reformulation and repetition. Most of the high anxiety and low anxiety learners saw this kind of CF as effective. The second question was an example of repetition. Both anxiety groups thought that this is effective. The third feedback was an explicit correction in which the teacher gives the correct form to the student with grammatical explanations. Most of the high anxiety group saw that as effective but most of the low anxiety group as ineffective. The fourth question was about elicitation where the teacher asks students to correct and complete the sentence. Both most of the high and low anxiety students saw this method as effective. In the fifth question, there was no correction feedback to the error of the student. Most of the high anxiety group selected ineffective section and most of the low anxiety group selected neutral section for this type of question. The sixth question was dealing with metalinguistic feedback where the

teacher gives a hint without specifically pointing out the mistake. Both groups saw this method as an effective way to correct the error. The last question in the category of the methods of corrective feedback was dealing with recast where the teacher repeats the student's utterances without correcting. Both groups saw this method as an effective way to correct the error too.

4.4. Frequency of Corrective Feedback

Table 4. Results of Independent T-Test for Frequency of Corrective Feedback

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means				
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference
Frequency_mean	Equal variances assumed	,141	,708	2,656	84	,009	,29221	,11002
	Equal variances not assumed			2,658	83,983	,009	,29221	,10993

Note. *$p < 0.05$

As the results of the Independent T-test represent, there are significant differences between two anxiety groups considering the frequency of CF. The results are the same as Abedi's (2015), according to the Chi-square test results of his study, there were also significant differences between two anxiety groups in terms of the frequency of CF. According to the high anxiety group's and the low anxiety group's opinions, serious spoken errors that may cause problems in a listener's understanding should be usually corrected. Frequent spoken errors should be sometimes corrected in the low anxiety group's opinion but the other group selected usually section. Less serious spoken errors that do not affect a listener's understanding should be sometimes corrected in both of group's opinion. Infrequent spoken errors should be corrected occasionally according to two groups. And also most of the high anxiety group selected usually section "my individual errors should be corrected", but most of the students in the other group selected sometimes section.

4.5. Providers of Corrective Feedback

Table 5. Results of Independent T-Test for Providers of Corrective Feedback

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means				
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference
Providers_mean	Equal variances assumed	2,088	,152	,835	84	,406	,08369	,10023
	Equal variances not assumed			,830	77,097	,409	,08369	,10083

Note. *$p < 0.05$

According to the results Table 5, there are no significant differences between the two groups. The results contradict to Abedi's (2015), according to the Chi-square test results of his study, there were significant differences between two anxiety groups in terms of providers of CF. Both HA and LA agree that errors should be treated by their teachers. Also, they strongly agree that errors should be treated by themselves. They have a neutral idea on error correction should be by their classmates.

5. CONCLUSION

The aim of this study was to investigate EFL learners' ideas about oral corrective feedback and the relation with their anxiety level. Also, the study tried to find out whether there are some differences between high-anxiety group's and low anxiety group's beliefs about the necessity of corrective feedback (CF), the timing of CF, frequency of giving CF, methods of CF and providers of CF. With

the help of the independent t-test results, it is concluded that there are significant differences between two anxiety groups in terms of timing of CF and frequency of giving CF. But there were no significant differences between two anxiety groups in terms of the necessity of corrective feedback, methods of CF and providers of CF. The findings demonstrated that both anxiety groups have positive opinions about the usefulness of teacher's corrective feedback and also self-correction.

In the light of the results, foreign language anxiety is one of the factors that may undermine learner perceptions of CF. The current study provided some beneficial information in terms of getting a better understanding of corrective feedback and the factors that might influence it like anxiety. Based on the findings of the study, some recommendations are put forward. The teacher should be aware of some factors that debilitate language learning like anxiety. Also, the teacher should use a variety of corrective feedback strategies to address a wider group of students with more feedback needs, varied linguistic abilities, and preferences.

REFERENCES

Abedi, D., Mahdavi, Z., & Hassaskhah, J. (2015). Iranian EFL learners' preferred oral corrective feedback: High anxious learners vs. low anxious learners. *International Journal of Research Studies in Language Learning, 5*(2), 75-86.

Basturkmen, H., Loewen, S., & Ellis, R. (2004). Teachers' stated beliefs about incidental focus on form and their classroom practices. *Applied Linguistics, 25*(2), 243-272.

Brooks, N. H. (1960). *Language and language learning: theory and practice*: Harcourt, Brace.

Chaudron, C. (1988). *Second language classrooms: Research on teaching and learning*: Cambridge University Press.

Corder, S. P. (1967). The significance of learner's errors. *IRAL-International Review of Applied Linguistics in Language Teaching, 5*(1-4), 161-170.

Curran, C. A. (1976). Counseling-learning in second languages.

Elkhafaifi, H. (2005). Listening comprehension and anxiety in the Arabic language classroom. *The Modern language journal, 89*(2), 206-220.

Ellis, R. (2009). Corrective feedback and teacher development. *L2 Journal, 1*(1).

Guiora, A. Z. (1983). The Dialectic of Language Acquisition. *Language Learning, 33*(5), 3-12.

Horwitz, E. K. (1988). The beliefs about language learning of beginning university foreign language students. *The Modern language journal, 72*(3), 283-294.

Horwitz, E. K., Horwitz, M. B., & Cope, J. (1986). Foreign language classroom anxiety. *The Modern language journal, 70*(2), 125-132.

Humphries, R. (2011). Language Anxiety in International Students: How can it be overcome. *Rebecca Humphries: Language Anxiety in International Students, 4*(1/2), 65-77.

Kartchava, E. (2012). Noticeability of corrective feedback, L2 development, and learner beliefs.

Kim, S. Y. (1998). Affective experiences of Korean college students in different instructional contexts: Anxiety and motivation in reading and conversation courses. University of Texas at Austin.

Kleinmann, H. H. (1977). Avoidance behavior in adult second language acquisition 1. *Language Learning, 27*(1), 93-107.

Krashen. (1982). Principles and practice in second language acquisition.

Krashen. (1998). Comprehensible output? *SYSTEM-OXFORD-, 26*, 175-182.

Liu, M., & Jackson, J. (2008). An exploration of Chinese EFL learners' unwillingness to communicate and foreign language anxiety. The Modern language journal, 92(1), 71-86.

MacIntyre, P. D. (1999). Language anxiety: A review of the research for language teachers. Affect in foreign language and second language learning: A practical guide to creating a low-anxiety classroom atmosphere, *24*, 41.

Nunan, D. (1988). The learner-centered curriculum: A study in second language teaching: Cambridge University Press.

Ortega, L. (2014). Understanding second language acquisition: Routledge.

Ranta, L., & Lyster, R. (2007). *A cognitive approach to improving immersion students' oral language abilities: The awareness-practice-feedback sequence*: na.

Rassaei, E. (2015). The effects of foreign language anxiety on EFL learners' perceptions of oral corrective feedback. *Innovation in Language Learning and Teaching, 9*(2), 87-101.

Rodriguez, M. (1995). Foreign language classroom anxiety and students' success in EFL classes. *Revista Venezolana de Linguistica Aplicada, 1*(1), 23-32.

Schwartz, B. D. (1993). On explicit and negative data effecting and affecting competence and linguistic behavior. *Studies in second language acquisition, 15*(2), 147-163.

Scovel, T. (1978). The effect of affect on foreign language learning: A review of the anxiety research. *Language Learning, 28*(1), 129-142.

Selinker, L. (1972). Interlanguage. *IRAL-International Review of Applied Linguistics in Language Teaching, 10*(1-4), 209-232.

Sheen, Y. (2007). The effect of focused written corrective feedback and language aptitude on ESL learners' acquisition of articles. *Tesol Quarterly*, *41*(2), 255-283.

Swain, M., & Lapkin, S. (1995). Problems in output and the cognitive processes they generate: A step towards second language learning. *Applied linguistics*, *16*(3), 371-391.

Truscott, J. (1999). The case for "The case against grammar correction in L2 writing classes": A response to Ferris. *Journal of Second Language Writing*, *8*(2), 111-122.

Yoshida, R. (2010). How do teachers and learners perceive corrective feedback in the Japanese language classroom? *The Modern language journal*, *94*(2), 293-314.

Young, D. J. (1991). Creating a low-anxiety classroom environment: What does language anxiety research suggest? *The Modern language journal*, *75*(4), 426-437.

MEMLÛKLAR DÖNEMİ'NDE KADIN ALGISI VE SALGIN HASTALIKLARA KADINLARIN NEDEN OLDUĞUNA DAİR KAYITLAR HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME

Ridvan Yiğit
Milli Eğitim Bakanlığı, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih
mnridvanyigit@hotmail.com

Özet
Memlûklarda kadınların sosyo-kültürel konumunu ortaya koymak için yapılan çalışmalar sayı ve içerik bakımından istenen düzeyde değilse de eldeki veriler kadın algısı hakkında bazı fikirler yürütmeye yetecek niteliktedir. Her ne kadar erkeklerin gölgesinde kalsa da Memlûk Dönemi biyografi kitaplarında adından söz edilen kadınlar da vardır. Ana kaynaklar ve tetkik eserler değerlendirildiğinde Memlûklar Dönemi'nde tek tip bir kadın imajından söz edilemeyeceği ortaya çıkmaktadır. Doğal ev yaşantısı içinde ailenin bir ferdi olarak hayatını idame ettiren kadının yanı sıra aşırı harcamalarıyla dönemin ana kaynaklarında kendisinden söz edilen saray kadınlarına rastlamak mümkündür. Aynı şekilde dönemin müellifleri; bir tarafta elçilik heyetleri içinde zikredilen, görkemli törenlerle hac farizasını yerine getirmek üzere uğurlanan, cenaze törenlerine halife ve dört mezhep kadısının iştirak ettiği sultan eşlerinden bahsederken, diğer taraftan çeşitli vakıfların sunduğu imkânlarla karnını doyurabilen kimsesiz kadınlardan da söz etmektedir. Üstelik Memlûklar Dönemi'nde kadınların yalnızca sosyo-ekonomik açıdan değil dinî açıdan da farklı değerlendirmelere tabi olduğu dikkat çekmektedir. Ehl-i zimmete mensup kadınların dinî aidiyetlerini ortaya koyan kıyafetler giymeleri ve Müslüman kadınlara benzememeleri konusunda zaman zaman ikaz edildikleri görülmektedir. Bu çalışmada birçok farklı sosyal, dini, iktisadi tabakaya mensup olduğu görülen Memlûk kadınının 1438 yılında (h. 841) bizzat Sultan Barsbay'ın düzenlediği bir toplantıda vebanın yayılmasının nedeni olarak görülmesi ve sokağa çıkmalarının yasaklanması ile ilgili kayıtlar değerlendirilmeye çalışılacaktır. İncelemeye konu olan toplantıda salgın hastalıkların ortaya çıkması ve yayılmasında önleyici sağlık hizmetlerinin yetersizliği ya da hijyen koşullarının gözden geçirilmesi gibi konulara değinilmezken kadınların süslenerek sokaklarda gezmesinin temel neden sayıldığı görülmektedir. İçinden geçmekte olduğumuz dönemde de Covid-19 gibi salgın hastalıklar, depremler ve sel baskınları gibi doğal afetler konusunda farklı değerlendirmeler olduğu görülmektedir. Çalışmanın amacı kadın algısı üzerinden yapılan benzer değerlendirmelerin düşünce kodlarındaki izlerini ortaya koymaya çalışmaktır.

Anahtar Kelimeler: Memlûklar, Kadın, Veba, Din

AN EVALUATION OF THE PERCEPTIONTOWARDS WOMEN DURING THE MAMLUKS PERIOD AND THE RECORDS REGARDING WOMEN CAUSING EPIDEMIC DISEASES

Abstract
Even though the studies carried out to reveal the socio-cultural status of women during the Mamluks'period are not at the desired level in terms of number and content, existing data are sufficient to develop some arguments about the perception of women during that period. Although women were overshadowed by men, there are some women whose names are mentioned in biography books on Mamluks'period evaluation of the main sources and technical studies make it clear that there is no uniform image of a woman in the Mamluk period. In addition to women who sustained their lives as member of the family in daily home life, it is possible to come across some palace women, whose excessive spending was mentioned in the main sources of the period. Moreover, it is noteworthy that in the Mamluk period, women were subjected to different evaluations not only in socio-economic terms but also in terms of religion. In this study, records regarding Mamluk women of many different social, religious and economic classes, who were perceived as the cause of the spread of the plague in a meeting organized by Sultan Barsbay by himself in 1438 (h.841)will be evaluated. In this particular meeting, while issues such as the inadequacy of preventive health services or the review of hygiene conditions in the break out and the spread of epidemic diseases were not brought up, the dressed up women were alleged to cause the plague. In the current period we are going

through, it is seen that there are different evaluations about natural disasters such as epidemic diseases (Eg. Covid-19), earthquakes and floods. The aim of the study is to try to unearth the traces of similar evaluations within thought codes based on perceptions of women.

Keywords: Mamluks, Woman, Plague, Religion.

Giriş

Memlûklar Mısır coğrafyasına dışarıdan gelen ve bilhassa askerî alanda istihdam edilen bir sınıf olsa da saray hizmetlerinde kullanılmak üzere cariyelerin de satın alındığı[16] görülmektedir. Memlûk kaynakları bu cariyelerin genellikle çeşitli hizmet alanlarında istihdam edildiğini gösterse de bazılarının sultan tarafından eş olarak mümtaz bir konuma yükseltildiği de olmaktaydı. Sultan eşlerinin sultan hayattayken nüfuz sahibi ve müreffeh bir hayat yaşayan kişiler olduğu görülse de kaynaklardaki bilgiler onların sultanın ölümünden sonra sıradan memlûklarla dahi evlendiklerini[17] ortaya koymaktadır. Memlûk toplumunda ayrıcalıklı bir sınıf sayılabilecek olan sultan eşleri ya da kızlarının maddi imkânlarla desteklendiği, öldükleri zaman kendilerine konumlarıyla mütenasip merasimler yapıldığı[18] görülmektedir. Ancak bu durumun tüm memlûk kadınları için geçerli olmadığı, üst yönetim mensubu olan yüksek rütbeli emirlerin eşleri için bu türden törenler yapıldığı müşahede edilmektedir. Sultan Barsbay Dönemi kaynakları tarafından aktarılan bilgiler, sıradan memlûk kadınlarıyla ilgili olarak özellikle buhranlı dönemlerde birtakım kısıtlayıcı fetvalar verildiği[19] yönündedir. Ancak aynı kaynaklar tersten okunduğu zaman Memlûklar döneminde kadınların genel itibarıyla özgürce sokaklarda dolaşabildiği, alışveriş yapabildiği, hamamlara ya da Nil kıyısına eğlenmek amacıyla gidebildiği sonucuna ulaşmak mümkün görünmektedir. Memlûk toplumunda kadınların konumu hakkında yapılan bazı araştırmalar, Eyyûbîler döneminde bile kadınlar tarafından inşa ettirilen onlarca hayır kurumu bulunduğu ve Memlûklar döneminde de bu sayının arttığını[20] ortaya koymaktadır. Ancak yine de muhtelif hayır kurumlarının banisi olan kadınların memlûk elitlerinin eşleri olduğu dikkat çekmektedir.

1.Memlûklarda Kadınların Sosyal Hayattaki Yeri

Memlûk tarihinde kadınların yeri ve sosyal hayatta işgal ettikleri konum hakkında yapılan çalışmalar, konuya etraflıca anlamamıza yardım edecek noktada değildir. Bunun en temel sebebi de kuşkusuz elde yeterince bilgi olmaması ve Memlûk tarihine müteallik kaynakların kadınlarla ilgili çok az bilgi veriyor olmasıdır. Memlûklar Dönemi'nde kadının sosyal konumunu ortaya koymak amacıyla müstakil bir çalışma yapan A. Abdürrazık, Orta Çağ İslam dünyasında kadın merkezli bir konuyu ele almaya sıcak bakılmadığını[21] ifade ederek, bir anlamda kaynak yetersizliğinin dayandığı zihnî yapıyı ortaya koymaktadır. Memlûk toplumunda kadınların rolü hakkında yapılmış bazı çalışmalar olsa da bu konunun ülkemizde de yeteri kadar ilgi gördüğünü söylemek mümkün değildir.

*Dr., Öğretmen, MEB, E-posta: mnridvanyigit@jotmail.com , ORCİD:0000-0003-2076-6583

[16]Ali Paşa Mübarek, Memlûk edinme konusunda en dikkat çekici sultanlardan biri olan ve memlûklar için yüksek bedeller ödeyen Muhammed b. Kalavun'un memlûklarla beraber cariyeler de satın aldırdığını yazmaktadır. Konuyla ilgili olarak bk: Ali Paşa Mübarek, el-Hıtatü't-Tevfikiyyetü'l-Cedide li Mısri'l-Kahire, 2. Basım, Kahire: el-Hey'etül Mısriyyeti'l Âmme li'l Kitâb, 1980, Cilt 1, 198.

[17]Mahmûd Rızk Selîm, Asru Selâtini'l-Memâlîk ve Nitâcühü'l-İlmî ve'l-Edebî, Cilt 2, Kahire: Mektebetü'l Adab el-Cemami', 1962, 337-338.

[18]Rükneddin Baybars el-Mansurî ed-Devâdar, Zübdetü'l-Fikre fi Tarihi'l-Hicre, D.S.Richards (thk.), Beyrut: Das Arabische Buch, 1998/1419, Cilt 9, 304; Ahmed Abdurrâzık, el-Mer'e fi Asri'l-Memlûkiyye, Kahire: el-Hey'etü'l Mısriyyeti'l-Amme li'l Kitâb, 1999, 21.

[19]el-Melikü'l Müeyyed İmadüddin İsmail b. Ali, Ebü'l-Fidâ, el-Muhtasar fi Ahbâri'l-Beşer, Mahmud Deyyub(thk.), Beyrut: Dârü'l Kütübü'l İlmiyye, 1997/1417, Cilt 2, 291; Ahmed Muhtar Abbadî, Fî Tarihi'l-Eyyubiyyîn ve'l-Memâlîk, Beyrut: Daru'n Nahdati'l Arabiyye,1995, 112; Muhammed Süheyl Takkuş, Tarihü'l-Memâlîk fi Mısr ve Bilâdi'ş-Şam 648-923 H/1250-1517 M., Beyrut: Darü'n Nefâis,1999, 43.

[20]*Yossef Rapoport, Women and Gender in Mamluk Society: An Overview, Mamluk Studies Review, XI, 2, 2007*, 17-18.

[21]Abdurrâzık, el-Mer'e, 9-10.

Sultan Barsbay Dönemi'nde kadınların sosyal hayattaki konumu hakkında ulaşabildiğimiz kısıtlı bilgilerin genel Memlûk tarihi için de geçerli olduğu, çoğunlukla Memlûkları ilgilendiren[22] yahut Memlûk üst yönetim mensuplarının eşleri, kızları ve bazen de çeşitli ilim sahalarında öne çıkmış kadınların kaynaklarda yer alabildiği görülmektedir.[23] Orta ve alt tabakaya mensup olan kadınların ise yalnızca çeşitli kısıtlamalar ve ilgili dönemde yaşanan olumsuzluklar söz konusu olduğunda gündeme geldiği müşahede edilmektedir. Burcî (Çerkes) Memlûklar Dönemi araştırmaları için büyük öneme sahip olan Aynî, Makrizî, İbn Tagribirdî ve İbn İyas gibi önemli müverrihlerin eserlerinde kadınlarla ilgili müstakil malumat bulunmazken bazen başka konulardan bahsedilirken dolaylı olarak kadınları ilgilendiren konulara temas edildiği görülmektedir. Sultan Barsbay Dönemi'nde kadınların toplumsal algıda işgal ettikleri konumu göstermesi açısından yukarıda adları verilen tarihçilerden Aynî hariç diğer üçünün teyit ettikleri bir olay konuyu aydınlatmaya yardımcı olacaktır.

2.Sultan Barsbay Dönemi'nde Kadın Algısı ve Bazı Kısıtlamalar

Memlûk tarih yazıcılığında kullanılan dil ve üslûp dışında, temas edilen konular değerlendirildiğinde Memlûk tarihçilerinin bilhassa devletin yönetim merkezinde gerçekleşen toplantılar hakkında doyurucu bilgiler verdikleri söylenebilir. Makrizî ve İbn Tagribirdî, 23 Ramazan 841 (M. 20 Mart 1438, Çarşamba) [24] tarihinde Memlûkların yönetim merkezi olan Kalatü'l-Cebel'de[25] gerçekleşen bir oturumdan bahsetmektedirler. Aynı toplantının sonraki dönem tarihçilerinin eserlerinde de[26] yer ettiği göze çarpmaktadır. Esasen kalede gerçekleşen her oturum detaylarıyla anlatılmaz. Ancak bu oturum birkaç açıdan önemli olacak ki bilhassa Makrizî ve İbn Tagribirdî neredeyse yapılan tüm konuşmaları etraflıca aktarmıştır.

Adı geçen müverrihler Sultan Barsbay'ın son hükümdarlık yılının ramazan ayında *Sahih-i Buharî* tilavetinin tamamlandığı[27] bilgisini vermekte ve Memlûklar Döneminde Ramazan ayının ayrı bir önemi olduğu anlaşılmaktadır. Çeşitli araştırmalar Ramazan ayında bir anlamda genel af ilan edilerek mahkûmların tahliye edildiğini, bazı borçların bizzat sultan tarafından ödendiğini ve *Sahih-i Buharî* okunmasının bir gelenek haline geldiğini[28] ortaya koymaktadır. İbn Tagribirdî, 841/ M. 1438 yılı ramazan ayı başlarında bir veba salgınının ortaya çıktığı bilgisini verirken, Makrizî de ramazan ayı sonlarında yapılan toplantıda sultanın âlimlere; vebanın nedenleri, nasıl durdurulacağı gibi konularda[29] sorular yönelttiğini yazmaktadır.[30]

---

[22] Sultan Berkuk Devri'nden itibaren Memlûkların evlenmelerine izin verilmesi ve bu durumun sonucunda müstakil bir askerî sınıf olan Memlûk sınıfının ikta alım satımı dâhil olmak üzere çeşitli halk kesimleriyle kurduğu bağların olumsuz sonuçları hakkında bir değerlendirme için bk: M.C. Şehabeddin Tekindağ, Berkuk Devrinde Memlûk Sultanlığı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, 1961, 152-154.

[23] İbn Hacer'in iki kadın alimden icazet alması konusu hakkında bk: Abdürrazık, el-Mer'e, 32-33.

[24] Makrizî ve İbn Tagribirdî oturumun çarşamba günü gerçekleştiğine işaret etmektedir. Türk Tarih Kurumunun tarih çevirme kılavuzu ise adı geçen günün perşembeye denk geldiğini göstermektedir. Bu durumda ana kaynakların kayıtlarını esas almak durumundayız. Detaylarla ilgili olarak bk: Ebü'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Ali b. Abdülkadir Makrizî, Kitâbü's-Sülûk li-Ma'rifeti Düveli'l-Mülûk, Kahire: Muhammed Mustafa Ziyade (neşr.), Matbaatü'l-Cenne, 1939, Cilt 4/II, 1031; Ebü'l-Mehâsin Cemaleddin Yusuf b. Tagribirdî, en-Nücûmü'z-Zâhire fi Mülûk-ü Mısr ve'l-Kahire, Muhammed Hüseyn Şemsuddin (thk.) Beyrut: Darû'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1423/ 1992, Cilt 14, 273.

[25] Kalatü'l-Cebel'in tarihsel süreçte geçirdiği değişimler için Ridvan Yiğit, Muhammed b. Kalavun Dönemi'nde Mısır'da Sosyal, Kültürel ve İktisadi Hayat, Doktora Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Nevşehir 2018, 196-198.

[26] Ebü'l-Bereket Zeynüddin Muhammed b. Ahmed İbn İyas, Bedai'üz-Zühûr fi Vekâyii'd-Dühûr, Kahire: Muhammed Mustafa (thk.), Darü'l-Kütüb ve'l-Vesaikü'l Kavmiyye, 2008, Cilt 2, 183.

[27] Makrizî, es-Sülûk, Cilt 4/II, 1031; İbn Tagribirdî, Cilt 14, 273.

[28]David Ayalon, The Mamluk Military Society, London: Variorum Reprints, 1979, 49.

[29] Veba konusuna hasredilmiş bir çalışma telif eden İbn Hacer de bu salgının ilahî bir ceza olduğu kanaatindedir. Detaylar için bk: Ebü'l Fazl Şihabüddin Ahmed b. Hacer el-Askalanî, Bezlü'l-Maûn fi Fazli't-Taûn, Ahmed İsa Abdulkadir el-Kâtib (thk.), Riyad: Darü'l-Âsıme, 1991, 345-357; Adı geçen yılda gerçekleşen veba salgınının nedenleri, gelişimi ve sonuçlarıyla ilgili olarak bk: İlyas Gökhan, el-Eşref Barsbay Döneminde Memlûk Devleti'nde Salgın Hastalıklar ve İktisadi Buhranlar, Ege Üniversitesi Tarih İncelemeleri Dergisi, Cilt XXIII, Sayı 1, 2008, 124-127 .

[30] Makrizî, es-Sülûk, Cilt 4/II, 1032.

Günümüzde tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19'un sebebiyet verdiği korku iklimi düşünüldüğünde veba salgınının devlet erkânının gündemini işgal eden konuların başında yer almasının nedenleri daha iyi anlaşılır. İbn Tagribirdî'ye göre, 841 (M. 1438) yılı Ramazan ayı sonlarındaki toplantıda sultan ulemaya vebanın Allah tarafından kendilerine gönderilen bir ceza olup olmadığını sordu. Müellif isim belirtmeden fukahadan bazısının veba salgınını zinanın yaygınlaşmasına, kadınların süslenerek sokaklarda dolaşmasına bağladığını[31] aktarmaktadır. Aynı toplantıyı detaylıca anlatan Makrizî de bir başka katılımcının kadınların sokaklara çıkması, çarşılarda gezmesinin yasaklanması önerisinde bulunduğu[32] bilgisini vermektedir. Kaynaklar mukayeseli olarak tetkik edildiğinde; bu öneriye karşı çıkarak yasağın yalnızca genç kadınlarla sınırlı olması, yaşlı kadınlara muafiyet tanınması gerektiğini savunan kişilerin de olduğu görülmektedir. Uzun ve hararetli tartışmalarla geçtiği anlaşılan toplantı sonucunda sultanın tüm kadınlar için genel bir sokağa çıkma yasağı getirdiği konusunda kaynaklar ittifak etmektedir. [33]

Yukarıda detayları verilen toplantının gerçekleşme şekli, içeriği, tartışma usulleri, meselelerin ele alınış yöntemi ve katılımcıları düşünüldüğünde bazı tespitler yapmak mümkün görünmektedir. Öncelikle Memlûk sultanlarının çeşitli vesilelerle dört mezhep kadısını ve bazı âlimleri toplantıya çağırdığı, onların fikrini aldığı ve önerileri doğrultusunda bazı kararlar aldığı görülmektedir. Salgının tıbbi açıdan ziyade itikadi açıdan bir değerlendirmeye konu olması ayrıca dikkat çeken hususlardan biridir. Ancak bunların ötesinde önleyici hizmetlerin artırılması ya da sağlık kurumlarının sayı ve kapasite imkânlarının takviye edilmesi gibi çözüm önerileri değil, önlem olarak kadınların sokağa çıkmasının yasaklanması söz konusu olmuştur. Bir anlamda vebanın artmasından kadınlar sorumlu tutulmuş ve önlem olarak sorumlulara kısıtlama getirilmiştir.

Meselenin dinî ve ilmî yönlerinin yanında sosyal ve iktisadî yönleri üzerinde de düşünmek gerekir. Ana hatlarıyla da olsa günümüze bu konuyu aydınlatabilecek kadar bilgi ulaştığını söylemek mümkündür. İbn İyas'ın kayıtları söz konusu yasaktan sonra Kahire'de alışverişin durduğunu, ticaretin tükenme noktasına geldiğini[34] ortaya koymaktadır. Dönemin doğrudan tanığı olan İbn Tagribirdî ise yasağa muhalif hareket eden kadınların ağır cezalara çarptırılacağı, hatta idam edileceğini[35] açıkça yazmaktadır. Makrizî de yasağı uygulamakla yükümlü görevlilerin Kahire sokaklarında denetime çıkarak bazı kadınları darp ettikleri[36] bilgisini vermektedir. Yasakların yalnızca alışveriş yapmak gibi asgari şartlardan bile mahrum olan hane halkını değil, alışverişten aldığı vergiden mahrum kalan yönetici zümreyi de olumsuz etkileyeceği muhakkaktır. Zira yasakların uzun sürmediği, Sultan Barsbay'ın pazar alışverişine ve kadınların hamama gitmelerine imkân tanıyan yeni bir karar aldığı[37] görülmektedir.

Kadınların sosyo-ekonomik hayatı hakkında günümüze gelen kısıtlı bilgilerden bile esasen tarihin hiçbir döneminde tek tip bir kadın imajı olmadığını anlamak mümkündür. Detayları yukarıda verilmeye çalışılan ve reaya sınıfına mensup olan kadın imajı ile üst yönetim mensuplarının eşlerinin yaşantısı, ulaşabildikleri imkânlar haliyle Memlûklar döneminde de farklıydı. İbn Tagribirdî tarafından verilen kayıtlar, bazen sultan eşlerinin yaptığı harcamaların tenkit edildiğini ortaya koymaktadır. Müellif, 839 yılı (M. 1435/1436) olaylarını anlatırken Sultan Barsbay'ın Şahruh Mirza ile yapılacak muhtemel savaşı finanse etmek üzere ek vergi koyma ya da çeşitli malları müsadere yetkisi istediğinde âlimlerin olumsuz görüş belirttiğini yazmaktadır. Ayrıca adı verilmeyen bir âlimin: *"Sultanın karısı,*

[31] İbn Tagribirdî, Cilt 14, 273.
[32] Makrizî, es-Sülûk, Cilt 4/II, 1032.
[33] Makrizî, es-Sülûk, Cilt 4/II, 1032; İbn Tagribirdî, Cilt 14, 273; İbn İyas, Bedai'üz-Zühûr, Cilt 2, 183.
[34] İbn İyas, Bedai'üz-Zühûr, Cilt 2, 182.
[35] İbn Tagribirdî, Cilt 14, 274: Makrizî, meşhur eserinde yasaklara muhalefet eden kadınların cezalarını çekmesi için Babü'l-Fütûh civarında inşa edilmiş olan bir kadın hapishanesinden bahsetmektedir. Konuyla ilgili olarak bk: Hapishaneler için bk, Ebü'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Ali b. Abdülkadir Makrizî, el-Mevaiz ve'l-İtibar bi Zikri'l-Hıtat ve'l-Asâr el-Ma'ruf bi'l-Hıhat-ı Makriziyye, Cilt I-II, Beyrut: Darü's-Sadr, Tabatü Cedidetü Bil-Ufset. Tarihsiz, Cilt 2, 187-188.
[36] Makrizî, es-Sülûk, Cilt 4/II, 1032.
[37] Makrizî, es-Sülûk, Cilt 4/II, 1033; İbn Tagribirdî, Cilt 14, 275

oğlunun sünnet düğünü için 30.000 dinar kıymetinde bir elbise giyerken nasıl fetva verilsin?" ifadelerini kullanması[38] dikkat çekicidir.

Sultan Barsbay Dönemi'ndeki örnek olay, sultan eşlerinin sahip olduğu imkânlar konusunda Memlûk tarihinde yegâne örnek değildir. Zira Muhammed b. Kalavun Dönemi'nde de meşhur âlim Takiyyüddin İbn Dakîk el-Iyd(ö. 1302/ h. 702)[39] halka ek vergiler getiren bir düzenlemeye karşı çıkmıştı. Muhammed b. Kalavun, kadıya Muzaffer Kutuz Dönemi'ndeki savaş tehdidi sırasında ek vergilere fetva verildiğini hatırlatınca, İbn Dakik'in:"*O dönemde, önce sultan ve emirlerin eşlerinin ziynetleri dahi toplandı."* cevabını verdiği[40] bilinmektedir. Bu kayıtlar, sultan eşlerinin sahip olduğu maddi imkânlarla Memlûkların kuruluşundan itibaren bir şekilde tartışma konusu olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca Memlûk elitlerinin eşleri ile pazar alışverişi bile yapamayan sıradan Memlûk kadını arasındaki izahı kabil olmayan fark dönemin kaynakları tetkik edildiğinde ortaya çıkmaktadır.
Sultan Barsbay'ın, savaş masraflarını karşılamak amacıyla da olsa halka ek külfet getiren yeni vergiler için istemiş olduğu fetvanın verilmemesi bazı bakımlardan ehemmiyet arz etmektedir. Öncelikle bu durum sultan yahut üst yönetim mensuplarının eşleri tarafından yapılan yüklü harcamalar ve yönetici sınıfın yaşantısıyla ilgili önemli bilgi vermektedir. Ayrıca sultanın talebinin reddedilmesi, Memlûk âlimlerinin yalnızca tasdik makamı gibi çalışmadığını da ortaya koymaktadır. Sefer finansmanı konusunda istediğini alamayan Sultan Barsbay'ın kullandığı: *"Atı olan atla, eşeği olan eşekle sefere katılacak."* ifadelerinin askeri disiplini sağlama[41] amacı taşıdığı şeklinde yorumlanması mümkün olsa da bu ifadenin aynı zamanda sultanın içine düştüğü zor durumun bir tezahürü olduğu şeklinde de değerlendirilmesi mümkündür.

Sonuç

Memlûk tarihinin tamamında olduğu gibi Sultan el-Eşref Barsbay Dönemi'nde de yönetim merkezi olan ve devletin iktisadi, siyasi, sosyo-kültürel hayatına yön veren yer Kalatü'l-Cebel olmuştur. Burada düzenlenen bir toplantıdan yola çıkılarak Memlûklar döneminde kadınların işgal ettiği konum bir tarihsel kesit şeklinde yansıtılmaya çalışılmıştır. İncelenen kaynaklardan elde edilen somut sonuçların başında Sultan Barsbay Dönemi'nde memlûk toplumuna mensup olan tüm kadınları kapsayıcı genel bir yargıya varmanın mümkün olmadığıdır. Yönetici sınıfa mensup olan devlet adamlarının eşlerinin israf derecesine varan harcamalarının tenkit konusu olduğu, dönemin tanığı olan tarihçilerin de bu konuları kaleme almaktan geri durmadıkları müşahede edilmiştir. Ayrıca salgın hastalıklar, kuraklıklar, bereketiyle Mısır'a hayat veren Nil nehrinin istenen düzeyde taşmaması gibi olumsuz sonuçlar doğuran durumlara bilimsel açıdan değil dinî açıdan yaklaşılması dikkat çekicidir. İncelenen örnek olayda temel sorun, veba salgınının kadınların sokaklarda süslenerek gezmeleri şeklinde tanımlanmış, çözüm olarak kadınların sokağa çıkmalarının yasaklanması fikri kabul görmüştür. Vebanın sağlıksız koşullarda yayıldığı ve tıbbî önlemlerle azaltılabileceği/ortadan kaldırılabileceği yönünde bir fikrin toplantıda dile getirildiğine yönelik kaynaklarda herhangi bir kayda rastlanmaması, meselenin bilimsel zeminde ele alınmadığını göstermektedir. Bilakis sorunun nedeni ve kaynağı olarak görülen kadınlara yönelik sokağa çıkma yasakları uygulamaya konmuştur. Ancak yasakların sorunu çözmek yerine yalnız sosyal değil aynı zamanda iktisadi sorunları artırdığı için uzun süreli olmadığı görülmüştür. Sonuç olarak normal zamanlarda sosyal hayata katılım konusunda sorun yaşamayan memlûk kadınının zor dönemlerde bazı hürriyetlerinden yoksun kaldığı, bu mahrumiyetin de dinî gerekçelere bağlandığı görülmüştür.

[38] İbn Tagribirdî, Cilt 14, 252: Memlûklar Dönemi'nde giyilen kıyafetler üzerine Mayer tarafından yapılan bir çalışmada, dönemin kadınları tarafından giyilen kıyafetler için de müstakil bir bölüm açılmıştır. İlgili bölüm için bk: Leo Aryah Mayer, Mamluk Costume, Geneve: Albert Kundıg, 1952, 69-74.
[39]Söz konusu büyük âlimin Kâdılkudâtlığa görevlendirilmesi ile ilgili olarak bk: Ebü'l Abbas Şihabüddin Ahmed b. Abdülvehhab b. Muhammed el Bekrî et-Teymî el-Kureşî en-Nüveyrî, Nihayetü'l-Ereb fi Fünuni'l-Edeb, Kahire: y.y., 1374, Cilt 31, 299.
[40]Selim, Asru Selâtîni'l-Memâlik, Cilt 2,94.
[41] Memlûk askerî teşkilatı hakkında yazılan bir eserde söz konusu ifadenin Ecnadü'l-Halka'yı ıslah ve disiplini tekrar tesis etme amacına yönelik olduğu iddiası için bk: Altan Çetin, Memlûk Devletinde Askerî Teşkilat, Eren Yayıncılık, İstanbul 2007, 138.

KAYNAKÇA

Abbadî, A. (1995), *Fî Tarihi'l-Eyyubiyyîn ve'l-Memâlîk*, Beyrut: Daru'n Nahdati'l Arabiyye.

Abdurrâzık, A. (1999) *el-Mer'e fi Asri'l-Memlûkiyye*, Kahire: el-Hey'etü'l Mısriyyeti'l-Amme li'l Kitâb

Ayalon, D. (1979) , *The Mamluk Military Society*, London: Variorum Reprints.

Çetin, A. (2007), *Memlûk Devletinde Askerî Teşkilat*, İstanbul: Eren Yayıncılık.

Ebü'l Fazl Şihabüddin Ahmed b. Hacer el-Askalanî.(1991), *Bezlü'l-Maûn fi Fazli't-Taûn*, thk. Ahmed İsa Abdulkadir el-Kâtib, Darü'l-Âsıme, Riyad.

Ebü'l-Fidâ, el-Melikü'l Müeyyed İmadüddin İsmail b. Ali. (1997/1417), *el-Muhtasar fi Ahbâri'l-Beşer*, thk. Mahmud Deyyub, Beyrut: Dârü'l Kütübü'l İlmiyye.

Ebü'l-Mehâsin Cemaleddin Yusuf b. Tagribirdî. (1992), *en-Nücûmü'z-Zâhire fi Mülûk-ü Mısr ve'l-Kahire*, thk. Muhammed Hüseyn Şemsuddin, Beyrut : Darû'l-Kütübü'l-İlmiyye.

Ebü'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Ali b. Abdülkadir el-Makrizî. (1939), *Kitâbü's-Sülûk li-Ma'rifeti Düveli'l-Mülûk*, neşr. Muhammed Mustafa Ziyade, Kahire: Matbaatü'l-Cenne.

---------- (Tarihsiz), *el-Mevaiz ve'l-İtibar bi Zikri'l-Hıtat ve'l-Asâr el-Ma'ruf bi'l-Hıhat-ı Makriziyye*, Beyrut: Darü's-Sadr, Tabatü Cedidetü Bil-Ufset.

Ebü'l Abbas Şihabüddin Ahmed b. Abdülvehhab b. Muhammed el Bekrî et-Teymî el-Kureşî en-Nüveyrî. (1374) *Nihayetü'l-Ereb fi Fünuni'l-Edeb*, Kahire: y.y.

Ebü'l-Bereket Zeynüddin Muhammed b. Ahmed İbn İyas. (2008), *Bedai'üz-Zühûr fi Vekâyii'd-Dühûr*, thk. Muhammed Mustafa., Kahire : Darü'l-Kütüb ve'l-Vesaikü'l Kavmiyye.

Gökhan, İ. (2008) , el-Eşref Barsbay Döneminde Memlûk Devleti'nde Salgın Hastalıklar ve İktisadi Buhranlar, *Ege Üniversitesi Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt XXIII, Sayı 1: ss. 91-136.

Mayer, Leo A. (1952), *Mamluk Costume*, Geneve: Albert Kundıg.

Mübarek, A. P. (1980), *el-Hıtatü't-Tevfikiyyetü'l-Cedide li Mısri'l-Kahire*, Kahire: el-Hey'etül Mısriyyeti'l Âmme li'l Kitâb.

Rapoport, Y (2007) , Women and Gender in Mamluk Society: An Overview, *Mamluk Studies Review*, XI, 2: ss.1-47.

Rükneddin Baybars el-Mansurî ed-Devâdar. (1998/1419), *Zübdetü'l-Fikre fi Tarihi'l-Hicre*, thk. D.S.Richards, Beyrut: Das Arabische Buch.

Selîm, M. R. (1962), *Asru Selâtini'l-Memâlîk ve Nitâcühü'l-İlmî ve'l-Edebî*, Kahire: Mektebetü'l Adab el-Cemami'.

Takkuş, M. S. (1999), *Tarihü'l-Memâlîk fi Mısr ve Bilâdi'ş-Şam 648-923 H/1250-1517 M*., Beyrut: Darü'n Nefâis.

Tekindağ, M.C. Ş. (1961), Berkuk Devrinde Memlûk Sultanlığı, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi:* ss. 206-236.

Yiğit, R. (2018), *Muhammed b. Kalavun Dönemi'nde Mısır'da Sosyal, Kültürel ve İktisadi Hayat*, Doktora Tezi, Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı.

KONUT PİYASASINDA FİYATLANDIRMA VE KONUT BALONU

Murat Bolat
Kocaeli Üniversitesi / Ali Rıza Veziroğlu Myo, Emlak Yönetimi
muratbolat@kocaeli.edu.tr

Leyla Şenol
Kocaeli Üniversitesi / Ali Rıza Veziroğlu Myo, Emlak Yönetimi
senolleyla4@gmail.com

Özet
Barınma geçmişten günümüze temel ihtiyaçlar arasında önemli bir yere sahiptir. Bu ihtiyaç ise konut ile sağlanmaktadır. Bu durum konuta çok fazla fonksiyonlar yüklemiştir. Konut ticarete konu olan bir maldır. Hane halkları için değerinin artmasıyla yatırım malı, barınma hizmeti sağlamasıyla tüketim malı, kullanım hakkının bir süreliğine başkalarına tahsisiyle ise kira getirisi sağlayan bir maldır Bu çalışmada konut fiyatlarının oluşumu ve değişimi incelenmiştir. Ülkemize özgü bazı faktörler üzerinde ayrıca durulmuştur. Konut fiyatlarındaki oynaklığın çok fazla olması yapay konut balonu oluşturmaktadır. Ülkemize özgü olan bu faktörler incelendiğinde genel olarak konut balonundan söz etmenin çok zorlama bir yorum olacağı görülmektedir. Fakat konut piyasasının yerel olması özelliği dikkate alındığında bazı dönemlerde; lokal olarak bazı ilçe hatta semt piyasalarında yüksek fiyatların oluşabildiği görülmektedir. Ancak bu geçici durumlar konut balonu oluşturmamaktadır. Konut arz talep uyumsuzluğunun azaltılması, fiyat endekslerinin sağlıklı oluşturulması, devletin düzenleyici, denetleyici rolünün etkinleştirilmesi, konut piyasasında spekülatif hareketlerin azaltılarak piyasaya derinlik kazandırılması oluşabilecek konut balonlarını engelleyeceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Konut, konut piyasası, konut fiyat, konut balonu

PRICING AND HOUSING BALLOON IN THE HOUSING MARKET

Abstract
Sheltering has been one of the most important basic needs. This need is provided by housing. This situation has put a lot of functions to the housing. Residence is a product which is a subject of trade. Housing is a product of investment with the increase in its value for the household, a product of consumption for providing shelter, and a product ensuring rental income for being given to the use of others for a period of time. In this study, the pricing and change of the costs of housing have been analysed. Some elements which are peculiar to our country have been emphasized. Too much volatility in housing prices creates an artificial housing bubble. When the factors which are peculiar to our country are studied, it can be realized that housing balloon will be a far-fetched description. However, when the fact that housing market is local is taken into consideration, it can be seen that sometimes in the markets of some local districts or even neighbourhoods the pricing can be high. Nevertheless, these temporary situations do not create housing balloon. It is thought that providing depth in the market by closing the demand and supply gap, forming the price index properly, activating the role of government's being regulatory and supervisory, decreasing the speculative activities in housing market may prevent potential housing balloons.

Keywords: Housing, housing market, housing price, housing bubble

1. GİRİŞ

Ülkemizde yaşanan 1999 Kocaeli depremi sonrasında gayrimenkul sektöründe ve özellikle konut piyasasında çok önemli değişimler yaşanmıştır. Türkiye'nin lokomotif sektörlerinden biri kabul edilen gayrimenkul sektörünün ulusal ekonomide önemli bir ağırlığı bulunmaktadır.

2000'li yıllardan sonra konut arz ve talebine ve diğer birçok faktöre bağlı olarak fiyatlarda inişli çıkışlı bir seyir izlenmiştir. Artan talebe bazen konut arzının yetersiz kalması bazen de arz talep uyumsuzluğu

sonucunda konut fiyatlarında artışlar yaşanmıştır. 2008 yılında ABD de başlayan daha sonra Avrupa'ya ve birçok ülkeye yayılan mortgage krizi olarak adlandırılan dünya krizi finans piyasalarını çökertmiş bu durum reel sektöre de yansımış, Türk konut pazarını da önemli ölçüde etkilemiştir. Ayrıca Türkiye'de konut balonu olup olmadığı tartışmasını başlatmıştır. Fiyatlar biraz artınca ülkemizde konut balonu oluştuğu konusunda yorumlar yapılmaya başlanmıştır.

Barınma geçmişten günümüze temel ihtiyaçlar arasında yer almaktadır. Bu ihtiyaç ise konut ile giderilmektedir. Günümüze gelindiğinde konutun niteliği değişmiş dört duvar olmaktan çıkmış ve çok fazla fonksiyon yüklenmiştir. Konut ticarete konu olan bir maldır. Günümüzde hane halkları için değerinin artmasıyla yatırım malı haline gelmiştir. Barınma hizmeti sağlaması yönüyle tüketim malıdır. Kullanım hakkının bir süreliğine başkalarına tahsisiyle ise kira getirisi sağlar. Konutların ekonomik ömürleri diğer tüketim mallarına göre çok fazla uzun ömürlüdür. İyi korunduğunda 70-80 hatta yüzyılı aşan süreyle önemli bir servet biriktirme ve miras bırakma fonksiyonu bulunmaktadır. Ömrü 80 yıl bile olsa bina yok olsa bile arsası sonsuza kadar servet olarak kalacaktır (Taşdemir, 2015: 101). Bir konutun değerini oluşturan iki unsur bulunmaktadır. Bu unsurlar arsa ve üzerindeki yapılardır. Bu iki unsurun değerinin toplamı konutun değerini oluşturmaktadır. Özellikle değerin içindeki arsanın payı yükseldikçe servet fonksiyonu daha da anlamlı hale gelmektedir. Konut süreç içinde yapımından, mimari tasarımına, ekonomik yönünden, hukuksal yönlerine, sosyal işlevleri, işletme boyutu, servet biriktirme aracı olması, yatırım yönü, doğal felaketlere dayanıklılığı, finansmanı, fiyatlandırılması gibi birçok yönü olan karmaşık bir hüviyete bürünmüştür. Bu yönleriyle disiplinler arası çalışmayı gerektiren bir alan olmuştur.

Amerika Birleşik Devletlerinde 2008 yılında yaşanan büyük finansal kriz önce finansal piyasaları çökertmiş sonra reel sektöre ciddi darbe vurmuştur. Hatta bazı çevrelerce piyasa ekonomisi sorgulanır hale gelmiştir. Konutta balon fiyatlar oluşmasından kaynaklandığı konusunda ekonomistler arasında görüş birliği bulunmaktadır.

2. MAKROEKONOMİ VE KONUT SEKTÖRÜ

Konut üretimi inşaat sektörünün dinamiklerindendir. İnsanların temel ihtiyaçlarını karşılayan konut yatırımları bu sektöre girdi oluşturan sektörlerle birlikte gelişmektedir. Konutlar için yapılan harcamaların çarpan etkisinin yüksek olduğu söylenebilir. Konut sektörüne yapılan harcamaların artması beyaz eşya, mobilya ve ev tekstiline olan talebi de artırmaktadır. Bu durum sektörel bir hareketlilik yaşanmasına neden olmaktadır. Bu sektörde kullanılan yerli sermaye GSMH içinde bulunan inşaat sektörü verilerinde önemli katma değerin yaratılmasına sebep olmaktadır. Konut sektörünün ülke ekonomisi içinde girdi ve çıktı ilişkileri içinde rehber bir sektör olduğu söylenebilir. Makroekonomide konut önemli bir unsurdur. Enflasyonun yarattığı belirsizlik ortamında yatırımcılar, sermayelerinin değer kaybını önlemek için konutları bir güvence unsuru olarak görmektedirler. Konutlara olan talep ekonomideki belirsizlik döneminde yatırım konusunda alternatif bir seçenek olarak görülmektedir. Konutların yalnızca ev sahibi olmak üzere alınmadığı aynı zamanda bir yatırım aracı olarak da kullanıldığı bilinmektedir. Faiz oranlarının düştüğü durumda konut alımları artmaktadır. Bu bağlamada yatırım kararı verilirken faiz oranları önemli bir göstergedir. Faizlerin düştüğü ortamda kirada oturanların kira ödemek yerine kredi ödemeyi göze alarak konut sahibi oldukları görülmektedir. Özellikle de ödenen kira ile kredi arasındaki fark kapandıkça konut alımı daha da akılcı olmaktadır. Teşvikler arttıkça konutların fiyatları da artmaktadır. Bu durumda konut sahibi olma oranı azalmakta olup istihdamı artırmaktadır. Faizlerdeki herhangi bir düşüş yatırım amaçlı konut talebini artırmaktadır. Devletin verdiği teşvike göre konut talebi makroekonomiye olan etkisi de çeşitlilik göstermektedir. Konutların bir diğer önemli özelliği ise getirisinin yüksek olması, sigortalama avantajının olduğu ve bu bağlamda riski düşük bir yatırım aracı olmasıdır (Öztürk ve Vitöz, 2009)

Türkiye'de konut piyasası makroekonomi içinde önemli bir yere sahiptir. Konut piyasası diğer üretim sektörleriyle ilişki içindedir. Özel ve kamu sektörü olarak yapılanmış olan konut sektöründe özel sektörün daha etkin olduğu görülmektedir. Ancak, hem kamu sektörünün hem de özel sektörün konut talebini karşılama konusunda yetersiz kaldığı söylenebilir. Ülkemizde 2001 yılında yaşanan krizden sonra alınan kararlarla yapısal reformların konut piyasasında da olumlu yönde etkili olduğunu

göstermiştir. Takip eden yıllar içinde enflasyonun azalmasının yanı sıra nominal ve reel faizlerdeki düşüş konut kredilerine olan talebi artırmıştır (Odabaş, 2011). Yüksek büyüme oranları ve düşük faiz oranlarının oluştuğu ortamda meydana gelen gelişmeler fazla olumlu bir hava yaratmış ve kolay risk alınmasına sebep olmuş, piyasa disiplini, finansal düzenleme ve makroekonomik politikalar oluşturulmasında ise eksiklikler olmuştur. Gelişmiş ve yükselen piyasa ekonomilerinde ve özellikle konut piyasasında mal varlığı fiyat balonlarının oluştuğunu göstermektedir. Emtia fiyatlarındaki önemli artışlar ve geleneksel bankacılık sisteminde ve dışında temel finansal sistemlerde kaldıraç ve riskler ortaya çıkmıştır. Kriz öncesi uyarıları engelleyen düzenlemeler ve yetersizlikler aşağıda verilmiştir.

• Uzun dönemli düşük reel faiz oranları ve yüksek büyüme oranlarından kaynaklı aşırı kaldıraç oranları ve riskler.
• Ulusal ve uluslararası finansal düzenleme konusunda eksiklikler.
• Bölünmüş düzenleme.
• Risklerin yeterli düzeyde belirlenmemesi.
• Kriz yönetimi ve banka feshi konusunda yetersizlikler.

Piyasa disiplini ve finansal düzenlemeler, hızla devam eden yeniliklerin neden olduğu yıllardır biriken riski ve artan kaldıraç düzeyini durduramamıştır. Makroekonomik politikalar ise finansal sistemde ve konut piyasalarında, büyümekte olan makroekonomik dengesizlikler yeterince dikkate alınmamıştır (https://www.imf.org 01/11/2020). Devlet güvenceli kredi garanti fonlarının artan kullanımı ve bankaların yeniden esnek risk düzenlemeleri mevcut sermaye kitlesinin ve likiditenin kredilere doğru yönlenmesi yaygınlaşmıştır. Bunların yanı sıra bireysel konut kredilerinin (mortgage) devlet tarafından üstlenilmesi veya vade süresi uzatımı gibi makro önlemlere başvurulmuştur (https://www.sbb.gov.tr 31/11/2020)

3. KONUT PİYASASINDA FİYATLANDIRMA

Konut fiyatlarındaki seyir ve fiyatlamanın doğru olup olmaması yalnız konut sektörü için değil tüm ekonomi için önemli bir gösterge olma özelliğini taşımaktadır. Bu durum Merkez Bankaları ve iktisat politikaları uygulayıcıları için hayati bir önem arz etmektedir. Konut dayanıklı bir sermaye malıdır ve fiyatı piyasada belirlenmektedir. Konut fiyatı büyük oranda ülkedeki hane halklarının konut isteği ile satıştaki konutların sayısına bağlıdır. Diğer koşullar sabitken konut talebindeki artış fiyatları da artıracak, talepteki azalış ise fiyatları düşürecektir. Konut arzındaki bir artış fiyatları düşürecek, konut arzdaki azalma ise fiyatları arttıracaktır. Konut piyasasının yerel olması olgusu önemli bir unsurdur. Konutun sabit olması arz ve talebin yerel düzeyde incelenmesini gerekli kılmaktadır. (Taşdemir, vd., 2015).

Konut piyasalarında da fiyat oluşumu her ne kadar piyasa mekanizmasına göre oluştuğu belirtilse de diğer mal ve hizmet piyasalarından önemli ölçüde ayrışan yönleri bulunmaktadır. Emlakın sabitlik, benzersizlik, dayanıklılık ve kıt olması gibi özelliklerinden dolayı ayrı bir piyasa işleyişi vardır. Konut arz ve talebini etkileyen önemli unsurlar şunlardır: Kentleşme, göç, nüfus ve hane halkı sayısının artışı, gelir/servet artışı, konut kredisi faiz oranlarının düşmesi, konut tüketim alışkanlıklarının değişmesi, kentsel dönüşümdür. Ülkemizdeki konut fiyatı değişimlerinde TÜFE, GSYİH, konut talebi, konut kredisi faiz oranı, kira endeksi, yapı maliyet endeksi ve kalite artışları belirleyici etkenlerdir. (Coşkun, 2016).

4. KONUT FİYAT BALONU

2008 yılında yaşanan küresel kiriz ABD konut piyasasında konut balonu olarak adlandırılan ve sürekli spekülatif fiyat artışları ile ifade edilen eğilimin tersine dönmesiyle birlikte konut fiyatları düşmeye başlamıştır. Ülkemizde 1999 yılında yaşanan büyük deprem ve 2001 ekonomik kiriz sonrasında alınan makroekonomik tedbirlerle enflasyon ve faiz oranlarındaki önemli düşüşler ve yüksek büyüme sonucu varlık fiyatlarında ciddi artışlar yaşanmasına sebep olunmuştur. Ayrıca 2007 yılında başlayan ipotekli kredi sistemi konuta erişebilirlikte büyük kolaylık sağladığından çok daha uzun vadelerle ve daha düşük maliyetli krediler sonucunda talepte ciddi artışlar yaşanmıştır. ABD ve gelişmiş ülkelerde

yaşanan krizden sonra ülkemizde de konut fiyatlarının düzeyleri, kiralarla ilişkileri, konut balonu olup olmadığı tartışılır hale gelmiştir

Enflasyon dönemlerinde parasal varlık bulunduranların satın alma gücü kayıp yaşarken, parasal kaynak bulunduranların ise satın alma gücü kazanır (https://dergipark.org.tr). Ekonomide finansal istikrar önemli bir aşamadır. Finansal istikrarın olduğu ve sürdürülebildiği ekonomilerde, tasarruflar ve yatırımlar açısından belirsizlik ortadan kalkacaktır. İstikrarsızlık durumunda ise, finansal varlıklar ve değişkenlerde ani düşüşler yaşanabilecektir. (Darıcı, 2012). Son yıllarda bir çok bölgede konutlarda meydana gelen yüksek fiyatlar bölgesel enflasyon oranlarını da etkilemektedir. Bu durum olabilecek varlık enflasyonuyla mücadele için takip edilmesi gereken önemli bir konudur (Paksoy, vd., https://dergipark.org.tr). Varlık enflasyonu; varlıkların fiyatlarının mal ve hizmet fiyatlarına oranla artması olarak ifade edilebilir. Varlık enflasyonu yaşanan bir ekonomide varlıkların zenginleşmeye neden olması hane halkının zenginleşme isteğini daha da artırmaktadır. Bunun sonucunda daha fazla varlık satın alarak varlık fiyatlarının daha da artmasına neden olunmaktadır. Bu beklenti ile fiyat artışının sürekli olması durumunda varlık fiyatlarında balon oluşmaya başlamaktadır. Varlık enflasyonu nedeniyle varlık sahiplerinin mal ve hizmet talebinin artması mal ve hizmet fiyatlarının artmasına bunun sonucunda ise mal ve hizmet enflasyonu meydana gelmektedir. Konut fiyat balonları konut fiyatlarının temel değerlerinin üstüne çıkmasıyla oluşmaktadır. Spekülatif alıcıların talep üzerinde yarattığı baskıdan dolayı; varlığın fiyatıyla kullanım faydası ve nakit akışı arasındaki bağın kopmasına neden olmaktadır. Konut fiyatları balonlarının oluşmasına arz ve talep yönlü birçok faktör sebep olmaktadır. Reel gelirlerde meydana gelen artışın yanı sıra devletlerin konut sahipliğini destekleyici teşvikleri vergi indirimleri, görece düşük faiz oranları, gevşek kredi politikaları, yönlendirilmiş hatalı beklentiler ABD' de konut balonlarının oluşumuna sebep olmuştur (Büyükduman, 2014). Konut balonunun patlaması konut fiyatlarının hızla düşeceği anlamına gelmektedir. Bu durumda konut fiyatlarının artacağı değil düşeceğine dair beklenti oluşur ve özellikle yatırım amaçlı konut alanlar daha fazla zarar etmemek için bir an önce konutlarını satışa çıkartırlar. Konut fiyatlarının daha da düşeceği beklentisine sahip potansiyel alıcılar ise konut alımlarını ertelerler. Böyle bir ortamda konut fiyatlarındaki düşüş daha da hızlanmaktadır. Konut balonu patladığında sadece konut sahiplerini etkilememekte; ekonomide yaratacağı olumsuz etkiler oldukça fazla olabilmekte ülkeleri ciddi krizlere sürükleyebilmektedir. (Berberoğlu, N. vd., 2015). Varlık fiyatlarında balon olup olmadığı genellikle balon patladıktan sonra anlaşıldığı bazı çevreler tarafından ifade edilse de öncü göstergeler ve bazı kriterler bulunmaktadır. Gayrimenkul fiyatlarının aşırı derecede artışıyla ilgili otoritelerce kabul görmüş tek bir kriter de yoktur. Örneğin Nobel ödüllü iktisatçı Shiller e göre reel konut fiyatlarının beş yıl içinde yüzde yüzün üzerinde artması önemli bir balon göstergesidir. Başka bir kriter ise konut fiyatlarıyla hane halkı geliri karşılaştırılmasıdır. Fiyat/gelir oranı göstergesi bir ülkede ya da bir bölgede ki ortanca konut fiyatı ile ortanca hane halkı gelirinin karşılaştırılmasıyla ortaya çıkmaktadır. Fiyat/gelir oranındaki yükselme gelir artışıyla desteklenmeyen aşırı fiyat artışlarının balon göstergesi olabileceğini ortaya koymaktadır. Başka bir gösterge de konut fiyatları ile konut kiraları arasındaki ilişkiyi yansıtan kira çarpanıdır. Fiyat/gelir ve kira çarpanı göstergelerindeki artış tek başına artması yeterli olmamakta bunların 20-30 yıllık uzun dönemli yukarı yönde olması da gerekmektedir. Ülkemiz de konut balonu olduğunu iddia edenler olduğu gibi, balonun olmadığını belirtenler de bulunmaktadır. Konutta arz fazlası olduğunu iddia edenler, arz fazlası olan yerde konut fiyatlarını artmaya devam ettiğini iddia etmektedirler. Kira çarpanlarının aşırı yükselmesini balon göstergesi sayarken karşı tarafta kredi faizlerin düştüğü ortamda bu durumun normal olduğu dile getirilmektedir. (Erdogdu. Büyükduman, 2018).

Emlak Konut Yatırım Ortaklığı Raporuna göre Türkiye genelinde son verilere göre yapılan analizlerde fiyatların hızla balon kavramından uzaklaşarak gerilediği görülmektedir. Fiyatlarda nominal artışa karşın reel olarak azalma söz konusudur. Türk Konut Piyasasında 'fiyat balonu' yoktur. Balonlaşma eğilimindeki bölgelerde yaşanan düzeltmelerde fiyat aşırılıkları törpülenmiştir. Türkiye genelinde ortalama konut fiyatları (KFE) Eylül 2013 ile Eylül 2018 arasında, reel olarak % 31,58 oranında artmıştır. Yeni konut fiyat endeksi aynı dönemde %22,46 reel fiyat artışı sağlamıştır. Ancak bölge ve/veya semt bazlı fiyatlarda 'köpükleşme' eğilimleri azalsa da görülebilmektedir. Bu yerlerin kendine ait özel fiyat dinamikleri olabileceği konusu dikkate alınması gereken önemli bir konudur (Dalkılıç, B ve Aşkın, M. 2018).

5. SONUÇ

Türkiye de bazı çevrelerce özellikle 2018 yılına kadar konut balonu konusunda uyarılar yapılmış olsa da, devamlı gündemde kalsa da konut balonu tehlikesi geçtiği gibi, son birkaç yıldır konut fiyatlarında reel gerilemeler olmuştur. Türkiye'de balon fiyatlar bazı ilçe ve semtlerde yerel bazda konut fiyatlarında zaman zaman küçük şişkinlikler oluşturmuştur. Ancak, yatırımcı ve piyasa dinamikleri çerçevesinde ortalama 2-3 yılda makul seviyelere çekilmiştir. Bu geçici durumlar konut balonu oluşturmamaktadır.

Türkiye ekonomisinin son yıllardaki olumsuz performansı konut piyasasına ve fiyatlara da yansımıştır. Alternatif yatırım araçlarının özellikle döviz ve altındaki olağanüstü artışlar gayrimenkul fiyatlarını ve piyasayı olumsuz etkilemiştir. Özellikle lüks konut talebinde bulunan yatırımcılar gayrimenkul piyasasından uzaklaşmışlardır. Bununla birlikte ciddi boşluk oranları oluşmuş kaynaklar atıl vaziyette kalmıştır. Bu durum Ulusal ekonomimiz için büyük bir kayıptır. Konuta ihtiyacı olan geniş toplumsal kesimlerde büyük bir konut talebi vardır. Arz talep uyumsuzluğunun giderilmesi için kamu devreye girmelidir. Devlet düzenleyici denetleyici rollerinin yanı sıra artık özellikle spekülatif hareketlerin önüne geçebilmek için daha etkin olmalıdır. Devlet ve yerel yönetimler işbirliği içinde konut fiyatları artışının en önemli sebebi olan arsa düzenlemeleri yaparak maliyette ciddi bir azalma yaratılabilir. Atıl kapasitelerin oluşumunu engellemek için genel ve yerel planlamaya gidilmelidir. Yeteri kadar arsa üreterek, büyük kentlerde yeni uydu kentler oluşturarak özellikle arsa da spekülatif hareketlerin önünü kesebilir. Arsa ve konut üretiminde roller alınarak piyasaya derinlik kazandırılmalıdır. Kapsamlı bir veri bankası oluşturularak aktörlerin kullanımına açılması, daha sağlıklı güvenilir ve daha yaygın fiyat endekslerinin oluşturulması sağlanmalıdır.

6. TARTIŞMA

Konut piyayasında fiyatların seyri, hem konut sektörü için hemde tüm ekonomi için önemli bir veri özelliğini taşımaktadır. Bu durum ekonomi politikaları uygulayıcıları açısından ise hayati bir öneme sahiptir. Ülkemiz ekonomisi içinde lomomotif sektör kabul edilen konut sektörü tüketiciler açısından da gelirlerinin yaklaşık üçte birini konuta ayırmaları bakımından önemlidir. Konut fiyatlarının diğer mal ve hizmetlerden ayrışarak devamlı olarak yükselmesi konut balonunun oluşmasına neden olmaktadır. Konut fiyatlarında ani ve aşırı düşüşü ise konut balonun patlamasına neden olmktadır. Bunun sonucunda ekonomik krizler meydana gelmektedir. Bunun en çarpıcı örneği 2008 yılında Amerika'da başlayıp, avrupayı ve gelişmiş ülkeleri de etkisi altına alarak yaşanan ekonomik krizdir. Ülkemizde bir kaç yıl öncesine kadar konut balonu oluştuğundan bahsedilirken günümüzde yaşanan ekonomik durgunluktan dolayı reel konut fiyatlarında gerileme olmuştur. Ancak, herzaman bir risk söz konusudur. Önlem ve müdahelelerin yerinde ve zamanında yapılması bir gerekliliktir.

KAYNAKLAR

TAŞDEMIR, M., vd. (2015). Gayrimenkul ekonomisi, Anadolu Üniversitesi Yayın No:2766: 104

BÜYÜKDUMAN, A., (2014). Bir kent efsanesi konut balonu. Scala Yayıncılık. https://studylibtr.com/doc/1553288/gayrimenkul-ve-konut-sekt%C3%B6r%C3%BCne-bak%C4%B1%C5%9F (Erişim tarihi:03.12.2020)

COŞKUN, Y., (2016). Konut fiyatları ve yatırımı: Türkiye için bir analiz. Niğde Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Nisan, 9(2): 214

ERDOĞDU, C. ve BÜYÜKDUMAN, A., (2018). Sorularla gayrimenkul yatırımı. Ceres yayınları, İstanbul.

DALKILIÇ, B ve AŞKIN, M. (2018). Emlak konut yatırım ortaklığı, gayrimenkul ve konut sektörüne bakış. http://www.emlakkonut.com.tr/_assets/upload/images/file/yatirimci/sektorraporu/yatirimci%20iliskileri_sektor%20raporu_tr.pdf (Erişim tarihi: 03.12.2020)

DARICI, B., (2012). Finansal istikrar ve finansal istikrara yönelik kamusal sorumluluk çerçevesinde para politikası: Türkiye analizi, https://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Arastirma_ve_Raporlar/Arastirma_3.pdf

GÜRDAL, K., https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/36294https://www.imf.org/external/lang/turkish/pubs/ft/ar/2009/pdf/ar09_tur.pdf. (Erişim tarihi: 04/12/2020)

ÖZTÜRK, N., VİTÖZ, E., (2009). Türkiye'de konut piyasasının belirleyicileri: Ampirik bir uygulama, Sosyal Bilimler Dergisi, 5(10): 21-46.

ODABAŞ, D., (2011). Türkiye'de makroekonomik faktörlerin konut fiyatına etkisi. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, doktora tezi.

PAKSOY, S., YÖNTEM, T. ve BÜYÜKÇELEBİ, B. Konut fiyat endeksi ve enflasyon arasindaki ilişki (trc1, trc2 ve trc3 düzey bölgeleri üzerine ampirik bir çalişma), ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi, (https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/371703 (Erişim tarihi, 05/12/2020).

https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/08/2020-Y%C4%B1l%C4%B1-1.-ve-2.-%C3%87eyrek-D%C3%BCnya-Ekonomisinde-Son-Geli%C5%9Fmeler-B%C3%BClteni.pdf. (Erişim tarihi: 31/11/2020).

TÜRKİYE DE KONUT ARZ VE TALEP UYUMSUZLUĞUNU AZALTACAK ÇÖZÜMLER

Murat Bolat
Kocaeli Üniversitesi Ali Rıza Veziroğlu Myo, Emlak Yönetimi
muratbolat@kocaeli.edu.tr

Özet
Genellikle literatürde konutta arz talep uyumsuzluğu arzın talebi karşılayamaması olarak ele alınmaktadır. Bu yaklaşım daha çok arz yanlı bakış açısını yansıtmaktadır. Arzı kısa dönemde arttırmak mümkün değildir. Konutun taşınmaz olması konut pazarının yerel olmasıyla açıklanmaktadır. Uyumsuzluk, talep edenlerin gelir yetersizliğinden kaynaklanabilmektedir. Konuta talep cephesinden bakıldığında nüfus artışı, deprem gerçeği karşısında güvenli, sağlıklı konutlarda yaşama isteği, dönüşüm, yenileme gibi birçok nedenden dolayı çok büyük bir talep bulunmaktadır. Konuta en fazla ihtiyacı olan talep eden geniş toplumsal kesimlerin gelir düzeylerinin yetersizliği nedeniyle konuta erişim sorunu yaşanmaktadır. Konut arz edenler ise sosyal konutlarda yeterli kâr marjı görmedikleri için ekonomik düzeyi yüksek kesimlere hitap eden projeler geliştirmektedirler. Bu piyasanın da doyum noktasına ulaşması ve yatırım amaçlı yüksek fiyatlı konutlara talebin azalmasıyla atıl kapasiteler ortaya çıkmıştır. Ülkemizde genel uyumsuzluğun yanı sıra bölgesel, iller arasında da uyumsuzluklar bulunmaktadır. Bu çalışmada özellikle ülkemize yönelik arz talep uyumsuzluğu incelenerek; uyumsuzluğu önemli ölçüde azaltabileceği düşünülen öneriler yapılmıştır. Ülkemizin deprem gerçeği karşısında devletin (merkezi ve yerel yönetimler) destekleyici düzenleyici denetleyiciliği görevlerinin ortaya çıkartılması önemlidir. Arsa maliyetlerin düşürülmesi, etkin bir planlama yapılması, kentsel dönüşüm projelerine farklı yaklaşımlar gerektiği, yeni finans modellerinin geliştirilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Konut, konut arzı, konut talebi, konut arz ve talep uyumsuzluğu

SOLUTION PROPOSALS TO CLOSE THE DEMAND AND SUPPLY GAP IN HOUSING MARKET

Abstract
Generally, supply and demand mismatch in housing is considered as the inability of supply to meet demand in the literature. This approach reflects more of a supply-side perspective. It is not possible to increase the supply in the short term. The fact that the residence is immovable is explained by the fact that the housing market is local. Incompatibility may result from the insufficient income of the demanders. When looked at from the side of demand, it can be understood that there is a high demand for housing due to many reasons such as earthquake, the wish to live in healthy residences, transformation, restoration. There is an issue of access to housing because of the inadequate level of income of the people forming a large part of a society. The ones who supply housing create projects which appeal to upper classes due to not having enough profit margin in council housing. When this market has also reached its saturation point and there appears a decrease in the demand for housing with high prices for investment unutilised capacities have shown up. In addition to the general incompatibility, there is incompatibility between regions and cities. In this study, the demand and supply gap in especially our country has been analysed and proposals which are thought to decrease this incompatibility have been made. It is important for the government to perform its duties as promotive, regulative, and supervisory (central and local administrations) in the face of the fact of earthquake for our country. Decrease in the prices of the lands, making an effective planning, the need for different approaches to urban transformation, and forming new financial models are suggested.

Keywords: Housing, housing supply, housing demand, housing supply and demand mismatch

1. GİRİŞ

Barınma geçmişten günümüze temel ihtiyaçlardan olagelmiştir. Bu ihtiyaç ise konutla sağlanmaktadır. Günümüzde ise niteliği değişmiştir. Günümüzde konuta çok fazla fonksiyonlar yüklenilmiştir. Konut;

yapımından, mimari tasarımından, ekonomik yönleri, hukuksal yönleri, sosyal işlevleri, işletme boyutu, servet biriktirme aracı olması, yatırım yönü, doğal felaketlere dayanıklılığı, finansmanı, fiyatlandırılması gibi birçok yönü olan karmaşık bir hüviyete bürünmüştür. Bu da disiplinler arası çalışmayı gerektiren bir alan olmuştur.

Türkiye de son on yıllık süreçte ortalama bir yılda iki milyondan fazla gayrimenkulün el değiştirdiği ve bunun yarıdan biraz fazlasının da konut olduğu gerçeği karşısında arz talep uyumsuzluğu çok önemli bir hale gelmektedir. Gayrimenkul sektörünün ekonomideki ağırlığı doğrudan ve dolaylı olarak üçte birini kapsadığı, ekonomide 232 alt sektörü ilgilendirdiği de düşündüğümüzde sorunun önemi artmaktadır (Kızılot, vd.,2013:33).

Konut politikalarının kentleşme politikalarını şekillendirme noktasında önemi ve genel ekonomik politikalarla uyumlu olması oldukça önemlidir. Ülkemiz de 1999 Kocaeli merkezli deprem konut piyasası açısından çok önemli bir milat olmuştur. Deprem sonrasında hem mevzuat hem de toplumsal bilinçlenmenin etkisiyle konut arz ve talep cephelerinde önemli değişimler yaşanmıştır. 2007 yılında çıkarılan 5582 sayılı yasa ile ipotekli konut finansmanı sistemi devreye girmiştir. Kentsel dönüşümün başlatılması, yerel yönetimlerin konut üretme sürecine dâhil olmaları, Toki nin uygulamaları, gayrimenkul geliştirme şirketlerinin çok güçlenmeleri, gayrimenkul yatırım ortaklığı şirketlerinin artması sonucu konut pazarı çok büyümüştür. Bu gelişmelerle birlikte arz talep dengesinde bozulmalar, dengesizlikler ortaya çıkmaya başlamıştır.

2. ARZ TALEP UYUMSUZLUGU

Konutta arz talep uyumsuzluğuna iki farklı cepheden bakmak mümkündür. Birincisi ve çoğunlukla ele alınan artan konut talebine; konut arzının kısa dönemde sabit olmasından, talebe cevap verememesinden dolayı yaşanan uyumsuzluk. İkincisi ise talep tarafından bakılmasıdır. Konut talep edenlerin gelir yapısına, isteklerine göre yeterli konut üretilmemesinden kaynaklı arz talep uyumsuzluğu da yaşanmaktadır.

Satınalınabilirlik açığı, ülkelerin karşı karşıya kaldığı ve konut talebi ile arz arasında eşitsizlik yaratabilen en büyük sorundur. Bu, banliyö bölgelerindeki konut projelerindeki yüksek piyasa fiyatı nedeniyle birçok alıcının bir ev sahibi olma olanağı elde edemediği ve mevcut arza karşılık yeterli talebin gerçekleşemediği ve bu nedenle de konut piyasasının tıkandığı durumdur (Saleh and et al., 2016)

Bir tüketim malı olan emlak taşınmaz sabit bir varlık olması sebebiyle, diğer tüketim malları gibi büyük miktarlarda seri şekilde üretilemez stoklanamaz. Konutta uzun inşa süresi, arzın talepten geri kalmasına sebebiyet vermektedir. Konuta olan talep birden artması halinde arzın bu talep artışına anında yanıt vermesi karşılaması kısa dönem için mümkün değildir. Konut bugünden yarına üretilemez. Üretim süreci uzundur. Bu durumda arz ve talebin uyumsuzluğu ortaya çıkar. Talebin arttığı ve arzın bunu karşılayamadığı durumlarda konut fiyatlar yükselir. Tersi durumda da arzın aşırı arttığı zamanlarda fiyatlar düşer (İçli, 2015:33). Talebin arttığı dönemlerde arzın artabilmesi yani konut üreticilerinin harekete geçebilmeleri için talepte meydana gelen artışın kalıcı olacağına yönelik kanaat getirmeleri gerekmektedir. Yeni konut arz etmeleri ise birkaç yılı bulabilmektedir. Pazar araştırmaları, arsa bulunması, mimari mühendislik çalışmaları, kamudan inşaat izni alınması ve üretime başlamaları uzun bir zaman almaktadır. Bu nedenlerle kısa dönemde konut arzını artırmak mümkün değildir. Bu yüzden de konut arz esnekliği düşüktür. (Büyükduman, 2014:79). Türkiye gibi ekonomik istikrarını tam oluşturamamış bir ülkede birkaç yıl sonra talebin canlı kalacağı garantisi yoktur. Bu süreçte ekonomide yaşanan sorunlardan kaynaklı olarak konuta olan talep azalabilmekte ve konutta arz fazlası oluşabilmektedir. Yani atıl kapasiteler oluşabilmektedir. Ulusal ekonomide kaynak sıkıntısı yaşadığımız bir durumda atıl kapasiteler ulusal ekonomilere zarar vermektedir.

Arz talep uyumsuzluğunu konut talep edenler açısından baktığımızda başka bir tablo ile karşı karşıya kalıyoruz. Ülkemizde geniş halk kesimlerinin çok büyük konut talebi bulunmaktadır. Ama piyasa şartlarında konuta erişimde sıkıntı yaşamaktadırlar. Piyasada alt ve orta gelir gruplar, konut arz edenler için bu kitle cazip değildir. Sosyal konutlarda ya çok kısıtlı bir kar limiti olabilmekte bazen

zarar da mümkündür. Ülkemizde özel sektör doğal olarak orta ve özellikle üst gelir grupları için çoğunlukla konut üretmektedir. Ülkemizin konut stokunun çok iyi olmadığı bilinen bir gerçektir. Konutların büyük bir çoğunluğu niteliksiz, yaşlanmış, sosyal donatılardan yoksun, özellikle yapı güvenliği olmayan, birçoğu ekonomik ömrünü tamamlamış sağlıksız konutlardan oluşmaktadır. Çarpık kentleşme sonucunda üretilmiş plan dışı yerleşmelerde bulunmaktadır. Aslında çok büyük bir talep olmasına karşın; gelir yetersizliğinden satın alınamayan konutlar bulunmakta. Deprem gerçeği karşısında yenilenmesi gereken yapı stoku bir tarafta ise üretilmiş ama talep yetersizliğinden dolayı satılamamış atıl duran konutlar. Yani sonuçta yine arz talep uyumsuzluğu ile karşı karşıyayız.

3. KONUT PİYASASI

Konut dayanıklı bir sermaye malıdır. Konut fiyatı piyasada belirlenmektedir. Konut fiyatı büyük oranda ülkedeki hane halklarının konut isteği ile satıştaki konutların sayısına bağlıdır. Diğer koşullar her şey sabitken konut talebindeki artış fiyatları artıracak, talepteki azalış fiyatları düşürecektir. Konut arzındaki bir artış da fiyatları düşürecek, arzda ki azalma ise fiyatları artıracaktır. Konut piyasasının yerel olması olgusu burada önemli bir unsurdur. Konutun sabit olması arz ve talebin yerel düzeyde incelenmesini gerekli kılmaktadır. Konut piyasalarında da fiyat oluşumu her ne kadar piyasa mekanizmasına göre oluştuğu belirtilse de diğer mal ve hizmet piyasalarından önemli ölçüde ayrışan yönleri bulunmaktadır. Emlak'ın sabitlik, benzersiz, dayanıklılık, kıt olması gibi özelliklerinden dolayı ayrı bir piyasa işleyişi vardır. Gayrimenkul piyasasının, tam rekabetçi piyasalar arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır.

Tam rekabet piyasalarında mallar homojendir ve birbirlerinin yerine ikameleri mümkündür. Gayrimenkul piyasalarında ise heterojen mallar mallar bulunması nedeniyle birbirlerini ikame etmeleri de mümkün değildir. Tam rekabetçi piyasalarda çok sayıda alıcı ve satıcının bulunmasından dolayı fiyatlar veridir. Tek başına hiçbir alıcı ve satıcı piyasayı etkileyemez. Gayrimenkul piyasalarında ise belirli bir bölgede ve fiyat aralığında az sayıda alıcı ve satıcı bulunmaktadır. Piyasanın yerelliğinden dolayı az sayıda alıcı ve satıcı piyasayı etkileyebilmektedir. Rekabetçi piyasalarda kararlı fiyatlar varken, gayrimenkul piyasalarında aşağı ve yukarı dalgalanan fiyatlar söz konusudur. Rekabetçi piyasalarda denge içinde arz talep mekanizması varken, gayrimenkul piyasalarında volatil talep ve ağır işleyen gecikmeli arz yapısıyla karşı karşıyayız. Rekabetçi piyasalarda hızlı temin edilen hemen tüketilen, kolay taşınabilir ürünler çoğunluktayken, gayrimenkul piyasalarında uzun ömürlü, hantal ve likiditesi düşük ürünler bulunmaktadır. Rekabetçi piyasalarda çok az devlet müdahalesi varken, gayrimenkul piyasaları ise her düzeyde yasa ve denetimlere tabidir (Appraisal Institute, 2004:99).

3.1. Konut Talebini Etkileyen Faktörler

Konutlar hem günlük tüketilen barınma hizmetini hem de vergi mevzuatı kapsamında tercih edilen ve enflasyona karşı iyi bir korunma sağlayan uzun vadeli yatırım varlıklarıdır. Ayrıca, ipotekli konut kredisi piyasasındaki borçlanma fırsatları sayesinde, konut, finansal varlıklara yatırım yapamayan veya istemeyen birçok kişinin elinde bulunan benzersiz bir varlıktır. Bu nedenle, konut talebini açıklamak için, yalnızca konut hizmetlerine olan talep üzerinde birincil etkisi olan demografik ve gelir etkilerinin değil, aynı zamanda vergi yasalarının ve varlık talebini etkileyen nispi fiyat değişikliklerinin de hesaba katılması gerekir. Ek olarak, ödeme planlarının yapısı ve ipotek sözleşmelerinin hükümleri, birçok müstakbel mülk sahibi için evlerin satın alınabilirliğini etkiler (Manchester, 1987).

3.1.1. Fiyat

Konut fiyatı büyük oranda ülkedeki hane halklarının konut isteği ile satıştaki konutların sayısına bağlıdır. Diğer koşullar her şey sabitken konut talebindeki artış fiyatları artıracak, talepteki azalış fiyatları düşürecektir. Konut arzındaki bir artış da fiyatları düşürecek, arzda ki azalma ise fiyatları artıracaktır. Konut piyasasının yerel olması olgusu burada önemli bir unsurdur. Konutun sabit olması arz ve talebin yerel düzeyde incelenmesini gerekli kılmaktadır.

Temel dayanıklı mal alımlarına ilişkin kararlarda önemli olan kullanıcı için gerçek maliyettir. Gerçek konut maliyeti, muhtemel değer artısı kazanımlarının ve vergi avantajlarının etkilerini içerir. Değer artısı dönemlerinde gerçek maliyet düşer, bu da konutları aslında daha ucuz hale getirir. Bu nedenle,

konut tüketicileri artan nominal maliyetler yerine azalan gerçek maliyetlere yanıt verirler (HARRIS, et all., 1989:47).

3.1.2. Gelir

Konut talebini etkileyen faktörlerden birisi de gelirdeki değişmelerdir. Gelirdeki değişmeler konut talebini dolaylı yoldan etkilemektedir. Gelir artışının konut talebini ne kadar artırdığı, konutun gelir elastikliği ile açıklanmaktadır. Yani hane halkının eline geçen para önemli oranda konut talebini belirlemektedir Buna göre gelir ile konut talebi arasında pozitif yönlü bir ilişki olması beklenmektedir (Öztürk Ve Fitöz:2009:26).

Öte yandan, konut satınalımı, tipik olarak belli bir donem için parasal (nominal) olarak sabitlenmiş ipotek kredisi ödemelerine bağlı olmak anlamına gelir. Gelecekteki kazançlar ne kadar değişken olursa, kazançların düşük olduğu bir dönemde maliyetli bir temerrüt veya "zorunlu satış" olasılığı nedeniyle sahiplik de o kadar riskli olur (Haurın, 1991:60). Bu da konut talebini olumsuz etkiler. Konut talep edenlerin geliri ne kadar düzenli ve istikrarlı olursa konut talebi de o kadar yüksek olur.

3.1.3. Demografik Faktörler

Clara (2006) Demografiyi, nüfus yapısının istatistiksel analizini esas alan bir çalışma olarak tanımlar ve belirli bir bölgede yaşayan insanların, özellikle yaşlarına, ne kadar paraya sahip olduklarına ve ne kadar harcadıklarına göre özellikleri üstünde durur. Öncelikle, demografik çalışma, insan sayısının büyüklüğü, büyümesi, yoğunluğu, dağılımı ve azalması, belirli bir bölgede yaşayan, doğan veya ölenlerin oranın doğurganlık, ölüm ve evlilikle ilgili işlevlerinin ölçülmesini içerir (Plane, 1993).

3.1.4. Konut Kredisi Faiz Oranları

İlgili literatürde pek çok yazar, konut balonlarının gevşek para politikaları (Taylor, 2009) veya küresel bir tasarruf bolluğu (Bernanke, 2005) nedeniyle ortaya çıkan düşük faiz oranları ile şişirildiği konusunda hemfikirdir.

Konut talebini belirleyen en önemli değişkenlerden birisi de kredi koşulları ve ve kredi faiz oranlarıdır. Özellikle orta gelir grubuna yönelik esnek ödeme kolaylığı sağlayan krediler konut talebini önemli oranda etkilemektedir. Faiz oranı ise konut piyasasını tasarruf, yatırım, üretim ve milli gelir gibi makroekonomik değişkenler yoluyla etkiler. Yüksek faiz oranı hane halklarının tasarruflarını artırırken yatırım amaçlı konut talebini daraltır. Bununla birlikte en önemli değişken yine de faiz oranlarıdır. Konut talebini artıran değişken daha çok uzun dönem faiz oranlarıdır. Günümüzde uzun dönem konut faiz oranlarının düşmesi mortgage olarak adlandırılan konut kredilerinde de bir artışa yol açmaktadır.

3.1.5. Gelir Dağılımı

Adil olmaktan uzak bir gelir dağılımı konut talebini de farklılaştırmaktadır. Yüksek gelir gruplarıyla düşük gelir gruplarının konut talepleri farklılık arz etmektedir. Konut üreticilerinin hedef kitle olarak özellikle yüksek gelir gruplarını seçmesi durumunda konut nitelikleri de değişime uğrayarak lüks konut arzı ortaya çıkmakta ve üreticiler için bu durum cazip hale gelmekte yüksek kar marjı elde edebilmektedirler (Öztürk Ve Fitöz 2009:27).

3.1.6. Sosyo Kültürel Faktörler

Türkiye de konut sahibi olmak bir tür sosyal güvenlik aracı olarak kabul edilmektedir. Yüksek gelir grupları için konut, statü sembolü, orta gelirliler için konut, emeklilik sonrası tamamlayıcı sigorta olarak görülmektedir.

3.2. Konut Arzını Etkileyen Faktörler

Kısa dönemde konut arzı sabittir. Talepte ki artışa arz kısa zamanda cevap veremez. Yeni konut üretmek birkaç yılı bulabilmektedir. Uzun dönemde ise konut fiyatları arttıkça konut üreticileri yeni konutlar üreteceklerdir. Arzı etkileyen en önemli faktör fiyattır. Fiyat dışında da arzı etkileyen başak önemli faktörlerde bulunmaktadır.

3.2.1. Fiyat
Kısa dönemde konut arzı sabit olduğu için arz fiyata duyarlı değildir. Uzun dönemde konut arzını artırmak mümkün olduğu için, konut arzı ile konut fiyatları arasında doğru yönde ilişki bulunmaktadır. Konut fiyatları yükseldiğinde arz artışı olur (Büyükduman, 2014:81).

3.2.2. Arsa Maliyeti
Arsanın doğası gereği kıt olması özellikle büyük şehirlerde bir önemli faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Konut arzının esnek olmamasının bir nedeni de arsa kıtlığıdır. Kentlerin gelişimiyle büyümesiyle birlikte arsa spekülatif bir araç haline dönüşmüştür. Konut inşatı ile ilgili düzenlemeler arsaların fiyatını yükseltmektedir. Yapı maliyeti içindeki arsanın payı gittikçe yükselmektedir (Taşdemir, 2015:133).

3.2.3. İnşaat Maliyetleri
İnşaat malzemeleri ve işgücü maliyetlerindeki artış konut arzını olumsuz etkiler. Yeni inşaat teknolojileri inşaat maliyetlerini azaltan bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Kamu otoriteleri asgari inşaat standartlarını belirlediklerinde maliyeti artırabilirler. İnsan gücüne olan ihtiyaç azaldıkça maliyetler düşmektedir (Büyükduman, 2014:82).

3.2.4. Kredi Olanakları
Kredi olanakları konut üreticilerinin sermayelerinin yetersiz kalmaları durumunda çok önemlidir. Konut finansmanında kullanılacak kredilerin faiz yükünün artması durumunda üreim maliyetlerine yansıyacak ve arz azalacaktır. Bezende kredi talepleri reddedilmekte yarım kalan inşaatlar bitirilememektedir (Taşdemir, 2015:114).

3.2.5. Devletin Müdahalesi:
Konut piyasasına devlet kural koyucu, denetleyici, düzenleyici olarak müdahale edebilmektedir. Müdahaleyi temelde üç amaç için yapmaktadır. Kaynakların etkin dağıtılması, servet ve gelir dağılımını daha iyileştirebilmek ve politik ve sosyal düzenlemeler yapılabilmesi için. Devlet bu amaçları gerçekleştirebilmek için hukuki altyapıyı düzenleyerek, arazi tahsis ederek, imarla ilgili düzenlemeler yaparak, kira kontrolü ve vergileri düzenleyerek konut piyasasına doğrudan ve dolaylı müdahale eder (Büyükduman, 2014:83) .

4. SONUÇ
Bu çalışmada özellikle ülkemize yönelik arz talep uyumsuzlukları incelenerek; uyumsuzluğu önemli ölçüde azaltabileceği düşünülen öneriler yapılmıştır. Ülkemizin deprem gerçeği karşısında devletin (merkezi ve yerel yönetimler) destekleyici düzenleyici denetleyiciliği görevlerinin ortaya çıkartılması önemlidir. Arsa maliyetlerin düşürülmesi, etkin bir planlama yapılması, kentsel dönüşüm projelerine farklı yaklaşımlar gerektiği, yeni finans modellerinin geliştirilmesi düşünülmektedir.

Özellikle son yıllarda yaşanan konutta arz talep dengesizliği çok önemli hale gelmiş bunu sonucunda Türkiye nin ‘beton ekonomisi’ olarak adlandırılan eleştirilere maruz kalınmıştır. Bu eleştirilerin odağında arz talep dengesizliğinin yarattığı atıl kapasitelerdir. Özellikle büyükşehirlerde lüks konuta piyasanın doymasıdır. Satılamayan bu konutların yarattığı atıl kapasiteler sorun olmaya başlamıştır. Devlet sosyal konutlar dışında lüks konutları sübvanse etmekten vazgeçmelidir. Konut kredi faizlerinde sosyal konutlara pozitif ayrımcılık yapmalıdır.

Arz talep dengesi uyumsuzluğu giderebilmek için atıl kapasitelerin konut stokları eritilene kadar sosyal konut dışındakilere yeni imar, inşaata başlama izni vermemelidir. Konut stokları bitince yeniden aynı duruma düşülmemesi için sınırlı sayıda inşaat ruhsatı vermelidir. Bu uygulama özellikle atıl kapasitelerin çok olduğu İstanbul gibi büyükşehirlerde belediyelerde sıkıca uygulanmalıdır.

Ülkemizin deprem gerçeği karşısında devletin (merkezi ve yerel yönetimler) destekleyici düzenleyici denetleyiciliği görevlerini hatırlamalıdır. Devlet aynı zaman da uygulayıcı olmalıdır. Arsa maliyetlerin düşürülmesi, etkin bir planlama yapılması, kentsel dönüşüm projelerine farklı yaklaşımlar gerektiği, yeni finans modellerinin geliştirilmesi gerekliliği ortadadır. Özellikle büyük kentlerde arz

ve talep uyumsuzluğundan kaynaklanan atıl kapasitelerin yarattığı ekonomik kayıpları azaltmak için etkin ve gerekirse zorlayıcı bir planlama yapılmalıdır. Toplu Konut İdaresi yeniden yapılandırılarak asli işlevlerine geri döndürülmeli, konuta erişimin sağlanabilmesi için kamu destekli yeni finansman modelleri geliştirilmelidir.

Bir tarafta ise konuta erişemeyen deprem korkusuyla yaşayan geniş halk kesimleri bulunmaktadır. Kentsel dönüşümün sosyo-ekonomik boyutu göz önünde bulundurulduğunda bunun sadece piyasa aktörleri ve rant beklentilerine bırakılmaması gerektiği açıktır. Konut bir insan hakkidir ve kentsel dönüşümün amacı sağlamlaştırma, iyileştirme ve canlandırma olmalıdır. Bu bağlamda devlet, sosyal ve teknik altyapısı oluşturulmuş kentsel gelişim içerisinde bulunan ucuz arsalar üretmeli, büyükşehirlerde de uydu kentler kurulmasını teşvik edilmelidir. Kalitesiz ve depreme dayanıksız yapılarda yaşayan alt ve orta gelir grupları desteklenmeli, bu kesimler pozitif ayrımcılıkla sübvanse edilmelidir. Merkezi ve yerel yönetimlerin işbirliği ile güvenilir, yeterli ve güncel bir veri tabanı oluşturulmalıdır.

5. TARTIŞMA

Günümüz Türkiye'nin de bir tarafta yapı güvenliği olmayan, deprem riskine maruz kalacak, muhtemelen bir büyük depremde bir kısmı yıkılacak, milyonlarca konut, finansman kaynağı bulunamadığı için dönüşüm iyileştirme için beklemektedir. Bir tarafta ise özellikle büyük şehirlerde çoğunluğu İstanbul da olmak üzere ekonomide işler iyi giderken, konut üreticileri içinde yüksek kar marjı nedeniyle cazip olan üst gelir gruplarına yönelik yatırım amaçlı yapılmış, piyasası doygunluğa eriştiği ve bozulan makroekonomik dengeler yüzünden cazibesini kaybetmiş halen piyasada satılamayan atıl vaziyette bekleyen çok sayıda konutumuz boş durmaktadır. Atıl kapasiteler ulusal ekonomimize ciddi zarar vermekte birçok çevrelerce ' beton ekonomisi' kavramı üzerinden eleştirilere uğramaktadır. Konu arz talep uyumsuzluğu çerçevesinde tartışılmıştır. Arz talep uyumsuzluğu sadece talep artınca konutun doğası gereği talebe hemen cevap veremediği, konutun yapım süresini birkaç yılı aldığı bundan dolayı da uyumsuzluk oluştuğu değildir. Konuta erişimleri gelir yapıları itibarıyla zor olan alt ve orta gelir gruplarının ciddi bir talebi bulunmakta fakat günümüz konut üreticilerinin alt gelir gruplarına yönelik (sosyal konut olarak tabir edebileceğimiz) konut piyasasında üretim olmamaktadır. Bu uyumsuzluklar nasıl giderilecektir, devletin rolü ne olacaktır tartışması önemlidir

KAYNAKLAR

Appraisal Institute, (2004) Gayrimenkul Değerlemesi, İstanbul, Çeviren Erbil Töre, İstanbul Üniversitesi Yayın No: 4487

BERNANKE, B. S. (2005). The Global saving glut and the u.s. current account deficit, Speech delivered at the Sandridge Lecture, Virginia Association of Economists, Richmond, Va., March 10.

BÜYÜKDUMAN, A. (2014) Bir Kent Efsanesi Konut Balonu, İstanbul, Scala Yayıncılık,

CLARA H. M., (2006). Population and housing: A two-sided relationship, demographic research, German, 15(13): 401-412.

HARRIS, C., J., (1989). The Effect of real rates of ınterest on housing prices. Journal of Estate Finance and Economics, (2): 47-61.

DONALD R.H. (1991).) Income variability, homeownership, and housing demand. Journal Of Housıng Economıcs (1): 60-74.

İÇLİ, G. (2015). Emlak yönetimi ve pazarlaması, 2.Baskı, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayını No:2785

KIZILOT, Ş., SARISU, E., ÖZCAN, S. ve KIZILOT, Z.. (2013). *Gayrimenkul rehberi*. 10. Baskı, , Yaklaşım Yayıncılık, Ankara.

MANCHESTER, J. (1987). Inflation and housing demand: A New perspective. journal of urban economıcs, (21): 105-125.

ÖZTÜRK, N.ve FİTÖZ, E. (2009) Türkiye de Konut Piyasasının Belirleyicileri: Ampirik Bir Uygulama, ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 5, Sayı 10, 2009, ss. 21–46

PLANE, D.A (1993). Demographic ınfluence on migration. Regional studies, 1360-0591, 27(4): 375 – 383.

SALEH, A.,F., A., HWA, T., K. and MAJİD, R. (2016). Housing mismatch model in suburban areas. Social and Behavioral Sciences (234): 442-451.

TAŞDEMİR, M. (2015). *Gayrimenkul ekonomisi*. 2. Baskı, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayını No:2766,

Taylor, J. B. (2009). The Financial crisis and the policy responses: An Empirical analysis of what went wrong," Working Paper 14631, NBER.

ŞU'ARÂ SURESİNİN DİLİN İŞLEVLERİ AÇISINDAN TAHLİLİ

Gülbahar AVCI
Kâtip Çelebi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü
gulbaharavci404@gmail.com ORCİD ID:00000-0002-5219-7998

Özet
Dil, insanın duygu ve düşüncelerini ifade etme aracı olarak kullandığı bir sistemdir. Bunun yanı sıra bir bildirişim aracı da olan dil, farklı disiplinlerce ele alınmıştır. Bu disiplinlerden biri dilbilimdir. O, dillerin işlevini, yapısını ve tarih içindeki doğuş ve gelişim seyrini inceleyen bir disiplindir. Çağdaş dilbilim çalışmaları XX. Yüzyılda İsviçreli dilbilimci Ferdinand Saussare tarafından başlatılır. Yüzyılımızda dilbilim'e gerek dilin işlevleri gerekse şiir diline dair çalışmalarıyla katkıda bulunan bir diğer dilbilimci Roman Jakobson'dur. Dilin işlevlerini altı gruba ayıran Jakobson, bu çalışması ile iletişim olgusuna dair yapılan araştırmalara da katkıda bulunur. Bu çalışma Jakobson'un dilin işlevlerine dair ileri sürdüğü görüşten hareketle Şu'arâ Suresi'nde yer alan ayetleri analiz etmeyi hedeflemektedir. Geçmiş kavim ve peygamberlerden bahseden ayetlerde Allah'ın gönderdiği mesajın, muhataba dilin hangi fonksiyonu kullanılarak iletildiği incelenecek ve bu suretle Kur'an-ı Kerim'in anlaşılması ve yorumlanması çabalarına katkıda bulunulmaya gayret edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Dilbilim, Dilin İşlevleri, Şu'arâ Suresi.

Abstract
The language is a system that people use as a means of expressing their feelings and thoughts. And also Language, which is a tool of communication, has been studied by different disciplines. One of these disciplines is linguistics. It is a discipline that studies the structure, function, birth and development of language in history. Comtemporary linguistic studies are initiated in the 20th century by Swiss linguist Ferdinand Saussure. Roman Jakobson is another linguist who contributed to linguistics with his studies on the functions of language and the language of poetry in our century. Roman Jakobson, who divides the functions of language into six groups, and also contributes to the researches on the phenomenon of communication with this study. This research aims to analyze the verses in Surah Shu'arâ , based on Jakonson's view on the functions of language. These verses mention the past nations and prophets. In these verses, it will be examined which function of language God uses while conveying his message to the addressee. We will try to contributed to the efforts to understand and interpret the Quran.

Keywords: Linguistics, Language Functions, Surah Shu'arâ.

1.GİRİŞ

Dil, insan tecrübesinin bir gruptan başka bir gruba farklı formlarda, anlam ifade eden sesli birimlere, ana birimlere ayrıştırılması görevini gören bildirişim vasıtasıdır; bu sesli bildirimler bütün dillerde var olan, orijinal vasıfları ile karşılıklı bağıntıları da bir dilden diğerine farklılık arz eden ayırıcı ve ardışık birimler şeklinde eklemlenir (Martinet,1998). Arap dilbilimcilerinden İbn. Cinni dilin ıstılahi tanımını yapan ilk kişi olmuştur. O, "El-Hasâis" adlı eserinde dil için; "اللغة أصوات يعبر بها كل قوم من أغراضهم" "Her toplumun maksadını, duygu ve düşüncelerini ifade ettiği seslerden oluşan bir sistemdir." demiştir(İbn. Cinni,1318). Dilin insanlar arasında iletişimi sağlayan bir araç olması onu önemli kılmaktadır. İki veya pek çok kişi arasında duygu, düşünce ve fikrin aktarım aracıdır. Şifahi özelliğe sahip bir iletişim aracı olan dil, daha sonra yazıya geçirilmiştir. Sabit bir unsur olmadığı için zaman ve mekân boyutunda değişebilmekte, yeni kalıp ve biçimlere girebilmekte ve sahip olduğu özellikleri kısmen ya da tamamen değişebilmektedir (Gür, t.y.).

2.DİLBİLİM

XX. Yüzyılda dil alanındaki çalışmaları ile adını duyuran İsviçreli dilbilimci Ferdinand Saussere, dilin yapısı, sahip olduğu bir takım vasıf ve özellikleri hakkında yaptığı araştırmalarla dilbilim kapsamında ilk ve orjinal çalışmaları yapmıştır. 1907-1911 yıllarında Cenevre Üniversitesinde okuttuğu dersleri öğrencileri tarafından derlenerek " Cours de linguistigue generale" ismi ile neşredilmiştir (Aksan, t.y.).

Dilbilimin uğraş alanı, günlük hayatta fert ve toplumların kendini ifade etmek için kullandığı dilin fizyolojisini ve sözcük grupları arasındaki bağlantıyı incelemektir. Bununla birlikte, lafızların kim tarafından ve hangi şartlarda ortaya konulduğu dilbilimin inceleme alanına girmemektedir. Bu sebeple dilbilim lafız ile değil dil ile ilgilenmektedir. Dilbilimciler Fransızca, İngilizce ve Türkçe gibi tabii dillerin ses özellikleri, sözdizimsel yapıları ve anlambilimsel açıdan incelenmesini amaçlamıştır. Buna ek olarak tabii diller arasında müşterek yapıyı ortaya koymaya çalışmışlardır. F. Saussere şöyle bir yaklaşımda bulunarak ; "dilbilim, dil felsefesi veya dilsel formların zamanla geçirdiği evrim ile uğraşmaz. Dilbilimin gayesi, dil olgusunun içini incelemektir" demiştir (Kıran, 1984). Dilbilim inceleme alanına göre kendi içinde alt disiplinlere ayrılmaktadır. Bu disiplinler beş kısımdan oluşmaktadır. Fonetik; ses bilgisi diye de adlandırılan dil olgusunun ses kısmı ile ilgilenen alandır. Morfoloji; kelimeleri ve biçimleri irdeleyen biçimbilimdir. Etimoloji; Kelimelerin ve biçimlerin kaynağını inceler. Sentaks; kelimeler ve biçimler arasındaki ilişkiyi ve cümle dizimini irdeler. Semantik; Anlamları ve manayı inceleyen bir disiplindir (Sarı, t.y.)

2.1. İletişim Unsurları

Dil toplumsal canlılığın ürünüdür. Toplum fertlerinin maksadını ifade etme aracıdır. Dilin en önemli görevi haberleşmedir. Bu yolla pek çok fikir, düşünce ve haber bir mekândan başka bir mekâna ulaştırılır. Ses, yazı, el ile işaret, baş ile imâ ve özel sembollerin kullanımı birer haberleşme aracıdır. Bu durumda haberleşmenin dilin en kapsamlı kavramı olması tabiidir. Çünkü dil gerçekte haberleşme-iletişim yollarından bir yoldur. Bunun için dil, fertlerin ve toplumların hayatında önemli içtimâi bir olgudur. Asıl görevi haber ulaştırmak, bilgi vermek ve muhataplar arasında iletişimi sağlamaktır. F. Saussure'nin ifadesiyle dil, bazı mefhumlara işaret eden göstergeler nizâmıdır. Göstergebilim, göstergeler hakkında bilgi veren bir disiplindir. F. Saussere dil göstergesinin gösteren ve gösterilen olarak iki öğeden oluştuğunu söyler. Gösteren, bir lafız veya kelimenin zihindeki mefhumudur. Gösterilen ise dil göstergesinin işaret ettiği mefhumdur. Gösterge nedensizdir. Örneğin masaya "masa" denilmesi ile masa arasında ilk başta bir alaka yoktur, zamanla ortaya çıkmıştır. Dil göstergelerinde zamanla farklılık ve değişimler olabilmektedir. Örneğin araba göstergesi önceden atların taşıdığı bir vasıta için kullanılırken günümüzde otomobil için kullanılmaktadır (Filizok, t.y.). Göstergeden bahsedebilmek için zamanla bir kavramın isimlendirilmesi ve dilde hangi lafız ile ifade edildiği hususunda bir ittifak olması gerekmektedir. Bu kavram seslendirildiğinde, onu çağrıştıran bir işaret/gösteren olmalıdır. Gösteren olarak isimlendirilen bu lafız, seslendirilince bununla kastedilen anlam ise gösterilen/işaret edilen adını alır. Masa deyince zihinde beliren mefhum 'gösteren', masa denilince kastedilen şey ise 'gösterilen' adını alır (Şimşek,2001).

Muhataplar arasında gerçekleşen iletişim esnasında iletişim unsurları ortaya çıkar. Bu unsurları dilbilimciler altı öğeye ayırarak isimlendirmiştir:

Gönderici (Addresser / المرسل): Konuşan veya hitap eden kişidir.

Alıcı (Adressee / المرسل اليه): Hitabı dinleyen kişideki işitme sistemidir. Mesajı alan taraftır.

Kanal (Contect / القناة): Hitabı ulaştırma yoludur. Gönderici ve alıcı arasında ortak bir dil olmaksızın anlaşma ve uzlaşım gerçekleşmez. Kanal, toplum ve grupların kullandığı anlaşma dilidir. Göndericinin konuşma esnasında alıcıya yönelttiği konuşma eylemi bir bireşim faaliyetidir. Yani göndericinin zihinde ve kalbinde karşı tarafa iletmek istediği arzu, istek, düşünce ve mefhumlar vardır. Tüm bunları karşı tarafa iletmesi, aktarması gerekmektedir. Telefon, ses ve görseller bu mefhumların aktarılmasında kullanan araçlardır.

Bağlam (Context / السياق): Dil burada işaret işlevini yerine getirir. Bizi hakkında konuştuğumuz eşyaya yöneltir.
Kod (Code / الشفرة): Mesajın karşı tarafa iletilmesi için kullanılan şifredir. Türkçe, Arapça, İngilizce vb. tabii diller ve lehçeler birer kod kabul edilmektedir.

Mesaj (Message / الرسالة): Gönderici tarafından alıcıya verilmek istenen ileti, duygu ve düşüncelerdir. Gönderici ve alıcı arasındaki asıl amaçtır(Ahmed, 2005).

Dilin işlevlerine dair farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bunlardan biri de Roman Jakobson'a aittir. Ona göre bu işlevler şunlardır:

1.Göndergesel İşlev (Referantial Function / الوظيفة المرجعية): Amaç muhataba nesnel bilgi vermektir. Gönderilen mesajın yapısı en belirleyici ve bilişsel olan göndergesel işleve bağlıdır. Bununla birlikte her ne kadar kaynak iletişimde belirleyici bir unsur olsa da gönderilen mesajın bağlamı da en az gönderici kadar önemlidir. Bu noktada mesajın sağlıklı bir şekilde iletilmesi ve anlaşılması için iletişimin göndergesel işlevi başta olmak üzere diğer işlevleri de dikkate alınmalıdır.

2.Heyecana Bağlı İşlev (Emotive Function / الوظيفة الانفعالية): Muhataba yoğunlaşan bu fonksiyon doğrudan konuşmacının ne hakkında konuştuğuna odaklanır. Doğru veya yanlış belli bir duygu oluşturma eğilimindedir. Dildeki saf, duygusal tabaka heyecan işlevi ile oluşturulur. Göndergesel dilin anlamlarından farklıdır. Ses biçim ve söz dizim yapısı onu göndergesel dilden farklı kılar.

3.Alıcıyı Harekete Geçirme İşlevi (Conative Function / الوظيفة الافهامية): Sözdizim, morfoloji ve diğer sözcük gruplarından fonetik olması açısından sözdeki en salt ifadedir. Muhatabın eylem ve davranışlarında değişikliğe yol açar.

4.Kanalı kontrol İşlev (Phatic Function / الوظيفة الانتباهية): İletişimi sürdürme veya bitirme, kanalı kontrol etme, muhatabın dikkatini çekme ve dikkati sürdürme görevini üstlenen mesajlar ve kelimeler vardır. Mesajın üstlendiği bu görevlerin amacı sağlıklı bir iletişimdir.

5.Dil Ötesi İşlev (Metalingual Function / وظيفة ما وراء اللغة): Modern mantıkta dilin iki seviyesi arasında bir ayrıma gidilmiştir: Nesne dili ve dil ötesi. Nesne dili nesnelerden bahseder. Dil ötesi ise dilden bahseder. Fakat dil ötesi işlev mantıkçılar ve dilbilimciler tarafından kullanılan sadece zorunlu bir araç değildir. Bununla birlikte günlük dilde büyük role sahiptir. Mesajı karşılayan kişi iletişim esnasında kullandıkları iletişim kodunu kontrol etme gereği duyar. Bu kodun sağlıklı olması ile dil ötesi fonksiyon ilgilenir.

6.Şiirsel İşlev (Poetic Function / الوظيفة الشعرية): Şiirsel fonksiyonda amaç muhataba bilgi değil estetik haz vermektir. Bu fonksiyon sözlü sanatın tek amacı olmamakla birlikte baskın ve belirleyici bir fonksiyondur. Buna karşılık diğer sözlü aktivitelerde yardımcı unsur olarak görev üstlenir(Jakobson, 1960).

3.ŞU'ARÂ SURESİNİN TAHLİLİ

Kur'an-ı Kerim'in yirmi altıncı suresi olan Şuarâ suresi, Mekki bir sure olup toplamda 227 ayetten oluşmaktadır. Surenin ilk bölümünde Hz.Nuh, Hud, Sâlih, Lut ve Şuayb peygamberlerin kavimleri ile olan tebliğ mücadelesi ve üç semavi din (İslamiyet, Hristiyanlık, Yahudilik) tarafından değerli bir peygamber olarak görülen Hz. Musa'nın, kardeşi Harun (a.s) ile birlikte Firavuna karşı verdikleri mücadele anlatılmaktadır(Harman, 2006). İkinci bölümünde ise Hz Muhammed'in tebliğinden bahsedilmektedir(Topaloğlu, 2010).

وَاِذْ نَادٰى رَبُّكَ مُوسٰٓى اَنِ ائْتِ الْقَوْمَ الظّٰلِمِيْنَۙ ﴿١٠﴾قَوْمَ فِرْعَوْنَۗ اَلَا يَتَّقُوْنَ ﴿١١﴾

(10-11) ***"Hani rabbin Mûsâ'ya, şöyle seslenmişti: "O zalimler topluluğuna, Firavun'un kavmine git. Onlar (zulümden) hâlâ sakınmayacaklar mı?"***

"O zalimler topluluğuna git" ifadesi ile dil, alıcıyı harekete geçirme işlevinde, "Hala sakınmayacaklar mı?" ifadesinde ise yadırgama ifade eden hemze -أ- ile heyecana bağlı işlevde kullanılmıştır(Zemahşeri,2009).

قَالَ رَبِّ اِنِّيْٓ اَخَافُ اَنْ يُّكَذِّبُوْنِ ﴿١٢﴾

(12) ***"Mûsâ, "Rabbim! Doğrusu beni yalancılıkla suçlamalarından korkuyorum."***

12. Ayette Hz. Musa'nın dilinin fasih olmaması ve tutuk olmasından yakınarak korkusunu dile getirmesi, dilin heyecana bağlı işlevde kullanıldığını göstermektedir.

وَيَضِيقُ صَدْرِي وَلَا يَنْطَلِقُ لِسَانِي فَأَرْسِلْ إِلَى هَارُونَ ﴿١٣﴾

(13) ***"Göğsüm daralıyor, dilim dolaşıyor; onun için bu elçilik görevini Hârûn'a yükle."***
Ayetin ilk tümcesinde Hz. Musa'nın "Göğsüm daralıyor, dilim dolaşıyor" ifadesi duygularını dile getirdiği için dilin heyecana bağlı fonksiyonu, İkinci tümce olan "Elçilik görevini Hârun'a yükle" talebinde dilin alıcıyı harekete geçirme işlevi söz konusudur.

وَلَهُمْ عَلَيَّ ذَنْبٌ فَأَخَافُ أَنْ يَقْتُلُونِ ﴿١٤﴾

(14) ***"Ayrıca ben onlar nezdinde suçluyum; bu yüzden beni öldürmelerinden korkuyorum" dedi.***
Hz. Musa o kavme karşı suç işlediği için (Kıpti'yi öldürmesi) onların da kendisine kısas yapmasından korkmaktadır. Bu sebeple dil heyecana bağlı işlevde kullanılmıştır.

قَالَ كَلَّا فَاذْهَبَا بِآيَاتِنَا إِنَّا مَعَكُمْ مُسْتَمِعُونَ ﴿١٥﴾

(15) ***"Allah, "Hayır, asla böyle olmayacak!" buyurdu. "Haydi ikiniz de mûcizelerimizle gidin. Şüphesiz biz sizinle beraberiz, (her şeyi) işitmekteyiz."***
İlk tümcede "كلا" – "Hayır asla!" lafzı heyecan ve ünlem ifade ettiği için dilin heyecana bağlı, İkinci tümcede gönderici (Allahû Teâla) alıcıya (Hz. Musa) "İkiniz de mucizelerimizle gidin" mesajını ileterek onu eyleme teşvik ettiği için alıcıyı harekete geçirme işlevi söz konusudur.

أْتِيَا فِرْعَوْنَ فَقُولَا إِنَّا رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦﴾ أَنْ أَرْسِلْ مَعَنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿١٧﴾

(16-17) ***"Gidin Firavun'a ve deyin ki: Biz, Âlemlerin Rabbi'nin elçisiyiz." 'İsrâiloğullarını bizimle beraber serbest bırakasın' diye gönderdiği…"***
Gönderici (Allâhû Teâla) "Firavun'a gidin ve deyin ki…" mesajını vermesi ile dil alıcıyı (Hz. Musa ve Harun) harekete geçirme işlevinde kullanılmıştır.

قَالَ أَلَمْ نُرَبِّكَ فِينَا وَلِيداً وَلَبِثْتَ فِينَا مِنْ عُمُرِكَ سِنِينَ ﴿١٨﴾ وَفَعَلْتَ فَعْلَتَكَ الَّتِي فَعَلْتَ وَأَنْتَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿١٩﴾

(18-19) ***"(Makamına vardıklarında Mûsâ'ya) Firavun şöyle dedi: "Biz seni çocukken himayemize alıp büyütmedik mi? Hayatının nice yıllarını aramızda geçirmedin mi? Sonunda yapacağını yaptın. Sen nankörün birisin!"***
Firavun Hz. Musa'ya, onu yetiştirip baktığı halde nankörlük yaptığını söyleyerek duygu ve düşüncelerini dile getirmiştir. Dil heyecana bağlı işlev görmüştür.

وَتِلْكَ نِعْمَةٌ تَمُنُّهَا عَلَيَّ أَنْ عَبَّدْتَ بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿٢٢﴾

(22) ***"O nimet diye başıma kaktığın şeye gelince o da İsrâiloğulları'nı kendine kul köle etmenden ibarettir! "***
Hz. Musa Firavun'a nimet diye bahsettiği şeyin aslında bir nimet olmayıp aksine kendisinin ailesiz kalmasına sebep olan İsrâiloğullarını köleleştirme eyleminin sonucu olduğunu belirterek öfke ve kızgınlığını göstermiştir. Bu bağlamda dil heyecana bağlı işlev görmektedir.

قَالَ لِمَنْ حَوْلَهُ أَلَا تَسْتَمِعُونَ ﴿٢٥﴾

(25) ***"Firavun yanında bulunanlara, "Ne dediğini duydunuz değil mi?" dedi."***
Firavun Hz Musa'ya "Âlemlerin Rabbi kimdir?" diye sorunca Hz. Musa ona: " O (c.c), göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunan her şeyin Rabbidir" şeklinde cevap vermiştir. Bunun üzerine Firavun kavmine dönerek "Musa'nın ne dediğini işitiyor musunuz?" demek suretiyle gönderici (Hz. Musa) ve alıcı (Firavun'un kavmi) arasındaki iletişime dikkat çekerek dili kanalı kontrol işlevinde kullanmıştır.
فَأَلْقَى عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُبِينٌ ﴿٣٢﴾

(32) ***"Bunun üzerine Mûsâ asâsını atıverdi; bir de ne görsünler, asâ düpedüz bir yılan oluvermiş!"***

فَاَلْقٰى مُوسٰى عَصَاهُ فَاِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَاْفِكُوْنَۚ ﴿٤٥﴾"

(45) ***"Sonra Mûsâ da değneğini yere attı; bir de ne görsünler, onların düzmece nesnelerini yutuveriyor!"***
Hz. Musa'nın Firavun'un getirttiği sihirbazlara " ne atacaksanız atın!" demesi üzerine sihirbazlar iplerini ve değneklerini yere atarlar. Hz. Musa da değneğini yere atınca değnek yılana dönüşür ve sihirbazların yere attığı şeyleri yutar. Ayette sihirbazların bu olay karşısındaki şaşkınlık ve heyecan içeren tepkileri dilin heyecana bağlı işlevi ile anlatılmıştır.

فَلَمَّا تَرَٰۤاءَ الْجَمْعَانِ قَالَ اَصْحٰبُ مُوسٰۤى اِنَّا لَمُدْرَكُوْنَۚ ﴿٦١﴾

(61) ***"İki topluluk birbirini görünce, Mûsâ'nın adamları, "İşte yakalandık!" dediler."***
Hz. Musa, İsrâiloğullarını Mısır'dan çıkarmak için gece kavmiyle birlikte yola çıkar. Bunu öğrenen Firavun, adamlarıyla birlikte onların peşine takılır ve sabah gün doğmak üzere iken yetişir. Hz. Musa'nın yanındaki İsrâiloğulları Firavunu ve adamlarını görünce "İşte şimdi kesin yakalandık" diye korku ve heyecan duygularıyla tepki verir. Bu ifade ile dilin heyecana bağlı işlevi kullanılmıştır.

فَاَوْحَيْنَاۤ اِلٰى مُوسٰۤى اَنِ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْبَحْرَۗ ﴿٦٣﴾

(63) ***"Bunun üzerine Mûsâ'ya, "Asân ile denize vur!" diye vahyettik."***
Göndericinin (Allâhû Teâla), alıcıya (Hz. Musa) " Asân ile denize vur" hitabı, onu eyleme yönelttiği için alıcıyı harekete geçirme işlevi kullanılmıştır.

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ اِبْرٰهِيْمَۘ ﴿٦٩﴾

(69) ***"Onlara İbrâhim'in öyküsünü de anlat."***
Allâhu Teâla'nın, Hz. Musa'ya "Firavun ve kavmine Hz. İbrahim'in öyküsünü anlat" emri vermesi ile dil alıcıyı harekete geçirme işlevinde kullanılmıştır.

كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوْحِ ِۨالْمُرْسَلِيْنَۚ ﴿١٠٥﴾ اِذْ قَالَ لَهُمْ اَخُوْهُمْ نُوْحٌ اَلَا تَتَّقُوْنَۚ ﴿١٠٦﴾

(105-106) ***Nûh kavmi de peygamberleri yalancılıkla suçladılar. Kardeşleri Nûh onlara şöyle demişti: "İnkârdan sakınmayacak mısınız?"***
Hz. Nuh'un kavmine tebliğde bulunduğu halde onlardan olumlu tepki almaması üzerine kavmine hitaben "Hala daha mı sakınmayacaksınız Allah'a karşı gelmekten?" demesi O'nun karşı tarafın dikkatini çekmek suretiyle dili kanalı kontrol işlevinde kullandığını göstermektedir.

قَالُوْۤا اَنُؤْمِنُ لَكَ وَاتَّبَعَكَ الْاَرْذَلُوْنَۚ ﴿١١١﴾

(111) ***Şöyle cevap verdiler: "Seni toplumun en aşağı kesiminin izlediğini göre göre sana iman eder miyiz? !"***
Nuh (a.s) kavmini Allah'a iman etmeye davet ettiğinde kavmi ona tabi olanları (dokumacılık ve hacâmat zanaatını icra edenler, nesebi az olanlar ve dünya nasibi az olanlar) hakir görerek büyüklenmiş ve "bunu göre göre sana iman mı etmemizi bekliyorsun?" diyerek tepki vermişlerdir(Zemahşeri,2009). Duygu ve düşünceleri içeren anlatım ile dil heyecana bağlı işlev üstlenmiştir.

اَتَبْنُوْنَ بِكُلِّ رِيْعٍ اٰيَةً تَعْبَثُوْنَۙ ﴿١٢٨﴾ وَتَتَّخِذُوْنَ مَصَانِعَ لَعَلَّكُمْ تَخْلُدُوْنَۚ ﴿١٢٩﴾ وَاِذَا بَطَشْتُمْ بَطَشْتُمْ جَبَّارِيْنَۚ ﴿١٣٠﴾

(128-129-130) ***"Siz boş şeylerle uğraşarak her yüksek yere bir anıt mı dikersiniz? Temelli kalacağınızı umarak mı büyük konaklar yaparsınız? Gücünüzü hep zalim zorbalar gibi mi kullanırsınız?"***
Hz. Hûd, Âd kavmini Allah'a itaate davet eder. Bu davete icabet etmeyen Âd kavmi dünyada ebedi kalacakmışçasına kaleler ve su kasırları inşâ eder. Suçluyu ve suçsuzu birbirinden ayırt etmede adil davranmaz, suçsuz kişileri de cezalandırır. Hz. Hûd'un kendisine iman etmeyen bu kavme, ebedi olarak kalmayacakları bu dünyada boş işlerle uğraşması ve davranışlarının sonuçlarını düşünmemesi sebebiyle şiddetli ikâzda bulunduğu ve celalli bir hitap kullandığı anlaşılmaktadır. Bu durumda dil heyecana bağlı işlevde kullanılmıştır.

مَّا اَنْتَ اِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَاۚ فَأْتِ بِاٰيَةٍ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ﴿١٥٤﴾

(154) ***"Sen de yalnızca bizim gibi bir insansın. Eğer doğru sözlü isen, haydi bize bir mûcize getir."***
Semûd kavmi Hz. Salih'ten mucize (kayadan on aylık gebe dişi bir deve çıkarmak) ortaya koymasını istemiştir. Böylece dil alıcıyı harekete geçirme işlevinde kullanılmıştır.

اِذْ قَالَ لَهُمْ اَخُوْهُمْ لُوْطٌ اَلَا تَتَّقُوْنَۚ ﴿١٦١﴾ اِنِّيْ لَكُمْ رَسُوْلٌ اَمِيْنٌۙ ﴿١٦٢﴾ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيْعُوْنِۚ ﴿١٦٣﴾

(161) ***"Kardeşleri Lût onlara şöyle demişti: "Allah'a karşı gelmekten sakınmaz mısınız?" (162) " Bilin ki ben, size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim." (163) " Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin."***
Hz. Lût, eşcinsel ilişkiyi tercih eden kavmini bu konuda uyarmış ve onların bu davranışının çok kötü olduğunu, Allahû Teâla'nın onlar için karşı cinsten eşler yarattığını hatırlatarak ikâzda bulunmuştur. Bu ikâzının ardından "sizler hala bu konuda benim dediğime itaat etmeyecek misiniz, Allah'tan korkmaz mısınız?" diyerek dili kanalı kontrol işlevinde kullanmıştır.

فَاَسْقِطْ عَلَيْنَا كِسَفاً مِنَ السَّمَاۤءِ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَۚ ﴿١٨٧﴾

(187) ***"Doğru söyleyenlerdensen, üzerimize gökten taş yağdır."***
Hz. Şuayb (a.s)'ın kavmini doğruluk ve dürüstlüğe davet etmesi üzerine, kavmi onu aklı başında olmamak ve kafayı yemekle itham etmiştir. Hatta bu iddialarını kuvvetlendirmek için Hz. Şuayb'a: "Eğer sen gerçekten Peygamber isen söyle Rabbine üstümüze gökten taş yağdırsın" diyerek dili, alıcıyı harekete geçirme işlevinde kullanmışlardır.

4.SONUÇ
Dilbilim açısından çözümlemeye gayret ettiğimiz bu çalışmamızda Şu'arâ suresinde dilin hangi işlevlerde kullanıldığını tespit ve tahlil ettik. Buna göre, Musa (a.s), Harun (a.s) ve Firavun'un söz konusu olduğu ayetlerde daha çok dilin heyecana bağlı ve alıcıyı harekete geçirme işlevinde kullanıldığına tanık olduk. Allahû Teâla'nın Hz. Musa ve Hz.Harun'a "Firavun'a ve onun yanında yer alanlara gidin, Firavun'a gidin ve İsrâiloğullarını serbest bırakmasını söyleyin" şeklindeki söylemleri ile dil alıcıyı harekete geçirme işlevinde kullanılmıştır. Ve yine Allâhû Teâla'nın Hz. Musa'ya "Âsan ile denize vur, Hz. İbrahim'in hikâyesini o kavme anlat" şeklindeki hitabı, muhatabı eyleme sevk ettiği için dil alıcıyı harekete geçirme işlevinde kullanılmıştır. Bunun yanı sıra iman etmemekte ısrar eden ve Hz. Musa'ya karşı direnen, onu sihirbazlıkla suçlayıp en iyi sihirbazları toplayarak Hz. Musa'ya meydan okuyan Firavun ve ashabının, Hz. Musa'nın üstün ve hayret verici mucizesi karşısında verdikleri tepki ve davranışları dilin heyecana bağlı işlevi kullanılarak beyan edilmiştir. Hz. Nuh kavmini Allah'a iman ve itaate çağırır. Ona inanmamakta direnen kavim buna bahane olarak Hz. Musa'ya ancak toplumun alt sınıfından kişilerin inandığını iddia eder. Bu iddiaları ile ona inanan kimseleri hor görerek tepeden bir bakış sergilerler ve bu durumu sözlerine de yansıtırlar. Onların sözlerinde kibir ve gururu yansıtan ifadelerde dilin heyecana bağlı işlevi söz konusudur. Buna rağmen Hz. Nuh, Hud ve Lut tebliğ ve ikazlarını duymamakta ısrarcı olan kavimlerine: "Allah'a hala itaat etmeyecek misiz?" şeklinde hitap ederek kavimleriyle aralarındaki iletişimi yoklaması dilin kanalı kontrol etme işlevinde kullanıldığını göstermektedir. Hz. Hud (a.s)'a gelince; tüm tebliğ ve çağrı faaliyetlerine rağmen kavminin hala dünyada ebedi kalacakmışçasına boş işlerle meşgul olması onu hiddetlendirmiştir. Buna karşılık Hud (a.s)'un kavmine hiddetli ve celalli bir söylemle uyarıda

bulunması ile dilin heyecana bağlı rol üstlendiğini göstermekteyiz. Semûd kavminin ve Şuayb peygamberin kavimlerinin meydan okumalarında dilin alıcıyı harekete geçirme fonksiyonu söz konusudur. Nitekim Hz. Salih (a.s)'in gönderildiği Semûd kavmi ona inanmamıştır. İnanmamakta direnç göstermişler ve bunun için Hz. Salih'e meydan okuyarak ondan mucize talebinde bulunmuşlardır. Bu kavmin Hz. Salih'e "haydi kayadan dişi deve çıkar" diye talepte bulunması dilin alıcıyı harekete geçirme işlevinde kullanıldığını göstermektedir. Şuayb (a.s)'ın kavmi de ona inanmamıştır. Bütün inkârcı toplumlar gibi, inanmamız için(inanmayacakları halde) bize bir mucize göster, gökten taş yağdır demişlerdir. Onların peygambere böyle hitap etmesi ile dil alıcıyı harekete geçirme işlevinde kullanılmıştır.

Sonuç olarak, Allahû Teâla'nın gönderdiği, tebliğ görevinin îfâsı ile mesul olan rasül ve peygamberlerin kavimlerine karşı verdikleri mücadele ve uğraşlarının anlatıldığı Şu'arâ suresinde dilin altı işlevi arasından en çok sırasıyla; heyecana bağlı, alıcıyı harekete geçirme ve kanalı kontrol işlevlerinin söz konusu olduğu tespit edilmiştir. Geçmiş kavimlerin peygamberlerden mucize talebinde bulunmasında ve Allahû Teâla'nın "şu kavme git, şu şekilde git, şunu bildir" buyruklarında dilin alıcıyı harekete geçirme işlevi bulunmaktadır. Surede bu işlevin söz konusu olduğu ayetlerden Allâhû Teâla'nın buyruklarına muhatap olan mezkur isimlerin tebliğ vazifesi ile sorumlu Allah'ın peygamberleri olduğu yorumlarına, dilin heyecana bağlı fonksiyonu kullanılarak peygamberler ve kavimler arasında geçen olayların anlatımında kullanılan etkileyici üslup ile, Kur'an-ı Kerim'in nazım ve belagat açısından tüm inkârcılara meydan okuduğu gerçeğine, kanalı kontrol fonksiyonunun yer aldığı ayetlerde ise Müslümanların Kur'an okuduğu zaman Allahû Teâla ile konuştuğu ve Allah'ın hitabına muhatap olduğuna dair yorum ve düşüncelere ele aldığımız bu çalışma ile katkıda bulunmuş olmayı umuyoruz.

TEŞEKKÜR
Ele aldığım dilbilimsel çalışmaya tavsiye ve yönlendirmeleri ile destek veren sayın hocam; İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dr. Öğretim Üyesi Eyup AKŞİT'e içtenlikle teşekkür ediyorum.

KAYNAKÇA

Ahmed, Mohob.(2005-5006), El- Vazifetü Et-Tenbiyhiyyeti Fi Sûreti Bakara, *El- Cumhuriyyetü'l Cezairiyyetü'l Demugratiyyeti'ş-şa'biyyeti Vizâretu'Ta'limi'l Âli ve'l Bahsi.*

Aksan, Doğan.(t.y), *Dilbilim Tarihine Bir Bakış*, 15.11.2020 tarihinde http://turkoloji.cu.edu.tr/DILBILIM/aksan_2.pdf adresinden alındı.

Filizok, Rıza.(2008), *Dilbilimi ve Gösterge*, 15.11.2020 tarihinde http://www.ege-edebiyat.org/modules.php?name=News&file=article&sid=365 adresinden alındı.

Gür, Bensu Funda.(t.y), *Dil Nedir? Dil ve İletişim İlişkisine Genel Bakış*, sy.3.

Harman, Ömer Faruk.(2006), Hz. Musa, Diyanet İslam Ansiklopedisi, c.31 (207-213), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

İbn. Cinni, Ebu'l Feth Osman.(1318),Thk. Muhammed Ali Neccar, *El- Hasâis,* (s.33), Mısır:Dâru'l Kutubi'l Mısrıyyeti.

Jakobson, Roman.(1960), Ed. Thomas A. Sebeok, *Linguistic and Poetics*, (s.6), Cambridge, mass.:MIT press.

Kıran, Zeynel.(1984), Dilbilim ve Temel İlkeleri, *H.Ü. Edebiyat Fakültesi dergisi*, 2, sy. 87-90.

Martinet, Andrê.(1998), *İşlevsel Genel Dilbilim*, İstanbul: Multilingual yayınları.

Sarı, İsa.(t.y), *Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / Dilbilimine Giriş Ders Notları*, 15.11.2020 tarihinde. https://www.isa-sari.com/ders-notlari/DG.pdf adresinden alındı.

Şimşek, Mehmet Ali.(2001), Delalet Kavramı Çerçevesinde Lafız ve Anlam İlişkileri, *Nüsha Dergisi*, 2, sy. 82-83.

Topaloğlu, Bekir.(2010), Şu'arâ Suresi, *Diyanet İslam Ansiklopedisi,* c.19 (s.221-222), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

ez- Zemahşerî, Mahmud b. Ömer.(2009), *el-Keşşâf an hakaiki' tenzil ve uyuni'l – ekâvi'l fi vucuhi't –tevil*, Beyrut: Dâru'l Marife.

https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/%C5%9Euar%C3%A2-suresi/2933/1-2-ayet-tefsiri (Erişim Tarihi: 15.11.2020)

TÜKETİCİLERİN ÇEVRE BİLİNÇLİ MARKA TERCİHLERİNDE ÖLÜM KAYGISININ ROLÜ

Mevlüt Sedat Dönmez
Süleyman Demirel Üniversitesi / İletişim Fakültesi / Halkla İlişkiler ve Tanıtım
sedat.donmez@gmail.com ORCID ID: 0000-0002-8437-7416

Özet
Günümüzde iklim değişikliği, çevre kirliliği gibi küresel sorunlar ciddi çevresel zararlara ve dolayısıyla tüketicilerde yok olma düşüncesiyle beliren ölüm kaygısına neden olmaktadır. Bu bozulmaların en önemli nedenlerinden biri ise bireylerin tüketim tercihleri ve markaların üretim süreçleri olarak görülmektedir. Dolayısıyla tüketimin her geçen gün ortaya çıkan çevresel sonuçları, tüketicilerin markalardan beklentilerini çevre bilinçli bir düzleme yönlendirmekte ve tüketiciler sürdürebilir bir yaşam elde etmek için çevre bilinçli markaların tercih etmektedir. Tüketiciler yaşamış oldukları ölüm kaygısı ile ekolojik dengeye zarar veren aşırı tüketimden uzaklaşmaya başlamış ve satın alma tercihlerinde çevre dostu markaları tercih etmeye eğilim göstermiştir. Bu bağlamda markalar ise bilinçli tüketim tercihinde olan bireyleri ikna edebilmek amacıyla çevreye olan katkılarını çevreci reklam ve iletişim stratejileri ile göstermektedir. Bu bilincin artmasında özellikle bireylerin hissetmiş olduğu ölüm kaygısının etkili olduğu düşünülmektedir. Bu çerçevede araştırma kapsamında tüketicilerin hissettikleri ölüm kaygısı ile çevre bilinçli marka tercihleri arasında ilişki olup olmadığının sorgulanması amaçlanmıştır. Bu kapsamda rastgele örneklem ile seçilen 352 katılımcıdan çevrimiçi anket tekniği ile veri toplanan araştırmada tüketicilerin hissettikleri ölüm kaygısı ile çevre bilinçli markaları tercihleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin varlığına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çevre Bilinçli Marka, Ölüm Kaygısı, Tüketici Davranışı, Çevre Bilinçli Tüketim, Satın Alma Niyeti, Marka.

THE ROLE OF DEATH ANXIETY IN CONSUMERS' ENVIRONMENTALLY CONSCIOUS BRAND PREFERENCES

Abstract
Today, global problems such as climate change and environmental pollution cause serious environmental damages and therefore death anxiety in consumers with the thought of extinction. One of the most important reasons for this is seen as consumption preferences of individuals and production processes of brands. Therefore, the environmental consequences of consumption that emerge every day direct the expectations of consumers from brands to an environmentally conscious level and consumers prefer environmentally conscious brands to achieve a sustainable life. Consumers have started to move away from excessive consumption that damages the ecological balance with the death anxiety they have experienced, and they have tended to prefer environmentally friendly brands in their purchasing preferences. In this context, brands show their contribution to the environment with environmentally friendly advertising and communication strategies in order to convince individuals who prefer conscious consumption. It is thought that especially the death anxiety felt by individuals is effective in increasing this consciousness. In this context, it was aimed to question whether there is a relationship between the death anxiety felt by the consumers and their environmentally conscious brand preferences. In this context, data was collected from 352 randomly selected participants using the online survey technique, and it was found that there was a positive significant relationship between the death anxiety felt by the consumers and the preferences of environmentally conscious brands.

Keywords: Environmentally Conscious Brand, Death Anxiety, Consumer Behaviour, Environmentally Conscious Consumption, Purchase Intention, Brand.

GİRİŞ

Çevresel anlamda yaşanan olumsuz durumlar tüketicilerin çevreye yönelik ciddi bir endişe duymasına neden olmaktadır (DeVincenzo ve Scammon, 2015). Ayrıca meydana gelen çevresel problemler özellikle bireylerin sağlık durumu üzerinde olumsuz bir etki oluşturmakta ve bireyler hem kendileri

hem de sevdikleri adına endişe duymaktadır (Rahimah ve ark., 2018). Bu durumda bireyler varlığının olmadığı bir durumun düşüncesi olarak yorumlanan ölüm kaygısını yoğun şekilde hissetmektedirler (Maheswaran ve Agrawal, 2004). Bu doğrultuda yaşanan bu olumsuz durumlara karşı bireylerin tüketim alışkanlıklarının katkı sağladığı düşüncesi tüketicilerin satın alma tercihlerini biçimlendirerek çevreye duyarlı markaların tercih edilmesini ön plana çıkaracağı düşünülmektedir (Cho, 2015). Markalar ise çevreye olan duyarlılıklarını gerek reklam ve iletişim çalışmalarında tüketicilere aktarmaktadır. Bu çerçevede markalar ürün, üretim süreci, imaj vurgusu ve bilgilendirici reklamlarla tüketicileri çevre bilinçli ürünlerine yönlendirmektedir (Zerenler ve Kuduz, 2013). Çalışmada tüketicilerin hissettiklerin hissettikleri ölüm kaygısı ile çevre bilinçli marka tercihleri arasındaki ilişkinin varlığının sorgulanması amaçlanmıştır. Gerçekleştirilen literatür taraması çerçevesinde değişkenler arası ilişkin irdelendiği sınırlı araştırmalar içerisinde yer alacak ve ulusal anlamda değişkenler arası ilişkiyi ilk kez irdeleyen bu çalışmanın literatürdeki önemli bir boşluğu dolduracağı ön görülmektedir. Bir diğer açıdan araştırmada değişkenler arası ilişkinin Türkiye'de yaşayan bireyler kapsamında değerlendirmesinin kültürel farklılıkların açıklanması bağlamında önemli bir destekleyici veri kaynağı sunması beklenmektedir. Bunun yanı sıra araştırmanın iletişim uygulayıcılarına da bireylerin çevre bilinçli marka tercihlerine yönelik kayda değer bir veri sunacağı düşünülmektedir.

ÇEVRE BİLİNÇLİ TÜKETİCİLER VE BİLİNÇLİ TÜKETİM BAĞLAMINDA ÇEVRECİ MARKALARIN TERCİH EDİLMESİ

Günümüzde iklim değişikliği, çevre kirliliği, su kaynaklarının tükenmesi gibi küresel sorunlar üzerine ciddi bir kaygının oluştuğu görülmektedir (Hofmeister-Tóth ve ark., 2011). Bununla birlikte çevresel bozulmanın yaşanmasının başlıca nedenleri arasında bireylerin tüketim faaliyetleri olduğu varsayılmaktadır. Bilinçsizce gerçekleştirilen tüketimler ekolojik denge üzerinde etkili olmaktadır (Cho, 2015). Bu nedenle bireylerin sahip olduğu yaşam şartlarının gelecekte yok olabileceği kaygısı tüketim trendlerini değiştirerek, tüketicileri sürdürebilir bir yaşam elde etmek için çevre bilinçli markaları tercih etmeye yönlendirmektedir (Gogia, 2014). Tüketiciler bu kapsamda doğal kanyakları yok eden ve ekolojik dengeye zarar veren tüketimden uzaklaşmış ve çevre dostu, geri dönüşebilir ambalaj kullanan, test aşamasında hayvanları kullanmayan ve az enerji tüketen markaları tercih etmeye eğilim göstermiştir (Zerenler ve Kuduz, 2013). Bu bağlamda markalar da çevreye olan katkılarını (geri dönüştürülebilir içerik yüzdesi, tüketilen su miktarı vb.) sürdürebilir etiketleme tekniği, reklam ve diğer iletişim uygulamaları ile göstermektedir (Cho ve ark., 2018). Bu bağlamda özellikle çevreci reklam stratejileri markalara destek sunmaktadır. Bu çerçevede markalar dört tür reklam stratejisi ile tüketicilere ulaşmaktadır. Bunlardan birincisi markanın sunduğu çevresel faydaya odaklanarak ürünün çevreye olan faydasını "doğada yok olur" gibi ifadelerle vurgulamaktır. Bir diğer seçenek ise ürün bileşenlerinin geri dönüşümlü olduğunu vurgulayan üretim süreci aktarımıdır. Üçüncü seçenek olan imaj vurgusunda ise reklam içeriğinde firmanın yeşil alanları koruduğu ve elde edilen kârın bir kısmının doğaya harcandığının iletilmektedir. Bireylerin dikkatini çevresel sorunlara odaklayan ve bu bağlamda bilgilerin sunulduğu strateji ise çevresel bilgi yaklaşımı olarak faydalanılan bir diğer çevreci reklam stratejisi olarak karşımıza çıkmaktadır (Zerenler ve Kuduz, 2013). Literatür kapsamında aktarılanları destekleyecek bir takım araştırmanın yapıldığı görülmektedir. Bu kapsamda Cho (2015) ürün ambalajları üzerindeki sürdürebilirlik etiketlerinin bireylerin ürün değerlendirme ve satın alma kararları üzerinde olumlu etkisini tespit etmiştir. Matthes ve ark. (2013) çevre bilinçli reklam içeriklerinin reklam ve marka tutumu üzerindeki etkisini irdeledikleri araştırmada duygusal ve karma reklamların, rasyonel reklamlara göre daha etkili olduğu bulgusunu elde etmişlerdir. Tan ve ark. (2016) gerçekleştirdiği araştırmada bireylerin çevreci marka, tüketim ve iletişime yönelik algılarının yeşil ürün satın alımı üzerindeki pozitif etkisine ulaşmışlardır. Çevre bilinciyle tüketim faaliyetini gerçekleştiren tüketiciler satın aldıkları markalar ile en yüksek toplumsal fayda elde etme çabası içerisindedir (De Vincenzo ve Scammon, 2015). Bu nedenle de çevreci tüketiciler, çevreci markalar için daha fazla ücret ödemeye de hazır durumdadır (Zerenler ve Kuduz, 2013). Bilinçli tüketiciler çevresel endişe taşırlar bu nedenle de çevre dostu markaları tercih etmektedirler. Bu bağlamda birey tüketim kararlarını doğruluk, eşitlik ve ekolojik endişe ve sorumluluk inancı çerçevesinde gerçekleştirmektedir. Diğer bir deyişle çevre bilinçli tüketiciler satın alma kararlarını verirken daha iyi bir dünyaya erişme motivasyonuyla hareket ederler (Gogia, 2014). Bu bireyler böylece üreticilerin de mevcut politika ve stratejilerini güncellemesine aracılık etmektedir. Dolayısıyla markalar tüm

pazarlama faaliyetlerini çevre bilincine adapte edecek şekilde eyleme geçmektedir (Buğday, 2015). Çevreci tüketimde özellikle çevresel ve sosyal değer ve endişeler, sosyo-demografik değişkenler ve psikolojik faktörlerin etkili olduğu varsayılmaktadır (Hofmeister-Tóth ve ark., 2011). Bu bağlamda çevresel endişeye sahip olan bireylerin çevreci markaları tercih etmek noktasında daha yüksek bir eğilimi gösterdikleri görülmektedir. Psikolojik faktörler bağlamında değerlendirildiğinde tüketicilerin bireysel anlamda çevreye katkı sağlayacağına yönelik inançları arttıkça çevresel tüketim eğilimlerinde de artma olacağı varsayılmaktadır (Gilg ve ark., 2005).

ÖLÜM KAYGISI VE ÇEVRE BİLİNÇLİ MARKA TERCİHİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Ölüm, bireyin üzerinde kontrolü olmayan ve bu nedenle kişiler üzerinde endişe uyandıran bir olay olarak değerlendirilmektedir (Chuin ve Choo, 2009). Kaygı ise bilinmeyene yönelik korku, dehşet ve endişe olarak gösterilen duygusal tutum olarak açıklanmaktadır (Peters ve ark., 2013). Bu bağlamda ölüm kaygısı, bireyin varlığının olmadığı bir durumun düşünülmesi sonucu belirginleşen duygusal bir tepki olarak yorumlanabilir (Abdollahi ve ark., 2019). Bireyin yaşamının sınırlı olduğunun ve ölümün farkına varması varoluşsal kaygıyı tetiklemektedir (Maheswaran ve Agrawal, 2004). Evrensel bir fobi olan ölüm kaygısının (Peters ve ark., 2013) altı temel bağlamından bahsetmek mümkündür bunlar; duygu, biliş, deneyim, gelişim, sosyo-kültürel biçimlenme ve motivasyon olarak sıralanabilir. Bu bağlamda duygu, bireyin ölüme yönelik korku duygusuna karşılık gelmektedir (Lehto ve Stein, 2009). Ölüm durumu, bireylerde ayrılık, kontrol kaybı ve yaşamın anlamsızlığına yönelik duyguları çağırma etkisine sahip olduğu gibi kişinin doyum ve mutluluğunu da sınırlayıcı bir etki gösterebilmektedir (MacLeod ve ark., 2019). Bireyin ölümün varlığını bilerek geleceği tahmin etmesi ise ölüme yönelik tutumun bilişsel yönünü kapsamaktadır. Bunun yanı sıra ölüm sürecine yönelik inançlar, ölüm ve yok olmaya ilişkin düşünceler, ölen kişilere yönelik zihinde canlanan görüntüler, ölümden sonra bireyin bedenine yönelik fikirler ve erken ölümler ölüm kaygısının bilişsel boyutunu içermektedir (DePaola ve ark., 2003). İnsanlar erken çocukluk döneminden başlayarak, ölümü bireysel temelde reddetmeye çabalamakta ve yaşamlarında birtakım kısıtlamalar yaparak ölüm korkusuna uyum sağlamaya çalışmaktadır (Firestone, 1993). Bireyler ölüm kaygısını azaltabilmek adına kendini oyalama ya da eğlendirme gibi bazı oto kontrol sistemleri geliştirmiştir. Bu kontrol sistemleri bağlamında ölüm kaygısı özellikle Dehşet Yönetimi Teorisi çerçevesinde açıklanmaktadır (Maheswaran ve Agrawal, 2004). İnsanların kendini koruyarak varlığını sürdürme iç güdüsüne dayanan Dehşet Yönetimi Teorisi ölümün kaçınılmazlığına yönelik bir farkındalığı ve hayatta kalma çabasını ifade etmektedir (Greenberg ve ark., 1997). Dehşet Yönetimi Teorisi, insanların ölüm korkusuyla başa çıkmak ve kaygılarını azaltmak adına özellikle iki mekanizmaya başvurduğunu ileri sürmektedir. Bunlar; kültürel değerler ve benlik saygısı olarak sıralanmaktadır (Mandel ve Heine, 1999). İnsanlar geliştirdikleri bu savunma mekanizması ile ölüm kaygısını azaltabilmeyi, ölümsüzlüğe dair inanç ve değerleri, yaşamın ve miras bırakmanın anlamını yeniden tanımlamayı amaçlamaktadır (Abdollahi vd., 2019). Bu teori kapsamında bireyler kendi kültür ve toplumlarını, diğer canlılara göre daha yüksek bir varoluş düzlemine çıkaran ve kültür olarak adlandırılan bir anlam dünyası elde etme çabası içerisine girmektedir. Bu çerçevede kültürel görüş, bireylere yaşamın anlamı, amacı, nasıl başladığı ve ölümden sonra ne olacağı ile ilgili bir bilgi ve değer demeti sunmaktadır. Bu bağlamda bakıldığında bireyler tarafından paylaşılan ve aktarılan kültürün en önemli işlevlerinden birinin insanın ölüm hakkındaki kaygılarını hafifletmek olduğunu söylemek doğru olacaktır. Bu doğrultuda bireylerin benimsediği kültürel dünya görüşü, evreni belirli bir düzen ve anlam bağlamında birleştirmekte ve üretmiş olduğu değer standartlarını karşılayan bireylere ölüm kaygısını dindirmeyi vaat etmektedir. Bu toplumsal rollerin ve değerlerin benimsenmesi ise bireyin anlamlı hissetmesini sağlamaktadır. Bunun sonucu olarak birey kültürel standartlarını karşıladığını hissetmekte ve sembolik ya da gerçek bir ölümsüzlük düşüncesine sahip olarak benlik saygısını güçlendirmektedir. Dehşet Yönetimi Teorisi açısından bakıldığında benlik saygısının kişisel değil kültürel bir unsur olduğu görülmektedir. Bu teori kapsamında benlik saygısının, bireyin kendisini anlamlı bir evrende değerli bir üye olarak algılamasıyla güçleneceği ifade edilmektedir (Greenberg ve ark., 1997). Bu bağlamda bireyin ait olduğu toplumsal değerlere ne kadar çok bağlı kalırsa hissettiği ölüm kaygısında da o doğrultuda azalma olacağı düşünülmektedir (Urien ve Kilbourne, 2008). Son yıllarda tüm dünyada etkili olan çevresel bozulma dünyanın karşı karşıya olduğu ve büyümeye devam eden en önemli problemlerden biri olarak görülmektedir. Bu çevresel bozulmalar ise bireylerin sağlığını olumsuz yönde etkilerken çevresel endişeleri arttırmakta ve insanların kendileri ve sevdikleriyle ilgili duydukları ölüm

kaygılarını tetiklemektedir (Vess ve Arndt, 2008). Bu doğrultuda bireyler ölüm korkusundan kaçınmak için kendilerini değerli hissedebilecekleri ve değerli bir vatandaş gibi düşündürecekleri kültürel unsurları ve dünya görüşlerini sahiplenmektedir (Das ve ark., 2014). İnsanlar kültürel değerleri kapsamında doğaya önem atfetme eğilimi içerisindedir. Bu önem, bireyin kültürel değerlere olan bağlılık inancını güçlendirmektedir. Bu bağlamda insanların çevresel anlamda bir kaygı taşıması beklenmektedir (Vess ve Arndt, 2008). Bu kaygı ise insanları uzun yaşama arzusu ve ölüm kaygısına bağlı olarak daha güzel bir yaşam sürmek adına bireysel veya kolektif eylemler içerisine yönlendirmektedir (Rahimah ve ark., 2018). Bu kapsamda bireylerin yaşamış oldukları kaygıları bastırmak konusunda tüketimin önemli bir araç olduğu ileri sürülmektedir (Das ve ark., 2014). Bunun yanı sıra insanlar, dünyanın doğal dengesine bireysel anlamda verdikleri zararı en aza indirmek için sosyal eylemlere katılma isteği içerisinde tüketim tercihlerini biçimlendirmekte ve çevre dostu markalar kullanma eğiliminde olmaktadır (Schmitt vd., 2018).

MATERYAL VE METOD

Öncesinde gerçekleştirilen araştırmalar irdelendiğinde ölüm kaygısı ile bireylerin tüketim tercihleri arasında bir ilişkinin varlığından bahsedilebilmektedir (Mandel ve Heine, 1999; Arndt, Solomon, Kasser ve Sheldon; 2004; Fritsche ve Häfner, 2012; Herzenstein, Horsky ve Posavac, 2015; Das ve ark., 2014; Huang ve Wyer, 2015; Veer ve Rank, 2012, Rahimah ve ark., 2018; Herzenstein ve ark., 2015). Bu bağlamda gerçekleştirilen araştırmalardan yola çıkarak bireylerin ölüm kaygıları ile çevre bilinçli marka tercihleri arasında bir ilişki olacağı varsayımı bizi bu araştırmayı gerçekleştirmeye yönlendirmektedir. Gegez (2015: 48) nedensel araştırmalar çerçevesinde değişkenler arası ilişkinin irdelendiğini ifade etmektedir. Bu çerçevede gerçekleştirilen araştırmada bireylerin hissettikleri ölüm kaygısı ile çevre bilinçli marka tercihleri arasındaki ilişkinin irdelenmesi amaçlanmaktadır. Kavramsal arka planda bahsedilen önceki çalışma çıktılarına (Gilg vd. 2005; Vess ve Arndt, 2008; Fritsche ve Häfner, 2012; DeVicenzo ve Scammon, 2015; Herzenstein vd., 2015; Rahimah vd., 2017, Cho vd., 2018 dayandırılarak oluşturulan hipotez aşağıdaki gibidir.

H: *Ölüm kaygısı ile çevre bilinçli marka tercihi arasında istatistiki olarak anlamlı ve yorumlanabilir bir ilişki vardır.*

We are social "Digital in 2020"[42] raporuna göre Türkiye'de 62 milyon internet, 54 milyon sosyal medya ve 77 milyon da mobil kullanıcısı bulunmaktadır. Gerçekleştirilen araştırma zaman, maliyet kısıtı ve COVID-19 salgının yüz yüze anket uygulamasına imkân tanımamasından dolayı çevrimiçi anket tekniği uygulanarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma çerçevesinde erişilebilir katılımcıların yer aldığı kolayda örneklem (Gegez, 2015: 266) tekniği ile Isparta, Konya ve İstanbul'da yer alan ulaşılabilir sosyal medya kullanıcılarından veri toplanmıştır. Bu açıdan araştırmanın tüm Türkiye'ye genellenmesi mümkün değildir. Bu bağlamda kullanıcılara Facebook, Instagram, WhatsApp mobil uygulamaları ile erişilmiştir. Toplamda 7835 kişiye ulaşılmış ve araştırma geçerli olan 352 anket üzerinden yorumlanmıştır. Naresh ve Birks (2000: 351) problem çözümüne yönelik gerçekleştirilen çalışmalarda örneklem hacminin 300 ile 500 arasında olması gerektiğini aktarmaktadır. Araştırma kapsamında tasarlanan anket ifadeleri 5'li likert ölçeği kullanılarak (1=Kesinlikle Katılmıyorum 2=Katılmıyorum 3=Karasızım 4=Katılıyorum 5=Kesinlikle Katılıyorum) hazırlanmıştır. Anket formunun birinci kısmında katılımcılara demografik bilgilerle ilgili sorular yöneltilirken ikinci bölümde ise ölüm kaygılarını belirlemek amacıyla Temlpler (1970) tarafından geliştirilen ölüm kaygısı ölçeğinden (Death Anxiety Scale - DAS) faydalanılarak hazırlanan ifadeler yöneltilmiştir. Ölçeğin güvenirlik ve geçerliğini test etmek için Cronbach Alpha ve açıklayıcı faktör analizi yapılmıştır. Yapılan Barlett Testi sonucunda ($p=0.000<0.05$) faktör analizine alınan değişkenin normal dağılım gösterdiği görülmektedir. Yapılan test sonucunda ($KMO=0.883>0,60$) örnek büyüklüğünün faktör analizi uygulanması için yeterli olduğu tespit edilmiştir. Faktör analizi sonucunda değişkenler toplam açıklanan varyansı %41,155 olan tek faktör altında toplanmıştır. Güvenirliğine ilişkin bulunan Alpha (0,866) ve açıklanan varyans değerine göre ölüm kaygısı ölçeğinin geçerli ve güvenilir olduğu belirlenmiştir. Ölçeğin faktör yapısı ise aşağıda Tablo 1'de gösterilmektedir.

[42] https://wearesocial.com/digital-2020

Tablo 1: Ölüm Kaygısı Ölçeği Faktör Tablosu

Ölüm Kaygısı	Faktör
Ölümle ilgili düşünmek beni çok rahatsız eder.	.786
Ölmekten çok korkuyorum	.750
İnsanların ölüm hakkında konuşmaları beni tedirgin eder	.722
Ölmüş bir cismin görüntüsü beni korkutuyor	.674
Kalp krizi geçirmekten ciddi anlamda korkuyorum	.660
Özellikle kanser gibi ölümcül hastalıklara yakalanmaktan korkuyorum	.645
Cerrahi bir işlem yaptırmakla ilgili düşünceler beni korkutuyor	.629
Ölmekten hiç korkmuyorum	.609
Acı çekerek ölmekten korkuyorum	.600
İnsanların savaştan bahsettiğini duyunca ürperiyorum	.554
Zamanın çok hızlı geçmesi beni endişelendiriyor	.524
Hayatın ne kadar kısa olduğunu sık sık düşünüyorum	.472

Anket formunun üçüncü bölümünde ise bireylere çevre bilinçli marka tercih eğilimlerini belirlemek amaçlı Buğday (2015) tarafından geliştirilen bilinçli tüketici ölçeğinin çevre bilinçli tüketim boyutunu içeren altı adet soru yöneltilmiştir. Faktör analizi sonucunda değişkenler, toplam açıklanan varyansı %51,061 olan tek faktör altında toplanmıştır. Yapılan Barlett Testi sonucunda ($p=0.000<0.05$) değişkenin normal dağılım gösterdiği tespit edilmiş ve örnek büyüklüğünün faktör analizi uygulanması için yeterli olduğu görülmektedir ($KMO=0.852>0,60$). Gerçekleştirilen testler sonucunda güvenirliğine ilişkin bulunan Alpha (0,857) ve açıklanan varyans değerine göre bilinçli tüketim ölçeğinin geçerli ve güvenilir olduğu belirlenmiştir. Ölçeğin faktör yükleri aşağıda Tablo 2'de ifade edilmektedir.

Tablo 2: Bilinçli Tüketim Ölçeği Çevre Bilinçli Marka Tercih Eğilimi Faktör Tablosu

	Çevre Bilinçli Marka Tercihi
Markaların çevreyi korumaya yönelik faaliyetlerde bulunmaları beni mutlu eder.	.773
Alışveriş yaparken markanın çevreyi korumaya yönelik politikalarını göz önüne alırım.	.721
Benzer ürünlere göre pahalı olsa da çevre dostu markaları tercih ederim	.705
Çevreye zarar verdiğin düşündüğüm markaları satın almam.	.690
Ürünlerinin ambalajlanması için fazla malzeme kullanılmış markaları satın almam.	.689
Organik ve doğal içerikli ürünlere sahip markaları satın almayı tercih ederim.	.650

SONUÇ

Araştırma sonucunda elde edilen verilerin analizinde istatistiksel analizlerin yapılma aracı olan SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows Versiyon 24.0 programı kullanılmıştır. Elde edilen veriler analiz edilirken frekans, ortalama, yüzde alma gibi yöntemlerden faydalanılmıştır. Araştırmaya katılan toplam 352 katılımcı demografik özellikler çerçevesinde incelendiğinde 131'i erkek (%37,2), 221'i kadın (%62,8); 196'sı (% 55,7) 18-24 yaş aralığında, 47'si (% 13,4) 25-29, 67'si (%19) 30-35, 18'i (%5,1) 36-40; 24'ü (%6,8) ise 41 yaş ve üzerinde; 6'sı (%1,7) ilköğretim, 52'si

(%14,8) lise, 35'i (% 9,9) ön lisans, 208'i (% 59,1) lisans ve 51'i (% 14,5) lisans üzeri eğitim durumunda; 78'i evli (% 22,2), 274'ü bekar (% 77,8); 148'i çalışan (% 42), 204'ü ise çalışmayan (% 58); 146'sı (% 41,5) 0-1000 TL arası, 78'i (% 22,2) 1000-2999 TL arası, 77'si (% 21,9) 3000-4999 TL arası, 33'ü (% 9,4) ise 5000-7999 TL arası, 12'si (% 3,4) 8000 – 10000 TL arası, 6'sı (%1,7) 10001 TL ve üzeri gelire sahip olarak dağılım göstermiştir. Araştırmanın örneklem hacminin yeterli büyüklükte olması (n>30) ve verilerin normal dağılımdan geldiğini ifade eden basıklık(kurtosis) ve çarpıklık(skewness) katsayılarının istenilen aralıkta olması (-1.96 ile +1.96) analizler için paremetrik test yöntemleri kullanılmasının uygun olduğunu ifade etmektedir (Can, 2014: 84-85). Bu bağlamda araştırma çerçevesinde ölüm kaygısı ile çevre bilinçli marka tercihi alt boyutları arasındaki ilişki basit doğrusal korelasyon analizi ile test edilmiştir.

Tablo 3: Ölüm Kaygısı ile Çevre Bilinçli Marka Tercihi Arasındaki Korelasyon Tablosu

		Çevresel Bilinçli Marka Tercihi
Ölüm Kaygısı	**r**	**,180(**)**
	p	,001
	N	352

**Korelasyon katsayısının anlamlılığı 0.01 düzeyindedir.

Gerçekleştirilen analiz çerçevesinde ölüm kaygısı ile çevre bilinçli marka tercihi boyutu arasında istatiksel anlamda açıklanabilir pozitif yönde ve anlamlı düzeyde bir ilişkinin varlığı görülmektedir (r=0,180, p=0,01). Bu bağlamda ölüm kaygısı ile çevre bilinçli marka tercihi arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu sonucuna erişilmektedir. Bu nedenle **H** hipotezi kabul edilmiştir. Araştırma çerçevesinde bireylerin çevresel sorunlar nedeniyle oluşan ölüm kaygısının çevre bilinçli marka tercihiyle ilişkili bir değişim gösterdiğini söylemek mümkündür. Diğer bir ifadeyle bireylerin çevresel hassasiyetleri bağlamında hissettikleri ölüm kaygı düzeyleri yükseldikçe çevreye duyarlı markaları tercih etme ihtimallerinin artacağı düşünülmektedir. Bu kapsamda çevre bilinçli bir strateji kapsamında marka yönetimi gerçekleştiren işletmelerin bireylerin çevresel endişeleri kapsamında ölüm kaygılarını arttıracak iletişim çalışmalarında bulunmalarının tercih edilme ihtimallerini yükseltebileceği varsayılmaktadır.

TARTIŞMA

Araştırma çerçevesinde gerçekleştirilen analiz doğrultusunda bireylerin hissettikleri ölüm kaygılarıyla çevre bilinçli marka tercih eğilimleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki görülmüştür. Bu bağlamda çevre bilincine önem veren markalara yönelik satın alma eğiliminde ölüm kaygısının olumlu yönde bir rol oynadığı ifade edilebilir. Elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde çalışmada Rahimah vd. (2018), Tan vd. (2016), Mandel ve Heine (1999), Arndt vd. (2004), Fritsche ve Häfner (2012), Herzenstein vd. (2015), Das vd. (2014), Huang ve Wyer (2015), Veer ve Rank (2012) araştırmalarıyla benzer yönde bulgular elde edilmiştir. Bu noktada araştırma kapsamındaki katılımcıların sadece Türkiye'den olması ölüm kaygısının çevre bilinçli marka tercihine yansımasını kültürel bağlamda da açıklayabilecektir. Bunun yanı sıra katılımcıların dini ve yaşama yönelik inanç eğilimlerinin, alışkanlık ve çevreye yönelik davranış kodlarının ölüm kaygısının çevre bilinçli satın alma eğilimi oluşturmadaki durumunu açıklayabileceği varsayılmaktadır. Bu açıdan çevresel anlamda katkı sağlayan ve bunu marka bileşenlerine entegre eden markaların tüketicileri ikna etmek adına ölüm kaygısını tetikleyecek bir iletişim içeriği belirlemelerinin faydalı olacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte içerikte kullanılan kaygı düzeyinin belirlenmesi ise başka bir araştırma konusu olduğu unutulmamalıdır. Ayrıca bireylerde ölüm kaygısı oluşturarak çevre bilinçli markalarını tercih ettirmek isteyen işletmelerin tüketicilerin kültürel ve inançlarına dayalı motivasyonlarını göz ardı etmemesi gerektiği düşünülmektedir. Araştırmanın ölüm kaygısı ile çevre bilinçli marka tercih eğilimi açısından irdelendiği sınırlı çalışmalar içerisinde olmasından dolayı literatürde önemli bir boşluğu doldurabileceği varsayılmaktadır. Özellikle ölüm kaygısı ile bireylerin çevre bilinçli markaları satın alma eğilimi arasında bir korelasyon olduğu noktasındaki bulgu marka ve iletişim uygulayıcılarına önemli bir veri sunmaktadır. Bu açıdan kaygı temelli bir strateji ile çevre bilinçli satın alma eğilimi oluşturmaya yönelik oluşturulan içeriklerin bireylerin ölüm kaygısını harekete geçirecek bir içerikle

tasarlanmasının etkili olmak noktasında fayda sağlayacağı ön görülmektedir. Bununla birlikte bundan sonra tasarlanacak araştırmalarda özel bir ürün kategorisi ya da marka üzerine bir inceleme yapılabilmesi mümkündür. Bu bağlamda ürün ilginliği açısından da farklı sonuçlar elde edilebileceği ön görülmektedir. Bunun yanı sıra her iki değişken açısından kültürel ve inanç değerlerine göre farklılaştıkları göz önüne alındığında farklı kültürler arasında karşılaştırma yapılırken inanç değerleri açısından da kıyaslamalı bir araştırma gerçekleştirilebilir. Buna ek olarak ölüm kaygısının kullanıldığı iletişim çalışmalarının etkililiği üzerine gerçekleştirilecek bir araştırmanın iki değişken açısından ilişkinin farklı bir açıdan incelenmesi imkanını sunabileceği ön görülmektedir.

KAYNAKÇA

Abdollahi, A., Panahipour, H., Allen, K. A. ve Hosseinian, S. (2019). Effects of Death Anxiety on Perceived Stress in Individuals with Multiple Sclerosis and The Role of Self-Transcendence. *Journal of Death and Dying*, 1-12.

Arcury, T. A. ve Christianson, E. H. (1990). Environmental Worldview in Response to Environmental Problems: Kentucky 1984 and 1988 Compared. *Environment Behavior*, 22(3), 387–407.

Arndt, J., Solomon, S., Kasser, T. ve Sheldon, K. M. (2004). The Urge to Splurge: A Terror Management Account of Materialism and Consumer Behavior. *Journal of Consumer Psychology*, 14, 198–21.

Bentley, M. (2000). Consumer Trends and Expectations: An International Survey Focusing on Environmental Impacts. *UNEP Industry and Environment Review*, 23, 9–11.

Buğday, B. E. (2015). *Bilinçli Tüketici Ölçeği Geliştirme Çalışması*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Can, A. (2014). *SPSS İle Bilimsel Araştırma Sürecinde Bilimsel Veri Analizi*. Ankara: Pegem Akademi.

Carrigan, M. ve Attalla, A. (2001). The Myth of The Ethical Consumer - Do Ethics Matter in Purchase Behaviour? *Journal of Consumer Marketing*, 18(7), 560–578.

Cho, Y.-N. (2015). Different Shades of Green Consciousness: The Interplay of Sustainability Labeling and Environmental Impact on Product Evaluations. *Journal Bussiness Ethics*, 128, 73-82.

Cho, Y.-N., Soster, L. R. ve Burton, S. (2018). Enhancing Environmentally Conscious Consumption through Standardized Sustainability Information. *The Journal of Consumer Affairs*, 52(2), 393-414.

Chuin, C. L. ve Choo, Y. C. (2009). Age, Gender, and Religiosity As Related to Death Anxiety. *Sunway Academic Journal*, 6, 1-16.

Das, E., Duiven, R., Arendsen, J. ve Vermeulen, I. (2014). Exploring Killer Ads: A Terror Management Account of Death in Advertisements. *Psychology and Marketing*, 31(10), 828–842.

De Vincenzo, M. H. ve Scammon, D. (2015). Principle-Based Consumption Communities: Exploring the Meanings Derived from Socially Conscious Consumption Practices. *Journal of Public Policy & Marketing*, 33(2), 143-155.

DePaola, S., Griffin, M., Young, J. ve Neimeyer, R. (2003). Death Anxiety and Attitudes toward The Elderly Among Older Adults: The Role of Gender and Ethnicity. *Death Studies*, 27, 335-354.

Dickson, M. A. (2001). Utility of No-Sweat Labels for Apparel Consumers: Profiling Label Users and Predicting Their Purchases. *Journal of Consumer Affairs*, 35(1), 96–119.

Diekmann, A. ve Franzen, A. (1999). The Wealth of Nations and Environmental Concern. *Environment and Behavior*, 31(4), 540-549.

Fritsche, I. ve Häfner, K. (2012). The Malicious Effects of Existential Threat on Motivation to Protect the Natural Environment and the Role of Environmental Identity as a Moderator. *Environment and Behavior*, 44(4), 570-590.

Gegez, E. (2015). *Pazarlama Araştırmaları*. İstanbul: Beta Yayınevi.

Gilg, A., Barr, S. ve Ford, N. (2005). Green Consumption or Sustainable Lifestyles? Identifying the Sustainable Consumer. *Futures*, 37(6), 481-504.

Gogia, J. (2014). Conscious Consumption: A Behavioural Transformation Approach for Sustainable Development. *Abhinav National Monthly Refereed Journal of Research in Commerce & Management*, 3(10), 26-33.

Greenberg, J., Solomon, S. ve Pyszczynski, T. (1997). Terror Management Theory of Self-Esteem and Cultural Worldvıews: Empirical Assessments and Conceptual Refinements. *Advances in Experımental Social Psychology*, 29(C), 61-139.

Herzenstein, M., Horsky, S. ve Posavac, S. S. (2015). Living with Terrorism or Withdrawing in Terror: Perceived Control and Consumer Avoidance. *Journal of Consumer Behaviour*, 14(4), 228–236.

Hofmeister-Tóth, A., Kelemen, K. ve Piskóti, M. (2011). Environmentally Conscious Consumption Patterns in Hungarian Households. *Society and Economy*, 33(1), 51-68.

Huang, Z. T. ve Wyer, R. S. Jr. (2015). Diverging Effects of Mortality Salience on Variety Seeking: The different roles of Death Anxiety and Semantic Concept Activation. *Journal of Experimental Social Psychology*, 58, 112–123.

Hurth, V. (2010). Creating Sustainable Identities: The Significance of the Financially Affluent Self. *Sustainable Development*, 18, 123-134.

Lehto, R. H. ve Stein, K. F. (2009). Death Anxiety: An Analysis of an Evolving Concept. *Research and Theory for Nursing Practice: An International Journal*, 23(1), 23-41.

MacLeod, R., Wilson, D. M., Crandall, J. ve Austin, P. (2019). Death Anxiety Among New Zealanders: The Predictive Roles of Religion, Spirituality, and Family Connection. *Journal of Death and Dying*, 80(1), 3-19.

Maheswaran, D. ve Agrawal, N. (2004). Motivational and Cultural Variations in Mortality Salience Effects: Contemplations on Terror Management Theory and Consumer Behavior. *Journal of Consumer Psychology*, 14(3), 213-218.

Mandel, N. ve Heine, S. (1999). Terror management and Marketing: He who dies with the most toys wins. Advances in Consumer Research, 26, 527-532.

Mann, C., ve Wolfe, S. E. (2016). Risk Perceptions and Terror Management Theory: Assessing Public Responses to Urban Flooding in Toronto, Canada. *Water Resources Management*, 30(8), 2651–2670.

Matthes, J., Wonneberger ve Schmuck, D. (2013). Consumers' Green Involvement and The Persuasive Effects of Emotional Versus Functional Ads. *Journal of Business Research*, 67(9), 1885-1893.

Naresh, K. M. ve Birks, D. F. (2000). *Marketing Research An Apllied Approach*. ABD: Prentice Hall.

Peters, L., Cant, R., Payne, S., O'Connor, M., McDermott, F., Hood, K., Morphet, J. ve Shimoinaba, K. (2013). How Death Anxiety Impacts Nurses' Caring for Patients at the End of Life: A Review of Literature. *The Open Nursing Journal*, 7, 14-21.

Rahimah, A., Khalil, S., Cheng, J. M.-S., Tran, M. D. ve Panwar, V. (2018). Understanding Green Purchase Behavior Through Death Anxiety and İndividual Social Responsibility: Mastery As A Moderator. *Journal of Consumer Behaviour*, 17(5), 477-490.

Schmitt, M. T., Aknin, L. B., Axsen, J. ve Shwom, R. L. (2018). Unpacking The Relationships Between Pro-Environmental Behavior, Life Satisfaction, and Perceived Ecological Threat. *Ecological Economics*, 143, 130–140.

Tan, L. P, Johnstone, M. ve Yang, L. (2016). Barriers to Green Consumption Behaviours: The Roles of Consumers' Green Perceptions. *Australasian Marketing Journal*, 24, 288-299.

Urien, B. ve Kilbourne, W. (2008). On the Role of Materialism in the Relationship Between Death Anxiety and Quality of Life. *Advances in Consumer Research*, 35, 409-415.

Veer, E., ve Rank, T. (2012). Warning! The following Packet Contains Shocking Images: The Impact of Mortality Salience on The Effectiveness of Graphic Cigarette Warning Labels. *Journal of Consumer Behaviour*, 11(3), 225–233.

Vess M. ve Arndt, J. (2008). The Nature of Death and The Death of Nature: The Impact of Mortality Salience on Environmental Concern. Journal of Research in Personality, 42, 1376–1380.

Zerenler, M. ve Kuduz, N. (2013). Yeşil Pazarlama. Ankara: Nobel Yayıncılık.

AB İLERLEME RAPORLARI ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE'DE KATI ATIK YÖNETİMİNİN İNCELENMESİ

Simge DAĞIDIR
Kırıkkale Üniversitesi/İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi/Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
simgekayadagidir@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-3035-0987

Hasan YAYLI
Kırıkkale Üniversitesi/İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi/Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
hyayli@kku.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-9567-6382

Özet
Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB)'ne üyelik sürecinin başlamasıyla, tüm alanlarda olduğu gibi çevre alanında da Türkiye AB politikalarından etkilenmiştir. Türkiye'ye AB üyeliği için sunulan çevre faslı başlıklarından birini de "Atık Yönetimi" oluşturmaktadır. Hem hacim büyüklüğü hem de çok fazla türünün olması sebebiyle idare edilmesi zor olan katı atıklar, atık yönetimi içerisinde önemli bir alanı oluşturmaktadır. Bu bağlamda, bu çalışmada, Avrupa Birliği uyum sürecinde Türkiye'de uygulanan katı atık yönetim süreci, AB İlerleme Raporları çerçevesinde ele alınmıştır. AB mevzuatının Türkiye'de uygulanan katı atık yönetimine etkileri, 1998 yılı itibariyle yayınlanan AB ilerleme raporlarında yer alan katı atığa ilişkin saptamalarla ortaya konmuştur. Özellikle 1998 sonrası başlayan katı atık yönetimi uygulamaları, her ilerleme raporunda bir öncekine göre gelişim sağlamıştır. Sürdürülebilir katı atık uygulamalarının tüm gelişmiş ülkeler tarafından hedeflenmesi, Türkiye için de yeni ve köklü değişimlere ihtiyaç duyulduğu sonucunu ortaya çıkarmıştır. Değişen ihtiyaçlar ve koşullara uyum sağlamak amacıyla; katı atık yönetimi uygulamalarımız, Avrupa Birliği çevresel düzenlemelerinden doğrudan etkilenmiş, bütünleşik bir yasal mevzuat sistemi oluşturulmuştur. Sonuç olarak, stratejik metinler olarak dikkate aldığımız AB ilerleme raporlarının Türkiye katı atık yönetimini doğrudan etkilediği saptanmıştır. Bu etkiler, sürdürülebilir katı atık yönetimi çerçevesinde şekillenen sıfır atık politikalarında da açıkça görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Katı atık, Katı atık yönetimi, Türkiye'de katı atık yönetimi, AB İlerleme Raporları.

INVESTIGATION OF SOLID WASTE MANAGEMENT IN TURKEY WİTHİN THE FRAMEWORK OF THE EU PROGRESS REPORTS

Abstract
With Start of the EU accession process of Turkey, in the environmental field as in all areas Turkey it has been affected by EU policies. "Waste Management" heading, constitutes one of the environmental chapter headings presented to Turkey for EU membership. Solid wastes that are difficult to manage due to both volume size and it have many types, constitutes an important area in waste management. In this context, in this study, solid waste management process implemented in Turkey in the European Union harmonization process, has been handled within the framework of the EU Progress Reports. The effects of EU legislation to solid waste management applicable in Turkey, has been stated with the determinations on solid waste included in the EU progress reports published after 1998. Solid waste management practices that begin especially after 1998, each progress report has improved compared to the previous one. Targeting of sustainable solid waste practices by all developed countries, presented that result that there is a need for new and drastic change also for Turkey. On the purpose of adapt to changing needs and conditions; our solid waste management practices, directly affected by European Union environmental regulations, an integrated legal legislation system has been established. As a result, it has been determined that, EU progress reports, which we consider as strategic texts, which directly affected solid waste management of Turkey. These effects are also clearly seen in zero waste policies shaped within the framework of sustainable solid waste management.

Keywords: Solid waste, Solid waste management, Solid waste management in Turkey, EU Progress Reports

1. GİRİŞ

Son yüzyılda küreselleşmenin, refah seviyesinin ve kentleşmenin artışıyla toplumlarda tüketim kültürü değişmiş, bu durum yeni tüketim alışkanlıklarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Eskiden üreten kesim olan köylünün de tüketen kent ortamına girişi fabrikasyon ürünlerine teşviki artırmıştır. Artan atık miktarları çevresel kaynaklar üzerindeki baskıyı artırmıştır. Nüfus artışı, çarpık kentleşme, sanayileşme, tüketim çılgınlığı ve doğal afetler gibi nedenlerden dolayı hava, su, toprak, gürültü ve görüntü kirliliği gibi çevresel sorunlar her geçen gün daha fazla artış göstermiştir (Zeytin ve Kırlıoğlu, 2014). Bu sorunlar zaman içinde bazen yerel bazen uluslararası çözüm yolları aranarak aşılmaya çalışılmıştır. Gelişmekte olan bir ülke olarak kabul edilen Türkiye'de zamanla endüstrileşmenin ve yaşam standartlarının artmasıyla atıkta da artış meydana gelmiştir. Çeşitli üretim ve tüketim uygulamaları sonucunda oluşan, üreticisine bir fayda sağlamayan, kullanım ömrü bitmiş ve bulunulan ortamlardan uzaklaştırılmak istenen çöpler atık olarak ifade edilmektedir. Atıklar çevresel kirliliğin temel kaynağını oluşturmaktadır. Atık türleri arasında en büyük hacme katı atıklar sahiptir. "Katı atık, üreticisinin kurtulmak istediği ve toplumun huzuru ile özellikle çevrenin korunması açısından düzenli olarak bertaraf edilmesi gereken katı maddeler ve arıtma çamuru" olarak ifade edilmektedir (Zengin ve Ulutaş, 2016). Katı atık kavramı, genellikle maddenin katı halinde bulunan atıkları vurgulamakla birlikte, su veya başka bir sıvı kadar akıcı olmayan ve gaz halinde bulunmayan atıkları da kapsamaktadır. Katı atık denildiğinde ilk akla gelen genellikle evlerimizde oluşan yemek artıkları, plastik ambalaj, cam, metal vb. çöp konteynerlerine gönderilen maddelerdir.

Katı atıklar toprak, hava, su gibi çevresel kaynakları tehdit ettiği için dikkatle idare edilmesi gereken bir konudur. Katı atık yönetimi, atığın oluşumundan nihai bertarafına kadar, atıkların toplanması, azaltılması, ara depolanması, aktarılması ve taşınması, tekrar kullanımı ve geri dönüşümünün sağlanmasının, ekonomi, mühendislik, halk sağlığı ve estetik gibi açılardan değerlendirilmesi ve idari, mali, yasal, mühendislik ve planlama fonksiyonları bakımından gerçekleştirilecek bir dizi işlemi (Bilgili, 2020) ifade etmektedir.

Türkiye gelişmekte olan bir ülke olarak kabul edilmekle beraber çevre politikaları Avrupa Birliği uyum sürecinde yaptığı müzakere anlaşmalarına dayanmaktadır. Bu nedenle çevresel konularda ve özellikle katı atık yönetiminde birbiri ile uyumlu bir yasal mevzuat ve ilkeler karşımıza çıkmaktadır. Ülkemizde katı atık yönetimi 1980'ler sonrası ivme kazanmıştır. Bunun temel nedeni Avrupa Birliği (AB)'ne üyelik süreciyle birlikte politikalarda çevresel konulara ağırlık verilmesidir. Katı atık konusu AB'ye üyeliğimiz için gereken çevre faslı başlıklarından birini oluşturur. AB üyesi ülkelerde ülkelerin katı atık uygulamaları ve başarıları farklılık göstermekle birlikte genel çerçeve ile bölgesel bir standart yakalanması amaçlanır. Bu kapsamda; bu çalışmada Türkiye'de uygulanan katı atık yönetiminin AB İlerleme Raporları çerçevesinde nasıl şekillendiği ele alınmış, her bir ilerleme raporu ayrı ayrı incelenerek irdelenmiştir.

2. YÖNTEM

İlerleme Raporları, AB komisyonu tarafından üyelik başvurusunda bulunan ülkeler için yaptığı değerlendirme raporlarıdır. Türkiye için de ilk İlerleme Raporu 1998 yılında çıkarılmış olup günümüze kadar her yıl devam etmiştir. Bu çalışma kapsamında Türkiye'de uygulanan katı atık yönetimin 1998'den bu yana her yıl yayınlanan AB ilerleme raporları çerçevesinde kaydettiği ilerlemeler incelenmiştir. İncelemelerde; her ilerleme raporunda, bir önceki yılın ilerleme raporunda verilen tavsiyelerin dikkate alınıp alınmaması, kaydedilen gelişmeler veya geride kalınan konular ortaya konmuştur. Böylece Türkiye'de katı atık yönetiminin AB ilerleme raporları çerçevesinde nasıl şekillendiğinin ve gelinen son noktada katı atık uygulamalarının hangi boyutta olduğunun ortaya konması hedeflenmiştir. Ayrıca yine AB mevzuat uyumlaştırma çabaları neticesinde katı atığa ilişkin çıkarılan yasal düzenlemeler ifade edilmiş ve kronolojik olarak sıralanmıştır.

2.1. AB İlerleme Raporları Çerçevesinde Türkiye'de Katı Atık Yönetimi

Türkiye'nin Katı atık yönetimi süreci AB uyum sürecinden etkilenmiş ve özellikle 2000'li yıllardan itibaren AB direktifleri çerçevesinde yasal uyumluluk yakalanmaya çalışılmıştır. Bunun sonucunda da AB'deki çevreye ilişkin birçok yönetmelik ülkemizde de yürürlüğe konulmuştur. Katı atık yönetimine ilişkin ilk ilerleme raporuna kadar olan yasal düzenlemeler şöyledir:

- 1580 sayılı Belediye Kanunu (14.04.1930)
- 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu (24.04.1930)
- 2872 sayılı Çevre Kanunu (09.08.1983)
- 3030 sayılı Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun (27.06.1984)
- Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği (14.03.1991 ve 20814 sayılı Resmi Gazete)
- Tıbbi Atıkların Kontrolü Yönetmeliği (20.05.1993 ve 21586 sayılı Resmi Gazete)
- Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliği (27.08.1995 ve 22387 sayılı Resmi Gazete)

Görüldüğü gibi yaklaşık 70 yıllık bir süreçte katı atığa ilişkin kısmen de olsa düzenlemeler içeren sadece yedi yasal mevzuat çıkarılmıştır. İlk beş kanunda atık konusu detaylı ele alınmamış sadece görev alanına girdiği kuruluşlar ifade edilerek atığa ilişkin genel tanımlar yer almıştır. Katı atığa ilişkin daha detaylı düzenlemeler bu tarihlerden sonra AB ilerleme raporlarının etkisiyle çıkarılmıştır. Söz konusu bu raporlar aşağıda yıl bazında açıklanmıştır.

2.1.1. 1998-2020 AB İlerleme Raporlarında Katı Atık Konusu

Türkiye'nin uyum sürecine ilişkin ilk ilerleme raporu 1998 yılında yayınlanmıştır. Bu raporlar 1998-2016 yılları arasında "İlerleme Raporları" olarak adlandırılırken 2016 sonrasında "Ülke Raporu/Türkiye Raporu" isimleriyle yayınlanmıştır.

1998 Tarihli İlerleme Raporu: Söz konusu raporda katı atık ve kentsel atıkla ilgili hiçbir detay yer almamakta, yalnızca atığa ilişkin müktesebat eksikliğinden söz edilmektedir.

1999 Tarihli İlerleme Raporu: Raporda tıbbi atık kontrolü yönetmeliğinin birlik direktifine uygun olarak kısmen değiştirildiği belirtilmiştir. Böylece ilk kez atığa ilişkin bir gelişmeden söz edilmiştir. Eleştiri olarak ise atık bertaraf tekniklerinden biri olan ve çok sık kullanılan atık yakmaya ilişkin ilerleme kaydedilmediği vurgulanmıştır.

2000 Tarihli İlerleme Raporu: Atığa ilişkin müktesebat ilerlemesi olmadığı vurgulanmıştır. Ayrıca çevresel konularda kentsel atıkların toplanması hususunda Çevre Bakanlığı'na ek olarak belediyelerin de görev aldığı belirtilmiştir.

2001 Tarihli İlerleme Raporu: Atığa ilişkin müktesebatta ilerleme olmadığı belirtilmiştir. Atık yönetimi en sorunlu alanlardan biri olarak gösterilmiş, evsel atığın %93'ü yasa dışı boşaltılan ve kontrol edilemeyen atık grubunda olduğu ifade edilmiştir. Çevre Bakanlığı 800, belediyeler ise (her biri) 500 personele sahip olmasına rağmen atığa ilişkin toplama ve bertaraf görevlerinin belediyelere bırakıldığı, bu alanda personel, mali kaynak ve teçhizat eksikliğinin olduğu vurgulanmıştır. Çevre teftiş kurulları oluşturularak gereken ihmal hallerinde ceza verilmesi gerektiği, çevre politikaları konusunda belediye personelinin eğitim alması gerektiği belirtilmiştir.

2002 Tarihli İlerleme Raporu: Atık giderme konusunda yetersizlik olduğu ve önceki yıla göre atık yönetimi konusunda ilerleme kaydedilmediği ifade edilmiştir. Çevre denetim yönetmeliğine göre her şirketin atıkları hakkında veri sağlaması gerektiği ve denetim raporu hazırlaması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca Çevre Denetim Müdürlüğünün merkezi düzeyde kurulduğu, atık yönetimi konusunda çabanın artırılması gerektiği ifade edilmiş. Atık yönetimi mevzuat açısından uyumlu olsa da uygulama açısından eksiklikler olduğu belirtilmiş ve sektöre yeterli mali kaynak gönderilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

2003 Tarihli İlerleme Raporu: Atık yönetimi gibi çevresel konularda AB standartlarının kabulü karşısında teknik ve mali desteğin sağlanacağı vurgulanmıştır. Atık yönetimi mevzuatı uyumlu olsa da

iç hukuka uyumlaştırma konusunda daha çok çaba gerektiği ve sektöre mali kaynak sağlanması gerektiği ifade edilmiştir. Atık yönetimi konusunda sınırlı bir ilerleme kaydedildiği vurgulanmıştır.

2004 Tarihli İlerleme Raporu: Ambalaj atıkları direktifinin iç hukuka aktarılmadığı eleştirilmiş, atık yönetiminde şu gelişmelerin kaydedildiği belirtilmiştir: Akdeniz'de zararlı atıkların sınır ötesi hareketine dair kanun kabul edilmiştir. Ayrıca ambalaj atığı, hafriyat toprağı, inşaat ve yıkıntı atıkları kontrolü, atık yağlar, liman ve barınak atıkları toplama tesisleri, pil ve akümülatörlere ilişkin mevzuat kabul edilmiştir. Atık yönetiminde mevzuat bir derece gelişmiş olsa da ulusal strateji ve atık yönetim planının hazırlanması gerektiği ifade edilmiş, atık yönetiminin üzerinde en fazla çalışılması gereken konulardan biri olduğu vurgulanmıştır.

2005 Tarihli İlerleme Raporu: Atık yönetiminde sınırlı ilerlemenin kaydedildiği, atık yönetiminin iç hukuka aktarılmasında bazı gelişmeler olduğu ifade edilmiştir. Bu gelişmeler: tıbbi atıkların kontrolü tüzüğü, katı atıklara yönelik bir uygulama yönetmeliği, zararlı atıklara ilişkin çıkarılan bir uygulama yönetmeliğidir. Direktiflerin iç hukuka yansıtılması konusunda atık yönetim mevzuatının ileri düzeyde olduğu, elektrik ve elektronik atıklara ilişkin mevzuatın hazırlık aşamasında olduğu vurgulanmıştır. Toprağa gömme ve atık yakmaya ilişkin direktiflerin iç hukuka tam olarak aktarılması için ilave çaba gerektiği ifade edilmiştir. Genel olarak uygulama yönünde daha çok çaba gerektiği ve ulusal atık yönetim planının kabul edilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

2006 Tarihli İlerleme Raporu: Müktesebat aktarımının ileri bir düzeyde olduğu, atık çerçeve direktifinin ileri düzeyde uyumlu olduğu ve tehlikeli atık direktifinin mevzuata aktarıldığı belirtilmiştir. Düzenli depolama, atıkların yakılması gibi konularda daha fazla uyumlaştırmaya ihtiyaç duyulduğu, önceki raporda da vurgulanan ulusal atık yönetim planının oluşturulması gerektiği ifade edilmiştir.

2007 Tarihli İlerleme Raporu: Atıktan enerji elde etme konusunun AB ile uyumlaştırılması gerektiği, kullanılmış lastik ve atık madde ithalatının kontrolüne ilişkin bir genelgenin kabul edildiği, ancak düzenli depolama ve atık yakmaya yönelik hiç ilerleme kaydedilmediği belirtilmiştir. Ayrıca ulusal atık yönetim planı hala oluşturulmadığı için eleştirilmiştir.

2008 Tarihli İlerleme Raporu: Ulusal atık yönetim planının hala oluşturulmamış olması eleştirilmiştir. Kullanım ömrü dolan araçlarla elektrik-elektronik atıklara ilişkin ilerlemenin de çok az olduğu, atıkların üzerine toprak doldurmaya ilişkin hiç ilerleme olmadığı ve genel olarak kısmen bir ilerlemenin olduğu belirtilmiştir.

2009 Tarihli İlerleme Raporu: Ambalaj atıkları konusunda birlik mevzuatına daha fazla uyum sağlandığı, atıkların düzenli depolanmasına yönelik bir ilerleme kaydedilmediği belirtilmiştir. Atık yakma direktiflerine uyum sağlanmış, ancak genel anlamda iç hukuka aktarım ve uygulama seviyesinin düşüklüğü ifade edilmiştir.

2010 Tarihli İlerleme Raporu: Atık yakma yönetmeliği kabul edilmiş, atık yönetiminde iyi düzeyde ilerleme sağlandığı ifade edilmiştir. Türkiye'nin 2009-2013 için ulusal atık yönetim planını kabul ettiği, tehlikeli atık kontrolü, gemilerden atık alınması ve atık kontrolüne ilişkin mevzuatın müktesebata uygun olarak değiştirildiği vurgulanmıştır. Ayrıca atığın düzenli depolanmasına ilişkin mevzuatın kabul edildiği belirtilmiştir.

2011 Tarihli İlerleme Raporu: Gemilerden atık alınması konusunun daha yakından denetlenmesi gerektiği, katı atık, atık madde yakılması, ambalaj atıkları ve ömrünü tamamlamış atık araçların denetimiyle ilgili mevzuatın kabul edildiği ifade edilmiştir. Atık yağlardan enerji kazanımı, tehlikeli tıbbi atıklar gibi bazı atıkların depolanmasının AB standartlarına getirilmesi ve farklı kategorilerdeki atıkların ayrı ayrı toplanması için çaba sarf edildiği vurgulanmıştır. Ancak Türkiye'nin AB Atık Çerçeve Direktifi ile uyumlu ulusal, bölgesel, yerel atık yönetim planı hazırlanması gerektiği belirtilmiştir.

2012 Tarihli İlerleme Raporu: Elektronik atıkların kontrolüne ilişkin mevzuatın kabul edildiği ifade edilmiştir. Düzenli depolama tesislerinin AB standartlarına getirildiği ve tehlikeli atık yönetmeliğinin iyileştirilme çabalarının devam ettiği, ayırma ve geri dönüşüm kapasitesinin artırıldığı belirtilmiştir. Ancak AB Çerçeve Direktifinin gerekliliklerinin hala yapılmadığı eleştirilmiştir.

2013 Tarihli İlerleme Raporu: Düzenli depolama tesislerinin AB standartlarına getirilme çabalarının sürdüğü, ancak ayırma ve geri dönüşüm kapasitelerini artırma çabalarında kayda değer ilerleme olmadığı ifade edilmiştir. AB çerçeve direktifinin gerekliliklerinin hala yerine getirilmediği vurgulanmıştır.

2014 Tarihli İlerleme Raporu: Düzenli depolama tesislerinin AB standartlarına getirilme çabalarının hala devam ettiği vurgulanmış, ayırma, geri dönüşüm ve tıbbi atıklara ilişkin kapasitenin artırıldığı belirtilmiştir. Ayrıştırarak toplama ve biyolojik olarak parçalanabilirliğin azaltılması konusunda daha çok çalışılması gerektiği ifade edilmiştir. AB çerçeve direktifinin gerekliliklerinin hala yerine getirilmediği ifade dilmiştir.

2015 Tarihli İlerleme Raporu: Tarımsal atık ve inşaat atıkları hakkında daha fazla istatistiksel veriye ihtiyaç duyulduğu ifade edilmiştir. Çevre mevzuatı uyumlu olsa da atık yönetiminde uygulamanın yetersiz olduğu vurgulanmış, atık arıtma tesislerinin AB standartlarına getirilme çabalarının tamamlanmadığı, çabaların devam ettiği belirtilmiştir. Ayırma, geri dönüşüm, tıbbi atıkların arıtılması ve tehlikeli atıkların geri dönüşümüne yönelik kapasitenin artırıldığı fakat atığın ayrıştırılarak toplanması ve biyolojik olarak parçalanabilen atığın azaltılması konusunda hala yetersizlik olduğu belirtilmiştir. AB çerçeve direktifiyle uyumlu bölgesel uygulamaların yetersiz olduğu, Yüksek Planlama Kurulu tarafından Aralık 2014'te ulusal strateji ve eylem planının kabul edildiği ifade edilmiştir.

2016 Tarihli Türkiye Raporu: Tarımsal ve inşaat atıklarına yönelik verisel ilerlemenin hala sağlanamadığı ifade edilmiştir. Atık yönetimi ve endüstriyel kirlenmeyi önleme uygulamaları hala zayıf olduğu yönünde eleştirilmiştir. Atık yönetimi mevzuatının doğru olarak uygulanması gerektiği ayrıca atık oluşumunu teşvik edici ve atık oluşumunu önleyici ekonomik araçların sınırlı kaldığı, yerel ve bölgesel düzeyde atık yönetim planlarının hala hazırlanmadığı ifade edilmiştir.

2017 Tarihli Türkiye Raporu: 2017 yılında AB komisyonunun aldığı kararlar neticesinde bu yıl için ilerleme raporunun yayınlanmayacağı ifade edilmiştir. Türkiye'nin üyelik sürecinin canlandırılması gerekçesiyle 2018 yılı Nisan ayına kadar süre verilmiştir.

2018 Tarihli Türkiye Raporu: Daha fazla tarımsal ve inşaat verisine ihtiyaç duyulduğu, atık yönetimi uygulamalarının hala zayıf olduğu vurgulanmıştır. Stratejik planlama, büyük yatırımlara ve idari kapasitenin geliştirilmesine ihtiyaç olduğu belirtilmiştir. Komisyon 2016 yılındaki tavsiyelerini yinelemiştir. Atık çerçeve direktifine uygun yerel düzeyde atık yönetim planlarının hazırlanmasına devam edildiği belirtilmiştir.

2019 Tarihli Türkiye Raporu: Atık istatistikleri mevcut olup tarımsal ve inşaat alanındaki atıklara ilişkin veriye ihtiyaç olduğu ifade edilmiştir. Atık yönetiminde bazı ilerlemelerin kaydedildiği vurgulanmıştır. Bu ilerlemeler; sıfır atık yaklaşımının benimsenmesi, doğal kaynakların verimli kullanımı, düzenli depolamanın azaltılması, geri dönüşümü ve yeniden kullanımı artırmayı hedefleyen bir stratejinin benimsendiğidir. Hafif plastik poşetlerin ücretsiz dağıtımının yasaklanmasına ilişkin yasanın Ocak 2019'da yürürlüğe girdiği ve kamuoyu tarafından ilgi gördüğü belirtilmiştir. Atık arıtma tesislerinin AB standartlarına getirilme çabalarının devam ettiği ifade edilmiştir. Atıkların ayrıştırılması, geri dönüşümü, tıbbi atıkların arıtılmasına ilişkin uyum ve kapasitenin artırıldığı, yerel ve bölgesel atık yönetim planlarının hala uygulanmadığı, uygulanması gerektiği vurgulanmıştır. Atık geri dönüşümünü teşvik eden ekonomik araçlar gelişme göstermiş olsa da sınırlı kaldığı belirtilmiştir.

2020 Tarihli Türkiye Raporu: İnşaat atıklarına ilişkin hala veri eksikliği olduğu ve giderilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Öte yandan bazı ilerlemeler olduğu belirtilmiştir. Bu ilerlemeler; atık yönetimine ilişkin mevzuatın AB müktesebatıyla kısmen uyumlu olduğu, Türkiye atık yönetiminde sıfır atık yaklaşımını, doğal kaynakların verimli kullanılmasını, düzeli depolamanın azaltılmasını, geri dönüşümün teşvik edilmesini, yeniden kullanımın teşvik edilmesi stratejilerinin benimsediği şeklinde ifade edilmiştir. Ayrıca plastik poşetlerin ücretlendirilmesi, Temmuz 2019'dan itibaren belediyeler, binalar ve yerleşim alanları için benimsenen ve 2023'e kadar tamamlanması beklenen sıfır atık politikası ve 2021'e kadar plastik şişeler için depozito uygulaması kaydedilen diğer ilerlemeler arasında sayılmıştır. Atık arıtma tesislerinin AB standartlarına getirilmesi çabalarının devam ettiği vurgulanmıştır. Atıkların ayrıştırılması, geri dönüştürülmesi ve tıbbi atıkların arıtılmasına yönelik uyum ve kapasitenin artırıldığı ifade edilmiştir. Yerel ve bölgesel düzeyde atık yönetim planlarının

benimsenmesi gerektiği, atıkların geri dönüşümünü ve oluşumunu önleyici teşviklerin gelişme gösterdiği ancak sınırlı kaldığı belirtilmiştir.

Görüldüğü gibi 1998'den 2020'ye kadar geçen 22 yıl boyunca kanun ve yönetmelikler kapsamında birçok gelişim sağlanmıştır. Bu süreçte çıkarılan yönetmelikler şunlardır:

- ❖ Atık Yağların Kontrolü Yönetmeliği (21.02.2004 ve 25353 sayılı Resmi Gazete)
- ❖ İnşaat ve Yıkıntı Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği (18.03.2004 ve 25406 sayılı Resmi Gazete)
- ❖ Ambalaj ve Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği (30.07.2004 v 25538 sayılı Resmi Gazete)
- ❖ Atık Pil ve Akümülatör Kontrolü Yönetmeliği (31.08.2004 ve 25744 sayılı Resmi Gazete)
- ❖ Atık Pil ve Akümülatör Kontrolü Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (03.03.2005 ve 25744 sayılı Resmi Gazete)
- ❖ Atık Yönetimi Genel Esaslarına İlişkin Yönetmelik (05.07.2008 ve 26927 sayılı Resmi Gazete)
- ❖ Atıkların Düzenli Depolanmasına Dair Yönetmelik 26.03.2010 ve 27533 sayılı Resmi Gazete)
- ❖ Atık Yönetimi Yönetmeliği (02.04.2015 ve 29314 sayılı Resmi Gazete)
- ❖ Sıfır Atık Yönetmeliği 12.07.2019 ve 30829 sayılı Resmi Gazete)

Türkiye'nin katı atık yönetimi mevzuatının AB ilerleme raporlarından yüksek oranda etkilendiği açıktır. Türkiye, ele alınan 1998 yılından günümüze kadar atık yönetimi alanında önemli gelişmeler kaydetmiştir.

3. SONUÇ

Çıkarılan ilk rapordan itibaren yol gösterici ve tavsiye niteliğinde olan ilerleme raporları, ülkemiz açısından nasıl bir rota izlenmesi gerektiği yönünde yardımcı olmuştur. Çoğu üyesi gelişmiş ülkelerden oluşan Avrupa Birliği'nin kendi ülkelerinde benimsediği atık politikaları ve atık mevzuatını tavsiye olarak sunduğu göz önüne alınırsa, Türkiye'nin de bu alanlarda çağın koşullarını yakalamaya çalıştığı ve belli standartları yakalama çabasında olduğu aşikârdır. Raporların bulunduğu tavsiyeler genel olarak incelendiğinde; yasal mevzuatın uyumlaştırılması gerektiği, AB için önem arz eden bilgi ağı olan istatistiksel veri sağlama konusu, atık işleme, bertarafı, gömme ve yakma gibi işlemlerden oluşan aşamalarda yakalanması gereken standartlar, ulusal, bölgesel ve yerel atık yönetim planlarının oluşturularak uyum sağlanması gerektiği, özel nitelikli atıklara yönelik düzenlemelerin çıkarılması gibi konular çoğunlukla ifade edilmiştir. Türkiye'nin geldiği son nokta dikkate alındığında yasal mevzuatın tamamlanmasının yanında, sıfır atık yaklaşımı, depozito uygulaması gibi çevreci yaklaşımların katı atık yönetimini etkisi altına aldığı görülmektedir. Bu durumda her yıl eksileri ve artıları ile ülkemizin katı atık politikasında, bu raporların atık yönetimini ele alan kısımlarının belirleyici ve yol gösterici nitelikte olduğu görülmektedir. Türkiye'nin giderek daha ekolojik yaklaşımları benimsemekte ve bu politikaların önümüzdeki yıllarda artarak devam edeceği düşünülmektedir. AB ilerleme raporlarına kadarki yaklaşık 70 yıllık süreçte katı atığa ilişkin sadece yedi yasal düzenleme yapılmış iken AB ilerleme raporları sonrasındaki 22 yıllık süreçte dokuz yönetmeliğin çıkarılması bu raporların Türkiye'de katı atık politikalarında ne denli etkin olduğunun bir göstergesidir. Sonuç olarak, AB ilerleme raporlarının Türkiye katı atık politikaları üzerinde büyük bir etkisi olmuştur.

4. TARTIŞMA

Hane halkının faaliyetleri ve ticari uygulamalar sonucunda üretilen atığın doğru kontrol edilmesi, daha sürdürülebilir yollara doğru ilerleyen şehirler ve ülkeler için anahtar bir faktördür. Vatandaşları teşvik eden bir mali düzenleme veya ceza uygulamaları yoluyla kazandırılabilecek olan katı atık yönetiminde azaltma ve geri dönüşüm yöntemleri, benimsenmesi gereken politikalar arasındadır. Ülkemiz

açısından geri dönüşüm, geri kazanım, atıkların kaynakta azaltılması ve sürdürülebilirlik konusunda gelişmeler kaydedilse de, büyük eksikliklerin olduğu su götürmez bir gerçektir. Son yıllarda çevreci yaklaşımların politika alanlarımızı da etkilemesiyle "Sıfır Atık Politikası" gibi uygulamalar ön plana çıkmıştır. Sıfır atık çerçevesinde geliştirilen yeniliklerden biri de depozito iade sistemidir. 2021 yılından itibaren zorunlu olacak olan bu sistem ile en azından depozitolu ürünlerin geri dönüşüm oranı artacak ve çevreye verilen zararı azalacaktır. Buna benzer uygulamalarla ülkemiz açısından katı atık yönetimi daha verimli ve daha çevreci boyutlara ulaşabilecektir.

Gelişmiş ülkelerde uygulanan atıkların ayrıştırılarak toplanması işlemi katı atık hizmetlerinin daha etkin sunulmasını sağlamaktadır. Ülkemizde atıklar kaynağında karışık olarak toplanmakta ve atıkların diğer süreçlerde değerlendirme ihtimali zorlaşmaktadır. Kaynakta iyi bir ayırım programı için toplum desteği şarttır. Bu destek; programın toplum ve katılımcılara uygunluğu, toplumun çevresel davranışlarının ve eğilimlerinin durumu ve atık yönetimine bakış açısı gibi faktörlere bağlıdır (Demirbağ ve Güngörmüş, 2012). Başarılı bir katı atık yönetim süreci ancak vatandaşın bilinçli bir katılım sağlaması ile mümkün görünmektedir.

İlerleme raporlarında sürekli vurgulanan ulusal, bölgesel ve yerel bir atık yönetim planının uygulanması gerekli ve önemlidir. Ulusal atık yönetimi planı oluşturulmuş olsa da uygulamanın başarılı olabilmesi için yerel düzeyde de bir katılım ve örgütlenme sağlanmalıdır. Atıktan enerji kazanımı, vahşi atık depolama yönteminin tamamen terk edilmesi ve geri dönüşüm gibi çevresel uygulamaların ülke çapında teşvik edilmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

AVRUPA KOMİSYONU (1998), AB İlerleme Raporu, Cardiff, GALLER.
AVRUPA KOMİSYONU (1999), AB İlerleme Raporu, Helsinki, FİNLANDİYA.
AVRUPA KOMİSYONU (2000), AB İlerleme Raporu, Helsinki, FİNLANDİYA.
AVRUPA KOMİSYONU (2001), AB İlerleme Raporu, Brüksel, BELÇİKA.
AVRUPA KOMİSYONU (2002), AB İlerleme Raporu, Ankara, TÜRKİYE.
AVRUPA KOMİSYONU (2003), AB İlerleme Raporu, Ankara, TÜRKİYE.
AVRUPA KOMİSYONU (2004), AB İlerleme Raporu, Brüksel, BELÇİKA.
AVRUPA KOMİSYONU (2005), AB İlerleme Raporu, Brüksel, BELÇİKA.
AVRUPA KOMİSYONU (2006), AB İlerleme Raporu, Brüksel, BELÇİKA.
AVRUPA KOMİSYONU (2007), AB İlerleme Raporu, Brüksel, BELÇİKA.
AVRUPA KOMİSYONU (2008), AB İlerleme Raporu, Brüksel, BELÇİKA.
AVRUPA KOMİSYONU (2009), AB İlerleme Raporu, Brüksel, BELÇİKA.
AVRUPA KOMİSYONU (2010), AB İlerleme Raporu, Brüksel, BELÇİKA.
AVRUPA KOMİSYONU (2011), AB İlerleme Raporu, Brüksel, BELÇİKA.
AVRUPA KOMİSYONU (2012), AB İlerleme Raporu, Brüksel, BELÇİKA.
AVRUPA KOMİSYONU (2013), AB İlerleme Raporu, Brüksel, BELÇİKA.
AVRUPA KOMİSYONU (2014), AB İlerleme Raporu, Brüksel, BELÇİKA.
AVRUPA KOMİSYONU (2015), AB İlerleme Raporu, Brüksel, BELÇİKA.
AVRUPA KOMİSYONU (2016), AB Türkiye Raporu, Brüksel, BELÇİKA.
AVRUPA KOMİSYONU (2018), AB Türkiye Raporu, Strazburg, FRANSA,
AVRUPA KOMİSYONU (2019), AB Türkiye Raporu, Brüksel, BELÇİKA.
AVRUPA KOMİSYONU (2020), AB Türkiye Raporu, Brüksel, BELÇİKA.
BİLGİLİ, M. Y. (2020), Katı Atık Yönetiminde Bazı Kavramlar ve Açıklamaları, *Avrasya Terim Dergisi,* 8(2), 88-97.
DEMİRBAĞ, B. C., GÜNGÖRMÜŞ, Z. (2012), Bireylerin Evsel Katı Atık Yönetimine İlişkin Bilgi ve Davranışları, *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi,* 1(3), 127-137.
ZENGİN, E., ULUTAŞ, K. (2016), Büyükşehir İlçe Belediyelerinde Evsel Katı Atık Ücret Tarifelerinin Belirlenmesi ve Uygulanması, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi,* 6(11), 26-42.
ZEYTIN, M., KIRLIOĞLU H. (2014), Çevre Yönetim Sistemi ve Yerel Yönetimler, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 2(5),

SAAS APPLICATIONS ON CUSTOMER EXPERIENCE MANAGEMENT

Nihat Tavşan
Piri Reis University, Faculty of Economics and Administrative Sciences,
Department of International Trade and Business
antavsan@pirireis.edu.tr

Cem Duran
Istinye University, Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences,
Department of Information Management Systems
cduran@istinye.edu.tr

Abstract
Customer Experience (CX) has become a top concern of business executives worldwide and is considered a key determinant of long-term corporate success. Although numerous books and research papers have been written on the topic, knowledge about CX's nature and agreement on current best practices remains limited (De Keyser et al., 2015). In this age of technology, we get significant support from technology in nearly every aspect of life. Technology also enables companies to collect information about customers and provides the ability to track their purchases in order to understand their habits and areas of interest. This paper aims to investigate SaaS (Software-as-a-Service) and explore how it can be used to support and improve the customer experience. This study also aims to clarify the root cause of customer loss along the current customer journey and to suggest practical ways to increase customer retention.

Keywords: Customer Experience, Customer Experience Management, SaaS (Software-as-a-Service), Customer Loyalty.

MÜŞTERİ DENEYİMİ YÖNETİMİNDE SaaS UYGULAMALARI

Özet
Müşteri deneyimi (CX), dünya çapında işletme yöneticilerinin en önemli endişesi haline gelmiştir ve uzun vadeli kurumsal başarının temel belirleyicisi olarak kabul edilmektedir. Konuyla ilgili çok sayıda kitap ve araştırma makalesi yazılmış olmasına rağmen, CX'in doğası ve mevcut en iyi uygulamalar hakkında bilgiler sınırlı kalmaktadır (De Keyser ve diğerleri, 2015). Teknoloji, müşterilerimiz hakkında bilgi almamızı sağlamakta, onların alışkanlıklarını, ilgi alanlarını anlama ve takip etme yeteneği sağlamaktadır. Bu araştırma, müşteri deneyimini desteklemek ve iyileştirmek için SaaS (Hizmet olarak Yazılım) çözümlerini araştırmayı amaçlamaktadır. Bu çalışma aynı zamanda mevcut müşteri yolculuğunda müşterinin kaybının temel nedenlerini incelemeyi ve müşteriyi elde tutma oranını artırmaya yönelik yöntemler önermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Müşteri Deneyimi, Müşteri Deneyimi Yönetimi, SaaS (Hizmet olarak yazılım)

1. INTRODUCTION

There has been a flood of academic research focusing on the customer experience in recent years. It has been recognized that for businesses to survive, they need to know how to grab customers' attention, meet their needs and turn them into loyal customers. In order to do this, companies have to satisfy customers by providing a great customer experience (Bloemer and Kasper, 1994). Targeted actions, such as removing barriers, building trust, guaranteeing customer satisfaction, and providing value through service and price have all been identified as effective ways to increase customer retention. Each company must understand these factors and determine its own path because the relationship between customer satisfaction and loyalty has been proven to differ across industries (Gronholdt et al., 2000).

Emerging from this shift in business focus is a new industry that smartly uses cloud technology to manage the data: Software-as-a-Service (SaaS). Not surprisingly, SaaS has shown significant growth in recent years (Report, 2017).

1.1. Customer Experience

Customer experience has ended up becoming a key differentiator for today's pioneer brands, with companies in all sectors hurrying to develop and enhance their customer experience programs. Companies must create a long-term customer experience and be willing to appropriate valuable time and assets if they want to provide the most memorable purchasing experience for their customers.

Customer Experience (CX) started as an extension of Customer Relationship Management (customer relationship management). The gold standard for many years; at some point, it was realized that customer relationship management could not effectively manage all customer interactions. Companies recognized that customers are not rational decision-makers who sometimes made irrational decisions (Holbrook and Hirschman 1982). Other factors affect the customer's interest and buying habits—some of them are emotional—and companies needed to figure out what they were. Soon marketers separated "Customer Experience" from "Customer Relationship Management" because it allowed them to delve deeper into customer motivations. Thus, CX became a separate entity.

Several researchers (Pine and Gilmore 1998 and 1999, Shaw and Ivens 2002, Prahalad and Ramaswamy 2004, Meyer and Schwager 2007, Lemon ve Verhoef 2016) have made the point that customer experience will provide a new means of competition. Providing an impressive customer experience is also essential because it directly impacts customer satisfaction (Liljander and Strandvik 1997), delivers customer loyalty (Pullman and Gross 2004), supports the brand (Grace and O" 'Cass 2004, Berry and Carbone 2007), and establishes emotional bonds between customers and the brand (Pullman and Gross 2004).

1.2. Customer Loyalty

If a customer is buying products from the same company over a long period of time, it is defined as customer loyalty. To provide customer loyalty, the company must meet or exceed customer expectations for all aspects of customer interaction.

Customer loyalty is something that all companies ought to yearn for: The point of being a for-profit company is to drive up revenue by pulling in and retaining customers who cheerfully purchase the company's products and services. Customer loyalty is the result of a well-designed, interactive customer experience. Companies should comprehensively evaluate all processes that touch their customers and improve them to get positive feedback, fostering loyal customers. This should be a never-ending process since millions of different types of customers have very personal responses to each point along the customer experience journey.

1.3. SaaS

First, companies must understand what SaaS is and how it works. SaaS stands for "Software-as-a-Service." It is a software distribution model that utilizes cloud technology. Instead of downloading software locally onto a personal computer (client-based applications), this program is hosted by a third-party provider and is a web-based application. Users access the application over the internet through a web browser. SaaS is a type of cloud computing similar to Infrastructure-as-a-Service (IaaS) and Platform-as-a-Service (PaaS). Most people use SaaS in their daily activities, although they may not be aware of this term. SaaS is usually sold via a license or subscription model. SaaS resembles a blank canvas that an artist paints. It can be used as a platform for a variety of applications. In this case, it is being used to make Customer Experience software and the resulting customer data available company-wide. Because it utilizes the cloud, this software is not limited to what individual computers on-site can handle.

1.4. CX SaaS Industries

There are giant vendors in the digital customer experience market that provide modules for specific customer experience purposes. Local solutions are also available. Companies often have difficulty deciding which vendor they should use. Most specialists prefer the larger well-known vendors, and they offer valid arguments for doing so. Those arguments fall into the following six categories:

1.4.1. Security

Security is the most critical concern for most companies because of regulations about customer information privacy. Many who use SaaS would likely not withstand an information breach. If there were a severe breach, they risk that their shareholders would bail, inevitably putting them out of business. The phenomenon explains why some companies have entire departments dedicated solely to cybersecurity. Some have been known to hire "ethical" programmers to hack into their systems in an effort to remain ahead of the "non-ethical" programmers. Smaller companies usually do not have the resources to deal with such a dangerous threat to their customers' privacy from external sources. Thus, it makes sense to choose well-known vendors that have a solid reputation for maintaining SaaS security.

1.4.2. Portfolio

The well-known CX SaaS vendors provide tried-and-proven portfolios containing modules for each aspect of the customer experience. This is an excellent starting point for companies to implement a set of customer experiences that work. Each module can be adapted to the specific needs of the company and to the particular approach they want to take with their customers. If one of the preset stages in the customer experience does not fit the needs of the company, it can be skipped without disturbing the rest of the CX journey or disrupting the flow of customer data being collected. New modules can also be inserted and integrated as needed.

1.4.3. Connectivity

These modules have numerous interfacing options, including ever-expanding capabilities for out-of-the-box integration without the need to code anything. If the application-holders wish to code, they can insert pre-configured coding that seamlessly interfaces with the existing modules to create a powerful CX journey for the customer that is unique to that company.

1.4.4. Scalability

Cloud applications are scalable, which is a good thing for companies involved in global commerce. Inevitably, there will be busy times, anticipated and unexpected, when the volume of data suddenly increases. Thus, it is reassuring to know that a system like SaaS can handle the added load. Moreover, as the company grows, these cloud applications are able to grow with the company, eliminating the necessity of purchasing and installing a new, larger-capacity system.

1.4.5. Roadmap

One of the beneficial features that SaaS applications offer is a flexible "Roadmap" for the company to follow. One of the most common complaints of non-cloud applications is that they are cumbersome, and it is almost impossible to adjust the forecasting plan to fit the current reality. The roadmap is set in stone, and if the company's production or sales slows or speeds up, there is no practical way to revise the roadmap to fit the circumstances that the company is facing. Every company needs the kind of flexibility that SaaS offers if they are going to project future sales and plan years in advance for future growth.

With CX SaaS applications, this roadmap has a much more immediate use. It can be used to lay out all the contact points between the customer and the company's brand. This makes it much easier to track and evaluate how significant each step of the process is and, because the roadmap can be adjusted, corrections and changes can be made to further improve the customer's actual experience.

1.4.6. Software Use Licenses

Companies using SaaS applications need to purchase one or more licenses. SaaS licenses provide permission to use the cloud software and are usually subscription-based. As such, they offer several plans that can accommodate a range of company needs and financial situations. Companies can select the plan that best fits their business, customer base, and priorities. It is critical that licensing payments and renewals are kept up with since the company's very survival depends on continual access to the SaaS cloud application. The above arguments support why companies concerned about providing the best customer experience should always consider global SaaS vendors when purchasing SaaS and how companies benefit because of this choice.

2. RESEARCH METHODOLOGY

For this project, an exploratory, investigative approach was chosen instead of a descriptive or explanatory design. The exploratory investigation points to discovering what is happening and picking up on new experiences and then observing the benefits of those experiences. This study aims to figure out the impacts of customer interactions with the brand on customer experience in digital services and how this could be better managed when customer experience (CX) is tracked using SaaS. Since several vendors are offering SaaS to the customer experience market, we also aimed to understand precisely what these vendors provide to companies, learn more about the SaaS platform, and see how effectively their SaaS systems respond to customer feedback.

2.1. Research Model and Hypothesis

When we examined companies that use SaaS to provide leading customer experience services, we identified seven distinct functions at play: Marketing, Sales, E-Commerce, customer relationship management , Social Media, Pricing, and Cloud Data.

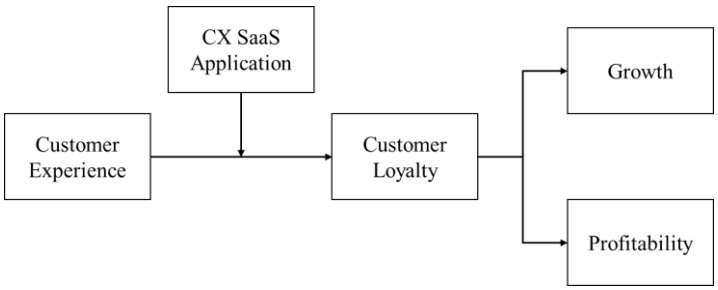


Figure 1.1. Proposed Research Model

In our study, we aimed to evaluate how SaaS works as a platform and to examine the effects of these seven functions on customer experience and, consequently, on their contribution to customer loyalty. Customer loyalty results from positive and meaningful customer experience, which is the most important determining factor in company profitability and growth (see figure 1.1.). All of these functions can be evaluated under the customer experience SaaS umbrella. Moreover, they each contribute to or detract from customer loyalty, depending on how well they fulfill their purpose. In the remaining part of the research model section, we will evaluate these functions and their contribution to customer loyalty.

2.2. The Role of SaaS Products

SaaS products support a company in several functions. The findings in the literature review have showed that SaaS products supports; marketing management, sales management, e-commerce management, customer relationship management and social media management functions of a company through various aspects.

2.2.1. Marketing Management Function

To understand SaaS-supported marketing activities, it is crucial to be familiar with the SaaS products on the market. This section will examine these essential SaaS products and what data these products provide that enable a brand to measure marketing performance.

2.2.1.1. Google Analytics: The Google Analytics tool helps site owners get to know details about the visitors to their website. This information lets them understand the audience's expectations. Armed with this data, the site owners can then develop or create fresh content that appeals to the visitors' interests. It also helps the company take the right steps for promotional and advertising campaigns.

2.2.1.2 Hootsuite: Hootsuite is a platform-management tool. With it, a company can automate and manage several social media accounts at once, saving time and money. Facebook, Twitter, Linkedin, Google+, and other popular platforms can all be managed from a single dashboard.

2.2.1.3 Wistia: Wistia can be a good YouTube alternative. It is a platform for businesses only. On the free plan, each company can upload a maximum of three videos per month. With videos being such an integral part of content marketing, Wistia is a handy and cost-effective tool to keep a company relevant.

2.2.1.4 Optimizely: Optimizely is one of the most widely used global tools for A/B testing. In a website or mobile application, A/B Testing, which is often called split testing, allows a company to measure the effectiveness of their customer interactions. They do this by presenting a segment of users with two different versions of the same web page and then comparing the responses. The goal is to determine which variation produces more conversions.

2.2.1.5 GoToMeeting: GoToMeeting is quickly becoming a favorite tool for teleconferences, online meetings, and even sales shows. GoToMeeting is highly flexible. It allows for screen-sharing and is encrypted so that the meetings are secure.

2.2.1.6 BuzzSumo: BuzzSumo, the editor's new favorite, is a life-saving tool for content discovery, idea generation, and competitive analysis. With BuzzSumo, a company can receive reports and exchange ideas on any subject at various time intervals.

2.2.1.7 HotJar: Hotjar can be considered the "online voice" of users. By evaluating visitors' behavior on the company's website through analysis and feedback filters, Hotjar offers suggested actions that the company can take to improve its site's user experience, enhance site performance, and increase conversion rates.

2.2.1.8 Qualaroo: Qualaroo allows a company to optimize its site by providing targeted website surveys that gather and analyze what the customer is thinking and feeling. These surveys can be pushed at customers at any point during their CX journey, with the flexibility to adjust as needed. Qualaroo also offers companies tools for reporting and analyzing customer feedback

2.2.1.9 HubSpot: HubSpot is an online service that can manage a firm's digital marketing processes from a single-center; It contains nearly all the tools a company might need from content creation to leads to campaigns and conversion. Founded in 2006, it is proven to be very dependable and is recognized as one of the leaders in today's marketing methodology. HubSpot integrates easily with a wide range of customer management systems.

2.2.2. Sales Management Function

Because of SaaS's applied sales features, it is possible to interact more effectively with potential customers, communicate with the sales team, and centrally control every step of sales transactions, including phone calls and e-mails.

An example is Salesforce. This is one of the most popular customer relationship applications in the world. Salesforce Customer Platform includes sales force automation, customer service, support applications, marketing automation, partner management, business intelligence, application development, Internet of Things (IoT), integration, and cloud services. Salesforce customer relationship management solutions are used by more than 150,000 companies worldwide. These companies include Coca-Cola, Philips, GE, and Fortune 500 companies.

2.2.3. E-Commerce Management Function

The use of SaaS for e-commerce solutions provides tremendous advantages for companies, the most important being the availability of infrastructure. Included are a variety of customizable themes, shopping carts and vendors ready for use and able to be integrated with other SaaS applications. As such, it is possible to create an online sales presence and make it ready for use quickly.

2.2.4. Customer Relationship Management Function

The year 2000 was a crucial turning point for customer relationship management . In 1999, Salesforce introduced customer relationship management software that utilized the cloud and became a SaaS methodology prototype. In less than five years, Microsoft's customer relationship management had become a bundle of software. The internet turned the world into a small village, and a massive business market emerged. The new generation of consumers did not have the same shopping habits as older ones: Actively accessing the internet, these new consumers suddenly had thousands of choices at the click of a mouse, so competition became fierce. As companies realized that their customers' tastes, habits, and cultural expectations had also changed, effective customer relationship management became a must-have solution.

Since then, the expectations that both customers and companies have of customer relationship management have become very different. Fortunately, it is possible to meet these expectations with SaaS applications. SaaS offers a much easier platform for implementing customer relationship management coupled with SaaS because this hybrid has the infrastructure to provide service from every environment and platform. Based on these advantages, the largest market in the SaaS category is customer relationship management . The market size of the customer relationship management SaaS market as of 2016 was over $5.8 billion.

2.2.5. Social Media Management Function

As mentioned previously, several applications are on the SaaS platform, which also supports the companies' social media management. Today's social media has become a platform where customers passionately express their opinions. Given this, companies cannot remain indifferent to the powerful influence of social media on branding and sales. Instead, they should consider social media to be an essential factor in marketing activities. With the popularity of social media, most companies recognize that actively participating in social media accounts is a particularly effective way to engage customers and promote sales.

3. RESULT

As a result of our research, it is obvious that SaaS technologies for measuring and improving customer experience have become a necessity for companies. In other parts of our research, we have examined the advantages of using SaaS in detail and found that the low initial investment cost is an essential benefit for start-up firms. Another advantage is that since most companies have a flexible structure to accommodate growth and shrinkage, they can benefit from SaaS technology, adjusting to their CX needs. Also, since SaaS infrastructures are web-based, customers can access applications from several environments. Moreover, SaaS applications in social media management and monitoring, which directly influence the customer experience, is seen as one of the critical reasons for the preference for this technology.

4. CONCLUSION

Customer experience does not appear to have one clear-cut definition. Consequently, academicians have interpreted their research on customer experience in different ways. As a result, several versions of customer experience have emerged. Despite these variations, the studies show that customer experience must be regarded as a sustainable concept that should be central to the product and service developers' processes independent of the industry.

This study revealed a significant, meaningful relationship between customer experience and brand loyalty. The findings regarding the relationship between customer experience and brand loyalty are consistent with most of the studies available in the literature.

Customer experience requires focusing on providing products or services from a customer's point of view. When a company seeks to create an effective customer experience, it is critical that the entire journey be planned and monitored, with attention to how the customer's experience will be formed before, during, and after each customer contact. This is an ongoing cycle, with the company making changes and adjustments as needed to guarantee the best possible experience with the brand. SaaS easily accommodates these changes because of its cloud technology.

In conclusion, the use of SaaS to enhance the functionality and efficacy of the Customer Experience has been shown to make the CX journey flexible and seamless, benefiting both the customer and the company.

REFERENCES

Berry, L. L., & Carbone, L. P. (2007). Build loyalty through experience management. Quality progress, 40(9), 26.

Bloemer, J.M.M. and Kasper, H.D.P. (1995), "The complex relationship between consumer satisfaction and brand loyalty", Journal of Economic Psychology, Vol. 16 No. 2, pp. 311-329.

De Keyser, A., Lemon, K. N., Klaus, P., & Keiningham, T. L. (2015). A framework for understanding and managing the customer experience. Marketing Science Institute working paper series, 85(1), 15-121.

Grace, D., & O'Cass, A. (2004). Examining service experiences and post-consumption evaluations. Journal of Services Marketing.

Gronholdt, L., Martensen, A., & Kristensen, K. (2000). The relationship between customer satisfaction and loyalty: cross-industry differences. Total quality management, 11(4-6), 509-514.

Holbrook, M. B., & Hirschman, E. C. (1982). The experiential aspects of consumption: Consumer fantasies, feelings, and fun. Journal of consumer research, 9(2), 132-140.

Lemon, K. N., & Verhoef, P. C. (2016). Understanding customer experience throughout the customer journey. Journal of marketing, 80(6), 69-96.

Liljander, V., & Strandvik, T. (1997). Emotions in service satisfaction. International Journal of service industry management.

Meyer, C., & Schwager, A. (2007). Understanding customer experience. Harvard business review, 85(2), 116.

Oliver, R. L., 1999. Whence customer loyalty?. Journal of marketing. 63, pp. 33-44

Pine, B. J., & Gilmore, J. H. (1998). Welcome to the experience economy. Harvard business review, 76, 97-105.

Pine, B. J., Pine, J., & Gilmore, J. H. (1999). The experience economy: work is theatre & every business a stage. Harvard Business Press.

Prahalad, C. K., & Ramaswamy, V. (2004). Co-creation experiences: The next practice in value creation. Journal of interactive marketing, 18(3), 5-14.

Pullman, M. E., & Gross, M. A. (2004). Ability of experience design elements to elicit emotions and loyalty behaviors. Decision sciences, 35(3), 551-578.

Pullman, M. E., & Gross, M. A. (2004). Ability of experience design elements to elicit emotions and loyalty behaviors. Decision sciences, 35(3), 551-578.

Shaw, C., & Ivens, J. (2002). Building great customer experiences (Vol. 241). London: Palgrave.

HAYVANA YÖNELİK HABERLERİN KARŞILAŞTIRMALI SÖYLEM ANALİZİ: PANDEMİ DÖNEMİ VE İZMİR DEPREMİ SONRASI

Simge YILMAZ
İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul Gelişim MYO,
siyilmaz@gelisim.edu.tr , ORCID ID: 0000-0001-5382-1089

Ferit Arda ARICA
İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul Gelişim MYO,
faarica@gelisim.edu.tr , ORCID ID: 0000-0002-1254-4537

Özet
Olayın oluş biçiminden çok nasıl ifade edildiğine odaklanan söylem analizi, nitel araştırmalarda sıklıkla tercih edilen bir yöntem olarak ön plana çıkmaktadır. İfade etme, düşünce ve davranış arasındaki bağı tespit etmek amacı taşıyan bu yöntem, özellikle medyada yer alan haber aktarım sürecinde kullanılan dilin alt anlamına ve verilmek istenen asıl mesaja odaklanmaktadır. Bunun yanı sıra Van Dijk'in eleştirel söylem analizi yaklaşımı, cinsiyet ve ırk ayrımcılığı, egemen ideolojinin söylemeleri, insan ve hayvan arasındaki etkileşim gibi kavramları ele almakta ve medyadaki haber yapıları, habercinin yaklaşımı ve okurların geri bildirimleri kapsamında incelemektedir. Yazılı basında sınırlı sayıda yer verilen bu kavramlar, medyanın dönüşümü ile beraber okuyuculara daha sık sunulmaya başlanmıştır. Özellikle insan ve hayvan arasındaki etkileşimi konu alan internet haberleri önem kazanmıştır.

Bu çalışmada, Türkiye'deki internet haber ortamlarında hayvanlarla ilgili içerikler ve bu içeriklerin sunuş biçimleri ele alınmıştır. Bu kapsamda ülkemizde en çok okunan internet haber sitesi olan "Hürriyet"in hayvanlarla ilgili haber içerikleri, Van Dijk'in eleştirel söylem analizi yöntemi ile çözümlenmiştir. Değişen toplumsal olaylar, habere konu olan hayvanlara yönelik tutumları etkilemekte ve insanların hayvanlara bakış açısını değiştirmektedir. Bu düşünce doğrultusunda pandemi döneminde ve İzmir depremi sonrasında hayvanı konu alan haberlerdeki söylem farklılıklarının karşılaştırılması hedeflenmiştir. İnternet haber sitelerindeki hayvana yönelik içerikler; "haber başlığı", "haber girişi", "haber fotoğrafı", "ana olaylar" ve "sonuçlar" gibi başlıklar altında incelenmiştir. İçerik analizi sonucunda, pandemi döneminde hayvanlar tehlike unsuru olarak gösterilirken bu olumsuz tutumların İzmir depremi sonrasında olumlu yönde evrildiği gözlemlenmiştir. Bu değişimin temelini, özellikle arama kurtarma çalışmalarında önemli bir yere sahip olan köpeklerin haberlerde yer alması oluşturmuştur.

Anahtar Kelimeler: Söylem Analizi, İnternet Haber Siteleri, Hayvanların Medyadaki Temsili, Pandemi Dönemi, İzmir Depremi

COMPRATIVE DISCOURSE ANALYSIS OF ANIMAL NEWS: THE PANDEMIC PERIOD AND AFTER THE IZMIR EARTHQUAKE

Abstract
Discourse analysis, which is focused on how events are expressed, rather than the way they occur, stands out as frequently preffered method in qualitative research. This method, which aims to determine the relation between the expression, thought and behavior, particulary focuses on sub meaning of the language used in the news transmission process in the media and the main message to be conveyed. Similarly, Van Dijk's critical discourse analysis deals with concepts such as, gender and racial discrimination, discourses of dominant ideology and interaction between human and animal. It examines news structures in the media within the scope of reporter's approach and audience's feedback. The related concepts, which have limited coverage in the written press with transformation of the media, have become more familiar to audience lately. Particulary, internet news acquired a significant importance as regards human and animal interaction.

In this study, the content and presentation related to animal news in Turkey's online news media were discussed. In this regard, most widely read news websites in Turkey, "Hürriyet" were analyzed under Van Dijk's critical discourse analysis method. The evolution of social events changes way people view animals and affects their attitude towards animals that are subject of the news. Accordingly, this study aimed to compare the discourse differences in the news about animals during the pandemic period and after the İzmir earthquake. Animal-related content on internet news websites was analyzed under following titles: "news headline", "news entry", "news photo", "main events", and "results". Consequently of the content analysis, while it was observed that animals were viewed as dangerous during the pandemic period, these negative attitude evolved positively after the İzmir earthquake. The main reason of this attitude change lies in the fact that efforts to search and rescue dogs had important place in the news.

Keywords: Discourse Analysis, Online News Websites, Representation of Animals in the Media, Pandemic Period, İzmir Earthquake.

GİRİŞ

Söylem dil ile ilgilidir ve yalın haliyle kullanılan bir dil pratiğidir. Dilbilimi geleneksel yapıları ile kısıtlı kalmamaktadır. "Söylem, sosyal, siyasi ve kültürel, ekonomik alanlar gibi sosyal hayatın diğer yönleriyle de ilişkilidir. Bu hali ile söylem: bir dil pratiğidir; ideoloji, bilgi, diyalog, anlatım, beyan tarzı, müzakere, güç ve gücün mübadelesiyle eyleme dönüşen dil pratiklerine ilişkin süreçlerdir" (Sözen, 1999: 20). Eleştirel söylem analizi ise kamusal alandaki egemenlik, ideoloji, sınıf, hegemonya, ayrımcılık, toplumsal yapı ya da toplumsal düzen gibi çeşitli alanlarda tekrar tekrar üretilen güç ve eşitsizlik dengelerini inceleyerek toplum içerisindeki sosyal eşitsizliklerin ortaya konulması amacı ile kullanılmaktadır (Van Dijk, 2015: 468). Eleştirel söylem analizi, kamusal alanda gerçekleştirilen sosyal eşitsizliklerin incelenmesi ve toplumdaki bu eşitsizliklerin ortaya çıkarılması noktasında genellikle metinsel yapılara odaklanmaktadır.

Söylemlerin analizi yapılırken toplumsal olaylar karşısında dilin nasıl kullanıldığına bakılarak alt anlam olarak verilmek istenilen mesajlar incelenir. Bu bağlamda anlamlandırmaya yön veren bir güç olarak gizli/örtük bir şekilde ideoloji yatmaktadır (Karaduman, 2017: 37-38). Dolayısıyla söylemlerin içinde varlığını gösteren ideolojik tutumlar, toplumu yönlendiren ve egemen düşüncenin genele yayılımını sağlamak amacıyla medyaya da yön veren bir olgu olarak kendisini gösterir.

Bireysel tutum ve davranışları toplumsal boyutta düşündüğümüzde medyada yer alan haber söylemlerini onlara yönelik düzenlemenin gerekliliği ortaya çıkar. Çocukların bilinçlendirilmesi için onların ilgilerini çekebilecek içerikler ile hayvanların yaşam haklarını kavrayıp, empati kurabilecekleri içerik ve söylemlerle harmanlanarak verilmesinin yarar sağlayacağı görülmektedir. Küçük yaşta edinilen bilginin ne kadar etkili ve kalıcı olduğu düşünülerek hareket edilecek olursa toplumsal değişim ve gelişim sağlanmış olacaktır (Yılmaz S. ve Paçacı İ., 2019: 61).

1. MATERYAL VE METOD

Çalışmada söylem analizi yöntemi kullanılmıştır. Söylem analizi; dilbilim, edebiyat, psikoloji, sosyoloji, felsefe gibi çeşitli disiplinlerden beslenen ve bu disiplinlerin teorik bakış açıları üzerinden söylemlerin analizinin yapıldığı, heterojen bir analiz tekniği olarak tanımlanmaktadır (Tonkiss, 2006). Söylem analizi, geleneksel metodolojiye bir alternatif olmanın yanı sıra geleneksel metodoloji ile harmanlanmış, detaylı bir analiz tekniği olarak da kabul edilmektedir (Wood ve Kroger, 2000).

Bu çalışmada, hayvanlar ile ilgili yapılan haberler incelenmiştir. Haberi oluşturan yapıların ve haber söyleminde yer alan ideolojik unsurların ortaya konulması için diğer yaklaşımlardan daha kapsamlı ve sistematik bir yaklaşım sunması ve dilbilimi bulgularına dayanarak haberleri inceleyen ve haberi kamu söyleminin bir biçimi olarak gören Van Dijk (1988: 9)'in modeli kullanılmaktadır. Türkiye'deki internet haber ortamlarında hayvanlarla ilgili içerikler ve bu içeriklerin sunuş biçimleri ele alınmıştır. Bu kapsamda ülkemizde en çok okunan internet haber sitesi olan "Hürriyet"in hayvanlarla ilgili haber içerikleri, Van Dijk'in eleştirel söylem analizi yöntemi ile çözümlenmiştir. Değişen toplumsal olaylar, habere konu olan hayvanlara yönelik tutumları etkilemekte ve insanların hayvanlara bakış açısını

değiştirmektedir. Bu düşünce doğrultusunda pandemi döneminde ve İzmir depremi sonrasında hayvanı konu alan haberlerdeki söylem farklılıklarının karşılaştırılması hedeflenmiştir. İnternet haber sitelerindeki hayvana yönelik içerikler; "haber başlığı", "haber girişi", "haber fotoğrafı", "ana olaylar" ve "sonuçlar" gibi başlıklar altında incelenmiştir.

İnternet haber sitelerinin günlük okunma sayıları analiz edildiğinde, ülkemizde en çok okunan internet haber sitesi Hürriyet'in hayvanlarla ilgili olan paylaşımları ele alınmıştır. İçerisinde köpek, kedi, kuş, at gibi hayvanların geçtiği haberler filtrelenmiştir.

COVID-19, ülkemizde de ilk vakanın görüldüğü 11 Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından pandemi ilan edilmiştir (saglik.gov.tr, 2020). Bu sebeple haberlerin incelenmesi 11 Mart 2020 tarihini ve sonrasını kapsamaktadır. Bu tarihten sonra kademeli normalleşme süreci başlamıştır ve sürecin tamamlandığı 31 ağustos 2020 tarihine kadar haber analizi devam etmiştir.

Çalışmanın ikinci basamağında yeni bir toplumsal olay analiz edilmiştir. Bu doğrultuda 30 Ekim 2020 tarihinde meydana gelen İzmir depremi sonrası paylaşılan hayvanlarla ilgili haberler incelenmiş ve günümüz tarihi olan 20 Kasım 2020'ye kadar haber analizi devam etmiştir.

2. BULGULAR VE YORUM

Çalışmanın bu bölümünde, hürriyet.com.tr internet adresinden yayınlanan hayvanlar ile ilgili haber verileri toplanmıştır. Öncelikle 11 Mart 2020 ile 31 Ağustos 2020 tarihleri arasındaki içerik olarak hayvanları kapsayan haberlerin başlıkları tablo 1'de yer almaktadır. Daha sonra ise 30 Ekim 2020'de meydana gelen İzmir depremi sonrasından 20 Kasım 2020 tarihine kadar geçen sürede içerik olarak hayvanları kapsayan haberlerin başlıkları tablo 2'de yer almaktadır.

11 Mart ile 31 Ağustos tarihleri arasında, hayvanlarla ilgili 12 tane haber tespit edilmiştir. Mart ayında tek haber, nisan ve mayıs aylarında üçer haber, haziran ayında 2 tane haber ve temmuz ayında 3 haber yapıldığı görülmüştür. Ağustos ayı boyunca ise hayvanlarla ilgili hiçbir habere rastlanılmamıştır.

2.1. Haber Başlıkları

Hürriyet haber sitesinde pandemi döneminde (11 Mart-31 Ağustos) yer alan haber başlıkları incelendiğinde, 9 haberde hayvanlara uygulanan şiddeti anlatan başlıkların kullanıldığı, 3 haberde ise hayvanlara şiddeti engellemek amacıyla atılan adımların anlatılması için başlıklar atıldığı görülmüştür. Özellikle şiddet içerikli haberlerin başlıklarına bakıldığında; "sopa ile dövüldü", "fırça ile dövüldü", "mermi manyağı yapmak" ve "kuyruğunu çekti" gibi şiddet detaylarının başlıklarda yer alması dikkat çekmektedir. Ayrıca bazı haberlerde toplum içerisinde kendi kitlesini oluşturan ve bir fenomen olarak kabul edilen bir bakanın ve bir oyuncunun isimleri geçirildiği görülmektedir.

İzmir depremi sonrası (30 Ekim-20 Kasım) hayvanlarla ilgili 24 tane haber tespit edilmiştir. 6 aylık pandemi dönemi boyunca yapılan haber sayısının İzmir depremi sonrası 20 günlük sürede iki katına çıkması dikkat çekmektedir. Haber başlıkları incelendiğinde, sadece 3 haber başlığının hayvanlara uygulanan şiddeti ifade eden içerikte oldukları geri kalan 21 haberde kurtarılan hayvanlar üzerinden sevindirici mesajlar yayan başlıklar kullanıldığı tespit edilmiştir. Özellikle 30 Ekim ve 4 Kasım tarihleri arasında yer alan 6 haber başlığında görüldüğü üzere, İzmir depreminin ilk günlerinde enkaz altından çıkarılan veya enkaz altındaki insanlara ulaşmak için kullanılan hayvanların haberleri yer almıştır. 4 Kasımdan sonra hayvanseverlerin yardımları, koronanın hayvanlar üzerine olumsuz etkisi ve hayvan satışını eleştiren başlıklar görülmektedir. Ayrıca 3 haber başlığında eksiltilmiş bilgiler kullanılarak haberin detaylarına tıklanmadan olayları tam olarak anlama imkanı verilmemiştir.

2.2. Haber Girişleri

Pandemi döneminde hayvanlar ile ilgili yapılan haber girişleri incelendiğinde, 5N1K kuralı gözetilerek metinler hazırlandığı ve ana olayın kısa bir özeti olarak yer aldığı görülmüştür. 1. haberde hayvana şiddet uygulayan kişinin ismi, soy ismi ve yaşı açıkça belirtilirken, 3 tane haberde şiddet uygulayan kişilerin sadece isimleri ve soy isimlerinin de ilk harfi paylaşılmıştır. Ayrıca 2 adet haberde İçişleri Bakanı Soylu'nun demeçlerine geniş yer verilerek "Haydi" adlı uygulamanın detayları anlatılmıştır.

İzmir depremi sonrası hayvanlarla ilgili yapılan haberlerin girişleri incelendiğinde, neredeyse tamamında olayların geçtiği şehirlere en başta yer verildiği görülmüştür. Özellikle deprem haberlerinde, depremin şiddeti ve olayın büyüklüğüne dikkat çekilerek hayvanların enkaz altından kurtarılmasına ve hayvanların isimlerine odaklanılmıştır.

2.3. Haber Fotoğrafları

Pandemi döneminde hayvanlar ile ilgili yapılan haber fotoğrafları incelendiğinde, 12 haberin sadece 1 tanesinde görsel kullanılmadığı tespit edilmiştir. 6 haberde sadece fotoğraf kullanıldığı, 3 haberde hem fotoğraf hem de video birlikte yer aldığı, 2 haberde sadece video paylaşıldığı ve tek haberde ise herhangi bir görsel kullanılmadığı analiz edilmiştir. Kullanılan fotoğrafların ve videoların olayları nitelemek ve kanıt olarak haberlerde yer aldığı görülmektedir.

İzmir depremi sonrası hayvanlar ile ilgili yapılan haber fotoğrafları incelendiğinde, 24 haberde de görsel kullanıldığı tespit edilmiştir. 9 adet haberde birden fazla fotoğraf kullanıldığı ve yazılı metinlerin bol görsel materyaller ile desteklendiği saptanmıştır. 5 adet haberde fotoğraf kullanılmamış ancak olayı destekleyen ve kanıt niteliğindeki videolara yer verilmiştir.

2.4. Ana Olaylar ve Sonuçlar

Pandemi döneminde hayvanlar ile ilgili yapılan haber ana olayları ve sonuçları incelendiğinde, ana olaya bağlı bazı haberlerin bir sonuca ulaştıkları, bazılarının ise sadece son gelişmeler hakkında bilgi aktardığı tespit edilmiştir. 5 adet haberde olumlu veya olumsuz bir sonuca ulaşmışlardır. Özellikle 2 haberde şiddeti gösteren ve haber girişlerinde isimleri kodlandırılarak verilen kişilerin, serbest bırakıldığı sonuçları dikkat çekmektedir. 1 haberde şiddeti gösteren ve haber girişinde ismi, soy ismi ve yaşı açıkça verilen kişinin ise gözaltına alındığı bilgisine yer verilmiştir.

İzmir depremi sonrası hayvanlar ile ilgili yapılan haber ana olayları ve sonuçları incelendiğinde, 10 adet haberde olayın yaşanmasına neden olan kişi veya kişiler ile ilgili bir bilgiye sonuç kısmında yer verilmediği saptanmıştır. 24 haberin 19'unda olumlu sonuçlara yer verildiği, sadece 2 haberin olumsuz bir sonuçla tamamlandığı, 3 haberin ise son gelişmeler hakkında bilgi verdiği tespit edilmiştir. Deprem bölgesinden yapılan haberlerin sonuçlarına bakıldığında, 6 adet haberde enkaz altındaki hayvanların kurtarılması ve tedavi altına alınması bilgileri yer almıştır. Özellikle bazı haberlerin sonucunda sevinç ve mutluluk duygularının öne çıkarıldığı görülmektedir.

3. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışmada, ülkemizde ilk vakanın ortaya çıkmasıyla birlikte salgının hayvanlardan insanlara geçebileceği yönünde kaygılar başlamıştır. Bunun sonucunda toplumun hayvanlara karşı tutum ve davranışlarında oluşan değişimin medyaya yansımasını analiz etmek amaçlanmıştır. Değişen toplumsal olayların diğer canlılar üzerinde etkisini incelemek, insanların onlara bakış açısını ortaya koymak ve toplumsal bir farkındalık yaratabilmek açısından önemli bir çalışmadır. Ayrıca çalışma yöntemi olarak Eleştirel Söylem Analizinin seçilmesinin amacı, hayvanların medyadaki temsilini incelemektir. Bu bağlamda haberlerin oluşturulmasında kullanılan ifadelerin sadece biçimsel olarak incelenmesi değil, yarattıkları anlamın ortaya konulması açısından da önemli bir çalışmadır.

11 Mart ile 31 Ağustos tarihleri arasında, hayvanlarla ilgili 12 tane haber tespit edilmiştir. 30 Ekim ile 20 Kasım tarihleri arasında ise 24 tane haber girişi yapıldığı analiz edilmiştir. 6 aylık pandemi dönemi boyunca yapılan haber sayısının İzmir depremi sonrası 20 günlük sürede iki katına çıkması dikkat çekmektedir. Bu durum toplumun hayvanlara bakış açısının, yaşanan olaylar doğrultusunda değişiklik gösterebildiğini ortaya koymuştur. Çünkü pandeminin ortaya çıkmasıyla hayvanların virüsü taşıyabileceği ve insanlara aktarabileceği kaygısı, hayvanlara karşı nefret söylemleri ve şiddet haberleri olarak medyaya yansımıştır. Ancak İzmir depreminde enkaz çalışmalarında hayvanların etkin rol oynaması ve enkaz altından kurtarılan hayvanlara karşı sempatinin artmasını sağlamıştır. Bu durumun sonucunda İzmir depremi sonrasında hayvanlar ile ilgili yapılan haber sayılarının iki katına çıktığı görülmüştür. Özellikle pandemi sürecinde hayvanlarla ilgili haberlerin büyük çoğunluğu şiddet içerikliyken, İzmir depremi sonrası yaşanılan duygusal değişimle birlikte şiddet haberleri yerini olumlu duyguların ön plana çıktığı haberlere bıraktığı tespit edilmiştir.

Pandemi döneminde yapılan haberlerde görsel materyallerin az kullanıldığı, İzmir depremi sonrası haberlerde ise hem fotoğraf hem de video kullanımında önemli bir artış olduğu tespit edilmiştir. Bu değişimin sebepleri arasında, olumsuz haberleri fazla detaylandırmak istemeyip daha yüzeysel bir anlatı tercih ettikleri düşünülmektedir. Olumlu haberlerde ise bol görsel kullanıldığı ve yaratılmak istenen etkinin hem metinsel hem de görsel olarak desteklendiği görülmektedir.

Yapılan haberlerin devamlılığı esas olmak ile birlikte ilgili muhabirin sorumlulukları arasında, olayın devamı konusunda kamuoyunu bilgilendirmek yer almaktadır. Fakat çalışmada yer alan haberlerin çoğunluğunda olayların tam bir sonuca bağlanmadığı ve daha sonraki zamanlarda gelişmelerle ilgili bilgi verilmediği saptanmıştır. Bu durumun sebebi olarak çalışmada yer alan ve şiddet haberi yapan habercilerin olayı özümsemekte zorlandıkları gösterilebilir. Bu durum da, yüzeysel anlatıma ve haberin devamlılığını sağlanamamasına neden olmaktadır.

Yapılan analiz sonucunda, haber metinlerinde hayvanlara şiddet uygulayan kişilerin, çoğunlukla baş harfleri kısaltılarak, bazen de adı ve soyadının açık şekilde yazıldığı görülmektedir. Bu durum, haber sitesinin editör ve muhabirlerinin haber kurgulanmasında kendi tutum davranışlarını yansıttıklarını göstermektedir. Çünkü bazı haberlerde şiddeti uygulayan kişinin isminden yaşına kadar bütün bilgileri verilerek ifşa edilmiştir, bazı haberlerde ise benzer bir şiddet uygulayan kişilerin bilgileri kısıtlanarak koruma altına alınmıştır.

Gazeteciler yaşanan olayları haberlerde yorum katmadan olduğu gibi yansıtmaktadır. Fakat hayvanlarla ilgili haber başlıklarında duygusal görüşlere ve yorumlara yer verdikleri görülmektedir. Bu duruma örnek olarak "cani her yerde aranıyor" "vicdansızca öldürmüş" "sevgi yetmez yasa nerede" "can dostlar" gibi söylemler gösterilebilir. Gazetecilerin bu haber söylemleriyle, medyanın gücünden yararlanarak toplumsal tutumları olumlu yönde şekillendirmeyi amaçladıkları düşünülmektedir. Ancak gazeteciler haber başlıklarında yaptıkları kişisel görüşlerini haber girişlerinde uygulamamış ve 5N1K kuralını gözeterek olayların Ne? Nerede? Nasıl? Ne zaman? Neden? ve Kim? tarafından gerçekleştirildiği kişisel yorum katılmadan belirtildiği saptanmıştır. Sadece 17 Kasım 2020 tarihinde yapılan bir haber girişinde ölen bir köpek için "leş" tabirini kullanıldığı görülmüştür. Bu durumda toplumun egemen görüşün bir yansıması olarak hayvanları değersizleştiren bir kavramın hala haberlerde yer alabileceğinin bir göstergesidir.

Sonuç olarak, bu çalışma toplumsal olayların medya üzerine, medyanın da toplum davranışlarına etkisini ortaya koymaktadır. Toplumu oluşturan bireylerin ve özellikle toplumun inşasında önemli yeri olan çocukların, medya aracılığıyla bilinçlendirilmesine yönelik söylemler ve içerikler kullanılması önerilmektedir. Bu da beraberinde medyada hayvanlara bir meta olarak değil de bir canlı olarak yer verilmesine imkan tanıyacağı, aynı zamanda toplumsal değişim ve gelişime olanak sağlanacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Hürriyet, (2020). www.hurriyet.com.tr, Erişim Tarihi: 01.12.2020

Karaduman, S. (2017). Eleştirel Söylem Çözümlemesinin Eleştirel Haber Araştırmalarına Katkısı ve Sunduğu Perspektif, *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 2, Sayfa: 31-46, İstanbul.

Sağlık Bakanlığı, (2020). www.saglik.gov.tr, erişim tarihi: 20.11.2020

Sözen**,** E. (1999). *Söylem, Belirsizlik, Mübadele, Bilgi/Güç ve Refleksivite*, Paradigma Yayınları, İstanbul.

Tonkiss, K. (2006). *Analysis Text and Speech: Content and Discourse Analysis, Researching Society and Culture*, (Ed: C. Seale), Sage Publishing, London.

Van Dijk, A. T. (2003). *Söylem ve İdeoloji Çok Alanlı Bir Yaklaşım*, (Çev: N. Ateş, Söylem ve İdeoloji, Haz: Barış Çoban, Zeynep Özarslan), Su Yayınları, İstanbul.

Van Dijk, T. (2015). *Critical Discourse Analysis, In the Handbook of Discourse Analysis*, (Ed: D. Tannen, H.E. Hamilton, D. Schiffrin), Blackwell Publishing, Oxford.

Wood, L. ve Kroger, R.O. (2000). *Doing Discourse Analysis: Methods for Studying Action in Talk and Text*, Sage Publishing, London.

Yılmaz, S. ve Paçacı, İ. (2019). Türkiye'de Sosyal Devlet İlkesi Ve Engellilere Yönelik Yayıncılık, *Türkiye İnsan Hakları Eşitlik Kurumu Akademik Dergisi (TİHEK)*, Cilt: 2, Sayı: 3, Sayfa: 43-68, İstanbul.

TEK PARTİ DÖNEMİ KİMLİK POLİTİKASINDA MÜZİK (1923-1950)

Eray YILMAZ
Yıldız Teknik Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi
eryilmaz@yildiz.edu.tr

Özet
Atatürk önderliğinde gerçekleşen Türk devrimi, siyasal ve kültürel yanlarıyla bir bütün halinde, kendi tahayyülüne dayanan milli ve medeni ölçüler içinde, Osmanlı bakiyesi çeşitli unsurlardan oluşan Türkiye toplumunu değiştirmek ve yenilemek istemişti. Türk müziği arayışları Türk devriminin düşünürlerinden Ziya Gökalp'in kaleme aldığı *Türkçülüğün Esasları* kitabında yanıt bulmuş, Gökalp, Türklere özgü bir milli müzik araştırmasına girmiş, sonuç itibariyle yerli ve evrensel unsurlara dayanan bir Türk müziği tahayyül etmişti. Gökalp'in kurgusunu tatbik etmek isteyen Atatürk liderliğinde CHP iktidarı, Osmanlı klasik müziğini tasnif edip rafa kaldırmak istiyor, yeni Türk müziğini ise Batılı formlarda ve Türk halk müziğinin söz ve ezgilerine dayanan bir biçimde kurmaya gayret gösteriyordu. Bu politika CHP'nin tek parti iktidarı döneminde 1923-1950 yılları arasında kamu eğitiminde, konservatuvarlarda ve Halkevlerinde uygulandı. Bu makalede, yeni Türk müziğinin saptanmış bir tahayyüle dayanan Türk kimliği politikası içinde nasıl bir yer aldığı ve ondan ne beklendiği değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk devrimi, Türk kültür politikası, Türk müzik politikası, Atatürk ve müzik, Türk müzik tezi

MUSIC IN ONE-PARTY PERIOD IDENTITY POLICY (1923-1950)

Abstract
The Turkish revolution, which was carried out under the leadership of Atatürk, wanted to change and renew the Turkey society, which was composed of various elements transferred from the Ottomans, within the national and modern norms of its own envisagement and as a whole with its political and cultural aspects. The quest for a genuine Turkish music could find a place in the book named *Principles of Turkism* of Ziya Gökalp, who was one of the Turkish revolutionaries. Ziya Gökalp started a quest for a national music unique to Turks, and eventually envisioned a Turkish music based on indigenous and universal elements. Under the leadership of Atatürk, Republican People's Party wanted to follow the opinion of Ziya Gökalp, making an effort to classify and put aside the classical Ottoman music while trying to establish the new Turkish music in Western forms and based on lyrics and tune of Turkish folk music. This policy was tried to be applied in public education, conservatories, and People's Houses in the period of one-party between 1923-1950. In this article, it was evaluated how the new Turkish music played a part in the Turkish identity policy and what was expected from it.

Key Words: Turkish revolution, Turkish culture policy, Turkish music policy, Atatürk and music, Turkish music thesis

1. Giriş

Atatürk liderliğinde gerçekleşen Türk devriminin genel itibariyle iki temel hedefi olduğu söylenebilir: 1. Laik bir cumhuriyet meydana getirmek ve 2. Türk kimliği altında türdeş bir toplum inşa etmek. Bu iki amacından birincisine 1920'lerde cumhuriyetin ilanı ve ardından gelen laiklik odaklı devrimlerle ulaşmak istemiş, ikincisine ise dil, tarih tezleri ve burada ele alınacak müzik gibi kültür ve kolektif kimlik politikalarıyla varmayı tahayyül etmişti. Türk devrimcileri, Türk devriminin kültür politikaları arasında görülebilecek müzik politikası ile Osmanlı bakiyesi toplumun kültür birikimini eritmek ve Batı formlarında ancak "milli" bir içerikle yeni bir Türk kimliği inşa etmek istemiştir. Bu makalede müzik politikasıyla Türk devriminin, kimlik politikası ekseninde, nasıl bir tahayyül üzerine inşa edildiği ifade edilmekte, müzik politikası üzerinden bu politikanın somut unsurları araştırılmaktadır.

2. Yeni Türk Kimliği ve Türk Müziği: Ziya Gökalp'ten Mustafa Kemal'e

Türkiye'de Batılı müziğin ilk örneklerini ney ile flütü, ud ile mandolini bir araya getiren Mızıka-yı Hümayun vermiş; ancak bu durum erken cumhuriyet döneminde yüzeysel bir değişim biçiminde görülmüştü. Erken cumhuriyet dönemi milli müzik konusundaki düşünsel bir temel oluşturma çabaları Türklerin "asıl" müziğine göndermelerle aranmaya başlanmış; ancak müziğin tam anlamıyla milli bir değer kazanması ve kimliğin siyasal bir unsuru haline dönüşmesi Ziya Gökalp ile gerçekleşmiştir.

Ziya Gökalp bir bakıma siyasal bir ülkü veya yeni bir toplum tasarımı biçiminde ele alınabilecek *Türkçülüğün Esasları* kitabında milli müzik meselesini de inceledi. Yazar, Batı müziği Türkiye'ye girmeden önce iki tür müzik olduğunu ifade etti. Bir yanda Farabi tarafından Bizans'tan alınarak Araplaştırılan Doğu müziği, diğer yandaysa eski Türk müziğinin devamı halk müziği. Yazara göre, Bizans müziği eski Yunan müziğinin devamıydı. Gökalp şöyle diyordu: "Farabi tarafından arapçaya naklolunduktan sonra bu hasta musikisi sarayların rağbetiyle acemceye ve osmanlıcaya da naklolunmuştu. […] Osmanlı memleketinde bütün Osmanlı unsurlarını birleştiren yegane müessese [musiki] olduğu için buna Osmanlı ittihadı anasır musikisi namını vermek de gerçekten çok münasipti." (Gökalp, 1955: 24). Ziya Gökalp'e göre, Osmanlı coğrafyasında yaşayan Ermeni, Keldani, Süryani kiliseleri ve Yahudi hahamhanesi de bu müziği devralmış ve sürdürmüştü. Avrupa'da ise orta çağlarda özellikle operanın ortaya çıkışı, Yunan-Bizans müziğinin yaşama uymayan yanlarını törpülemiş, belirli bir armoni kazanarak halkın müziği haline gelmişti. Bu halde, Batı, Doğu ve halk müziği arasında nasıl bir tercih yapmak gerekliydi. "Acaba bunlardan hangisi, bizim için millidir?" (Gökalp, 1955: 94) diyen Ziya Gökalp'e göre, burada milli olan hars ile daha geniş bir değerler çevresini kapsayan Batı medeniyeti arasında belirli bir senteze varmak zorunluydu. Ona göre: "Halk musikisi harsımızın, garp musikisi de yeni medeniyetimizin musikileri olduğu için, her ikisi de bize yabancı değildir. […] Halkımız bize birçok melodiler vermiştir. Bunları toplar ve garp musiki usulünce armonize edersek hem milli, hem de Avrupai bir musikiye malik oluruz." (Gökalp, 1955: 94). Mustafa Kemal de 1920'lerin sonunda hemen hemen aynı argümanları çeşitli yerlerde, çeşitli defalar söyleyecek, müzik politikasının yeni bir kimlik ekseninde, Batı'ya yüzü dönük Türk kimliği ekseninde uygulamasına başlayacaktır.

Mustafa Kemal, Sarayburnu gazinosunda 1928 yılında bir akşam ardı ardına Doğu ve Batı müzikleri dinlemiş, ikincisinin ardından şöyle demişti: "Şimdi karşımda medeni dünyanın musikisi de işitildi. Bu ana kadar şark musikisi denen terennümler karşısında kansız gibi görünen halk derhal harekete ve faaliyete geçti. Hepsi oynayor ve şen, şâtırdırlar; tabiatın icabını yapıyorlar. Bu, pek tabiidir. Hakikaten Türk fıtraten şen, şâtırdır. Eğer onun bu güzel huyu bir zaman için fark olunmamışsa, kendinin kusuru değildir." (Saygun, ty: 6).

Bu satırları aktaran, erken cumhuriyet döneminin Kemalist müzik anlayışının temsilcisi olmuş cumhuriyet döneminin ilk operasını yazmış Adnan Saygun, Mustafa Kemal'in bu tavrı ile gamı bir tarafa bırakarak millete güven telkin etme yolu tuttuğunu ve Batı müziğinin öne çıkarılmasıyla eskiden edilgin kalan dinleyicilerin kadın erkek bir araya geldiklerini söylüyor, bir bakıma müziğin siyasal ve toplumsal yönüne dikkat çekiyor (Saygun, ty: 8-9). Aslında Saygun'un bu yorumu yeni rejimin beklentilerini de ifade etmekteydi. Yeni rejimin beklentisi, geçmişin "hantallığından" kurtulmuş, yepyeni bir Türk milleti inşa etmekti. Müzik de bu kimlik inşaatının harçlarından birisi olmalıydı. 1930'da bir Alman gazetecinin Mustafa Kemal'e Doğu müziğini Batı'nın anlayamadığını söylemesi üzerine Mustafa Kemal şöyle yanıt vermişti: "Bunlar hep Bizans'tan kalma şeylerdir. Bizim hakiki musikimiz Anadolu halkında işitilebilir." (Saygun, ty: 9).

Saygun, Mustafa Kemal'in gençliğinde Rumeli türküleri ile 19. yüzyılda ortaya çıkıp gelişen şarkı biçimindeki müzikleri dinlemiş olacağını ve bunları sevdiğini, Batılı müzikte ise ancak türlü valsları, polkaları, kadrilleri, operet veya ünlü operalardan bazı şarkıları dinlemiş olabileceğini, dolayısıyla tam bir Batılı müzik zevki edindiğini düşünmenin zor olacağını yazmıştır (Saygun, ty: 14-15). Ancak Mustafa Kemal, 1920'lerden itibaren Doğu müziğinin Türk milleti için uygun bir müzik olmadığından söz ediyor, giderek keskinleşiyordu. Saygun, özellikle Atatürk'ün böylesi bir müzik anlayışıyla, Batılı bir tarzda Türk halk müziğini yeniden biçimlendirmek, Türklere güven vermek istediğini ifade etmiş, şöyle demiştir: "Türk'ün kendi kişiliğine olması gereken güveni ve gururu bilinçli bir surette gönüllere yerleştirme savaşına girmiş bulunuyordu." (Saygun, ty: 33).

Atatürk, 1934 Meclis açış konuşmasında şunları söylüyordu: "Arkadaşlar, güzel sanatların hepsinde ulus gençliğinin ne türlü ilerletilmesini istediğinizi bilirim. Bu, yapılmaktadır. Ancak, bunda en çabuk, en önde götürülmesi gerekli olan Türk musikisidir. Bir ulusun yeni değişikliğinde ölçü, musikide değişikliği alabilmesi kavrayabilmesidir. Bu gün dinletmeye yeltenilen musiki yüz ağartacak değerde olmaktan uzaktır; bunu açıkça bilmeliyiz. Ulusal, ince duyguları, düşünceleri anlatan yüksek deyişleri, söyleyişleri toplamak, onları bir gün önce, genel son musiki kurallarına göre işlemek gerektir. Ancak bu güzeyde Türk ulusal musikisi yükselebilir, evrensel musikide yerini alabilir." (Saygun, ty: 49, Borak, 1998).

Atatürk müzik sahasında Gökalpçi argümanları kullanmış, özellikle Batılı müziğin ruhları canlandırıcı yanı üzerinde durarak yeni biçimlenen veya "hatırlanan" Türk kimliğinin dokusunu oluşturmak istemişti. Artık üzerine ölü toprağı serpilen, ruhları hantallaştıran Doğu müziği bir yana bırakılmalı, muasır dünyanın paylaştığı Batı müziği formları Türk halkının ezgileriyle bütünleşmeli, Osmanlı-İslam geçmişin üzeri örtülürken diğer etnik topluluklar da Türkleştirilmeliydi. Gökalp'in de söylediği gibi, Osmanlı müziği sadece Türklerin değil; fakat Türklerden Ermenilere, Yahudilerden Süryanilere pek çok halkın da sesi olmuş, dolayısıyla türdeş bir bütünlük göstermemişti. Oysa yeni inşa edilecek Türk kimliği, her ne kadar Batı medeniyeti çevresinde yer almak istese de belirli ve tek bir dile, Türkçeye, belirli bir siyasal anlayışa cumhuriyetçi-laik anlayışa yaslanmalı, bu durumda olmayanlar ise kimi zaman şiddetli tedbirlerle bastırılmalı veya eritilmeliydi.

Mustafa Kemal önderliğinde gerçekleşen Türk devrimi, 1930'dan itibaren daha da yoğun bir biçimde yeni bir "millet inşası" sürecine girmişti. Siyasal alanda gerçekleşen devrimler, önce saltanatın ardından hilafetin kaldırılması, laiklik doğrultusunda gerçekleşen atılımlarla sürmüştü. Eğitimin birleştirilerek tekke, zaviye ve medreselerin kapatılması, simgesel düzeyde başkentin Ankara'ya taşınması, İslami geçmişle bağları silmek üzere Arap harflerinin bir yana bırakılarak Latin abecesinin benimsenmesi, halkçılığın yüzyıllarca süren dinsel egemenliğe karşı milli egemenliği vurgulaması, Türk devrimcilerinin hayalinin, bir millet inşasının en önemli unsurları olmuştu. Halk Partisi yöneticileri özellikle Serbest Cumhuriyet Fırka'ya gösterilen ilgi, Menemen Olayı, ardından 1929 Büyük İktisadi Buhranının tetiklediği 1930'lardaki toplumsal huzursuzluk ile büyük bir şaşkınlığa uğramışlar, siyasal-toplumsal yaşamdaki hayallerinin gerçekleşmediğini açık bir biçimde kavramışlardı.

1930'larda iktisadi alanda özellikle devletçi politikalarla belli başlı başarılar elde etmişlerse de daha çok kültürel alanda tarih ders kitaplarıyla, dilde Türkleşme çabalarıyla, yeni rejimin ritüelleri haline gelecek cumhuriyet kutlamalarıyla, Halkevleri, Köy Enstitüleri gibi toplumsal mekânların inşasıyla devrime sadık, "sınıfsız, imtiyazsız" bir milletin inşasını gerçekleştirmek istediler. Türk devrimcileri nasıl siyasal alanda saltanat ve hilafeti kaldırmış, simgesel bir gösterge olarak İslam-Osmanlı geçmişle bağları Latin abecesini kabul ederek kesmişler ve tarih tezinde Osmanlı ve İslam geçmişi tasfiye etmek istemişlerse müzik alanında da kısa bir zamanda, geçmişin birikimini bir yana bırakmak, Osmanlı müziğini tasnif edip rafa kaldırmak istemişlerdi.

1928'de harf değişimi ile başlayan dil devrimi sürecinde 1932'de Türk Dili Tetkik Cemiyeti kurulmuş (bu cemiyet 1936'da Türk Dil Kurumu adını almıştır), 1932-1934 ve 1936'da üç kurultay gerçekleştirilmişti. Dil devrimi harf değişimiyle birlikte Türkçe dilbilgisi, derleme, tarama, imla konularında çalışmış, Türkçe'nin özleştirilmesi çabasını göstermişti. 1936 yılında 3. Kurultay'ın tezi, dil devriminin en radikal tezi olmuş, bu kurultayda Güneş-Dil teorisi ile Türkçe'nin ilk insanın dili olduğu görüşü ifade edilmiş, Türkçenin göçler yoluyla birçok yere ulaştığı tezi işlenmiştir. Bu tez, bir bakıma tarih tezinin yansıması niteliğinde olmuş, Türkler, Batı uygarlığını ve neredeyse tüm uygarlığın temelinde görülmüştür (Katoğlu, 2002). Tarih tezi de benzer bir yaklaşıma işaret etmiş, etnik vurgularla Türklerin göçler vasıtasıyla büyük bir uygarlık meydana getirdiğini ileri sürmüştür (Ersanlı, 2003: 126-127).

Tek parti dönemi müzik siyaseti bir bakıma dil ve tarih tezlerini tamamlamak, Türk kimliğinin dil ve tarih görüşlerinden sonra eksik bir yanını, müzik kısmını doldurmak istemiştir. Dilde ve tarihte görülen Türkleşmek ideası, müzikte de yansımasını bulmuş, kendine özgü bir idea etrafında Türk müzik politikası şekillendirilmek istenmiştir. Türk müzik politikasının üç temel ilkesi şöyle saptanmıştı: 1. Bizans izleri taşıyan Osmanlı müziğini tasfiye etmek. 2. Anadolu müziğinin "milli

kültürümüze" ait örneklerini taramak ve derlemek, 3. Bu örnekleri çağdaş Batılı formlarla-çoksesli biçimle kaynaştırmak, Batılı-bilgili müzik adamları yetiştirmek, eğitim kurumları meydana getirmek, yeni müziği yaygınlaştırmak (Hasgül, 1996: 32-34). Araştırmacılar, erken cumhuriyet dönemi "milli müzik" siyasetini genel hatlarıyla iki dönemde değerlendirmenin mümkün olduğunu ifade etmektedirler (Balkılıç, 2009); ancak söz konusu iki dönem daha çok birbirinin devamı gibi görünmekte, aralarında alt dönemlere veya iki döneme ayrılacak bir fark ortaya çıkmamaktadır. Dolayısıyla bu makalede dönemleme yapılmayacak, 1923'ten 1950'ye kadar tek parti döneminde izlenen müzik politikasının belli başlı özellikleri üzerinde durulacaktır.

3. Tek Parti Döneminde Müzik Politikası (1923-1950)

1923'te Cumhuriyet'in ilanının ardından 1924'te hilafetin kaldırılması, ardından tekke ve zaviyelerin kapatılması ile eğitimin birleştirilmesi gibi devrimleri, müzik alanında yapılan yenilikler takip etti. Bu dönemde yeni bir Türk müziği meydana getirmek için şu uygulamaların gerçekleştiği söylenebilir: 1. 1923'te İstanbul'da bulunan Musiki Encümeni kaldırıldı. 2. Yeni bir müzik eğitimi amacıyla 1924'te Musiki Muallim Mektebi kuruldu. 3. Batı müziği eğitimi almaları için yurtdışına 1924'ten itibaren öğrenciler gönderildi. Bu öğrencilerden beklenen ülkeye döndüklerinde yeni bir Türk müziği inşa etmeleriydi. 4. 1926'da Dar'ül Elhan İstanbul Konservatuarı'na dönüştürüldü ve bu okul yeni Türk müziğini kuracak kadrolar yetiştirmeyi hedefledi. 5. Aynı yıl tek sesli müzik eğitimi hem devlet hem de özel okullarda yasaklandı. 6. Halk müziğini derleme çalışmaları başlatıldı. 1926'dan 1929'a kadar her sene bir gezi olmak üzere toplam dört gezi gerçekleştirilerek 850 türkü derlendi (Hasgül, 1999: 40-49, Balkılıç, 2009, Üstel, 1999). Aşağıda burada sayılan unsurlar arasında yer alan ve önemli görülen yeni konservatuar süreci, derleme çalışmaları ve tüm bu unsurların Halkevlerinde nasıl bir uygulamaya dönüştüğü üzerinde duruluyor ve yeni müzik politikası kimlik siyaseti içinde değerlendiriliyor.

Yeni müzik siyaseti doğrultusunda kadrolar yetiştirecek İstanbul Konservatuarı, 1926'da Dar'ül Elhan'ın yerine Batılı bir biçimde örgütlendi. Bu kurumun oluşmasında önceliği üstlenenler, Osmanlı musikişinaslarını modası geçmiş Osmanlı tarihini sahiplenmekle suçlamışlardı. Mevlevi üyeler tarafından Osmanlı müziğini geliştirmek için kurulan Dar'ül Elhan, ilk defa müzikal performanslarına ve müzikal yapılarına gevşek bir biçimde de olsa Batılı gelenekleri 1923'te dâhil etmişti. Tanzimat süreciyle birlikte Türkiye'ye Batılı müzik anlayışı girmeye başlamış, belirli bir Batı-Doğu çekişmesi ortaya çıkmış, tek parti dönemi müzik politikasını belirleyecek müzik anlayışını ise Ziya Gökalp biçimlendirmişti. O'Connel bu politikayı şöyle yorumluyor: "Kısaca söylemek gerekirse Cumhuriyetçiler modernist, estetik yaklaşımlarıyla heterodoks olarak belirledikleri Osmanlı karmaşasını bir tarafa bırakıyordu." (O'Connel, 2000:125). Cumhuriyetçilere göre, Osmanlı müziğinin, özellikle tekke ve dergâhlarda meydana gelmiş meşkhanelerde icra edilmesi, heterodoks yapısı, sözel geleneğe dayanması, tekkelerden beslenmesi, yeni biçimlenecek laik "milli kimlik" inşası sürecinde kabul edilir unsurlar değildi. Öte taraftan bu tür mekânların kapatılmasına rağmen yaşayan geleneksel müzik, bu çevre insanları arasında duygusal bir bağ kurmayı sürdürdü. Kısaca mekânlarının kapatılmasının ardından bir anlamıyla laikliğin berkitilmesi için de klasik Osmanlı müziğinin müziğin mühürlenmesi gerekliydi.

İstanbul Konservatuarı, Kemalist ülkülerle bezenmiş, Gökalpçi tezler doğrultusunda, bu amaçlarla kurulmuş, kendisine resimde, heykelde, mimaride Batılı modeli örnek almıştı. Müzik eğitimi de bu doğrultuda değerlendirilmiş, programdaki yerini almıştı. Atatürk için bu kurumun çabalarıyla beraber, Batı'dan getirilecek büyük müzik adamlarının yardımları ve yurt dışına gönderilecek Türk gençlerinin çabalarıyla milli bir müzik meydana getirilecekti (O'Connel, 2000, 133). Dar'ül Elhan kapatılıp yeni kurum oluşturularak burada çalışan 18 kişiden sadece üçü, geleneksel Osmanlı müziği eserlerini tasnif edip düzenlemek üzere "Alaturka Musiki Tasnif ve Tespit Heyeti" adı altında tutuldular. Böylece sözlü geleneğe dayanan meşk âlemlerine son verilmiş, Batılı ilkelere dayalı yazılı uygulamalar benimsenmiş, diğer taraftan tekkelerin kapatılmasıyla birlikte Osmanlı musikisi, halkla buluştuğu, maddi manevi destek gördüğü alanı yitirmişti.

1934 yılına kadar yeni bir müzik meydana getirmek için uygulanan politikalar ürün verememiş, kayda değer bir başarı gösterememişti. Bu tarihte Atatürk yukarıda alıntılandığı gibi, meclis açış konuşmasında yeniden ulusal müzik politikalarını vurgulamıştı. Bu tarihten itibaren, cumhuriyetçi iktidar tarafından daha yoğun ve daha kurumsal bir politika izlenmiş, yabancı uzmanların görüşlerine başvurulmuştu. 1930'larda müzik politikası milli bir kültür ve kimlik politikası içinde

değerlendirilmekte, tarih ve dil tezinin ardından müzik tezi gündeme gelmekteydi. Dolayısıyla bu üç tez, birbirinin uzantısı olmuş ve yeni Türk kimliği için bir bütün meydana getirmişti. Atatürk'ün yukarıda yer verilen meclis açış konuşmasının ardından İçişleri Bakanlığı kararıyla 20 ay boyunca sürecek bir uygulamayla, alaturka müzik tümüyle yasaklanmış, radyo programlarından çıkarılmıştı. Bu durum: "yeni cumhuriyetin Osmanlıyla kültürel bağlarını koparmak istediğinin, geleneğe gericilik rolünün atfedildiğinin ve çağdaşlaşmanın yolu olarak 'batılılaşma'nın seçildiğinin bir göstergesidir." (Hasgül, 1996: 35). Tek parti iktidarı tarafından "Bizans Aksiyonu", "Meyhane Müziği", "Divan Müziği" biçiminde adlandırılan Osmanlı klasik müziğinin yanı sıra, radyoda geleneksel halk müziklerinin de yasaklanması karşısında halk, Mısır radyosu aracılığıyla kendisine daha yakın gelen Arap müziğini dinlemeye başlamış, bir bakıma direnç göstermiş, daha da ilginci, müzikli Mısır filmlerine geniş bir izleyici kitlesi oluşmuştu. Dönemin Matbuat Umum Müdürü, bu ilgiyi kırmak için Arapça sözlü müzikleri yasaklamış; ancak kimi müzisyenlerin Arapça müzikleri yeniden düzenleyip Türkçe sözlerle piyasaya sürmesini engelleyememişti (Durgun, 2005: 89-90).

Bu dönemdeki en yoğun çalışmalardan bir diğeri de şüphesiz derleme çalışmalarıydı. 1937'den 1957'ye kadar, Ankara Devlet Konservatuarı bünyesindeki kadrolar, toplam 10 bin ezgi toplayıp derlemiş, bunlar yeniden düzenlenerek 1940'lardan itibaren radyoda Yurttan Sesler programıyla yayınlanmaya başlanmıştı. Derleme çalışmalarında ve yeni müziğin benimsetilmesinde Halkevleri önemli bir işlev üstlenmişti. 1931 yılında gerçekleşen ve Altı Ok ilkelerinin benimsendiği CHP Büyük Kurultayında Kemalizm'in geniş kitlelere yayılması amacıyla Halkevleri kurulması kararı alınmış, parti, bu amacı bir yıl içinde gerçekleştirerek ilk 14 Halkevi'nin açılışını 1932 yılında gerçekleştirmişti. Halkevleri kapatılacağı 1950 yılına kadar 478 sayısına ulaşacak, dokuz şube ile çalışmalarını sürdürecektir. Bu şubeler şöyleydi: 1. Dil, tarih, edebiyat, 2. Ar (sanat), 3. Gösterit (tiyatro), 4. Spor, 5. Sosyal yardım, 6. Halk dershaneleri ve kursları, 7. Kitapsaray ve yayın, 8. Köycülük, 9. Müze ve sergi şubeleri. Bu şubelerle faaliyetlerini sürdürmüş olan Halkevlerinin en önemli amacı devrimleri "telkin ve terbiye" yoluyla halka benimsetmekti (Yeşilkaya, 2009: 113-114). Ar şubesi çalışmaları içerisinde yer alan müzik çalışmalarının temel gayesi, halkın gönlünü sanat aracılığıyla kazanmaktı. Burada yetenekli halk çocuklarına dersler verilmiş, bu derslerin amacı şöyle ifade edilmişti: "Fasıl ve saz musikisinin esaretine düşmeden garp musikisi zevkinin aydınlığına çekmekte ve onlara dersler vererek kabiliyetlerini doğru ve düzenli yola sevketmektedir." (Yeşilkaya, 2009: 117). Halkevleri çalışma talimatnamesine göre, müzik çalışmalarında Doğulu çalgılar keman, ud, cümbüş, kanun, ney kullanılamayacak, Batılı çalgılar tercih edilirken "sadece teknik, sadece usul arsıulusal olacak, ruh ve ritim türklüğünü derhal belli eden bir karakter ve orjanilateye malik bulunacaktır" kaydı düşülmüştü (Yeşilkaya, 2009: 117). Atatürk, 1938'de bu duyarlılığı açık bir biçimde gösterecek, Ankara Halkevi'nde Gaziantepli bir ozanın türküsünü keserek şunları söyleyecekti: "Bize böyle uyutucu değil, sevinç kaynağı olacak müzik gerek. Bu sesleri sanatçılarımız ellerine alacaklar, ulusal senfoniler, operalar yapacaklar. Biz, ancak bu küçük sazla atalar andacı olarak kıvanç duyabiliriz. Uğraşmamalı bu gibi fosilleşmiş, yozlaşmış şeylerle." (Yeşilkaya, 2009: 118).

1940'lı yıllarda Cumhuriyet arşivlerine yansıyan belgeler, Halkevlerinde müzik politikasının merkezin denetiminde sürdüğünü göstermektedir. Rize Halkevinden yansıyan belgelere göre, Rize Halkevi reisi Fehmi Biber, Ankara'dan plak talep ederken şöyle diyordu: "halkın milli ve modern musiki terbiyesini yükseltmek ve geliştirmek maksadile Müzik neşriyatı yapmaktayız." Biber, merkezden bu yayınlara yardımcı olacak plaklar talep etmiş, ardından CHP Genel Sekreteri A. F. Tuzer'den bir yanıt almıştı. Bu yanıta göre, ilgili Halkevinde ve tüm Halkevlerinde çalınacak plaklara dair bir eser hazırlanmaktaydı ve bu kitap Rize'ye ulaşıncaya kadar plak alınmamalıydı. Halkevlerinin merkezden sıkı denetimi burada görüldüğü gibi bu yıllarda da sürmekteydi (Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi [DABCA], 490.01.967.743.32. 21 Mart 1942 ve 18 Nisan 1942.)

1948'de Eskişehir Halkevinden gelen bir yazıda, Halkevinde 1947'den itibaren müzik çalışmalarının başladığı, mandolin, saz ve darbuka kursları düzenlendiği ifade edilmiş, çalışmaların daha verimli bir hale gelebilmesi için daha fazla para talep edilmiştir (DABCA., 490.1.00.966.738.5.2 ve 3. 25 Mayıs 1948). Sivrihisar Halkevinden gelen 25 Mayıs 1948 tarihli yazıda, Halkevinin bütçesi olmadığından müzik çalışmaları yapılamadığı ifade edilmiş, para talep edilmiş ve şöyle denilmişti: "Muhitimizde (halk türküleri, yerli sazlar ve türküler) üzerindeki çalışmalar daha uygun ve verimli olacağı

kanaatindeyiz." (DABCA., 490.1.00.966.738.5.2.1. 25 Mayıs 1948). 1942 yılında, Elâzığ Halkevinden, Halkevi reisliğine gelen yazıda, gazetelere ilan verilmesine rağmen musiki muallimi bulunamadığı ifade edilmiş, aranan bir başka eğitmenin vasıfları arasında "kemana vakıf notis bir koro şefi" olduğu kaydedilmişti (DABCA., 490.1.00.966.738.2. 25 Temmuz 1942).

1949 yılında Adnan Saygun'un CHP Genel İdare Kuruluna sunduğu Halkevlerindeki müzik çalışmalarıyla ilgili bir rapor dikkat çekici görünmektedir. Söz konusu rapora göre, Halkevlerinin müzik politikası başlıca iki esasa dayanmaktadır: 1. "Türk musikisinin yüz küsur yıldanberi çok seslilik yolunda gelişmekte bulunması olayına dayanarak, Halkevlerinde bu gelişmeye uygun bir sanat terbiyesi verilmesini sağlamak; 2. Bu gelişme hamlesi halk sanatından hız aldığına göre, halk rakısılarını da içine alan 'Halk Musikisi'ne Halkevlerinde geniş yer vermek." Ancak Saygun'a göre, geçmişte "Garp Tekniği" yanlış anlaşıldığından halk müziği aleyhine bir cereyan meydana gelmiş, halk sazları kırılıp parçalanmış, halk ozanları cezalandırılmıştı. Bu gibi esef verici hadiselerin yaşanmaması için son on yıldan beri gayret gösterilmiş ve neyse ki bu "sakat düşünce" bir tarafa bırakılmıştır (DABCA., 490.1.0.0.968.746.2.1. 25 Temmuz 1942).

Saygun'un dikkat çektiği gibi, Halkevlerinde "eski sanat musikisi"ne yer verilmemişti; çünkü idareye göre bu müzik, 18. yüzyılda olgunluğa erişmiş; ancak bu yüzyıldan itibaren çokseslilik hamlesiyle durağanlaşmış ve gittikçe "soysuzlaşma" eğilimine girmişti. Dolayısıyla Halkevlerinde yer bulamamıştır. Saygun'a göre, bu karar bir yanıyla doğrudur; fakat diğer taraftan "hakiki şehkârlar [üstün eser] vermiş bulunan bir Türk sanatını halkevlerinin kapısının içeri sokmamakla kendi değerlerimize ve varlığımıza ihanet etmiş bulunuyoruz." Bu satırların yazarı Saygun, 10 yıl önce de eski musikiden yararlanmak gerektiğini ifade ettiğini belirtmiş, bu raporda da bu yanlışın giderilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Saygun, bir orta yol bulmak gerektiğini söylemiş, eski musikinin güzel eserlerine Halkevlerinde yer verilmesini önermiş, böylece Halkevlerinin sadece Garp müziği çalışmalarının yapıldığı mekanlar biçiminde suçlanmasının da önüne geçileceğini vurgulamıştı. Yazara göre, bu sorun sadece Halkevlerinde değil; fakat okullarda da böyledir. 1940-1943 yılları arasında müzik çalışmalarına önem verilmişse de sonra tekrar gevşemiş ve zayıflamıştır. Eskiden Türk musikisinin gerçek değerlerine yer verilmezken şimdi en pespaye şarkılara bile yer verilmeye başlanmıştır. Nihayet Saygun'a göre: "artık musikiyi bir eğlence vasıtası diye görmekten uzaklaşıp bir 'kültür ve hakiki kalkınma rüyası' ile karşı karşıya bulunduğumuzu düşünmek zamanı gelmiş bulunuyor." Netice itibariyle Adnan Saygun'a göre, Halkevlerinde halk müziği ve Türk müziğinin güzel ve seçkin örneklerine yer verilmeli, insanlar bu vasıtayla "irşat" edilmeliydi (DABCA., 490.1.0.0.968.746.2.10-11).

Bu raporu değerlendiren CHP Genel İdare Kurulu (GİK) üyeleri sonuç itibariyle GİK'e şu önerilerde bulundu: 1. Halk müziğine gereken önem verilmeli ve Halkevlerinde halk müziği temeline dayanan bir programın sürdürülmelidir. 2. Sanat müziği çalışmaları yapılmalı; ancak sanat müziğinin temelinde halk müziğinin olduğu vurgulanmalı, bu anlayış ile sanat müziği icra edilmelidir. Saygun'un müzik politikasını yumuşatma gayretlerine karşı, 1940'ların sonunda dahi söz konusu rapor pek de dikkate alınmamış, müziğin siyasal bir biçimde yönetimi sürmüş, var olan politika, yuvarlak ifadeler ve sanat müziğinin altında halk müziğinin temel oluşturduğu gibi anlaşılması güç bir yaklaşım ile sürdürülmüştür (DABCA., 490.1.0.0.968.746.2.12-13).

Bu dönemin bir diğer gelişmesiyse tek parti dönemi Türk müzik anlayışını yaşatacak bestecilerin yavaş yavaş ürünlerini vermeleriydi. Onlardan biri, yukarıda yazdığı rapordan söz edilen, Kemalist ülküleri notalarla saptayacak gençlerden biri Adnan Saygun, 1907'de İzmir'de doğmuştu. İzmir'de özellikle Rum nüfusun Batı müziğine duyduğu ilgi genç Saygun'u da etkilemiş, küçük yaşlarından itibaren şehrin çeşitli kafelerinde oda müziği örnekleri dinlemiş, 14 yaşında piyano için kısa bir beste dahi kaleme almıştı (Arıcı, 1997: 12-15). 1928'de, Ankara'nın iyi bir eğitim alması için Paris'e gönderdiği Saygun, burada üç yıl kalacak, döndüğündeyse Ankara Musiki Muallim Mektebi'ne müzik öğretmeni atanacaktı. Türkiye'ye dönen Saygun'dan beklenen Kemalist kimlik politikaları doğrultusunda müziğe düşen işlevi yerine getirmek olmuştu. Saygun halk türküleri derleyecek, bunları Batılı bir biçimde besteleyecek, dahası cumhuriyet döneminin ilk Türkçe operası Özsoy operasını yine siyasal ilişkiler çevresinde yazacaktır.

Özsoy operası, 1934 yılında İran şahının Türkiye'ye gelişinde sergilenmek üzere bizzat Atatürk tarafından ısmarlanmış ve konusu belirlenmişti. Konu, Firdevsi'nin Şehnamesi'ndeki Feridun efsanesinden alınmıştı. Efsaneye göre, Feridun'un oğullarından Tur ve Iraç her nasılsa birbirlerini kaybetmiş, bulduklarındaysa birbirlerinin kardeş olduklarını anlamışlar, bu sırada sahneye çıkan ozan bu iki kardeşi İran şahı ve Mustafa Kemal'i göstererek şöyle tanıtmıştı: "İşte Tur, işte Iraç! Her Türk bir Tur her İranlı bir Iraç'tır." Bu opera, her iki devlet başkanını da etkilemiş, şahın bu ziyareti sırasında Türkiye ile İran dostluğunun temelleri atılmıştı (Saygun, ty:39-41, Tanju, 2012: 33-34). Atatürk, yerel bir hikâyeyi Batılı bir biçimde işleyerek muhatabını etkilemişti. Kemalizm'in siyasal ilişkileri modern ancak tarihi ve yerel bir hikâye ile çok sesli bir biçimde ifade edilmiş, müzik politikasının ilk ürünlerinden biri siyasal bir opera sahnesinde gösterilmiştir.

Adnan Saygun'un bir başka çalışması, dil ve tarih tezlerinde görüldüğü gibi bir Türk müzik tezi meydana getirmek olmuştu. Bu tezde de dil ve tarih tezlerinde olduğu gibi, Türkler belirli bir müzik türünün tarihi ve ırki sahibi kabul edilmiş, Orta Asya Türk kökenli söz konusu pentatonik (beş sesli) müziğin Türklerle birlikte dünyaya yayıldığı öne sürülmüş; ancak bu tez dil tezinde olduğu gibi uzun ömürlü olmamıştı (Arıcı, 2007: 86-87).

4. Sonuç

Tek parti döneminde Atatürk ve Halk Partisi kadroları inşa edecekleri yeni milletin eğitimine ve kimliğine oldukça önem verdiler. Onlara göre, eğitim milli kimliğin biçimlendiği yer olacaktı. Türk devrimcileri, Osmanlı geçmişiyle siyasal-kültürel tüm bağları kesmek isterken müzik politikalarını da ıskalamamış, tıpkı dil devrimi ve tarih tezinde olduğu gibi, bu alanda da şiddetli bir atılım gerçekleştirmek istemişlerdi. Mustafa Kemal, bir Alman gazeteciye sizin müziğiniz ne kadar zamanda bu hale geldi diye sorduğunda, 400 yıl yanıtını alınca, "bizim o kadar vaktimiz yoktur" demişti (Saygun ty: 43). Türkiye'de de bir an önce "muasır memleketler" gibi müzikal eserler üretilmeli, köhnemiş, çürümüş, muasır medeniyetler karşısında zavallı duruma düşmüş kabul edilen Osmanlı geçmişi bir çırpıda silinmeli ve onun yerine Türk halkının özünden gelen derlemeler, Batılı üslupla biçimlendirilmeliydi. Bu yöntemle bir taraftan kendine has ve medeni dünya içinde özgün Türk kimliğine uygun, özgün bir Türk müziği meydana getirilebilir, diğer taraftan Atatürk'ün birçok defa işaret ettiği gibi, bu yeni müzik ile birçok savaştan mağlup ayrılmış; ancak Millî Mücadele ile ayağa kalkmış Türk milleti canlandırılabilir, ona enerji verilebilirdi. Bu sert politika, 1950'lere değin uygulanmış, tarama derleme çalışmaları sürdürülmüş, ilk ürünler ortaya çıkmış, ilk operalar sahnelenmişti. Ancak öte tarafta, klasik Osmanlı müziği meşk içinde paylaşma, öğrenme, icra etme, serbest yorum ve tekrarlanamaz geleneklerini kaybetmiş, halk müziği de Batılı on ikili notalamaya göre derlendiğinden özgün halini koruyamamıştı. Dahası bir müzikal "öz" elde etmek için toplanan farklı etnik müzik bestelerine Türkçe sözler yazılmış, kültürel çeşitliliğin sözel veya müzikal bir biçimde Türkçeleştirilmesi siyaseti uygulanmıştı. Sonuç itibariyle söylemek gerekirse, tek parti iktidarı için yapılanlar, 19. yüzyılın "köhnemiş", "karmaşık" Osmanlı kültürünü "milli kimlik" doğrultusunda bir milli birlikteliğe götürme ve medeniyet içinde saygın bir yer alma tahayyülü olmuş; ancak bu amaç doğrultusunda atılan adımlarla sanatsal faaliyet devletin tam bir güdümü altına alınmış, sanatsal özgürlük baskılanmış, kimlik politikasının bir aracı haline dönüştürülüştü.

Kaynaklar

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA., 490.01.967.743.32. 21 Mart 1942 ve 18 Nisan 1942.

BCA., 490.1.00.966.738.5.2 ve 3. 25 Mayıs 1948.

BCA., 490.1.00.966.738.5.2.1. 25 Mayıs 1948.

BCA., 490.1.00.966.738.2. 25 Temmuz 1942.

BCA., 490.1.0.0.968.746.2.1. 25 Temmuz 1942.

Aksoy, B. () "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Musiki ve Batılılaşma", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Gen. Yön. Murat Belge, Cilt 5, İstanbul: İletişim Yayınları, 1212-1234.

Aracı, E. (2002), "Giuseppe Donizetti at the Otoman Court: A Levantine Life", *The Musical Times*, v. 143, n. 1880, 49-56.

Aracı, E. (1995), "Reforming Zeal", *The Musical Times*, Volume 138, No 1855, 12-15.

Aracı, E. (2007), *Ahmed Adnan Saygun, Doğu-Batı Arası Müzik Köprüsü*, 2. bs. İstanbul: YKY.

Balkılıç, Ö. (2009), *Cumhuriyet, Halk ve Müzik, Türkiye'de Müzik Reformu 1922-1952*, İstanbul: Tan Kitabevi.

Behar, C. (1987) *Klasik Türk Musikisi Üzerine Denemeler*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Borak, S. (1998, *Atatürk ve Edebiyat*, 2. bs., İstanbul, Kaynak Yayınları.
Durgun, Ş. (2005), *Türkiye'de Devletçi Gelenek ve Müzik*, Ankara: Alter Yayınları.
Ersanlı, B. (2003). *İktidar ve Tarih: Türkiye'de "Resmi Tarih" Tezinin Oluşumu (1929–1937)* 2. bs. İstanbul: İletişim Yayınları.
Gökalp, Z. (1955), *Türkçülüğün Esasları*, 2. bs. İstanbul: Varlık Yayınları.
Hasgül, N. (1996), "Cumhuriyet Dönemi Müzik Politikaları", *Folklora Doğru,* Sayı 62, 21-49.
İnalcık, H. (2016), *Has-bağçede 'ayş u tarab, Nedîmler Şâirler Mutrîbler*, 2. bs., İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
Katoğlu, M. (2002), "Cumhuriyet Türkiyesi'nde Eğitim, Kültür, Sanat", *Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980,* Yay. Yön. Sina Akşin, İstanbul: Cem Yayınevi, 393-502.
O'connel, J. M. (2000), "Fine Art, Fine Music: Controlling Turkish Taste at the Fine Arts Academey in 1926", *Yearbook for Tradational Music,* Volume 32, 117-142.
Saygun, A. Adnan. (ty.) *Atatürk ve Musiki,* Ankara: Sevda-Cenap And Müzik Yayınları.
Sıgnell, K. (1976), "The Modernization Process in Two Oriental Music Cultures: Turkish and Japanese", *Asian Music,* Volume 7, No 2, *Symposium on the Ethnomusicology of Culture Change in Asia,* 72-102.
Sıgnell, K. (1980), "Turkey's Classical Music, A Class Symbol" *Asian Music,* Volume 12, No 1 *Symposium on Art Musics in Muslim Nations,* 164-169.
Tanju, S. (2012), *Adnan Saygun'larda Çay Sohbetleri*, İstanbul: Pan Yayınları, 2012.
Timur, T. (1998), *Osmanlı Çalışmaları*, 3. bs., Ankara: İmge Kitabevi.
Üstel, F. (1990), "1920'li ve 30'lu Yıllarda 'Millî Musiki' ve 'Musiki İnkılabı'", *Cumhuriyet'in Sesleri,* Dizi Koordinatörü: Oya Baydar, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 40-49.
Yeşilkaya, N. G. (2009), "Halkevleri", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Kemalizm*, Cilt 2, Yay. Yön. Ahmet İnsel (İstanbul: İletişim Yayınları, 113-118.

TÜRKİYE'DE SOSYAL REFAH VE LİBERAL POLİTİKA TARTIŞMALARI BAĞLAMINDA ÇOCUKLARA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR

Canan ŞAHİNER
Kırıkkale Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Sosyoloji Ana Bilim Dalı
mircoorkopelo@hotmail.com Orcid ID: 0000-0002-2721-6691

Özet
İlk kez 1961 Anayasası'nda yer alan "sosyal devlet" kavramıyla sosyal refah anlayışı gelişmiş, ekonomik veya sosyal yönden güçsüz olan kesimlerin maddi ve manevi olarak kalkındırılması önemsenmiş ve bunun doğal bir sonucu olarak devletin toplumu düzenleme, toplumsal istikrarı bozacak durumlarda müdahale edebilme fonksiyonları işlemeye başlamıştır. Sosyal refah anlayışı, devletin köktenci müdahalesi yerine bireylere teşvik verilerek piyasanın canlı tutulmasını ve sosyal yardımın sivil toplumlara bırakılmasını savunan liberal politika savunucuları tarafından eleştirilmiştir. Ancak 19.yy ortasında Türkiye'de yaygınlaşan sanayileşme hareketi; kırdan kente göç, işsizlik, çarpık kentleşme, aile içi anlaşmazlıklar, boşanmaların artması, yoksul aileler, suç oranlarında artış ve sokak çocukları gibi sosyal sorunları da beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla devletin sosyal düzeninin sağlanması amacıyla aileyi, yoksulları, çocukları, kadınları, engellileri, yaşlıları korumak amacıyla politikalar geliştirilmesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Devlet özellikle toplumun devamını sağlayan çocukların korunmasını önemsemiş ve aile yanında bakımı mümkün olmayan, ihmale/istismara uğrayan, suça karışan çocukların korunmasını ve bakımını sağlayacak kuruluşlar oluşturulmuştur. Türkiye'de son dönemde sosyal hizmetlerin niteliğini artırmak ve öncelikli olarak çocukların aile yanında bakılmasını sağlamak amaçlanmış, öz aileleri yanında bakımı mümkün olmayan çocuklara, aile kavramında yoksun kalmamaları amacıyla koruyucu aile, evlat edinme gibi hizmetleri sunulmaktadır. Liberal politika ve sosyal refah anlayışı tartışmalarına rağmen son dönemde devlet üzerindeki maliyetleri düşürmesi ve çocuk koruma politikalarını önemsemesi nedeniyle yaygınlaşan bu hizmetler üzerinde her iki politikanın izlerini görebilmekteyiz.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Refah Devleti, Liberal Politikalar, Korunmaya Muhtaç Çocuk ve Sosyal Politikalar

LIBERAL AND WELFARE POLICY DISCUSSIONS FOR CHILDREN IN TURKEY IN THE CONTEXT OF SOCIAL POLICIES

Abstract
For the first time, with the concept of "social state" included in the 1961 Constitution, it was considered important to develop social welfare understanding, those who are economically or socially weak, and as a natural result of this, the functions of the state to regulate society and to intervene in situations that would disrupt social stability began to function. The concept of social welfare has been criticized by liberal policy advocates, who advocate keeping the market alive by giving incentives to individuals instead of the state's radical intervention, and leaving social assistance to civil societies. But in the mid 19th century industrialization movement spread in Turkey; Rural-to-urban migration brought social problems such as unemployment, unplanned urbanization, domestic disputes, increased divorces, poor families, increase in crime rates and street children. Therefore, it has become inevitable to develop policies to protect the family, the poor, children, women, the disabled and the elderly in order to ensure the social order of the state. The state has paid particular attention to the protection of children who ensure the continuity of the society, and institutions have been established to protect and care for children who cannot be cared for by their families, who are neglected / abused and who are involved in crime. To increase the quality of social services in Turkey in recent times and primarily intended to ensure care of by their children in the family, birth parents Besides maintenance possible without children, being deprived of the concept of family in order to foster families, it is offered services such as adoption. Despite the discussions on liberal politics and social welfare, we can see the traces of both policies on these services, which have recently become widespread due to the reduction of costs on the state and the importance of child protection policies.

Keywords: Social Welfare State, Liberal Policy, Children in Need of Protection and Social Policies.

1. GİRİŞ

Çocuk geleceğin inşasıdır. Bir toplumun geleceğinin sağlam temeller üzerine kurulabilmesi için çocukların bedenen, ruhen, ahlaken korunması ve iyi bir şekilde yetiştirilmesi gerekmektedir. Çocuğun dünyaya geldiği ilk andan itibaren temel ihtiyaçlarını karşılayan ailesidir ve çocukların toplumsallaşmasının ilk basamağı olan aile, toplum için önem arz etmektedir. Ancak aile; sosyolojik, psikolojik, ekonomik, kültürel vb. değişmelere bağlı olarak gerek biçimsel gerekse işlevsel açıdan dönüşüme uğramaktadır. Yaşanan bu dönüşümler sonrasında aile; gelecek neslin devamını sağlama, toplumsallaşma, korunma, barınma, psikolojik doyum, aidiyet duygusu ve güven ihtiyacının sağlanması, eğitim, sağlık ve maddi gereksinimlerin giderilmesi gibi temel işlevlerini yerine getirememektedir. Ne yazık ki aile içinde bu yapısal ve işlevsel dönüşümlerden ailedeki yetişkinlerden daha çok anne - baba sevgisi ve sıcaklığı ile gelişimini tamamlaması gereken çocuklar etkilenmektedir. Pek çok ailenin ekonomik yoksunluk içinde bulunması, aile üyelerinin çeşitli suç kayıtlarının olması ve yine çeşitli nedenlerle hükümlü olmaları, çocukların aile içi veya aile dışında her türlü fiziksel, duygusal, cinsel istismar ve ihmale uğraması veya ihmal ve istismara açık hale gelmesi/getirilmesi, ebeveynlerin çocuklarına sahip çıkmak istememeleri, aile içerisinde yapısal veya işlevsel bozulmalar sonucunda aile kavramının çocuk sorumluluk konusunda görevlerini yerine getirememesi gibi nedenlerle çocuklar koruma ve bakım altına almaktadır. Koruma ve bakım altına alınan çocuklar bakım, beslenme, barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılayabilmektedir. Ayrıca ilgili kuruluşlarca çocukların psiko-sosyal gelişimlerine destek verilmekte, eğitim, sağlık, ekonomik imkânları hususunda da çocukların ihtiyaçları giderilmektedir. Ancak çocuklar, toplumun temel taşı olan aile kavramından, ailenin üyelerinin oluşturacağı rol ve model kavramından uzak kalmakta, bu durum en başta aile kavramının yozlaşmasına ve çocukların, ileride kontrolsüz yaşama İsteklerinin artmasına bağlı olarak çeşitli problemleri de beraberinde getirmesine neden olmaktadır.

18. yüzyılda Sanayi Devrimi ile başlayan ve 19. yüzyılda sanayileşme ve kentleşme hareketleri ile devam eden süreçte tüm dünyada küresel bir devinim gerçekleşmiştir. Sanayi Devrimi, en genel anlamda; küçük ölçekli atölye ve zanaat gibi işletme yerlerinin yerine buharlı makinelerin ortaya çıkması ile başlamıştır(Talas, 1981). Aslında işçi kavramı da bu hareket ile başlamıştır. 19. yüzyılda ise sanayileşme ve beraberinde gelen kentleşme ve kentlileşme hareketleri bir çeşit kalkınma projesi olarak gündeme oturmuştur. Tabi sanayileşme ve kentleşme hareketleri sonucunda durumun pek de öyle olmadığı ekonomik, sosyolojik, demografik ve mekânsal düzlemde meydana gelen sorunlar sonucunda keşfetmeye başlanmıştır. Nitekim bu sosyal sorunlar; en çok yoksullar, çocuklar, yaşlılar ve engelliler gibi sosyal haklara, istihdam, eğitim gibi imkanlara ulaşım sağlamada desteğe ihtiyaç duyan dezavantajı gruplar üzerinde etkisini göstermiştir.

Ülkemizde bu bağlamda özellikle dezavantajlı gruplara yönelik çeşitli politikalar gerçekleştirilmiştir. 1961 Anayasası'na ilk kez "sosyal devlet" ibaresi eklenerek vatandaşların öncelikli olarak temel ihtiyaçlarının karşılanması, muhtaç durumda olan bireylerin gereksinimlerine ekonomik olarak destek olunması ve refah içerisinde yaşamalarının sağlanması amaçlanmıştır. Ancak burada hedeflenen temel politika, kamu hizmetlerinin karşılıksız olarak halka sunulması ile oluşturulmuştur. Her ne kadar bu kapsamda 'devlet vatandaşlarına sahip çıkıyor' düşüncesi ile hareket ediliyorsa da 19. yüzyılda dünyaya etkisi altına alan küresel ekonomi piyasası, toplumların ekonomik, politik ve sosyal dengelerini değiştirmiştir. Bütçe açığı ve kaynak sıkıntısı çeken sosyal refah anlayışı, sosyal kaynakların sivil toplum kuruluşları tarafından karşılanmasını ve vatandaşların teşvik verilerek piyasayı canlı tutmayı amaçlayan liberal politikalar tarafından linç edilmiştir.

Bu çalışmada ana öğe çocuktur. Bu nedenle çalışmada Türkiye'de sosyal devlet ve liberal politikaların sosyal hizmet anlayışları genel olarak incelenecektir. Türkiye'de, Osmanlı Devleti'nden günümüze dek çocukların korunması ve geliştirilmesin yönelik ne tür hizmetler sunulduğu ile ilgili yapılan çalışmalar anlatılacaktır.

2. SOSYAL REFAH VE LİBERAL POLİTİKALARA GENEL BAKIŞ

Modern anlamda 19. yüzyıldan itibaren beliren sosyal devlet anlayışının, bilimsel bir öğretiye dönüşmesi, 1929 ekonomik bunalımın ardından J.K.Galbraith'in "Bolluk Toplumu" adlı eseri ile gerçekleşmiştir. Galbraith bu eserinde devletin muazzam bir üretim kapasitesine sahip olduğunu ancak bu üretimi kullanacak kamu hizmetlerinin yetersiz olduğunu, "toplumsal denge" teorisi ile açıklamaya çalışmıştır. Devletin toplumsal istikrarı sağlayabilmesi amacıyla ivedi olarak yetersiz kamu hizmetlerinin devlet kanalıyla karşılanması gerektiğini belirtmiştir. 1970'li yıllara kadar sosyal devlet anlayışı hızla yaygınlaşmıştır(Alp, 2009). Galbraith'in burada ifade etmek istediği toplumsal denge teorisi, toplumun teknolojik yönden gelişmesi ancak bireylerin teknoloji kullanacak bilgiye sahip olmaması olarak da açıklanabilir.

1970'li yılların sonlarından itibaren yaşanan gelişmeler, refah devletinin siyasi, ekonomik ve ideolojik yapısında değişikliklere neden olmuştur. Bu değişimler, hem birbiriyle hem de refah devleti ile ilişki içinde bulunan sosyalizmin çöküşü, liberal politikaların yükseltilmesi, küresel ekonomi ve ulus devletinin sarsılması olarak sıralanmaktadır. Dolayısıyla bu döngüsel hareketler, sosyal ve siyasal alanın temel önermelerinin ve hedeflerinin değiştiğinin de bir göstergesidir (Özdemir, 2009).

"Refah" kavramı, Arapça kökenli bir kelime olup Türkçe karşılığı gönençtir. TDK'ye göre; refah (gönenç) kavramı, bolluk ve varlık içinde yaşamak olarak tanımlanmaktadır(https://sozluk.gov.tr). Buradan hareketle refah devletinin temel argümanının da vatandaşlarını bolluk ve rahatlık içinde yaşatabilmek olduğunu söyleyebiliriz.

Refah devleti, toplumun bekasını sağlamakla birlikte piyasa dinamikleri üzerine kurulan sosyal fayda ve çıkar hedefleri olan bir sistemdir. Refah anlayışın temel politikası, kamu kaynaklarını etkin kullanarak ya da bünyesindeki sosyal hizmet görevini ifa eden kurumlar aracılığıyla bireylerin barınma, beslenme, istihdam gibi temel gereksinimlerini karşılamak vatandaşlara işsizlik sigortası, düşük ücretli konut ve düşük katkı payı ile eğitim ve sağlık hizmeti tedarik edebilmeyi sağlamaktır. Devlet hem kendi ekonomik istikrarını ve toplumsal düzenini korumak hem de vatandaşları için sosyal mal ve hizmet arzını artırmak için politikalar üretmektedir(Eser ve ark., 2011). Sosyal refah anlayışında gerek kanunlarla gerek istihdam politikaları ile gerekse doğrudan gelir sağlama metotlarıyla bireylerin hem temel gereksinimlerini karşılama hem de toplum içinde sosyal statüsünü destekleme gibi bir amaç bulunmaktadır(Yolcuoğlu, 2012).

1970'li yıllarda ekonomik ve sosyal kriz ile birlikte enflasyon artmış, ekonomik gelişim durmuş hatta gerilemeye başlamış ve işsizlik yığınsal bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla müdahaleci devlet gücünü kaybederek üstlendiği sosyal sorumluluk işlevlerini değiştirmek zorunda kalmıştır. Bu durum serbest ekonomi piyasasını güçlendiren devletin etkin gücünü sınırlandıran liberal politikaların yükselişini kaçınılmaz kılmıştır(Eser ve ark., 2011). Böylelikle serbest piyasa üzerindeki kamu müdahalesi önlenmiştir. Liberal görüşün temsilcileri tarafından toplumsal düzlemde yaşanan bu sorunlardan plansız harcamaları sonucundaki bütçe açıkları ve kaynakların sorumsuzca kullanan sosyal refah devleti sorumlu tutulmuştur. Sosyal refah, miktar olarak harcamaların yüksek tutmuş, ileriye yönelik gelişmeyi hesap edemediği için kalkınmayı sağlamaya yönelik harcadığı çaba boşa gitmiştir(Koray ve Topçuoğlu, 1995).

Üretim güçlerini elinde tutan kar sahipleri çıkarlarını daha da sağlamlaştırmak amacıyla fabrikalaşma dönemine girmiştir. Bir yandan sağlıksız koşullarda ve uzun mesailer harcayarak düşük ücret ile çalışan işçiler diğer yandan daha fazla emekçiyi sömüren işverenler arasındaki uçurum açılmıştır. Öte yandan da toplumda yoksulluk, adil olmayan gelir dağılımı, sosyal güvencenin olmaması, kısıtlı eğitim ve sağlık harcamaları, aile içi parçalanmalar gibi sosyal sorunlar hızla artmaya devam etmiştir(Ersöz, 2013). Özellikle aile kurumunun bu değişimlerden etkilenerek hem yapısal hem de işlevsel bir dönüşme uğraması söz konusudur. Bu sosyal sorunlar, toplumun istikrarını ve dengesini temelden sarsan önemli sorunlardır. Bir toplumun ayakta kalabilmesi için o toplumun öznesi olan bireylerin sosyal açıdan iyilik halleri elzemdir.

3. GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE ÇOCUKLARIN KORUNMASINA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR

3.1. Cumhuriyet'in İlanından Önce Çocukların Korunmasına Yönelik Sosyal Politikalar

Tarihin her döneminde çocuklar içinde bulunduğu koşullardan olumsuz etkilenerek korunmaya muhtaçlık olgusu ile karşı karşıya kalmıştır. Çocuklara olan bakış açısı ve yüklenen anlam, çocukların yetiştikleri toplumun politik uzantısıyla yakından ilgilidir.

Osmanlı Devleti'nde kimsesiz çocukların korunması daha çok hayırseverlik makamlarına ya da dini kurumların inisiyatifine bırakılırdı(Işıkçı, 2017). Saray halkı tarafından merkezi olarak oluşturulan külliyeler Osmanlı Devleti'nin sosyal devlet olduğuna ilişkin görüşleri ortaya çıkarırken bir yandan da vakıflar aracılığıyla yapılan sosyal yardımların Osmanlı'daki sivil toplum anlayışının daha ağır bastığına ilişkin tartışmaları da beraberinde getirdi(Özbek, 2002). Tanzimat öncesi dönemde kimsesiz çocuklara ilişkin belirgin bir hüküm, usul ve esas olmaksızın aile tarafından çocuklar korunup gözetilirdi. Ancak bu hizmet daha çok çocukların "hizmetçi" olarak görüldüğü bir besleme anlayışıydı. Tanzimat ile beraber devlet bir yandan modernleşme sürecine girmiş bir yandan da yoğun savaş döneminde artan kimsesiz çocuklar sorununa yönelik çözümler, ilk kez çocukların devlet politikasına eklenmiştir. Bu doğrultuda ilk kez ıslahhaneler ve sanayi mektepleri açılarak çocukların barınma, beslenme ihtiyaçlarının karşılanmış ve meslek edinmelerinin yolu açılmıştı(Işıkçı, 2017).

Darülacezeler, özellikle İstanbul İlinde dilenci ve fakirlerin artmasının önüne geçilmesi ve halkın güvenliğinin sağlaması amacıyla açılan modern kuruluşlardır. Darülacezeler, yalnızca dilenci ve yoksulları değil, kadın, yaşlı, çocuk gibi yardıma muhtaç pek çok dezavantajlıyı barındırabilen bir yapıya sahiptir(Yazıcı, 2007). Kimsesiz çocuklar sorununa bir farklı çözüm de Darülhayr-ı Ali'nin açılmasıyla gerçekleştirilmiştir. II. Abdülhamit döneminde açılan Darülhayr-ı Ali'de kimsesiz çocukların barınması, temel ihtiyaçlarının karşılanmasının yanı sıra çocukların diğer çocuklar gibi meslek edinmeleri, eğitim ihtiyaçlarının karşılanmaları sağlanmıştır. Hatta bu çocukların çeşitli zanaat, zirai alanlarda yetiştirilmeleri ve topluma fayda sağlamaları amaçlanmıştır(Okay, 1999).

Osmanlı Devleti'nde elbette birincil amaç çocukların güvenliğinin sağlanması ve temel ihtiyaçlarının sağlanmasıydı. Çocukların eğitim almaları öncelikli tutulmuyordu. Ancak eğitimsiz gençlerin artmasıyla toplumsal bir sorun olarak artmaya devam ediyordu. Bu doğrultuda Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye Cemiyeti tarafından çocuklara kaliteli bir eğitim hizmeti sunan Darüşşafakalar oluşturuldu(Kıranlar, 2005). Darüşşafakalar, günümüzde halen varlığını korumakta ve bünyesinde yetiştirdiği çocukların topluma faydalı insanlar olması noktasında oldukça önemli bir konuma sahiptir.

3.2. Cumhuriyet'in İlanından Sonra Çocukların Korunmasına Yönelik Sosyal Politikalar

Cumhuriyet dönemi politikaları yeni bir kurum/kuruluş açmak yerine var olan hizmet merkezlerinin yasalarla güvence altına alınmasına önem vermiştir.

Himaye-i Eftal Cemiyeti'nin uzantısı niteliğinde Ankara'da kurulan merkez cemiyet, 1934 yılında Atatürk'ün talimatıyla Çocuk Esirgeme Kurumu olarak değiştirilmiştir(Elmacı, 2007). Yine dönemin kanunlar üzerine kurulu politikalarından olan Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile anne – baba ve bebek arasındaki bağın kurulması, bebeklerin anne sütü almasının önemi, çocukların nasıl yetiştirilmesi gerektiğine ilişkin aile birlik ve beraberliğini korumayı amaçlayan hükümler oluşturulmuştur(Dilik, 1985). Dönemin bu hükümleri çok önemlidir. Çocukları sahiplenip kurum bakımı modeliyle yetiştirmek isteyen devletten çocukların aile yanında yetişmelerini amaçlayan devlete geçiş süreci de denebilir.

1983 yılında 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ilk kez resmi gazetede yayımlanmıştır. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu yalnızca çocuklara yönelik değil yaşlıları, engellileri, kadınları da kapsayan geniş boyutlu bir hizmete dönüşmüştür(Çavuşoğlu, 2015). Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun çocuklara yönelik hizmetleri, 2011 yılından itibaren Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde devam etmiştir. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğüne bağlı olan çocuk kuruluşları genel olarak çocukların barınma, beslenme, giyim, eğitim, sağlık imkanları yanı sıra kişisel gelişim ve boş zaman faaliyetlerini değerlendirebilecekleri geniş çaplı bir hizmet modelidir. Çocuk evi, çocuk evi

sitesi, çocuk destek merkezi ile aile yanında destek hizmeti sunan koruyucu aile, evlat edinme ve sosyal ekonomik destek hizmetleri mevcuttur.

Çocuk Yuvaları ve Çocuk Yetiştirme Yurtları, yatakhane ve yemekhane gibi koğuş tipi olması, çocukların toplumdan izole edildiği bir yapıya sahip olması gibi nedenlerle 2017 yılında dönüşüm kapsamında kapatılmıştır. Çocuk evi, 0-18 yaş grubu, ortalama 5 ile 8 çocuğun bir arada kaldığı, il merkezlerinde eğitim, sağlık ve alış veriş merkezlerin yakın olarak kiralanan dairelerdir. Böylelikle çocuklar topluma daha iyi adapte olabilecek, kendilerini diğer çocuklardan izole edilmiş hissetmeyeceklerdir(Yazıcı, 2012).

Öz aileleri yanında bakımı mümkün olmayan çocukların, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı denetiminde aile olma özelliği taşıyan, ücretli vya gönüllü, süreli veya süresiz olarak çocuğun bakımının üstlenen ve çocuğa aile sıcaklığı hissettirebilecek ailelere koruyucu aile denmektedir(Hüseyinoğlu, 2017). Türkiye'de son dönemlerde kurum bakımında kalan çocuklar ile aile yanında yaşayan bireyler arasındaki mukayeseli araştırmalar sonucunda aile yanında yaşayan bireylerin genellike özgüvenli, benlik algısı yüksek çocuklar olduğu gözlemlenmiştir. Bu kapsamda sosyal hizmet anlayışı çocuğun kurum bakımına alınma kararını nihai sonuç olarak vermekte öncelikli olarak aile yanında detseklenmesini sağlamaya çalışmaktadır. Bu kapsamda aile yanında ayni ya da nakdi yardımlarla çocukla aile veya akrabaları yanında bakılmaktadır(Akyüz, 2002). Türkiye'de çocukların korunmasına ilişkin kurum bakımı hizmeti, çocukların ailelerinin yanında yaşamalarını sağlayan hizmetlere doğru evrimleşmiştir.

4. SONUÇ

Sonuç olarak tarihsel süreçte korunmaya muhtaçlık olgusu ile karşı karşıya kalan çocuklara yönelik her dönem devlet merkez sorumluluğunda ya da sivil toplum örgütleri aracılığıyla çocuk, yaşlı, engelli, kadın, yoksul gibi dezavantajlı gruplar çeşitli politikalarla himaye edilmişlerdir. İnal'a göre, toplumun çocuğa verdiği önem ve çocuğa olan bakış açısı, o toplumun dinamikleri ile yakından ilişkilidir. Bir toplumsal sistem, hangi dinamiklerden etkileniyorsa çocuk da o dinamiklerden etkilenmektedir ve bu, dikkat edilmesi gereken önemli bir husustur. Çünkü çocuğa bakış açısı, ekonomik, siyasi, sosyal, kültürel alanda farklılık gösteren ve kategorileştirilmiş bir şekilde karşımıza çıkmaktadır(İnal, 2007). Dolayısıyla çocukların korunması ve iyi yetiştirilmesi için doğru ve sağlam politikalar üretmek gerekmektedir.

Osmanlı devleti döneminde daha çok hayırseverlik kurumları tarafından örgütsel olarak oluşturulan koruma politikaları, dönemin kimsesiz çocuklarını, dilencilerini, yoksullarını, yetimlerini, yaşlılarını vb. grupları kapsamıştır. İlk olarak himaye etmek ve gözetim altında tutmak amacıyla yapılan kuruluşlar, Tanzimat'ın ilanından sonra kurumsallaşma ve çocukların kapsamlı bir şekilde eğitilmesine yönelik de hizmet vermeye başlamıştır. Cumhuriyet'in ilanıyla çocuklara yönelik koruma politikaları daha çok yasalarla güvence altına alınmıştır. Bu durum, yoğun bir savaş döneminden çıkılması ve yeni bir devlet kurulmasıyla açıklanabilir.

Günümüzde uygulanan çocuklara yönelik sosyal politikalar ise iki farklı boyutta devam edebilmektedir. Bir yandan aile yanında yaşanabilir bir hayat kılmak bir yandan da kurum bakımına alınan çocuklara geliştirilmiş hizmet sunmak amaçlanmıştır. Öncelikli olarak maddi yetersizlikler nedeniyle aile yanında yaşama imkânı olmayan çocuklara danışmanlık, sosyal ve ekonomik destek hizmetleri sunulmaktadır. Yapılan değerlendirmeler neticesinde aile yanında yaşaması mümkün olmayan çocukların toplumla bütünleşebileceği, hayata atıldıktan sonra sosyal çevrelerine daha kolay uyum sağlayabilecekleri çocuk evi/çocuk evi sitesi gibi kurumlar geliştirilmiştir. Bu kurumdaki çocuklar, kendilerini çevreleyen tellerden uzak, özgür bir yaşam alanı içerisinde hareket etmektedirler. Bu hizmet çocuklara apartman kültürü, toplumla bir arada yaşama, alışveriş yapabilme, bireysel tercihlerine göre hayatlarını idame ettirebilecekleri bir yaşam sunulmaktadır.

Aile yanında yaşaması uygun olmayan çocuklara yönelik bir diğer hizmet ise koruyucu aile ve evlat edinme hizmetidir. Biyolojik yakınlığı olmayan ve Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından titizlikle incelenerek koruyucu aile statüsü alan aileler tarafından da çocuklar aile ortamında

yaşama imkanı bulmaktadır. Bu durum Türkiye'deki sosyal devlet anlayışı ile sivil politika olarak vatandaşların sorumluluk anlayışıyla birleştirilmiş bir karma politika izlerini göstermektedir.

Bütün bu hizmetler devletlerin politik, ekonomik, kültürel olarak içinde bulundukları koşullarla ilgilidir. Ancak bir toplumun yönetim mekanizması ne olursa olsun çocukları koruması ve çocukları zihinsel, fizyolojik, psikolojik, sosyolojik açıdan iyi yetiştirmesi gerekir. Çünkü; çocuk demek, toplumun geleceği demektir.

KAYNAKLAR

AKYÜZ, E. (2002), *Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması*. Ankara: MEB Yayınları

ALP, S. (2009), Refah Devleti Düşüncesinin Gelişimi ve Bir Liberal Alternatif Olarak Üçüncü Sektör, *Maliye Dergisi*, Sayı(156), 265-279.

ÇAVUŞOĞLU, T. (2015), *Çocuk Esirgeme Kurumunun Tarihsel Gelişimi,* 3 Aralık 2020 tarihinde https://web.archive.org/web/20150404052921/http://sosyalhizmetuzmani.org/cocukesirgemekurumu.htm adresinden alındı.

DİLİK, S. (1985). Atatürk Dönemi Sosyal Politika, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt(40), 93-102.

ELMACI, D. (2007), Çocuk Yuvaları ve Yetiştirme Yurtlarının Yerinden Yönetim Birimlerine Devrine İlişkin Çalışanların Görüşleri, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara

ERSÖZ, H. (2013), *Sosyal Politika*, 3 Aralık 2020 tarihinde http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/sosyalhizmetler_ao/sosyalpolitika.pdf adresinden alındı.

ESER, B., MEMİŞOĞLU, D., ÖZDAMAR, G. (2011), Sosyal Siyasetin Üretilmesi Sürecinde Refah Devletinden Neo-Liberal Devlete Geçiş: Devletin Kamu Hizmeti Sunma İşlevinin Değişimi, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, Cilt(16), 201-217.

HÜSEYİNOĞLU, S. (2017), Korunmaya Muhtaç Çocukların Korunma Altına Alınma Nedenleri: İstanbul Örneği, Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

IŞIKÇI, Y. (2017), Yeni Kamu İşletmeciliği Perspektifinden Çocuk Koruma Hizmetlerinin Yeniden Yapılandırılması, *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, Cilt(8), 40-64.

İNAL, K. (2007), *Modernizm ve Çocuk - Geleneksel, Modern ve Postmodern Çocukluk İmgeleri*, Ankara: Sabil Yayıncılık.

KIRANLAR, S. (2005), Savaş Yıllarında Türkiye'de Sosyal Yardım Faaliyetleri (1914-1923), İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

KORAY, M. ve TOPÇUOĞLU, A. (1995), *Sosyal Politika*, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.

OKAY, C. (1999), *Meşrutiyet Döneminde Savaş ve Çocuk*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

ÖZBEK, N. (2002), Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Sosyal Devlet, *Toplum ve Bilim*, Sayı(92), 7-33.

ÖZDEMİR, S. (2009), Küreselleşme ve Refah Devleti Üzerindeki Etkileri, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Sayı(57), 55-86.

TALAS, C. (1981), *Toplumsal Politikaya Giriş*, Ankara: S Yayınları.

YAZICI, E.(2012), Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Çocuk Evleri, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt(9), 499-525.

YAZICI, N. (2007), Osmanlılarda Yetimlerin Korunması Üzerine Bazı Değerlendirmeler, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* Cilt(48), 1-49.

YOLCUOĞLU, İ, (2012), Türkiye'de Sosyal Politika ve Sosyal Hizmetlerin Geliştirilmesi, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, Cilt(23), 145-158.

ADLİ MUHASEBE KAVRAMINA VE ADLİ MUHASEBECİLİĞİN FAALİYET ALANLARINA GENEL BİR BAKIŞ

Nagihan AKTAŞ
Gebze Teknik Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü
naktas@gtu.edu.tr

Engin DİNÇ
Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü
engindinc66@gmail.com

Özet
Küresel dünyada her geçen gün meydana gelen yenilikler ve değişimler beraberinde çeşitli tehlikeleri de getirmektedir. İşletmelerin faaliyetleriyle ilgili gerçekleşen sonuçları doğru bir şekilde yansıtmamaları ve sonuçları kendi çıkarlarına göre düzenlemeleri nitelikli bilgiye duyulan ihtiyacı daha fazla arttırmaya başlamıştır. İşletmelerde gerçekleşen hileler ve bunlar dolayısıyla oluşan ekonomik zararlar büyük boyutlara ulaşmaya başlamıştır. Mevcut muhasebe ve denetim standartları hilelerin önlenmesinde yetersiz kalmaya başlamıştır. Hukuki süreçlerde ekonomik ve finansal olaylarla ilgili özel bilgiye ve uzmanlığa duyulan ihtiyaç artmıştır. Bu süreç adli muhasebenin ve adli muhasebecilerin önemini gittikçe arttırmıştır. Adli muhasebe, hukuki konularda yardımcı olmak için muhasebe, denetim ve soruşturma becerilerini kullanan bir uzmanlık alanıdır. Bu çalışmanın amacı adli muhasebe ve adli muhasebeci kavramlarını, adli muhasebeye ihtiyaç duyulma nedenlerini, adli muhasebecinin yetkinliklerini açıklamak; adli muhasebeciliğin faaliyet alanları olan dava destek danışmanlığı, uzman tanıklık ve hile araştırmacılığı mesleğini tanıtmak ve meslekle ilgili farkındalığı artırabilmektir. Konuyla ilgili teorik çerçeve ele alınacak olup, çalışma literatür taraması şeklinde gerçekleştirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe, Adli Muhasebe, Adli Muhasebecilik

THE GENERAL OUTLOOK TO FORENSIC ACCOUNTING CONCEPT AND FIELDS OF ACTIVITY OF FORENSIC ACCOUNTANT

Abstract
Innovations and changes occurring day by day in the global world bring along various dangers. The fact that businesses do not accurately reflect the results of their activities and regulate the results according to their interests has started to increase qualified information more. The frauds incurred in businesses and the resulting economic losses have begun to reach enormous dimensions. Current accounting and audit standards have become insufficient for fraud preventing. The need for special knowledge and expertise regarding economic and financial events has increased in legal processes. This process has increased the importance of forensic accounting and forensic accountants. Forensic accounting is a specialty that uses accounting, audit, and investigative skills to assist in legal matters. This study aims to explain forensic accounting and forensic accountant concepts, the reasons for the need for forensic accounting, the competencies of forensic accountants, and to introduce the profession of litigation support, expert witnessing, and fraud examination, which are the fields of activity forensic accountant, and to raise awareness about the profession. The theoretical framework on the subject will be discussed and the study will be carried out the form of a literature review.

Keywords: Accounting, Forensic Accounting, Forensic Accountant

1. GİRİŞ

Günümüz dünyasında sosyal, kültürel ve teknoloji gibi çeşitli alanlarda meydana gelen gelişmeler hem günlük hayatımızı hem de ekonomik hayatımızı kolaylaştırmaya başlamıştır. Ancak bu gelişmeler

toplumu yeni tehlikelerle de karşı karşıya getirmiştir. İşlenen suçların niteliğinde önemli ölçüde değişmeler meydana gelmiş ve karmaşık bir hal almaya başlamıştır. İş dünyasında meydana gelen hile, yolsuzluk, kara para aklama ve rüşvet gibi suçların çözümlenmesinde gerek yargı mensupları gerekse suç bilimi araştırmacıları yeterli olmamaya başlamıştır. Ayrıca 2000'li yıllarda Xerox (2000), Enron (2001), Worldcom (2002), Sunbeam (2002) ve Parmalat (2003) gibi şirket skandalları sonucu çalışanlar işsiz kalmış, yatırımcılar zarar etmiş ve pek çok mesleğin itibarı olumsuz bir şekilde etkilenmiştir. Ekonomik dünyada artan rekabet işletmelerin muhasebe ve finans bilgisini kendi çıkarları için kullanmasına neden olmuştur. Finansal piyasalarda güvenilir ve doğru bilgiye olan ihtiyaç artış göstermeye başlamıştır. Yaşanan tüm bu olumsuzluklar hukuk, muhasebe ve denetimin bir kesişme noktası olan adli muhasebenin giderek daha fazla önemli hale gelmesini sağlamıştır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

İngilizcede "forensic accounting" kavramıyla ifade edilen adli muhasebe; mahkemeye intikal etmiş veya etmese dahi bir hukuksal çatışma yaratması beklenen konunun önemli bir kısmını muhasebeyle ilgili itilafların oluşturduğu durumlarda farklı bilim dallarından da faydalanan kendine özgü araştırma, soruşturma ve analiz tekniklerini kullanarak gerçeği arayan bilim dalıdır (Gülten, 2010). Adli muhasebe; muhasebe, denetim, hukuk, davranış bilimleri, sayısal yöntemler, psikoloji ve suç bilimi gibi alanlardan faydalanmaktadır (Bozkurt, 2000).

Adli muhasebeye ihtiyaç duyulmasının önemli nedenleri şunlardır (Bozkurt, 2000):

- Kurumlar ve bireyler arasında meydana gelen davalarda artış olması.
- Ticari işlemlerin giderek daha karmaşık bir hale gelmesi.
- Hile ve yolsuzlukların gün geçtikçe artış göstermesi ve ortaya çıkarılmasında zorluklar yaşanması.
- Büyük boyutlarda işletme başarısızlıklarının meydana gelmesi.
- Avukatların ve mahkemelerin çoğu konuda uzman yardımına gereksinim duyması.

Adli muhasebeci; kayıtların görünen değerini kabul etmeyip arkasına bakan, belgeler hakkında şüphe duyan, kişilerin görünen amaçlarının arkasında saklı olan gerçeği araştıran, uzman tanık olarak rapor hazırlayan, özellikle kişilerin yalan söyleme ihtimalinin farkında olan, kişilerle detaylı görüşmeler yaparak gerçeği en ince ayrıntısıyla ortaya çıkaran kişidir (Crumbley, 1995'ten aktaran: Pazarçeviren, 2005).

Adli muhasebecilerin sahip olması gereken bazı yetkinlikler şunlardır (Okoye ve Akamobi, 2009):

- Adli muhasebecilerin sahip olması gereken ilk ve en önemli beceri düşünme yeteneği yani zihinsel yetenektir. Bu beceri adli muhasebeciler işlerini yaparken yenilik, yaratıcılık ve hüner gibi beceriler sergilemesini sağlamaktadır. Adli muhasebecilerin bilgi açısından çok yönlü olması gerektiğini vurgulamaktadır. Adli muhasebeciler muhasebe, denetim ve işletme operasyonlarıyla ilgili derinlemesine bilgiye sahip olmalıdır. İyi bir iletişim becerisine ve düşünsel beceriye sahip olmak adli muhasebecileri mesleklerini icra ederken daha yeterli hale getirecektir.
- Adli muhasebeciler soruşturma ve finansal yönetim becerilerine sahip olmalıdır. Olağan dışı finansal işlemleri tespit edebilmelidir. Finansal gereksinimleri karşılamak için kullanılanların yanı sıra iş kayıtları ve defter tutma uygulamaları hakkında bilgi sahibi olmalıdır. Adli muhasebecinin sahip olduğu bilgi, beceri ve deneyim hukuki uyuşmazlıklarda hukuki danışman için son derece yararlıdır.
- Adli muhasebeciler yapılandırılmamış durumlarda çalışma yeteneğine sahip olmalıdır. İyi bir ekip ruhuna, kişiler arası becerilere, yönetsel ve ticari becerilere ve halkla ilişkiler yetkinliklerine sahip olmalıdır. Buna duygusal veya davranışsal beceri denmektedir.
- Adli muhasebeciler iyi eğitimli ve deneyimli olmalıdır. Hukuki bilgisi ve mahkeme salonu prosedürleri hakkında iyi bir bilgisi olmalıdır. Bu tür becerilerin geliştirilmesi büyük miktarda zaman, kaynak ve para gerektirmektedir.

Adli muhasebecilerin görev yapabilecekleri bazı alanlar şöyledir: Cezai soruşturmalar, hissedar ve ortaklık uyuşmazlıkları, bireysel yaralanma iddiaları-motorlu taşıt kazaları, işin durdurulması-diğer sigorta tazminat talebi türleri, firma-personel hile soruşturmaları, evlilikle ilgili anlaşmazlıklar, işletme ekonomisindeki kayıplar, mesleki ihmal, arabuluculuk ve tahkim, çevresel sorunlar, fikri mülkiyetle ilgili sorunlar, hükümetle yapılan sözleşmeler (Zysman, (t.y.): Markman ve ark., 2006).

Adli muhasebecilere; avukatlar, mahkemeler, sigorta şirketleri, polis kuvvetleri, muhasebe meslek elemanları, bankalar, sigorta şirketleri, denetçiler, şirket ortakları ve işletme yöneticileri gibi taraflar ihtiyaç duyabilmektedir (Gülten ve Kocaer, (t.y.): Kocaer, 2012).

Adli muhasebeciliğin faaliyet alanları üçe ayrılmaktadır (Rezae ve Burton, 1997):

- Dava Destek Danışmanlığı
- Uzman Tanıklık
- Hile Araştırmacılığı

Dava destek danışmanlığıyla adli muhasebeci tartışma, çekişme ve uyuşmazlıkların çözümünde bir temel oluşturarak mahkemeye muhasebe analizi desteği sağlamaktadır. Hukuki uyuşmazlık bağlamında, davada görevli olan hakimler açısından adli muhasebecinin sahip olduğu bilgi, beceri ve deneyim oldukça önemlidir. Davalar genellikle karmaşık olan muhasebe, finans ve vergi konularını içerdiği için bu alanlarda uzman olan kişilerin sahip olduğu özel bilgiye ve uzmanlığa ihtiyaç duyulmaktadır. Dava desteği, devam eden veya beklemede olan davalarda ekonomik konuların (sözleşme ihlali dolayısıyla gerçekleşen bir ekonomik kaybın hesaplanması) gerçeğe dayalı bir sunumunu ifade etmektedir. Adli muhasebeci hukuki uyuşmazlıklarda yer alan tarafların uğradığı zararları belirler hatta bazı durumlarda mahkemeye ulaşmadan önce bile uyuşmazlıkların çözümünde yardımcı olabilir (Okoye ve Akamobi, 2009).

Adli muhasebecinin dava destek danışmanı olarak taraflar açısından sunduğu hizmetler incelendiğinde; davacıyla çalışıyorsa muhasebe işlemleri veya kayıtlarıyla ilgili yapılan dolandırıcılıkları ispat etmek amacıyla görev yapmakta, davalıyla çalışıyorsa tam aksine bu iddiaları çürütmek için savunma amacıyla görev yapmakta ve mahkeme adına çalışıyorsa hakimlerin muhasebeyle ilgili bilgisinin yeterli olmadığı durumlarda görev yapmaktadır (Thornhill, 1995'ten aktaran: Erkan, 2016).

Adli muhasebeci dava destek danışmanlığıyla aşağıdaki konularda destek olabilmektedir (Owojori ve Asaolu, 2009):

- Davanın başında mevcut olan dava metni ve kanıtların ilk değerlendirmesi olarak ön tavsiyelerde bulunmak.
- Kanıt olarak sunulması gereken temel belgeleri belirlemek. Bu, adli muhasebeciler savunma görevini yerine getirirken ve avukatlar mahkemede talep edilecek belgelerin listesini hazırlarken önemlidir.
- Müşterinin lehine olup olmadığına bakılmaksızın, muhasebeci olmayan kişiler tarafından da kolayca anlaşılabilir bir dille yazılmış ve tüm konuları kapsayan kanıt miktarı hakkında detaylı bir dengeli rapor hazırlamak.
- Kanıtların miktarını etkileyebilecek diğer tarafça sunulan uzman muhasebe raporlarını incelemek ve avukatlara bu raporlarla ilgili tavsiyelerde bulunmak.
- Ön duruşma hazırlıkları boyunca davanın mali ve muhasebeyle ilgili yönleri hakkında hukuki danışmanları bilgilendirmek.

Uzman tanık olarak adli muhasebeci bir konuyla ilgili benzersiz bir deneyime ve eğitime sahip olup bu konu hakkında kendi görüşlerini bildiren özel niteliklere sahip bir kişidir (Albrecht ve ark., 2011).

Adli muhasebeci uzman tanıklık hizmetiyle avukatlara, hakimlere ve jüri üyelerine davaya konu olan olayın teknik yönleri hakkında bilgi vermektedir (Pehlivan, 2010). Uzman tanıklar aşağıdaki görevleri yerine getirmektedir (Bozkurt, 2000):

- Dava konusu hakkında araştırma yaparak gerekli verileri elde etmek.
- Toplanan verileri inceleyerek bir sonuca varmak.

- Araştırmaları sonucunda ulaştığı görüşü mahkemede tarafların anlaması için aydınlatıcı ve öğretici bir şekilde sunmak.

Uzman tanık olarak adli muhasebecinin sunduğu hizmet taraflar açısından incelendiğinde; avukat, karşı tarafın uzman tanığının sunduğu görüşleri çürüterek kendi müvekkilini avantajlı hale getirmesini; hakimler, uzman tanığın sahip olduğu adli bulgulardan birden fazla sonuca varılabilir olsa bile bulgularını ve mantığını bir sonuca varmadan sunmasını ister (Telpner ve Mostek, 2002).

Adli muhasebeciler ihtilaflı muhasebe konularına çözüm bulmak, yaptıkları soruşturmalar hakkında uzman raporları yazmak ve mahkemede uzman tanık olarak görev yapmak için soruşturmalarda kapsamlı bir deneyime sahiptir. Uzman tanık kendisini görevlendiren avukat ve müvekkille benzer sonuçları bulsa bile onlardan bağımsız bir görüşe ulaşmalıdır. Uzman tanık olarak görev yapan adli muhasebecinin, mahkeme heyetinin yasal olarak uygulanan muhasebe konuları ışığında geçerli sonuçlar elde etmesini sağlamak için yazılı raporlarını ve sözlü beyanlarını yemin ederek sunması gerekmektedir (Telpner ve Mostek, 2002).

Adli muhasebeci uzman tanık olarak görev yaparken doğruları söylemeli, görev kapsamındaki konuya konsantre olmalı ve odaklanmalı, kendisine soru yöneltilmeden konuyla ilgili fikir belirtmemeli, anlatılanları dinlemeli ve daha sonra cevap vermeli, kendinden emin olmalı, mesleği konusundaki profesyonel standartları bilmeli, yapılan itirazları dinlemeli, tahminlerden hareket ederek konuşmamalı, görevine eksiksiz bir şekilde hazır olmalıdır (Paganoo, 2005'ten aktaran: Pehlivan, 2010).

Hile araştırmacılığıyla adli muhasebeci daha çok işletme sahiplerinin, ortaklarının ya da yöneticilerinin isteği doğrultusunda hile iddialarının ya da olasılıklarının varlığını araştırmaktadır. Hile araştırmacılarının sağladığı en önemli katkı karışık finansal işlemleri ve rakamsal verileri bu konularda bilgisi olmayan kişilerin anlayabileceği bir dile çevirmeleridir (Akyel, 2009).

Hile araştırmacılarının çalışma alanlarının çoğunu iddia edilen uygun olmayan davranışların ne olduğu, neden, ne zaman, nasıl ve kim tarafından yapılmış olduğuyla ilgili soruları yanıtlamak için uygun bilgilerin bulunması, sorgulanması ve analiz edilmesi oluşturmaktadır (Ranallo, 2006).

Hile araştırmacıları genellikle iş gören hırsızlığı, gayrimenkul dolandırıcılığı, sigorta dolandırıcılığı, rüşvetçilik, suç tatbikatına ilişkin soruşturmalar gibi cezai konuların incelenmesiyle ilgilenmektedirler. İşletmede kimler tarafından ve nasıl hile yapılabileceğine ilişkin bilgi sahibi olmalıdırlar (Pazarçeviren, 2005).

Hile araştırmacısı aşağıdaki görevleri yerine getirmektedir (Pazarçeviren, 2005):

- Gerçekleştirildiğinden şüphelenilen hileli işlemleri kanıtlarıyla beraber ortaya çıkarmak.
- Mevcut durumunun analiz edilmesi ve yapılacaklara dair öneriler hazırlamak.
- Aktiflerin korunması ve iyileştirilmesine destek sağlamak.
- Alanında uzman kişilerle iş birliği yapmak.
- Suç kovuşturması veya hukuki davayla aktiflerin tahsil edilmesine yardımcı olmak.

Adli muhasebecilik dünyanın pek çok ülkesinde fiilen icra edilmekte, meslekle ilgili kuruluşlar ve eğitim programları bulunmaktadır. Adli muhasebecilik faaliyetlerini yasal bir mevzuata uygun olarak gerçekleştiren bu ülkelerle karşılaştırıldığında, adli muhasebecilik ülkemizde henüz yasal bir dayanağı olmayan yeni gelişme aşamasında olan bir meslektir (Toraman ve ark., 2009). Ülkemizde adli muhasebecilik 2000'li yıllardan itibaren akademik dergilerde, yüksek lisans ve doktora tezlerinde konu olarak ele alınmaya başlanmıştır (Gültekin, 2016). Uluslararası Suistimal İnceleme Uzmanları Derneği adli muhasebecilikle ilgili önemli kuruluşlardan biri olan ABD'de kurulmuş Association of Certified Fraud Examiners adlı derneğin Türkiye temsilciliğini 2006 yılında almıştır. Dünyada adli muhasebecilikle ilgili birtakım mesleki sertifika programları bulunmaktadır. Ülkemizdeyse adli muhasebeye yönelik eğitim programları ve sertifikasyonlar henüz gelişme aşamasındadır. 2010 yılından itibaren İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası tarafından verilen "Bağımsız Adli Muhasebe Uzmanlığı" adlı eğitim programı adli muhasebeye yönelik ilk eğitim programıdır (Altınsoy, 2011). Bu programa katılan kişilerden 35'i 2011 yılında Fraud Research Corporation (Uluslararası Hile Denetimi ve Danışmanlık Hizmetleri A. Ş.) adlı firmayı kurarak hile denetimi ve

adli muhasebe alanında hizmet göstermeye başlamışlardır (Çabuk ve Yücel, 2012). Ayrıca bu alanlarda hizmet göstermek amacıyla 2012 yılında da Fraud Auditing Corporation adlı firma kurulmuştur. Bunun yanı sıra bazı üniversiteler de eğitim programlarında adli muhasebe eğitimine yer vermeye başlamışlardır.

Ülkemizde adli muhasebeciliğin faaliyet alanına giren konularda düzenleme yapan kendine özgü bir kuruluşu bulunmamaktadır. Maliye Bakanlığı başta olmak üzere, Hazine Müsteşarlığı, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Sermaye Piyasası Kurumu gibi kurumlar adli muhasebecilik mesleğinin kapsamında tanımlanabilecek düzenlemeler yapmaktadırlar (Kurt ve Uçma, 2009). Bu açıdan değerlendirildiğinde adli muhasebecilikle ilgili yasal bir boşluğun var olduğu; mahkeme sürecinde, bireyler ve kurumlar açısından adli muhasebecilere ihtiyaç olduğu görülmektedir. Ülkemizde Avukat, Noter ve Muhasebeci gibi mesleklere bakıldığında adli muhasebeciliğin faaliyet alanında değerlendirilebilecek görevleri yerine getirdikleri söylenebilir. Bunun yanı sıra Bilirkişi, Arabulucu, Uzlaştırmacı ve Ombudsman gibi bağımsız yasal danışmanlar da adli muhasebeciliğin faaliyet alanı kapsamında değerlendirilmektedir (Aydın, 2018).

Adli muhasebeciliğin faaliyet alanlarından biri olan hile araştırmacılığı, ülkemizde hile denetçiliği adı altında özel danışmanlık firmaları tarafından gerçekleştirilmektedir. Ancak bu firmaların verdikleri hizmetler adli muhasebecilik adı altında sunulmadığı için farklı bir meslek olarak algılanmaktadır. Adli muhasebeciliğin bir diğer faaliyet alanı olan dava destek danışmanlığı ise ülkemizde var olmakla birlikte yaygın olarak uygulanmamaktadır. Hukuki mevzuatta, avukatlar davanın konusunu oluşturan alanda uzman olan bir kişiden "Uzman Görüşü" alarak bu raporu davada delil olarak kullanabilmektedirler. Adli muhasebeciliğin son faaliyet alanı olan uzman tanıklık ise, ülkemizde henüz yaygın bir uygulama alanı bulamamıştır. Uygulamada uzman tanıklık bilirkişilik şeklinde gerçekleştirilmekte ancak uzman tanıklık faaliyetleriyle birebir örtüşmemektedir. Tarafların avukatlarından birinin mahkemeye uzman görüşü sunması durumunda, hakim isterse uzman görüşü veren kişiyi mahkemeye davet ederek konu hakkındaki görüşünü mahkeme huzurunda sözlü olarak anlatmasını isteme yetkisine sahiptir. Ancak bu durum mahkemelerde genel bir uygulama haline gelememiştir.

3. SONUÇ

Küreselleşme, teknolojik gelişmeler ve meydana gelen yüksek profilli finansal skandallar, kamunun ve yatırımcıların finansal raporlara olan güvenini artırmak için iş ortamında değişikliklerin yapılmasına neden olmuştur. Adli muhasebe kurumsal alandaki tüm sıkıntılı ve kritik sorunların üstesinden gelerek işletmelerin başarı şansını artıran sürekli bir büyüme göstermektedir. Adli muhasebe, yasal konularda yardımcı olmak için muhasebe, denetim ve soruşturma becerilerini kullanan bir uzmanlık alanıdır. Odak noktası hem muhasebe sistemi içinde yer alan ekonomik işlemlerin ve raporlamaların kanıtlarına hem de bu tür kanıtların hesap verilebilirlik ve değerleme amacına uygun olmasına izin veren bir yasal çerçevedir.

Adli muhasebecinin bir vakada gerçekleştireceği uygulama ve derinlemesine analiz, ilgili sorunları aydınlatan bir yaklaşım ortaya çıkarmaya yardımcı olur. Küresel çapta yolsuzlukla mücadele eden kurumlar önemi her geçen gün artan adli muhasebecilerden hile araştırmacılığı hizmeti alabilirler. Adli muhasebeciler gerçekleşen hileleri azaltmak ve hileye karşı dayanıklı bir iç kontrol sistemi oluşturmak için hizmet sunabilmektedir. Mahkemede gerçekleşen davalarda, hakimler ve avukatlar konunun muhasebe ve finansı ilgilendiren alanlarında doğru bilgiye ulaşmak için adli muhasebecilerden dava destek danışmanlığı veya uzman tanıklık hizmeti alabilirler.

Adli muhasebecilik ülkemizde henüz gelişmekte olan, yasal ve idari alt yapıya sahip olmayan bir meslektir. Kurumsal, ekonomik ve hukuki alanlarda adli muhasebecilerin rolüne ilişkin anlayışı artırmak amacıyla ülkemizde gerekli eğitim, sertifikasyon ve yasal alt yapıyla ilgili çalışmaların artması gerektiği söylenebilir.

KAYNAKLAR

AKYEL, N. (2009), Adli Muhasebecilik ve Türkiye'de Uygulanabilmesi için Altyapı Bileşenlerinin Mevcut Durumu, Değerlendirilmesi ve Öneriler, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

ALBRECHT, W. S., ALBRECHT, C. O., ALBRECHT, C. C., ZIMBELMAN, M. F. (2011), *Fraud Examination*, USA: Cengage Learning,.

ALTINSOY, M. (2011), Adli Muhasebecilik ve Türkiye'de Uygulanabilirliği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

AYDIN, H., (2018), Adli Muhasebe ile İlgili Dünyadaki Uygulamalar ve Türkiye'de Uygulanabilirliğinin Araştırılması, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

BOZKURT, N. (2000), Muhasebe ve Denetim Mesleğinde Yeni Bir Alan Adli Muhasebecilik, *Yaklaşım Dergisi*, 8, 56-61.

ÇABUK, A., YÜCEL, E. (2012), Adli Muhasebecilik Mesleğinin Türkiye'deki Gelişme Potansiyeline Yönelik Bir Araştırma, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 56, 67-84.

ERKAN, A. (2016), Muhasebeci ve Hukukçuların Bakış Açısından Adli Muhasebenin Değerlendirilmesine Yönelik Bir Araştırma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, Burdur.

GÜLTEKİN, H. E. (2016), Adli Muhasebe Türkiye Uygulamasına Eleştirel Yaklaşım: Suçlar ve Yetki Karmaşası, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Okan Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

GÜLTEN, S. (2010), Adli Muhasebe Kavramı ve Adli Müşavirlik Mesleği, *Ankara Barosu Dergisi*, 68(3), 311-320.

GÜLTEN, S., KOCAER, İ. (t.y.), *Kimler Adli Muhasebeye İhtiyaç Duyarlar?,* 13 Kasım 2020 tarihinde http://www.adli-muhasebe.com/index.php?option=com_content&view=article&id=14&Itemid=15 adresinden alındı.

KOCAER, İ. (2012), Adli Muhesebe Uygulamalarına Kimler İhtiyaç Duyar?, *Adli Muhasebe Uygulamaları E-Dergisi*, 1, 5-7.

KURT, G., UÇMA, T. (2009), Adli Muhasebecilik Mesleği ve Adli Muhasebeci Olabilme Sürecinin Türkiye'deki ve Amerika'daki Yasal Düzenlemeler Açısından Karşılaştırılması, *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 160-178.

MARKMAN, M. S., BUCREK, J. E., LEVKO, A., LECHNER, S. P., HALLER, M. W., DENNİS, R. W., CLAYTON, M. M., DİNEEN, J. C., SCHAFFER, G., (2006), Other Dimension of Forensic Accounting, T. W. GOLDEN, S. L. SKALAK, M. M. CLAYTON içinde, *A Guide to Forensic Accounting Investigation* (s. 525-533), New Jersey: John Wiley & Sons Inc.

OKOYE, E. I.. ve AKAMOBİ, N. L. (2009), The Role of Forensic Accounting in Fraud Investigation and Litigation Support, *A Multi Disciplinary Journal*, 17(1), 39-44.

OWOJORİ, A. A., ASAOLU, T. O. (2009), The Role of Forensic Accounting in Solving the Vexed Problem of Corporate World, *European Journal of Scientific Research*, 29(2), 183-187.

PAZARÇEVİREN, S. Y. (2005). Adli Muhasebecilik Mesleği, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 1(2), 1-19.

PEHLİVAN, A. (2010), Adli Muhasebe Eğitimi ve Türkiye'de Adli Muhasebe Eğitiminin Geliştirilmesine Yönelik Bir Araştırma, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

RANALLO, L. F. (2006), Forensic Investigations and Financial Audits: Compare and Contrast, T. W. GOLDEN, S. L. SKALAK, M. M. CLAYTON içinde, *A Guide to Forensic Accounting Investigation* (s. 109-117), New Jersey: John Wiley & Sons Inc.

REZAEE, Z., BURTON, E. J. (1997). Forensic Accounting Education: İnsights from Academicians and Certified Fraud Examiner Practitioners, *Managerial Auditing Journal*, 12(9), 479-489.

TELPNER, Z., MOSTEK, M. (2002), *Expert Witnessing in Forensic Accounting: A Handbook for Lawyers and Accountants*, USA: CRC Press.

TORAMAN, C., ABDİOĞLU, H., İŞGÜDEN, B. (2009), Aklama Suçunun Önlenmesine Yönelik Çabalar: Adli Muhasebecilik Mesleği ve Uygulamaları, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 11(1), 17-55.

ZYSMAN, A. (t.y.), What types of assignments does a Forensic Accountant perform? 13 Kasım 2020 tarihinde https://www.forensicaccounting.com/four.htm adresinden alındı.

KANUNLARIN ANAYASAYA UYGUNLUĞUNUN SİYASAL DENETİMİNDE ÇİFT MECLİS SİSTEMİ ÖRNEĞİ OLARAK 1961 ANAYASASI DÖNEMİ

İnci Çoban İnce
Çankırı Karatekin Üniversitesi / İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi /
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
inci.ince@karatekin.edu.tr , ORCID: 0000-0002-0688-501X

Özet
Kanunların anayasaya uygunluğu noktasında karşımıza iki tür denetim çıkmaktadır. Birincisi yargısal denetim, ikincisi ise siyasal denetimdir. Yargısal denetim genel olarak anayasa mahkemelerinin yetki ve görev alanı içinde gerçekleşmektedir. Siyasal denetim ise siyasi organlar tarafından yapılan bir denetimdir. Yasama komisyonları, çift meclis sistemi, devlet başkanlarının veto yetkisi siyasal denetimi gerçekleştiren mekanizmalar olarak kabul edilmektedir. Özellikle çift meclisli parlamento yapısı üzerinde yapılacak bir değerlendirmede ikinci meclis anayasal denetim noktasında misyonlar yüklenebilmektedir. 1961 Anayasası Anayasa Mahkemesini benimseyen ilk anayasamızdır. Kanunların anayasaya uygunluğunun denetimi noktasında en etkili mekanizma olan yargısal denetim böylece hukuk sistemimize girmiştir. Öte yandan 1961 Anayasası çift meclisli bir parlamento yapısını kabul etmiştir. Nitekim 1961 Anayasası döneminde Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni oluşturan meclisler olmuştur. Söz konusu dönemde Cumhuriyet Senatosu anayasaya uygunluğu denetleyecek bir organ olarak düşünülmüştür. Çalışmada kanunların anayasaya uygunluğunun siyasal denetimi özellikle çift meclisli bir parlamento yapısı üzerinden açıklanacak ve 1961 Anayasası üzerinde bir değerlendirme yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Siyasal Denetim, Çift Meclis Sistemi, 1961 Anayasası.

THE 1961 CONSTITUTION PERIOD AS AN EXAMPLE OF BICAMERAL SYSTEM IN THE POLITICAL CONTROL OF THE COMPLIANCE OF LAWS WITH THE CONSTITUTION

Abstract
There are two types of controls regarding the constitutionality of laws. The first is judicial review, the second is political control. Judicial review is generally within the jurisdiction and duty of constitutional courts. Political control is a control by political bodies. Legislative commissions, the bicameral system, the veto power of the heads of state are considered as mechanisms that carry out political control. Especially, in an evaluation to be made on the bicameral parliament structure, missions can be installed at the constitutional control point of the second parliament. The 1961 Constitution is our first constitution to adopt the Constitutional Court. Judicial review, which is the most effective mechanism for controlling the constitutionality of laws, has thus entered our legal system. On the other hand, the 1961 Constitution adopted a bicameral parliament structure. Indeed, the 1961 Constitution, Millet Meclisi and Cumhuriyet Senatosu has created the Türkiye Büyük Millet Meclisi. During the period in question, Cumhuriyet Senatosu was considered as a body to oversee the constitutionality. In the study, the political control of the constitutionality of the laws will be explained through a parliamentary structure with a bicameral parliament and an evaluation will be made on the 1961 Constitution.

Keywords: Political control, Bicameral System, 1961 Constitution.

1. GİRİŞ

Kanunların anayasaya uygunluğunun denetimi anayasanın üstünlüğü ilkesinin bir sonucudur. Anayasa normlar hiyerarşisinin en tepesinde yer alır ve hiyerarşide yer alan diğer normlar anayasaya aykırı olamaz. Bu sayede anayasanın üstünlüğü ilkesi korunurken, anayasanın bağlayıcılığı da öne çıkmaktadır. Zira hiçbir norm anayasaya aykırı olamayacaksa bu bir anlamda anayasanın bağlayıcılığı ile de ilgilidir. Anayasanın üstünlüğünün ve bağlayıcılığının pratikte de bir anlam ifade edebilmesi için

ise denetim şarttır. Oluşturulan normların ve özellikle de kanunların anayasaya uygunluğunun denetimi anayasanın üstünlüğünü korumanın bir gerekliliğidir. Bu gereklilikten hareketle iki tür denetim karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan birincisi siyasal denetim, ikincisi ise yargısal denetimdir. Konumuzun temelini oluşturan siyasal denetime genişçe yer verilecektir. Bu nedenle siyasal denetime geçmeden önce yargısal denetim ile ilgili açıklama yapmak yerinde olacaktır.

Yargısal denetim kanunların anayasaya uygunluğunun yargı organları tarafından yapıldığı bir denetim türüdür. Bu denetim Amerika Birleşik Devletleri modelinde olduğu gibi bütün mahkemeler tarafından yapabildiği gibi, Avrupa modelini benimsemiş ülkelerde uygulandığı şekli ile uzmanlaşmış bir mahkeme tarafından da yapılabilmektedir. Türkiye Avrupa modelini benimsemiş bir ülke ülkedir. Zira kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimi noktasında ilk defa 1961 Anayasası ile Anayasa Mahkemesi görevli kılınmıştır. Bu sayede hukuk sistemimize giren Anayasa Mahkemesi 1982 Anayasası ile de benimsemiştir. Yargı denetimi kanunların anayasaya uygunluğu noktasında öncelikle akla gelen ve en etkili denetimdir.

Siyasal denetim ise siyasi veya siyasi nitelikteki organlar tarafından yapılan denetimi ifade etmektedir (İba ve Kılıç, 2019: 51).

2. KANUNLARIN ANAYASAYA UYGUNLUĞUNUN SİYASAL DENETİMİ

Kanunların anayasaya uygunluğunun siyasal denetimi kanunların yasama organı tarafından yapımı sırasında ya da yasama organından geçen kanunların devlet başkanı tarafından yürürlüğe sokulma aşamasında gerçekleştirilen denetimi ifade etmektedir (Onar, 2003: 19).

Siyasal denetim tarihsel süreçte başvurulan ilk denetim türüdür. Bu denetimin temelinde yatan düşünceye göre; kanunlar milli egemenliği kullanan, saygın ve üstün bir yeri olan yasama organı tarafından yapılmaktadır. Dolayısıyla da denetim ancak siyasal ve temsili nitelik taşıyan bir organ tarafından yapılmalıdır. Anayasallık denetiminin yargı organına bırakılması hem kuvvetler ayrılığı ilkesine bir aykırılık oluşturur hem de yasama organının saygınlığını ve kanunların otoritesini zedeler (Tanilli, 2007: 128). Bir başka görüş olarak da; kanunlar siyasi tercihleri yansıtan bir işlemdir ve denetimi ancak siyasi organlar tarafından yapılabilir (Teziç, 2009: 185).

Sparta'da "Efor Meclisi", Roma Devleti'nde "Senato" siyasal denetim türünün ilk örneklerini oluşturmaktadır. Bununla birlikte Fransa anayasa tarihinde "Koruyucu Senato"nun siyasal denetimi gerçekleştirmek amacıyla kurulmuş bir organ olarak yer aldığı görülmektedir (İba ve Kılıç, 2019: 51). Tarihsel süreç içerisinde de siyasal denetimi benimsemiş olan Fransa, 1799 Anayasası'nda, 1852 Anayasası'nda, 1946 Anayasası'nda ve 1958 Anayasası'nda bu denetimi farklı biçimlerde düzenlemiştir (Teziç, 2009: 185-188).

Siyasal denetimin işletilebileceği mekanizmaların ilk akla gelenleri; yasama organındaki komisyonlar, yasama organının çift meclisten oluşması ve devlet başkanlarının kanunları yasama organlarına geri gönderme yetkisidir (Onar, 2003: 19).

2.1. Yasama Organındaki Komisyonlar

Parlamentolar çok sayıda üyeden oluşmakta, kanun yapmanın yanı sıra denetim ve bütçe ile de ilgili yetki ve görevleri yerine getirmektedir. Üye sayıları dikkate alındığında farklı uzmanlık alanı gerektiren kanun önerilerini kurul olarak incelemeleri, karara bağlamaları oldukça zordur. Dolayısıyla yasama organları gerek kanun yapımında gerekse diğer yasama faaliyetlerinde konularına göre uzmanlaşmış daha az sayıda parlamento üyesinden oluşan kurullara ihtiyaç duymaktadır. Bu kurullara komisyon adı verilmektedir. Yasama organı komisyonların hazırlayacağı raporları esas alarak faaliyetlerini gerçekleştirmektedir (Onar, 2003: 19). Bir anlamda komisyon çalışmaları yasama faaliyetlerinin mutfağı gibidir (Tanör ve Yüzbaşıoğlu, 2018: 279 ; İba ve Kılıç, 2019: 54). Komisyonlar belirli bir konuda uzmanlaşmak suretiyle sürekli olabileceği gibi belirli bir görev süresi içinde kurulup, görev sona erdiğinde ortadan da kalkabilir. Komisyonların anayasaya uygunluk noktasındaki misyonu ise kendilerine gelen kanun tasarı veya tekliflerini anayasaya uygunluk açısından denetleyerek bir ön denetim yapmaktır (Gülener, 2017: 118). Bu sayede parlamenter anayasallık denetimi gerçekleşmektedir (İba ve Kılıç, 2019: 51).

2.2. Yasama Organının Çift Meclisten Oluşması

Çift meclis sistemi ile amaçlanan birinci meclisi frenlemek, birinci meclis tarafından kabul edilen bir kanunun ikinci meclis tarafından yerindelik ve anayasaya uygunluk açısından değerlendirilmesini sağlamaktır (Yavuz ve Bülbül, 2012: 221). Bu açıdan ikinci meclisin yeterli derecede hazırlık yapılmayan kanunların çıkmasını engelleyeceği, kanunlar üzerinde daha uzun süre görüşülebileceği ve kamuoyunun bilgilendirilebileceği düşünülmekte; ikinci meclisin ilk meclis tarafından alınmış bir kararı veya kabul edilmiş bir kanunu kontrol edeceği özellikle de iki meclis arasında görüş aykırılığı olması durumunda bu kontrolün etkinliğinin artacağı ve en nihayetinde iki meclis tarafından oydaşma sağlandığında ortaya çıkan kanunun "iyi" bir kanun olacağı öne sürülmektedir (Arsel, 1954: 88-89). Çift meclis sisteminde ikinci meclislerin yüklenmiş olduğu misyonlar neticesinde yapacağı anayasaya uygunluk denetimi yasama organına bağlı "organ-içi denetim" olarak nitelendirilebilir (İba ve Kılıç, 2019: 56).

Ülkeler çift meclis sistemini federal yapıları veya tarihsel geçmişleri nedeniyle benimsemiş olabilirler. Bu özellikleri taşımayan, çift meclis sistemi ile devlet iktidarının sınırlandırılmasına yeni bir kurum eklemek amacı taşıyan ülkeler de vardır. Bu ülkelere örnek olarak İtalya, Fransa, Japonya, İrlanda, Polonya, Romanya örnek gösterilebilir. Türkiye açısından da 1961 Anayasası'nın çift meclis sistemini benimsemesi bu doğrultuda değerlendirilmektedir (Onar, 2003: 27).

2.3. Devlet Başkanlarının Veto Yetkisi

Bir kanunun yürürlüğe girebilmesi devlet başkanının onayını gerektirir. Devlet başkanı kendisine gönderilmiş olan bir kanunu onaylayabilir, veto ederek yürürlüğe girmesini engelleyebilir, ki bu genellikle monarşilerde görülür, veya tekrar görüşülmesi amacıyla parlamentoya iade edebilir (Aliefendioğlu, 1988: 8).

Devlet başkanının parlamentoya geri yolladığı kanunların yürürlüğe girebilmesi için parlamentonun nitelikli çoğunluğu ile kabul edilmesi gerekiyorsa bu güçleştirici veto; basit çoğunlukla kabul edilmesi yetiyorsa geciktirici veto olarak adlandırılır. Her iki veto türünde de devlet başkanı bir gerekçe ile kanunu parlamentoya iade etmektedir. Bu noktada en güçlü gerekçe anayasaya aykırılıktır. Bu sayede siyasal denetim gerçekleşmiş olur (Gönenç, 2010: 6).

3. 1961 ANAYASASI DÖNEMİ : ÇİFT MECLİS SİSTEMİ ÖRNEĞİ

1961 Anayasası çift meclisli bir parlamento yapısını benimsemiştir. Bu özelliği ile 1921 ve 1924 Anayasalarından farklılaşmaktadır.

Çift meclis sistemi 1924 Anayasası'nın görüşmeleri sırasında da gündeme gelmiş ve bazı milletvekilleri tarafından önerilmiştir (Gözübüyük ve Sezgin, 1957: 46-81). Ancak belirtildiği üzere 1924 Anayasası tek meclisli bir parlamento yapısını benimsemiş, çift meclis sistemi önerileri kabul edilmemiştir.

1961 Anayasası'nın hazırlık aşamasında ise İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İdari İlimler Enstitüsü tarafından hazırlanarak Kurucu Meclis'e sunulan iki ayrı anayasa taslağında da çift meclis sistemi öngörülmüştür. Eroğul'a göre çift meclis sistemini içermeyen bir anayasayı kamuoyuna kabul ettirmek o dönem için oldukça zordu (Eroğul, 1977 : 10). Keza kamuoyunun çift meclis sistemini benimsediği ve bu nedenle bu sistemin kabul edildiği Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Tasarısı ve Anayasa Komisyonu raporu üzerindeki görüşmelerde de yer almıştır (Öztürk, 1966: 864).

1961 Anayasası 9 Temmuz 1961 günü halkoyuna sunulmuş ve katılanların %61,5'i tarafından kabul edilerek yürürlüğe girmiştir (Özçelik, 1983: 107). Böylelikle Türkiye Büyük Millet Meclisi; Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu'ndan kurulan çift meclisli bir parlamento yapısına dönüşmüştür.

Anayasaya göre Millet Meclisi genel oyla seçilen dört yüz elli milletvekilinden kurulur (md. 67). Otuz yaşını doldurmuş olan her Türk milletvekili olarak seçilebilir (md. 68). Seçimler dört yılda bir yapılır (md. 69/1).

Cumhuriyet Senatosu ise kuruluşu açısından Millet Meclisi'nden farklılaşmaktadır. Zira üyeleri üç kaynaktan gelmektedir: Genel oy ile seçilen yüz elli üye, Cumhurbaşkanınca seçilen on beş üye ve tabii üyeler (md. 70). Anayasa Cumhuriyet Senatosu'na genel oy ile seçilecek üyelerde Millet Meclisi üyeleri için öngördüğü şartlardan farklı şartlar öngörmüştür. Zira bir kimsenin Cumhuriyet Senatosu'na üye olabilmesi için kırk yaşını doldurmuş olması, yükseköğrenim yapmış olması ve milletvekili seçilmeye engel bir durumunun olmaması gerekmektedir. Anayasaya göre bu şartları sağlayan her Türk, Cumhuriyet Senatosu'na üye olarak seçilebilir (md. 72). Cumhurbaşkanı tarafından seçilen on beş üye için de anayasa da bazı şartlar düzenlenmiştir. Seçilecek üyeler çeşitli alanlarda seçkin hizmetleriyle tanınmış ve kırk yaşını doldurmuş olmalıdır. En az on üye bağımsızlar arasından seçilmelidir (md. 72/2). Son olarak tabii üyeler de yine anayasada düzenlenmiştir. Buna göre tabi üyeler, yaş kaydı gözetilmeksizin, 13 Aralık 1960 tarihli ve 157 sayılı Kanunun altında adları bulunan Milli Birlik Komitesi başkanı ve üyeleri ile eski Cumhurbaşkanlarıdır (md. 70/2). Cumhuriyet Senatosu ile ilgili olarak birkaç noktanın daha altını çizmek gerekirse, görev süresi altı yıldır (md. 73). Genel oyla ve Cumhurbaşkanınca seçilen üyelerin üçte biri iki yılda bir yenilenir (md. 73). Dolayısıyla tabii üyeler için görev süresi belli bir yıl ile sınırlanmamış; üyelerinin üçte birinin iki yılda bir yenileneceği öngörülmemiştir.

Meclislerin seçim sonuçları değerlendirildiğinde ortaya önemli sonuçlar çıkmaktadır. Öncelikle Millet Meclisi seçimlerine katılım oranının Cumhuriyet Senatosu seçimlerine katılım oranından yüksek olduğu görülmektedir (Eroğul, 1977: 18-19). İkinci olarak da yapılan seçimlerde dönem dönem meclislerin sandalye dağılımı farklılık gösterse de, genel olarak Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu'nun çoğunluğunun benzer olduğu görülmektedir. Aşağıdaki tablolarda seçim sonuçları her iki mecliste de en fazla üyeye sahip olan iki parti açısından verilmiştir. İlk tablo Yavuz ve Bülbül tarafından hazırlanan tablodan alınmıştır (Yavuz ve Bülbül, 2012:239), ikinci tablo ise Yavuz ve Bülbül tarafından hazırlanan tablo (Yavuz ve Bülbül, 2012: 240) ile Özgişi tarafından hazırlan tablo (Özgişi, 2011:310) çerçevesinde düzenlenmiştir.

Tablo 1. Millet Meclisi Genel Seçimleri ve Milletvekili Sayıları

	Adalet Partisi	Cumhuriyet Halk Partisi
1961	158	173
1965	240	134
1969	256	143
1973	149	185
1977	189	213

Tablo2. Cumhuriyet Senatosu Seçimleri 1/3 Yenileme Seçimleri ve Senatör Sayıları

	Adalet Partisi	Cumhuriyet Halk Partisi
1961	71	36
1964	31 (Toplam 79)	19 (Toplam 45)
1966	35 (Toplam 92)	13 (Toplam 50)
1968	38 (Toplam 101)	13 (Toplam 34)
1973	22 (Toplam 77)	25 (Toplam 40)
1975	27 (Toplam 78)	25 (Toplam 62)
1977	21 (Toplam 65)	28 (Toplam 75)
1979	33 (Toplam 77)	12 (Toplam 63)

Tablolarda da görülmektedir ki, her iki meclise hakim olan çoğunluk iki parti arasında gidip gelmiş ve genel olarak Millet Meclisi'nin çoğunluğu ile Cumhuriyet Senatosu'nun çoğunluğu benzer şekilde oluşmuştur. Bu durumun siyasal denetim noktasında eleştiriye açık olduğu düşünülebilir.

4. 1961 ANAYASASI VE SİYASAL DENETİM

1961 Anayasası belirtildiği üzere çift meclis sistemini kabul etmiş bir anayasadır. Söz konusu anayasanın yürürlükte kaldığı süre içerisinde siyasal denetim çift meclis sistemi üzerinden analiz edilecektir.

Önceki bölümlerde belirtildiği üzere çift meclis sisteminin kabul edilmesinin en önemli nedenlerinden biri birinci meclisin denetlenmesi özellikle de yasama sürecinde ikinci meclisin kanun teklifleri üzerinde anayasallık denetimi yapması idi. 1961 Anayasası dönemi genel olarak değerlendirildiğinde siyasal denetimin istenilen veya daha doğru bir ifade ile beklenilen ölçüde gerçekleşmediği yönünde eleştiriler bulunmaktadır. Bu eleştirilere geçmeden önce 1961 Anayasası'nın öngörmüş olduğu kanunlaşma sürecinden bahsetmek gerekmektedir. Kanunların meclislerde görüşülme süreci Anayasanın 91. ve 92. maddelerinde düzenlenmiştir. Buna göre kanun teklifleri ve kanun tasarıları öncelikle Millet Meclisi'nde görüşülmektedir. Millet Meclisi kanun tekliflerini ve kanun tasarılarını kabul edebilir, değiştirerek kabul edebilir veya reddedebilir. Her üç durumda da bu teklif ve tasarılar Cumhuriyet Senatosu'na gönderilir. Millet Meclisi tarafından kabul edilen teklif veya tasarı Cumhuriyet Senatosu'nda da kabul edilirse yasalaşır. Millet Meclisi'nin reddettiği teklif veya tasarı Cumhuriyet Senatosu tarafından da reddedilirse düşer. Ancak bu süreçte farklı durumlar ortaya çıkabilir. İlki Millet Meclisi'nin kabul ettiği bir metin Cumhuriyet Senatosu tarafından değiştirilerek kabul edilebilir. Böyle bir durumda değişikliğe uğramış metin Millet Meclisi'ne yollanır. Bu noktada değişikliğe uğramış metnin yasalaşabilmesi için Millet Meclisi tarafından kabul edilmesi gerekmektedir. Millet Meclisi bu metni kabul etmezse önünde üç yol vardır; karma komisyon tarafından hazırlanan metni kabul etmek, Cumhuriyet Senatosu tarafından değiştirilmiş metni kabul etmek ve son olarak da kendi ilk metnini kabul etmek. Bu noktada belirtilmesi gereken husus Cumhuriyet Senatosu metin üzerindeki değişikliği üye tam sayısının salt çoğunluğu ile gerçekleştirmişse, Millet Meclisi'nin kendi ilk metnini benimseyebilmesi için üye tam sayısının salt çoğunluğunun oyu gereklidir. İkincisi Millet Meclisi tarafından reddedilmiş bir metnin Cumhuriyet Senatosu tarafından olduğu gibi veya değiştirilerek kabul edilmesidir. Böyle bir durumda Cumhuriyet Senatosu'nun kabul etmiş olduğu metin Millet Meclisi'nde görüşülür. Millet Meclisi metni kabul ederse yasalaşır, reddederse düşer. Üçüncüsü ise Cumhuriyet Senatosu'nun Millet Meclisi'nin kabul etmiş olduğu metni reddetmesidir. Cumhuriyet Senatosu'nun üye tam sayısının salt çoğunluğu ile tümden reddedilen bir metnin yasalaşabilmesi için Millet Meclisi'nin üye tam sayısının salt çoğunluğu ile kabul edilmesi gerekmektedir.

Yukarıda verilen süreci birkaç cümle ile özetlemek gerekirse; görüldüğü üzere yasalaşma süreci ilk olarak Millet Meclisi'nden başlamakta ve son sözü yine Millet Meclisi söylemektedir. Cumhuriyet Senatosu üye tam sayısının salt çoğunluğu ve üzerinde bir nitelikli çoğunlukla bir metni değiştirir veya reddederse Millet Meclisi'nin söz konusu metni yasalaştırabilmesi için aynı oran ile kabul etmesi gerekmektedir (Eroğul, 1977: 50-51).

Uygulamada Cumhuriyet Senatosu'nun gelen tasarı ve teklifleri yüksek oranda değiştirmeden kabul ettiği belirtilmekte ve Senato'nun her bir metni ortalama iki ay görüştüğü varsayımından hareketle bu zamanın bir kayıp olduğu düşünülmektedir (Eroğul, 1977: 51).

Sayısal verilere bakıldığında 1961-1980 arası dönemde Cumhuriyet Senatosu'na 1956 kanun tasarısı gelmiştir. Bu tasarıların 1729'u aynen, 176'sı değiştirilerek, 29'u süresi içinde görüşülemediği için kabul edilmiştir. 22 kanun tasarısı ise reddedilmiştir. Kanun teklifleri için bir değerlendirme yapıldığında ise Cumhuriyet Senatosu'na toplam 511 kanun teklifi gelmiştir. Bu tekliflerden 338'i aynen, 69'u değiştirilerek, 21'i süresi içinde görüşülemediği için kabul edilmiştir. 73 kanun teklifi ise reddedilmiştir (Yavuz ve Bülbül, 2012: 243). Cumhuriyet Senatosu kendisine gönderilen kanun tasarılarını önemli ölçüde kabul etmiştir. Özellikle aynen ve süresi içinde görüşülemediği için kabul edilen kanun tasarılarının oranı yaklaşık %90'dır. Bununla birlikte kanun tekliflerinin aynen ve süresi içinde görüşülemediği için kabul edilme oranı %70'tir. Hem kanun tasarıları hem de kanun teklifleri birlikte değerlendirildiğinde aynen ve süresi içinde görüşülemediği için kabul edilme oranı neredeyse %86'dır. Dolayısıyla Cumhuriyet Senatosu'na görüşülmesi için yollanan kanun tasarı ve teklifleri yüksek oranda aynen kabul edilmiş, kanunlaşmıştır.

5. SONUÇ

Kanunların anayasaya uygunluğunun denetimi anayasanın üstünlüğü ilkesinin bir neticesidir. 1961 Anayasası da anayasanın üstünlüğü ilkesini benimsemiş bir anayasadır. Anayasal denetim noktasında ise ilk defa Anayasa Mahkemesi'ni kabul ederek yargısal denetimi, özellikle çift meclis sistemini benimseyerek de siyasal denetimi öngörmüştür. Bu noktada elbette yargısal denetim en etkili denetim türüdür. Ancak çift meclis sistemi de siyasal denetimi gerçekleştirmek açısından benimsenen bir denetim türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Buradaki amaç ikinci meclisin özellikle kanunların yapım sürecinde bir denetim misyonu yüklenmesidir.

1961 Anayasasının kabulü ile kurulan çift meclisli parlamento yapısının işleyişi ile ilgili genel eleştiri Millet Meclisi'nden geçen kanun tasarısı ve tekliflerinin yüksek oranda Cumhuriyet Senatosu'ndan da geçmesi ve kabul edilmesidir. Bu durum özellikle siyasal denetimin işlevselliği açısından tartışmaya açıktır. Zira kanun tasarı ve tekliflerinin Cumhuriyet Senatosu'na gönderildiği şekli ile kabul edilme oranlarına bakıldığında %86'lık kabul oranı görülmektedir. Bununla birlikte bu oranı her iki meclisin sandalye dağılımının benzer olduğu verilerden hareketle de düşünmek gerekmektedir. Çift meclisli bir parlamento yapısında meclisler aynı partinin çoğunluğa sahip olduğu bir kompozisyon oluşturduğunda siyasal denetimin gerçekleşmesi güçleşmektedir. İlk meclisten geçen bir metnin ikinci meclisten de geçmesi bu noktada olasıdır. Dolayısıyla çift meclis sisteminde siyasal denetimin etkili olabilmesi için meclis çoğunluklarının eğiliminin önem taşıdığı söylenebilir.

KAYNAKÇA

ALİEFENDİOĞLU, Y. (1988), Yasaların Cumhurbaşkanınca Geri Gönderilmesi, *Amme İdaresi Dergisi,* Sayı: 21/1, ss. 5-25.

ARSEL, İ. (1954), Çift Meclis Sisteminin Memleketimizde Tatbiki Hususunda Bazı Düşünceler, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11(3), ss. 60-104.

EROĞUL, C. (1977), *Türk Anayasa Düzeninde Cumhuriyet Senatosu'nun Yeri*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

GÖNENÇ, L. (2010), *Yasaların Anayasaya Uygunluğunun Denetimi ve Anayasa Yargısı*, TEPAV.

GÖZÜBÜYÜK, Ş., SEZGİN, Ş. Z. (1957), *1924 Anayasası Hakkındaki Meclis Görüşmeleri*, Ankara: Balkanoğlu Matbaacılık.

GÜLENER, S. (2017), *Türkiye'de Anayasa Yargısının Demokratik Meşruluğu*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

İBA, Ş., KILIÇ, A. (2019), *Anayasa Yargısı Dersleri,* Ankara:Turhan Kitabevi.

ONAR, E. (2003), *Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi ve Yargısal Denetim Alanında Ülkemizde Öncüler,* Ankara.

ÖZÇELİK, S. (1983), *Anayasa Hukuku Dersleri*, İstanbul: Filiz Kitabevi.

ÖZGİŞİ, T. (2011), Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosunun Yeri, *Türkiyat Mecmuası*, 21(2), ss. 291-323.

ÖZTÜRK**,** K. (1966), *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası C.II*, Ankara: Türkiye İş bankası Kültür Yayınları.

TANİLLİ, S. (2007), *Devlet ve Demokrasi Anayasa Hukukuna Giriş*, İstanbul: Alkım Yayınevi.

TANÖR, B., YÜZBAŞIOĞLU, N. (2018), *1982 Anayasası'na Göre Türk Anayasa Hukuku*, İstanbul: Beta Basım.

TEZİÇ, E. (2009), *Anayasa Hukuku*, İstanbul: Beta Basım.

YAVUZ, B., BÜLBÜL, M. (2012), Çift Meclis Sistemi ve Türkiye, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XVI, ss. 217-260.

DIFFERENCES OF L1 USE BY TEACHERS AND STUDENTS IN AN ENGLISH COURSE IN FOUNDATIONAL SCHOOLS AND PUBLIC SCHOOLS IN TURKEY

Ülkü Selin YILDIZ AÇIKYOL
Kocaeli University / Faculty of Education, English Language Teaching Department
ulkuselinyildiz@gmail.com

Abstract
Using L1 in an EFL context has been studied for years because it is seen as a controversial topic in terms of its use during a foreign language course. Although there are many studies based on the advantages and disadvantages of using L1 in a foreign language course. This study examined the differences of L1 use by teachers and students during an English course in foundational schools and public schools in Turkey. It aims to review both recent and earlier research related to teachers' and students' use of the target language (TL) and first language (L1) in second (SL) and foreign language (FL) teaching contexts in foundational schools and public schools. The data of this study came from audio-recording with sixth grade students in an English lesson in different cities in Turkey. 65 minutes data have been transcribed and analyzed by the researchers. Analysis of this study revealed the differences of L1 use in EFL context in a foundational and public secondary schools in Düzce and Van. In this study, students' language proficiency levels differ from according to their schools. Although they are at the same grade, their use of target language is not sufficient enough in public school so they use L1 mostly during their courses because of their deficient language background.

Keywords: Language use, learning English, private schools, public schools, target language, first language.

1. INTRODUCTION

This article aims to review both recent and earlier research related to teachers' and students' use of the target language (TL) and first language (L1) in second (SL) and foreign language (FL) teaching contexts in private schools and public schools. In this study, teachers' and students' use of the target language and first language in the classroom will be discussed from a theoretical perspective. It reviews recent quantitative and qualitative studies that have used for discourse analysis in order to examine how much, when, and why teachers and students use the target language and the first language in second language and foreign language classrooms. According to Miles Turnbull and Katy Arnett, exposure to target language input, student motivation, ways in which teacher use of the first language can promote target language learning at cognitive levels.

Exposure to target language input can maximize the target language learning in the classroom. There is a direct correlation between foreign langauge achievement and teacher use of the target language. In today's world, teachers started to create an awareness about avoiding L1 use in an EFL classroom. They think that teachers should not use first language during their lessons in order to maximize target language. Turnbull (2001b) and others (e.g., Macaro, 1997; Polio & Duff, 1994; van Lier, 1995) quesion what "maximize" means in terms of "optimal" L1 and TL use. Most SL and FL educators agree that students need to be exposed to input in the TL if they are expected to learn (Krashen, 1982). Teachers should increase the use of target language. On the other hand, some teachers think that teachers should not avoid the use L1 or should not restrict its use to grammar lessons and also classroom management. According to Cook (2001), he believes that the use of L1 deserves a place in the TL classroom. He approves the use of L1 both for teachers and students in the classroom.

Van Lier (1995), agrees contending that teachers' use of the learners' L1 helps to create more salient input for the learner, hence promoting intake. According to him, the quality of the input is more important than the quantity of the input when it comes to intake, and introducing the L1 can enhance the quality of the input. Using L1 by the teachers in the classroom can create a more comfortable learning atmosphere for the language learners. Teachers should consider this process while they are

teaching a foreign language for their learners. He thinks that teachers should use L1 in order to facilitate language learning process in the classroom.

Using the first language can create many circumstances during the lesson. Turnbull (2001b) agrees that the first language can be used "judiciously" to help facilitate the intake process, allowing input to more readily become intake. The teachers' use of the L1 thus provides an enhanced form of input that is more salient for the learner, more easily processed, and consequently results in a greater understanding of the target language. He thinks that using the first language can increase efficiency in the classroom. On the one hand, teachers tend to use L1 in order to explain complex grammar topics, to arrange tasks, to dicipline students, I mean to manage the classroom also. Cook believes that teachers should use the first language when "the cost of the target language is too great" – whenever it is too difficult or time-consuming for the students to process and understand the target language. This creates clear understanding among students in the classroom.

However, Turnbull approves the use of L1 in the classroom but he cautions against teachers relying too much on the L1. According to Turnbull, teachers should use target language as much as possible in their teaching, especially in contexts in which students spend only short periods of time in class on a daily basis, and when they have little contact with the target language outside of class" (Turnbull, 2002). When you think about his ideas, you approve him because if teachers use L1 so much in their conversations in the classroom, it will result in an overuse of the first language. Therefore, teachers need to think about a question how and when teachers should use the first language in their pedagogy and what impact this has on the students' learning. Using target language can be efficient for students' proficiency however L1 should only be used to help construct knowledge in the target language and should not be accorded the same status and role as the target language in the classroom.

According to Coste (1997), code-switching can help further student proficiency in the target language by using the first language as reference point. Coste argues that L1 use of the students can be an important pedagogical tool but encourage teachers to make conscious decisions about when they introduce the L1 into their pedagogy. I think that using L1 during an EFL classroom can be possible because students need more self-confidence that's why they want to use L1 and express themselves in a clear way and code-swithing is a natural phenomenon in settings in which the speakers share two languages, so teachers should not discourage it. Actually, it should not differ in private schools and public schools but there is such kind of difference of L1 use between these schools. Main aim of this study is to explain the differences and frequency of the first language in an EFL classroom both in private schools and public schools in Turkey. It will be discussed in this article step by step.

The main purpose of this study is to investigate the different use of L1 in private and public secondary schools. Teachers' and students' code-switching is observed in an EFL context. This study is mainly focused on the first language use and target language use in a sixth grade class. These students have different language backgrounds and it is so hard to compare their L1 use in the classroom. So, this study is conducted in different parts of Turkey. Actually, this choice limited my studies but it was too late to get another audio record from the same level classes.

Students' motivation is another important point for L1 use in the classroom. Second language educators and researchers have long acknowledged the influence of student motivation on target language learning. MacDonald (1993) argues that the teachers' maximized use of the target language in the classroom has an huge impact on student motivation, as the learners can see how knowledge of the target language will be immediately useful to them. Turnbull (2001a) offers anecdotal support of this argument, adding that his students felt that they had learned more by the end of the year because of his insistance on maximizing his own use of French in the classroom. Macaro (1997) found that students were more likely to learn French as a means of furthering personal goals (instrumental goals) than learn the language because they were genuinely interested in the target language because they were genuinely interested in the target language and its culture (integrative goals).

On the other hand, MacDonald (1993) also contends that relying too much on the L1 can lead to student de-motivation; if the teacher overuses the L1 to convey meaningful information, the students have no immediate need to further their understanding in the target language. Some of the linguists think that when a teacher uses the first language in the target language classroom, the learner uses the first language as a cognitive tool to help "scaffold" his or her learning during the lesson. So, from sociocultural perspective the use of L1 can be seen as a strategy for scaffolding. Moreover, learners sometimes use the first language to negotiate meaning. When they do not understand the topic in a clear way, they start to use L1 in the classroom. They think that using the L1 helps learners produce the TL and to sustain interactions in the target language, thus making it reasonable to argue that teachers' use of the L1 may prove to be beneficial to the students' target language acquisition.

Related to L1 use in the classroom, students' cognitive skills can improve rapidly during the lesson. According to Swain and Lapkin's (2000) report that student use of the L1 during collaborative tasks occured for three primary reasons – increasing efficiency, focusing attention, and facilitating interpersonal interactions. They contend that student access to the L1 input possibly enabled students to accomplish their tasks more successfully. So, it would be possible to extend the argument that teachers can facilitate students' learning by making the L1 available to them. It makes students' understandings more clear. Swain and Lapkin think that denying students access to the L1 deprives them of an invaluable cognitive tool. So, teachers' use of L1 reasons are different related to context and setting. For instance, Macaro's (1997) study also included a focus on the teachers' beliefs and attitudes about target language and L1 use. In general, most of Macaro's participants reported in the survey component of the study that it was impossible and undesirable to use the target language exclusively with all but the most motivated classes. A majority of teachers felt, however, that using the target language was an important component of good FL pedagogy. Generally, majority of teachers reported that the target language was useful and important for giving basic instructions and giving feedback and a near majority indicated the sam efor organizing classroom activities. However, these teachers preferred the L1 for disciplining, socializing, or relationship building and for explaining difficult and complex grammar points mostly.

Yüksel and Karagül (2014) also carried out a study about L1 use by teachers ans students in an EFL classrooms. This study is conducted in Turkish Higher Education setting. Their study aims to identify the amount of L1 use in advanced level EFL classrooms in a Turkish university setting and closely examines the basic functions of L1 use by both teachers and students and also to reveal the reactions of teachers to learners' L1 use. Their research consisted of two American Literature classes instructed by two different instructors. They think that teachers use L1 in order to explain complex grammar topics, to manage classroom, to communicate each other and etc. In this example, both teachers ignored code-switching to Turkish and they both continued to their conversation by ignoring this switch in the classroom.

2. MATERIALS AND METHODS

Setting and Participants

This study involved the observation of classroom talk in two different schools in Turkey. I recorded two audios and one of them is in Düzce and the other one is in Van/Erciş. In Düzce, I observed a private school's lesson for just 35 minutes. In Van, I observed a public school's English lesson for just 30 minutes. Our participants are sixth grade students and they have different language backgrounds. There were 35 students (22 males - 13 females) in public school's classroom and there were just 16 students (7 males – 9 females) in private school's classroom. The ages of the students are between 11 and 12. Their language proficiency level is A1 but some of them are better than A1. There was a non-native English teacher who is 5 years experienced in Düzce and there was a non-native English teacher who is 1 year experienced in Van.

Data Collection Tools and Procedures

The data was gathered through an audio-recording with sixth grade students in an English lesson. In private school, my audio took 35 minutes and in public school it took just 30 minutes. After the audio-recording of the lesson, the researcher listened to the each school's recording twice and labeled the

instances of L1 use came across during the lesson. Then, the episodes with L1 use were transcribed verbatim and coded based on the research questions. Researcher analysed this study in order to compile, understand, and communicate the findings in a more explicit and reader-friendly way.

Table 1. The transcription key of the lesson
Key to read the lesson transcript

Symbol	**Meaning**
T	Teacher Turns
L1, L2	Student Turns
{ }	Extra Information
((+))	Pause
[ ]	Overlapping Speech
[Tr.]	Translation of the Utterances in Turkish
(?)	Unclear speech.

3. RESULTS

For this study, two schools will be compared according to L1 use during the lesson. It will show us the fuctions of L1 in these particular classroom settings, and also how it reflected the social dynamics of the classroom discourse.

Excerpt 1. Teacher's reaction to L1 use by the student in public school.

07 T: Just wait. (0.3) Everybody open your homework.
08 L2: Homework?
09 T: Homework, yes.
10 L3: Homework?
11 T: Homework, yes what is homework?
12 L4: Sayfa. [Tr. Page?]
13 T: No, homework homework.
14 L5: Ödev diyor galiba. [Tr. I suppose he says homework.]
15 T: Yes, I mean ödev.
16 LL: Öyle desene ödev sayfa 33 idi. Açın hemen koşun. [Tr. You say homework, it was page 33. Open quickly, run.]

As you can see above, the teacher tries to use target language in an EFL classroom and he insists on using target language despite his students' L1 use.

Excerpt 2. Teacher's reaction to L1 use by the student in private school.

19 T: Ok, remember what is your homework?
20 LL: Ödev nerde diyor. [Tr. He says where is homework?]
21 T: No, what what. What is your homework?
22 LL: Ödev ne diyor. [Tr. He says what is homework?]
23 T: Yes, exactly.
24 Mustafa: Öyle desene teacher ödev weather conditions. [Tr. Ohh yes the homework is weather conditions.]

25 T: Yes, good. Ok, dictionaries?
26L1: Sözlük diyor. Here teacher. [Tr. He says dictionary.]
27 T: Show me your dictionaries.
28 L2: Oku diyor. [Tr. He says read.]
29 L3: Show göstermek demek. Göster dedin değil mi teacher? [Tr. Show means show. You said show, didn't you?]
30 T: Yes, show me please.

As you can see in excerpt 1 and 2, students reply their teachers in the target language however it is not possible in the public school. Private school students' language backgrounds are better than public school students' language background. You can easily realize the difference between these schools' students.

Excerpt 3. Use of L1 by the teacher with the purpose of the translation in public school

28 L4: Kerem vurmasana bana. [Kerem don't hit me.]
29 T: Ssshh! Come on guys. I don't want to listen your noise.
30 L4: Ama vuruyor ne yapabilirim. [He's hitting me, what should I do?]
31 T: Okay, look at exercise 5 and stop talking.
32 L2: Come on ya be quiet guys.

Excerpt 4. Use of L1 by the teacher with the purpose of the translation in private school

69 L1: Ok, what's the meaning of this word?
70 T: Which word?
71 L1: I say colourful.
72 L2: She says colourful.
73 T: It means there are lots of colours in it. For example pink, blue, yellow and etc.

As it is clearly stated above, the student can understand his or her teacher clearly and responds him/her. However, students language proficieny in public school is not good enough to provide communication. The teacher in public school, still tries to create communication in English with his students because his students are not proficient enough to communicate with their teacher. They try to use their body language, gestures and facial expressions. We can understand that they are at the same age periods but their linguistic background is not constructed very well that's why they switch to Turkish many times during the lesson.

4. DISCUSSION

The results of the study shed light on the differences of teachers' and students' frequency of L1 use which would be helpful for EFL teachers, teacher education programs, in terms of examining how much, when, and why teachers and students use the target language and the first language in second language and foreign language classrooms.

5. CONCLUSION

The overall findings related to this study showed that the instances and samples of data are consistent with the other studies in this field. It showed us frequency and differences of L1 use in EFL context in a private and public secondary schools in Düzce and Van. The results of this study showed different language uses in different locations in Turkey. The findings of this study suggested that teachers use L1 in Turkish EFL classes for such kind of reasons as referring to common vocabulary items, grammar instruction, classroom management, social and effective reasons, lack of comprehension, and etc. When the teachers' reactions include ignoring, topic continuation in English. Using target

language can motivate the students in the classroom because as you see in excerpt 1 and 3, the students are trying to respond their teacher in the target language. So, teachers should use the TL as much as possible in their teaching. This increases their fluency in English but do not forget that L1 deserves a place in the TL classroom.

REFERENCES

Bell, A. (2014). *The Guidebook to Sociolinguistics*. Malden MA: Wiley Blackwell.

Cook, V. (2001). Using the first language in the classroom, The Canadian Modern Language Review, 57(3), 402-423.

Grosjean, F. (1982). *Life with Two Languages*. Cambridge: Harvard University Press.

Macaro, E. (1997). Target language, collaborative learning and autonomy. Clevedon: Multilingual Matters.

MacDonald, C. (1993). *Using The Target Language.* Cheltenham, UK: Mary Glasgow Publications.

Swain, M., & Lapkin, S. (2000). Task-based second language learning: The uses of the first language. *Language Teaching Research*, 4, 251-274.

Turnbull, M., & Arnett, K. (2002). Teachers' uses of the target language and first languages in second and foreign language classrooms.Annual Review of AppliedLinguistics,22, 204-2018

Yüksel,D. Karagül, B. (2014). "First Language Use in EFL Settings: Types, Functions and Teachers' Reactions".8th ELT Research Conference: Innovative Approaches to Research in ELT.

SOSYAL MEDYA KULLANIM KOŞULLARINDA YER ALAN RUHSAT HÜKÜMLERİNİN FOTOĞRAF ESERİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Onur Sarı
İstanbul Kent Üniversitesi, İTBF, SKBY Bölümü
dronursari@outlook.com.tr ORCID ID: 0000-0002-9026-7600

Özet
Günümüzde sosyal medya mecralarında fotoğraf paylaşımı sıklıkla gerçekleşmektedir. Paylaşılan fotoğraflarsa eser olarak korunabilir. Bu nedenle üçüncü kişiler, fotoğraf sanatçılarının paylaştığı fotoğrafları ticari amaçlarla kullanmaması gerekir. Çünkü eser sahibinin, fotoğraf eseri üzerinde münhasır bir hakkı vardır. Fotoğrafsa Türk Hukuku'nda güzel sanat eseri olarak veya edebi eser olarak korunmaktadır. Sosyal medya mecraları, hukuken korunan fotoğrafların umuma iletimini sağlamak amacıyla kullanım koşullarında ruhsat hükümleri düzenlemektedir. Böylelikle kullanıcı, sosyal medya mecralarına bir alt lisans hakkı vermektedir. Sosyal medya mecralarıysa üçüncü kişilere fotoğraf üzerinde lisans hakkı tanıyabilir. Türk Hukuku bakımındansa alt ruhsat hükümleri geçerli olmayacaktır. Çünkü ruhsata ilişkin hükümlerin yazılı olması ve hangi mali hakları kapsadığının belirtilmesi gerekir. Oysa kullanım koşulları yazılı şekilde yapılan sözleşmeler değildir.

Anahtar Kelimeler: Fotoğraf Eseri, Ruhsat, Güzel Sanat Eseri, Kişilik Hakkı, Fikri Mülkiyet Hukuku, Medeni Hukuk, Ticaret Hukuku

SOCIAL MEDIA TERMS OF SERVICE LICENSE PROVISIONS EVALUATION IN THE PHOTOGRAPHIC WORK CONTEXT

Abstract
Photo sharing via social media channels is highly common today. Well, shared photos can also be protected as photographic works. Photographs shared by photographers should not be used by third parties for commercial purposes because the owner of the work has an exclusive right on the photographic work. According to Turkish Law, the photograph is protected as a fine art or literary work. Social media platforms regulate license provisions in terms of service in order to ensure the transmission of legally protected photographs to public. Thus, the user grants a sub-license right to social media platforms. On the other hand, social media channels may give third parties the right to license the photo. However in terms of Turkish law, sub-license provisions will not be valid. The provisions regarding the license must be written and state which financial rights they cover but the terms of service are not written contracts.

Keywords: Photographic Work, License, Fine Art Works, Right to Personality, Intellectual Property Law, Civil Law, Commercial Law

Giriş
Sosyal medya mecraları üzerinden fotoğraf paylaşımı günümüzde sıklıkla yapılan bir tanıtım ve sosyalleşme yöntemidir. Fotoğraf sanatçıları eserlerini geniş kitlelere duyurmak amacıyla sosyal medyayı kullanmakta ve kendi sanatlarının tanıtımını yapabilmektedir.

Sosyal medya mecraları sayesinde farklı ülkelerde yaşayanlar, fotoğraf sanatçısının eserinden haberdar olacaktır. Fotoğraf sanatçısıyla iletişime geçip eserden yararlanabilecektir. Sosyal medyadaki gelişmeler karşısında günümüzde fotoğraf sanatçılarının en temel gelirlerinden biri İnternet ortamında paylaşılan fotoğraflardan lisans hakkı elde etmektir. Alıcı, fotoğraf sanatçısıyla iletişim kurmakta ve talep ettiği fotoğraflar için tekliflerde bulunmaktadır. Fotoğraf sanatçısıysa uygun bir lisans bedeli istemektedir. Bazen fotoğraf sanatçısı fotoğrafının kullanımını ücretsiz bir şekilde de tesis edebilir.

Sosyal medya mecralarıysa kendi platformlarında paylaşılan fotoğraflara erişimin sağlanması yönünde politikalar geliştirmektedir. Ancak bu politikaları geliştirirken ülkelerin mevzuatları yerine kendi yaklaşımlarını esas almaktadır. Örneğin Instagram'ın kullanıcı koşullarında; kullanıcı fikri mülkiyet

hakları üzerinde Instagram'a münhasır olmayan, telifsiz, devredilebilir, alt lisanslanabilir ve uluslararası bir lisans vermiş olduğunu kabul etmektedir. Kullanıcı sözleşmesini onaylayan sanatçının bu tip bir lisanslamaya rızası olduğu görülmektedir. Fakat verilen bu rızanın Türk Hukuku açısından geçerli olup olmadığının değerlendirilmesi gerekir.

Biz de çalışmamızda; sosyal medya mecralarının kullanıcıyla yaptığı kullanım sözleşmelerindeki lisans hükümlerinin, Türk Hukuku bakımından geçerliliğini inceledik. Birinci bölümde fotoğrafın eser olarak korunup korunmayacağını değerlendirdik. İkinci bölümde sosyal medya kullanım koşullarını inceledik. Üçüncü bölümdeyse sosyal medya kullanım koşulları ile Türk Hukuku bağlamında ruhsat sözleşmesini inceledik.

I. Fotoğraf Üzerindeki Fikri Haklar

Fotoğraf, hayatın bir kesitini donduran görüntülerdir. Sahibinin hususiyetini taşıyan ve Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu (FSEK.)'deki kategorilere dâhil olan fotoğraflar eser olarak korunabilir. Eser olarak korunan bir fotoğraf üzerindeyse sahibinin inhisari ve mutlak bir hakkı vardır.

Her fotoğraf eser olarak korunamamaktadır. Fotoğrafın korunması için öncellikle sahibinin hususiyetini taşıması gerekir. Hususiyet bir ifade biçimi, tarzı, üslubu olmakla birlikte bir eseri diğerinden ayırmaya yarayan farklılık olarak da tanımlanabilir (Bellican, 2008, s.69). Fotoğrafın, sahibinin hususiyetini taşıması için, fotoğrafı çeken ve hazırlayanın yaratıcı görüşüne ihtiyaç vardır. Bu yaratıcılık konunun seçimi, ışık, gölgenin işlenmesi, rötuşların yapılması, fotomontajlar veya başka sanatkâr ifade vasıtalarının kullanılmasıyla mümkündür (Öztan, 2008, s.141).

Fotoğrafın korunması için FSEK'deki kategorilerden birisine de girmesi gerekir. FSEK.'deki kategoriler; ilim edebiyat eserleri, muziki eserler, güzel sanat eserleri ve sinema eserleri olarak sayılmıştır. Bedii nitelik taşıyan fotoğraflar güzel sanat eseri olarak bilimsel ve teknik nitelikteki fotoğraflar ise ilim edebiyat eseri olarak bu kategorilere dâhil edilebilir. Bu nitelikteki fotoğraflar sahibinin hususiyetini taşımak kaydıyla eser olarak korunur. Eser niteliğindeki fotoğraflara yönelik tecavüz fiillerinin varlığı halinde hak sahibi, eser hakkını hukuk ve ceza davalarıyla koruyabilir. Eser üzerindeki mali ve manevi hak sahipleri; tecavüzün refi davası, tecavüzün meni davası veya tazminat davası ikame edebilir (Erel, 2009, s.331vd.). FSEK. m.71'de düzenlenen fiillerin gerçekleşmesi halinde, manevi, mali veya bağlantılı hakları ihlal edilen Cumhuriyet Savcılığına şikâyette bulunarak ceza davası açabilir. Bununla birlikte FSEK. Ek m.4'de İnternet gibi dijital ortamlarda telif hakkının ihlali halinde erişimin engellenmesine yönelik tedbirler düzenlenmiştir. FSEK Ek m.4'e göre hak sahipleri, bilgi içerik sağlayıcısına başvurarak üç gün içinde ihlâlin durdurulmasını ister. İhlalin devamı halindeyse Cumhuriyet Savcısına başvurarak, üç gün içinde servis sağlayıcısından ihlâle devam eden bilgi içerik sağlayıcısına verilen hizmetin durdurulması istenebilir.

Fotoğrafçının eser niteliğine sahip olmayan fotoğraf üzerindeki hakları da korunmaktadır. Eser niteliğine sahip olmayan fotoğraflar FSEK. m.84 bağlamında haksız rekabet hükümleri gereği korunabilir.

A. Güzel Sanat Eseri Olarak Fotoğraf

Fotoğrafın güzel sanat eseri bağlamında korunması için sahibinin hususiyetini taşımasının yanı sıra bedii nitelikte olması gerekir. Bir eserin bedii nitelik taşıması içinse onu yaratan kişinin özelliklerini taşıyıp taşımadığı ile sanat kurallarına göre bedii nitelik taşıyıp taşımadığına bakılacaktır (Öztrak, 1977, s.23).

Fotoğrafın bedii nitelik taşıması için estetik güzelliğinin bir başka deyişle sanatsal değerinin olması gerekir. Sanatsal değeri olan eser, sıradan, gelişigüzel, herkesçe bilinen ve yararlanabilen eserlerden farklı bir eserdir (Kılıçoğlu, 2006, s.131). Sanat değeri olan fotoğraflar, fotoğrafçılık sanatı ve tekniğine göre meydana getirilmiş estetik değeri olan fotoğraflardır (Ateş, 2007, s.237). Bununla birlikte güzel sanat eseri olan fotoğraf çeşitli şekillerde meydana getirilebilir. Tamamen tesadüfi bir anın resimleştirilmesi şeklinde olabileceği gibi uzun uğraşlar sonucu elde edilen bir görüntü de olabilir. Eğer bu fotoğrafların sanatsal bir değeri varsa güzel sanat eseri olarak korunacaktır.

Özçekim (Selfie) gibi kendi resmini kendisi çeken kişi de bir güzel sanat eseri meydana getirebilir. Bu durumda kendi resmini kendisi çeken, çekmiş olduğu fotoğraf üzerinde eser sahibi olabilir. Çünkü fotoğrafı kendi kendine çeken kimse dışında başka hiçbir kimse fotoğrafın çekiminde etkili olmamıştır (Öztan, 2008, s.84).

Eser niteliğindeki fotoğraflarda tasvir edilen kimsenin kişilik hakları da korunmaktadır. Fotoğrafların kişilik hakkı bakımından korunması FSEK bağlamında eser korumasından mahrum tutmaz. Fotoğraf, hem eser olarak hem de kişilik hakkı bağlamında korunabilir (Ayiter, 1981, s.58).

B. Bilimsel ve Teknik Fotoğraflar

Bilimsel ve teknik niteliği bulunan ancak bedii nitelikte olmayan fotoğraflar FSEK bağlamında edebi eser olarak korunmaktadır (FSEK. m.2/3). Bu tip fotoğrafların sanatsal değeri bulunmamaktadır. Ancak fotoğraf, bilimsel ve teknik bir görünümü ihtiva etmektedir. Örneğin bilimsel araştırma sürecinde tarihi değeri olan belgelerin fotoğrafları bilimsel fotoğraf olarak, kadastro planı çıkartılması için çekilen harita resimleriyse teknik fotoğraf olarak değerlendirilebilir (Kılıçoğlu, 2013, s.1590).

Teknik ve ilmi bir gayeyi yerine getirmek için meydana getirilen fotoğraflar, estetik niteliği bulunmasa bile bir konuyu açıklayıcı veya uygulamayı sağlayıcı niteliktedir (Ateş, 2007, s.191). Bu nedenle korunmaları gerekir. Bununla birlikte bilimsel ve teknik fotoğraflarında FSEK. m.2/3 gereği korunması için hususiyetinin bulunması gerekir. Ancak bu fotoğraflarda hususiyet araştırması oldukça güçtür. Çünkü bilimsel ve teknik fotoğrafların hepsi birbirinin benzeridir. Bu durumda bağımsız bir fikri çalışmanın varlığı tespit edilebildiği sürece hususiyetin varlığı kabul edilmelidir (Erel, 2009, s.62). Fotoğraflar birbirine benzese dahi bağımsız bir fikri çalışmanın ürünüyse hususiyet var kabul edilecektir.

İlmi ve teknik gayesi bulunmayan, ürünün görünümü gibi fotoğraflar ise FSEK. m.2/3 bağlamında korunmayacaktır (Ateş, 2007, s.191). Koşulları varsa güzel sanat eseri olarak korunabilir.

C. FSEK. m.84 Bağlamında Fotoğrafların Korunması

Güzel sanat eseri veya bilimsel ve teknik niteliği bulunmayan, hususiyet taşımayan, herkes tarafından çekilebilen fotoğraflarda hukuken FSEK. m.84 bağlamında korunabilir (Kılıçoğlu, 2013 s.1591). Dolayısıyla FSEK. m.84 bağlamında eser sayılmayan ancak ekonomik olarak değerlendirilebilen çeşitli tarihi veya doğal mekânların görüntülerinden oluşan fotoğraf koleksiyonları korunabilecektir (Ateş, 2007, s.419). Eser mahiyetinde olmayan fotoğrafların haksız şekilde çoğaltılması veya yayımlanması halinde haksız rekabet hükümlerine başvurulabilir. Tarafların tacir olup olmamasıysa önem arz etmemektedir.

D. FSEK. m.86 Bağlamında Fotoğrafların Korunması

Bir kimsenin dış görünüşü üzerinde şahsiyet hakkı vardır (Ayiter, 1981, s.88). Fotoğrafta dış görünüşü içerdiği için fotoğrafı çekilen kimsenin de fotoğraf üzerinde şahsiyet hakkı vardır. FSEK m.86'ya göre eser mahiyetinde olmayan resim ve portreler tasvir edilenin veya tasvir edilenin vefatı halinde FSEK. m.19/1'de sayılanların muvafakati olmadan tasvir edilenin ölümünden 10 yıl geçmedikçe, teşhir veya diğer suretlerle umuma arz edilemez.

FSEK. m.86 düzenlemesinde, her ne kadar fotoğraf ifadesi yer almasa da fotoğraflarda ilgili madde kapsamında değerlendirilir (Bellican, 2019, s.85). Dolayısıyla tasvir edilen ve FSEK m.19/1'de sayılanların rızası olmadan fotoğraflar umuma sunulamaz. Bununla birlikte tasvir edilenin, rızası olmadan fotoğrafını kullanan kimselere karşı BK.(Borçlar Kanunu), m.58, MK.(Medeni Kanun) m.24 vd., Türk Ceza Kanunu m.132, 134, 139 ve 140 hükümleri gereği sorumluluklarına başvurulabilir (FSEK. m.86, Nal ve Suluk (Karasu), 2020, s.128,129; Tekinalp, 2012, s.290). Bu düzenlemeler internet ortamında gerçekleşen fotoğraf paylaşımlarına da uygulanabilir. Ayrıca 5651 sayılı Kanun m.9 gereği İnternet ortamında gerçekleşen yayın içeriği nedeniyle kişilik haklarının ihlal edildiğini iddia eden kişi, içerik sağlayıcısına, içerik sağlayıcısına ulaşamaması halinde yer sağlayıcısına başvurarak uyarı yöntemi ile içeriğin yayından çıkarılmasını isteyebileceği gibi doğrudan sulh ceza

hâkimine başvurarak içeriğin çıkarılmasını ve/veya erişimin engellenmesini de isteyebilir. Doktrinde Pehlivanoğlu'nun (2020) da belirttiği üzere hâkim tarafından tedbir kararı verilirken ihtiyatlı bir değerlendirme yapılmalı, taraflar arasında menfaat dengesi dikkate alınmalı ve kişilik haklarına ihlalin açık şekilde ortaya koyulması gerekir (s.292). İnternette paylaşılan fotoğrafın, özel hayatın gizliliğini ihlal etmesi halindeyse hak sahibi, Kuruma doğrudan başvurarak içeriğe erişimin engellenmesini tedbiren talep edebilir. Ayrıca hak sahibi, talepte bulunduğu saatten itibaren yirmi dört saat içinde sulh ceza hâkimine başvurarak erişimin engellenmesini talep edebilir (5651 sayılı Kanun m.9/A).

FSEK. m.86 hükümleri sadece eser niteliğinde olmayan fotoğraflara uygulanmaz. Eser niteliğinde olan fotoğraflara da uygulanır. Dolayısıyla fotoğraf üzerinde resmi tasvir edilen kimsenin şahsiyet hakkı olduğu gibi fotoğraf sanatçısının da fotoğraf üzerinde eser hakkı bulunabilir (Ayiter, 1981, s.88). Bir kimsenin fotoğraf üzerindeki kişilik hakkı fotoğrafın eser olma niteliğine zarar vermez (Arkan Serim, 2019, s.68). Ancak eser sahibinin fotoğrafı izinsiz kullanımı, kişilik hakkına saldırı olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle fotoğraf sanatçısı eser üzerinde tasarruflarda bulunurken fotoğraftaki kişiden rıza alması gerekebilir. Örneğin bir dergide yayımlanan modelin fotoğrafının başka bir dergide yayımlanması için modelin rızasının alınması gerekir. Fotoğraf sanatçısı eserin, kendine ait olduğunu ileri sürerek tasarrufta bulunamaz (Tekinalp, 2012, s.290).

Bazı hallerdeyse fotoğraf üzerindeki kişinin rızasını almaya gerek yoktur. Genel emniyet ve adli maksatlar için resmi makamlar veya yetkilendirilmiş kişiler, sahibinin rızasını almaksızın, fotoğrafları çoğaltabilir veya yayabilir (FSEK. m.30). Ayrıca FSEK. m.86 gereği; *''memleketin siyasi ve içtimai hayatında rol oynayan kimselerin resimleri''*, *''tasvir edilen kimselerin iştirak ettiği geçit resmi veya resmi tören yahut genel toplantıları gösteren resimler''* ve "*günlük hadiselere mütaallik resimlerle radyo ve film haberleri"* için tasvir edilenin rızasına almaya gerek yoktur. Memleketin siyasi ve içtimai hayatında rol oynayan kimselerin tespitti kolaydır. Aktüel gelişmelere göre tanınmış siyasetçi, bilim insanı, sanatçılar bu kapsamda değerlendirilebilir. Geçit, resmi tören ve genel toplantılar konusundaysa somut olaya göre değerlendirme yapılacaktır. Bununla birlikte günlük hadiselere ilişkin radyo ve film haberlerinde tespit daha güçtür. Çünkü somut olayın günlük hadise olup olmadığı tartışmalı olabilir. Bununla birlikte FSEK. m.86 bağlamında izin alınması gerekmeyen durumlarda dahi MK m.24'deki kişilik hakları ihlal edilmemelidir.

FSEK. m.86 bağlamındaki fotoğraf kavramının ise geniş bir şekilde değerlendirilmesi gerekir. Kişinin yalnız başınayken, ailesiyleyken, arkadaşlarıylayken, serbest saatlerinde ve çalışırken çekilen fotoğrafları FSEK. m.86 bağlamında korunur (Tekinalp, 2012, s.290).

II. Sosyal Medya Kullanım Koşulları

Sosyal medya mecraları, kullanıcıların içeriklerini üçüncü kişilerle, genellikle link vererek paylaşmaktadır. Bu link paylaşımdan ötürü özellikle de telif hukuku bağlamında sorumluluklarına gidilebilir (Aksu, 2019, s.38). Paylaşılan içeriklere ilişkin sorumluluktan kurtulmak amacıyla sosyal medya mecraları, kullanıcı koşullarında telif haklarına ilişkin düzenlemeler yapmaktadır.

Kullanıcı, sosyal medyanın sağladığı bu hizmetlerden yararlanmak isterse kullanım koşullarını kabul etmelidir. Bu kullanım koşullarında kullanıcıya ait fikri haklara ilişkin düzenlemelerde yer bulmaktadır. Örneğin Instagram Kullanım Koşullarında; *''Fikri mülkiyet hakları kapsamındaki içerikleri (fotoğraflar veya videolar gibi) hizmette veya hizmetle bağlantılı şekilde paylaştığınızda, yayınladığınızda veya yüklediğinizde; içeriklerinizi barındırmamız, kullanmamız, dağıtmamız, değiştirmemiz, çalıştırmamız, kopyalamamız, herkese açık olarak sunmamız veya göstermemiz, çevirisini yapmamız ve türevlerini oluşturmamız için (gizlilik ve uygulama ayarlarınız doğrultusunda) bize vermiş olursunuz.''* (Instagram Kullanım Koşulları) Pinterest kullanım koşullarında; "*Pinterest'e ve kullanıcılarımıza, yalnızca Pinterest'i çalıştırma, geliştirme, sağlama ve kullanma amaçlarıyla, Pinterest üzerindeki Kullanıcı İçeriklerinizi kullanmaları, saklamaları, görüntülemeleri, yeniden üretmeleri, kaydetmeleri, değiştirmeleri, türev yapıtlarını üretmeleri, uygulamaları ve dağıtmaları için özel olmayan, telifsiz, devredilebilir, alt lisans verilebilir, dünya çapında lisans verirsiniz"* (Pinterest Hizmet Şartları) düzenlemeleri yer almaktadır.

İnternet ortamında yapılan sözleşmeler iltihaki sözleşme olarak değerlendirilmektedir (Topaloğlu, 2005, s.107). İltihaki sözleşmelerde, içeriğin tamamı veya bir kısmı daha önceden taraflardan biri tarafından veya üçüncü kişi tarafından belirlenmiş olup karşı tarafın sözleşme içeriği hakkında görüşme yapma imkânı bulunmamaktadır (Eren, 2011, s.197). Bu nedenle kullanıcı ya sözleşmeyi kabul edecektir ya da ilgili hizmetten yararlanamayacaktır. Kullanıcı, kullanım koşullarını kabul etmekle birlikte fikri haklar üzerindeki bir takım haklarını kaybedebilir. Kullanım koşulları nitelik itibariyle "clickwrap licence" tipinde lisans sözleşmesi olarak da tanımlanmaktadır. Sözleşmenin genel şartları kullanıcının karşına çıkar. Siteden yararlanmak isteyen ya kabul eder ya da ret edip siteden ayrılır (Topaloğlu, 2005, s.107). Bu nedenle kullanıcı sitenin daha önceden belirlemiş olduğu kuralları, bir ikonu tıklayarak kabul etmek zorunda kalmaktadır (Topaloğlu, 2005, s.107). Bu özellik iltihaki sözleşmelerde de görülmektedir. Sözleşme hükümleri daha önceden belirlendiği için karşı tarafla münazaraya da girilememektedir. Bu nedenle bu tip sözleşmelere "kabul et veya terk et" de denilmektedir (Başpınar ve Kocabey, 2007, s.146). Kullanım koşullarının bu yapısı genel işlem koşulları bağlamında da değerlendirilebilir. Nitekim genel işlem koşullarını içeren sözleşmelerde taraflara tartışma fırsatı vermeyen, kabul et veya vazgeç anlayışına dayalı olan ve ekonomik olarak zayıf, seçim hakkı sınırlı kişilerin korunmasına ihtiyaç duyulan sözleşmelerdir (Topçuoğlu, 2005, s17).

Sözleşme hükümlerinin, genel işlem koşulu olarak değerlendirilmesi için öncellikle bir sözleşmenin varlığı, hükümlerinin sözleşmenin kurulmasından evvel tek taraflı olarak hazırlanması, gelecekte benzer sözleşmede kullanma amacı taşıması ve kullanan kişinin diğer tarafa sözleşmenin kuruluşu anında bu hükümleri sunması gerekir (Karaaslan, 2018, s.262). Genel işlem koşullarının varlığı halinde, sözleşme imzalanmadan evvel imzalayan kimse, sözleşmeyi yeterince incelememiş ve ileride doğacak sonuçları göz önüne almadan imzalamışsa ilgili hükümler yazılmamış sayılacaktır (Oğuzman ve Öz, 2015, s.164). Sözleşmenin niteliğine ve işin özelliğine yabancı olan genel işlem koşulları da yazılmamış sayılır (BK. m.21/2). Ayrıca genel işlem koşullarıyla dürüstlük kurallarına aykırı olarak, karşı tarafın aleyhine veya onun durumunu ağırlaştırıcı nitelikte hükümler konulamayacaktır (BK. m.25). Bu tarz hükümlerin varlığı halinde ilgili hükümler geçersiz kılınacaktır (Reisoğlu, 2012, s.78).

Kullanım koşulları sözleşmelerine genel işlem koşullarına ilişkin hükümler uygulanabilir. Nitekim kullanım koşulları, yeterince incelenmeden hatta genellikle okunmadan kabul edilen koşullardır. Koşullar tarafların aleyhine olsa bile sosyal medya hizmetinden yararlanmak için onaylanmaktadır. İkinci olarak kullanım koşullarında sosyal medya sitesinin kullanımına ilişkin kurallar düzenlemesi gerektiği için kullanım koşulları ile fikri haklar birbirine yabancı hükümlerdir. Bu nedenle fikri haklara ilişkin ruhsat hükümleri yazılmamış sayılabilir. Dürüstlük kuralına aykırı olarak taraflardan birinin durumunu ağırlaştıran hükümler ise geçersiz kabul edilebilir.

III. Ruhsat

Sosyal medya mecraları, kullanım koşullarında yer alan lisans(ruhsat) hükümleriyle, eser sahibinin fotoğrafı üzerinde başta umuma iletilme hakkı olmak üzere bir takım mali hakların kullanımını elde etmektedir. Sosyal medya mecraları elde ettikleri bu kullanım hakkını üçüncü kişilere alt lisans yoluyla temin edebilir. Bu durum ise fotoğraf sanatçılarının eserleri üzerindeki haklarına zarar verecektir.

Fotoğraf sanatçılarının başlıca geliri fotoğraflar üzerinden elde ettikleri lisans ve telif gelirleridir. Sosyal medya mecralarının kendi sitelerindeki paylaşımdan ötürü lisans hakkı tanıması, sanatçının ekonomik özgürlüğüne zarar verecektir. Çünkü fotoğrafı kullanmak isteyenler fotoğraf sanatçısından ziyade sosyal medya mecrasına başvuracak ve fotoğrafı alt lisansla kullanabilecektir. Bu konuda ABD'de Stephanie Sinclair ile Mashable, Inc. - Ziff Davis, LLC davasıyla McGucken – Newsweek LLC davası olmak üzere iki önemli dava görülmüştür. Kadın hakları, insan hakları ve toplumsal cinsiyet üzerine çalışan tanımış ve profesyonel foto muhabiri Stephanie Sinclair'in çevrimiçi dergi Mashable, Inc. ve ana şirketi Ziff Davis, LLC'ye karşı kendi fotoğrafının rızası alınmadan bir makalede yer alması nedeniyle dava açmıştır. Davacı telif hakkına yönelik saldırı olduğunu, saldırının durdurulması ve uğramış olduğu zararın giderilmesi gerektiğini talep etmiştir. Bununla birlikte Instagram'ın kullanım koşullarına göre bir Instagram hesabı etkinleştirilirken, kullanıcı, kullanım

koşullarını kabul etmektedir (*Sinclair v. Ziff Davis, LLC,* April 2020). Kullanım koşullarındaysa kullanıcının paylaştığı içeriğe ilişkin Instagram'a alt lisans vermektedir (*Sinclair v. Ziff Davis, LLC,* April, 2020). Bu nedenle mahkeme Sinclair'in taleplerini reddetmiştir (*Sinclair v. Ziff Davis, LLC,* April, 2020). Sinclair davada, Mashable'ın kendisinden lisans alamaması nedeniyle Instagram üzerinden lisans aldığını iddia etmiştir (*Sinclair v. Ziff Davis, LLC,* April, 2020). Mahkemeyse Sinclair lisans hakkıyla Instagram'ın alt lisans hakkının bağımsız haklar olduğunu belirtmiştir (*Sinclair v. Ziff Davis, LLC,* April, 2020). Bir başka emsal dava olan McGucken – Newsweek LLC davasında New York Güney Bölge Mahkemesi farklı bir karar vermiştir. Olayda davacı fotoğraf sanatçısı Elliot McGucken'ın çektiği Ölüm Vadisi'ndeki bir gölün fotoğrafı Newsweek LLC tarafından bir haberde yayınlanmıştır. Elliot McGucken'de Sinclair gibi fotoğrafın rızası alınmadan Newsweek tarafından yayınlandığını ve bu durumun telif hakkı ihlali olduğunu iddia etmiştir. Newsweek ise Elliot McGucken'ın fotoğrafı herkese açık bir şekilde Instagram'da paylaştığını, Instagram'ın kullanım koşullarına göre McGucken'nın Instagram'a içerikleri üzerinden alt lisans hakkı verdiğini ve kendilerinin de bu alt lisansa dayalı olarak fotoğrafı kullandığını iddia etmiştir (*Elliot McGucken - Newsweek*, 2019). Fakat Bölge Mahkemesi Sinclair davasından farklı bir değerlendirme yapmıştır. Mahkeme, Newsweek ile Instagram arasında bir alt lisans sözleşmesi kurulduğuna ilişkin kanıt olmadığını belirtmiştir (*Elliot McGucken - Newsweek*, 2019). Bununla birlikte davalı fotoğrafın kullanımının adil kullanım doktrini çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini iddia etmiştir. Ancak mahkeme adil kullanım koşullarının oluşmadığını kabul etmiştir (*Elliot McGucken - Newsweek,* 2019). Elliot McGucken davası Sinclair davasını da etkilemiştir. Mahkeme Sinclair davasında, Instagram'ın Mashable'a alt lisans verme hakkını kullandığına dair yeterli kanıt bulunmadığını tespit ederek görüşünü revize etmiştir (*Sinclair v. Ziff Davis, LLC*, June, 2020). Yargılama süreci yeniden başlamıştır.

Türk Hukuku'ndaysa eser üzerindeki mali kullanım hakkının üçüncü kişilere tesisi ruhsatla gerçekleşir. Ruhsat ile lisans alan kimse eser üzerindeki mali haklardan kullanma ve yararlanma hakkı elde eder (Ateş, 2007, s.337). Eser üzerindeki mali hakların devrinden farklı olarak, ruhsat tesisinde, eser üzerindeki hakkın kendisi değil, kullanımı devredilmektedir. Eğer ki telif hakkı konusu, geçici veya kısa süreli kullanılmak isteniyorsa, mali hakların devrinden ziyade ruhsatta başvurulur (Erdil, 2016, s.77). Ruhsat sözleşmelerinde mali hak, özü itibariyle eser sahibinde kalmakla birlikte, kullanma hakkı hasılat sözleşmesi hükümlerine veya intifa hakkına benzer şekilde üçüncü kişiye tesis edilir (Erel, 2009, s.303, 304). Ruhsatta, eserin kullanım koşulları, içerik, yer ve süre bakımından sınırlamalar düzenlenebilir (Gökyayla, 2000, s.238). Ruhsat, kendi içerisinde basit ruhsat ve tam ruhsat olmak üzere ikiye ayrılır. Basit ruhsatta eser sahibi, eseri üzerindeki mali haklarını birden fazla kişiye tanıyabilir. Ayrıca bu mali haklardan bazılarını belirli kişilere, diğerlerini farklı kişilere tanıyabilir. Ancak tam ruhsatta eser sahibi mali haklar konusunda sadece tek bir kişiye ruhsat verebilir. Diğer kimselere ruhsat veremez (FSEK. m.56). Basit ruhsatlar hakkında hasılat kirası hükümleri uygulanabilir. Tam ruhsatlar hakkındaysa intifa hakkına ilişkin hükümler uygulanabilir (FSEK. m.56/3). Bununla birlikte tam ruhsatın varlığı mali hakların devrine engel değildir. Çünkü ruhsatın konusu, hakların belirli bir süre kullanımıdır.

Ruhsat sözleşmelerinde, FSEK. m.52 gereği, yazılı olması ve ruhsata konu mali hakların ayrı ayrı gösterilmesi gerekir (Tekinalp, 2012, s.234, Erel, 2009, s.319). Eser sahibinin mali hakları; genel olarak; işleme, çoğaltma, yayma, temsil ve umuma iletim hakkından oluşur. Bu haklar münhasıran eser sahibine aittir. Ancak eser sahibi üçüncü kişilere ruhsat vererek mali hakların bazılarının kullanımını belirli bir süreliğine tesis edebilir. Örneğin fotoğraf üzerinde umuma iletilme hakkı tanınabilir. İkinci olarak ise sözleşmenin yazılı bir şekilde kurulması gerekir. Borç altına girenlerin imzası bulunmalıdır. Bununla birlikte Elektronik İmza Kanunu m.5 gereği elektronik imzayla atılan imzalarda, elle atılan imzayla aynı sonucu doğurur. Bu nedenle sosyal medya kullanım koşullarında yer alan ruhsat hükümleri, Türk Hukuku bağlamında değerlendirildiğinde geçersiz olacaktır. Çünkü Türk Hukuku'na göre lisans sözleşmelerinin geçerlilik koşulu yazılılıktır. Ayrıca ruhsat sözleşmesinde hangi mali haklardan yararlanılacağının da düzenlenmiş olması gerekir. Bununla birlikte kullanıcının yazılı şekil şartına aykırılık iddiası hakkın kötüye kullanılması bağlamında da değerlendirilmesi gerekir. Yargıtay'ın emsal bir kararında; yazılı şekil, geçerlilik şartı olup şekle aykırılığın ileri

sürülmesi hakkın kötüye kullanımı olarak kabul edilmeyecektir.[43] Yargıtay'ın başka bir emsal kararındaysa, yazılı geçerlilik koşuluna aykırılık iddiası, hakkın kötüye kullanımı olarak değerlendirilmiştir.[44] Doktrindeyse Erdoğan, (1997) şekle aykırılığın ileri sürülmesi hakkın kötüye kullanımı teşkil edebilir. Ancak somut olayın özelliklerine, tarafların iddia ve savunmaları, davranışları ve doğruluk ve güven kurallarına uygun olarak MK. m.2/2 bağlamında ele alınmalı görüşündedir(s.123). Nal ve Suluk (Karasu), (2020) tarafların yükümlülüklerini yerine getirmesinden sonra şekle aykırılığın ileri sürülmesinin hakkın kötüye kullanımı sayılabileceği görüşündedir (s.119). Oğuzman ve Öz (2015) ise hâkimin her olayı kendi şartları içerisinde değerlendirmesi gerektiğini ve borçlar tamamen ifa edilmeden şekle aykırılığın ileri sürülmesi, hakkın kötüye kullanımı teşkil edebileceği gibi, borçlar ifa edilmiş olmasına rağmen hükümsüzlüğü ileri sürmenin hakkın kötüye kullanımı teşkil etmeyebileceğini belirtmiştir(s.157). Bizim görüşümüze göreyse somut olay bağlamında hâkim değerlendirme yapmalıdır. Ancak sosyal medya mecrasının davranışları, somut olayın özellikleri dikkate alındığında yazılılık koşullu iddiası hakkın kötüye kullanımı teşkil etmeyecektir. Ayrıca genel işlem koşulları bakımından da ilgili hükümler geçersiz veya yazılmamış kabul edilebilir.

FSEK. m.84 bağlamındaki fotoğraflar ise eser sayılmadığı için FSEK bağlamındaki ruhsat hükümleri uygulanmayacaktır. Dolayısıyla eser vasfına sahip olmayan fotoğrafların kullanımının üçüncü kişiye belirli bir süreliğine tesis edilmesinde FSEK. m.52 bağlamında yazılılık şartı ve hangi mali hakların devredildiğinin belirtilmesi zorunlu değildir. Bununla birlikte FSEK m.84 bağlamındaki fotoğrafların lisans verilmesine ilişkin hükümler BK. m.20 vd. düzenlenen genel işlem koşulları gereği yazılmamış sayılabilir veya geçersiz kılınabilir. Bir fotoğrafta tasvir edilen kimsenin fotoğraf üzerinde kişilik hakkı da vardır. FSEK m.86 bağlamındaki fotoğraflarda tasvir edilenin muvafakati alınırsa fotoğraf umuma arz edilebilir. Muvafakat ise izin anlamına gelmektedir (Nal ve Suluk (Karasu), 2020, s.128). MK. m.24'de düzenlenen kişilik haklarına ilişkin hukuka uygunluk hallerinden biri olan rıza kapsamında ele alınmalıdır (Ateş, 2007, s.432). Nitekim FSEK. m.86, fotoğraflarda tasvir edilen kimselerin, kişilik haklarını korumaya yönelik bir düzenlemedir. Kişinin rızasının varlığı halinde kişilik haklarına yönelik saldırı söz konusu olmayacaktır. Çünkü rıza, hukuka uygunluk nedenidir. Rızanın hukuka uygun olması için; hak sahibi tarafından kişilik hakkından vazgeçildiğinin açıkça belirtilmiş olması, rızanın bilinçli ve serbest iradeyle verilmiş olması ve hukuk ile ahlak sınırları çerçevesinde rıza gösterilmiş olması gerekir (Oğuzman ve ark., 2012, s.144). Bununla birlikte rıza, tek taraflı irade beyanıyla açık ve örtülü bir şekilde açıklanabilir (Kayıhan ve Ünlütepe, 2017, s.198). Rızayı veren kimsenin tam ehliyetli de olması gerekir (Kılıçoğlu, 1990, s.379). Rızanın şekli konusundaysa bir düzenleme yer almamaktadır. 1219 Sayılı Kanun m.70 gibi bazı hallerde rızanın yazılı şekilde verilmesi gerekir. Rızanın yazılı olarak verilmesi şartı bulunmayan hallerdeyse bir davranışın rıza sayılıp sayılmayacağı güven prensibi ekseninde değerlendirilir (Oğuzman ve ark. 2012, s.147). Örneğin foto muhabire poz veren bir kimsenin fotoğrafının yayınlanması konusunda rızası olduğu kabul edilir (Oğuzman ve ark. 2012, s.147). Sosyal medya kullanım koşullarındaki rıza beyanın geçerliliğiyse somut olay bağlamında güven prensibi dikkate alınarak değerlendirilmelidir.

[43] Yarg. 11. H.D. 04.12.1975 Tarihli 4967 E./ 7001 K. aktaran (Nal/Suluk (Karasu), s.119)

[44] "*Yasanın 52 madde de yer alan yazılı sözleşme ve izin kuralının sıhhat şartı olması karşısında MK. 2. maddesinin somut olaya uygulanıp uygulanmayacağının da tartışılması gerekir. BK.nun 11. maddesinin 2. fıkrasına göre, kanunun öngördüğü şekil, bir geçerlik (sıhhat şartı) olarak düzenlemiş ise buna uyulmadan yapılan sözleşmeler ve hukuki işlemler geçersizdir. Bu geçersizliğin hukuki mahiyeti tartışmalı olmakla birlikte İsviçre Federal Federal Mahkemesi ve Yargıtay burada butlan'dan söz edebileceğini, bunun hakim tarafından re'sen gözönünde bulundurulacağını kabul etmektedir. Şekle aykırılık ile hakkın kötüye kullanılması yasağı kuralının çatışması halinde hangisine öncelik verileceği de uygulamada tartışılmıştır. Yargıtay İçtihadı Birleştirme Büyük Genel Kurulunun 30.9.1988 gün, E: 1987/2, K: 1988/2, YHGK.nun 12.5.1965 gün, E: 5/D-4 K: 203,13.2.1974 gün, 524/103 sayılı, 2.10.1974 gün 2/810 1043,7.12.1983 gün 4/224 1276 sayılı kararlarında vurgulandığı gibi MK.nun 2. maddesinin 2. fıkrasında düzenlenen hakkın kötüye kullanılması yasağı kuralının amacı, hakime özel ve istisnai hallerde (adalete uygun düşecek şekilde) hüküm verme imkanı sağlamaktır. Hukukun her alanında uygulanma niteliğine sahip olan hakkın kötüye kullanılması yasağı, şekle aykırılığı ileri sürme hakkı için de bir sınır teşkil etmekte olup bu buyurucu kuralın hakim tarafından resen gözetilmesi gerektiği ve bu hususun kamu düzenini ilgilendirdiği kabul edilmektedir. Sonuç olarak somut olayın özelliği itibariyle davacının eserde izni olmadan ekleme ve değiştirme yapılamayacağı şeklindeki iddiası yukarıda özetlenen duruma göre MK. 2/2 fıkrasında yazılı hakkın kötüye kullanılması olarak öngörüldüğünden kabul edilmemiştir.* Yarg. 11.H.D., 19.10.1978 T. 1998/10031E.; 1999/250K. (Kazancı İçtihat Bankası)

Değerlendirme yapılırken Kişisel Verilerin Korunması Kanunu düzenlemeleri de dikkate alınmalıdır.[45] Birden fazla kişinin, kişilik haklarını ilgilendiren bir durum söz konusuysa ilgilendiren herkesten rıza alınması gerekir (Kılıçoğlu, 1990, s.379). Bununla birlikte hak sahibi her ne kadar geçerli rıza gösterse dahi, fotoğraf paylaşımında şahsiyetine, şerefine veya manevi değerlerine yönelik bir saldırının varlığı halinde kişilik haklarına saldırı gerçekleşmiş sayılır.

Ruhsat, belirli bir amacın gerçekleşmesi veya belirli bir süreyle sınırlı olarak tanınabilir (Erel, 2009, s.317). Örneğin sosyal medya mecralarında kullanıcı kaydı aktif olduğu sürece veya kullanıcı özel modda geçmediği sürece sosyal medya mecrasına, lisans verdiğine ilişkin hükümler bulunmaktadır. Kullanıcı özel modda geçerek veya üyeliğini sona erdirerek lisans sözleşmesine son verebilir.

Sonuç

Fotoğraf sanatçılarının, eserlerini kamuya sunmak, tanıtımını yapmak ve gelir elde etmek için sosyal medya önemli bir mecradır. Geniş kitleler, sosyal medya mecraları sayesinde eserleri tanıyabilmektedir.

Sosyal medya mecralarında paylaşılan eser niteliğindeki fotoğrafların, üçüncü kişilerce elde edilip kullanılmasıysa eser hakkı ihlali neticesini doğurabilir. Bu nedenle çeşitli sosyal medya mecraları yükümlülük altına girmemek, paylaşım sitelerini kullanan üçüncü kişileri korumak ve sitenin işlevini sağlamak için kullanım koşullarında telif hakkına ilişkin düzenlemeler yapmaktadır. Bu kullanım koşullarıyla kullanıcı; münhasır olmayan, telifsiz, devredilebilir, alt lisanslanabilir ve uluslararası bir lisans hakkını sosyal medya mecrasına tanımaktadır. Böylelikle üçüncü kişiler, sosyal medya mecrasıyla lisans ilişkisine girerek paylaşılan fotoğraflardan yararlanabilecektir.

Sosyal medya mecraları, kullanım koşullarında bu tip hükümler düzenlerken, ülkelerin milli hukuklarını da dikkate almaları gerekir. Türk Hukuku'na göre kullanım sözleşmeleri genel işlem koşulları içeren ve iltihaki sözleşme olması nedeniyle kullanıcı, sosyal medya mecralarıyla görüşmeler ve pazarlıklar yapamamaktadır. Bizim görüşümüze göre genel işlem koşulu niteliğindeki, bu tip hükümler, sözleşmenin niteliğine yabancı olması nedeniyle yazılmamış sayılacak veya karşı tarafın durumunu ağırlaştıran aleyhe hükümler olması nedeniyle geçersiz kabul edilecektir. Bununla birlikte Türk Hukuku'nda lisans(ruhsat) sözleşmelerinin yazılı şekilde yapılması ve hangi mali hakların kullanımının üçüncü kişiye tesis edildiğinin belirtilmesi gerektiği düzenlenmiştir. İnternet ortamında onay kutucuğunu işaretlemekse yazılı şekil şartını yerine getirmeyecektir. Bu nedenle yapılan sözleşme, hakkın kötüye kullanımı vakaları hariç, geçersiz kabul edilecektir. Ayrıca paylaşılan fotoğraflarda tasvir edilen üçüncü kişilerin kişilik hakkı da zedelenebilir. Bu durumda hak sahibinin fotoğrafın umuma iletimi konusunda rızasının olup olmadığı güven prensibi ve Kişisel Verilerin Korunması Kanunu çerçevesinde incelenecektir. FSEK. m.84 bağlamındaki fotoğraflar ise eser sayılmadığı için ruhsata ilişkin hükümler uygulama alanı bulmayacaktır. Bu nedenle yazılı rıza alınmadan da bu fotoğraflar üzerinde kullanım hakkı tanınabilir. Ancak kullanım sözleşmelerinde, genel işlem koşullarının varlığı halinde, rızaya ilişkin hükümler yazılmamış sayılabilir veya geçersiz kılınabilir.

Sonuç olarak telif haklarının kullanımı, iltihaki ve genel işlem koşulları içeren ruhsat sözleşmeleriyle üçüncü kişilere veya sosyal medya mecralarına tesis edilmesi sakıncalıdır. Ayrıca kullanım koşulları düzenlenirken ülkelerin milli hukuku dikkate alınmadır. Aksi takdirde internet ortamında yapılan sözleşmeler ilgili milli hukuk düzenlemeleri gereği geçersiz kılınabilir.

Kaynakça

AKSU, M. (2019), Avrupa Adalet Divanının Bazı Kararları Işığında Link Vermeden Dolayı Sorumluluğun Umuma İletim Hakkı Çerçevesinde Değerlendirilmesi, *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 18(1), 33-62.

ARKAN SERİM, A. (2019), Fotoğraf Sanatları Alanında Telif Hakları, *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 18(1), 63-77.

[45] Çalışmamızın konu ve kapsamı fotoğrafların telif hukuku bağlamında ele alınmasıdır. Bu nedenle kişilik hakları ve kişisel veriler konusunda ayrıntılı bilgi verilmemiştir.

ATEŞ, M. (2007), *Fikri Hukukta Eser*, Ankara: Turhan Kitapevi.
AYİTER, N. (1981), *Hukukta Fikir ve Sanat Ürünleri*. Ankara: Sevinç Matbaası.
BAŞPINAR, V., KOCABEY, D. (2007), *İnternette Fikri Hakların Korunması*, Ankara: Yetkin Yayınevi.
BELLİCAN, C. (2008), Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu Açısından "Hususiyet" Kavramı, *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(1), 67-90.
BELLİCAN, C. (2019)., Kişilik Hakkını Oluşturan Kimi Unsurların Ticari Amaçlı İzinsiz Kullanımı, *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 18(1), 79-109.
Elliot McGucken v. Newsweek, US. Southern District of New York, 19 Civ. 9617 (KPF), 2019, 04.11.2020 tarihinde Justia: https://dockets.justia.com/docket/new-york/nysdce/1:2019cv09617/524753 adresinden alındı.
ERDİL, E. (2016), *Fikri Mülkiyet Hukuku*. İstanbul: Vedat Kitapçılık.
EREL, Ş. (2009), *Türk Fikir ve Sanat Hukuk*, Ankara: Yetkin Yayınevi.
EREN, F. (2011) Borçlar Hukuku Genel Hükümler, İstanbul: Beta Yayınevi.
ERDOĞAN, İ., (1997), Hukuki Muamelelerde Şekle Aykırılığın Sonuçları, *GÜHFD*, 1(1) s.114 -123.
GÖKYAYLA, K. E. (2000), *Telif Hakkı ve Telif Hakkının Devri Sözleşmesi*, İstanbul: Yetkin Yayınevi.
Instagram, Kullanım Koşulları, 18.10.2020 tarihinde Instagram: https://tr-tr.facebook.com/help/instagram/581066165581870 adresinden alındı.
KARAASLAN, P. (2018), İnternet Platform Sahibine Ait Genel İşlem Koşullarının, Üçüncü Kişilerin Platform Üzerinde Gerçekleştirdiği Sözleşmelerin İçeriğine Dâhil Edilmesi, *AndHD*, 4(2), 259-274.
KAYIHAN Ş., ÜNLÜTEPE M., (2017), *Medeni Hukuk Bilgisi*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
Yarg. 11.H.D., 19.10.1978 T. 1998/10031E.; 1999/250K., 09.11.2020 tarihinde Kazancı İçtihat Bankası: http://www.kazanci.com/kho2/ibb/giris.html adresinden alındı.
KILIÇOĞLU, M. A. (2013), Eser Sayılmayan Fikri Ürünler ve Eserin Adı ve Alametleri Üzerindeki Haklar, *Journal of Yaşar University* , 8 (Özel), 1585-1636.
KILIÇOĞLU, M. A. (1990), Kişilik Haklarına Basın Yoluyla Saldırılar Bakımından Medeni ve Borçlar Kanunumuzda Yapılan Değişiklikler, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 1990/3, 371 – 400
KILIÇOĞLU, M. A. (2006), *Sınai Haklarla Karşılaştırmalı Fikri Haklar*, Ankara: Turhan Kitapevi.
OĞUZMAN, M. K. ÖZ, M. T., (2015), *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Cilt:1, İstanbul: Vedat Kitapçılık.
OĞUZMAN, M. K., SELİÇİ Ö., OKTAY ÖZDEMİR S. (2012), *Kişiler Hukuku*, İstanbul: Filiz Kitapevi.
ÖZTAN, F. (2008), *Fikir ve Sanat Eserleri Hukuku*, Ankara: Turhan Kitapevi.
ÖZTRAK, İ. (1977), *Fikir ve Sanat Eserleri Üzerindeki Haklar*, Ankara: Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
PEHLİVANOĞLU, M. C. (2020), Kişilik Haklarının İnternet Ortamında Telif Haklarına Dair Tedbir Kararı Vasıtasıyla Korunması, *YÜHFD*, XV(1), 287-304.
Pinterest Hizmet Şartları, 18.10.2020 tarihinde Pinterest: https://policy.pinterest.com/tr/terms-of-service adresinden alındı.
REİSOĞLU, S. (2012), *Türk Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, İstanbul: Beta Yayınevi.
Sinclair v. Ziff Davis, LLC, US. Southern District of New York, 18-CV-790 (KMW), April, 2020, 04.11.2020 tarihinde Justia: https://docs.justia.com/cases/federal/district-courts/new-york/nysdce/1:2018cv00790/487498/31 adresinden alındı.
Sinclair v. Ziff Davis, LLC, US. Southern District of New York, 18-CV-790 (KMW), June, 2020, 04.11.2020 tarihinde Justia: https://law.justia.com/cases/federal/district-courts/new-york/nysdce/1:2018cv00790/487498/41/ adresinden alındı.
SULUK, C., KARASU, R., Nal, T. (2020), *Fikri Mülkiyet Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
TEKİNALP, Ü. (2012), *Fikri Mülkiyet Hukuku*. İstanbul: Vedat Kitapçılık.
TOPALOĞLU M. (2005), *Bilişim Hukuku*, Adana: Karahan Kitapevi.
TOPÇUOĞLU, M. (2005), Genel İşlem Şartları ile Rekabet İhlali ve Sonuçları, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XIX (4), 3-69.

MOLEKÜLER GASTRONOMİNİN DOĞUŞU VE KULLANIM ALANLARI

Büşra ERİLMEZ
Kocaeli Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Gastronomi ve Mutfak Sanatları Yüksek Lisans Programı
b.erilmez@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2448-8579

Dilek DÜLGER ALTINER
Kocaeli Üniversitesi / Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü / Kocaeli
dilek.dulgeraltiner@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-7043-2883

Özet
İnsanlığın var oluşundan beri en temel gereksinimlerinden biri olan yeme-içme, günümüzde sadece fizyolojik bir ihtiyaç olmaktan çıkıp sosyo-kültürel bir önem kazanmıştır. Küreselleşme ile yaşanan teknolojik, sosyal ve ekonomik gelişmeler neticesinde yeme içme olgusunu araştırmak için yeni ürün ve yöntemlerin geliştirilerek farklı gastronomi trendlerinin gelişmesi hızlanmıştır. İnsanların iyi ve kaliteli yeme-içme arzusu gastronomi bilimi ve sanatının ortaya çıkışına zemin hazırlarken, bu talebi karşılamak isteyenlerce de yepyeni sektörler ortaya çıkarılmıştır. Yükselen bir değer olan gastronomi ve gastronomi turizmine olan ilginin artması sonucunda gastroturistlerin farklı lezzetler ve deneyimler arayışına girmesiyle birlikte şefler ve işletmeciler de bu isteklere yanıt vererek öne çıkmanın yollarını aramaya başlamışlardır. Bu bağlamda ortaya çıkan moleküler gastronomi, hala gelişime açık ve merak uyandıran gastronomi trendlerinden biridir. Farklı bilim dalları ile sıkı bir ilişki içinde olan gastronomide keşfedilen yeni teknikler ve uygulamalar ile farklı tariflerin oluşturulması moleküler gasronominin bir akım olarak tüm dünyada yayılmasına neden olmuştur. Bu çalışmanın amacı, moleküler gastronomi kavramı, tarihi ve kullanım alanları konusunda bilgi vermektir. Bu amaçla konuyla ilgili literatür taraması yapılmış olup elde edilen veriler derlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gastronomi, gastronomi turizmi, moleküler gastronomi, moleküler mutfak

THE BIRTH OF MOLECULAR GASTRONOMY AND ITS AREAS OF USE

Abstract
Eating and drinking, which has been one of the most basic needs of humanity since its existence, has now gained socio-cultural importance rather than just a physiological need. As a result of the technological, social, and economic developments that occurred with globalization, the development of different gastronomy trends has been accelerated by the development of new products and methods to investigate the phenomenon of eating and drinking. While people's desire for high-quality-eating and drinking has paved the way for the emergence of gastronomy science and art, brand-new sectors have emerged for those who want to meet this demand. With the increasing interest in gastronomy and gastronomy tourism, which is a rising value, as gastro-tourists seek different tastes and experiences, chefs and business owners have searched ways to stand out by responding to these requests. Molecular gastronomy that emerged in this context is one of the gastronomy trends that are still open to development and is intriguing. The creation of different recipes with novel techniques and applications discovered in gastronomy, which is in close relationship with different disciplines, has caused the spread of molecular gastronomy as a trend throughout the world. The present study aimed to present information about the concept of molecular gastronomy, its history, and its usage areas. Accordingly, the relevant literature was examined and the data obtained were compiled.

Keywords: Gastronomy, gastronomy tourism, molecular gastronomy, molecular cuisine

1. GİRİŞ

Gastronomi turistleri her geçen gün daha kaliteli ve farklı deneyimler sunan restoranları ziyaret etme eğilimdedirler. Bunun bilincinde olan şefler ve restoran yöneticileri gastronomi turistlerinin beklentilerini karşılamak adına çeşitli çalışmalar yapmaktadırlar. Moleküler gastronomi; mutfağın

fizik, kimya ve biyoloji disiplinleriyle ortak çalışmaları sonucu yiyeceklerin alışılmışın dışında sunum ve tatlara sahip olmasına olanak sağlayarak gastronomi turistlerinin yenilikçi beklentilerini karşılamaktadır. Kavramsal olarak ortaya çıkışı 1989 olarak kabul edilse de Nicholas Kurti bu alanın temellerini 1969'da yayımlanan makalesinde "Yıldızların merkez sıcaklığı hakkında sufleninkinden daha çok şey biliyor olmamız üzücüdür" sözleriyle atmış sayılır (Blanck, 2007).
Mutfak uygulamalarında ürün, teknik ve ekipmanların çok çeşitli olması, yenilikçi bir mutfak trendi olan moleküler gastronomi uygulamalarında da oldukça farklı ürünler ortaya çıkarılmasına olanak sağlamaktadır. Bu alanda çalışan şefler, önceleri pek bilinmeyen ürün, yemek ve pişirme tekniklerine dikkat çekmeyi başarmaktadır (Sarıışık ve Ceylan, 2018: 202).

Bu çalışmanın amacı moleküler gastronomi kavramı, moleküler gastronominin ortaya çıkışı, kapsamı ve uygulamaları hakkında literatürde bulunan bilgileri derleyerek konuyla ilgilenen araştırmacı, öğrenci ve sektör çalışanlarına sunmaktır.

2. GASTRONOMİ KAVRAMI

Yunanca kökenli olup mide anlamına gelen gastèr ve yasa anlamına gelen nomos sözcüklerinin birleşiminden oluşan gastronomi terimine ilk olarak M.Ö. dördüncü yüzyılda yaşayan antik yunan şairi Archestratus'a ait bir eserde rastlanmıştır. 19. Yüzyıla kadar unutulan bu terim, Fransız şair Joseph Berchoux'un 1801 yılında yazdığı bir şiirin başlığıyla tekrar hatırlanır. Dilimize girişi ise 1990'lı yıllardan sonradır. Türk Dil Kurumu sözlüğünde gastronomi iki şekilde tanımlanmaktadır: "Yemeği iyi yeme merakı", ve "sağlığa uygun, iyi düzenlenmiş, hoş ve lezzetli mutfak, yemek düzeni ve sistemi". 18. yüzyılda yaşayan Fransız hukuk ve politika insanı Jean Anthelme Brillat-Savarin 1826 yılının Şubat ayındaki ölümünden iki ay önce 1825'in Aralık ayında Physiologie du Goût (Lezzetin Fizyolojisi) isimli bir kitap yayınlayarak gastronomi kavramını oldukça geniş çaplı olarak ele alır. Brillat-Savarin, gastronomiyi "insanın beslenmesiyle ilgili olan her şeyin zihinsel bilgisini kapsar" şeklinde ifade eder (Samancı, 2020:93). Günümüzde gastronomiyi pişirme teknikleri, besin değerleri, gıda kimyası gibi birçok unsurun kültür ve estetikle buluşarak gıdanın hazırlanışı, tüketimi ve tüketim sonrasını da kapsayan oldukça geniş kapsamlı bir disiplin olarak tanımlamak mümkündür.

3. MOLEKÜLER GASTRONOMİ

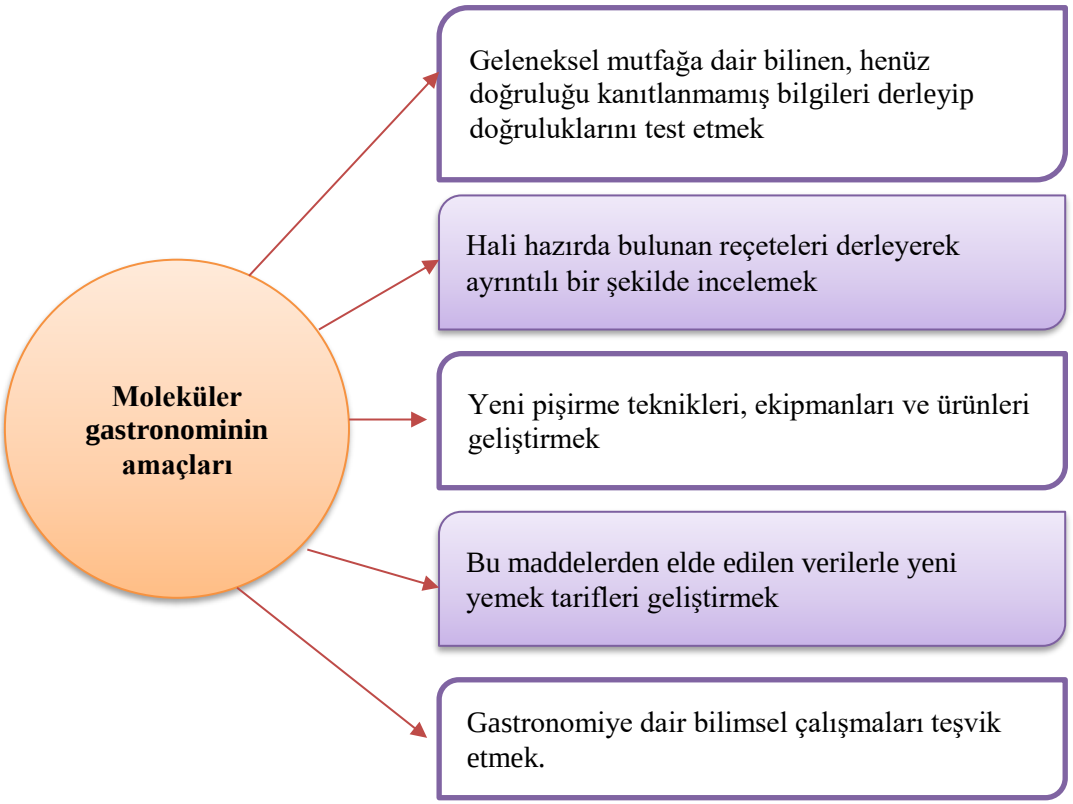
Yeme-içme sektörünün giderek büyümesi ile birçok yeni işletmenin sektöre dâhil olduğu bilinmektedir. İşletme sayısındaki artış, rekabetin de hızla atmasına neden olmaktadır. Bu da, işletmelerin kendilerini her geçen gün yenileyerek ürün, teknik ve süreçte çeşitli değişiklikler yapmasını mecburi kılmaktadır (Çözeli ve Doğdubay, 2017). Artan talepler ile beraber, müşterilere daha kaliteli ve sağlıklı tabaklar sunulabilmesi için yemeğin fiziksel yapısına ve dokusuna yönelik yeni pişirme teknikleri geliştirilmiş ve yemekler farklı ısılara maruz bırakılarak yeni lezzetler keşfedilmiştir. Bu aşamada bilimden faydalanılmıştır. Şeflerin moleküler gastronomiyle tanışması bu şekildedir (Arboleya vd., 2008). Yemeklerin özgün görünümlerinden yola çıkarak, farklı teknikler ile oluşturulan yeni görünümler, müşteriler için oldukça heyecan verici yeni deneyimler oluşturmuştur (Durlu Özkaya vd., 2018).

Moleküler gastronomi, birçok bilim ve sanat dalının ortaklaşa çalıştığı, gıdanın ilk halinden servis edilinceye kadar geçen sürede uğradığı fiziksel ve kimyasal değişikliklerle ilgilenmektedir (van der Linden vd., 2008:247). Mutfağa dair yenilikçi bir gastronomi yaklaşımıdır. Temel özelliklerinden biri teknolojiyi ve bilimi kullanarak malzemelerin moleküllerinde değişikliğe uğratılması ve bir arada olması alışılmadık ürünlerin bir araya getirilmesidir. Moleküler gastronomide odak noktası lezzettir. Defneyaprağının sağlığa yararları üzerinde değil, lezzeti üzerinde durulması örnek gösterilebilir (Durlu Özkaya vd., 2018:18).

3.1. Moleküler Gastronomi Kavramı

Moleküler gastronomi ve moleküler mutfak kavramları sıklıkla karıştırılmaktadır. Moleküler gastronomi bir bilim iken, moleküler mutfak uygulama alanıdır (Durlu Özkaya vd., 2018:21). Fakat Ivanovic, Mikinac ve Perman (2011), "Moleküler gastronomi" kavramının kişiler tarafından temel olarak günlük anlamda yemek pişirmenin bilimsel yönü, yani bilimin mutfakta kullanımı anlamında kullanılabileceğini belirtmiştir. This (2009)'e göre moleküler gastronomi, yiyeceklerin pişirme

esnasında uğradığı fiziksel ve kimyasal değişiklikleri inceleme altına alan bir bilim dalı olarak tanımlanmaktadır. Örneğin mayonez yapımı için yağ ve yumurtanın sürekli olarak çırpılması yoluyla nasıl kıvam aldığı veya kekin ısıya maruz kaldıktan sonra nasıl kabardığı düşüncesi gösterilebilir. Bu kapsamda, moleküler gastronominin amaçları Şekil 1'de verilmiştir (This 2006).



Şekil 1. Moleküler gastronomin amaçları (Kaynak: This 2006)*

*Yazar tarafından şekil oluşturulmuştur.

Ayrıca, This (2009) moleküler gastronomiye duyulan ihtiyacı şu maddelerle açıklamaktadır:

- ✓ Geleneksel mutfak bilimleri yiyeceklerde meydana gelen fiziksel ve kimyasal reaksiyonları dikkate almamaktadır.
- ✓ Hazır yiyecek endüstrisinin aksine ev ve restoranların teknolojik ve bilimsel ihtiyaçlarını görmezden gelmektedir.

3.2. Moleküler Gastronominin Ortaya Çıkışı

Moleküler gastronomi kavramı, çok daha geniş kapsamlı bir söz öbeği olan fiziksel ve moleküler gastronominin kısaltılmışıdır. Fiziksel ve moleküler gastronomi kavramına ise ilki 1992 senesinde İtalya'da düzenlenen gastronomi bilimi sempozyumunun adında rastlanmaktadır. Bilim insanları ve aşçıların katılmakta olduğu bu sempozyum, 2005'e kadar her iki yılda bir düzenlenmekteydi (Vega ve Ubbink, 2008:247; This, 2009:577). Ancak neredeyse tüm kaynaklarda moleküler gastronominin temeli Macar kökenli fizikçi Nicholas Kurti'ye dayandırılmaktadır. Kurti, Londra'da yapmış olduğu "Mutfaktaki Fizik" adlı konuşmasında fizikçiler ve şeflerin işbirliğini teşvik etmiştir. Kurti aynı zamanda bu konuşmasında gıdalar üzerinde yapılabilecek birtakım uygulamalar da göstermiştir. Bunlardan biri, canlı organizmalardaki reaksiyonları tetikleyen enzim molekülleri ile alakalıdır. Ananasta birçok enzim bulunması sebebiyle bu enzimlerin proteinleri parçalayabileceğini belirterek, protein bakımından ve dolayısıyla kolajen bakımından da zengin olan etin de bu şekilde parçalanabileceğini söylemiştir. Konuşmanın devamında bir miktar domuz etine ananas suyu enjekte eden Kurti, hiçbir şey eklenmeyen domuz etiyle birlikte bu eti de pişirmiştir. Ananas suyu enjekte

edilen et çok daha kısa sürede yumuşak bir doku alarak pişmiştir (This, 2007:95). Kurti, 1967 yılında yaptığı bir başka konuşmasında henüz yeni icat edilen mikrodalga fırını dinleyicilere göstermiş ve onları etkilemiştir.

Fransız bilim insanı Herve This ise 1980 yılında başından geçen bir olay sonrası bu alana yönelmiştir. Arkadaşları için peynir sufle pişirmek isteyen This, tarifte yazanın aksine yumurta sarılarının hepsini bir anda eklemiş ve suflesinin kabarmadığını görünce bunun sebebi üzerine düşünmeye ve laboratuarında bu konuda çalışmaya başlamıştır (This, 2009:14). 25.000'den fazla tarifi inceleyen This, tariflerde verilen püf noktalarının gerçekliğini ve hangi şartlar altında işe yaradığını sorgulamıştır. Tüm tarifleri incelemek adına This, aşçılık öğrencileri, aşçılar ve bilim insanlarından yardım almıştır (Çifçi, 2019:13). Kurti ve This'in tanışarak beraber çalışmalar ortaya koyması da bu dönemde olmuştur.

Kurti'nin ölümü sonrasında This, 1995'te Nobel Fizik Ödülünü kazanan JeanMarie Lehn'den bir moleküler gastronomi ekibi kurulması amacıyla College de France'a davet almıştır. Herve This'in çalışmalarını moleküler gastronomi olarak adlandırması ve moleküler gastronominin popüler bir konu haline gelmesi de bu dönemde olmuştur (This, 2007). Moleküler gastronomi ve mutfağın gün geçtikçe popüler bir hal alması birçok ünlü şefin de bu alana yönelmesine sebep olmuştur. Dünyanın en bilinen şeflerinden H. Blumenthal, F. Adria, J.M Arzak, M. Berasategui, A. L. Aduriz ve P. Subijana gibi daha birçok şef moleküler mutfak adına önemli çalışmalar yapmışlardır. British Magazine Restaurant isimli derginin 2004'te yaptığı, dünyadaki en iyi elli restoranın listesinde ilk üç sırada moleküler mutfağı olan restoranlar bulunmaktaydı. 2009'a kadar ilk üç sırada moleküler uygulamalar yapan bu restoranlar vardı. Takip eden yıllarda da ilk üçte diğer moleküler mutfak uygulayıcıları ve restoranları yer almaktadırlar (Cömert ve Çavuş, 2016:121-122).

4. MOLEKÜLER GASTRONOMİNİN KULLANIM ALANLARI

Moleküler gastronomi, mutfak uygulamacılarının; alışılagelmişin dışında ürün ve teknik eşleştirmelerini kullanarak, gıdaların fiziksel ve kimyasal yapılarında çeşitli değişiklikler yaparak, bilim ve teknolojinin sunduklarını mutfakta uygulanabilmesini amaçlamaktadır (Linden vd., 2008:250, Ruiz vd., 2013:68). Moleküler gastronomi ve mutfak, gastronomi turistlerinin ilgisini çekmektedir. Bilim adamları, aşçılar ve gıda sektörü çalışanları da dâhil olmak üzere birtakım topluluklarca desteklenmesi durumunda bunun büyük bir avantaj olduğu düşünülmektedir. Bu avantajdan faydalanacak çeşitli topluluklar vardır (Linden, McClements ve Ubbink, 2008; Aktaş, 2017):

Şefler: Gıda hazırlama sürecindeki tüm aşamaları kontrol edip gözlemleyerek yeni keşifler yapacak ve yeni tariflerin ortaya çıkarılmasını sağlayacaktır.

Bilim adamları: Moleküler gastronomi hakkında yapılan çalışmalarda, gıdaların kalite ve hijyen unsurlarını arttırmak bilim adamları için vazgeçilmez bir roldür. Yaratıcı fikirlere zemin hazırlanırken oluşabilecek tüm sorunlara çözüm aranmaktadır.

Gıda Sektörü: Moleküler gastronomi hakkındaki çalışmalardan edinilen verileri insanların kullanabilmesi adına standart kalitede üretim yapılmaktadır.

Toplum: Moleküler gastronomi birçok disiplinin iş birliği ile ortaya konmaktadır. Bu durumun tüketiciler üzerinde olumlu bir algı yaratması istenmektedir. Özenle hazırlanan tabaklar bu algıyı yaratacaktır. Yapılan bu tür bir uygulamanın özellikle görselliğe önem veren tüketiciler tarafından dikkat çekeceği düşünülmektedir. Zaman içerisinde moleküler gastronominin sağlıkla ilişkilendirilerek hasta, çocuk ve yaşlılarda kullanılacağı düşünülmektedir (Akoğul ve Öztürk, 2018).

4.1. Örnek Reçeteler

Moleküler gastronomide kaliteli bir ürün elde edebilmek için kullanılacak malzeme, katkı maddeleri, teknik, ve ekipmanların özenle seçilmesi gerekmektedir. Aşağıda örnek olarak domates spagetti (Anonim 2020a), çilek köpüğü (Anonim 2020b), fesleğenli domates (Durlu Özkaya vd., 2018:123) ürünlerine ve ürünlerin hazırlanışında kullanılan tüm öğelere yer verilmiştir.



Ürün Adı: Domates Spagetti

Kullanılan Malzemeler: 2.4 gr agar agar, ¾ Su bardağı doğranmış domates, 1 küçük havuç, ½ doğranmış kereviz sapı, 1 diş ezilmiş sarımsak, 1 yemek kaşığı domates salçası, 1.5 Su bardağı tavuk suyu, taze fesleğen ve maydanoz, tuz, karabiber.

Kullanılan Teknik: Jelleştirme

Kullanılan Ekipman: Spagetti Seti

Hazırlanışı: Agar agar dışındaki tüm malzemeler bir tencerede 25 dk. kadar kaynatılır. Soğuduktan sonra pürüzsüz bir kıvam alıncaya kadar karıştırılır. 12 saat buzdolabında bekletilir. Bir elek veya tülbent yardımıyla süzülür. Agar agar eritilerek karışıma eklenir. Şırınga ve tüpler hazırlanır ve doldurulur. Birkaç dakika soğuk suda bekletilir ve tüplere hava sıkılır sıkılır. Elde edilen ürün sıcak veya soğuk servis edilir.

Kaynak: Anonim 2020a- molecularrecipes.com



Ürün Adı: Çilek Köpüğü

Kullanılan Malzemeler: ½ Su bardağı su (oda sıcaklığında), ½ su bardağı çilek şurubu, 5 g soya lesitini, ½ su bardağı krem şanti.

Kullanılan Teknik: Köpükleştirme

Kullanılan Ekipman: Köpürtme makinesi

Hazırlanışı: Tüm malzemeler bir araya getirilir ve köpürene kadar blender yardımıyla karıştırılır. Köpürtme makinesi yardımıyla hava verilir ve yüzeyde oluşan köpükler bir kaşıkla toplanır. Tüm sıvıdan köpük elde edilinceye kadar işleme devam edilir. Köpükler kremşanti üzerine konarak servis edilir.

Kaynak: Anonim 2020b- justapinch.com, *Anonim 2020c-*culinarymanager.ch



Ürün Adı: Fesleğenli Domates

Kullanılan Malzemeler: 500 gr. Domates, ½ demet fesleğen, 10 gr. Tuz, 10 gr. Karabiber, 50 ml zeytinyağı.

Kullanılan Teknik: Sous-Vide

Kullanılan Ekipman: Sous-Vide Makinesi

Hazırlanışı: Domatesler dilimlenerek tuz, karabiber ve zeytinyağı ile harmanlanır. Vakum poşetine fesleğen yaprakları ile birlikte konarak vakumlanır ve 2 saat kadar bekletilir. Sous-vide makinesinde 65°C'de 10 dakika pişirilir. Yemeklerin yanında servis edilebilir.

Kaynak: Durlu Özkaya vd., 2018:123, Hill (2020), andrewzimmern.com

5. SONUÇ

Moleküler gastronominin mutfağa dair en yenilikçi ve dikkat çeken trendlerden biri olmasının yanı sıra bu alandaki çalışmalar ve uygulamaların sayısı her geçen güç artmaktadır. Şefler, bilim adamları, gıda sektörü ve toplum işbirliği ile desteklendiği takdirde gastronomi turizmi açısından da oldukça önem kazanacağı düşünülmektedir. Dünya genelinde verilen eğitim programlarının sayısının artması, derslerde ve bilimsel çalışmalarda daha fazla yer alması ile moleküler mutfak ile ilgili teknikler ve ekipmanlar gelecek yıllarda daha da hızlı bir gelişme gösterecektir. Tüketicilerin duyularına hitap eden hem görsel açıdan hem de lezzet açısından zengin ve keyif veren menüler bu akım ile gelişme gösterecektir.

KAYNAKÇA

AKOĞUL, E., ÖZTÜRK, Y. (2018), Moleküler Gastronomi, A. AKBABA ve N. ÇETİNKAYA içinde, *Gastronomi ve Yiyecek Tarihi* (s.338-362), Ankara: Detay Yayıncılık.

AKTAŞ, E. (2017). Moleküler Gastronomi, H. KURGUN içinde *Gastronomi Trendleri* (s. 104-125), Ankara: Detay Yayıncılık.

Anonim 2020a. http://www.molecularrecipes.com/gelification/tomato-agar-spaghetti/ Erişim Tarihi: 17.11.2020

Anonim 2020b. https://www.justapinch.com/recipes/sauce-spread/fruit-sauce/strawberries-and-cream-foam-molecular-gastronomy.html Erişim Tarihi: 17.11.2020

Anonim 2020c. https://www.culinarymanager.ch/?p=7265gellific Erişim Tarihi: 17.11.2020

ARBOLEYA, JC., OLABARRIETA, I., ADURIZ, AL., LASA, D., VERGARA, J., SANMARTIN, E. (2008), From the Chef's Mind to the Dish: How Scientific Approaches Facilitate the Creative Process, *Food Biophysics*, 3(2), 261- 268.

BLANCK, JF. (2007), Molecular Gastronomy: Overview of a Controversial Food Science Discipline, *Journal of Agricultural & Food Information*, 8(3), 77–85.

CÖMERT, M., ÇAVUŞ, O. (2016), Moleküler Gastronomi Kavramı, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 4(4), 118-131.

ÇİFTÇİ, İ. (2019), Moleküler Gastronomide Menülerin Müşteri Değerine Yönelik Pazarlanması, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

ÇÖZELİ, F., DOĞDUBAY, M. (2017), Endüstri 4.0 Sanayi Devriminin Moleküler Mutfakta Uygulanabilirliği, D. BOZOK, C. AVCIKURT, M. DOĞDUBAY, M. SARIOĞLAN, G. K. GİRGİN içinde *Gastronomi Üzerine Araştırmalar* (s. 471-485), Ankara: Detay Yayıncılık.

DURLU ÖZKAYA, F., AKSOY, M., ÖZEL, K., SEZGİ, G. (2018), *Moleküler Gastronomi* (s. 12-123), Ankara: Detay Yayıncılık.

HILL, M. (2020). https://andrewzimmern.com/recipes/kitchen-experiments-sous-vide-tomato Erişim Tarihi: 17.11.2020

IVANOVIC, S., MIKINAC, K., PERMAN, L. (2011), Molecular gastronomy in function of scientific implementation in practice, *Journal of Economics*, 2(2), 139-150.

RUIZ, J., CALVARRO, J., SANCHEZ DEL PULGAR, J., ROLDAN, M. (2013), Science and Technology for New Culinary Techniques, *Journal of Culinary Science & Technology*, 11(1), 66-79.

SAMANCI, Ö. (2020), Gastronomi: Disiplinler Arası Bir Buluşma, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 31(1), 93.

SARIIŞIK, M. ve CEYLAN, V. (2018), Moleküler Gastronomi Alanında Yapılan Çalışmaların Bibliyometrik Analizi Üzerine Bir Araştırma, 1.Uluslararası Turizmde Yeni Jenerasyonlar ve Yeni Trendler Konferansı, Sapanca, Türkiye.

THIS, H. (2006), Aromas or Reactions, H. THIS içinde *Molecular Gastronomy: Exploring the Science of Flavor* (s. 282-284), New York: Columbia University Press.

THIS, H. (2007), *Kitchen Mysteries Revealing the Science of Cooking*, New York: Columbia University Press.

THIS, H. (2009), Molecular Gastronomy, a Scientific Look at Cooking, *Accounts of Chemical Research*, 42(5), 575-583.

VAN DER LINDEN, E., MCCLEMENTS, D. J., UBBINK, J. (2008), Molecular gastronomy: a food fad or an interface for science-based cooking?, *Food biophysics*, 3(2), 246-254.

VEGA, C., UBBINK, J. (2008), Molecular gastronomy: a food fad or science supporting innovative cuisine?, *Trends in Food Science & Technology*, 19(7), 372-382.

AĞAÇ TABANLI REGRESYON MODELLERİYLE GAYRİMENKUL YATIRIM ORTAKLIKLARI ENDEKSİNİN TAHMİN EDİLMESİ

Salim Sercan SARI
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü
salim.sari@erzincan.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-2607-5249

Eyyup Ensar BAŞAKIN
İstanbul Teknik Üniversitesi, İnşaat Fakültesi, İnşaat Mühendisliği Bölümü
basakin@itu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-9045-5302

Özet
Bu çalışmada, Borsa İstanbul'da (BİST) işlem gören Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları Endeksi (XGMYO) getirilerinin BİST Tüm Endeksi (XUTUM) getirileri ve Konut Fiyat Endeksi (KFE) aracılığıyla tahmin edilmesi amaçlanmıştır. Tahmin modelleri oluşturulurken ağaç tabanlı regresyon modellerinden olan Sınıflandırma ve Regresyon Ağacı (CART) Modeli, Çok Değişkenli Uyarlanabilir Regresyon Eğrileri (MARS) Modeli ve Rastgele Orman (RF) Modeli kullanılmıştır. Kullanılan modellerde XGMYO getirileri bağımlı değişken; XUTUM getirileri ve Konut Fiyat Endeksi (KFE) bağımsız değişkenler olarak belirlenmiştir. Ortaya çıkarılan modellerin tahmin başarısı hata kareleri ortalaması (HKO) ve Nash-Sutcliffe etkinlik katsayısından (NSE) yararlanılarak hesaplanmıştır. Yapılan analizler sonucunda RF yöntemi 0.83, MARS yöntemi 0.79 ve CART yöntemi 0.65 tahmin başarısı göstermiştir. XUTUM getirileri ve KFE'nin XGMYO getirilerini tahmin edebildiği ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Borsa İstanbul, Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları, Konut Fiyat Endeksi, RF, MARS, CART.

ESTIMATING THE INDEX OF REAL ESTATE INVESTMENT TRUSTS WITH TREE BASED REGRESSION MODELS

Abstract
This study is intended to estimate the BIST All Index (XUTUM) returns and the Housing Price Index (KFE) of the Real Estate Investment Trusts Index (XGMYO) traded on the Istanbul Stock Exchange (BIST). Classification and Regression Tree (CART) Model, Multivariate Adaptive Regression Spline (MARS) Model and Random Forest (RF) Model, which are among the tree-based regression models, are used while the estimate models are being formed. XGMYO returns are taken as dependent variable in the models; while XUTUM returns and the Housing Price Index (KFE) target are taken as independent variables. The resulting model prediction success was calculated by using the mean square error (MSE) and Nash-Sutcliffe efficiency coefficient (NSE). As a result of the analyses, the estimate successes have been found as such; The RF method 0.83, MARS method 0.79 and CART method 0.65. It has been revealed that XUTUM returns and KFE can predict XGMYO returns.

Keywords: İstanbul Stock Exchange, Real Estate Investment Trusts, Housing Price Index, RF, MARS, CART.

1. GİRİŞ

Gayrimenkul yatırım ortaklıkları (GYO), gayrimenkullere, gayrimenkul projelerine, gayrimenkule dayalı haklara ve sermaye piyasası araçlarına yatırım yapabilen, belli başlı projeleri hayat geçirmek veya belli başlı bir gayrimenkule yatırım yapmak niyetiyle kurulabilen ve izin verilen diğer faaliyetlerde bulunabilen, gelirleri kurumlar vergisinden muaf tutulmuş sermaye piyasası kurumları olarak tanımlanmaktadır. Getiri potansiyeli yüksek gayrimenkullere ve gayrimenkul projelerine yatırım yapmayı, portföyündeki gayrimenkullerden kira geliri ve gayrimenkul alım satım kazancı elde etmeyi amaç edinmişlerdir (Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları Tanıtım Rehberi, SPK 2020).

GYO piyasası bir yandan geniş gayrimenkul piyasasının özelliklerini paylaşan, diğer yandan halka açık borsa özelliklerine sahip olan benzersiz bir piyasadır. Chen (1998) sıradan adi hisse senetleriyle karşılaştırıldığında, GYO'ların farklı risk getirisi özelliklerine sahip olabileceğini göstermiştir. Buna ek olarak, Chandrashekaran (1999), GYO hisselerinin dinamik varlık tahsisi stratejilerinde oynayacak önemli bir role sahip olabileceği sonucuna varmıştır. Ayrıca, sermaye akışını gayrimenkul varlıklarına yönlendirmeye ve yapılandırmaya yardımcı olan GYO piyasasını incelemenin arkasındaki mantık, son yıllarda piyasa kapitalizasyonunun hızlı büyümesiyle açıklanabilmektedir (Glascock ve ark, 2000; Fatnassi ve ark., 2014).

GYO'lar, yatırımcılara gökdelenler, alışveriş merkezleri, oteller gibi her tür ticari gayrimenkul satın almaları için finansman kaynağı sağlamaktadır. GYO'lar, gayrimenkul kiralamalarının sağladığı istikrarlı ve öngörülebilir nakit akışını adi hisse senetlerinin likiditesinden faydalanarak gerçekleştirmektedir. Sermayeye erişimleri kolay olan GYO'lar devam eden gayrimenkul işlerinin bir parçası olarak ek mülkler inşa edebilmektedirler. Gayrimenkuller uzun zamandır enflasyondan korunma aracı olarak algılandığından GYO'lar yatırım portföyüne istikrar katabilmektedir (Block, 2006). Söz konusu nedenlerle GYO piyasası ülkemizde ilk kuruluş tarihi olan 1996 yılından beri gelişmeye devam etmekte ve kurumsal yatırımcıların GYO piyasasındaki payı her geçen gün artmaktadır (Glascock ve ark., 2000).

Ağaç tabanlı yöntemler aracılığıyla tahmine yönelik literatürde çalışmalar mevcuttur. Bu yöntemlerden Ratgele Orman yöntemine dayalı olarak yapılan çalışmalar (Geneur ve ark., 2017; Garip ve Oktay, 2018; Akşehir ve Kılıç, 2019)'dır. Çok Değişkenli Uyarlanabilir Regresyon Eğrileri yöntemi ile ilgili tahmine ilişkin çalışmalar (Tunay, 2011; Doğan ve Toprak, 2012; Kaygın ve ark., 2016; Oktar ve Yüksel, 2016; Yüksel, 2016; Al-Musaylh ve ark., 2018; Şahin, 2020)'dır. Sınıflandırma ve regresyon ağaçları yöntemine dayalı yapılan tahmin çalışmaları ise (Yakut ve Gemici, 2017; Çöllü ve ark., 2020)'dır.

Bu çalışmanın amacı, Borsa İstanbul'da 2010 Ocak-2019 Ocak döneminde aylık olarak işlem gören XGMYO getirilerinin XUTUM getirileri ve KFE aracılığıyla tahmin edilmesine yönelik modeller geliştirmektir. Modellerin bağımlı değişkeni olarak XGMYO getirileri, bağımsız değişkeni olarak ise XUTUM getirileri ve KFE değerleri alınmıştır. XUTUM getirileri ve XGMYO getirileri investing.com veri tabanından, KFE değerleri ise Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS)'den elde edilmiştir. Araştırma yöntemi olarak CART, MARS ve RF kullanılmıştır.

2. MATERYAL VE METOD

2.1 Rastgele Orman (RF)Yöntemi

Regresyon problemlerinin yanı sıra iki sınıflı ve çok sınıflı sınıflandırma problemlerini tek ve çok yönlü bir çerçevede ele almaya izin veren güçlü bir parametrik olmayan istatistiksel yöntemdir (Breiman, 2001). Rastgele Orman (RF) yönteminin tutarlılığı yakın zamanda (Scornet ve ark, 2015) tarafından kanıtlanmıştır. Pratik bir bakış açısıyla, RF yaygın olarak kullanılmaktadır ve ayarlanacak yalnızca birkaç parametre ile son derece yüksek performans sergilemektedir. RF, birkaç bağımsız ağacın tanımına dayandığından, birçok ağacın farklı çekirdekler üzerine paralel olarak inşa edildiği bu yöntemin paralel ve daha hızlı bir uygulamasını elde etmek kolaydır (Genuer ve ark., 2017).

RF yöntemi isteğe bağlı olarak yordayıcı değişkenlerin önemi ve verilerin iç yapısının bir ölçüsü şeklinde iki ek bilgi üretmektedir. Değişkenlerin tanımlanması zor bir kavramdır. Çünkü bir değişkenin önemi diğer değişkenlerle etkileşiminden kaynaklanıyor olabilir. Rastgele orman algoritması, bir değişkenin önemini, diğerlerinin tümü değişmeden bırakırken o değişken için verilere izin verildiğinde tahmin hatasının ne kadar arttığına bakarak tahmin yapmaktadır (Liaw, 2002). RF tarafından üretilen yakınlık matrisinin (i, k) öğesi, ağaçların i ve k öğelerinin aynı terminal düğümüne düştüğü ağaçların fraksiyonudur. Buradaki mantık, "benzer" gözlemlerin, benzer olmayanlardan daha sık olarak aynı uç düğümlerde olması gerektiğidir (Liaw, 2002). Tüm bu prosedürlerdeki ortak unsur, k'inci ağaç için, geçmiş rastgele vektörler $Q_1, \dots, Q_{k-1}$'den bağımsız olarak, ancak aynı dağılımla rastgele bir Q_k vektörünün üretilmesidir. Bir ağaç, eğitim seti ve Q_k kullanılarak büyütülmekte ve x'in

bir girdi vektörü olduğu bir sınıflandırıcı $h(x, Q_k)$ ile sonuçlandırılmaktadır. Örneğin, bagging rastgele vektöründe Q, kutulara rastgele atılan N darttan kaynaklanan N kutu içindeki sayılar olarak üretilmekte, burada N, eğitim setindeki örneklerin sayısını ifade etmektedir. Rastgele bölünmüş seçimde Q, 1 ile k arasında bir dizi bağımsız rastgele tamsayıdan oluşur. Q 'nun doğası ve boyutluluğu, ağaç yapımındaki kullanımına bağlı olarak değişmektedir. Çok sayıda ağaç oluşturulduktan sonra, en popüler sınıfa oy verilmektedir. Bu prosedürlere de rastgele ormanlar denilmektedir (Breiman, 2001).

2.2 Çok Değişkenli Uyarlanabilir Regresyon Eğrileri (MARS) Yöntemi

MARS tahminleri, en kolay şekilde, modelin bir varyans analizi sunumundan yorumlanabilmektedir. Burada uydurulan fonksiyon, tek değişkenlerdeki toplamsal temel fonksiyonların ve değişkenler arasındaki etkileşimlerin doğrusal bir kombinasyonu olarak ifade edilmektedir. MARS'ta, düşük ve yüksek dereceli modellerin karşılaştırılması, değişkenlerin tek tek mi yoksa kombinasyon halinde mi girmesine izin verileceğinin belirlenmesine yardımcı olmaktadır (Sephton, 2001). Amaç, bir yanıt değişkeni y'nin bir veya daha fazla bağımsız değişkene $x_1, \dots, x^n$ bağımlılığını yalnızca gözlemlenen gerçekleştirmeler $\{y_i, x_{1i}, \dots, x_{ni}\}_{i=1}^{N}$ verildiğinde modellemektir. Verileri oluşturan sistemin veriyi içeren bir etki alanı $(x_1, \dots, x_n) \subset D \in R^n$ üzerinden aşağıdaki şekilde tanımlandığı varsayılmaktadır:

$$y = f\,(x_1, \dots, x_n) + \epsilon \qquad (1)$$

N boyutlu argümanının tek değerli deterministik fonksiyonu f, $x_1, \dots, x_n$ üzerindeki y'nin birleşik tahmin ilişkisini yakalamaktadır. Beklenen değeri sıfır olarak tanımlanan ek stokastik bileşen ϵ, genellikle y'nin $x_1, \dots, x_n$ dışında ne kontrol edilen ne de gözlemlenen miktarlara bağımlılığını yansıtmaktadır. Regresyon analizinin amacı, verileri ilgilenilen D alanı üzerinde $f(x_1, \dots, x_n)$'ye uygun bir yaklaşım olarak hizmet edebilecek bir $\hat{f}(x_1, \dots, x_n)$ fonksiyonu oluşturmak için kullanmaktır (Friedman ve Roosen, 1995).

MARS tekniği, sınıflandırma ve regresyon ağaçları (CART)'da olduğu gibi yinelemeli bölümleme regresyon stratejisinin bir genellemesi olarak veya eklemeli modellemenin bir genellemesi olarak görülebilmektedir. Yinelemeli bölümlemenin aksine, bu yöntem sürekli türevlerle sürekli modeller üretmektedir. Katkı modelleri, MARS tarafından uygulanabilen modellerin bir alt kümesidir. Ancak MARS aynı zamanda araştırmacı tarafından belirlenen bir sıraya kadar etkileşimlere izin vermekte ve tek bir genel kriter kullanarak katkı işlevlerinin ve etkileşimlerinin etkileşim sırasını ve karmaşıklığını değiştirmektedir. MARS ayrıca kategorik değişkenleri, iç içe geçmiş değişkenleri ve eksik değerleri modellemek için doğal bir yaklaşım sağlamaktadır (Friedman ve Roosen, 1995).

2.3 Sınıflandırma ve Regresyon Ağaçları (CART) Yöntemi

Sınıflandırma ve regresyon ağaçları (CART) yöntemi 1984 yılında Breiman tarafından önerilmiştir. CART tarafından üretilen karar ağaçları kesinlikle ikilidir ve her karar düğümü için tam olarak iki dal içermektedir. CART, eğitim veri kümesindeki kayıtları hedef özellik için benzer değerlere sahip kayıt alt kümelerine yinelemeli olarak bölümlemektedir.

$\phi\,(s\,|t)$, t düğümündeki aday bölünmesinin uygunluğunun bir ölçüsü olsun, burada

$$\phi\,(s\,|t) = 2P_L P_R \sum_{j=1}^{\Pi} |\,P(j\backslash t_L) - P(j\backslash t_R)| \qquad (2)$$

$t_L =$ t düğümünün sol alt düğümü,
$t_R =$ t düğümünün sağ alt düğümü,
$P_L = \frac{t_L \text{ kayıt sayısı}}{\text{eğitim setindeki kayıt sayısı}}$,
$P_R = \frac{t_R \text{ kayıt sayısı}}{\text{eğitim setindeki kayıt sayısı}}$,
$P(J\backslash t_L) = \frac{t_L\text{'deki } j \text{ sınıfı kayıt sayısı}}{t\text{'deki kayıt sayısı}}$,
$P(J\backslash t_R) = \frac{t_R\text{'deki } j \text{ sınıfı kayıt sayısı}}{t\text{'deki kayıt sayısı}}$,

O zaman optimum bölünme, $\phi\,(s\,|t)'yi\ \ t$ düğümündeki olası tüm bölmeler üzerinden en üst düzeye çıkararak gerçekleşmektedir (Larose ve Larose, 2014).

3. BULGULAR

Bu bölümde ağaç tabanlı regresyon modelleriyle yapılan analizlerden önce değişkenlere ilişkin elde edilen tanımlayıcı istatistikler Tablo 1'de belirtilmiştir.

Tablo 1. Değişkenler Tablosu

Değişkenler	Minumum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma	Gözlem Sayısı
XUTUM	566	2046	1106	389	109
XGMYO	284	465	374	46	109
KFE	96	275	172	56	109

Tablo 1'de görüldüğü üzere ortalaması en düşük endeks KFE'dir. XUTUM'ün minumum değeri 566, maksimum değeri ise 2046'dır. Standart sapmalara bakıldığında ise en fazla değişkenlik XUTUM'da en az değişkenlik ise KFE'dedir.

Çalışmada kullanılan 3 yöntemin tahmin performansı modellerin ayırt edici özelliklerine göre aşağıda karşılaştırılmıştır.

3.1 RF Yöntemi Bulguları

RF yöntemi ile yapılan analizlerde verilerin %60'ı eğitim, %40'ı ise test amaçlı kullanılmıştır. Sonuçların başarısını ölçmek için hata kareleri ortalaması kökü (HKOK) ve Nash-Sutcliffe etkinlik katsayısı (NSE) kullanılmıştır. RF'nin XGMYO tahmin için ürettiği 22 modelden en başarılı ilk 10 modele ait sonuçlar Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Değişkenler için RF Model Başarı Değerleri

			Eğitim		Test	
Model	**Minimum eleman sayısı**	**Alt örnek yüzdesi**	**HKOK**	**NSE**	**HKOK**	**NSE**
Model 1	2	0.9	13.357	0.925	19.049	0.831
Model 2	2	0.8	12.832	0.92	19.503	0.823
Model 3	2	0.75	13.833	0.907	19.609	0.821
Model 4	2	0.65	14.938	0.891	19.683	0.819
Model 5	2	0.7	14.342	0.90	19.805	0.817
Model 6	2	0.6	16.28	0.871	20.572	0.803
Model 7	4	0.5	18.395	0.835	21.856	0.777
Model 8	2	0.5	18.845	0.827	21.938	0.776
Model 9	3	0.5	18.845	0.827	21.938	0.776
Model 10	5	0.5	19.004	0.924	22.432	0.765

Tablo 2 incelendiğinde kurulan modellerin NSE değerlerinin eğitim kümesinde 0.925, test kümesinde ise 0.831 olduğu ve yapılan tahminlerin başarılı sonuçlar verdiği görülmektedir. Ayrıca ağaç mimarisinde artık alt dala ayırma işleminin yapılmayacağı son eleman sayısı ve çapraz doğrulama kullanılacak ayırma yüzdesini belirten alt örnek yüzdesi değerinin değişiminin tahmin sonuçların etkisi incelenmiştir

3.2 MARS Yöntemi Bulguları

MARS yöntemi ile yapılan analizlerde verilerin %60'ı eğitim, %40'ı ise test amaçlı kullanılmıştır. Sonuçların başarısını ölçmek için hata kareleri ortalaması (HKOK) ve Nash-Sutcliffe etkinlik katsayısı

(NSE) kullanılmıştır. MARS'ın XGMYO tahmin için ürettiği modele ait sonuçlar Tablo 3'de gösterilmiştir.

Tablo 3. Değişkenler için MARS Model Başarı Değerleri

	Eğitim		Test	
Model	**HKOK**	**NSE**	**HKOK**	**NSE**
Model 11	21.54	0.77	21.11	0.79
Model Denklemi	XGMYO=433.7+2.482*max(0.252-KFE)-6.202*max(0.154-XUTUM)			

MARS moedli, R'de "earth" kütüphanesi ile yapılmıştır. MARS modeli parametrelerinde derece sayısı olarak 2,3,4 ve 5 denenmiştir. Çapraz doğrulama işlemi için ise 5 kat ve 10 katlı çapraz doğrulama denenmiştir. Maksimum denklem parametre sayısı ise 50, 100, 150 ve 200 denenmiştir. Budama işleminin yapılması sonrasında Tablo 3'de belirtilen model denklemine ulaşılmıştır. Tablo 3 incelendiğinde kurulan modelin NSE değerinin 0.79 ve olduğu görülmektedir.

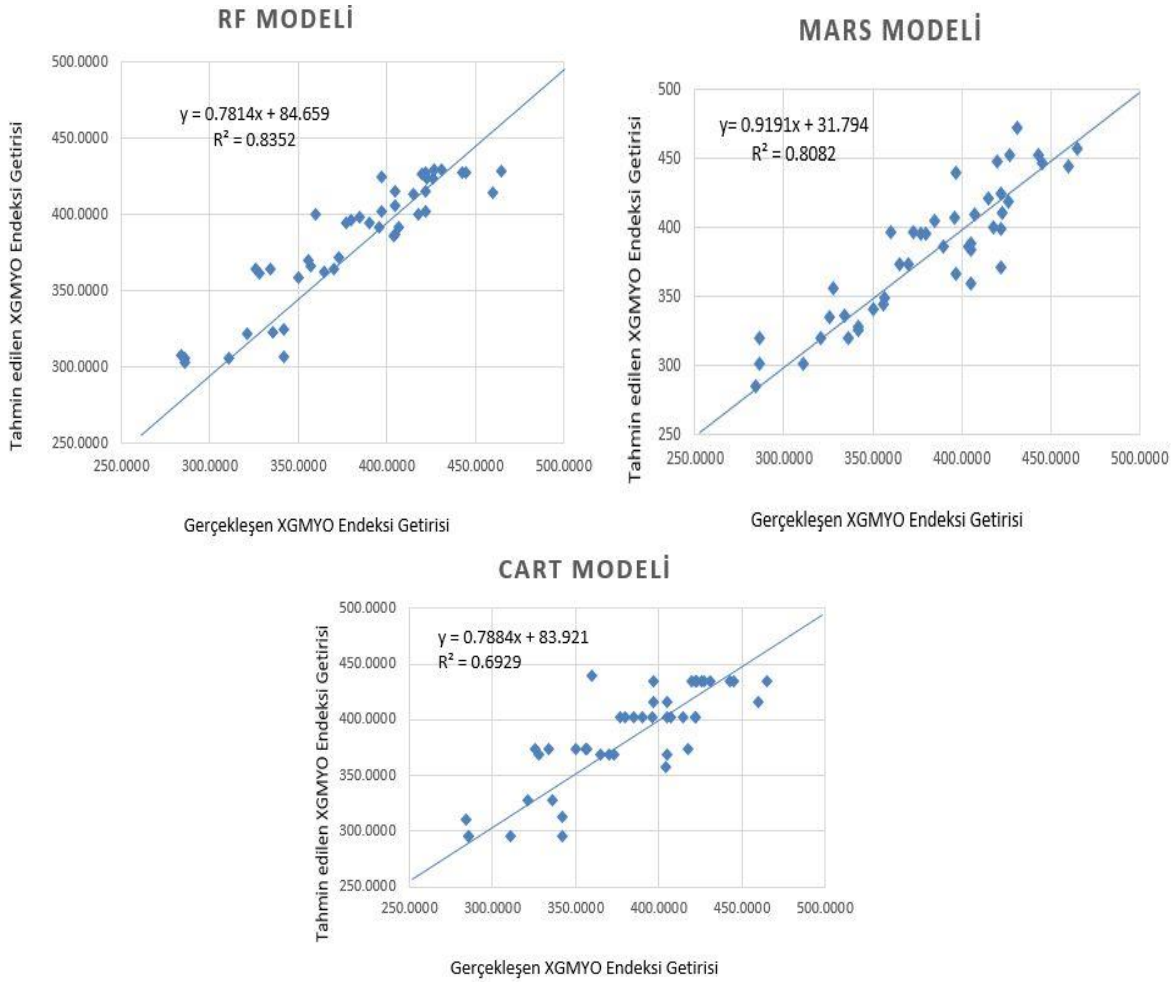
3.3 CART Yöntemi Bulguları

CART'ın XGMYO tahmin için ürettiği 14 modelden en başarılı ilk 10 modele ait sonuçlar Tablo 4'de gösterilmiştir.

Tablo 4. Değişkenler için CART Model Başarı Değerleri

			Eğitim		Test	
Model	**Çapraz doğrulama**	**Minimum eleman sayısı**	**HKOK**	**NSE**	**HKOK**	**NSE**
Model 1	5	6	13.163	0.915	26.417	0.675
Model 2	5	7	13.163	0.915	26.417	0.675
Model 3	5	2	13.367	0.925	26.478	0.673
Model 4	5	3	13.367	0.925	26.478	0.673
Model 5	5	4	13.367	0.925	26.478	0.673
Model 6	5	5	13.367	0.925	26.478	0.673
Model 7	5	8	18.005	0.842	727.06	0.661
Model 8	5	9	18.005	0.842	727.06	0.661
Model 9	5	12	18.005	0.842	26.964	0.661
Model 10	5	13	18.005	0.842	26.964	0.661

Tablo 4 incelendiğinde kurulan modellerin NSE değerlerinin 0.66 ve üzeri olduğu ve yapılan tahminlerin kabul edilebilir sonuçlar verdiği görülmektedir. Çalışmada kullanılan yöntemlere ait bulgular incelendiğinde en başarılı tahmin sonuçlarına sırasıyla RF, MARS ve CART yöntemi ile ulaşıldığı görülmektedir. Bu yöntemlerin her biri içerisinden en başarılı modeller seçilerek aşağıda Şekil 1'de gösterilmiştir.



Şekil 1. Modellerin Gerçekleşen Değer ile Tahmin Değerlerinin Karşılaştırılması

Bu modeller grafikleri çizilerek görsel olarak da karşılaştırılmıştır. Çünkü NSE değerleriyle birlikte saçılım grafiklerinin de çizilmesi en uygun modele karar verebilmek için fayda sağlamaktadır. Tahmin-gözlem saçılım grafiği adıyla bilinen söz konusu grafiklerde, 45 derecelik bir eğri ile 1 katsayısı temsil edilmektedir. Grafikte gösterilen değerlerin, çizgiye yakın hareket sergilemesi modelin başarılı olduğunu göstermektedir. Çizgiden uzaklaşan değerler ise, tahminin başarılı olmadığını göstermektedir.

4.SONUÇLAR

Bu çalışmada Borsa İstanbul'da işlem göre Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları endeksi (XGMYO) getirilerinin BİST Tüm Endeksi (XUTUM) getirileri ve Konut Fiyat Endeksi (KFE) aracılığıyla tahmini 2010-2019 dönemi aylık veri seti ile analiz edilmiştir. Tahmin modelleri oluşturulurken verilerin %60'ı eğitim, %40'ı test için kullanılmıştır. Modellerin oluşturulması sırasında RF, MARS ve CART olmak üzere üç farklı yöntemden faydalanılmıştır. Model başarı sonuçları HKOK ve NSE parametreleri yardımıyla yorumlanmıştır. Kullanılan tahmin yöntemlerinin başarı performansları karşılaştırıldığında yöntemler arasında en iyi performansın RF, MARS ve CART sırasıyla gerçekleştiği görülmüştür. Yöntemlere ilişkin en başarılı modellerin NSE değerleri RF yöntemi için 0.83, MARS yöntemi için 0.79 ve CART yöntemi için ise 0.65'dir. Finansal piyasalar açısından düşünüldüğünde analizde kullanılan ağaç tabanlı yöntemler ile yapılan tahminlerin yatırımcı aktörlerin etkin sonuçlar elde etmesine fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Söz konusu tahmin yöntemlerinin kullanılmasının gelecekte finansal başarıyı önemli oranda arttırması için fırsat sunacağı söylenebilir. Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları ile ilgili olarak yaptığımız araştırmalarda ülkemizde bu alanda sınırlı çalışma yapıldığı dikkat çekmektedir. Bu çalışmanın ele alınan endeksler, incelenen konu ve kullanılan yöntemler ile finans literatürüne katkı sağlaması düşünülmektedir. Ulaşılan sonuçlar bundan sonra yapılabilecek çalışmalara yol gösterecektir. Farklı yöntemler ve endekslerle veya aynı yöntemler

ve endekslerle uygulanabilecek analizlerle ile benzer ve farklı sonuçlara ulaşılabilir. Bu çerçevede Gayrimenkul Yatırım Ortaklıklarının gelişen bir konu olduğu düşünüldüğünde bu alanda birçok çalışmanın yapılması gerektiği söylenebilir.

Kaynaklar

AKŞEHİR, Z. D., KILIÇ, E. (2019), Makine Öğrenmesi Teknikleri İle Banka Hisse Senetlerinin Fiyat Tahmini, *Türkiye Bilişim Vakfı Bilgisayar Bilimleri ve Mühendisliği Dergisi*, 12(2), 30-39.

AL-MUSAYLH, M. S., DEO, R. C., ADAMOWSKI, J. F., LI, Y. (2018), Short-term electricity demand forecasting with MARS, SVR and ARIMA models using aggregated demand data in Queensland, Australia, *Advanced Engineering Informatics*, 35, 1-16.

BLOCK, R. L. (2006), Investing in REITs: real estate investment trusts. John Wiley & Sons.

Breiman, L. (2001), Random forests. *Machine learning*, 45(1), 5-32.

ÇÖLLÜ, D.A., AKGÜN, L., EYDURAN, E. (2020), Karar Ağacı Algoritmalarıyla Finansal Başarısızlık Tahmini: Dokuma, Giyim Eşyası ve Deri Sektörü Uygulaması. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 6(2), 225-246.

DOĞAN, B. B., TOPRAK, S. (2012), Diyarbakır Ticaret Borsası'nın Faaliyetleri ve Borsanın Üye Profili ile İlgili Vergi Eksikliklerinin MARS Analizi ile Düzeltilmesi, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 13(2), 151-174.

FATNASSI, I., SLIM, C., FTITI, Z., MAATOUG, A. B. (2014), Effects of monetary policy on the REIT returns: Evidence from the United Kingdom, *Research in International Business and Finance*, 32, 15-26.

FRIEDMAN, J.H., ROOSEN, C. B. (1995), An introduction to multivariate adaptive regression splines, *Statistical Methods in Medical Research*, 4(3):197-217.

E. GARİP and A. B. OKTAY, "Forecasting CO2 Emission with Machine Learning Methods," 2018 International Conference on Artificial Intelligence and Data Processing (IDAP), Malatya, Turkey, 2018, pp. 1-4.

GENUER, R., POGGI, J.M., TULEAU-MALOT, C., VILLA-VIALANEIX, N. (2017), Random forests for big data. *Big Data Research*, 9, 28-46.

GLASCOCK, J. L., LU, C., SO, R. W. (2000), Further evidence on the integration of REIT, bond, and stock returns. *The Journal of Real Estate Finance and Economics*, 20(2), 177-194.

KANDIR, S.Y., ÖZHAN, E. (2018), Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı Pay Getirilerini Etkileyen Faktörlerin Araştırılması. *Journal of BRSA Banking & Financial Markets*, 12(2), 31-45.

KAYGIN, C.Y., TAZEGÜL, A., YAZARKAN, H. (2016), İşletmelerin Finansal Başarılı ve Başarısız Olma Durumlarının Veri Madenciliği ve Lojistik Regresyon Analizi İle Tahmin Edilebilirliği. *Ege Academic Review*, 16(1), 147-159.

LAROSE, D. T., LAROSE, C. D. (2014). *Discovering knowledge in data: an introduction to data mining* (Vol. 4). John Wiley & Sons.

LİAW, A., WİENER, M. (2002). Classification and regression by randomForest. *R news*, *2*(3), 18-22.

NASH, J.E., SUTCLIFFE, J. V. (1970), River Flow Forecasting through Conceptual Models. Part 1: A Discussion of Principles, J. Hydrol., 10 (3), 282–290.

OKTAR, S., YÜKSEL, S. (2016), Bankalarin Türev Ürün Kullanimini Etkileyen Faktörler: Mars Yöntemi ile Bir Inceleme, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, *53*(620), 31.

SEPHTON, P. (2001). Forecasting recessions: Can we do better on mars. *Federal Reserve Bank of St. Louis Review*, *83*.

ŞAHİN, E, (2020), Determination Of Factors Affecting Bitcoin Price By MARS Method . *Uluslararası Ekonomi İşletme ve Politika Dergisi*, 4 (1) , 171-184.

TUNAY, K. Batu (2011), Türkiye'de Durgunlukların Mars Yöntemi İle Tahmini Ve Kestirimi. *Marmara University Journal of the Faculty of Economic & Administrative Sciences*, *30*(1), 71-79.

YAKUT, E., GEMİCİ, E. (2017), LR, C5. 0, CART, DVM Yöntemlerini kullanarak hisse senedi getiri sınıflandırma tahmini yapılması ve kullanılan yöntemlerin karşılaştırılması: Türkiye'de BIST'de bir uygulama. E*ge Akademik Bakış,* 17(4), 461-479.

https://evds2.tcmb.gov.tr

https://m.tr.investing.com

https://www.spk.gov.tr

COVİD-19 PANDEMİSİNİN E-TİCARET PAZARYERİ WEB SİTELERİNE ETKİSİ: BOYLAMSAL BİR ARAŞTIRMA

Kadir ÖZDEMİR
Şırnak Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü
kadirozdemir@sirnak.edu.tr Orcid ID: 0000-0002-2034-4797

Ramazan NACAR
Bursa Teknik Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, İşletme Bölümü
ramazan.nacar@btu.edu.tr Orcid ID: 0000-0002-4443-974X

Özet
Teknolojik gelişmeler ile birlikte dünya genelinde internet kullanıcı sayısı, kullanım sıklığı ve buna bağlı olarak internet üzerinden alışveriş artmaktadır. Bu durum e-ticaretin önem kazanmasına ve hızla gelişmesine neden olmaktadır. We are Social'ın *''Digital 2020''* raporuna göre dünya genelinde 4,54 milyar aktif internet kullanıcısı bulunmaktadır. Bu kullanıcıların 3,47 milyarı ise aktif olarak e-ticaret üzerinden alışveriş yapmaktadır. Özellikle covid-19 pandemi döneminde yürütülen birçok faaliyetin internet ortamına taşınmasıyla e-ticaret pazaryerleri daha fazla kullanılmaya başlanmıştır. Böylece e-ticaret pazaryeri web siteleri hem işletmeler hem de müşteriler için daha önemli bir hale gelmiştir. Bu bağlamda araştırma kapsamında e-ticaret pazaryeri web sitelerine giriş kaynakları, pazaryeri web sitesi için yapılan aramalar, sosyal medya bağlantıları, pazaryeri web sitesi teknik özellikleri ve pazaryeri web sitesi kullanım istatistikleri değişkenlerinin covid-19 pandemi dönemindeki değişimi araştırılmaktadır. Araştırma verileri Similarweb.com ve Gtmetrix.com'dan elde edilmiştir. Araştırmanın örneklemi olarak ülkemizde en çok ziyaret edilen 100 web sitesi arasından e-ticaret pazaryerleri seçilmiş ve Şubat 2020-Mayıs 2020-Ekim 2020 aylarına ait 16 e-ticaret pazaryeri web sitesinin verileri toplanmıştır. Elde edilen veriler Friedman testi ve Kendall's W testi kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre bazı değişkenlerde covid-19 pandemi sürecinde istatistiki açıdan anlamlı farklılaşma tespit edilmiş ve araştırma hipotezleri desteklenmiştir. Çalışma covid-19 pandemisinin e-ticaret pazaryeri web sitelerinin teknik özelliklerini nasıl ve hangi yönde etkilediğini ortaya koyması bakımından literatüre ve iş dünyasına katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimler: *E-ticaret, E-Ticaret Pazaryerleri, Web Site Özellikleri, Covid-19 Pandemisi*

THE EFFECTS OF COVID-19 PANDEMIC ON E-COMMERCE MARKETPLACE WEBSITES: A LONGITUDINAL RESEARCH

Abstract
The number of internet users, usage frequency and accordingly the rate of online shopping are increasing because of technological developments. This causes advancing the importance of e-commerce and improve rapidly. According to the "*Digital 2020*" report of We are Social, there are 4.54 billion active internet users worldwide. 3.47 billion of these users are actively shopping through e-commerce. Especially during the covid-19 pandemic period people start to use e-commerce more because many activities transfer to internet. Thus, e-commerce websites have become more significant for both businesses and customers. In this context, this research investigates the changes of such variables, which are sources of accessing to web site, searching for web site, social media links, website technical features and website usage statistics during the covid-19 pandemic period. Research data were obtained from Similarweb.com and Gtmetrix.com. The research sample is e-commerce marketplaces selected from the most visited websites in Turkey. In the analysis, data covering the months of February 2020-May 2020-October 2020 were used. Also in analysis, non-parametric tests, Friedman test and Kendall's W test are used. According to the findings, there are statistically significant differences for some variables and this support research hypothesis. Study contributes to the literature and the business world as it reveals how the covid-19 pandemic affects e-commerce marketplaces websites in the context of various features.

Keywords: *E-commerce, E-Commerce Marketplaces, Web Site Features, Covid-19 Pandemic*

1. GİRİŞ VE ALANYAZIN

İşletmelere ve tüketicilere daha az maliyetle daha kolay işlem yapabilme fırsatı sunan e-ticaret iş dünyası için en önemli gelişmelerden biri olarak kabul edilmektedir (Gangeshwer, 2013:187). E-ticaret ile birlikte satış, pazarlama, tutundurma, reklam, dağıtım, lojistik, müşteri ilişkileri yönetimi, ödeme şekilleri ve rekabet gibi işletmeler için hayati olan birçok faaliyet değişime uğramıştır (Barkatullah ve Djumadi, 2018: 94). Özellikle e-ticaret pazaryerleri ile tüm bu değişimlere adapte olmak kolaylaşmıştır. Çünkü işletmeler e-ticaret pazaryerlerini kullanarak herhangi bir altyapı maliyetine katlanmadan internet üzerinden satış yapabilmektedir. Bu da e-ticaretin gelişmesine ve daha fazla işletmenin e-ticaret yapmasına sebep olmaktadır (İsayev ve Nart, 2019: 20; Munoz, 2018).

E-ticaret pazaryerleri satıcılar ile tüketicileri internet ortamında buluşturan ve satın alma işlemine aracılık eden web siteleridir (Kuşat, 2016: 692-694). Özellikle e-ticarete yeni başlamış işletmeler için güvenilirlik, yeni müşterilere ulaşma ve bilinirlik kazanma açısından önem arz etmektedir (Chow, 2020: 1-5). Ayrıca e-ticaret pazar yerlerini kullanan işletmeler teknik sorunlarla ilgilenmek zorunda kalmadan sadece satışa ve yeni müşteriler bulmaya odaklanabilmektedir. Bununla birlikte e-ticaret pazar yerlerinin sağladığı gözlemlenebilir rekabet ortamı işletmelerin rakiplerini takip etmesi, analiz etmesi ve kendi verileriyle karşılaştırması açısından önem arz etmektedir (İsayev ve Nart, 2019: 20). Dinamik bir yapıya sahip olan e-ticaret pazaryerleri satıcıların daha hızlı müşteri bulmasını sağladığı için stok ve depolama maliyetlerini büyük oranda azaltmaktadır. Ayrıca tüketicilere de yüzlerce satıcıyı basit bir işlemle karşılaştırıp kendileri için en uygun olanı seçmeleri konusunda fırsat sunmaktadır (Çelik, 2019: 32-34). E-ticaret pazaryerlerine Trendyol.com, Hepsiburada.com, Gittigidiyor.com, N11.com, Amazon.com, Yemeksepeti.com vb. gibi web siteleri örnek olarak gösterilebilir.

Dijitalleşmeyle birlikte internet ve buna bağlı olarak e-ticaret kullanımı her geçen gün artmaktadır. Dünya genelinde 4,54 milyar aktif internet kullanıcısı bulunmakta olup bunların 3,47 milyarı aktif olarak e-ticaret üzerinden alışveriş yapmaktadır (We are social, 2020). Özellikle covid-19 pandemi sürecinde yüz yüze temastan kaçınıldığı için birçok faaliyet internet ortamına taşınmış olup işletmeler ve tüketiciler e-ticaret pazaryerlerini daha fazla kullanmaya başlamıştır (Tran, 2020: 1-2). Örneğin bu dönemde Walmart'ın e-ticaret gelirleri %74 oranında artmıştır (Bhatti vd., 2020: 1450).

Covid-19 pandemisi tüm dünyadaki e-ticaret faaliyetlerini etkilemiş ve değiştirmiştir (Bhatti vd., 2020: 1450). Hastalığa yakalanma korkusu tüketicilerin satın alma davranışını da etkilemiştir. (Tran, 2020: 1-2). Yapılan araştırmalara göre tüketicilerin %52'si kalabalık ortamlara girmekten ve fiziksel olarak alışveriş yapmaktan kaçınmaktadır (Bhatti vd., 2020: 1450). Bu durum hem işletmeler hem de tüketiciler için e-ticaret pazaryeri web sitelerinin önemini artırmıştır. Bu nedenle çalışma kapsamında e-ticaret pazaryeri web sitelerine giriş kaynakları, pazaryeri web sitesi için yapılan aramalar, sosyal medya bağlantıları, pazaryeri web sitesi teknik özellikleri ve pazaryeri web sitesi kullanım istatistikleri değişkenlerinin covid-19 pandemi dönemindeki değişimi araştırılmaktadır.

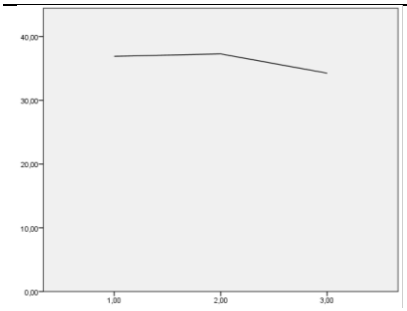
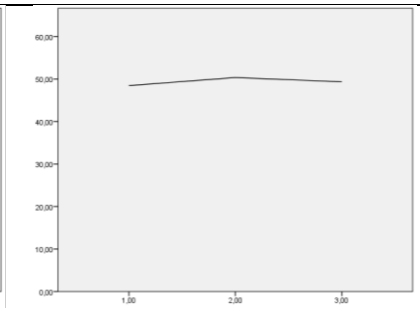
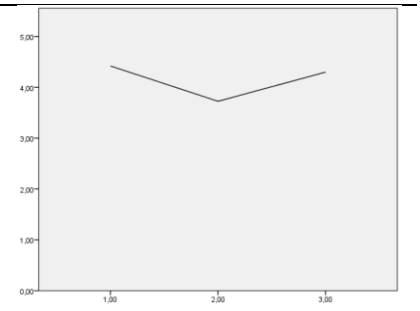
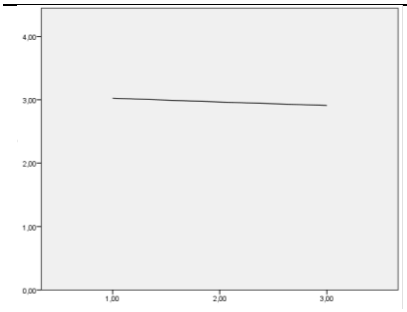
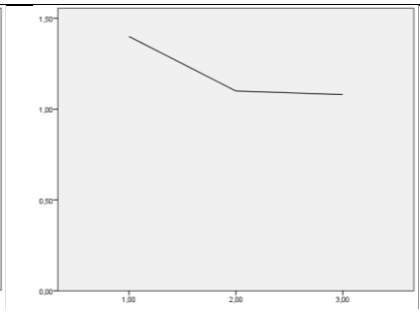
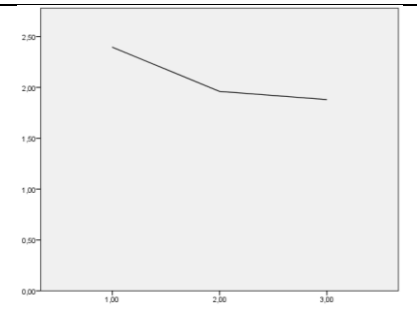
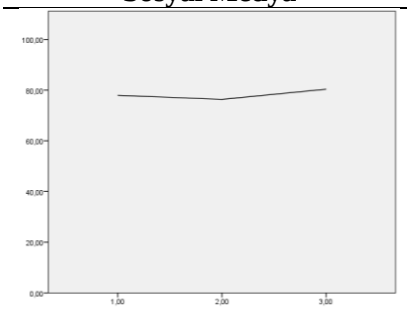
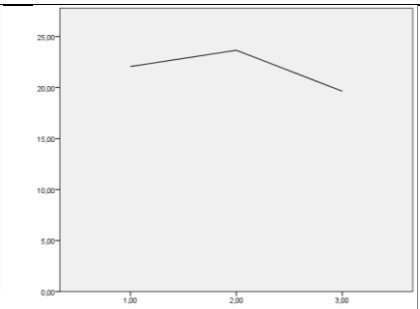
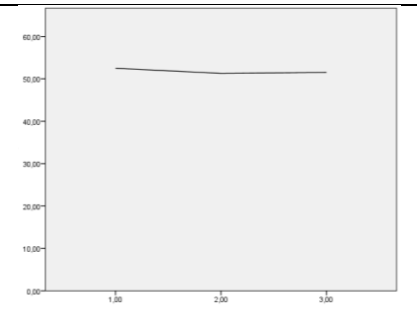
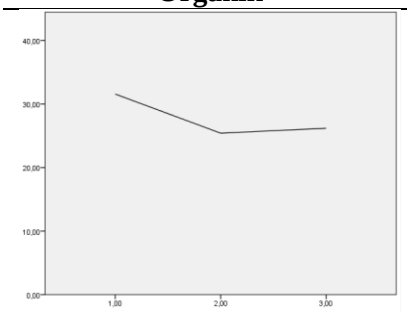
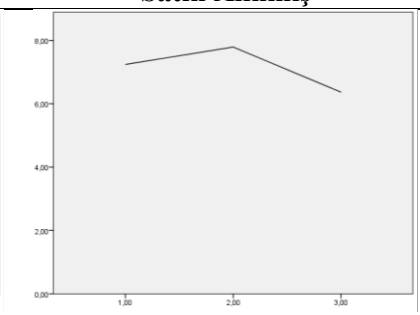
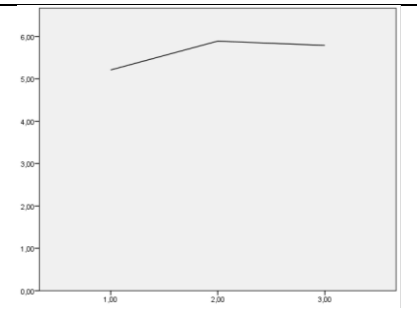
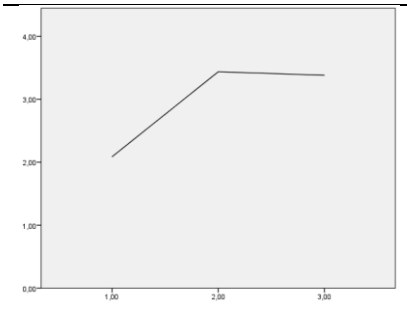
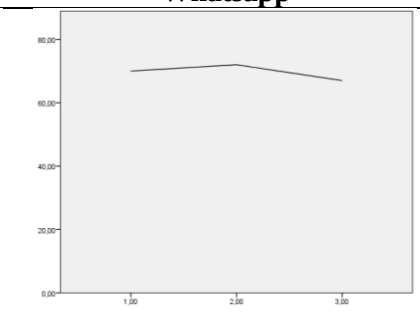
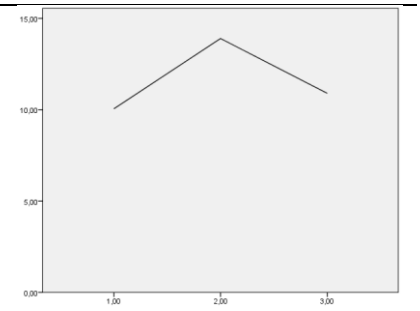
2. MATERYAL VE METOD

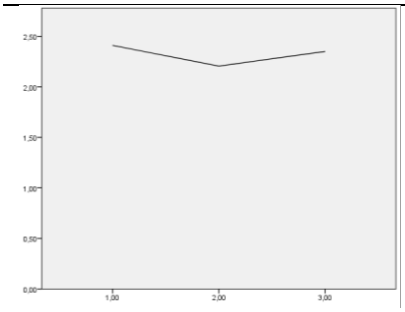
Araştırma verileri Similarweb.com ve Gtmetrix.com'dan elde edilmiştir. Araştırmanın örneklemi olarak ülkemizde en çok ziyaret edilen 100 web sitesi arasından e-ticaret pazaryerleri seçilmiş ve Şubat 2020-Mayıs 2020-Ekim 2020 aylarına ait 16 e-ticaret pazaryeri web sitesinin verileri toplanmıştır. Elde edilen veriler, normal dağılım göstermediği ve gözlem sayısı 30'dan az olduğu için non-parametrik test olan Friedman testi ve Kendall's W testi kullanılarak analiz edilmiştir.

3. BULGULAR

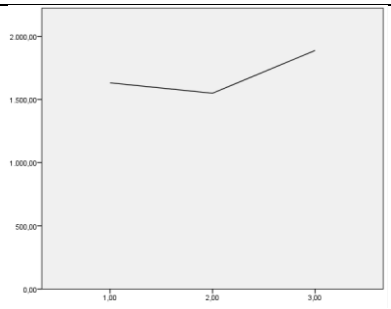
Tablo 1'de e-ticaret pazaryeri web sitelerine ait değişkenlerin Şubat-Mayıs-Ekim aylarındaki değişimine ilişkin grafikler gösterilmiştir.

Tablo 1. E-ticaret Pazaryeri Web Sitelerine Ait Değişkenlerin Covid-19 Pandemi Dönemindeki Değişim Grafikleri

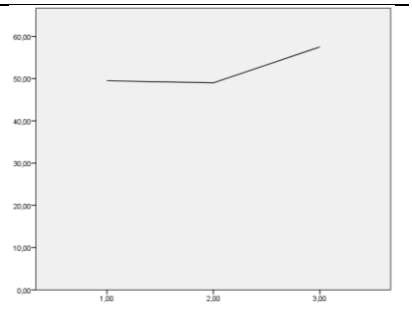
 **Direkt**	 **Arama**	 **Referans**
 **Sosyal Medya**	 **E-Posta**	 **Reklam**
 **Organik**	 **Satın Alınmış**	 **Youtube**
 **Facebook**	 **Whatsapp**	 **Twitter**
 **Instagram**	 **Sayfa Hızı**	 **Sayfa Açılma Süresi**



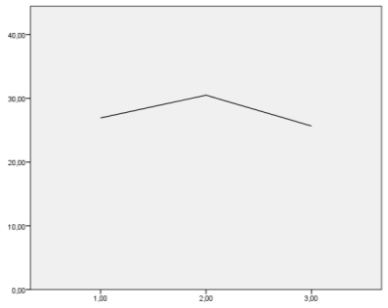
Sayfa Boyutu



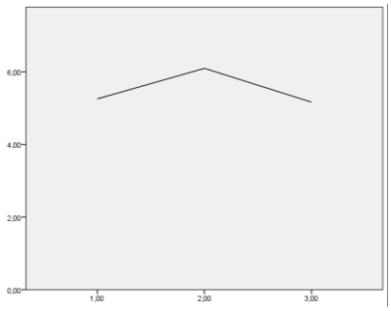
Dünya Sıralaması



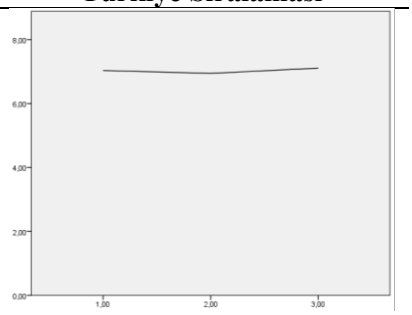
Türkiye Sıralaması



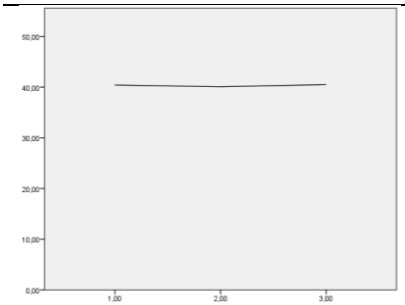
Ziyaretçi Sayısı



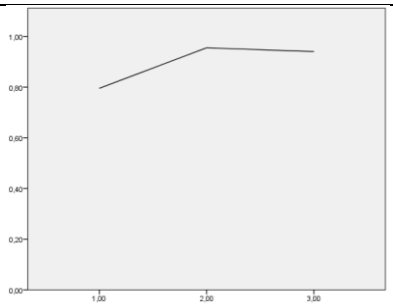
Ortalama Geçirilen Süre



Ziyaret Başına Görüntülenen Sayfa Sayısı



Siteden Hemen Ayrılma Oranı



En Çok Ziyaret Edilen Ülkelerin Yoğunluğu

Not: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur. Grafiklerin yatay ekseninde aylar (Şubat-Mayıs-Ekim) yer alırken, dikey ekseninde değişkenlere ait medyan değerleri bulunmaktadır. Değişken isimleri ayrıca grafiğin altındaki kutucuklarda ifade edilmiştir.

E-ticaret pazaryeri web sitelerine ait web sitesine giriş kaynakları, web sitesi için yapılan aramalar, sosyal medya bağlantıları, web sitesi teknik özellikleri ve web sitesi kullanım istatistikleri değişkenlerinin covid-19 pandemi döneminde farklılaşmasına ilişkin Friedman ve Kendall's W testi analizleri gerçekleştirilmiştir. Sonuçlar Tablo 2'de gösterilmiştir.

H_1: *E-ticaret pazaryeri web sitelerine giriş kaynakları (a: Direkt, b: Arama, c: Referans, d: Sosyal Medya, e: E-posta, f: Reklam) covid-19 pandemi döneminde farklılaşmaktadır.*

H_1 hipotezinde e-ticaret pazaryeri web sitelerine giriş kaynaklarının covid-19 pandemi döneminde (Şubat 2020-Mayıs 2020-Ekim 2020) farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. H_{1b} hipotezi için Friedman ve Kendall's W testi p değeri ,068<0,10; H_{1c} hipotezi için Friedman ve Kendall's W testi p değeri ,047<0,05; H_{1e} hipotezi için Friedman ve Kendall's W testi p değeri ,050<0,10 ve H_{1f} hipotezi için Friedman ve Kendall's W testi p değeri ,068<0,10 olduğundan $H_{1b,}$ $H_{1c,}$ H_{1e} ve H_{1f} hipotezleri kabul edilmiştir. Buna göre tüketicilerin web sitesine giriş kaynağı olarak arama, referans, e-posta ve reklamları kullanması Şubat-Mayıs-Ekim aylarında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık göstermektedir. H_{1a} hipotezi için Friedman ve Kendall's W testi p değeri ,239>0,10 ve H_{1d} hipotezi için Friedman ve Kendall's W testi p değeri ,339>0,10 olduğu için H_{1a} ve H_{1d} hipotezleri reddedilmiştir. Tüketicilerin web sitelerine direk olarak ve sosyal medya aracılığıyla girmeleri Şubat-Mayıs-Ekim aylarında istatistiki açıdan anlamlı bir şekilde farklılaşmamaktadır. Tablo 2 incelendiğinde anlamlı

farklılık tespit edilen değişkenlerin medyan değerlerinde Şubat-Mayıs-Ekim ayları için farklılık olduğu ve arama değişkeni medyan değerinin Şubat ayına göre Mayıs'ta arttığı fakat Ekim'de azaldığı; referans değişkeni medyan değerinin Mayıs'ta azaldığı fakat Ekim'de arttığı; e-posta değişkeni medyan değerinin Mayıs'ta azaldığı fakat Ekim'de sabit kaldığı ve reklam değişkeni medyan değerinin ise Mayıs ve Ekim aylarında azaldığı görülmektedir. Ayrıca anlamlı fark tespit edilen değişkenlerin Kendall's W değerlerinin arama (0<,168<1), referans (0<,191<1), e-posta (0<,188<1) ve reklam (0<,168<1) anlamlı fark tespit edilmeyen değişkenlere göre nispeten 1'e daha yakın olduğu görülmektedir. Bu da arama, referans, e-posta ve reklam değişkenleri için pandemi dönemindeki farklılaşmanın daha yüksek düzeyde olduğunu ifade etmektedir.

H_2: *E-ticaret pazaryeri web siteleri için yapılan aramalar (a: Organik, b: Satın alınmış) covid-19 pandemi döneminde farklılaşmaktadır.*

H_2 hipotezinde e-ticaret pazaryeri web siteleri için yapılan aramaların covid-19 pandemi döneminde farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. H_{2a} hipotezi için Friedman ve Kendall's W testi p değeri ,002<0,05 ve H_{2b} hipotezi için Friedman ve Kendall's W testi p değeri ,002<0,05 olduğundan H_{2a} ve H_{2b} hipotezleri kabul edilmiştir. Bu bağlamda tüketicilerin web sitelerine giriş için yaptıkları organik ve satın alınmış aramalar Şubat-Mayıs-Ekim aylarında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık göstermektedir. Web sitesi için yapılan aralamaların medyan değerlerinin Şubat-Mayıs-Ekim aylarında farklılaştığı ve organik değişkeni medyan değerinin Mayıs ayında azaldığı fakat Ekim ayında arttığı; satın alınmış değişkeni medyan değerinin ise Mayıs ayında arttığı fakat Ekim ayında azaldığı görülmektedir. Ayrıca Kendall's W değerlerinin organik (0<,406<1) ve satın alınmış (0<,406<1) anlamlı fark tespit edilmeyen değişkenlere göre nispeten 1'e daha yakın olduğu görülmektedir. Bu da bu değişkenler için pandemi dönemindeki farklılaşmanın daha yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir.

Tablo 2. E-ticaret Pazaryeri Web Sitelerine Ait Değişkenlerin Covid-19 Pandemi Dönemindeki Farklılaşması

	Değişkenler	**Medyan**			**Ki-kare Değeri (χ2)**	**p Değeri**	**Kendall's W**
		Şubat	**Mayıs**	**Ekim**			
Web Sitesine Giriş Kaynakları (%)	Direkt	36,9	37,3	34,3	2,889	,236	,090
	Arama	48,5	50,4	49,4	5,375	**,068**	**,168**
	Referans	4,4	3,7	4,3	6,125	**,047**	**,191**
	Sosyal Medya	3	3	2,9	2,161	,339	,068
	E-posta	1,4	1,1	1,1	6,000	**,050**	**,188**
	Reklam	2,4	2	1,9	5,375	**,068**	**,168**
Web Sitesi için Yapılan Aramalar (%)	Organik	77,9	76,3	80,4	12,984	**,002**	**,406**
	Satın alınmış	22,1	23,7	19,6	12,984	**,002**	**,406**
Sosyal Medya Bağlantıları (%)	Youtube	52,5	51,3	51,5	2,625	,269	,082
	Facebook	31,6	25,4	26,2	4,500	,105	,141
	Whatsapp	7,2	7,8	6,4	1,548	,461	,048
	Twitter	5,2	5,9	5,8	0,222	,895	,007
	Instagram	2,1	3,4	3,4	5,103	**,078**	**,159**
Web Sitesi Teknik Özellikleri	Sayfa hızı (%)	70	72	67	0,689	,709	,022
	Sayfa açılma süresi (saniye)	10,1	13,9	10,9	2,952	,229	,092
	Sayfa boyutu (MB)	2,4	2,2	2,4	1,810	,405	,057
Web Sitesi Kullanım İstatistikleri	Dünya sıralaması	1631,5	1549,5	1887,5	2,000	,368	,063
	Türkiye sıralaması	49,5	49	57,5	6,381	**,041**	**,199**
	Ziyaretçi sayısı	26,9	30,5	25,7	4,625	**,099**	**,145**
	Ortalama Geçirilen Süre (dakika)	5,3	6,1	5,2	7,841	**,020**	**,245**

	Ziyaret başına görüntülenen sayfa sayısı	7	6,9	7,1	2,375	,305	,074
	Siteden hemen ayrılma oranı (%)	40,4	40,1	40,5	2,625	,269	,082
	En çok ziyaret eden ülkelerin yoğunluğu (%)	0,8	1	0,9	6,317	**,042**	**,197**

H_3: *E-ticaret pazaryeri web sitelerine giriş için kullanılan sosyal medya bağlantıları (a: Youtube, b: Facebook, c: Whatsapp, d: Twitter, e: Instagram) covid-19 pandemi döneminde farklılaşmaktadır.*

H_3 hipotezinde e-ticaret pazaryeri web sitelerine giriş için kullanılan sosyal medya bağlantılarının covid-19 pandemi döneminde farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. H_{3e} hipotezi için Friedman ve Kendall's W testi p değeri ,078<0,10 olduğundan H_{3e} hipotezi kabul edilmiştir. Buna göre tüketicilerin web sitelere giriş için Instagram'ı kullanması Şubat-Mayıs-Ekim aylarında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık göstermektedir. H_{3a} hipotezi için Friedman ve Kendall's W testi p değeri ,269>0,10; H_{3b} hipotezi için Friedman ve Kendall's W testi p değeri ,105>0,10; H_{3c} hipotezi için Friedman ve Kendall's W testi p değeri ,461>0,10 ve H_{3d} hipotezi için Friedman ve Kendall's W testi p değeri ,895>0,10 olduğundan $H_{3a,}$ $H_{3b,}$ H_{3c} ve H_{3d} hipotezleri reddedilmiştir. Tüketicilerin e-ticaret pazaryeri web sitelerine giriş için Youtube, Facebook, Whatsapp ve Twitter'ı kullanmaları Şubat-Mayıs-Ekim aylarında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Instagram'a ait medyan değerlerinin Şubat-Mayıs-Ekim aylarında farklılaştığı ve Mayıs ayında arttığı fakat Ekim ayında sabit kaldığı görülmektedir. Ayrıca Kendall's W değerinin Instagram (0<,159<1) anlamlı fark tespit edilmeyen değişkenlere göre nispeten 1'e daha yakın olduğu görülmektedir. Bu da Instagram için pandemi döneminde farklılaşmanın daha yüksek düzeyde olduğunu ifade etmektedir.

H_4: *E-ticaret pazaryeri web sitelerinin teknik özellikleri (a: Sayfa hızı, b: Sayfa açılma süresi, c: Sayfa boyutu) covid-19 pandemi döneminde farklılaşmaktadır.*

H_4 hipotezinde e-ticaret pazaryeri web sitelerine ait teknik özelliklerin covid-19 pandemi dönemindeki farklılaşması incelenmiştir. H_{4a} hipotezi için Friedman ve Kendall's W testi p değeri ,709>0,05; H_{4b} hipotezi için Friedman ve Kendall's W testi p değeri ,229>0,05 ve H_{4c} hipotezi için Friedman ve Kendall's W testi p değeri ,405>0,05 olduğu için $H_{4a,}$ H_{4b} ve H_{4c} hipotezleri reddedilmiştir. Buna göre e-ticaret pazaryeri web sitelerinin sayfa hızı, sayfa açılma süresi ve sayfa boyutu teknik özellikleri Şubat-Mayıs-Ekim aylarında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

H_5: *E-ticaret pazaryeri web sitelerinin kullanım istatistikleri (a: Dünya sıralaması, b: Türkiye sıralaması, c: Ziyaretçi sayısı, d: Ortalama geçirilen süre, e: Ziyaret başına görüntülenen sayfa sayı, f: Siteden hemen ayrılma oranı, g: En çok ziyaret edilen ülkelerin yoğunluğu) covid-19 pandemi döneminde farklılaşmaktadır.*

H_5 hipotezinde e-ticaret pazaryeri web sitelerine ait kullanım istatistiklerinin covid-19 pandemi dönemindeki farklılaşması incelenmiştir. H_{5b} hipotezi için Friedman ve Kendall's W testi p değeri ,041<0,05; H_{5c} hipotezi için Friedman ve Kendall's W testi p değeri ,099<0,10; H_{5d} hipotezi için Friedman ve Kendall's W testi p değeri ,020<0,05 ve H_{5g} hipotezi için Friedman ve Kendall's W testi p değeri ,042<0,05 olduğundan $H_{5b,}$ $H_{5c,}$ H_{5d} ve H_{5g} hipotezleri kabul edilmiştir. Bu bağlamda e-ticaret pazaryeri web sitelerinin Türkiye sıralaması, ziyaretçi sayısı, web sitelerinde ortalama geçirilen süre (dakika) ve web sitelerini en çok ziyaret eden ülkelerin yoğunluğu Şubat-Mayıs-Ekim aylarında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Ayrıca H_{5a} hipotezi için Friedman ve Kendall's W testi p değeri ,368>0,10; H_{5e} hipotezi için Friedman ve Kendall's W testi p değeri ,305>0,10 ve H_{5f} hipotezi için Friedman ve Kendall's W testi p değeri ,269>0,10 olduğu için $H_{5a,}$ H_{5e} ve H_{5f} hipotezleri reddedilmiştir. Buna göre e-ticaret pazaryeri web sitelerinin dünya sıralaması, web sitelerde ziyaret başına görüntülenen sayfa sayısı ve web sitelerden hemen ayrılma oranı Şubat-Mayıs-Ekim aylarında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Tablo 2 incelendiğinde anlamlı farklılık tespit edilen değişkenlerin medyan değerlerinde Şubat-Mayıs-Ekim ayları için farklılık olduğu ve Türkiye sıralaması değişkeni medyan değerinin Mayıs ayında azaldığı fakat Ekim ayında arttığı; ziyaretçi sayısı ve ortalama geçirilen süre (dakika) değişkenleri medyan değerinin

Mayıs ayında arttığı fakat Ekim ayında azaldığı; en çok ziyaret edilen ülkelerin yoğunluğu (%) değişkeni medyan değerinin Mayıs ayında arttığı fakat Ekim ayında azaldığı görülmektedir. Ayrıca anlamlı fark tespit edilen değişkenlerin Kendall's W değerlerinin Türkiye sıralaması (0<,199<1), ziyaretçi sayısı (0<,145<1), ortalama geçirilen süre (dakika) (0<,245<1) ve en çok ziyaret edilen ülkelerin yoğunluğu (%) (0<,197<1) anlamlı fark tespit edilmeyen değişkenlere göre nispeten 1'e daha yakın olduğu görülmektedir. Bu da Türkiye sıralaması, ziyaretçi sayısı, ortalama geçirilen süre ve en çok ziyaret edilen ülkelerin yoğunluğu değişkenleri için pandemi dönemindeki farklılaşmanın daha yüksek düzeyde olduğunu ifade etmektedir.

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Teknolojik gelişmeler ile birlikte dünya genelinde internet ve buna bağlı olarak e-ticaret kullanımı gün geçtikçe artmaktadır. Özellikle covid-19 pandemi döneminde yüz yüze temastan kaçınıldığı için birçok faaliyet internet ortamına taşınmış ve hastalığa yakalanma korkusu tüketici davranışlarını önemli derecede değiştirmiştir. Bu durum işletmelerin ve tüketicilerin e-ticaret pazaryerlerini daha fazla kullanmasına sebep olmuştur. Yapılan araştırmalara göre tüketicilerin %52'si e-ticaret üzerinden alışveriş yapmak istemektedir. Böylece hem işletmeler hem de tüketiciler için e-ticaret pazaryeri web siteleri daha önemli bir hale gelmiştir. Bu bağlamda çalışmanın amacı e-ticaret pazaryeri web sitelerine ait web siteye giriş kaynakları, web site için yapılan aramalar, sosyal medya bağlantıları, web site teknik özellikleri ve web site kullanım istatistikleri değişkenlerinin covid-19 pandemi dönemindeki değişimini ortaya koymaktır.

Analizler sonucunda elde edilen bulgulara göre web siteye giriş kaynaklarından arama, referans, e-posta, reklam; web site için yapılan aramalardan organik ve satın alınmış; sosyal medya bağlantılarından Instagram; ve web site kullanım istatistiklerinden Türkiye sıralaması, ziyaretçi sayısı, ortalama geçirilen süre (dakika) ve en çok ziyaret edilen ülkelerin yoğunluğu (%) değişkenlerinde covid-19 pandemi döneminde istatistiki açıdan anlamlı farklılaşmalar tespit edilmiş ve araştırma hipotezleri desteklenmiştir. Ayrıca analiz sonuçlarına göre anlamlı fark tespit edilen değişkenlere ait medyan değerleri Şubat-Mayıs-Ekim aylarında farklılaşmaktadır. Bununla birlikte Şubat-Mayıs-Ekim aylarında anlamlı fark tespit edilen değişkenlerin Kendall's W değerlerinin anlamlı fark tespit edilmeyen değişkenlere göre nispeten 1'e daha yakın olduğu görülmektedir. Bu durum bu değişkenler için pandemi dönemindeki farklılaşmanın daha yüksek düzeyde olduğunu ifade etmektedir.

Covid-19 pandemisinin e-ticaret kullanımını önemli derecede etkilediği ve tüketicilerin e-ticaret pazaryeri web sitelerinden daha fazla alışveriş yaptığı bilinmektedir. Şubat-Mayıs-Ekim ayları itibariyle pandemi döneminde e-ticaret pazaryeri web sitesi değişkenlerine ait verilerde önemli değişiklikler söz konusudur. Ayrıcı bu dönemde tüketicilerin web sitelerini kullanma davranışları da değişiklik göstermiştir. Fakat elde edilen bulgulara göre web sitelerinin kendi özelliklerinin pek fazla değişmediği, tüketicilerdeki davranış değişikliğinin web sitelerin özelliklerinden çok pandemi döneminden etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda çalışma covid-19 pandemisinin web siteleri çeşitli yönleriyle nasıl ve ne yönde etkilediğini, bu süreçte web sitelerin hangi konularda öne çıktığını ve pandemi öncesine göre nasıl farklılaştığını, tüketicilerdeki davranış değişikliklerinin web sitelerden nasıl etkilendiğini ortaya koyması açısından önem arz etmektedir. Tüm bu yönleriyle çalışma literatüre ve iş dünyasına önemli katkılar sunmaktadır.

KAYNAKLAR

Barkatullah, A. H., & Djumadi. (2018). Does self-regulation provide legal protection and security to e-commerce consumers? *Electronic Commerce Research and Applications*, *30*(May), 94–101.

Bhatti, A., Akram, H., Basit, H. M., Khan, A. U., Naqvi, S. M. raza, & Bilal, M. (2020). E-commerce trends during COVID-19 Pandemic. *International Journal of Future Generation Communication and Networking*, *13*(2), 1449–1452.

Chow, D. C. K. (2020). Alibaba, amazon, and counterfeiting in the age of the internet. *Northwestern Journal of International Law and Business*, *40*(2), 157–202.

Çelik, T. (2019). *Elektronik ticaret ve rekabet hukuku kapsamında çok taraflı pazar yerleri, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

Gangeshwer, D. K. (2013). E-Commerce or internet marketing: A business review from Indian context. *International Journal of u- and e- Service, Science and Technology*, *6*(6), 187–194.

GTmetrix (2020). How fast does your website load? Find out with GTmetrix. https://gtmetrix.com/. Erişim tarihi: Şubat-Mayıs-Ekim 2020.

İsayev, O., Nart, Ö. (2019). *A'dan Z'ye e-ihracat*, İstanbul, World Ecommerce Forum Yayınları.

Kuşat, N. (2016). İşletmeden işletmeye (B2B) elektronik pazar yerleri ve gelişmekte olan ülkelerin dış ticaretinde uygulanabilirliği, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi,* 23(3), 691-709

Munoz, A. (2018). Online market places: Features, types and benefits. https://blog.saleslayer.com/online-marketplaces-features-types-benefits Erişim tarihi: 26.11.2020.

Smilarweb, (2020). Traffic Overview. https://www.similarweb.com/. Erişim tarihi: Şubat-Mayıs-Ekim 2020.

Tran, L. T. T. (2020). Managing the effectiveness of e-commerce platforms in a pandemic. *Journal of Retailing and Consumer Services*, *58*(April 2020), 102287.

We Are Social. (2020). We are social global digital report 2020. https://wearesocial.com/digital-2020. Erişim tarihi: 25.11.2020.

ULUSLARARASI PAZARLARDA TÜKETİCİLERİN MARKA ALGISI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Muna LUQMAN
Kocaeli Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İşletme Ana Bilim Dalı / Üretim Yönetimi ve Pazarlama Programın Öğrencisidir
monaloqman6@gmail.com

Özet

İşletmelerin uluslararası pazarlarda rekabet edebilmesi için, hedef pazarlarla ilgili kapsamlı bir bilgiye ve elde edilen bu bilgilerin etkin bir şekilde kullanılabilme yeteneğine ihtiyaç vardır. Uluslararası pazarlarda fırsat ve avantajları değerlendirmek isteyen işletmeler için tüketicilerin marka algısının bilinmesi son derece önemlidir. Bu araştırmanın amacı, uluslararası pazarlarda tüketicilerin marka algısının marka tercihi üzerindeki etkisinin araştırılmasıdır. Çalışmanın örneklemini farklı ülkelerdeki tüketici grupları oluşturmaktadır. Veri toplama yöntemi olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Anket formundaki marka algısı boyutları ve marka tercihi soruları beşli Likert ölçeğine göre oluşturulmuştur. Araştırma spor ayakkabısı kullanan 420 katılımcı ile yüzyüze ve internet ortamında gerçekeştirilmiştir. araştırmanın güvenilirliği ve geçerliliği analiz edildikten sonra değişkenler arasındaki ilişkileri ölçmek amacıyla korelasyon analizi yapılmıştır. Araştırmanın marka algısı boyutlarının marka tercihi üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla (hipotezlerin test edilmesinde) çoklu regresyon analizinden yararlanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, güven, imaj ve kişilik faktörleri marka tercihini etkilemektedir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Pazarlar, Tüketici, Marka Algısı, Rekabet**.**

A RESEARCH ON CONSUMERS' BRAND PERCEPTİON IN INTERNATIONAL MARKETS

Abstract

In order for businesses to compete in international markets, a comprehensive knowledge of the target markets and effectively utilizing such information is required. It is highly important for businesses that want to evaluate the opportunities offered by the international markets to clearly understand the consumers' brand perception. The purpose of this research is to explore and investigate the effect of the consumers' brand perception on trademark favoritism in international markets. This study was conducted face to face and online involving a sample of 420 sport shoes consumers from various countries who were surveyed as a mean of data collection. The survey aimed to capture the various dimensions of the consumer's brand perception using the Likert 5- point scale. After analyzing the study's validity and reliability, a correlation analysis was conducted to measure the relations between the variable that were found. Then a regression analysis was used to identify the effect of the different dimensions of consumers' brand perception on certain patterns of trademark favoritism (testing the hypothesis). According to the study findings, various elements of trust, image and personality affect certain patterns of trademark favoritism.

Key Words: International Markets, Consumer, Brand Perception, Competition.

1. GİRİŞ

Markalar; toplumlarda, özellikle de gelişmiş pazarlarda ekonomik, sosyal, kültürel, spor ve birçok alanda önemli bir rol oynamaktadır. Markalar tüketicilerin zihnini kontrol etme rolü nedeniyle pazarlama ve rekabet alanlarında kapsayan en önemli konulardan biridir. Günümüzde marka, ürünleri ayırt etmek için sadece bir isim veya sembolden daha fazlasıdır. Algılarını temsil ettiği için işletmelerin tüketicilerle olan ilişkisinin ana unsurudur. Çünkü bu takvimler ve kişisel algılar tüketiciler tarafından marka deneyimlerinden sonra şekillenmektedir. Tüketicilerin markalar hakkında iyi bir izlenimi vardır.Ancak bu kalite, değer, fiyat ve hizmet açısından kendi gereksinimlerine ve algılarına uyuyorsa tatmin edici olabilir. Bu nedenle, günümüzde işletmeler, tüketicinin daha kaliteli

bir ürün veya hizmeti makul bir fiyata elde etmek için harcadığı zamandan ve çabadan tasarruf ederek markanın tüketicilere sağladığı değer ve faydaları en üst düzeye çıkarmaya çalışmaktadır. Markada bu unsurlara ulaşılırsa tüketicinin zihinsel imajı marka bağlılığına dönüşecektir.

Başarılı pazarlama programlarının modern pazarlama konsepti, tüketici davranışını anlamak ve analiz etmekle başlanması gerektirir. İnsanların ekonomik ve sosyal koşulları benzer olsa da paralarını farklı harcadıklarını görülmektedir. Örneğin bir aile renkli TV satın alırken, aynı yaşam standardına sahip başka bir aile stereo TV alıyor. Endüstriyel bir alıcılık söz konusu olduğunda, birisi düşük fiyatla ilgilenirken, başka bir kişi düşük fiyattan çok hizmetle ilgilenebilmektedir. Tüketici davranışını analiz etmenin amacı, davranış gerçekleşmeden önce onu tahmin etmek ve etkileyebilmektir. Bu çalışmada marka tercihi ile marka kalitesi, güveni, imajı, farkınalığı ve kişilik faktörleri arasındaki ilişki incelenecektir.

2. LİTERATÜR

Literatürde marka tercihi konusunda birçok çalışma yapılmıştır. Çayoğlu'nun (2010), araştırma sonuçları Starbucks ve GloriaJean's müşterilerinin söz konusu beş duyunun yarattığı somut özellikleri ön plâna aldığını göstermektedir. Sonuç olarak marka kimliğinin sunduğu işlevsel faydaların duygusal faydalara oranla müşteri nezdinde daha önemli olduğu görülmektedir (Çayoğlu, 2010). Çetin'in (2017) çalışmasında, sadece giyim sektörü olan LC Waikiki markası ele alınarak çalışılmıştır. Çalışmada marka deneyiminin marka bağlılığı, güveni ve tatmini üzerinde anlamlı etkisinin olduğu sonucuna varılmıştır. Demografik değişkenlerden meslek ve marka deneyimi arasında da istatistiksel olarak anlamlı ilişki olduğu belirlenmiştir (Çetin, 2017). Bir başka çalışmada tüketicilerin satın alma kararlarında gösterdikleri davranışlar arasında bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (Hibic ve Poturak, 2016). Erciş'in (2009) araştırması, üniversite öğrencileri üzerine uygulanmıştır. Araştırmanın sonuca göre, güçlü markalarda marka bilgisi ve marka ilişkilerinin tüketicilerin mevcut ve gelecekteki satın alma davranışlarını etkilediği belirlenmiştir (Erciş, 2009).

3. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

3.1 Uluslararası Pazarlar

Kültür, rekabet ve pazarlar arasındaki uluslararası etkileşimler arttıkça işletmelerin rekabeti konusunda önemli bir unsurudur. Kültürler arasındaki farklılıklardan bağımsız olarak aynı strateji ve plânlarla hedeflenen tüm pazarlarda başarı, şimdi bir hayaldir. Ülkenin ve o ülkede yaşayanların kuralları, değerleri, gelenekleri, inançları vb. toplumu oluşturan bu faktörler, uluslararası arenada faaliyet gösteren kurumların başarılarının seyrini belirlemede etkilidir (Aktuğulu ve Eğinli, 2010).

Artan uluslararasılaşmaile birlikte işletmeler, pazarlama stratejilerini yerel sınırların ötesine genişletme ve yeniden düzenleme eğilimi gösterilmiştir (Nacar ve Uray, 2014). Uluslararasılaşma, gelişmekte olan ülkelerin uluslararası pazarlarında entegre olma çabaları, hızlı teknoloji değişimi ve daha birçok faktör pazar fırsatları tarafından şekillendirilmektedir (Tabak, 2003) Uluslararası pazarlarda faaliyet gösteren işletmeler, ürünlerini genellikle birkaç aşamada yeni pazarlara sürerler. Bu sıralı lansman sürecinin her aşamasında, satış tahminleri, çeşitli pazarlama kararları için kritik girdiler olarak hizmet etmektedir (Neelamegham and Chintagunta, 1999).

Uluslararasılaşma ve uluslararası pazarlara giriş farklı kişiler için farklı anlamlar ifade eder. Uluslararasılaşmayı pek çok unsur etkiler. Uluslararasılaşmanın ülkeler, işletmeler ve insanlar üzerinde farklı etkileri bulunur. Uluslararası işletmeleri etkileyen Uluslararasılaşma tartışmaları ile bakış açıları farklı konuları içermektedir. İşletmenin uluslararası düşünmesine olanak tanıyan yeni bilgi ve iletişim teknolojileriyle internetin burada özel bir görevi vardır. Tedarikçilerle birlikte müşterileri işletme süreçleri ve tüketicilerin yaşam biçimleri ile bütünleştiren yenilikçi iletişim teknolojileri ortaya çıkmıştır. İşletmelerde bilgi, karar verme açısından en önemli ve en değerli unsur hâline gelmiştir. Uluslararası işletmeler ahlaki ve toplumsal sorumluluklarını artırma ihtiyacı içindedir. İletişim imkanlarının artması nedeni ile müzik, giyim kuşam ve eğlenceye dayanan uluslararası bir kültür ortaya çıkmıştır. Küresel markaları pazardaki etkisi daha belirgin olmuştur (Taşkın, 2009).

Yurt içi pazarlama ile uluslararası pazarlama arasındaki fark; kullanılan pazarlama araçlarından değil,

içinde faaliyet gösterilen ortamdan kaynaklanmaktadır. Uluslararası pazarlama, ulusal pazarlamadan kültür, finans, ortam, hukuki çevre ve tüketici tercihleri açısından farklılık göstermektedir (Eser, 2011).

3.2 Tüketici Davranışları

Tüketici davranışının özellikleri aşağıdaki gibi özetlenmiştir (Güner, 2016):

1) **Tüketici davranışı motivedir.**
2) **Tüketici davranışı dinamik bir süreçtir.**
3) **Tüketici davranışı çeşitli faaliyetlerden oluşur.**
4) **Tüketici davranışı karmaşıklığa ve zamanlamaya göre değişir.**
5) **Tüketici davranışı farklı rollerle ilgilenir.**
6) **Tüketici davranışı çevresel faktörlerden etkilenir.**
7) **Tüketici davranışı farklı insanlar için değişebilir.**

Her birey için tüketici davranışındaki farklılıklar, kişisel farklılıkların olası bir sonucudur. Tüketici davranışını anlamak için tüketicilerin neden farklı davranışlar sergilediğini bilmek gerekmektedir (Sarıtaş ve Duran, 2017). Kişilik, insanın biyolojik ve psikolojik özelliklerinin bütünüdür. Karmaşık bir özellik olarak bireysellik tüketicinin satın alma davranışını etkilese de bu etkinin kalitesi açıklanmamıştır. Kişilik özellikleri veya dış çevre (sosyal değerler) davranışı belirleyen temel güç mü? Bununla birlikte, şu söylenebilir: kişilik ve dış çevre, karşılıklı etkileşimdeki davranışı etkiler. Bazı pazarlama uygulayıcılarına göre, bir kişinin satın aldığı mallar ve markalar ile kişiliği arasında yakın bir ilişki vardır ve çeşitli kişilik özellikleri satın alma davranışını etkiler. Bu yüzden, aldığı elbise türleri, mücevher veya arabalar satın alanın kişiliğini yansıtmaktadır (Arsalan, 2003). Başarının anahtarı, tüketicilerin tutum ve davranışlarını anlamak ve hedeflerine göre stratejiler oluşturmaktadır (Hofstede, 2002).

3.3 Marka Algısı

American Marketing Association'a göre marka, bir satıcının veya bir grup satıcının ürün veya hizmetlerini tanımlamak ve bunları diğerlerinden ayırmak için kullanılan "ad, sembol, terim, işaret, desen veya bunların bir kombinasyonu" olarak tanımlanmıştır (Unur ve Çetin, 2017). Bir işletmenin uluslararası pazarlama stratejisinin başarısı, diğer pazarların kültürlerinin pazarlama yöneticisinin kültürüyle karşılaştırmalı olmasına bağlı olarak değişebilir. Marka faktörünü oluştururken bu faktöre katılımı sağlamak için daha fazla neden vardır. Kültürel farklılıklar, bir marka kişiliğinin nasıl algılandığını etkileyebilir (Aaker ve Maheswaran, 1997). Ticaret anlaşmaları, yabancı ürün bulunabilirliği ile sonuçlanacak ve bu da tüketicilerin markalara ilişkin farkındalık ve aşinalık düzeyini etkileyecektir (Hsieh, 2001). Algılanan kalite, tüketicinin istekleri ve beklentileri ve ürünün iç ve dış özelliklerinin öznel olarak değerlendirilmesi karşısında ürünü rakiplerinden daha üstün yapan şeydir. Ayrıca ürünün fiyatı, paketlenmesi ve ürünün itibarı gibi, tüketiciyi sosyal çevreden farklı kılacağı inancıyla birçok faktörün değerlendirilmesidir (Uzunkaya ve Yükselen, 2018).

Marka imajı, o markayla ilgili tüketici algılarının, düşüncelerinin, duygularının ve markanın ortaya çıkardığı şeylerin Bütündür (Dündar ve Çoban, 2020). Marka farkındalığı, tanınma, hatırlama ve hatırlamada ilk marka olmak, marka hakimiyeti (ürün setinde hatırlanan tek marka), marka bilgisi ve marka algısı, en üst düzeyde algıdan geçmektirtedir (Uztuğ, 2005). Markaya güven duyulması, tüm risklere rağmen tüketicilerin markanın yararına olan inancına bağlıdır. Başka bir deyişle, tüketicinin markanın belirli işlevleri yerine getirme yeteneğine olan inancıdır. Marka güveniyle ilgili pek çok araştırma yapan Delgado-Ballester, marka güveninin iki boyutu olduğunu belirtir ve birincisinin güvenilirlik, diğerini niyet olarak ifade eder. İkinci boyutun niyetleri arasında güvenilirlik, vaatlerde bulunmak ve müşteri ihtiyaçlarını karşılamak, tüketicilerin herhangi bir sorunla karşılaştıklarında gösterilen iyi niyet ve tutum davranışlarından oluşur. Tüketiciler, ürün kalitesi veya sunulan hizmetlerde beklenmedik sorunlarla karşılaştığında, markalar, tüketiciler arasında güvenilir bir marka olmak için sorunların çözümünü de desteklemelidir. Satış, reklam, üretim, geliştirme ve servis gibi tüm alanlarda tüketicilere verilen sözlerin yerine getirilmesinin büyük önem taşıdığı belirtilmektedir. (Çelikkol, 2017). Sonuç olarak, bir markanın gücü tüketicilerin veya müşterilerin zihnindedir (Koubaa, 2007).

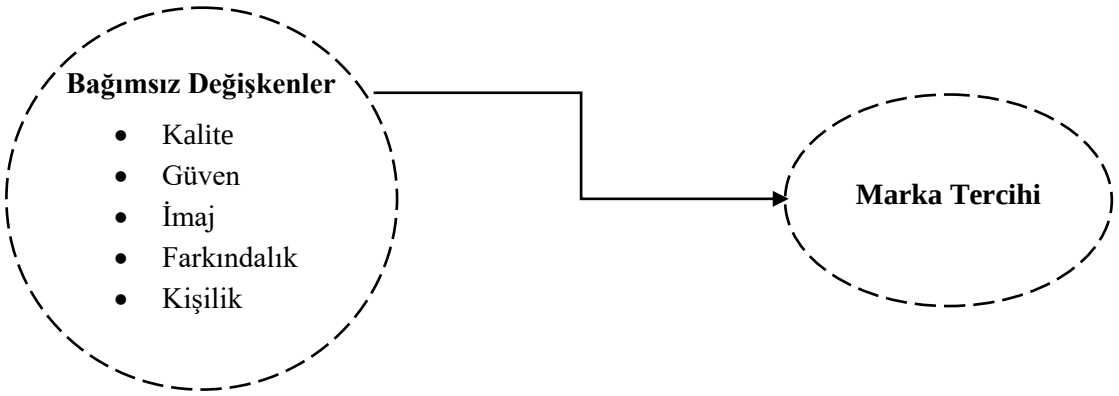
4. ARAŞTIRMA AMACI VE KAPSAMI

Bu araştırmanın amacı uluslararası pazrarlarda tüketicilerin marka algısının marka tercihi üzerindeki etkisinin araştırılmasıdır. Araştırmanın kapsamını farklı ülkelerdeki spor ayakkabısı kullanıcısı olan tüketici grupları oluşturmaktadır.

5. MATERYAL VE METOD

5.1 Araştırmanın Yöntemi

Araştırma tanımlayıcı ve açıklayıcı şekildedir. Uluslararası pazarlarda tüketicilerin marka algısının marka tercihi üzerindeki etkisini ortaya çıkartmak amacıyla yapılan bu çalışma için araştırmanın modeli aşağdaki gibi oluşturmuştur.



Şekil 1: Araştırmanın Model**i**

Araştırmanın ana kütlesini farklı ülkelerdeki tüketici grupları oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemi söz konusu bu ana kütleden kolayda örnekleme yöntemiyle seçmiştir. Araştırma ile ilgili olarak verilerin toplanmasında anket yöntemi kullanılmıştır. Anket formunun oluşturmasında gerekli literatür çalışmaları yapılmış ve araştırmanın amacını uygun olarak gerekli uyarlamalar yapıldıktan sonra anket formu hazırlanmıştır. Anket formunun birinci bölümünde katılımcılara spor ayyakabısı kullanıp kullanmadıkları ne kadar sıklıkla kullandıkları ve satın aldıkları ile ilgili sorular sorulmuştur. İkinci bölümde ise katılımcılarına sıklıkla kullandıkları (tercih etiği) spor ayakkabısı ile ilgili ifadelere ne ölçük katıldıkları sorulmuştur. İkinci bölümdeki sorular beşli likert ölçeğine göre oluşturmuştur. Araştırma anketinin son bölümünde ise katılımcıların demografik bilgilerinin tespit edilmesine yönelik sorular yer almıştır. Araştırmanın uygulaması toplamda 420 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma verilerinin analizinde SPSS 24 programı kullanılmıştır. Araştırma ölçeğinin güvenirlik ve geçerlilik analizini yapıldıktan sonra araştırma değişikleri arasındaki ilişkilerin bilirlenmesi amacını korelesyon analizi yapılmıştır. Hiptoezlerin test edilmesinde ise çoklu regresyon analizinden yararlanmıştır.

5.2 Araştırmanın Hipotezleri:

Araştırma amacına uygun olarak araştırma hipotezleri aşağdaki gibi oluşturmuştur:
H1: Kalitenin marka tercihi üzerinde olumlu bir etkisi vardır.
H2: Güvenin marka tercihi üzerinde olumlu bir etkisi vardır.
H3: İmajın marka tercihi üzerinde olumlu bir etkisi vardır.
H4: Farkındalık unsurunun marka tercihi üzerinde olumlu bir etkisi vardır.
H5: Kişilik fakörünün marka tercihi üzerinde olumu bir etkisi vardır.

5.3 Araştırmanın Demografik Bulguları

Araştırmaya katılan tüketicilerin uyruk gruplarına göre, %34.5'i Yemen'den, %30.5'i Türkiye'den, %13.3'ü Asya ülkelerinden, %10.7'i Afrika ülkelerinden, %7.4'ü Avrupa ülkelerinden ve %3.6'sının ise Amerika ülkelerinden olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan tüketicilerin %54.3'ü kadın, %45.7'i erkektir. Araştırmaya katılan tüketicilerin yaş gruplarına göre yaş aralıklarına bakıldığında %0.5'inin 18 yaş ve altı, %65,5'inin 18-25 yaş aralığı, %19.3'ünün 26-30 yaş aralığı, %7.8'inin 31-35 yaş aralığı, %4.0'ının 36-40 yaş aralığı, %1.2'nin 41-45 yaş aralığı, %0.7'nin 46-50 yaş aralığı ve

1.0'ının ise 50 yaş ve üzerinde olduğu belirlenmiştir. Araştırmaya katılan diğer bir demografik değişken olan eğitim düzeyine ait bulgular incelendiğinde; 0.2'nin ilkokul, 0.2'nin ortaokul, %5.0'ının Lise, %70.5'inin üniversite ve %24.1'inin lisans üstü görülmektedir. Araştırma örnekleminin %5.2'si işçilerden oluşmaktadır. Bunu %4.1'lik dilimle memur çalışanları ve %0.2 ile çiftçi çalışanları izlemektedir. Diğer çalışanlar örneklemin %0.7'sini, esnaf % 3.6'sını, %71.0'ını öğrencileri, %6.4'ünü çalışmıyorları ve diğerleri %8.8'ini oluşturmaktadır. 1bireyden oluşan ailelerin %1.6'sı, 2 bireyden oluşan ailelerin %4.5'i, 3 bireyden oluşan ailelerin %10.5'i, 4 bireyden oluşan ailelerin %17.4'ü, 5 bireyden oluşan ailelerin %22.4'ü, 5'ten fazla bireyden oluşan ailelerin 43.6'sı görülmektedir. Araştırmaya katılan kişilerin gelir düzeyleri incelendiğinde katılımcıların %14.5'i 100$ ve altı gelire sahiptir. 101-500$ gelire sahip katılımcılar örneklemin %49.5'ini, 501-1000$ aralığındaki gelire sahip katılımcılar %17.6'sı oluşturmaktadır. Örneklemin %11.0'ı 1001-2000$, %2.1'i 2001-3000$, %2.4'ü 3001-4000$, %1.0'ı 4001-5000$ ve %1.9'u ise 5001$ ve üstü elire sahip katılımcılardan oluşmaktadır.

5.4 Araştırmanın Güvenirlilik Analizi

Araştırmann güvenirlilik analizi yapılmış ve araştırma ölçeğinin bütün olarak Cronbach değerinin 0.976 olduğu tesbit edilmiştir.

Tablo 1. Güvenirlilik Analizi

Cronbach'ın Alfası	Madde Sayısı
0.976	41

Çalışmaya ilişkin güvenilirlik analizi yapılmıştır. Anketin güvenilirlik analizi yapılmış ve 41 soruluk ölçekte güvenilirlik katsayısı Alfa = %976 olarak bulunmuştur. Bu değer araştırma ölçeğinin oldukça güvenilir bir ölçek olduğunu göstermektedir.

5.5 Araştırmanın Korelesyon Analizi

Tablo 2'de araştırma değişkenlerinin korelesyon sunuçları gösterilmiştir.

Tablo 2: Değişkenlerin Korelasyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	Kalite	Güven	İmaj	Farkındalık	Kişilik	Marka Tercihi
Kalite	1,000					
Güven	,553**	1,000				
İmaj	,476**	,542**	1,000			
Farkındalık	,437**	,471**	,599**	1,000		
Kişilik	,444**	,557**	,648**	,551**	1,000	
Marka Tercihi	,387**	,471**	,526**	,428**	,587**	1,000

Araştırma modelini oluşturan değişkenler arasındaki istatistiki ilişkiyi belirleyebilmek için öncelikle korelasyon analizi yapılmış ve sonuçlar tablo 2'de gösterilmiştir. Değişkenler arasındaki korelasyonların 0,387 ile 0,648 aralığında orta düzeyde ($0,387<|r|<0,648$), pozitif yönlü ($r>0$) ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu ($p<0,01$) bulgusu elde edilmiştir. Modelin bağımlı değişken olarak marka tercihi ve diğer bağımsız değişkenler aralarında orta düzeyde ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Kalite (r= 387), Güven (r= 471), İmaj (r= 526), Farkındalık (r= 428), Kişilik (r= 587). Sonuç olarak modelin değişkenlerinin korelasyon analizi değerlerine bakıldığında değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin var olduğu görülmektedir.

5.6 Araştırmanın Regresyon Analizi

Tablo 3: Değişkenlerin Regresyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	Beta	T	P(%)
Kalite	-.050	-1.027	.305
Güven	**.136**	**2.407**	**.017**
İmaj	**.245**	**4.003**	**.000**
Farkındalık	-.058	-1.110	.268
Kişilik	**.568**	**9.798**	**.000**

Araştırmanın bağımsız değişkenlerinin bağımlı değişken üzerindeki etkisini ölçmek amacıyla hipotezlerin test edilmesinde çoklu regresyon analizi kullanılmıştır. Tablo 3'teki sonuçlara göre kalite faktörü marka tercihini anlamlı bir şekilde etkilememektedir. Dolayısıyla, araştırmanın H1 hipotezi red edilmiştir. Güven faktörünün marka tercihi üzerinde % 5 anlamlılık düzeyinde ve olumlu bir şekilde etkili olduğu analiz sonucunda anlaşılmıştır. Buna göre, H2 hipotezi kabul edilmiştr. Araştırmanın bağımsız değişkeni olan imaj fatktörünün bağımlı değişken olan marka tercihi üzerinde %1 anlamlılık düzeyinde, olumlu yönden ve önemli derecede etkili olduğu tesbit edilmiştir. Bu sonuca göre, araştırmanın H3 hipotezi kabul edilmiştir. Araştırmanın H4 hipotezi red edilmiştır. Farkındalık faktörünü marka tercihini anlamlı bir düzeyde etkilemediği görülmüştür. Son olarak araştırmanın H5 hipotezi test edilmiş ve analiz sonucuna göre kişilik faktörünün marka tercihini en güçlu düzeyde etkilediği belirlenmiştir. (%1 anlamlık düzeyinde ve olumlu yönde) Dolayısıyla, H5 hipotezi kabul edilmiştır.

6. SONUÇ VE TARTIŞMA

Günümüzde pek çok işletme, markanın işletmenin en değerli varlıklarından biri olduğunun farkındadır. Çünkü bu işletmelerin birçoğunun yaşamı, ürünlerinin dolayısıyla finansal ve ticari sermayeleri olan markalarının hayatına bağlıdır. Bu sebeple marka pazar faaliyetlerinin etkinliğini arttırmada önemli rol oynar ve bunlar aracılığıyla alınan kararlar tüketicinin satın alımını etkilemektedir.

Tüketicinin markayı tercih etmesinin temel sebebi gerçek performans ile tüketici zihnindeki beklenen performans arasındaki algı farklılığından kaynaklanmaktadır. Marka, bir ürünle ilişkili imaj, kalite, güven, farkındalık ve kişilik fikrini iletmenin bir yoludur. Bu nedenle işletmeler, kendine özgü özelliklere ve net değerlere dayanan güçlü bir marka yaratmaya çalışır. Yaratılan bu marka işletmelerin yeni pazarlara kolayca girmesini sağlar ve dolayısıyla tüketicinin bu markayı tercih etmesini sağlayan iyi bir üne kavuşturarak markayı tüketici zihninde ayırt edici bir hale getirmektedir.
Araştırmadan ortaya çıkan sonuçlara göre güven faktörünün marka tercihi üzerinde olumlu bir etkisi olduğu görülmüştür. Buna göre markaların güven yaratmaya, tüketicinin kendini güvende hissetlerinin sağlanması, verilen sözleri tutulması, markalarla ilgili sonuçların çözüme kavuşturulması gerekmektedir.

Öte yandan, marka imajinin marka tercihini olumlu yönde etkilediği test edilmiştir. Uluslararası pazarlarda faaliyet gösteren işletmelerin markalarının iyi bir imajı sahib olması önemlidir. Markaların rakiplere göre ayırt edeci özeliklerinin ortaya konması gerekir. İmajın akılda kalıcı ve bilgi verici olması konuları dikkatli bir şekilde alın almalıdır.
Marka tercihi üzerinde en önemli etkiyi sahib olan faktörün kişilik faktör olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla, markaların samimi, güler yüzlü, içten, heyecan verici, sıradışı, cezbedici, seçkin ve güçlü olamsı marka tercihinden hayati derecede önemlidir. Bununla birlikte kalite ve farkındalık faktörünü marka tercihinde anlamlı bir etkisi olamadığı ortaya çıkmıştır. İşletmeler tüketicinin zihninde markayla ilgili ayırt edici bir imaj yaratmaya odaklanmalıdır. Böylece tüketicinin kendini markaya bağlı hissetmesi ve bu marka ile rakip markalar arasındaki farkındalığını arttırması ve ayrıca tüketicilerin satın alma davranışlarını anlamaya odaklanmaları gerekmektedir. İşletmeler pazarlama çabalarının tüketici kararlarını etkileyebilmesi için ürünlerinin kalitesi hakkında dürüst sözler vererek daha fazla güven inşa etmeye ve ürün hakkında olumlu bir imaj yaratmaya odaklanmalı gerekmektedir. Çalışmanın sonuçları, işletmelerin uluslararası pazarlardaki marka yönetimi ile ilgili etkin stratejiler ve politikalar geliştirmelerine yarar sağlayacaktır.

Kaynakça

AAKER, J. ve MAHESWARAN, D. (1997), The Effect Of Cultural Orientation On Persuasion, *The University of Chicago Press*, 24 (3), 315-328.

AKTUĞLU, I., ve EĞİNLİ, T. (2010), Küresel Reklâm Stratejilerinin Belirlenmesinde Kültürel Farklılıkların Önemi, *Konya Selçuk üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (3), 167-183.

ARSLAN, K. (2003), Otomobil Aliminda Tüketici Davranışlarını Etkileyen Faktörler, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi*, 2 (3), 83-103.

ÇAYOĞLU, H. (2010), *Algılama Yönetimi Ve Marka Kimliği İlişkisinde Marka Algısının İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma*, 18 Mart 2010 tarihinde Marmara Üniversitesi: http://dspace.marmara.edu.tr/handle/11424/20322?locale-attribute=tr adresinden alındı.

ÇELIKKOL, Ş. (2017), Marka Değeri ve Marka Güveni İlişkisini Ölçmeye Yönelik Bir Havayolu Şirketi Müşterileri Üzerinde Araştırma, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12, 271-301.

ÇETIN, K. (2017), Marka Deneyiminin Güven, Tatmin ve Bağlılığa Etkisi, *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (2), 475-492.

DÜNDAR, M., ve ÇOBAN, S. (2020), Ürün Yerleştirme Çabalarında Tüketici Algılarının Satın Alma Niyeti ve Marka İmajı Üzerine Etkileri: Konya İli Öğrneği, *Gümühane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 11 (2), 792-804.

ERCIŞ, A., YAPRAKLI, Ş., ve CAN, P. (2009), Güçlü ve Güçsüz Markalarda Marka Bilgisi, Marka İlişkileri ve Satın Alma Davranışları Arasındaki farklılıkların İncelenmesi, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, 26 (1), 157-190.

ESER, Z., SEZER K., ve SEVGI Ö. (2011), *Pazarlama (Kavramlar – İlkeler – Kararlar)*, Ankara: Siyasal Kitabevi.

GÜNER, M. (2016), İnternetin Gelişimi Ve Özel Alışveriş Siteleri, *Sosyal Bilimler Dergisi (SOBİDER)*, 6, 594-606.

HIBIC, S., ve POTURAK, M. (2016), Impact Of A Brand On Consumer Decision Making Process, *European Jonrnal Of Economik Studies*, 17 (3), 405-414.

HOFSTEDE, F., WEDEL, M., ve Steenkamp, J. (2002), Identifying Spatial Segments in International Markets, *Informs*, 12 (2), 162-177.

HSIEH, M. (2001), Identifying Brand Image Dimensionality and Measuring the Degree of Brand Globalization: A Cross-National Study, *Journal of International Marketing*, 10 (2), 46-67.

KOUBAA, Y. (2007), Country of origin, brand image perception, and brand image structure, *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*, 20 (2), 139-155.

NACAR, R., ve URAY, N. (2014), Küresel Tüketici Kültürü Kavramıyla Birlikte Değişen Pazar Bölümlendirme Yaklaşımları: Uluslararası Pazarlama Literatürüne Bakış, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (8), 23-51.

NEELAMEGHAM, R., ve CHINTAGUNTA, P. (1999), A Bayesian Model to Forecast New Product Performance in Domestic and International Markets, *Informs*, 18 (2), 115-136.

SARITAŞ, A., ve DURAN, G. (2017), Küresel Marka Algısının Tüketici Davranışlarına Etkisi Üzerine Bir Araştırma, *Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 8 (15), 325-342.

TABAK, B. (2003), Türkiye'nin Uluslararası Pazar Fırsatlarının Belirlenmesinde SOWT Analizi Uygulaması, *Süleyman Demirel Üniversitesi*, 8 (1), 221-234.

TAŞKIN, E. (2009), *Pazarlama Esasları (Temel Pazarlama İlke Ve Uygulamaları)*, İstanbul: Türkmen Kitabevi.

UNUR, K., ve ÇETİN, N. (2017), Kızkalesi'nin Turizm Destinasyonu Olarak Marka Algısı, *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 5 (2), 63-79.

UZTUĞ, F. (2005), *Makan Kadar Konuş*, İstanbul: Media Cat Yayıncılık.

UZUNKAYA, T., ve YÜKSELEN, C. (2018), Akıllı Cıhaz Kullanıcılarının Marka Sadakatlerını Etkıleyen Faktörler Üzerıne Bır Arastırma, *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (2), 80-95.

THE RELATIONSHIP BETWEEN VOCABULARY SIZE AND ACADEMIC SUCCESS: A CASE STUDY IN TURKEY

Ayşenur Kara
Kocaeli University, Foreign Language Education Department
aysenurkara947@gmail.com ORCID ID: 0000-0002-3882-6583

Abstract
The aim of this study is to investigate whether there is a statistically significant relationship between vocabulary size and academic success. Previous studies have shown that there is a significant relationship between vocabulary size and academic success. Thus, it was expected to found similar results. Yet, the current study's results indicated the opposite of previous studies' results. The participants were 20 students from English Language and Literature (ELL) department and they were senior years. For data collection, Vocabulary Size Test developed by Nation (2006) was used and the data was analysed by using SPSS 15.0. Unlike what literature points out, in this study the results showed no significant correlation between the two variables. The student with highest GPA did not score highest on the vocabulary size test. Similarly, the student with the lowest GPA did not score the lowest. In this respect, it can be said that this study contributes to the existing literature with a new insight.

Keywords: vocabulary size, academic success, Turkish EFL setting

KELİME DAĞARCIĞI İLE AKADEMİK BAŞARI İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÖZELİNDE VAKA ANALİZİ

Özet
Bu çalışmanın amacı kelime dağarcığı ve akademik başarı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olup olmadığını araştırmaktır. Daha önce yapılmış çalışmalar incelendiğinde kelime dağarcığı ve akademik başarı arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler bulunduğu görülmüştür. Bu sebeple bu çalışmada da benzer sonuçlar elde edileceği bekleniyordu. Ancak çalışmanın sonuçları, önceki çalışmalarla benzeşmemiştir. İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünden 20 öğrencinin katıldığı çalışmada veri toplama aracı olarak Nation (2006) tarafından geliştirilmiş Kelime Dağarcığı Testi kullanılmıştır. Veriler SPSS 15 programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Literatürün işaret ettiğinin aksine bu çalışmanın sonuçlarına bakıldığında iki değişken arasında bir ilişki olmadığı görülmüştür. En yüksek ortalamaya sahip öğrenci, beklentinin aksine, kelime dağarcığı testinde en yüksek puanı elde edememiş, benzer olarak, en düşük ortalamaya sahip öğrenci kelime dağarcığı testinde en düşük puanı almamıştır. Bu açıdan bakıldığında, bu çalışmanın var olan literatüre yeni bir anlayış kazandırmıştır.

Anahtar Kelimeler: kelime dağarcığı, akademik başarı, Türkiye'de yabancı dil olarak İngilizce

1. Introduction

Language is a complex ability of humans and there are various dimensions of mastering a language. Vocabulary is one of these dimensions. Vocabulary can be considered as one of the most important factors that affects competency in a language. Without words no sentence can be formed and without sentences it would be utmost difficult to communicate. Indeed, there are other ways like body language but even one single word has a capability to easily express what one needs. Thus, vocabulary itself has always been a topic for research and a great number of studies have been carried out about vocabulary knowledge (Laufer and Nation, 1995; Schmitt and Meara, 1997; Schmitt, 2014). However, when these studies were examined it was found out that the focus seems to be mainly on the relationship between vocabulary knowledge and reading skills (Biemiller, 2003; Li and Kirby, 2015; Şen and Kuleli, 2015; Qian, 2002). Also, the results of these studies correspond with each other and showed that the growth in vocabulary knowledge positively affects reading comprehension.

As stated before, vocabulary has always been an interesting topic for researchers. Despite the fact that it is very hard to identify what affects vocabulary knowledge and how vocabulary knowledge affects

other aspects of language. Anderson and Freebody (1981) summarized three of the important views on the correlation between vocabulary knowledge and linguistic ability. The first view is *the instrumentalist hypothesis*. It claims that vocabulary knowledge directly influences the results of text comprehension. The second view is *the aptitude hypothesis* which claims that a person with large vocabulary knowledge is better at discourse comprehension since they have superior mental ability. The difference between the first and second hypothesis is that the second one does not relate vocabulary knowledge and text comprehension directly. Rather, it is the verbal ability that affects comprehension of a text. The third one is *the knowledge hypothesis*. In this hypothesis, vocabulary test performance is considered as a reflection of cultural competence. The one who scores higher in these tests has relatively deeper and broader understanding and knowledge of the culture. However, in this case it is cultural awareness is the determiner of whether a text would be understood rather than vocabulary knowledge.

Vocabulary knowledge is a complicated phenomenon itself and measuring it could be very demanding. For being able to measure vocabulary, vocabulary specialists have developed different descriptive frameworks. One of the widely accepted frameworks defines the distinction between size and depth of vocabulary knowledge. Size, also known as breadth, of vocabulary knowledge describes how many words are stored in the mental lexicon of a person and depth, also known as quality, of vocabulary knowledge refers to how well those words are known (Schmitt, 2014). There are a number of studies that have been conducted on vocabulary size and depth (Anderson and Freebody, 1981; Schmitt and Meara, 1997; Ishii and Schmitt, 2009; Schmitt, 2014; Laufer and Nation, 1999). In the light of the studies, the importance of both vocabulary size and depth could be seen clearly. Qiann (2002) stated that vocabulary depth is as important as vocabulary size in predicting performance on academic reading. Similar to this, Li and Kirby (2015) suggested that vocabulary size and depth are significantly correlated and contribute to reading comprehension to great extent.

Research which investigated vocabulary knowledge and reading skills of learners (Biemiller, 2003; Binder, Cote, Lee, Bessette, &, Vu, 2016; Li and Kirby, 2015; Proctor, Silverman, Harring and Montecillo, 2012; Şen and Kuleli, 2015; Qian, 2002) predominately focused on the relationship between reading comprehension and vocabulary knowledge. Yet, not only reading skill but also academic success as a whole might be affected by vocabulary knowledge. Academic success roughly includes four skills and competency of students so it is likely to get a bigger picture by investigating these two variables. Since academic success can be considered as a concrete outcome of language learning it might be in correlation with vocabulary knowledge. Thus, research about the relationship between academic success and vocabulary knowledge could be helpful for understanding and impact of vocabulary knowledge. However, there are not many studies which investigate these two variables and the relationship between them. Because of the fact that there are very few studies on this topic, there is clearly a gap to fill in. Similar to what suggested above, in the first empirical study about the relations between different kinds of word knowledge in a second language context, Schmitt and Meara (1997) suggested that the ability to form native-like associations in the target language depends not only on general language proficiency but also vocabulary size. The authors stated that productive and receptive performance might vary according to a student's language proficiency. Schmitt (2014) stated that mental lexicon is such a complex phenomenon that identifying the nature of vocabulary knowledge has always been a bit complicated for both researchers and instructors. This is mostly because knowing a word includes knowing related other words (e.g., happy, happiness, happily), lexical sets (emotion, enthusiasm, delight) and formulaic language (Happy-go-lucky). It is clear that if the vocabulary knowledge increases, it will affect the knowledge of various types of word forms (Kılıç, 2019).

Vocabulary is not necessarily learned for the sake of learning a lexical item rather the aim of vocabulary teaching and learning is to enable learners to put that knowledge into practice and use it communicatively (Laufer and Nation, 1995). That's why, there is a significant role of vocabulary knowledge on one's performance in language. Kılıç (2019) suggested that vocabulary knowledge have an important impact on individuals' performances in productive language skills. According to his study

it could be said that there is a high correlation between productive and receptive aspects of vocabulary knowledge.

The Vocabulary Levels Test (VLT), developed by Nation (1983), is one of the most commonly used measurement tool. It was also updated and validated by Schmitt, Schmitt and Clapham (2001). The main focus of this test is not only four frequency levels (2000, 3000, 5000 and 10000) but also academic vocabulary. According to Ishii and Schmitt (2009) size tests can only show a small part of the big picture. High scores on vocabulary size test do not necessarily display that individual words are appropriately acquired. A size test which includes only one aspect of a word cannot be interpreted as a good measurement for vocabulary knowledge. The result of Ishii and Schmitt's study showed that vocabulary depth is an important determiner of lexical competency. That's why it should be used in lexical assessment along with vocabulary size.

In this respect, Schmitt and Meara (1997) worked on the vocabulary depth. According to the pre-test and post-test results it was seen that an ability to form nativelike associations in the target language is directly related to vocabulary size and general language proficiency. The vocabulary depth test's results showed that the difference between productive and receptive performances of learners might vary according to their proficiency levels. The point is that proficiency and vocabulary knowledge go hand in hand, when one increases the other one will definitely be affected. Thus, Schmitt and Meara's study's result could also be interpreted as vocabulary size affects productive and receptive performances.

Laufer and Nation (1999) also aimed to measure vocabulary knowledge levels of participants. Vocabulary Levels Test (Nation, 1983; 1990) was modelled in the study and the results indicated that the participants' knowledge of academic words gradually increase throughout the high school and university. It can be said that mental lexicon expands as educational level increases. So there seems to be a direct proportion between education level and vocabulary knowledge. That is to say, the more people learn the more they store in their brain. This again leads to the importance of academic success and how it can affect mental lexicon.

As most of the studies, Li and Kirby (2015) suggested that vocabulary size and depth are moderately correlated and both of them contribute to reading. However, they found out that vocabulary size had a stronger effect than vocabulary depth. When it comes to reading comprehension, a multiple-choice reading comprehension the concept of vocabulary size worked well whereas writing a summary required vocabulary depth. Thus, success in detailed and deeper tasks might be related to vocabulary depth while general comprehension might be related to vocabulary size.

Laufer and Nation (1995) suggested that learners' vocabulary size which measured by a Vocabulary Size Test could be reflected in the learners' productive use of the language. It was found out that there is a correspondence between the vocabulary size and writing skills of learners. Similarly, Biemiller (2003) stated that vocabulary, which could be affected by home influences, school instruction and innate capacity of a learner, is related to the success in reading. Nguyen and Nation (2011) conducted a vocabulary size test with Vietnamese language learners and it was found out that academically successful learners achieved higher scores in the test. Binder et. al (2016) stated that a strong depth of vocabulary affects reading comprehension.

Corresponded with the literature, Şen and Kuleli (2015) found out that the relationship between vocabulary size and vocabulary depth are highly correlated. Also, there is a significant relationship between vocabulary size and reading performance. Despite the fact that vocabulary size and depth tests served as predictors of reading performance, the latter was rather successful in predicting the correlation.

Besides studies on reading skills, Kılıç (2019) studied on the role of vocabulary knowledge in writing and speaking performances of Turkish EFL learners. Receptive Vocabulary Levels Test (Schmitt&Schmitt and Clapham, 2001), Productive Vocabulary Levels Test (Laufer and Nation,

1999), Word Associates Test (Read, 1993), Writing Performance Test and Speaking Performance Test were used to evaluate vocabulary knowledge and productive skills. The results showed that vocabulary knowledge is significantly related to the performance in productive language skills. Also, similar to Gonzalez-Fernandez and Schmitt (2017), Kılıç found out that size and depth of vocabulary knowledge are related and contribute to one another. He also suggested that studies on investigating the relationship between vocabulary knowledge and speaking ability could contribute to the field. So apart from reading skill, other skills should be taken into consideration.

Studies have clearly showed that vocabulary knowledge definitely affects language skills to varying extents. That's why, it is safe to say that one's language skills affect vocabulary knowledge as well. Academic context is a great way to observe this relationship because academic scores of students are concrete representatives of their knowledge. As Nguyen and Nation (2011) also found out in their study, academically successful learners' language skills and vocabulary knowledge might be rather developed than the average learners. Even so, there are not many studies on this topic. As stated before, the main focus of previous studies was the relationship between reading skills and vocabulary knowledge. Nevertheless, as Kılıç (2019) suggested further studies should be conducted relating the four skills and vocabulary knowledge. In this respect, it is clear that there is a gap to fill in. Hence, the aim of this study is to reveal if there is a relation between academic success and vocabulary size of students. Since academic success includes all four skills especially in a language classroom it was expected to find out a significant relation between academic success and vocabulary knowledge as what previous studies also points out.

Beglar (2010) offered a rasch-based validation of the Vocabulary Size Test (Nation, 2006) which was designed to measure written receptive knowledge of the first 14,000 words of English. The results showed that the majority of items meet criteria of good measurement. So in this study, for data collection Vocabulary Size Test (Nation, 2006) was used. The participants were students from English Language and Literature (ELL) department in a public university in Turkey. Since a number of studies have showed that there is a positive correlation between reading and vocabulary knowledge, the assumption is that ELL students are likely to get high scores in the test as they are heavily exposed to literature. Also comparing grade point averages and Vocabulary Size Test results of a sample of students will reveal if there is a significant correlation between these two variables. In short, this study aims to clarify the following questions:

1) Is there a significant relationship between ELL students' academic success and vocabulary knowledge?
2) If there is no significant relationship between academic success and vocabulary knowledge, what could be the other factors that improve vocabulary knowledge?

2. MATERIALS AND METHODS

2.1 Context and Participants

This study was conducted at a state university in Turkey. The participants were from ELL departments and they were senior years. The data were collected from 20 ELL students in total. Their ages range between 18 and 23 and they have been getting formal education of English through instruction for at least ten years.

2.2 Data Collection

The quantitative data was collected through Vocabulary Size Test developed by Nation (2006). 20,000 version of the test contains 100 multiple choice items. The words are sampled from the British National Corpus word lists. Also, participants' grade point averages (GPA) were obtained from the faculty and used only for research purposes.

3.3 Data Analysis

Vocabulary Size Test's results and GPAs of students were analysed through descriptive statistics, linear regression and correlation analysis. As a data analysis tool, SPSS 15.0 was used.

3. RESULTS

With the first research question it was aimed to examine the relationship between academic success and vocabulary knowledge. A general profile of participants' GPAs (Grade Point Average) and performances on the Vocabulary Size Test is provided in Table 1. The mean, standard deviation and range of the scores could be seen in this table.

Table 1. Descriptive Statistics for GPA and VST

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
GPA	20	2,30	3,67	2,8540	,34087
VST	20	26,00	64,00	43,0500	11,68208
Valid N (listwise)	20				

GPA: Grade Point Average
VST: Vocabulary size test

The relationship between participants' GPAs and their results on vocabulary size test was investigated through simple linear regression analyses. In Table 2, it could be seen that *R* value is 0.071 which indicates a moderate degree of correlation. The R^2 value which shows the total variation in the dependent variable (VST) could be explained by the independent variable (GPA). In this analysis it is %0.05 which is also rather low. In Table 3, ANOVA analysis showed that the p value is higher than 0.05 (sig. 0.766) which shows that the regression model does not statistically significantly predict the outcome variable.

Table 2. Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,071(a)	,005	-,050	11,97186

a Predictors: (Constant), GPA

Table 3. ANOVA(b)

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	13,091	1	13,091	,091	,766(a)
	Residual	2579,859	18	143,325		
	Total	2592,950	19			

a Predictors: (Constant), GPA
b Dependent Variable: VST

As stated before, Schmitt and Meara (1997) found out that proficiency levels of participants effected their vocabulary depth test results. Similarly, Li and Kirby (2015) stated that success is likely to be in correlation with vocabulary knowledge. In addition to these, in Nguyen and Nation's (2011) study it was found out that academically successful learners got high scores in Vocabulary Size Test. Majority of studies have shown that success and vocabulary size are related. However, the results of the current study showed that participants' GPAs and Vocabulary Size Test results were not highly correlated to each other.

The second research question investigated what other factors could enhance vocabulary knowledge. There might be various reasons that affect mental lexicon. The time spent on vocabulary learning, the duration of second language education, the effects of native language vocabulary size on the second language vocabulary size could be important aspects. Also, assessment and evaluation tools used by instructors could affect the way learners comprehend vocabulary. Getting exposed to fill in the blank

questions or cloze tests and multiple choice tests could shape learners' perceptions of the importance of vocabulary.

4. DISCUSSION

The current study investigated the relationship between academic success and vocabulary knowledge of 20 ELL students. From the previous studies it was expected to find a statistically significant relationship between the two notions. However, the results showed no significant correlation. The student with highest GPA did not score highest on the vocabulary size test. Similarly, the student with the lowest GPA did not score the lowest on the test.

In contrasted to the expectations, academic success could not be considered as the primary predictive of the performance in Vocabulary Size Test. That is to say, mental lexicon is not directed by only academic knowledge. In fact, it is a multidimensional structure that could be affected by various factors. As Biemiller (2003) stated home influences, school instruction and innate capacities of learners could be some of the factors. Students' educational and cultural backgrounds, aptitudes, motivations and the conditions they were in while solving the Vocabulary Size Test might be some other effective factors.

5. CONCLUSION

As it can be seen, the results showed no correlation with previous studies such as Laufer and Nation's (1999), Li and Kirby's (2015) and Nguyen and Nation's (2011). This might be because the number of participants in this study is relatively low. Also, how much time the participants spend on enhancing their vocabulary knowledge could not be included as a variable in this study but it might also be an important factor. There might be open-ended questions to get these details or interviews could be done so that not only qualitative but also quantitative analysis could be done. In addition to these, both Vocabulary Size Test and Vocabulary Depth Test could be used since Şen and Kuleli (2015) suggested that Vocabulary Depth Test is a better predictor of the relationship between vocabulary knowledge and reading skills. Lastly, how students are assessed in class could be investigated. How do instructors evaluate the students? Do they use multiple choice tests, open-ended questions or alternative assessments? These factors might give clues about the reason why no correlation between academic success and vocabulary knowledge had been found.

Even though no statistically significant correlation had been found between academic success and vocabulary knowledge, this study definitely draw attention to the vocabulary size itself. There might be a tendency to assume that there is a correlation between success, being better at four skills of language and mental lexicon but the current study showed the otherwise. Success might not be the cause or indicator of better knowledge of vocabulary. That is, not only researchers but also instructors should take this into consideration. Especially instructors might pay attention to students' vocabulary size levels and enhance classes accordingly. For future studies, it might be good to increase the number of participants as well. Adding other variables such as time spent on vocabulary learning, students' motivation and anxiety levels, their educational backgrounds could be beneficial to get a more detailed picture.

References

Anderson, R. C., & Freebody, P. (1981). Vocabulary knowledge. In J. T. Guthrie (Ed.), Comprehension and teaching: Research reviews (pp. 77–117). Newark, DE: International Reading Association.

Beglar, D. (2010). A rasch-based validation of the vocabulary size test. Language Testing, 27(1), 101-118.

Belcher, D., & Hirvela, A. (2000). Literature and L2 composition: Revisiting the debate. Journal of Second Language Writing, 9(1), 21–39.

Biemiller, A. (2003). Vocabulary: Needed if more children are to read well. Reading Psychology, 23(3-4), 323-335.

Binder, K. S., Cote, N. G., Lee, C., Bessette, E., &, Vu, H. (2016). Beyond breadth: the contributions of vocabulary depth to reading comprehension among skilled readers. Journal of Research in Reading, 00(00), 1-11.

Hulstijn, H. J., & Laufer, B. (2001). Some empirical evidence for the involvement load hypothesis in vocabulary acquisition. Language Learning, 51(3), 539-558.
Ishii, T., & Schmitt, N. (2009). Developing an integrated diagnostic test of vocabulary size and depth. Regional Language Centre Journal, 40(1), 5-22.
Kılıç, M. (2019). Vocabulary knowledge as a predictor of performance in writing and speaking: A case of Turkish EFL learners. PASAA, 57, 137-164.
Laufer, B. (2003). Vocabulary acquisition in a second language: Do learners really acquire most vocabulary by reading? Some empirical evidence. Canadian Modern Language Review, 59(4), 567-587
Laufer, B., & Goldstein, Z. (2004). Testing vocabulary knowledge: Size, strength and computer adaptiveness. Language Learning, 54(3), 399-436.
Laufer, B., & Nation, P. (1995). Vocabulary size and use: Lexical richness in L2 written production. Applied Linguistics, 16(3), 308-322.
Laufer, B., & Nation, P. (1999). A vocabulary-size test of controlled productive ability. Language Testing, 16(1), 33-51.
Li, M., & Kirby, J. R. (2015). The effects of vocabulary breadth and depth on English reading. Applied Linguistics, 36(5), 611-634.
Nation, P. (2006). How large a vocabulary is needed for reading and listening?Canadian Modern Language Review, 63(1), 59-82.
Nguyen, L.T.C., & Nation, P. (2011). A Bilingual Vocabulary Size Test of English for Vietnamese Learners. RELC Journal, 42(1), 86-99.
Proctor, C. P., Silverman, D. R., Harring, J.R, & Montecillo, C. (2015). The role of vocabulary depth in predicting reading comprehension among English monolingual and Spanish-English bilingual children in elementary school. Reading and Writing, 25(7), 1635-1664.
Qian, D. D. (2002). Investigating the relationship between vocabulary knowledge and academic reading performance: An assessment perspective. Language Learning, 52(3), 513-536.
Sen, Y., & Kuleli, M. (2015). The effect of vocabulary size and vocabulary depth on reading in EFL context. Procedia – Social and Behavioral Sciences, 199, 555-562.
Schmitt, N. (2014). Size and depth of vocabulary knowledge: What the research shows. Language Learning, 64(4), 913-951.
Schmitt, N., & Meara, P. (1997). Researching vocabulary through a word knowledge framework. Studies in Second Language Acquisition, 19(1), 17-36.

İŞBAŞI EĞİTİM PROGRAMI SONRASI İSTİHDAM EDİLEBİLİRLİK BECERİLERİNİN İŞE ALIMA ETKİSİ

Esra BAĞCI
Gaziantep Üniversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı / İşletme
esbagci@gmail.com ORCID ID: 0000-0001-8222-6844

Mehmet AYTEKİN
Gaziantep Üniversitesi / İktisadi İdari Bilimler Fakültesi / İşletme
aytekin@gantep.edu.tr ORCID ID:0000-0001-5464-0677

Özet

Bu çalışmanın genel amacı, işbaşı eğitim programı sonrasında yöneticilerin işe alım kararına etki eden istihdam edilebilirlik becerilerinin analizidir. Bu kapsamda araştırma; Gaziantep ilinde faaliyet gösteren ve 2015-2020 yılları arasında İşbaşı Eğitim Programı'nı uygulayan, 150 işletmeye Mart-Eylül 2020 tarihleri arasında anket tekniği kullanılarak yapılmıştır. Araştırmada elde edilen veriler SPSS programı kullanılarak analiz edilmiş ve tanımlayıcı istatistiklere yer verilmiştir. Araştırma sonucunda istihdam edilebilirlik becerilerinden; Temel Beceriler, Düşünme Becerileri, Kişisel Nitelikler, Kaynakların Kullanımı Becerileri, Takım Çalışması, Bilgiye Ulaşma ve Bilgiyi Kullanma Becerileri ve Sistem ve Teknoloji Becerilerinin işe alım sürecinde oldukça etkili olduğu Yabancı Dil Becerilerinin ise daha az etkili bir kriter olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İşbaşı Eğitim Programı, İstihdam Edilebilirlik Becerileri, İşe Alım

THE EFFECT OF EMPLOYABILITY SKILLS ON RECRUITMENT AFTER ON-THE-JOB TRAINING PROGRAM

Abstract

The general purpose of this study is to analyze the employability skills that affect the recruitment decision of managers after the on-the-job training program. In this context, research; It was conducted by using survey technique between March and September 2020 for 150 enterprises operating in Gaziantep province and implementing the On-the-Job Training Program between 2015-2020. The data obtained in the study were analyzed using the SPSS program and descriptive statistics were included. From the employability skills as a result of the research; It has been determined that Basic Skills, Thinking Skills, Personal Qualities, Skills for Using Resources, Teamwork, Skills for Accessing and Using Information and System and Technology Skills are very effective in the recruitment process, and Foreign Language Skills are less effective criteria.

Keywords: On-the-Job Training Program, Employability Skills, Recruitment

1. GİRİŞ

İstihdam; emek, toprak, sermaye gibi üretim faktörlerinin üretim sürecinde kullanılmasıdır. Dar anlamda ise istihdam, yalnızca emek faktörünü içerir. Bu bağlamda istihdam, emek faktörünün ekonomik faaliyetlere katılması olarak ele alınır (Yıldırım, 2014:109). Türkiye İş Kurumu'nca uygulanan aktif istihdam programları, istihdamı arttıran, ücretlerin devlet tarafından desteklendiği, mesleki becerilerin kazandırıldığı, iş ve meslek danışmanlığı hizmetlerinin sunulduğu, iş arama yöntemlerinin geliştirildiği programlardır. Bu programlar ile işsizliğin büyük oranlarda azaltılması, işini kaybeden kişilerin işsizlik süresinin kısaltılarak işgücü piyasasına kazandırılması hedeflenmektedir (Türkiye İş Kurumu, 2011:15).

Türkiye İş Kurumu'nca aktif istihdam politikaları kapsamında yürütülen faaliyetlerden ilki işsizlerin kamuda veya özel sektörde işe yerleştirilmesini amaç edinen işe yerleştirme faaliyetleri, ikincisi ise işsizlerin işgücü piyasasına hazırlanmasını amaç edinen mesleki nitelik kazandırma faaliyetleridir. Aktif istihdam politikaları kapsamında yürütülen faaliyetlerin diğerleri ise iş ve meslek danışmanlığı,

mesleki eğitim kursu, işbaşı eğitim programı, toplum yararına programlardan oluşan nitelik kazandırma veya nitelikleri geliştirme faaliyetlerinden oluşmaktadır (Mercan, 2016:8).

İşbaşı eğitim programı, Türkiye İş Kurumu'na kayıtlı işsizlerin yine kuruma kayıtlı işyerlerinde, daha önceden edindikleri teorik bilgileri uygulama yaparak pekiştirmelerini veya mesleki deneyim kazanmalarını sağlamak amacıyla işgücü piyasası araştırma sonuçları, iş ve meslek danışmanlarının işyeri ziyaretleri sırasında veya işsizlerle yapılan görüşmelerde tespit edilen ihtiyaçlar, işyerlerinden veya katılımcı adaylarından gelen talepler doğrultusunda yönetmeliğin ilgili hükümlerinde belirlenen şartlara uyulmak kaydıyla düzenlenebilir (Türkiye İş Kurumu, 2013:Md.45/1). İşbaşı eğitim programı ile aynı zamanda katılımcılara iş hayatında önem arz eden istihdam edilebilirlik becerilerini kazandırmak da mümkün olmaktadır. İstihdam edilebilirlik kavramının Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından yapılan tanımı şöyledir; bireyin iş bulabilmesi, işini koruyabilmesi, işinde ilerleyebilmesi, değişime uyum sağlayabilmesi, işinden ayrılırsa başka bir iş bulabilmesi, yaşam döngüsünün farklı evrelerinde aktif olmasıdır (Çalışkan, 2018:9).

Beceri, edinilmiş ya da geliştirilmiş yeterlilik ya da bir işi yapmak ya da bir görevi tamamlamak için gereken niteliklerdir. İstihdam edilebilirlik kişinin kariyer planlaması ve performans geliştirilmesi gibi konuların ötesinde işe uygunluğunu da içeren bir alandır (Ünal, 2001:13). Bireyin iş hayatına girmesini, iş hayatında başarılı olmasını ve istihdam edilebilirliğini sağlayan istihdam edilebilirlik becerileri; iletişim, dinleme, yaratıcı düşünme, karar verme, müzakere etme, ekip içinde yer alma, karar verme gibi becerilerden oluşmaktadır (Çalışkan, 2018:35). Bireyin istihdam edilebilmek için mesleki bilgilerinin yanında çağın gerektirdiği bilgi ve becerilere de sahip olması gerekir. Tüm çalışma alanları için gereken bu niteliklere sahip olmayan bireyin istihdam edilebilmeleri mümkün olmamaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri Çalışma Bakanlığı'nın 1990 yılında kurulan Gerekli Becerileri Kazanma Komisyonu (SCANS Secretary's Commission on Achieving Necessary Skills) iş dünyasında istenilen yeterlilikleri belirlemek için 1991 yılında yayınladığı raporda, "İş Hayatı Okuldan Ne Bekler (What Work Reqires of Scholls)" başlıklı raporda 21. Yüzyılda işgücünden beklenen yeterlilikler iki grupta toplanmıştır (Yıldırım, 2019:18). SCANS, raporunda işgücünden beklenen yeterlilikler; beş yeterlilik ile kişisel nitelikleri ve temel becerileri kapsayan üç temel beceriden oluşmaktadır (Scans, 1991:7).

Beş Yeterlilik;

- Kaynaklar: Zaman, para, malzeme, cihaz, insan kaynakları,
- Kişilerarası Beceriler: Takım halinde çalışmak, başkalarına öğretmek, müşterilere hizmet sunmak, kültürel farklılıklar olan iş arkadaşlarıyla müzakere edebilmek, onlara liderlik edebilmek,
- Bilgi: Veriyi elde edebilmek ve değerlendirmek, dosyaları düzenlemek ve takip etmek, bilgiyi işlemede, iletmede ve yorumlamada bilgisayarı kullanabilmek,
- Sistemler: Sosyal, örgütsel ve teknolojik sistemleri anlayabilmek, performansı izleyip düzeltebilmek ve sistemi tasarlayıp iyileştirebilmek ve
- Teknoloji: Araç-gereçleri seçebilmek, özel görevlerde teknolojiyi uygulayabilmek, teknolojideki aksaklıkları bulup giderebilmektir.

Üç Temel Beceri;

- Temel Beceriler: Okuma, yazma, aritmetik ve matematiksel işlemler yapabilme, konuşma ve dinleme
- Düşünme Becerileri: Yenilikçi düşünebilme, kararlar alabilme, akıl gözüyle görebilme, nasıl ve ne şekilde öğreneceğini bilme,
- Kişisel Nitelikler: Sorumluluk, kendine saygı, sosyallik, kendini yönetebilmek ve dürüstlük (Scans, 1991:7)

Yapılan araştırmalara ve tanımlamalara bakıldığında istihdam edilebilirlik becerileri genel olarak aşağıdaki başlıklar altında (Kalay, 2010:29);

- Temel beceriler,
- Düşünme becerileri,
- Kişisel nitelikler,

- Kaynakların kullanımı,
- Takım çalışması ve kişiler arası beceriler,
- Bilgiye ulaşma ve bilgiyi kullanma becerileri,
- Sistem ve teknoloji becerileri,
- Yabancı dil becerileri gibi tüm meslekler için ortak olan beceriler sınıflandırılmaktadır.

Araştırmada, İŞKUR işbaşı eğitim programını uygulayan firmaların, program sonrası işe alımlarda dikkat ettikleri istihdam edilebilirlik becerileri, bu çerçevede 8 başlık altında incelenmiştir.

2. MATERYAL VE METOD

Bu araştırma; Gaziantep ilinde faaliyet gösteren ve 2015-2020 yılları arasında İşbaşı Eğitim Programı'nı uygulayan işletmelere Mart-Eylül 2020 tarihleri arasında anket tekniği kullanılarak yapılmıştır. Araştırmada kolayda örneklem tekniği kullanılmıştır. Bu kapsamda 500 işletmeye anket formu gönderilmiş ve bu formlardan geri dönenlerden 150'si değerlendirmeye uygun görülmüştür. Anket formu hazırlanırken Kalay'ın 2010 yılında yapmış olduğu çalışmasından yararlanılmıştır (Kalay,2010:84-87).

Araştırmanın problemi; yöneticilerin işbaşı eğitim programı sonrası işe alımlarda kursiyerlerde hangi istihdam becerilerini aradığıdır. Bu doğrultuda istihdam edilebilirlik becerileri, 5'li likert ölçeğine göre (1=Kesinlikle katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 3=Orta, 4=Katılıyorum, 5=Kesinlikle katılıyorum) hazırlanmış anket yoluyla elde edilmiştir, veriler SPSS 23 istatistik programı ile analiz edilmiştir.

3. BULGULAR

Araştırma kapsamında elde edilen verilere ait yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgular aşağıda sırası ile verilmiştir.

Tablo 1. Demografik Özelliklere İlişkin Bulgular

Faaliyet Alanı	**Frekans**	**Yüzde**	**Çalışan Sayısı**	**Frekans**	**Yüzde**
Tekstil	64	42,7	2-10	13	8,7
Gıda	22	14,7	11-49	18	12,0
Plastik	6	4,0	50-99	21	14,0
Kimya	3	2,0	100-149	15	10,0
Makine-Metal	7	4,7	150-249	25	16,7
Diğer	48	32,0	250 ve üstü	58	38,7
Firmadaki Pozisyonu	**Frekans**	**Yüzde**	**Yaş Aralığı**	**Frekans**	**Yüzde**
İşletme Sahibi	8	5,3	25-30	53	35,3
İşletme Ortağı	2	1,3	31-35	45	30,0
Genel Müdür	5	3,3	36-40	23	15,3
Birim Müdürü	94	62,7	41-45	13	8,7
Diğer	41	27,3	46-50	6	4,0
Eğitim Durumu	**Frekans**	**Yüzde**	**Cinsiyet**	**Frekans**	**Yüzde**
İlköğretim	2	1,3	Kadın	36	24,0
Lise	12	8,0	Erkek	114	76,0
Ön lisans	32	21,3			
Lisans	89	59,3			
Lisansüstü	15	10,0			
Toplam	**150**	**100,0**	**Toplam**	**150**	**100,0**

Tablo 1'e görüldüğü üzere; araştırmaya katılan işletmelerin % 42,7 si en yüksek oranla tekstil sektöründe faaliyet göstermektedir. Bu sonuca bakılarak işbaşı eğitim programının Gaziantep ilinde tekstil sektöründe daha yoğun uygulandığı söylenebilir. Araştırmaya katılan firmalarda 250 ve üstü çalışanı olan büyük işletmeler daha fazla yer almaktadır. İşbaşı eğitim programını büyük işletmelerin daha çok tercih ettiklerini söylemek mümkündür. Araştırmaya katılan yöneticilerin en yüksek orana sahip katılımcısı birim müdürü iken araştırmaya katılanlarda en düşük oran işletme ortaklarında görülmektedir. Katılımcıların %76'sı erkek; %24'ü ise kadın yöneticilerden oluşmaktadır ve bu yöneticilerin %59,3'ü lisans, %10'u ise lisansüstü eğitim düzeyine sahiptir. Bu durum araştırmaya

katılan kişilerin eğitim seviyelerinin yüksek olduğunu göstermektedir ayrıca bu yöneticilerin büyük çoğunluğu 35 yaş altındadır.

Tablo 2. Yöneticilere Göre Temel Becerilerin Önem Derecesi

Maddeler	**N**	**X̄**	**SS**
Kendisine verilen sözlü talimatları anlayarak yerine getirebilmeli	150	4,67	0,51
İşleri ile ilgili gerekli olan belgeleri (yazı, talimat, rapor, mektup vb.) doğru şekilde hazırlayabilmeli	150	4,55	0,68
İşleri ile ilgili yazılmış teknik belgeleri (kullanma kılavuzları, grafikler, tablolar vb.) okuyup anlayabilmeli	150	4,51	0,63
Sözlü iletişimde; dikkatini yoğunlaştırıp, konuşanları yorumlayıp geri bildirimlerde bulunabilmeli	150	4,42	0,69
Genel Ortalama	**150**	**4,54**	**,490**

Tablo 2.'de görüldüğü üzere yöneticilerin işbaşı eğitim programı sonrası işe alımlarda kursiyerlerde aradıkları temel beceriler; 4,54 genel ortalama ile etkili bir kriterdir. Temel beceriler arasında en yüksek ortalama ise "Kendisine verilen sözlü talimatları anlayarak yerine getirebilmeli (4,67)" ifadesine aittir. Etkili iletişimin kurulduğu yani sözlü talimatların doğru şekilde anlaşılarak uygulanması ve uygulanmasına aracılık edilmesi ile planlı ve zamanlı iş akışı sağlanabilir. Üstün astlarına verdiği talimatların doğru anlaşılması ve zamanında uygulanması sunulan hizmetin kalitesini arttıracaktır.

Tablo 3. Yöneticilere Göre Düşünme Becerilerinin Önem Derecesi

Maddeler	**N**	**X̄**	**SS**
İşleri ile ilgili yenilikleri öğrenmeye istekli olmalı.	150	4,61	0,61
Verilen görevleri yerine getirmek için ihtiyaçlarını belirleyebilmeli	150	4,39	0,66
Yeni bilgi ve becerileri elde etme ve uygulamada, etkili ve verimli öğrenme tekniklerini kullanabilmeli	150	4,36	0,74
Sorunların çözümüne yönelik en uygun alternatifi seçebilmeli	150	4,32	0,74
Var olan bir bilgiden en iyi sonucu çıkarmak için fikirler üretebilmeli	150	4,31	0,73
Karşılaştığı sorunların sebeplerini belirleyebilmeli.	150	4,31	0,69
Karşılaştığı sorunlara farklı açılardan bakabilmeli	150	4,28	0,79
İşletmemize katkı sağlayacak yeni fikirler üretebilmeli	150	4,11	0,86
Genel Ortalama	**150**	**4,34**	**0,58**

Tablo 3.'den anlaşılacağı üzere 4,34 genel ortalama ile işbaşı eğitim programı sonrası işe alımlarda düşünme becerileri etkili bir kriterdir. Düşünme becerileri arasında en yüksek ortalama "İşleri ile ilgili yenilikleri öğrenmeye istekli olmalı (4,61)" ifadesine aittir. Öğrenmeye istekli bir çalışanın aynı zamanda gelişime ve yeniliklere de açık olduğu ve böyle bir çalışanın performans ve motivasyonunun da iyi düzeyde olacağı söylenebilir.

Tablo 4. Yöneticilere Göre Kişisel Niteliklerin Önem Derecesi

Maddeler	**N**	**X̄**	**SS**
Dürüst ve güvenilir olmalı	150	4,87	0,41
Yüksek iş ahlakına sahip olmalı	150	4,85	0,38
İşyerinin menfaatleri doğrultusunda hareket etmeli	150	4,57	0,64
Gerçekleştirecekleri görevlerde yüksek sorumluluk duygusuna sahip olmalı	150	4,53	0,60
Gerçekleştirecekleri görevlerde yüksek konsantrasyonda çalışabilmeli	150	4,50	0,64
Kendisinin güçlü ve zayıf yönlerinin farkında olmalı	150	4,35	0,71
Yapılacak işleri verimli bir biçimde organize edebilmeli	150	4,34	0,67
Yetkileri dahilinde inisiyatif kullanabilmeli	150	3,97	0,93
Genel Ortalama	**150**	**4,50**	**0,40**

Tablo 4.'de görüldüğü gibi işbaşı eğitim programı sonrası işe alımlarda kişisel nitelikler 4,50 ortalama ile etkili bir kriterdir. Yöneticiler tarafından en çok aranan kişisel nitelikler ise; "Dürüst ve güvenilir olmak (4,87)" ve "Yüksek iş ahlakına sahip olmak (4,85)" özellikleridir. İş ahlakı, işyeri ve dışında dürüst, güvenilir, saygılı ve hakkaniyetli davranmak demektir (Mchugh, 1992:12) İşyeri huzuru ve düzeni için çalışanların bu kişisel niteliklere haiz olması istenmektedir. Yüksek iş ahlakına sahip, dürüst ve güvenilir çalışan, işyerinin de güvenini kazanarak uzun süreli istihdam fırsatı elde edebilir. Bahsi geçen nitelikler işyerine fayda sağladığı gibi kişiye de istihdam olanakları sağlar.

Tablo 5. Yöneticilere Göre Kaynakların Kullanımı Becerilerinin Önem Derecesi

Maddeler	**N**	**X̄**	**SS**
Kendilerine verilen işleri zamanında bitirebilmeli	150	4,59	0,60
Kendi yönetim ve denetimine verilen makine, araç-gereçleri verimli kullanabilmeli	150	4,58	0,59
İşleri önem sırasına göre gerçekleştirebilmeli	150	4,53	0,63
Genel Ortalama	**150**	**4,57**	**0,50**

Tablo 5.'de görüldüğü üzere işbaşı eğitim programı sonrası işe alımlarda kaynakların kullanımı becerisi 4,57 ortalama ile etkili bir kriterdir. Kaynakların kullanımı beceri sınıfını oluşturan alt sınıflara ait puan ortalamalarının birbirine yakın değerler aldığı gözlemlenmiştir. Zamanında, önem sırasına göre, makine ve araç gereçlerin doğru yerde doğru şekilde kullanılması ile gerçekleştirilen işler yöneticilere göre önem arz eden konulardır.

Tablo 6. Yöneticilere Göre Takım Çalışması Becerilerinin Önem Derecesi

Maddeler	**N**	**X̄**	**SS**
Başkalarıyla birlikte ekip içerisinde çalışma becerisine sahip olabilmeli	150	4,55	0,57
Sahip oldukları bilgi ve becerileri iş arkadaşlarıyla paylaşabilmeli	150	4,51	0,64
Ekip çalışmasında görev dağılımı yapılacağı zaman, ekip üyelerinin bilgi ve becerilerini göz önünde bulundurabilmeli	150	4,42	0,68
Ekiple birlikte gerçekleştirdikleri işlerde ekibin çalışmalarına yön verebilmeli	150	4,23	0,74
Genel Ortalama	**150**	**4,43**	**0,52**

Tablo 6.'da görüldüğü gibi takım çalışması becerileri 4,43 ortalama ile işbaşı eğitim programı sonrası işe alımlarda etkili bir kriterdir. En yüksek ortalama ise "Başkalarıyla birlikte ekip içerisinde çalışma becerisine sahip olabilmeli (4,55)" ifadesine aittir. Ekibiyle uyumlu çalışan kişilerin bulunduğu işyerlerinde yapılan işe odaklanmanın daha fazla olacağı söylenebilir. Uyumlu çalışan sayısının fazla olduğu işyerlerinde çatışma daha az işbirliği daha fazla olacaktır.

Tablo 7. Yöneticilere Göre Bilgiyi Kullanma Becerilerinin Önem Derecesi

Maddeler	**N**	**X̄**	**SS**
Elde ettiği bilgileri, amacına uygun bir şekilde yorumlayıp gerekli yerlere iletebilmeli	150	4,34	0,69
Bilgiyi elde etmek, düzenlemek, saklamak ve iletmek için dijital ortamları en iyi şekilde kullanabilmeli	150	4,32	0,81
Elde ettiği bilgileri gerektiğinde kullanmak üzere, amacına uygun bir şekilde düzenleyerek farklı ortamlarda (bilgisayar, yazı vb.) saklayabilmeli	150	4,29	0,81
Farklı kaynaklardan (kitap, kullanma kılavuzu, uzman kişiler, internet, vb.) faydalanarak ihtiyacı olan bilgiye ulaşabilmeli	150	4,27	0,82
Genel Ortalama	**150**	**4,31**	**0,66**

Tablo 7'den anlaşıldığı üzere işbaşı eğitim programı sonrası işe alımlarda bilgiyi kullanma becerileri 4,31 ortalama ile etkili bir kriterdir. Bilgiyi kullanma becerileri arasında en yüksek ortalama ise "Elde ettiği bilgileri, amacına uygun bir şekilde yorumlayıp gerekli yerlere iletebilmeli (4,34)" ifadesine

aittir. Bu sonuçlarda etkili iletişimin önemi görülmektedir. Bilginin doğru yorumlanıp doğru iletilmesi ile iş kalitesinin artacağı söylenebilir.

Tablo 8. Yöneticilere Göre Sistem Ve Teknolojiyi Kullanma Becerilerinin Önem Derecesi

Maddeler	**N**	**X̄**	**SS**
Yapacağı işe göre hangi teknolojiyi (makine, araç-gereç, ekipman, teçhizat vb.) kullanacağı bilmeli	150	4,43	0,69
İşleriyle ilgili yeni teknolojiler doğrultusunda kendilerini geliştirebilmeli	150	4,34	0,74
Hangi teknolojik sistemlerin etkili ve verimli biçimde çalıştığını ya da işlediğini bilmeli	150	4,20	0,75
Alternatif sistemler geliştirebilmeli	150	4,07	0,82
İşyeri performansını geliştirmek amacıyla mevcut sistemde değişiklikler yapabilmeli	150	3,94	0,95
Genel Ortalama	**150**	**4,19**	**0,64**

Tablo 8'de görüldüğü gibi işbaşı eğitim programı sonrası işe alımlarda sistem ve teknolojiyi kullanma becerileri 4,19 ortalama ile etkili bir kriterdir. Sistem ve teknolojiyi kullanma becerileri arasında en yüksek ortalama ise "Yapacağı işe göre hangi teknolojiyi (makine, araç-gereç, ekipman, teçhizat vb.) kullanacağı bilmeli (4,43)" ifadesine aittir. Doğru yerde doğru ekipman ile çalışan kişinin işletmede verimliliği arttıracağı söylenebilir.

Tablo 9. Yöneticilere Göre Yabancı Dil Becerilerinin Önem Derecesi

Maddeler	**N**	**X̄**	**SS**
İşleri ile ilgili yabancı dilde yazılmış teknik belgeleri, (kullanma kılavuzları, grafikler, tablolar vb.) okuyup anlayabilmeli	150	3,50	1,12
Yabancı dil ile gereken düzeyde sözlü iletişim kurabilmeli	150	3,32	1,09
Yabancı dil ile gereken düzeyde yazılı iletişim kurabilmeli	150	3,29	1,07
Genel Ortalama	**150**	**3,37**	**1,00**

Tablo 9'da görüldüğü üzere işbaşı eğitim programı sonrası işe alımlarda yabancı dil becerileri 3,37 ortalama ile diğer becerilere kıyasla daha az etkilidir. İşbaşı eğitim programının daha çok imalat sektöründe mavi yakalı çalışanların deneyim kazanması için tercih edilmesinden ve bu çalışan grubu için yabancı dil becerilerinin gerekli olmamasından dolayı yöneticiler, yabancı dil becerilerine ait ifadelere daha düşük puanlar vermiş olabilirler.

4.SONUÇ

Bu araştırma; Gaziantep ilinde faaliyet gösteren ve 2015-2020 yılları arasında İşbaşı Eğitim Programı'nı uygulamış, 150 işletmeye Mart-Eylül 2020 tarihleri arasında anket tekniği kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler analiz edilmiş ve elde edilen sonuçlar aşağıda verilmiştir.

Araştırmanın problemine ilişkin bulgularda, işbaşı eğitim programı sonrası işe alımlarda etkili olan istihdam becerilerinden; Temel Beceriler, Düşünme Becerileri, Kişisel Nitelikler, Kaynakların Kullanımı Becerileri, Takım Çalışması, Bilgiye Ulaşma ve Bilgiyi Kullanma Becerileri ve Sistem ve Teknoloji Becerileri oldukça etkili iken Yabancı Dil Becerileri daha az etkili bir kriter olarak yer almaktadır. Bu durum işbaşı eğitim programının daha çok işletmede mavi yakalı çalışanların deneyim kazanması için tercih edilmesinden kaynaklanabilir. Özdoğan (2010), araştırmasında; farklı sektörlerde yer alan büyük işletmelerin yetkinlik bazlı işe alımlarını incelemiş ve takım çalışması, problem çözme, öğrenme ve kişisel gelişime açıklık yetkinliklerine önem verdiklerini tespit etmiştir. Kalay (2010) tarafından Mesleki ve Teknik Eğitim Fakültelerinden mezun olan çalışanların istihdam edilebilirlik becerilerinin işverenler tarafından ne şekilde algılandığının belirlenmesi amacıyla yapılan çalışmada da benzer sonuçlar yer almaktadır. Halis (2016), işgören temini sürecinde yetkinliklerin öneminden bahsetmiş ve bu yöntemin işgören devir hızını ve dolayısıyla maliyetleri azaltacağını belirtmiştir. Ünal (2001), işverenlerin işe başvuran adaylarda sorumluluk, teknoloji, uyum, ekip

çalışması, zihinsel düşünme, iletişim, akademik işlem ve kendini yönetme becerilerini aradıklarını belirtmiştir. Azerbaycan'da 2013 yılında yapılan araştırmaya göre de işverenler sadece teknik ve işe özgü beceriler değil aynı zamanda okuma yazma, matematiksel işlemler, problem çözebilme gibi bilişsel beceriler ve iletişim, takım çalışması, liderlik gibi sosyo-davranışsal beceriler de aramaktadır. Vicdanlı olmak da istihdam edilebilirlik açısından önemli bir kişisel özellik olarak ortaya çıkmaktadır (Rutkowski, 2015). Araştırmada yer alan ve istihdam için gerekli görülen beceriler literatür ile paralellik göstermektedir.

Araştırma, işe alımlarda yetkili yönetici görüşlerini içerdiğinden iş arayan kişilere de kendilerinden beklenilen istihdam becerilerini öğrenmeleri açısından yol gösterici olacaktır. Yöneticiler tarafından önem arz eden beceriler alt başlıklarla incelenmiş ve sonuçlara yer verilmiştir. Bu beceriler konusunda kendisini geliştiren kişilerin istihdam şanslarının artacağı söylenebilir.

KAYNAKLAR

Çalışkan, P. (2018). *İstihdam Edilebilirlik Becerileri, Meslek Lisesi Örnekleminde İletişim ve Empati Becerisinin Anlaşmazlık Çözümü, Müzakere ve Akran Arabulucuk Eğitimi ile Kazandırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Halis, S. (2016). *İşgören Temini Sürecinde Yetkinliklerin Önemine İlişkin Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kalay, M. (2010). *Mesleki ve Teknik eğitim Mezunlarının İstihdam Edilebilirlik Becerilerinin İşveren Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Mchugh, F. (1992). *İş Ahlakı*, İstanbul: TÜSİAD Yayınları.

Mercan, S. (2016). *Türkiye İş Kurumu Tarafından Uygulanan İşbaşı Eğitim Programlarının İstihdama Etkilerinin Değerlendirilmesi Ve Bu Alanda Yenilikçi Yaklaşımların Geliştirilmesinde Türkiye İş Kurumu'nun Rolü*. Uzmanlık Tezi, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı,Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara.

Özdoğan, A. (2010). *Yetkinlik Bazlı İşe Alım: Büyük Ölçekli İşletmelerde Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Rutkowski, J. J. (2015). Demand for skills:Main results of the Azerbaijan STEP Employer Survey. The WorldBank, 1–9. 25.05.2020 tarihinde https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/22508/Demand0for0ski0STEP0employer0survey.pdf?sequence=1&isAllowed=y adresinden alındı

Scans. (1991). What work requires of schools: A SCANS report for America 2000. In *America* (Vol.2008, Issue June 1991). 17.05.2020 tarihinde https://eric.ed.gov/?id=ED332054 adresinden alındı.

Türkiye İş Kurumu. (2011). *Dünden Bugüne*. İŞKUR Yayın Numarası:357, Ankara.

27.05.2020 tarihinde https://www.iskur.gov.tr/kurumsal-bilgi/yayinlar/ adresinden alındı.

Türkiye İş Kurumu. (2013). *Aktif İşgücü Hizmetleri Yönetmeliği*.

Ünal, F. (2001). *İstihdam Edilebilirlik Becerileri ve Bu Becerilerin Kazandırılmasına Yönelik Eğitsel Bir Model Önerisi*. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Yıldırım, K. (2014). Makroekonominin Kapsamı ve Temel Makroekonomik Değişkenler. (Editör: Yılmaz Kılıçaslan, Ethem Esen), *İktisada Giriş* ss.109, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, No:2566.

Yıldırım, T. (2019). *Öğrencilerin İstihdam Edilebilirlik ve Bilgi Okuryazarlığı Becerileri: Hacettepe Üniversitesi Örneği*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE İŞBAŞI EĞİTİM PROGRAMI SONRASI, İSTİHDAM EDİLEBİLİRLİK BECERİLERİNİN ANALİZİ

Esra BAĞCI
Gaziantep Üniversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı / İşletme
esbagci@gmail.com ORCID NO: 0000-0001-8222-6844

Mehmet AYTEKİN
Gaziantep Üniversitesi / İktisadi İdari Bilimler Fakültesi / İşletme
aytekin@gantep.edu.tr ORCID NO:0000-0001-5464-0677

Özet
Bu çalışmanın genel olarak amacı; işbaşı eğitim programı sonrasında yöneticilerin işe alım kararına etki eden istihdam edilebilirlik becerilerinin demografik özelliklere göre farklılık gösterip göstermediğinin analizidir. Bu kapsamda çalışma; Gaziantep ilinde faaliyet gösteren ve 2015-2020 yılları arasında işbaşı eğitim programını uygulayan, 150 işletmeye 2020 yılının Mart ve Eylül ayları arasında anket tekniği kullanılarak yapılmıştır. Araştırma hipotezleri, elde edilen veriler ile SPSS programı kullanılarak T ve F testleri ile analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda; işbaşı eğitim programı sonrası işe alımlarda aranan istihdam edilebilirlik becerilerinin; yönetici ve işletmelerin demografik özelliklerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İşbaşı Eğitim Programı, İstihdam Edilebilirlik Becerileri

ANALYSIS OF EMPLOYABILITY SKILLS AFTER ON-THE-JOB TRAINING PROGRAM ACCORDING TO DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS

Abstract
The general purpose of this study is; It is the analysis of whether the employability skills that affect the recruitment decision of managers differ according to demographic characteristics after the on-the-job training program. In this context, research; It was conducted by using survey technique between March and September 2020 for 150 enterprises operating in Gaziantep province and implementing the On-the-Job Training Program between 2015-2020. Research hypotheses were analyzed with the obtained data and T and F tests using the SPSS program. As a result of the analysis; employability skills required in recruitment after on-the-job training; There is a statistically significant difference according to the demographic characteristics of the managers and the enterprises.

Keywords: On-the-Job Training Program, Employability Skills

1. GİRİŞ

İşbaşı eğitim programı, Türkiye İş Kurumu'na kayıtlı işsizlerin yine kuruma kayıtlı işyerlerinde, daha önceden edindikleri teorik bilgileri uygulama yaparak pekiştirmelerini veya mesleki deneyim kazanmalarını sağlamak amacıyla işgücü piyasası araştırma sonuçları, iş ve meslek danışmanlarının işyeri ziyaretleri sırasında veya işsizlerle yapılan görüşmelerde tespit edilen ihtiyaçlar, işyerlerinden veya katılımcı adaylarından gelen talepler doğrultusunda yönetmeliğin ilgili hükümlerinde belirlenen şartlara uyulmak kaydıyla düzenlenebilir (Türkiye İş Kurumu, 2013:Md.45/1). Bireylerin öğrenmesi gereken bilgiler sürekli artmaktadır. Bilgi patlamasıyla bazı meslekler ortadan kalkarken, bazıları da sürekli eğitim almayı gerektirmektedir. Başlangıçta öğrenildiği şekliyle değişmeden devam eden meslek kalmamıştır. Bireylerin, gelişmeleri izleyip kendi yaşamlarında uyarlamalarını kolaylaştıracak bilgi, tutum ve becerilere sahip olması gerekmektedir (MEGEP, 2004:4). İşbaşı eğitim proğramları ile bireyler istihdam edilebilirlik becerilerini arttırabilmektedir.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) istihdam edilebilirlik kavramını; bireyin iş bulabilmesi, işini koruyabilmesi, işinde ilerleyebilmesi, değişime uyum sağlayabilmesi, işinden ayrılırsa başka bir iş bulabilmesi, yaşam döngüsünün farklı evrelerinde aktif olması olarak tanımlamaktadır (Çalışkan,

2018:9). İstihdam edilebilirlik kişinin kariyer planlaması ve performans geliştirilmesi gibi konuların ötesinde işe uygunluğunu da içeren bir alandır (Ünal, 2001:13).

Bireyin istihdam edilebilmek için mesleki bilgilerinin yanında çağın gerektirdiği bilgi ve becerilere de sahip olması gerekir. Tüm çalışma alanları için gereken bu niteliklere sahip olmayan bireyin istihdam edilebilmeleri mümkün olmamaktadır. İstihdama yönelik beceriler, mesleki ve teknik bilgilerden çok, tüm mesleklerde aranan ortak becerilerdir. Bu beceriler, kişinin işe girmesi, işinde başarılı olması, işinde ilerlemesi, kendini geliştirebilmesi için önemli olan becerilerdir. Organizasyonların ulusal ve uluslararası alanlarda rekabet edebilmeleri iş dünyasındaki değişikliklere hızlı uyum sağlamalarıyla mümkün olmaktadır. Bu uyum da nitelikli işgücü ile sağlanmaktadır. Tüm meslekler için geçerli olan istihdam edilebilirlik becerilerini aşağıdaki gibi gruplandırmak mümkündür;

- Temel beceriler,
- Düşünme becerileri,
- Kişisel nitelikler,
- Kaynakların kullanımı,
- Takım çalışması ve kişiler arası beceriler,
- Bilgiye ulaşma ve bilgiyi kullanma becerileri,
- Sistem ve teknoloji becerileri,
- Yabancı dil becerileri (Kalay, 2010:29)

Bu çalışmanın amacı; İŞKUR işbaşı eğitim programını uygulayan firmaların eğitim programı sonrasında işe alım kararına etki eden istihdam edilebilirlik becerilerinin işletme ve yöneticilerin demografik özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediğini tespit etmektir. Bu kapsamda çalışmada istihdam edilebilirlik becerileri; Gaziantep ilinde faaliyet gösteren ve işbaşı eğitim programını uygulayan işletme yöneticilerinden anket tekniği kullanılarak elde edilen veriler ile analiz edilmiştir.

2. MATERYAL VE METOD

Bu araştırma; Gaziantep ilinde faaliyet gösteren ve 2015-2020 yılları arasında İşbaşı Eğitim Programı'nı uygulayan işletmelere Mart-Eylül 2020 tarihleri arasında anket tekniği kullanılarak yapılmıştır. Anket formu Kalay'ın 2010 yılında yapmış olduğu çalışmasından yararlanılarak istihdam edilebilirlik becerileri ölçeğine;, 5'li likert tipinde (1=Kesinlikle katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 3=Orta, 4=Katılıyorum, 5=Kesinlikle katılıyorum) hazırlanılmıştır (Kalay,2010:84-87). Araştırmada kolayda örneklem tekniği kullanılmış ve 500 işletmeye anket formu gönderilmiştir. Bu kapsamda anket formlardan geri dönenlerden 150'si değerlendirmeye uygun görülmüş ve elde edilen bu veriler SPSS 23 istatistik programı ile analiz edilmiştir.

Çalışmada elde edilen verilerin analizlerinde hangi testlerin kullanılacağına karar vermek için değişkenlerin basıklık çarpıklık değerlerine bakılmış ve bu değerlerin – 2 ile + 2 arasında olduğu görülmüştür. Dolayısıyla çalışmada elde edilen verilerin normal dağılım gösterdiği ve örneklem sayısı 30'dan fazla olduğu için verilerin analizinde parametrik testler (T testi ve F testi) kullanılmıştır. Bu kapsamda çalışmada yapılan analizlerde aşağıdaki hipotezler test edilecektir.

H1: İşbaşı eğitim programı sonrası işe alımlarda aranan istihdam edilebilirlik becerileri yöneticilerin demografik özelliklerine göre farklılık göstermektedir.
H1.a: İşbaşı eğitim programı sonrası işe alımlarda aranan istihdam edilebilirlik becerileri yöneticilerin pozisyonlarına göre farklılık göstermektedir.
H1.b: İşbaşı eğitim programı sonrası işe alımlarda aranan istihdam edilebilirlik becerileri yöneticilerin cinsiyetlerine göre farklılık göstermektedir.
H1.c: İşbaşı eğitim programı sonrası işe alımlarda aranan istihdam edilebilirlik becerileri yöneticilerin eğitim düzeylerine göre farklılık göstermektedir.
H1.d: İşbaşı eğitim programı sonrası işe alımlarda aranan istihdam edilebilirlik becerileri yöneticilerin yaşlarına göre farklılık göstermektedir.

H2: İşbaşı eğitim programı sonrası işe alımlarda aranan istihdam edilebilirlik becerileri işletmelere göre farklılık göstermektedir.
H2.a: İşbaşı eğitim programı sonrası işe alımlarda aranan istihdam edilebilirlik becerileri sektörlere göre farklılık göstermektedir.
H2.b: İşbaşı eğitim programı sonrası işe alımlarda aranan istihdam edilebilirlik becerileri işletme büyüklüğüne göre farklılık göstermektedir**.**

3. BULGULAR

Araştırma kapsamındaki verilerin analizleri; demografik özelliklerden yöneticilerin pozisyonu, eğitim düzeyi, yaşı, cinsiyeti, işletme büyüklüğü ve faaliyette bulunduğu sektörüne göre yapılmış ve analizler sonucunda elde edilen bulgular aşağıda verilmiştir.

Tablo 1. Yöneticilerin Pozisyonlarına Göre Anova Testi

Değişkenler		Kareler Toplamı	df	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık
Temel Beceriler	Gruplar arası	1,140	4	,285	1,190	,318
	Gruplar içi	34,745	145	,240		
	Toplam	35,885	149			
Düşünme Becerileri	Gruplar arası	2,540	4	,635	1,622	,172
	Gruplar içi	56,768	145	,392		
	Toplam	59,308	149			
Kişisel Nitelikler	Gruplar arası	,274	4	,069	0,479	,751
	Gruplar içi	20,736	145	,143		
	Toplam	21,010	149			
Kaynakların Kullanımı Becerileri	Gruplar arası	1,029	4	,257	1,012	,404
	Gruplar içi	36,870	145	,254		
	Toplam	37,899	149			
Takım Çalışması	Gruplar arası	1,274	4	,318	1,123	,348
	Gruplar içi	41,112	145	,284		
	Toplam	42,386	149			
Bilgiyi Kullanma Becerileri	Gruplar arası	3,032	4	,758	1,490	,208
	Gruplar içi	73,754	145	,509		
	Toplam	76,786	149			
Sistem ve Teknoloji Becerileri	Gruplar arası	4,131	4	1,033	2,038	,092
	Gruplar içi	73,491	145	,507		
	Toplam	77,621	149			
Yabancı Dil Becerileri	Gruplar arası	10,875	4	2,719	2,868	,025
	Gruplar içi	137,466	145	,948		
	Toplam	148,341	149			

İşbaşı eğitim programı sonrası işe alımlarda etkili olan istihdam edilebilirlik becerilerinin yöneticilerin pozisyonuna göre farklılık gösterip göstermediği One Way Anova (F) Testi ile analiz edilmiştir. Tablo 1'de görüldüğü üzere araştırmaya katılan yöneticilerin sadece "Yabancı Dil Becerileri" değişkenine yönelik görüşlerinde %5 seviyesinde istatistiksel olarak anlamlı (p=0,025) bir fark bulunmaktadır. Farklılığın yönünü test edebilmek için varyanslar homojen olduğundan Tukey testi yapılmıştır. Tukey testi sonucunda; işletme sahibi ve birim müdürlerinin yabancı dil becerilerine ilişkin görüşlerinde farklılık olduğu ve bu farklılığın işletme sahipleri lehine olduğu tespit edilmiştir. Yani işletme sahipleri, işbaşı eğitim programı sonrası işe alımlarda yabancı dil becerilerini birim müdürlerine kıyasla daha çok önemsemektedir. Dolayısıyla araştırma kapsamında test edilen H1.a hipotezi desteklenmiştir.

Tablo 2. Yöneticilerin Eğitim Düzeylerine Göre Anova Testi

Değişkenler		Kareler Toplamı	df	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık
Temel Beceriler	Gruplar arası	,648	4	,162	,666	,616
	Gruplar içi	35,237	145	,243		
	Toplam	35,885	149			
Düşünme Becerileri	Gruplar arası	1,491	4	,373	,935	,445
	Gruplar içi	57,816	145	,399		
	Toplam	59,308	149			
Kişisel Nitelikler	Gruplar arası	1,190	4	,297	2,176	,075
	Gruplar içi	19,821	145	,137		
	Toplam	21,010	149			
Kaynakların Kulanımı Becerileri	Gruplar arası	,898	4	,225	,880	,478
	Gruplar içi	37,001	145	,255		
	Toplam	37,899	149			
Takım Çalışması	Gruplar arası	1,592	4	,398	1,414	,232
	Gruplar içi	40,794	145	,281		
	Toplam	42,386	149			
Bilgiyi Kullanma Becerileri	Gruplar arası	2,953	4	,738	1,450	,221
	Gruplar içi	73,833	145	,509		
	Toplam	76,786	149			
Sistem ve Teknoloji Becerileri	Gruplar arası	2,740	4	,685	1,327	,263
	Gruplar içi	74,881	145	,516		
	Toplam	77,621	149			
Yabancı Dil Becerileri	Gruplar arası	2,794	4	,699	,696	,596
	Gruplar içi	145,547	145	1,004		
	Toplam	148,341	149			

İşbaşı eğitim programı sonrası işe alımlarda aranan istihdam edilebilirlik becerilerinin yöneticilerin eğitim düzeylerine göre farklılık gösterip göstermediği test edilmiş ve Tablo 2'de sonuçlar verilmiştir. Tabloda görüldüğü üzere istihdam edilebilirlik becerileri yöneticilerin eğitim durumlarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık ($p>0,05$) göstermemektedir. Yani farklı eğitim düzeylerine sahip yöneticilerin işbaşı eğitim programı sonrası işe alımlarda istihdam edilebilirlik becerileri ilişkin görüşleri benzer düzeydedir. Dolayısıyla araştırma kapsamında test edilen H1.c hipotezi desteklenmemiştir.

Araştırma kapsamında işbaşı eğitim programı sonrası işe alımlarda aranan istihdam edilebilirlik becerilerinin yöneticilerin yaşlarına göre farklılık gösterip göstermediği test edilmiş ve sonuçlar Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3. Yöneticilerin Yaşlarına Göre Anova Testi

Değişkenler		Kareler Toplamı	df	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık
Temel Beceriler	Gruplar arası	2,200	5	,440	1,881	,101
	Gruplar içi	33,685	144	,234		
	Toplam	35,885	149			
Düşünme Becerileri	Gruplar arası	2,407	5	,481	1,218	,304
	Gruplar içi	56,901	144	,395		
	Toplam	59,308	149			
Kişisel Nitelikler	Gruplar arası	,218	5	,044	0,302	,911
	Gruplar içi	20,792	144	,144		
	Toplam	21,010	149			
Kaynakların Kullanımı Becerileri	Gruplar arası	,802	5	,160	0,622	,683
	Gruplar içi	37,098	144	,258		
	Toplam	37,899	149			
Takım Çalışması	Gruplar arası	1,112	5	,222	0,776	,569
	Gruplar içi	41,274	144	,287		
	Toplam	42,386	149			
Bilgiyi Kullanma Becerileri	Gruplar arası	,839	5	,168	0,318	,901
	Gruplar içi	75,947	144	,527		
	Toplam	76,786	149			
Sistem ve Teknoloji	Gruplar arası	3,619	5	,724	1,408	,225

Becerileri	Gruplar içi	74,002	144	,514		
	Toplam	77,621	149			
Yabancı Dil Becerileri	Gruplar arası	,572	5	,114	0,111	,990
	Gruplar içi	147,770	144	1,026		
	Toplam	148,341	149			

Tablo 3'de görüldüğü üzere istihdam edilebilirlik becerileri yöneticilerin yaşlarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık (p>0,05) göstermemektedir. Yani farklı yaş gruplarına sahip yöneticilerin işbaşı eğitim programı sonrası işe alımlarda istihdam edilebilirlik becerileri ilişkin görüşleri benzer düzeydedir. Dolayısıyla araştırma kapsamında test edilen H1.d hipotezi desteklenmemiştir.

Tablo 4. İşletmelerin Faaliyette Bulunduğu Sektörlere Göre Anova Testi

Değişkenler		Kareler Toplamı	df	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık
Temel Beceriler	Gruplar arası	3,404	5	,681	3,018	,011
	Gruplar içi	32,481	144	,226		
	Toplam	35,885	149			
Düşünme Becerileri	Gruplar arası	1,768	5	,354	0,885	,493
	Gruplar içi	57,540	144	,400		
	Toplam	59,308	149			
Kişisel Nitelikler	Gruplar arası	1,977	5	,395	2,992	,013
	Gruplar içi	19,033	144	,132		
	Toplam	21,010	149			
Kaynakların Kullanımı Becerileri	Gruplar arası	1,130	5	,226	0,885	,493
	Gruplar içi	36,769	144	,255		
	Toplam	37,899	149			
Takım Çalışması	Gruplar arası	1,774	5	,355	1,258	,286
	Gruplar içi	40,612	144	,282		
	Toplam	42,386	149			
Bilgiyi Kullanma Becerileri	Gruplar arası	1,112	5	,222	0,423	,832
	Gruplar içi	75,674	144	,526		
	Toplam	76,786	149			
Sistem ve Teknoloji Becerileri	Gruplar arası	2,159	5	,432	0,824	,535
	Gruplar içi	75,463	144	,524		
	Toplam	77,621	149			
Yabancı Dil Becerileri	Gruplar arası	5,665	5	1,133	1,144	,340
	Gruplar içi	142,676	144	,991		
	Toplam	148,341	149			

İşbaşı eğitim programı sonrası işe alımlarda aranan istihdam edilebilirlik becerilerinin işletmelerin sektörlerine göre bir farklılık gösterip göstermediği test edilmiş ve sonuçlar Tablo 4'te verilmiştir. Tabloda görüldüğü üzere sektörel farklılıklarına göre "Temel Beceriler (p=0,011)" ve "Kişisel Nitelikler (p=0,013)" değişkenleri %5 seviyesinde anlamlı farklılık göstermektedir. Temel Beceriler değişkeninde varyanslar homojen olduğu için Tukey Testi kullanılarak, Kişisel Nitelikler değişkende ise varyanslar homojen olmadığı için Games-Howell testi kullanılarak hangi gruplar arasında farklılıklar olduğu analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda; tekstil ve gıda sektörlerinde faaliyette bulunan işletmeler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği ve bu farklılığın gıda sektöründeki işletmeler lehine olduğu tespit edilmiştir. Yani araştırma kapsamında gıda sektöründe işe alımlarda "Temel Beceriler" değişkeni, tekstil sektörüne kıyasla daha önemli bulunmaktadır. Aynı şekilde kişisel nitelikler değişkenine ilişkin görüşlerde de tekstil ve gıda sektörlerindeki işletmeler arasında farklılık bulunduğu ve bu farklılığın yine gıda sektöründeki işletmeler lehine olduğu tespit edilmiştir. Yani araştırmaya katılan gıda sektöründe çalışan yöneticiler "Kişisel Nitelikleri" tekstil sektöründe çalışan yöneticilere göre daha önemli bulmaktadır. Dolayısıyla araştırma kapsamında test edilen H2.a hipotezi desteklenmiştir.

Tablo 5.Çalışan Sayısına Göre Anova Testi

Değişkenler		Kareler Toplamı	df	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık
Temel Beceriler	Gruplar arası	1,701	5	,340	1,433	,216
	Gruplar içi	34,184	144	,237		
	Toplam	35,885	149			
Düşünme Becerileri	Gruplar arası	5,299	5	1,060	2,825	,018
	Gruplar içi	54,009	144	,375		
	Toplam	59,308	149			
Kişisel Nitelikler	Gruplar arası	,630	5	,126	0,890	,490
	Gruplar içi	20,381	144	,142		
	Toplam	21,010	149			
Kaynakların Kullanımı Becerileri	Gruplar arası	1,156	5	,231	0,906	,479
	Gruplar içi	36,743	144	,255		
	Toplam	37,899	149			
Takım Çalışması	Gruplar arası	2,149	5	,430	1,538	,182
	Gruplar içi	40,237	144	,279		
	Toplam	42,386	149			
Bilgiyi Kullanma Becerileri	Gruplar arası	8,230	5	1,646	3,457	,006
	Gruplar içi	68,556	144	,476		
	Toplam	76,786	149			
Sistem ve Teknoloji Becerileri	Gruplar arası	7,057	5	1,411	2,880	,016
	Gruplar içi	70,564	144	,490		
	Toplam	77,621	149			
Yabancı Dil Becerileri	Gruplar arası	11,763	5	2,353	2,480	,035
	Gruplar içi	136,578	144	,948		
	Toplam	148,341	149			

Araştırmada işbaşı eğitim programı sonrası işe alımlarda aranan istihdam edilebilirlik becerilerinin işletme büyüklüğüne göre farklılık gösterip göstermediği test edilmiş ve sonuçlar Tablo 5'de verilmiştir. Tablo 5'de görüldüğü üzere işbaşı eğitim programı sonrası işe alımlarda aranan istihdam edilebilirlik becerileri açısından "Düşünme Becerileri", "Bilgiyi Kullanma Becerileri", "Sistem ve Teknoloji Becerileri" ve "Yabancı Dil Becerileri" işletme büyüklüğüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir ($p<0,05$). Gruplar arasında farklılıkların yönünü belirlemede; Düşünme Becerileri değişkeninde varyanslar homojen olmadığı için Games-Howell testi kullanılmış, "Bilgiyi Kullanma Becerileri", "Sistem ve Teknoloji Becerileri" ve "Yabancı Dil Becerileri"değişkenlerine ait varyanslar homojen olduğu için Tukey Testi kullanılarak analizler yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda; düşünme becerileri değişkeni çalışan sayısı "2-10" olan işletmeler ile çalışan sayısı; "50-99", "150-249", "250 ve üstü" olan işletmeler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir ($p<0,05$). Bu farklılık "2-10" çalışan sayısı olan işletmeler lehinedir. Bilgiyi kullanma becerileri çalışan sayısı "2-10" olan işletmeler ile çalışan sayısı "250 ve üstü" olan işletmeler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir ($p<0,05$). Bu farklılık çalışan sayısı "2-10" olan işletmeler lehinedir. Sistem ve teknoloji becerileri; çalışan sayısı "11-49" olan işletmeler ile çalışan sayısı "250 ve üstü" olan işletmeler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir ($p<0,05$). Bu farklılık çalışan sayısı "11-49" olan işletmeler lehinedir. Yabancı dil becerileri çalışan sayısı "11-49" olan işletmeler ile çalışan sayısı "250 ve üstü" olan işletmeler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir ($p<0,05$). Bu farklılık çalışan sayısı "11-49" olan işletmeler lehinedir. Dolayısıyla araştırma kapsamında test edilen H2.b hipotezi desteklenmiştir.

Tablo 6. Yöneticilerin Cinsiyetlerine Göre T Testi

Değişkenler		N	Ortalama	Standart Sapma	T	Anlamlılık
Temel Beceriler	Kadın	36	4,743	0,356	3,505	,001
	Erkek	114	4,476	0,511		
Düşünme Becerileri	Kadın	36	4,489	0,667	1,918	,057
	Erkek	114	4,260	0,612		
Kişisel Nitelikler	Kadın	36	4,843	0,369	1,437	,153
	Erkek	114	4,740	0,376		
Kaynakların Kullanımı Becerileri	Kadın	36	4,704	0,477	1,855	,066
	Erkek	114	4,526	0,507		
Takım Çalışması	Kadın	36	4,694	0,424	2,990	,004
	Erkek	114	4,433	0,550		
Bilgiyi Kullanma Becerileri	Kadın	36	4,454	0,643	1,523	,130
	Erkek	114	4,246	0,735		
Sistem ve Teknoloji Becerileri	Kadın	36	4,194	0,782	1,199	,232
	Erkek	114	4,029	0,701		
Yabancı Dil Becerileri	Kadın	36	3,407	1,113	0,250	,803
	Erkek	114	3,360	0,964		

Araştırmada işbaşı eğitim programı sonrası işe alımlarda aranan istihdam edilebilirlik becerilerinin yöneticilerin cinsiyetlerine göre farklılık gösterip göstermediğine yönelik yapılan T testi analizine ilişkin sonuçlar Tablo 6'da verilmiştir.Tablo 6'da görüldüğü üzere işbaşı eğitim programı sonrası işe alımlarda aranan istihdam edilebilirlik becerileri açısından "Temel Beceriler" ve "Takım Çalışması" değişkenlerine göre yönetici görüşleri cinsiyetlerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir. T testi sonuçları ve cinsiyet gruplarına ait ortalamalar birlikte değerlendirildiğinde kadın yöneticilere ait görüşlerin ortalamasının (4,743), erkek yöneticilere ait görüşlerin ortalamasından (4,476) fazla olmasından dolayı işe alımlarda kadın yöneticiler açısından "Temel Becerilerin" daha önemli olduğu söylenebilir. Kadın yöneticilerin işe alımlarda "Takım Çalışması" becerilerini de erkek yöneticilere kıyasla daha çok önemsedikleri söylenebilir (4,694). Dolayısıyla araştırma kapsamında test edilen H1.b hipotezi desteklenmiştir.

4.SONUÇLAR

Bu çalışmanın genel amacı; işbaşı eğitim programı sonrasında yöneticilerin işe alım kararına etki eden istihdam edilebilirlik becerilerinin analizidir. Bu kapsamda araştırma; Gaziantep ilinde faaliyet gösteren ve 2015-2020 yılları arasında İşbaşı Eğitim Programı'nı uygulayan, 150 işletmeye Mart-Eylül 2020 tarihleri arasında anket tekniği kullanılarak yapılmıştır. Araştırmada işbaşı eğitim programı sonrası işe alımlarda etkili olan istihdam edilebilirlik becerilerinin yöneticilerin pozisyonuna göre farklılık gösterip göstermediği analiz edildiğinde sadece "Yabancı Dil Becerileri" değişkenine yönelik görüşlerinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmaktadır. Bu fark ise; işletme sahibi ve birim müdürü pozisyonlarına göre farklılık göstermektedir. Bu farklılık işletme sahibi lehinedir. Yani işletme sahipleri işbaşı eğitim programı sonrası işe alımlarda yabancı dil becerilerini birim müdürüne kıyasla daha çok önemsemektedir. İşbaşı eğitim programı sonrası işe alımlarda aranan istihdam edilebilirlik becerilerinin yöneticilerin eğitim düzeylerine ve yaşlarına göre analiz edildiğinde farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

İşbaşı eğitim programı sonrası işe alımlarda aranan istihdam edilebilirlik becerileri sektörlere göre farklılık göstermektedir. Tekstil ve gıda sektörleri arasında "Temel Beceriler" ve "Kişisel Nitelikler" değişkenlerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır. Bu farklılık gıda sektörü lehinedir. Yani araştırmaya katılan gıda sektöründe çalışan yöneticiler "Temel Becerileri" ve "Kişisel Nitelikleri" tekstil sektöründe çalışan yöneticilere kıyasla daha önemli bulmaktadır.

İşbaşı eğitim programı sonrası işe alımlarda aranan istihdam edilebilirlik becerileri açısından "Düşünme Becerileri", "Bilgiyi Kullanma Becerileri", "Sistem ve Teknoloji Becerileri" ve "Yabancı Dil Becerileri" işletme büyüklüğüne göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir. Düşünme Becerileri, çalışan sayısı "2-10" olan işletmeler ile çalışan sayısı; "50-99", "150-249", "250 ve üstü" olan işletmeler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir Bu farklılık "2-

10” çalışan sayısı olan işletmeler lehinedir. Küçük ölçekli işletmeler, işbaşı eğitim programını daha çok idari işlerde, büro işlerinde çalışanlar için uyguladığından bu işletmeler için “Düşünme Becerileri” nin daha önemli olduğu söylenebilir. Bilgiyi Kullanma Becerileri, çalışan sayısı “2-10” olan işletmeler ile çalışan sayısı “250 ve üstü” olan işletmeler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir. Bu farklılık çalışan sayısı “2-10” olan işletmeler lehinedir. “Sistem ve Teknoloji Becerileri” ile “Yabancı Dil Becerileri" çalışan sayısı “11-49” olan işletmeler ile çalışan sayısı “250 ve üstü” olan işletmeler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir. Bu farklılık çalışan sayısı “11-49” olan işletmeler lehinedir. Çalışan sayısı “250 ve üstü” olan işletmeler genelde üretimde görevli mavi yakalı çalışanlar için işbaşı eğitim programını tercih ettikleri için bu çalışan grubunda sistem ve teknoloji becerileri ile yabancı dil becerilerini diğer işletmelere kıyasla daha az tercih etmektedirler. İşbaşı eğitim programı sonrası işe alımlarda aranan istihdam edilebilirlik becerilerinden “Temel Beceriler” ve “Takım Çalışması” yöneticilerin cinsiyetlerine göre analiz edildiğinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir. Kadın yöneticilerin işe alımlarda ”Temel Beceriler” ve “Takım Çalışması” becerilerini erkek yöneticilere kıyasla daha çok önemsedikleri söylenebilir.

KAYNAKLAR

Çalışkan, P. (2018). *İstihdam Edilebilirlik Becerileri, Meslek Lisesi Örnekleminde İletişim ve Empati Becerisinin Anlaşmazlık Çözümü, Müzakere ve Akran Arabulucuk Eğitimi ile Kazandırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Kalay, M. (2010). *Mesleki ve Teknik eğitim Mezunlarının İstihdam Edilebilirlik Becerilerinin İşveren Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

MEGEP. (2004). *Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi, Anahtar Beceriler Öğrenci Modülü I, MEGEP,*. MEGEP, Ankara.

Türkiye İş Kurumu. (2013). *Aktif İşgücü Hizmetleri Yönetmeliği*.

Ünal, F. (2001). *İstihdam Edilebilirlik Becerileri ve Bu Becerilerin Kazandırılmasına Yönelik Eğitsel Bir Model Önerisi*. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

21. YÜZYIL YETİŞKİN EĞİTİMİNDE UZAKTAN ÖĞRENME

Sevilay Şahin Eroğlu
Kocaeli Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü/ İngiliz Dili Eğitimi Programı
sevilayeroglu7887@gmail.com

Özet
Dünyadaki gelişen ve ilerleyen şartlar diğer pek çok alanda olduğu gibi eğitim ve öğrenim alanında da birçok değişimi zorunlu hale getirmiştir. Gelişen bilgi ve iletişim teknolojileri, hayat boyu eğitimin ışığında yetişkin eğitimi için uzaktan eğitim fırsatını sunmuştur. Bilginin altın çağını yaşadığı 21.yüzyılda, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler neticesinde eğitim dünyası yeni bir uzaktan eğitim çağının eşiğinde kendi öz dinamiklerini bulmaktadır. Bu çalışmada, 21. Yüzyıl gelişmeleri ışığı altında, yetişkin bireylerin eğitim hayatlarına devam etmede uzaktan öğrenim görmeye dönük tüm olumlu ve olumsuz yönelimlerini, onları uzaktan eğitimden uzaklaştıran sebepleri, uzaktan eğitimin yetişkin bireylere sunduğu fırsatları, Türkiye'deki uzaktan eğitim algısını, Türkiye'deki yetişkinlerin uzaktan eğitim seçme durumlarını ve Türk üniversitelerinin uzaktan eğitim faaliyetlerine bakışını genel hatları ile incelemek amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Uzaktan eğitim, yetişkin eğitimi, fırsat

DISTANCE LEARNING IN 21st CENTURY'S ADULT LEARNING

Abstract
Developing and advancing conditions in the world have made many changes in education and training compulsory as in many other fields. Developing information and communication technologies offered distance education opportunity for adult education in the light of lifelong education. In the 21st century, where knowledge is in its golden age, as a result of advances in information and communication technologies, the education world finds its own dynamics at the threshold of a new age of distance education. In this study, in the light of the 21st Century developments, it is aimed to investigate adults' all positive and negative tendencies to resume their educational life with distance education, the reasons that cause them off from distance education, opportunities offered by distance learning to adults, distance learning perception in Turkey, distance learning choice for adults in the case of Turkey and Turkish universities' perspectives of distance education activities in general terms.

Key Words: Distance education, adult education, opportunity

1. GİRİŞ

Teknolojideki ilerlemeler toplumun temel taşlarından olan eğitimi de doğrudan etkisi altında bırakmaktadır. Teknolojideki bu ilerlemeler sayesinde bilgiye erişme, bilgiyi işleme ve bilgiyi aktarma çok hızlı bir şekilde gerçekleşebilmektedir. Bu hızlı bilgi çağında mesafe ve uzaklık mefhumları da anlamını kaybetmektedir. Bilginin altın çağını yaşadığı 21.yüzyılda, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler neticesinde eğitim dünyası yeni bir uzaktan eğitim çağının eşiğinde kendi öz dinamiklerini bulmaktadır. Fırsat eşitliğini ilke edinen eğitim sistemi bilgi ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler sebebiyle, yaş, öğrenim düzeyi, çalışma koşulları, ailevi sorumluluklar, coğrafi konum, sağlık koşulları, ilgi ve yetenekler gibi çok farklı nedenlerden dolayı örgün eğitim engeline takılmış yetişkin bireylere zamandan ve mekandan bağımsız uzaktan eğitim fırsatı sunmaktadır. Geleneksel eğitim çevrelerinden birçok açıdan daha uygun ve etkili fırsatlar sunan, ayrıca yarım kalan öğrenim hayatlarına devam etme olanağı sağlayan uzaktan eğitim yardımıyla yetişkin bireyler, içinde bulundukları farklı dezavantajlı durumları avantaja dönüştürerek çok çeşitli alanlarda eğitim hayatlarını sürdürebilmektedirler. Bu çalışmada, 21. Yüzyıl gelişmeleri ışığı altında, yetişkin bireylerin eğitim hayatlarına devam etmede uzaktan öğrenim görmeye dönük tüm olumlu ve olumsuz yönelimlerini, onları uzaktan eğitimden uzaklaştıran sebepleri, uzaktan eğitimin yetişkin bireylere sunduğu fırsatları, Türkiye'deki uzaktan eğitim algısını, Türkiye'deki yetişkinlerin uzaktan eğitim seçme durumlarını ve Türk üniversitelerinin uzaktan eğitim faaliyetlerine bakışını genel hatları ile incelemek amaçlanmıştır.

2. LİTERATÜR BİLGİSİ

2.1 Öğrenmenin Tarihi

Öğrenme insan tarihi kadar eskidir. Keskin bir merak ve öğrenme kapasitesi aslında insan olmanın ne anlama geldiğinin bu açıdan en karakteristik özelliklerindendir. İnsanoğlu, doğumundan itibaren ölümüne kadar olan süreç boyunca öğrenme ihtiyacı hissetmektedir. Genelde sadece belirli bir erken yaş grubuna, çocukluk ve gençlik yıllarına sınırlandırılmış eğitim-öğretim faaliyetleri yürütülebileceği kanısı, insanın tüm yaşamı boyunca bu öğrenme ihtiyacının devam ettiği gerçeğinin fark edilmesiyle değişmiştir. Bu değişim, hayat boyu öğrenme (lifelong learning) kavramını ortaya çıkarmıştır.

2.2 Hayat Boyu Öğrenme ve Kapsamı

Hayat boyu öğrenme, her türlü bilgi, beceri, ilgi, yetenek ve niteliğin doğumdan ölüme kadar olan süreçte kazanılması ve daha ileri düzeylere taşınabilmesidir. Okul öncesi, ortaöğretim ve üniversite kurumları gibi F*ormal* eğitimin (örgün) sınırlarının dışına çıkan ve her türlü *non-formal* (yaygın), *in-formal* (algın) eğitim şekillerini kapsayan yaşam boyu öğrenme, bilgilerin ve becerilerin güncellenmesini, tazelenmesini sağlayarak insanların bilgi toplumuna adaptasyonunu sağlar (Candy, 2002). Kısacası hayat boyu öğrenme, örgün, yaygın ve algın dahil tüm eğitim etkinliklerini kapsayan okul ve üniversitelerin yanı sıra, işte, evde yani insanın olduğu tüm mekanlarda gerçekleşebilen; mekan, zaman, yaş, eğitim kademesi gibi her türlü sınırlamayı ortadan kaldıran geniş bir terimdir (Güleç, Çelik, Demirhan, 2012). Bu kavram içerisinde örgün eğitimin dışına çıkmış, yaş olarak, fiziksel ve psikolojik açıdan olgunlaşmış yetişkin bireyler karşımıza çıkmaktadır.

2.3 Yetişkin ve Eğitimi

Yetişkin terimini, zorunlu öğrenimin dışına çıkmış, olgunlaşmış, yerinde ve uygun davranışlar sergileyebilen ve bağımsız hareket edebilen bir kişi olarak tanımlamak mümkündür (Özvarış, 2001). Hayat boyu eğitim çerçevesinde yetişkin eğitimi "içeriği, düzeyi ve yöntemi ne olursa olsun, ait oldukları toplumda yetişkin sayılan kimselerin, sahip oldukları yetenekleri geliştirmek, bilgileri genişletmek, mesleki ve teknik niteliklerini ilerletmek ya da bu niteliklere yeni bir yön vermek ve bir yandan kişisel gelişmelerini gerçekleştirmek, öte yandan dengeli ve bağımsız biçimde sosyal, ekonomik ve kültürel gelişmeye katılmak için tutum ve davranışlarında değişiklikler yaratmak üzere yararlandıkları eğitim süreçlerinin tümü" anlamına gelmektedir (Kocabatmaz, 2019). Ekonomik ve Kültürel Kalkınma Örgütü (OECD) yetişkin eğitiminden bahsederken geniş bir perspektif çizmektedir. Buna göre; öğrenme süreçleri her zaman konu, eğitim çevresi ve bireysel katılımın süreçte meydana getirdiği deneyimler arasındaki etkileşimlerin sonucu olarak gerçekleşmektedir. Hazırlanan bu öğrenme süreçlerini, örgün eğitim basamaklarını tamamlamış ve artık bu basamakların dışında olan, iş ve meslek sahibi ya da işsiz yetişkinlerin hayatlarının herhangi bir döneminde çeşitli zorunluluk faktörlerinden dolayı veya tamamen ilgileri doğrultusunda talep ettikleri, birkaç gün ya da yıl sürebilen program ve etkinliklerin tamamı yetişkin eğitimini oluşturmaktadır. Bu eğitimler mesleki eğitim, ilgi ve hobilere yönelik eğitim, meslek edindirmeye yönelik eğitim, yarım kalan öğrenim hayatının temadisine yönelik eğitim ya da yükseköğretim görmeye yönelik eğitim gibi çeşitli programlardan oluşmaktadır (OECD, 2001).

2.4 Yetişkin Eğitiminde Uzaktan Eğitimin Doğuşu ve Tarihi

Hayat boyu öğrenme ışığında yetişkin eğitimine bakıldığında ortaya çıktığı 20.yüzyıldan günümüz 21. yüzyılına kadar, bireylerin örgün eğitimden sonra öğrenim görmesini gerektiren ana güdüleyici sebepler olarak yeni teknolojilerin etkisi, globalleşme, değişen çalışma şartları, aile ve toplum ilişkileri ve mevcut bilgideki patlama karşımıza çıkmaktadır (Candy, 2002). Bu teknolojik, politik, jeopolitik, ekonomik ve sosyolojik değişmeler ihtiyaç duyulan 21. yüzyıl insan profilini değiştirmiştir. Büyük resme bakıldığında bu değişen dinamiklerin yetişkin eğitimine etkilerini iyi incelemek gerekmektedir. Bu değişmeye neden olan faktörlerden özellikle globalleşme, küresel ekonomi, bilişim teknolojisindeki gelişmeler ve yeni iş pazarları ihtiyaç duyulan insan prototipinin değişimini mecbur kılmıştır. Bu prototip, hayat boyu öğrenme zeminindeki yetişkin eğitimini teknoloji, bilgi ve medya okuryazarlığı, kendi kendine öğrenme, dijital vatandaşlık, yabancı dil bilme, değişim ve dönüşüme esneklik gösterebilme ve uyum sağlayabilme, güncellenen bilgiyi takip edebilme bağlamında biçimlendirmektedir. Uluslararası çapta düşünüldüğünde öğrenci sayısına ek olarak öğrenen özellikleri açısından cinsiyet, yaş, kültür, dil, meslek, eğitim düzeyi ve öğrenim ihtiyaçları da potansiyel olarak

artmakta ve çeşitlenmektedir. Mevcut yerleşik öğretim kurumları bu ihtiyacı karşılamakta eksik kalmakta ve uzaktan eğitime duyulan gereklilik yerel, ulusal ve global çapta hızla artmaktadır (Fırat, 2016). Bilgi çağının yaşandığı 21. yüzyılda iletişim, bütün toplumlar için her alanda kaçınılmaz bir hale gelmiştir. Global iletişim, uluslararası üreticiliğin, ticaretin, eğitimin, bilimsel araştırmaların, yazılı, sözlü, görsel haberleşme ve medyanın odak noktası haline gelmiştir. Bütün bu gelişmeler eğitimcilere ve öğrencilere uzaktan eğitim fırsatını doğurmuştur (İşman, 2011).

Yapılan araştırmalar yetişkin eğitiminin kökeninin Denizciler Birliği eğitimleri (1776), Notingham Yetişkin Okulu (1798), Mekanik Enstitüsü (1823), Çalışan İnsanlar Koleji'nin (1854) gerçekleştirdiği yetişkin eğitimleri ile İngiltere ve Sanayi Devrimi'ne kadar dayandığını göstermektedir (Aybek, 2017). Yine yetişkin eğitimi kapsamında düşünülecek olunursa, ilk olarak 1728'de posta yoluyla başlatılan uzaktan eğitim, günümüzde yazılı, sesli ve görüntülü olarak bütün dünyadan her yaş, kademe, türdeki öğrenci ve öğretmeni çeşitli eğitim-öğretim platformlarında buluşturmaktadır. Eğitimin küreselleşmesiyle, örneğin Türkiye'de yaşayan bir üniversite mezunu öğrenci, uzaktan eğitim vasıtasıyla İngiltere'de yüksek lisans ve doktora eğitimi alabilme fırsatına sahip olmaktadır. Günümüzde kitlesel ders görmek ve sertifika ve diplomasını almaya hak kazanmak oldukça yaygın bir hale gelmiştir. Örneğin Pappano (2012) 2012 yılını "MOOC-Massive Open Online Courses'ın yılı (Kitlesel Çevrimiçi Açık Dersler'in yılı)" olarak ifade etmiştir.

2.5 Yetişkinlerde Uzaktan Eğitim İhtiyacının Doğuşunu Tetikleyen Olumlu ve Olumsuz Nedenler

Bu sürecin başına bakıldığında uzaktan eğitim öncelikli olarak bireysel, ekonomik ya da sosyal herhangi bir sebepten dolayı eğitimini yarıda bırakmış ve devam etmek isteyen, ailevi yükümlülüklerinden veya hastalık gibi sebeplerden dolayı örgün, yerel eğitim kurumlarına devam edemeyen kişilere yönelik olarak tasarlanmıştır. Bu bireylere tamamen fırsat eşitliliği sağlamak ve bulundukları dezavantajlı pozisyonda bireyselleştirilmiş bir eğitim sağlayarak eğitimi kitleleştirme hedefiyle yola çıkılmıştır. İngiltere'deki Open University ve Türkiye'deki Açık Öğretim Fakültesi'nin radyo ve televizyon dersleri fırsat eşitliği sağlamak ve eğitimi kitleleştirmek amacıyla kurulduklarından bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Refah devleti ve ulus devleti anlayışının yerini 1970'lerde globalleşmeyle birlikte küresel ekonomi almıştır. Küresel ekonominin sonuçları üniversitelerin eğitim sistemlerine de yansımıştır. Bir kültür taşıyıcısı olan üniversiteler neo-liberal ekonominin ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin etkileri altında kalmıştır. Özellikle 1990'lı yıllarda Avrupa Birliği'nin Bologna Deklerasyonu ile 'Multiversite' kavramı altında üniversiteler küresel olarak bir dönüşüm sürecine girmiştir. Üniversiteler kültür taşıyıcılığı misyonundan üretim aşamasının bir tür yürütücüsü haline gelmiştir. Bir kar merkezi görevini üstlenen üniversiteler, uzaktan öğretim ürünleri için bir merkez haline gelmiştir. Üniversiteler gelişen teknoloji ile uzaktan eğitimi kullanarak uluslararası çapta mali kaynak elde etmişlerdir (Çelik, 2016). Çelik, uzaktan eğitimde küreselleşme ile birlikte özellikle yetişkin eğitimiyle entegrasyonu sonucu mesleki gelişim, kişisel gelişim, kariyer edinme, bilgi toplumu, üniversite-sanayi-toplum işbirliği, akreditasyon kavramlarının önemli bir yer tuttuğuna değinmiştir. Türkiye, bu bağlamda Avrupa Birliği (AB) ülkeleri ile karşılaştırıldığında, Bilgi ve İletişim Teknolojileri'ne yaptığı yatırımda 25 AB ülkesinden daha geride bulunmaktadır. Globalleşen dünyada, Türkiye'de açık ve uzaktan eğitime yapılacak yatırımlarla bilgi toplumu, bilgi okuryazarlığı ve hayat boyu öğrenmenin genele yayılması sağlanacak böylece insan sermayesinin niteliği de artırılmış olunacaktır (Berberoğlu, 2010).

Uzaktan eğitimin tarihsel ve alan yazınsal gelişimi incelendiğinde, her ne kadar son yıllarda farklılık göstermekte olsa da, yetişkin eğitimi ile hep sıkı bir ilişki içerisinde olduğu görülmektedir. Uzaktan eğitim öğrencilerini genellikle hayat şartları, gelişimi veya deneyimi sonucu çoklu roller üstlenmek zorunda olan (tam zamanlı işçi, eş, anne-baba, ailenin geçimini tedarik eden kişi, özellikle iş dünyası için yeni pratik dil öğrenme zorunluluğu olan kişi vb.) bireyler oluşturmaktadır (Wallece, 1996). Öğrencinin ne zaman ve nerede öğreneceği açısından esneklik sunan uzaktan eğitim, özellikle yarı zamanlı bir üniversite eğitimi takip etmesi gereken, üniversiteden uzakta ikamet eden veya tam zamanlı çalışan bireylere avantaj sunmaktadır. Cross (aktaran Wallece, 1996) yetişkinlerin kampüs eğitimine devam edememe nedenlerini üç grupta incelemiştir: durumsal engeller, kurumsal engeller ve duygusal engeller. Yetişkinin çalışma ve aile hayatının gerektirdiği yükümlülüklerden doğan

beklentilere cevap verme zorunluluğu, yetişkin öğrenciyi bulunduğu yere bağlayan ve zaman çakışmasına neden olan en önemli durumsal sebepler olarak ortaya çıkmaktadır. Fiziksel engelli olma durumu da bazı yetişkin öğrenciler açısından durumsal bariyer oluşturmaktadır. Yetişkinleri uzaktan eğitime yönlendiren en güçlü nedenler durumsal engellemelerdir. Kurumsal engellemelere bakıldığı zaman, yetişkin çalışanların iş yerlerine ait örgütsel, esnek olmayan politika ve prosedürler, 'red tape' olarak adlandırılan resmi formaliteler, bürokratik işlemler ve kırtasiyecilik faaliyetleri, eğitimsel faaliyetlere yetersiz destek ve uygun olmayan ders saatleri sıralanabilir. Duygusal engellemeler yetişkinin kendisine (özgüven) ve öğrenmeye (başaramama korkusu) ait geliştirdiği psikolojik davranışlardır. Genel olarak bakıldığında kadınların bu duygusal engellemeler ve durumsal engellemelerden daha çok etkilendiği görülmüştür (Grace, 1994; akt. Wallece, 1996). Yetişkinleri uzaktan eğitime iten bu olumsuz nedenlerden ziyade, onları uzaktan eğitime yönlendiren de birçok olumlu neden vardır. Öğrencinin kendi öğrenme hızında eğitim alabilmesi, istenilen zamanda eğitim görebilmesi, evden çalışma fırsatları, tercih edilebilen etkileşim türleri ve öğretim tarzını belirleyebilme olumlu nedenler arasında sıralanabilir (Wallece, 1996). Tüm bu bilgiler ışığında başarılı yetişkin bir uzaktan eğitim öğrencisinin genel karakteristik özelliklerine bakıldığında, öğretilen materyale karşı ilgili, kendi kendini motive edebilen, eleştirel düşünebilen, aileden destek gören, bağımsız ve öz yönelimli öğrenen, olumlu ve zamanında geri bildirimde bulunan, düzenli, bilgisayar kullanımında pratik bilgiye sahip, kendi öğrenim sorumluluğunu alabilen bireylerden oluştukları gözlemlenmiştir (Irizarry, 2002; akt. Rovai ve Jordan,2004). Bu faktörlerdeki herhangi bir olumsuzluk da yetişkin bireylerin uzaktan öğrenmedeki muhtemel eksikliklerini açıklayabilecektir.

2.6 Yetişkinlerin Uzaktan Eğitime Katılmaktan Alıkoyan Faktörler

Yetişkinleri uzaktan eğitim almalarını kolaylaştıran bu olumlu faktörlerin ve örgün bir eğitim binasına devamlarını imkansız kılan ve uzaktan eğitim almaya sevk eden olumsuz faktörlerin yanında, onları uzaktan eğitimden uzaklaştıran, uzaktan eğitim alma noktasında gönülsüz olmalarına neden olan bazı engeller de vardır. Bazı yetişkinler öğretmenin yüz ifadelerini, jest, mimiklerini ve ses tonlamasındaki farklılıkları görüp hissetmek isteyebilir. Her ne kadar sesli, görüntülü de olsa uzaktan eğitim, bazı yetişkin öğrenciler için eğitimcinin eğitim-öğretim ortamında fiziken olmaması bir handikaptır. Geleneksel eğitim-öğretim süreçlerine alışkın ve zorunlu okul kademelerinden sonra öğrenme sürecine uzun bir ara vermiş, tekrar öğrenim görmek isteyen yetişkin bireylerin, uzaktan eğitim fikrine ve bu eğitimi fiili olarak aynı fiziki ortamda yüz yüze gerçekleşmeksizin alacakları düşüncesi yetişkinleri uzaktan eğitime karşı mesafeli durmalarına ve uzaktan eğitimin yararını sorgulamaya sevk etmektedir. Öğrenci ve öğretmen arasında direk bir iletişim olmaması bazı yetişkin öğrencilerde bir takım öğrenme problemlerine yol açabilmektedir. Uzaktan eğitimde direk iletişimin yoksunluğu, yetişkin bireyin yalnızlık ve çaresizlik hissetmesine ve öğrenci topluluğundan uzaklaşmasına neden olabilmektedir (Pozdnyakova, Pozdnyakov, 2017). Yabancılaşma ve izolasyon, yani sosyal olarak bir varlık gösteremeyerek öğrenci topluluğundan uzaklaşma, uzaktan eğitimde yetişkin bireyler açısından bir başka engeldir (Isaac, 2009). Ancak, yapılan bir araştırma göstermiştir ki, yüksek ve güçlü bir topluluk hissine ve bağlılığına sahip yetişkin öğrencilerin, çevrimiçi öğrenme ortamlarında sınıf topluluğu hissiyatı ve bu topluluğa bağımlılığı yüksek olmaktadır (Ergün ve Kurnaz, 2017). Yine başka bir çalışmada yüksek sosyal varlık algısına sahip öğrencilerin, uzaktan öğrenme süreçlerinden ve bu eğitimi sağlayan eğitmenlerden memnuniyet algılarının da yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Bu bağlamda yetişkin bireyin sahip olduğu güçlü sosyal varlık algısı sadece yetişkin bireylerin öğrenim çıktılarını değil, ayrıca öğrenciyi, muhtemelen eğitimciyi ve eğitimden duyulan memnuniyeti de etkilemektedir (Richardson ve Swan, 2003). Aragon'un (2003) Sosyal Varlık Teorisi'nde belirttiği gibi öğretmenin ve diğer ders arkadaşlarının yanında sınıfta olmak, onlarla yüz iletişim kurup ders dinlemek, sosyal bir varlık olarak bazı yetişkin öğrencilere kendini rahat hissettirir ve öğrenme sürecini kolaylaştırır. Bazen bir laboratuvar dersi gibi uygulamaya dönük bir ders içeriğini de aynı şekilde uzaktan eğitim yoluyla almak, online eğitimin uygulamadan uzak doğasından dolayı yetişkinin öğrenmesinde bir engel teşkil edebilmektedir. Yetişkin öğrencilerin uzaktan eğitimde başarılı olamayacaklarına dair endişeleri, verilen ödevleri, sorumlulukları yerine getiremeyeceğine dair korkuları, uzaktan eğitim deneyiminin olmamasının getireceği özgüven eksikliği, özellikle de teknik sorunlarla alakalı olarak yeni durumlarda beceri gösteremeyeceğine dair korkuları bu süreçte yaşadıkları problemlerden bazılarıdır (Pozdnyakova, Pozdnyakov, 2017). Ayrıca evde ve işte yüklendikleri sorumlulukları gereği aileden ve işverenden yeterli desteği alamaması, buna bağlı olarak

da eğitime ve beraberinde getirdiği çalışma düzenine zaman ayıramayacağından dolayı hissedilen mutsuzluk, ve başladıkları eğitimin ev hayatı ve iş dünyalarına dair bu kadar sorumluluk karşısında yersiz ve gereksiz olduğu düşüncesi, aldıkları eğitim şekli uzaktan bile olsa caydırıcı faktörler arasına girmektedir (Pozdnyakova, Pozdnyakov, 2017). Uzaktan eğitimin özel eğitimler kapsamında verildiği eğitimlerde ücretleri yetişkin öğrenciler tarafından yüksek bulunabilmektedir. Sektörün küreselleşmesi ve neo-liberal politikaların etkisi altında kalmasıyla uzaktan eğitim kapsamında hazırlanan uzaktan eğitim özel kurs programları değişen oran ve miktarlarda belirli ücrete tabi olabilmektedir. Bunun yanı sıra, teknoloji ile arası iyi olmayan, uzaktan eğitim uygulamalarını ve bunun gerektirdiği işlemleri gerçekleştirmekte zorlanan yetişkinler için de online eğitimlere katılmak zor olmakta ve uzaktan eğitim bu yetişkinlerde bir bariyer oluşturmaktadır (Isaac, 2009). Özellikle kadınlar bilgisayar teknolojilerini kullanımda yeterli seviyede olmadıklarını düşündüklerinden bu anlamda korkularını ifade etmektedirler (Pozdnyakova, Pozdnyakov, 2017). Yapılan bir araştırma, her ne kadar bilgisayar eğitimi kursuna katılma oranları yüksek olsa da, özellikle ev hanımlarının bilgisayar kullanabilmeye dair olumlu tutumlarının oldukça düşük olduğu ve bu konuda özgüven eksikliği yaşadıklarını ortaya koymuştur (Yapıcı, 2010). Yetişkin öğrencilerin üniversiteleri genç topluluklara ait olarak görmeleri de üniversitelerin sağladıkları uzaktan eğitime kaygıyla ve stresle bakmalarına sebebiyet vermektedir. Bununla birlikte, uzaktan eğitimde, yetişkinler ve diğer öğrenciler ne yüz yüze gelmekte ne de bir bağlantı oluşturmak zorunda kalmaktadırlar.

2.7 Uzaktan Eğitimde Kurumsal Engeller, Olumsuzluklar ve Aksaklıklar

Sadece uzaktan eğitimi alan yetişkinler açısından değil, uzaktan eğitimi veren fakülteler ve öğretim elemanları için de uzaktan eğitim faaliyetlerinde bazı engeller ve olumsuzluklar mevcuttur. Bu olumsuzluk ve sorunlar kurumsal engeller olarak değerlendirilmektedir. Tıpkı öğrencilerde olduğu gibi üniversitelerin de içinde yaşamakta olunan hızla değişmekte olan çağın gereğine uygun olmayan teknolojik altyapıları ve bu altyapıların iyileştirilmesi meselesinin yavaş ele alınması veya ihmali en büyük sorun olarak değerlendirilmektedir. Akgün, Güleç ve Topal'ın (2013) yürüttüğü nitel bir araştırmada, bu görüşü destekler biçimde, en büyük problemin teknik altyapıya bağlı aksaklıklar olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, yine aynı çalışmada uzaktan eğitim gören yetişkin bireyler, eğitim materyallerinin çeşitliliğinin az ve videoların da tekdüze olduğunu belirtmişlerdir. Fakülte kendi içinde iyi bir akademik içeriğe sahip dahi olsa bu içeriğin uzaktan eğitime dönüştürülme, planlanma, programlanma, uygulanma ve değerlendirilme süreçlerinde çok başarılı olmayabilmektedir. Uzaktan eğitimi gerçekleştiren öğretim elemanlarının verdikleri eğitimin geçerliliği açısından değerini sorgulaması ve örgün eğitimle karşılaştırdıklarında geçerli, olması gereken bir eğitim verdikleri duygusundan yoksun olmaları bir başka engel türüdür (Zirkle, Norris, Winegardner, Frustaci, 2006). Öğretim elemanları, ayrıca, hiç yüz yüze görüşmedikleri yetişkin öğrencilerin bilgi kapasitelerinin doğru tahmininde de büyük zorluklar yaşamaktadırlar (Pozdnyakova, Pozdnyakov, 2016). Uzaktan eğitimde derse katılım zorunluluğu çok katı olmadığından akademisyenler, öğrencilerinin duygu durumlarını gözlemleme, kaygılarını görme ve giderme gibi bir yardımları olamamaktadır.

3.SONUÇ VE TARTIŞMA

21. yüzyıl eğitimin ana akımını oluşturan ve bu anlamda ilerleyen zamanlar için de bir nevi gelecekteki gelişmelerin belirleyicisi olan uzaktan eğitim bu tür olumsuzlukların ve engellemelerin eline bırakılıp terk edilmemelidir. Yetişkin eğitimi gerçekleştirilirken uzaktan eğitimdeki bu olumsuzluklara, engellere, bariyerlere karşı getirilebilecek belli başlı çözümler ve iyileştirmeler mevcuttur. Örgütsel engellemeler açısından bakıldığında uzaktan eğitim kurs ücretlerin düşürülmesi, maddi yardım ve esnek ödeme planı sağlanması ilk başta gelmektedir. İkinci olarak enstitüler yetişkin öğrenciler için iş bulma fırsatlarına ve tekliflerine ait güncel yönelimlere göre uzaktan eğitim kursları açmalıdır. Açılan kurslar, iş hayatındaki yetişkinlerin katılabileceği zaman aralıklarında ve yoğunluğunda olmalıdır(Isaac, 2009). Uzaktan eğitimde teknolojiyi ve sistemi kullanmakta zorlanan yetişkinlere ilk olarak sistem tanıtılmalı, teknoloji kullanımı desteklenmelidir. Ayrıca uzaktan eğitim sistemine direnç gösteren, verilen dersin uygulamaya dönük doğasından dolayı faydasız olacağına inanan ve sistemi kullanmakta gönülsüz olan eğitmenlere, düzenlenecek eğitime hazırlık çalışmaları ve alınacak tedbirlerle kurumdaki entelektüel isteksizlik kırılmalıdır. Eğiticiler, yetişkin öğrencilerine ve onların deneyimlerine saygı göstermeli ve değer vermelidir. Katılımcı ve motive edici bir uzaktan eğitim ortamı yaratılmalıdır. Bir amaca, hedefe dönük eğitim yapılmalıdır. Çok fazla bilgi yüklemesi

yapmak yerine, sosyal iletişimi de artıracak gerçek yaşam içeriklerine odaklanmalıdır. Kısacası eğitmenler, yetişkinlerin uzaktan eğitim esnasında karşılaşabilecekleri problemleri öngörmeli ve bunların ortadan kaldırılmasında etkin rol almalıdır (Isaac, 2009).

Yetişkinlerin eğitimindeki bu olumlu ve olumsuz faktörler hakkında tüm bu bilgiler ışığında, 21. Yüzyıl paradigması öngörülüp yükseköğretim kuruluşlarının acil önlemler alması gerekmektedir. Global ekonominin değişmesi ve acı çekmesi, yükseköğretim görmenin maliyetinin enflasyondan daha hızlı artması, diploma sahibi olmanın artık eskisi kadar değerli olmaması, bilginin içeriklerine her yerden ulaşılabilmesi, gelişen dünyada rekabetin kızışması gibi faktörler 20. Yüzyıl üniversite paradigmasını kökten yıkmıştır. Yazarların da dediği gibi bir çığ gelmektedir ve eğer yerinde, zamanında ve kapsayıcı bir takım önlemler alınmazsa, kalıcı görülen üniversite binaları bile 21. Yüzyıl dönüşümün altında kalacaktır (Barber, Donnelly, Rizvi, 2013).

21. yüzyıl yetişkin eğitimi paradigmaları rehberliğinde uzaktan eğitime yön verilirken en başta bu çağın yetişkin öğrenci becerileri göz önüne alınmalıdır. 21. yüzyıl yetişkin bireylerin öğrenme becerileri bilgi ve yenilik kuşağı, dijital okuryazarlık ve kariyer ve hayat becerileri başlıkları altında incelenebilir. Bilgiye ulaşma ve bilgiyi yapılandırmanın öneminden dolayı bilgi ve yenilik kuşağı; bilgiye duyulan merak, medya araçlarını kullanımda akıcılık, teknoloji ile yapılandırılmış öğrenme becerilerinden dolayı dijital okuryazarlık; meslek hayatına hazırlık, meslek hayatının bir parçası olan kariyer planları ve kişisel gelişime verilen önemden dolayı kariyer ve hayat becerileri uzaktan eğitimin bel kemiğini oluşturmaktadır (Göksun ve Kurt, 2017). Uzaktan eğitim gören Türk öğrencilerin internet tabanlı öğrenmeye karşı tutumlarının ölçüldüğü bir araştırmada, uzaktan eğitimi tercih eden öğrencilerin demografik karakterleri ortaya konulmuştur. Buna göre, erkek öğrenciler kadın öğrencilere göre uzaktan eğitime karşı daha olumlu tutum geliştirmişlerdir. Ayrıca, evli öğrenciler, çocuk sahibi öğrenciler ve çalışan öğrenciler, işsiz, bekar ve çocuksuz yetişkin öğrencilere göre daha pozitif tutumlar göstermektedir. Yaş ortalaması açısından bakıldığında, 26 yaş üstündeki öğrencilerin, bu yaş altındakilere göre daha pozitif tutumlar içinde oldukları saptanmıştır (Tekinaslan, 2008). Yetişkin bireylerin uzaktan öğrenmeye karşı tutumları ve öğrenme becerileri dikkate alınarak gerçekleştirilecek bir eğitim eyleminin başarıya ulaşma derecesi çok daha yüksek olması beklenecektir.

Türkiye'de uzaktan yetişkin eğitimi çoğunlukla üniversiteler aracılığıyla gerçekleştirildiği için, Türkiye üniversiteleri bünyesindeki uzaktan eğitim merkezlerine (UZEM'lere) yetişkin eğitiminin anlamı ve yeri açısından bakıldığında çoğunlukla olumsuz sonuçlarla karşılaşılmaktadır. Yapılan bir araştırma göstermiştir ki, Türkiye'de üniversitelerin yetişkin eğitiminde uzaktan öğrenmenin zaman ve mekan kolaylığı gibi faktörlerine odaklanıp bu artıları geliştirme ve kaliteli bir yetişkin eğitimi vermek gibi bir önceliği bulunmamaktadır. Yetişkin bireylerin öğrenme özellikleri dikkate alınıp yetişkinlere özel bir eğitim programlaması düzenlenmemekte, yetişkin eğitimi alanında uzman hiçbir eğitim elemanı UZEM'lerde bulunmamaktadır. Türkiye'deki UZEM'lerde yetişkin öğrencilere sunulan eğitimin niteliğini artırmaktan çok, bu öğrencilerden elde edilen maddi kaynağı artırma çabası göze çarpmaktadır. Yani Türkiye üniversitelerinde yetişkinlere yönelik uzaktan eğitim, güncel, tercih edilen iş kollarının eğitimlerinin ve bunlara dönük uygulamalarının gerçekleştirildiği bir tür ticari rant kapısı olarak görülmektedir. UZEM'lerde toplumsal amaçlara yönelik yetişkin eğitimi ticari faaliyetlere feda edilmektedir. Hayat boyu öğrenme anlayışı öncülüğünde tüm yetişkin bireylere eşit şartlar altında, tüm ilgi alanlarına yönelik tamamen toplumsal refah amaçlı uzaktan eğitim yerine, 21. yüzyıl küreselleşmenin bir sonucu olan neoliberal ekonominin rekabetçi anlayışına tamamen hizmet eden uzaktan eğitim programları ortaya çıkarmıştır. UZEM'ler ekonominin işçi sınıfına eleman kazandırma amacıyla yetişkinlere bir tür sertifika edindirme programları olarak hizmet vermektedir. Bu hem üniversiteye mali kaynak sağlamakta hem de rekabetçi ekonomik düzenin gereği ülkenin ihtiyaç duyduğu sertifikalı eleman ihtiyacını karşılamasına cevap vermektedir (Çelik, 2017). Bu tür bir uzaktan eğitim kanalından sadece eğitimin ücretini ödeyen yetişkin bireyler faydalanmakta bu da dezavantajlıların sistem dışı kalmasına sebebiyet vermektedir. Türkiye'deki üniversitelerin bünyesindeki UZEM'lerde bu rekabetçi ortam ve ticari kazanç anlayışı, 'beşikten mezara kadar' anlayışını ilke edinmiş hayat boyu öğrenmenin bir kolu olan yetişkin eğitiminin her düzey ve alandaki okul sonrası eğitim imkanlarının fırsat eşitliği ve topluma dönük olması prensiplerine ters

düşmektedir. Dünyadaki yetişkin uzaktan eğitimine bakıldığında, Türkiye'deki uzaktan eğitim başlangıç seviyesinde görülmektedir. Dünya çapında artık uzaktan eğitim denildiğinde akla on binlerce insanın aynı anda katıldığı kitlesel çevrimiçi açık kurslar (MOOCs) gelmektedir (Pappano, 2012).

Görüldüğü gibi dünyadaki gelişen ve ilerleyen şartlar diğer pek çok alanda olduğu gibi eğitim ve öğrenim alanında da birçok değişimi zorunlu hale getirmiştir. Gelişen bilgi ve iletişim teknolojileri, hayat boyu eğitimin ışığında yetişkin eğitimi için uzaktan eğitim fırsatını sunmuştur. Zaman ve yerden bağımsız oluşu, kendi hızında öğrenme gibi yetişkin bireyleri uzaktan eğitim almaya teşvik eden birçok olumlu faktörün yanında, bireylerin yaşadığı durumsal, kurumsal ve psikolojik engeller de yetişkinleri uzaktan eğitim almaya sevk etmiştir. Yetişkinlerin düşük sosyal varlık algısı, zayıf topluluk hissiyatı, ev hayatı ve iş dünyasına ait sorumlulukları, teknoloji kullanımında yetersizlikleri ve yüksek kurs ücretleri gibi faktörler uzaktan eğitimin özendirici doğasına rağmen caydırıcı nitelikler olarak düşünülmüştür. Uzaktan eğitimi gerçekleştiren üniversitelerin ve eğitmenlerin de yetersizlikleri ve olumsuz bakış açıları düşünüldüğünde, özellikle Türkiye üniversitelerinin uzaktan eğitimi gerçekleştirmede diğer ülkelerle kıyas edildiğinde oldukça geride olduğu görülmektedir. Sonuç olarak, hızla globalleşen dünyanın 21.yüzyıl bilgi ve yenilik kuşağı, dijital okuryazarlık, kariyer ve hayat becerileri paradigmalarının izdüşümünde, acilen yetişkinlerin ve uzaktan eğitimi sağlayan kurumların uzaktan eğitime yönelik olumsuzluklarını, engellemelerini ve bariyerlerini yıkmak ve sağlanacak iyileştirmelerle hayat boyu öğrenmenin en önemli kolu olan yetişkin eğitiminin 21.yüzyıl küresel seviyelerine ulaştırılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Akgün, Ö. E., Güleç, İ. ve Topal, M. (2013). Lisansüstü uzaktan eğitim öğrencilerinin uzaktan eğitime yönelik görüşleri. İ. Güleç (Ed.), *VI. Ulusal Lisansüstü Eğitim Sempozyumu bildiriler kitabı* içinde (ss. 134-141). Sakarya: Sakarya Üniversitesi.

Aragon, S. R. (2003). Creating social presence in online environments. In S. R. Aragon (Ed.), *Facilitating learning in an online environment* (. 57-68). New Directions for Adult and Continuing Education, No. 100. San Francisco: Jossey-Bass.

Aybek, H. S. (2016). Yetişkin öğrenenlerin kitlesel açık çevrimiçi derslere ilişkin görüşleri. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi, 3* (1), 188-208.

Barber, M., Donnelly, K.ve Rizvi, S. (2013). An avalanche is coming: higher education and the revolution ahead. *Institute for Public Policy Research*. London.

Berberoğlu, B. (2010). Yaşam boyu öğrenme ile bilgi ve iletişim teknolojileri açısından Türkiye'nin Avrupa Birliği'ndeki konumu. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*. *5* (2), 113-126.

Candy, P. C. (2002). Lifelong learning and information literacy. *National Forum on Information Literacy, Prague, Czech Republic*, July 2002.

Çelik, D. (2016). Küreselleşme ve yükseköğretimin dönüşümü bağlamında Türkiye'deki uzaktan eğitim merkezlerinin amaç ve faaliyetleri üzerine bir içerik analizi. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi. 14* (55), 117-137.

Çelik, D. (2017). *Türkiye üniversitelerinde uzaktan eğitim merkezleri uygulamalarının yetişkin eğitimi açısından değerlendirilmesi.* Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi.

Duman, A. (2003). Bazı eğitim bilimi kavramlarına ilişkin genel bir değerlendirme. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. *10*, 7-8.

Ergün, E. ve Kurnaz, F. B. (2017). Çevrimiçi öğrenme ortamlarında sınıf topluluğu hissi ve öğrenci bağlılığı arasındaki ilişki. *Kastamonu Eğitim Dergisi*. *25* (4), 1515-1532.

Fırat, M. (2016). 21. yüzyılda uzaktan öğretimde paradigma değişimi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 6* (2), 142-150.

Göksun, D. O. ve Kurt, A. A. (2017). The relationship between pre-service teachers' use of 21st century learner skills and 21st century teacher skills. *Education and Science, 42* (190), 107-130.

Güleç, İ. , Çelik, S. ve Demirhan, B. (2012). Yaşam boyu öğrenme nedir? kavram ve kapsamı üzerine bir değerlendirme. *Sakarya University Journal of Education, 2 (3)*, 34-48.

Isaac, E. P. (2009). Barriers to adult education participation, distance education, and adult learning. Wang, Victor C. X. (Ed.), *Encyclopedia of information communication Technologies and adult education integration*, içinde (s.1100-112). The USA: Information science reference.

İşman, A. (2011). *Uzaktan Eğitim* (4. Baskı). Ankara: PegeAym Akademi.

Kocabatmaz, H. (2019). Yetişkin eğitiminin tanımı ve kapsamı. F. Ereş, (Ed.), *Yetişkin eğitimi ve hayat boyu öğrenme* (1. Baskı) içinde (1-15). Ankara: Pegem Akademi.

OECD. (2001). *Thematic review on adult learning: denmark. background report*. Organisation for Economic Cooperation and Development, Paris.

Özvarış, S.B. (2001). Sağlık Eğitimi ve Sağlığı Geliştirme. Ankara: Hacettepe Halk sağlığı Geliştirme Vakfı.

Pappano, L. (2012). The year of the MOOC. *The New York Times, 2*(12). 13 Mayıs 2020 tarihinde http://www.nytimes.com/2012/11/04/education/edlife/massive-open-online-courses-are-multiplying-at-a-rapid-pace.html?pagewanted=all&_r=0 adresinden erişildi.

Pozdnyakova, O. ve Pozdnyakov, A. (2017). Adult students' problems in the distance learning. *Procedia Engineering. 178*, 243-248.

Richardson, J. C. ve Swan, K. (2003). Examining social presence in online courses in relation to students' perceived learning and satisfaction, *Journal of Asynchronous Learning Networks (JALN), 7*(1): 68-88.

Rovai, A. P., ve Jordan, H. (2004). Blended learning and sense of community: a comparative analysis with traditional and fully online graduate courses. *The International Review of Research in Open and Distributed Learning, 5* (2). https://doi.org/10.19173/irrodl.v5i2.192

Tekinarslan, E. (2008). Attıtudes of turkısh dıstance learners toward ınternet-based learnıng: an ınvestigation depending on demographical characteristics. *Turkish Online Journal of Distance Education. 9* (1), 67-84.

Wallece, L. (1996). Changes in the demographics and motivations of distance education students. *International Journal of E-Learning- Distance Education*. *11*(1), 1-31.

Yapıcı, B. (2010). *Yerel yönetimlerin yetişkin eğitimi kapsamında verdiği bilgisayar eğitimlerinin değerlendirilmesi (ismek örneği),* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Marmara Üniversitesi.

Zirkle, C., Norris, C., Winegardner, A., ve Frustaci,E. (2006). Distance education programming barriers in business education teacher preparation programs in the United States. *Career and Technical Education Research, 31* (2), 101–118.

ÖZEL YETENEKLİ ÖĞRENCİLERİN SOSYAL BECERİLERİNİN GELİŞİMİ AÇISINDAN MÜZİK EĞİTİMİNİN ÖNEMİ [46]

Melike Bolat
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi / Devlet Konservatuvarı/ Sahne Sanatları Bölümü
bolatmelike@gmail.com ORCID:0000-0003-3215-9975

Tülün Malkoç
Marmara Üniversitesi / Atatürk Eğitim Fakültesi /Müzik Öğretmenliği Ana Bilim Dalı
tmalkoc@marmara.edu.tr ORCID:0000-0002-4276-8574

Özet
Özel yetenekli öğrenciler kapsamında değerlendirilen üstün yetenekli ve üstün zekâlı öğrenciler, toplumda özel ihtiyaçları olan gruplardır. Özel yetenekli öğrenciler, bireysel farklılıklarıyla ön planda olan ve özel eğitime gereksinim duyan öğrenciler topluluğu arasında yer alırlar. Dünya üzerindeki tüm ülkeler gelecek planları için "gelişmişlik düzeyini arttırma" yönünde bu bireylerin eğitimine özel önem vermeyi gündemlerine almaya başlamışlardır. Özel yetenekli bireylerin gereksinimleri dâhilinde üstün oldukları ve eksiklik hissettikleri alanlara yönelik eğitim programları hazırlanmasını sağlayarak uygulamaya geçen ülkeler mevcuttur. Ülkemizde de farklılaştırılmış ve zenginleştirilmiş müfredat uygulamaları ile özel yetenekli öğrencilerin eğitim aldığı kurumlar bulunmaktadır. Özel yetenekli bireylerin ihtiyaç duydukları eğitim programlarının içinde müzik eğitimi alanının da yer alması önemlidir. Müzik öğretmenlerinin sınıflarında özel yetenekli öğrencileri keşfetmesi ve tanıması, bu grubun özel ihtiyaçlarını anlama yoluyla bu bireysel farklılıkların ele alınması, gelişimine katkı sağlaması için müzik eğitimi programlarını uygun bir şekilde planlaması ve uygulaması önemlidir. Bu çalışmada, müzik öğretmenlerinin sınıflarında bu tür öğrencileri fark etmesi ve bu tür öğrencilere sanat ve kültür ışığıyla yeni ufuklar açabilmesi amacıyla genel müzik eğitiminin önemi ana hatlarıyla betimlenmiştir. Ayrıca müzik alanında üstün yeteneğe sahip öğrencilerin eğitiminden ziyade, üstün zekâlı ve yetenekli olarak fark edilmiş öğrencilere verilecek olan genel müzik eğitimin önemi üzerinde durulmuştur. Özel yetenekli bireylerin sosyal beceri gelişiminde müzik eğitiminin yeri ve öneminin tartışıldığı çalışmada "Tarama modeli" uygulanmıştır. Avcıoğlu (2007)'nun geliştirdiği Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeği (4-6Yaş) (SBDÖ) ile Marmara Sosyal Duygusal Uyum Ölçeği (MASDU) olmak üzere iki ölçek ve demogafik tanımlama formu kullanılmıştır. SPSS 18.0 (SPSS Inc., Chicago, IL, USA) ile çözümlenen verilerin sonuçlarına dayanarak müzik eğitiminin önemi vurgulanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Müzik eğitimi, sosyal beceri, özel yetenekli öğrenciler

THE IMPORTANCE OF MUSIC EDUCATION FOR THE DEVELOPMENT OF SOCIAL SKILLS OF GIFTED AND TALENTED STUDENTS

Abstract
Gifted and gifted students, who are considered as gifted students, are groups with special needs in the society. Gifted and talented students are among the students who are at the forefront with their individual differences and need special education. All countries around the world have started to pay special attention to the education of these individuals in order to "increase the level of development" for their future plans. There are countries that have been implemented by ensuring that training programs are prepared for the areas in which gifted individuals are superior within their needs and they feel deficient. In our country, there are differentiated and enriched curriculum applications and institutions where specially gifted and talented students receive education. It is important that the field of music education is included in the education programs that gifted and talented individuals need. It is important for music teachers to discover and recognize gifted and talented students in their classes, to address these individual differences by understanding the special needs of this group, and to plan and implement music education programs appropriately in order to contribute to their development. In this study, the importance of general music education is outlined in order for music teachers to recognize such students in their classrooms and to open new horizons for such students with the light of art and culture. In addition, the importance of general music education to be given to students who are recognized as gifted and talented rather than the education of gifted students in the field of music is emphasized. In the study in which the place and

[46] "Müzik Eğitiminin Üstün Zekâlı Ve Yetenekli Öğrencilerin Sosyal Becerilerinin Gelişimine Etkisi" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

importance of music education in the development of social skills of individuals with gifted and talented students was discussed, "Scanning model" was applied. Two scales, namely the Social Skills Assessment Scale (4-6 Years) (SSTS) developed by Avcıoğlu (2007) and the Marmara Social Emotional Adaptation Scale (MASDU), and the demographic description form were used. Based on the results of the data analyzed with SPSS 18.0 (SPSS Inc., Chicago, IL, USA), the importance of music education was tried to be emphasized.

Keywords: Music education, social skills, gifted and talented students

1. GİRİŞ

Yaşıtlarına göre daha hızlı öğrenen; yaratıcılık, sanat, liderlik kapasitesi önde olan, özel akademik yeteneğe sahip, soyut fikirleri anlayabilen, ilgi duyduğu alanlarda bağımsız hareket etmeyi seven ve yüksek düzeyde performans gösteren bireyler "Özel Yetenekli Bireyler" olarak tanımlanmıştır (MEB Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri, 2017)

Özel yetenekli bireyleri kapsayan terimlere içinde; Gifted- üstün zekâlı (akademik anlamda başarı gösterenler), Talented- üstün yetenekli (spor, tiyatro ve müzik alanında başarı gösterenler) (Raffan, 2004); Genius (yaratıcı, matematik, fizik ve müzikte genellikle küçük çocuklar için çok üstün kişi) (Cuttis, N. ve Moseley, N., 2001) yada dilimizdeki karşılığı deha karışımıza çıkmaktadır.

Erwin (2000), sosyal beceri kavramını, sosyal etkileşim sağlamaya uygun düsen davranışların toplamı olarak tanımlar. Sosyal becerilerle ilgili en önemli beceri grubu ise çocukların kişiler arası ilişkilerini destekleyen becerilerdir. Çocuğun dil, gülümseme, göz kontağı kurma, dinleme gibi basit iletişim becerilerine ve grupla çalışma imkânı için gruba girme, işbirliği ve yardımlaşma gibi giriş ve işbirliği davranışlarına sahip olması gerekmektedir (Ogelman, Seçer, Alabay, Uçar, 2012). Bireyin çevredeki değişiklikleri anlaması ve buna uygun davranması, çevresindeki insanların isteklerine uygun davranması, sosyal yargılara göre hareket etmesi ve çevresindeki yeniliklere uygun davranışlarda bulunması ise sosyal açıdan uyum olarak tanımlanır. Davranış ve uyum özellikleri açısından özel eğitime muhtaç çocuklar, duygusal güçlüğü olan ve sosyal uyumsuzluğu olan çocuklar olarak iki grupta incelenir (Çağlar, 1981, s.12- 20). Sosyal duygusal uyum, eğitim- öğretimin sürecinde dikkatlice gözlemlenmektedir.

Özel yetenekli çocukların, genellikle, ilk yıllarda yeterli tanılanamamasından dolayı, uygun olmayan sınıflara yerleştirilmesi veya uygun olmayan müfredat programlarını takip etmek zorunda kalması; kendilerini akranlarından farklı kılan özelliklerinin farkında olmaları ve yaşıtlarının kendilerini kabul etmeleri için yeteneklerini saklama çabaları; gelişimsel özellikleri göz önünde bulundurulduğunda onların duygusal anlamda olumsuz yönde etkilemektedir (Dönmez, 2020:290).

Özel yetenekli çocukların gelişim alanlarının hızları arasında uyumsuzluk olmasından kaynaklanan farklı sosyal ve duygusal ihtiyaçları ile bunun sonucunda oluşabilecek sorunlar üzerinde duran Saranlı ve Metin (2012); bireylerin özel yeteneklere sahip olması sebebiyle akranlarından farklı olarak yaşayabileceği sosyal deneyimler ve farklı duygularının olabileceğine, dikkat çekmişler, sosyal-duygusal sorunlardan biri olarak Sosyal İzolasyon (Dışlanma/ Yalnızlık) probleminin gözlemlendiğini belirtmişlerdir.

Tam da bu sebeple berlitmek gerekir ki; bireylerin sosyala duygusal uyumunda ve becerilerinde müziğin önemli bir yeri vardır. Müzik; bireyin dengeli, duyarlı ve mutlu olabilmesi, kendine özgü kimlik ve kişilik geliştirebilmesi, bireyi ilkel dürtülerinden arındırarak bireyin kendini tanıması, kendine güveninin artması, kendini kendine ve çevresine kanıtlaması, yaratma gücününün uyarılması gibi etkileri açısından bireysel işlevlidir. Kişiler arası bağ kurma, duygu-düşünce-izlenim alışverişi sağlama, grup çalışmalarına katılma-grup üyesi olma- gruba kendini kabul ettirme- grup içinde toplumsal güven kazanma, işbirliği-yardımlaşma- uyuşma ve paylaşımı güçlendirmek.açısından toplumsal işlevlidir. Dil, gelmiş- geçmiş bağı kurmak, ulus ve kültür zenginliği ve çeşitliliğini korumak.açısından kültürel işlevlidir. Bireysel, toplumsal ve kültürel işlevlerin düzenli, etkili ve yararlı olmasını sağlamaya yönelik yapılan müziksel öğrenme- öğretme etkinlikleri ile de müzik, eğitsel işlevlidir. Müzik, hem eğitim arac hem eğitim yöntemi hem de eğitim alanı olarak etkili ve işlevseldir (Uçan, 2005:13,14). Bireysel ve gruplu danışmalarda, özel gereksinimleri olan bireyleri sağaltmada, iyileştirmede ve rahatsızlıklılarının giderilmesinde etkili bir araç olarak da kullanılmaktadır (Uçan, İnsan ve Müzik, İnsan ve Sanar Eğitimi, 2005;26).

2. YÖNTEM

Bu araştırmada özel yetenekli öğrencilerin sosyal becerilerinin gelişimi açısından müzik eğitiminin önemini vurgulayabilmek amacıyla tarama araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Bir grubun belirli özelliklerini belirlemek için verilen toplanmasını amaçlayan tarama (survey) araştırması denir. Tarama araştırmalarının amacı genellikle araştırma konusu ile ilgili var olan durumun fotoğrafını çekerek betimleme yapmaktır. Tarama türü araştırmalarda ölçülen değişkenler arasındaki ilişkiler incelenebilir. Bu araştırmalar evrenin özellikleri arasındaki ilişkilerin betimlenmesi için de planlanabilir (Büyüköztürk ve diğerleri, 2009: 6, 232).

Tarama araştırma desenleri, araştırmacıların bir evrenin tutumlarını, görüşlerini, davranışlarını veya özelliklerini açıklamak için bir örneklem grubuna veya evrenin bütünü üzerine tarama uygulaması yaparak bilgi topladığı nicel araştırma desenidir. Tarama araştırmaları, kati açıklamalardan ziyade verilerin eğilimlerini tanımlarlar. Bursal (2017:156)'e göre araştırmacı örneklemden elde edilen evren hakkında çıkarsamalarda bulunur (Creswell, 2019).

Araştırmada, (N=22), İstanbul ilinde Anabilim Eğitim Kurumları Üstün Yetenekliler Eğitim Programı (ÜYEP), ilköğretim 1. Sınıfta öğrenim gören öğrencilerine; Avcıoğlu (2007)'nun geliştirdiği Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeği (4-6 Yaş) (SBDÖ) ile Marmara Sosyal Duygusal Uyum Ölçeği (MASDU) olmak üzere 2 farklı ölçek uygulanmıştır.

Avcıoğlu (2007) 'nun geliştirdiği Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeği (4-6 Yaş), 4-6 yaş arasındaki çocuklara uygulanabilirliğine ilişkin bazı teknik özellikleri saptamayı amaçlamış likert tipi bir ölçektir. Alt Ölçekler; Kişiler Arası Beceriler (KB), Kızgın Davranışları Kontrol Etme ve Değişikliklere Uyum Sağlama Becerileri (KDKEDUSB), Akran Baskısı ile Başa Çıkma Becerileri (ABBÇB), Kendini Kontrol Etme Becerileri (KKEB), Sözel Açıklama Becerileri (SAB), Sonuçları Kabul Etme Becerileri (SKEB), Dinleme Becerileri (DB), Amaç Oluşturma Becerileri (AOB), Görevleri Tamamlama Becerileri (GTB) maddelerini kapsamaktadır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 62, en yüksek puan 310 puandır (Avcıoğlu, 2007:93-101).

Marmara Sosyal Duygusal Uyum Ölçeği, Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümünden 9 kişilik öğretim elaman grubu 2002-2003 yılında geliştirilmiş olup, yaşları 6.0-6.11 ay olan çocukların sosyal-duygusal uyum düzeylerini ölçmeyi amaçlayan 36 maddelik likert ölçektir Akranlarla etkileşim , Sosyal duruma uygun tepki gösterme, Kişisel doyumu erteleme, Sosyal yaşamın gereklerine uygun davranma, Sosyal çevreye pozitif yaklaşım, Olumsuz sosyal durumlara uygun tepki verme, Bağımsız davranabilme alt maddelerinden oluşmaktadır.

Veriler, SPSS programı ile çözümlenmiş, sonuçlandırılmış ve yorumlanmıştır.

Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeği (4-6 yaş) için alt boyutların birbirleriyle ve Marmara Sosyal Duygusal Uyum Ölçeği ile arasındaki doğrusal ilişki parametrik test varsayımları sağlandığında Pearson korelasyon analizi ile, sağlanmadığında ise Spearman korelasyon analizi ile incelenmiş, sonuçlar % 95 güven aralığında değerlendirilip $p < 0.05$, $r > 0.50$ değerleri anlamlı kabul edilmiştir.

3. BULGU ve SONUÇ

3.1.1. Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeği (4-6 Yaş) ile İlgili Bulgu ve Sonuçlar

Tablo1. Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeği (4-6 Yaş) ile İlgili Bulgular

Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeği (4-7Yaş) **Alt Boyutları**	**n=22** **Ortanca (min-max)**	**Alınabilecek en düşük ve en yüksek puan**
Kişiler Arası Beceriler (KB)	61 (41- 75)	15- 75
Kızgınlık davranışlarını Kontrol Etme ve Değişikliklere Uyum Sağlama Becerileri (KDKEDYSB)	47 (29- 55)	11- 55
Akran Baskısı İle Başa Çıkma Becerileri (ABBÇB)	36 (23- 50)	10- 50
Sözel Açıklama Becerileri (SAB)	27 (17-35)	7- 35
Kendini Kontrol Etme Becerileri (KKEB)	16 (7-20)	4- 20
Amaç Oluşturma Becerileri (AOB)	13 (7- 15)	3- 15
Dinleme Becerileri (DB)	24 (19- 25)	5- 25
Görevleri Tamamlama Becerileri (GTB)	15 (15- 15)	3- 15
Sonuçları Kabul Etme Becerileri (SKEB)	17 (8-20)	4- 20

Kişiler Arası Beceriler (KB), Kızgınlık davranışlarını Kontrol Etme ve Değişikliklere Uyum Sağlama Becerileri (KDKEDYSB), Akran Baskısı İle Başa Çıkma Becerileri (ABBÇB), Sözel Açıklama Becerileri (SAB), Sözel Açıklama Becerileri (SAB), Kendini Kontrol Etme Becerileri (KKEB), Sonuçları Kabul Etme Becerileri (SKEB) puanlarının orta ile üst seviye arasında olduğu; Amaç Oluşturma Becerileri (AOB), Dinleme Becerileri (DB) ve Görevleri Tamamlama Becerileri (GTB) puanlarının üst seviyede olduğu bulunmuştur.

2.1.2. Marmara Sosyal Duygusal Uyum Ölçeği (MASDU) ile İlgili Bulgu ve Sonuçlar

Tablo.2 . Marmara Sosyal Duygusal Uyum Ölçeği (MASDU) ile İlgili Bulgular

Marmara Sosyal Duygusal Uyum Ölçeği (MASDU) Alt Boyutları	**n=22 Ortanca (min-max)**	**Alınabilecek en düşük ve en yüksek puan**
Akran Etkileşimi (AE)	33 (28- 36)	12- 36
Sosyal Duruma Uygun Tepkiler Gösterme (SDUTG)	20 (15- 24)	9- 27
Kişisel Doyumu Erteleme (KDE)	4 (2- 8)	2- 6
Sosyal Yaşamın Gereklerine Uygun Davranma (SYGUD)	16 (13- 18)	6- 18
Sosyal Çevreye Pozitif Yaklaşım (SÇPY)	9 (6- 9)	3- 9
Olumsuz Sosyal Durumlara Uygun Tepki Verme (OSDYTV)	8 (6- 9)	3- 9
Bağımsız Davranabilme (BD)	3 (2- 3)	1- 3

Bağımsız Davranabilme (BD) ve Sosyal Çevreye Pozitif Yaklaşım (SÇPY) puanlarının yüksek olduğu,

Akran Etkileşimi (AE), Sosyal Duruma Uygun Tepkiler Gösterme (SDUTG), Sosyal Yaşamın Gereklerine Uygun Davranma (SYGUD) ve Olumsuz Sosyal Durumlara Uygun Tepki Verme (OSDYTV) puanlarının üst seviyeye yakın olduğu,

Kişisel Doyumu Erteleme (KDE) puanlarının orta seviyede olduğu bulunmuştur.

2.1.3. Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeği (4-6 Yaş) Alt Boyutlarının Birbiriyle İlişkisine Ait Bulgular ve Sonuçlar

Tablo.3 Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeği (4-6 Yaş) Alt Boyutlarının Birbiriyle İlişkisi

	Kişiler Arası Beceriler (KB)	Kızgınlık davranışlarını Kontrol Etme ve Değişikliklere Uyum Sağlama Becerileri (KDKEDYSB)	Akran Baskısı İle Başa Çıkma Becerileri (ABBÇB)	Sözel Açıklama Becerileri (SAB)	Kendini Kontrol Etme Becerileri (KKEB)	Amaç Oluşturma Becerileri (AOB)	Dinleme Becerileri (DB)	Görevleri Tamamlama Becerileri (GTB)	Dinleme Becerileri (DB)	Sonuçları Kabul Etme Becerileri (SKEB)
Kişiler Arası Beceriler (KB)				**0.64***		**-0.17***				
Kızgınlık davranışlarını Kontrol Etme ve Değişikliklere Uyum Sağlama Becerileri (KDKEDYSB)			**0.64***		**0.63***					**0.73***
Akran Baskısı İle Başa Çıkma Becerileri (ABBÇB)		**0.64***		**0.52***	**0.51***					**0.58***
Sözel Açıklama Becerileri (SAB)	**0.64***									
Kendini Kontrol Etme Becerileri (KKEB)		**0.63***	**0.51***							**0.86***
Amaç Oluşturma Becerileri (AOB)	**-0.17***						**0.65***			
Dinleme Becerileri (DB)						**0.65***				
Görevleri Tamamlama Becerileri (GTB)										
Sonuçları Kabul Etme Becerileri (SKEB)		**0.73***	**0.58***		**0.86***					

***p < 0.05 , r >0.50**

Kişiler Arası Beceriler (KB) ile Sözel Açıklama Becerileri (SAB) arasında pozitif bir ilişki bulunurken Amaç Oluşturma Becerileri (AOB) ile negatif yönde ilişki bulunmuştur.

Kızgınlık davranışlarını Kontrol Etme ve Değişikliklere Uyum Sağlama Becerileri (KDKEDYSB) ile Akran Baskısı İle Başa Çıkma Becerileri (ABBÇB), Kendini Kontrol Etme Becerileri (KKEB), Sonuçları Kabul Etme Becerileri (SKEB) arasında pozitif yönde ilişki bulunmuştur.

Akran Baskısı İle Başa Çıkma Becerileri (ABBÇB) ile Kızgınlık davranışlarını Kontrol Etme ve Değişikliklere Uyum Sağlama Becerileri (KDKEDYSB), Sözel Açıklama Becerileri (SAB), Kendini Kontrol Etme Becerileri (KKEB) ve Sonuçları Kabul Etme Becerileri (SKEB) arasında pozitif yönde ilişki bulunmuştur.

Kendini Kontrol Etme Becerileri (KKEB) ile Kızgınlık davranışlarını Kontrol Etme ve Değişikliklere Uyum Sağlama Becerileri (KDKEDYSB), Akran Baskısı İle Başa Çıkma Becerileri (ABBÇB), Sonuçları Kabul Etme Becerileri (SKEB) arasında pozitif yönde ilişki bulunmuştur.

Amaç Oluşturma Becerileri (AOB) ile Kişiler Arası Beceriler (KB) arasında negatif, Dinleme Becerileri (DB) arasında pozitif yönde ilişki bulunmuştur.

Dinleme Becerileri (DB) ile Amaç Oluşturma Becerileri (AOB) arasında pozitif yönde ilişki bulunmuştur.

Sonuçları Kabul Etme Becerileri (SKEB) ile Kızgınlık davranışlarını Kontrol Etme ve Değişikliklere Uyum Sağlama Becerileri (KDKEDYSB), Akran Baskısı İle Başa Çıkma Becerileri (ABBÇB) ve Kendini Kontrol Etme Becerileri (KKEB) arasında pozitif yönde ilişki bulunmuştur.

2.1.4. Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeği (4-6 Yaş) Alt Boyutlarının Marmara Sosyal Duygusal Uyum Ölçeği (MASDU) Alt Boyutları ile İlişkisine Ait Bulgu ve Sonuçlar

Tablo.4. Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeği (4-6 Yaş) Alt Boyutlarının Marmara Sosyal Duygusal Uyum Ölçeği (MASDU) Alt Boyutları ile İlişkisi

	MASDU Akranlarla Etkileşim (AE)		**MASDU** Sosyal Duruma Uygun Tepki Gösterme (SDUTG)	
	r	**p**	**r**	**p**
SDBÖ Sözel Açıklama Becerileri (SAB)	**0.448***	**0.035***	**0.538***	**0.010***
SDBÖ Kendini Kontrol Etme Becerileri (KKEB)			**-0.497***	**0.019***

***p < 0.05 , r >0.50**

MASDU Alt Boyutlarında yer alan Akranlarla Etkileşim (AE)'nin; SBDÖ (4-6 yaş) alt boyutlarında bulunan Sözel Açıklama Becerileri (SAB) ile arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

MASDU Alt Boyutlarında yer alan Sosyal Duruma Uygun Tepki Gösterme (SDUTG)'nin; SBDÖ (4-6 yaş) alt boyutlarında bulunan Sözel Açıklama Becerileri (SAB) ile pozitif yönlü, Kendini Kontrol Etme Becerileri (KKEB) arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

4. TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Özel yetenekli bireylerin orta ve üst seviyede bulunan; Kişiler Arası Becerileri, Kızgınlık davranışlarını Kontrol Etme ve Değişikliklere Uyum Sağlama Becerileri, Akran Baskısı İle Başa Çıkma Becerileri, Sözel Açıklama Becerileri, Kendini Kontrol Etme Becerileri, Sonuçları Kabul Etme Becerileri, Amaç Oluşturma Becerileri, Dinleme ve Görevleri Tamamlama Becerileri, bireylerin sosyal becerilerinin düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Sosyal Duygusal Uyum düzeyleri incelendiğinde özel yetenekli bireylerin; Bağımsız Davranabilme ve Sosyal Çevreye Pozitif Yaklaşım, Akran Etkileşim, Sosyal Duruma Uygun Tepkiler Gösterme, Sosyal Yaşamın Gereklerine Uygun Davranma, Olumsuz Sosyal Durumlara Uygun Tepki Verme, Kişisel Doyumu Erteleme düzeyleri üst seviyede olduğu gözlenmektedir.

Çalışma grubunun 4-6 yaş arasında olduğu göz önüne alınarak, zihinsel gelişimleri ile beraber sosyal becerilerininin gelişimi ve sosyal- duygusal uyumunun devamlı olması durumu eğitim sürecei içinde mutlaka ele alınmalıdır.

Kişiler Arası Beceriler ile Sözel Açıklama Becerileri ve Amaç Oluşturma Becerileri ile Dinleme Becerileri arasında birbirini besleyen doğrultuda bir ilişki vardır.

Kızgınlık davranışlarını Kontrol Etme ve Değişikliklere Uyum Sağlama Becerileri) ile Akran Baskısı İle Başa Çıkma Becerileri, Kendini Kontrol Etme Becerileri ve Sonuçları Kabul Etme Becerilerinin de aynı doğrultuda birbirlerini etkilemektedirler. Ancak Kişiler Arası Beceriler ile Amaç Oluşturma Becerileri ve birbirini ters yönde etkilediği görülmüştür.

Akranlarla Etkileşim ile Sözel Açıklama Becerileri arasında ve Sosyal Duruma Uygun Tepki Gösterme ile Sözel Açıklama Becerileri arasında pozitif doğrultuda bir ilişki söz konusuyken; Sosyal Duruma Uygun Tepki Gösterme ile Kendini Kontrol Etme Becerileri arasında negatif bir ilişki vardır.

Sosyal Becerilerinin gelişimi ve sosyal uyum için Müzik eğitimi önemlidir. Çünkü müziğin İşlevleri; Bireysel, Toplumsal, Kültürel ve Eğitseldir. Eğitimin içerisinde Şarkılar, türküler, Tekerlemeler, çalgılar kullanılarak; Bilişsel, duyuşsam ve devinimsel gelişimleri daha üst bir seviyeye taşınabilir.

Müzik eğitimi, müzik aktivilerini de içinde barındırır. Birey, müzik yapmak için, sözel açıklama becerilerini, amaç oluşturma becerilerini, dinleme becerilerini, görevi tamamlama becerilerini kullanmak zorundadır.

Birlikte müzik yapma alışkanlığı ise; Akran etkileşimi, sosyal durumu uygun tepkiler verme, sosyal yaşamın gereklerine uygun davranma, bağımsız davranabilmeyi gerektirdiği gibi; Kişilerarası becerisi, Kızgınlık davranışlarını Kontrol Etme ve Değişikliklere Uyum Sağlama Becerisi , Akran Baskısı İle Başa Çıkma Becerisi, Sözel Açıklama Becerisi, Kendini Kontrol Etme Becerisi, Amaç Oluşturma

Becerisi, Dinleme Becerilerisi, Görevleri Tamamlama Becerisi, Sonuçları Kabul Etme Becerisi gerektirmektedir.

Söz konusu Müzik eğitimi, tüm özel yetenekli öğrencilerin ulaşabildiği genel müzik eğitimidir.

Amacı virtüöz yaratmak değil, öğrencilerin müzik eğitmi yolu ile dinleme, söyleme,seslendirme,kuramlsal alt yapı ve kültürel öğelerin hayatına entegre edilmesini kapsamalıdır. Öğrenci, müziğe problem çözümü olarak değil, zevk edinimini geliştirebileceği bir unsur olarak yaklaşması esas alınmalıdır.

Müziksel aktiviteler, normal ve özel eğitim gereksinimi olan tüm çocukların eğitiminde kullanılması gereken tüm gelişim alanlarını desteklemektedir. Müzikle beslenenerek büyüyen çocukların ruhsal ve bedensel yönden daha sağlıklı gelişim gösterdikleri gözlemlenmektedir (Gökay, 2006:6)

Kaynakça

AVCIOĞLU, H. (2007). Sosyal Beceri Değerlendirme Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması (4-6 yaş). *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 7/2*, 87-101.

BÜYÜKÖZTÜRK, Ş.-KILIÇ, E.Ç. - AKGÜN, Ö.E- KARADENIZ, Ş.-DEMIREL, F. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (4.Baskı). Ankara: Pegem.

CRESWELL, J. (2019). *Eğitim Araştırmaları, Nicel ve Nitel Araştırmanın Planlanması, Yürütülmesi ve Değerlendirilmesi,*. İstanbul: Edam Yayın, No.367.

CUTTIS, N. ve MOSELEY, N. (2001). *Üstün Zekâlı ve Yetenekli Çocukların Eğitimi. İ. Ersevim (Çev.).* İstanbul: Özgür Yayıncılık.

DÖNMEZ, N. B. (2020, Aralık 4). *Üstün ve Özel Yetenekli Çocuklar ve Eğitimleri.* TÜZYEKSAV: http://www.tuzyeksav.org.tr/wp-content/uploads/2015/09/baykoc-donmez-necate-ustun-ve-ozel-yetenekli-cocuklar-ve-egitimleri.pdf adresinden alındı.

ERWIN, P. (2000). *Çocuklukta ve Ergenlikte Arkadaslık, O.Akınhay (Çev.).* İstanbul: Alfa.

GÖKAY, Y. (2006). *İlköğretimde Müzik Öğretimi- Birinci Kademe.* Ankara: Anı Yayıncılık.

GÜVEN, Y. ve IŞIK, B. (2006, Sayı 23). Beş Yaş Çocuklari İçin Marmara Sosyal Duygusal Uyum Ölçeği' Nin (Masdu-5 Yaş) Geçerlik Ve Güvenirlik Çalişmasi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 125-142.

MEB Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri. (2017, Ocak). Beni Anlayin Özel Yetenekli Çocuğum Var,. Ankara, Ankara.

OGELMAN, H.G., SEÇER, Z., ALABAY, E., UÇAR, F. (2012). Okul Öncesi 5-6 Yaş Grubu Çocukların Bilişsel Gelişimleri İle Sosyal Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(15)*, 391-402.

RAFFAN, J. (2004, 15- 19 Kasım). *Okullarda ve Üstün Zekâlı Çocuklar Üzerine Yapılan Araştırmaların Değerlendirilmesi (İngiltere'de)..* 106. Avrupa Semineri Üstün Zekâlı/Yetenekli Çocuklar ve Öğrenciler, Donaueschingen: http://www.ustunveozel.com/Rapor_GTu adresinden alındı

SARANLI, A.G., METIN, N. (2012). Üstün Yetenekli Çocuklarda Gözlenen Sosyal-Duygusal Sorunlar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 45(1)*, 139-160.

UÇAN, A. (2005). *İnsan ve Müzik, İnsan ve Sanar Eğitimi.* Ankara: Evrensel Müzikevi.

UÇAN, A. (2005). *Müzik Eğitimi: Temel Kavramlar, İlkeler, Yaklaşımlar ve Türkiye'deki Durumu.* Ankara: Evrensel Müzik.

EVALUATION OF THE ONLINE LEARNING PROCESS DURING THE COVID-19 PANDEMIC PERIOD TOWARDS BETTER FUTURE APPROACHES OF HIGHER EDUCATION PERSPECTIVES ON THE BALKANS

Blerina Vrenozi
University of Tirana, Faculty of Natural Sciences, Research Center of Flora and Fauna, Tirana, Albania. *bvrenozi@gmail.com* ORCID ID: 0000-0003-1219-1505. Corresponding author.

Klejda Harasani
University of Medicine Tirana, Faculty of Medicine, Department of Pharmacy, Tirana, Albania
klejda.harasani@umed.edu.al, ORCID ID: 0000-0002-1877-6662

Agon Memeti
University of Tetova, Faculty of Natural Sciences and Mathematics, Department of Informatics, Tetova, North Macedonia
agon.memeti@unite.edu.mk, ORCID ID: 0000-002-6824-3856

Ela Dukaj
Canadian Institute of Technology, Faculty of Engineering, Department of Software Engineering, Tirana, Albania
ela.dukaj@cit.edu.al

Abstract
Higher education is facing a new experience of online teaching in many countries due to the COVID-19 pandemic situation during 2020. Amid the lockdown, universities faced mounting pressure while switching immediately to online classes to overcome critical conditions and protect stakeholders. This study aims to evaluate the perceptions regarding remote teaching and the interaction between professors and students in some of the Balkans universities during the COVID-19 pandemic period. A total number of 327 professors who had experienced online teaching during the second semester of the academic year 2019-2020 completed a survey with 24 multiple choice and other optional questions. Regarding previous online teaching experience, there was a significant difference between the Western Balkans universities included in this study ($p<0.001$). Moreover, universities were evaluated for their future teaching approaches during the COVID-19 pandemic, and blended learning is considered a proper and safe method by the majority of professors in all universities ($p=0.003$). When asked if they would prefer, in general, online teaching compared to face-to-face, the latter resulted in the best teaching approach ($p = 0.037$). The study found a significant relationship between professors and their students during online classes and their preferences for the ongoing online teaching approach ($p <0.001$). A significant relationship was also found between the teaching preferences either during COVID-19 or further continuing for online teaching, and professors´ specific feelings during online teaching such as attraction, monotony/annoyance, loss of concentration, feeling free and wasting time ($p\leq0.005$). The results of this questionnaire identify the challenges that Higher Education Institutions (HEI) of the Western Balkans faced during online learning and professors´ perceptions regarding best approaches. They may provide valuable insight into improving the online teaching and learning process for future critical pandemic situations.

Keywords: Higher education, Balkans, pandemic, online teaching, learning approaches.

1. INTRODUCTION

Higher education has recently faced an unexpected situation in online learning. The novel coronavirus (COVID-19) emerged at the end of December 2019 in Wuhan, China (Chahrour et al., 2020), and soon after was declared as a world pandemic by the World Health Organisation (WHO, 2020). Public health experts and government officials took several measures, including social distancing, wearing a mask, disinfection, self-isolation, and even quarantine asking people to work from home (Bedford et al., 2020). The isolation of many countries due to COVID-19 pandemic measures forced universities to their closure, thus influencing the teaching methodology. Faculties converted their curriculums from

face-to-face to the online environment (Gewin, 2020). Covid-19 pandemic affected more the impact of poorly resourced institutions and socially disadvantaged learners, where limited access to technology and the internet impacted on organizational response or students' ability to engage in online learning (Zhong, 2020). Many scholars questioned if higher education was prepared for the forthcoming digital era of learning (Houlden and Veletsianos, 2020). Information and communication technologies (ICT) have changed the approach of how learning materials are delivered to students at education institutions, offering continuous educational improvements through online learning services, greater information access, greater communication and cost efficiency (Memeti, Imeri and Xhaferi, 2015). E-learning platforms (sometimes called learning management systems (LMS)) were used for delivery of learning content and facilitation of learning processes, enabling the administrators and lecturers to treat enrolment data electronically, offering electronic access to course materials and carry out assessments (OECD, 2005). These server-based or cloud-based software programs contain information about users, courses and content, thus providing a place to learn and teach without depending on the time and space boundaries (Sharma et al., 2013).

The Balkan universities have an old experience in teaching, taking into consideration that different Learning Management Systems in different Universities have already been previously used (such as Google Classroom, Blackboard, Moodle, Google Sites, and others) as complementary to traditional teaching, mainly to share learning materials and also exchange experiences and knowledge that facilitate students´ learning without the time and space restrictions imposed by traditional models; however, none of them has previously experienced remote teaching (Chaushi et al., 2015). The main challenge of e-learning developers to design effective e-systems which should include sophisticated and advanced functions, whilst universities faced different problems as well as missing tools during the pandemic, presenting a great challenge to them, thus leading to new models of teaching compatible with distance learning. Teaching and studying isolated at home can bring many challenges, among which the lack of motivation and the need to adopt the new habits in their learning environment, to minimize the feeling of work overload and thus a high level of stress (Händel et al., 2020).

This paper will explore the first wave of responses from an online survey from universities during the second semester of the academic year 2019-2020, to summarise the collective response and perceptions regarding online teaching in some of the Western Balkans HEI-s. An overview of the evaluation of the teaching challenges from professors, based on their real-life experiences to distance learning and their innovative and successful approaches to study, research, and adaptation to dynamic situations is presented.

1.1 The Higher Education in the Western Balkans

The Western Balkans are usually referred to as the region that comprises populations of Albania, Bosnia & Herzegovina, Kosovo, Montenegro, North Macedonia, and Serbia (Nikitović, 2019). An overview of the HEI-s in the countries represented in this survey will be given shortly below including Albania, Kosovo, Montenegro, North Macedonia, and Serbia (Fig. 1). Higher education in **Albania** includes 15 public and 26 nonpublic institutions (ASCAL, 2020). The University of Tirana (UT) was established in 1957 and is the biggest and oldest public university in Albania. Nowadays it counts six faculties, two institutes, and 174 study programs in all the education levels. In 1991 UT had 11 faculties, some of which were separated to create other universities; the engineering faculties have established the Polytechnic University of Tirana in 1991, whilst the faculty of medicine and faculty of medical-technical sciences have established in 2013 the University of Medicine Tirana (UMT) (Universiteti i Tiranës, 2020a). UMT is the largest public HEI for medical education in Albania. It is organized in three Faculties and 22 departments, which offer 80 study programs with various graduate and postgraduate degrees in the medical field (UMED, 2020). The HEI-s in **Kosovo** include nine public and 22 private institutions (Kosovo Accreditation Agency, 2020). The University of Pristina (UP) was established in 1970 and is the only public university in Kosovo. The pedagogical high schools and the Faculty of Teaching were incorporated in the Education Faculty. Today UP has 14 faculties and 147 study programs (Universiteti i Prishtinës, 2020). In **Montenegro**, higher education can be acquired in four universities and four faculties, where only the University of Montenegro (UM) is public (ACQAHE, 2020). UM was founded in 1974 representing the oldest HEI in Montenegro. It is

the largest and the only comprehensive HEI in the state, comprising 19 faculties and two institutes of science (University of Montenegro, 2020). **North Macedonia** has six public universities, one private-public, and 15 private HEI-s (Enic-Naric, 2020). The University of Tetovo was established in 1994 and is the biggest Albanian University in North Macedonia, open and accessible to all students, teachers, and associates. It is affirmed as a reformed higher education institution, structured into 13 faculties, 65 study programs, 115 fields of study, and three scientific research institutes (Universiteti i Tetovës, 2020). The HEI-s in **Serbia** include 206 accredited institutions and 2692 study programs (NEAQA, 2020). The University of Niš with 13 faculties is the main academic center of Eastern and Southern Serbia; the University of Arts in Belgrade is the only specialized university for art education in Serbia; whilst an Executive MBA is also offered by the CITY College in Belgrade with a degree from the University of Sheffield (City College, 2020; Study in Serbia, 2020).

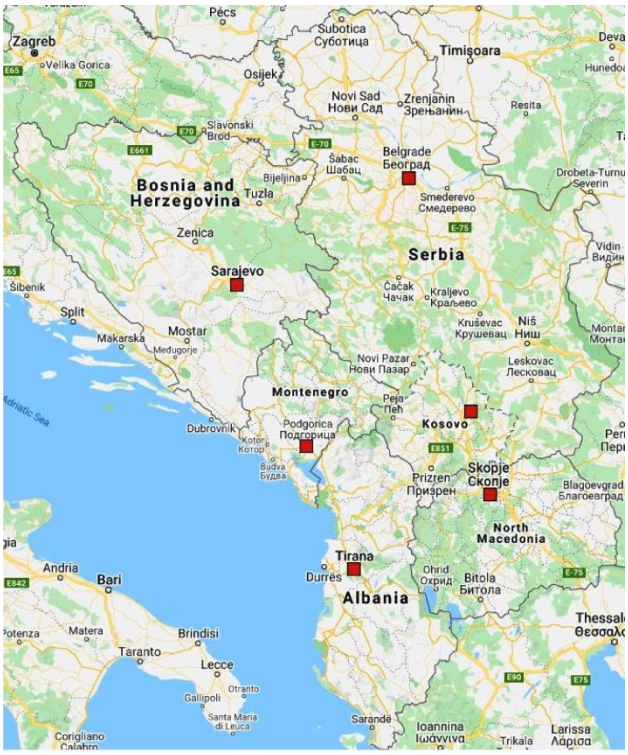


Figure 1. The map of the Western Balkans

2. METHODS

2.1 Participants and questionnaire

This manuscript yields a google form questionnaire analysis approach with careful consideration of the quality of the information source. A survey with 24 questions with multiple answers towards professors, was carried out. To give the real tableau for the universities in the Western Balkans, we must seek to use reliable sources given the general fluctuation of information regarding filling questionnaires. For this, it was provided the anonymity of participants, sending it mainly to their official and private emails. Other scarce data were gathered from online platforms such as Facebook and LinkedIn. Responses were gathered from professors (n = 327) from Albania (40.1%), Kosovo (1.2%), Montenegro (1.2%), and North Macedonia (57.2%). The distribution of participants according to the age group was: 23-32 (17.1%), 33-42 (34.3%), 43-52 (27.8%), 53-62 (16.2%), and 63 years old and above (4.6%). They were involved in different online teaching classes, in the fields of arts (3.6%), engineering (9%), medical (21.7%), natural (23.5%), and social & human sciences (42.2%), and different levels of education including bachelor (83.2%), master of science (29.4%), master of education (6.4%), supervision of master (5.5%) and doctorate thesis (3.1%).

2.2 Data analysis

When we analyzed the universities by previous experience in online teaching, used equipment, or teaching preference, we considered only three universities (University of Tirana, University of Medicine Tirana, and University of Tetovo, n = 313) omitting other universities with underrepresented numbers; whilst for the other calculations, we analyzed all data. The sample is divided into four groups with different variables: demographics, experience and logistics, online platforms and interactivity, feelings/stress. Teaching preferences for **further online teaching** were: A. No, I would not like to use it. Face to face is the best teaching approach allowing real interactions with students; B. Yes, I would use 100% online teaching only during the COVID-19 pandemic as a safe teaching method; C. Yes, I would suggest it in alternation with face to face teaching in 50:50% ratio; D. Yes, I would like to use it all the time I have lectures. Meanwhile teaching preferences **during COVID-19 pandemic** were: A. 50% online: 50% face to face (blended learning); B. 100% face to face, but in classes with small number of students and in distance 2 from each other and without a mask; C. 100% face to face; but in classes with small number of students and in distance 2m from each other and wearing a mask; D. 100% online, but with alternation of different online teaching methods; E. 100% online, but online learning platforms gives us the possibility to directly interact and answer to students questions. The variables of each group were analyzed toward these teaching preferences using the chi-squared tests in Statistical software SPSS (version 27), and the Tableau Desktop (version 23) was used for preparing graphs and results.

3. RESULTS

3.1 Demographics

This questionnaire has attracted the interest of professors from public and nonpublic universities of the Western Balkans, some of which were underrepresented in numbers, nevertheless, their contributions were considered in the reporting of results. These include the Agricultural University of Tirana (0.3%), Private University (0.3%), Barleti University (0.3%), University of Elbasan (0.3%), University of Niš (0.3%), University of Shkodra (0.3%), University of Montenegro (1.2%), University of Prishtina (1.2%), University of Medicine Tirana (UMT) (12.9%), University of Tetovo (57.1%), and University of Tirana (UT) (26.1%). Among the professors who participated in the survey, most of them (51.4%) were less than 42 years old. The sample was 55.4% female and 44.6% male, with civil status mainly married (85.0%). The long old tradition of getting married at a young age and having kids (76.3%) is reflected also among the participants of this survey. Checking the variables of universities, age-groups, gender, civil status, and having kids towards teaching approaches, it showed no significant relationship with none of them, neither for online COVID-19 teaching approach nor for further online teaching ($p>0.05$).

3.2 Experience and logistics

Previous online teaching experience is an important key to the quality of online learning. However, in our sample, a lack of experience is reported among professors of the Balkan universities (40.1%). Comparing different HEIs, the University of Tetovo had more previous experience in online teaching (75.0% of professors), whilst only a few professors from the University of Tirana (14.7%) and the University of Medicine Tirana (10.3%) reported previous experience ($p<0.001$) (Fig. 2).

Nevertheless, previous online teaching experience did not influence the choice of teaching approaches ($p>0.05$). Due to the presence of others (family members and/or friends) with whom they shared their living place (96.6%), professors had faced difficulties related to their environment and noise during online teaching (>50% for both). This is closely related to the fact that online lectures were held mainly at home (88.7%). These difficulties have influenced their preferences towards teaching approaches. Thus, the predisposal for further using online teaching by noise, was face-to-face ($p<0.001$), as professors faced either very much (57.1%) or even somewhat (43.1%) difficulties with noise; whilst for the online COVID-19 teaching approach, the high preference for blended learning was from facing somewhat difficulties with noise (46.1%) ($p=0.001$) (Table 1).

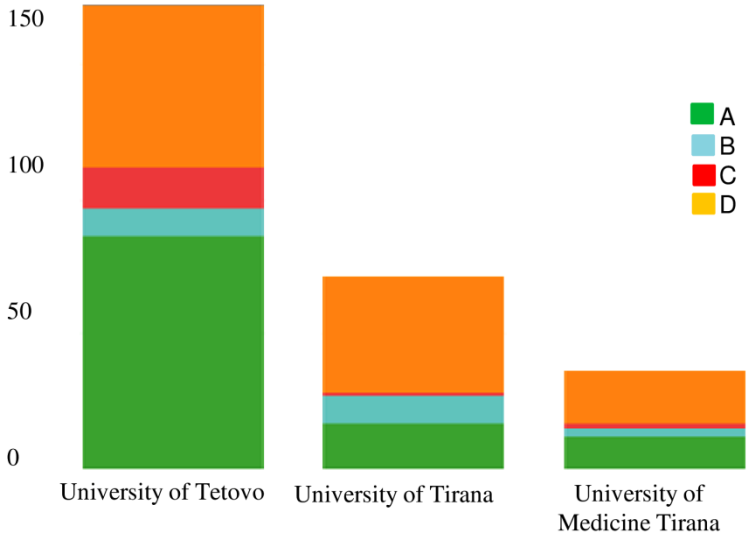


Figure 2. Predisposal of Universities by previous experience of professors given in colors (A. Yes, I had with university students; B. Yes, I had presentations of my research work in the online conferences; C. Yes, I had online private courses of different levels of education; D. No, this was the first experience ever

Table 1. Evaluation of difficulties with the following issues during online teaching: Environment, Noise and Equipment

Evaluate how much difficulties you had with the following issues:		**Environment**				**Noise**				**Equipment**			
		Neither	Somewhat	Very much	**Total**	Neither	Somewhat	Very much	**Total**	Neither	Somewhat	Very much	**Total**
Would you further like to use the online teaching?	**A**	24	71	26	121	28	73	20	121	28	76	17	121
	B	58	36	7	101	61	37	3	101	56	39	6	101
	C	34	54	10	98	32	54	12	98	36	52	10	98
	D	3	4	0	7	3	4	0	7	2	4	1	7
	Total	119	164	43	327	124	168	35	327	122	171	34	327
	Pearson Chi-Square				**0.000**				**0.000**				**0.002**
What approaches would you propose during the COVID-19 pandemic for teaching?	**A**	43	76	13	132	45	77	10	132	48	72	12	132
	B	4	14	5	23	4	15	4	23	6	16	1	23
	C	17	32	15	64	18	31	15	65	14	41	9	65
	D	28	19	6	53	28	23	2	53	29	21	3	53
	E	27	24	4	55	29	22	4	55	25	21	9	55
	Total	119	165	43	327	124	168	35	327	122	171	34	327
	Pearson Chi-Square				**0.002**				**0.001**				**0.012**

The same teaching approaches were by the environment where for further online teaching ($p<0.001$) professors faced either very much (60.5%) or somewhat difficulties (42.7%) thus they preferred face-to-face; whilst during COVID-19 teaching approach, they have chosen blended learning as had faced somewhat difficulties (46.1%) ($p=0.002$). Moreover, remote learning requests the proper technical facilities which sometimes may cause difficulties during the teaching process (51.7%). There is a highly significant difference between the teaching equipment, where normal screens as laptops and

desktops resulted in being the main equipment used by universities (97.1%), and just 2.9% of university professors used cell phones or tablets (p=0.04). The predisposal for teaching approaches by difficulties with equipment showed that during COVID-19 professors preferred blended learning, as they faced somewhat difficulties with equipment (42.4%) (p=0.012), whilst for further teaching face-to-face has a high preference (p=0.002), as either they faced very much (50%) or somewhat difficulties (44.1%) during online teaching. Overall, blended learning had a high preference either by the environment, noise, or equipment (40.4%) in comparison with other alternatives of face-to-face and 100% online learning which were less than 19.6%. The distribution of the online classes through the second semester of the 2019-2020 academic year, showed results of overload in courses and hours per week, where professors stated to have more than five courses (23.2%) and a weekly hour overload of more than 13 (9.5%). Nevertheless, none of these two variables influenced the preferences for teaching approaches (p>0.05).

3.3 Online platforms and Interactivity

Used worldwide as a very important means of online meetings and conferences, Google meet was mainly employed for online teaching (65.7%) followed by Google classroom (21.4%) and Zoom (8.9%). On the other hand, for the extracurricular communication, there was not observed any difference as they were mainly online consultations, where professors used either Google classroom (54.4%), either online after classes (42.2%) or emails (25.4%) and only 2.1% were face-to-face. Professors have reported that they have either used the university platform (37.9%) or a different one (34.9%) to practice and discuss with students. We checked these variables towards preferences for teaching approaches and there was no significant relationship with them (p>0.05). Although this was the first experience for most of the professors (40.1%), there was a somehow (62.4%) interaction with students. Professors stated that their online classes were followed by different numbers of students with the open camera, from 1-9 (27.8%) up to all the class (7%), while others were only with audio open (24.2%). The frequency of students who followed the online classes was different, ranging from 1-9 (9.2%) up to more than 60 (27.5%), as stated by professors. Neither the camera open nor the number of students who followed the online particular or all classes influenced the interactivity of professors with students (p>0.05). The interactivity was analyzed against future teaching approaches, and a somewhat interactivity resulted in a high rate for all teaching approaches (62.39%); where the face-to-face approach was higher either by a lack of interaction or somewhat (81.25% and 40.69%). Overall, there was a significant high difference between face-to-face (37%) and fully online teaching (2.14%) for all types of interactions (p<0.001). On the other side, the predisposal for online COVID-19 teaching approaches by interactions, showed to be significant, where blended learning during COVID-19 had a high preference (40.4%) as professors had somewhat interaction (45.6%) (p<0.001) comparing with other approaches which were less than 19.6% (Fig. 3).

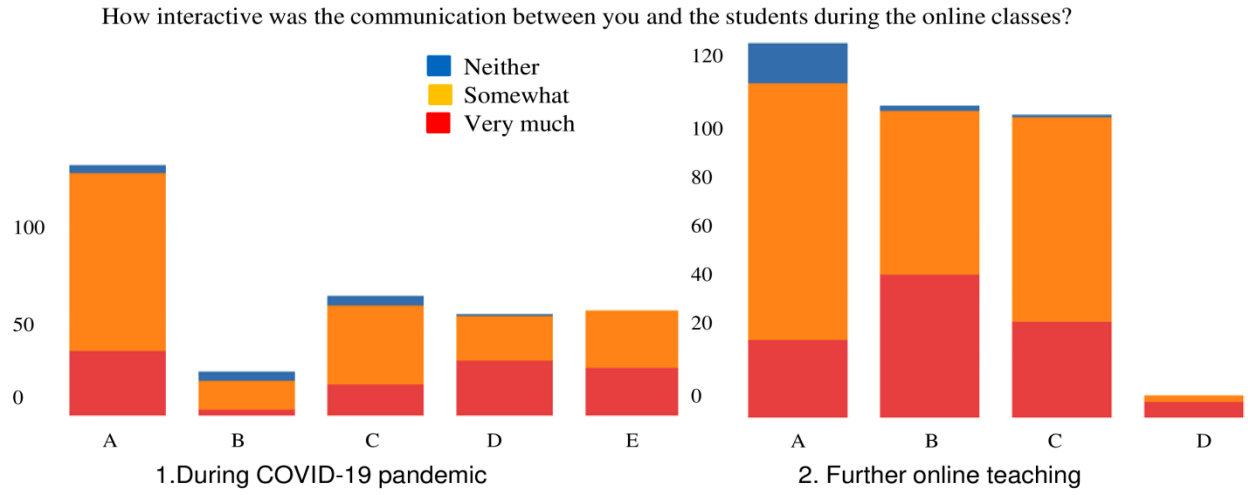


Figure 3. Predisposal for online teaching approaches during COVID-19 and for further online teaching by interactions (letters follow the methods)

3.4 Feelings/ Stress toward online teaching

An important challenge during online learning is the stress that the professors face usually. The stress is related to different feelings towards online teachings, such as attraction, loss of concentration, wasting time, monotony/annoyance, feeling free, and spending. The predisposal for further online lectures by feeling attracted, resulted in a high preference of face-to-face from professors, either by the lack of attraction (76.32%) or rarely feeling attracted (48.05%) and this was significant ($p<0.001$). The same high significance is for blended learning for the online COVID-19 teaching approach by attraction, as online teaching was rarely attractive (43.5%) ($p<0.001$). Loss of concentration during online lectures by professors have influenced the preference for further online teaching, where face-to-face was the approach selected by professors who felt either often (54.88%) or rarely (35.80%) the loss of concentration, and this is significantly proven ($p<0.001$). During online COVID-19 teaching approaches, blended learning had a high difference from the rare loss of concentration (41.4%) ($p=0.005$). The feeling of wasting time by professors during online lectures towards further online approaches, revealed a higher difference of face-to-face as a result of either feeling often like wasting time (60%) or rarely (48.78%) and the relationship was significant ($p<0.001$). The predisposal for the online COVID-19 teaching approach also resulted in a significant relationship, where blended learning was higher from either rarely feeling like wasting time (43.1%) or never (41.4%) ($p<0.001$). Monotony or annoyance are the feelings that challenge online teaching, and it was of high significance because they often created monotony/annoyance to professors (65.96%), therefore it was preferred face-to-face ($p<0.001$). Whilst during COVID-19, blended learning was the approach which had high differences as it rarely created monotony (45.1%) ($p<0.001$). Freedom is an important challenge during online lectures, which is evaluated towards further online learning, and results that face-to-face is the highly preferred approach as professors either never (48.7%) or rarely (34.31%) feel free during online lectures ($p<0.001$). The predisposal of online COVID-19 approaches by feeling free showed that blended learning is preferred by professors who felt rarely free during online lectures (45.3%) ($p=0.001$). The analyzes of the predisposal of further online teaching by these feelings, showed a high difference of face-to-face (37%) as the preferred approach in general, towards further 100% online teaching (2.14%), and overall these relationships were significant ($p<0.001$). On the other side, the predisposal of online COVID-19 teaching approach by these feelings, showed a high difference with a high preference of blended learning during a pandemic situation (40.4%) comparing with other approaches which were less than 19.6% ($p\leq0.005$) (Table 2).

Table 2. Predisposition for teaching approaches by feelings of professors during online teaching

While online teaching I felt like:		Feeling free			Loss of concentration			Monotony/ Annoyance			Attraction			Wasting time			Total per each
		Often	Rarely	Never	Often	Rarely	Never	Often	Rarely	Never	Often	Rarely	Never	Often	Rarely	Never	
Further online teaching	**A**	18	47	56	45	58	18	62	39	20	18	74	29	21	60	40	121
	B	33	36	32	16	49	36	14	52	35	70	27	4	9	25	67	101
	C	20	51	27	21	52	25	18	69	11	42	51	5	5	36	57	98
	D	4	3	0	45	58	18	0	4	3	5	2	0	0	2	5	7
	Total	75	137	115	82	162	83	94	164	69	135	154	38	35	123	169	327
Pearson Chi-Square		**0.001**			**0.000**			**0.000**			**0.000**			**0.000**			
During COVID-19 pandemic	**A**	42	28	62	35	30	67	22	36	74	14	51	67	70	9	53	132
	B	10	1	12	1	11	11	3	14	6	5	2	16	3	4	16	23
	C	34	9	21	10	22	32	8	31	25	15	10	39	25	13	26	64
	D	16	20	17	15	9	29	14	8	31	2	37	14	37	6	10	53
	E	13	17	25	22	10	23	22	5	28	2	35	18	34	3	18	55
	Total	115	75	137	83	82	162	69	94	164	38	135	154	169	35	123	327
Pearson Chi-Square		**0.001**			**0.005**			**0.000**			**0.000**			**0.000**			

Spendings which are claimed to have a high difference during face-to-face and online learning showed to not influence the preferences towards teaching approaches ($p>0.01$).

3. DISCUSSION

This study on the Western Balkans (WB) was carried out to give a real picture of the situation of higher education towards addressing the challenges of online learning approaches. Demographic variables (gender, age-groups, civil status, having kids) did not influence the preferences for teaching approaches. Scarce numbers have shown a lack of collaboration in the Balkan universities using the formal networking, vice-versa the informal networking, or use of personal contacts for getting things done has a regular occurrence in the region (Efendic and Ledeneva, 2020). The numbers showed a cooperative behavior of young employees reflecting a friendlier attitude towards participation in online survey-based studies. The high rate of married employees with kids (64.0%) is an indicator of the fertility rates, which in the Balkan countries such as Albania and North Macedonia have an aging index lower than one (Galjak, 2016). Besides, an observed high rate of females employees is an indicator of either the raised awareness for females education, whilst previously there was a high rate of illiteracy among girls, which had reflected the widespread phenomenon of early school dropout; or due to mass emigration of males (Bartlett, 2007).

Previous experience of the staff is an important challenge to universities in the situation where worldwide, the majority of higher institutions have already begun preparing plans for transitioning to online teaching to their students, although this is not new for some universities which had previously trained their staff to use online learning platforms either as the only delivery mode or as an add-on to face-to-face teaching (Lim, 2020). Yet, not all universities possess the resources or academic capabilities, or even the capacity to transition to online delivery (Leung and Sharma, 2020). Few higher education institutions offered online delivery before COVID-19 such as the University of Tetovo in our survey, and most of them were not prepared for the transition. This delayed the start of the spring semester for almost a month in many universities (Universiteti i Tiranës, 2020b), however,

there were also excellent case studies where the university staff worked online from home one day after the suspended face-to-face teaching (University of Passau, 2020). Further, the ongoing physical social isolation impacts the academic workforce that traditionally is up in front of the classroom (Cappelletti, 2020), nevertheless, the previous experience did not influence the teaching approach preferences. Various approaches to remote education during the pandemic have shown that the apparent encountered obstacles can be turned into opportunities. Nevertheless, technical challenges for students and staff should be addressed (Samueli et al., 2020). Furthermore, switching to work and study from home due to the isolation, made computers and IT equipment at home in high demand from other family members too. Thus, online teaching from home is going to be a difficult task for universities (Dill et al., 2020) regarding equipment too, which showed significance also in our study for the Balkans. On the other hand, online learning is a real challenge to practicals and labs, medicine, music, and art courses, which cannot be taught online. The quality of online education is a critical issue, and with the transition to online for universities, the attention has now turned towards the quality of the learning experience (Qu, 2020). The teaching load, with a high number of courses for one semester (more than five) and hours per week, is a question mark on the quality of teaching. The legislation of the HEI doesn't allow more than three semestrial courses per academic year per each professor distributed either in two semesters or in two annual courses and one semestrial or even in three annual courses (Ministria e Arsimit, Sportit dhe Rinisë 2018, Ministria e Arsimit dhe Shkencës, 2018). Nevertheless, this course's overload may be either a result of teaching the same course in different departments and even faculties or universities, either having different class-groups within the same department or even leaving the teaching courses as an overload in only one semester, although in all possible scenarios it goes beyond the HEI legislation.

Trying to reproduce face-to-face teaching does not seem the appropriate approach to remote instruction. According to Schlesselman (2020), professors should rather focus on creating quality online courses assisted by suitable technological tools that fulfill the requirements of the specific field of study. Many universities have taken steps to offer online platforms to carry out their teaching online during the campus closure. On the other hand, some faculties had the possibility to decide which platform to use, even some professors have taken this decision independently. Thus, almost one-third of the WBs' university staff used the university platform, whilst others decided on a different one or both options. Some of the platforms for e-learning were Moodle, Microsoft Class Notes, Microsoft Teams, and Google classroom software (The British University in Cairo, 2020; Universiteti i Tiranës, 2020c), Blackboard, email, skype, google drive, and Zoom (American University in Cairo, 2020; The University of Hong Kong, 2020), Webex (University of Turin, 2020). Some universities had already used these tools before, but the crisis has accelerated the plans to use them extensively; meanwhile, for some others, these platforms were totally unknown before the crisis. An analysis of the online platforms used in higher education among different nations revealed that developing countries used low technology solutions such as narrated PowerPoint presentations and freeware such as Skype, Google Classroom, Moodle, and Facebook, minimizing the impact on learning to students; whilst developed countries were initially focused to the transitioning to the online environment, and now their focus is on online pedagogy (Crawford et al., 2020). Google Meet is used by 2/3rd of professors for online teaching among the WBs' universities of our study, followed by Google classroom for online teaching and extracurricular communication), and less Zoom. Recently, an introduction to Teams is offered for the academic year 2020-2021 (Universiteti i Tiranës, 2020d). Moreover, creating flexible, meaningful, and measurable learning objectives is very important to assess students´ achievements (Schlesselman, 2020), where interactivity is the key leading to this, based on the communication among professors and students during online classes. The lack of communication may put a question mark on the online teaching quality, but none of the variables we analyzed in this survey, influenced the interaction of professors with students. There was a significant relationship of the predisposal for teaching approaches by this interactivity, and it is found a high difference of face-to-face during normal situations, and blended learning during the COVID-19 pandemic for all the analyzed interactions ($p<0.001$). The high interactivity of professors and students during full online teaching only during COVID-19 pandemic (42.99%) offering online support to students, is very important to increase the attention of students to understand and follow lectures, making it easier to teaching too, seeing that this worldwide rapid increase of infected cases country by country has

created a sense of uncertainty and anxiety about what will happen, causing a tremendously high level of stress both for the university staff and students, and raised their concerns about their families' wellbeing (Kafka, 2020, Zhai and Du, 2020). The influence of stress and feelings of professors during online classes on the predisposal for teaching approaches, resulted in a high difference of either feeling rarely or even very much in stress regarding attraction, loss of attraction, wasting time, feeling free, and monotony or annoyance during online teaching ($p \leq 0.005$). Therefore, lecturers should balance online teaching and self-learning of students while planning and designing the teaching process (Bao, 2020; Händel et al., 2020).

Additionally, our findings regarding the influence of many challenges toward the teaching approaches suggest that universities should support efficient communication during online learning to ensure a physically, psychologically, and economically safe future for the young generation.

4. CONCLUSION

With the continuity of online learning as a mode toward breaking the transmission chain of the corona virus COVID-19, universities have to implement several measures to increase the online teaching quality via training their teaching staff and offering appropriate teaching equipment. Students and staff have to build supportive communication offering online platforms for better interaction with regular information about their courses, to make the learning-rich and effective. Improving the difficulties from the environment, noise, and equipment, would further help in less stress and increase attraction, concentration, freedom, and more useful time during online lectures. The future teaching era at universities during pandemic situations is going to embrace the online platforms via blended learning, meanwhile, in normal situation, a face-to-face is the best teaching approach.

ACKNOWLEDGEMENTS

We acknowledge the support of all the colleagues and students of some of the universities from the Western Balkans, which kindly filled the questionnaire giving us the possibility to analyze their sincere answers. We kindly appreciate Eliana Ibrahimi for her very significant input with the statistical analyses of this survey. This questionnaire is realized as part of an online project supported by the Western Balkans Alumni Association.

REFERENCES

Bao W. 2020. COVID-19 and online teaching in higher education: A case study of Peking University. *Human Behavior and Emerging Technologies*, 2(2), pp. 113–115.

Händel M, Stephan M, Gläser-Zikuda M, Kopp B, Bedenlier S, Ziegler A. 2020. Digital readiness and its effects on higher education student socio-emotional experiences in the context of COVID-19 pandemic. Journal of Research on Technology in Education, pp. 1–14.

Agency for Control and Quality Assurance of Higher Education (ACQAHE) 2020. Higher Education Institutions. Available at: https://akokvo.me/en/higher-education-institutions/ [Access Date: 28.10.20]

American University in Cairo. 2020. AUC Next Steps on COVID-19: Online Instruction to Begin. Available at: https://www.aucegypt.edu/news/auc-next-steps-COVID-19-onlineinstruction-begin [Access Date: 28.10.20]

ASCAL 2020. Lista e IAL. Available at: https://www.ascal.al/sq/lista-e-ial [Access Date: 28.10.20]

Bartlett W. 2007. 'The Western Balkans', in: D.Lane and M. Myant (eds.), *Varieties of Capitalism in the post-Communist Countries*, London: Palgrave, pp. 201-220

Bedford J, Enria D, Giesecke J, Heymann D L, Ihekweazu C, Kobinger G, Clifford Lane H, Memish Z, Oh M, Alpha Sall A, Schuchat A, Ungchusak K, Wieler LH. 2020. COVID-19: Towards controlling of a pandemic. *The Lancet*, *395*(10229), pp.1015-1018.

Cappelletti A. 2020. China's coronavirus lockdown: 'In this situation, it is important to just keep going'. *Times Higher Education*. Available at: https://www.timeshighereducation.com/opinion/chinas-coronavirus-lockdown-situation-itimportant-just-keep-going [Access Date: 29.10.20]

Chahrour M, Assi S, Bejjani M, Nasrallah A A, Salhab H, Fares M, Khachfe H H. 2020. A bibliometric analysis of Covid-19 research activity: A call for increased output. *Cureus*, 12(3): e7357.

Chaushi BA, Chaushi A, Ismaili F. 2015. E-learning systems in higher education institutions: An outlook of their use in the Western Balkan Region. UBT International Conference. 109.

City College. 2020. Executive MBA. Available at: https://citycollege.sheffield.eu/frontend/articles.php?cid=94&t=Executive-MBA [Access Date: 29.10.20]

Crawford J, Butler-Henderson K, Rudolph J, Malkawi B, Glowatz M, Burton R, Magni P, Lam S. 2020. COVID-19: 20 countries' higher education intra-period digital pedagogy responses. *Journal of Applied Learning & Teaching*, 3(1), pp.1-20.

Dill E, Fischer K, McMurtrie B, Supiano B. 2020. As coronavirus spreads, the decision to move classes online is the first step. What comes next? *The Chronicle of Higher Education.*

Efendic A, Ledeneva A. 2020. The importance of being networked: The costs of informal networking in the Western Balkans region. *Economic Systems*, 100784.

Enic-Naric. 2020. Recognised higher education institutions. Available at: https://www.enic-naric.net/north-macedonia.aspx#anc07_50 [Access Date: 28.10.20]

Gewin V. 2020. Five tips for moving teaching online as COVID-19 takes hold. *Nature*, *580*(7802), 295-296.

Houlden S, Veletsianos G. 2020. Coronavirus pushes universities to switch to online classes – but are they ready? *The Conversation*. Available at: https://theconversation.com/coronaviruspushes-universities-to-switch-to-online-classes-but-arethey-ready-132728 [Access Date: 29.10.20]

Kafka AC. 2020. Shock, Fear, and Fatalism: As Coronavirus Prompts Colleges to Close, Students Grapple With Uncertainty. *The Chronicle of Higher Education*.

Kosovo Accreditation Agency. 2020. Higher Education Institutions. Available at: http://www.akreditimi-ks.org/new/index.php/en/download/higher-eduacion-institutions [Access Date: 29.10.20]

Leung M, Sharma Y. 2020. Online classes try to fill education gap during epidemic. *University World News*. Available at: https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20200022108360325 [Access Date: 29.10.20]

Lim M. 2020. Educating despite the Covid-19 outbreak: Lessons from Singapore. *Times Higher Education*, *20*.

Memeti A, Imeri F, Xhaferi G. 2014. Reusing learning objects and the impact of Web 3.0 on e-Learning platforms. *Journals: International Journal of Computers & Distributed Systems*, *4*(3): 64-68.

Ministria e Arsimit, Sportit dhe Rinisë (2018). Udhëzim nr 29, datë 10.09.2018 [Guidance no 29, date 10.09.2018]. Për veprimtarinë dhe ngarkesën mësimore të personelit akademik në institucionet e arsimit të lartë [For the activity and teaching load of the academic staff in the higher education institutions]. Republika e Shqiperise [Republic of Albania]. Available at: https://arsimi.gov.al/wp-content/uploads/2018/09/Udhezimi-nr.-29-dt-10.9.2018.pdf [Access Date: 28.10.20]

Ministria e Arsimit dhe Shkencës (2018). Упатство бр 161, датум 02.05.2018/ Udhëzim nr 161, datë 02.05.2018 [Guidance no 161, date 02.05.2018]. Наставно-научни, наставно-стручни и наставни звања / Tituj mësimorë-shkencorë, mësimdhënës-profesionalë dhe mësimdhënës [Teaching-scientific, teaching-professional and teaching titles]. Ministria e Arsimit dhe Shkences. Republika e Maqedonisë së Veriut [Ministry of Education and science. Republic of North Macedonia]. Available at: http://mon.gov.mk/stored/document/Zakon%20za%20visokoto%20obrazovanie%20NOV.pdf [Access Date: 29.10.20]

National Entity for Accreditation and Quality Assurance in Higher Education (NEAQA). 2020. Default page. Available at: https://www.nat.rs/en/default-page/ [Access Date: 29.10.20]

Nikitović V. 2019. Demographic Processes in the Western Balkans: A Long Term Perspective. Greece and Its Western Balkan Neighbours–Common Challenges in a Changing Europe, p.129.

OECD. 2005. E-Learning in Tertiary Education. Organisation for economic co-operation and development (OECD) Policy Brief. Available at: http://www.oecd.org/education/ceri/35991871.pdf [Access Date: 01.11.20]

Qu L. 2020. Online learning: When class is just a click away. Duke Kunshan University. Available at: https://www.scmp.com/tech/enterprises/article/3048891/chinas-traditional-schoolsembrace-online-learning-coronavirus [Access Date: 29.10.20]

Samueli B, Sror N, Jotkowitz A, Taragin B. 2020. Remote pathology education during the COVID-19 era: Crisis converted to opportunity. *Annals of diagnostic pathology*, *49*, 151612.

Schlesselman L S. 2020. Perspective from a Teaching and Learning Center During Emergency Remote Teaching. *American journal of pharmaceutical education*, *84*(8), ajpe8142.

Sharma A, Vatta S. 2013. Role of learning management systems in education. *International Journal of Advanced Research in Computer Science and Software Engineering*, *3*(6), 997-1002.

Study in Serbia. 2020. Institutions. Available at: https://www.studyinserbia.rs/en/institutions [Access Date: 29.10.20]

The British University in Cairo. 2020. Contingency plan for learning and teaching. Available at: https://www.bue.edu.eg/teach-and-learn-remotely/ [Access Date: 29.10.20]

The University of Hong Kong. 2020. Teaching and learning arrangement. Available at: https://www.hku.hk/others/COVID-19/teaching.html [Access Date: 29.10.20]

UMED. 2020. Universiteti i Mjekesise Tirane. [University of Medicine Tirana]. Available at: http://umed.edu.al/ [Access Date: 30.10.20]

University of Montenegro. 2020. History. Available at: https://www.ucg.ac.me/objava/blog/4/objava/20-history

[Access Date: 30.10.20]
University of Passau. 2020. Coronavirus (COVID-19)–important information. Available at: https://www.uni-passau.de/en/coronavirus/ [Access Date: 30.10.20]
Universiteti i Prishtinës. 2020. Historiku. [History]. Available at: https://www.uni-pr.edu/page.aspx?id=1,8 [Access Date: 30.10.20]
Universiteti i Tetovës. 2020. Rreth nesh. [About us]. Available at: https://unite.edu.mk/rreth-nesh/ [Access Date: 30.10.20]
Universiteti i Tiranës. 2020a. Historiku. [History]. Available at: https://unitir.edu.al/historiku/ [Access Date: 30.10.20]
Universiteti i Tiranës. (2020b). Për zhvillimin e procesit mësimor në platformat online me studentët e Universitetit të Tiranës. [For the development of the teaching process on online platforms with students of the University of Tirana]. Available at: https://unitir.edu.al/wp-content/uploads/2020/03/Urdheri-nr.-5-date-20.03.2020.pdf [Access Date: 30.10.20]
Universiteti i Tiranës. (2020c). Manual përdorimi "Microsoft Teams". [User manual "Microsoft Teams"]. Available at: https://unitir.edu.al/manual-perdorimi-microsoft-teams/ [Access Date: 30.10.20]
Universiteti i Tiranës. (2020d). Informacion për Microsoft Office 365 Education dhe platformën Microsoft Teams. [Information for Microsoft Office 365 Education and the platform Microsoft Teams]. Fakulteti i Historisë dhe i Filologjisë. Available at: https://www.fhf.edu.al/informacion-per-microsoft-office-365-education-dhe-platformen-microsoft-teams/ [Access Date: 30.10.20]
University of Turin. 2020. Coronavirus (COVID-19): Update for UniTo community. Available at: https://en.unito.it/news/coronavirus-COVID-19-update-unito-community [Access Date: 01.11.20]
WHO. Coronavirus disease (COVID-19) pandemic. 2020. Available at: https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019 [Access Date: 01.11.20]
Zhai Y, Du X. 2020. Mental health care for international Chinese students affected by the COVID-19 outbreak. *The Lancet Psychiatry*, *7*(4), e22.
Zhong R. 2020. The coronavirus exposes education's digital divide. The New York Times. Available at: https://www.nytimes.com/2020/03/17/technology/china-schoolscoronavirus.html [Access Date: 01.11.20]

SANAL KAYTARMA DAVRANIŞININ NEDENLERİ VE SONUÇLARININ İNCELENMESİ

Murat BAŞ
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, İİBF, Sağlık Kurumları İşletmeciliği, Türkiye,
murat.bas@erzincan.edu.tr

Özet
Akıllı telefonların hayatımıza girmesiyle birlikte daha sonra yapılan araştırmalarda, sanal kaytarma "genellikle çalışma saatleri içinde kişisel amaçlar için internet ve mobil teknolojinin kullanılması" şeklinde daha geniş kapsamda ele alınmıştır. Sanal kaytarma, çalışanların işyerinin internetini kasıtlı olarak, mesai saati içinde, işle ilgili olmayan internet sitelerinde gezinerek veya kişisel e-postalarını kontrol etmek suretiyle kendi kişisel çıkarları için kullanmalarıdır. Teknolojik gelişmelerle birlikte, çalışanlar işyerinde sadece işyerinin interneti ile değil kendi akıllı telefonlarında veya tabletlerinde mevcut bulunan interneti kullanarak da iş dışı aktivitelerde bulunabilmektedir. 2018 TÜİK verilerine göre, Türkiye'deki bireylerin %72,9'unun internet kullanımının bulunduğu, bireylerin en çok interneti %84,1 oranı ile sosyal medyada gezinme amaçlı kullandığı, bunu sırasıyla, paylaşım sitelerinden video izleme (%78,1), internet üzerinden telefonla görüşme (%69,5) sağlıkla ilgili bilgi arama (%68,8) mal ve hizmetler hakkında bilgi arama (%67,8) müzik dinleme (%61,4), e-posta gönderme/alma (% 44,8) gibi aktivitelerin takip ettiği tespit edilmiştir. Türkiye'de internet kullanımının yaygınlığı ve amaçları incelendiğinde, işyerinde kişisel amaçlı internet kullanımının ve sanal kaytarma davranışının da bu doğrultuda kaçınılmaz olduğu değerlendirilmektedir. Sanal kaytarma davranışının nedenleri arasında demografik faktörler, kişilik özellikleri, özel yaşamla ilgili faktörler, bireysel alışkanlık ve inanışların oluşturduğu bireysel faktörler; örgütsel pozisyon, gelir düzeyi, stres, can sıkıntısı, işin yapısı ve iş yükünden oluşan işle ilgili faktörler; örgütsel normlar, internet kullanım politikaları, örgütsel yaptırımlar, internete erişim ve örgütsel adaletten meydana gelen örgütsel faktörler bulunmaktadır. Sanal kaytarma davranışlarının işletmeler için çeşitli olumlu ve olumsuz sonuçları bulunmaktadır. Sanal kaytarma faaliyetlerinin örgütler için artan önemi nedeniyle bu çalışmada sanal kaytarma kavramı incelenmiştir. Bu çerçevede, sanal kaytarma kavramının tanımı, sanal kaytarmanın nedenleri ve sonuçları hakkında bilgi verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Sanal kaytarma, bireysel faktörler, örgütsel faktörler, iş dışı internet kullanımı

Abstract
With the introduction of smart phones in our lives, studies have been discussed in a wider scope as "using internet and mobile technology for personal purposes, usually during working hours". Cyber loafing is the deliberate use of the workplace internet by employees for their own personal gain, during working hours, by browsing non-work related websites or by checking personal e-mails. With technological developments, employees can engage in non-work activities in the workplace not only with the internet of the workplace but also using the internet available on their smart phones or tablets. According to the 2018 TUIK data, the 72.9% of individuals in Turkey, where the use of internet, individuals used by most internet for browsing social media with a rate of 84.1%, followed by sharing site from watching videos (78.1%), Internet talking over the phone (69.5%) seeking information about health (68.8%) searching for information about goods and services (67.8%) listening to music (61.4%), sending / receiving e-mails (44%, 8), such activities have been found to follow. When the extent and purpose of internet usage in Turkey is analyzed, the purpose of personal internet use in the workplace and virtual cop behavior is considered to be inevitable in this direction. Among the causes of cyber loafing, demographic factors, personality traits, factors related to private life, individual factors formed by individual habits and beliefs; Work-related factors including organizational position, income level, stress, boredom, job structure and workload; There are organizational factors consisting of organizational norms, internet usage policies, organizational sanctions, internet access and organizational justice. Cyber loafing has various positive and negative consequences for businesses. Due to the increasing importance of cyber loafing activities for organizations, the concept of cyber loafing is examined in this study. In this context, information was given about the definition of the concept of virtual loafing, the causes and consequences of virtual loafing.

Key Words: Cyber loafing, individual factors, organizational factors, non-business internet usage

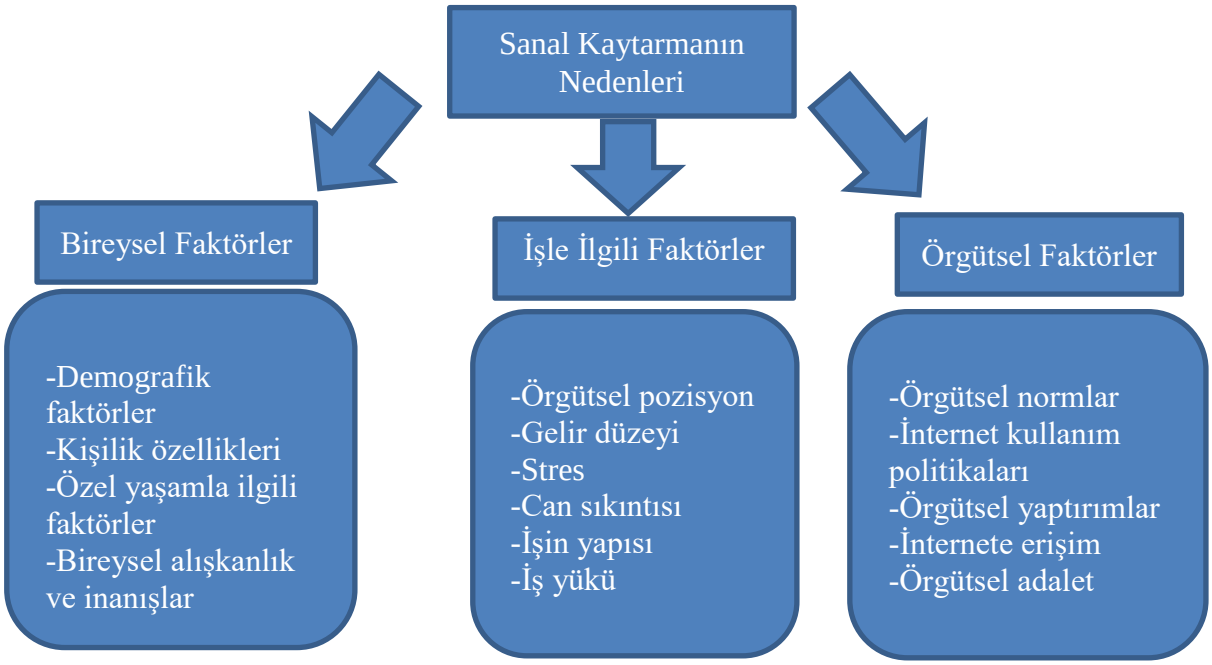
1. SANAL KAYTARMA DAVRANIŞI KAVRAM

Araştırmacılarca genel olarak kabul gören Lim vd., (2002) tarafından yapılan tanımdır. Buna göre, sanal kaytarma, çalışanların işyerinin internetini kasıtlı olarak, mesai saati içinde, işle ilgili olmayan internet sitelerinde gezinerek veya kişisel e-postalarını kontrol etmek suretiyle kendi kişisel çıkarları için kullanmalarıdır (Lim vd., 2002: 67).

Blanchard ve Henle (2008: 1067) sanal kaytarmayı "işyerinde e-postanın ve internetin kişisel amaçlarla kullanımı" olarak tanımlamıştır. Anandarajan ve Simmers (2011: 578) "kişisel amaçlı web kullanımı" olarak adlandırdıkları sanal kaytarmayı "çalışanların kasıtlı ve örgütlerinin koyduğu kurallara aykırı olarak kendi yararlarına gösterdikleri çevrimiçi web davranışları" olarak ifade etmiştir. Ugrin vd., (2007) kavramı işyerinde internette verimsiz/boşa zaman geçirme" şeklinde tanımlamıştır. Kim ve Byrne ise (2011: 2272) sanal kaytarmayı "kısmen işyerinde özdenetim eksikliği nedeniyle, gönüllü ve amaçsız bir şekilde işyerinin internet erişimini kullanma ve işle ilgili olmayan faaliyetlere düzenli olarak katılma olarak açıklamıştır. Diğer taraftan, Vitak vd., (2011: 1751) mobil teknolojideki gelişmelerle birlikte (örn, akıllı telefonlar) sanal kaytarmanın tanımına bu teknolojiyi de eklemiş ve sanal kaytarmayı "genellikle çalışma saatleri içinde kişisel amaçlar için internet ve mobil teknolojinin kullanılması olarak tanımlamıştır Söz konusu kapsam genişlemesinin yerinde olduğu düşünülmektedir.

2. SANAL KAYTARMA DAVRANIŞLARININ NEDENLERİ

Sanal kaytarma davranışlarının nedenleri Weissenfeld ve arkadaşlarının (2019) çalışmasından hareketle bireysel, örgütsel ve işle ilgili faktörler olmak üzere üç bölümde incelenmiştir.



Şekil-2: Sanal kaytarma davranışının nedenleri

Kaynak: Weissenfeld K., Abramova, O. & Krasnova, H. (2019). Antecedents for Cyberloafing – A Literature Review. 14th International Conference on Wirtschaftsinformatik, 1687-1701.

2.1. Bireysel Faktörler

2.1.1. Demografik faktörler:

Yapılan araştırmalar çalışanın yaşı, cinsiyeti, medeni durumu ve eğitim seviyesine göre sanal kaytarma davranışının değiştiğini ortaya koymuştur. Buna göre, genç çalışanların yaşlı çalışanlara göre (de Lara, 2007; Garrett ve Danziger, 2008; Henle ve Blanchard, 2008, Vitak vd., 2011) erkek

çalışanların kadın çalışanlara göre (Schumacher ve Morahan-Martin, 2001; de Lara 2007; Garret ve Dangizer, 2008; Baturay ve Toker, 2015), bekar çalışanların evli çalışanlara göre (Niaei, Peidaei ve Nasiripour, 2014; Sheikh vd., 2015) ve yüksek eğitimli çalışanların düşük eğitim düzeyine sahip çalışanlara göre (Vitak vd., 2011; Kaplan ve Çetinkaya, 2014) daha çok sanal kaytarma davranışında bulunduğunu saptayan çalışmalar mevcuttur.

2.1.2. Kişilik özellikleri:

Kişilik özellikleri, "insanları belirli şekilde düşünme, hissetme ve hareket etme eğilimleri açısından birbirlerinden tutarlı bir şekilde ayıran bireysel özellikler" şeklinde ifade edilmektedir (Ones, Viswesvaran, & Dilchert, 2005: 390). Buna göre beş farklı kişilik özelliğinden bahsedilmektedir: sorumluluk (conscientiousness), uyumluluk (agreeableness), duygusal denge (emotional stability), dışa dönüklük (extroversion) ve deneyime açıklık (openness to experience) (Roccas vd., 2002: 789).

***Sorumluluk**:* Sorumluluk özelliği bireyin norm ve kurallara uyma, hazzı geciktirme, organize etme ve planlama gibi davranışları göstermesine yönelik dürtü kontrolünü tanımlamaktadır. Buna göre, sorumluluk sahibi bireyler daha az kural ihlali yapmakta, daha az suça karışmakta ve daha az işe devamsızlık göstermektedir. Sorumluluk sahibi bireylerin güvenilir ve disiplinli olmaları göz önünde bulundurulduğunda, bu kişilerin işyerinde iş dışı faaliyetlerde bulunma olasılığı daha düşük olmaktadır (Jia vd., 2013: 359). Nitekim yapılan çalışmalar da bu durumu desteklemiştir (Jia vd., 2013; Kim vd., 2015).

***Uyumluluk*:** Uyumluluk özelliği başkalarına karşı nazik, güvenilir ve sıcak olma eğilimlerini içerir. Yapılan araştırmalar uyumlu çalışanların daha az sanal kaytarma davranışı gösterdiğini ortaya koymuştur (Krishnan vd., 2010, Abidin vd., 2014). Sanal kaytarma genellikle sapkın davranışlar içinde kabul edilen ve örgüt tarafından hoş karşılanmayan bir davranış olduğundan, uyumlu bireylerin daha az bu davranışları sergilemesi beklenmektedir. Çünkü uyumlu kişiler bu davranışlarda bulunmaları durumunda "nezaket" imajının, kariyerinin ve güvenilirliğinin etkileneceğini düşünmektedir (Krishnan vd., 2010: 4)

***Duygusal denge**:* Duygusal dengeye sahip bireyler sakin, iyimser, rahat, dayanıklı ve kendine güvenen kişilerdir (Robbins ve Judge, 2012: 138). Duygusal denge, çalışanların başarı için çabalama eğilimleriyle ilgilidir. Başarı için güçlü bir şekilde çabalayan bu kişiler zamanlarını etkin kullanır ve dikkatlerini işlerine verir, kaynaklarını (yani zamanı) ve enerjilerini iş dışı aktiviteler için harcamazlar (Kim vd., 2015: 1042). Duygusal olarak dengeli çalışanların daha az sanal kaytarma davranışı gösterdikleri araştırmalarla da ortaya konmuştur (Kim vd., 2015; Örücü ve Aksoy, 2017).

***Dışa dönüklük**:* Dışa dönüklük özelliği, kişinin kendine güvenme, iyimser, baskın, aktif ve heyecanlı olma eğilimlerini içerir. Dışa dönük bireylerin kişisel ilişkilerinin sıklığı ve yoğunluğu fazladır (Bakker vd, 2006: 34). Bu nedenle bu kişiler işyerinde daha çok sosyalleşmeye ihtiyaç duymakta, böylece işyerinde daha çok sosyalleşme amaçlı iş dışı aktivitelerde bulunabilmektedirler. Dışa dönük kişilerin daha çok sanal kaytarma davranışı gösterdiğini tespit eden araştırmalar mevcuttur (Wyatt ve Phillips, 2005; Jia vd., 2013; Örücü ve Aksoy, 2017).

Deneyime açıklık: Deneyime açıklık özelliği bireylerin yaratıcı ve meraklı olma, bağımsız düşünme ve yeni fikirlere, deneyimlere ve farklı bakış açılarına açık olma derecesini gösterir (George ve Zhou, 2001: 514). Deneyime açık kişiler yaratıcı aktiviteler ve mesleki eğitim zamanlarında işlerine daha çok odaklanırken, rutin işlerinde iş dışı aktivitelerde bulunma eğilimleri fazladır (Jia vd., 2013: 361). Araştırmalarda, deneyime açık kişilerin işyerinde daha çok sanal kaytarma davranışında bulundukları tespit edilmiştir (Jia vd., 2013; Dede, 2018).

2.1.3. *Özel yaşamla ilgili faktörler:*

İş dışında birden fazla role sahip kişiler (örneğin, baba olma, bir kulübün başkanlığını yapma, yarı-zamanlı gazetecilik yapma gibi) daha fazla aile ve sosyal yaşam kaynaklı taleplere sahip olduklarından, bu talepleri işyerinde daha çok sanal kaytarma yapmak suretiyle yerine getirme yoluna başvurabilmektedir (Koay, 2017, 1027).

2.1.4. *Bireysel alışkanlık ve inanışlar:*

Bazı çalışanlar sanal kaytarmaya karşı olumlu bir tutum sergilemekte ve çalışırken verilen iş dışı İnternet aralarının yararlı olduğunu düşünebilmektedir (Weissenfeld vd., 2019: 1692). Ayrıca, eve sürekli olarak iş götüren çalışanlar, işyerinde sanal kaytarma yapmayı kendileri için bir hak olarak görebilmektedir (Lim ve Teo, 2005: 1081). Öte yandan, çalışanların internet alışkanlığı ve bağımlılığı da işyerinde sanal kaytarma faaliyetinde bulunmalarını artırmaktadır (Vitak vd., 2011: 1753).

2.2. İşle ilgili faktörler

Örgütsel pozisyon: Bazı araştırmalar örgüt içinde yüksek pozisyonda olan çalışanların düşük pozisyonlu çalışanlara göre işyerinde daha çok sanal kaytarma gösterdiğini saptamıştır (Ugrin vd., 2007; Garrett ve Dangizer, 2008; Çınar ve Karcıoğlu,2015). Bu durumun nedeni olarak yüksek pozisyondaki görevlerin daha stresli olması, bu çalışanların daha çok bilgi ve araştırma yapmaya ihtiyaç duyması ve daha sosyal olmaları örnek olarak gösterilebilir.

Gelir düzeyi: Çalışanların gelir düzeyi arttıkça daha çok sanal kaytarma davranışında bulundukları araştırmalarla ortaya konmuştur (Garrett ve Dangizer, 2008; Örücü ve Yıldız; 2014). Yüksek pozisyonda çalışan ve yüksek gelir elde eden çalışanlar işyerinde kendini daha güçlü hissetmekte, daha güçlü bir öz-yeterlik ve özerkliğe sahip olmakta, bu da onların daha kolaylıkla sanal kaytarma yapmalarını sağlamaktadır (Garett ve Dangizer, 2008: 950). Öte yandan, çalışanların aşırı çalıştıklarını ve yetersiz ücret aldıklarını hissettiklerinde daha fazla sanal kaytarma yapma eğiliminde olduklarına dair araştırma bulguları da mevcuttur (Rajah ve Lim, 2011:9).

Stres: İşyerinde daha çok stres yaşayan çalışanlar daha fazla sanal kaytarma davranışında bulunabilmektedir (Garrett and Danziger, 2008; Henle and Blanchard, 2008; RuningSawitri, 2012; Koay vd., 2017). Çünkü çalışanlar iş yerinde işle ilgili olmayan internet faaliyetlerinde bulunmak suretiyle iş stresinden kaynaklanan olumsuz duygularını hafifletmekte, kısaca sanal kaytarma faaliyetlerini stresle mücadelede bir başa çıkma mekanizması olarak görebilmektedir (Koay, 2017: 1028).

Can sıkıntısı: Can sıkıntısı yalnızca işin azlığı ve zamanın çokluğundan kaynaklı bir durum değildir. Bireyin seçme imkânının sınırlı olmasından ötürü bir şey yapamadığı, baş edemediği ve anlam yükleyemediği durumlarda da meydana gelebilmektedir (Svendsen, 2005: 28). Çalışanlar sanal kaytarmayı işyerinde can sıkıntısı ile başa çıkma mekanizması olarak kullanabilmektedir (Pindek vd., 2018: 147). Polzer-Debruyne (2008) araştırmasında, katılımcıların %19'unun işin ilgi çekici ve teşvik edici olmamasından ötürü can sıkıntısı yaşadıklarını ve can sıkıntılarını gidermek için sanal kaytarma davranışında bulunduklarını tespit etmiştir (Polzer-Debruyne, 2008: 74).

İşin yapısı: İşin anlamı ve yaratıcılığı çalışanların sanal kaytarma faaliyetlerinde bulunma düzeyini etkilemektedir. Örneğin, hem profesyonel hem de kişisel yaşamları için işlerini anlamlı bulunan çalışanlar işyerinde daha az sanal kaytarma faaliyetinde bulunmaktadır (Jia vd., 2013: 363; Usman vd., 2019: 1). Çünkü bir çalışan işiyle özdeşleştiği, işini önemli gördüğü, becerilerini işine yansıttığı ölçüde sanal kaytarma faaliyetinde bulunma olasılığı azalacaktır (Jia vd., 2013: 361). Ayrıca, yaratıcılık gerektiren işte çalışanlar, işin daha fazla araştırma ve iletişimi gerektirmesinden ötürü daha çok sanal kaytarma göstermektedir (Vitak vd., 2011: 1753).

***İş yükü*:** İş yükü ile sanal kaytarma arasındaki ilişki konusunda farklı sonuçlar elde eden çalışmalar mevcuttur. Bazı araştırmalar yüksek iş taleplerinin/iş yükünün sanal kaytarma davranışını artırdığını savunmaktadır (örn, Henle ve Blanchard, 2008). Buna göre çalışanlar fazla iş yükünden kaynaklı stres ve yorgunluktan ötürü, zihinsel dinlenme ihtiyacını sanal kaytarma davranışı yapmak suretiyle giderebilmektedir. Diğer yandan, bazı araştırmalar fazla iş yükünün çalışanın sanal kaytarma davranışını azalttığını iddia etmektedir (örn; Lee vd., 2004; Pindek vd., 2018). Bu çalışmalara göre ise, iş yükü ne kadar fazla olursa, çalışanlar sanal kaytarma faaliyetlerine o kadar az zaman ayırmaktadır.

2.3. Örgütsel faktörler

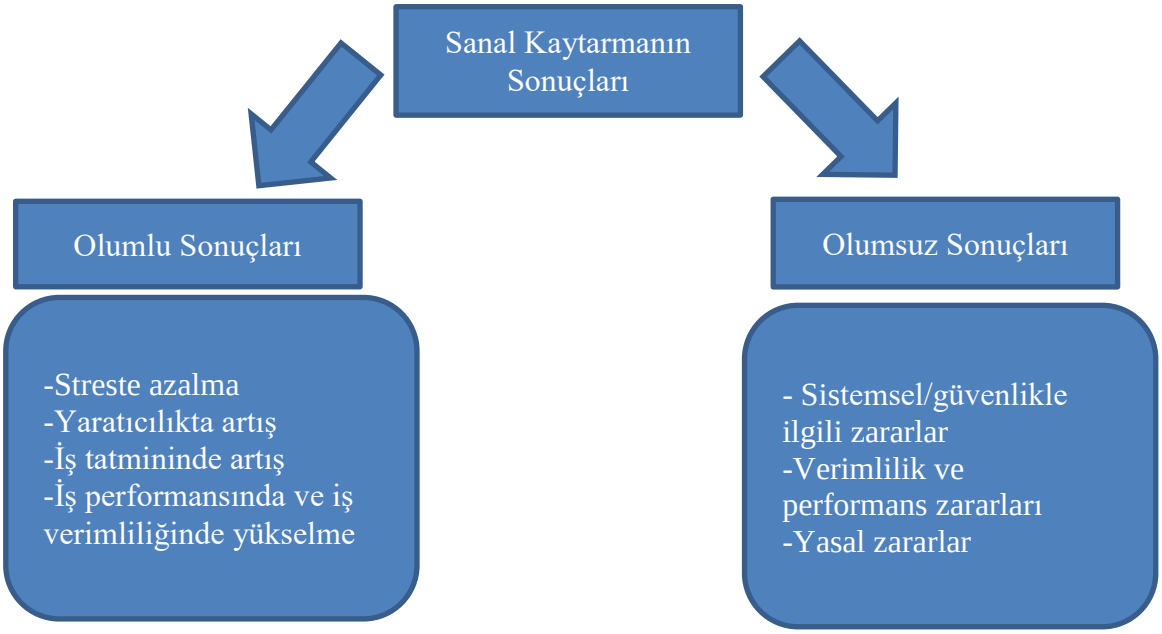
Örgütsel normlar: Örgüt kültürü çalışanların sanal kaytarma davranışlarını etkileyebilmektedir. Mesai saatleri içinde iş dışı aktivitelere müsamaha gösteren bir normun varlığı çalışanları daha çok sanal kaytarma faaliyetinde bulunmaya itebilmektedir. Çalışanlar işyerinde hangi grup normlarının uygun olduğunu genellikle iş arkadaşlarından ve yöneticilerinden öğrenmektedir (Liberman vd., 2011: 2195). Blanchard ve Henle (2008: 1067) araştırmalarında sanal kaytarmayı destekleyen iş arkadaşları ve yönetici normlarının önemsiz sanal kaytarmayı artırdığını tespit etmiştir. Yani iş arkadaşları ve yöneticilerinin kişisel e-postalarını kontrol etme ve haber sitelerinde gezinme gibi önemsiz sanal kaytarma faaliyetinde bulunduğunu gören çalışanın bir süre sonra kendisi de sanal kaytarma yapmaya başlamaktadır. Benzer şekilde Liberman ve arkadaşları (2011: 2197) araştırmalarında çalışanın iş arkadaşlarının sanal kaytarma düzeylerine yönelik algısı ile internet kullanımına yönelik yönetici desteğinin sanal kaytarma davranışlarını artırdığını ortaya koymuştur.

İnternet kullanım politikaları: İnternetin rutin olarak kullanımı sanal kaytarma faaliyetlerini artırabilmektedir (Garrett & Danziger, 2008; Vitak, Crouse, & LaRose, 2011). Garrett ve Dangizer (2008: 941-942) araştırmalarında internetin çalışanın standart iş sürecinin bir parçası haline gelmesi durumunda çalışanın interneti kişisel kullanım için kullanma olasılığının arttığını ve bu tür kullanımın sıradan hale geleceğini savunmuştur. Tersine örgütün politika veya teknolojik caydırma yoluyla çalışanların iş bilgisayarlarının kullanımını sınırlandırarak internetin iş dışı amaçlarla kullanımını azaltacağını değerlendirmiştir.

Örgütsel yaptırımlar: Örgütsel yaptırımlar sanal kaytarmanın önlenmesinde önemli bir role sahiptir. Çalışanlar sanal kaytarma davranışı sonucunda iş arkadaşlarına uygulanan örgütsel yaptırımları gözlemlediğinde, bu davranışı iş stresini yönetmede uygun bir mekanizma olarak değerlendirme olasılıkları düşmektedir (Henle ve Blanchard, 2008: 387). Ayrıca, yaptırımların derecesi de sanal kaytarma davranışında etkili olabilmektedir. Ugrin ve Pearson (2013: 816) çalışmalarında sanal kaytarma davranışı sonucunda işten kovulacağını bilen çalışanların sadece sözlü kınama cezası alacağını düşünen çalışanlara göre daha az sanal kaytarma davranışında bulunduklarını tespit etmişlerdir. Yani sanal kaytarma davranışının gösterilmesinde işten kovulma tehdidi sözlü kınama yaptırımına göre daha çok caydırıcı etki göstermektedir.

Örgütsel adalet: Çalışanın örgütte adil muamele gördüğüne yönelik algısını ifade eden örgütsel adalet dağıtım adaleti, prosedür adaleti ve etkileşim adaleti olmak üzere üç alt bölümden oluşmaktadır. Dağıtım adaleti, örgütün verdiği ödüllerin veya kaynakların adaletine ilişkin bireyin algısını ifade eder. Prosedür adaleti ücret, terfi, çalışma şartları ve performans değerlendirmesi gibi unsurların belirlenmesinde örgütün adil olma derecesini gösterir. Etkileşim adaleti ise çalışanların kişilerarası muamele konusunda algıladıkları adaleti ifade eder (Greenberg ve Cropanzano, 2001: 123). Çalışanın örgütsel adalet algısı sanal kaytarma davranışında etkili olabilmektedir. Lim (2002: 675) araştırmasında çalışanların örgütün kuruluşlarının prosedür ve etkileşim açısından adaletsiz olduğunu algıladıklarında, sanal kaytarma davranışlarının arttığını, çünkü örgütsel adaletsizliği algılayan çalışanların nötrleştirme (etkisizleştirme) tekniği ile sanal kaytarma yaparak kendilerince adaleti sağladıklarını düşündüklerini ifade etmiştir. Benzer şekilde Öğüt ve arkadaşları (2013: 232) çalışmalarında dağıtım, prosedür ve etkileşim açısından örgütsel adaletinin olmadığını algılayan çalışanların daha çok sanal kaytarma davranışında bulunduğunu tespit etmiştir.

3. SANAL KAYTARMA DAVRANIŞLARININ SONUÇLARI



Şekil-3: Sanal kaytarma davranışının sonuçları

Sanal kaytarma aktiviteleri her ne kadar örgütlerin onaylamadığı davranışlar arasında yer alsa da yapılan bazı araştırmalar (örn, Stanton, 2002; Garrett ve Dangizer, 2008; Anandarajan vd., 2011) birtakım sanal kaytarma faaliyetlerinin hem bireysel hem de örgütsel düzeyde olumlu sonuçlarının bulunduğunu tespit etmiştir. Bu çerçevede, sanal kaytarmanın sonuçlarına ilişkin araştırmacılarca iki farklı yaklaşımın benimsendiği söylenebilir. Bu nedenle sanal kaytarma davranışlarının sonuçları olumlu ve olumsuz olmak üzere iki bölümde incelenmiştir.

3.1. Olumlu Sonuçları

Sanal kaytarma faaliyetlerinin olumlu sonuçları bu alanda yapılan muhtelif araştırmalardan hareketle streste azalma, yaratıcılıkta artış, iş tatmininde artış, iş performansında ve iş verimliliğinde yükselme başlıkları altında ele alınmıştır. Olumlu sonuçlar elde edilen sanal kaytarma faaliyetlerinin kapsamına önemsiz sanal kaytarma faaliyetleri girmektedir. Yoksa uygun davranış olmayan (örn; internet üzerinden kumar oynama, yetişkin sitelerinde gezinme) ve örgütleri yasal yükümlülüklere maruz bırakan (örn; internetten müzik indirme) eylemlerin tabiatıyla olumsuz sonuçları bulunmaktadır.

Streste azalma: Sanal kaytarmanın en önemli sonuçlarından biri stres azaltıcı etkisinin bulunmasıdır. Yapılan birçok araştırma sanal kaytarma davranışlarının çalışanın stresini azalttığını ortaya koymuştur (Oravec, 2002; Stanton, 2002; Anandarajan ve Simmers, 2004; Lim ve Chen, 2012). Çünkü işlerinden sıkılmış/stresli çalışanlar, sıradan/stresli işlerden kaçmak için sanal kaytarmayı "bir ofis oyuncağı" olarak görmektedir (Anandarajan ve Simmers, 2005: 777). Bu durumda sanal kaytarma çalışanların iş ortamından zihinsel olarak uzaklaşmalarına ve dikkatlerini iş taleplerine yeniden odaklamalarına olanak tanımaktadır (Lim ve Chen, 2012: 10). Öte yandan, sanal kaytarma faaliyetlerinin türü stresi etkileyebilmektedir. Örneğin, Özkalp ve Yıldız (2018: 57) çalışmalarında kişisel gelişime yönelik sanal kaytarma davranışlarının iş stresini azalttığını, buna karşılık sapkın davranışlar içeren sanal kaytarma faaliyetlerinin sanal kaytarma davranışlarını artırdığını tespit etmiştir.

Yaratıcılıkta artış: Sanal kaytarma davranışları örgütler tarafından doğru bir şekilde yönetildiğinde çalışanın yaratıcılığını dahi artırabilmektedir. Yapılan çalışmalar sanal kaytarma ile çalışanın yaratıcı düşünme yeteneği arasında pozitif ilişkinin varlığını teyit etmiştir (örn, Oravec, 2002; Derin ve Gökçe, 2016; Sawitri ve Mayasari, 2017). Çünkü kişisel gelişim ve bilgi edinme amaçlı yapılan sanal kaytarma faaliyetleri çalışanların işlerine farklı açılardan yaklaşmasını kolaylaştırabilmektedir.

İş tatmininde artış: İş tatmini "çalışanın işin niteliklerini değerlendirmesi sonucunda işle ilgili olumlu düşüncülere sahip olması" şeklinde tanımlanmaktadır (Robbins ve Judge, 2007: 30). Yapılan araştırmalar sanal kaytarma faaliyetlerinin çalışanların iş tatminini artırdığını ortaya koymuştur (Messarra vd., 2011; Quoquab, Mahadi ve Abd Hamid, 2015). Başka bir deyişle, çalışanın iş arasında mola amaçlı kişisel amaçlı internet kullanımı işine daha çok pozitif yaklaşmasını sağlamakta, iş doyumunu artırmaktadır.

İş performansında ve verimliliğinde yükselme: Sanal kaytarma davranışları genellikle örgütler tarafından tamamen olumsuz olarak değerlendirilir. Çünkü örgütler için verimlilik kaybı, artan güvenlik maliyetleri, ağın aşırı yüklenmesi, hukuki ve cezai sorumluluk riskleri gibi büyük zararları bulunmaktadır (Anandarajan ve Simmers, 2004).Ancak, yapılan bazı çalışmalar (Stanton, 2002; Sonnentag 2003; Fındıklı, 2016;), örgütlerin düşündüğünün tersine iş arasında verilen molaların çalışanların enerjilerini artırdığını, kendilerini deşarj etmelerine olanak sağladığını ve iş performansını artırdığını ortaya koymuştur. Çalışanların iş aralarında sanal kaytarma yapmalarına izin vermek, onların iş performansı ve verimliğinin artmasına katkı sağlayabilmektedir (Lim ve Chen, 2012: 2).

3.2. Olumsuz Sonuçları

Sanal kaytarma davranışlarının olumsuz sonuçları bu alanda yapılan çeşitli araştırmalardan hareketle, sistemsel/güvenlikle ilgili zararlar, verimlilik ve performans zararları ile yasal zararlar olarak sınıflandırılmıştır.

Sistemsel/güvenlikle ilgili zararlar: Sanal kaytarma bilgi sistemleri güvenliği ile genel işleyişte bant genişliği tıkanması, casus yazılım bulaşması ve sistem yavaşlaması gibi sorunlara neden olabilmektedir (de Lara ve Mesa, 2010: 1039). Çalışanlar kasıtlı olarak veya başka bir şekilde şirketin gizli bilgilerini ve ticari sırlarını sanal kaytarma yoluyla (örn., e-posta transferleri yoluyla) erişilebilir hale getirebilirler. İşle ilgili olmayan internet kullanımı sakıncalı sitelere erişilirse "düşmanca bir ortam" da yaratabilir (Sharma ve Gupta, 2004: 75). Öte yandan, Hallington ve arkadaşları (2017: 567) araştırmalarında, özellikle yetişkin web sitelerinde gezinme ve çevrimiçi kumar oynama gibi önemli sanal kaytarma faaliyetlerinde bulunan çalışanların düşük bilgi güvenliği algısına sahip olduğunu ortaya koymuştur. Bu nedenle, örgütlerin söz konusu zararların önüne geçebilmek için, tüm çalışanların uygulayabileceği nitelikte bir internet kullanım politikası oluşturması, bilgi güvenliğine ilişkin eğitim, öğretim ve farkındalık programları uygulaması gerekmektedir (Hallington vd., 2017: 571).

Verimlilik ve performans zararları: Sanal kaytarma faaliyetleri çalışanların çok fazla zamanını aldığında, önemli verimlilik kaybına neden olabilmektedir (Blanchard ve Henle, 2008: 1068). Bu nedenle sanal kaytarma faaliyetleri örgütler için bir "verimlilik paradoksu"na dönüşebilmektedir. Yani, sanal kaytarma faaliyetleri bir yandan çalışanların enerjilerini toplayarak verimliliklerini artırmalarına yardımcı olurken, diğer yandan çok fazla vakit kaybına neden olduklarından verimlilik kaybına sebebiyet vermektedir. Çünkü çalışanlar sanal kaytarma yapmak suretiyle görevlerini tamamlama sürecini yavaşlatan bir dizi faaliyetle uğraşırlar (Sharma ve Gupta, 2004: 76).

Yasal zararlar: Çalışanların sanal kaytarma faaliyetleri kapsamında davranışları örgütleri yasal yükümlülüklere maruz bırakabilmektedir. Bu davranışlar internetten müzik veya lisanssız yazılım indirme, çevrimiçi kumar oynama, yetişkin sitelerinde gezinme ve nefret söylemi gibi örgüt içi gerçekleşen davranışlar ile e-posta yoluyla başkalarıyla düşmanca etkileşime girme ve başka örgüt ve kişiler hakkında yanlış beyanda bulunma gibi örgüt dışı davranışları kapsamaktadır (Blanchard ve Henle, 2008: 1070; Liberman vd., 2011: 2193). Söz konusu davranışlar örgütün bilgisayarı ve internet ağı ile gerçekleştiğinden örgütün yasal sorumluluğunun bulunması kaçınılmaz olmaktadır.

Öte yandan, günümüzde akıllı telefonların iyice yaygınlaşmasıyla birlikte, kişinin şahsi telefonu ve kendisine ait internet ile sanal kaytarma gerçekleştirmesi durumunda örgütün bu davranışlardan kaynaklı sistemsel zararları ile yasal zararlarının büyük ölçüde ortadan kalkacağı değerlendirilmektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada, teknolojinin gelişmesiyle birlikte örgütler için önemli bir problem haline gelen "sanal kaytarma" kavramı nedenleri ve sonuçlarıyla birlikte ele alınmıştır. Çalışanın sanal kaytarma davranışında bulunmasının birçok nedeni bulunmaktadır. Bu kişinin kendisinden kaynaklanabileceği gibi, işle veya örgütle ilgili sebeplerden dolayı olabilmektedir. Öte yandan, sanal kaytarma aktiviteleri her ne kadar örgütlerin onaylamadığı davranışlar arasında yer alsa da yapılan bazı araştırmalar sanal kaytarma faaliyetlerinin hem bireysel hem de örgütsel düzeyde olumlu sonuçlarının bulunduğunu göstermiştir. Buna göre, çalışanın çok fazla vaktini almamak kaydıyla, iş arasında teneffüs amaçlı yaptığı önemsiz sanal kaytarma faaliyetleri, çalışanın iş stresini azaltmakta, iş tatminini ve yaratıcılığını artırmakta, iş performansını ve verimliliğini yükseltmektedir (Blanchard ve Henle, 2008: 1069; Anandarajan vd.; 2011: 578, Stanton, 2002: 59). Bununla birlikte, sanal kaytarma davranışları bilgi sistemleri güvenliği ile genel işleyişte bant genişliği tıkanması, casus yazılım bulaşması ve sistem yavaşlaması gibi sorunlara (de Lara ve Mesa, 2010: 1039), çok fazla vakit aldıklarında ise çalışanda verimlilik kaybına neden olabilmektedir (Blanchard ve Henle, 2008: 1068). Ayrıca, çalışanlar internetten müzik veya lisanssız yazılım indirme, çevrimiçi kumar oynama, yetişkin sitelerinde gezinme, nefret söyleminde bulunma, e-posta yoluyla başkalarıyla düşmanca etkileşime girme ve başka örgüt ve kişiler hakkında yanlış beyanda bulunma gibi yasadışı davranışlar yoluyla örgütleri yasal yükümlülüklere maruz bırakabilmektedir (Blanchard ve Henle, 2008: 1070; Liberman vd., 2011: 2193).

KAYNAKÇA

Abidin, R., Abdullah, C. S.; Hasnan, N. & Bajuri, A.L. (2014) *The relationship of cyberloafing behavior with big five personality traits.* Australian Journal of Basic and Applied Sciences, 8 (12), 61-66. ISSN 1991-8178.

Anandarajan, M., & Simmers, C. A. (2004). Constructive and dysfunctional personal web usage in the workplace: mapping employee attitudes. In Personal web usage in the workplace: A guide to effective human resources management, 1-27, IGI Global.

Anandarajan, M., Simmers, C. A., & D'Ovidio, R. (2011). Exploring the underlying structure of personal web usage in the workplace. Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking, 14(10), 577–583.

Bakker, A. B., Van Der Zee, K. I., Lewig, K. A., & Dollard, M. F. (2006). The relationship between the big five personality factors and burnout: A study among volunteer counselors. The Journal of Social Psychology, 146(1), 31–50.

Baturay, M. H. ve Toker, S. (2015). An investigation of the impact of demographics on cyberloafing from an educational setting angle. Computers in Human Behavior, 50, 358–366.

Blanchard, A. L., & Henle, C. A. (2008). Correlates of different forms of cyberloafing: The role of norms and external locus of control. Computers in Human Behavior, 24(3), 1067-1084.

Canaan Messarra, L., Karkoulian, S., & McCarthy, R. (2011). To restrict or not to restrict personal internet usage on the job. Education, Business and Society: Contemporary Middle Eastern Issues, 4(4), 253–266.

Çınar, O., & Karcıoğlu, F. (2015). The relationship between cyberloafing and organizational citizenship behavior: A survey study in Erzurum/Turkey. Procedia - Social and Behavioral Sciences, 207, 444–453.

De Lara, P. Z. M. (2007). Relationship between organizational justice and cyberloafing in the workplace: Has "anomia" a say in the matter? CyberPsychology & Behavior, 10(3), 464–470.

Dede, E.(2018). Organizasyonlarda sanal kaytarma ve kişilik özellikleri arasındaki ilişki: Banka çalışanları üzerinde bir araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Derin, N., & Gökçe, S. G. (2016). Are cyberloafers also innovators?: A study on the relationship between cyberloafing and innovative work behavior. Procedia - Social and Behavioral Sciences, 235, 694–700.

Garrett, R. K., & Danziger, J. N. (2008). On cyberslacking: Workplace status and personal internet use at work. CyberPsychology & Behavior, 11(3), 287-292.

George, J. M., & Zhou, J. (2001). When openness to experience and conscientiousness are related to creative behavior: An interactional approach. Journal of Applied Psychology, 86(3), 513–524.

Greenberg, J. & Cropanzano, R. (2001). Advances in organizational justice. Standford University Press.

Henle, C.A. & Blanchard, A.L. (2008). The interaction of work stressors and organizational sanctions on cyberloafing. Journal of Managerial Issues, 20(3), 383-400.

Jia, H., Jia, R., & Karau, S. (2013). Cyberloafing and personality: The impact of the big five traits and workplace situational factors. Journal of Leadership & Organizational Studies, 20(3), 358-365.

Kaplan, M., & Çetinkaya, A. Ş. (2014). sanal kaytarma ve demografik özellikler açısından farklılıklar: otel işletmelerinde bir araştırma. Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 25(1), 26.

Kim, K., del Carmen Triana, M., Chung, K., & Oh, N. (2015). When do employees cyberloaf? An interactionist perspective examining personality, justice, and empowerment. Human Resource Management, 55(6), 1041–1058.

Kim, S. J., & Byrne, S. (2011). Conceptualizing personal web usage in work contexts: A preliminary framework. Computers in Human Behavior, 27(6), 2271-2283.

Koay, K. Y. (2017). Antecedents and consequences of cyberloafing among ict employees in msc status companies. Master Thesis, Multimedia University Faculty of Management, Malaysia.

Krishnan, S., Lim, V.K.G. & Teo, T.S.H. (2010). How does personality matter? Investigating the impact of big-five personality traits on cyberloafing. ICIS 2010 Proceedings. 6.

Lee, Z., Lee, Y., & Kim, Y. (2004). Personal web use in organizations. In M. Anandarajan & C. Simmers (Eds.), Personal web usage in the workplace: A guide to effective human resource management. Hershey, PA: Information Science Publishing.

Liberman, B., Seidman, G., McKenna, K. Y. A., & Buffardi, L. E. (2011). Employee job attitudes and organizational characteristics as predictors of cyberloafing. Computers in Human Behavior, 27(6), 2192-2199.

Lim, V. K. G. (2002). The IT way of loafing on the job: cyberloafing, neutralizing and organizational justice. Journal of Organizational Behavior, 23(5), 675-694.

Lim, V. K. G. ve Chen, D. J. Q. (2012). Cyberloafing at the workplace: gain or drain on work? Behaviour & Information Technology, 31(4), 343–353.

Lim, V. K. G., & Teo, T. S. H. (2005). Prevalence, perceived seriousness, justification and regulation of cyberloafing in Singapore. Information & Management, 42(8), 1081-1093.

Niaei, M., Peidaei, M. M., & Nasiripour, A. A. (2014). The relation between staff cyberloafing and organizational commitment in organization of environmental protection. Kuwait Chapter of Arabian Journal of Business and Management Review, 3(7), 59-71.

Ones, D. S., Dilchert, S., Viswesvaran, C., & Judge, T. A. (2007). In support of personality assessment in organizational settings. Personnel Psychology, 60(4), 995–1027

Oravec, J. A. (2002). Constructive approaches to Internet recreation in the workplace. Commun. ACM, 45, 60–63.

Öğüt, E., Şahin, M., & Demirsel, M. T. (2013). The relationship between perceived organizational justice and cyberloafing: Evidence from a public hospital in Turkey. Mediterranean Journal of Social Sciences, 4(10), 226-233.

Örücü, E., ve Aksoy, M. (2017). Sanal kaytarma ve beş büyük kişilik özelliği arasındaki ilişkiye yönelik bir araştırma. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (30), 266 - 282.

Özkalp, E. & Yıldız, H. (2018). Olumlu ve olumsuz sanal kaytarma davranışlarının işteki stres üzerindeki etkisi. İş, Güç: Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi; Bursa, 20(1), 57-74.

Pindek, S., Krajcevska, A., & Spector, P. E. (2018). Cyberloafing as a coping mechanism: Dealing with workplace boredom. Computers in Human Behavior, 86, 147–152.

Polzer, Debruyne, A. M. (2008). Psychological and workplace attributes that influence personal web use (PWU). Doktora Tezi, Massey Üniversitesi, Yeni Zelanda.

Quoquab, F., Mahadi, N., & Abd Hamid, S. H. B. (2015). Cyberloafing: Does workplace internet leisure affect employee satisfaction? International Conference on Computer, Communications, and Control Technology (I4CT), 36-38.

Rajah, R. & Lim, V. K. G.(2011). Cyberloafing, Neutralization, And Organizational Citizenship Behavior. PACIS 2011 Proceedings, 152, 1-15.

Robbins, S. P., & Judge, T. A. (2007). Organizational behavior. New Jersey: Person Education.

Robbins, S. P., & Judge, T. A. (2012). Essentials of organizational behavior. Pearson Education Inc.

Roccas, S., Sagiv, L., Schwartz, S. H., & Knafo, A. (2002). The big five personality factors and personal values. Personality and Social Psychology Bulletin, 28(6), 789–801.

RuningSawitri, H.S. (2012). Role of internet experience in moderating influence of work stressor on cyberloafing. Procedia – Social and Behavioral Sciences, 57, 320-324.

Sawitri, H. S. R., & Mayasari, D. (2017). Keeping up with the cyberloafer: how do cyberloafing and creative self-efficacy bear with creativity? J. for Global Business Advancement, 10(6), 652-670.

Schumacher, P., & Morahan-Martin, J. (2001). Gender, internet and computer attitudes and experiences. Computers in Human Behavior, 17(1), 95–110.

Sharma, S. K. & Gupta, J. N. D. (2004) Improving workers' productivity and reducing internet abuse. Journal of Computer Information Systems, 44(2), 74-78.

Sheikh, A., Atashgah, M. S., & Adibzadegan, M. (2015). The antecedents of cyberloafing: A case study in an Iranian copper industry. Computers in Human Behavior, 51, 172–179

Sonnentag, S. (2003). Recovery, work engagement, and proactive behavior: A new look at the interface between nonwork and work. Journal of Applied Psychology, 88(3), 518–528.

Stanton, J. M. (2002). Company profile of the frequent internet user. Commun. ACM, 45(1), 55–59.
Ugrin, J. C., & Pearson, J. M. (2013). The effects of sanctions and stigmas on cyberloafing. Computers in Human Behavior, 29(3), 812–820.
Ugrin, J. C., Pearson, J. M., & Odom, M. D. (2007). Profiling cyber-slackers in the workplace: Demographic, cultural, and workplace factors. Journal of Internet Commerce, 6(3), 75–89.
Usman, M; Javed, U, Shoukat, A. & Bashir, N. A. (2019): Does meaningful work reduce cyberloafing? Important roles of affective commitment and leader-member exchange, Behaviour & Information Technology, 1-15.
Vitak, J., Crouse, J., & LaRose, R. (2011). Personal Internet use at work: Understanding cyberslacking. Computers in Human Behavior, 27(5), 1751–1759.
Weissenfeld K., Abramova, O. & Krasnova, H. (2019). Antecedents for Cyberloafing – A Literature Review. 14th International Conference on Wirtschaftsinformatik, 1687-1701.
Wyatt, K. & Phillips, J. G. (2005). Internet use and misuse in the workplace. OZCHI '05: Proceedings of the 17th Australia conference on Computer-Human Interaction: Citizens Online: Considerations for Today and the Future, 1-4.

BELEDİYELERDE STRATEJİK PLANLARIN BAŞARISINDA ÖRGÜT KÜLTÜRÜNÜN ÖNEMİ

R. Kutlu KORLU
İzmir Demokrasi Üniversitesi/ İİBF/ Maliye Bölümü
rkutlu.korlu@idu.edu.tr

Özet
Belediye yönetimleri göreve geldikten sonra beş yıl için stratejik planlarını hazırlamaktadırlar. Hazırlanan bu planlar belediyelerin kaynaklarını stratejik önceliklere göre dağıtarak orta ve uzun vadeli önceliklerini yerine getirmek gibi amaçlar taşımaktadır. Bu amaçlar etrafında bir araya gelen belediye yönetimi ve çalışanlarının başta stratejik planı hazırlama sürecinde ve daha sonra da uygulama sürecinde başarılı olabilmek için karakteristik bir iş yapma anlayışına sahip olması gereklidir. Örgüt ya da kurum kültürü olarak tanımlanabilecek bu anlayış belediyelerin yerel hizmetleri görme konusunda performansını doğrudan etkileyebilecek ve imajını oluşturacaktır. Bunun sonucunda ise belediyelerin elindeki mali kaynakları etkin ve verimli kullanıp kullanmadığı ortaya çıkacaktır. Bu çalışmada ilk olarak stratejik planlama ve önemimden bahsedilecek, daha sonra örgüt kültürü kavramı tanımlanacak ve önemi ele alınacaktır. Sonraki başlıkta belediye stratejik planlarında örgüt kültürünün yeri ve öneminden bahsedilecektir. Bu kapsamda örgüt kültürünün alt bileşenleri ele alınacaktır. Sonraki kısımda belediyelerde örgüt kültürünün geliştirilmesi için yapılacaklar ele alınarak sonuç kısmında konu hakkında değerlendirmelerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Belediyeler, stratejik planlama, örgüt kültürü.

THE IMPORTANCE OF ORGANIZATIONAL CULTURE IN THE SUCCESS OF STRATEGIC PLANS IN MUNICIPALITIES

Abstract
Municipal administrations prepare their strategic plans for five years after taking office. These plans prepared have the purpose of fulfilling the medium and long term priorities by distributing the resources of the municipalities according to strategic priorities. The municipality management and its employees, who come together around these objectives, must have a characteristic business understanding in order to be successful in the process of preparing the strategic plan and then in the implementation process. This understanding, which can be defined as an organization or corporate culture, will directly affect the performance of municipalities in providing local services and will create their image. As a result, it will be revealed whether municipalities use their financial resources effectively and efficiently. In this study, firstly, the concept of organizational culture will be defined and the importance of organizational culture in municipalities will be mentioned. Then, sub-components of organizational culture will be discussed. In the next section, the actions to be taken to develop organizational culture in municipalities will be discussed and evaluations will be made in the conclusion section.

Key words: municipalities, strategic planning, organizational culture.

1.GİRİŞ

Belediyeler maddi ve beşerî kaynakları ile, hizmet vermekle sorumlu oldukları bölgede yaşayan insanların daha yaşanabilir bir kentte hayatlarını devam ettirmeleri için çalışan kurumlardır. Belediye yönetimleri seçilerek iş başına geldikten sonra seçimlerden önce vadettikleri mal ve hizmet paketlerini de göz önüne alarak planlamalarını yaparlar. Yapılan bu çalışmaya stratejik planlama denir. Belediyelerde stratejik planlama ile temel amaç kamu kaynaklarının etkili şekilde harcanması sonucunda vatandaşların yaşam kalitesine değer katılmasıdır. Bu noktada yapılan stratejik planların kâğıt üzerinde kalmaması birçok faktörle ilgilidir. Bu faktörlerden biri de örgüt kültürüdür. Örgüt kültürü ya da kurum kültürü piyasa ekonomisi temelli bir kavram olup kamu ekonomisine transfer olmuştur. İleriki kısımlarda daha detaylı açıklanacak kavram ile ilgili kısaca kurumun geçmişten getirilen iş yapma anlayışı ve oturtulmuş iş performansı düzeyi denebilir. Bu anlamda belediye

yönetimleri stratejik planlarını kusursuz bir şekilde yapsa bile bu planların eksiksiz bir şekilde uygulanması üst düzey bir örgüt kültürünün varlığına bağlıdır.

2.BELEDİYELERDE STRATEJİK PLANLAMA VE ÖNEMİ

Belediyelerde stratejik planlamanın öneminden bahsetmeden kelime kökeninden bahsetmekte fayda vardır. Etimolojik olarak Yunanca'ya dayanan kelime stratos (ordu) ve ago (yönetmek, yön vermek) kelimelerinin bir araya gelmesinden oluşmuştur. Bazı bilim insanlarına göre ise kavram, Latince kökenli bir kelime olan "stratum" kelimesinden türemektedir. Bu kelime "yol, çizgi, nehir yatağı" anlamındadır. Bugünkü anlamda strateji ise *"bir amaca varmak için eylem birliği sağlama ve düzenleme sanatı"* olarak tanımlanmaktadır (Aktan,2006:168). Strateji kelimesinin kelime kökenine bakıldığında kavramın bugünkü anlamını oluşturma da katkı yaptığı görülmektedir.

Stratejik yönetim ise geleneksel örgüt modelinde var olan salt üst yöneticinin, bilgi, beceri ve kararlarına bağlı olunması yerine, örgütün tüm çalışanlarının mutabık kaldığı bir planın uygulandığı bir modeli benimsemektedir (Sakin, 2018: 84). Türkiye'de de 2000'li yıllardan sonra *Yeni Kamu Yönetimi* (YKY) anlayışı çerçevesinde kamu yönetiminde stratejik yönetim modelini benimseyerek kanunlarında buna yönelik değişiklikler yapmıştır. YKY anlayışı çerçevesinde getirilen önemli değişikliklerden bir tanesi kamu da stratejik planlamadır. 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'nda belirtilen kamu idarelerini ile 2005 yılında yürürlüğe giren 5393 Sayılı Belediye Kanunu ile nüfusu 50.000 ve üzerindeki tüm belediyeler ve 2004 yılında yürürlüğe giren 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile büyükşehir belediyeleri stratejik plan hazırlamakla yükümlüdür. 5018 Sayılı Kanun md.3/n'de Stratejik plan: "Kamu idarelerinin orta ve uzun vadeli amaçlarını, temel ilke ve politikalarını, hedef ve önceliklerini, performans ölçütlerini, bunlara ulaşmak için izlenecek yöntemler ile kaynak dağılımlarını içeren plan" olarak ifade edilmiştir. Aynı Kanun'un md.9'da: "Kamu idareleri; kalkınma planları, Cumhurbaşkanı tarafından belirlenen politikalar, programlar, ilgili mevzuat ve benimsedikleri temel ilkeler çerçevesinde geleceğe ilişkin misyon ve vizyonlarını oluşturmak, stratejik amaçlar ve ölçülebilir hedefler saptamak, performanslarını önceden belirlenmiş olan göstergeler doğrultusunda ölçmek ve bu sürecin izleme ve değerlendirmesini yapmak amacıyla katılımcı yöntemlerle stratejik plan hazırlarlar" ifadesi yer almıştır. 5393 Sayılı Kanun md.41: "Belediye başkanı, mahallî idareler genel seçimlerinden itibaren altı ay içinde; kalkınma plânı ve programı ile varsa bölge plânına uygun olarak stratejik plân ve ilgili olduğu yıl başından önce de yıllık performans programı hazırlayıp belediye meclisine sunar." olarak ifade edilmiştir.

Yerel hizmet kurumları olan belediyelerin maddi ve beşerî kaynaklarını elde etmesi ve bunları belirli bir amaç doğrultusunda yönetmesi hedeflerine ulaşma konusunda yardımcıdır. Diğer bir deyişle belediyelerin stratejik yönetme bakış açısını yakalaması tüm vadelerde başarılı olunmasını sağlayacaktır. Kamu mali yönetimi reformları ile oluşturulan kanunlar çerçevesinde uygulanmakta olan stratejik yönetim süreci ile belediyelerin kaynakları etkin kullanmak suretiyle 5 yıllık süre zarfında yerine getirmek istediği hizmet önceliklerinin belirlenmesi, bütçenin hazırlanması ve uygulanması süreçlerinde mali disiplini uygulamak ve hesap verebilirliği etkin bir şekilde sağlamak hedeflenmektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2019: 1). Bu anlamda belediyelerde stratejik planların başarılı olması başta hizmet verdiği bölgede katma değer yaratmak açısından daha sonra da bir daha ki seçimlerde başarışı olmak açısından önemlidir.

3. BELEDİYELERDE ÖRGÜT KÜLTÜRÜ VE ÖNEMİ

Belediyelerde örgüt kültürünün öneminden bahsetmeden önce kültür kavramına değinmek gerekir. Kavramla ilgili en eski tanımlardan birini yapan Tylor'a göre kültür ya da uygarlık; toplumun bir üyesi olarak, bireyin öğrendiği, edindiği, bilgi, sanat, gelenek, görenek ve benzeri yetenek, beceri ve alışkanlıkları içine alan bir davranış formu bütünüdür (Oğuz, 2011: 132). Örgüt kültürü ise kurumsal bir örgütlenme içinde ilişkilerle oluşturulmuş toplumsal münasebetlere kimlik kazandıran normlar, değerler ve fiiller bütünü olarak tanımlanabilir (Aygün ve Özmutaf, 2020:429). Belediyeler bahsedilen bu unsurlar üzerinde ayakta dururlar ve yürütülürler. Bu anlamda belediyelerde geçmişten getirilen üst düzey iş yapma modelleri kaliteyi doğuracak ve vatandaş memnuniyetine katkıda bulunacaktır.

Örgüt kültürü stratejik planlar içinde yer alan bir konudur. Belediyelerde stratejik planın oluşturulması ve daha sonra da uygulanması, oldukça hızlı değişen ve her geçen gün daha fazlasının istendiği kent yaşamı nedeniyle yetkinlik isteyen bir durumdur. Bunun sağlanabilmesi için belediyelerin bir örgüt (kurum) kültürüne sahip olması gereklidir. Bir belediye üst yönetim ve çalışanları ile stratejik planın hazırlanması ve uygulanması sürecinde gerekli profesyonellik, deneyim ve kurum içi çalışma ahengine sahip olmalıdır. Diğer bir deyişle örgüt kültürünün belediyelerde oluşturulması bir belediyenin geleceğe yönelik operasyonel ve kurumsal başarısını etkileyen bir durumdur.

Belediyelerde stratejik planlar yazılırken kuruluş içi analiz kısmında insan kaynakları yetkinlik analizi ile kurum kültürü analizi yapılmaktadır. Bu analiz ile belediye yönetimi kendi kurumunu tanıyarak iş potansiyelini ölçmektedir. Bu sayede belediye stratejik planda yer alan amaçlarına ulaşabilmek için yönetimsel ve operasyonel olarak hangi donanımlara ve vizyona sahip olacağını görebilecektir. Denebilir ki özellikle ilk defa göreve gelecek belediye yönetimlerinin kurum kültürünü tanıması kurum hedeflerinin boyutlarını belirleme konusunda önem taşımaktadır.

4. ÖRGÜT KÜLTÜRÜNÜN STRATEJİK PLANLARDAKİ YERİ

Belediyelerde stratejik planlama çalışmaları yapılırken stratejik yönetim sürecinde yer alan aşamalar doğrultusunda hareket edilmektedir. Bu aşamalar Belediyelerde Stratejik Planlama Rehberi'nde yer almaktadır. Stratejik yönetim süreci aşağıda tablo 1'de gösterilmektedir. Genel olarak 6 aşamadan meydana gelen süreç stratejik planın genelini oluşturmaktadır. Bu aşamalar stratejik plan hazırlık süreci, durum analizi, geleceğe bakış, strateji geliştirme, performans programı ve izleme ve değerlendirme aşamalarından meydana gelmektedir.

Örgüt kültürü stratejik yönetim süreci kapsamında yapılan stratejik planlama içerisinde durum analizi ana başlığının altında kuruluş içi analiz kısmında yer almaktadır. Kuruluş içi analiz ise şu kısımlardan oluşmaktadır (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2019: 18).

- İnsan kaynaklarının yetkinlik düzeyi,
- Kurum kültürü,
- Teknoloji ve bilişim altyapısı,
- Fiziki kaynak analizi,
- Mali kaynaklar analizi.

Bu noktada kurum kültürü açısından neredeyiz sorusunun yanıtının arandığını süreç bu aşamada yer almaktadır. Bu aşama ile örgüt kültürünün analizi yapılarak kültürün oluşturulması için neler yapılması gerektiği planlanmaktadır.

Tablo 1. Stratejik Yönetim Süreci

*Planın sahiplenilmesi *Planlama sürecinin organizasyonu *Hazırlık programı	STRATEJİK PLAN HAZIRLIK SÜRECİ	Planlama sürecinin planlanması
*Kurumsal tarihçe *Uygulanmakta olan stratejik planın değerlendirmesi *Mevzuat analizi *Üst politika belgeleri analizi *Faaliyet alanları ile ürün ve hizmetlerin belirlenmesi *Paydaş analizi *Kuruluş içi analiz *PESTLE analizi *GZFT analizi	DURUM ANALİZİ	Neredeyiz?
*Misyon *Vizyon *Temel değerler	GELECEĞE BAKIŞ	Nereye ulaşmak istiyoruz?
*Amaçlar *Hedefler *Performans göstergeleri	STRATEJİ GELİŞTİRME	
*Performans hedefleri *Performans göstergeleri *Faaliyetler *Projeler *Maliyetlendirme *Bütçeleme	PERFORMANS PROGRAMI	Gitmek istediğimiz yere nasıl ulaşabiliriz?
*Stratejik Plan izleme toplantısı *Stratejik plan değerlendirme toplantısı *Faaliyet raporu *İç denetim	İZLEME VE DEĞERLENDİRME	Başarımızı nasıl takip eder ve değerlendiririz?

Kaynak: T.C. Cumhurbaşkanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (2019). Belediyeler İçin Stratejik Planlama Rehberi.

5. ÖRGÜT KÜLTÜRÜNÜ OLUŞTURMAK VE GELİŞTİRMEK

Belediyelerde örgüt kültürünü geliştirilebilmek için ilk olarak bu konuda hangi noktada olunduğu bir başka deyişle hangi seviyede olunduğu tespit edilmelidir. Bunun kaynağı ise çalışanlar ve sistemdir. Örgüt kültürü yapısı yöneticiler, çalışanlar ve kurum sistemi üzerine yapılan analizlerle ortaya çıkarılmaktadır.

Belediyelerde kurum kültürünün analizinde kullanılan alt bileşenler ana olarak katılım, iş birliği, bilginin yayılımı, öğrenme, kurum içi iletişim, paydaşlarla ilişkiler, değişime açıklık, stratejik yönetim ve ödül ve ceza sisteminden oluşmaktadır (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2019: 20). Temelde üst yönetimin yönetim becerisi ve vizyonunu yansıtan kurum kültürü aynı zamanda çalışanların beceri ve sosyal zekâları ile doğrudan ilgilidir. Yöneticiler ve çalışanlar üzerinde yapılan anketler ile kurum kültürü düzeyi belirlenebilir. Diğer konu ise kurumun örgüt kültürünü geliştirecek sistemleri oluşturmasıdır. Kuşkusuz bu sistemler kuracak kişiler belediye yöneticileridir. Bu analizler örgüt kültürü açısından neredeyiz sorusunun cevaplanmasını sağlamaya yarayacaktır.

Alt bileşenlerden ilki *katılımdır*. Kurum içi katılıma işaret eden bu aşamada çalışanların karar alma süreçleri içerisinde hangi düzeyde bulunduğu önem taşımaktadır. Bu noktada çalışanların katılımını sağlamaya yönelik mekanizmaların oluşturulması üst yönetimin katılımcılığı destekleme düzeyini ortaya çıkarmaktadır. İç paydaş olan çalışanların katılım mekanizmaları oluşturularak karar alma konusunda sorumluluk sahibi yapılması yaptıkları işi sahiplenmelerine neden olacaktır. Karar verme bir kuruluşun yönetim faaliyetinin kendisidir. Yöneticiler yanında diğer çalışanların da alınan kararlarda söz sahibi olması kişilerin demokratik bir ortamda çalıştıklarını bilmesi psikolojik tatmin sağlamak yanında aidiyet duygusunu da geliştirecektir (Özer, 2012:159).

Alt bileşenlerden ikincisi *iş birliğidir*. Bu süreçte yöneticilerin ve çalışanların bilgi paylaşımına ve iş birliğine açıklık, takım çalışmalarına yatkınlık düzeyi ölçülürken sistemsel olarak örgütün iş birliği mekanizmalarının yeterlilik ve etkinlik düzeyi yanında birimler arası koordinasyonun etkililik düzeyi ölçülmektedir. Takım çalışması kişilerin daha önceden belirlenen amaçlar doğrultusunda bir araya gelen, birlikte hareket eden ve birbirine bağımlı olan iki veya daha fazla kişiden oluşan topluluktur (Becerikli, 2013:95). Belediye yönetim ve çalışanları arasında iş birliği ve takım çalışmasının varlığının birçok faydası bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi çalışanların yaptıkları işlerde ve iş yerinde daha az stresli olmasını sağlamaktadır. Bunun yanında takım çalışması ile roller ve sorumluluklar paylaşıldığı için kişilerin üzerindeki baskıyı azaltacaktır (Becerikli, 2013:98).

Üçüncü alt bileşen ise *bilginin yayılımıdır*. Bilginin paylaşılması, bilginin zamanında birimlere iletilme düzeyi ve karar alma süreçlerinde kişilerin yeterli derecede bilgilendirilmesidir. Örgütlerde bilgi paylaşımı teorik bir söylemden çok uygulamada örgütün performansını doğrudan etkileyen bir konudur. Yöneticilerin bilgi paylaşımı diğer çalışanlar tarafından örgütsel desteğin hissedilmesine ve bilgi paylaşımının artmasına neden olacaktır. Ayrıca kendisi ile bilgi paylaşılan çalışan kendini örgüte karşı borçlu hissedecektir. Bu durum çalışanların performansına olumlu katkı sağlayacaktır (Eser ve Ensari, 2016: 135).

Dördüncü alt bileşen *öğrenmedir*. İnsan kaynakları departmanının ilerlemeyi teşvik etmesi, çalışanların bilgi, beceri ve tecrübelerini paylaşmaları için gerekli mekanizmaların kurulması ve yöneticilerin kendilerini geliştirebilmesi için eğitimler ve bilgi paylaşımlarının varlığı öğrenme için gereklidir. Bunun bir belediyedeki en etkili yolu insan kaynakları departmanları tarafından tespit edilen ve örgüte sağlanan eğitim olanaklarıdır. Vatandaşların diğer paydaşların hizmet beklentileri belediye yönetimi ve personellerinin kendilerini sürekli geliştirmesi gereğini ortaya çıkarmaktadır. Belediye örgütü siyasal, ekonomik ve yasal değişikliklerin tamamı konusunda eğitimler yoluyla bilgilendirilmeli günün şartlarına uyum sağlamalıdır (Kaptangil, 2012:27).

Beşinci alt bileşen ise *kurum içi iletişimdir*. Kurum içi iletişimin tesis edilmesinde belediyedeki iletişim kanallarının etkin bir şekilde çalışabilmesi için hem yatay hem de dikey yönde iletişim gerçekleşmelidir. Diğer yandan çalışanlar arasında ilişkinin hangi oranda resmi olduğu, çalışanların yöneticiye ulaşma imkanları ve iletişim mekanizmalarının katılım ve iş birliğini destekleme düzeyi önem taşımaktadır. Örgüt içi iletişim; bir örgütte gündelik işlerin yürütülmesi, örgütün ortak amaçlarını gerçekleştirmek amaçlı örgüt yönetim ve personeli arasında yapılan bilgi, duygu ve düşünce alışverişidir (Cihan Tınaztepe, 2012:55). Belediyelerde örgüt içi iletişimin kalitesi örgüt kültürü hakkında bilgi verecektir. Bu anlamda örgüt içi iletişim eğer düzgün bir şekilde işliyorsa; yapılan işlerde verimlilik artar, yönetim tarafından alınan kararların çalışanlar tarafından anlaşılması kolaylaşır böylece daha az hata yapılır ve hizmette etkinlik sağlanır, kişiler arasında sürtüşme azalır, uzun vadede daha değişime açık bir örgüt yapısı oluşmasına yardımcı olur, örgütsel bağlılık artar ve iş tatmini sağlanır ve aşağıdan yukarı karar almayı kolaylaştıracak bilgi akışı sağlanır (Bakan ve Büyükmeşe, 2004:3). Tüm bunlar belediye hizmetlerinin etkin, verimli ve kaliteli bir şekilde yapılmasına nihai olarak yardım edecektir.

Altıncı alt bileşen ise *paydaşlarla ilişkilerdir*. Bu bileşen daha çok belediyede kurulan sistem ile ilgilidir. Belediyenin başta vatandaşlar olmak üzere iç ve dış paydaşlarının belediye ile ilgili süreçlere dahil edilmesi, paydaşlarla ilişkileri yöneten bir stratejinin varlığı ve stratejik plan hakkında paydaşların bilgilendirilme düzeyi örgüt kültürü hakkında bilgi vermektedir. Bunun sağlamasında

kurumsal yönetişimin önemi büyüktür. Etkin, kaliteli işlevsel bir yönetim için yönetimin tüm paydaşların yönetim sürecine dahil edilmesi önemlidir. Özellikle en önemli paydaş olarak halkın karar alama süreçlerine katılması, yerel hizmet beklentilerini yönetime iletmesi halkla bütünleşmeyi ve halkın desteğini almayı sağlar (Güven ve Alan, 2019:48).

Yedinci alt bileşen ise *değişime açıklıktır*. Bu durum da daha çok belediye yönetiminin vizyonu ile ilgili olmakla birlikte, yeni fikirlerin ve farklı görüşlerin desteklenme düzeyi, dış çevredeki değişimlere uygun konumlanma düzeyi, kuralların değişiminin desteklenme düzeyi ve çalışanların karar ve inisiyatif alma düzeyi bileşenlerinden meydana gelmektedir. Belediyelerin çevresindeki sürekli değişimler belediye örgütlerinin yapılarında, süreçlerinde, stratejilerinde ve kültürlerinde sürekli değişim yapmasını gerektirmektedir (Zadeoğluları, 2010:3). Carnall (1986) örgütsel değişimi örgütün işleri, hedefleri veya teknolojisinde değişiklik yapmak için girişimlerde bulunması olarak tanımlamaktadır (Zadeoğluları, 2010:3). Değişime açıklık bir belediyenin köhneleşmiş eski kamu yönetimi anlayışından sıyrılarak çağın gereklerini yapan bir örgüt haline gelmesini sağlar. Böylece belediyeler hizmet verdiği bölgedeki vatandaşların hayatlarına değer katarken aynı zamanda değişimin getirdiği verimlilik avantajlarında da faydalanma şansı yakalayacaklardır. Bu durum başta teknoloji olmak üzere tüm alanlarda değişim ile mümkün olacaktır.

Sekizinci alt bileşen ise *stratejik yönetimdir*. Üst yönetimin stratejik planın tüm aşamalarına dair sahiplik düzeyi, stratejik hedeflere odaklanma düzeyi ve çalışanların stratejik plana dair sorumluluklarını farkındalık düzeyi örgüt kültürü açısından önemlidir. Stratejik yönetim temel olarak *bir organizasyonun ne yaptığını, varlık nedenini ve gelecekte ulaşmak istediği hedefleri ortaya koyan bir yönetim tekniğidir*. Aynı zamanda *stratejik yönetim, bir organizasyonun gelecekte varmak istediği hedefleri ve bu hedefe nasıl ulaşacağını gösteren süreci analiz eder* (Aktan,2006:169). Bu anlamda stratejik planı da kapsayan stratejik yönetim belirlenen hedeflere nasıl ulaşılacağını da belirleyen bir anlayış yönetim biçimidir. Stratejik yönetim örgüt kültürünü oluşturulmasına yardımcı olan, örgütü ayakta tutan ve mükemmeliyetçiliği sağlayan bir bakış açısı ve vizyondur.

Dokuzuncu alt bileşen ise *ödül ve ceza sistemidir*. İlk olarak bir belediyede ödül ve ceza sisteminin varlığı ve uygulanması, ikinci olarak çalışanların motivasyonlarını arttıran mekanizmaların var olması ve son olarak yenilikçi uygulamaların geliştirilmesi ve bu süreçte hataların tolere edilme düzeyi önemlidir. Bir belediyede ödül ve ceza sisteminin varlığı çalışanların motivasyonu arttıran en önemli etkenlerden biridir. Ödül sisteminin ceza sistemine göre daha çok tercih edilmesi çalışanların örgüte belediyeye bağlılığını sağlama açısından daha yapıcı bir uygulama olarak görülebilir. Ödül, bir çalışanın sorumluluk alanındaki işleri yerine getirmesi karşılığında elde edeceği maddi veya manevi kazanımlar olarak tanımlanır (Akçit, 2011:14). Ceza ise örgütte istenilmeyen bir davranışın sergilenmesi durumunda kişinin eleştirilmesi, ödül verilmemesi, yetkilerinin kısıtlanması, rütbesinin veya pozisyonunun düşürülmesi, uyarı cezaları uygulanması hatta işine son verilmesi eylemleridir (Akçit, 2011:14). Bir belediyede kesin hatlarıyla belli olan ödül ve ceza sistemi kültürel olarak çeşitli değerlendirmelerden geçerek konulmalıdır. Ödül yanında süreli uygulanan bir ceza sistemi kişilerin motivasyonunu bozarak hata yapma korkusu ile inisiyatif almalarını engelleyebilecek bir uygulama olabilmektedir. Bu anlamda ceza yerine ödül sisteminin daha aktif olduğu bir sistem uygulanmalı ve çalışanları kazanmaya yönelik politikalar tercih edilmelidir.

6. SONUÇ

Başta vatandaşlar olmak üzere tüm paydaşların yerel düzeyde belediye hizmetlerinden beklentilerin artması günümüz konjonktüründe belediyelerin bir planlama dahilinde yönetilmesi gereğini ortaya çıkarmıştır. Nüfusu 50.000'den fazla olan belediyelerde kanuni olarak da bir zorunluluk haline gelen stratejik planlama bütçe- plan ilişkisinin kurulmasında gerekli hale gelmiştir. Belediyelerde stratejik planlama ile şeffaflık, hesap verebilirlik, kaynakların etkin ve verimli kullanılması ile ekonomiklik ilkeleri hayata geçirilmeye çalışılır. Bu noktada stratejik planın belediye üst yönetimi tarafından sahiplenilmesi ve tüm çalışanlara öneminin anlatılması gereklidir. Çalışanların stratejik planlarda yer alan hedeflerin yerine getirilmesinde katkı koyabilmeleri bu çalışanların yetkinlikleri, donanımlı olmaları ve belediye örgütünde üretkenliği teşvik edece bir atmosferin olması ile ilgilidir. Bu çalışma ortamının sağlanması ancak bir örgüt kültürüne sahip olunması ile mümkün olabilecektir.

Belediyelerde örgüt kültürü kısa vadede oluşturulması mümkün olmamakla birlikte yönetim tarafından organize edilerek kurumda kalıcı hale gelmesi sağlanmalıdır. Bu anlamda örgüt kültürünün tanımında yer alan değerler, normlar ve fiiller aşağıdan yukarıya doğru örgütte işlenmekle birlikte davranışsal yaklaşımlar yanında sistemsel değişiklikler de geliştirilerek uygulanmalıdır. Belediyelerde örgüt kültürünü oluşturan katılım, iş birliği, bilginin yayılımı, öğrenme, kurum içi iletişim, paydaşlarla ilişkiler, değişime açıklık, stratejik yönetim ve ödül ve ceza sistemi gibi alt bileşenler bir sistem dahilinde işlenmelidir. Bunun yanında belediyenin elinde olmayan mevzuatla ilgili sorunlar yanında siyasi baskılar, çıkar ve baskı gruplarının etkileri, oy kaygısı, belediye yönetimlerinin kendi kadrolarını bütünüyle oluşturmalarının önündeki engeller, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik ve siyasi konjonktür ve belediye yönetimlerinin sık sık değişmesi bir belediyede örgüt kültürünün geliştirilmesindeki önemli engeller olarak görülmektedir.

7. TARTIŞMA

Belediyelerde örgüt kültürünün oluşturulması kısa vadede mümkün olmamakla birlikte belediyelerin ilk olarak örgüt kültürünün alt bileşenlerini oturtacak sistemleri geliştirilmesi ve bunlara sadık kalan bir yönetim anlayışını benimsemesi stratejik planlarda yer alan amaçların gerçekleştirilmesinde ve yerelde daha yaşanabilir bir kent yaratma konusunda etkili olacaktır.

KAYNAKÇA

5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu.
5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu.
5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu.
5393 Sayılı Belediye Kanunu.
AKÇİT Volkan, (2011) Örgütlerde Ödüllendirme ve Cezalandırmanın Örgüt Çalınanlarının Performansına Etkisi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi İşletme Anabilim Dalı Yönetim ve Organizasyon Bilim Dalı, Denizli.
AKTAN Coşkun Can, (2006). Kamu Mali Yönetiminde Stratejik Planlama ve Performans Esaslı Bütçeleme içinde "Stratejik Yönetim ve Stratejik Planlama", (Ed: Coşkun Can Aktan), Seçkin Yayınları, ss.167-192.
AYGÜN Şehriban ve Nezih Metin Özmutaf (2020). Sosyal Medyanın Aracılık Rolü Bağlamında Örgütsel İletişim ve Örgüt Kültürü İlişkisi: Anakent Belediyelerinde Bir Uygulama, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.25, S.4, ss.427-449.
BAKAN İsmail ve Tuba Büyükmeşe, (2004). Örgütsel İletişim ile İş Tatmini Unsurları Arasındaki İlişkiler: Akademik Örgütler İçin Bir Alan Araştırması, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi (7), ss.1-30.
BECERİKLİ Yıldırım Sema, (2013), Takım Çalışmaları ve Verimlilik İlişkisi: Karar Alma Süreçlerinin Etkinlik Kazanmasında Liderin Rolü, Verimlilik Dergisi Sayı 3, ss.93 – 116.
ESER Gül ve M. Şebnem Ensari (2016). Yöneticinin Bilgi Paylaşım Davranışının, Çalışanların Bilgi Paylaşımı Sonucu Değersiz Olma Kaygısı Üzerindeki Etkisi ve Algılanan Örgütsel Desteğin Aracı Rolü Üzerine Bir Araştırma, İşletme Araştırmaları Dergisi, 8/2 ss.134-151.
GÜVEN Ahmet ve Çağatay Alan, (2019). Türkiye'de Yerel Demokrasiyi Güçlendirme Aracı Olarak Yönetişim ve Yerel Yönetimlerde İşleyişi, Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi Cilt 11, Sayı 1, ss. 47-61.
KAPTANGİL Kerem, (2012). İşletmelerde İnsan Kaynakları Eğitiminin Çalışanların Performansları Üzerine Olan Etkileri, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:2, Sayı: 2, ss. 25-44.
OĞUZ Esin Sultan (2011). Toplum Bilimlerinde Kültür Kavramı, Edebiyat Fakültesi Dergisi Cilt. 28, Sayı. 2, ss.123-139.
ÖZER M. Akif, (2012), Örgütsel Karar Verme ve Yönetişim, Türk İdare Dergisi, Sayı:475, ss.147-170.
SAKİN Ubeydullah, (2018). Stratejik Yönetimin Kamuda Uygulanması: Türkiye'de Yaşanan On Sorun, Strategic Public Management Journal Volume 4, Issue 7, pp. 83-97.
T.C. Cumhurbaşkanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (2019). Belediyeler İçin Stratejik Planlama Rehberi.
TINAZTEPE Cihan, (2012). Örgüt İçi Etkin İletişimin Örgütsel Sinizme Etkisi, Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi Cilt 4, Sayı 1, ss.53-63.
ZADEOĞLULARI Selin, (2010). Örgütsel Değişime Açıklık ve Örgütsel Bağlılık İlişkisi, T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı İnsan Kaynakları Programı Yüksek Lisans Tezi.

TÜKETİCİLERİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNE GÖRE SÜRDÜRÜLEBİLİR TÜKETİM DAVRANIŞLARINDAKİ FARKLILIKLARIN İNCELENMESİ

Gülşah OKŞAR
Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Üretim Yönetimi ve Pazarlama
gulsahoksar96@gmail.com ORCID ID: 0000-0003-2554-9377

Fatih KOÇ
Kocaeli Üniversitesi Kandıra Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Uluslararası İşletmecilik ve Ticaret Bölümü
fatihkoc2004@gmail.com ORCID ID: 0000-0003-1305-9557

Özet
Giderek artan nüfus, değişen tüketim alışkanlıkları ve sanayileşme gibi birçok sebep dünya kaynaklarının hızla tükenmesine sebep olmaktadır. Çevresel sorunların önüne geçebilmek ve gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına ortaya çıkan sürdürülebilir tüketim kavramı, doğal yaşama verilen zararı en aza indirmeyi amaçlamaktadır. Bu noktada bireylerin sürdürülebilir tüketim davranışları büyük önem taşır. Yapılan çalışmanın amacı, tüketicilerin sürdürülebilir tüketim davranışlarının demografik özelliklere göre farklılık gösterip göstermediğini incelemektir. Bu amaç ile gerçekleştirilen araştırmada online anket yöntemi kullanılarak 476 katılımcı ile görüşülmüştür. Çalışmada Doğan, Bulut ve Çımrın (2015) tarafından Türkçeye uyarlanan ve geliştirilen, çevre duyarlılığı, ihtiyaç dışı satın alma, tasarruf ve yeniden kullanılabilirlik olmak üzere dört boyuttan oluşan "Sürdürülebilir Tüketim Davranışı Ölçeği" kullanılmıştır. Elde edilen veriler t testi ve varyans analizi kullanılarak analiz edilmiştir. Yapılan analizlerde, bireylerin sürdürülebilir tüketim davranışının gelir düzeyi, cinsiyet, eğitim seviyesi ve jenerasyon gruplarına göre farklılık gösterdiği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Tüketim, Sürdürülebilir Tüketim Davranışı, Demografik özellikler.

EXAMINING OF DIFFERENCES SUSTAINABLE CONSUMPTION BEHAVIORS ACCORDING TO DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS OF CONSUMERS

Abstract
Many reasons such as increasing population, changing consumption habits and industrialization cause the world's resources to be depleted rapidly. The concept of sustainable consumption, which emerged in order to prevent environmental problems and meet the needs of future generations, aims to minimize the damage to natural life. At this point, sustainable consumption behaviors of individuals have great importance. Hence, the purpose of this study is to examine whether the sustainable consumption behaviors of consumers differ according to demographic characteristics. For this purpose, 476 participants were interviewed using the online questionnaire method. In the study, the "Sustainable Consumption Behavior Scale", which is adapted into Turkish by Doğan, Bulut and Çımrın (2015), consists of four dimensions: environmental awareness, unnecessary purchasing, saving and reusability. The data obtained were analyzed using t test and analysis of variance. As a result of the analysis, it was determined that the sustainable consumption behaviors of individuals differ according to income level, gender, education level and generation groups.

Keywords: Sustainable Consumption, Sustainable Consumption Behavior, Demographic Characteristics

1.GİRİŞ

İlk tohumları sanayileşme süreci ile atılarak kurulan bugünkü ekonomik sistemler, sınırsız ekonomik büyümeyi ve refah artışını amaçlamışlardır. Ayrıca, bu amaçları gerçekleştirme uğruna, dünyanın kaynaklarının kayıtsızca tüketilmesini ve yüksek miktarda atık üretilmesini sağlamışlardır. Bu

sistemlerin öngördüğü ekonomik büyüme hevesi, özellikle 20.yüzyılın ikinci yarısında etkisini giderek hissettirerek pek çok ekolojik sorunun ortaya çıkmasına neden olmuştur (Karalar ve Kiracı, 2011). Meydana gelen bu sorunların engellenebilmesi için çözüm olarak görülen kavramlardan biri de sürdürülebilirlik kavramıdır. Sürdürülebilirlik, dünyanın giderek azalmakta olan doğal kaynaklarının varlığını devam ettirerek hem mevcut neslin hem de gelecek nesillerin de ihtiyaçlarını karşılayabilme amacındadır. Bu isteğe ulaşılabilmek için birçok alanın da sürdürülebilirlik kavramı ile aynı doğrultuda olması gerekmektedir.

Tüketim eylemlerinin de sürdürülebilirlik kapsamında yürütülmesiyle birlikte sürdürülebilir tüketim kavramı ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilir tüketim kavramı, tüketim eylemlerinin çevresel sorunlar göz önünde bulundurularak bilinçli bir şekilde gerçekleşmesini amaçlamaktadır. Bu amacın gerçekleşmesinde sorumluluğun büyük bir kısmı bireydedir. Bu anlamda bireyin sürdürülebilir tüketim davranışının demografik özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediği merak konusu olmuştur. Bu çalışmanın amacı da farklı demografik özelliklerdeki bireylerin sürdürülebilir tüketim davranışlarında ne gibi farklılıklar olduğunu incelemektedir. Araştırmada bireylerin gelir düzeyi, eğitim durumları ve cinsiyetleri dikkate alınmıştır. Ayrıca çalışmada bireyler nesil gruplarına ayrılarak incelenmektedir. Böylelikle jenerasyonlar arasındaki sürdürülebilir tüketim davranışı farklılıklarını da ortaya koymak mümkün olmuştur.

2.LİTERATÜR TARAMASI

Çevresel sorunların sıklıkla gündeme gelmesiyle birlikte bu konuda çözüm önerisi olarak sunulan sürdürülebilir tüketim kavramı hakkında yapılan çalışmalarda da artış görülmektedir. Fogh Mortensen (2006) tarafından sürdürülebilir tüketim kavramı doğal kaynaklara karşı hassas davranarak ve çevreyi zarara uğratmadan, gerek bugünkü nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılamalarına gerekse gelecek nesillerin kendi gereksinimlerini karşılama imkânlarını ön planda tutma şeklinde tanımlanmaktadır.
Bireyin demografik özelliklerine göre sürdürülebilir tüketim davranışlarının incelendiği birçok çalışma bulunmaktadır. Çabuk, Nakıboğlu ve Keleş (2008) tarafından yapılan araştırma sonucunda cinsiyetin ve medeni durumun yeşil satın alma davranışını etkilediği sonucuna varılmaktadır. Ayrıca genç gruptaki bireylerin ve eğitim düzeyi yüksek gruptaki bireylerin daha fazla yeşil ürün satın alma davranışı gösterdikleri ortaya konmuştur. Karalar ve Kiracı (2010) tarafından gerçekleştirilen bireysel değerlerin sürdürülebilir tüketim davranışı üzerindeki etkisinin incelendiği çalışmada, bireyin cinsiyetine göre sürdürülebilir tüketim davranışı sıklığında farklılık olduğu belirlenirken, yaş grubuna, medeni durumuna, eğitim düzeyine ve kişisel gelirine göre sürdürülebilir tüketim davranışı sergileme sıklığında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Duru ve Şua (2013) yapmış oldukları araştırmada, eğitim düzeyinin yükselmesiyle çevreye olan ilginin, farkındalığın arttığını tespit etmişlerdir.

Üstündağlı ve Güzeloğlu (2015) tarafından gerçekleştirilen çalışmada bireylerin cinsiyetine göre yeşil ürün satın alma davranışlarında farklılık olduğu tespit edilmiş ve kadınların daha kararlı bir tutumda oldukları belirlenmiştir. Aksu ve Gelibolu (2015) tarafından üniversite çalışanlarının sürdürülebilir tüketim tutumlarının incelendiği çalışmada bireyin yaşına, hane gelirine, eğitim seviyesine ve medeni durumuna göre çevresel değere yönelik görüşlerinin farklılaştığı ortaya konmuştur. Garip (2019) yapmış olduğu çalışmada sürdürülebilir tüketim davranışının alt boyutları ile yaş grupları, gelir seviyeleri ve eğitim düzeyleri arasında anlamı bir fark olduğunu tespit etmiştir. Aynı zamanda çevre duyarlılığı, ihtiyaç dışı satın alma ve tasarruf boyutlarında cinsiyete göre farklılık olduğunu fakat yeniden kullanılabilirlik boyutunda farklılaşma görülmediği tespit edilmiştir. Bu bilgiler ışığında aşağıdaki hipotezler geliştirilmiştir.

H1: Sürdürülebilir tüketim davranışının çevresel duyarlılık boyutu katılımcıların a) eğitim durumuna, b) gelir düzeyine, c) jenerasyonuna ve d) cinsiyetine göre farklılık göstermektedir.
H2: Sürdürülebilir tüketim davranışının gereksiz tüketim boyutu katılımcıların a) eğitim durumuna, b) gelir düzeyine, c) jenerasyonuna ve d) cinsiyetine göre farklılık göstermektedir.
H3: Sürdürülebilir tüketim davranışının tasarruf boyutu katılımcıların a) eğitim durumuna, b) gelir düzeyine, c) jenerasyonuna ve d) cinsiyetine göre farklılık göstermektedir.
H4: Sürdürülebilir tüketim davranışının tekrar kullanma boyutu katılımcıların a) eğitim durumuna, b) gelir düzeyine, c) jenerasyonuna ve d) cinsiyetine göre farklılık göstermektedir.

3.ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu araştırmada veri toplama sırasında online anket yöntemi kullanılmıştır. Toplamda 542 kişi ile görüşülmüşken veri girişi sırasında 66 yanıt çıkartılarak analizler 476 yanıt ile gerçekleştirilmiştir. Anket formu demografik değişkenler ve Sürdürülebilir Tüketim Davranışı Ölçeğinden oluşmaktadır. Sürdürülebilir Tüketim Davranışı Ölçeği Doğan, Bulut ve Çımrın (2015) çalışmasından alınmıştır. Ölçekteki tüm sorular 5'li Likert ölçeği şeklinde hazırlanmıştır. Elde edilen veriler farklılık analizlerinde kullanılmıştır. Analizler SPSS programı ile gerçekleştirilmiştir.

4. BULGULAR

4.1. Demografik Özellikler

Araştırmaya katılan bireylerin %45,8'i erkek, %54,2'si kadındır. Katılımcıların %4,6'sı baby boomer, %18,7'si X, %54'ü Y ve %22,7'si Z neslindendir. Katılımcıların eğitim düzeyleri incelendiğinde ilköğretim mezunu katılımcılar araştırmanın %8,4'ünü, lise mezunu katılımcılar %28,8'ini, lisans mezunu katılımcılar %50,4'ünü ve lisansüstü mezunu katılımcılar %12,4'ünü oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan bireylerin %39,3'ü 1600 TL'den daha az, %27,1'i 1600-3001 TL arasında, %15,1'i 3001- 4500 TL arasında ve %18,1'i 4500 TL'den daha fazla gelir düzeyine sahiptir.

4.2. Geçerlilik ve Güvenilirlik

Araştırmada kullanılan ölçeklerin geçerlilik ve güvenirliliği için açıklayıcı faktör analizi ve Cronbach's alfa katsayısı hesaplanmıştır. Analiz sonuçları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 1. Geçerlilik ve Güvenilirlik

	Faktör Yükleri						
	Gereksiz Tüketim	**Çevre**	**Tasarruf**	**Tekrar Kullanma**	**Özdeğer**	**Açıklanan Varyans**	**Alpha (Güvenilirlik Katsayısı)**
Gereksiz Tüketim3	,906				4,668	33,340	0,892
Gereksiz Tüketim1	,900						
Gereksiz Tüketim2	,886						
Gereksiz Tüketim4	,778						
Çevresel Duyarlılık3		,859			3.114	22,244	0,886
Çevresel Duyarlılık2		,839					
Çevresel Duyarlılık1		,848					
Çevresel Duyarlılık4		,760					
Tasarruf2			,887		1,565	11,177	0,876
Tasarruf1			,865				
Tasarruf3			,821				
Tekrar Kullanma2				,764	1,098	7,846	0,708
Tekrar Kullanma3				,783			
Tekrar Kullanma1				,690			

Toplanan verilere faktör analizinin uygun olup olmadığını belirlemek için yaptığımız KMO değeri 0,842 çıkmıştır. Dolayısıyla bu araştırma için elde edilen verilere faktör analizi uygulanabilmektedir.

Yapılan faktör analizinin sonucunda, sürdürülebilir tüketim davranışının özdeğer katsayısının 1'in üzerinde olan dört boyuttan oluştuğu bilgisi elde edilmiştir. Faktör yükleri dikkate alındığında, tüm faktör yüklerinin 0,50'nin üzerinde olduğu görülmektedir. Ayrıca toplam açıklanan varyans %74, 607'dir. Bu durumda araştırmada kullanılan ölçeğin geçerlilik şartlarını yerine getirdiği söylenebilir.

Araştırmanın güvenilirliği için Alpha katsayısı kullanılmıştır. Gereksiz tüketim, çevresel duyarlılık, tasarruf ve yeniden kullanma olarak dört boyuttan oluşan ölçeğin boyutlarının Alpha katsayısı sırasıyla; 0,8920, 886, 0,876, 0,708 şeklindedir. Bu bilgiler göz önüne alındığında ölçeğin güvenilir olduğu söylenebilir.

4.3. Farklılık Analizleri

Araştırmada sürdürülebilir tüketim davranışının bireyin demografik özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediğini inceleyebilmek adına t testi ve varyans (ANOVA) analizleri kullanılmıştır.

Tablo 2. Eğitim Durumuna Göre Farklılık

		N	**Ort.**	**F Değeri**	**P Değeri**			**N**	**Ort.**	**F Değeri**	**P Değeri**
Çevresel Duyarlılık	İlköğretim	40	2,755	4,463	**0,004**	Tasarruf	İlköğretim	40	4,5	3,512	**0,015**
	Lise	137	3,3518				Lise	137	4,0049		
	Lisans	240	3,2433				Lisans	240	4,0833		
	Lisansüstü	59	3,2814				Lisansüstü	59	4,2599		
Gereksiz Tüketim	İlköğretim	40	2,565	6,860	**0,000**	Tekrar Kullanma	İlköğretim	40	3,575	2,254	0,081
	Lise	137	3,2088				Lise	137	3,4842		
	Lisans	240	2,8933				Lisans	240	3,6278		
	Lisansüstü	59	3,0339				Lisansüstü	59	3,887		

Yapılan analizin sonucunda bireyin eğitim düzeyine göre sürdürülebilir tüketim davranışının çevresel duyarlılık, gereksiz tüketim ve tasarruf boyutunda farklılaşma yaşandığı belirlenmiştir. Dolayısıyla H1a, H2a ve H3a hipotezleri kabul edilirken H4a hipotezi reddedilmiştir. Hangi eğitim düzeyleri arasında farklılık olduğunu öğrenmek amacıyla post-hoc testi yapılmıştır. Yapılan testin sonuçları aşağıda bulunmaktadır.

Tablo 3. Scheffe Post-Hoc Testi

Bağımlı Değişkenler	**(I) Eğitim**	**(J) Eğitim**	**Ortalama Farkı (I-J)**	**Anlamlılık**
Tasarruf	İlköğretim	Lise	,49513*	,033
Çevresel Duyarlılık	İlköğretim	Lise	-,58759*	,013
		Lisans	-,56667*	,011
		Lisansüstü	-,66949*	,013
Gereksiz Tüketim	Lise	İlköğretim	,91925*	,001
		Lisans	,41925*	,018

Farklılık olduğu belirlenen değişkenler için Post-Hoc testi yapıldığında, ilköğretim seviyesindeki bireylerin tasarruf boyutuna diğer eğitim düzeylerindeki bireylerden daha çok önem verdiği ama çevresel duyarlılık boyutunda ise diğer eğitim seviyesindeki bireylerin gerisinde kaldığı

görülmektedir. Öte yandan lise düzeyinde eğitim seviyesindeki bireylerin ilköğretim ve lisans mezunu bireylere kıyasla daha çok gereksiz tüketim gerçekleştirdiği ortaya konmuştur.

Tablo 4. Gelir Durumuna Göre Farklılık

		N	Ort.	F Değeri	P Değeri
Çevresel Duyarlılık	1600 TL ve daha az	187	3,1198	3,534	**0,027**
	1601-3000	129	3,2992		
	3001-4500	72	3,4944		
	4501 ve üstü	88	3,1909		
Gereksiz Tüketim	1600 TL ve daha az	187	2,9947	0,753	0,443
	1601-3000	129	3,0186		
	3001-4500	72	2,8111		
	4501 ve üstü	88	2,9977		
Tasarruf	1600 TL ve daha az	187	4,0107	2,771	**0,041**
	1601-3000	129	4,0672		
	3001-4500	72	4,3333		
	4501 ve üstü	88	4,2424		
Tekrar Kullanma	1600 TL ve daha az	187	3,5829	2,072	0,103
	1601-3000	129	3,5116		
	3001-4500	72	3,8704		
	4501 ve üstü	88	3,6212		

Bireylerin gelir düzeyleri dikkate alınarak yapılan analizde sürdürülebilir tüketim davranışının tasarruf ve çevresel duyarlılık boyutlarında farklılık olduğu tespit edilmiştir. Analizlerin sonucunda H1b ve H3b hipotezleri kabul edilirken H2b ve H4b hipotezleri reddedilmiştir. Bahsi geçen bu farklılık hangi gelir düzeyleri arasında olduğunu belirlemek için Post-Hoc testi yapılmıştır. Testin sonuçlarına aşağıda yer verilmektedir.

Tablo 5. LSD Post-Hoc Testi

Bağımlı Değişkenler	(I) Gelir	(J) Gelir	Ortalama Fark (I-J)	Anlamlılık
Çevresel Duyarlılık	1600 TL ve daha az	3001-4500 TL	-,41596*	,003
Tasarruf	1600 TL ve daha az	3001-4500 TL	-,32264*	0,013

Gelir seviyeleri arasındaki farklılıklara bakıldığında, 3001 ile 4500 TL arasında gelir düzeyine sahip olan bireylerin, gelir seviyesi 1600 TL'den daha az olan bireylere kıyasla çevresel duyarlılığa daha fazla önem verdiği ve daha fazla tasarruf ettiği görülmektedir.

Tablo 6. Jenerasyon Grubuna Göre Farklılık

		N	Ort.	F Değeri	P Değeri
Çevresel Duyarlılık	Baby Boomer	22	2,8818	1,652	,176
	X	89	3,2494		
	Y	257	3,2560		
	Z	108	3,2593		
Gereksiz Tüketim	Baby Boomer	22	2,5545	8,213	**,000**
	X	89	2,7573		
	Y	257	2,9767		
	Z	108	3,2315		
Tasarruf	Baby Boomer	22	4,6212	16,496	**,000**
	X	89	4,6067		
	Y	257	4,0389		
	Z	108	3,7994		
Tekrar Kullanma	Baby Boomer	22	3,7576	1,129	,337
	X	89	3,6854		
	Y	257	3,6394		
	Z	108	3,4660		

Bireylerin sürdürülebilir tüketim davranışının jenerasyon gruplarına göre farklılık gösterip göstermeyeceğini ortaya koymak için yapmış olduğumuz analizde, boyutlardan gereksiz tüketim ve tasarruf boyutunda farklılık olduğu görülmektedir. Bu sebeple H2c ve H3c hipotezleri kabul edilirken H1c ve H4c hipotezleri reddedilmiştir. Hangi jenerasyon grupları arasında farklılık olduğunu görebilmek için Post-Hoc testi yapılmış ve sonuçlar aşağıda verilmiştir.

Tablo 7. Scheffe Post Hoc Testi

Bağımsız Değişkenler	(I) jenerasyon	(J) jenerasyon	Ortalama Farkı (I-J)	Anlamlılık
Tasarruf	Baby Boomer	Y	,58230	0,036
		Z	,82183	0,002
	X	Y	,56783*	0,00
		Z	,80736*	0,00
Gereksiz Tüketim	Baby Boomer	Z	-1,03935*	,004
	X	Z	-,73879*	0,001

Yapılan Post Hoc testi incelendiğinde Baby Boomer ve X neslinin gereksiz tüketim yapmaktan kaçındıklarına ve tasarruf eğilimlerinin daha yüksek olduklarına ulaşılmıştır.

Tablo 8. Cinsiyete Göre Farklılık

Bağımlı Değişkenler	Levene Testi		T Testi			Ortalamalar	
	F	Anlam.	T	SD	Anlam.	Kadın	Erkek
Çevresel Duyarlılık	3,325	,069	1,098	474	,273	3,1977	3,2867
Gereksiz Tüketim	,806	,370	1,603	474	,110	3,0419	2,8936
Tasarruf	,296	,587	,719	474	,472	4,1460	4,0841
Tekrar Kullanma	4,712	,030	2,716	474	**,007**	**3,7287**	**3,4786**

Yapılan t testine göre sürdürülebilir tüketim davranışı boyutlarından sadece tekrar kullanma boyutu bireyin cinsiyetine göre farklılık göstermektedir. Dolayısıyla H1d, H2d ve H3d hipotezleri reddedilirken H4d hipotezi kabul edilmektedir. Ortalamalara baktığımızda ise kadınların erkeklere göre daha fazla tekrar kullanma eğiliminde bulundukları görülmektedir.

5.SONUÇ

Yapılan analizler ile birlikte tüketicinin sürdürülebilir tüketim davranışlarının demografik özelliklerine göre farklılık gösterebildiği ortaya konmuştur. Bireylerin eğitim seviyelerinin sürdürülebilir tüketim davranışlarında meydana getirdiği fark incelendiğinde, ilköğretim mezunu bireylerin daha çok tasarruf yapmaya ve gereksiz tüketim gerçekleştirmemeye çalışırken aynı zamanda çevresel duyarlılık düzeyinin düşük olduğu tespit edilmiştir.

Bireylerin gelir düzeyleri incelendiğinde, gelir düzeyine göre çevresel duyarlılık boyutunda farklılaşma yaşandığı tespit edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda gelir düzeyi 3001-4500 TL arasında olan bireylerin 1600 TL'den daha az gelire sahip olan bireylere kıyasla çevresel sorunlara karşı daha duyarlı olduğu ortaya konmuştur.

Katılımcıları jenerasyon gruplarına ayırarak yapılan analizlerde Baby Boomer ve X nesillerinin diğer nesillere göre sürdürülebilir tüketim kavramına daha yakın oldukları tespit edilmiştir. Sürdürülebilir tüketim kavramının yaygınlaşması için Y ve Z nesillerine ulaşmaya yönelik çalışmalar gerçekleştirilebilir.

Sürdürülebilir tüketim davranışının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını öğrenmek için yapılan t testinde, sürdürülebilir tüketim davranışının sadece tekrar kullanma boyutunda farklılaşma görülmüştür. Elde edilen sonuçlara göre kadınların satın almış oldukları ürünleri farlı şekillerde yeniden kullanma eğilimleri daha fazladır.

KAYNAKLAR

Aksu, C.K., Gelibolu, L. (2015). *Üniversite Çalışanlarının Sürdürülebilir Tüketim Açısından Tutumlarının Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma.* Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6(9), 235-248.

Bulut, Z.A.; Çimrin, F.K.; Doğan, O. (2017). Gender, generation and sustainable consumption: Exploring the behavior of consumers from Izmir, Turkey. *Int. J. Consum. Stud*, 41, 597–604.

Çabuk, S., Nakıboğlu, B., Keleş, C. (2008). *Tüketicilerin Yeşil (Ürün) Satın Alma Davranışlarının Sosyo-Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi.* Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17(1), 85-102.

Duru, M.N., Şua, E. (2013). *Yeşil Pazarlama ve Tüketicilerin Çevre Dostu Ürünleri Kullanma Eğilimleri.* Ormancılık Dergisi, 9(2), 126-136.

Fogh Mortensen, L. (2006). *Sustainable Household Consumption in Europe?* Consumer Policy Review, 16(4), 141-147.

Garip, S. (2019), *Demografik Özelliklerin Tüketici Karar Verme Tarzları ve Sürdürülebilir Tüketim Davranışına Etkisi: İzmir İli Örneği*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Karalar, R. ve Kiracı, H. (2011), Çevresel Sorunlara Karşı Bir Çözüm Önerisi Olarak Sürdürülebilir Tüketim Düşüncesi, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:30, 63-76.

Karalar, R. Ve Kiracı, H (2010), *Bireysel Değerlerin Sürdürülebilir Tüketim Davranışı Üzerindeki Etkisini Belirlemeye Yönelik Öğretmenler Üzerinde Bir Araştırma*. İşletme Araştırmaları Dergisi, 2(2), 79-106.

Üstündağlı, E., Güzeloğlu, E. (2015). *Gençlerin yeşil tüketim profili: Farkındalık, tutum ve davranış pratiklerine yönelik analiz,* Global Media Journal TR Edition, 5: 341–362.

ÇAĞDAŞ KADIN PENCERESINDE İSLAMCI KADIN

Ömer Baykal
Bartın Üniversitesi / İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi / Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
obaykal@bartin.edu.tr Orcid ID: 0000-0001-7182-4793

Özet
Türk siyasetinde kadın kimliği, ihtiva ettiği sembolik anlamlar nedeniyle modernleşme tarihi ile at başı giden, entelektüel ve politik tartışmaları canlı tutan bir mesele olmuştur. Kemalizm'in medeniyet tasarımı çerçevesinde çağdaşlığın bir yansıması olarak erken dönemde ön plana çıkardığı kadınlar, uzunca süre devam ettirdikleri suskunluklarını seksen sonrasında bozmuşlardır. Dünya'daki kadın söylemlerini yaklaşık bir on yıl geriden takip eden Türk feminizmi, 1980 sonrasında ara rejimin ana akım ideolojilere karşı gösterdiği baskılayıcı tutumdan sıyrılarak önce sınırlı daha sonra kitlesel bir mahiyet kazanarak siyasetin ve toplumsal hayatın gündemine girmeyi başarmıştır. Kadın hareketlerinin yükselmesine eşlik eden bir başka gelişme ise İslamcılık ideolojisinin yükselişiydi. Türkiye sınırında baş gösteren İran İslam Devrimi, 12 Eylül idaresinin dolaşıma soktuğu Türk-İslam-Batı Sentezi ve seksen sonrasında yükselen yeni-sağ ideoloji, doksanlı yıllarda İslamcı siyaseti alternatif bir ideoloji haline getirecekti. İslamcı siyasetin kamusal mahiyet kazanmasında rol oynayan en önemli figürlerden birisi de doksanlı yıllara kadar kamusal alanın gerisinde bulunan kadınlardı. Özellikle kentleşme olgusunun yükselişi ve eğitim kurumlarına olan talep, İslamcı kadın kimliğinin kamusal niteliğini ön plana çıkardı. Feminizm ve İslamcılığın eş anlı yükselişi, "çağdaş" ve "dindar" kadının karşılaşmasını, temasını zaman zaman çatışmasını arttırdı; bu durum, akademik olduğu kadar popüler literatürü de yansıdı ve bir çok metin kaleme alındı. Çalışmada, feminist kimlik başta olmak üzere, sosyalist, liberal ve Kemalist perspektife sahip, aydınlanma düşüncesinden beslenen çağdaş kadın penceresinden İslamcı kadının algılanışını metin analizleri üzerinden çözümlenecektir. Çalışmanın amacı, eril bir dile sahip Kemalizm karşısında kadın kimliğinin çağdaş ve İslamcı kadınlar arasında ne düzeyde bir uzlaşı alanına döndüğünün ortaya konulmasıdır. Bu minvalde, Kemalizm ile fikri ortaklığa sahip çağdaş kadının, İslamcı kadın algısı siyasi düşünce tarihi açsısından değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Feminizm, Çağdaş Kadın, İslamcı Kadın, Kemalizm

ISLAMIST WOMAN IN THE EYE OF MODERN WOMAN

Abstract
The identity of women in Turkish politics has been an issue that keeps the intellectual and political discussions alive with the history of modernization due to the symbolic meanings it contains. The women that Kemalism brought to the forefront as a reflection of modernity within the framework of civilization design in the early period broke their silence, which they maintained for a long time, after the eighties. Turkish feminism, which followed women's discourse around the world about a decade later, got rid of the suppressive attitude of the intermediate regime towards mainstream ideologies after 1980. it has managed to enter the agenda of politics and social life by gaining first limited and then a mass importance. Another development accompanying the rise of women's movements was the rise of the Islamic ideology. Iran Islamic Revolution which began on the border with Turkey, the Turkish-Islamic-West Synthesis and rising new-right ideology made Islamist politics an alternative ideology in the nineties. One of the most important figures that played a role in gaining public importance of Islamist politics were women who were behind the public sphere until the nineties. Especially the rise of the phenomenon of urbanization and the demand for educational institutions highlighted the public character of the Islamist female identity. theme and occasional conflict of "contemporary" and "religious" women; this situation was reflected in academic literature as well as popular and many texts were written. The study will analyze the perception of Islamist women from the perspective of contemporary women, who have socialist, liberal and Kemalist perspectives and their perspectives are discussed through text analyzes. The aim of the study is to reveal the level of reconciliation between modern and Islamist women in the face of Kemalism, which has a masculine language. In this respect,

the Islamist woman perception of the contemporary woman, who has an intellectual partnership with Kemalism, will be evaluated in terms of the history of political thought.

Keywords: Feminism, Contemporary Woman, Islamist Woman, Kemalism

1. GİRİŞ

20. Yüzyılın başından bugüne siyasetin yükselen en dikkat çekici aktörlerinden birisi kadınlardır. Kimi zaman doğrudan cinsel kimlikleri üzerinden kimi zaman yüklendikleri ideolojiler üzerinden toplumsal ve siyasal alanı belirleyen kadınlar, çağdaş dünyanın öncü aktörleridir. Bu durum dünya ölçeğinde olduğu kadar Türk siyaseti için de geçerlidir. Çalışmamızda, öncelikle, resmi bir ideoloji olarak Kemalizm ve onun kadın kimliğine yüklediği anlam incelenecektir. İkinci aşamada, resmi ideolojinin karşı kutbu olarak yükselen İslamcı kadın kimliğinin, Kemalizm'in açtığı alan içerisinde pozisyon elde eden diğer çağdaş ideolojilere sahip kadınlar tarafından nasıl ele alındığı tetkik edilecektir.

2. KEMALİZM VE ÇAĞDAŞ KADIN KİMLİĞİNİN İNŞASI

Çağdaşlaşma deneyimi olarak Kemalizm, yirmili yıllarda formüle edilmeye başlanan, Mustafa Kemal Atatürk zamanında, 1935 yılında rejimin öncü aktörü Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) IV. Kurultayı'nda kapsayıcı ilkeler olarak kabul edilen bir tür ideoloji ve eylem kılavuzudur (Demirel, 1995:766). Kemalizm, tek-parti dönemi ile sınırlı olmayan, Cumhuriyetin her dönemine renk vermesi planlanan, topluma benimsetilmesi gereken, kamu otoritesi tarafından kullanan, imtiyazlı, çatı bir düşünce olarak tasavvur edilmiştir.

Çağdaşlığın/modernliğin erken görünümleri, Osmanlı yenileşme hareketleri içerisinde karşımıza çıkmakla birlikte, seçkinciliği ve toplumsal vazifeyi merkeze alan 18. yüzyıl Fransız ve 19. yüzyıl Alman materyalizminden etkilenen Cumhuriyet modernleşmesi, kendinden önceki deneyimlerden radikal bir şekilde farklılaşacaktır (Hanioğlu, 2006:51-52). Dini kimliğin geri bırakılması, din-devlet uzlaşının son bulması, geçmiş dönemden kopuşa işaret etmekle beraber Osmanlı'da rafine hale gelen ve Cumhuriyete intikal eden devletçi gelenek, dün ile bugün arasında önemli bir köprü vazifesi görecektir. Yöneten-yönetilen ilişkisinin birbirinden sert bir şekilde ayrıldığı Cumhuriyet rejiminde, egemenlik düşüncesi, soyut düzeyde topluma ait olmakla birlikte demokrasi kavramı ya kendisini gündem yapamayacak ya da *pseudo* bir mahiyetten öteye gidemeyecek ve sistemin otoriter yüzünü ön plana çıkartacaktır. I. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde baş gösteren muhalefetin tasfiyesi, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TpCF) ve Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) girişimlerinin kısa süre içerisinde bastırılması, İstiklal mahkemelerinin faaliyetleri, Takrir-Sükun, Hıyanet-i Vataniye kanunları ile ile Türk Ocakları, Kadınlar Birliği gibi sivil toplum örgütlerinin yanı sıra muhalif basının susturulması, devletçi, otoriter siyasetin somut göstergeleri olarak karşımıza çıkmaktadır (İnsel, 1999:39-40). Demokrasi yoksunluğunun en çarpıcı göstergesi ise toplumun tamamına, fark gözetmeksizin açılması beklenen kamusal alanın, devletin sahip olduğu resmi ideoloji ve buyurgan üslup neticesinde farklı düşüncelere, yaşam tarzlarına ve ahlak anlayışına kapalı olmasıdır (Mahçupyan, 2000:2007).

Resmi bir ideoloji olarak Kemalizm, epistemolojik anlamda gücünü büyük oranda aydınlanma düşüncesinden almakla birlikte modern düşüncesinin ürettiği tecrübeye karşı dışlayıcı ve seçmeci bir tutum geliştirmiştir. Kemalizm, modern siyasetin ana akım ideolojileri ile ancak ihtiyaç ölçüsünde, seçmeci bir tutum çerçevesinde ilişki kurmuştur. Bunlardan birisi de kadın kimliği ve hakları üzerinde 19. yüzyıldan itibaren mücadele yürüten feminizmdir (feminist ideolojinin seyri için bkz. Çakır, 2014:413-475). Kemalizm, kadın kimliğini ve sahip olduğu potansiyel "çağdaş" görünümü siyasi açıdan kullanma eğilimi göstermekle birlikte, feminist kimliğin üreteceği muhalefetin önüne geçmek adına kadın hareketlerine karşı ihtiyatlı bir yaklaşım geliştirecektir.

Feminizmin Osmanlı-Türk siyasetindeki ilk emeklemeleri, geç modernleşme süreci içerisinde, uluslaşma döneminde gerçekleşti. Yenileşme süreci içerisinde baş gösteren toplumsal, ekonomik ve siyasal değişim dinamikleri, kadınları da harekete geçirdi ve bir çok kadın, dernek, konak ve matbuat faaliyeti üzerinden yaşadığı sorunları ifade etmeye başladı; sınırlı olmakla birlikte siyasi talepler de dile getirilen hususlar arasındaydı. Geçiş döneminde, kadınları ön plana çıkaran husus, Balkan

Savaşları, Cihan Harbi ve Milli Mücadele döneminde cephe gerisi gösterdikleri yararlılıktı. Yedek güç olarak ulusal kuvvetlere verdikleri destek, kadınların münhasır, bağımsız bir kimlik ile kamusal alanda var olmalarını engellese de Cumhuriyet rejimine önemli bir birikimi aktaracaklardı; bu bağlamda, medeni haklar ile siyasi eşitlik talepleri, yeni dönemde daha gür bir şekilde ifade edilecekti (Berktay, 1996:759).

Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) henüz kurulmadığı, kadınların seçme-seçilme hakkının bulunmadığı bir dönemde teşekkül eden fakat valilikten onay alamayan Kadınlar Halk Fırkası (KHF), kadın hareketinin Cumhuriyet dönemindeki ilk ve en dikkat çekici deneyimidir. Örgüt, siyasi bir isimle kurulmakla birlikte kadınların toplumsallaşması ve eğitim olanaklarından yararlanmaları hususu, siyasi hedeflere kıyasla çok daha ön plandaydı (Toprak, 1988:30-31). Kadın hareketi, kısa süreli KHF deneyiminin ardından, Türk Kadınlar Birliği (TKB) adı altında mücadelesini sürdürecektir. Baskı grubu inşa ederek siyasi otoriteye taleplerini kabul ettirme arayışı içerisinde olan birlik, hükümetin bilgisi dışında, otoriteye sorulmadan teşekkül ettiğinden "muhalif" etiketini yemekten kurtulamamıştır (Zihnioğlu, 2003:224). Rejimin teşekkül ettiği, radikal reformların hayata geçirildiği diğer yandan sisteme karşı baş gösteren ayaklanmaların arttığı bir dönemde, kadınların öncü olduğu bu girişim, sistem tarafından "gayrı-ı ciddi" bir faaliyet olarak tasavvur edilecekti. Hedefteki isim ise fırkanın ve birliğin kurucu ismi Nezihe Muhittin'dir. Muhittin'in birlik içerisinde gösterdiği gayret ön plana çıkmasını sağlarken aynı oranda tasfiyesini de hızlandıracaktı (Baykal, 2018:84). Kuruluş aşamasında kadınların siyasi hak taleplerini reddeden rejimin 1930 sonrasında, dünyada yükselen faşist rejimlerden kendisini ayırmak adına, peyderpey oy hakkını vermesi ve devamında rejime sadık kadınların politik temsil mekanizmalarında yer almaları, görünüş itibariyle sorunun halledildiğine işaret etmekteydi. Bu bağlamda, TKB yönetimini üstlenen Kemalist kadınlar, oy haklarını elde ettikleri gerekçesiyle fesih kararı alacaklardı.

Devletin yapısını, siyasi ve hukuki mahiyetini değiştirmenin ötesinde toplumsal alanı radikal bir şekilde dönüştürmek isteyen, bir medeniyet projesini ihtiva eden Kemalist modernleşme deneyim için "çağdaş" kadın kimliği, geçmişten kopuşun, geleneğin koparılmasının bir yansımasıydı (Durakbaşı, 1998:147-149). Bu dönüşümde, Batı özellikle de Fransa ile özdeşleştirilen medeni dünya, aynı zamanda bir yaşam ve tüketim kalıbını ihtiva etmekteydi (Göle, 1991:53). Sistemin modernleşmesinde bir tür simge haline gelen, cinsel kimliği ve buna bağlı politik mahiyeti rejim tarafından buharlaştırılan kadınlar, tek parti dönemi başta olmak üzere uzunca süre düzenin ayrılmaz parçası olarak varlık göstereceklerdir.

Siyasi hakları merkeze alan I. dalga feminist hareket 1970'li yıllara gelindiğinde dünya ölçeğinde yeni bir faza geçiş yaptı. Sınırları dışındaki gelişmeleri bir on yıllık gecikme ile takip eden Türk kadın hareketi ise 1980 sonrasında görece ana akım ideolojilerin ara rejim tarafından bastırılması ve politik alanın boşaltılması diğer yandan yeni-sağ siyasetin geliştirdiği sivil toplum söyleminin etkisiyle kendisini toplumsal alana doğru kaydırdı. İlk dalga feminizmin, devlet merkezli söylemine, kısıtlı siyasi taleplerine karşın yeni dalga, kadın haklarının işlevsel olarak kullanılması ya da devlet tarafından geliştirilmesine karşı ihtiyatlı bir yaklaşım beslemekteydi (Tekeli, 1998:343). İmza kampanyaları, yürüyüşler, paneller, sayıları artmaya başlayan ideolojik ve popüler kadın dergileri, kadın meselesini merkeze alan edebi eserler, dernek ve vakıflar üzerinden çoğalan sivil toplum örgütleri kadın meselesini kamusal bir hale getirecekti.

1980 sonrasında Türk siyaseti kadın hareketlerinin yanı sıra aynı zamanda İslamcı hareketin yükselişine şahitlik edecektir. İslamcılığın yükselişinin dışa bakan yüzünde Türkiye'nin hemen yanı başında var olan İran İslam devriminin önemli payı vardı; devrim, her ne kadar mezhepçi boyutunu ön plana çıkarmış olsa da Türkiye'de bir çok kişiye, gruba ilham kaynağı olacaktı. Diğer yandan, 12 Eylül ara rejiminin dolaşıma soktuğu, sağ siyaset tarafından desteklenen Türk-İslam sentezi projesi, dinin kamusal kimliğini hızlandıran bir başka dikkat çekici unsurdu. Hepsinden öte, toplumsal açıdan, Demokrat Parti döneminde baş gösteren, altmışlı yıllarda hızlanan ve Turgut Özal döneminde yadsınamaz bir duruma gelen kentleşme olgusu, çeperin dışında kalan kesimleri politik ve entelektüel hayatın merkezine doğru taşıması bakımından sessiz fakat güçlü bir damar inşa edecekti. Özellikle, yükseköğrenime olan talep, kazanılacak formel başarı, çevreyi temsil eden geleneksel kesimlerin yükselişinde önemli rol oynayacaktı. İmam-Hatip liseleri ile başlayan oradan yüksek öğrenime doğru ilerleyen eğitim talebi, başörtüsü ile okumak isteyen dindar kızların kamusal görünürlüğünü

arttıracaktı. Fakat, dindar kadının -yükselen feminizmden görece etkilenmekle birlikte- pergelin iğneli ayağını dini kaidelere koymuş olması, çağdaş kadın ile olan ilişkisini dalgalandıracak, ikircikli hale getirecekti.

3.ÇAĞDAŞ KADIN'IN GÖZÜNDE İSLAMCI KADIN

Feminizmin sosyal hareket olmanın yanında teori bir perspektifleri barındırması, tüm dünyada kadın kimliğini üniversiteler başta olmak üzere entelektüel odakların ilgi haline getirmiştir. Türkiye'de de kentleşme olgusunun artmasına, kadın hareketlerinin toplumsal bir mahiyet kazanmasına bağlı olarak seksen sonrasında kadın konulu akademik, entelektüel çalışmaların sayısı bir hayli artmıştır (Çaha, 2017:267-268). Bu çalışmalarda, feminizm, doğrudan kalkış noktası olduğu gibi kimi zaman ana akım ideolojilere ya da Kemalizm'e eklemlenerek kendisi yer bulabilmiştir. Siyaset bilimi başta olmak üzere sosyoloji, psikoloji, tarih ya da iktisat alanlarında yapılan çalışmaların odaklarının birisi de "İslamcı kadın" kimliğidir. Yukarıda bahsedilen hususların yanında İslamcı Refah Partisi'nin "Adil Düzen" söylemi çerçevesinde doksan sonrasında iktidar odakları ile tanışması ve bu başarıda kadınlar etkili olması, İslamcı kadın kimliğinin anlaşılmasını daha da önemli kılmaktaydı. Bu bağlamda, feminist ya da feminizmden etkilenen liberal, sosyalist, Kemalist bir çok "çağdaş" kadın, odağını "İslamcı" kadına çevirecekti.

Doksanlı yılların başına kadar kadın hareketine yön veren temel söylem Kemalizm'in kentli, orta sınıf, meslek sahibi kadın modelidir. Doksanlı yıllara kadar ciddi bir eleştiri görmeden varlığını muhafaza eden resmi ideolojinin kadın modeli, "çağdaş kadın" kimliğini belirlemeyi başarmıştır. Kemalizm'in alan açtığı modernlik deneyimine duyulan minnet ve sahip olunan ortak kültürel aura, feminist hareketin resmi ideolojiye karşı eleştirisini sınırlandırmış ve onu çelişik bir şekilde "devlet feminizmi" olarak tanımlamıştır. II. Dalga feministlerin dolaşıma soktuğu bu kavramsallaştırma Kemalist kadınlar tarafında da yaygın bir şekilde kullanılmıştır (Baykal, 2018:89).

Kemalizm ve kadın ilişkisinde Kemalist kadınlar birinci tercihlerini açık ara resmi ideolojiden, onun kaygılarından yana kullanmışlardır. Doksanlı yıllarda yükselen İslamcılık karşısında kendilerini Atatürkçü olarak tanımlayan kadınlar, kadın haklarını cinsiyet eşitliği problemi bağlamında değil laikliğin ya da seküler yaşam tarzının korunması olarak telakki edeceklerdir. Laiklik-İslamcılık geriliminin somut yüzü ise başörtüsü problemi olacaktı. Atatürkçü kadınlara göre, başörtülü kadının ve onunla ilişkili olan iktidar güçlerinin görünürlük kazanması, laikliğin ihlal edilmesi olduğu kadar kadın bedeni üzerindeki erkek tahakkümünün açık bir tezahürüydü (Sancar, 2011:81).

İslamcı ya da dindar kadının "çağdaş perspektifte" algılanışı köken itibariyle Milli Görüş hareketinin kurumsal ve kitlesel hale geldiği yetmişli yılların sonunda başlamış ve değişime uğramadan büyük oranda seksen sonrasında devam etmiştir. Konuyla ilgili, Kemalist kadın bakış açısını yansıtan en dikkat çekici örnek Türkiye'nin ilk kadın siyaset siyaset bilimcisi Nermin Abadan Unat'ın 1979 yılında derlediği "Türk Toplumunda Kadın" adlı eseridir. Unat, derlemeye yaptığı katkıda, Atatürk modernleşmesinin "İslamlığın" geleneksel ahlaki normları yerine cinsler arasında tam bir eşitlik, öğrenim alanında eşit olanaklar ve ömür boyu tek taraflı bir bağımlılığa dayanmayan ilkeler tesis ettiği düşüncesindedir. Unat'a göre Kemalist modernleşme kamusal alanı domine edecek bir elit üretimine girişmiş ve bundan büyük oranda başarılı olmuştur: "*Öğrenim konusunda uzun yıllardan beri sistematik biçimde güdülen siyaset, önemli çapta bir kadın seçkinler grubu oluşturmuştur. Bu seçkinler özellikle akademik alanda, serbest meslekler, güzel sanatlar ve edebiyatla, kamu yönetimi ile özel girişimin bazı kademelerinde göze çarpmaktadır* (Abadan, 1979:1). Kemalist düşünüre göre Türkiye'de, kamusal alanda varlık gösteren, modern hayata katılan ve sosyal statü kazanan seçkin kadınların gerisinde Kemalizm'in kadın-erkek eşitliğini sağlayan siyasi tercihi bulunmaktadır. Unat, 1988 yılında emekli olmadan önce kendi hayatını anlattığı son dersinde sözlerini şu şekil tamamlamıştır: "*Ben yurdumu da ulusumu da kendi irademle seçtim! Mustafa Kemal olmasaydı belki bende olmazdım. Niçin Kemalist olduğumu, niçin milliyetçi olduğumu, öyle sanıyorum ki artık anlamışsınızdır."(Kışlalı:1991:9-10).* Fakat aynı derlemede siyaset bilimci Binnaz Toprak'ın Kemalizm'in kadın perspektifiyle ilgili olarak yaptığı "cinsel rollerde bir değişim amaçlamaktan çok pragmatik siyasal amaçlara yönelik olduğu" (1979:368) tespiti, ilerleyen dönemde feminist söylem başta olmak üzere eleştirel metinlerde geniş bir şekilde yer alacaktır.

Cumhuriyet'in 75. Yılı için kaleme aldığı metinde, örtük bir şekilde Kemalist perspektifin self-oryantalist tavrını sürdüren Unat, yaptıkları oturma eylemleri, protestolar, aldıkları eğitim bakımından İslamcı kadının "evini nadiren terk eden" geleneksel kadından farklılaştığını ifade etmekle beraber, kadın-erkek arasındaki kadim inancı sürdürmeleri, örtünmeyi bireysel değil siyasal gerekçeyle yaptıkları kabulünden hareketle onları "çağdışı" olarak tanımlayacaktır (1998:333-334).

Kemalist kadın kimliğinin doksanlı yıllardaki en dikkat çekici isimlerinden birisi de akademisyen Necla Arat'tır. Seksen sonrasında baş gösteren "irticanın" çok partili hayat ile başladığını öne süren Arat, 21. yüzyılın arafesinde başörtüsünün gündem yapılmasını "yüzyılın ayıbı" olarak tanımlarken tesettürü, dini düzenin bir tür askeri çıkartması, simgesi olarak ifade edecektir (1997:97):

> *Onlara göre başörtüsü olayı, yüzyılın ayıbıdır. Bize göre de öyle… 21. Yüzyıla on kala toplumumuz kadınların küçük bir bölümünün salt, siyasal-ideolojik nedenlerle ve dini bir araca indirgeyerek "tesettür eylemlerine girişmeleri "özgürlük yüzyılı" diye adlandırılan çağımızda gerçekten ayıptır. Çünkü tesettür, artık belirgin bir biçimde irticanın, teokrat düzen özleminin adeta bir askeri çıkarması haline getirilmiş, YÖK tarafından yapılan son yönetmelik değişikliği ile de "Atatürk ilkelerine bağlı kalarak türban takabilme" özgürlüğü!, aynı konuda durmadan görüş değiştiren Sayın Doğramacı ve arkadaşlarına demokrasimize armağan! edilmiştir. Çok kötü bir siyaset kokan bu armağan, umarız YÖK'ün son ayıbı olur.*

İslamcı ve çağdaş kadın arasındaki ilişkiyi düalist bir perspektiften ele alan Gürgün Özsoyeller, "Türkiye'de İki Kadın Dinamiği" adlı eserinde, büyük oranda dış güçlere bağladığı İslamcı yükselişin toplumsal aktörü olan kadınları "sözde" kendi istekleri ile hareket eden, gerçekte bir oyunun "kandırılmış" oyuncuları olarak tanımlayacaktır. Özsoyeller, başörtüsü takmanın kısa vadeli onlara faydası ise eğitim avantajı", "toplumda erdemli kişi kabul edilme avantajı" "toplumda popüler olma avantajı", "kolay eş bulma avantajı" ve "iş yerinde kazancı arttırma avantajı" olarak sıralayacaktır (1995:55).

Seksen sonrasında feminizme kaynaklık edecek olan kadın hareketleri diğer bir çok politik deneyim gibi 1960-1980 aralığını, sol hareket yatağında geçirmişti. Devrimci ve militan mücadelenin "erkeksi" sureti karşısında ikincil konuma düşen kadınlar, radikal bir kopuş yerine sınıf siyasetini kadın hareketine ikame etmek suretiyle bir geçiş dönemi öngörmüşlerdir. Bu bağlamda *Kaktüs* dergisi, sosyalist-feminist söylemin ifade edildiği dikkat çekici bir mecra olurken sosyolog Gülnur Acar Savran terkibin öncü ismi olarak karşımıza çıkmaktadır. İslamcı kimliğe karşı Kemalist kadın perspektifinde var olan cepheden tutum, benzer şekilde sosyalist-feminist düşünce de kendisine yer bulacaktır. Sosyalist-feministler için çağdaş yaşam biçimi, İslamcılığın bir alternatifi değildir; özel alana dair yapılan baskı, birinde Tanrı buyruğundan gelirken diğerinde çağdaş erkek düzeninden kaynaklanmaktadır. Savran'a göre, II. Dalga feminist hareket, "*özel alanda olup bitenlerin politika dışı olmadığını, bu alanın erkeklerin kadınlar üzerinde hakimiyetine dayalı sistemin bir parçası, hatta en temel kalesi olduğunu ortaya koyması*" bakımından radikal bir dönüşümü ifade etmektedir. Feminist düşünür, İslamcılık karşısında çağdaş kimliğin fersah fersah üstün olduğunu kabul emekle birlikte, ikisi arasında kurulacak bir dualizimde, İslamcı kadınların ezilmişliğine kör kalmak, kadınların kamusal kimliğini kısıtlaması, ezilmişliklerinin artması ve laikçi baskının artması neticesinde radikal İslam'ın daha da yükselebileceğini dile getirmiştir (2004:229). Fakat Savran'ın İslamcı kadını anlamaya çalışan tutumu tüm feminist kadınlar için geçerli olmayacaktır. Feminist *Pazartesi* dergisinde İslamcı Ayşe Doğu'nun yayınlanan makalesi üzerine cereyan eden tartışma, hareketin kendi içindeki dinamikleri göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Ankara'da bulunan bir grup kadın, gönderdikleri yazıda, *Pazartesi* dergisinin feminist bir yayın organı olduğu ve bir daha bu tip düşünceye sahip kişilerin dergide yer almaması konusunda dergi yönetimine ültimatom vereceklerdir. İslamcı kadınların Kemalizm'e karşı gösterdikleri tutuma da sert çıkan feminist okuyucular, Kemalizm'in dinsel inançlarından dolayı kimseyi engellemediğini ileri sürerek sistemin yanında pozisyon geliştirmişlerdir. Savran'ın, okuyucularına verdiği cevapta ifade ettiği "feminizmin, "çağdaşlık" örtüsü altında gizlenmiş cinsiyetçi baskının eleştirisine dayandığı" ve "özel alanı da politik hale getiren II. Dalga feminizmin, kadını araçsallaştıran resmi ideoloji ile uzlaşmadığını" ifade etmesi oldukça dikkat çekicidir (1996:11). Resmin büyüğüne bakıldığında, hakim olan söylem, feministler ile Kemalist kadınların yakınlaşması şeklinde olmuştur. Feministler, doğrudan Kemalist sistem ile işbirliği yapmamakla birlikte, İslamcı kadınları yardım çağrısına ısrarla kulak tıkamışlardır.

Ancak doksanlı yılların sonu, iki binli yılların başında feministler gruplar, Kemalist kadın hareketinden koparak organik bir yapıya bürünmüşlerdir (Sancar, 2011:81).

Doksanlı yıllara gelindiğinde feminist hareket, geçiş döneminde kendisine eklemlediği, ayakta kalmak adına kullandığı diğer ideolojik argümanlardan sıyrılarak "dolaysız" bir söyleme doğru kayış yapacaktır. Çoğulculaşmayla birlikte dağınık bir hal alan feminizmin en dikkat çekici tezahürü, akademik feminizm ya da kadın çalışmaları olarak ifade edilebilecek kurumsal ve bireysel düzeyde üretilen entelektüel metinlerdir. Altmış öncesinde köy sosyolojisi, altmış seksen arası modernleşme bağlamında yapılan sosyal bilim çalışmaları seksen sonrasında kadın konusunu merkeze almaya başlayacaktır (Arat, 2006:79). Feminist bir bakış açısı ile üretilen metinlerin temel odaklarından birisi de İslamcı kadın kimliğiydi. Çalışmalarda ortaya koyulan en dikkat çekici ve erken tespit, Kemalist kadın söylemi ile feminist hareketlerin farklı perspektife sahip olmakla birlikte aynı felsefi kökten, aydınlanma düşünceden gelmiş olmaları sebebiyle, karşılıklı olarak birbirlerini besledikleridir (Arat, 1991:14-17). Kemalizm'in ve liberalizmin dışında doğrudan feminizmin bakış açısı ile yapılan çözümlemelerde, İslamcı kadın kimliğinin anlaşılmasının sadece kamusal ilişkilere değil gündelik ilişkileri bir tahakküm çerçevesinde yaşayan kadınların özel alanına inilerek çözülebileceği yönündedir (Üşür, 1992:136-137). İslamcı kadının anlaşılması adına başvurulan yöntemlerden birisi de kadın dergilerinin çözümlenmesiydi. Çalışmalarda, laik düzene karşı muhalefet ve Batılılaşma eleştirisi yanında geleneksel kodlar ile beslenmiş "ev içinin" ön plana çıkartıldığı tespiti sık sık dile getirilecekti (Acar, 1991:231). Milli Görüş hareketi üzerinden İslamcı hareketin yükselişi ile kamusal bir mahiyet kazanan İslamcı kadın deneyimi, kadın çalışmalarının dikkatini çekmiş ve yakın zamanda kadar geleneksel rollerin takipçisi kadınların iktidar ilişkilerine yaptıkları katkı analiz edilmiştir. Yeşim Arat, Refah Partisi Hanım Komisyonu hakkında yaptığı çalışmada "Allah rızasını" merkeze alan, siyasete dini bir anlam yükleyen kadınların kutsallıktan bağımsız, dünyevi, toplumsal bir haz duygusu tattıklarını, toplumsal bir statü elde ettiklerini belirtmektedir (1999:294). Doğal olarak seksen sonrasında feminizm için Türkiye'de beliren iki ayrı İslamcı kadın kimliği olacaktır: geleneksel kadın - modern/radikal kadın. Sevda Alankuş Kural, İslamcı kadın kimliği üzerine yaptığı çalışmada, iki kimliğin kamusal alan ile olan ilişkisi üzerinden ev içi rol biçilen kadını geleneksel, kamusallaşan, toplumsallaşan kadını radikal İslamcı çizginin mensupları olarak tanımlamaktadır (1997:32-39). Feminist çalışmaların tahlil ettiği meselelerden bir diğeri de İslamcı kadınların kendilerini, benlik anlatılarını nasıl gördükleri ve hangi merhalelerden geçerek "öteki"ye dönüştükleridir. Ayşe Saktanber, Ankara'da iki sene boyunca bir şehir komleksinde yaptığı katılımlı gözlem üzerinden İslamcı kadınların kendileri dışındaki kadınlar tarafından nasıl algılandıklarını ve ötekiye dönüştüğünü ortaya koymuştur (2001:64-93). Ötekileştirmenin sadece çağdaş kadınlar tarafından değil içe dönük olarak, İslamcı erkeklerce tarafından da genişletildiğini iddia eden İpek Merçil, bu minvalde konuşan, eşitlik talebinde bulunan, kamusallaşan dindar kadınları "aydın" olarak tanımlayacaktır (2002:61-65).

Feminist çözümlemelerin aksine liberal kadınların temel odaklanması, politik alan içerisinde yükselen İslamcı hareketler ve onun ürettiği Kemalizm eleştirisidir. Bir modernleşme deneyimi olarak Kemalizm'in laiklik düşüncesi üzerinden icra ettiği otoriter siyasete ve dışlayıcı tutumuna karşın İslamcılık hareketinin yükselişe geçmiş olması, liberal aydınları İslamcı siyaseti ve toplumsal hareketleri anlamaya sevk etmiştir. Liberal perspektifin, kullandığı temel odaklanmalardan birisi de geleneksel İslam-Siyasal İslam ayrımıdır. Siyasal İslam taraftarı kadınlar, mevsim farkı gözetmeksizin uzun elbise giyen eylemci kadın tiplemesidir. Ayşe Kadıoğlu'na göre aradaki fark her şeyden önce bir kuşak değişimine dayanmaktadır; siyasal İslamcı kadın, Kemalizm karşıtı olduğu gibi Kemalizm sonrasını da yönetmek isteyen ve "türbanı" ile kamusal alanda olmak isteyen bir proto-tiptir (1999:103). Liberal perspektif içerisinde okunabilecek en dikkat çekici çalışma ise Nilüfer Göle'nin kaleme aldığı Modern Mahrem (1991) adlı eserdir. Doğrudan bir kadın çalışması yapmak yerine modernlik bağlamında İslamcı siyaseti ele alan Göle, örtünerek kamusal alana çıkan kadının sadece politik alanda ideolojik bir karşı koyuşu inşa etmediğini aynı zamanda içeride de geleneksel ilişkileri yapı-bozuma uğrattığı tespitini yapacaktır. Fakat örtünün en temel neticesi tesettüre girmek suretiyle estetik gövdesini, dişiliğini gizleyen, kutsal bedeni, kişiliği ortaya atan kadının kamusallaşmasıdır, tüm bunları ise modernin içerisinde yapacaktır (1991:128).

4.SONUÇ

Türk siyasetinde orta sınıflaşma olgusunun ve ona bağlı kültürel kodların inşa edilmesinde Kemalist ideolojinin ve modernleşme deneyiminin izleri oldukça derindir. Kemalist resmi ideoloji sadece kamu idaresini ya da politik düzenin şekillendirilmesinde değil toplumsal alanın biçimlendirilmesinde önemli kazanımlar elde etmiştir. Beşeri alanın inşasında muhtelif boyutları bir arada bulunduran Kemalist kadın kimliğinin oldukça önemli rolü vardır. Kemalizm'in kadın kimliğine olan katkısı sadece kendi çizdiği ideolojik sınırlar bakımından değil alan açtığı modern karakterli toplumsal ve ideolojik sınıflar bakımından da dikkat çekicidir. Liberalizm, sosyalizm ya da feminizm, Kemalist siyasetle çatışmakla birlikte, modernleşme deneyimi olarak bu ideolojilerin kök salmasında Cumhuriyet modernleşmesinin önemli payı vardır.

İdeolojik deneyimleme, kendisini kadın tartışmaları bağlamında da göstermektedir. Kemalist kadın kimliği karşısında, çağdaş kimliğin düalist kodlarını barındıran İslamcı kadınlar kolaylıkla sistem dışı, gerici, geleneksel, ataerkil düzenin taşıyıcı olarak adlandırılmıştır. Çağdaş kadın nezdinde, entelektüel düzeyin artışı diğer yandan resmi ideolojiye olan eleştirel söylemin boyutu İslamcı kadının anlaşılmasını kolaylaştırmakla birlikte Kemalist siyaset ile olan kültürel özdeşlik bütünlüklü bir söylemin oluşmasını engellemektedir. Bununla birlikte, iki bin sonrasında, çağdaş söylem seksen sonrasında ortaya koyduğu çelişkili dili önemli ölçüde terk ederek İslamcı kadın kimliğinin anlaşılması adına daha bütünlüklü bir perspektif geliştirmeye başlamıştır.

Kaynakça

ACAR, F. (1991). İslamcı İdeolojide Kadın: Türkiye'de Üç İslamcı Kadın Dergisi, Ed. Richard Tapper, *Çağdaş Türkiye'de İslam: Din, Siyaset, Edebiyat ve Laik Devlet*, (s.205-236) İstanbul: Sarmal Yayınları.

ARAT, N. (1997), *Susmayan Yazılar*, İstanbul: Say Yayınları.

ARAT, Y. (1991), 1980'ler Türkiye'sinde Kadın Hareketi: Liberal Kemalizm'in Radikal Uzantısı, *Toplum ve Bilim*, S.53, 7-19.

ARAT, Y. (1999), Refah Partisi Hanım Komisyonu. Ed. Z. Rona, Bilanço, *1923-1998: Türkiye Cumhuriyeti'nin 75 Yılına Toplu Bakış Uluslararası Kongresi C.2,* (s.289-298) İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

ARAT, Y. (2005), Türkiye'de Modernleşme Projesi ve Kadınları, Ed. Sibel Bozdoğan, Reşat Kasaba içinde, (s.82-98) *Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

ARAT, Y (2006), Türkiye'de Kadın Çalışmaları: Kemalizm'den Feminizme, *Kadın Çalışmalar Dergisi*. 1(3). 78-87.

BAYKAL, Ö. (2018), Kemalizm'in Kadın Perspektifi ve Devlet Feminizmi kavramının Gerçekliği. *Almıla*, S.27. 82-89.

BERKTAY, F. (1996), Türkiye'de "Kadınlık durumu", *Yüzyıl Biterken Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.13, 757-764.

ÇAHA, Ö. (2017), *Sivil Kadın*, Ankara: Savaş Yayınları.

ÇAKIR, S. (2014), Feminizm: Ataerkil İktidarın Eleştirisi. (Ed. H. Birsen Örs), *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*, (s.413-475) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

DEMİREL, A. (1996), Atatürk Döneminde Kemalizm, *Yüzyıl Biterken Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.13, 766-770.

DURAKBAŞA, A. (1998), Kemalism As Identity Politics in Turkey, (Ed. Zehra F. Arat). Deconstructing Images of "The Turkish Woman", (s.139-155). New York: St. Martin's Press.

GÖLE, N. (1991), *Modern Mahrem*. İstanbul: Metis Yayınları.

HANİOĞLU, Ş. (2006), *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Zihniyet, Siyaset ve Tarih*, İstanbul: Bağlam Yayınları.

İNSEL, A. (1999), Cumhuriyet Döneminde Otoritarizm. Yay. Haz. Zeynep Rona içinde, *Bilanço C-I 1923-1998: Türkiye Cumhuriyeti'nin 75 Yılına Toplu Bakış: Siyaset-Kültür-Uluslararası ilişkiler,* (s.35-46) İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

KIŞLALI, A.T. (1991), *Yıllık: Nermin Abadan-Unat'a Armağan*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

KURAL, S.A. (1997). Türkiye'de Alternatif Kamular/Cemaatler ve İslamcı Kadın Kimliği. *Toplum ve Bilim*. S.72, 9-42.

MAHÇUPYAN, E. (2000), *Batı'dan Doğu'ya, Dünden Bugüne Zihniyet Yapıları ve Değişim*, İstanbul: Patika Yayıncılık.

MERÇİL, İ. (2002). İslâmcı Kadın Aydınlar. *Tarih ve Toplum* S.219, 61-65.

ÖZSOYELLER, G. (1995), *Türkiye'de İki kadın Dinamiği Şeriatçı Çağdaş Kadın*, İstanbul: Ortam Yayıncılık.

SAKTANBER, A. (2001), Türkiye'de Müslüman Olarak "Öteki"ye Dönüşmek: Türk Kadınları İslamcı Kadınlara karşı. Tezkire. S.19, 64-91.

SANCAR, S. (2011), Türkiye'de Kadın Hareketinin Politiği: Tarihsel bağlam, Politik Gündem ve Özgünlükler, *Birkaç Arpa Boyu... : 21. Yüzyıla Girerken Türkiye'de Feminist Çalışmalar Nermin Abadan Unat'a Armağan C.1*, (s.61-104) İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

SAVRAN, G.A. (2004), *Beden Emek Tarih*, İstanbul: Kanat Kitap.

TEKELİ, Ş. (1998), Birinci ve İkinci Dalga Feminist Hareketlerin Karşılaştırılmalı İncelemesi Üzerine Bir Deneme, Ed. Ayşe Berktay Hacımirzaoğlu, *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, (s.337-346) İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

TOPRAK, B. (1979). Türk Kadını ve Din, Der. Nermin Abadan Unat, *Türk Toplumunda Kadın*, (s.361-373), İstanbul: Araştırma, Eğitim, Ekin Yayınları.

TOPRAK, Z. (1988), Kadınlar Halk Fırkası, *Tarih ve Toplum*, S.51, s.30-31.

UNAT, N.A. (1998). Söylemden Protestoya: Türkiye'de Kadın hareketlerinin Dönüşümü. Ed. Ayşe Berktay Hacımirzaoğlu, *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, (s.323-336) İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

ÜŞÜR, S. (1992), İslamcı kadınları Yaşam Alanı: Tepkisel İndirgemecilik Mi?, Yay. Haz. Necla Arat, *Türkiye'de Kadın Olgusu*, (s.131-150).İstanbul: Say Yayınları.

ZİHNİOĞLU, Y. (2003), *Kadınsız İnkılap*. İstanbul: Metis Yayınları.

ZİHNİOĞLU, Y. (2018), Türkiye'de Solun Feminizme Yaklaşımı, (Ed. Murat Gültekingil), Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce Sol, (s.1108-1145). İstanbul: İletişim Yayınları.

PANDEMİ DÖNEMİNDE FİNANSAL PİYASALARIN GÜVEN ENDEKSLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Şule Yüksel YİĞİTER
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, İİBF, İşletme
syigiter@erzincan.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-3230-5784

Turgut KARABULUT
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, İİBF, İşletme
tkarabulut@erzincan.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-8434-3614

Özet
Tüketici Güven Endeksi, ülke piyasaları hakkında bilgi veren ve en güvenilir endekslerden biridir. Birçok çalışma ile TGE nin bu konuda etkinliği de gösterilmiştir. Ancak TGE, piyasalar hakkında genel bir bilgi verirken, alt piyasalar hakkında net bir bilgi verememektedir. Bu nedenle sektörel güven endeksleri yatırımcılar açısından önem arz etmektedir. Sektörel Güven Endeksleri, Hizmet, İnşaat ve Perakende sektörleri için hesaplanmaktadır. SGE, TÜİK tarafından 2011 Ocak ayından beri yayınlanmaktadır. Hizmet, İnşaat ve Perakende sektörleri için ayrı ayrı hesaplanıp yayınlanan bu endeksler, sektörler hakkında bilgi verebilmektedir. Çalışmada bağımlı değişkenler sektörel güven endeksleri olan Hizmet güven endeksi, İnşaat güven endeksi ve Perakende güven endeksi ayrı ayrı ele alınmıştır. Ayrıca, bağımsız değişkenler ise Tüketici Güven Endeksi, Tüketici Fiyat Endeksi, Üretici Fiyat Endeksi, Faiz oranı, Döviz Kuru (Dolar), İşsiz sayısı, İstihdam sayısı ve Nüfus olarak ele alınmıştır. Ele alınan tüm değişkenlerin 2011 Ocak – 2020 Kasım arasında aylık değerleri kullanılmıştır. Kırılmalar, Ms-Excel programı ile grafik olarak gösterilmiştir. Buna ek olarak, sektörel (Hizmet-İnşaat-Perakende) güven endekslerini etkileyen Türkiye'ye özgü makro değişkenler VAR analizi ile belirlenmeye çalışılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkilerin belirlenebilmesi için Granger Nedensellik testi yapılmıştır. Bu çalışma ile "Pandemi Öncesi ve Sonrasında" piyasalar hakkında net bilgi verebilecek endeksler açıklanmaya çalışılmıştır. Yapılan analiz ile pandemi döneminde yaşanan kırılmaların ortaya konması amaçlanmıştır. Kırılmalar sektörel güven endekslerinde net bir şekilde görülürken, tüketici güven endeksi bu kırılmayı gösterememektedir. SGE de pandeminin net bir şekilde yaşandığı ay olan Nisan ayında düşüş görülürken, "yeni normal"in başladığı Haziran ayında yükseliş görülmektedir. Buna karşın bu düşüş veya yükseliş TGE de görülememiştir. Elde edilen bulgulara göre makroekonomik değişkenler, her bir endeks için farklı oran ve doğrultuda etki etmektedir. Bu çalışma ışığında, özellikle sektör tabanlı incelemelerde TGE yerine SGE nin kullanılması daha doğru sonuçlar elde edilebilmesini sağlayacaktır. Ayrıca, SGE nin sayılarının arttırılması piyasalar hakkında daha net bilgiye ulaşılması ve ülkelerin piyasaları hakkında da net bilgilere ulaşılmasını sağlayabilecektir.

Anahtar Kelimeler: Güven Endeksleri, Hizmet, İnşaat, Perakende, Pandemi Dönemi

INVESTIGATION OF FINANCIAL MARKETS IN TERMS OF CONFIDENCE INDICES IN THE PANDEMIC PERIOD

Abstract
Consumer Confidence Index is one of the most reliable indices providing information about the country's markets. Many studies have shown the effectiveness of CCI in this regard. However, while CCI gives general information about markets, it cannot give clear information about sub-markets. Therefore, sectoral confidence indices are important for investors. Sectoral Confidence Indices are calculated for the Service, Construction and Retail sectors. SCI has been published by TURKSTAT since January 2011. These indices, which are calculated and published separately for the Service, Construction and Retail sectors, can provide information about the sectors. In the study, the dependent variables, which are sectoral confidence indices, Service confidence index, Construction confidence index and Retail confidence index, are considered separately. In addition, independent variables are considered as Consumer Confidence Index, Consumer Price Index, Producer Price Index, Interest rate, Exchange Rate (Dollar), Number of Unemployed, Number of Employment and Population. Monthly

values of all variables considered between January 2011 and November 2020 were used. Breakages are shown graphically with Ms-Excel program. In addition, sectoral (Service-Construction-Retail) Turkey-specific macro variables affecting the confidence index has been studied to determine the VAR analysis. Granger Causality test was used to determine the relationships between variables. With this study, it has been tried to explain the indices that can give clear information about the markets "Before and After the Pandemic". It is aimed to reveal the breaks experienced during the pandemic period with the analysis. While breaks are clearly seen in sectoral confidence indexes, consumer confidence index cannot show this break. While the SCI declined in April, the month when the pandemic was clearly experienced, it increased in June, when the "new normal" started. On the other hand, this decrease or increase could not be seen in CCI. According to the findings obtained, macroeconomic variables affect different rates and directions for each index. In the light of this study, using SCI instead of CCI will provide more accurate results, especially in sector-based studies. In addition, increasing the number of SCI will provide clearer information about markets and clear information about countries' markets.

Keywords: Confidence Indices, Service, Construction, Retail, Pandemic Period

1. GİRİŞ

Gelişmekte olan ülkeler için önemli olan küreselleşmeye ayak uydurabilmek ve küreselleşmenin gereklerini yerine getirebilmektir. Makroekonomik değişkenlerde sağlanacak istikrar, küreselleşmeyi gelişmekte olan ülkeler için bir fırsata dönüştürecektir. 1980 sonrası yaşanan finansal serbestleşme dönemi ülkeleri ulusal ve uluslararası krizlere açık hale getirmiştir. Finansal serbestleşme bir ülkede yaşanan krizin diğer ülkelere bulaşma olasılığını da artırmıştır.

Literatürde kriz kavramı, durgunluk, bunalım, çöküntü gibi terimlerle ifade edilmektedir. Ülke ekonomisini etkileyen, beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan olayların sonucu Ekonomik Kriz olarak tanımlanmaktadır (Yücel ve Kalyoncu, 2010: 54). Ekonomik kriz ise, "ekonomide ani ve beklenmedik bir şekilde meydana gelen olayların hem ülke ekonomisini hem de işletmeleri önemli ölçüde etkileyebilecek sonuçlar doğurması anlamına gelmektedir" (Delice, 2003: 58).

Ekonomik kriz; çeşitli piyasalarda öngörülemeyen, birdenbire ortaya çıkan ve ekonomilerde şiddetli dalgalanmalar neden olan olgular olarak açıklanabilmektedir (Özdemir ve Göçer, 2011: 58). Ekonomik krizler parasal krizler ve finansal krizler (bankacılık krizleri) olarak iki başlık altında toplanmaktadır. Parasal krizler; bankacılık sektörü, döviz kurları ve menkul kıymet borsaları gibi olguların bir veya birkaçında ortaya çıkan sert dalgalanmaları ifade etmek için kullanılmaktadır (Şişman, 2006: 15). Finansal krizler, finansal piyasalarda olağanüstü dalgalanmaların ortaya çıkması ve bankalarda batık kredi miktarının artması ile kendini gösteren kriz türüdür. Ayrıca finansal piyasalarda yapılan yanlış yatırımlarda finansal krizlere neden olabilmektedir (Sayar, 2019: 59).

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde çalışmada kullanılan makroekonomik değişkenler ele alınmıştır. İkinci bölümde literatürde yapılan çalışmalara değinilmiştir. Son bölümde ise veriler ampirik olarak analiz edilmiş ve elde edilen bulgular yorumlanmıştır. Çalışmada sektörel güven endekslerinin (Hizmet güven endeksi, İnşaat güven endeksi ve Perakende güven endeksi) seçilen makro değişkenlerle (Tüketici Güven Endeksi, Tüketici Fiyat Endeksi, Üretici Fiyat Endeksi, Faiz oranı, Döviz Kuru (Dolar), İşsiz sayısı (mevsim etkisinden arındırılmış-tarım dışı), İstihdam sayısı (mevsim etkisinden arındırılmış-tarım dışı) ve Nüfus arasındaki ilişki test edilmiştir.

2. MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLER

Bugünün küreselleşen dünyasında bilgiye kolay ve ucuz ulaşılabilmektedir. Etkin Piyasalar Teorisine göre bir piyasa etkinse elde edilen yeni bilgiler çok hızlı olarak fiyatlara yansımaktadır. Literatürde dünya ekonomisi ile makroekonomik değişkenler arasında ilişki olduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalar aynı zamanda borsaların ekonominin temel göstergelerinde meydana gelen değişimlere duyarlı olduğunu göstermektedir. Hatta bu göstergeler ekonominin geleceğine yönelik beklentilerde meydana gelebilecek değişimlerin önceden tahmin edilmesinde yararlı olmaktadır (Pal ve Mittal, 2011: 84).

Her ülkenin kendine özgü makroekonomik değişkenleri söz konusudur. Makroekonomik değişkenlerdeki istikrar ülkenin lehine sonuçlar doğurabileceği gibi bu değişkenlerde meydana gelebilecek bir istikrarsızlık da ülke ekonomisinin krize girmesine neden olabilecektir. Ülkede bir kriz meydana geldiğinde faiz oranları hızla yükselecek, ülke parası döviz karşısında değer kaybedecek ve merkez bankası rezervleri eriyecektir (Özdemir ve Göçer, 2011: 58). Döviz kuru ve faiz oranlarındaki artış ekonomik açıdan birçok sıkıntıyı da beraberinde getirmektedir. Ülkede üretim ve tüketim azalması işsizlik rakamlarının yükselmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla başlayan krizin toplumun tüm kesimlerinde yansımalarının olması ile büyümektedir.

Finansal piyasalarda yaşanan krizler faiz oranları, döviz kurları, yatırımlar, üretim, istihdam ve menkul kıymet borsaları gibi birçok makroekonomik değişkenin etkilenmesine yol açmaktadır. Makroekonomik değişkenlerin etkilenmesi tüm piyasaları ve sektörleri de ciddi bir şekilde etkilemektedir. Çünkü hemen hemen tüm sektörler kullandıkları krediler nedeniyle faiz oranlarından etkilenmektedir. Birçok sektörde hammaddenin ithal edilmesi de döviz kurundaki değişimin sektörleri etkilemesine neden olmaktadır.

Tarım Dışı İstihdam ve Tarım Dışı İşsizlik: Tarım dışı istihdam, ülkelerin ekonomik verilerinin analizi açısından önemli bir konudur. Bu veriler Merkez bankası para politikaları açısından da önemli kabul edilmektedir. Ayrıca istihdam verileri piyasalardaki varlık fiyatları üzerinde etkili olabildiğinden finansal piyasalar tarafından da yakından takip edilmektedir. Tarım dışı istihdam, bir ülkedeki tarım sektörü dışındaki sektörlerde çalışan sayısında meydana gelen değişiklikler olarak ifade edilmektedir. Özellikle her ayın ilk haftasında yayınlanan ve ekonomik faaliyetlerin bir göstergesi olduğu düşünülen ABD tarım dışı istihdam verileri, dünyadaki tüm finansal piyasalar tarafından önemli bir veri olarak kabul edilmektedir. ABD tarafından açıklanan bu veri Euro/Dolar paritesini etkilediğinden tüm yatırımcılar açısından önemli bir parametre olarak görülmektedir. Ayrıca söz konusu veri Altın, S&P Endeksi, petrolün varil fiyatı ve Brent Petrol fiyatları üzerinde de etki olmaktadır. Tüm bu nedenlerden dolayı finansal piyasalar bu veriden oldukça etkilenmektedir.

Yatırımcılar tarım dışı istihdamda beklenen ve gerçekleşen durum arasındaki farka göre hareket etmektedir. Eğer gerçekleşen rakam beklentiden yüksek olursa yatırımcı doların değer kazanacağı beklentisi içine gireceğinden elindeki diğer yatırım araçlarını (altın gibi kıymetli madenler) satma eğilimine girecektir. Gerçekleşen rakamlar beklenen rakamlardan düşük olursa yatırımcı tam tersi bir beklentiye girecek ve dolar değer kaybedecektir. Doların değer kaybetmesine karşılık EURO/USD, GBP/USD ve altın fiyatları yükselişe geçecektir.

İşsizlik Oranı: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından her ayın 16 veya 17'sinde açıklanan işsizlik oranları üç ay öncesine ilişkin işgücü verilerini vermektedir. İşsizlik oranına daha önce çalışan ancak işini kaybeden ve iş arayan kişiler dahil edilmektedir. Oran iş aramayanları, ev hanımlarını, hükümlüleri ve öğrencileri kapsamamaktadır. İşsizlik oranı hesaplanırken kapsamına giren işsiz sayısının işgücü (çalışanlar + işsizler) sayısına bölünmesi ile hesaplanmaktadır. Özellikle kriz dönemlerinde işsizlik oranının önemli ölçüde arttığı görülmektedir.

İşsizlik oranı ekonomik ve sosyal kalkınma açısından önemli bir gösterge olarak kabul edilmektedir.

Nüfus: Ülke nüfusları birçok makroekonomik değişkeni etkileyen bir unsur olarak kabul edilmektedir. Bir ülkenin nüfusu o ülkenin işsizlik oranlarını ve kişi başına düşen gelir miktarını etkileyen bir değişkendir.

Faiz Oranları: Bir ekonomideki faiz oranları ekonomik faaliyetlerinin tümünde etkili olduğu gibi, yatırımcı tercihleri üzerinde de etkili olmaktadır. Faiz oranları ekonomideki yatırımları etkileyen önemli bir değişkendir. Faiz oranları ile yatırım miktarları arasında ters yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Faiz oranlarının yükselmesi ekonomilerde güvensizliğe neden olmakta, ayrıca yatırımlarda maliyet artışına yol açmaktadır. Faiz oranları merkez bankaları tarafından bir politika aracı olarak da kullanılmaktadır. Neo-klasik parasal büyüme modelleri, yüksek pozitif faiz oranının tasarruf ve yatırım üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olduğunu varsaymaktadır. Keynesyen iktisatçılar düşük faiz oranının yatırım, gelir ve nihayetinde tasarrufları artırdığını iddia etmektedir (Coleman ve Tettey, 2008: 369). Dolayısıyla faiz oranları ekonomide önemli olan birçok faktörü etkilemektedir.

TÜFE: Enflasyon reel faiz oranını düşürdüğünden tasarruflar üzerinde olumsuz bir etkiye neden olmaktadır. İstikrarsız enflasyonist bir ortam gelecekteki fiyatlar ve yatırımlarla ilgili belirsizlikleri artırmaktadır. Enflasyonun fiyatlandırmaya etkisi nedeniyle yatırımda belirsizlik artmakta ve insanlar fiziksel varlıklara yatırım yapmayı tercih etmektedir. Yine enflasyon ortamında, yatırımcılar geleceği tahmin edememeleri nedeniyle kısa vadeli yatırım araçlarına yönelme eğiliminde olmaktadır. Dengesiz enflasyonist ortamlarda insanlar uzun yerine kısa vadeli yatırım yapmayı tercih etmektedir. Bu durum ise, uzun vadeli araçlara olan talebi ve uzun dönemli projelerin karlılığında etkili olmaktadır (Coleman ve Tettey, 2008: 370).

ÜFE: Üretici fiyat endeksi olarak bilinen ÜFE, aynı TÜFE'de olduğu gibi belirlenmiş bir mal sepetinin maliyetini ölçer. Ancak maliyeti ölçülen sepet TÜFE'den farklı olarak hammadde ve yarı mamulleri de kapsamaktadır. Sepetin kapsamındaki tüm malların fiyatları üreticiden dağıtım kanallarına kadar geçen tüm süreçte ölçülmektedir. ÜFE girdi fiyatlarından kaynaklanan arz yanlı fiyat değişmelerini ifade etmektedir (Saraç ve Karagöz, 2010: 221). Literatürde ÜFE-TÜFE arasındaki ilişkiye yönelik çok sayıda çalışma mevcuttur. Yapılan çalışmaların bir kısmında ÜFE artışının TÜFE'de artışa neden olduğu ileri sürülürken, bir kısmında ise tüketici fiyatlarındaki bir artışın ÜFE'de artışa yol açtığı ortaya konulmaktadır. Tüm çalışmaların ortak noktası ise ÜFE ve TÜFE arasında bir ilişki olduğudur.

Döviz Kuru: Piyasalardaki entegrasyon ile birlikte farklı ülkeler arasında mal-hizmet ticareti daha da artmıştır. Yapılan bu ticarette yapılan ödemeler ise yabancı bir ülke parasını ifade eden döviz ile yapılmaktadır. Türk Parasını Koruma Kanununa göre döviz "yabancı parayla ödeme imkanı veren her türlü araç olarak" nitelendirilmektedir. Döviz kuru ise, iki yabancı ülke parası arasındaki değişim oranı olarak tanımlanmaktadır. Yani milli bir paranın yabancı paralar karşısındaki fiyatı şeklinde de ifade edilmektedir. Finansal piyasalar içinde oldukça önemli olan döviz kuru ekonominin gidişatı konusunda bilgiler vermektedir. Ayrıca döviz kuru ekonomik analiz bakımından da dikkate alınan bir faktör olmaktadır.

Güven Endeksleri: Son dönemlerde ülkemizde oldukça sık kullanılan güven endeksleri ekonomideki karar veren birimlerin tüketim, tasarruf ve yatırım kararlarını ölçmektedir (Barışık ve Dursun, 2020: 371). Yani güven endeksi ile tüketicilerin ekonominin mevcut ve gelecekteki durumuna ilişkin fikir ve beklentileri tespit edilmeye çalışılmaktadır (Kocabıyık ve Alptürk, 2020: 151). Sektörel güven endeksleri ise bazı sektörlerin izlenmesinde ve analiz edilmesinde kullanılmaktadır. Sektörel güven endeksleri incelenen sektörlerde ekonomiye yönelik tahminleri yansıtmaktadır. Analiz edilmek ya da izlenmek istenen sektörlerde faaliyet gösteren işletmelerin yöneticilerine yapılan anketler neticesinde ortaya çıkmaktadır (Canöz ve Erdoğdu, 2019: 834). Bu çerçevede hazırlanan hizmet sektörü güven endeksi, perakende sektörü güven endeksi ve inşaat sektörü güven endeksi ile söz konusu sektörlerdeki mevcut durum ve geleceğe ilişkin beklentiler saptanmaya çalışılmaktadır.

3. Literatür

Altay (2005) yaptığı çalışmada makroekonomik faktörlerin varlık getirileri üzerindeki etkisini incelemiştir. Analizde iki farklı veri seti kullanılmıştır. İlk veri seti Alman ve Türkiye ekonomisinin çeşitli aylık makroekonomik değişkenlerine ilişkin verileri, ikinci veri seti ise Alman ve Türk Borsalarının aylık hisse senedi getirilerini içermektedir. İnceleme Almanya için Ocak 1998-Haziran 2002 dönemi, Türkiye için ise Ocak 1993-Haziran 2002 dönemini kapsamaktadır. Makroekonomik değişkenler olarak, Tüketici fiyat endeksi, toptan eşya fiyat endeksi, ithalat, ihracat, döviz kuru, kamu kesimi tahvilleri ortalama getirisi, para piyasaları faiz oranı, sanayi üretim fiyat endeksi dikkate alınmıştır. Alman ekonomisi için 4 faktör, Türk ekonomisi için üç farklı faktör belirlenmiştir. Analiz sonucunda elde edilen bulgular Alman sermaye piyasalarında beklenmeyen faiz oranları ve beklenmeyen enflasyonun varlık getirileri üzerinde etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak Türkiye için böyle bir etkinin varlığını gösteren istatistiksel bir sonuca ulaşılamamıştır.

Coleman ve Tettey (2008) tarafından yapılan çalışmada, Gana Menkul Kıymetler Borsası üzerinden makroekonomik göstergelerin borsaların performansını nasıl etkilediğinin ortaya konması amaçlanmıştır. 1991-2005 dönemini kapsayan üçer aylık zaman serisi verilerinin kullanıldığı çalışmada eşbütünleşme ve hata düzeltme modeli analizleri yapılmıştır. Çalışmanın bulguları mevduat bankalarından alınan kredi faiz oranlarının borsa performansı üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğunu ve özellikle Gana'da şirketlerin büyümesinde büyük engel teşkil ettiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca enflasyon oranının borsa performansı üzerinde olumsuz bir etkisinin olduğu görülmüştür.

Hussainey ve Ngoc 2009 yılında yaptıkları çalışmada, faiz oranları ve yerli üretim gibi makroekonomik değişkenlerin Vietnam borsasını nasıl etkilediğini incelemişlerdir. Yazarlar, Ocak 2001'den Nisan 2008'e kadar olan dönemi kapsayan aylık zaman serisi verileri ile analiz yapmışlardır. Hisse senedi fiyatları ile makroekonomik göstergeler arasındaki ilişkiyi araştırmak için Nasseh ve Strauss ve Canova ve de Nicolo tarafından ortaya konulan metodoloji kullanılmıştır. Bulgular, Vietnam'da yerli üretim sektörü, para piyasaları ve hisse senedi fiyatları arasında istatistiksel olarak önemli ilişkilerin olduğu dair ampirik kanıtlar sunmaktadır.

Omağ (2009) 1991-2006 yıllarını kapsayan dönem içi mali endeks ve ulusal endeksin bazı makroekonomik değişkenlerle (enflasyon, para arzı, uzun vadeli faiz oranı) ilişkisini incelemiştir. Araştırmada enflasyon değişkeni olarak tüketici fiyat endeksi, uzun vadeli faiz oranı değişkeni olarak ise 1 yıl vadeli tasarruf mevduatı faiz oranı kullanılmıştır. Ulaşılan bulgular her iki endeks ile faiz oranları arasında negatif yönlü, para arzı ve enflasyon ile pozitif yönlü bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır.

Özdemir ve Aksoy tarafından yapılan çalışmada 1988-2010 yılları arasında Türkiye'deki makroekonomik değişkenler ve istihdam teşviklerinin istihdam üzerindeki etkisini incelenmiştir. Çalışmada kullanılan makroekonomik değişkenler sırasıyla, reel GSYH, istihdam, reel faiz oranı, reel efektif döviz kuru, ihracatın ithalatı karşılama oranı, ücret üzerindeki yükler değişkeni ile 5084 ve 5763 sayılı istihdam teşvik yasalarıdır. Analiz sonuçlarına göre, reel GSYH meydana gelen artışların istihdam üzerinde pozitif etkisi söz konusudur. Ancak ihracatın ithalatı karşılama oranı, reel faiz oranı ve ulusal parada görülen artışlar ile istihdam değişkeni arasında negatif yönlü bir etkileşim tespit edilmiştir.

Pal ve Mittal (2011) yaptıkları çalışmada Hindistan sermaye piyasası ile faiz oranları, döviz kurları, enflasyon oranı ve gayri safi yurtiçi tasarruflar gibi Hindistan ekonomisinin temel makroekonomik değişkenleri arasındaki uzun dönemli ilişkiyi incelemişlerdir. Ocak 1995- Aralık 2008 dönemini kapsayan çalışmada üç aylık verilerden faydalanılmıştır. Çalışmanın bulguları, makroekonomik değişkenler ile uzun vadeli bir ilişkiyi gösteren Hint hisse senedi endeksleri arasında bir bütünleşme olduğunu ortaya koymaktadır.

Canöz 2004-2017 yıllarını kapsayan çalışmasında Tüketici Güven Endeksleri ile Borsa İstanbul 100 Endeksi arasındaki ilişkiyi Toda-Yamamoto Nedensellik Testini kullanarak analiz etmiştir. Elde

edilen bulgular hisse senedi getirilerinden tüketici güvenine doğru bir nedensellik olduğunu ortaya koymaktadır.

4. Çalışmanın Amacı

Çalışmanın amacı, sektörel (Hizmet-İnşaat-Perakende) güven endekslerini etkileyen Türkiye'ye özgü makro değişkenlerin belirlenmesidir. Tüketici güven endeksinin piyasa hakkında genel olarak bilgi vermesi, sektörler hakkında detaylı bilgi verememesi yatırımcılar açısından eksik bir bilgi kaynağı olarak kalmaktadır. Bu sebeple sektörel güven endeksleri yatırımcılar açısından önem arz etmektedir. Sektörel güven endekslerine bakmak isteyen yatırımcılar için, bu endeksleri etkileyen makro değişkenlerin neler olduğunu ve ne şiddetle etkilediğini belirlemek faydalı olacaktır.

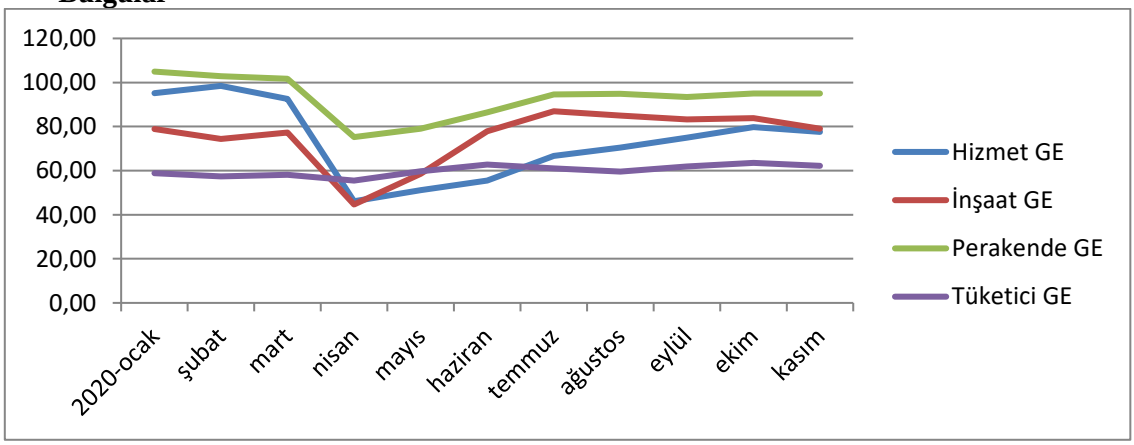
5. Veri Kümesi

Çalışmada kullanılan veriler TUİK' in yayınlamış olduğu Temel İstatistik verilerinden hazırlanmıştır. Çalışmanın bağımlı değişkeni olarak sektörel güven endeksleri olan Hizmet güven endeksi, İnşaat güven endeksi ve Perakende güven endeksi ayrı ayrı ele alınmıştır. Bağımsız değişkenler ise Tüketici Güven Endeksi, Tüketici Fiyat Endeksi, Üretici Fiyat Endeksi, Faiz oranı, Döviz Kuru (Dolar), İşsiz sayısı (mevsim etkisinden arındırılmış-tarım dışı), İstihdam sayısı (mevsim etkisinden arındırılmış-tarım dışı) ve Nüfus sayısı olarak ele alınmıştır. Bu değişkenlerin 2011 Ocak – 2020 Kasım arasında aylık verileri kullanılmıştır.

6. Çalışmanın Yöntemi

Piyasalar hakkında bilgi verebilen güven endekslerinin, özellikle pandemi döneminde yaşanan finansal piyasalardaki daralmalar, kısa ve uzun vadede kırılmaları göstermek amacıyla Ms – Excel programı ile grafiksel olarak gösterilecektir. Çalışmada kullanılacak olan veri kümesi, uzun dönemli zaman serisi olduğu için VAR analizi yapılacaktır. VAR analizi, uzun dönemli zaman serilerinde kurulan modeller üzerine hiçbir kısıtlama yapılmadan ilişki ölçütlerini verebilmektedir (Keating, 1990: 455-459). Değişkenler arasındaki ilişkilerin belirlenebilmesi için Granger Nedensellik testi yapılacaktır. Bununla birlikte, aralarında uzun dönemde ilişkili olması istenen değişkenler arasındaki eş bütünleşme ilişki testi yapılacaktır. Ayrıca Granger nedensellik test sonuçlarına göre regresyon analizi de yapılacaktır. Regresyon analizi ile değişkenler arasındaki ilişkilerin yönü ve kuvveti de belirlenmeye çalışılacaktır.

7. Bulgular



Şekil 1. Güven Endekslerinde "Pandemi Dönemi" Kırılmaları –2020

2020 yılı içerisinde güven endeksleri ortalama ve standart sapmaları şu şekilde gerçekleşmiştir.

Tablo 1. Güven Endekslerinin Pandemi Dönemindeki Ortalama ve Standart Sapmaları –2020

Endeks Adı	Ortalama	Standart Sapma
Tüketici Güven Endeksi	60,06	2,3626
Hizmet Güven Endeksi	73,48	16,9113
İnşaat Güven Endeksi	75,44	12,1502
Perakende Güven Endeksi	93,01	8,9660

Türkiye' de Pandeminin ilan edildiği tarih olan Mart ayı ve sonrasında Sektörel Güven Endekslerinde kırılma net bir şekilde görülmektedir. Buna karşın Tüketici Güven Endeksinde herhangi bir kırılma gözlemlenmemiştir. Ayrıca "Yeni Normal" olarak adlandırılan aylar dikkate alındığında, SGE de hızlı bir yükselme trendi izlenmesine rağmen TGE de böyle bir trend söz konusu olmamıştır.
Sektörler detaylı incelendiğinde;

Perakende ve İnşaat güven endekslerinde Nisan ayından sonra gerçekleşen yükseliş trendinin 2020 Ocak ayı endeks seviyesinin de üstüne çıktığı görülmektedir. Bu durumun nedeni olarak inşaat sektörüne verilen destekler düşünülmektedir. Hizmet sektörünün eski düzenine girememiş olması ve sınırlandırmaların hala devam etmesinin etkisi ile hizmet güven endeksinin ise 2020 Ocak seviyesinin çok altında kaldığı görülmektedir.

Tablo 2. Bağımlı ve Bağımsız Değişkenlere Ait İstatistikler

	Değişkenler	**N**	**Ortalama**	**Standart Sapma**	**Çarpıklık**	**Basıklık**
Bağımlı Değişkenler	Hizmet G. E.	119	96,0408	11,27755	-0,879	0,349
	İnşaat G. E.	119	79,6865	11,24882	-1,424	1,319
	Perakende G. E.	119	101,3986	6,32780	-0,862	0,464
Bağımsız Değişkenler	Tüketici G. E.	119	69,4220	7,24101	-0,455	-0,674
	İstihdam (tarım dışı)	119	20.961.500	1906937,220	-0,279	-1,243
	İşsizlik (tarım dışı)	119	3.076.361	700074,902	0,565	-0,488
	Nüfus	119	78.236.860	2719349,283	0,070	-1,189
	TÜFE	119	277,3411	72,32687	0,748	-0,484
	ÜFE	119	274,7107	82,97284	1,121	-0,002
	Döviz Kuru (Dolar)	119	3,061659	1,3800071	0,944	-0,279
	Faiz Oranı	119	11,1377	4,20799	1,697	1,158

Tablo 2'de değişkenlerin ortalamaları, standart sapmaları, çarpıklık ve basıklık değerleri verilmiştir. Bağımlı değişkenler olan Hizmet G.E. ortalaması 98,34; İnşaat G.E. ortalaması 80,12; Perakende G.E. ortalaması 102,24 olarak bulunmuştur. Bağımsız değişkenler olan Tüketici G.E. ortalaması 70,37; TÜFE ortalaması 277,34; ÜFE ortalaması 274,71; Döviz ($) kuru ortalaması 3,06; Faiz oranı ortalaması 11,13; İstihdam ortalaması yaklaşık 21 milyon; İşsizlik ortalaması yaklaşık 3 milyon ve Nüfus ortalaması ise yaklaşık 78 milyon olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 3. Hizmet Güven Endeksi ve Onu Etkileyen Makro Değişkenlerin Eş Bütünleşme Test Sonuçları

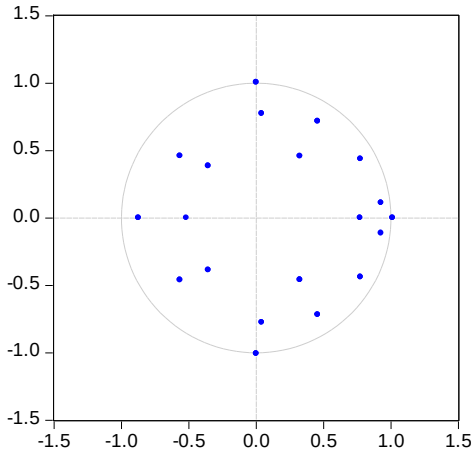
Hipotezler	**Öz değerler**	**İz İstatistiği**	**0.05 Kritik Değer**	**Maksimum Öz değer İstatistiği**	**0.05 Kritik Değer**	**Olasılık**
H_0: r= 0	0.445084	145.2506	40.17493	61.24956	24.15921	0.0000
H_0: r ≤ 1	0.369829	84.00100	24.27596	48.02341	17.79730	0.0000
H_0: r ≤ 2	0.217751	35.97759	12.32090	25.54054	11.22480	0.0001
H_0: r ≤ 3	0.095485	10.43706	4.129906	10.43706	4.129906	0.0015

Tablo 3'deki sonuçlara bakıldığında Maximum öz değer istatistikleri, İz istatistiklerinden küçük olduğundan ve olasılık değerlerinin tamamı 0.05 den küçük olduğundan uzun dönemde tüm değişkenlerin birbiri ile dengeli bir şekilde hareket ettiği görülmektedir.

Tablo 4. VAR Gecikme Uzunluğu Belirleme Kriterleri

Gecikme	**LogL**	**LR**	**FPE**	**AIC**	**SC**	**HQ**
0	-1892.974	NA	2.42e+11	37.56384	37.66741	37.60576
1	-1842.422	90.39591	1.30e+11*	36.93904*	37.45689*	37.14868*
2	-1830.853	26.54013	1.34e+11	36.96740	37.89952	37.34475
3	-1818.051	22.31014	1.43e+11	37.03070	38.37710	37.57576
4	-1798.825	31.97888*	1.35e+11	36.96683	38.72751	37.67961

Tablo 4'deki FPE, AIC, SC ve HQ değerlerinin aynı yönde olduğu görülmüş ve optimal gecikme uzunluğu 1 (bir) alınarak VAR modeli tahmin edilmiştir.



Şekil 3. AR Karakteristik Polinomun Ters Köklerinin Birim Çember İçerisindeki Konumu

Şekil 3' de görüldüğü gibi AR karakteristik polinomunun ters köklerinin hiçbirinin birim çember dışında yer almaması kurulan VAR sisteminin istikrarlı bir yapıda olduğunu göstermektedir.

Aşağıdaki tabloda Granger nedensellik testine ait hipotezler ve test sonuçları verilmiştir.

Tablo 5. VAR Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Hipotezler	Ki-Kare	Df	Olasılık
TGE, Hizmet Güven Endeksinin Granger Nedeni Değildir	30,46201	2	0,0000
Hizmet Güven Endeksi, TGE'nin Granger Nedeni Değildir	15,98797	2	0,0003
Faiz, Hizmet Güven Endeksinin Granger Nedeni Değildir	13,18969	2	0,0202
Hizmet Güven Endeksi, Faiz'in Granger Nedeni Değildir	1,055953	2	0,5898
İşsizlik, Hizmet Güven Endeksinin Granger Nedeni Değildir	15,34931	2	0,0389
Hizmet Güven Endeksi, İşsizlik'in Granger Nedeni Değildir	2,041907	2	0,3603

Tablo 5' deki Granger nedensellik ilişkisine göre, Hipotezler değerlendirmeye alındığında "TGE, Hizmet Güven Endeksinin Granger Nedeni Değildir" hipotezi (,00 < ,05), "Hizmet Güven Endeksi, TGE nin Granger Nedeni Değildir" hipotezi (,00<,05), "Faiz, Hizmet Güven Endeksinin Granger Nedeni Değildir" hipotezi (,02<,05), "İşsizlik, Hizmet Güven Endeksinin Granger Nedeni Değildir" hipotezi (,03<,05) reddedilir. Yani Hizmet Güven Endeksi ile Tüketici Güven Endeksi arasında çift yönlü bir Granger nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Aynı zamanda Faiz ve İşsizlik den Hizmet Güven Endeksine doğru tek yönlü bir Granger nedensellik ilişkisi bulunmaktadır Diğer hipotezlere bakıldığında hipotezler kabul edilir. Yani herhangi bir Granger nedensellik ilişkisinin bulunmadığı söylenebilir.

Buna göre Hizmet Güven Endeksini etkileyen makro değişkenler ve etkileme oranları Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6. Makro Değişkenlerin Hizmet Güven Endeksi Üzerine Etkisi

	Beta	Standart Hata	Sig. (p)
Sabit	97,730	8,734	0,000
Tüketici G. E.	0,291	0,090	0,002
Faiz	-0,877	0,127	0,000
İşsizlik	-0,000003284	0,000	0,001
Model Değerleri	R= 0,907 R^2= 0,823 F= 160,897 p=0,000		

Tablo 6'ya göre Hizmet Güven Endeksi ile ilgili regresyon denklemi;

Hizmet G.E.=97,730+0,291 Tüketici G.E.-0,877 Faiz-0,000003284 İşsizlik olarak bulunur. Bu bilgiler ile Tüketici G.E. değişkeni: 0,291oranında Hizmet Güven Endeksi üzerinde pozitif etkilidir. Faiz değişkeni: 0,877 ve İşsizlik değişkeni: 0,000003284 oranında Hizmet Güven Endeksi üzerinde negatif olarak etkilidir. Bu bağımsız değişkenler, bağımlı değişken olan Hizmet Güven Endeksi değişkenini %82,3 oranında açıklayabilmektedir. Ayrıca hem model hem de modelde yer alan değişkenler istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<\alpha=0,05$).

Tablo 7. İnşaat Güven Endeksi ve Onu Etkileyen Makro Değişkenlerin Eş Bütünleşme Test Sonuçları

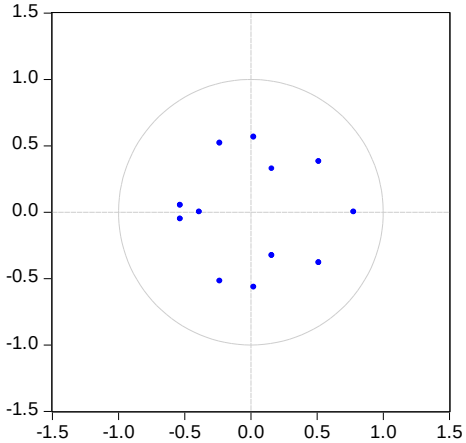
Hipotezler	Öz değerler	İz İstatistiği	0.05 Kritik Değer	Maksimum Öz değer İstatistiği	0.05 Kritik Değer	Olasılık
H_0: r= 0	0.473420	202.1574	83.93712	66.70062	36.63019	0.0000
H_0: r ≤ 1	0.406081	135.4567	60.06141	54.18537	30.43961	0.0000
H_0: r ≤ 2	0.315470	81.27136	40.17493	39.41843	24.15921	0.0002
H_0: r ≤ 3	0.235849	41.85293	24.27596	27.97488	17.79730	0.0011

Tablo 7'deki sonuçlara bakıldığında Maximum öz değer istatistikleri, İz istatistiklerinden küçük olduğundan ve olasılık değerlerinin tamamı 0.05 den küçük olduğundan uzun dönemde tüm değişkenlerin birbiri ile dengeli bir şekilde hareket ettiği görülmektedir.

Tablo 8. VAR Gecikme Uzunluğu Belirleme Kriterleri

Gecikme	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-2321.347	NA	1.70e+12	45.19120	45.34468	45.25336
1	-2191.734	241.6075	2.77e+11	43.37348	44.44784*	43.80863*
2	-2139.944	90.50713	2.05e+11*	43.06688*	45.06211	43.87501
3	-2109.762	49.22835	2.34e+11	43.17985	46.09596	44.36098
4	-2072.399	56.58959*	2.36e+11	43.15338	46.99036	44.70749

SC ve HQ değerlerinin aynı yönde olduğu görülmüş ve optimal gecikme uzunluğu 1 (bir) alınarak VAR modeli tahmin edilmiştir.



Şekil 4. AR Karakteristik Polinomun Ters Köklerinin Birim Çember İçerisindeki Konumu

Şekil 4' de görüldüğü gibi AR karakteristik polinomunun ters köklerinin hiçbirinin birim çember dışında yer almaması kurulan VAR sisteminin istikrarlı bir yapıda olduğunu göstermektedir.

Aşağıdaki tabloda Granger nedensellik testine ait hipotezler ve test sonuçları verilmiştir.

Tablo 9. VAR Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Hipotezler	Ki-Kare	Df	Olasılık
Döviz, İnşaat Güven Endeksinin Granger Nedeni Değildir	23.39383	2	0.0000
İnşaat Güven Endeksi, Döviz'in Granger Nedeni Değildir	1.942724	2	0.3786
Tüketici Güven Endeksi, İnşaat Güven Endeksinin Granger Nedeni Değildir	12.98245	2	0.0022
İnşaat Güven Endeksi, Tüketici Güven Endeksi'nin Granger Nedeni Değildir	2.276425	2	0.3204
TÜFE, İnşaat Güven Endeksinin Granger Nedeni Değildir	13.03063	2	0.0021
İnşaat Güven Endeksi, TÜFE'nin Granger Nedeni Değildir	5.707015	2	0.0576
ÜFE, İnşaat Güven Endeksinin Granger Nedeni Değildir	15.44035	2	0.0004
İnşaat Güven Endeksi, ÜFE'nin Granger Nedeni Değildir	1.861135	2	0.3943
İşsizlik, İnşaat Güven Endeksinin Granger Nedeni Değildir	13.34287	2	0.0018
İnşaat Güven Endeksi, İşsizlik'in Granger Nedeni Değildir	7.434274	2	0.0243

Tablo 9' daki Granger nedensellik ilişkisine göre, Hipotezler değerlendirmeye alındığında "Döviz, İnşaat Güven Endeksinin Granger Nedeni Değildir" hipotezi (,00 < ,05), "Tüketici Güven Endeksi, İnşaat Güven Endeksinin Granger Nedeni Değildir" hipotezi (,00<,05), "TÜFE, İnşaat Güven Endeksinin Granger Nedeni Değildir" hipotezi (,02<,05), "ÜFE, İnşaat Güven Endeksinin Granger Nedeni Değildir" hipotezi (,03<,05), "İşsizlik, İnşaat Güven Endeksinin Granger Nedeni Değildir" hipotezi (,00<,05), "İnşaat Güven Endeksi, İşsizlikin Granger Nedeni Değildir" hipotezi (,02<,05) reddedilir. Yani İnşaat Güven Endeksi ile İşsizlik arasında çift yönlü bir Granger nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Aynı zamanda Döviz, Tüketici Güven Endeksi, TÜFE ve ÜFE den İnşaat Güven Endeksine doğru tek yönlü bir Granger nedensellik ilişkisi bulunmaktadır Diğer hipotezlere bakıldığında hipotezler kabul edilir. Yani herhangi bir Granger nedensellik ilişkisinin bulunmadığı söylenebilir.

İnşaat Güven Endeksini etkileyen makro değişkenler ve etkileme oranları Tablo 10'da gösterilmiştir.

Tablo 10. Makro Değişkenlerin İnşaat Güven Endeksi Üzerine Etkisi

	Beta	Standart Hata	Sig. (p)
Sabit	78,487	10,176	0,000
Döviz Kuru (Dolar)	3,763	1,621	0,022
Tüketici G. E.	0,411	0,099	0,000
TÜFE	0,247	0,039	0,000
ÜFE	-0,302	0,032	0,000
İşsizlik	-0,000007875	0,000	0,000
Model Değerleri	R= 0,941 R^2= 0,886 F= 158,018 p=0,000		

Tablo 10'a göre İnşaat Güven Endeksi ile ilgili regresyon denklemi;

İnşaat G.E.=78,487+3,763 Döviz+ 0,411 Tüketici G.E.+0,247 TÜFE-0,302 ÜFE-0,000007875 İşsizlik olarak bulunur. Bu bilgiler ile Döviz Kuru (Dolar) değişkeni: 3,763; Tüketici G.E. değişkeni: 0,291 ve TÜFE değişkeni; 0,247 oranında İnşaat Güven Endeksi üzerinde pozitif etkilidir. ÜFE değişkeni: 0,302 ve İşsizlik değişkeni: 0,000007875 oranında İnşaat Güven Endeksi üzerinde negatif olarak etkilidir. Bu bağımsız değişkenler, bağımlı değişken olan İnşaat Güven Endeksi değişkenini %88,6 oranında açıklayabilmektedir. Ayrıca hem model hem de modelde yer alan değişkenler istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<\alpha=0,05$).

Tablo 11. Perakende Güven Endeksi ve Onu Etkileyen Makro Değişkenlerin Eş Bütünleşme Test Sonuçları

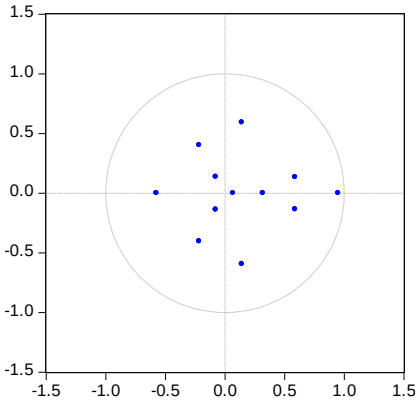
Hipotezler	Öz değerler	İz İstatistiği	0.05 Kritik Değer	Maksimum Öz değer İstatistiği	0.05 Kritik Değer	Olasılık
H_0: r= 0	0.504457	188.1133	83.93712	73.01845	36.63019	0.0000
H_0: r ≤ 1	0.414896	115.0949	60.06141	55.74035	30.43961	0.0000
H_0: r ≤ 2	0.235109	59.35454	40.17493	27.87422	24.15921	0.0150
H_0: r ≤ 3	0.162328	31.48033	24.27596	18.42141	17.79730	0.0402

Tablo 11'daki sonuçlara bakıldığında Maximum öz değer istatistikleri, İz istatistiklerinden küçük olduğundan ve olasılık değerlerinin tamamı 0.05 den küçük olduğundan uzun dönemde tüm değişkenlerin birbiri ile dengeli bir şekilde hareket ettiği görülmektedir.

Tablo 12. VAR Gecikme Uzunluğu Belirleme Kriterleri

Gecikme	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-3287.477	NA	2.39e+20	63.95101	64.10449	61.01317
1	-3087.592	372.6012	9.94e+18	60.76878	61.84313*	61.20393*
2	-3056.006	55.19899	1.09e+19	60.85448	62.84972	61.66262
3	-3013.283	69.68417	9.74e+18*	60.72394*	63.64005	61.90506
4	-2979.188	51.63892*	1.35e+11	60.76093	64.59792	62.31504

SC ve HQ değerlerinin aynı yönde olduğu görülmüş ve optimal gecikme uzunluğu 1 (bir) alınarak VAR modeli tahmin edilmiştir.



Şekil 5. AR Karakteristik Polinomun Ters Köklerinin Birim Çember İçerisindeki Konumu

Şekil 5' de görüldüğü gibi AR karakteristik polinomunun ters köklerinin hiçbirinin birim çember dışında yer almaması kurulan VAR sisteminin istikrarlı bir yapıda olduğunu göstermektedir.

Aşağıdaki tabloda Granger nedensellik testine ait hipotezler ve test sonuçları verilmiştir.

Tablo 13. VAR Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Hipotezler	Ki-Kare	Df	Olasılık
TUFE, Perakende Güven Endeksinin Granger Nedeni Değildir	7.793782	2	0.0203
Perakende Güven Endeksi, TUFE'nin Granger Nedeni Değildir	2.465896	2	0.2914
İstihdam, Perakende Güven Endeksinin Granger Nedeni Değildir	9.580410	2	0.0194
Perakende Güven Endeksi, İstihdam'ın Granger Nedeni Değildir	2.977106	2	0.2257
FAİZ, Perakende Güven Endeksinin Granger Nedeni Değildir	5.761840	2	0.0497
Perakende Güven Endeksi, FAİZ'in Granger Nedeni Değildir	0.123041	2	0.9403
ÜFE, Perakende Güven Endeksinin Granger Nedeni Değildir	8.744211	2	0.0441
Perakende Güven Endeksi, ÜFE'nin Granger Nedeni Değildir	2.048535	2	0.3591
Nüfus, Perakende Güven Endeksinin Granger Nedeni Değildir	5.111860	2	0.0469
Perakende Güven Endeksi, Nüfus'un Granger Nedeni Değildir	8.107232	2	0.0174

Tablo 13' deki Granger nedensellik ilişkisine göre, Hipotezler değerlendirmeye alındığında "TÜFE, Perakende Güven Endeksinin Granger Nedeni Değildir" hipotezi (,02 < ,05), "İstihdam, Perakende Güven Endeksinin Granger Nedeni Değildir" hipotezi (,01<,05), "FAİZ, Perakende Güven Endeksinin Granger Nedeni Değildir" hipotezi (,04<,05), "ÜFE, Perakende Güven Endeksinin Granger Nedeni Değildir" hipotezi (,04<,05), "Nüfus, Perakende Güven Endeksinin Granger Nedeni Değildir" hipotezi (,04<,05), "Perakende Güven Endeksi, Nüfusun Granger Nedeni Değildir" hipotezi (,01<,05) reddedilir. Yani Perakende Güven Endeksi ile Nüfus arasında çift yönlü bir Granger nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Aynı zamanda TÜFE, İstihdam, FAİZ ve ÜFE den Perakende Güven Endeksine doğru tek yönlü bir Granger nedensellik ilişkisi bulunmaktadır Diğer hipotezlere bakıldığında hipotezler kabul edilir. Yani herhangi bir Granger nedensellik ilişkisinin bulunmadığı söylenebilir.

Perakende Güven Endeksini etkileyen makro değişkenler ve etkileme oranları Tablo 14'de gösterilmiştir.

Tablo 14. Makro Değişkenlerin Perakende Güven Endeksi Üzerine Etkisi

	Beta	Standart Hata	Sig. (p)
Sabit	573,038	114,536	0,000
TÜFE	0,393	0,108	0,000
İstihdam	0,000003047	0,000	0,012
FAİZ	-0,470	0,202	0,022
ÜFE	-0,199	0,064	0,002
Nüfus	-0,00000746	0,000	0,000
Model Değerleri	R= 0,848 R^2= 0,718 F= 52,014 p=0,000		

Tablo 14'e göre Perakende Güven Endeksi ile ilgili regresyon denklemi;
Perakende G.E.=573,038+0,393 TÜFE+ 0,000003047 İstihdam-0,470 FAİZ-0,199 ÜFE-0,00000746 Nüfus olarak bulunur. Bu bilgiler ile TÜFE değişkeni: 0,393 ve İstihdam değişkeni: 0,000003047 oranında Perakende Güven Endeksi üzerinde pozitif etkilidir. FAİZ değişkeni: 0,470; ÜFE değişkeni: 0,199 ve Nüfus değişkeni: 0,00000746 oranında Perakende Güven Endeksi üzerinde negatif olarak etkilidir. Bu bağımsız değişkenler, bağımlı değişken olan Perakende Güven Endeksi değişkenini %71,8 oranında açıklayabilmektedir. Ayrıca hem model hem de modelde yer alan değişkenler istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<\alpha=0,05$).

Elde edilen bu denklemlere göre Hizmet, İnşaat ve Perakende Güven Endekslerinin gerçekleşen değerleri, tahminleri ve aralarındaki yüzdesel farklar Ek-1' de gösterilmiştir. Ek-1' e göre güven endeksleri tahminleri ile gerçekleşen değerler arasındaki farkların tamamı, hata paylarına uygun olarak elde edildiği görülmektedir. Ayrıca gerçekleşen değerler ile tahmin edilen değerler arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığı t testi ile incelenmiştir. Buna test sonuçları Tablo 15' de verilmiştir.

Tablo 15. Tahmin Değerleri İle Gerçekleşen Değerler Arasındaki Farka İlişkin t Testi Sonuçları

Endeksler	Değerler	Ortalama	t değeri	sig. (p değeri)
Hizmet	Gerçekleşen	98,3408	0,003	0,997
	Tahmin	98,3373		
İnşaat	Gerçekleşen	80,1165	-0,089	0,929
	Tahmin	80,2445		
Perakende	Gerçekleşen	102,2386	-0,171	0,864
	Tahmin	102,3539		

Tablo 15'e göre gerçekleşen değerler ile tahmin değerleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı ortaya çıkmıştır ($p>\alpha=0,05$). Yani tahmin edilen değerler gerçekleşen değerlere oldukça yakın olarak elde edilmiştir.

8. SONUÇ

Tüketici güven endeksi, tüketicilerin kişisel mali durumları ve genel ekonomiye ilişkin bir göstergedir. Sektörel güven endeksleri ise sektörlere ilişkin daha özel bir göstergedir. Genel bir gösterge yerine sektörlere özel bilgi alabilmeleri yatırımcılar açısından daha net bir sağlayabilmektedir. Sektörel güven endeksleri TUİK tarafından, hizmet, inşaat ve perakende olmak üzere üç farklı gösterge olarak hesaplanmaktadır.

Türkiye'nin tüketici güven endeksi son 10 yıla bakıldığında ortalaması 69,42 olarak gerçekleşmiştir. Buna rağmen sektörel güven endeksleri daha farklı ortalamalara sahiptir. Hizmet güven endeksi son 10 yıl ortalaması 96,04; İnşaat güven endeksi ortalaması 79,68 ve Perakende güven endeksi ortalaması ise 101,39 olarak gerçekleşmiştir. Hizmet güven endeksine etki eden makroekonomik değişkenler Granger Nedensellik testi sonucunda; Tüketici güven endeksi, Faiz oranı ve İşsizlik sayısı olarak tespit edilmiştir. Tüketici güven endeksi pozitif etkili bir değişken olarak tespit edilirken, Faiz oranı ve İşsizlik sayıları negatif etkili değişkenler olarak tespit edilmiştir.

İnşaat güven endeksine etki eden makroekonomik değişkenler Granger Nedensellik testi sonucunda; Döviz (dolar) kuru, Tüketici güven endeksi, Tüketici fiyat endeksi, Üretici fiyat endeksi ve İşsizlik sayısı olarak tespit edilmiştir. Döviz kuru, Tüketici güven endeksi ve TÜFE pozitif etkili bir değişken olarak tespit edilirken, ÜFE ve İşsizlik sayıları negatif etkili değişkenler olarak tespit edilmiştir. Perakende güven endeksine etki eden makroekonomik değişkenler Granger Nedensellik testi sonucunda; Tüketici fiyat endeksi, İstidam sayısı, Faiz oranı, Üretici fiyat endeksi ve Nüfus olarak tespit edilmiştir. TÜFE ve İstihdam sayısı pozitif etkili bir değişken olarak tespit edilirken, Faiz oranı, ÜFE ve Nüfus sayıları negatif etkili değişkenler olarak tespit edilmiştir.

9. ÖNERİLER

Elde edilen bulgulara göre makroekonomik değişkenler her bir endeks için farklı oran ve doğrultuda etki etmektedir.

Bu çalışma ışığında, özellikle sektör tabanlı incelemelerde TGE yerine SGE nin kullanılması daha doğru sonuçlar elde edilebilmesini sağlayacaktır. Ayrıca, SGE nin sayılarının arttırılması piyasalar hakkında daha net bilgiye ulaşılması ve ülkelerin piyasaları hakkında da net bilgilere ulaşılmasını sağlayabilecektir.

KAYNAKÇA

Altay, E. (2005). The Effect of Macroeconomic Factors on Asset Returns: A Comparative Analysis of the German and the Turkish Stock Markets in an APT Framework. Öneri Dergisi, Cilt 6, Sayı 23, 217 – 237.

Barışık, S. ve Dursun, E. (2020). Türkiye'de Ekonomik Güven Endeksi ile Altın Fiyatları ve Döviz Kuru Arasındaki İlişkinin Analizi. Journal of Instıtute of Economic Development and Social Researches, Cilt 6, 370 – 384.

Canöz, İ. (2018). Borsa İstanbul 100 Endeksi ile Tüketici Güven Endeksleri Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği. Fiscaoeconomia, Vol.2(1), 136-153.

Canöz, İ. ve Erdoğdu, A. (2019). Sektörel Güven Endeksleri ve BİST Sektör Endeksleri Arasındaki İlişkilerin Simetrik ve Asimetrik Nedensellik Analizi. Yönetim ve Ekonomi, 26(3), 833-849.

Coleman, A. ve Tettey, K. F. (2008). Impact of Macroeconomic Indicators on Stock Market Performance: The Case of the Ghana Stock Exchange. The Journal of Risk Finance, Vol. 9 No. 4, 365-378.

Delice, G. (2003). Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sayı: 20, Ocak- Haziran, 57-81.

Hussainey, K. ve Ngoc, L.K. (2009). The Impact of Macroeconomic Indicators on Vietnamese Stock Prices. The Journal of Risk Finance, Vol. 10 No. 4, 321-332.

Keating, J.W. (1990), "Identifying VAR Models Under Rational Expectations", Journal of Monetary Economics, 25, 453 – 476

Kocabıyık, T. ve Alptürk, Y. (2020). Güven Endeksleri ve CDS Primleri ile Hisse Senedi Fiyatları Arasındaki İlişkinin Keşfi. Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi, Yıl: 5, Cilt: 4, Sayı: 1, 149-168.

Omağ, A. (2009). Türkiye'de 1991-2006 Döneminde Makroekonomik Değişkenlerin Hisse Senedi Fiyatlarına Etkisi. Öneri Dergisi, C:8, S:32, Temmuz, 283-288

Özdemir, A. ve Göçer, İ. (2011). Türkiye'de Krizlerin Makroekonomik Değişkenlere Etkileri: VAR Analizi. Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, Cilt: 48, Sayı: 560, 57-72.

Özdemir, Z.A. ve Aksoy, E. (2012). Türkiye'de Makroekonomik Değişkenler ve İstihdam Teşviklerinin İstihdam Üzerindeki Etkileri, Akdeniz İ.İ.B.F Dergisi, 24, 102-124.

Pal, K. ve Mittal, R. (2011). Impact of Macroeconomic Indicators on Indian Capital Markets. The Journal of Risk Finance, Vol. 12 No. 2, 84-97.

Saraç, T. B. ve Karagöz, K. (2010). Türkiye'de tüketici ve üretici fiyatları arasındaki ilişki: Yapısal kırılma ve sınır testi. Maliye Dergisi, 159, 220-232.

Sayar, R. (2019). Uluslararası Finansal Krizler ve Uluslararası Ticarete Etkileri, Uluslararası Ticaret Değer Zinciri, Pazar Yapıları ve Muhasebe Uygulamaları, Ekin Yayınevi, Ankara.

Şişman, Ö. (2005). Parasal Kriz Teorileri ve Gelişmekte Olan Ülkeler, Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt XXI, Sayı: 1, 15-34.

Yücel, F. ve Kalyoncu, H. (2010). Finansal Krizlerin Öncü Göstergeleri ve Ülke Ekonomilerini Etkileme Kanalları: Türkiye Örneği, Maliye Dergisi, Sayı: 159, Temmuz-Aralık, 53-69.

VIOLENCE TYPES AGAINST CHILDREN AND THE SIGNIFICANCE OF RAISING AWARENESS OF CHILDREN AGAINST VIOLENCE

Bircan ABAY
Bülent Ecevit University, Social Sciences Institute, Interdisciplinary Cultural Studies Master's Program, Zonguldak
bircanabay35@gmail.com

Abstract
Preventing violence against children is one of the first conditions of raising healthy generations to ensure the development of societies. Violence in family can occur due to biological, psychosocial, socioeconomic, psychiatric reasons, and vulnerable child can be directly a victim of violence. Violence against children is more than physical violence. Economic violence, emotional violence, child neglect, sexual violence are different types of violence against children. Economic violence can be explained as a person sees a child as a source of revenue.Emotional violence means ignoring and insulting children.The children who grow up with emotional violence psychosomatic complaints, non-organic growth retardation symptoms can be seen.The difference between emotional violence from other types of violence is that is difficult to notice.Another type of violence is child neglect. Briefly, children's caregivers do not respond to their children's nutrition, social, etc. needs. These neglected children can possess health problems, difficulties in saying "no" because of their need for attention. Another type of violence that we need to consider is sexual violence.Sexual violence means to expose the child to the sexuality of an adult derives, which takes its strength from silence. Many children who abused do not talk about it due to reasons such as the thought that people will not believe them.It is significant that parents should provide confidence to their children and teach them the difference between sexual and friendly touches. Different symptoms in children should be analyzed by professionals.Research has emphasized the importance of raising awareness of the child against abuse because research has revealed that most of the children are sexually abused by their close environment and family members. When the fundamental right to life is provided to the child in a healthy way, an important step will be taken to raise a conscious society away from violence.

Keywords: child violence, physical violence, child neglect, child abuse, abuse prevention

1. INTRODUCTION

Preventing violence against children, which is one of the first conditions of raising healthy generations, also ensures the development of societies. Violence against children is an issue that societies should take into consideration in order to support their developmental process. The societies that aim to raise healthy generations in the future should take the necessary steps starting from today.
Violence against children is more than physical violence. Economic violence, emotional violence, child neglect, sexual violence is different types of violence against children. According to the Child Abuse and Neglect Struggle Association (ÇİP, 2020) economic violence is defined as individuals responsible for taking care of the child exploit the child in various jobs for financial revenue. Assigning a child at play or school-age with a responsibility that is not appropriate for the developmental process, such as providing the needs of the house, negatively affects the development of the child in many areas. It is observed that a healthy distribution of responsibilities is not established among families in which children are exposed to economic violence. Besides, families should create a safe space and border for the child. This border should be sufficient to support the child's freedom and development. Extremely submissive or boundary-challenging behaviors are observed in children who grow up in families in which borders are not well established. For this reason, it is significant to clearly define the responsibilities and boundaries of everyone in the family and to provide an environment where the child will feel safe.

Emotional violence includes various behaviors that negatively affect the emotional development of the child, such as belittling, frightening, making feel worthless, and hurting (Uğurlu and Gülsen, 2014). Rejecting calls for help, not responding to needs, discriminating between the siblings, depriving of emotional intimacy, forcing to act older than their age, and being a negative role model by

encouraging to commit crime are examples of emotional violence (ÇİP, 2020). Children who grow up with emotional violence can have symptoms such as enuresis, nutrition and sleeping disorders, unrealistic fears, phobias, and lack of desire to play. Emotional violence and neglect are observed in all children who attempt suicide (Bilir, Arı, Dönmez, Atik and San, 1991). According to ÇİP (2020), psychosomatic complaints, and non-organic growth retardation symptoms can be seen in children exposed to emotional violence. According to Uğurlu and Gülsen (2014), emotional violence is also called "violence that leaves hidden wounds". The reason "violence that leaves hidden wounds" called is emotional violence causes behaviors such as insecurity, weak self-perception, introversion, addiction, and suicide in children.

The difference of emotional violence from others is that emotional violence can be easily concealed because it does not contain physical evidences. For this reason, it is difficult to prove legally and notice. The first condition for raising awareness of emotional violence is informing parents and children about what emotional violence is and what behavioral symptoms it can cause.

Another type of violence that is difficult to notice is child neglect. It can be defined as the child's caregivers do not fulfill responsibility to the child's needs such as nutrition, emotional, health, social and care. According to Maslow's The Theory of Hierarchy of Needs, the needs of the lower levels should be fulfilling in order to the individual to achieve the highest level of "self-actualization". These needs are respectively, physiological needs, safety needs, belonging/love needs, esteem needs and self-actualization. The approach of the parents at each step is significant in the process of the children's realizing their potential. An example of providing physiological needs can be given to the child's adequate nutrition and sleep ability. Providing a healthy home environment for the child is instance of meeting safety needs. Loving unconditionally and showing it to the child, making them feel that they are a part of the family are examples of the need for belonging/love. Supporting the child's strengths and appreciating their efforts in their interests are examples of the esteem needs. The parent should enable the child to realize himself, by supporting and respecting the child's study towards personal abilities.

The first years are crucial in the development of the individual. It is necessary to have a healthy childhood in order to be able to interfere in individual and social problems earlier (Şimşek, 2014). Parents' approaches in infancy and childhood developmental stages shape children's behavior. Negligent behaviors can be seen in parents who cannot respond to the needs of the child on time. According to ÇİP (2020), children who grow up with negligence have symptoms such as health problems, low self-esteem, feeling of loneliness and vulnerability, various attachment problems based on insecurity, inadequacy, difficulties in saying "no" due to the need for attention, drug addiction.

Another form of violence we need to consider is sexual violence. Sexual violence, which can be defined as exposing the child to the sexuality of the adult, derives its power from silence. According to ÇIP (2020), incest, abuse, touching the genitals, child trafficking, exposure to pornography, and making sexual speech are examples of sexual violence. Children exposed to sexual abuse have symptoms such as injured sense of self, enuresis and encopresis, outbursts of anger, insecurity, helplessness and loneliness, using sexual words and show attitudes that are not expected from their age, and withdrawing from people. According to Şenol and Mazman (2014), feelings such as embarrassment, fear, helplessness, guilt, and restlessness are observed in children who are exposed to sexual abuse.

United Nations, in Article 19 of the Convention on the Rights of the Child "States Parties shall take all appropriate legislative, administrative, social and educational measures to protect the child from all forms of physical or mental violence, injury or abuse, neglect or negligent treatment, maltreatment or exploitation, including sexual abuse, while in the care of parent(s), legal guardian(s) or any other person who has the care of the child" contains. Article 34 includes that “States Parties undertake to protect the child from all forms of sexual exploitation and sexual abuse. For these purposes, States Parties shall in particular take all appropriate national, bilateral and multilateral measures to prevent: The inducement or coercion of a child to engage in any unlawful sexual activity, the exploitative use

of children in prostitution or other unlawful sexual practices, the exploitative use of children in pornographic performances and materials." Consequently, it is a legal obligation to take precautions to protect children from violence, and international studies and cooperations are required by state parties to prevent violence against children.

2. MATERIALS AND METHODS

The purpose of this study is to clarify how children learn about violence through Bandura's Social Learning Theory. In this context, the stages of modeling violence were interpreted by utilizing the four mediational processes of Social Learning Theory. Societies that purpose to protect children from violence need to know how children learn about violence. This study aims to provide an explanation for this issue. Additionally, it has been prepared to explain conceptually and propose solutions about violence types against children and the significance of raising awareness of children against violence. Also, this research has benefited from research conducted in different time periods.

3. RESULTS

Eventually, the vulnerable child in the family can be directly a victim of violence due to biological, psychosocial, socioeconomic, and psychiatric reasons. In instances of the types of violence, children are subjected to physical violence, economic violence, emotional violence, child neglect, and sexual violence. Disparate emotional and behavioral problems are observed in children who are exposed to violence. According to Akın and Subaşı (2020), individuals who exposed violence in their childhood or who grew up witnessing violence have the potential to become an adult who uses violence.

Bandura's Social Learning Theory expresses that behaviors are learned through observation, role modeling, and imitation. Bandura explains that humans are active knowledge processors and mentions the relationship between people's behavior and the consequences of these behaviors. Observational learning takes place with the support of cognitive processes. People have some thought previous to modeling, and these thought processes are called the mediational processes. There are four mediational processes introduced by Bandura. The first process is "attention", the second process is "retention", the third process is "reproduction" and the fourth process is "motivation" (Aldemir, 2017).

Each of these processes should be evaluated in children's learning about violence. In the attention process, an observant child watches and observes a violent adult. During the retention process, the child encodes the behavior of the violent adult into the mind. The child can encode in two different ways. One of these ways is the child's coding utilizing mental images. In other words, the child records the moment of violence as a picture in memory. The other way is that the child's coding utilizing verbal symbols which means that can remember violent words spoken at the event of the incident. If the child in the retention stage takes the adult who uses violence as a model, it passes to the reproduction process.

The implementation process is the stage of integrating the behavior of the violent adult with the observant child's own behavior. At this process, the child tries to test whether she/he should practice the behavior of the adult by mental repetitions. Two properties must be met to model violent adults. The first property is maturation. If the observant child is weak in conditions of muscle and bone structure compared to the violent adult, she/he may not behave like the violent adult. Or the child chooses the person she/he finds weak to bully. The second property is belief. If the observant child believes that violence is not appropriate for her/his personality, the child will not model the violent adult. However, if the child has sufficient maturity and believes that she/he will be a violent individual, the behavior of the violent adult is taken into action by the child.

According to the motivation process, which is the last process, the child is affected by awards and reinforces in the modeling. At this process, there are three reinforcements that affect the observant child. According to the first, direct reinforcement, violent behavior is reinforced when the observant child is given approvals when she/he exhibits the behavior of the violent adult. According to second, indirect reinforcement, when the child is observed that the violent adult is approved by others, the

observant child is encouraged to do similar behaviors. The final reinforcement, internal reinforcement, is the most effective and means that the child practices violent behavior by integrating it.

As can be seen, different factors are effective in the reinforcement of violent behavior in children. Most studies to prevent violence against children are aimed at raising the awareness of adults. Considering Bandura's theory, early intervention studies should be carried out to raise awareness in children before the child reaches the motivation process and internal reinforcement. Even if there is no violent adult around the child; violent series and news, peer bullying, violent games and videos, and social media applications create an environment where the child can learn violence as an example. Therefore, it is vital to raise awareness of children from an early age.

4. DISCUSSION

Children are exposed to different types of violence both in the family and in their social environment, and these types of violence affect children negatively. Abuse, which is considered sexual violence, is a social problem that needs to be discussed at this point. Many children who have been abused do not mention the abuse due to reasons such as the thought that people will not believe them if they tell, fear of exclusion, lack of knowledge about the absence of abuse, and not knowing how to express abuse. At this point, it is significant that parents provide confidence and information. Research has emphasized the significance of raising awareness of the child against abuse because research has revealed that most of the children are sexually abused by their close environment and family members. Awareness-raising education for children against abuse should commence at an early age in the family. According to the World Human Relief (WHR, 2020), the parents should help the child to know his/her private body parts from the age of 1. The parents should inform the difference between sexual touches and affection touches from the age of 3. It is crucial for the parent should assist the child. From the age of 5, the parent should raise the awareness of the child about what sexual behaviors are. Parents should clarify the sexual behaviors of an adult whom the child knows or does not know, with the description "huge guilt", instead of "bad touches". Therefore, the word "bad" can frequently be used in daily life and quite insufficient to explain sexual abuse.

United Nations, in Article 39 of the Convention on the Rights of the Child "States Parties shall take all appropriate measures to promote physical and psychological recovery and social reintegration of a child victim of: any form of neglect, exploitation, or abuse; torture or any other form of cruel, inhuman or degrading treatment or punishment; or armed conflicts. Such recovery and reintegration shall take place in an environment which fosters the health, self-respect and dignity of the child." contains. Informing the child in suitability with the age developmental process during the interview with the child is one of the precautions to be taken in this article. According to Çifci, Gök and Göker (2014), the child should be informed at the beginning of the interview process that the purpose of the interview, the interview can be shared with different professional groups in a report, some professional experts are behind the mirrored room, and the interview will be recorded. The child who is exposed to sexual abuse may feel guilt, helplessness, and uncertainty. The interview should be guided according to the developmental process of the child and the symptoms in children should be carefully examined by the relevant professionals. Regular inspections and training should be provided to the experts.

There are individuals from different experts who work with children who are subjected to sexual abuse. Judges, psychologists, psychological consultants, child police, and psychiatrists can be given as examples of some experts working with children. Some experts make interviews with the child without learning the interview techniques adequately, and this situation affects the child negatively (Çifci et al., 2014). "Observation and Interviewing Skills courses with Children Subjected to Sexual Abuse" etc. courses should be added to the undergraduate syllabus of these professional groups that will work in the field of children. Thus, it will be ensured that the approaches of the relevant professional groups to children are more competent. These experts working in Child Monitoring Centers should be obliged to take these courses.

Sexual abuse causes deep traumas at all ages, and sexual abuse affects both the child and the child's family or environment (Alpaslan, 2014). Therefore, psychological support opportunities should be

developed for children who have been abused and their families. In addition, sexual awareness trainings should be provided by both schools and municipalities and should be accessible to all. Thus, it will be possible to raise the awareness of the child and the child's family at earlier. Sexual awareness trainings have decreased due to the pandemic. These trainings can also be presented online. Necessary studies should be carried out by experts working in this field.

United Nations, in Article 6 of the Convention on the Rights of the Child "States Parties recognize that every child has the inherent right to life." and in Article 27 "States Parties recognize the right of every child to a standard of living adequate for the child's physical, mental, spiritual, moral and social development." contains. As a result of all these articles, an important step will be taken to raise a conscious society free from violence when the fundamental right to life is provided to the child in a healthy way.

5. CONCLUSION

Consequently, it should be our primary responsibility to protect children against violence and prevention programs should be increased in this issue.

ACKNOWLEDGEMENTS

I want to thank you to Bulent Ecevit University, Interdisciplinary Cultural Studies Master's Program Doctoral Lecturer Levent KIYLIOĞLU and Boğaziçi University Psychological Counseling Department senior student Merve KARAOĞLU and my dear family for their valuable contributions in my paper preparation process.

REFERENCES

Alpaslan, A . (2014). Çocukluk döneminde cinsel istismar. *Kocatepe Tıp Dergisi, 15*(2), 194-201. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/161236.

Benim Hocam. (2020, November 29). *Bilişsel davranışçı kuramlar II ve öğrenme psikolojisi* [Video file]. Retrieved from https://www.youtube.com/watch?v=g2u5tOtQJKs

Bilir, Ş., Arı, M., Dönmez, N. B., Atik, B. & San, P. (1991). Türkiye'nin 16 ilinde 4-12 yaşlar arasında 50.473 çocuğa fiziksel ceza verme sıklığı ve buna ilişkin problem durumlarının incelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 1*(1), 1-13.

Çifci, E. G., Gök, F. A. & Göker, M. (2014). *Cinsel istismar mağduru ve cinsel istismar riski taşıyan çocukla görüşme teknikleri.* Polis Akademisi ve SAMER.
https://www.kisa.link/OjLS

Çocukları cinsel istismardan koruma yolları. *World Human Relief.* Retrieved 2020, November 28 from https://www.birliktecinselistismarionleyebiliriz.org/cocuklari-cinsel-istismardan-koruma

Çocuk haklarına dair sözleşme. *UNICEF*. Retrieved 2020, November 28 fromhttps://www.unicef.org/turkey/çocuk-haklarına-dair-sözleşme

Çolakoğlu, V. (2020, November). *Sivil toplum perspektifiyle çocuk istismarı ve ihmali.* Paper presented at the meeting of Çocuk İhmali ve İstismarı ile Mücadele Derneği (ÇİP), İstanbul, Turkey.

Subaşı, N. & Akın, A. (2003). Kadına yönelik şiddet: Nedenleri ve sonuçları. *Toplumsal Cinsiyet, Sağlık ve Kadın, Hacettepe Üniversitesi Yayınları.* Ankara.

Şenol, D. & Mazman, İ. (2014). Çocuğa uygulanan şiddet: Türkiye özelinde sosyolojik bir yaklaşım. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 16*(26), 11-17.

Şimşek, S. (2014). *Çocuğun ihmali.* Polis Akademisi ve SAMER, İstanbul.
https://www.kisa.link/OjLS

Uğurlu, Z. & Gülsen, İ. A. (2014). Çocuk hakları ve hukuki bağlamda çocuğun ihmal ve istismardan korunması. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri, 1*(1), 3-12.

ORTAOKUL DÜZEYİNDE GEOMETRİ KAVRAM YANILGILARI ÜZERİNE YAPILAN LİSANSÜSTÜ TEZLERİN BETİMSEL İÇERİK ANALİZİ

Melek KÖPRÜCÜ
MEB / İstanbul Başakşehir TOKİ Fenertepe Ortaokulu İlköğretim Matematik Öğretmeni
klm.kprc@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9810-338X

Özet
Bu araştırmanın amacı Türkiye'de ortaokul düzeyinde geometri konularında kavram yanılgılarına yönelik Türkçe yayınlanmış lisansüstü tezleri çeşitli başlıklar altında incelemektir. Bu amaçla Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi Veri tabanında "geometri, kavram yanılgıları ve ortaokul " anahtar kelimeleri kullanılarak tarama yapılmıştır. Tarama sonucunda geometri kavram yanılgıları üzerine 2000 -2020 yılları arasında ulaşım izni olan 13 tane çalışmaya ulaşılmıştır. Bu çalışmalar betimsel içerik analiz yöntemiyle incelenmiştir. Çalışmalar yayın yılına, tezlerin türüne, üniversiteye, konu dağılımına, araştırma yöntemine, örneklemine, veri toplama aracına ve veri analiz yöntemine göre sınıflandırılmıştır. Elde edilen veriler frekans ve yüzde tabloları ile sunulmuştur. Verilere bakıldığında geometride kavram yanılgıları üzerine çok çalışma yapılmadığı görülmüştür. Bu konu üzerine odaklanan bir üniversite olmadığı tespit edilmiştir. Ayriyeten konu başlıklarına bakıldığında çokgenler ve dörtgenler konu başlıklarına bir yığılma varken diğer konularda az çalışma olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak bu konuyu çalışmasında kullanacak kişilere, az çalışılmış konular üzerine bir araştırma yapmaları önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Geometri, Kavram Yanılgısı, Ortaokul

DESCRIPTIVE CONTENT ANALYSIS OF POSTGRADUATE THESES ON GEOMETRY MISCONCEPTIONS AT SECONDARY SCHOOL LEVEL

Abstract
Purpose of this study is to investigate misconceptions in geometry subjects at secondary school level, under various chapters within published graduates theses in Turkey. For this purpose, keywords that are "geometry, misconceptions and secondary school " are scanned in Thesis Database of Turkish High Education Council. Result of the scan, totally thirteen accessible theses were detected in years between from 2000 to 2020. Those studies was examined by using descriptive analysis. They are classified by publishing years, category of study, university, topics, data collection instrument and data analyze methods. Collected data are presented in frequency and percentage tables. Analyze results shows that there have only few studies on misconceptions in geometry subjects. It is detected that any university is not focused on the topic. Additionally, it is identified that according to the subject headings, there is a congestion on quadrilaterals and polygons while studies on different topics are less. Eventually, people who plan to study on that topic is suggested that work on subjects that have not been studied a lot**.**

Keywords: Geometry, Misconception, Secondary School

1. GİRİŞ

Dünyada bilim ve teknolojide yaşanan gelişim ve değişim toplumun ihtiyaçlarını, bireyden beklenen rolleri değiştirmiştir. Bu değişim eğitim dünyasından beklentileri de değiştirmiştir(Doruk, Umay, 2011).Eğitimin amaçlarında biri bilgi üreten, eleştirel düşünen, girişimci, problem çözebilen, iletişim becerilerine sahip, akıl yürütme becerisine sahip vb. üst düzey becerilere sahip bireyler yetiştirmektir(Milli Eğitim Bakanlığı, 2018). Matematik öğretimi programlarının yapılandırmacı anlayışına dayalı kavramsal öğrenmeyi temel alan öğrenci merkezli eğitimi ile belirtilen üst düzey becerileri kazandırmak mümkündür(Türkdoğan, Güler, Bülbül ve Danişman, 2015). Ortaokul matematik

öğretim programı incelendiğinde öğrenilen ve öğretilecek olan kavramların artması kavramsal öğrenmenin önemini etkilemektedir.

Matematiğin alt öğrenme alanı olan geometri öğretiminde de kavramlar büyük önem taşır. Geometri insanlık için önemli bir bilim dalı olup Milli Eğitim Bakanlığı öğretim programlarında yerini almıştır. Okullarda öğretim programları uygulanırken birçok zorluklar ortaya çıkmaktadır. Bunlardan biri kavram öğretimidir.

Sıkça karşılaştığımız kavram Ayyıldız'a (2010) göre; ortak özellikleri olan nesneler ya da olaylar kümesini ifade eden sembol ya da isimlerdir. Geometri söz konusu olduğunda herhangi bir kavramı tanımlarken o kavramla ilgili başka kavramlara da değinmek gerekmektedir(Türkdoğan, Güler, Bülbül ve Danişman, 2015). Bu da geometrinin sarmal yapısından kaynaklıdır(Ersoy, 2006). Gerek geometrinin bu ilişkisel kavram yapısından gerekse önceki bilgilerinden kaynaklı öğrenciler öğretmenin anlattıklarından kendilerine göre yanlış çıkarımlar yapabilmektedir. Bu yanlış çıkarımlar kavram yanılgılarına sebep olmaktadır. Geometrinin sarmal yapısı nedeniyle kavram yanılgıları mevcut konunun anlaşılmaması yanı sıra gelecekteki konuları da etkilemektedir (Şandır, Ubuz ve Argün, 2007). Bu durumu engellemek için öğrencilerin kavram yanılgıları tespit ederek çözüm yolları bulunmalıdır. Öğrenci merkezli öğretim programlarının başarıya ulaşması kavramsal öğrenme ile mümkündür. Bunun için kavram yanılgıları önemli bir çalışma alanı olmalıdır.

Kavram yanılgıları üzerine çalışmalara bakıldığında genellikle matematik başlığı altında araştırılmıştır. Matematik programındaki kavram yoğunluğu nedeniyle geometri öğrenme alanının ayrı olarak çalışılması faydalı olacaktır. Bu nedenle bu araştırmanın amacı Türkiye'de ortaokul öğrencilerinin geometri kavram yanılgıları ile ilgili yapılan lisansüstü tezleri betimsel içerek analizi yöntemiyle incelemektir. Bu çalışma lisansüstü tezlerin başlıklar halinde sınıflandırılarak detaylı incelenmesi konu hakkında genel bilgiler ve tespitler yapmamızı sağlayacağı düşünülmektedir. Araştırmamızda aşağıdaki sorulara cevaplar aranmaktadır.

1. Geometride kavram yanılgıları üzerine yapılan lisansüstü tezlerin yıllara göre dağılımı nedir?
2. Geometride kavram yanılgıları üzerine yapılan lisansüstü tezlerin türlerine göre dağılımı nedir?
3. Geometride kavram yanılgıları üzerine yapılan lisansüstü tezlerin üniversiteye göre dağılımı nedir?
4. Geometride kavram yanılgıları üzerine yapılan lisansüstü çalışmaların konuya göre dağılımı nedir?
5. Geometride kavram yanılgıları üzerine yapılan lisansüstü tezlerin kullandığı araştırma yöntemleri nelerdir?
6. Geometride kavram yanılgıları üzerine yapılan lisansüstü tezlerin örneklem gruplarının dağılımı nasıldır?
7. Geometride kavram yanılgıları üzerine yapılan lisansüstü çalışmaların kullandığı veri toplama aracına göre dağılımı nedir?
8. Geometride kavram yanılgıları üzerine yapılan lisansüstü çalışmalarda kullanılan veri analiz yöntemine göre dağılımı nedir?

2. YÖNTEM

Bu çalışmada betimsel içerik analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel içerik analizinde elde edilen bulgular belirlenmiş üst başlıklar çerçevesinde gruplandırılarak, özetlenir ve okuyucunun anlayacağı biçimde düzenlenerek sunulur (Sözbilir,2009). Bu sayede üst başlıkların ilişkilendirilmesi, tahminlerde bulunulması ve genellemeler yapılması söz konusudur (Selçuk, Palancı, Kandemir ve Dündar, 2014).

2.1.Verilerin Toplanması

Çalışma kapsamında Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi Veri tabanında "geometri, kavram yanılgıları, geometry ve misconceptions" anahtar kelimeleri kullanılarak tarama yapılmıştır. Tarama sonucunda Türkiye'de ortaokul öğrencilerinin geometri kavram yanılgıları ile ilgili 2000-2020 yılları arasında Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi Veri tabanında erişime açık 13 tane yüksek lisans tez çalışmasına ulaşılmıştır.

2.2.Verilerin Analizi

Çalışmanın analizi için betimsel içerik analizi kullanılmıştır ve analiz edilirken belirlenen alt problemler esas alınmıştır. Araştırmaya dâhil edilen çalışmalar yayın yılı, üniversite, enstitü, tezin türü, yöntem, örneklem, veri toplama aracı, veri analiz türü ve konu dağılımı kategorilerine göre tablolaştırılmıştır. Çalışmalardaki veriler belirlenen kategorilere göre analiz edilerek frekans ve yüzdeleriyle sunulmuştur.

3. BULGULAR

Türkiye'de ortaokul öğrencilerinin geometri alanında kavram yanılgıları ile ilgili çalışmaların kategorilere göre elde edilen verileri tablolar halinde aşağıda sunulmuştur.

Tablo 1. Lisansüstü Tezlerin Yayın Yılına Göre Dağılımı

Yıl	**Frekans(f)**	**Yüzde(%)**
2007	*1*	7,69%
2008	1	7,69%
2010	3	23,08%
2011	3	23,08%
2014	2	15,38%
2015	1	7,69%
2019	*2*	15,38%
Toplam	**13**	**100,00%**

Türkiye'de ortaokul öğrencilerinin geometri alanında kavram yanılgıları ile ilgili lisansüstü tezlerinin yayın yılına göre dağılımı tablo 1'de verilmiştir. Bulgulardan elde edilen sonuca göre, geometri alanında kavram yanılgıları ile ilgili en fazla 2010 ve 2011 yıllarında üçer çalışma yapıldığı görülmüştür. Diğer yıllara bakıldığında, çalışma sayıları arasında çok önemli farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Ayriyeten 2009, 2012, 2013, 2016, 2017ve 2018 yıllarında bu konu ile çalışmanın olmadığı belirtilmiştir**.**

Tablo 2. Lisansüstü Tezlerin Türüne Göre Dağılımı

Araştırma Türü	**Frekans(f)**	**Yüzde (%)**
Yüksek Lisans	*13*	100%
Doktora	0	0
Toplam	**13**	**100,00%**

Tablo 2'de geometride kavram yanılgıları ile ilgili yapılan lisansüstü tezlerin türüne göre dağılımı verilmiştir ve tüm çalışmaların yüksek lisans tez çalışması olduğu görülmüştür.

Tablo 3. Lisansüstü Çalışmaların Üniversiteye Göre Dağılımı

Üniversite Adı	**Frekans(f)**	**Yüzde(%)**
Adnan Menderes Üniversitesi	*2*	15,38%
Afyon Kocatepe Üniversitesi	1	7,69%
Çukurova Üniversitesi	1	7,69%
Dokuz Eylül Üniversitesi	1	7,69%
Ege Üniversitesi	1	7,69%
Erzincan Üniversitesi	1	7,69%
Gazi Üniversitesi	*1*	7,69%
Kastamonu Üniversitesi	1	7,69%
Selçuk Üniversitesi	1	7,69%
Uşak Üniversitesi	1	7,69%
Yıldız Teknik Üniversitesi	1	7,69%
Yüzüncü Yıl Üniversitesi	1	7,69%
Toplam	**13**	**100%**

Tablo 3'te geometride kavram yanılgılarını konu alan lisansüstü tezlerin üniversiteye göre dağılımı verilmiştir. Tabloda 12 üniversitenin bu konu üzerine çalışma yaptığı görülmektedir. Tabloya göre en fazla Adnan Menderes Üniversitesinde çalışma yapılmıştır.

Tablo 4. Lisansüstü Çalışmaların Konu Dağılımı

Konular	**Frekans(f)**	**Yüzde(%)**
Açılar	*3*	16,67%
Çokgenler	*5*	27,78%
Çember ve Daire	*1*	5,56%
Nokta, Doğru, Doğru Parçası, Işın ve Düzlem	3	16,67%
Dörtgen	4	22,22%
Çevre, Alan ve Hacim	1	5,56%
Üçgen	1	5,56%
Geometrik Cisimler	1	16,67%
Toplam	**18**	**100,00%**

Tablo 4'te çalışmaların konu dağılımı verilmiştir. Tabloya bakıldığına en fazla 5 çalışma ile Çokgenler konusu en az birer adet çalışma ile Çember ve Daire, Çevre, Alan ve Hacim, Üçgen ve Geometrik Cisimler konuları üzerine araştırma yapıldığı görülmüştür. Çalışmada 13 adet lisansüstü tez olmasına rağmen bir çalışmada birden fazla konu üzerine çalışıldığından tabloda 18 adet konu başlığı belirtilmiştir.

Tablo 5. Lisansüstü Tezlerin Araştırma Yöntemine Göre Dağılımı

Araştırma Yöntemi	**Frekans(f)**	**Yüzde(%)**
Nicel	*5*	38,46%
Nitel	*1*	7,69%
Karma	7	53,85%
Toplam	**13**	**100,00%**

Tablo 5'te lisansüstü tezlerin araştırma yöntemine göre dağılımı verilmiştir. Tablo incelendiğinde; çalışmalarda 7 adet karma, 5 adet nicel ve 1 adet nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Tablo 6. Lisansüstü Çalışmaların Örneklem Grubuna Göre Dağılımı

Örneklem	**Frekans(f)**	**Yüzde(%)**
5.sınıf	*5*	22,73%
6.sınıf	*6*	27,27%
7.sınıf	*7*	31,82%
8.sınıf	4	18,18%
Toplam	**22**	**100,00%**

Tablo 6'da ortaokul öğrencilerinin geometride kavram yanılgıları ile ilgili çalışmaların örneklem grupları verilmiştir. Tabloya bakıldığında ortaokul kademesinde 7 çalışma ile en fazla 7.sınıf öğrencileri, 4 çalışma ile en az 8.sınıf öğrencileri üzerine çalışılmıştır. Toplam 13 çalışma olmasına rağmen bir çalışmada birden fazla sınıf kademesiyle çalışıldığı için örneklem gruplarının sayısının 22 olduğu görülmüştür.

Tablo 7. Lisansüstü Çalışmaların Veri Toplama Aracına Göre Dağılımı

Veri Toplama Aracı	**Frekans(f)**	**Yüzde(%)**
Görüşme	8	30,77%
Teşhis testi	*7*	26,92%
Başarı Testi	3	11,54%
Anket	*2*	7,69%
Gözlem	2	7,69%
Mülakat	2	7,69%
Ön Test Son Test	1	3,85%
Ölçek	*1*	3,85%
Toplam	**26**	**100,00%**

Tablo 7'de çalışmaların veri toplama araçlarına göre dağılımı verilmiştir. Tablodaki bulgulara bakıldığında 8 çalışma ile en fazla görüşme uygulanmıştır. Çalışmalarda ön test son test ve ölçek birer çalışma ile en az uygulanan veri toplama aracı olmuştur. Çalışmada 13 adet lisansüstü tez olmasına rağmen bir çalışmada birden çok veri toplama aracı kullanıldığında tabloda 26 adet veri toplama aracı çıkmıştır.

Tablo 8. Lisansüstü Çalışmaları Veri Analizine Göre Dağılımı

Veri Analizi	**Frekans(f)**	**Yüzde(%)**
Yüzde ve Frekans	*11*	39,29%
İçerik analizi	5	17,86%
T testi	*4*	14,29%
Anova	*2*	7,14%
Nitel Betimsel Analiz	*2*	7,14%
Ancova	1	3,57%
Kay Kare Testi	1	3,57%
Kruskal Wallis H testi	1	3,57%
Mann Whitney U-testi	1	3,57%
Toplam	**28**	**100,00%**

Tablo 8'de çalışmaların veri analiz yöntemleri verilmiştir. Tabloya bakıldığında 11 çalışma ile en fazla yüzde ve frekans içerikli tabloların, birer çalışma ile en az Ancova, Kay Kare, Kruskal Wallis H, Mann Whitney U testlerinin tercih edildiği görülmektedir. Çalışmada 13 adet lisansüstü tez olmasına rağmen bir çalışmada birden çok veri analiz yöntemi kullanıldığından tabloda 28 adet veri analiz yöntemi çıkmıştır.

3. SONUÇ

Araştırma kapsamında geometri alanında kavram yanılgıları ile ilgili yapılan lisansüstü tezlerin yayın yılına göre dağılımına bakıldığında çalışmaların büyük bir kısmı 2010 ve 2011 yıllarında yapılmıştır. Verilere bakıldığında diğer yıllar arasında önemli bir farkın olmadığı görülmüştür ve 2009, 2012, 2013, 2016, 2017, 2018 yıllarında hiç çalışma yapılmamıştır.

Başışık (2010) yaptığı çalışmanın literatür taramasında geometri kavram yanılgıları üzerine yurt içinde çok çalışma yapılmadığını belirtmiştir. Mutlu ve Söylemez' in 2018 yılında matematik kavram yanılgıları üzerine yaptığı benzer çalışma ise çalışma sayısındaki artışın 2007 yılında olduğunu göstermiştir; ancak çalışmada geometri üzerine yapılan çalışmaların yoğunluğuna bakıldığında 2010 ve 2011 yıllarında yığılma olduğu görülmüştür. Sonuç olarak Milli Eğitim Bakanlığı Matematik Dersi Öğretim Programında (2018) kavramlara çok yer verildiği görülmektedir özellikle geometri alt öğrenme alanında birçok kavram olduğu için çalışmaların artırılması önerilmektedir.

İncelenen lisansüstü çalışmalarının hepsinin yüksek lisans tezi olduğu görülmüştür. Mutlu ve Söylemez' in (2018) yaptığı çalışmadaki veriler de bu bilgiyi doğrular niteliktedir. Doktora tezi çalışmalarında geometride kavram yanılgıları konusuna eğilim olmadığı görülmüştür ve doktora düzeyindeki çalışmalarda da bu konu üzerine çalışmaların yapılması önerilmektedir.

Verilerden elde edilen bulgulara göre lisansüstü tezlerin üniversitelere göre dağılımına bakıldığında en fazla 2 çalışma ile Adnan Menderes Üniversitesi öne çıkmaktadır. Diğer yandan kalan çalışmaların dağılımı her üniversitede bir çalışma şeklinde olduğu görülmüştür. Bu verilere göre hiçbir üniversite çalışmalarında geometride kavram yanılgıları üzerine yoğunlaşmamıştır.

Çalışmaların konu dağılımına bakıldığında 5 çalışma ile çokgenler ardından 4 çalışma ile dörtgenler konularına ağırlık verildiği görülmüştür. Milli Eğitim Bakanlığı Matematik Dersi Öğretim Programına (2018) bakıldığında geometrinin çoğu konusunda kavramlar ön plandadır bu nedenle diğer konularda da çalışmaların artırılması önerilmektedir.

Araştırmamız ortaokul kademesinde gerçekleştiğinden örneklem dağılımı sınıf bazında incelenmiştir. İncelediğimiz çalışmalardan 5 tanesi 5.sınıf, 6 tanesi 6.sınıf, 7 tanesi 7.sınıf ve 4 tanesi 8.sınıf üzerine araştırma yapmıştır. Matematik öğretiminde kavram yanılgıları üzerine yapılan Mutlu ve Söylemez' in (2018) çalışması, Türkdoğan, Güler, Bülbül ve Danişman'ın (2015) çalışmasına bakıldığında ikisinde de en çok çalışma matematik alt öğrenme dallarından olan sayılar ve cebir konusunda ikinci sırada ise geometri gelmektedir. Sınıf bazındaki dağılımları bu çalışmada elde edilen veriler ile örtüşmektedir.

Çalışmaların araştırma türlerine göre incelenmesinin sonuçlarına bakıldığında 7 adet karma, 5 adet nicel ve 1 adet nitel çalışma vardır. Verilere göre nitel araştırma yönteminin tek başına tercih edilmediği görülmektedir. Veri toplama araçlarına bakıldığında ise 8 çalışmada nitel veri toplama aracı olan görüşme yapıldığı görülmüştür. Bunu sebebi çalışmalarda nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin birlikte kullanılmasıdır.

Çalışmaların veri toplama aracına ve veri analiz yöntemlerine bakıldığında veri toplama aracı olarak görüşme ve teşhis testi, veri analiz yöntemi olarakta yüzde frekans tabloları ve içerik analizi fazla kullanılmıştır. Bu verilere bakıldığında veri toplama aracı ile analiz yönteminin tutarlılığını görmekteyiz.

KAYNAKLAR

Akuysal, N. (2007). *İlköğretim 7. sınıf öğrencilerinin 7. sınıf ünitelerindeki geometrik kavramlardaki yanılgıları.* (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya

Ay, Y. (2014). *Yedinci sınıf öğrencilerinin çokgenlerle ilgili kavram yanılgıları ve nedenlerinin belirlenmesi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.

Ayyıldız, N. (2010). *6.Sınıf matematik dersi geometriye merhaba ünitesine ilişkin kavram yanılgıların giderilmesinde öğrenme günlüklerinin etkisisin incelenmesi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Baran, S.(2011). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin üçgenler ve geometrik cisimler konusundaki kavram yanılgıları.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.

Başkurt, H. (2011). *İlköğretim 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerinin nokta, doğru ve düzlem kavramlarını algılama düzeyleri ve kavram yanılgıları.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Erzincan Üniversitesi, Erzincan.

Başışık, H. (2010). *İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin çokgenler ve dörtgenler konularındaki kavram yanılgılarının belirlenmesi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.

Dağlı, H. (2010). *İlköğretim beşinci sınıf öğrencilerinin çevre, alan ve hacim konularına ilişkin kavram yanılgıları.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon.

Doruk, B.K., Umay, A. (2011). Matematiği günlük yaşama transfer etmede matematiksel modellemenin etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi , 41,* 124-135

Doyuran, G. (2014). *Ortaokul öğrencilerinin temel geometri konularında sahip oldukları kavram yanılgıları.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Ersoy, Y. (2006). *İlköğretim matematik öğretim programındaki yenilikler-I: Amaç, içerik ve kazanımlar. İlköğretim Online, 5 (1*), 30-44.

MEB. (2018). "Ortaokul Matematik Dersi Öğretim Programı (1.2.3.4. ve 5.6.7.8. Sınıflar)" Ankara

Mutlu, Y., Söylemez, İ.(2018). Matematiksel kavram yanılgıları konusunda yapılmış yüksek lisans ve doktora tezlerinin incelenmesi. *Başkent University journal Of Education, 5(2),*187-197

Özkan, K. (2019). *Farklı öğretim kademesindeki öğrencilerin dörtgenlere ilişkin bilgi düzeyleri ve kavram yanılgılarının belirlenmesi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Uşak Üniversitesi, Uşak.

Özkan, M. (2015). *7. sınıf öğrencilerinin çokgenlerde ve özel dörtgenlerde yaptıkları kavram yanılgılarının incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi, Adana

Türkdoğan, A., Güler, M., Bülbül, B.Ö., Danişman, Ş,.(2015). Türkiye'de matematik eğitiminde kavram yanılgılarıyla ilgili çalışmalar: tematik bir inceleme, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 11(2),* 216-236

Selçuk, Z., Palancı, M., Kandemir, M., ve Dündar, H. (2014). *Eğitim ve bilim dergisinde yayınlanan araştırmaların eğilimleri: İçerik analizi. Eğitim ve Bilim, 39(173),* 430-453

Sözbilir, M. (2009). *Nitel veri analizi*. 23 Nisan 2020 tarihinde *https://fenitay.files.wordpress.com/2009/02/1112-nitelarac59ftc4b1rmada-veri-analizi.pdf* adresinden erişildi.

Şandır, H., Ubuz, B., ve Argün, Z. (2007). 9. Sınıf öğrencilerinin aritmetik işlemler, sıralama, denklem ve eşitsizlik çözümlerindeki hataları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 32,* 274-281.

Kiriş, B. (2008). *İlköğretim altıncı sınıf öğrencilerinin nokta, doğru, doğru parçası, ışın ve düzlem konularında sahip oldukları kavram yanılgıları ve bu yanılgı nedenlerinin belirlenmesi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.

Yılmaz, S. (2011). *7. sınıf öğrencilerinin doğrular ve açılar konusundaki hata ve kavram yanılgılarının Van Hiele geometri anlama düzeyleri açısından analizi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu.

Yılmaz, Z. (2019). *Altıncı sınıf öğrencilerinin çokgenler ve dörtgenler konusundaki kavram yanılgılarının geogebra ile bilişsel çelişki oluşturularak giderilme sürecinin incelenmesi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

YİYECEK İÇECEK İŞLETMELERİNİN MENÜLERİNDEKİ YÖRESEL GIDA ÜRÜNLERİ VE COĞRAFİ İŞARETLİ GIDA ÜRÜNLERİNİN KULLANIM DÜZEYLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: ISPARTA ÖRNEĞİ

Mehmet Hilmi Yıldız
Kocaeli Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı Gastronomi ve Mutfak Sanatları Programı
hilmi.yldz@hotmail.com Orcid ID: *0000-0001-5446-8184*

Nihan Akdemir
Kocaeli Üniversitesi / Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü
nihan.akdemir@kocaeli.edu.tr Orcid ID: 0000-0002-1232-6636

Özet
Yöresel gıda ürünleri kültürel bir miras olduğu kadar ait olduğu destinasyon için çekici bir unsur olarak da kullanılabilmektedir. Yöresel gıda ürünleri o bölgeyi ziyaret eden turistler tarafından tüketilmesi yöreye hem sosyokültürel hem de ekonomik olarak katkı sağlamakta bunula birlikte bölge kültürünün ve kimliğinin tanınmasına yardımcı olmaktadır. Bu sebeplerle yöresel gıda ürünlerinin standartlarının korunması ve denetlenmesi özelliklerini taşıyan coğrafi işaret almış ürünlerin değeri her geçen gün daha da artmaktadır. Bu ürünlerin artan değeri ile birlikte işletmelerin menülerinde yer almasıyla turistlerin bölgede ki yöresel gıda ürünlerine kolay erişimi sağlanmış olacaktır. Bu bağlamda çalışma kapsamında, Isparta'ya özgü yöresel gıda ürünleri ve coğrafi işaretli gıda ürünleri yiyecek içecek işletmelerinin menülerinde ne oranda yer aldığı analiz edilerek, turizm ve sürdürülebilirlik ile ilişkisi incelenmiştir. Araştırma sonucunda Isparta'daki yöresel gıda ürünü ve coğrafi işaretli ürün hizmeti veren yiyecek içecek işletmelerin menülerinde bu ürünlere toplam %10 oranında yer verildiği görülmüştür. Yiyecek içecek işletmelerin menülerinde yöresel ve coğrafi işaretli ürünlerin yer verilmesi gastronomi turizmi başta olmak üzeri birçok alternatif turizm çeşidinin gelişmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler; Gastronomi, Yöresel Gıda Ürünleri, Coğrafi İşaret, Menü Analizi, Isparta.

EVALUATION OF THE USE LEVELS OF LOCAL FOOD PRODUCTS AND GEOGRAPHICAL MARKED FOOD PRODUCTS IN THE MENUS OF FOOD AND BEVERAGE ENTERPRISES: THE EXAMPLE OF ISPARTA

Abstract
Local food products can be used as a cultural heritage as well as an attractive element for the destination they belong to. The consumption of local food products by tourists visiting that region contributes to the region both socio-culturally and economically, as well as helping the recognition of the culture and identity of the region. For these reasons, the value of the products that have geographic indication, which has the characteristics of protecting and inspecting the standards of local food products, is increasing day by day. With the increasing value of these products and their inclusion in the menus of the businesses, tourists will have easy access to local food products in the region. In this context, within the scope of the study, the proportion of local food products specific to Isparta and geographically marked food products are included in the menus of food and beverage businesses and their relationship with tourism and sustainability has been examined. As a result of the research, it was seen that these products are included in the menus of local food products and food and beverage businesses that provide geographically marked product services in Isparta. It is thought that including local and geographically marked products in the menus of food and beverage businesses will contribute to the development of many alternative tourism types, especially gastronomy tourism.

Keywords; Gastronomy, Locad Food Products, Geographical Indication, Menu Analysis, Isparta.

GİRİŞ

Yöresel gıda ürünleri, turistlerin deneyimlerine özgünlük katan ve ziyaretçilerin bir bölgeye gelmeleri için motivasyon sağlamaktadır. Buna bağlı olarak yemeğin, gidilecek bölgeyi seçerken ayırt edicilik üzerine önemli rol oynadığı söylenebilir. Aynı zamanda yöresel faaliyetlerin olduğu alanlara ilginin arttığı bu ilgiye bağlı olarak destinasyonun tanıtımında aracı olarak kabul edilmiştir (Brokaj, 2014: .249). Bu bağlamda yöresel gıda ürünlerinin üretim şekli ve kalite standardının korunması için tüketicinin beklentilerini kalite açısından garanti etmesi ve tüketicinin kandırılmasına engel olan coğrafi işaret tescili alması gerekmektedir. Coğrafi işaret uygulamasının genel amacı; genel özellikleriyle birlikte üretimi, kaynağı gibi bir takım özelliklerinin yöreye özgü olması sebebiyle kazandığı ününün korunmasını sağlamaktır (Türk Patent Enstitüsü 2012: 27). Bu bağlamda bir bölgede turizmin gelişmesini bölgeyi ziyaret eden turistlerin özel deneyimleri olarak tercih ettiği yöresel gıda ürünleri oluşturduğu ifade edilebilmektedir. Sürdürülebilir turizmde kullanışlılık ve ürünler oluşturmada oldukça etkili olan yöresel gıda ürünlerinin turizmde kullanılması, zengin turistler için çekiciliğinin önemli bir unsurudur. Yöresel gıda ürünleri; ziyaretçi sayısını artırma, destinasyon özelliklerini farklılaştırma sürdürülebilir istihdam geliştirme ve destinasyondaki diğer ekonomik sektörlerin uyarılmasında da etkilidirler (Ayaz, ve Çobanoğlu, 2017: 413). Bu sebeplerle çalışmada yöresel gıda ürünleri üzerinden coğrafi işaret kavramının önemi vurgulanarak, Isparta bölgesinin yiyecek içecek kültürü hakkında bilgi verilmiş olup Isparta'ya özgü yöresel gıda ürünleri ve coğrafi işaretli gıda ürünleri yiyecek içecek işletmelerinin menülerinde ne oranda yer aldığı analiz edilerek, turizm ve sürdürülebilirlik ile ilişkisi incelenmiştir.

LİTERATÜR TARAMASI

Coğrafi işaret kavramı, bir yörede yetişen ürünlerin, o yörelerde yaşayan insanlar tarafından avantaj sağlaması amacıyla ortaya çıkmıştır (Kan vd. 2010: 16). 19. yüzyıl ile beraber iletişim ve ulaşım kaynaklarında yaşanan yenilikler toplumlar arası ilişkilerin de canlanmasını sağlamıştır. Ticaretin gelişmesiyle ekonominin artık küresel olarak yapılması ekonomiye yeni bir boyut kazandırmıştır. Bu şartlar doğrultusunda pazarda ürünlerin sayısının artması ve pazarda satış yapan ülkelerin de artmasıyla yoğun bir rekabet ortamı oluşmuştur. Ancak bu büyük rekabet ortamında üreticilerin daha çok kazanmak amacıyla haksız rekabet yoluna girmesi görülmüştür. Coğrafi işaretin bir amacı ise yerel halkın kültürünün korunması ve ekonomik anlamda kalkınmasını sağlamaktır (Coombe, Ives, Huizenga, 2014: 207). Bu sebeple ürünlerin kaliteleri ve güvenilirlikleri ''coğrafi işaret'' adı altında koruma altına alınır. Coğrafi işaret tescili sadece ekonomik kazanç sağlamakla birlikte geleneksel üretim şekillerini ve bilgi birikimini korumakta, kültürel mirasın aktarılmasına ve korunmasına da olanak sağlamaktadır. Yıllar hatta asırlarca yöre halkı tarafından aktarılan ve geliştirilen geleneksel bilgi, tecrübe, deneyimler bu sayede korunmaktadır (Rangnekar 2004: 6). Coğrafi işaret tescili sağlıklı bir şekilde kullanıldığında, insanları daha çok hizmet satın almaya arzusu yaratmakta, bununla birlikte kalite kavramı ve kalitenin sürekli artırılması konusunda hem işletme sahipleri hem de hizmeti satın alanlar için son derece önemli bir konuma sahiptir(Cömert ve Alabacak, 2015: 49). Isparta'nın coğrafi işaretli ürünleri ise; *"İnce Isparta(Hasgül) Halısı", "Isparta Gülü", "Isparta Gülyağı", "Uluborlu Kirazı", "Kabune Pilavı", "Uluborlu Banağı" ve "Yalvaç Hamursuzu"* olmak üzere altı adettir (www.ci.gov.tr).

Tablo 2 Literatürde Değerlendirilen Çalışmalar

Yazar	Yıl	Konu	Bulgu ve Sonuçlar
Mercan ve Üzülmez	2014	Coğrafi İşaretlerin Bölgesel Turizm Gelişimindeki Önemi: Çanakkale İli Örneği	Çanakkale ilinde coğrafi işaretli ürünlerin bölgedeki turizmin gelişimine katkı sağlayabilmeleri için etkin ve doğru pazarlanmasına ve aynı zamanda tanıtım faaliyetlerinin gerekliliğine vurgu yapmaktadır.
Polat	2017	Turizm Ve Coğrafi İşaretleme: Balıkesir Örneği	Turistlerin yöresel değerlere sahip olan destinasyonları daha çok tercih ettiklerini ifade etmiş olup Balıkesir'in sahip olduğu coğrafi işaretlerin bölgeye turist çekebilmesi açısından değerlendirmeler yaparak önerilerde bulunmaktadır.
Hazarhun ve Tepeci	2018	Coğrafi İşarete Sahip Olan Yöresel Ürün Ve Yemeklerin Manisa'nın Gastronomi Turizminin Gelişimine Katkısı	Manisa'da coğrafi işaretli ürünlerin gastronomi turizmine kapsamında yürüttükleri araştırmada destinasyonlara has yiyecek ve içeceklerin turistler için azımsanmayacak derecede etkili bir çekim unsuru olduğunu vurgulamaktadırlar.
Akdemir ve Selçuk	2018	Yöresel Yiyecek Sunan Yiyecek İçecek İşletmelerinin Menülerinde Yöresel Yiyeceklerin Yer Alma Oranı: Sakarya Ve Hatay Ölçeğinde Bir Araştırma.	Hatay ve Sakarya Bölgesi'nde, bölgenin yerel yemeklerin restoranların menülerinde yer alıp almadığını öğrenmek için bir araştırma gerçekleştirmiştir. Araştırma sonuçlarına göre Hatay ilinde restoranın menülerindeki yerel yiyecek içeceklerin %46 Sakarya ilinde ise bu ortalama oranın %32 olduğu görülmektedir. Her iki ilinde gastronomi şehri ünvanı olması sebebiyle oranın daha fazla olması gerektiği düşünülmektedir.
Erdem, Mızrak ve Kemer	2018	Yöresel Yemeklerin Bölge Restoranlarında Kullanılma Durumu: Mengen Örneği	Araştırmasında Mengen'in yöresel yemeklerine restoran menülerinde yer verme durumu incelendiğinde araştırmaya katılanların % 62,5'i "evet" yöresel yemeklere menülerimizde yer veriyoruz derken, %12,5'i "kısmen" yer veriyoruz, % 25,0'i ise "hayır" yöresel yemeklere menülerimizde yer vermiyoruz şeklinde ifade etmiştir. Katılımcıların işletmelerinde yöresel yemeklere yer vermesine rağmen bu sayının sınırlı olduğu görülmektedir.
Hatipoğlu vd.	2013	Yöresel Yemeklerin, Kırsal Turizm İşletmeleri Mönülerinde Kullanım Düzeyleri: Gelveri Örneği.	Yöresel yemeklerin kırsal turizm işletmeleri mönülerinde kullanım düzeyleri: Gelveri örneği çalışmasında işletme sahiplerinin, konaklama mönülerinde, yerel unsurlara fazla yer vermediği sonucuna ulaşılmıştır.
Kurnaz ve İşlek	2018	Yöresel Yemeklerin Restoranlar Tarafından Kullanımının Değerlendirilmesi: Marmaris Örneği	Yöresel yemeklerin restoranlar tarafından kullanımın değerlendirilmesi: Marmaris örneği" adlı çalışmada Marmaris yöresel yemeklerin bölgedeki restoran işletmeleri mönülerinde az yer aldığı ortaya çıkmıştır.
Brokaj	2014	The Impact Of The Gastronomic Offer İn Choosing Tourism Destination: The Case Of Albania	Çalışmasında Arnavutluk Vlora Bölgesi'nde, bölgenin yerel yemeklerin restoranların menülerinde yer alıp almadığını öğrenmek için 20 restorana yönelik bir araştırma ve bölgeye gelen 132 turiste restoran sahiplerinden bu konudaki beklentilerine yönelik anket gerçekleştirmiştir.

	Araştırma sonuçlarına göre 20 restoranın menülerindeki yerel yiyecek içeceklerin tüm menü öğelerine oranın ortalama %48 olarak ortaya çıkmıştır. Ortalamanın yeterince iyi görülmüştür.

İncelenen literatür taraması sonucunda, yöresel gıda ürünleri ile ilgili birçok araştırmanın yapıldığı gözlemlenmiştir. Bu araştırmalar, yöresel gıda ürünlerinin özelliklerini anlatırken aynı zamanda yöresel gıda ürünlerinin ait olduğu yöreye farkındalık yaratma aynı zamanda tanıtımını da desteklemektedir. Yöresel gıda ürünleri ile ilgili yapılan araştırmalar ile birlikte yöresel yemeklerin nesilden nesile sürdürülebilirliği sağlanmaktadır. Yöresel gıda ürünlerinin yiyecek içecek işletmeleri aracılığı ile hem yerel halka hem de bölgeyi ziyaret eden turistlere ulaştırılması ile ilgili önemli olabilecek bazı araştırmalar ile ilgili örnekler sunulmuştur.

Isparta Yöresel Yemekleri

Isparta teke yöresinde bulunan şehirler arasında kalmaktadır. Konum olarak Ege, İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgesine geçiş noktasında bulunmaktadır. Bu özelliği mutfak kültürünü şekillenmesine katkı sunduğu bilinmektedir. Isparta ve bölgesi sınırları içerisinde daha önce Hititler Frigya, Lidyalılar, İranlılar, Makedonyalılar, Romalılar, Araplar, Haçlılar, Selçuklular, Hamitoğulları ve Osmanlıların yaşam faaliyeti sürdüğü düşünülmektedir. Bu sebeble kültürel anlamda da yemek kültürü olarak tarihinin zengin olduğu söylenebilir (Çuhadar vd., 2018: 126). İklim ve coğrafi şartların el verişli olmasıyla, Isparta ilinde keçi ve dana etinin tüketimi oldukça fazladır. "*Bölgeye özgü bilinen et yemekleri arasında; Tirit, tandır kebabı, keşkek, yoğurtlu et ve yahni örnek verilebilir"* (Isparta İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2014: 41). Buna ilaveten Isparta'nın en çok bilinen yöresel yemekleri kabune pilavı, tandır, çakal helvası, nokul, banak, yalvaç güllacı ve sazan dolmasıdır (Kalkan, 2019: 2).

ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ

Bu çalışma; araştırma modeli açısından bir tarama niteliğindedir. Tarama modelleri geçmişte olan veya hali hazırda var olan bir durumu kendi şartları ile değişiklik yapmadan bulunduğu hali üzerinden betimlemeyi hedefleyen yaklaşımdır (Karasar, 2012 76-87). Araştırma Isparta'daki Yöresel ve coğrafi işaretli gıda ürünleri sunarak hizmet veren yiyecek içecek işletmelerinin menülerindeki yiyecek ve içeceklerin hangi oranda olduğunu ortaya çıkarmak ve bu çıkarım üzerinden değerlendirme yapmayı amaçlanmaktadır. Bununla birlikte araştırmanın örneklemi, Isparta ilindeki yöresel ve coğrafi işaretli gıda ürünleri sunan yiyecek içecek işletmelerinden oluşmaktadır. Yöresel ve coğrafi işaretli gıda ürünleri sunan ve tripadvisor sitesinde ki yorumlarda dikkate alınarak en çok bilinen ve tercih edilen işletmeler arasından 10 işletmenin menü analizleri oluşturularak hazırlanmıştır. Isparta'ya özgü yiyecek ve içeceklerin listesi ise kültür portalı resmi internet sayfasında yer alan 141 adet yöresel gıda ürünlerinden çıkartılmış ve çalışmadaki menülerin içerik analizleri bunlar üzerinden yapılmıştır. Araştırma pandemi koşulları ve zaman kısıtlaması nedeni ile Isparta ilinin merkezinde bulunan yöresel ve coğrafi işaretli gıda ürünü sunan işletmeler ile sınırlı tutulmuştur. Isparta'daki yöresel ve coğrafi işaretli gıda ürünleri sunan yiyecek-içecek işletmelerinin menülerinin içerik analizi için oluşturulan Tablo 2'de yöresel ve coğrafi işaretli gıda ürünleri sunan yiyecek içecek işletmelerinin menülerinde ne oranda yöresel yiyecek olduğu görülmektedir.

Tablo 3 Isparta'daki Yöresel Yiyecek Sunan Yiyecek İçecek İşletmelerindeki Yöreye Özgü Gıda Ürünleri ve Coğrafi İşaretli Ürünlerin Menüdeki Oranları

Yöresel Yiyecek İçecek İşletmeleri	Menüdeki Yöreye Özgü Yiyecekler	Menüdeki Coğrafi İşaretli Yiyecekler	Menüdeki Toplam Yiyeceklerin Sayısı	Oran	Toplam Ortalama Oran
İşletme 1	4	1	38	10	10
İşletme 2	4	0	32	12	
İşletme 3	1	1	12	8	
İşletme 4	1	1	12	8	
İşletme 5	1	0	43	2	
İşletme 6	1	0	39	2	
İşletme 7	1	0	42	2	
İşletme 8	1	1	45	2	
İşletme 9	1	0	34	2	
İşletme 10	1	0	56	1	

Isparta yöresel yiyeceklerin toplam ortalama oranı %10 olduğu tespit edilmiştir. Menülerinde fazla yöresel yiyeceğe yer veren işletmelerin % 12 ile işletme 2, % 10 ile işletme 1 , %8 ile işletme 3 ve 4 yer aldığı görülmektedir. Isparta da hizmet veren 10 yöresel yiyecek sunan yiyecek içecek işletmelerinden elde edilen verilerde menü içerik analizi sonucu Isparta'ya özgü yöresel yiyeceklerin ortalama %10 oranında olduğu gözlemlenmektedir. Bununla birlikte menülerde coğrafi işaretli gıda ürünü olarak yalnızca "kabune pilavı" nın yer aldığı görülmektedir. Menülerde yer alan yöresel gıda ürünleri ise "tandır kebabı", kabune pilavı", "üzüm şırası", "Isparta şiş köfte", "üzüm hoşafı" olduğu görülmüştür.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yöresel gıda ürünleri ve coğrafi işaretli gıda ürünleri üzerine yapılan bu araştırmada elde edilen bulgulara göre Isparta iline özgü bölge kültür portalı sitesinde yer alan 141 adet yöresel gıda ürünü reçetesine rastlanmakta olup bu ürünlerin birçoğunun bölgedeki yiyecek içecek işletmelerinin menülerinde yer almıyor olması yiyeceklerin unutmaya yüz tuttuğunu söylenebilmektedir. Bu denli köklü mutfak kültürüne sahip olan Isparta ilinde coğrafi işaretli gıda ürünü sayısının 5 adet olduğu görülmektedir. Çalışma kapsamında yer alan yiyecek içecek işletmelerinin menü içerik analizlerine bakıldığında işletmeler arasında menüsünde en fazla yöresel gıda bulunduran işletmenin menü içerik analizi %12, 10 işletmenin menü içerik analizinin ortalaması ise %10 oranında olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda yöresel ve coğrafi işaretli yiyecek içecek işletmelerinde en çok yer verilen ürünün *"kabune pilavı", "şiş köfte (Isparta Şiş)" ve " tandır kebabı"* olduğu görülmekte ve yöresel gıda ürünleri ile coğrafi işaret kavramının yiyecek içecek işletmeleri içerisinde yer alan menülerde az sayıda yer aldığı içerik analizi sonucu tespit edilmiştir. Araştırma sonuçları ile aynı doğrultuda ve araştırma sonucunu destekler nitelikte olan Çuhadar vd. (2018)'de bölgede yerel halk ve Isparta bölgesindeki turistlerin, Isparta yöresel mutfağıyla ilgili ilişkilerini incelediği nitel bir araştırma yaptığı görülmektedir. Usta aşçılarla yapılan çalışma kapsamında Isparta bölgesinde geçmişten gelen birçok yöresel lezzetlerin olmasına rağmen az sayıda işletmede bu ürünlerle hizmetinin verildiği görülmektedir.

Isparta'nın bazı yöresel gıda ürünlerinin günümüze kadar ulaştığı ve aynı kültür ile tüketiminin devam ettiği görülse de bu sayının oldukça düşük olduğu ifade edilebilmektedir. Bu ürünlerin birçoğunun ise coğrafi işaret tescili almadığı söylenebilmektedir. Bu bağlamda çalışma sonucunda unutulmaya yüz tutmuş birçok yiyeceğin olduğu görülmekte, bu yiyeceklerin yöresel ve coğrafi işaretli gıda ürünü sunan yiyecek içecek işletmelerinin menülerine kazandırılarak gelecek nesillere aktarılabileceği düşünülmektedir. Yöresel gıda ürünlerinin korunması ile ilgili sivil toplum kuruluşları, belediye ve

yerel halkın bilinçlendirilerek unutulmaya yüz tutmuş zengin Isparta mutfak kültürünün yaşatılması için ortak çalışmalar yapılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

AKDEMİR, N., SELÇUK N,G.(2018), Yöresel Yiyecek Sunan Yiyecek İçecek İşletmelerinin Menülerinde Yöresel Yiyeceklerin Yer Alma Oranı: Sakarya Ve Hatay Ölçeğinde Bir Araştırma. *Uluslararası Gastronomi Turizmi Araştırmaları Kongre Kitabı, 46-57.*

AYAZ, N., & ÇOBANOĞLU, S. (2017), Ev Kadınlarının Turizm Amaçlı Yöresel Yemek Üretimine Bakış Açıları: Bartın İli Örneği. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *7*(1), 413-427.

BROKAJ, M. (2014). *"*The Impact Of The Gastronomic Offer in Choosing Tourism Destination: The Case Of Albania*", Academic Journal Of Interdisciplinary Studies* MCSER Publishing, Rome-Italy, 3 (2), 249-258.

COOMBE, R. J., IVES, S., & HUİZENGA, D. (2014), Geographical Indications: The Promise, Perils And Politics Of Protecting Place-Based Products. *Sage Handbook On Intellectual Property, Thousand Oaks, CA, Sage Publications*, 207-223.

CÖMERT, M., & ALABACAK, C. (2015). Yiyecek İçecek İşletmelerinde Görsel Kriterlerin İşletme İmajına Etkilerinin Araştırılması. *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, (1), 48-61.

ÇUHADAR, M., KÜÇÜKYAMAN, M. A., & ŞAŞMAZ, M. A. (2018). Geçmişten Günümüze Isparta Mutfak Kültürü: Nitel Bir Araştırma. *Journal Of Tourism And Gastronomy Studies*, *6*(2), 125-142.

ERDEM, Ö., MIZRAK, M., & KEMER, A. K. (2018), Yöresel Yemeklerin Bölge Restoranlarında Kullanılma Durumu: Mengen Örneği. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, *3*(1), 44-61.

HATİPOĞLU, A., ZENGİN, B., BATMAN, O., & ŞENGÜL, S. (2013), Yöresel Yemeklerin, Kırsal Turizm İşletmeleri Mönülerinde Kullanım Düzeyleri: Gelveri Örneği. *International Journal Of Social And Economic Sciences*, *3*(1), 06-11.

HAZARHUN, E., TEPECİ, M. (2018), Coğrafi İşarete Sahip Olan Yöresel Ürün Ve Yemeklerin Manisa'nın Gastronomi Turizminin Gelişimine Katkısı. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi* Cilt: 2, Sayı: Ek.1,S. 371-389.

ISPARTA İL KÜLTÜR VE TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ. (2014), Isparta Mutfağı Geleneksel Tatlarımızdan Seçmeler. İl Kültür Ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, S: 9-231

KALKAN, G.(2019), Akdeniz Bölgesi Yöresel Yemeklerine Bakış. *Türkiye'nin Yöresel Lezzetlerine Bakış* (Editörler: Gürkan Kalkan ve Arif Çetin). SRA Academic Publishing, Klaipeda.

KAN, M., GÜLÇUBUK, B., KAN, A., & KÜÇÜKÇONGAR, M. (2010), Coğrafi işaret olarak karaman divle tulum peyniri.

KARASAR, N (2012), Bilimsel Araştırma Yöntemleri (23. Baskı), Ankara: Nobel Yayın.

KURNAZ, A., & İŞLEK, E. (2018), Yöresel Yemeklerin Restoranlar Tarafından Kullanımının Değerlendirilmesi: Marmaris Örneği. *Uluslararası Sosyal Ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, *8*(1), 50-59.

MERCAN, Ş. O. VE ÜZÜLMEZ, M. (2014), Coğrafi İşaretlerin Bölgesel Turizm Gelişimindeki Önemi: Çanakkale İli Örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakülte Dergisi*, 29(2), 67-94.

POLAT, E. (2017), Turizm Ve Coğrafi İşaretleme: Balıkesir Örneği. *Meriç Uluslararası Sosyal Ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 17-31.

RANGNEKAR , D. (2004), "The Socio-Economics Of Geographical Indications", ICTSD UNCTD, Issue Paper, No: 8, United Kingdom.

TÜRK PATENT ENSTİTÜSÜ (TPE). (2012), Marka Ve Coğrafi İşaret Başvurularının Hazırlanması, Marka Ve Coğrafi İşaret İşlemleri İle İlgili Bilgiler Ve Gerekli Belgeler, TPE Yayınları, Ankara.

KÜLTÜRPORTALI Https://Www.Kulturportali.Gov.Tr/Turkiye/İsparta/Neyenir?İlıd=10&Keyword=&Etiket=&Haricietiket=&Kategori=0&Gorsel=0&Sayfa=2&Sayi=100 E.T. : 29.11.2020

ADIYAMAN PESTİLİNİN COĞRAFİ İŞARET TESCİLİ KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Remziye KARAYİĞİT
Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gastronomi ve mutfak Sanatları Programı, Kocaeli.
remziyekarayigit41@gmail.com Orcid ID: 0000-0002-9996-7240

Hatice GÜÇLÜ NERGİZ
Kocaeli Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, Kocaeli,
hg.nergiz@kocaeli.edu.tr, Orcid ID: 0000-0002-8848-7014

Özet
Coğrafi işaret, belirli yasalarla ürünün koruma altına alınmasıdır. Bu çalışmanın amacı ise yöresel bir ürün olan Adıyaman pestilinin coğrafi işaret kapsamında değerlendirilmesini önermektedir. Çalışma, belge tarama yöntemi ile ikincil verilere dayanılarak hazırlanmıştır. Adıyaman, tarihi uzun yıllara uzanan ve kültürel birikim açısından zengin bir kenttir. Bu kültürel değerlerden biri ise pestildir. Pestil, farklı meyvelerden hazırlanan bir yiyecektir. Çalışmada, Adıyaman pestili coğrafi işaret kapsamında incelenerek, ürünün tescillenmesi durumunda bulguları için konu ile ilgili daha önce yapılmış çalışmalar incelenmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda Adıyaman pestilinin gerekli şartları sağladığı tespit edilmiştir. Adıyaman pestilinin coğrafi işaret ile tescillenmesi durumunda ürünün korunarak, sürdürülebilirliğinin sağlanacağı ifade edilebilir.

Anahtar kelimeler: coğrafi işaret, yöresel ürün, pestil, Adıyaman

EVALUATION OF THE ADIYAMAN PESTİL IN THE SCOPE OF GEOGRAPHICAL INDICATOR

Abstract
Geographical indication is the protection of the product with certain laws. The aim of this study is to evaluate Adıyaman pestil, which is a local product, within the scope of geographical indication. For this purpose, secondary data were used by using literature review. Adıyaman is a city with a long history and rich in cultural heritage. One of these cultural values is pestil. Pestil is a food prepared from different fruits. In the study, Adıyaman pestil was examined within the scope of geographical indication, and in case the product was registered, previous studies on the subject were examined for their findings. As a result of the examinations, it was determined that the Adıyaman pestil fulfilled the necessary conditions. It can be stated that if Adıyaman pestil is registered with a geographical indication, the product will be protected and sustainability will be ensured.

Key words: Geographical Indication, local product, pestilence, Adıyaman

1.GİRİŞ

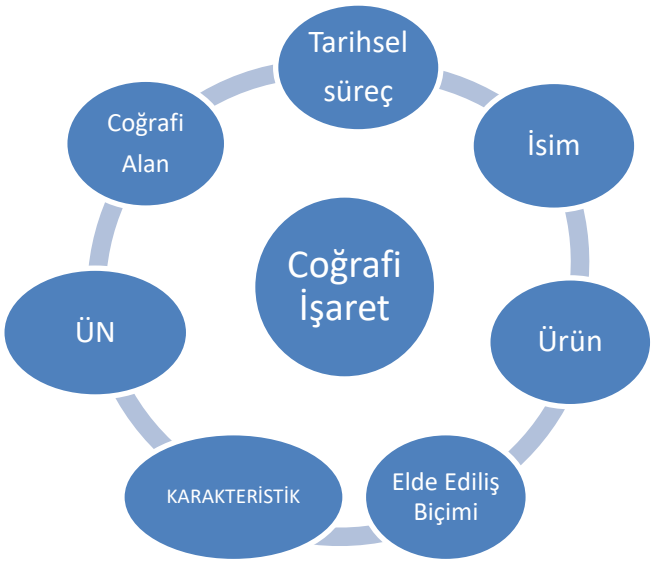
Sürekli gelişim ve değişim içerisinde olan Dünyada kentleşme oranının ve nüfusunun artması birçok alanda olduğu gibi yerel kültürel varlıkları da tehdit etmektedir. Kültürel birikimin önemli bir unsuru olan yerel ürünler yok olma tehlikesi yaşamaktadır. Beslenme alışkanlıklarının benzerlik göstermesi, genetiği oynanmış gıdaların yayılması, düzensiz ve yanlış beslenmeye bağlı olarak hastalıkların çoğalması tüketicilerin bilinçlenmesine doğal, taze, geleneksel ve yerel gıdaları tüketmeye başlamalarına neden olmuştur (Orhan, 2010). Bu nedenlere bağlı olarak yerel ürünlerin özgün niteliklerinin korunarak gelecek nesillere aktarılması ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu ihtiyaç çerçevesinde geliştirilen koruma yöntemlerinden biri de coğrafi işaretlerdir. Coğrafi işaret kısaca yöresel ürünlerin belirli yasalarla koruma altına alınmasıdır. Ayrıca coğrafi işaret aracı yerel ekonomileri canlandırmak özellikle kırsal bölgelerin gelişmesinde bir araç olma özelliğine sahiptir (Kan, 2008). Kalitesi ve özgünlüğü ile dikkat çeken yerel ürünlerin biyo çeşitlilik ile kültürel özvarlığın korunması ve bölgelerin sürdürebilir kalkınması açısından Türkiye için mühim fırsatlar sunmaktadır. Coğrafi işaret, yöresel ürünlerden beklenen ekonomik katkının sağlanması için kullanılabilecek bir araçtır (Arslaner, 2019). Pestil, doğu ve güneydoğu bölgelerinde çok sık tüketilen

eylül ekim aylarında üzümlerin toplanıp suyu sıkılıp kaynatılarak ince bezlere serilip güneşte kurutularak hazırlanan çerezdir (Cabaroğlu, 2015). İçerdiği yüksek miktarda şeker oranı nedeniyle karbonhidrat ve enerji kaynağıdır. Beslenmede önemli bir yere sahip olan pestil besin içeriği açısından incelendiğinde fosfor, demir, potasyum ve kalsiyum içeren bir üründür (Ekşi ve Artık, 1984). Bu bilgiler ışında bu çalışmanın amacı uzun bir geçmişe sahip olan Adıyaman pestilinin coğrafi işaret kapmasında değerlendirilerek, ürüne coğrafi işaret alınmasının sağlayacağı faydaları belirtmektir. Yapılan literatür taraması sonucunda geleneksel yöntemlerle hazırlanan Adıyaman pestilinin gün geçtikte unutulmaya yüz tuttuğu, pestil yapımını bilen kişilerin sayılarının gün geçtikçe azaldığı önemli bir sorundur. Pestilin gelecek nesillere aktarılması ve koruma altına alınması coğrafi işaretli ürün olarak tescillenmesi ile mümkün olacaktır. Adıyaman pestilinin coğrafi işaret ile tescillenmesi durumunda pestil yapımının devam edeceği, buna bağlı olarak yeni istihdam alanlarının oluşması, başta gastronomi turizmi olmak üzere birçok turizm alternatiflerinin gelişmesine ve şehrin kalkınmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. KAVRAMLAR

2.1.Coğrafi İşaret

Coğrafi işaret uygulamasına yönelik ilk girişimler yüzlerce yıl öncesine dayanmakla beraber günümüzdeki halini çok yakın diyebileceğimiz bir zamanda almıştır. Sezgi ve Aksoy (2015)'te yaptığı çalışmada coğrafi işaret kavramının ilk kez 1994 yılında uluslararası "Ticaret ile Bağlantılı Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakları Sözleşmesi'nde kullanıldığını ifade etmiştir. Türkiye'de Alamet-i Farika Nizamnamesi' ne göre hareket edilmiş fakat asıl şeklini 1995'teki 555 sayılı KHK ile almış, son halini ise Ocak 2017'deki Resmî Gazete ilanıyla faaliyete giren 6769 sayılı "Sınai Mülkiyet Kanunu" ile almıştır. Ülkemizde başlangıçta çok fazla gündeme gelmeyen coğrafi işaret uygulaması son yıllarda kamuoyunu daha fazla meşgul eder hale gelmiştir (Şahin, 2019). Üzümcü ve arkadaşlarının (2017) yaptığı çalışmada coğrafi işaret, kendine özgü özelliği ile öne çıkan bulunduğu bölge ile özdeşmiş ürünlere verilen isim olarak tanımlanmaktadır. Coğrafi işaretleme, "Belirgin bir niteliği, ünü veya diğer özellikleri itibarıyla kökenin bulunduğu bir yöre, alan, bölge veya ülke ile özdeşleşmiş bir ürünü gösteren işaretlerdir" şeklinde tanımlamış ve coğrafi işaretleri "menşe işareti" ve "mahreç işareti" olmak üzere 2 ye ayrılmaktadır. (TPE, 2017). Bir ürünün coğrafi işaret sayılabilmesi için taşıması gereken unsurlar aşağıdaki şemada gösterilmiştir.



Şekil 1. Coğrafi İşaret Unsurları

Kaynak: Üzümcü vd. 2017

2.2. Mahreç İşareti

Mahreç işareti; *"Coğrafi sınırlarla belirlenmiş bir bölge, alan veya yöreden kaynaklanması, belirgin bir özelliği, ünü veya diğer nitelikleri yine aynı bölge ve yöreden alan, işlenmesi, üretimi ve diğer*

işlemlerinden en az birinin belirlenmiş yöre, alan veya bölge sınırları içinde yapılması koşulu ile o yöre, alan veya bölge adını belirten işaret"(Gündoğdu, 2006) şeklinde tanımlanmıştır. Yapılan bir çalışmada ise mahreç işareti hakkında daha esnek sınırlara bağlı olduğu tek bir özelliği, karakteristiği veya ünü belli bir alandan almasının yeterli olmasından ve elde ediliş biçimi ve sürecinden herhangi bir basamağın belli bir alanda gerçekleşmesinin yeterli olduğunu dile getirmiştir (Şahin, 2019). Mahreç işareti başka bir çalışmada üretilen ürünün temel özelliklerinden en az birini bölgeye ait olması ve başka bölgelerde farklı şekillerde üretilmesidir. Örnek olarak İskilip dolması ve Hatay ipeği verilebilir (Bulut & Fural, 2018).

2.3. Menşe İşareti

Ürünün işlenmesi, üretimi, ve diğer işlemlerin hepsinin sınırlarının belirlenmiş yörede gerçekleşmesi zorunlu olan ürünlere menşe işareti denilmektedir (Saygılı vd., 2020). Bulut ve Fural (2018)'a göre bir ürünün menşe adı alabilmesi için ürünlerin temel özelliğinin ait oldukları bölge dışında üretilemiyor olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca bu durum yörenin iklim özelliği, kültürel özelliği ya da diğer özel durumlarından kaynaklanabilmektedir. Yapılan bir çalışmada sınırların net şekilde çizildiğini, karakteristik özelliklerinin hepsini bu alandan alması gerektiğini ve elde ediliş biçimi ve aşamalarının tümünün sınırları belli alanda gerçekleşmesi gerektiğini yazmıştır (Şahin, 2019).

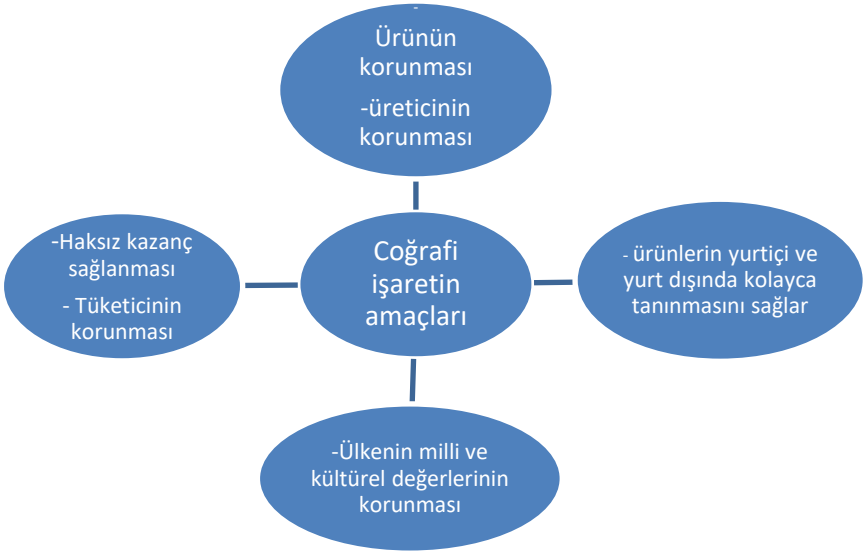
2.4. Geleneksel Ürün

Geleneksel ürün TPE tarafından menşe adı veya mahreç işareti kapsamına girmeyen ve ilgili piyasada bir ürünü tarif etmek için kullanılan bir kavramdır. Buna göre bir ürünün geleneksel ürün olabilmesi için geleneksel olarak en az otuz yıl süreyle kullanıldığı kanıtlanan adlar ve geleneksel üretim veya işleme yöntemi yahut geleneksel bileşimden kaynaklanması, geleneksel hammadde veya malzemeden üretilmiş olması gibi şartlardan en az birini sağlamalıdır (TPE, 2020). Geleneksel ürüne örnek olarak baklava höşmerim verilebilir.

2.5.Coğrafi İşaret Kavramının Önemi ve Amacı

Globalleşsen dünya ticareti çeşitli ürünün üretimine imkân sağlarken aşırı kar elde etme isteği geleneksel ürünlerin yerine içeriği değişmiş ürünlerin artışına sebep olmuştur. Bu durum tüketicinin sağlığını riske atmış buna bağlı olarak tüketicilerin yöresel değerlere sahip çıkma ve onları tüketme isteği artmıştır. Coğrafi işaretlerde bu ihtiyaç doğrultusunda geliştirilen koruma araçlarından biridir (Orhan, 2010). Coğrafi işaretler kısaca yerel ürün ve değerlerinin belirli yasalarla koruma altına alınmasıdır. Coğrafi işaretler, yerel ürünlere mühim katkılar sağlamaktadır. Aşağıda coğrafi işaretin amaçları ve sağladığı katkıları anlatılmıştır (Alyakut, 2010):

- Üreticinin ekonomik gelirinin artışına, kırsal turizme, kırsal nüfusun farklı iş alanlarına yönelmesine katkı sağlamaktadır.
- Coğrafi işaretler ürün kalitesini garanti etmek, ürünün uluslararasında tanınmasını ve katma değeri arttırmaktadır.
- Bölgeye ekonomik katkı sağlama ve korumanın yanında tüketicileri de korumaktadır.



Şekil 2. Coğrafi İşaretin Amaçları

Kaynak: Türk Patent Enstitüsü, 2017.

3. Adıyaman ve Adıyaman Pestilinin Özellikleri

Adıyaman Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesinde bulunan tarihsel ve kültürel açıdan stratejik öneme sahip şehirlerden birisidir. 2017 yılında adrese dayalı nüfus kayıt sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre Adıyaman nüfusu 626,465 kişidir (TUİK, 2017). Şehir Helenistik döneme ait eserlerin bulunduğu Nemrut Dağı ve burada bulunan eserlerin Göbeklitepe'de bulunan eserlerle benzerlik göstermesi ile dikkat çekmeye başlamıştır (https://arkeofili.com, 2020). Sosyal yapıdan incelendiğinde genel itibariyle kırsal yaşamın yoğun olduğu bir şehirdir. Ekonomi açısından ticaretin gelişmediği sanayi ve küçük ölçekli işletmelerin yoğun olduğu, bunların büyük bir bölümü tarıma dayalı faaliyetlerden oluşmaktadır (Çalışkan, 2015).

3.1.Adıyaman Pestilinin Yapılışı

Pestil, Anadolu'ya ait bir kültürdür (Kalkışım ve Özdemir, 2012). Yazın yetişen meyveleri değerlendirmek için kullanılan bir yöntemdir. Pestilin ilk yapıldığı tarih bilinmese de yıllar öncesine dayandığı tahmin edilmektedir. Tarihi kayıtlara bakıldığında Osmanlı döneminde pestil yapıldığı fakat ticaretinin yapılmadığı görülmüştür. Eskiden yörede yaşayan insanlar sonbahar aylarında bağlarında topladığı üzümlerin şırasını çıkararak, unla ekleyerek pişirir ve beze serdikten sonra güneşte iyice kurutur, teneke veya küp içerisinde nemsiz yerde muhafaza ederdi. Böylelikle üzüm pekmezi ve üzüm pestilinin soğuk geçen kış günlerinde mineral, vitamin ve enerji kaynağı olarak değerlendirilirdi (Kalkışım ve Özdemir, 2012). Cabaroğlu (2015), pestilin daha çok Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde üretildiğini üzümlerin toplanıp suyu sıkılıp içerisine nişasta veya un katılarak 15 dakika kaynatılıp daha sonra tahta veya bezlere ince ince serilerek güneşte 2 gün bekletildikten sonra katlanıp istiflenmesi şeklinde yapılışını anlatmıştır. Adıyaman da yıllar öncesinden başlayan bu kültür hâlâ devam etmektedir. Adıyaman yöresinde halk eylül ayının başlarında kergeye (bağ bozumu) başlar. Bağcılık yapan aileler kerge zamanı bir araya gelir festival havasında üzümler toplanmaktadır. Yerel halkın yardımlaşma ve işbirliği ile gerçekleştirilen bu etkinliklerdir. Toplanan üzümler sıkılarak suyu kazanlarda kaynatılır. Kaynatılan şıralar bez parçalarına ince ince serilir ve güneşte kurumaya bırakılır. Ayrıca kaynatılan şıra ile pestilin yanı sıra pekmez reçel, kesme ve cevizli sucukta yapılmaktadır (https://www.aksam.com.tr, 2020).

3.2. Adıyaman Pestilinin Önemi

Pestil, içerisinde barındırdığı yüksek şekerden dolayı karbonhidrat ve enerji kaynağıdır. Nas (1987) pestilin yüzde 50 ile 80 arasında şeker yüzde 0.6-0.9 azotlu madde içerdiğini ifade etmiştir. Ekşi ve Artık (1984) ise pestil ve pekmezin iyi birer mineral kaynağı oldukları özellikle fosfor, demir, potasyum ve kalsiyum bakımından zengin bir kaynak olduğuna değinmiştir. Ayrıca hazır ve dayanıklı

olmasından dolayı toplu beslenmede kullanılabilmektedir. Ünal vd. (2019) Şırnak ilinde yaptığı çalışmada pestil için yörede daha çok Mazrone üzüm çeşidi kullanıldığını bunun yanı sıra Kerküş üzüm çeşidi tadının ağır ve şeker oranının yüksek olması ve şırada fazla yoğunlaşması nedeni ile tek başına pestil yapımında pek tercih edilmediğini ifade etmiştir.

Yapılan literatür taraması sonucunda pestilin coğrafi işaret almasının güçlü ve zayıf yönleri tespit edilmeye çalışılmış ve aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1. Adıyaman Pestilinin SWOT Analizi

Zayıf yönleri	•İşi bilen kişilerin gün geçtikçe azalması •Ürünün tanınırlığının olmaması •Yapımı için en az 4 kişiye ihtiyaç olması
Güçlü yönleri	•İçerisinde şeker olmaması •Doğal yöntemlerle yapılması •Pestil yanında pekmez, reçel, kesme ve sucuklu ceviz yapılabilmesi •Mineral kaynağı olması, fosfor, demir açısından zengin olması
Tehditler	•Pestilin pazarlama sorunları •Yapan kişi sayısının azalması •Yapımının zor ve zahmetli olması
Fırsatlar	•Coğrafi işaretle tescillendiğinde ürünün korunması •Pestilin şeker içermemesi nedeniyle diyabet hastalarının beslenmesinde kullanımının olması •Besleyici içeriği nedeni ile özel beslenmeye ihtiyacı olanlara sunulabilmesi.

Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

SONUÇ

Bu çalışmada coğrafi işaret kavramlarından hareketle Adıyaman pestili değerlendirilmektedir. Geçmişten günümüze yeme içme kültürünün değişime uğraması ve zamanla geliştirilen yeniliklerin gastronomiye etkileri görülmektedir. Yerel gıda açısından ülke olarak zengin bir yeme-içme kültürüne sahip olduğumuzu söyleyebiliriz. Yapılan göçler farklı toplumlarla etkileşimde bulunulması yeme-içme kültürünü de zenginleştirmiştir. Bu bağlamda yerel ürünlerin, kimliklerini korumak ve unutulmaya yüz tutmasını engellemek için coğrafi işaretler önemli bir araçtır.

Adıyaman iline bakıldığında yöresel ve zengin bir yeme-içme kültürüne sahiptir. Türk Patent Enstitüsü tarafından Adıyaman Besni üzümü, etsiz çiğköfte, Çelikhan tütünü, Sincik el dokuma halısı tescillenmiştir. Bu noktada Adıyaman da tescillenmiş yiyecekler kadar önemli ve köklü bir kültürü olan pestil üretiminin de coğrafi işaret olarak tescillenmesi ifade edilebilir. Pestil ürününün ana maddesi üzümdür. Adıyaman ilinde Besni, dökülgen, boğazkere başta olmak üzere 17 üzüm çeşidi tespit edilmiştir. Bu üzümlerin %35 sofrada, % 42 kurutularak % 15 pestil ve pekmez gibi ürünlere dönüştürülerek, %8 oranında ise şarap yapımında kullanıldığı bilinmektedir (Doğan vd., 2017). Adıyaman ilinde bu kadar çok çeşit üzümün bulunması ve %15'nin pestil olarak değerlendirilmesi coğrafi işaret alınmasını gerektirdiğini ortaya koymaktadır. Coğrafi işaret kırsal kalkınma ve kırsal turizm açısından son derece önemlidir. Buna bağlı olarak ekonomik anlamada ek gelir getireceği ve yeni istihdam alanları ortaya çıkaracağı düşünülmektedir. Geleneksel gıdalarımız kültürümüzün bir parçasıdır ve bu ürünlerin sürdürülebilirliğini sağlamada coğrafi işaretle tescillenmesi önemli araçlardan biridir. Geleneksel bir gıda ürünü olan Adıyaman pestilinin coğrafi işaret tescili şartlarını ve pestilin besin değeri dikkate alındığında bu ürünün de tescillenerek, kayıt altına alınması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

AKSOY, M.,SEZGİ,G.(2015), Gastronomi Turizmi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Gastronomik Unsurları, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 3/3, 79-89.

ALYAKUT, Ö.(2010), Kültürel Ürünlerde Coğrafi İşaretleme Konusunun Medyaya Yansıması, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 9(45) 657-686.

ARSLANER, A.(2019), Türkiye'de Coğrafi İşaret Kavramı, Hoca Ahmet Yesevi 2.Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi, 232-235, Erzurum.

BULUT,İ., FURAL,Ş.(2018), Serik Bıçağının Coğrafi İşaret Tescili Kapsamında Değerlendirilmesi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 22 (özel sayı), 557-580.

CABAROĞLU, T. (2015), Üzümün İşlenmesi ve Gıda Sanayinde Değerlendirilmesi. *Selçuk Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi,* Türkiye 8. Bağcılık ve Teknolojileri Sempozyumu. Özel Sayısı s:707-718s. Konya.

ÇALIŞKAN, C.(2015), Turizm Potansiyeli Olan Bölgelerin Kalkınma Sürecinde Toplumsal Kapasiteyi Güçlendirme Stratejileri, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Nevşehir.

DOĞAN, A. UYAK,C., İLHAN,E., (2017), Adıyaman Merkez İlçede Yetiştirilen Yerel Üzüm Çeşitlerinin Ampelografik Tanımları, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Tarım Bilimleri Dergisi*,27(1),118-131

EKŞİ, A. ve ARTIK, N. (1984), Pestil nasıl yapılır? Bilim ve Teknik 17(198), 32-34.

GÜNDOĞDU, G. (2006), Türk Hukukunda Coğrafi İşaret Kavramı ve Korunması. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

KALKIŞIM,Ö. ve ÖZDEMİR. M., (2012), Pestil ve Köme Teknolojisi, Afşar Matbaacılık, Gümüşhane

KAN, M, GÜLÇUBUK,B.,(2008), Kırsal Ekonominin Canlanmasında Ve Yerel Sahiplenmede Coğrafi İşaretler .U.Ü. *Ziraat Fakültesi Dergisi*, 22(2), 57-66.

NAS.S.VE NAS, M.,(1987),Pekmez ve Pestilin Yapılışı, Bilişimi ve Önemi Gıda Teknoloji Derneği 12(6):350-351

ORHAN, A., (2010), Yerel Değerlerin Turizm Üzerine Dönüştürülmesinde Coğrafi İşaretlerin Kullanımı: İzmit Pişmaniyesi Örneği, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 21(2): 243-254.

POLAT ÜZÜMCÜ T., ALYAKUT,O. ve ADALET AKPULAT O.N. (2010), *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 19 (32), 132-140.

SAYGILI,D.,DEMİRCİ,H.,SAMAV,U.(2020), Coğrafi İşaretli Türkiye Peynirleri, *Aydın Gastronomy*,4(1)11-21

ŞAHİN,G.(2019), Türkiye'nin Coğrafi İşaretleri ve Bunların Türkiye Ekonomisinde Etkin Kullanımları, İstanbul Üniversite, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul

ÜNAL, M., SAĞLAM, H. VE KIRKAYA, H.(2019).Şırnak İli İdil İlçesinde Yetiştirilen Mahalli Üzüm Çeşitlerinin Değerlendirilme Şekilleri, *Bahri Dağdaş Bitkisel Araştırma Dergisi*, 8(1)158-162.

https://www.aksam.com.tr/mor-papatya/adiyamanda-tarlalarda-pestil-soleni-pestil-nasil-yapilir/haber-1107254, ERİŞİM TARİHİ: 25.11.2020.

https://arkeofili.com/adiyamanda-9-500-yillik-siradisi-heykel-kilisik/)., ERİŞİM TARİHİ:30.11.2020

http://www.adiyaman.gov.tr/nufusbilgileri#:~:text=T%C3%BCrkiye%20%C4%B0statistik%20Kurumu'nun%20(T%C3%9C%C4%B0K,n%C3%BCfus%20da%C4%9F%C4%B1l%C4%B1m%C4%B1%20a%C5%9Fa%C4%9F%C4%B1daki%20tabloda%20verilmi%C5%9Ftir. , ERİŞİTARİHİ:01.12.2020

https://www.turkpatent.gov.tr/TURKPATENT/, ERİŞİM TARİHİ: 27.11.2020

RİSK KAVRAMININ MUHASEBE STANDARTLARI AÇISINDAN İNCELENMESİ: HALKA AÇIK İŞLETMELERİN, RİSKE YÖNELİK AÇIKLAMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Yusuf GALİP
Dokuz Eylül Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü/ İşletme Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi
yusufgalip@gmail.com ORCID ID: 0000-0002-6598-2186

Nilgün KUTAY
Dokuz Eylül Üniversitesi / İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi / İşletme Bölümü Öğretim Üyesi
nilgun.kutay@deu.edu.tr ORCID ID: 0000-0002-2611-3025

Özet
Ülkemizde ve dünyada son dönemlerde yaşanan pandemi, ekonomik kriz ve felaketler gibi işletmeleri etkileyen, belirsizliği arttıran durumlar görülmektedir. Bunların dışında da olağan durumlarda işletmelerin kendine has veya genel ekonomik koşullar çerçevesinde oluşan riskleri bulunmaktadır. Dolayısıyla, işletmelerin maruz kaldığı riskler her geçen gün önem kazanmaktadır. Aynı zamanda, piyasada işlem yapan yatırımcılar ve devlet gibi, işletmelerin finansal tablo kullanıcıları da, söz konusu risklerle yüzleşmektedir. Türkiye'de, Borsa İstanbul'da işlem gören işletmeler finansal tablolarını Türkiye Muhasebe Standartları(TMS) ve Türkiye Finansal Raporlama Standartlarına(TFRS) göre düzenlemektedir. Kamuoyuna açıklanan finansal tabloların, işletmelerin karşılaştığı veya karşılaşacağı riskler hakkında bilgi vermesi gerekmektedir. Muhasebe standartlarına göre yalnızca bilgi vermek yetmemekte, buna ilişkin önlemlerinde uygulanıp, açıklanması gerekliliği vurgulanmaktadır. Bu çalışmanın amacı; muhasebe standartlarında yer alan risk açıklamalarını değerlendirmek ve halka açık işletmelerin düzenlemiş olduğu finansal tabloların risk açıklamalarına yönelik incelemektir.

Anahtar Kelimeler: Risk, Finansal Raporlama, Muhasebe Standartları

AN EXAMINATION OF THE RISK CONCEPT IN TERMS OF ACCOUNTING STANDARDS: EVALUATION OF RISK-REGARDING STATEMENTS OF PUBLIC ENTERPRISES

Abstract
In our country and in the world, there are situations that affect businesses and increase uncertainty such as pandemics, economic crises and disasters. Apart from these, in ordinary cases, companies have risks that are unique or occur within the framework of general economic conditions. Therefore, the risks that businesses are exposed to are gaining importance day by day. At the same time, financial statement users of businesses, such as the government and investors, are faced with these risks. In Turkey, the company's which are traded at Borsa İstanbul, are organized by financial statements International Accounting Standards (IAS) and International Financial Reporting Standards (IFRS). The financial statements disclosed to the public should provide information about the risks faced or will be faced by the companies. According to accounting standards, it is not enough to provide information only, it is emphasized that it is applied and disclosed in related measures. The aim of this study is; To evaluate the risk disclosures included in the accounting standards and to examine the financial statements prepared by publicly traded companies for the risk disclosures.

Keywords: Risk, Financial Reporting, Accounting Standards

1. GİRİŞ

Muhasebe sisteminin ürettiği bilgiler, ekonomide ve sektörde yaşanan değişimlerin yanı sıra, işletme içinde alınan kararların işletme yapısı ve faaliyet sonuçları üzerine etkilerini de yansıtmaktadır. Muhasebe sisteminden çıkan muhasebe verilerinin tablolar aracılığıyla sunulması ve kolay ulaşılabilir

olması, potansiyel ve mevcut yatırımcıların karar alma aşamasında sıklıkla bu bilgilere başvurması sonucunu doğurmuştur.

Ülkemizde SPK uygulamalarına tabi işletmelerin uygulamak zorunda olduğu raporlama sistemi, TMS/TFRS ile uyumlu olmak zorundadır. Ayrıca son yıllarda halka açık olmayan büyük ve orta işletmelerde BOBİ FRS gibi yeni bir finansal raporlama dilini uygulamaya tabi tutulmuştur. Görünüşe göre, finansal raporlamalara gelecek yenilikler devam edecektir. Söz konusu bu öngörüler, dipnotlarda, faaliyet raporlarında ve denetim raporlarında yer almaktadır. Getirilen düzenlemeler çerçevesinde, finansal raporlarda risk bilgisinin yer almasıyla, işletmenin risk düzeyi hakkındaki temel bilgilere birinci elden ulaşılmasını sağlamaktadır.

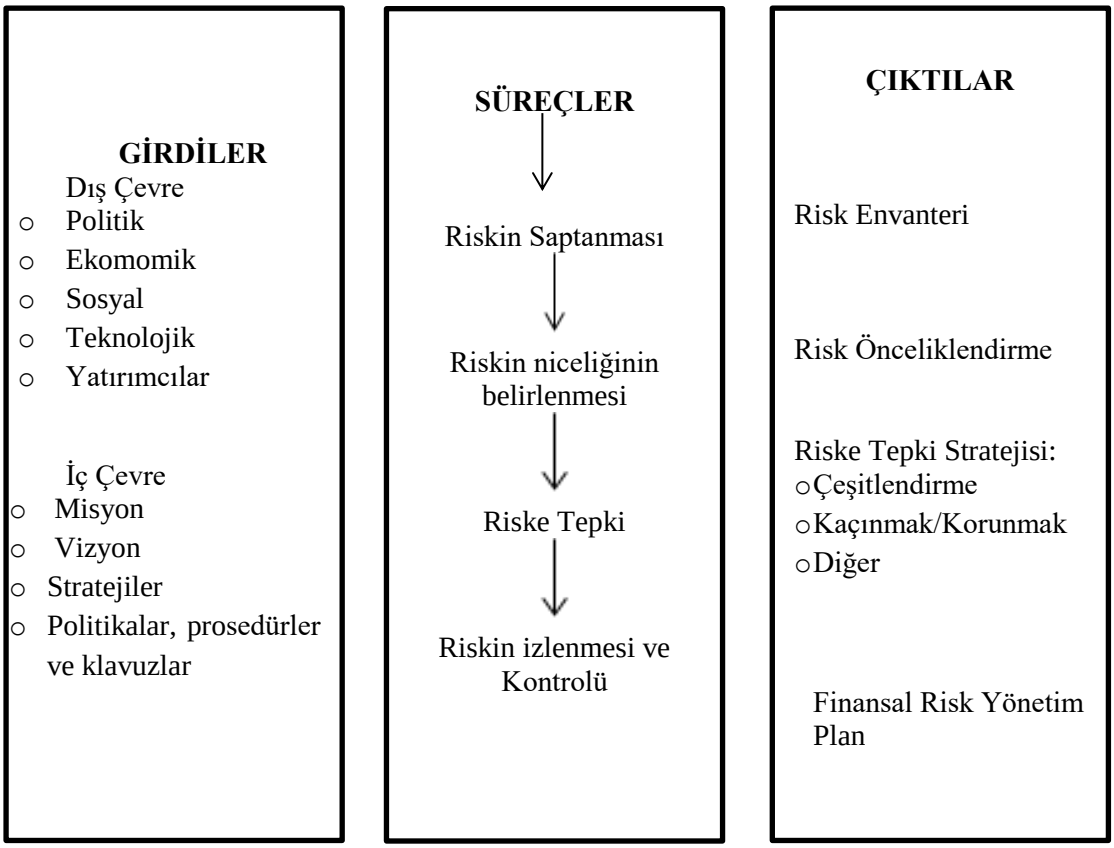
2. RİSK KAVRAMI VE MUHASEBE STANDARTLARINDA RİSKE İLİŞKİN AÇIKLAMALAR

2.1. Risk Kavramı

Risk kavramı bilim dallarına göre değişik biçimlerde tanımlanmaktadır. Risk ile ilgili tüm dillerdeki ve alanlardaki tanımlara bakıldığında farklılıklar görülmesine rağmen; hepsinin ortak kanaati riskin kayba uğrama belirsizliği olmasıdır(Jones ve Dudley: 1978;61). Risk kavramı finansal açıdan ele alındığında ise finansal hizmetlerden yararlanılırken, farklılıklardan ve çeşitliliklerden ortaya çıkan belirsizliktir(Svetlova ve Thielmann: 2020;141).

Klasik risk teorisi bir şirketin riskini iki kategoriye ayırır. Bunlardan ilki sistemik (veya çeşitlendirilemez) risktir(Garcia, 2017:11). Daha bilinen adıyla sistematik risk, genel ekonomik koşullardan ortaya çıkan, işletmelerin bulunduğu ülkelerin veya ekonomik sistemlerin bünyesinde oluşan risk türüdür. Sistematik risk, genellikle ekonomin kötü sonuçlarından ortaya çıkmaktadır. Bu risk, deprem, fırtına veya heyelan gibi doğa koşulları sonucunda oluşmamaktadır. Sistematik risk, insan yapımıdır ve prensip olarak önlenebilir.(Moggia, 2019: 1-2). Bu risklerden diğeri ise, kendine özgü (çeşitlendirilebilir) risktir. Genel bilinen adıyla sistematik olmayan risk, sadece belirli şirketi ya da sektörü etkileyen faktörlerden oluşur. Bu faktörler, işletmeye özgü olarak, yönetim performansı, işletme maliyetleri, kar marjı veya kaldıraç olarak örneklendirilebilir. Sektörel riskler olarak da, işletmenin faaliyette bulunduğu sektörün durgunluk veya kriz dönemleri örnek verilebilir(Garcia, 2017:11).

Finansal risk yönetimi ise, finansal piyasalardan kaynaklanan belirsizliklerle başa çıkmak için oluşan bir süreçtir. İç öncelik ve politikalar ile bu süreç, bir organizasyonla ilgili tutarlı yönetim stratejileri geliştirerek finansal risklerin değerlendirilmesini içerir. Finansal risk yönetimi ile, finansal riskleri proaktif olarak ele almak bir kuruluşa rekabet avantajı sağlayabilir. Ayrıca yönetimin, personelin, paydaşların ve yönetim kurulunun riskle ilgili kilit konularda hemfikir olmasını sağlar(Horcher,: 2011; 3).



Şekil 1: Finansal Risk Yönetim Süreci

Kaynak: Camilleri ve Camilleri, 2017: 176

2.1. MUHASEBE STANDARTLARINDA RİSKE İLİŞKİN AÇIKLAMALAR

Muhasebe standartları, tüm dünyada muhasebe uygulamalarını birbirine yakınlaştırmak suretiyle hazırlanan mali tabloların karşılaştırılmasına imkan veren kurallar bütünüdür. Standartlarla birlikte şirketlerin finansal tablolarında yer alan bilgilerin gerçeğe uygun bir şekilde sunulası amaçlanmaktadır. Böylelikle şirketler uygun muhasebe politikaları uygulayarak tablolarda yer alan bilgilerinin güvenilir, karşılaştırılabilir, anlaşılabilir ve doğrulanabilir olduğu sağlanacaktır(Erol ve Aslan: 2017: 69). Muhasebe standartları uygulamalarıyla, şirketler hakkında bilgiler ulaşılabilir ve şeffaf olmuştur. Dolayısıyla şirketlere yatırım yapmak isteyen mevcut ve potansiyel yatırımcılar şirketler ile ilgili detaylı bilgilere, muhasebe standartlarının yer verdiği kapsamlı açıklamalar birlikte kullanmaktadır. Dolayısıyla, yatırımcıların ihtiyaç duyduğu önemli bilgilerden birisi de şirketle ilgili risklerdir.

Uluslararası yatırım hareketlerinin gittikçe artmasından dolayı muhasebe ile risk yönetiminin birlikte değerlendirilmesinin önemi gün geçtikçe artmaktadır. Modern organizasyonlarda yönetimin, muhasebe kontrolü ile risk yönetimi konusunda yeni teoriler geliştirilmektedir (Bhimani, 2009: 5).

Riskinin tanımlanmasında, okuyucular için risk açıklamaları hakkında bilgi verilmesi gerekmektedir. Önceden etkilenmiş olan herhangi bir fırsat, olasılık veya herhangi bir tehlike, tehlike, zarar, tehdit veya maruz kalma, şirket üzerinde ya da gelecekte şirketi etkileyebilir her türlü olay risk tanımlamasına alınabilir(Linsley ve Shrives, 2006: 389).

Ülkemizde uygulanmak zorunda olan muhasebe standartları ile finansal raporlama standartları açısından risk ile açıklamalar incelenmiştir. Bu standartlar ve açıklamalar şu şekildedir:

Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve
Muhasebe standartlarına yön veren kavramsal çerçevenin statüsü ve amacı bölümünde kavramsal çerçeve, "Yatırımcıların dünya çapındaki risk ve fırsatları belirlemelerine yardımcı olarak ekonomik verimliliğe katkıda bulunur ve bu nedenle sermaye tahsisini iyileştirir" şeklinde muhasebe standartlarının amacını belirler. Ayrıca, mali tablolarda yer alan bilgilerin tüm riskleriyle birlikte açıklanmasını zorunlu kılar. (Paragraf 3). Paragraf 6'da, muhasebenin ölçüm esasının değiştirilmesiyle ilgili riskleri de dikkate alır. Aynı paragraf da nakit akışları ile ilgili belirsizliğe katlanmanın fiyatına karşı önlem açıklamalarına yer vermektedir. Yine bu paragraf da varlık ve yükümlülükler için gerçeğe uygun değer ölçümünde piyasa faktörleri ile riske karşı duyarlılığına ilişkin açıklamalar bulunmaktadır.

Kavramsal çerçeve ile finansal raporlamanın amacı, ölçüm esasları ve işletmenin sürekliliğini yerine getirirken, finansal tablo kullanıcılarına sunulan faydalı finansal bilgilerde riske dair açıklamalara yer verilmesi gerekmektedir.

TMS 1 Finansal Tabloların Sunuluşu Standardı
İlgili standartta, finansal tablolar sunulurken risk içeren tüm unsurlar, bu tablolarla ilgili açıklayıcı bilgiler ve dipnotlarda yatırımcılara sunulmalıdır. Ayrıca, standartta yer alan dipnotlara ilişkin bilgilerde; finansal olmayan açıklamalara da yer verilmesinin gerektiğini vurgulamakta ve örnek olarak işletme riski olarak vurgulamaktadır(TMS 1, Madde 114).

TMS 7 Nakit Akış Tablosu Standardı
Standarda göre, nakit benzeri varlıkların tanımlanmasında, değişim riskinin önemsiz olan varlıkların nakit benzeri olarak kabul edilmesi vurgulanmıştır. Bir yatırımın nakit dengi gibi görülebilmesi adına, belirli tutarda bir nakde kolayca çevrilebilmesi ve değerindeki çevrim riskinin son derece dikkate değer olmaması gerekmektedir. Dolayısıyla, finans biliminin "vade arttıkça risk artar" temel ilkesine atıf yapılmış ve nakit benzeri varlıkların vadesinin kısa olması istenmiştir(TMS 7, Madde: 7).

TMS 19 Çalışanlara Sağlanan Faydalar Standardı
İşletmelerin çalışanlarına sağlayacağı yararlar açısından düzenlenen bu standartta, çalışanlarla ilgili aktüeryal risk ve yatırım riski konumunda açıklamalara yer verilmiştir. Tanımlanmış katkı planlarında iş ilişkisi sona erdiğinde bu riskler özünde çalışanlar aittir(TMS 19, Madde 28). Tanımlanmış fayda planlarında ise aktüeryal ve yatırım belirsizlikleri özünde işletmeye aittir. İşletmeler, planlarla ilgili riskleri ise kamuya açıklamak zorundadır.

Çalışanları ile işletme arasında oluşan iş ilişkisi ile veya iş ilişkisini sonrasında oluşan hukuki prosedürden kaynaklanan, işletmenin çalışanlarına karşı sorumlu olduğu ve işletmeden gelecekte ekonomik fayda çıkışına sebep olacak olayların içindeki riskler standartta öngörülmüştür.

TMS 32 Finansal Araçlar: Sunum, TMS 39 Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme Ve Ölçme, TFRS 7 Finansal Araçlar: Açıklamalar ve TFRS 9 Finansal Araçlar Standartları
Görüldüğü üzere 4 ayrı standartta olarak ele alınan finansal araçlar: bir işletmenin finansal varlığı ile başka bir işletmenin finansal yükümlülüğünde ya da özsermayeye dayalı finansal aracında artışa neden olan herhangi bir sözleşme olarak ele alınmaktadır.(TMS 32, Madde 11). Bu Standardın amacı; "ihraç eden (ihraççı) açısından finansal araçların, finansal varlık, finansal borç ve özkaynağa dayalı finansal araç olarak sınıflandırılması, bunlara ilişkin faiz, temettü, kayıp ve kazançların sınıflandırılması ve finansal varlık ve borçların netleştirilmeleri gereken durumlara uygulanır.(TMS 32, Madde:2)".

Finansal varlıklar ve yükümlülüklerin netleştirilmesi konusu, TMS 32 standardının 42. ile 54.paragraflarında yer verilmiştir. Belli şartları taşımayan durumlarda işletmeler, finansal varlık veya yükümlülüklerini netleştiremezler. Finansal olarak değerlendirilen bir varlığı ve finansal bir borcu netleştirmenin legal hakkın oluşması, bunlara ilişkin hak ve sorumluluklar ile işletmenin yüzleştiği kredi ve likidite riskini etkileyebilmektedir. Netleştirme hakkına sahip olan işletme, karşılıklı netleştirme veya eş zamanlı olarak varlıklarını elde/tahsil etme ve borçlarını ödeme niyetinde değilse, bu hakkın, işletmenin maruz kaldığı kredi riski üzerindeki etkileri, TFRS 7'nin 36'ncı paragrafı

uyarınca kamuoyuna açıklanır. Görüldüğü üzere, finans piyasalarında satılmak üzere ihraç edilen kıymetlerin taşıdığı risklere de yer vermek gerekmektedir. Böylelikle kamuoyu, işletmelerin piyasaya sunduğu finansal araçlar bakımından taşıdığı riskler hakkında bilgi sahibi olacaktır.

TMS 39 Finansal Araçlar Muhasebeleştirme ve Ölçme Standardı, TFRS 9 Çerçevesinde kabul edilen finansal araçlara korunma muhasebesi uygulanmasını belirtir(TMS 39, Madde 2). Bu standartta en önemli açıklamalar riskten korunma hakkındaki hükümlerdir.

Gelecekte oluşacak olumsuz hallerin etkisini ortadan kaldırmak amacıyla yapılan uygulamaya "riskten korunma" denilmektedir. Riskten korunma muhasebesindeki amaç, riskten kaçınma şartlarının meydana gelmesi halinde riskten korunma aracının piyasa değerindeki oluşacak kazanç ve kayıplar, ilgili dönemin gelir tablosunda finansal tablo kullanıcılarına sunulmalıdır(Çakır ve Sabuncu, 2016:122-123).

Standartta riskten korunma şekli üç çeşittir (TMS 39, md: 86):
- Gerçeğe uygun değer riskinden korunma,
- Nakit Akış ile ilişkin risklerden korunma,
- Yurtdışında bulunan işletmelere yatırım riskinden korunma şeklindedir.

Yatırımcılar ve diğer finansal tablo kullanıcılarının TMS 39'da yer alan finansal varlıklara yönelik uygulamaların anlaşılmaz ve zor olduğunu belirtmişlerdir. Bunun üzerine Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) aracılığı ile projenin başlatılmasıyla, yeni bir standart yayımlanması zorunluluğu yönünde çalışmalar başlatmıştır (Özerhan ve Yanık, 2012: 3). TFRS 9; Sınıflama ve Ölçüm, Değer Düşüklüğü ve Riskten Korunma Muhasebesinden oluşan üç ana başlıktan oluşur ve "finansal tablo kullanıcılarına işletmenin gelecekteki nakit akışlarının tutarını, zamanlamasını ve belirsizliğini değerlendirmeleri için ihtiyaca uygun ve faydalı bilgiyi sunacak şekilde finansal varlıklara ve finansal yükümlülüklere ilişkin finansal raporlama ilkelerini belirler.

Açıklama standardı olarak yayınlanan TFRS 7 ise; işletmenin finansal araçlar yüzünden karşılaştığı riskler ile bu risklerin niteliği ve seviyesive işletmenin bu riskleri nasıl yönettiğine ilişkin bilgileri çıkar gruplarının işletmeyi bu açıdan değerlendirebilmeleri için finansal tablolar aracılığı ile bu gruplara ulaştırılmasını amaçlamaktadır(Mısırlıoğlu, 2008: 69). Yatırımcıları, söz konusu finansal araçların işletmenin finansal durum ve performansını nasıl etkilediğini, işletmenin bu finansal araçlar nedeniyle maruz kaldığı risklerin yapısı ve büyüklüğü ve bunu nasıl yönettiğine dair bilgiler ile aydınlatmayı amaçlanmıştır (Malaquias ve Lemes, 2013: 86).

TMS 37 Karşılıklar, Koşullu Borçlar, Koşullu Varlıklar
İşletmeler gelecekte ortaya çıkabilecek olan nakit çıkışlarına yönelik karşılık tutarına ilişkin, en reel tahmini bulmasında, birden fazla vaka ve durumdan kaynaklanan, kaçınılmaz olarak çevreleyen riskler ve dikkate alınır(TMS 37, Madde 42). Standart ayrılacak karşılık tutarı hesaplanırken, risklerin karşılık tutarını artırabileceğini ve bu konuda suiistimallerden kaçınılması gerektiğini belirtir.

3.UYGULAMA VE SONUÇ
Çalışmada Borsa İstanbul'da hisse senetleri işlem gören işletmelerin, finansal raporlarında muhasebe standartlarında ön görülen riske yönelik açıklamalar ele alınacaktır. Bunun için Borsa İstanbul'da yer alan on farklı sektörde yer alan işletmelerin 2019 yılı hesap dönemine ait 12 aylık finansal tablo ve dipnotları incelenmiştir.

Tablo 1 : Borsa İstanbul'daki 10 Farklı Sektörde Yer Alan Işletmelerin Risk Açıklamalarının Değerlendirilmesi

İŞLETMELER	**Faaliyette Bulunduğu Sektör**	**Açıklanan Risk türü ve konusu**
Arçelik A.Ş.	Sınai	Riskten korunma muhasebesi, Riskten korunmak için Türev Araçların kullanılması, Finansal Risklere yönelik Uygulamalar
Coca Cola İçecek A.Ş.	Gıda, İçecek	Riskten korunma muhasebesi, Finansal Araçlardan kaynaklanan Riskler
Petkim A.Ş.	Kimya, Petrol, Plastik	Riskten korunma muhasebesi, Finansal Araçlardan kaynaklanan Riskler, Kur değişim riski,
Kardemir A.Ş.	Metal Ana	Ticari Alacaklara ilişkin riskler, Riskten korunma muhasebesi, Finansal Araçlardan kaynaklanan Riskler
Menderes Tekstil A.Ş.	Tekstil, Deri	Riskten korunma muhasebesi, Finansal Araçlardan kaynaklanan Riskler
Migros Ticaret A.Ş.	Hizmetler	Finansal Araçlardan kaynaklanan Riskler, Yabancı Para(Kur) Riski
Emlak Konut GYO A.Ş.	Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı	Finansal Araçlardan kaynaklanan Riskler
Smartiks Yazılım A.Ş	Teknoloji	Finansal Araçlardan kaynaklanan Riskler
Beşiktaş Fut. Yat. A.Ş.	Spor	Futbolcu Sigortalama riski, Finansal Araçlardan kaynaklanan Riskler
Türk Hava Yolları A.Ş.	Ulaşım	Riskten korunma muhasebesi, Ticari Alacaklara ilişkin riskler, Akaryakıt fiyatına ilişkin risk açıklamaları, Türev Araçların kullanımı, Finansal Araçlardan kaynaklanan Riskler

Kaynak: Kamuyu Aydınlatma Platformu; www.kap.gov.tr (Erişim Tarihi:10.11.2020)

Tablo 1'de bulunan on işletmenin de finansal araçlara ilişkin risklerle ilgili açıklamalara yer vermişlerdir(TMS- 32, TMS-39, TFRS-9, TFRS-7). Finansal araçlardan elinde bulundurmaktan kaynaklanan; kredi riski, likidite riski, döviz kuru riski, fiyat riski, sermaye riski gibi sistematik ve sistematik olmayan riskler hakkında geniş ve kapsamlı bilgilere yer verilmiştir.

Tablo 1'de yer alan farklı sektörlerden altı işletmede ise, gelecekte belirsizliklerden ortaya çıkabilecek getiri ve zararları finansal tablolarında raporlamış ve dolayısıyla riskten korunma muhasebesi uygulaması yapmıştır. Özellikle kur belirsizlikleri ve fiyat hareketlerinin değişken olduğu sektörlerde bu uygulamanın daha çok yapıldığı görülmektedir.

Değerlendirilen işletmelerin faaliyette bulundukları iş kolu açısından kendilerine özgü risklerinin de finansal tablo dipnotlarında açıkladıkları görülmüştür. Fakat finansal araçlardan olan riskler dışında işletmeleri diğer standartlarda yer verilen risk açıklamalarına yönelik uygulama yapmadıkları gözlemlenmiştir. Tablo 1'de yer alan Kardemir A.Ş. ve Beşiktaş Futbol Yatırımları A.Ş. dışında kalan sekiz işletmenin finansal varlıklardan kaynaklanan belirsizliklere yöneldiği ortaya çıkmaktadır.

4. TARTIŞMA

Son dönemde nerdeyse tüm dünyayı etkileyen ve işletmeleri zorunlu kapanmaya götüren covid-19 salgını sebebiyle, organizasyonların ile, ekonomik ve ekolojik çevrelerin karşılaştıkları risklerin önemi gittikçe artmaktadır. Bu durumdan anlaşılacağı üzere, işletmelerin risklerini tespit etme konusu üzerine daha fazla gitmeli, aynı zamanda yatırımcılar ve diğer çıkar gruplarına olası belirsizlikleri açıklamaları gerekmektedir.

Muhasebe standartlarında belirsizliklere yönelik maddeleri, genel olarak finansal araçlardan kaynaklanan risklere yönelik olduğu görülmektedir. Salgın sonrası dünyada birçok disiplinler bazında değişiklikler olacağına kesin gözünde bakılırken, bu durumdan kaçınılmaz olarak muhasebe bilimi de etkilenecektir. Gelecek dönemlerde, muhasebe standartlarının yakınsama ve yenileme çalışmalarında; daha fazla standartta, daha çeşitli riskler hakkında zorunlu uygulamalara da yer verilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKLAR

BHIMANI, A. (2009), Risk management, corporate governance and management accounting: Emerging interdependencies, *Management Accounting Research*, 20, .2–5.

CAMILLERI, E., ve CAMILLERI, R. (2017), *Accounting for Financial Instruments: A Guide to Valuation and Risk Management*, London U.K, Routledge.

ÇAKIR, H. M., ve SABUNCU, B. (2016), Riskten Korunma Amaçlı Türev Araçların Türkiye Muhasebe Standartları Kapsamında Muhasebeleştirilmesi, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (25), 121-137.

EROL, M., ve ASLAN, M. (2017), Uluslararası Muhasebe Ve Denetim Standartlarının Gelişmesi. *Muhasebe Ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergis.* (12), 55-86.

GARCÍA, F. J. P. (2017), *Financial Risk Management*. Springer International Publishing, E Book.

HORCHER, K. A. (2011), *Essentials of financial risk management (Vol. 32),* John Wiley & Sons, New Jersey, USA.

KAMUYU AYDINLATMA PLATFORMU. (2020), 10.11.2020 tarihinde www.kap.gov.tr adresinden alındı.

LINSLEY, P. M., ve SHRIVES, P., J. (2006), Risk reporting: A study of risk disclosures in the annual reports of UK companies, *The British Accounting Review*, 38(4), 387-404.

MALAQUIAS, R. F., ve LEMES, S. (2013), Disclosure Of Financial Instruments According To International Accounting Standards: Empirical Evidence From Brazilian Companies, *Brazilian Business Review*, 10(3), 82-107.

MISIRLIOĞLU, İ, U. (2008), Türkiye Muhasebe Standartlarına Göre Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi, *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı 86, 65-81.

Moggia, J. (2019), Moral Responsibility for Systemic Financial Risk. *Springer Journal of Business Ethics,* 1-13.

ÖZERHAN, Y, ve YANIK, S. (2012),*Açıklamalı Örnek Uygulamalı TMS-TFRS,* Ankara, Türmob yayınları.

JONES, R, G, Jr., ve DUDLEY D. (1978),*Essential of Finance*, New Jersey, Prentice-Hall, Inc.

SVETLOVA, E., ve THIELMANN, K. (2020). Financial Risks and Management. *International Encyclopedia of Human Geography, (*5), 139-145

Türkiye Muhasebe Standartları ve Türkiye Finansal Raporlama Standartları.(2020), 10.11.2020 tarihinde www.kgk.gov.tr adresinden alındı.

TURİZM VE ENGELLİ BİREYLER ALANINDA YAPILAN ÇALIŞMALARIN YÖNELİMLERİ: BİR İÇERİK ANALİZİ

Sema Nur Yıldız
Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği
semanuryldz82@gmail.com, Orcid ID: 0000-0003-3872-199X

Adem Yavaş
Kocaeli Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Konaklama İşletmeciliği Bölümü
adem.yavas@kocaeli.edu.tr, Orcid ID: 0000-0003-0300-2135

Özet
Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de 2006-2020 tarihleri arasında, turizm ve engelliler alanında yayınlanan çalışmaların yayınına, yazar sayısına, veri toplama araçlarına, yararlanılan modele ve veri analiz yöntemine göre eğilimlerini kapsamlı bir şekilde ortaya koymaktır. Araştırma da nitel araştırma yöntemlerinden biri olan içerik analizi kullanılmıştır. Bu kapsamda turizm ve engelli bireyler üzerine yapılan toplam 77 çalışmaya ulaşılmıştır. Araştırma da elde edilen verilere göre; Türkiye'de turizm ve engelliler konusunda yapılan bu 77 çalışmanın 44'ü makale, 20'si yüksek lisans tezi, 5'i doktora tezi ve 8 tanesi de bildiriden oluşmaktadır. Çalışmaların 35'i tek yazar tarafından, 31'i iki yazar tarafından, 9'u üç yazar ve 2 tanesi de dört yazar tarafından oluşturulmuştur. İncelenen çalışmaların 27'si nicel, 48'i nitel ve 2 tanesi ise karma araştırma yöntemlerindendir. Nicel araştırma yöntemlerinde veri toplama aracı olarak tamamında anket kullanılmış, nitel araştırma yöntemlerinin 19'unda görüşme, geriye kalanlar ise sırasıyla literatür taraması, kavramsal analiz, betimsel çalışma, karşılaştırmalı analiz, bibliyometrik çalışma, pestel analizi, gözlem ve ağaç diyagramı şeklindedir. Karma araştırmalarda ise anket ve görüşme tekniği bir arada kullanılmıştır. İncelenen çalışmaların büyük bir bölümü, Türkiye'de engelli turizm pazarı konusunda oldukça büyük eksiklikler olduğu, engelli turizm pazarına bakış olumlu olsa bile yeterince bilgi sahibi olunmadığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca engelli turistlerin yaşadığı en büyük sorunun erişilebilirlik olduğu görülmüştür. Çalışmalar incelendiğinde, turizm ve engelliler konusunda çok sayıda çalışma yapıldığı görülmüş ancak yapılan bazı çalışmaların içerisinde söz edilse bile, bu konuya tam anlamıyla tur operatörleri ya da tur rehberleri açısından yaklaşan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bunun yanında konuya engelliler tarafından bakılan birçok çalışma yapılmışken, hissettikleri psikolojik ya da sosyal kabul görme üzerine duydukları kaygı konusunda yapılan çalışmalara rastlanmamıştır. Bu konuda yapılan çalışmalar artırılmalı, çalışmaların sonuçları değerlendirilip bu sonuçlar ışığında engelli turizm pazarında düzenlemeler yapılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Turizm, engelli bireyler, engelli turizmi, içerik analizi.

TENDENCIES OF STUDIES CONDUCTED IN THE FIELD OF TOURISM AND PERSONS WITH DISABILITIES: A CONTENT ANALYSIS

Abstract
The aim of this study is to comprehensively demonstrate the trends of studies published in Turkey between 2006-2020 in the field of Tourism and persons with disabilities according to the publication, number of authors, data collection tools, model used and data analysis method. The research also used content analysis, which is one of the qualitative research methods. In this context, a total of 77 studies on tourism and individuals with disabilities have been reached. According to the data obtained in the research, 44 of these 77 studies on tourism and disabilities in Turkey consist of Articles, 20 of them are master's theses, 5 of them are doctoral theses and 8 of them are papers. 35 of the studies were created by a single author, 31 by two authors, 9 by three authors and 2 by four authors. 27 of the studies studied are quantitative, 48 are qualitative, and 2 are mixed research methods. Surveys have been used as a data collection tool in quantitative research methods. 19 of the qualitative research methods are interviews, and the rest are literature review, conceptual analysis, descriptive study, comparative analysis, bibliometric study, Pestel analysis, observation and tree diagram, respectively. In mixed Research, survey and interview techniques were used together. A large part of the studies

examined concluded that there are quite large deficiencies in the disabled tourism market in Turkey, even if the view of the disabled tourism market is positive, there is not enough information. It has also been found that the biggest problem experienced by disabled tourists is accessibility. A large number of studies on tourism and disabled people were examined, but even if some studies were mentioned, there was no study that looked at this issue literally from the point of view of tour operators or tour guides. In addition, while many studies have been conducted that looked at the subject by disabled people, there have been no studies on the anxiety they feel about seeing psychological or social acceptance. Studies on this subject should be increased, the results of the studies should be evaluated and regulations should be made in the disabled tourism market in the light of these results.

Keywords: Tourism, disabled people, disabled tourism, content analysis.

1.Giriş

Engellilik doğuştan veya sonradan ortaya çıkan, bireyin kendi kendine yapması gereken zihinsel veya bedensel faaliyetleri yerine getirmesindeki yetersizliği ifade etmektedir. Engelli bireyler 6 grupta ele alınır. Bunlar; ortopedik engelli, görme engelli, işitme engelli, dil ve konuşma engelli, zihinsel engelli, süreğen (sürekli hastalık), diğer engelliler şeklinde sıralanabilir (Zengin ve Eryılmaz, 2013).

Engellilik insanlık tarihi boyunca süregelen ve insanlık var oldukça da devam edecek olan bir süreçtir. Dünya nüfusunun yaklaşık olarak %15'ini engelliler oluşturmakta, bu da dünya da bir milyardan fazla engelli birey olduğunu göstermektedir (Kenzhebayeva ve Boylu, 2018). Türkiye de ise engelli sayısının 2.448,354 olduğu bilinmektedir (Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni, 2019). Engelli olmanın bireye getirdiği bazı güçlükler bulunmaktadır. Bunlardan biri de seyahat edebilme, turizm faaliyetlerine katılma konusunda yaşanan kısıtlardır (Tozlu, Mercan ve Atay, 2012). Turizm, toplumdaki tüm bireylerin faydalanması gereken bir faaliyettir. Bu nedenle, herhangi bir engelinden dolayı turizme katılamayan bireylerin teşvik edilmesi gerekir (Şahin, 2012). Engelli bireylerin topluma dâhil olmaları kendilerini tamamlayabilmeleri açısından oldukça önemlidir. Bu nedenle engelli bireylerin turizm faaliyetleri ile iç içe olması, hem sosyal ihtiyaçlarının karşılanması hem de engel durumu olmayan bireyler ile zaman geçirerek sosyalleşme duygularının artması açısından oldukça önemlidir (Kenzhebayeva, 2018).

Engellilerin ve onlarla seyahat eden yakınlarının turizm faaliyetlerine katılabilmesi, bu faaliyetlere erişebilmeleri ve ulaşabilmelerinin önünde birçok engel vardır (Tellioğlu ve Şimşek, 2016). Bu bireyler aslında turizm faaliyetlerine katılmak istemekte ancak erişilebilirliğin sağlanamaması ya da daha önce yaşanan kötü tecrübeler yüzünden turizm faaliyetlerine katılamamaktadır. Bu sorunların çözülebilmesi için mekânların ayrıntıları düşünülmüş ve engelli bireylerin rahatça kullanabileceği şekilde tasarlanmış olmalıdır (Şahin ve Erkal, 2012).

2.Yöntem

Bu çalışma da 2006-2020 tarihleri arasında turizm ve engelli bireyler ile ilgili yazılan makale, tez ve bildirileri incelemek amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden biri olan içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi yöntemi üç başlık altında ele alınır, Bunlar; meta analiz, meta sentez ve betimsel içerik analizidir (Çiftçi ve Ersoy, 2019). Bu çalışma da betimsel içerik analizi yöntemi kullanılacaktır.

3.Çalışma Grubu

Çalışmanın evrenini 2006-2020 yılları arasında turizm ve engelli bireyler konusunda Türkiye merkezli yazılan makale, tez ve bildiriler oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklemi ise, amaçsal örnekleme yöntemlerinden biri olan ölçüt örnekleme ile belirlenmiştir. Ölçüt örneklem, örneklemin problem ile ilgili olarak belirli özelliklere, nesnelere, durumlara göre belirli bir ölçüt kullanılarak oluşturulmasıdır (Büyüköztürk, 2012). Çalışmanın birinci ölçütü olarak tam metin olarak görüntülenebilen çalışmalar olması, ikinci ölçüt olarak çalışmaların 2006-2020 tarihleri arasında yayımlanmış olması, son ölçüt ise çalışmalarda "turizm" ve "engelliler" anahtar kelimelerinin birinin yer alması olarak belirlenmiştir.

4.Bulgular

Araştırma kapsamında 2006-2020 yılları arasında turizm ve engelli bireyler ile ilgili yayınlanan ve içerik analizi yöntemi kullanılarak elde edilen 77 makalenin çeşitli özelliklerine göre dağılımı yer almaktadır. Ulaşılan çalışmalar yayınına göre de değerlendirilmiş, elde edilen bulgulara Tablo 1'de yer verilmiştir.

Tablo 1.Çalışmaların Yayınına Göre Elde Edilen Bulgular

Yayın	Frekans (F)	Yüzde (%)
Makale	44	57%
Yüksek Lisans Tezi	20	26%
Doktora Tezi	5	6%
Bildiri	8	10%
Toplam	77	100

Çalışmaların 44'ü (%57) makale, 20'si (%26) yüksek lisans tezi, 5 tanesi (%6) doktora tezi ve 8 tanesi de (%10) bildiridir. Tablo 2, 3, 4 ve 5'te incelenen çalışmalara yer verilmiştir.

Tablo 2. "Engelliler" ve "Turizm" Üzerine Yayınlanan Makaleler

Yazar/Yıl	Amaç	Araştırmanın Alanı	Yöntem	Sonuç
Erkılıç ve Eren (2020)	Paket tur hizmetlerinde satış öncesi ve satış sonrası yaşlı ve engelli kişilerin ihtiyaç ve beklentilerini belirlemek	Seyahat acentesi satış ve operasyon bölümü çalışanları	Görüşme	Ankara'da bulunan seyahat acentalarının engelli ve yaşlılara yönelik özel turlar planlamadıkları, bu kişileri farklı bir pazar bölümü olarak görmedikleri, bu konuda ürün geliştirme ve çeşitlendirme çabalarının olmadığı belirlenmiştir.
Meriç ve Işık (2019)	Van ilinde bulunan 4 ve 5 yıldızlı konaklama işletmelerinde engelli alanlarının uygunluğu ve eksiklerin belirlenmesi	Konaklama İşletmeleri Yöneticileri	Görüşme	İşletmeler fiziksel açıdan ele alındığında 4 yıldızlı otellerin engelli odalarının bulunmadığı, engellilere yönelik düzenlemelerin yapılmadığı tespit edilmiştir. Ancak buna karşılık çalışanların engellilere hizmet etmekten memnuniyet duydukları görülmüştür.
Yılmaz ve Sarı (2019)	Zihinsel engelli bireylerin yaşadıkları sorunların belirlenmesi	Zihinsel engelli bireylerin anneleri	Anket	Araştırma sonucunda zihinsel engelli bireylerin engel derecelerinin turizme katılımlarını etkilediği ve aylık gelir düzeyinin de turizm faaliyetlerine katılımlarda etkili olduğu sonucuna varılmıştır.
Akın (2019)	4 ve 5 yıldızlı otel işletmelerinin engellilere yönelik yaptıkları düzenlemeleri belirlemek	Otel yöneticileri	Görüşme	Oda sayılarının ve fiziksel düzenlemelerinin mevzuata uygun olmadığı ve yetersiz olduğu tespit edilmiş ve bazı otellerin bu konudaki düzenlemelere yeni başladıkları tespit edilmiştir
Bayram ve Oduncuoğlu (2019)	Araştırmaları değerlendirmek, farklılıkları ve özellikleri tespit etmek	Dünya ve Türkiye ölçeğindeki araştırmalar	Literatür taraması	Sağlık turizminin 4 alt segmenti ile turistlerin beklentileri, kalite algıları vb. araştırmalar incelenmiştir.
Cengiz ve Aksöz (2019)	Engelli bireylerin turizm ile olan ilişkileri		Kavramsal Analiz	Engelli bireylerin, müşteri odaklı pazarlama karması unsurlarının her biri için ayrı ayrı değerlendirildiği görülmüştür.
Topsakal	Akıllı turizm		Kavramsal	Turizm uygulamaları engelli dostu

(2018)	destinasyonun ve ve endüstri 4.0 teknolojilerinin incelenmesi		Analiz	bağlamında değerlendirilmiş Türkiye turizminin 4.0 yararlanarak engelli dostu olması için önerilerde bulunulmuştur.
Kenzhebayeva ve Boylu (2018)	Engelli bireylerin seyahatler sırasında deneyimledikleri seyahat engellerinin psikolojileri üzerindeki etkisi		Literatür Taraması	Engelli bireylerin turizm faaliyetlerine katılmalarında psikolojik faktörlerin önemli rol oynadığı görülmüştür.
Akın (2018)	Engelli gençlerin otel işletmelerinden beklentileri	Fiziksel ve Görme Engelli Gençler	Görüşme	Engelli bireylerin zorda kalmadıkça otelde konaklamayı tercih etmediği, ya da bir refakatçi ile yalnızca gecelemek için hizmet aldıkları tespit edilmiştir. Engelli bireyler, yapılan düzenlemelerin eksik olduğu ve engelli bireyler için uygun olmadığını ifade etmişlerdir.
Yıldız, Yıldız ve Bozyer (2018)	İşitme engelli grubun talep ve arz açısından değerlendirilmesi		Betimsel Çalışma	Türkiye açısından en uygun turizm şeklinin sessiz turizm olduğu sonucuna varılmıştır.
Akdu ve Akdu (2018)	Dünya'da ve Türkiye'de engelli bireylerin turizm faaliyetlerine katılma haklarının nasıl korunduğu		Betimsel Çalışma	Türkiye'deki yasal düzenlemelerin engelli turizm kapsamında gözden geçirilmesi ve engelli bireylerin turistik faaliyetlere katılım hakkının korunması, engelli turizminin geliştirilmesi konusunda önerilere yer verilmiştir.
Nergiz ve Akbıyık (2018)	Kocaeli ilindeki konaklama işletmelerinin engellilere yönelik fiziksel imkânlarını incelemek	Otel Yöneticileri	Görüşme	Otel işletmelerinde engelli bireylere yönelik fiziki düzenlemelerin sınırlı olduğu, var olan düzenlemelerin ise yalnızca bedensel engellilere yönelik olduğu sonucuna varılmıştır.
Büyükşalvarcı, Cüneyt ve Tuncel (2017)	Otellerin sahip olduğu engelli olanakları ve yönetici görüşlerinin belirlenmesi	Otel Yöneticileri	Anket	Konya da faaliyet gösteren konaklama işletmelerinin engelli turizmine yeterince önem vermedikleri, banyo, oda ve genel kullanım alanlara önem verildiği ancak işitme ve görme engelliler için yeterli olanakların olmadığı sonucuna varılmıştır.
Yılmaz, Karakuş, Çamlıca ve Toprak (2017)	Türkiye'de turizm alanında yapılan 48 bibliyometrik çalışmaların analize tutulması	Türkiye de turizm alanında yapılan bibliyometrik çalışmalar	Bibliyometrik Çalışma	İncelenen çalışmaların alanları ile ilgili bilgiler verilmiş, turizm türleri ile ilgili yapılan çalışmalara dikkat çekilmiştir.
Bulgan (2017)	Zihinsel engelli bireylerin ailelerinin tatil deneyimlerinin tanımlanması	Zihinsel engelli bireylerin aileleri	Anket	Zihinsel engelli bireylerin ailelerinin eğitim seviyelerinin ve gelir düzeylerinin düşük olduğu, zihinsel engellilerin aktif olarak turizm faaliyetlerine katılamadıkları belirtilmiştir. Ailelerin tatil kararı almalarında es dost tavsiyesinin önemli bir yerinin olduğu ifade edilmiştir.

Özhan (2017)	Engelli bireylerin motivasyon ve beklentilerinin belirlenmesi	Ortopedik ve Görme engelli bireyler	Görüşme	En belirgin beklentinin erişilebilirlik olduğu ve bunun dışında çok büyük bir beklentinin olmadığı görülmüştür.
Yıldız, Yıldız ve Karaçayır (2017)	Türkiye de engelli turizminin mevcut durumunu tespit etmek	Dünya da ve Türkiye'de konu ile ilgili yapılan saha araştırmaları	Literatür Taraması	En fazla seyahat edenlerin işitme engelliler olduğu ve daha çok yurtiçi turlara katıldıkları ancak maliyetler sebebi ile seyahatlerin kısa sürdüğü sonucuna varılmıştır.
Kaygısız (2017)	Engelli bireylerin seyahat hakları ile ilgili var olan düzenlemeleri ortaya koymak	Mevcut mevzuat düzenlemeleri	Literatür Taraması	Ulaştırma yönetmenlikleri incelendiğinde bu konuda düzenlemeler olduğu görülmüştür.
Karaman ve Buran (2017)	Engelli bireylerin karşılaştıkları sorunların belirlenmesi ve çözüm önerileri		Literatür Taraması	Alanlardaki görsel işitsel araçların ve bunun gibi düzenlemelerin engellilere yönelik olarak düzenlenmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.
Tellioğlu ve Tekin (2017)	Dış çevre faktörlerinin engelli turizmine etkileri		Pestel Analizi	Pestel analizi kapsamında dış çevre faktörlerinin engelli turizme olan etkilerinin incelendiği görülmüştür.
Bulgan ve Göktaş (2016)	X, Y ve Z kuşağı dönemindeki engelli bireylerin karşılaştırılması		Karşılaştır-malı analiz	X, Y ve Z kuşağı arasında engelli turizmi ile ilgili karşılaştırmalar yapıldığı görülmüştür.
Yüksel (2016)	Mimari tasarım ilkelerini incelemek		Kavramsal Analiz	65 yaş üzeri kişiler ve engelli bireyler için dış mekân ve konaklama tesislerindeki mimarı tasarım ilkeleri incelenmiştir.
Şenol, Oktay ve Özmen (2016)	Engellilere yönelik uygulamaların değerlendirilmesi, eksiklerin belirlenmesi ve çözüm önerileri getirilmesi	Otel Yöneticileri	Anket	Otellerin inşa edilmesi sırasında uzman görüşlerine başvurulduğu ancak nihai kararlarda yönetimin etkili olduğunu belirtmişleridir. Engelli oda sayısı belirlenirken mevzuattaki sayının gözetildiği, daha fazlası için bir çabaya girilmediği, engelliler için yapılan düzenlemelerin yetersiz olduğu ve bazı uygulamaların tamamen göstermelik olduğunu kabul ettikleri bilgisi elde edilmiştir.
Bulgan ve Göktaş (2016)	Y kuşağının engelli turistlere olan bakış açısının değerlendirilmesi	Y kuşağı gençleri	Anket	Araştırmaya katılan erkeklerin, kadınlara oranla engelli bireylere karşı daha olumlu baktığı, çocukluk yıllarını kırsal bölgelerde geçirmiş olan Y kuşağı gençlerinin engelli bireyler ile empati kurmada, şehirde büyümüş gençlere göre daha başarılı oldukları tespit edilmiştir.
Göktaş ve Bulgan (2016)	Turizmde çalışan personelin engelli bireyler ile iletişiminin geliştirilmesine yönelik görüş ve öneriler	Turizm işletmelerinde çalışan personel	Ağaç Diyagramı	Turizm işletmelerinde hizmet vermekte olan personelin engelli bireylerle empati kurması, yüz ifadesi ve beden diline dikkat etmesi, yargılayıcı ifadelerden kaçınılması eğitim verilmesi, broşürler, bilgilendirici konferanslar vs. düzenlenmesinin tavsiye edilmekte olduğu saptanmıştır.
Göde ve	Eskişehir ilinde	Restoran	Görüşme	İşletmelerin engellilere yönelik

Öncel (2016)	faaliyet gösteren yiyecek içecek işletmelerinin engellilere yönelik düzenlemelerinin tespit edilmesi	Yöneticileri		uygulanan düzenlemeler konusunda bilgi sahibi olmadıkları, düzenlemelerin restoranın sadece belirli alanlarında uygulandığı, personelin eğitilmediği, yasal düzenlemeler konusunda denetimin yapılmadığı bilgisine ulaşılmıştır.
Tellioğlu ve Şimşek (2016)	Türkiye de engelli dostu turizm ile ilgili yapılan çalışmalar		Literatür Taraması	Türkiye de engelli dostu turizm ile ilgili yapılan çalışmaların eksikliklerine yer verilmiştir.
Bekar ve Balcı (2015)	Engelli bireylerin yiyecek-içecek işletmelerinde karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri	Görme, Konuşma ve İşitme Engelli Bireyler	Anket	Engelli bireylerin konaklama sırasında giriş kapıları, rampalar, bulunan dekoratif eşyalar, aydınlatma gibi unsurlar ile ilgili sorun yaşadıkları, bu sorunlar ile engel durumu ve işletmeyi ziyaret sıklığı arasında anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir.
Akıncı ve Sönmez (2015)	Engellilerin turizm hizmeti ile ilgili genel beklentilerinin değerlendirilmesi	Kamu ve Sivil Toplum Kuruluşları Yöneticileri	Görüşme	Çalışma da engelli bireylerin turizm faaliyetlerine katılmasındaki en önemli engellerin, ekonomik, ulaştırma ile ilgili yaşanan sorunlar ve fiziki sorunlar olduğu belirtilmiştir.
Bulgan ve Çarıkçı (2015)	Engelli turistlere verilen hizmetlerin yeterlilik düzeyinin değerlendirilmesi	Otel yöneticileri ve engelli misafirler	Anket	Türkiye'ye gelen engelli turistlerin en fazla Alman ve Rus olduğu, engel durumlarının çoğunlukla ortopedik olduğu tespit edilmiştir. Yöneticilerin hizmet verme konusunda kendilerini yetkin gördükleri belirlenmiştir. Engelli bireylerin Türkiye'ye en çok ilkbahar ve sonbahar aylarında geldiği tespit edilmiştir.
Toker ve Kaçmaz (2015)	Alanya destinasyonunu ziyaret eden engelli bireylerin memnuniyet düzeylerini tespit etmek	Engelli Turistler	Anket	Engelli turistlerin engelsiz turizme yönelik memnuniyet ve algılarının olumlu yönde olduğu, seyahat acentalarında destinasyon ve konaklama işletmelerine göre daha az memnuniyet olduğu saptanmıştır.
Baş, Yenişehirli-oğlu ve Zen (2015)	Müzelerde ulaşılabilirliğin gelişimine katkı sağlamak	Yurt içi ve yurt dışında seçilen müzeler	Karşılaştır-malı Analiz	Yurt dışındaki müzelerin ulaşılabilirliği ile karşılaştırıldığında, yurt içi müzelerde bazı eksiklikler olduğu belirlenmiş ve engelli bireylere eğitim programları oluşturulması, işaret dili rehberli turlar, yürüyen yol gibi uygulamaların oluşturulması için önerilerde bulunulmuştur.
Cevizkaya, İlsay ve Avcıkurt (2014)	2000-2013 yılları arasında engellilerle ilgili çalışmaların çeşitli özelliklere göre incelenmesi	2000-2013 yıllarında yapılan çalışmalar	Bibliyomet-rik Çalışma	Çalışmaların çeşitli özelliklere göre incelendiği görülmüştür.
Ayyıldız, Atay ve Yazıcı (2014)	Konaklama işletmelerinin engelliler için olanaklarını belirlemek	Otel Yöneticileri	Anket	Burada bulunan konaklama işletmelerinden 3 tanesi engelli bireyler için odalarının bulunmadığını ifade etmişler, görme ve işitme engelliler için yapılan düzenlemelerin

				yetersiz olduğu görülmüştür.
Çizel ve Çizel (2014)	Engellilerin turist olma niyeti ve turizm kısıtları arasındaki ilişki	Engelli Bireyler	Anket	Engellilerin çaresiz hissettiklerinde motivasyonlarının düştüğü ve turizme katılma niyetlerinin azaldığı sonucuna varılmıştır.
Baş ve Kılıç (2014)	Çalışanların duygusal emek süreci ve analizi	Engelli turistlere hizmet etmiş olan çalışanlar	Anket	Engelli turizm pazarında, 19-20li yaşlarda çalışanların duygusal çaba düzeyinin daha yüksek olduğu ve yönetici desteği gibi faktörlerin engelli turizm pazarı duygusal emek süreci üzerinde etkili olduğu görülmüştür.
Zengin ve Eryılmaz (2013)	Bodrum'da faaliyet gösteren 4 ve 5 yıldızlı otel ve tatil köylerinin yöneticilerinin görüşlerini almak	Otel Yöneticileri	Anket	Analizler sonucunda yöneticilerin engelli pazarının öneminin farkında olmadıkları, yasal mevzuata uydukları, konu ile ilgili yasal mevzuatın gelişmiş ülkelere göre yetersiz olduğu ortaya çıkmıştır.
Doğru, Kaygalak, Çavdırlı ve Bahçeci (2013)	Engelli bireylerin şikâyetlerinin belirlenmesi	E-Şikâyetler	Betimsel Çalışma	Engelli bireyler tarafından en fazla şikâyet edilen konunun onlara yönelik davranış ve tutumların olumsuz olması, fiziksel ortamın engelli bireyler için uygun olmaması, kanunen yapılması zorunlu indirimlerin yapılmamasıdır.
Yenişehirlioğlu ve Türkay (2013)	Konaklama işletmelerinin engelli turistler için uygunluğunun incelenmesi	Engelli bireyler, konaklama işletmesi yetkilisi ve turistler	Görüşme	Konaklama işletmelerinin engelli turistler için kısmen uygun olduğu ancak bu uygunluğun yeterli olmadığı tespit edilmiştir.
Tozlu, Mercan ve Atay (2012)	Engellilere yönelik var olan düzenlemelerin durum tespitini yapmak	Çekim merkezindeki yetkililer	Gözlem ve Görüşme	Çanakkale'nin engelli turizmi için gerekli altyapı ve üstyapı çalışmalarının yeterli olmadığı görülmüş ancak, Çanakkale Destanı Tanıtım Merkezi'nde engelli bireylere hizmet vermek amacıyla her alanda düzenlemeler olduğu görülmüştür
Yürik ve Avcı (2008)	Türkiye ve AB'de bulunan uygulamaları incelemek	Türkiye ve AB uygulamaları	Kavramsal Çalışma	Çalışma sonucunda, Türkiye'deki engellilere ilişkin bilgiler ve Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın engellilere yönelik düzenlemeleri aktarılmıştır.
Yaylı ve Öztürk (2006)	Konaklama işletmesi yöneticilerinin bakış açılarını ortaya koymak	Konaklama işletmesi yöneticileri	Anket	Yıldız sayıları arttıkça otel yöneticilerinin engelli turizm pazarına olan bakış açıları olumlu şekilde değişmekte olduğu ancak bu konuda işin henüz başında oldukları ve eğitimli personellerinin bulunmadığı ortaya çıkmıştır.

Tablo 3. "Engelliler" ve "Turizm" Üzerine Yayınlanan Yüksek Lisans Tezleri

Yazar/Yıl	Amaç	Araştırmanın Alanı	Yöntem	Sonuç
Keskin (2019)	Çeşitli standartların engelli kişilerin işletme tercihini ne oranda etkilediğinin incelenmesi	Fiziksel Ve Görme Engelli Bireyler	Anket	Engelli bireylerin %70i Ankara ilindeki işletmeleri engelliler için yeterli bulmamakta ve başkalarından yardım almak zorunda kaldıklarını, bu işletmeleri engelliler açısından uygun bulmadıklarını ifade etmişlerdir.
Özeren (2019)	Konya'nın turizm pazarındaki eksik yönlerini tespit etmek	Turizm Paydaşları	Görüşme	Konya'da bulunan tesis ve umumi alanların engelli turistler için uygunluğuna özellikle son yıllarda daha fazla önem verildiği, dikkat edildiği görülmüştür.
Düşünür (2019)	Zihinsel engelli bireylerin topluma kazandırılmasında turizmin önemini göstermek	Zihinsel engelli bireylerin velileri	Anket	Zihinsel engelli bireylerin yeterince turizm faaliyetlerine katılamadıkları bunun nedeni olarakta ailelerin maddi imkânlarının kısıtlı olması ifade edilmiştir ve aynı zamanda engelli bireylere uygun şekilde turizm tesisinin olmayışı da bu nedenler arasındadır.
Ören (2019)	Engelli bireylerin mobbing deneyimlerini incelemek	Otel işletmelerinde çalışan fiziksel engelli bireyler	Görüşme	Araştırma sonucunda çalışan fiziksel engelli bireylerin mobbinge maruz kaldığı ortaya çıkmıştır. Bu konudaki deneyimlerini toplumun engelliye olan bakış açısı, küçümseme, damgalama, eksik görme gibi olumsuz bakış açılarının çalışma yaşamına olan etkisini göstermektedir.
Uslu (2019)	Alanya bölgesindeki turizm işletmelerinin bedensel engelli turizmine bakışı	İşletme Yöneticileri	Anket	Çalışma sonunda işletme yöneticilerinin engelli turizmi konusunda tam fikir beyan edemedikleri anlaşılmıştır. Engelli turizminin öneminin yeterince farkında olmadıkları anlaşılmıştır.
Türkmen (2018)	Konunun kuramsal sınırlılıklarını ortadan kaldırmak		Literatür Taraması	Çalışma sonucunda erişilebilirlik kavramına değişik perspektifler getirilmiştir.
Burak (2018)	İşletmelerin engelli bireylere uygunluğunun incelenmesi	Engelli Bireyler	Anket	Konaklama işletmelerindeki kullanım alanları 5 üzerinden değerlendirildiğinde 3'ün altında kaldığı görülmüştür.
Kenzhebayeva (2018)	Seyahat engellerinin psikoloji üzerindeki etkisi	Engelli Bireyler	Anket	Araştırma sonuçları değerlendirildiğinde, araştırmaya katılan engelli bireylerden bazıları seyahat etme niyetlerinin azalmasını ve seyahat arzusunu tamamen terk etmelerini, öğrenilmiş çaresizliğin olumsuz sonuçlarının biri olarak ifade etmişlerdir.
Öngeç (2018)	Yasal düzenlemeler ve engelli bireylerin farkındalıklarının incelenmesi	Engelli Bireyler	Anket	Engellilerin haklar ve yasal düzenlemeler konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığı, yasal düzenlemelerin yeteri düzeyde var olduğu ancak uygulama konusunda eksikliklerin olduğu görülmüştür.

Kaya (2017)	Engelli istihdam yöntemleri ve otel işletmelerinde engelli istihdamının incelenmesi	İstihdam edilen engelli bireyler	Anket	Otellerde çalışan engelli bireylerin çoğunun erkek olduğu, 36-55 yaş arasındaki engelli bireylerin iş yaşamında karşılaşılan sorunlara yönelik tutumlarının daha olumlu olduğu, ayrıca engelli bireyler yaş aldıkça diğer sektörlere göre turizm sektörünün çalışmak için daha uygun görüldüğü sonucuna varılmıştır.
Bağçı (2017)	Engelli bireylerin turizm hareketlerine katılma motivasyonları	Engelli Bireyler	Anket	Çalışma da en önemli kısıt tatil mekânlarının fiziksel uygunsuzluğu olduğu ifade edilmiştir.
Hazar (2016)	Marinaların uygunluğu ve marina yöneticilerinin bakış açıları	Marina yöneticileri	Gözlem ve Görüşme	Marinalarda eksiklikler olduğu ve bu eksikliklerin yasal düzenlemelerden kaynaklandığı görülmüş, marina yöneticilerinin engelli turizm azarına olumlu yaklaştıkları sonucuna varılmıştır.
Ceylan (2015)	Engelli turistlerin unutulmaz turizm deneyimlerinin doğasını anlayabilmek ve etkili olan unsurları ortaya çıkarmak	Engelli Bireyler	Görüşme	Engelli turistlerin unutulmaz turizm deneyimlerini etkileyen en önemli temanın işletmeye ait unsurlar olduğu, yaşadıkları olumsuz deneyimlerin yaratmış olduğu psikolojik problemlerin etkili olduğu ve sahip oldukları sosyal etkileşim ortamının da turizm deneyiminde oldukça etkili olduğu saptanmıştır.
Öndül (2015)	Konaklama işletmesi odaklı turizm algılarının belirlenmesi ve engelli turizmi için öneriler	Engelli Bireyler	Anket	Seyahat acentalarının engellilere yönelik düzenledikleri turların ve engellilere yönelik verdikleri hizmetlerin yeterli olmadığı, konaklama işletmelerindeki düzenlemelerinde engelli bireylere uygun olmadığı tespit edilmiştir.
Eldem (2014)	Konaklama yapılarının engelliler için erişilebilirliğini incelemek		Literatür Taraması	Çeşitli otellerin erişilebilirliğinin değerlendirildiği görülmüştür.
Yenişehirli-oğlu (2013)	Engelli turistlerin kabul görme düzeyi ve karşılaştıkları sorunların incelenmesi	Turistler, Engelli Turistler ve Konaklama İşletmeleri Yetkilileri	Görüşme	Konaklama işletmelerinde ki düzenlemelerin engelli bireylere kısmen uygunluk gösterdiği ancak bu uygunluğun yeterli seviye de olmadığı saptanmıştır. İşletme de çalışan personelin ya da diğer turistlerin engelli bireylere karşı olumsuz bir bakış açılarının olmadığı belirlenmiştir. Konaklama işletmelerinin engelli bireyleri de turist olarak görüp kabul ettikleri tespit edilmiştir.
Kırlar (2013)	İzmir ilindeki otellerin ulaşılabilirliği konusunda bir durum analizi yapmak	Otel Yöneticileri	Görüşme ve Anket	Çalışma sonucunda yalnızca ortopedik engellilere yönelik düzenlemelerin olduğu ancak diğer engel gruplarına uygun düzenlemelerin olmadığı saptanmıştır.

Karacaoğlu (2012)	Bedensel engellilerin seyahat ve turizm faaliyetlerine katılımının belirlenmesi	Bedensel Engelliler	Anket	Çalışma sonucunda, tatile katılımın önündeki engeller tespit edilmiş, bedensel engellilerin demografik özellikleri ve diğer alt faktörler arasındaki ilişki incelenmiştir.
Baş (2012)	Duygusal emek ve müşteri memnuniyeti ilişkisi	Engelli turistlere hizmet etmiş personel	Anket	İşletme çabaları, duygusal çaba ve duygusal çelişkinin engelli müşterilerin memnuniyetini artırdığı sonucuna varılmıştır.
Uygun (2010)	Tatil kararlarında fiziksel engelli bireylerin etkisi	Fiziksel Engelli Bireylerin Aileleri	Görüşme	Engelli bireylerin satın alma kararında aktif rol oynadıkları, aileleri ile yaptıkları tatillerde ortak kararlar verildiği sonucuna varılmıştır.
Atak (2008)	Marmaris'te bulunan otel işletmelerinin engelli turizmine bakışı	Otel çalışanları	Anket	Otel işletmelerinin bedensel engelli turizm pazarında hazırlıksız olduğu ancak bu konuya bakışın olumlu olduğu sonucuna varılmıştır.

Tablo 4. "Engelliler" ve "Turizm" Üzerine Yayınlanan Doktora Tezleri

Yazar/Yıl	**Amaç**	**Araştırmanın Alanı**	**Yöntem**	**Sonuç**
Tellioğlu (2018)	Engelli turizm pazarlaması konusunun incelenmesi	Turizm paydaşları	Anket ve Görüşme	Turizm paydaşları ile yapılan görüşmeler sonucunda engelli oda sayılarının yetersiz olduğu, kent merkezinin dışındaki alanlarda engelli bireylere uygun düzenlemelerin yetersiz olduğu ifade edilmiştir.
Özhan (2018)	Engelli bireylerin turizme katılımlarında motivasyon ve beklentilerinin belirlenmesi	Ortopedik Engelli Bireyler	Görüşme	Engelli bireylerin deneyimleri iyiyse tekrar katılmak istedikleri görülmüş ve en temel beklentilerinin ise erişilebilirlik olduğu sonucuna varılmıştır.
Kenzheba yeva (2018)	Bedensel engellilerin seyahat engellerinin psikolojiye etkisi	Engelli Bireyler	Anket	Uygun olmayan düzenlemeler ve fiziksel koşulların engellilerin rahat ve sorunsuz seyahat etmelerini kısıtladığı sonucuna varılmıştır.
Terlemez (2016)	Engelli ve diğer kullanıcılar için tasarlanmış odaların incelenmesi		Kaynak Taraması	Oda tasarımı ile ilgili çeşitli önerilerde bulunulmuştur.
Şahin (2012)	Engelli bireylerin memnuniyet durumlarının incelenmesi	Ortopedik ve Görme Engelli Bireyler	Anket	Katılımcıların konaklama işletmelerinin rahatlığına yönelik tutumları, engel türüne, öğrenim düzeyine, çalışma durumuna, gelir düzeyine göre önemli farklılıklar gösterdiği görülmüştür.

Tablo 5. "Engelliler" ve "Turizm" Üzerine Yayınlanan Bildiriler

Yazar/Yıl	Amaç	Araştırmanın Alanı	Yöntem	Sonuç
Ercan (2019)	Erişilebilir teknolojiler ve kullanım alanlarının incelenmesi		Betimsel Analiz	Otel, müze ve çeşitli destinasyonlarda, engelli bireyler için geliştirilen uygulamaların önemli erişilebilir teknolojiler olduğu ifade edilmiştir.
Türkmen ve İşleyen (2018)	Tuvaletlerin engelli bireyler için erişilebilir kılınması		Literatür Taraması	Engelliler için düzenlenen tuvaletlerin erişilebilirlik anlamında öneriler getirilmiş ve tasarım süreci ile ilgili çizimlere yer verilmiştir.
Tekin ve Tellioğlu (2018)	7P ekseni etrafında engelli turizm pazarının değerlendirilmesi		Kavramsal Çalışma	Engelli turizm pazarlaması 7P ekseninde değerlendirilmiştir.
Özbalcı (2018)	Erişilebilirlik düzeyi, refah, uluslararası turizmin olarak ele alınması	Türkiye, Amerika ve Orta Doğu erişilebilirlik düzeyi	Karşılaştırmalı Analiz	Ülke çapındaki erişilebilirlik kesintisiz olarak sunulması, var olan yatırımların sürdürülmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.
Kozak ve Turan (2017)	Seyahat acentesi yöneticilerinin engelli turistler ve seyahat acentaları ile ilgili algılamalarının belirlenmesi	Engelli Bireyler	Görüşme	Seyahat acentalarının engelli bireylere hizmet vermeye hazır olmadıkları ancak bu konudaki tutumlarının olumlu olduğu anlaşılmış ve engelli bireylere ilişkin bulgulara bakıldığında görüşmeye katılan kişilerin çoğunun turizme katıldığı ancak seyahat acentalarının sunduğu hizmetlerden faydalanmadıkları sonucuna varılmıştır.
Nasibov, Göçmen ve Üvgüren (2017)	Engelli personelin çalışma hayatı içerisinde helal değerlendirilip değerlendirilmediğinin incelenmesi	Engelli Bireyler	Görüşme	Çalışma sonucunda, istihdam edilen engelli bireylerin büyük bir bölümünün fiziksel bir engele sahip olduğu, daha çok engel durumu göze çarpmayan kişilerin tercih edildiği görülmektedir
Baş ve Ulama (2014)	Engelli turistlerin turizm faaliyetlerine ilişkin taleplerinin incelenmesi	Engelli Turistler	Görüşme	Çalışma sonucunda, çalışan personele engelli turiste yaklaşım konusunda eğitim verilmesi gerekliliği, yapılan ulaşılabilir uygulamaların doğru ölçülerde yapılması gibi farklı konularda önerilerde bulunulmuştur.
Pehlivanoğlu (2012)	Engelli dostu tesislerin içmekân tasarımlarının incelenmesi	Antalya' da bulunan oteller	Kavramsal Çalışma	Antalya'da bulunan ve kendini engelli dostu olarak tanımlayan tesislerin iç mekân tasarımları değerlendirilmiştir.

Tablo 6. Yazar Sayılarının Yıllara Göre Değişimi

Yazar Sayısı	Yıllar														
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Tek Yazarlı			1		1		4	2	1	2	3	5	9	7	
2 Yazarlı	1		2					2	3	6	5	3	4	4	1
3 Yazarlı							1		2	1	1	3	1		
4 Yazarlı								1				1			

Tablo 6 incelendiğinde, 2006 yılında 1 çalışmanın 2 yazarlı, 2008 yılındaki çalışmalara bakıldığında 1 çalışmanın tek yazar, 2 çalışmanın ise 2 yazarlı, 2010 yılında yapılan çalışmanın tek yazarlı, 2012 yılında 4 çalışmanın tek yazarlı, 1 çalışmanın ise 3 yazarlı olduğu görülmüştür. 2013 yılındaki incelenen çalışmaların 2 tanesi tek yazarlı, 2 tanesi 2 yazarlı ve 1 tanesinin de 4 yazarlı olduğu görülmüştür. 2014 yılında, 1 tane tek yazarlı, 3 tane 2 yazarlı 2 tane de 3 yazarlı, 2015 yılında, 2 tane tek yazarlı, 6 tane 2 yazarlı ve 1 tane de 3 yazarlı çalışma olduğu görülmüştür. 2016 yılına bakıldığında, 3 tane tek yazarlı, 5 tane 2 yazarlı ve 1 tane de 3 yazarlı, 2017 yılında 5 tane tek yazarlı, 3 tane 2 yazarlı, 3 tane 3 yazarlı ve 1 tane de 4 yazarlı çalışma olduğu görülmüştür. 2018 yılında, 9 tane tek yazarlı, 4 tane 2 yazarlı, 1 tane 3 yazarlı, 2019 yılında 7 tane tek yazarlı ve 4 tane 2 yazarlı, 2020 yılında ise 1 tane 2 yazarlı çalışma olduğu görülmüştür.
Yapılan çalışmaların yazar sayısına göre dağılımları incelenmiş, elde edilen bulgulara Tablo 7'de yer verilmiştir.

Tablo 7. Turizm Ve Engelli Bireyler Hakkında Yapılan Çalışmaların Toplam Yazar Sayısına Göre Dağılımı

Yazar Sayısı	Frekans (F)	Yüzde (%)
1	35	45%
2	31	40%
3	9	12%
4	2	3%
Toplam	77	100

Tablo 7 incelendiğinde, 77 araştırmadan 35 tanesinin (%45) tek yazar tarafından yazıldığı ve yayınlanan çalışmalar yazar sayılarına göre değerlendirildiğinde en fazla tek yazarlı çalışma olduğu görülmektedir. Bu oranı 31 makale ile (%40) iki yazarlı çalışmalar takip etmektedir. Daha sonra 9 makale (%12) ile üç yazarlı çalışmalar ve 2 makale (%3) ile 4 yazarlı çalışmalar gelmektedir. Makalelerin yıllara göre dağılımı incelenmiş, Tablo 8'te elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 8. Turizm Ve Engelli Bireyler Alanında 2006-2020 Yılları Arasındaki Çalışmaların Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	Frekans (F)	Yüzde (%)
2006	1	1%
2007		
2008	3	4%
2009		
2010	1	1%
2011		
2012	5	6%
2013	5	6%
2014	6	8%
2015	9	12%
2016	9	12%
2017	12	16%
2018	14	18%
2019	11	14%
2020	1	1%
Toplam	77	100

Tablo 8'te görüldüğü üzere, en fazla 14 tane (%18) ile 2018 yılında, 12 tane (%16) ile 2017 yılında, 11 tane (%14) ile 2019 yılında makale yayınlanmıştır. Daha sonra 9 makale (%12) ile 2015 ve 2016 yıllarının oranının eşit olduğu görülmüştür. Çalışmaların yıllara göre dağılımına bakıldığında son yıllarda bu konu ile ilgili yapılan çalışmaların sayısal olarak daha fazla olduğu görülmüştür.
Makaleler de tercih edilen araştırma modelleri Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9. Araştırma Modeline Göre Bulgular

Ana Kategori	Alt Kategori	Frekans (F)	Yüzde (%)
Nicel	Anket	28	36%
Nitel	Görüşme	19	25%
	Literatür Taraması	9	12%
	Kavramsal Analiz	6	8%
	Betimsel Analiz	4	5%
	Karşılaştırmalı Analiz	3	4%
	Bibliyometrik Çalışma	2	3%
	Gözlem ve Görüşme	2	3%
	Pestel Analizi	1	1%
	Ağaç Diyagramı	1	1%
Karma	Anket ve Görüşme	2	3%
	Toplam	77	100

Ulaşılan çalışmaların 27'si nicel, 48'i nitel ve 2 tanesi ise karma araştırma yöntemlerindendir. Çalışmalarda nicel araştırma yönteminin tamamında anket (%36), nitel araştırma yöntemlerinde ise 19 tanesi (%25) görüşme, 9 tanesi (%12) literatür taraması, 6 tanesi (%8) kavramsal analiz, 4 tanesi (%5) betimsel analiz, 3 tanesi (%4) karşılaştırmalı analiz şeklinde devam etmektedir. Tablo 10'da ulaşılan çalışmalarda anahtar kelimeler içinde en fazla tekrar eden on kelimeye yer verilmiştir.

Tablo 10. En Fazla Tekrarlanan Anahtar Kelimeler

Anahtar Kelimeler	Frekans (F)	Yüzde (%)
Engelli	73	95%
Turizm	47	61%
Birey	23	30%
Araştırma	18	23%
Konaklama	13	17%
Değerlendirme	12	16%
Türkiye	10	13%
Bakış Açısı	8	10%
Otel İşletmeleri	8	10%
Erişilebilir	6	8%
Toplam	77	100

Çalışmalarda en çok geçen anahtar kelimenin 73 kez (%95) tekrar eden 'engelli' kelimesi olduğu görülmüştür. Ardından 47 kez (%61) tekrar eden 'turizm' kelimesi gelmektedir. Daha sonra 23 kez (%30) tekrar ile 'birey' kelimesi gelmektedir. Daha sonra sırası ile 18 kez (%23) tekrar ile 'konaklama' kelimesi, 12 kez (%16) tekrar ile 'değerlendirme' kelimesi, 10 (%13) tekrar ile 'Türkiye' kelimesi, 8 (%10) tekrar ile 'bakış açısı', yine 8 (%10) tekrar ile 'otel işletmeleri' ve son olarakta 6 (%8) tekrar ile 'erişilebilir' kelimesi gelmektedir.

5.Sonuç ve Öneriler

Araştırma sonucunda engelliler ve turizm ile ilgili yapılan çalışmaların büyük bir bölümünü makalelerin oluşturduğu, yapılan lisansüstü tezlerin ise daha çok yüksek lisans düzeyinde yapıldığı görülmüştür. Çalışmaların daha çok son yıllarda yoğunlaştığı görülmüş, bu çalışmalarda daha çok nitel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı saptanmıştır.

Ulaşılan çalışmaların büyük bir bölümünde, Türkiye'de engelli turizm pazarı konusunda oldukça büyük eksiklikler olduğu, yöneticiler ve çalışanların bu konuda yeterli bilgiye sahip olmadığı ve bilgilendirilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Konaklama işletmelerinin düzenlemeler ile erişilebilirlik standartlarına uygun hale getirilmesi gerektiği ve engelli turizm pazarına bakış olumlu olsa bile yeterince bilgi sahibi olunmadığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca engelli turistlerin yaşadığı en büyük sorunun erişilebilirlik olduğu görülmüştür.

Çalışmalar incelendiğinde, turizm ve engelliler konusunda çok sayıda çalışma yapıldığı görülmüş ancak ulaşılan çalışmalar içinde örneklemi tur operatörleri ya da tur rehberleri olan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Aynı zamanda engelliler üzerine genel olarak yapılan çalışmalar varken örnekleminde yalnızca işitme engelli, görme engelli, dil ve konuşma engelli bireylere odaklanan çalışmalara rastlanmamıştır. Bunun yanında konuya engelliler tarafından bakılan birçok çalışma yapılmışken, hissettikleri psikolojik ya da sosyal kabul görme üzerine duydukları kaygı konusunda yapılan çalışmalara rastlanmamıştır. Bu konuda yapılan çalışmalar artırılmalı, çalışmaların sonuçları değerlendirilip bu sonuçlar ışığında engelli turizm pazarında düzenlemeler yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

Akdu, U., Serap, U. (2018), Engelli Turizmi: Yasal Düzenlemeler Ve Uygulamalar, *GÜSBEED, Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi,* 9(23), 99-123.

Akın, A. (2018),Engelli Gençlerin Otel İşletmelerinden Beklentilerinin Değerlendirilmesi, *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 6(15),167-183.

Akın, A. (2019), Otel İşletmelerinin Engelli Turistlere Yönelik Uygulamalarının Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma, *Nas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(2),2082-2103.

Akıncı, Z., Sönmez, N. (2015), Engelli Bireylerin Erişilebilir Turizm Beklentilerinin Değerlendirilmesine Yönelik Nitel Bir Araştırma, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi,* 26(1), 97-113.

Aratoğlu, U. (2019), Alanya Bölgesindeki Dört Ve Beş Yıldızlı Konaklama İşletmelerinin Bedensel Engelli Turizmine Bakışı, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Atak, V. (2008), Marmaris'teki Otel İşletmelerinin Bedensel Engelli Turizmine Bakışı, Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

Avcı, N., Yürik, E. Ö. (2008), Engelliler Ve Turizm: Avrupa Birliği Ve Türkiye Uygulamaları Üzerine Kavramsal Bir Karşılaştırma*, Avrasya Etütleri*, 34(2), 109-125.

Ayyıldız, T., Atay, H., Yazıcı, A. (2014), Konaklama İşletmelerinin Engelliler İçin Olanakları Ve Yöneticilerin Görüşleri: Kuşadası Örneği, *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi,* 2,84-100.

Bağçı, E. (2017), Engelli Bireylerin Turizme Katılma Motivasyonları Ve Kısıtları, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Baş, M. (2012), Duygusal Emek- Müşteri Memnuniyeti İlişkisi: Engelli Turizm Pazarında Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

Baş, M., Kılıç, M. (2014), Duygusal Emek Boyutları, Süreci Ve Sonuçlarının Engelli Turizm Pazarında Değerlendirilmesi, *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi,* 2,67-83.

Baş, M., Ulama, Ş. (2014), Türkiye'de Engelli Turizm Pazarındaki Farklı Talep Özelliklerinin Analizi, 15. Ulusal Turizm Kongresi, Ankara.

Bayram, M., Oduncuoğlu, F. (2019), Turizm Sektöründe Yiyecek-İçecek Hizmetlerinin Sağlık Turizmi Türleri İle İlişkisi, *Journal Of Tourism And Gastronomy Studies*, 7(3),2360-2382.

Bekar, A., Balcı, İ. (2015), Engelli Bireylerin Bakış Açısıyla Yiyecek-İçecek İşletmelerinde Karşılaşılan Sorunlar Ve Çözüm Önerileri, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi,* 50(1), 110-123.

Bulgan, G. (2017), Zihinsel Engelli Bireylere Sahip Ailelerin Tatil Deneyimleri Üzerine Tanımlayıcı Bir Araştırma: Isparta İli Örneği, *İstanbul Journal Of Social Sciences*, 16,35-63.

Bulgan, G., Çarıkçı, İ. H. (2015), Engelli Turizmi: Antalya İlindeki Dört Ve Beş Yıldızlı Oteller İşletmelerinde Bir Araştırma, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 7(13),15-42.

Bulgan, G., Göktaş, P. (2016), X, Y Ve Z Kuşağı Engellilerinin Turizme Erişebilirliğinin Karşılaştırılması, *Ekonomi Ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 5(1),24-49.

Bulgan, G., Göktaş, P. (2016), Y Kuşağının Engelli Turistlere Bakış Açılarının Değerlendirilmesi: Süleyman Demirel Üniversitesi Isparta Meslek Yüksekokulu Örneği, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 7(15),83-95.

Burak, Y. (2018), Konaklama Tesislerinin Engelli Bireylere Uygunluk Açısından Değerlendirilmesi: Sivil Toplum Kuruluşlarındaki Engelli Üyelerin Bakış Açısı, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Büyüköztürk, Ş. (2012), Örnekleme Yöntemleri, 25.11.2020 Tarihinde Http://W3.Balikesir.Edu.Tr/~Msackes/Wp/Wp-Content/Uploads/2012 Adresinden Alındı.

Büyükşalvarcı, A., Şapçılar, C. M., Tuncel, M. (2017), Otel İşletmelerinde Engelli Olanaklarına İlişkin Yöneticilerin Görüşleri: Konya Örneği, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, 13,249-263.

Cengiz, F., Aksöz, O. E. (2018), Müşteri Odaklı Pazarlama Kapsamında Engelli turizmine Yönelik Teorik Bir İnceleme, *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 11(1),126-138.

Cevizkaya, G., İlsay, S., Avcıkurt, C. (2014), Turizm Alan Yazınında Engelliler İle İlgili Çalışmaların Bibliyometrik Profili (2000-2013), *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 2,101-108.

Ceylan, A. (2015), Engelli Turistlerin Unutulmaz Deneyimlerinde Etkili Olan Unsurların Belirlenmesine Yönelik Nitel Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Çiftçi, M., Ersoy, M. (2019), Okulöncesi Eğitimi Alanındaki Araştırmaların Yönelimleri: Bir İçerik Analizi, *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi,* 8(3), 862-886.

Çizel, B., Çizel, R. B. (2014), Engellilerin Turizm Kısıtları Ve Turist Olma Niyeti İlişkisinde Aracı

Değişkenler: Motivasyon Gücü Ve Öğrenilmiş Çaresizlik, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 25(2),176-189.

Doğru, H., Kaygalak, S. Çavdarlı, C. Vd. (2014), Engelli Bireylerin Turizm Hizmetlerine Yönelik E- Şikâyetleri, *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi,* 2,33-47.

Düşünür, S. Y., Sarıışık, M. (2019), Turizmde Zihinsel Engelli Bireylerin Yaşadıkları Zorlukların Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma, *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 5-25.

Düşünür, Y. S. (2019), Zihinsel Engelli Bireylerin Topluma Kazandırılmasında Turizm Faaliyetlerinin Rolü Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sakarya.

Eldem, D. (2014), İstanbul Ölçeğinde Konaklama Yapılarının Engelliler İçin Erişilebilirliği, Yüksek Lisans Tezi, Başakşehir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Engelli Ve Yaşlı İstatistik Bülteni (2019).

Ercan, F. (2019), Görme Engelli Bireylerin Erişilebilir Turizm Deneyimlerini Kolaylaştırıcı Teknolojilerin İncelenmesi, SETSCI Conference Proceedings, Samsun.

Erkılıç, E. C., Eren, K. (2020), Seyahat Acentalarında Yaşlı Ve Engelli Yerli Turistlere Sunulan Hizmetlerin Değerlendirilmesi, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 55(1),564-585.

Göde, M. Ö., Öncel, S. (2016), Yiyecek-İçecek İşletmelerinde Engellilere Yönelik Düzenlemelerin İncelenmesi: Eskişehir Örneği, *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 8(2),189-201.

Göktaş, P., Bulgan, G. (2016), Turizm Sektöründe Engelliler İle İletişimin Geliştirilmesine Yönelik Bir Çalışma, *Erciyes İletişim Dergisi*, 4(3),36-56.

Hazar, B. (2016), Erişilebilirlik Standartları Kapsamında Ege Bölgesi Marinalarının Değerlendirilmesi Ve Marina Yöneticilerinin Engelli Turizmine Bakış Açıları, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Karacaoğlu, S. (2012), Bedensel Engellilerin Konaklama İşletmelerinden Beklentilerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma: Eskişehir Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Karaman, A., Burak, Y. (2017), Engelli Bireylerin Turizm Faaliyetlerinde Karşılaştıkları Sorunlar Ve Alternatif Çözümleri, *Turan-Sam Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*, 9(34), 99-105.

Kaya, Ç. (2017), Otel İşletmelerinde İstihdam Edilen Engelli Bireylerin İş Yaşamına İlişkin Algıladıkları Sorunlar: Antalya Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Kaygısız, Ü. (2017), Birinci Kuşak İnsan Haklarından Seyahat Özgürlüğüne Türkiye'de Engelliler Açısından Bakış, *Uluslararası Global Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(1),50-59.

Kenzhebayeva, A. (2018) , Bedensel Engellilerin Seyahat Engellerinin Psikolojileri Üzerindeki Etkisi: Türkiye Ve Kazakistan'da Karşılaştırmalı Bir Araştırma, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kenzhebayeva, A., Boylu, Y. (2018), Engelli Bireylerin Seyahat Engellerinden Etkilenmesinde Psikolojik Faktörlerin Önemi, *Yönetim, Ekonomi Ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi,* 2(4), 1-11.

Keskin, T. (2019), Engelli Bireylerin Yiyecek İçecek İşletmelerinde Yaşadıkları Sorunlar, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kılıç, B., Baş, M. (2015), Engelli Turistlerin Duygusal Emek Algısının Müşteri Memnuniyetine Etkisi, *Uluslararası Sosyal Ve Ekonomik Bilimler Dergisi,* 5(1),15-24.

Kırlar, B. (2013), İzmir İli Örneğinde Otel İşletmelerinin Ulaşılabilirlik Standartlarına Uygunluğu Üzerine Bir Durum Analizi Ve Otel Yöneticilerinin Engelli Turizmine Bakış Açıları, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Kozak, A. M., Turan, A. (2017), Engelliler Ve Turizm: Engelli Bireylerin Ve Seyahat Acentesi Yöneticilerinin Algılamaları, 15. Ulusal Turizm Kongresi, Eskişehir.

Meriç, S., Işık, H. (2019), Van İlindeki Otellerin Engelli Bireylere Uygunluğunu Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma, *Ibad Sosyal Bilimler Dergisi*, 520-529.

Nasibov, D., Göçmen, S. Üngüren, E. (2016), Konaklama İşletmelerinde Çalışan Engelli Bireylerin Helâl Turizm Bağlamında Değerlendirilmesi, 1. International Halal Tourism Congress, Alanya.

Nergiz, G. H., Akbıyık, Ü. S. B. (2018), Kocaeli İlindeki Konaklama İşletmeleri Yöneticilerinin Engelli Turizmini Değerlendirmelerine Yönelik Nitel Bir Araştırma, *Uluslararası Turizm, İşletme, Ekonomi Dergisi, 2(2),176-183.*

Öndül, G. (2015), Engelli Bireylerin Konaklama İşletmesi Odaklı Turizm Algıları Ve Engelli Turizm Pazarına İlişkin Öneriler: Antalya İli Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Öngen, Ö. Ş. (2018), Engelli Turizmi Kapsamında Yasal Düzenlemeler Ve Türkiye'deki Engelli Bireylerin Farkındalıklarının Belirlenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

Ören, Y. (2019), Otel İşletmelerinde Çalışan Fiziksel Engelli Bireylerin Mobbing Uygulamarına İlişkin Deneyimleri: Bir Uygulama, Yüksek Lisans Tezi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Özbalcı, S. (2018), Orta Doğu'da Engelsiz Turizm Ve Ekonomik Entegrasyon, Iv. Internatıonal Caucasus-Central Asıa Foreıgn Trade And Logıstıcs Congress, Aydın.

Özeren, M. (2019), Turizm Paydaşlarının Bakış Açılarıyla Engelli Turizmi: Konya Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Özhan, E. (2017),Engelli Bireylerin Turizm Faaliyetlerine Yönelik Motivasyon Ve Beklentilerinin Analizi: Muğla Örneği, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi,* 7(7), 706-725.

Özhan, T. E. (2018), Turizme Katılımda Engelli Bireylerin Motivasyon Ve Beklentilerine İlişkin Görgül Bir Araştırma. Doktora Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

Pehlivanoğlı, B. (2012), Turizm Yapılarında Engellilere Yönelik İç Mekân Tasarım Kriterleri, Engelsiz Turizm Sempozyumu Bildiri Kitapçığı, Antalya.

Şahin, H. (2012), Engelli Bireylerin Konaklama Tesislerinden Memnuniyet Durumlarının İncelenmesi, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Şahin, H., Erkal, S. (2012), Ortopedik Ve Görme Engelli Bireyler İçin Konaklama Tesislerinde Yapılması Gereken Düzenlemeler, *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi*, 1(13).

Şenol, F., Oktay, K., Özmen, M. (2016), Engelli Turistlere Yönelik Otel Uygulamaları: Antalya Yöresi Örneği, *Kastamonu Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 13,74-91.

Tellioğlu, S. (2018), Engelli Turizm Pazarlaması: Alanya Araştırması, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Tellioğlu, S., Şimşek, N. (2016), Dünya'da Ve Türkiye'de Engelli Dostu Turizm, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 4(33), 552-567.

Tellioğlu, S., Tekin, M. (2017), Engelli Turizminin Pestel Analizi Kapsamında İncelenmesi, *Uluslararası Turizm Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2,77-99.

Tellioğlu, S., Tekin, M. (2018), 7P Ekseninde Engelli Turizm Pazarlaması, Uluslararası Sosyal Bilimler İnovasyon Kongresi Bildiri Kitabi, İstanbul.

Terlemez, M. (2016), Konaklama Tesislerinde Engelli Kullanıcı Ve Oda Tasarımı İlişkisi Üzerine Bir Çözüm Önerisi, Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Toker, B., Kaçmaz, Y. (2015), Engelli Bireylerin Turizm Deneyimlerine Yönelik Bir Araştırma: Alanya Örneği, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(2), 235-257.

Topsakal, Y. (2018), Akıllı Turizm Kapsamında Engelli Dostu Mobil Hizmetler: Türkiye Turizm İçin Öneriler, *Journal Of Tourısm Intellıgence And Smartnes,* 1(1),1-69.

Tozlu, E., Mercan Ş. O., Atay, L. (2012), Çanakkale'nin Engelli Turizmine İlişkin Durumunun Belirlenmesine Ve Planlanmasına Yönelik Bir Çalışma, *Aksaray Üniversitesi İibf Dergisi,* 4(1), 2-16.

Türkmen, A. (2018), Otel Ortak Alanlarının Engelli Kullanıcılara Yönelik Kurgulanması, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.

Türkmen, A., İşleyen, E. (2018), Otel Ortak Alanlarında Kullanılan Engelli Tuvaletlerinin Erişilebilirlik Açısından İrdelenmesi, 2nd European Conference On Science, Art And Culture (Ecsac), Antalya.

Tozlu, E., Mercan, O., Atay, L. (2012), Çanakkale'nin Engelli Turizmine İlişkin Durumunun Belirlenmesine Ve Planlanmasına Yönelik Bir Çalışma, *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi,* 4(1),1-16.

Uygun, E. (2010), Fiziksel Engelli Fertlere Sahip Ailelerin Tatil Kararlarına Fiziksel Engelli Fertlerin Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Yaylı, A., Öztürk, Y. (2006), Konaklama İşletmeleri Yöneticilerinin Bedensel Engelliler Pazarına Bakış Açıları Üzerine Bir Araştırma, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 17(1),87-97.

Yenişehirlioğlu, E. (2013), Engelli Turistlerin Konaklama İşletmelerinde Kabul Görme Düzeyine Yönelik Algılama Ve Sorunlar: Karşılaştırmalı Nitel Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Yenişehirlioğlu, E., Türkay, O. (2013), Engelli Turistlerin Konaklama İşletmelerinde Kabul Görme Düzeyine Yönelik Algılama Ve Sorunlar: Karşılaştırmalı Nitel Bir Araştırma, *Akademik Turizm ve Yönetim Araştırmaları Dergisi,* 1(1),46-56.

Yıldız, Z., Yıldız, S., Bozyer, S. (2018), İşitme Engelli Turizmi (Sessiz Turizm): Dünya Ve Türkiye Potansiyeline Yönelik Bir Değerlendirme, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 9(20), 103-117.

Yıldız, Z., Yıldız, S., Karaçayır, E. (2017), Dünyada Ve Türkiye'de Engelli Turizmi Pazarının Değerlendirilmesi, *Journal Of Tourism And Gastronomy Studies,* 5(2), 61-80.

Yılmaz, İ., Karakuş, Y., Çamlıca, K. Vd. (2017), Turizm Alanındaki Bibliyometrik Çalışmalar: Türkiye Örneği, *Turan-Sam Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*, 9(36),83-88.

Yüksel, Ş. (2016), Turizme Yönelik Olarak İç Ve Dış Mekânlarda Yaşlı Ve Bedensel Engelliler İçin Düşünülmesi Gereken Mimari Tasarım İlkeleri, *Kent Kültürü Ve Yönetimi Hakemli Elektronik Dergisi, 9*(1),19-25.

Zengin, B., Eryılmaz, B. (2013), Bodrum Destinasyonunda Engelli Turizm Pazarının Değerlendirilmesi, *Uluslararası Ekonomik Ve İdari Çalışmalar Dergisi,* 6(11), 51-74.

Zengin, B., Baş. M., Yenişehirlioğlu, E. (2015), Engelli Turizm Kapsamında Müzelerdeki Uygulamaların Tespitine İlişkin Karşılaştırmalı Bir Analiz, *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler dergisi*, 3(1), 190-230.

ÖĞRENCILERIN PERSPEKTIFINDEN ÇOCUKLARA İNGILIZCE ÖĞRETIMI DERSININ PROGRAM DEĞERLENDIRMESI

Zülal KARAKUŞ
Kocaeli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yabanci Diller Eğitimi Anabilim Dalı, İngiliz Dili Eğitimi
karakus8zll@gmail.com, ORCID ID:0000-0001-6304-8982

Özet
Bu çalışma, Türkiye'deki bir devlet üniversitesinde Çocuklara İngilizce Öğretimi dersinin, İngilizce öğretmenliği bölümünde eğitim gören öğrencilerin görüşleriyle program değerlendirmesini amaçlamaktadır. Çalışmaya 28 öğrenci katılmıştır. Bu çalışmada veriler, bir anket yardımı ile toplanmıştır. Katılımcıların yarısından fazlası, bu dersin teori ve pratik bilgisi, çocuk öğrenciyi tanıma, planlama ve organizasyon, öğrenmeyi yönetme ve İngilizce becerileri gibi çocuklara İngilizce öğretimi alanındaki becerilere katkı sağladığını düşünmektedir. Bununla birlikte, bahsi geçen dersle ilgili tek bir zayıflık tespit edilmiştir. Öğrencilerin ders zamanlaması becerisinde sıkıntı yaşadığı ortaya çıkmıştır. Öğrencilere, zamanlama becerilerini geliştirebilmek için daha fazla gerçek sınıf ortamlarında ders işlemeleri ve çocuk yaştaki öğrencilerle daha fazla zaman geçirmeleri önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Program değerlendirmesi, Çocuklara İngilizce öğretimi, İngilizce Öğretmenliği bölümü

PROGRAM EVALUATION OF TEACHING ENGLISH TO YOUNG LEARNERS COURSE THROUGH PERSPECTIVE OF UNDERGRADUATE STUDENTS

Abstract
The purpose of this study is to evaluate English Language Teaching Department's Teaching English to Young Learners course in a state university in Turkey through the perspective of undergraduate students. There are 28 participants in the study. The data was collected through a questionnaire. Most of the participants think that the course helps them to contribute their teaching English to young learners competences which are theoretical and practical knowledge, knowing the young learner, planning and organizing, managing teaching, and competence in English. Yet there is only one problem with the program which is prompting the time management skill. It is suggested that more real-life practices and spending time with young learners can improve teacher trainees' time management skills.

Key words: Program Evaluation, Teaching English to Young Learners course, English Language Teaching department

1.Introduction

It is thought that the younger is the better in learning situations like explained in Penfield and Roberts, (1959)'s Critical Period Hypothesis (CPH); one should acquire the first language before the puberty, otherwise it is hard to do it later (as cited in Yahşi,2020) while some (Genesee,1987) believe that adults can learn language better (as cited in Marinova-todd, Marshall and Snow, (2000). Learning English in the early ages has some certain benefits such as with the help of experience, gaining positive motivation to the language for the future and developing cultural awareness and intercultural understanding (Moon,2005). In early learning perspective, there has been so many approaches, methods and techniques to teach English language for years. Lots of approaches has shaped language teaching programs which tends to evoke the image of a series of courses linked with some common goal or end product (Lynch,1996). Therefore, pedagogical teaching skills gains importance to adjust teaching and learning environment.

Program evaluation deals with investigating the efficiency and working of language teaching methods and materials and some studies that focused on comparing and contrasting different methods and approaches of classroom language teaching (Zohrabi, 2011). From this perspective, it can be said that program evaluation concerns with a teaching relationship between the program's initial goals and the

final outcomes' consistency According to Taba (1962), "the general aims of the program can be achieved only if the participants acquire certain knowledge, skills, techniques and attitudes" (as cited in Yumuk,1989, p.12). In this point, Teaching English to Young Learners (TEYL) course should be well designed for the students who take the course in order to gain the goals and objectives of the course. By evaluating the courses, analyzing strengths and weaknesses, the courses can be more beneficial for the future teachers and this means that the young learners of them could learn English better.

2.Literature Review

2.1.Early program evaluation studies in second language classes

One of the earliest language program evaluation was done by Keating (1963) with the members of Metropolitan School Study council in New York in. He conducted a search in language laboratory with students of French to analyze laboratory students' superiority to no-laboratory students. The students were tested on reading and listening comprehension and speech production. The conclusion was the students with laboratory are worse than the students with no-laboratory. For this reason, having only language laboratory is not enough to create effective language learning atmosphere in the classroom (as cited in Childers, 1965).

"A product-oriented approach which refers to an evaluation that deals with outcomes, such as end-of-the-year student achievement test scores" (Lynch,1996, p. 22) was applied by Beretta and Davies (1985) in India in ESL program. The name of the program was Bangalore/Madras Communicational Teaching Project (CTP). The aim of the program was to prove that series of tasks which includes problem solving activities and does not have grammar focused sections are better teaching method than structure-based method. There were two types of classes the 'experimental' with CPT and the 'control' with structural classes. Achievement tests (structural, dictation, contextualized grammar, reading/listening comprehension, task based) were applied to these classes. Except for the structural test, experimental classes mostly surpassed the other classes. The result of the research was "that grammar construction can take place through a focus on meaning alone" (Beretta and Davies,1985, p.126)

2.2.Program evaluation studies based on students' opinions

Peacock (2009) brings a new perspective to the program evaluation method by preparing a questionnaire to analyze the perspectives of the learners, too. He made a study in Teaching English as a Foreign Language program in university in Hong Kong by collecting data from students, teachers, and alumni through interviews, essays and analysis of program materials. Peacock concluded that the students thinks that philosophy of the program did not meet with the program's outcomes. Moreover, the program failed to meet the students' needs in terms of practices in teaching English and language proficiency. Some students thought that they were not ready to be a good English teacher. He also concluded the program was better at prompting teaching skills than language knowledge and second language acquisition. On the other hand, the program was strong at teaching self-evaluation and reflective teaching.

Coskun and Daloglu (2010) conducted a study in a university in Turkey in terms of analyzing their personal views about the ELT (English Language Teaching) program of in the university by using questionnaire and interviews with the teachers and undergraduate students. The study found both the teachers and the students have the idea that the pedagogic and practical aspects of the program is weak and needs to be rearranged. The students also added that there should be more practice opportunities in the ELT program. Furthermore, the realism of the program was also questioned. On the other hand, memorization and presentation preparing techniques was thought as out of date. In the teacher perspective, the teachers thought that there should have been more language proficiency courses since the following years' courses are based on it and the students have problems to deal with them.

One of the last studies in ELT program evaluation was researched in a Turkish University by Uzun (2016). The study was conducted by questionnaire and the interviews of only the last year students of the university. The study mainly focused on one by one evaluation of the courses which the students

took in 4 years. The conclusion was practical courses fail to meet the students' personal expectations from the course. The student's TEYL course grades were high. Some new courses which was added by the Council of Higher Education were thought as useless and unnecessary and they were prepared without getting ideas of the participants of the courses. The students suggest that there should be more practice experiences and socialized courses and in the program and less courses with based on memorization.

A recent case study was conducted by Mutlu (2018) in a preparatory program at a public university in Turkey among EFL students to determine the difference between the target status of Main Course and current situation of it with the relation of perception of the teachers and the students and four aspects which are aims and objects, course content and materials, course conduct and student assessment and outcomes. Mutlu (2018) conducted this with different dimension. She not only analyzed the goals of the course, methods and the outcome the students result and observations but also she interviewed with the teachers and the students to obtain their suggestions and perceptions about the teaching-learning process. According to the results, generally both students and the teachers had positive comments about the program. The students were happy about the methods and techniques. In spite of this positive atmosphere, there were problems with the meeting goals of teaching grammar and listening skills (Mutlu, 2018).

Yahşi (2020) used Uztosun (2018)'s competency items for English teachers working with young learners as a questionnaire to analyze the effect of TEYL course effect on their primary school teaching abilities and practices. The teachers think that they are better planning and organizing teaching and managing teaching than knowing young learner ability. The ones who take TEYL think that they have more competencies on theoretical and practical knowledge, knowing young learner, and competence in English. Furthermore, semi-instructed interviews show that the teachers feel better at material design, preparing lesson plan and managing teaching. The teachers also think that TEYL course is unrealistic and micro-teaching is not enough; there should be more practice in primary schools, the lecturers should be more equipped and classroom management should be more emphasized.

The mentioned program evaluation studies concentrated on mostly on the outcomes of the learners and few took into the consideration of student' point of view of the program evaluation. This study more focused on the views of the students and graduates ELT department in a public university rather than the outcomes of them. As the teachers are the one of the most important figures in ELT, the study is going to search for their perceptions and satisfaction about evaluating TEYL course. Furthermore, the study also aims to explore the strengths and weaknesses of the course in terms of outcomes and for undergraduate students. In order to analyze the perceptions of them in a public university ELT department TEYL course, certain questions will be asked and researched by a questionnaire.

The study will address the following research questions;

1. What are the perceptions of the students in terms of implications, techniques, methods and pedagogical content knowledge of TEYL course?
2. What are the TEYL course's strengths or weaknesses for the students?
3. What kind of suggestions can be given to the TEYL course according to the result of the questionnaire?

3.Methodology

3.1 Participants

The data was collected from 28 undergraduate students of ELT department in Turkey so that means that all the participants took the TEYL course from the same program, department and the university in different years. 8 of them work as English teacher in different institutions. The age of the students' ranges from 20 to 35. There were 9 male participants and 19 female participants.

3.2 Instruments

The quantitative data was collected through a questionnaire which is Likert Scale type. The questionnaire consists of Uztosun (2018)'s primary school English teachers' competencies that they

should have as this items also carried out as a questionnaire by Yahşi (2020) which consists of 29 items is going to be used to analyze perceptions of the students on the TEYL course by considering these competences. Delphi technique to discover the competences which is necessary to provide of primary English teachers with 5 sub category which are theoretical and practical knowledge (7 items), knowing the young learner (4 items), planning and organizing (10 items), managing teaching (6 items), and competence in English (2 items) in Turkey. In the scale, there are 5 options for participants which are strongly agree, agree, neutral, disagree and strongly disagree (Appendix A). The participants were asked to write their GPA for the TEYL course to analyze their academic success for the course.

3.3 Data Analysis

The reliability of the questionnaire on Cronbach Alpha was computed as *0.926* which is a high value for reliability via SPSS (15.0). Excel 2016 was used in order to compute all participants' GPA average of the course and items' percentage.

4.Findings

While categorizing the items under 5 sub category according to the Uztosun's study. Items 1, 2, 3, 4, 5, 6 and 7 belong to *theoretical and practical knowledge* category. The average on agreement among the items (both agree and strongly agree) is 71.9%. Items 8, 9, 10 and 11 belong to *knowing the young learner* category. The average on agreement among the items (both agree and strongly agree) is 67%. Items 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20 and 21 belongs to *planning and organizing* category. The average on agreement among the items (both agree and strongly agree) is 67.15%. Items 22, 23, 24, 25, 26 and 27 belongs to *managing teaching* category. The average on agreement among the items (both agree and strongly agree) is 70.8%. Items 28 and 29 belongs to *competence in English* category. The average on agreement among the items (both agree and strongly agree) is 62.5%.

Table 1. Frequencies and percentages of the items among participants

	Strongly disagree	Disagree	Neutral	Agree	Strongly agree
1) I can implement techniques for teaching English to young learners.	0 (0%)	1 (3.6%)	6 (21.4%)	20 (71.4%)	1 (3.6%)
2) I know the appropriate techniques and methods to teach English vocabulary to children.	0 (0%)	1 (3.6%)	5 (17.9%)	17 (60.7%)	5 (17.9%)
3) I know how each language skill (reading, writing, listening, speaking) can be developed in young learners.	0 (0%)	1 (3.6%)	5 (17.9%)	20 (71.4%)	2 (7.1%)
4) I know how to correct language errors of children.	0 (0%)	1 (3.6%)	7 (25%)	17 (60.7%)	3 (10.7%)
5) I can implement methods to teach English to young learners (CLT, Audio-lingual, Total Physical Response etc.).	0 (0%)	3 (10.7%)	4 (14.2%)	16 (57.1%)	5 (17.9%)
6) I know the developmental characteristics of children's first language development.	0 (0%)	1 (3.6%)	10 (35.7%)	14 (50%)	3 (10.7%)
7) I know the stages of children's language learning.	0 (0%)	2 (7.1%)	8 (28.6%)	15 (53.6%)	3 (10.7%)
8) I can implement their teaching taking into account the characteristics of children's development (physical and cognitive).	0 (0%)	1 (3.6%)	6 (21.4%)	17 (60.7%)	4 (14.2%)
9) I can differentiate between children with different personality traits and learning styles.	0 (0%)	0 (0%)	8 (28.6%)	15 (53.6%)	5 (17.9%)
10) I know child psychology.	0 (0%)	3 (10.7%)	10 (35.7%)	10 (35.7%)	5 (17.9%)
11) I can differentiate between children who have different developmental features Planning and Organising teaching.	0 (0%)	1 (3.6%)	8 (28.6%)	18 (64.3%)	1 (3.6%)
12) I can interpret, adapt, and supplement textbooks.	0	0	11	14 (50%)	3

	(0%)	(0%)	(39.3%)		(10.7%)
13) I can use mostly visual materials.	0 (0%)	0 (0%)	6 (21.4%)	11 (39.3%)	11 (39.3%)
14) I can develop children's English language awareness.	0 (0%)	0 (0%)	5 (17.9%)	18 (64.3%)	5 (17.9%)
15) I can use mainly kinaesthetic activities.	0 (0%)	1 (3.6%)	9 (32.1%)	15 (53.6%)	3 (10.7%)
16) I can design a variety of practical teaching materials.	0 (0%)	2 (7.1%)	11 (39.3%)	11 (39.3%)	4 (14.2%)
17) I can focus on teaching listening and speaking.	0 (0%)	1 (3.6%)	3 (10.7%)	20 (71.4%)	4 (14.2%)
18) I can manage class time effectively.	0 (0%)	2 (7.1%)	18 (64.3%)	7 (25%)	1 (3.6%)
19) I can use effective materials appropriate for young learners.	0 (0%)	3 (10.7%)	6 (21.4%)	13 (46.4%)	6 (21.4%)
20) I can teach English appropriate to language level of students.	0 (0%)	1 (3.6%)	8 (28.6%)	14 (50%)	5 (17.9%)
21) I can use games in teaching Managing teaching.	0 (0%)	1 (3.6%)	4 (14.2%)	17 (60.7%)	6 (21.4%)
22) I can give simple instructions while teaching young learners.	1 (3.6%)	3 (10.7%)	6 (21.4%)	14 (50%)	4 (14.2%)
23) I can use gestures, facial expressions and body language effectively in instruction.	0 (0%)	1 (3.6%)	4 (14.2%)	17 (60.7%)	6 (21.4%)
24) I can implement their teaching actively and energetically	0 (0%)	0 (0%)	9 (32.1%)	14 (50%)	5 (17.9%)
25) I can alter content of lesson according to children's wants and needs.	0 (0%)	1 (3.6%)	5 (17.9%)	16 (57.1%)	6 (21.4%)
26) I can manage the classroom by gaining the attention of the class.	0 (0%)	0 (0%)	9 (32.1%)	13 (46.4%)	6 (21.4%)
27) I can use drama, demonstration, simulation and acting out in teaching Competence in English.	0 (0%)	2 (7.1%)	8 (28.6%)	12 (42.9%)	6 (21.4%)
28) I possess a high level of competence in English.	0 (0%)	3 (10.7%)	6 (21.4%)	18 (64.3%)	1 (3.6%)
29) I have good English pronunciation skills.	1 (3.6%)	1 (3.6%)	10 (35.7%)	12 (42.9%)	4 (14.2%)

The participants' TEYL course GPA average for the course was calculated as 2.32 out of 4 which equals to 71.40 out of 100.

5. Conclusion

When analyzing the findings based on general idea about TEYL course, it can be said that there is a positive perception about the program according to the participants since the agreement (average) among the 5 sub categories is 67.71% of whom agreed on the competences in the questionnaire. This percentage is also consistent and acceptable with the participants' course GPA average (71.40) because the university has Bologna system. In this perspective, the participants grade average (2.32 out of 4 - 71.40 out of 100) is *sufficient* according to the Bologna system.

While analyzing the program strengths based on the participant's self-evaluation on their TEYL competences, there are some parts that the program works well. First of all, theoretical and practical knowledge competence has the highest agreement rate with 71.9%. Especially item 3 *I know how each language skill (reading, writing, listening, speaking) can be developed in young learners* is one of good qualification that the participants 22 (78.50%) of them have agreed on it. Furthermore, managing teaching is second and highest successful competence with 70.8%. Item 23 *I can use gestures, facial expressions and body language effectively in instruction* is agreed by the 23 (82%) participants which make this qualification satisfied enough to teach English to young learners. Moreover, planning and organizing is the third highest agreement with 67.15 %. Item 17 *I can focus on teaching listening and speaking* is agreed by 24 (85.7%) participants. Thus, it is clear that listening and speaking skills'

teaching is the best qualification that the participants have. Knowing the young learner competence has the fourth highest agreement with 67%. For example, item 8 *I can implement their teaching taking into account the characteristics of children's development (physical and cognitive)* is agreed by 21 (75%) participants. It is said that the participants mostly are aware of young learner's development. Even if competence in English has the fifth highest agreement, there is still high agreement rate which is 62.5%.

Although the strengths of the program are high, there is a weakness of the participants while teaching English to young learners. All competences have been mostly agreed yet when they were analyzed one by one, it seems there is a problem with managing time in the classroom. Item 18 *I can manage class time effectively* has the lowest agreement; only 8 (28.6%) participants agreed on that item.

Based on the weakness of the participants, a suggestion can be advised to the TEYL course. In order to manage the time in the classroom, there can be more real life time practices to gain theory and practice knowledge such as one of the participants of Tuli (2009) share his idea about the practicum that real-life practice provides the teacher trainees to apply the theories that is learned in the university like time management. Spending time with young learners can also beneficial for teacher trainees for knowing them better.

6. Discussion

In the perspective of TEYL course, in this study, participants are happy about the course. In Uzun (2016)'s study the student were also satisfied with the course. The participant's knowing the young learner competency is the 4th best competency. Similarly, in the Yahşi (2020)'s study the other competencies are better than knowing young learner one. Planning and organizing is the 3rd best competency in this study. Especially, participants think that they have problem with time management. Contrat to this study, in Yahşi (2020)'s study, teachers are good at planning and organizing. More practical experience is needed for ELT students is suggested for the course. This conclusion is also mentioned in Peacock (2009), Tuli (2009), Coskun and Daloglu, (2010), Uzun (2016), and Yahşi (2020) studies.

References

Beretta, A., & Davies, A. (1985). Evaluation of the Bangalore Project. *ELT Journal*, *39(*2), (121-127). doi: 10.1093/elt/39.2.121

Childers, W. (1965). A study of the effectiveness of language laboratories. [*A study of the effectiveness of language laboratories. A preliminary evaluation in twenty-one school ystems of the metropolitan school study council* by R. F. Keating]. *Hispania*, *48*(3), 197-198. doi: 10.2307/336448

Coskun, A. & Daloglu, A. (2010). Evaluating an English language teacher education program through Peacock's Model. *Australian Journal of Teacher Education*,*35*(1), (24-42).

Lynch, B. (1996). *Language program evaluation*. (M.H. Long & R. J. Richards Eds.). Cambridge University Press.

Moon, J. (2005). Teaching English to young learners: The challenges and the benefits. *British Council, (?),*?, (30-34).

Marinova-todd, S. H., Marshall, D. B., & Snow, C. E. (2000). Three misconceptions about age and L2 learning. TESOL Quarterly, *34*(1), (9-34).

Mutlu, G. (2018). A program evaluation study of the main course at a preparatory program: A case study. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, *9*(3), (202-239). doi: 10.17569/tojqi.426886

Peacock, M. (2009). The evaluation of foreign-language-teacher education programmes. *Language Teaching Research*, *13*(3), (259-278). doi: 10.1177/1362168809104698

Tuli, F. (2009). Understanding undergraduate students practicum experience: A qualitative case study of Jimma university. *Ethiopian Journal of Education and Sciences*, *5*(1), (37-59).

Uzun, L. (2016). Evaluation of the latest English language teacher training programme in Turkey: Teacher trainees' perspective. *Cogent Education*, *3*(1), (1152-1165).

Uztosun, M. S. (2018). Professional competences to teach English at primary schools in Turkey: A delphi study. European Journal of Teacher Education, *41*(4), 549-565.

Yahşi, M. (2020). *The effects of the teaching English to young learners course on teachers' perceptions of their current levels of competencies and classroom practices*. (Unpublished master's thesis). Kocaeli University, Kocaeli, Turkey.

Yumuk, A. (1989). *Systematic language program development and evaluation in Turkey*. (Unpublished master's thesis). Bilkent University, Ankara, Turkey.

Zohrabi, M. (2011). An introduction to course and/or program evaluation. *Journal of Pan-Pacific Association of Applied Linguistics, 15*(2), (59-70).

Appendix

Program Evaluation of the Course Teaching English to Young Learners Questionnaire

Age: a) 20-25 b) 26-30 c) 31-35 d) 36-45 e) 46-45 f) 46-50
Gender: a) Male b) Female
Currently Employed in a: a) Yes b) No
At ……
Letter Grade of the TEYL course: a) AA b) BA c) BB d) CB e) CC f) DC e) DD g) FD h) FF

The skills a teacher must have for teaching English to children.	Strongly disagree	Disagree	Neutral	Agree	Strongly agree
1) I can implement techniques for teaching English to young learners.					
2) I know the appropriate techniques and methods to teach English vocabulary to children.					
3) I know how each language skill (reading, writing, listening, speaking) can be developed in young learners.					
4) I know how to correct language errors of children.					
5) I can implement methods to teach English to young learners (CLT, Audio-lingual, Total Physical Response etc.).					
6) I know the developmental characteristics of children's first language development.					
7) I know the stages of children's language learning.					
8) I can implement their teaching taking into account the characteristics of children's development (physical and cognitive).					
9) I can differentiate between children with different personality traits and learning styles.					
10) I know child psychology.					
11) I can differentiate between children who have different developmental features Planning and Organising teaching.					
12) I can interpret, adapt, and supplement textbooks.					
13) I can use mostly visual materials.					
14) I can develop children's English language awareness.					
15) I can use mainly kinaesthetic activities.					
16) I can design a variety of practical teaching materials.					
17) I can focus on teaching listening and speaking.					
18) I can manage class time effectively.					
19) I can give simple instructions while teaching young learners.					
20) I can teach English appropriate to language level of students.					
21) I can use games in teaching Managing teaching.					
22) I can give simple instructions while teaching young					

learners.					
23) I can use gestures, facial expressions and body language effectively in instruction.					
24) I can implement their teaching actively and energetically					
25) I can alter content of lesson according to children's wants and needs.					
26) I can manage the classroom by gaining the attention of the class.					
27) I can use drama, demonstration, simulation and acting out in teaching Competence in English.					
28) I possess a high level of competence in English.					
29) I have good English pronunciation skills.					

KATMA DEĞER VERGİSİ ORANLARININ FİYATLARA DOĞRU YANSITILMAMASI: HAKSIZ REKABET VE EKONOMİK ETKİLERİ

Beyhan İNCEKARA
İstanbul Kent Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi
beyhan.incekara@kent.edu.tr.

Murat Can PEHLİVANOĞLU
İstanbul Kent Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu
can.pehlivanoglu@kent.edu.tr.

Özet
Maliye politikasının araçlarından biri vergiler olup, katma değer vergisi (KDV) dolaylı vergilerin en önemli türünü oluşturmaktadır. Bununla beraber devletin KDV'nin yansıtılması ve toplanmasında sorunlar yaşadığı, özellikle KDV oranlarında indirimlerin yürürlüğe konduğu dönemlerde bazı işletmelerin KDV oranlarını doğru uygulamadığı tespit edilmektedir. Bu kapsamda bazı işletmelerin mal veya hizmetlerinin satış fiyatını eski vergi oranı döneminde uygulanan KDV dahil satış fiyatını aynen muhafaza edecek şekilde değiştirdikleri görülmektedir. Oysa bu durum katma değer vergisinin mali ve mali olmayan amaçlarının gerçekleştirilmesini olumsuz etkilemektedir. Mikro düzeyde incelendiğinde, KDV oranı indirimlerini fiyatlarına yansıtan işletmelerin satışları ile yansıtmayan işletmelerin satışlarının aynı olmadığı, bunun haksız rekabete yol açtığı ve piyasanın işleyişini bozduğu değerlendirilmektedir. Mikro ölçekte yaşananlar makro düzeyde ülke göstergelerine de yansımaktadır. KDV oranlarının fiyatlara doğru yansıtılmamasının özellikle enflasyona, kamu harcamalarına ve gelirlerine, ekonomik büyümeye, tasarruf ve yatırımlara olumsuz etkileri olmaktadır. İşletmelerce KDV hariç satış fiyatı artırılmak suretiyle indirim öncesi dönemdeki KDV dahil fiyat ile aynı satış fiyatının ortaya çıkarıldığı haller çoğu zaman satıcı işletmenin tanıtım ve reklamlarında ya da alıcılara yaptığı açıklamalarda KDV oranı indiriminin uygulandığı yönündeki bir beyanı ya da izlenimi uyandırması şeklinde gerçekleşmektedir. Bu eylemle mücadelede, KDV oranlarını doğru şekilde uygulayan rakip işletmelerce işletilebilecek en önemli yasal düzenlemeyi ise 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun (TTK) haksız rekabet hükümleri ve özelikle TTK m. 55(1)(a)(2) hükmü oluşturmaktadır. Bu çalışmada KDV oranlarındaki indirimleri uygulamayarak tüketicinin, rakip işletmelerin ve son tahlilde devletin mağduriyetine sebep olan işletmelerin bir taraftan ekonomiye mikro ve makro düzeyde olumsuz etkileri incelenirken diğer taraftan bu eylemlerinin TTK dairesinde haksız rekabet hali teşkil ettiği değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Katma Değer Vergisi, Haksız Rekabet, KDV İndirimleri, Türk Ticaret Kanunu, Makroekonomi, Mikroekonomi.

MISAPPLICATION OF VALUE ADDED TAX RATES IN SALES PRICES: UNFAIR COMPETITION AND ECONOMIC IMPLICATIONS

Abstract
Taxes are one of the tools of fiscal policy, and value added tax (VAT) represents one of the most important indirect taxes. It is known that the state experiences difficulties in VAT reflection and collection, and that VAT rates are misapplied by some businesses especially during the times of VAT rate discounts. Accordingly, it is seen that some businesses change the sales prices of their goods or services in order to maintain their VAT included sales price same as the price before VAT rate discounts. This situation negatively effects the fiscal and non- fiscal goals of VAT. When analyzed at micro level, it is understood that the sales of businesses which duly reflect the VAT rate discounts and which do not duly reflect are not the same, and that this causes an unfair competition and harms the functioning of the market. The micro level implications of the abovementioned practice also influence macro level country indicators. Especially, inflation, state spending and income, economic growth, savings and investments are negatively affected. The practice of maintaining the sales price as same as the price before VAT rate discounts by raising the VAT excluded sales price, in most cases, occurs pursuant to the seller's presentations, advertisements or statements to the buyers regarding the

application of VAT rate discounts to the goods or services. 6102 numbered Turkish Commercial Code's (TCC) unfair competition rules and, in particular, TCC Article 55(1)(a)(2) appears among the best legal rules that may be used to contest the legality of this practice by competitor businesses. In this study, the micro level and macro level economic implications of the misapplication of VAT rate discounts is examined, and it is expressed that this practice should be accepted as a practice of unfair competition under TCC.

Keywords: Value Added Tax, Unfair Competition, VAT Discounts, Turkish Commercial Code, Macroeconomy, Microeconomy.

GİRİŞ

Türk hukukunda devletin vergilendirme yetkisi temelini T.C. Anayasası'ndan (Anayasa) almaktadır. Herkes kamu giderlerini karşılamak üzere mali gücüne göre vergi ödemekle yükümlü olup (Anayasa m. 73(1)), vergi oranlarını kanunun belirttiği sınırlar içinde değiştirme yetkisi Cumhurbaşkanına verilebilmektedir (Anayasa m. 73(4)). Bu doğrultuda, 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu (KDVK) m. 28 ile katma değer vergisi (KDV) oranı vergiye tabi her bir işlem için yüzde 10 olarak öngörülmekle beraber, Cumhurbaşkanı bu oranı dört katına kadar artırmaya ve yüzde bire kadar indirmeye, yine bu oranlar dahlinde muhtelif mal ve hizmetler için farklı vergi oranları tespit etmeye yetkili kılınmıştır. Nitekim son olarak 30.07.2020 tarihli ve 2812 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararına ekli Mal ve Hizmetlere Uygulanacak Katma Değer Vergisi Oranlarının Tespitine İlişkin Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair Karar[47] ile bir kısım mal ve hizmetlerde KDV oranı indirimine gidilmiştir.

KDV oranlarındaki değişikliklerin yürürlüğe girmesine karşın piyasada bazı işletmelerin KDV oranlarını mal veya hizmetlerinin satış fiyatlarını yansıtmadığı; mal veya hizmetlerinin satış fiyatını eski vergi oranı döneminde uygulanan KDV dahil satış fiyatını aynen muhafaza edecek şekilde değiştirme yönünde eylemlerde bulundukları gözlemlenmektedir[48]. Anılan eylemin vergi oranı indirimini gereği gibi uygulayan işletmeler ile indirimi gereği gibi uygulamayan işletmeler arasında bir haksız rekabete sebep olduğu kuşkusuzdur. Üstelik alıcıların ve özellikle tüketicilerin talebinin arttığı vergi indirimi dönemlerinde indirimli alışveriş yapacakları öngörüldüğünde, bu beklentilerinin suiistimal edilmesinin piyasaya güveni sarsacağı da aşikardır.

Özellikle tüketimde kullanılan KDV gibi dolaylı vergilerin en önemli türünü oluşturan bu vergi türünün fiyatlara yansıtılmaması önemli makroekonomik sorunlar ortaya çıkarmaktadır. KDV'deki indirimleri satış fiyatlarına yansıtan işletmelerin tüketimleri artarken toplam tüketimde denge sorunu ortaya çıkacaktır. Bu da piyasa yapısını ve dinamiklerini bozacaktır. Ayrıca verginin yansıması sorunu yaşanarak kamu gelirlerinde bir azalma oluşacak ve bütçe açığı meydana gelecektir. Yine haksız rekabet yaratan işletmeler enflasyonun kompozisyonu etkileyecek fiyat farklılıklarına yol açacaktır.

Bu çalışmada öncelikle KDV oranı indirimini vergi hariç satış fiyatlarını artırmak suretiyle nihai satış fiyatlarına yansıtmayan işletmelerin[49] bu eylemlerinin vergi oranı indirimini yürürlükteki haliyle uygulayan işletmelere karşı 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu (TTK) dairesinde bir haksız rekabet hali teşkil ettiği değerlendirilmektedir[50]. Bu doğrultuda, KDV oranlarını doğru uygulayan işletmelerin oranları doğru uygulamayan işletmelerle mücadele etmek amacıyla haksız rekabet hükümlerini işletmelerinin olanaklı olduğu ortaya konulmaktadır. Çalışmanın diğer bölümünde KDV indirimlerinin yarattığı etkiler makroekonomik göstergeler açısından incelenmektedir. Bu durumun yarattığı

[47] 31.07.2020 tarihli 31202 sayılı Resmî Gazete.
[48] Bkz. Reklam Kurulu Kararı, D. 2019/266 T. 10.12.2019.
[49] Örneğin, vergi oranı değişimi öncesi KDV dahil satış fiyatı 100 TL olan bir malın vergi oranı indirimi sonrası KDV dahil satış fiyatının yine 100 TL olduğu işletmeler gözlemlenmektedir (https://www.haberturk.com/tuketiciye-kdv-indirimleri-uyarisi-2773762-ekonomi (E.T. 08.10.2020)).
[50] Mal veya hizmetin KDV hariç satış fiyatı değiştirilmeksizin, KDV oranı indirimine rağmen halen eski (yüksek) KDV oranının uygulanması hali ise bu çalışmanın kapsamına alınmamıştır.

enflasyon, tüketim, kamu gelirleri azalması, bütçe açığı ve piyasa dinamikleri gibi doğrudan etkiler ve yatırımlar, faiz ve piyasa dinamikleri gibi dolaylı etkiler değerlendirilmektedir.

1. KDV ve Haksız Rekabet

KDVK Alman KDV kanunundan esinlenerek hazırlanmış olup, KDV Türkiye'de 1985 yılından bu yana uygulanmaktadır (Öner (2015): 229). KDVK m.1(1) uyarınca, Türkiye'de ticari, sınai, zirai faaliyet ve serbest meslek faaliyeti çerçevesinde yapılan teslim ve hizmetler KDV'ye tabidir. Bir muamele vergisi olarak nitelenen KDV, harcamaların vergilendirilmesine ilişkin görülmektedir. Bu doğrultuda KDV, malların ve hizmetlerin satışından alınan ve vergi indirimine de olanak vererek her aşamada katılan değer artışını temel alan, çok aşamalı ve genel bir satış vergisi olarak tanımlanmaktadır[51]. Vergiye adını veren "katma değer" ise bir malın satış değeri ile bunun yapılması için gerekli girdilerin alış fiyatı arasındaki farktan oluşmaktadır[52].

Anayasa'nın 48. Maddesi çerçevesinde rekabet bir hak olmakla beraber, bu hakkın hukuka uygun kullanımı için rekabetin başkalarının hak ve menfaatlerini ihlal edecek şekilde gerçekleştirilmemesi gerekmektedir (Kılıç ve Kılıç (2018): 94). Nitekim Anayasa'nın 167. maddesinde ifade edilen piyasaların düzenli ve sağlıklı işlemesi için alınacak tedbirlerin kapsamına haksız rekabet kurallarının da girdiği kabul edilmektedir (Can (2013): 109). Bu doğrultuda getirilen düzenlemelerden biri olan TTK haksız rekabet hükümleri suretiyle bütün katılanlar menfaatine dürüst ve bozulmamış rekabetin sağlanması amaçlanmıştır (TTK m. 54(1)). Ancak bir eylemin haksız rekabet teşkil ettiğinin kabulü için öncelikle bu eylemin haksız rekabet kuralları karşısında hukuka aykırılığının ortaya konabilmesi gereklidir. Bunun belirlenebilmesi için aşağıda öncelikle KDV mükellefiyeti kavramı üzerinden KDV oranı indirimini uygulama ve nihai satış fiyatını belirleme sürecinde işletmelerin yükümlülükleri incelenmekte ve akabinde mezkûr eylemin haksız rekabet niteliği değerlendirilmektedir.

1.1. KDV Mükellefiyeti ve Uygulaması

Türk vergi hukukunda vergi alacağını doğumu, vergi kanunlarının vergiyi bağladıkları olayın veya hukuki durumun tekemmülüne bağlıdır. Nitekim KDV'de vergiyi doğuran olay, mal teslimi ve hizmet ifası hallerinde malın teslimi veya hizmetin yapılması (KDVK m. 10(a)) ya da malın tesliminden veya hizmetin yapılmasından önce fatura veya benzeri belgeler verilmesi halinde bu belgelerde gösterilen miktarla sınırlı olmak üzere fatura veya benzeri belgelerin düzenlenmesidir (KDVK m. 10(b)). Bu anlamda KDV sisteminde kişi değil işlemin vergilendirildiği görülmektedir (Öner (2015): 232).

213 sayılı Vergi Usul Kanunu (VUK) m. 8 uyarınca vergi mükellefi vergi kanunlarına göre kendisine vergi borcu düşen gerçek veya tüzel kişi olup, vergi sorumlusu da verginin ödenmesi bakımından alacaklı vergi dairesine karşı muhatap olan kişidir. Yine VUK m. 8(3) uyarınca, kural olarak, mükellefiyet veya vergi sorumluluğuna ilişkin ilgili taraflar arasındaki sözleşmeler vergi dairelerini bağlamaz. Bu doğrultuda, KDV mükellefleri mal teslimi ve hizmet ifası hallerinde bu işleri yapanlar olarak öngörülmüştür (KDVK m. 1(a)). Dolayısıyla, mal veya hizmetin alıcısı KDV mükellefi ya da sorumlusu olmayıp, satıcı işletme vergiyi alıcı adına değil kendi adına ödemektedir[53].

Satış işlemleri açısından KDV'yi alıcıdan tahsil etme ve ödeme yükümlülüğü satıcıya yüklenmiş olup, vergi hukuku açısından KDV'nin satış bedeline dahil ya da hariç şekilde tahsili yine alıcı ve satıcının tasarrufuna bırakılmıştır[54]. Verginin alıcı tarafından mı yoksa satıcı tarafından mı üstlenileceği borçlar hukukuna ilişkin bir konu olarak değerlendirilmektedir. Uygulamada KDV'nin satıcı işletme tarafından alıcıdan tahsil edildiği gözlemlenmekte, nitekim bu durum KDV'nin dolaylı bir satış vergisi olarak nitelenmesini doğrulamaktadır (Bulutoğlu (2004): 191). Dolayısıyla, satıcının KDV'yi alıcıdan tahsil etmediği hallerde KDVK dairesinde vergiyi satıcı işletmenin üstlendiği kabul edilmektedir[55]. KDV'nin mal veya hizmetin bedeline dahil olup olmadığı sözleşmede açıkça kararlaştırılmamış ise

[51] Bkz. Anayasa Mahkemesi Kararı E. 2010/11 K. 2011/153 T. 17/11/2011.
[52] Bkz. Anayasa Mahkemesi Kararı E. 2010/11 K. 2011/153 T. 17/11/2011.
[53] Yargıtay 13. Hukuk Dairesi E. 2004/10203 K. 2005/1185 T. 01/02/2005.
[54] Yargıtay Hukuk Genel Kurulu E. 2004/19- 456 K. 2004/531 T. 13/10/2004.
[55] Yargıtay 15. Hukuk Dairesi E. 2015/944 K. 2015/4911 T. 09/11/2015.

toplam sözleşme bedelinin KDV'yi içerdiği kabul olunacak ve alıcıdan ayrıca KDV istenemeyecektir[56].

O halde bir KDV oranı indirimi gerçekleştiğinde, bunu fiyatlara yansıtma yükümlülüğü ürün veya hizmet satan işletme üzerinde olup, KDV'nin alıcı mı yoksa satıcı mı tarafından üstlenileceği sözleşme özgürlüğü çerçevesinde tarafların takdirindedir[57]. Üstelik KDV hariç satış fiyatının artırılması suretiyle KDV oranı indirimi öncesi dönemle sonrası dönemde uygulanan satış fiyatının aynı tutulması şeklindeki eylemin kendisi doğrudan bir vergi kaybına yol açmamakta ya da hatalı, fazladan ya da alınmaması gereken bir verginin tahsili söz konusu bulunmamaktadır[58]. Bununla beraber, ilk bakışta vergi hukuku bağlamında hatalı olmayan ve satıcıyla alıcının sözleşme özgürlüğüne istinaden gerçekleştirilmiş hukuka uygun bir eylem olarak görülebilecek bu eylemin TTK haksız rekabet hükümleri dairesinde hukuka uygun olup olmadığının ayrıca araştırılması gerekmektedir.

1.2. Haksız Rekabet Hali Olarak KDV Oranı İndiriminin Fiyata Yansıtılmaması

KDV oranı indiriminin KDV hariç satış fiyatı arttırılmak suretiyle mal veya hizmetin satış fiyatına yansıtılmamasına ilişkin olarak vergi hukukunda özel bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak bu davranış sebebiyle KDV oranı indirimini fiyatlarına yansıtan işletmeler, bu oranı gereği gibi yansıtmayan işletmelere nazaran ilgili satıştan daha az kazanç elde etmekte, yani kurallara uyan işletmeler kurallara uymayan işletmeler karşısında iktisadi olarak dezavantajlı duruma düşmektedir. Zira anılan işletmeler vergi oranı indirimi nedeniyle KDV dahil satış fiyatlarının indirime uğramaması için kasıtlı olarak KDV hariç satış fiyatlarını artırmakta, böylece vergi oranı indirimi döneminde toplam satış bedelinde indirim olacağı güven ve beklentisine sahip olan alıcılar nezdinde yanılgıya sebep olarak ve bu yanılgıdan faydalanarak kazançlarını artırmaktadır. Bu halde rekabet hakkının kötüye kullanılması nedeniyle artık piyasanın bozulduğunun ve rekabetçi bir piyasadan beklenen işlevlerin de gerçekleşemediğinin kabulü gerekecektir (Karakılıç (2016): 109).

Haksız rekabete ilişkin yasa hükümleri, rekabet hakkının dürüstlük kuralları çerçevesinde kullanılmasını temin etmek ve rekabet hakkının kötüye kullanılmasını engellemek amacıyla yürürlüğe konmuştur[59]. Haksız rekabete hukuku vasıtasıyla piyasa katılımcılarının davranışları mikro düzeyde kontrol edilmeye çalışılmaktadır (Karakılıç (2016): 109). Nitekim TTK m. 54(2) uyarınca *"rakipler arasında veya tedarik edenlerle müşteriler arasındaki ilişkileri etkileyen aldatıcı veya dürüstlük kuralına diğer şekillerde aykırı davranışlar ile ticari uygulamalar haksız ve hukuka aykırıdır"* [60]. Bir eylemin haksız rekabet oluşturup oluşturmadığı önce TTK m. 55 üzerinden incelenmekte, şayet eylem burada belirtilenler eylem veya uygulama türlerinden birinin kapsamına girmiyor ise bu defa eylemin TTK m. 54 genel hükmüne uyup uymadığı saptanmaktadır (Dinç (2015): 144). Dolayısıyla TTK m.

---

[56] Yargıtay Hukuk Genel Kurulu E. 2004/19- 456 K. 2004/531 T. 13/10/2004.

[57] "Verginin etikette gösterilme mecburiyeti" kenar başlıklı KDVK m. 57 uyarınca, perakende satışı yapılan mallara ait etiketlerde KDV'nin satış fiyatına dahil olup olmadığı açıkça belirtilir ve vergi satış fiyatından hariçse bunun miktarı ayrıca gösterilir. Benzer şekilde, "Fiyat Etiketi" kenar başlıklı 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun m. 54(1) dairesinde perakende satışa arz edilen malların üzerinde kolaylıkla görülebilir ve okunabilir şekilde tüketicinin ödeyeceği tüm vergiler dahil satış fiyatı ve birim fiyatının gösterilmesi zorunlu olup, bu hüküm hizmetlerin tarife ve fiyatları için de aynen uygulanmaktadır.

[58] Nitekim vergi adı altında para tahsil edilerek haksız kazanç elde edilmesinin önlenebilmesi amacıyla 06.05.2018 tarihinde yürürlüğe konan 7104 sayılı Kanun ile KDVK m. 8(2)'de yapılan değişiklikle, fazla veya yersiz hesaplanan verginin satıcı tarafından alıcıya geri verilmesinin şart olduğu KDVK lafzına işlenmiştir. Dolayısıyla hatalı olarak işletilen KDV oranıyla tahsil edilmiş tutarın vergi dairesine ödenmiş olması halinde satıcı açısından bir sebepsiz zenginleşme hali bulunmayacağı kabul edilmektedir (Yargıtay Hukuk Genel Kurulu E. 2011/625 K. 2012/27 T. 01/02/2012 (www.kazanci.com.tr)).

[59] Yargıtay H. G. K. E. 2017/117 K. 2018/1883 T. 11/12/2018 (www.kazanci.com.tr).

[60] Türk hukukunda haksız rekabete ilişkin olarak TTK dahil çeşitli kanunlarda çeşitli hükümler bulunmakta olup (örneğin, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu m. 83- 84, 3577 sayılı İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Kanun), genel hüküm niteliğindeki bir düzenleme de 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nda (TBK) yer almaktadır. Ancak konuya dair TBK m. 57 hükmünün sadece tacir olmayanlar arasındaki uyuşmazlıklarda uygulanabileceği (Özel ve Özdemir (2017): 196.), ticari işlerde TTK haksız rekabet hükümleri uygulanacağı ve üstelik TTK hükümlerinin uygulanması için fail veya mağdurdan ikisinin de tacir olmasının gerekli bulunmadığı ifade edilmektedir (Akpınar (2019): 56.).

54(2) dahlinde bulunmakla beraber TTK m. 55'te sayılmamış bir hal de haksız rekabet olarak değerlendirilebilmektedir. TTK m. 55 hükmünde sayılan davranış ve ticari uygulamalar ise örnek niteliğinde olup, en çok rastlanılan hallerin görünüş şekilleri durumundadır (Kendigelen (2016): 83). KDV oranı indiriminin KDV hariç satış fiyatı arttırılmak suretiyle mal veya hizmetin satış fiyatına yansıtılmaması eyleminin çoğu zaman satıcı işletme tarafından yapılacak bir reklam veya açıklamayla eşgüdümlü gerçekleşecektir. O halde bu eylemin haksız rekabet teşkili açısından TTK m. 55(1)(a)(2) hükmü doğrudan uygulanabilecektir. Dolayısıyla eylemin haksız rekabet olduğunun kabulü için TTK m. 54 dahlinde ayrıca incelenmesine gerek bulunmamaktadır[61].

1.3. Gerçek Dışı veya Yanıltıcı Açıklamalarla Kendini ya da Üçüncü Kişiyi Rekabette Öne Geçirmek Suretiyle Haksız Rekabet

TTK m. 55(1)(a)(2) dairesinde kendisi, ticari işletmesi, işletme işaretleri, malları, iş ürünleri, faaliyetleri, fiyatları, stokları, satış kampanyalarının biçimi ve iş ilişkileri hakkında gerçek dışı veya yanıltıcı açıklamalarda bulunmak veya aynı yollarla üçüncü kişiyi rekabette öne geçirmek başlıca haksız rekabet hallerindendir. Bu çerçevede maddede kendi iş veya ürünlerini veya üçüncü kişilerinkilerinin gerçek dışı, aldatıcı veya yanıltıcı açıklamalarla üstün hale getirilmesi düzenlenmekte olup, madde kapsamında özellikle aldatıcı reklamların girdiği ifade edilmektedir (Arkan (2019): 355).

TTK m. 55(1)(a)(2) uyarınca bir eylemin haksız rekabet olarak kabul edilebilmesi için (1) ortada bir açıklama bulunmalı, (2) açıklama açıklamayı yapanın kendi şahsı, ticari işletmesi, işletme işaretleri, malları, iş ürünleri, faaliyetleri, stokları, satış kampanyalarının biçimi ve iş ilişkileri hakkında olmalı ve son olarak (3) bu açıklama gerçek dışı veya yanıltıcı olmalıdır (Ülgen ve ark. (2015): 541). Bu kapsamda "gerçek dışı" kavramı yalan, doğru olmayan, gerçeği saptıran anlamında, "yanıltıcı" kavramı ise açıklamaların, seçilen sözcüklerin veya yapılan karşılaştırmaların hedef kitlede bıraktığı genel izlenimle açıklama konusunun olduğundan değişik algılanması anlamında kullanılmıştır (Bozer ve Göle (2017): 198). Bu anlamda doğru olsa bile yanlış intiba uyandıracak açıklamalar yanıltıcı sayılmalıdır (Nomer (2016): 151). Üstelik gerçek dışı veya yanıltıcı beyanların alıcıların alım kararlarını etkilemeye yönelik olup olmadığının ispatı da şart değildir (TTK m. 55(1)(a)(2) Madde Gerekçesi). Anılan haksız rekabet halinin gerçekleşmesi için bir övme durumunun söz konusu olması da gerekmemekte, davranışın aldatıcı olması yeterli görülmektedir (Poroy ve Yasaman (2015): 342). Hangi şekilde avantajlı konuma getirilmenin haksız rekabet olacağı ise madde metninde belirtilmemekle beraber, müşterinin alım- satım kararını etkileyebilecek açıklamalar her durumda madde kapsamında mütalaa edilmektedir (Ülgen ve ark. (2015): 540).

Mezkûr madde dairesinde yapılan açıklamanın gerçek dışı olup olmadığının tespitinde tek ölçüt açıklamanın doğru olup olmadığı iken, açıklamanın yanıltıcı olup olmadığı tespit edilirken ise orta yetenekteki olağan muhatabın algısı değerlendirilecektir (Nomer (2016): 154). TTK m. 55(1)(a)(2) madde gerekçesinde hükmün uygulanma alanına ilişkin olarak bir ürün içerisindeki sağlığa zararlı maddeyi açıklamalara yazmamak, yanlış coğrafi köken vermek ve ürün gramajını yanlış yazmak örnekleri verilmiştir. O halde ortada bir reklam bulunmasa dahi, örneğin manda yoğurdu olmadığı halde yoğurdun manda yoğurdu olarak satılması için yapılan açıklamalar rekabette avantajlı duruma gelme neticesini doğuracak ve haksız rekabet olarak kabul edilecektir (Poroy ve Yasaman (2015): 342). Nitekim kendi yapmadığı bir işi sanki kendisi yapmış gibi açıklamaların röportaj yoluyla yapılması halinde dahi TTK m. 55(1)(a)(2) kapsamında haksız rekabetin gerçekleşebileceği içtihat olunmuştur[62].

Bir satıcı işletmenin KDV oranı indirimi uygulanması gereken bir mal veya hizmetin KDV hariç fiyatını artırarak yeni KDV oranı eklendiğinde KDV oranı indirimi öncesi dönemki KDV dahil fiyat ile aynı satış fiyatının ortaya çıktığı haller çoğu zaman satıcı işletmenin tanıtım ve reklamlarında ya da alıcılara yaptığı açıklamalarda KDV oranı indiriminin uygulandığı yönündeki bir beyanı ya da bu

[61] Bir davranış veya uygulamanın hukuka uygun bir nedeni bulunuyorsa eylemin TTK m. 54 dahlinde vurgulanan dürüstlük kuralını ihlal ettiği kabul edilemeyeceğinden bu tür bir eylemin TTK m. 55 dairesinde haksız rekabet de sayılmaması gerektiği yönünde bkz. (Poyraz (2011) : 66).
[62] Yargıtay 11. H.D. E. 2014/4049 K. 2014/11107 T. 11.06.2014 (www.kazanci.com.tr).

izlenimi uyandırması şeklinde ve bununla bağlantılı olarak gerçekleşecektir[63]. Zira KDV indirimlerinin açıklandığı dönemlerde, daha ucuz fiyatta alım yapma beklentisiyle satıcı işletmelere yoğun şekilde başvuru söz konusu olabilmektedir. Bu halde vergi oranı indiriminin uygulanacağı beklentisiyle alıcı tarafından kendisine başvurulan satıcı işletme, hele ki tanıtım, reklam veya açıklamalarında vergi oranı indiriminin uygulandığından söz edildiği durumlarda, aslında nihai satış fiyatında herhangi bir değişiklik yapmamış olmasına rağmen alıcı nezdinde nihai satış fiyatında önceki döneme göre indirim yapıldığı düşüncesini yaratacaktır. Bu durum hiç kuşkusuz orta yetenekteki olağan muhatabı yanılgıya düşürecek niteliktedir. Satıcı işletme böylece kendi ürün veya hizmetinin fiyatı hakkında gerçek dışı veya yanıltıcı bir açıklama yapmış olacak ve bu surette ürün veya hizmetini alıcıya satacak ve neticede diğer işletmeler karşısında rekabette kendisine avantaj sağlamış olacaktır. Dolayısıyla satıcı işletmenin bu eylemi TTK m. 55(1)(a)(2) dairesinde haksız rekabet teşkil edecektir.

Yine satıcı işletmenin alıcıya KDV oranı indirimine ilişkin sözlü ya da tanıtım veya reklam bağlamında yazılı hiçbir açıklama yapmamasının da TTK m. 55(1)(a)(2) tahtında haksız rekabet olarak değerlendirilebileceği vurgulanmalıdır. Zira salt fiyat etiketinde gösterilen nihai satış tutarı dahi fiyata dair alıcıya karşı bir irade açıklaması olduğundan, kendi içerisinde yanıltıcılığı haiz bir açıklama olarak kabul edilebilecektir[64]. Diğer yandan, sözleşme ilişkilerinde, sözleşmede veya kanunda açıkça belirtilmediği hallerde dahi, dürüstlük kuralının taraflara bazı yan borçlar yüklediği kabul edilmektedir (Oğuzman ve Barlas (2019): 304). Bu kapsamda, yan borçların bazı hallerde açıklamada ve bilgilendirmede bulunma (aydınlatma) yükümlülüğü şeklinde ortaya çıkabileceği, genel bir aydınlatma yükümlülüğünden söz edilemeyecekse de olayın şartları ve tarafların durumu 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu m. 2 karşısında gerekli kılıyorsa aydınlatma yükümlülüğünün mevcut olacağı ifade edilmektedir (Oğuzman ve Barlas (2019): 306). Nitekim KDV hakkında alıcının gereği gibi bilgilendirilmesinin satış sözleşmesinin yan yükümlülüklerinden olan açıklama yükümlülüğü kapsamında değerlendirilmesi gerektiği içtihat olunmuştur[65]. Dolayısıyla KDV konusundaki açıklama yükümlülüğünün, ister TMK m. 2 ister TTK m. 18(2) uyarınca basiretli bir iş adamı gibi davranma yükümlülüğü kapsamında olsun, satıcının mal veya hizmet satımına ilişkin asli ya da yan edim yükümlülüğü değil de bir yan yükümlülük olarak kabulü durumunda dahi (Serozan (2018): 5), bu defa satıcı işletmenin KDV oranı indirimi öncesi dönemdeki fiyatı ve sonraki dönemdeki satış fiyatı farklılığına dair alıcıya herhangi bir açıklama yapmaması başlı başına kendiliğinden yanıltıcı sayılabilecektir.

2. Vergilerin Fiyatlara Yansıtılmamasının Ekonomiye Etkileri

Maliye Politikasının en önemli araçları vergilerdir. Vergilerin ilk amacı kamu harcamalarının finansmanını sağlama olmasıyla birlikte buna ilave olarak vergilerin mali amacı yanında mali olmayan amaçları da (ekonomik ve sosyal amaç) bulunmaktadır (Şaşmaz ve Yayla, 2019:318).

Dönem içerisinde dünya ekonomilerinde vergilerin yansıtılmasında ve toplanmasında sıkıntılar oluşmuştur. Buradaki en önemli faktörün vergi psikolojisiyle ilgili olduğu görülmektedir. Mükelleflerin vergiye karşı tutum ve davranışlarını etkileyen ekonomik, mali, sosyal, kültürel, kurumsal, siyasal ve yönetimsel etkenler bulunmaktadır. Verginin konusu ve bireylerin ödeme güçleri; mükelleflerin vergi yükünü hissetme dereceleri, vergi baskısı mükellefin adalet ve eşitlik algılaması verginin harcandığı yerin bilincinde olunması ve kamu hizmetlerinden yararlanma düzeyi gibi faktörler vergi psikolojisi üzerinde etkili olmaktadır (Taşkın,2010:71).

---

[63] Bkz. Reklam Kurulu Kararı, D. 2019/266 T. 10.12.2019 (www.kazanci.com.tr).

[64] Örneğin, 6502 sayılı Kanun dairesinde yürürlüğe konan Ticari Reklam ve Haksız Ticari Uygulamalar Yönetmeliği (R.G. T. 10.01.2015 R.G. S. 29232) ekinde listelenen örnek haksız ticari uygulamalar içerisinde "girdi maliyeti ve döviz kuru artışı gibi fiyat değişimlerinden etkilenmemesine rağmen bu durumlardan etkileniyormuş gibi hareket ederek tüketiciye sunulan mal veya hizmetin fiyatında haklı bir gerekçe olmaksızın artış yapmak" eylemi tüketiciler açısından bir haksız ticari uygulama olarak değerlendirilmiştir (Ek. A. 19). O halde KDV oranı değişiminden kaynaklı salt fiyat artışının dahi kendi içerisinde yanıltıcı bir eylem ve hatta irade açıklaması olarak kabul edilmesi, güncel idari uygulama kapsamında mümkün görülmelidir.

[65] Yargıtay 19. Hukuk Dairesi E. 2013/16574 K. 2014/1532 T. 20/01/2014 (www.kazanci.com.tr).

Vergilerin yansıtılması ve optimum oranda toplandığı için vergilerin ekonomi içerisindeki payının arttırılması bunun için de vergi sisteminde şu düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır (Paksoy ve Bakan,2010:155):

- Vergi kaynaklarının özel sektörden kamu sektörüne aktarımı sağlanmalıdır.
- Vergi kaynakları özel sektör içerisinde ağırlıklı olarak stratejik olan bölgelere aktarılmalıdır.

Vergilerin fiyatlara yansıtılmaması konusu incelenirken Katma Değer Vergisi özelinde incelenmesi gerekmektedir. Çünkü dolaylı vergiler çeşitli tüketimler üzerinden yapılmaktadır. Mikro düzeyde bakıldığında; KDV indirimlerini fiyatlara yansıtan işletmelerin satışları ile yansıtmayan işletmelerin satışları aynı değildir. Bu durum da haksız rekabete yol açmakta ve piyasa işleyişini bozmaktadır. Tam rekabet veya tekelci rekabet piyasa yapısına sahip firmalar sürdürülebilirliği sağlamada güçlük çekmektedir. Bununla birlikte toplam arz ve toplam yapısı da dengeden uzaklaşmaktadır. Mikro ölçekteki bu etkiler makro düzeyde ülkelerin göstergelerine yansımaktadır.

2.1. Vergilerin Fiyatlara Yansıtılmamasının Mikroekonomik Etkileri

Vergilerin fiyatlara yansıtılmaması sorunu en çok tüketim üzerinden alınan Katma Değer Vergisinde görülmektedir. İşletmelerden bazılarının bu vergiyi yansıtmaması sonucu haksız rekabet sorunu oluşur fiyatlar arası farklılıklar özellikle tam rekabet ve tekelci rekabet yapısında bulunan piyasa dinamiklerini olumsuz yönde etkilemektedir. Bununla birlikte KDV'nin fiyatlara yansıtılması sonucu daha ucuzlayan ürünlere talep artarken diğer taraftan yansıtmayan işletmelerde yüksek fiyatlar sebebiyle karlılık rasyoları diğer firmaların üstünde gerçekleşebilmektedir. Türkiye ekonomisi dolaylı vergilerin ağırlıkta olduğu bir ekonomi olduğu için mal ve hizmetlerin içerisinde yer alan bu vergilerin gelir olarak devlet bütçesine yansımasında dalgalanmalar oluşacaktır. Bu da kamu harcamalarının toplam talebi arttırma fonksiyonunu negatif yönde etkileyecektir. Toplam talebin azalması da tüketimin daralmasına neden olacaktır. Toplam talebin düşüşü toplam arzı azaltarak işletmeleri ve karlılığın sürdürülebilirliğini azaltacaktır.

2.3. Vergilerin Fiyatlara Yansıtılmamasının Enflasyona Etkileri

Vergilerin en önemli etkileri enflasyonda ortaya çıkmaktadır. Özellikle KDV gibi tüketim üzerinden alınan vergiler söz konusu işletme faaliyeti gıda gibi temel ürünler ise çekirdek enflasyonu, değilse de TÜFE (Tüketici Fiyat Endeksini) etkilemektedir. Bununla birlikte uzun dönemde satış hasılatının etkilenmesi ile üreticinin maliyetini arttırarak ÜFE'yi etkilemektedir. KDV indirimleri fiyatlara yansıtıldığında fiyatlar ucuzlamakta ve fiyatlar genel düzeyi yani enflasyon düşmektedir. Tam tersi durumda enflasyonda belirsizlikler yaşanıp artış trendi oluşmaktadır.

2.4. Vergilerin Fiyatlara Yansıtılmamasının Kamu Harcamaları ve Kamu Gelirlerine Etkileri

Türkiye'de vergiler ve başta merkezi bütçe olmak üzere kamu harcamaları temel maliye politika araçları olarak kullanılmış ve kullanılmaya devam edilmektedir (Altıner ve Çalcalı, 2019:408). KDV gibi vergilerin fiyatlara yansıtılmaması verginin optimum şekilde toplanmamasına sebep olmaktadır. KDV'nin işletmeler tarafında vergilere yansıtılmaması direkt makroekonomik etkilerden sayılmaktadır. Kamu gelirlerindeki bu artış kamu harcamalarının altında kalarak bütçe açığına sebep olmaktadır. Bütçe açıklarının finansmanı için de devletler ya iç borç ya da dış borç arayışına gireceklerdir. Borçlanmanın azaltılması vergi sisteminin düzenli işlemesi ve denetimine bağlıdır.

2.5. Vergilerin Fiyatlara Yansıtılmamasının Ekonomik Büyümeye Etkileri

Kamu gelirlerinin en önemli faktörü olan hem tutar olarak hem de GSYİH'ye olan oranı ekonominin üretim kapasitesini ve dolayısıyla toplumun refah düzeyini önemli ölçüde etkilemektedir (Akıncı,2019:101). KDV oranlarındaki değişimin fiyatlara yansımaması dolaylı olarak uzun dönemde ekonomik büyümeyi etkilemektedir. Çünkü ekonomideki kapasite kullanım oranı başta olmak üzere üretim hacmini işletmeler belirlemekte fiyat politikaları ve vergi sistemleriyle desteklemektedir. Örneğin; KDV'deki bir indirimi fiyatlarına yansıtmayan bir işletme fiyat yüksekliği baz alınırsa daha az üretim ve satış yapacak ve toplam arzı dolayısıyla da ekonomik büyümeyi etkileyecektir. Milli Geliri oluşturan kalemlerden birisi de kamu harcamalarıdır. Türkiye, dolaylı vergilerden kaynaklanan

kazancı yüksek bir ülkedir. Dolaylı vergilerden elde edilen gelirlerin azalması aynı zaman kamu harcamalarının finansmanında yaşanan düşüşlere neden olacaktır. Kamu harcamalarında yaşanan düşüşün, milli gelire negatif etkisi nedeniyle ekonomi daralacaktır.

2.6. Vergilerin Fiyatlara Yansıtılmamasının Tasarruf ve Yatırımlar Etkileri

Bir ülkede ekonomik büyümenin sermaye birikiminin sağlanması zorunludur. Sermaye birikimi için de yeterli miktarda tasarruf gerekmektedir. Ülkelerde faiz, kar payı ve sermaye kazancı gibi tasarruf faktörlerinden vergi alınması tüketime nazaran tasarrufların maliyetini arttırdığı gibi, bireysel tercihleri de olumsuz etkilerken tasarrufun maliyetini azaltan bir vergi indirimi ise olumlu etkilemektedir (Demircan,2003:105).

KDV gibi dolaylı vergilerdeki değişimlerin fiyatlara yansıtılmamasının tasarruf ve yatırımlar üzerinde dolaylı etkileri görülmektedir. Yapılan satış hasılatı daha az veya daha çok tasarruf yapılmasına ve kümülatif tasarruf üzerinde de buna bağlı etkiler yaratmaktadır. Tasarrufların yatırımlara dönüştüğü varsayımı altında yatırım hacminde değişikliklere neden olmaktadır. Buna ilave olarak kamu harcamalarıyla yapılan yatırımlar vergilerin yansıtılmaması nedeniyle sekteye uğramaktadır.

SONUÇ

Bazı işletmeler vergi oranı indirimi nedeniyle KDV dahil satış fiyatlarının indirime uğramaması için kasıtlı olarak KDV hariç satış fiyatlarını artırmakta, böylece vergi oranı indirimi döneminde toplam satış bedelinde indirim olacağı güven ve beklentisine sahip olan alıcılar nezdinde yanılgıya sebep olarak ve bu yanılgıdan faydalanarak kazançlarını diğer işletmelere nazaran artırmaktadır. İşletmelerce KDV hariç satış fiyatı artırılmak suretiyle indirim öncesi dönemdeki KDV dahil fiyat ile aynı satış fiyatının ortaya çıkarıldığı haller çoğu zaman satıcı işletmenin tanıtım ve reklamlarında ya da alıcılara yaptığı açıklamalarda KDV oranı indiriminin uygulandığı yönündeki bir beyanı ya da açıklama yaparak veya açıklama yapması gerektiği halde yapmayarak yanıltıcı izlenim uyandırması şeklinde gerçekleşmektedir. Bu eylemlerle mücadelede KDV oranları indirimlerini doğru şekilde yansıtan rakip işletmelerce işletilebilecek önemli bir yasal düzenlemeyi TTK haksız rekabet hükümleri ve özelikle TTK m. 55(1)(a)(2) hükmünün oluşturmakta olduğu bu çalışmayla ortaya konulmuştur.

KDV oranlarındaki indirimleri fiyatlara doğru yansıtmayarak tüketicinin, rakip işletmelerin ve son tahlilde devletin mağduriyetine sebep olan işletmelerin bir taraftan ekonomide mikro ve makro düzeyde olumsuz neticelere sebep olduğu aşikardır. Mikro düzeyde işletmelerin verimliliğini, sürdürülebilirliğini ve karlılığını etkileyen bu durum makro düzeyde sağlıklı işlemeyen vergi gelirleri ve buna bağlı bozulan kamu harcamalarıyla karşılaşılmasına sebep olmaktadır. Bununla birlikte olumsuz etkilenen kamu harcama ve gelir dengesi sonrasında enflasyon ve toplam talep başta olmak üzere büyüme gibi birçok makroekonomik değişkeni etkilemektedir.

KAYNAKLAR

AKINCI, A. (2019), Türkiye'de Vergi Gelirlerinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi, *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 4(1), 100-106.

ALTINER, A., ÇALCALI Ö. (2019), Türkiye'de Vergi Gelirleri ve Bütçe Harcamalarının Ekonomik Büyüme ile Etkileşimi, *Maliye Dergisi,* 176:406-427, 406-427.

AKPINAR, E. (2019), Haksız Rekabet Düzenlemelerinin Tarihi Gelişimi ve Genişleyen Uygulama ve Koruma Alanı, *KTO Karatay Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4(1), 51- 84.

ARKAN, S. (2019), *Ticari İşletme Hukuku*, Ankara: BTHAE.

BOZER, A., GÖLE, C. (2017), *Ticari İşletme Hukuku*, Ankara: BATHAE.

BULUTOĞLU, K. (2004), *Türk Vergi Sistemi*, İstanbul: Batı Türkeli Yayıncılık.

DEMİRCAN, E. (2003), Vergilendirmenin Ekonomik Büyüme Ve Kalkınmaya Etkisi, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 21, 97-116.

DİNÇ, S. (2015), 6102 S. TTK'ya Göre Haksız Rekabet Halleri ve Haksız Rekabet Davaları, *MÜHFD,* 4(2), 139- 173.

KARAKILIÇ, H. (2016), Piyasa Ekonomisi Açısından Rekabet ve Haksız Rekabet Hukuku İlişkisi, *BATIDER*, 32(3), 107- 151.

KENDİGELEN, A. (2016), *Yeni Türk Ticaret Kanunu: Değişiklikler, Yenilikler ve İlk Tespitler*, İstanbul: 12 Levha Yayıncılık.

KILIÇ, F., KILIÇ, Ü. (2018), Haksız Rekabet, G. ALTUN içinde *Prof. Dr. Hüseyin Hatemi'ye 80. Yıl Armağanı* (s. 89- 105), İstanbul: 12 Levha Yayıncılık.
NOMER, F. (2016), Haksız Rekabet Hukuku, İstanbul: 12 Levha Yayıncılık.
OĞUZMAN, K., BARLAS, N. (2019), *Medeni Hukuk*, İstanbul: Vedat Kitapçılık.
OZAN, C. (2013), Rekabetin Korunmasına İlişkin Anayasal Düzenlemeler: Yeni Anayasada Nasıl Bir Rekabet, *BATIDER,* 29(2), 97- 121.
ÖNER, E. (2015), *Türk Vergi Sistemi*, Ankara: Seçkin Yayınevi.
ÖZEL, Ç., ÖZDEMİR, S. (2017), Türk Hukukunda Haksız Rekabete İlişkin Düzenlemeler, *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Şeref Ertaş'a Armağan*, 19 (Özel Sayı) 2017, 189- 206.
PAKSOY, S., BAKAN S.(2010), Türkiye'de Uygulanan Vergi Politikaları Ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri: (1980 Sonrası), *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi,* C.9 S.32 (150-170).
POROY, R., YASAMAN, H. (2015), *Ticari İşletme Hukuku*, İstanbul: Vedat Kitapçılık.
POYRAZ, Z. (2011), *İş Şartlarına Uymamak Suretiyle Haksız Rekabet*: Legal.
SEROZAN, R. (2018), *Borçlar Hukuku Özel Bölüm*, İstanbul: 12 Levha Yayıncılık.
ŞAŞMAZ, M., YAYLA, Y. (2019), Vergilerin Makroekonomik Etkilerinin Değerlendirilmesine Yönelik Bir Literatür İncelemesi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* (41): 317-328.
TAŞKIN, Y. (2010), Vergi Psikolojisi Ve Vergiye Karşı Mükellef Tepkileri, *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları,* 54. Seri, (67-90).
ÜLGEN, H., HELVACI, M., KENDİGELEN, A., KAYA, A., NOMER, F. (2015), *Ticari İşletme Hukuku*, İstanbul: 12 Levha Yayıncılık.

ÇOCUKLARIMIZ İÇİN ŞİDDETLE MÜCADELE

Derya Atabey
Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü
deryaatabey1982@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-4572-2050

Özet
Şiddet mağduru, tanığı ya da uygulayıcısı olan çocuklar için gerekli önlemlerin alınması son derece önemlidir dolayısıyla bu araştırma çocuk ve şiddet konulu araştırmaların incelenmesi ve şiddetle mücadeleye yönelik önerilere çok yönlü ve bütünsel olarak bakılması amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu, başlığında çocuk ve şiddet kelimelerinin birlikte yer aldığı 36 araştırma oluşturmuştur. Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme yöntemi ile gerçekleştirilmiştir ve araştırmanın çalışma grubunu oluşturan makalelerde yer alan öneriler içerik analizi tekniği ile çözümlenmiştir. Araştırma sonucunda şiddetle mücadele kapsamında verilen öneriler; ailelerin bilgilendirilmesi ve farkındalıklarının arttırılması, şiddeti önlemeye yönelik eğitim programlarının hazırlanması ve uygulanması, konu ile ilgili kapsamlı araştırmaların gerçekleştirilmesi, öğretmenlerin bilgilendirilmesi ve farkındalıklarının arttırılması, çocuk basılı yayınlarının denetlenerek niteliklerinin arttırılması, disiplinlerarası çalışmaların gerçekleştirilmesi, görsel medyanın gerekli hassasiyeti göstermesi, yasal önlemlerle ilgili gerekli hassasiyetin gösterilmesi, şiddeti önlemeye yönelik kent tasarımlarının planlanması, ekonomik problemlere yönelik çözümler üretilmesi, medya okur yazarlığının arttırılması, sivil toplum örgütleri tarafından çalışmalar yapılması, mahallelerde şiddet ile ilgili sorun yaşayan ailelerin tespit edilmesi ve rehabilitasyon hizmetlerinin sağlanması, nüfus artışının kontrol edilmesi, şiddetin azaltılması için benimsenen politikaların değerlendirmesi olarak tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Şiddetle mücadele, çocuklar, şiddet.

FIGHTING VIOLENCE FOR OUR CHILDREN

Abstract
It is of vital importance to take required precautions for children who are victims, witness or practitioners of violence. For that reason, the current study was carried out to investigate the researches into child and violence and evaluate the recommendations over prevention of violence in a sophisticated and holistic way. The study group of the study consisted of 36 articles in which the words child and violence are included in the title. The study was conducted through document review, one of qualitative research methods and the recommendations taking place in the articles comprising the working group of the study were analysed by means of content analysis technique. At the end of the study, the recommendations given regarding the fight against violence were determined as informing families and increasing their awareness, preparing educational programs over the prevention of violence and applying them, carrying out detailed researches in the subject in question, informing teachers and increasing their awareness, supervising the printed child publications and increasing their quality, carrying out interdisciplinary studies, making visual media pay necessary attention, showing necessary sensitivity regarding legal measures, planning the urban designs to prevent violence, producing solutions aiming at economic problems, increasing media literacy, conducting studies by non-governmental organizations, determining the families experiencing problems regarding violence in districts and providing them with rehabilitation services, controlling the increase in population and evaluation of the politics adopted to reduce violence.

Keywords: Fighting violence, children, violence.

1. GİRİŞ

Patolojik (Reddy vd., 2018; Yalçın ve Erdoğan, 2013), sosyo- kültürel (Büyükbayram ve Okçay, 2013; Kızmaz, 2006), ekonomik (İnci ve Duman, 2014) nedenlere bağlı olarak ortaya çıkan şiddet tüm dünyada yaşanan (Yüksel Oktay, 2015) bir problemdir. Daha çok "Kadına şiddet" (Akkaş ve Uyanık,

2016; Flury vd., 2010; Kanbay vd, 2012; Kocacık ve Çağlayandereli, 2009; Somunoğlu İkinci, 2014) konusu gündeme gelsede evde (Okan İbiloğlu, 2012; Slabbert, 2016), okulda (Crawford ve Burns, 2016; Hoşgörür ve Orhan, 2017; Longobardi vd.,2019; Özgür vd., 2011), işyerinde (Keser Özcan ve Bilgin, 2011), trafikte (Günindi Ersöz, 2018; Săucan vd., 2012) kısaca heryerde fiziksel (Paiva ve Tavares, 2015; Schlack vd., 2013), psikolojik (Karakuş ve Çankaya, 2012; Tutar, 2004), ekonomik (Bilican Gökkaya, 2011; Eşkinat, 2013) ve cinsel şiddete (Bülbül ve Mucuk, 2015; Gürhan vd., 2020; Yenerer Çakmut, 2018) rastlanmaktadır.

Mağduru ve mağdurun yakınlarını etkilediği kadar, toplumu derinden etkileyen şiddet olayları ne yazık ki giderek artmaktadır. Nerede ve ne şekilde gerçekleşirse gerçekleşsin asla kabul görmemesi gereken şiddet, yaşam döngüsü içinde birbirini tetikleyen durumlardan oluştuğu için çocukluktan yaşlılığa kadar her boyutuyla ele alınması gereken bir problemdir.

Çocukluğunda şiddet gören bireyler, ebeveyn olduklarında çocuklarına karşı şiddet uygulayabilirler ve çocukluk döneminde örselenmeye maruz kalan anneler kendi çocuklarına daha fazla örseleme davranışında bulunabilirler (Başoğul vd., 2017; Ezen ve Açıkgöz, 2017; Güleç vd.,2012; Vahip ve Doğanavşargil, 2006). Çocuklar doğrudan şiddete maruz kalmasalar bile şiddete tanık olmaktadırlar. Aile içi şiddete tanık olan ya da maruz kalan çocuklarda öğrenme güçlüğü, anksiyete, depresyon, anti sosyal davranışlar, uyum ve stres bozuklukları, duygusal-davranışsal sorunlar görülebilir ve yaşadıkları travma etkilerini uzun yıllar gösterebilir. Yetişkin bireyler olduklarında şiddeti uygulayan kişiler olabilirler (Kahraman ve Çokamay, 2016; Lök vd., 2016). Medyada yer alan şiddete tanık olan çocuklar şiddete uğrayabilecekleri düşüncesiyle korku ve kaygı duyabilirler, ağlama sıklıkları artabilir, uyku bozuklukları ve dikkat eksikliği yaşayabilirler ve depresyon eğilimleri artabilir (Özen ve Kartelli, 2017). Zararlı içeriklere karşı herhangi bir önlem alınmadığında, çocuklar internette yer alan şiddet karşısında savunmasız kalabilirler (Ergüney, 2017). Görsel medyanın aşırı kullanılmasına bağlı olarak çocuklar şiddete karşı duyarsızlaşabilirler (Duyan Çamurdan, 2007). Akran şiddetine maruz kalan çocuklar saldırgan ve asosyal davranışlar gösterebilirler, korku ve kaygı duyabilirler. Arkadaşları tarafından dışlanabilirler, yardım amaçlı sosyal davranışlarında azalma görülebilir (Salı, 2014). Duyguları yönetme becerileri azalabilir (Gültekin Akduman ve Özaslan, 2018). Akran şiddeti çocukların okula uyum sürecini etkileyebilir (Seçer vd., 2014). Resimli çocuk kitaplarında yer alan şiddet (Dağlıoğlu ve Çamlıbel Çakmak, 2009; Yılmaz ve Destegüloğlu, 2019) çocukların karakterleri rol model almaları sonucu; şiddeti öğrenmelerine, uygulamalarına ve sosyal ilişkilerinin zayıflamasına neden olabilir.

Şiddet mağduru, tanığı ya da uygulayıcısı olan çocuklar için gerekli tedbirlerin alınması son derece önemlidir dolayısıyla bu araştırma çocuk ve şiddet konulu araştırmaların incelenmesi ve şiddetle mücadeleye yönelik önerilere çok yönlü ve bütünsel olarak bakılması amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu amaçla, başlığında çocuk ve şiddet kelimelerinin birlikte yer aldığı araştırmalarda "Şiddetle mücadele etmek için hangi önerilerde bulunulmuştur" sorusunun cevabı aranmıştır.

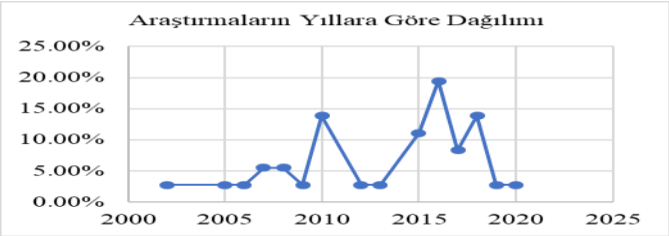
2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme yöntemi ile gerçekleştirilmiştir ve araştırmanın çalışma grubunu oluşturan makaleler içerik analizi tekniği ile çözümlenmiştir. Dökümanı anlama, analiz etme ve veriyi kullanma amaçlı kullanılan doküman analizi yöntemi, nitel araştırmalarda kullanılan bir yöntemdir (Kral, 2020).

2.2. Çalışma grubu

Araştırmanın çalışma grubunu oluşturmak için arama motorlarında başlığında "Çocuk-şiddet" kelimelerinin birlikte yer aldığı bilimsel yayınlar taranmıştır. Tarama sonucu elde edilen 36 araştırma, araştırmanın çalışma grubunu oluşturmuştur.



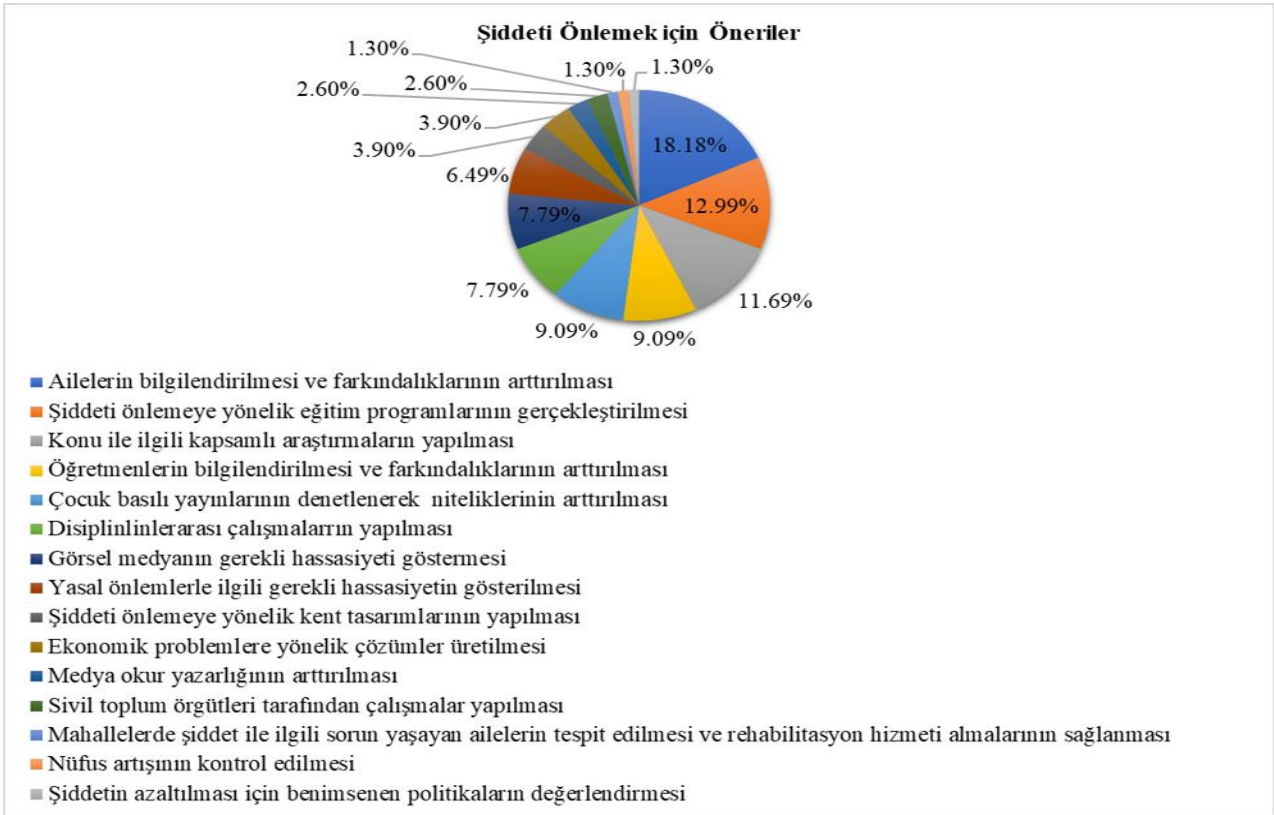
Şekil 1. Çalışma grubunu oluşturan makalelerin yayınlanma yıllarına göre dağılımı

Şekil 1 incelendiğinde; 2002 ve 2020 yılları arasında yapılan makalelerin, araştırmanın çalışma grubuna dahil edildiği görülmektedir.

2.3. Verilerin Analizi

Çalışma grubunu oluşturan makalelerde yer alan öneriler içerik analizi ile çözümlenmiş ve frekans ve yüzdeleri hesaplanmıştır. Elde edilen bulgular grafik olarak gösterilmiştir.

3. BULGULAR



Şekil 2. Şiddetle mücadele etmek için öneriler

Şekil 2 incelendiğinde; yapılan araştırmalarda en çok ailelerin bilgilendirilmesi ve farkındalıklarının arttırılmasına ilişkin öneriler (%18,18) sunulduğu görülmektedir. Bu kapsamda; ailelerin şiddet, çocuk gelişimi ve eğitimi, çocuk yetiştirme tutumları, çocuk ihmali ve istismarı, anne- baba eğitimi, aile katılımı, öfke yönetimi, kitap ve çizgi film seçerken dikkat edilmesi gerekenler konularında bilgilendirilmeleri ve farkındalıklarının arttırılması vurgulanmış ve broşür, afiş ve kitapçıkların dağıtılması önerilmiştir.

%12,99 oranında şiddeti önlemeye yönelik eğitim programlarının uygulanması önerilmiştir. Bu kapsamda; çocukların, öğretmenlerin ve ebeveynlerin de yer aldığı sistemli ve uzun süreli programların geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması, şiddetle mücadele kapsamında ders içeriklerinin

oluşturulması, değerler eğitiminden yararlanılması, eğitim fakültelerine çocuk istismarı ve ihmali ile ilgili zorunlu derslerin konulması önerilmiştir.

%11,69 oranında konu ile ilgili kapsamlı araştırmaların yapılmasının önerildiği görülmektedir. Bu kapsamda, ortak akademik çalışmaların yapılacağı bir platforma ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Farklı çalışma grupları ve araştırma teknikleri kullanılarak çalışmaların yapılması, klinik çalışmaların gerçekleştirilmesi, araştırmaların çeşitli aralıklarla tekrarlanması, daha büyük örneklemlerle çalışmaların yapılması, toplum analizi için anketler uygulanması ve elde edilen sonuçlara göre projeler üretilmesi, video oyunlarının zararlarına ilişkin yayınların arttırılması, medya, şiddet ve çocuk ilişkisi ile ilgili araştırmalar yapılması önerilmiştir.

%9,09 oranında öğretmenlerin bilgilendirilmesi ve farkındalıklarının arttırılmasının önerildiği görülmektedir. Bu kapsamda; öğretmenlere yönelik hem hizmet öncesi hem de hizmetiçi eğitim seminerlerinin düzenlenmesi, çocuk ihmal ve istismarı konusunda eğitimlerin verilmesi, broşür, afiş ve kitapçıkların dağıtılması önerilmiştir.

%9,09 oranında çocuk basılı yayınlarının denetlenerek niteliklerinin arttırılmasının önerildiği görülmektedir. Bu kapsamda; ticari amaçla yapılmayan, çocukların tüm gelişim alanlarını destekleyecek, nitelikli eserler yayınlanması, çocuk yayınları ve ders kitaplarında yer alan okuma metinlerinin şiddeti çağrıştırmamasına özen gösterilmesi, çocuk kitaplarını denetleyecek kurulların oluşturulması, zararlı yayınların sıkı bir şekilde denetimlerinin yapılması, yeni yayınların uzman kişilerden oluşan bir heyet tarafından seçilerek hazırlanması, çocuk kitabı yazar ve çizerlerinin, çocuk kitaplarında niteliği belirleyen ilkelere uygun yayınlar hazırlamaları önerilmiştir.

%7,79 oranında disiplinlerarası çalışmaların gerçekleştirilmesinin önerildiği görülmektedir. Bu kapsamda; eğitimci, hekim, sosyal hizmet uzmanı, psikolog, hemşire, kolluk kuvvetleri gibi çeşitli meslek mensuplarının ekip halinde çalışması, kurumlar arası iş birliği ile gerekli müdahalelerin yapılması, önleyici, koruyucu ve savunucu tedbirlerin alınması, işbirliği içinde çalışma yollarının bulunması, aile içi şiddetin çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri ele alınırken, çocuğun yanı sıra mağdur ve şiddeti uygulayan kişilere disiplinlerarası bir yaklaşımla müdahale edilmesi ve psikososyal destek sağlanması önerilmiştir.

%7,79 oranında görsel medyanın gerekli hassasiyeti göstermesinin önerildiği görülmektedir. "TRT Çocuk" kanalının üzerine düşen sorumluluğu daha fazla hissederek gereken hassasiyeti göstermesi ve bu platformda yayın yapan diğer tematik çocuk kanallarına örnek olması, çocuk programlarının, çocukların gelişimsel özellikleri dikkate alınarak hazırlanması, RTÜK tarafından uygulamaya konulan korumalı saat düzenlemesi ve akıllı işaretler sisteminin tam olarak uygulanması, çocuk haklarına duyarlı bir habercilik üslubunun benimsenmesi, yerli yapım çizgi film sayılarının arttırılması için yapım şirketlerinin devlet tarafından desteklenmesi, Türk toplumunun ahlaki yapısına daha uygun yapımlar hazırlanması önerilmiştir.

%6,49 oranında yasal önlemlerle ilgili gerekli hassasiyetin gösterilmesinin önerildiği görülmektedir. Bu kapsamda; yasal düzenlemelerin yeniden yapılması, yasal yaptırımların ve denetimlerin hassasiyetle yerine getirilmesi, şiddet uygulayıcılarına caydırıcı yaptırımlar uygulanması önerilmiştir.

%3,90 oranında şiddeti önlemeye yönelik kent tasarımlarının yapılmasının önerildiği görülmektedir. Bu kapsamda; kent tasarımlarının çocuk oyunları dikkate alınarak yapılması, kentsel dönüşüme öncelik verilmesi, sosyal-kültürel amaçlı mekanlar yapılması önerilmiştir.

%3,90 oranında ekonomik problemlere yönelik çözümler üretilmesinin önerildiği görülmektedir. Bu kapsamda; iktisadi problemlerin en aza indirilmesi, sosyo-ekonomik dengesizlikleri gidermeye yönelik stratejilerin geliştirilmesi önerilmiştir.

%2,60 oranında medya okur yazarlığının arttırılması, %2,60 oranında sivil toplum örgütleri tarafından çalışmalar yapılması, %1,30 oranında mahallelerde şiddet ile ilgili sorun yaşayan ailelerin tespit edilmesi ve rehabilitasyon hizmetinin sağlanması, %1,30 oranında nüfus artışının kontrol edilmesi ve %1,30 oranında şiddetin azaltılması için benimsenen politikaların değerlendirmesi önerilmiştir.

4. TARTIŞMA

Şiddetle mücadelede en büyük sorumluluğun ailelere düştüğü söylenebilir. Ailelerin farkındalıklarının artması için sistematik olarak ailelerin bilgilendirilmesi, gerekli eğitimlerin verilmesi ve verilen eğitimlerin etkililiğinin değerlendirilmesi oldukça önemlidir. Bilgen ve Karasu (2017) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, annelerin %22,1'inin çocuklarının eğitimiyle ilgilenmedikleri, %29,2'sinin çocukları hastalandığında doktora başvurmadıkları, %9,2'sinin çocuklarına tokat atma ve %9,7'sinin dövme gibi fiziksel ihmal/istismar davranışları gösterdikleri, %32,4'ünün çocuklarını evde tek başına bıraktıkları, %21,6'sının çocuklarına sevgilerini dile getirmedikleri, %17,7'sinin çocuklarına sevgilerini belli etmedikleri, %61,6'sının bağırma, %14,6'sının tehdit, %9,7'sinin odaya kapatma gibi duygusal ihmal/istismar davranışları gösterdikleri, %89,7'sinin en az bir kez fiziksel istismar/ihmal, %79,5'inin duygusal istismar/ihmal davranışlarında bulundukları, annelerin öğrenim durumu artıkça fiziksel ve duygusal istismar/ihmal davranışlarında azalma olduğu, 35 yaş ve altı annelerin bakmakla yükümlü olduğu çocuk sayısı artıkça daha fazla fiziksel istismar/ihmal davranışında bulundukları tespit edilmiştir. Dallar Bilge vd. (2013) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, anne-babaların büyük kısmının ihmal ve istismara uğradıkları ve ihmal ve istismara uğrayan anne babaların, çocuklarının fiziksel cezayı hak ettiklerini düşündükleri, duygusal ve fiziksel istismarın çocukları terbiye etmede bir yöntem olarak kullanıldığı, anne-babaların çocuk istismarı ve ihmali hakkındaki bilgi düzeylerinin eğitim düzeyleri ile orantılı olarak arttığı tespit edilmiştir. Akan ve Kıran (2019) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, "Şiddeti Azaltma Psiko-eğitim Programı"nın eşine şiddet uygulayan erkeklerin saldırganlıklarını azaltmada, duyguları yönetme becerilerini ve ilişki öz yeterliklerini arttırmada etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Önerilerde belirtildiği gibi sistematik, uzun süreli, aileyi toplumu ve çocuğu kapsayan eğitim programlarının hazırlanması ve uygulanması son derece önemlidir. Eğitim programları kapsamında çocukların olumlu sosyal ilişkilerinin desteklenmesi için, değerler eğitimine önem verilmeli ve çocuklar ayrıca sanata, spora yönlendirilmelidir. Topçu Kabasakal vd. (2015) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, "Barış Eğitimi Programı" aracılığıyla çocukların şiddet eğilimlerinin anlamlı düzeyde azaldığı ve sosyal sorun çözme becerilerinin anlamlı düzeyde arttığı tespit edilmiştir.

Şiddetin nedenlerinin, çocuğa etkilerinin ve önleme politikalarının belirlenmesi, uygulanan politikaların etkilerinin ve sonuçlarının değerlendirilmesi için farklı çalışma grupları ve farklı yöntemlerle gerçekleştirilecek kapsamlı araştırmalara gereksinim duyulmaktadır.

Rehber ve rol model olarak, çocukların kişilik gelişimlerinde ve anne baba eğitiminde öğretmenin rolü oldukça önemlidir. Şiddetin nedenlerinin belirlenmesi ve önlenmesi için öğretmenlere büyük görev ve sorumluluklar düşmektedir dolayısıyla öğretmenlerin bilgilendirilmesi ve farkındalıklarının arttırılması gerekmektedir. Atış Akyol vd. (2018) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, öğretmenlerin büyük bir kısmının okul olarak akran zorbalığını önlemeye yönelik politikalarının olmadığını ifade ettikleri belirlenmiştir. Özyürek vd. (2018) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, öğretmenlerin, çocuk ihmali ve istismarı olgularıyla karşılaştıklarında ne yapacakları konusunda zorlandıkları saptanmıştır.

Çocuklar kitaplar aracılığıyla duyguları keşfeder, çevresini tanır ve dünya hakkında bilgi sahibi olur. Kitaplardaki kahramanlarla özdeşim kuran çocuklar, kahramanları rol model alırlar. Nitelikli yayınlar çocukların prososyal davranışlar geliştirmesini sağlarken, çocukların gelişim özellikleri dikkate alınmadan, ticari amaçlarla yapılan yayınlar çocukların olumsuz davranışlar göstermelerine neden olur. Çocuk basılı yayınlarının okul öncesi eğitim ve çocuk gelişimi uzmanlarından oluşan bir ekip tarafından denetlenerek niteliğinin arttırılması gerekmektedir.

Şiddet, patolojik, ekonomik ve sosyo kültürel nedenlere bağlı olarak her yaşta, toplumun her kesiminde ve dünyanın her yerinde gerçekleşmekte ayrıca uygulanan şiddet ne yazık ki toplumun her kesimini psikolojik olarak olumsuz etkilemektedir. Şiddetin ve artan şiddet eğiliminin nedenlerinin belirlenmesi, şiddete bağlı yaşanan problemlerin tespit edilmesi, gerekli önlemlerin alınması, gerekli desteğin sağlanması, farkındalık düzeylerinin artması için aileler, eğitimciler, medya, sağlık, asayiş ve hukuk görevlileri bir ekip olarak çalışmalı ve bireylerin evde, okulda, işyerinde sokakta şiddete uğradıklarında ya da tanık olduklarında yapılması gerekenler hakkında bilgi sahibi olmaları için sistemli ve düzenli disiplinlerarası çalışmalar gerçekleştirilmelidir.

Medyada doğrudan ya da subliminal olarak yer alan şiddet başta çocuklar olmak üzere, toplumun her kesimini olumsuz etkilemektedir. Artan şiddet olaylarının önüne geçilmesi ve toplumun bilinçlendirilmesi için medya, ticari kaygılarla yayın yapma anlayışından vazgeçerek üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmelidir. Atik ve Ebren (2015) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, çizgi filmlerde yer alan sempatik şiddet olgusu, Aydemir (2014) tarafından yapılan araştırmada, reklamlarda şiddetin bilinçaltı tekniklerle verilerek seyircinin tepkide bulunmasının önüne geçilmesi, Sünbül Olgundeniz ve Özgökbel Bilis (2019) tarafından gerçekleştirilen araştırmada ise dizi fragmanlarında şiddetin, sesle (diyalog), müzikle ve kurguyla daha da dramatize edilerek dikkat çekici hale getirilmesi, fiziksel ve sözel şiddetin fragmanlarda sıklıkla yer alması vurgulanmıştır.

Bireylerin bir toplumda güvenle yaşamaları ve adalete güvenmeleri için fiziksel, psikolojik, duygusal, ekonomik ve cinsel şiddete yönelik işlenen suçlara ilişkin mağdurların haklarının yasal düzenlemelerle güvence altına alınması gerekmektedir. Alican Şen (2018) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, mevcut düzenlemelerin şiddetin ortaya çıkmasını engellemede yetersiz kaldığı, yasaların içselleştirilmesi ve uygulamasında ciddi belirsizlikler olduğu vurgulanmıştır.

Başta çocuklar olmak üzere bireylerin, enerjilerini boşaltabilmeleri, ekrandan ve şehir hayatının yoğun ve stresli ortamından uzaklaşmaları, kendilerine vakit ayırabilmeleri, sporla, sanatla uğraşabilmeleri, olumlu sosyal ilişkiler kurabilmeleri için kentsel tasarımlara ihtiyaç vardır. Sosyal-kültürel alanların yer aldığı kentsel tasarımlar şiddetin önlenmesinde etkili olacaktır.

Şiddetin en önemli nedenlerinden biri de ekonomik problemlerdir. İşsizlik ve yoksulluğa bağlı olarak yaşanan problemler özellikle aile içi geçimsizliğe yol açmakta ve şiddete neden olmaktadır. Aile içi şiddet ise maalesef en çok çocukları etkilemektedir. Aşkın ve Aşkın (2017) tarafından yapılan araştırmada, yoksulluk kadına yönelik aile içi şiddetin ortaya çıkmasına, artmasına, kalıcı olmasına neden olan etmenlerin başlıca kaynakları arasında vurgulanmıştır.

Medya kullanımına ilişkin bilinç düzeyinin artması, medya aracılığıyla verilen mesajların doğru bir şekilde algılanması, eleştirilebilmesi, doğru ve yanlışın ayırt edilebilmesi, ilgili yanlış ve hataların düzeltilmesi için gerekli kurum ve kuruluşlara başvurulabilmesi için medya okur yazarlığının arttırılması gerekmektedir. Gündüz Kalan (2010) tarafından okul öncesi çocuğuna sahip anne - babalarla gerçekleştirilen araştırmada, ebeveynlerin medya okuryazarlığı kavramı hakkında bilgi sahibi olmadıkları ve bu konuda eğitilmeleri gerektiği tespit edilmiştir.

Şiddet ile ilgili sorun yaşayan ailelerin tespit edilmesi ve rehabilitasyon hizmetlerinin sağlanması şiddetin önlenmesinde etkili olacaktır. Ercan Şahin vd. (2018) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, Türkiye'de birinci basamak sağlık hizmetleri kapsamında aile içi şiddeti önlemeye yönelik Aile Sağlığı Merkezi ve Toplum Sağlığı Merkezlerinde halk sağlığı hemşireleri tarafından ev ziyaretlerine dayalı bir model önerisi geliştirilmiştir.

Şiddetin azaltılması için benimsenen politikaların sistematik olarak değerlendirmesi, alınan önlemlerin yeterliliği, etkililiği ve yeni politikaların belirlenmesi açısından son derece önemlidir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çocuk ve şiddet konulu araştırmaların incelenmesi ve şiddetle mücadeleye yönelik önerilere çok yönlü ve bütünsel olarak bakılması amacıyla gerçekleştirilen bu araştırmada, şiddetle mücadelede, ailelerin bilgilendirilmesi ve farkındalıklarının arttırılması, şiddeti önlemeye yönelik eğitim programlarının hazırlanması ve uygulanması, konu ile ilgili kapsamlı araştırmaların gerçekleştirilmesi, öğretmenlerin bilgilendirilmesi ve farkındalıklarının arttırılması, çocuk basılı yayınlarının denetlenerek niteliklerinin arttırılması, disiplinlerarası çalışmaların gerçekleştirilmesi, görsel medyanın gerekli hassasiyeti göstermesi, yasal önlemlerle ilgili gerekli hassasiyetin gösterilmesi, şiddeti önlemeye yönelik kent tasarımlarının yapılması, ekonomik problemlere yönelik çözümler üretilmesi, medya okur yazarlığının arttırılması, sivil toplum örgütleri tarafından çalışmalar yapılması, mahallelerde şiddet ile ilgili sorun yaşayan ailelerin tespit edilmesi ve rehabilitasyon hizmetlerinin sağlanması, nüfus artışının kontrol edilmesi ve şiddetin azaltılması için benimsenen politikaların değerlendirmesinin önerildiği belirlenmiştir. Yurtdışında "Çocuk-Şiddet" konulu yapılan araştırmalarda belirtilen önerilerin tespit edilmesi ve sonuçlarının paylaşılması önerilebilir. Başlığında "Çocuk-şiddet" kelimelerini içermesine

bakılmaksızın, ihmal ve istismar, aile içi şiddet vb. gibi şiddeti araştıran yayınların ve şiddet ile ilgili gerçekleştirilmiş lisansüstü tezlerin incelenmesi ve sonuçlarının paylaşılması önerilebilir.

KAYNAKLAR

Akan, Y., ve Kıran, B. (2019). Şiddeti azaltma psiko-eğitim programı'nın (ŞAPP) eşine şiddet uygulayan erkeklerin saldırganlık, duygu yönetimi ve ilişki özyeterlik düzeylerine etkisinin incelenmesi. *Kadem Kadın Araştırmaları Dergisi, 5*(1), 31-65.

Akkaş, İ., ve Uyanık, Z. (2016). Kadına yönelik şiddet. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6*(1), 32-42.

Alican Şen, A. (2018). Türkiye'de kadına yönelik şiddetle mücadelede kurumlar arası işbirliği süreci ve 6284 sayılı yasanın uygulanabilirliği. *Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi, 11*(22), 141-161. http://dx.doi.org/10.12981/motif.452

Aşkın, E. Ö., ve Aşkın, U. (2017). Kadına yönelik aile içi şiddet ve yoksulluk ilişkisi: Aile içi şiddet mağduru kadınlar üzerine bir araştırma. *Kapadokya Akademik Bakış, 1*(2), 16 -37.

Atış Akyol, N., Yıldız, C., ve Akman, B. (2018). Öğretmenlerin akran zorbalığına ilişkin görüşleri ve zorbalıkla baş etme stratejileri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 33*(2), 439-459. http://dx.doi.org/10.16986/HUJE.2017032926

Atik, A., ve Ebren, Ö. (2015). Çizgi filmlerde sempatik şiddet olgusu. TRT Çocuk televizyonu örneği. *Atatürk İletişim Dergisi, 8*, 99-114.

Aydemir, M. (2014). Medyada şiddetin dönüşümüne bilinçaltı etki yöntemleri ve mutlu şiddet ilişkisi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 16* (Özel Sayı I), 166-170.

Başoğul, C., Lök, N., ve Öncel, S. (2017). Çocukların aile içi şiddetten korunmasında ailelere yönelik girişimler. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 9*(2), 123-135. http://dx.doi.org/10.18863/pgy.281334

Bilgen, G. F., ve Karasu, F. (2017). Anneleri tarafından çocuklara uygulanan duygusal ve fiziksel istismar/ ihmal davranışları. *Sosyal Bilimler Dergisi, 7*(13), 22-34.

Bilican Gökkaya, V. (2011). Kadına yönelik ekonomik şiddet: Sivas ili (Cumhuriyet Üniversitesi) örneği. *Journal of World of Turks, 3*(3), 129-145.

Bülbül, T., ve Mucuk, S. (2015). Evrensel bir sorun: Kadına yönelik cinsel şiddet. *Türkiye Klinikleri Halk Sağlığı Hemşireliği - Özel Konular, 1*(2), 7-11.

Büyükbayram, A., ve Okçay, H. (2013). Sağlık çalışanlarına yönelik şiddeti etkileyen sosyo-kültürel etmenler. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi, 4*(1), 46-53. http://dx.doi.org/10.5505/phd.2013.14622

Crawford, C., ve Burns, R. (2016). Reducing school violence: Considering school characteristics and the impacts of law enforcement, school security, and environmental factors. *Policing an International Journal of Police Strategies & Management, 39*(3), 455–477. http://dx.doi.org/10.1108/PIJPSM-05-2016-0061

Dağlıoğlu, H. E., ve Çamlıbel Çakmak, Ö. (2009). Okul öncesi çocuklarına yönelik yayınlanan hikaye kitaplarının şiddet ve korku öğeleri açısından incelenmesi. *Türk Kütüphaneciliği, 23*(3), 510-534.

Dallar Bilge, Y., Taşar, M. A., Kılınçoğlu, B., Özmen, S., ve Tıraş, Ü. (2013). Alt sosyoekonomik düzeye sahip anne-babaların çocuk istismarı ve ihmali hakkındaki bilgi düzeyleri, deneyimleri ve kullandıkları disiplin yöntemleri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi, 14*, 27–35. http://dx.doi.org/10.5455/apd.35949

Duyan Çamurdan, A. (2007). Görsel medyanın çocuk sağlığına etkileri. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi, 16*(2), 25-30.

Ercan Şahin, N., Aslan F., ve Emiroğlu, O. N. (2018). Aile içi şiddetin önlenmesi için bir model önerisi: Halk sağlığı hemşiresinin ev ziyareti ile aile izlemi. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi, 5*(3), 247-259.

Ergüney, M. (2017). İnternetin okul öncesi dönemdeki çocuklar üzerindeki etkileri hakkında bir araştırma. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi, 5*(17), 1917-1938. http://dx.doi.org/10.7816/ulakbilge-05-17-10

Eşkinat, R. (2013). Türkiye'de kadına yönelik ekonomik şiddet (Boşanmış kadınlara yönelik araştırma). *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 37*, 289-302.

Ezen, M., ve Açıkgöz, A. (2017). Çocukların örselenmesine annelerin örselenme yaşantısının etkisi. *Kocaeli Medical Journal, 6*(3), 13-21.

Flury, M., Nyberg, E., ve Riecher Rossler, A. (2010). Domestic violence against women: Definitions, epidemiology, risk factors and consequences. *Swiss Medical Weekly, 140*, w13099. http://dx.doi.org/10.4414/smw.2010.13099

Güleç, H., Topaloğlu, M., Ünsal, D., ve Altıntaş, M. (2012). Bir kısırdöngü olarak şiddet. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 4*(1), 112-137. http://dx.doi.org/10.5455/cap.20120408

Gültekin Akduman, G., ve Özaslan, H. (2018). Okul öncesi dönem çocukların akran zorbalığına maruz kalma durumları ile duygularını yönetme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *2nd International Symposium on Innovative Approaches in Scientific Studies*, 30.11.2018- 02.12.2018, Samsun.

Gündüz Kalan, Ö. (2010). Medya okuryazarlığı ve okul öncesi çocuk: Ebeveynlerin medya okuryazarlığı bilinci üzerine bir araştırma. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, *1*(39), 59-73.

Günindi Ersöz, A. (2018). Toplumsal yaşamda şiddet: trafikte yol vermeme nedeni ile yaşanan şiddet olaylarının nedenlerine multidispliner bir bakış. Turkish Studies, *13*(15), 495-508. http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13551

Gürhan, N., Erdoğan, G., ve Seyran, F. (2020). Cinsel Şiddet. Meyad Akademi, *1*(1), 59-65.

Hoşgörür, V., ve Orhan, A. (2017). Okulda zorbalık ve şiddetin nedenleri ve önlenmesinin yönetimi (Muğla merkez ilçe örneği). *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, *12*(24), 859-880.

İnci, Y., ve Duman, A. (2014). Çocuğa yönelik şiddetin sosyo- kültürel ve ekonomik boyutları: Erzurum il örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *7*(31), 524-536.

Kahraman, M. S., ve Çokamay, G. (2016). Aile içi şiddet ve çocuklar üzerindeki etkileri: Temel kavramlar, güvenlik planı hazırlama ve alternatif tedavi model örnekleri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, *8*(4), 321-336. http://dx.doi.org/10.18863/pgy.253438

Kanbay, Y., Işık, E., Yavuzaslan, M., ve Keleş, S. (2012). Hemşirelik öğrencilerinin kadına yönelik aile içi şiddetle ilgili görüş ve tutumlarının belirlenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, *1*(2), 107-119.

Karakuş, M., ve Çankaya, İ. H. (2012). Öğretmenlerin maruz kaldıkları psikolojik şiddete ilişkin bir modelin sınanması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *42*, 225-237.

Keser Özcan, N., ve Bilgin, H. (2011). Türkiye'de sağlık çalışanlarına yönelik şiddet: Sistematik derleme. *Türkiye Klinikleri*, *31*(6), 1442-1456. http://dx.doi.org/10.5336/medsci.2010-20795

Kızmaz, Z. (2006). Şiddetin sosyo - kültürel kaynakları üzerine sosyolojik bir yaklaşım. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *16*(2), 247-267.

Kocacık, F., ve Çağlayandereli, M. (2009). Ailede kadına yönelik şiddet: Denizli ili örneği. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, *6*(2), 24-43.

Kral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *15*, 170- 189.

Longobardi, C., Prino, L. E., Fabris, M. A., ve Settanni, M. (2019). Violence in school: An investigation of physical, psychological, and sexual victimization reported by Italian adolescents. *Journal of School Violence*, *18*(1), 49–61. https://doi.org/10.1080/15388220.2017.1387128

Lök, N., Başoğul, C., ve Öncel, S. (2016). Aile içi şiddetin çocuk üzerindeki etkileri ve psikososyal desteğin önemi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, *8*(2), 155-161. https://doi.org/10.18863/pgy.05252

Okan İbiloğlu, A. (2012). Aile içi şiddet. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, *4*(2), 204-222. https://doi.org/10.5455/cap.20120413

Özen, Ö., ve Kartelli, F. (2017). Türkiye'de yayın yapan çocuk kanallarında yayınlanan çizgi filmlerdeki şiddet olgusunun analizi. *Marmara İletişim Dergisi*, *27*, 81-93. http://dx.doi.org/10.17829/midr.20172729523

Özgür, G., Yörükoğlu, G., ve Baysan Arabacı, L. (2011). Lise öğrencilerinin şiddet algıları, şiddet eğilim düzeyleri ve etkileyen faktörler. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, *2*(2), 53-60.

Özyürek, A., Çetin, A., ve Yıldırım, R. (2018). Aile hekimi ve öğretmenlerin çocuk ihmal ve istismarı konusundaki görüş ve tutumları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 7*(1), 436-453.

Paiva, M. M., ve Tavares D. M. S. (2015). Physical and psychological violence against the elderly: Prevalence and associated factors. *Rev Bras Enferm*, *68*(6), 727-733. http://dx.doi.org/10.1590/0034-7167.2015680606i

Reddy, K. J., Menon, K. R., ve Hunjan, U. G. (2018). Neurobiological aspects of violent and criminal behaviour: Deficits in frontal lobe function and neurotransmitters. *International Journal of Criminal Justice Sciences*, *13*(1), 44-54. https://doi.org/10.5281/zenodo.1403384

Salı, G. (2014). Okul öncesi dönem çocuklarında akran ilişkilerinin ve akran şiddetine maruz kalmanın çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *43*(2), 195-216.

Săucan, D. Ş., Micle, M. I., Popa, C., ve Oancea, G. (2012). Violence and aggressiveness in traffic. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, *33*, 343- 347. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.01.140

Schlack, R., Rudel, J., Karger, A., ve Holling, H. (2013). Physical and psychological violence perpetration and violent victimization in the German adult population: Result of the German health ınterview and examination survey for adult (DEGS1). *Bundesgesundheitsbl*, *56*, 755–764. https://doi.org/10.1007/s00103-013-1691-8

Seçer, Z., Gülay Ogelman, H., Şimşek, H., Önder, A., ve Bademci, D. (2014). Akran şiddetine maruz kalan ve kalmayan 5-6 yaş okul öncesi çocukların okula uyumlarının analizi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, *23*, 351- 375.

Slabbert, I. (2016). Domestic violence and poverty: Some women's experiences. *Research on Social Work Practice*, *27*(2), 223-230. https://doi.org/10.1177/1049731516662321

Somunoğlu İkinci, S. (2014). Toplumun kanayan yarası: Kadına yönelik aile içi şiddet kavramı ve yansımaları. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, *13*(2), 21-28.

Sünbül Olgundeniz, S., ve Özgökbel Bilis, P. (2019). Türkiye'de ulusal kanallarda yayımlanan dizi fragmanlarında şiddetin sunumu. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, *32*, 606-620.

Topçu Kabasakal, Z., Sağkal, A. S. ve Türnüklü, A. (2015). Barış eğitimi programının öğrencilerin şiddet eğilimleri ve sosyal sorun çözme becerileri üzerindeki etkileri. *Eğitim ve Bilim*, *40*(182), 43-62. https://doi.org/10.15390/EB.2015.4704

Tutar, H. (2004). İşyerinde psikolojik şiddet sarmalı: Nedenleri ve sonuçları. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, *2*(2), 101-128.

Vahip, I., ve Doğanavşargil, Ö. (2006). Aile içi fiziksel şiddet ve kadın hastalarımız. *Türk Psikiyatri Dergisi*, *17*(2), 107–114.

Yalçın, Ö., ve Erdoğan, A. (2013). Şiddet ve agresyonun nörobiyolojik, psikososyal ve çevresel nedenleri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, *5*(4), 388-419. https://doi.org/10.5455/cap.20130526

Yenerer Çakmut, Ö. (2018). Kavramsal olarak kadına karşı şiddet/ Cinsel şiddet ve Türk ceza hukukunda cinsel saldırı suçunun genel değerlendirmesi. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, *2*(1), 49–54. https://doi.org/10.26695/mukatcad.2018.16

Yılmaz, O., ve Destegüloğlu, B. (2019). Çocuk kitaplarına yansıyan şiddet. *İlköğretim Online*, *18*(3), 1099-1112. https://doi.org/10.17051/ilkonline.2019.610732

Yüksel Oktay, E. (2015). Türkiye'nin ve Dünyanın ortak sorunu: Kadına şiddet. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, *64*, 57-118.

OTEL RESTORANLARINDA GIDA İSRAFI ALGISINA YÖNELİK BİR ARAŞTIMA

Hulusi DOĞAN
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Yiyecek ve İçecek İşletmeciliği Bölümü,
hulusidogan@gmail.com

Celal Cem DENGİZ
Muğla Sıktı Koçman Üniversitesi, SBE, Yenilikçilik ve Girişimcilik Anabilim Dalı,
celal_cem@hotmail.com

Seren TARHAN
Muğla Sıktı Koçman Üniversitesi, SBE, Yenilikçilik ve Girişimcilik Anabilim Dalı,
serentarhan@gmail.com

Özet
Dünyada 800 milyondan fazla insan açlıkla mücadele ederken, 600 milyondan fazla insanda da obezite görülmektedir. Bir başka ifadeyle birileri bolluk içerisinde yaşarken, birileri de hayatta kalmak için yaşam mücadelesi vermektedir. Sadece gelişmiş ülkelerde yapılan gıda israfı, açlık çeken ülkelere yetecek boyutlara ulaşabilmektedir. Örneğin Türkiye'de israf edilen günlük ekmek miktarının tek başına beş milyon adedi bulması, gıda israfının boyutunu ve önemini göstermesi açısından çarpıcıdır. Ülkemizde ve dünyada artan gıda israfı, israfın nedenleri ve önlenmesine yönelik düşünce ve tedbirleri de kaçınılmaz hale getirmektedir. Bu anlamda yiyecek-içecek hizmetiyle öne çıkan turizm sektöründe gıda israfının ne düzeyde olduğu da bir merak konusudur. Özellikle konaklama işletmelerinde herşey dâhil (all inclusive) sistemiyle birlikte açık büfe uygulamasının gıda israfını tetikleyebildiği belirtilmektedir. Bunda ürün ve hizmetler için bedeli peşin ödeyen misafirlerin bütün gün otel içinde tüketim halinde olmalarının etkili olduğu söylenmektedir. Ayrıca misafirlerin tüketim ve yemek yeme davranışları ile beklentilerindeki farklılıklar da belirleyiciler arasında yer alabilmektedir. Bu çerçevede çalışmamızın ana amacı, her şey dâhil konsepte hizmet veren otellerde misafirlerin açık büfe ve israfa yönelik algı ve düşüncelerini belirlemektir. Misafirlerin açık büfe sisteminde gıda israfı ve sağlık sorunlarına ilişkin algıları, yemek alım ve tüketimi alışkanları demografik açıdan araştırmamızda irdelenmektedir. Araştırma evrenini Muğla ili ve ilçelerinde ikamet etmekte olan ve açık büfe hizmeti veren otellerde konaklama yapan bireyler oluşturmaktadır. Araştırmada anket tekniği kullanılmış ve veriler SPSS 20.0 paket programı ile analiz edilmiştir. Araştırma hipotezlerinin testinde Anova ve t-test analizi teknikleri kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Her şey dâhil, açık büfe, gıda israfı.

A RESEARCH ON FOOD WASTE PERCEPTION IN HOTEL RESTAURANTS

Abtract
While more than 800 million people struggle with hunger in the world, obesity is also seen in more than 600 million people. In other words, while someone lives in abundance, others struggle for survival in order to live. Only the food waste in developed countries, can reach the sufficient scale for countries that are starving. For example, five million units daily amount of bread that finding alone is wasted in Turkey, is dramatic in terms of the size of the food waste and to demonstrate its importance. Increasing food waste in our country and in the world, makes it inevitable to think about the causes and prevention of waste. In this sense, it is also a matter of curiosity about the level of food waste in the tourism sector, which stands out with its food and beverage service. It is stated that open buffet application with all-inclusive system can trigger food waste especially in accommodation establishments. At this point, it is said that the consumption of the guests in the hotel all day, paying cash in advance for products and services is effective. In addition, differences in consumption and eating behaviors and expectations of the guests may also be among the determinants. In this context, the main purpose of our study is to determine the perceptions and thoughts of the guests regarding the all-you-can-eat buffet and waste in the hotels that provide all-inclusive concept. The perceptions of guests regarding food waste and health problems in the all-you-can-eat buffet system and the habits of

food intake and consumption are examined in our demographic research. The population of the research consists of individuals who live in Muğla province and districts and stay in hotels that provide all-you-can-eat buffet service. Survey technique was used in the study and the data were analyzed with SPSS 20.0 package program. Anova and t-test analysis techniques were used to test the research hypotheses.

Keywords: all inclusive, all-you-can-eat-buffet, food waste.

1.GİRİŞ

Dünyada üretilen gıdanın yaklaşık % 30-50 arasındaki bir oran her yıl maalesef insan ağzı değmeden çöpe gitmektedir. Üstelik bunu sadece bir gıda kaybı olarak da görmemek gerekir. Nitekim dünyadaki tarımsal faaliyetlerin gezegenimize salınan sera gazının dörtte birine neden teşkil ettiği göz önüne alındığında bunun çok boyutlu bir problem olduğu daha açık görülmektedir. Küresel iklim değişikliğinin yanı sıra, başta su olmak üzere dünya kaynaklarının heba edilmesi, ekonomik kayıplar ve milyonlarca insanın da adeta varlık içinde açlık çekmesi tam anlamıyla bir çelişki oluşturmaktadır. Her yıl çöpe giden gıdanın dünyada açlık çeken insan nüfusunun dört katını beslemeye yeter olması da bir başka acı gerçektir. Bu anlamda bir kısım gıdanın daha tüketiciye ulaşmadan heba olması, bir kısmının da tüketiciler tarafından çöpe atılması üzerinde durulması ve ısrarla sorgulanması gereken bir konudur. 800 milyondan fazla insanın açlık çektiği dünyamızda, gıda israfında başrol oynayan süpermarket, restoran ve tüketicilerin kendilerini sorgulaması kaçınılmazdır. Bu bağlamda özellikle otellerde açık büfe uygulamalarının ne denli gıda israfına yol açtığı, irdelenmesi gereken konulardan bir tanesidir. Ülke insanımızın gıda israfı noktasında bilinçlenmesi ve daha duyarlı davranışlar göstermesi açısından konunun çok yönlü ele alınması kaçınılmazdır (Kalkan ve diğ., 2020; Özdemir ve Güçer, 2018; Kim, 2018; Dölekoğlu, 2017).

2. GIDA İSRAFI VE OTELLER

Gıda kaybı ve gıda israfı kavramları farklı anlamlar içermektedir. Gıda kaybı gıdanın hasat, depolama ve nakliye aşamalarında yok olması, kullanılabilir olmaktan çıkması demektir. Bir başka ifadeyle gıdanın daha tüketiciye ulaşamadan zarar görmesi, telef olması, bozulması anlamına gelmektedir. Gıda israfı ise tüketilebilir nitelikteki gıdanın tüketiciler, marketler ya da restoranlar tarafından çöpe atılmasıdır. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütüne (UN-FAO) göre dünyada her yıl yaklaşık 1.3 milyar ton gıda israf edilmektedir. Bu rakam her yıl dünyada üretilen gıdanın üçte birinin israf edildiği anlamına gelmektedir. FAO'ya göre dünyada yıllık kaybolan ve israf edilen gıdanın değeri ise 2.4 trilyon dolardır. Bu değer dünyada açlık çeken 815 milyon insanı tam dört kez beslemeye çok rahat yetebilmektedir (Depta, 2018; Şahin ve Bekar, 2018; İlyasov, 2017; Tekin ve İlyasov, 2017; Mackenzie ve diğ., 2011; Çam, 2009; Gönen ve Ergün, 2008). Dünya Gıda ve Tarım Örgütüne (FAO) göre düşük ve yüksek gelirli ülkelerin gıda savurganlığında miktar olarak önemli bir farklılık bulunmamaktadır. Yıllık 600 milyon tonun üzerinde bir gıda savurganlığı hem düşük, hem de yüksek gelirli ülkelerde görülmektedir. Ancak temel farklılık kendini gıda kaybı ve gıda israfı aşamalarında göstermektedir. Örneğin düşük gelirli ülkelerde gıda savurganlığı kendini daha çok gıda üretiminin ilk aşamalarında (hasat, depolama, nakliye vb) gıda kaybı olarak gösterirken, yüksek gelirli ülkelerde ise daha çok tüketim aşamasında gıda israfı olarak öne çıkmaktadır. Örneğin tüketici israfı düşük gelirli ülkelerde % 5 ve 10'larda seyrederken, bu oran yüksek gelirli ülkelerde % 40 'lara kadar çıkabilmektedir. Hatta Kuzey Amerika, Avustralya ve Yeni Zelanda gibi ülkelerde tüketici kaynaklı gıda israfı % 60'ları bulabilmektedir. Diğer taraftan gıda kaybı (hasat, depolama, ambalajlama, nakliye vb kaynaklı) düşük gelirli ülkelerde % 80'lere çıkarken, yüksek gelirli ülkelerde bu oran %30'ları bulmaktadır. Düşük gelirli ülkelerdeki gıda kaybının temel nedenleri olarak kobilerin işletim ve üretim sürecinde egemen olması, hasat teknolojisindeki yetersizlikler, girdi kalitesizliği, iklim koşulları, depolama, ambalajlama, nakliye ve pazarlama sürecindeki kısıt ve yetersizlikler sayılabilir. Tüketici bazında gıda israfının ana nedenleri olarak da fazla satın alma ve porsiyon fazlalığı, uygun içerikte olmayan hazırlama ve saklama koşulları olarak sıralanabilir (Depta, 2018; İlyasov, 2017; Dölekoğlu, 2017; Erik ve Pekerşen, 2019). Gıda israfı genel anlamda süpermarket, restoran ve tüketici üçgeninde gerçekleşmektedir. Örneğin süpermarketlerde gıda israfını daha çok tarihi dolmuş ürünlerin çöpe atılması olarak görmekteyiz. Sadece Avrupa Birliği ülkelerinde yıllık 88 milyon tonu bulan gıda israfının yaklaşık % 10'unu süpermarketler tarafından çöpe atılan ürünler oluşturmaktadır.

Restoranlardaki gıda israfı da çok önemli boyutlara ulaşabilmektedir. Özellikle otel işletmelerinin geniş ürün yelpazesi ve açık büfe uygulamaları büyük miktarlarda gıda israfına neden olabilmektedir. Müşterilerin açık büfelerden ihtiyaçlarından daha fazla miktarda gıda almaları bu israfın ana nedenlerinden bir tanesi olarak ifade edilmektedir. Ayrıca otellerin müşterilere aldıkları gıdayı, evlerine götürmelerine izin vermemeleri de gıda israfına bir başka gerekçe olarak gösterilmektedir. Otel işletmelerinde gıda israfının önlenmesine yönelik olarak ise mutfak öncesi, mutfak, mutfak sonrası yönetiminin önemine dikkat çekilmektedir. Etkin bir tedarik süreci, ihtiyaç planlaması çerçevesinde doğru miktarda doğru ürün kullanımı, müşteriye uygun kalite ve porsiyonda hizmet sunumu gıda israfının önlenmesi açısından gerekli adımlar olarak sunulmaktadır (Erik ve Pekerşen, 2019; Şahin ve Bekar, 2018; İlyasov, 2017; Tekin ve İlyasov, 2017; Mackenzie ve diğ., 2011; Çam, 2009; Gönen ve Ergün, 2008; Trung ve Kumar, 2005).

3. ARAŞTIRMA

3.1. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın ana amacı, her şey dâhil konsepte hizmet veren otellerde misafirlerin açık büfe ve israfa yönelik algı ve düşüncelerini belirlemek, demografik değişkenler (cinsiyet, yaş, eğitim ve gelir düzeyi gibi) açısından bir farklılık gösterip göstermediğini ortaya koymaktır.

3.2. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Araştırma evrenini Muğla ili ve ilçelerinde ikamet etmekte olan ve açık büfe hizmeti veren otellerde konaklama yapan bireyler oluşturmaktadır. Araştırmada açık büfe hizmeti veren otellerde konaklayan kişilerin açık büfelere yönelik algı ve davranışlarını belirlemeye yönelik anket metodu kullanılmıştır. Anket soruları 5'li Likert ölçeğinde yazarlar tarafından hazırlanmıştır. Misafirlerin açık büfe sisteminde gıda israfı ve sağlık sorunlarına ilişkin algıları, yemek alım ve tüketimi alışkanları demografik açıdan irdelenmiştir. Anket verilerinin analizinde SPSS 20.0 paket programı, demografik değişkenlere bağlı algı ve tutum farklılıklarının analizinde Anova ve t-test teknikleri kullanılmıştır. Araştırma 2020 yılı Ocak ayında gerçekleştirilmiştir.

3.3. Araştırma Bulguları

Araştırmaya Muğla il merkezinde ikamet eden toplam 586 kişi katılmıştır. Tablo 1'de de görüleceği üzere bu kişilerin tamamı açık büfe hizmeti veren bir otelde daha önce konaklamıştır. % 37.6'sı yılda bir defa açık büfe hizmeti veren bir otelde konaklama alışkanlığına sahiptir. Yılda birkaç kez konaklama alışkanlığına sahip kişilerin oranı ise % 27.6'dır. İki yılda bir konaklayanların oranı % 15.3, üç yılda bir konaklayın oranı da % 19.6'dır.

Tablo 1. Demografik Bulgular

Daha önce açık büfe hizmeti veren bir otelde konakladınız mı?	*Frekans*	*Yüzde*	*Açık büfe hizmeti veren otellerde ne kadar sıklıkla konaklarsınız?*	*Frekans*	*Yüzde*
Hayır Evet	0 586	0,0 100,0	Yılda birkaç kez Yılda 1 defa 2 Yılda bir 3 Yılda bir	161 219 89 114	27,6 37,6 15,3 19,6

Cinsiyet	*Frekans*	*Yüzde*	Yaş	*Frekans*	*Yüzde*	*Medeni Durum*	*Frekans*	*Yüzde*
Kadın Erkek	270 295	47,8 52,2	18-25 26-35 36-45 46-55 56-65 66 ve üzeri	235 185 67 65 24 8	40,2 31,7 11,5 11,1 4,1 1,4	Evli Bekar	205 377	35,2 64,8

Ailenizin Aylık Gelir Düzeyi	*Frekans*	*Yüzde*	*Eğitim Durumunuz*	*Frekans*	*Yüzde*	*Çalışma Durumunuz*	*Frekans*	*Yüzde*

0-1.500 TL 1.501-2.500 TL 2.501-3.500 TL 3.501-4.500 TL 4.501 TL ve üzeri	36 81 126 131 209	6,2 13,9 21,6 22,5 35,8	İlköğretim (İlk ve orta) Lise Üniversite Y.Lis./Doktora	16 138 350 80	2,7 23,6 59,9 13,7	Fiilen çalışıyorum Emekliyim Çalışmıyorum	341 28 215	58,4 4,8 36,8

Açık büfe hizmeti veren otellerde konaklamış kadın misafirlerin oranı % 47.8, erkek misafirlerin oranı da % 52.2'dir. Yaş itibariyle misafirlerin % 40.2'si 18-25 yaş grubu aralığındadır. Bu grubu sırasıyla 26-35 (% 31.7), 36-45 (% 11.5), 46-55 (% 11.1) ve 56 yaş ve üzerinde olan (% 5.5) misafirler izlemektedir. Misafirlerin % 35.2'si evli, % 64.8'i de bekardır. Açık büfe hizmeti veren otellerde daha önce konaklamış olan misafirlerin % 59.9'u lisans mezunudur. Lisansüstü eğitime sahip olanların oranı ise % 13.7'dir. Lise mezunu olanların oranı %23.6, ilköğretim mezunu olanların oranı da % 2.7'dir. Gelir düzeyine bakıldığında misafirlerin % 35.8'inin aylık gelir düzeyi 4500 TL'nin üzerindedir. 3501 ve 4500 Tl arasında aylık geliri olanların oranı % 22.5, 2501 ve 3500 TL arasında aylık geliri olanların oranı % 21.6, 2501 TL'nin altında aylık geliri olanların oranı da % 20.1'dir. Misafirlerin % 4.8'i emekli, % 58,4'ü de fiilen çalışır konumdadır.

Tablo 2. Faktör Analizi ve Araştırma Grupları

ARAŞTIRMA GRUPLARI	Faktör Yükleri, Aritmetik Ortalama ve Standart Sapmalar		
İSRAFALGISI Cronbach Alfa (α): 0,773	Faktör Yükü	Art. Ort	St. Sap.
Açık büfede insanların yemeklerini israf ettiğini görmekteyim.	0,774	4,17	1,056
Açık büfe hizmetinin israfa neden olduğunu düşünmekteyim.	0,677	3,75	1,296
Açık büfede alınan yemekler tamamen tüketilmemektedir.	0,806	3,97	1,295
SAĞLIK SORUNLARI ALGISI Cronbach Alfa (α): 0,770	Faktör Yükü	Art. Or	St. Sap.
Açık büfede fazla yemek seçeneği sağlık sorunlarına neden olabilmektedir.	0,546	3,42	1,277
Açık büfe vücudun ihtiyacından daha fazla kaloride gıda alınmasına sebep olmaktadır	0,592	3,83	1,219
Açık büfe hizmetini sağlık açısından doğru bulmamaktayım.	0,786	3,31	1,307
Açık büfe düzenli ve dengeli beslenme alışkanlığını geçicide olsa bozabilmektedir	0,562	3,83	1,166
DAVRANIŞ ALGISI Cronbach Alfa (α): 0,713	Faktör Yükü	Art. Or	St. Sap.
Açık büfede yemeklerin biteceği yönünde endişe hissederim	0,812	2,59	1,400
Otele ödediğim ücretin bedelini açık büfeden çıkarmak isterim	0,615	2,84	1,474
Açık büfede bir an önce yemeğimi almaya çalışırım.	0,730	3,02	1,387
Açık büfede diğer insanların aceleci ve çok alma çabaları beni de etkiler	0,543	2,95	1,421
YEMEK ALIM VE TÜKETİM ALGISI Cronbach Alfa (α): 0,870	Faktör Yükü	Art. Or	St. Sap.
Açık büfe de ihtiyacım kadar yemek alırım.	-0,548	3,76	1,326
Açık büfede aldığım her yiyeceği tüketirim.	-0,753	3,37	1,276
Açık büfe sonrasında yeme davranışımın aslında çok da doğru olmadığını düşünürüm	0,657	2,93	1,330
Kaiser-Meyer-OlkinMeasure Of SamplingAdequecy= 0,752; Approx. Chi-Square= 1103,857; df=351; Sig. 0,000α			

Yazarlar tarafından hazırlanan araştırma değişkenleri faktör analizine alınmış ve analiz sonuçları Tablo 2'de verilmiştir. Faktör yükleri 0.500'ün altında olan 11 araştırma değişkeni elenmiştir. Yapılan faktör analizi sonucunda dört faktör grubu oluşmuştur. Birinci faktör grubu "israf algısı"dır ve üç değişkenle ölçümlenmektedir. Bu faktör grubunun cronbach alfa değeri 0.773'dür. İkinci faktör grubu "sağlık sorunları algısı"dır. Bu faktör grubunda dört değişken yer almaktadır ve grubun cronbach alfa değeri 0.770'dir. Üçüncü faktör grubu "davranış algısı" oluşturmakta ve bu grupta dört değişken yer almaktadır. Grubun cronbach alfa değeri 0.713'dür. Son faktör grubunu "yemek alım ve tüketim algısı" oluşturmaktadır. Bu grupta üç değişken yar alırken, grubun cronbach alfa değeri de 0.870'dir. KMO küresellik test değeri de 0.752'dir.

Tablo 3. Kadın ve Erkek Misafirlerin Açık Büfelere İlişkin Algı Farklılıkları:T-Test Sonuçları

FAKTÖR GRUPLARI	**Kadın (N=270)**		**Erkek (N=295)**		**T-Test**			
					Levene's test of equality of Variances		**t-test forequality of Means**	
	Mean	**Std. Dev.**	**Mean**	**Std. Sap.**	**F**	**P**	**Sig. (2-tailed)**	**Mean Difference**
İsraf Algısı	2,69	0,965	2,92	0,985	0,006	0,941	0,007	-0,222
Sağlık Sorunları Algısı	3,66	0,928	3,50	0,958	0,089	0,765	0,460	0,159
Yemek Alım ve Tüketim Algısı	3,27	0,894	3,44	0,915	0,055	0,815	0,022	-0,174
Davranış Algısı	2,79	0,965	2,92	0,965	0,086	0,741	0,447	-0,203

Tablo 3'de görüldüğü üzere erkek ve kadın misafirlerin açık büfelere ilişkin algılarında istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar olduğu belirlenmiştir. Misafirlerde genel olarak açık büfelerden alınan yiyecek ve içeceklerin tamamen tüketilmediği ve israf edildiği düşüncesinin hakim olduğu tespit edilmiş olmakla beraber, bu düşüncenin erkek misafirlerde kadınlara oranla daha yüksek olduğu ($0.007<0.05$; $p<0.05$) belirlenmiştir. Kadın ve erkek misafirlerin açık büfelere ilişkin "yemek alım ve tüketim" algıları arasında da istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Erkek misafirlerin ihtiyacı kadar yemek alma ve tüketme noktasında kadın misafirlere oranla daha duyarlı oldukları ($0.022<0.05$; $p<0.05$) belirlenmiştir.

Tablo 4. Misafirlerin Açık Büfe Algılarının Yaş Değişkenine Göre Karşılaştırılması: Anova Test Sonuçları

FAKTÖR GRUPLARI	**Oneway Anova**				**Multiple Comparisons**		
					Tukey HSD (p<0.05)		
	df	**Mean Square**	**F**	**P**	**Yaş**	**Mean Difference (I-J)**	**Sig.**
İsraf Algısı					18-25(I)		
Between Groups	5	3,497	3,636	0,003	26-35 (J)	0,30210*	0,022
Within Groups	578	0,962			36-45 (J)	0,37903	0,060
Total	583				46-55 (J)	-0,10123	0,977
					56-65 (J)	0,11223	0,995
					66 + (J)	0,36223	0,909

Sağlık Sorunları Algısı Between Groups Within Groups Total	5 578 583	5,254 0,860	6,107	0,000	18-25(I) 26-35 (J) 36-45 (J) 46-55 (J) 56-65 (J) 66 + (J)	-0,18982 -0,19333 -0,50843* -0,75474* -0,85891	0,298 0,661 0,001 0,002 0,105
Yemek Alım ve Tüketim Algısı Between Groups Within Groups Total	5 578 583	0,722 0,808	0,893	0,486	18-25(I) 26-35 (J) 36-45 (J) 46-55 (J) 56-65 (J) 66 + (J)	-0,00487 -0,20258 0,08827 0,08079 -1,19699	1,000 0,581 0,982 0,998 0,990
Davranış Algısı Between Groups Within Groups Total	5 578 583	0,697 0,833	0,789	0,413	18-25(I) 26-35 (J) 36-45 (J) 46-55 (J) 56-65 (J) 66 + (J)	0,40223 0,36522 -0,12801 0,31244 0,26659	0,122 0,068 0,942 0,901 0,803

Tablo 4'de misafirlerin açık büfe algılarının yaş değişkenine bağlı olarak farklılık gösterip göstermediğine ilişkin yapılan Anova test sonuçları görülmektedir. Özellikle yaşla birlikte açık büfelerin sağlık sorunlarına neden olabileceğine yönelik algının da arttığı belirlenmiştir. 46-55 yaş (ortalama farkı=0.508; p<0.05) ve 56-65 yaş grubunda olan misafirlerin (ortalama farkı=0.754; p<0.05) açık büfelerin sağlık sorunlarına neden olabileceğine yönelik algı ve kaygılarının özellikle 18-25 yaş grubunda olan genç misafirlere oranla çok daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 5. Misafirlerin Açık Büfe Algılarının Eğitim Değişkenine Göre Karşılaştırılması: Anova Test Sonuçları

FAKTÖR GRUPLARI	**Oneway Anova**				**Multiple Comparisons**		
					Tukey HSD (p<0.05)		
	df	**Mean Square**	**F**	**P**	**Eğitim Durumu**	**Mean Difference (I-J)**	**Sig.**
İsraf Algısı Between Groups Within Groups Total	3 580 583	6,175 0,816	7,563	0,000	Lise (I) İlköğretim (J) Üniversite (J) Lisansüstü(J)	-0,39100 -0,37517* -0,52434*	0,358 0,000 0,000
Sağlık Sorunları Algısı Between Groups Within Groups Total	3 580 583	2,889 0,881	3,278	0,021	Lise (I) İlköğretim (J) Üniversite (J) Lisansüstü(J)	-0,41191 -0,15968 -0,38691*	0,345 0,329 0,018
Yemek Alım ve Tüketim Algısı Between Groups Within Groups Total	3 580 583	1,622 0,806	2,013	0,111	Lise (I) İlköğretim (J) Üniversite (J) Lisansüstü(J)	-0,06492 0,20520 0,13508	0,993 0,105 0,707
Davranış Algısı Between Groups Within Groups Total	3 580 583	2,079 0,977	2,129	0,096	Lise (I) İlköğretim (J) Üniversite (J) Lisansüstü(J)	-0,24592 0,14997 0,26970	0,782 0,432 0,212

Yapılan Anova testi sonuçlarına göre misafirlerin açık büfe algılarının eğitim düzeyine bağlı olarak farklılık gösterdiği belirlenmiştir (tablo 5). Eğitim düzeyindeki artışa bağlı olarak açık büfelerin israfa neden olduğuna yönelik algının da arttığı tespit edilmiştir. Özellikle üniversite mezunu olanlar

(ortalama farkı=0.375; p<0.05) ile lisansüstü mezuniyete sahip olan misafirlerin (ortalama farkı=0.524; p<0.05) açık büfelerin israfa neden olduğuna ilişkin algıları lise mezunu olan misafirlere oranla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde lisansüstü mezuniyete sahip olan misafirlerin (ortalama farkı=0.386; p<0.05)açık büfelerin sağlık sorunlarına neden olabileceğine yönelik algı ve kaygılarının da lise mezunu misafirlere oranla daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo 6. Misafirlerin Açık Büfe Algılarının Gelir Değişkenine Göre Karşılaştırılması: Anova Test Sonuçları

FAKTÖR GRUPLARI	Oneway Anova				Multiple Comparisons		
					Tukey HSD (p<0.05)		
	df	Mean Square	F	P	Ayık Gelir Düzeyi	Mean Difference (I-J)	Sig.
İsraf Algısı					2501-3500 TL (I)		
Between Groups	4	1,485	1,770	0,133	0-1500 TL (J)	0,08201	0,990
Within Groups	578	0,839			1501-2500 TL (J)	-0,09289	0,954
Total	582				3501-4500 TL (J)	-0,06062	0,984
					4501 TL ve üzeri (J)	-0,22536	0,188
Sağlık Sorunları Algısı					2501-3500 TL (I)		
Between Groups	4	3,529	4,034	0,003	0-1500 TL (J)	0,04762	0,999
Within Groups	578	0,875			1501-2500 TL (J)	-0,19929	0,565
Total	582				3501-4500 TL (J)	-0,35378*	0,769
					4501 TL ve üzeri (J)	-0,34154*	0,773
Yemek Alım ve Tüketim Algısı					2501-3500 TL (I)		
Between Groups	4	2,026	2,252	0,040	0-1500 TL (J)	0,27513	0,482
Within Groups	578	0,802			1501-2500 TL (J)	-0,03762	0,998
Total	582				3501-4500 TL (J)	0,26071	0,136
					4501 TL ve üzeri (J)	0,18954	0,331
Davranış Algısı					2501-3500 TL (I)		
Between Groups	4	1,073	1,091	0,360	0-1500 TL (J)	-0,24306	0,693
Within Groups	578	0,983			1501-2500 TL (J)	-0,20679	0,586
Total	582				3501-4500 TL (J)	-0,22053	0,385
					4501 TL ve üzeri (J)	-0,10314	0,888

Tablo 6'da görüldüğü üzere misafirlerin açık büfe algılarının gelir düzeyine bağlı olarak farklılık gösterdiği belirlenmiştir (tablo 6). Aylık gelir düzeyindeki artışa bağlı olarak açık büfelerin özellikle sağlık sorunlarına neden olabileceğine ilişkin algı ve kaygıların arttığı tespit edilmiştir. Aylık geliri 3501-4500 TL arasında olanlar (ortalama farkı=0.353; p<0.05) ile aylık geliri 4501 TL'den daha fazla olan misafirlerin (ortalama farkı=0.341; p<0.05) açık büfelerin sağlık sorunlarına neden olabileceğine yönelik algı ve kaygılarının özellikle 2501-3500 TL arasında aylık geliri olan misafirlere oranla daha yüksek olduğu tespit belirlenmiştir.

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Otel misafirlerinde açık büfelerden alınan yiyecek ve içeceklerin tamamen tüketilmediği ve israf edildiğine ilişkin genel bir düşüncesinin hakim olduğu öne çıkmaktadır. Özellikle açık büfelerde israf olduğuna ilişkin düşüncenin erkeklerde kadınlara göre daha yüksek olması ayrıca araştırılması gereken bir konu olarak dikkat çekmektedir. Otel misafirlerinde açık büfe hizmetinin aşırı yemeyi tetikleyebildiği ve sağlıklı olmadığı yönünde bir düşüncenin ön plana çıkması üzerinde önemle durulması gereken bir başka konudur. Özellikle yaş ve eğitim düzeyindeki artışla birlikte, açık büfelerde israf olduğuna yönelik düşüncenin de giderek ağırlık kazanması bu sektörde yeni politika ve stratejilere ihtiyaç olduğuna ilişkin bir gösterge olarak değerlendirilebilir. Benzer şekilde yaş ve eğitim düzeyindeki artışla birlikte, açık büfelerin aşırıyı yemeyi tetikleyebildiği ve sağlık sorunlarına neden olabileceğine yönelik düşüncenin de anlamlı şekilde yükselmesi otel restoranlarına yönelik politikaların tekrara gözden geçirilmesinin bir başka gereği olarak düşünülebilir. Gelir düzeyindeki artışla birlikte, açık büfelerin aşırıyı yemeyi tetikleyebildiği ve sağlık sorunlarına neden olabileceği

düşüncesinin de artması yeni araştırmaların gerek ve önemine işaret eder niteliktedir. Özellikle yaş, eğitim ve gelir düzeyindeki artışa bağlı olarak insanların israf ve sağlıklı beslenme konularında daha duyarlı hale geldiği gözlerden kaçırılmamalıdır. Tüm bu sonuç ve tespitler ışığında yöneticilerinin otel ve açık büfelerde israfı önleyici etkin politika ve yöntemler geliştirmesi, israfı önlemeye yönelik müşterilerin bilinçlendirilmesi (broşür/afişlerin kullanılması), müşteri veritabanının oluşturulması ve yemek siparişlerinin önceden alınarak hazırlanması, otel personelinin israf konusunda eğitilmesi, olası yiyecek atıklarının değerlendirilmesi (hayvan barınaklarına gönderilmesi, gübre/hayvan yemine dönüştürülmesi vb), okullarda israf ve sağlıklı beslenme konularına ağırlık verilmesi, israf (yiyecek, su, enerji vb) konularında ulusal/uluslararası organizasyon/faaliyetlerin (kongre, sempozyum vb) düzenlenmesi bu araştırmadan çıkarılabilecek öneriler olarak sıralanabilir.

KAYNAKÇA

ÇAM, M. (2009), Konaklama İşletmelerinde Yiyecek-İçecek Maliyet Kontrolünün Önemi Ve Akdeniz Bölgesindeki Konaklama İşletmelerinde Bir Anket Çalışması, *Mustafa Kemal Üniversitesi SBE Dergisi*, *6*(11), 502-524.

DEPTA, L. (2018), *Global Food Waste and Its Environmental Impact*, 27.11.2020 tarihinde https://en.reset.org/knowledge/global-food-waste-and-its-environmental-impact-09122018 adresinden alındı.

DÖLEKOĞLU, C. Ö. (2017), Gıda Kayıpları, İsraf ve Toplumsal Çabalar, *Tarım Ekonomisi Dergisi*, *23*(2), 179-186.

ERİK, U. ve PEKERŞEN, Y. (2019), Restoran İşletmelerinde Gıda İsrafının Önlenmesi ve İhtiyaç Fazlası Yemeğin Değerlendirilmesine Yönelik Bir Mobil Uygulama Modelinin Geliştirilmesi: LUSE, *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, *16*(3), 418-436.

GÖNEN, S. ve ERGÜN, Ü. (2008), Otel İşletmelerinin Yiyecek İçecek Bölümünde İç Kontrol Sisteminin Etkinliğinin Değerlendirilmesine Yönelik Bir Uygulama, *Ege Academic Review*, *8*(1), 183- 204.

İLYASOV, A. (2017), *Türk Misafirlerin Gıda İsrafı Tutumları Üzerine Beş Yıldızlı Otel İşletmelerinde Bir Araştırma: Alanya Örneği*, SDÜ SBE Yüksek Lisans Tezi, Isparta.

KALKAN, F., ŞAPÇILAR, M.C. ve BÜYÜKŞALVARCI, A. (2020), Konya'da Faaliyet Gösteren Otel ve Restoran İşletmelerinde Atık ve İsraf Üzerine Bir İnceleme, *Journal of Current Researches on Social Sciences*, *10*(2), 277-304.

KIM, S. (2018), *Global Food Waste: A problem for the environment and society*, 27.11.2020 tarihinde https://www.arcgis.com/apps/Cascade/index.html?appid=5235a8d8c6014e44ac8723f14540ce31 adresinden alındı.

M., CHEUNG, C. ve LAW, R. (2011). The response of hotels to increasing food costs due to food shortages, *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, *16*(4), 395-416.

ÖZDEMİR, G. ve GÜÇER, E. (2018), Food Waste Management within Sustainability Perspective: A Study on Five Star Chain Hotels, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, *6*(1), 280-299.

ŞAHİN, S. ve BEKAR, A. (2018), Küresel bir sorun "gıda atıkları": Otel İşletmelerindeki boyutları, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, *6*(4), 1039-1061.

TEKİN, Ö. A. ve İLYASOV, A. (2017), The food waste in five-star hotels: A study on Turkish guests' attitudes. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, *5*(3), 13-31.

TRUNG, D. N. ve KUMAR, S. (2005), Resource use and waste management in Vietnam hotel industry, *Journal of Cleaner Production*, *13*(2), 109-116.

GENÇLERİN AHLAK TERBİYESİNDE BİR ARAÇ OLARAK MÜSLÜMAN ADABI: " ADAB-ÜL-SÂLİHIN" (DİNİ BÜTÜNLERİN EDEBİ) ESERİ TEMELİNDE

Murzakmatov Amanbek
Osh state university Faculty of international relations Department of philosophy
suzak70@mail.ru

Amanbek kyzy Nurpeiil
Osh state university Faculty of international relations Department of philosophy
nura7865696@gmail.com

Özet
Muhammed Sadık Kaşgari'nin "Adab-ül-sâlihın" adlı eseri manevi kültürün üstün değerli anıtlarından biridir. Bu eser insanlar arasındaki ilişkilerde davranış kuralı haline gelmesi gereken 30'dan fazla farklı ahlaki hüküm içerir. Kitapta bir insanın edep gereklerini bilmeyerek kendini toplumun gözünden düşürebileceği her türlü hayat durumları öngörülerek, her durum için, böyle durumda nasıl davranılması gerektiğine dair detaylı tavsiyeler verilmiştir. Bu kitapta insanlara kendi davranışlarında basit, tüm insanlara özgü ahlak kurallarına dayanarak hareket etmeleri öneriliyor.

Anahtar kelimeler: davranış kültürü, nezaket, terbiye, ahlak, etiket.

MUSLIM ETIQUETTE AS A MEANS OF MORAL EDUCATION OF YOUTH BASED ON ESSAY MATERIALS "ADAB-UL-SALIKHYN" (COURTESY OF RIGHTEOUS)

Abstract
«Adab-ul-Salikhin» of Muhammad Sadik Kashgari is one of the remarkable monuments of the spiritual culture of the past. It contains more than 30 different moral principles, which should become the norm of behavior in relationships between people. This collection provides all occasions and for each such occasion is given a rational advice on how to behave. This book offers people to proceed in their actions from simple universal norms of morality.

Key words: culture of behavior, politeness, behavior, morality, etiquette.

Giriş

Muhammed Sadık Kaşgari- 18. yüzyılın ikinci yarısı ve 19.yüzyılın birinci yarısı ünlü Uygur düşünürlerinden biridir. O üstün yetenekli bilim adamı ve tarihçi olmakla beraber etik ve ilahiyat alanlarında uzman, tercüman ve Uygur halkının felsefi, toplumsal-siyasi, etki ve estetik düşüncelerinin gelişiminde önemli katkılarda bulunan toplum eylemcisidir.

Muhammed Kaşgari'nin yaratıcı mirası İslam tarihi, Müslüman ahlakı, felsefe ve pedagoji üzerine çok çeşitli konuları kapsıyor. Kaşgari 18'den fazla eser yazdı. Bunlardan en önemlileri: "Tezkire-i Azizan" (Azizlerin hayat hikayesi), "Tezkire-i Hacegan" (Hocaların hayat hikayesi), "Zubdat-al-Masail-Val-Akayid" (Dini Hükümlerin Özü ve İnancın Dogmaları), "Tezkire-i Eshebi kehb" (Mağara dostlarının hayat hikayesi), "Kuran tesfiri" (Kur'an-ı Kerimi betimleme), "İslam asaslari" (İslam'ın temelleri) ve Müslüman adabını önemli ölçüde zenginleştiren ve "Doğu'da Edep Kanunu" olarak tanınan "Adab-ul-sâlihın" eseri [4, 314]. Davranış kültürü problemlerini konu alan bu çalışma, Muhammed Kaşgari tarafından İslam dogmaları ve Şeriat emirleri temelinde yazılmıştır.

Kitabın giriş kısmında Kaşgari şunları demiş: "*Yüksek mevkilere ulaşabilmek ve herkesin saygı ve hürmetini kazanabilmek için hayatta karşılaşabileceğiniz her türlü durumlar için genel olarak kabul edilen edep kurallarını detaylı bir şekilde incelemeniz ve bu kurallara sımsıkı bağlı kalmanız gereklidir"* [3, 8]. Kaşgari'nin sözlerinden kitabın içeriğinin yedi bölüme ayrıldığını ve her bölümün dört paragraftan oluştuğunu biliyoruz. Bu bölümlerde insanların günlük yaşamda ve umumi yerlerde: selamlaşırken, el sıkışırken, sokaktayken, birinin evini ziyaret ederken, toplumda, eşlerin kendi aralarındaki ilişkilerinde, çarşı hamamını, hastayı ve aile üyelerinden birisi vefat eden aileleri ziyaret

ederken, ziyaretteyken ve seyahat ederken sergileyecekleri davranışlar kuralları detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Ancak iş bu makalenin hacminin sınırlı olması nedeniyle, söz konusu kitapta izah edilen basit davranış kurallarının ancak birkaçını ele alacağız. Bu kuralların bile, görgü kurallarını erken yaşlardan itibaren bilmeleri gereken çocukların ve delikanlıların ahlaki eğitiminde çok faydalı olacağı açıktır.

"Adab-ül-Salihın" ın birinci bölümünün ilk paragrafında Kaşgari, öncelikle, bir başkasının evini ziyaret etmek gibi ince ve önemli bir konuya değinmiştir. Çocuklar ve gençler misafirliğe gönderildiklerinde veya akrabalarına, aile dostlarına veya büyüklerinin iş yaptığı kişilere bir mesajla gönderildiklerinde, düzgün davranış kurallarının gerektirdiği bir takım kurallara uymaları gerektiğini bilmelidirler. Dolayısıyla, "Adab-ül-salihın" a göre, birinin evini ziyaret ederken aşağıdakilere uyulmalıdır: a) birinin evine girmek isteyen herhangi bir kişi, kapıdan içeri girmeden önce eve girme niyetini ev sahibine bildirmelidir; bunun için kapıyı çalmalı ya da öksürmelidir. b) Kapının çalındığı veya öksürük evin içindekiler tarafından duyulduğunda ve evden bir cevap geldiğinde, ilk önce "es-selamü aleyküm" diye selam vererek, sonra eve girmek için izin istenmelidir. c) üç kere sorduktan sonra evden bir cevap gelmedi ise ve içeri girmeye izin verilmedi ise, daha fazla ısrar etmeden bir an önce oradan ayrılmak gereklidir. ç) Eğer ev sahibi kapıyı açmadan ziyaretçiye kimsiniz? – diye sorarsa, o zaman isim söylenerek cevap verilmeli ve kaçamak bir şekilde: ben arkadaşınızım, bendeniz gibi ev sahibinin kafasında kimin geldiği konusunda soru işaretleri oluşturabilecek ve onu şaşırtacak cevaplar verilmemelidir [3, 8-9].

"Adab-ül-sâlihın" da, başka birisinin evini ziyaret ederken uyulması gereken ve günümüz şartlarında nadir görülen incelik, insana duyulan saygı, şu ya da bu nedenle rahatsız edilmesi gereken bir kişiye duyulan özel saygı çok güzel şekilde izah edilmiştir. Bir çocuğa küçük yaşından itibaren insanlara karşı böyle bir tutum aşılarsak, bu çocuğun iletişim kültürünü geliştirmiş ve onun içine iyi sosyal davranış algoritmalarını-geleneklerini yerleştirmiş oluruz.

En basit, ama zorunlu olan görgü kuralı – selamlamak: tanıdık insanlarla, iş arkadaşlarıyla, okul arkadaşlarıyla, komşularla karşılaşırken selamlaşmaktır. Selamlamak dostça davranışın ve derin saygının gösterisidir. Kaşgari bu görgü kuralını en küçük ayrıntılarına kadar tarif eder [3, 9-10]. Bu kuralların basitliği bizi asıl amaçtan, yani bireye saygı ilkelerine ve geleneksel bir yaşam şartlarında iletişim koşullarını optimize etmeye odaklanan davranış standartlarına dayalı hayat tarzımızda karşılıklı anlayış ortamı yaratma arzumuzdan saptırmaması gereklidir.

İslam dünyasında davranış standartlarını oluşturan bir gelenekler algoritması veya daha doğrusu emirler algoritması sistemi olarak "Adab-ül-Salihın", kişiye çeşitli durumlarda nasıl davranılacağına dair açık ve etkin çözümler sunar. Örneğin, "Adab-ül-salihın" a göre sağır ve dilsiz biriyle karşılaşıldığında: *"... selamlamaya el hareketi eşlik etmelidir; eğer el hareketi yapılmadı ise ve sağır selamı duymadı ise, o zaman sağır kişinin kendisine hitaben yapılan selamlamayı cevaplaması zorunlu değildir. Bir dilsize selam söylendiğinde o bu selama el hareketiyle karşılık vermelidir; eğer dilsiz birini herhangi bir hareket ile selamlıyor ise, o zaman dilsize hem sözle, hem de bir hareketle cevap verilmelidir: böyle olduğunda görev yerine getirilmiş sayılır* "[3, 10].

İkinci bölümün ikinci paragrafında hem kişisel hijyen maddesi, hem de estetik tercihlerin bir ifadesi olan, hem de muhtaç birine merhamet gösterme ve yardım etme fırsatı sağlayan giyim/kıyafet ele alınmaktadır. "Adab-ül-salihın" daki kıyafetle ilgili talimatlara göre: a) her zaman aynı kıyafet tercih edilerek giyilmemeli, ancak mevcut olanlardan ne çıkarsa o giyilmelidir. Peygamberimizin de çeşitli kıyafetler giyme ve hiçbir kıyafete bağlı kalmama: ister gömlek, ister bir örtü, pantolon, zengin veya sade bir dış elbise, taç, kürk, pelerin, içigi, galoş olsun, hangisi olursa onu giyme alışkanlığı vardı. b) Giysiler beyaz olmalı, bu bir Sünnettir ve hayatın büyük bölümünde beyaz giysiler giyilmelidir; erkeklerin kırmızı ve sarı giysiler giymesi günahtır. c) Giysiler her zaman temiz tutulmalıdır; Sahir kitabında şöyle denmektedir: "*temizlik, ayrılmaz bir şekilde inançla bağlantılıdır."* ç) Zenginler varlık içinde yaşadıklarını ortaya koymak için güzel kıyafetler giymelidir, fakat pahalı kıyafetler giymiş bir kişi gurur ve kibirden uzak durabilirse ancak böyle giysiler giymelidir. Tarikat öğretmenleri, sadece

kibir sesini bastırmayı ve gurur duygusunu yenmeyi başaranlara güzel giysiler giymeyi tavsiye ediyorlar [3, 16-17].

Bütün bunlar, zaten kıyafetleri onu okulda özel veya önemsiz, bazen de dışlanmış kıldığını düşünen bir çocuğun yetiştirilmesi için çok önemlidir. Peygamberimizin örneği ve onun İslam dünyasındaki otoritesi, bir yandan giyim konusunda belirli bir demokratik seviyesine ulaşılmasına, diğer yandan da herhangi birinin kendi sosyal statüsüne göre daha pahalı giysiler alabileceği konusunu açıklamaya yardımcı olur. Burada adalet soyut fikirlerle değil, sosyal hayatın gerçekleriyle belirlenir. Peygamberimizin verdiği örnek, çocuğa ne kadar zarif ve pahalı giyindiğini aklına takmamayı, "inancın yarısı" olarak kabul edilen derli toplu olmaya ve temizliğe dikkat etmesi gerektiğini öğretir.

"Adab-ül-salihın" da izah edilen sokakta davranış kuralları insana olan saygı ve nadir incelik ile, çoğunlukla birbirini tanımayan insanlar arasındaki özel bir ilişki etiği ile şaşırtıyor. "Adab-ül-salihın" a göre: cadde boyunca ilerlerken insan etrafına değil önüne bakmalı, dikkatlice yürümeli. Özellikle çarşılarda veya kalabalık yerlerde dikkatli yürümeli, dalgınlık sebebiyle kimseye zarar vermemeli veya kimseyi rahatsız etmemeli, örneğin birine vurmamalı, birinin ayağına basmamalı veya itmemeli. *"Yan yana yürüyen, birbirleriyle sohbet eden iki kişiyle karşılaşırsanız, onların aralarından geçmek edebe aykırıdır. ... Sokakta birisiyle karşılaştığınızda, onunla konuşmak için durmamalısınız, ancak bir selam vererek hemen yolunuza devam etmelisiz; eğer karşılaştığınız kişiyle konuşmanız gerekiyorsa, o zaman onunla beraber sokağın kenarına geçmelisiniz. Ancak bu, kimsenin yürümediği yerlerdeki konuşmalar için geçerli değildir; böyle yerlerde, evde otururken konuşmak dahil, başka birisinin hal, hatırını sorabilirsiniz, bu yakınlaşmaya yol açar "* [3, 19].

Yoldan geçen bir kişi, yolun üzerinde yoldan geçenlerin ayaklarına zarar verebilecek sivri dikenli bir bitki veya bir taş görürse, eğer bu mümkünse, böyle şeyi oradan kaldırmalıdır. *"Yolda bir sakat varsa, o zaman ona yardım edilmelidir; eğer yolda yürürken size doğru ilerlemekte olan bir hizmetçi ya da bir çocuk elinde bir tabak taşıyorsa ve bu tabağı düşürürse ve tabağı kırarak buna üzülürse, o zaman üzülen kişiyi avutmak ve ona zevk vermek amacıyla ona benzer/aynı tabak verilmelidir "* [3, 20].

Bu parçada yazılan herşey harikadır, ama özellikle başkalarına özen gösterme, herkese ve özellikle de engelli insanlara yardım etme arzusu çok güzeldir. Burada Birleşik Arap Emirlikleri'nde, her yerde engelli insanların dolaşması için gerekli koşulların en küçük detaylarına kadar düşünülerek oluşturulduğunu vurgulamak gereklidir. Böylelikle tarihsel gelenek, zaman zaman günümüz gerçekliklerinde kendini buluyor ve onu hümanist anlamlarla ve merhamet ve insana saygı felsefesiyle zenginleştiriyor.

"Adab-ül-salihın" ın dördüncü bölümünde halka açık toplantılarda uyulması gereken edep ve davranış kurallarından bahsediliyor. Muhammed Kaşgari bu bölümün üçüncü paragrafında halka açık toplantılardaki doğru davranış biçimlerinden bahseder: "*Toplantıdan önce abdest almak gereklidir. Giysileri temizlemek ve onları temizledikten sonra giysilere ve vücuda koku sürmek gereklidir; Toplantıda bulunan insanlara rahatsızlık vermemek için kötü kokulu maddeler oradan kaldırılmalıdır. Toplantıda bulunanların hoşnutsuzluğunu uyandırmamak için dişler temizlenmeli ve ağızlar çiğ soğan, sarımsak vb. kokularından temizlenmelidir*" [3,25]. Bu kurallar dışında Kaşgari aşağıdaki tavsiyelerde bulunuyor: bir toplantıda edebe aykırı sözleri söylemekten, kötü huyları göstermekten, ahlaksız hareketler yapmaktan kaçınılmalı ve genel olarak edepli bir insan davranışlarını sergilemeye çalışılmalıdır. Eğer toplantıda bulunan biri hapşırmak istiyorsa, olabildiğince az ses çıkarmaya çalışmalı ve ağzını elleriyle veya başka bir şeyle kapatmalıdır.

Kaşgari insanlar arasındaki ilişkiler konusuna, özellikle de yaşlılara, ebeveynlere karşı saygılı davranma konusuna büyük önem vermiştir. Bu bir tesadüf değildir, çünkü "*ebeveynlere saygı, Müslüman ahlaki değerler sisteminde en üst sıralarda yer alıyor ve bu Avrupa halklarında çok zayıf bir şekilde ifade edilmektedir"* [1, 23]. Bu son derece ahlaki bir ilke, Avrupalı yazarların eserlerinde de haklı olarak belirtilmiştir. Bunlardan biri 1878'de düzenlenen yarışmada altın madalya kazanan Johann Gauri'nin eseridir. Bu eserde bu konu şu şekilde aydınlatılmıştır: *"Anne babaya itaat etmeme yedi ölümcül günahtan biri olarak kabul edilir. Bu nedenle, çocuklar ne kadar nazlı büyütülmüş ve*

şımarık olursa olsun, her zaman ana babalarına itaat eder ve diğer yetişkinlere büyük saygı gösterirler. Babalarını derin bir saygıyla selamlıyorlar. Bir çocuk babasının yanında yüksek sesle konuşmaya ya da kendisine izin verilinceye kadar oturmaya cesaret edemez "[2, 225]. Kaşgari ise konuyla ilgili olarak: her kişiye "*onun sahip olduğu konumuna göre saygı gösterilmeli; yaşlı insanlara kendi babası gibi saygı göstermeye ve onlara hizmet etmeye çalışılmalı "* – diyor [3, 26-27].

Kaşgari, genç neslin eğitiminde dile büyük önem vermiştir. Bir kişinin sahip olduğu konuşma kültürü, onun zenginliği ve zarifliği o kişinin hem bilişsel hem de ahlaki olgunluk seviyesini belirler diye yazmıştır. Söylenen her bir kelime anlamlı, iyice düşünülmüş, kısa ve açık olmalıdır. Kaşgari şöyle yazmış: *"Çok fazla konuşulmamalı. Tarikat öğretmenleri, ancak ruh dile boyun eğdiğinde ve dil Tanrı'ya itaat ettiğinde, yani sadece içtenlikle konuşmayı tavsiye ediyorlar. Yayvan yayvan konuşulmamalı ya da güzel konuşabildiğini göstermek ve övünmek için yapay ifadeler seçilmemeli, ama konuşmaya el hareketleri eşlik edebilir ya da sol işaret parmağıyla sağ avuca vurmak mümkündür. Herkes sadece kendisini ilgilendiren konular hakkında konuşmalı. Bilim adamları, teolojik konuları iyi bilmeden teolojik konular hakkında konuşmak bu çok tanrılıktır- diyorlar"*[3, 30]. Gençlerin ahlaki eğitiminde Kaşgari'nin aşağıdaki tavsiyeleri büyük bir öneme sahiptir: "*Eğer bir pansiyonda bir kişinin kendisi ile ilgili kötü bir şey içeren bir takma adı varsa, örneğin: şaşı, dilsiz, topal, vs. gibi, bu takma ad o kişi yok iken, kimden bahsedilmekte olduğunu anlatabilmek için ancak söylenebilir; ama aynı sözler, bu takma adın sahibi olan kişiyi aşağılamak amacıyla söylenirse, o zaman bu günahtır. Bir toplantıdayken, başkalarıyla gizlice konuşmak ya da konuşurken herkese açık olmayan bir dil kullanmak edebe aykırıdır* "[3, 31-32].

Sonuç olarak, "Adab-ül-salihın" kitabı uzun zamanlar önce yazılmış olmasına rağmen, hâla gençlerin yetiştirilmesinde eğitici değerini ve önemini kaybetmemiştir. Bu kitap insanlara kendi eylemlerinde basit, tüm insanlara özgü ahlak normlarından yola çıkarak hareket etmelerini öneriyor.
Kaşgari'nin "Adab-ül-salihın" adlı eserinde titizlikle ortaya koyduğu insan davranışlarıyla ilgili genel insani ilkeler, insan ilişkileri kuralları ve özellikle günlük görgü kuralları, gerçekten bir etik ve estetik eğitim okulu niteliğini taşımaktadırlar.

Kaynaklar

1. Bayburin A.K. Görgü kurallarının etnografik incelemesi hakkında// Ön Asya halklarının görgü kuralları //. Moskova, "Nauka" yayınevi Doğu Edebiyatı Bölümü, 1988. - 264 s.
2. Gauri, Johann. İslam ve onun takipçilerinin hayatı üzerindeki etkisi Taşkent, 1893. - 577 s.
3. Kaşgari, Muhammed Sadık-i. Doğu'da Edep Kanunu: (Adab-ul-salihin). - Taşkent: Kamalak, 1992. - 72 s.
4. Narynbaev A. I. Seçilmiş eserler. - Bişkek: İlim, 2004. - 674 s.

KONAKLAMA İŞLETMELERİ VE TEDARİKÇİLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLERDE SADAKAT KAVRAMI: KAVRAMSAL BİR DEĞERLENDİRME

Zehra DİKME
Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Bölümü
zehradkm@gmail.com

Cemre ALTAN
Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Bölümü
cemreealtan@gmail.com

Emrah ÖZKUL
Kocaeli Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü
emrahozkul@hotmail.com

Özet
Konaklama işletmelerinde sunulan hizmet ve ürünler işletmenin büyüklüğüne göre değişiklik göstermekle beraber ihtiyaç duyulan ürün ve hizmetleri müşteriye doğru ve eksiksiz olarak sunmak, işletmede müşteri memnuniyetini ve karı artırmaktadır. Konaklama işletmeleri bu ürün veya hizmetleri her zaman kendilerinden karşılamak yerine, gerektiğinde tedarikçi işletmelerden ürün satın almaktadır. Hem tedarikçi işletmelerin hem de konaklama işletmelerinin kar elde etmesi ve bu kârın sürekliliğinin sağlanması için birbirleriyle iyi ve uzun vadeli ilişkiler kurmaları, bir nevi sadakat göstermeleri gerekmektedir. Literatürde ticari işletmelerde sadakat "işletmeler arası sadakat" olarak ele alınmaktadır. Çalışmanın temel amacı, işletmeden işletmeye sadakatin, konaklama işletmelerinin tedarikçileriyle olan ilişkilerindeki rolünün ne olduğunu ile ilgili literatürdeki çalışmalar üzerine kavramsal bir araştırma yapmaktır. Araştırma sonucunda; çalışmaların çoğunlukla 2010 ve 2019 yıllarında yayınladığı, anket tekniği ve görüşme tekniğinden yararlanıldığı, en fazla faktör analizi bunu takiben T-testi, regresyon analizi ve korelasyon analizi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Konaklama işletmelerinin tedarikçilerine karşı sadakat kavramını ele alan çalışmaların sınırlı olduğuna dikkat çekilen çalışma ile literatür ve sektör için katkı sağlanmaktadır.

Anahtar Kelimler: Konaklama İşletmeleri, Tedarikçiler, Sadakat

THE CONCEPT OF LOYALTY IN RELATIONSHIPS BETWEEN HOSPITALITY BUSINESSES AND THEIR SUPPLIERS: A CONCEPTUAL REVIEW

Abstract
The services and products offered in the accommodation offer are presented to the customer in a correct and complete manner, which increases the customer satisfaction and profit in the enterprise. Hospitality businesses buy products from suppliers instead of always obtaining these products or services from themselves. Both suppliers and accommodation businesses need to make a profit and establish good and long-term relationships with each other and show some kind of loyalty behind the continuity of this profit. In the literature, loyalty in commercial enterprises is considered as "loyalty between businesses". The main purpose of the study is to make a conceptual research on the researches in the literature about the role of loyalty to accommodation businesses in their relations with their suppliers. As a result of the research; It was concluded that the studies mostly published in 2010 and 2019 and using the survey technique and interview technique, the most factor analysis followed by the T-test, regression analysis and correlation analysis. The study, which draws attention to the limited number of studies on the concept of loyalty towards the suppliers of accommodation businesses, contributes to the literature and the sector.

Key Words: Hospitality Businesses, Suppliers, Loyalty

1. GİRİŞ

Turizm sektörü içerisinde yer alan konaklama işletmeleri bireysel becerileriyle rekabet etmekte zorlanmaktadır. Rekabet ortamı işletmeleri birlikte hareket etmeye ve yardımlaşmaya, hedeflere birlikte ulaşmaya itmiştir (Kemer, 2013). Rekabet ortamında rekabetçi üstünlük sağlanması yalnızca işletmenin sunduğu hizmete bağlı değildir. Üretim süreci sonunda elde edilen ürün veya hizmetlerin niteliği, bu ürünlerin üretilmesinde kullanılan girdilerin niteliğiyle ilişkilidir. Bu doğrultuda konaklama işletmelerinin etkin bir satın alma ve tedarik süreci geliştirmeleri işletmenin başarısında, rekabetçi üstünlük kazanmasında ve sürekliliğin sağlanmasında önemlidir (Yolal ve Ersoy, 2016: 89). Konaklama işletmeleri ürettikleri turistik ürün içerisinde yeme-içme, konaklama, eğlence, iletişim gibi pek çok ihtiyacı barındırdığından karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu nedenle farklı ürün ve hizmetlerin temin edilmesinde çok sayıda tedarikçi ile ilişkide bulunmak zorundadır (Oğuz ve Solmaz, 2019). Bütün bu etkenlere bağlı olarak konaklama işletmeleri ve tedarikçiler arasında iş birliğinin olması ve bu iş birliğinde ilişkilerin yönetimi çok önemlidir (Halis ve Türkay, 2010). İşletmeler fayda ve fedakârlık oranlarını lehine çevirebilmek adına uzun dönemli ilişki kurmak amacı güderler. (Tektaş ve Kavak, 2010).

Turizm sektöründe tedarik zinciri ve bu zincirdeki alıcı-tedarikçi ilişkilerini inceleyen çalışmalar literatürde karşımıza çıkarken, alıcı-tedarikçi ilişkilerinde sadakat boyutunun araştırıldığı çalışmaların kısıtlı olduğu görülmektedir. Literatürdeki bu boşluktan hareketle bu çalışma tasarlanmıştır. Çalışmanın temel amacı, işletmeden işletmeye sadakatin, konaklama işletmelerinin tedarikçileriyle olan ilişkilerindeki rolünün ne olduğunu araştırmak ve yapılan çalışmaların raporunu çıkarmaktır.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. İşletmeden İşletmeye Ticari İlişkiler

"B2B" yani işletmeden işletmeye, "B2C" yani işletmeden tüketiciye, "C2C" yani tüketiciden tüketiciye kavramları gerek iş modelleri gerekse pazarlama türü olarak günümüzde ticaret alanında ön plana çıkan kavramlar arasındadır. B2B, İşletmeden işletmeye pazarlama, yani endüstriyel pazarlama işletmelerin diğer işletmelere ürün ve hizmet satışını ve alışını ifade etmektedir. İşletmeler her sektörde kesinlikle bir diğer işletmeden ürün veya hizmet satın almak zorundadırlar. Hiçbir işletme tüm ihtiyaçlarını tamamen kendisi karşılayamaz. Kimi zaman hammadde temininde, kimi zaman satış yapılacak mağazalarının temininde, kimi zaman reklam hizmetleri için, kimi zaman da lojistik hizmetlere olan ihtiyaçlarda bir işletme diğer bir işletmeye ihtiyaç duyarak iş birliği yapmakta ve ticari faaliyetlerde bulunmaktadır. B2B Pazar ile C2C Pazar arasındaki farklılık temelde ticaretin gerçekleştiği tarafların farklı olmasıdır. C2C Pazar, kişilerin ellerindeki ürünleri belirledikleri fiyattan başka tüketicilere satması şeklinde gerçekleşmektedir. Özellikle internetin kullanımının yaygınlaşması sayesinde C2C yani tüketiciden tüketiciye satışlar hem ülkemizde hem de global pazarlarda yaygınlaşmıştır.

B2B ve B2C pazarın farklılığı ise gerçekleşen ticarette satış yapılan tarafın farklılığından kaynaklanmaktadır. B2C yani tüketici pazarı ile endüstriyel pazarların farkları arasında: endüstriyel pazarlarda tüketici pazarına göre daha az alıcı sayısıyla daha fazla alım yapılması, endüstriyel pazarların belirli bölgelerde yoğunlaşma eğilimi, endüstriyel pazarda satın alma kararını veren birden fazla kişinin bulunması, endüstriyel pazarda fiyattaki değişimlerin kısa dönemlerde satın alma kararına olan etkisinin daha düşük olması yani fiyat esnekliğinin daha fazla olması gibi farklılıklar yer almaktadır. Satın alma işlemi tüketici pazarlarında endüstriyel pazarların aksine dolaylı yollarla, tüketiciye ulaşana kadar birçok el değiştirerek ulaşmaktadır. Endüstriyel pazarlarda dağıtım kanallarına ihtiyaç olmamasından dolayı ticari faaliyetlerde aracıların olmasındansa birebir olması daha çok tercih edilmektedir (Akt: Araz, 2020).

Farklılıkları olsa da hem endüstriyel pazarlarda hem de tüketici pazarlarda önemli olan müşteridir. Pazarda başarının sağlanması isteniyorsa işletmeler arası ilişkilerin karşılıklı iş birliği içerisinde iyi koordine edilerek sürdürülebilir olması, özellikle endüstriyel pazarlarda yoğun alım yapılmasından dolayı çok önemlidir (Ekergil ve Ersoy,2016). Saygı, iletişimde açıklık, olumlu yaklaşım, emek, düşük maliyet ve dürüstlük iyi bir ilişki kurulması için gereklidir. İşletmeden işletmeye satın alma süreci adımları: sorunun ve ihtiyaçların tespiti, ihtiyaçların genel olarak açıklanması ve ürün özelliklerinin

belirlenmesi, tedarikçi araştırması, önerilerin analizi ve tedarikçi seçimi, sipariş süreci, performans değerlendirme olarak sıralanmıştır (Kılvan, 2017).

2.2. Konaklama İşletmeleri ve Tedarikçileri Arasındaki İlişki

Tedarik, yaklaşık yarım asır kadar önce ilk kez Forrester adlı bilim insanı tarafından kullanılmış, yönetim teorisi içerisinde dağıtım kanallarındaki örgütsel ilişkilerin yapısında kullanılan bir kavramdır (Yağcı, 2009). Tedarikçiler, tedarik zincirinde ilk halkayı oluştururlar (Yangınlar,2018). Turizmin yerel ekonomi ile kurduğu ilişkilerden biri de tedarik ilişkileridir. Turizmde 4 temel firma; "konaklama, ulaştırma, tur operatörleri ve seyahat acenteleri ve yiyecek içecek" olarak belirtilmiştir (Salihoğlu ve Gezici, 2016). Tedarikçilerde yaşanan en ufak bir sorun diğer tedarikçiler olan ilişkiyi ve aynı zamanda sunulan ürün ve hizmetin iletilmesini de etkilemektedir. Bu durumda tedarikçiler ile ilişkilerin güven ve bağlılık üzerine sağlam oluşturulmasını önemli hale getirmektedir. (Kemer, 2013: 49). Otel işletmeleri için tedarikçi ilişkilerini belirleyen 6 faktör bulunmaktadır. Bunlar; tedarikçinin dağıtım performansı, coğrafi yakınlığı, tedarikçiye duyulan güven, tedarikçi işletme büyüklüğü, tedarikçinin sunduğu bili ve destek, fiyat avantajı olarak sıralanmıştır (Türkay ve Halis, 2010).

Konaklama işletmelerinde tedarik edilen ürün veya mallar; girdi malları, temel mallar ve yardımcı mallar olmak üzere üç gruba ayrılmıştır (Uyar, 2015). Konaklama işletmeleri, konaklamanın yanında yeme içme, eğlence gibi ihtiyaçlara ilişkin mal ve hizmetleri üreten ve pazarlayan kuruluşlardır. Konaklama işletmelerinde ürün satın alımları ilgili birimler için gerekli tesisat ve donanım malzemeleri gibi ürüne kısmen dahil olan ürünler, mobilya, dekorasyon ürünleri, soğutma araçları, temizlik ürünleri gibi ürüne dahil olmayan ve yiyecek içecek malzemeleri gibi ürüne dahil olan üretim mallarının tedarik edilmesini içermektedir (Tektaş ve Kavak, 2010).

Konaklama işletmeleri, faaliyetlerini gerçekleştirmek amacıyla her bir departmanı için yaklaşık 3000 farklı kalemde satın alma yapmaktadır. Özellikle yiyecek-içecek ve oda departmanları en fazla ve en yoğun olarak satın almanın gerçekleştiği departmanlardır (Oğuz ve Solmaz, 2019; Sarıoğlan, 2011). Sarıoğlan'ın 2011 yılında yapmış olduğu çalışmada konaklama işletmelerinin tedarik ettiği ürünleri, tedarik edilen ürünün depolama özelliklerine ve saklanma koşullarına göre dört grupta kategorize etmiştir. Dayanıksız ürünler, 1 haftaya kadar depolanabilen (kısa süreli) meyve, sebze gibi; yarı-dayanıklı ürünler, 1 aya kadar depolanabilen (orta vadede) kuru baklagiller, dondurulmuş etler gibi; dayanıklı ürünler, 1 yıla kadar depolanabilen (uzun vadede) deterjan, meşrubat gibi; demirbaşlar ise, buz makinası, masa, sandalye gibi duran varlıklar olarak tanımlanmıştır.

Dış kaynak kullanımı (DKK), işetmelerin öz yetenekleri için kendi kaynaklarını kullanıp diğer işleri için gerekliliklerini gerek kısmen gerekse tamamen başka işletmelerden karşılamalarıdır (Yalçın vd., 2011). İlk kez Amerikan otomotiv sektöründe uygulanan DKK günümüzde birçok sektörün birçok kolu için kullanılmaktadır. (Gül, 2005; Oktay, 2006). Türkçe kaynaklarda dış kaynak kullanımı olarak yerini bulurken yabancı kaynaklarda da "Outsourcing" ya da "Cosourcing" olarak yer edinmiştir. Türkiye'de ise DKK ilk defa 1997 yılında Seferihisar'da Atlantis tatil köyü tarafından gerçekleştirilmiştir. (Yirik vd., 2014). DKK örgütün uzmanı olduğu işlere odaklanmasını sağlarken maliyetleri de düşürerek işetmeye avantaj elde ettir ve yatırımların azaltılmasına olanak sağlar. DKK ve tedarikçi kavramı benzerlik taşısa da tedarikçiler firmalardan direk ürün satın alma ile ilgiliyken DKK aynı zamanda gerekli olan operasyonel faaliyetlerin de farklı bir şirket tarafından gerçekleştirilmesi ve DKK kullanan işletmenin, aslında dış kaynaklardan temin ettiği ürün, hizmet veya faaliyetleri kendisinin de gerçekleştirebilecek donanıma sahipken çeşitli sebeplerle dışarıdan alması DKK ile tedarik farkını açıklamaktadır (Özdoğan, 2006).

2.3. Konaklama İşletmeleri ve Tedarikçileri Arasındaki İlişkide Sadakat Kavramı

Türk Dil Kurumu sözlüğünde sadakat kelimesi, "İçten bağlılık, sağlam ve güçlü dostluk" olarak tanımlanmaktadır. Sadakat, ileride kurulacak olan ilişkinin sürekliliği ve kalitesi için ilişkiye önem verilerek bağlılık kurulması olarak tanımlanabilmektedir (Uyar,2015). Sadakat, alıcı-tedarikçi ilişkilerinde ortakların bu ilişkiyi sürdürmek için çaba harcamaya istekli olduklarını ifade etmektedir. Bu ortaklar kaynaklarını hedeflerine ulaşmak ve ilişkileri ilerletmek için kullanırlar ve müşterilerin

ihtiyaçlarına entegre olarak hedeflerine daha fazla çaba sarf ederler (Chen ve Paulraj, 2004: 141). Konaklama işletmelerinin tedarikçilerle kurduğu uzun süreli ilişkiyi sadakat kavramı ile açıklamak mümkündür. Konaklama işletmeleri tedarikçileri ile olan ilişkilerinde birçok faktörü dikkate almaktadırlar, bunlardan biri de sadakattir. Konaklama işletmelerinde, konaklama ihtiyacı başta olmak üzere müşterilere, yeme-içme, spor, eğlence gibi ihtiyaçlarını giderecek hizmetleri de sunan işletmelerdir. Konaklama işletmelerinin bu ihtiyaçları giderecek hizmetleri sunabilmelerinde, mal ve hizmet tedarikçileri ile ilişkiler kurmaları ve bu ilişkiyi sürdürmeleri önemli rol oynamaktadır. Tedarikçilerle kurulan ilişkiler konaklama işletmelerinin uzun süreli başarıyı ve rekabet avantajını elde etmesinde kolaylık sağlayacaktır. Sadakat kavramı, pazarlama literatüründe de yerini almış, müşteri sadakati başta olmak üzere, örgütsel sadakat, müşteri sadakat düzeyleri, sadakat programları, e-sadakat gibi sadakat ile ilgili konular sıkça araştırılmıştır. Müşteri sadakati alan yazında çok fazla işlenmiş bir konu olmakla birlikte işletmeler arası sadakat üzerine de çalışmalar yapılmıştır.

Tedarikçiler ile alıcılar arasında ilişki odaklı stratejilere dayalı iletişimin kurulması verimliliğin ve performansın artması açısından önemlidir (Dwyer vd. 1987; Sharma ve Sheth 1997). İşletmeler zamanla tedarikçi sayılarını olabildikçe azaltmış, güvene dayalı ilişkiler kurabildiği uzun dönemli ticari ilişkiler sürdürebileceği ve hızlı iletişimin ön planda olduğu firmalar ile çalışmaya başlamışlardır (Erol ve diğerleri, 2006: 88). Tektaş ve Kavak'ın 2010 yılında beş yıldızlı oteller üzerine yaptığı araştırmanın sonucunda göre; müşterinin algıladığı değeri belirleyen ilişki boyutları sırasıyla güven, bağlılık, iletişim ve bilgi paylaşımıdır. Atay ve Özdağoğlu'nun 2008 tarihinde 4 ve 5 yıldızlı otellere AHS yöntemiyle uyguladığı anket çalışması sonucunda, 4 ve 5 yıldızlı turizm işletmelerinde tedarikçi seçimini etkileyen kriterlerin önem düzeyi sırasıyla: kalite, fiyat ve iş birliği olmuştur.

3. YÖNTEM

Bu çalışmada, konaklama işletmelerinin tedarikçi işletmelerden beklentileri, ilişkilerini olumlu ve olumsuz etkileyen faktörler ve tedarikçi seçim kriterleri incelenerek, konaklama işletmeleri ile tedarikçileri arasındaki ilişkiler ve bu ilişkilerde sadakatin yeri ve önemi araştıran çalışmaların değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırma kavramsal bir araştırma olup literatürdeki çalışmalardan yararlanılmış ve bu doğrultuda kavramsal bir çerçeve oluşturulduktan sonra yapılan çalışmalara yönelik özet bir tablo oluşturulmuştur. Söz konusu tabloda çalışma ile ilgili genel bilgiler, kullanılan ölçekler, değişkenler ve analiz yöntemleri ile araştırma bulgularına yer verilmiş ve literatür cetveli oluşturulmuştur.

3.1. Konaklama İşletmeleri ve Tedarikçileri Arasındaki İlişkide Sadakat Kavramı ile İlgili Literatür Cetveli

1997-2020 yılları arasında konaklama işletmeleri ve tedarikçileri arasındaki ilişkide sadakat.ile ilgili yayınlanan çalışmalar çeşitli parametreler kullanılarak incelenmiştir. İncelenen çalışmalar literatür tablosunda yer almaktadır.

Tablo 1. Çalışmalara Ait Literatür Cetveli

Çalışmanın Adı	Yazarlar/ Yıl	Yayın Şekli	Yöntem	Ölçek	Analiz	Sonuç
An Exploratory Study of BuyerSupplier Relationships in International Tourism: The Case of Japanese Wholesalers and Australian Suppliers	March, R. (1997)	Makale	Nitel-Görülme	-	-	Japon tedarikçilerine bağımlılık düzeyi yüksektir.
Determinants of intra-firm trust in buyer-seller relationships in the international travel trade	Crotts ve Turner (1999)	Makale	Nitel-Literatür	-	-	Güven, başarılı alıcı-tedarikçi ilişkilerinin önemli bir parçasıdır ve bu model işletmeler arası ilişkide tedarikçi güvenini etkilediği bilinen bir dizi faktörü tanımlar ve açıklar.
Supplier Selection in the New Zealand Inbound Tourism Industry	Pearce, D. G. (2007)	Makale	Nitel-Görüşme	-	-	Tedarikçi nitelikleri, ürün çeşitliliği, ürünün pazara uyunu ve fiyatlandırması tercih edilmesinde rol oynamaktadır.
Tourism supply chain management: A new research agenda	Zhang vd., (2007)	Makale	Nitel-Literatür araştırması	-	-	Turizmde tedarik zinciri yönetimi çalışmalarının çok kısıtlıdır.
Buyer Decision-Making Behavior in International Tourism Channels	March, R. (2008)	Makale	Nicel-Anket	Tedarikçi karar verme faktörleri ölçeği	T-testi, leneve	Tedarikçiler, kendi milletlerinden işletmeler ile ilişki kurmayı tercih ederler ve iletişim, memnuniyet ve kalitenin ardından fiyat karar vermede etkilidir.
Sustainable Supply Chain Management in Tourism	Font vd. (2008)	Makale	Nicel-görüşme	-	-	Tedarikçilerin konaklama, ulaşım faaliyetlerinin sürdürülebilirliği için sscm önerilmiştir.
B2B services: IT adoption in travel agency supply chains	Bigne vd., (2008)	Makale	Nicel-Anket	BT'nin benimsenmesi, B2B etkileşimleri, çevresel faktörler, satış performansı, verimlilik, ilişki geliştirme	Faktör analizi	E-iletişimin tedarik zincirlerinde e-tedarik üzerindeki etkisini doğrulamaktadır. Öncüllerle ilgili olarak, ilişki yoğunluğu ve çevresel faktörler, e-ticaretin benimsenmesini kısmen artırır.
KKTC Turizm Sektöründe Bütünleşik Tedarik Zincirinin Konaklama İşletmelerinin Performansına Etkisi	Öztüren, A. (2008)	Tez	Nicel-Anket	İşletmeler arası iletişim çabası, Performans geliştirme ve destek, ...e karşı bakış açısı, Tedarikçilerin performansları, Performans ölçütleri	T-testi, Regresyon analizi, Korelasyon analizi	Konaklama işletmelerinin tedarikçilerle, seyahat acenteleriyle ve müşterilerle kurdukları ilişkiler sonucunda, tüm işletmelerin performansları karşılıklı olarak yükselmektedir.
A Supply Chain Management Approach For İnvestigating The Role Of Tour Operators On Sustainable Tourism: The Case Of TUI	Sigala, M. (2008)	Makale	Nitel- Vaka analizi	-	-	Büyük oteller nitelikli, çevreyle uyumlu, sürdürülebilir acentalar ile çalışırlar.
Tedarik Zinciri Yönetimi Uygulamalarının Konaklama İşletmeleri Performansına Etkileri	Yağcı, K. (2009)	Makale	Nicel-Anket	Li vd. 2006 yılındaki ölçeği	Faktör analizi, güvenirlilik analizi, varyans analizi ve regresyon analizi, frekans analizi	Üst yönetim desteği, bilgi kalitesi, tedarik stratejisi ve bilginin kullanımı ve paylaşımı, iletişim ve koordinasyon yazılımların veri tabanı olarak kullanılması sürekliliği sağlayacaktır.
Environmental Supply Chain Management İn Tourism: The Case Of Large Tour Operators	Adriana, B. (2009)	Makale	Nitel- Vaka analizi	-	-	Sürdürülebilir turizm için çevresel tedarik zinciri yönetimini benimsenirken halkın baskısı etkilidir, maliyet tasarrufundan yoksundur.
Innovation of Tourism Supply Chain Management	Chen, D. (2009)	Bildiri	Nicel-Literatür	-	-	Tedarik zinciri yönetiminin uygulanmasının turizm şirketlerini ortaklarla bir araya getirmeye yardımcı olabileceği sonucuna ulaşılmıştır.
Supply Chain Management as a Sustainable Performance Booster for the Accommodation Enterprises: Evidence from North Cyprus Tourism Sector	Öztüren ve Sevil (2009)	Makale	Nicel-Anket	Firmalar arası iletişim çabası, Tedarik zinciri üyelerine bakış açısı, otellerin performansı	T-testi	Otellerin tedarik zinciri uygulamaları ile performansları arasında pozitif bir ilişki olduğu yönündedir.
Endüstriyel İşletmelerde Markalaşma Düzeyinin Ölçülmesine Yönelik Bir Alan Araştırması	Emirza, E. (2010)	Makale	Nicel-Anket Nitel-Görüşme	-	Shapiro-Wilk testi	Endüstriyel işletmelerin ölçek yapılarının ve ürün türlerinin endüstriyel işletmelerin markalaşma çabalarında belirleyici faktörler olduğu ortaya çıkmıştır.

Endüstriyel Ürünlerin Satın Alınması Sürecinde Tedarikçi ile Olan İlişki Kalitesinin Algılanan Değer Üzerindeki Etkisi: Beş Yıldızlı Otellerde Bir Araştırma	Tektaş ve Kavak (2010)	Makale	Nicel-Anket	Müşterinin algıladığı değer, ilişki kalitesi boyutları	Doğrulayıcı faktör analizi, doğrusal regresyon analizi	İlişki kalitesi boyutlarından güven, bağlılık, bilgi paylaşımı ve iletişimin, otel yöneticilerinin algıladıkları değer üzerinde anlamlı ve olumlu etkisi tespit edilmiştir.
The role of information technology in relationships between travel agencies and their suppliers	Molina vd., (2010)	Makale	Nicel-Anket	Algılanan ilişkisel faydalar, alıcı memnuniyeti, tedarikçiye sadakat, bilgi teknolojileri	Faktör Analizi, Çoklu örnek analizi,	BT'nin memnuniyet ve sadakat arasındaki bağı güçlendirmeye katkıda bulunduğunu göstermektedir. Buna karşılık, sosyal faydalar ile alıcı memnuniyeti arasındaki ilişki yalnızca teknolojik yoğunluğu düşük olan tedarikçiler için gözlemlenir.
Understanding Supplier-Selection Criteria: Meeting Planners' Approaches to Selecting and Maintaining Suppliers	Kim ve Soyoung (2010)	Makale	Nicel-Anket	Tedarikçi seçim kriteri ölçeği, tedarikçi ilişlileri ölçeği	T-testi, Açıklayıcı faktör nalizi	Kalite, coğrafi yakınlık, güvenin tedarikçiler ile ilişkide önemlidir.
Tedarik Zinciri Yönetiminin İşletme Performansı Üzerindeki Etkisi: Otel İşletmelerine Yönelik Bir Araştırma	Güçlü (2010)	Tez	Nicel-anket	Tedarik zinciri yönetimi, İşletme performansı	Faktör Analizi, Regresyon Analizi	Tedarik zinciri yönetimi boyutlarından yenilikçilik boyutu, rekabetçilik boyutu, kurumsal gelişime katkı boyutu, ilişki gücü boyutu ve müşteri ilişkiler boyutunun işletme performansını pozitif olarak etkilemediği görülmektedir
Konaklama İşletmelerinde Tedarikçi-İşletme İlişkileri: Türk Şehir Otellerinden Bulgular	Halis ve Türkay (2010)	Makale	Nicel-anket	Tedarikçi esnekliği, Ürün kalitesi, Coğrafi yakınlık, Tedarikçi desteği, Tedarikçi dağıtım performansı, Tedarikçi işletme büyüklüğü, Tedarikçiye güven, Ürün fiyatı, Devam beklentisi	-	Tedarikçi ilişkilerinin dağıtım performansı, coğrafi yakınlık, güven, tedarikçi firma büyüklüğü, bilgi desteği ve fiyat avantajı etkenlerince belirlendiğini ortaya koymaktadır. Bu etkenlerden yalnızca güven tedarikçi ile devam beklentisini anlamlı düzeyde açıklamaktadır.
Strategic Alignment Leverage Between Hotels And Companies: The Buyer–Supplier Relationship Perspective	Ku vd., (2011)	Makale	Nicel-Anket	Hizmet vizyonu, stratejik adaptasyon, Hizmet standardı iletişimi, Çevresel belirsizlik	PLS analizleri	Oteller yüksek performans ve yenilikçi olabilmek için sürekli rekabet ederler ve bu süreçte uzun vadeli ticari ilişki için tedarikçiler talepleri karşılamalı, kaliteli, işbirlikçi ve iletişimi iyi olmalıdır.
Value, supplier dependence and long-term orientation: Outcomes for B2B commerce in the travel industry	Gil-Saura ve Ruiz-Molina (2011)	Makale	Nicel-Anket	İlişkisel fayda, Geçiş maliyetleri, İlişki değeri, uzun vadeli oryantasyon, sadakat	Faktör Analizi, Bileşen analizi	İlişki değerinin uzun vadeli yönelim üzerindeki olumlu dolaylı etkisine destek sağlarken, ana tedarikçinin müşteri bağımlılığı önemli bir etki yaratmıyor gibi görünmektedir.
Konaklama İşletmelerinde Tedarik Zinciri Yönetimi Kapsamında Tedarikçi Seçim Kriterleri Üzerine Görgül Bir Araştırma	Sarıoğlan (2011)	Makale	Nicel-Anket	Dickson'ın Tedarikçi Değerlendirme Ölçütleri	-	Araştırmada konaklama işletmelerinin tedarikçi seçiminde kriterlere kullanım eğilimlerinin yüksek olduğu, tedarikçi seçiminde kullanılan kritere eğilim düzeyleri açısından ürünsel çeşitlilikte anlamlı farklılıklar ve benzerliklere ulaşılmıştır.
Büyük Ölçekli Otel İşletmelerinin Yiyecek İçecek Tedarikinde Tedarik Zinciri Yönetiminin Uygulanabilirliği (Ankara İlinde Bir Uygulama)	Kurt (2012)	Tez	Nicel-Anket	Satın alma faaliyetleri, Tedarik zinciri ve tedarik zinciri yönetim kavramları, Tedarikçi seçim süreci, Tedarikçi seçiminde kullanılan yöntemler	Aritmetik ortalama, Standart sapma	Büyük ölçekli otel işletmelerinin yiyecek-içecek satın alma faaliyetleri ile tedarik zinciri yönetimi uygulamasının arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Otel İşletmelerinde Uygulanan Kaynak Bağımlılığını Yönetme Stratejilerinin Etkilerinin Ölçülmesi	Özkoç ve Batman (2012)	Makale	Nicel-Anket	Kaynak bağımlılığını yönetme eğilimi, işletmeler tarafından uygulanma sıklığı-eğilimi, kaynak bağımlılığı düzeyi	Faktör Analizi, Korelasyon Katsayısı, Regresyon analizi	Otel işletmelerinin etki ve kontrol stratejileri ile örgütsel tasarım stratejilerini sıklıkla uyguladıkları, dışsal bağlantılar kurma stratejilerini ise uygulamadıkları görülmüştür.
Managing supply chain relationships in the hospitality services: An empirical study of hotels and restaurants	Shi ve Liao (2013)	Makale	Nicel-Anket	Tedarik zinciri ortakları, Güven, İlişki kalitesi, Bağımlılık	Faktör analizi, Yapısal analiz, Arabuluculuk analizi	Kurumlar arası güven ve karşılıklı bağımlılığın ortak ekip çalışması üzerinde önemli etkileri olduğu, ekip çalışması, organizasyonlar arası güven ve karşılıklı bağımlılığın ilişki kalitesi üzerindeki etkilerine aracılık eder.
Supply Chain Management Performance in Tourism. Continental Hotels Chain Case PDF Logo	Tigu ve Calaretu (2013)	Makale	Nitel-Doküman İncelemesi	-	-	Tüm tedarik zinciri yönetiminin analizi, tedarikçilerle olan ilişkilerin gözlemlenmesini, aynı zamanda pazar eğilimlerine uyarlanmış bir turistik ürün sunmak için konukların memnuniyetinin incelenmesini gerektirir.

Turizm Tedarik Zinciri Yönetiminde Alıcı Tedarikçi İlişkileri: Kapadokya Bölgesi Konaklama İşletmelerine Yönelik Bir Araştırma	Kemer (2013)	Tez	Nicel-Anket	Turizm tedarik zinciri yönetimi, üst yönetim desteği, alıcı-tedarikçi ilişkileri geliştirmenin önündeki engellerle ilgili yargılar	T-testi, Varyans Analizi	Kapadokya Bölgesi'ndeki konaklama işletmelerinde alıcı-tedarikçi ilişkilerinde temel konular için işbirlikçi yaklaşımın oluştuğunu ancak stratejik konular için iş birliği ve bilgi paylaşımını kullanmayan geleneksel yaklaşımın geçerli olduğunu göstermiştir.
Effects of service supply chain practices on the profitability of tourism firms	Zailani vd., (2015)	Makale	Nicel-Anket	Tedarik zinciri uygulamaları, Karlılık	Faktör Analizi	Talep yönetimi, kapasite ve kaynak yönetimi, müşteri ilişkileri yönetimi, tedarikçi ilişkileri yönetimi, sipariş süreci yönetimi, hizmet performans yönetimi, bilgi ve teknoloji yönetiminin turizm firmalarının karlılığı üzerinde etkili olduğunu göstermektedir.
Konaklama İşletmelerinde Yiyecek İçecek Tedarik Zincirinin Yapısal Analizi: Antalya KemerBölgesi Örneği	Yıldız (2015)	Tez	Nicel-Anket	Tedarik zinciri genel yapısı, tedarik zinciri yapısı hakkındaki düşünceler	T-testi, Anova, Pearson Korelasyon testi	Satın alma ile ilgili görevlendirilen bağımsız bir birim olduğu, ancak otelin hukuki statüsü ile anlamlı bir ilişkiye sahip olmadığı belirlenmiştir.
Food as attraction: connections between a hotel and suppliers of specialty food	Forbord (2015)	Makale	Nitel- Vaka Analizi	-	-	Ürün stratejisi ile bağlantı türleri arasında bir bağlantı vardır, öyle ki gıda çeşitliliği üzerine inşa edilen bir ürün stratejisi ve kalite birkaç zayıf bağlantıdan yararlanır.
Turizm Sektöründe Gıda Tedarik Coğrafyasının Analizi: Alanya Örneği	Salihoğlu ve Korten (2016)	Makale	Nicel-görüşme	-	Nonparametrik Mann-Whitney testi, Ki-kare testi, çapraz tablo sonuçları ve oransal dağılımlar	Turizm tedarikçileri yerel değil, bölgesel ve ulusal büyüklüktedir. Alanya yaş sebze meyve tedarikçisi olarak ulusal çapta yeterlidir.
Şehir Otellerinde Satın Alma İşlevi: Eskişehir'deki Otel İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma	Yolal ve Ersoy (2016)	Makale	Nitel-görüşme		İçerik analizi	Otel işletmelerinde satın almaya ilişkin olarak beş temel tema; satın alma bölümünün varlığı, algılanan önem, müşteri memnuniyeti, karar süreci ve satın alma merkezidir.
Yeşil Otellerde Yeşil Tedarik Zinciri Yönetimi ve İşletme Performansı	Akandere ve Zerenler (2017)	Makale	Nicel-Anket	Yeşil tedarik zinciri motive edici öğeler, yeşil tedarik zinciri uygulamalarının benimsenmesi, işletme performansı	Merkezi eğilim ölçüleri, Korelasyon analizi, Regresyon analizi	Ekonomik performansı iyileştirmek için çeşitli iç ve dış YTZY uygulamalarının tamamen ve kısmen etkisinin olduğu tespit edilmiştir.
Yiyecek İçecek İşletmelerinin Tedarikçi Değerlendirmeleri: Yöresel Mutfak Ürünlerinin Satınalma Süreçleri Hakkında Bir Araştırma	Şengül (2017)	Makale	Nitel-Görüşme	Alıcı-tedarikçi ilişkileri ile ilgili kullanılan ölçekler	-	Yerel tedarikçilerin yiyecek içecek işletmeleri tarafından daha fazla tercih edildiği ve tedarik süreçlerinden memnuniyet düzeylerinin oldukça yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.
Alıcı-Tedarikçi İlişki Kalitesinin Endüstriyel Müşteri Memnuniyeti Üzerindeki Etkileri: Otel İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma	Solmaz ve Türkay (2019)	Makale	Nicel-Anket	Endüstriyel müşteri memnuniyeti, Alıcı-tedarikçi ilişki kalitesi	Faktör Analizi, Yapısal Eşitlik Modellemesi	Otel işletmelerinin genel olarak tedarikçilerinden memnun olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, alıcı-tedarikçi ilişki kalitesi değişkenlerinin endüstriyel müşteri memnuniyeti üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir
Konaklama İşletmelerinde Tedarik Zinciri Yönetimi: Kapadokya Bölgesi'nde Bir Araştırma	Çiçekdağı (2019)	Tez	Nicel-Anket	Tedarik Zinciri Stratejileri, Tedarik Zinciri performansı	Student t-testi, tek yönlü varyans analizi, Kruskal Wallis testi, Conover-Iman testleri, Korelasyon analizi, Regresyon Analizi	Otel işletmelerinde tedarik zinciri yönetimi stratejileri ile tedarik zinciri performansı arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu ilişki neticesinde tedarik zinciri stratejilerinin uygulama düzeyi arttıkça tedarik zinciri performansının da arttığı görülmüştür.
Otel İşletmelerinde Kırmızı Et Satın Alma ve Tedarik Sürecinin İncelenmesi	Birdir ve Hiçyakmaz er (2019)	Makale	Nicel-Anket	Kırmızı et satın alma sürecii, Katılımcıların tedarikçilerle olan ilişkileri	Frekans Dağılımı	İşletmeler açısından temin edilen kırmızı etten memnuniyet durumuna göre dağılımları incelendiğinde büyük çoğunluğunun çok memnun oldukları belirlenmiştir.
Alıcı-Tedarikçi İlişkilerinde İş birliği ve İletişimin Tedarikçilere Duyulan Güven ve	Solmaz (2019)	Makale	Nicel-Anket	Alıcı-tedarikçi ilişki kalitesi	Faktör Analizi, T-testi, ANOVA	İş birliği ve bağlılığın tedarikçilere duyulan güveni etkilediği, bununla birlikte güvenin de bağlılığı etkilediği bulunmaktadır.

Bağlılık Üzerindeki Etkileri: İstanbul'daki 4 ve 5 Yıldızlı Oteller Üzerine Bir Araştırma						
Satınalma Departman Sorumlularının Yiyecek-İçecek Tedarikçileriyle Olan İlişkilerinin İncelenmesi: Türkiye'deki Beş Yıldızlı Otel İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma	Oğuz ve Solmaz (2019)	Makale	Nicel-Anket	-	T-testi, ANOVA	Satın alma yöneticilerinin yaşı, eğitim düzeyleri ve işletmedeki pozisyonlarına göre bir farklılığın olmadığını ortaya koymuştur. Bununla birlikte, cinsiyet, sektör tecrübesi ve aynı otelde çalışma yılı değişkenlerinde, boyutlar bazında istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir.
Otel İşletmerinde Gıda Lojistiği ve Tedarik Zinciri Yönetimi Stratejileri: Bir Araştırma	Çiçekdağı ve Karaman (2019)	Makale	Nicel-Anket	Tedarik Zinciri Stratejileri, Gıda Lojistiği	Student t-testi, Tek yönlü varyans analizi, Kruskal Wallis testi, Conover-Iman testi	Otel işletmelerinin uyguladıkları tedarik zinciri stratejilerinin işletme türlerine ve büyüklüklerine göre anlamlı bir farklılık göstermediği görülmüştür

3.2. Konaklama İşletmeleri ve Tedarikçileri Arasındaki İlişkide Sadakat Kavramı ile İlgili *Yapılan Araştırmaların Değerlendirilmesi*

Söz konusu literatür cetvelinde 40 adet çalışmaya yer verilmiştir. İncelenen çalışmalar yayın şekilleri kapsamında ele alındığında çalışmaların büyük çoğunluğunu makalelerin oluşturduğu (33 çalışma) tespit edilmiştir. Konaklama işletmelerinde tedarikçi ilişkilerine yönelik yapılan çalışmalar yıllara göre incelendiğinde, ulaşılabilen çalışmalar arasında ilk çalışmanın 1997 yılında (March, 1997) ve devamında 1999 yılında (Grotts ve Turner, 1999) yayınlandığı tespit edilmiştir. 2000'li yıllarda söz konusu konuya yönelik çalışmaların 2007 yılından itibaren yayınlandığı ve en fazla çalışmanın "2010" ve "2019" yıllarında yayınlandığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte "2008", "2009", "2013", "2015" yıllarında da çoğunlukla çalışmaların yayınlandığı ancak "2014" ve "2018" yıllarında konuyla ilgili herhangi bir çalışmanın yayınlanmadığı tespit edilmiştir.

İncelenen çalışmalarda; tedarikçi seçim kriterleri, tedarik zinciri yönetimi, tedarik zinciri stratejileri, ilişki kalitesi, alıcı-tedarikçi ilişkileri, bağımlılık, güven, memnuniyet, karlılık, ilişki kalitesi, B2B etkileşimleri, işletmeler arası iletişim, satış performansı, tedarikçi performansı, ilişkisel fayda, ilişki değeri gibi konular ele alınmıştır. Sadakat konusunun iki çalışmada Molina vd., (2010) ve Gil-Saura ve Ruiz-Molina (2011) ele alındığı tespit edilmiştir.

Tedarikçi ilişkileri ile ilgili incelenen yayınlar kapsamında en fazla kullanılan araştırma yönteminin "nicel" araştırma yöntemi olduğu, en fazla kullanılan tekniğin ise "anket tekniği" olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte diğer çalışmalarda "nitel" araştırma yöntemlerinin kullanıldığı ve büyük çoğunluğunda "görüşme tekniği" kullanıldığı tespit edilmiştir. İncelenen çalışmalarda vaka nalizi, literatür incelemesi ve doküman incelemesi gibi tekniklerin de kullanıldığı tespit edilmiştir.

Konaklama işletmeleri ve tedarikçileri arasındaki ilişkilere yönelik incelenen çalışmalar kullanılan analiz tekniklerine göre incelenmiştir. Bu doğrultuda en fazla kullanılan analiz tekniğinin "faktör analizi" olduğu, bunu takiben "T-testi", "regresyon analizi", "korelasyon analizi", "varyans analizi" ve "Anova" olduğu tespit edilmiştir.

4.SONUÇ VE ÖENERİLER

Tüm ticari işletmeler gibi konaklama işletmelerinin de temel amacı karlarını artırmaktır. Günümüzde sürekli gelişen ve çeşitlenen hizmet sektöründeki konaklama işletmeleri birçok bölümden oluşmaktadır. Hem konaklama işletmeleri hem de tedarikçi işletmelerin temel amacı karlarını arttırmaktır. Karşılıklı olarak işletmelerin karlarını arttırmalarını sağlayacak olan sadakat, sadece insanlar arasındaki ilişkileri tanımlayan kavramlardan biri değil, aynı zamanda ticari ilişkilerde kullanılan ve değer verilen bir kavramdır. Bu araştırmada konaklama işletmelerinin tedarikçileriyle ilişkilerinde sadakat kavramını konu alan çalışmalara yönelik özellikle turizm literatüründe bulunan çalışmaların kavramsal olarak incelenmesi amaçlanmıştır ve bu amaçtan hareketle literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda çeşitli parametreler kullanılarak literatür cetveli oluşturularak çalışmalar incelenmiştir.

Literatür cetvelinden elde edilen bulgular doğrultusunda çalışmaların 19997 yılından başladığı, en fazla çalışmanın 2010 ve 2019 yıllarında yayınladığı sonucuna ulaşılmıştır. 2014 ve 2018 yıllarında ve hatta 2020 yılında konuyla ilgili yayınlanan çalışmalara rastlanılmamıştır. İncelenen çalışmalarda çoğunlukla anket tekniği ve görüşme tekniğinden yararlanıldığı görülmektedir. Bununla birlikte tek değişkenli ve çok değişkenli çalışmalar incelendiğinde en fazla kullanılan analiz tekniğinin faktör analizi bunu takiben T-testi, regresyon analizi ve korelasyon analizi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmalar araştırmanın amacı doğrultusunda incelendiğinde, çalışmalarda tedarik zinciri, alıcı-tedarikçi ilişkileri gibi konularda güven, memnuniyet, ilişki kalitesi gibi konuların ele alındığı ancak sadakat kavramını ele alan çalışmaların sınırlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Literatürde bulunan bütün çalışmalara erişimin mümkün olmaması ve sadece konaklama işletmelerine yönelik yayınlanan sınırlı sayıda araştırmanın literatür cetveline dahil edilmesi bu çalışmanın sınırlılığıdır. Çalışma sonuçları sadece literatür cetvelindeki araştırmaları kapsamaktadır, ileriki

çalışmalarda farklı alanlar ve işletmeler dahil edilerek güncel bir çalışma yapılabilir. Çalışmadan elde edilen sonuçlar, tedarikçi ilişkileri ile ilgili turizm literatürünün mevcut durumu hakkında bilgi vermekte ve gelecek çalışmalara referans olabilecek niteliktedir.

KAYNAKLAR

Adriana, B. (2009), Environmental Supply Chain Management İn Tourism: The Case Of Large Tour Operators, *Journal of Cleaner Production*, 17(16), 1385-1392.

Akandere, G., Zerenler, M. (2017), Yeşil Otellerde Yeşil Tedarik Zinciri Yönetimi ve İşletme Performansı, *International Journal of Tourism and Social Research*, 2, 77-98.

Araz, Y. (2020), Endüstriyel Pazarlarda Müşterilerle Etkileşimin Müşteri Güveni ve Sadakatine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Atay, L., Özdağoğlu, A. (2008), Analitik Hiyerarşi Süreci (Ahs) Yöntemiyle Tedarikçi Seçimini Etkileyen Faktörlerin Önem Düzeylerinin Belirlenmesi: Otel İşletmelerinde Bir Araştırma, *Seyahat ve Turizm Araştırmaları Dergisi,* 38-61.

Bigne J. E., Alda´s J., Andreu L. (2008), B2B Services: IT Adoption in Travel Agency Supply Chains, *Journal of Services Marketing*, 22(6), 454–464.

Birdir, K., Hiçyakmazer, T. C. (2019), Otel İşletmelerinde Kırmızı Et Satın Alma ve Tedarik Sürecinin İncelenmesi, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 7(2), 1142-1158.

Chen, D. (2009), Innovation of Tourism Supply Chain Management, *International Conference on Management*, 310-313.

Chen, Injazz J., Paulraj, A. (2004), Understanding Supply Chain Management: Critical Research And A Theoretical Framework, *International Journal Of Production Research* 42.1: 131-163.

Crotts J. C., Turner G. B. (1999), Determinants of Intra-firm Trust in Buyer-seller Relationships in the International Travel Trade, *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 11(2), 116-123.

Çiçekdağı, M. (2019), Konaklama İşletmelerinde Tedarik Zinciri Yönetimi: Kapadokya Bölgesi'nde Bir Araştırma, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Çiçekdağı, M., Karaman, A. (2019), Otel İşletmerinde Gıda Lojistiği ve Tedarik Zinciri Yönetimi Stratejileri: Bir Araştırma, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 24 (3), 1255-1273.

Dwyer, F., Paul, R., Schurr, H., Sejo O. (1987), Developing Buyer-Seller Relationships, *Journal Of Marketi*ng, 51(2) 11-27.

Ekergil, V., Ersoy, N. F. (2016), B2B/Endüstriyel Pazarlar İçin Anahtar Müşteri Yönetimine İlişkin Müşteri Yaşam Boyu Değerinin Hesaplanmasında Muhasebe ve Pazarlamanın Rolü, *Business & Economics Research Journal*, 7(4), 159-180.

Emirza, E. (2010), Endüstriyel İşletmelerde Markalaşma Düzeyinin Ölçülmesine Yönelik Bir Alan Araştırması, *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi,* 2, 128-143.

Erol, İ., Velioğlu, M. N., Şerifoğlu, Ş. F. (2006), Ab Uyum Yasaları ve Sürdürülebilir Kalkınma Bağlamında Tersine Tedarik Zinciri Yönetimi; Türkiye'ye Yönelik Araştırma Fırsatları ve Önerileri. *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, 21 (244), 86-106.

Font X., Tapper R., Schwartz K., Kornilaki M. (2008), Sustainable Supply Chain Management in Tourism, *Business Strategy and the Environment*, 17, 260–271.

Forbord, M. (2015), Food as Attraction: Connections Between a Hotel and Suppliers of Specialty Food, *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 1-18.

Gil-Saura, I., Ruiz-Molina, M. E., Arteaga-Moreno, F. (2011), The Role of Information Technology in Relationships Between Travel Agencies and Their Suppliers, *Industrial Management & Data Systems*, 111(5), 791-808.

Güçlü, C. (2010), Tedarik Zinciri Yönetiminin İşletme Performansı Üzerindeki Etkisi: Otel İşletmelerine Yönelik Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Düzce.

Halis, M., Türkay, O. (2010), Konaklama İşletmelerinde Tedarikçi-İşletme İlişkileri: Türk Şehir Otellerinden Bulgular, *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi,* 7.1.

Hasan, G. (2005), Dış Kaynak Kullanma Nedenleri ve Taşıdığı Riskler: İmalat Sanayiinde Bir Uygulama, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 3.4: 157-184.

Https://sozluk.gov.tr/ Erişim Tarihi:28/11/2020

Kemer, E. (2013), Turizm Tedarik Zinciri Yönetiminde Alıcı-Tedarikçi İlişkileri: Kapadokya Bölgesi Konaklama İşletmelerine Yönelik Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

Kılvan, P. (2017), Endüstriyel Pazarlarda Firma Satın Alma Davranışları: Denizli Tekstil Sektöründe Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

Kim, M., Soyoung, B. (2010), Understanding Supplier-Selection Criteria: Meeting Planners' Approaches to Selecting and Maintaining Suppliers, *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 27(5), 507-2518.

Ku, E. C., Wu, W., Lin, A. (2011), Strategic Alignment Leverage Between Hotels And Companies: The Buyer–Supplier Relationship Perspective, *International Journal of Hospitality Management*, 30(3), 735-745.

Kurt, K. (2012), Büyük Ölçekli Otel İşletmelerinin Yiyecek İçecek Tedarikinde Tedarik Zinciri Yönetiminin Uygulanabilirliği (Ankara İlinde Bir Uygulama), Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

March, R. (1997), An Exploratory Study of BuyerSupplier Relationships in International Tourism: The Case of Japanese Wholesalers and Australian Supplier, *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 6(1), 55-68.

March, R. (2008), Buyer Decision-Making Behavior in International Tourism Channels, *International Journal of Hospitality & Tourism Administration*, 1(1), 11-25.

Oktay, E. (2006), Stratejik Yönetim Sürecinde Performans Geliştirmenin Bir Aracı Olarak Dış Kaynak Kullanımı: İmalat Sanayiinde Bir Uygulama, Doktora Tezi Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Özdoğan, O. N. (2006), Otel İşletmelerinde Faaliyet Alanları Açısından Dış Kaynak Kullanımı (Outsourcing) ve Finansal Performans Üzerine Etkileri, Doktora Tezi, Deü Sosyal Bilimleri Enstitüsü.

Özkoç, A. G., Batman, O. (2012), Otel İşletmelerinde Uygulanan Kaynak Bağımlılığını Yönetme Stratejilerinin Etkilerinin Ölçülmesi, *NWSA-Social Sciences*, 7(1), 19-34.

Öztüren, A. (2008), KKTC Turizm Sektöründe Bütünleşik Tedarik Zincirinin Konaklama İşletmelerinin Performansına Etkisi, Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Öztüren, A., Sevil, G. (2009), Supply Chain Management as a Sustainable Performance Booster for the Accommodation Enterprises: Evidence from North Cyprus Tourism Sector, *International Journal of Business and Management*, 4(2), 97-111.

Pearce, D. G. (2007), Supplier Selection in the New Zealand Inbound Tourism Industry, *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 23(1), 57-69.

Salihoğlu, G., Korten, F. G. (2016), Turizm Sektöründe Gıda Tedarik Coğrafyasının Analizi: Alanya Örneği, *Coğrafi Bilimler Dergisi,* 14(2), 89-105.

Sarıoğlan, M. (2011), Konaklama İşletmelerinde Tedarik Zinciri Yönetimi Kapsamında Tedarikçi Seçim Kriterleri Üzerine Görgül Bir Araştırma, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(25), 239-253.

Sharma, A., Jagdish N. S. (1997), Relationship Marketing: An Agenda For İnquiry, *Industrial Marketing Management* 26.2: 87-89.

Shi, X., Liao, Z. (2013), Managing Supply Chain Relationships in the Hospitality Services: An Empirical Study of Hotels and Restaurants, *International Journal of Hospitality Management*, 35, 112-121.

Sigala, M. (2008), A Supply Chain Management Approach For İnvestigating The Role Of Tour Operators On Sustainable Tourism: The Case Of TUI, *Journal of Cleaner Production*, 16(15), 1589-1599.

Solmaz, S. A. (2019), Alıcı-Tedarikçi İlişkilerinde İş birliği ve İletişimin Tedarikçilere Duyulan Güven ve Bağlılık Üzerindeki Etkileri: İstanbul'daki 4 ve 5 Yıldızlı Oteller Üzerine Bir Araştırma, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 7(1), 428-449.

Solmaz, S. A., Türkay, O. (2014), Pazar Yönlülüğün Tedarikçi İlişkileri Üzerindeki Etkisi: Otel İşletmeleri Üzerine Ampirik Bir Araştırma, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(10), 147-162.

Solmaz, S. A., Türkay, O. (2019), Alıcı-Tedarikçi İlişki Kalitesinin Endüstriyel Müşteri Memnuniyeti Üzerindeki Etkileri: Otel İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi,* 3(3), 633-645.

Şengül, S. (2017), Yiyecek İçecek İşletmelerinin Tedarikçi Değerlendirmeleri: Yöresel Mutfak Ürünlerinin Satınalma Süreçleri Hakkında Bir Araştırma, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 9(18), 218-233.

Tektaş, Ö., Bahtışen K. (2010), Endüstriyel Ürünlerin Satın Alınması Sürecinde Tedarikçi ile Olan İlişki Kalitesinin Algılanan Değer Üzerindeki Etkisi: Beş Yıldızlı Otellerde Bir Araştırma., *Anatolia: Turizm Arastirmalari* Dergisi 21(1), 51-63.

Tigu, G., Calaretu, B. (2013), Supply Chain Management Performance in Tourism. Continental Hotels Chain Case PDF Logo, *Supply Chain Management*, 15(33), 103-115.

Uyar Oğuz, H., Solmaz, S. A. (2019), Satınalma Departman Sorumlularının Yiyecek-İçecek Tedarikçileriyle Olan İlişkilerinin İncelenmesi: Türkiye'deki Beş Yıldızlı Otel İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma, *Journal Of Tourism And Gastronomy Studies* 7(1), 375-396.

Uyar, H. (2015), Otel İşletmelerinin Yiyecek-İçecek Satın Alma Davranışlarının Belirlenmesi: Beş Yıldızlı Otel İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Yağcı, K. (2009), Tedarik Zinciri Yönetimi Uygulamalarının Konaklama İşletmeleri Performansına Etkileri, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Yalçın, İ., Akın, M., Şeker, M. (2011), "Kamu Hastanelerinde Dış Kaynak Kullanımı: Kayseri Eğitim ve Araştırma Hastanesi Örneği, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 1, 83-92.

Yangınlar, G. (2018), Tedarikçi Seçim Kriterlerinin Önemi, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(8), S.237.

Yıldız, İ. (2015), Konaklama İşletmelerinde Yiyecek İçecek Tedarik Zincirinin Yapısal Analizi: Antalya KemerBölgesi Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Yirik, Ş., Erdinç, S. B. (2014), Yöneticilerin Gözünden Konaklama İşletmelerinde Dış Kaynak Kullanımı Boyutları ve İşletmeye Olan Finansal Etkileri, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 19(2), 197-209.

Yolal, M., Ersoy, N. F. (2016), Şehir Otellerinde Satın Alma İşlevi: Eskişehir'deki Otel İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma, *Journal of Business Research-Türk,* 8(4), 87-107.

Zailani, S., Iranmanesh, M., Yusof, N., Ansari, R. (2015), Effects of Service Supply Chain Practices on the Profitability of Tourism Firms, *International Journal of Tourism and Hospitality Research,* 1-12.

Zhang X., Song H., Huang G. Q (2007), Tourism Supply Chain Management: A New Research Agenda, *Tourism Management*, 30, 345–358.

WEBGL TEKNOLOJİSİNİN TARİHSEL ANLATI OLUŞTURMAK İÇİN İLETİŞİM ARACI OLARAK KULLANIMI

Ali Efe İRALI
Bağımsız Araştırmacı, Türkiye
aliefeirali@yahoo.com / Orcid ID: 0000-0001-5332-1367

Özet
Tarihsel anlatı, sanal müze ve galeri gibi etkileşimli ortam uygulamalarının içerik oluşturma süreçleri için önemli bir yere sahiptir. İletişim teknolojilerinin gelişmesi ile birlikte, sadece statik internet siteleri için değil, etkileşimli üç boyut ortamlarında da kendisine yer bulmaktadır. WebGL teknolojisi, bu anlatı tekniğinin çapraz platform desteğine sahip, üç boyutlu bir ortamda sunulmasını ve tanıtım faaliyetleri kapsamında kullanım sahasını genişletmeyi sağlamaktadır. Bu kapsamda, bir örnek tasarımdan yola çıkılarak, tarihsel anlatı tekniğinin WebGL teknolojisini kullanan etkileşimli bir simülasyonda içerik biçiminde sunulması planlanmıştır. Çalışmada, özellikle son yıllarda sanal gerçeklik bağlamında kullanılan teknolojilerin gelişimi, bu yönde artan talep ve WebGL'in tanıtım faaliyetleri açısından tercih edilmesine dair gerekçeler ortaya konulmuştur. Çalışma, alanyazın taraması yöntemiyle elde edilen bilgiler üzerinden, ilgili teknolojiyi kullanan örnek bir model oluşturulmasını amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: WebGL, Tarihsel Anlatı, Sanal Gerçeklik, 3B Modelleme, Yeni İletişim Teknolojileri

Using WebGL Technology as a Communication Tool to Create Historical Narrative

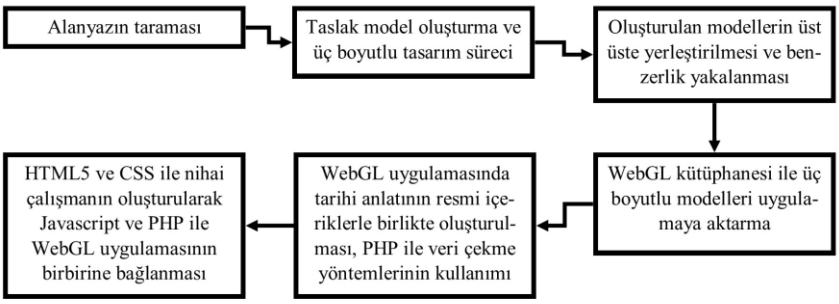
Abstract
Historical narrative has an important place in content creation processes of interactive media applications such as virtual museums and galleries. With the development of communication technologies, it finds a place for itself, not only on static websites but also in interactive three dimensional environments. WebGL technology enables this narrative technique to be published in cross-platform supported three dimensional environments and to expand its usage area within the scope of promotional activities. In this context, it is planned to present the historical narrative technique in the form of content in an interactive simulation based on an example design that using WebGL technology, In the study, the development of the technologies used in the context of virtual reality in recent years, the increasing demand in this direction and the reasons for the preference of WebGL in terms of promotional activities are presented. The study was aimed to create a model using the relevant technology with the information obtained through the literature review method.

Keywords: WebGL, Historical Narrative, Virtual Reality, 3D Modeling, New Communication Technologies

1. GİRİŞ

WebGL teknolojisinin yaygınlaşması, Web 2.0 sonrasında internet üzerinde yaşanan diğer bir önemli gelişmedir. Bu sayede, pek çok üç boyutlu görsel çalışması kullanıcılara işletim sisteminden bağımsız biçimde ulaşabilme fırsatı sağlamaktadır. Özellikle kültürel obje ve ortamlara erişim söz konusu olduğunda, coğrafi kısıtları ortadan kaldırmanın yanında, etkileşimi artırması ile de oldukça önemli bir sistem halini aldığı söylenebilmektedir. Bu çalışmada da, ilgili teknolojinin sanal gerçeklik ve tarihsel anlatıyı buluşturma noktasında gördüğü işlev ele alınmaktadır. Çalışma kapsamında, Almanya'nın futbol kulüplerinden olan Borussia Dortmund'un stadyumu olan Westfalenstadion, diğer bir deyişle 2005 yılı sonrasındaki ismiyle Signal Iduna Park tarihsel anlatı oluşturacak biçimde konu alınmıştır. Yapının 1974'ten bugüne değin geçirdiği önemli değişim süreçleri, üç boyutlu modelleme yoluyla sisteme aktarılmış ve her bir dönem için metin tabanlı bilgi noktaları oluşturulmuştur. Çalışmada alanyazın taraması yöntemi kullanılmakla beraber, sosyal paylaşım platformları ve taraftar grupları olmak üzere çeşitli internet siteleri üzerinden görsel ve tarihi araştırma gerçekleştirilmiştir. Elde edilen

bilgiler ışığında WebGL teknolojisini kullanan geçmiş projelerde izlenen yolları da gözetmek suretiyle bir uygulama üretilmiştir.



Şekil 1 – Çalışmanın Modeli

Çalışmada izlenen yöntemleri gösteren model Şekil 1'de sunulmuştur. İlk bölümde, kavramsal yapıya ve örnek uygulamalara dair elde edilen alanyazın tarama verileri yer almaktadır. Uygulama bölümündeyse, tasarım temelinde uygulamanın oluşum süreci önemli noktaları ile birlikte sunulmaya çalışılmıştır. Çalışmada, başta tarihi yapılar olmak üzere pek çok kültür mirasında uygulanabilecek örnekleri yansıtmanın bir yolu olarak, WebGL ile tarihsel anlatının ortak kullanımının gösterilmesi amaçlanmaktadır.

2. KAVRAMSAL YAPI VE ÖRNEK UYGULAMALAR

Yeni iletişim teknolojileri gelişimi sürdürdükçe, içerik bağlamında da önemli değişimler yaşanmaktadır. Kullanılan materyallerin birbiriyle uyum sağlaması ve kullanıcıya etkileşimli bir ortam sunulması adına faydalanılan yöntemlerden olan tarihsel anlatı da yeni iletişim teknolojileri ile birlikte tercih edilenler arasında yerini almaktadır. Tarihsel anlatı, nitel ve nicel bilimsel araştırmalarda kullanılan; soyut ve somut verileri bir bütün halinde aktaran yöntemlerdendir. Özellikle disiplinlerin tarihi geçmişlerine yönelik çalışmalar yapan alan araştırmacıları için önemli bir yere sahip olmaktadır. Jörn Rüsen (1987), geleneksel, örnekleyici, eleştirel ve genetik türleri altında aktardığı tarihsel anlatıyı; tarihsel bilinci tarih eden zihinsel işlemler sistemi şeklinde ifade etmektedir. Bugün gelinen noktada, sosyal bilimler ve fen bilimleri tarafından farklı teknik kullanımları mevcuttur. Bu noktada, tarihsel anlatının sadece bir kronolojik yazım biçimi olmadığı, geçmişten geleceğe dair sunulan perspektifin, doğru ve anlamlı bir bağlam oluşturması gerektiğine dair görüşler yer almaktadır (Wise, 2011). İlgili bağlamın oluşturulması sürecinde günümüze gelinceye dek pek çok teknik araç kullanımı denenmiştir. Başlangıç noktasına dair yine hikâyeye dayalı bilgisayar oyunları referans gösterilmekte ve ilk sayısal oyunlardan biri olarak kabul edilen Spacewar'a kadar uzandığı, daha sonra metin ağırlıklı geliştirilen 1970 sonrasındaki oyunların, hikâye anlatıcılığının temellerini oluşturulduğunu aktaran çalışmalar mevcuttur (Alexander, 2011:17-18). Ancak hikâye anlatıcılığı ile tarihsel anlatı arasında da kullanılan araçların ve oluşturulan içeriğin yorumlanması adına çeşitli farklılıklar mevcuttur. Bir bilgisayar oyununda kurgusal bir hikâye üzerine etkileşim ortamı oluşturulabilirken; farklı anlamda tarihsel gerçeklikleri olduğu gibi yansıtan simülasyon teknolojileri de tercih edilebilmektedir. İnternetin getirmiş olduğu yenilikler sayesinde, bahse konu olan bu teknolojilerde önemli gelişmeler meydana gelmiştir. Bu gelişmelerin başında da köprülü metin (hypertext) yapıları bulunmaktadır.

Etkileşim noktasında konuların birbirine bağlanması ve kullanıcıya referanslara erişim imkânı tanıyan ilk sistemler, köprülü metin yapıları olmuştur. Köprülü metin, üzerine sayısal ortam aracı vasıtasıyla tıklandığında ya da ilgili sayfaya erişim sağlandığında bir veritabanı üzerinden transfer edildiğinde çeşitli sonuçlar doğuran sistemler olarak belirtilebilmektedir. Bu noktada, 1980'lerin sonunda MIT Lab'de yer alan Interactive Cinema Group tarafından gerçekleştirilen Elastic Charles ilk örneklerden biri olarak gösterilmektedir. Uygulama, köprülü metin yapılarını kullanmak suretiyle, video üzerinde etkileşim üretebilmiştir (Brøndmo'den akt. Rizvic, Okanovic, ve Boskovic, 2020:351). Videoya yönelik olarak oluşturulan sistemler günümüzde hali hazırda varlığını sürdürmektedir. Aynı zamanda

sanal gerçeklik cihazlarında yaşanan ilerlemeler sayesinde, bugün iletişim bilimlerinin pek çok dalında anlatının teknik aracı olarak kullanılmaktadır. Örneğin, gazetecilik alanında 360 dereceli panoramik görüntüleme aparatları üzerinden yapılan araştırmacı habercilik faaliyetleri mevcuttur (Bösch, Gensch ve Rath-Wiggins, 2018). İlgili sistemin bir anlatı oluşturma sistemi ile yekpare biçimde çalışmasını sağlayacak yazılımsal ürünler de yine mevcut alanyazında yer almaktadır (Bassbouss, Steglich ve Fritzsch, 2019).

Videodan bağımsız biçimde incelendiğinde, özellikle üç boyutlu mekaniklerin de gelişmesi sayesinde, matematiksel modelleme ve fotogrametriye dayalı sanal gerçeklik çalışmaları ile daha sık karşılaşıldığı görülmektedir. İnterneti de kullanmak suretiyle oluşturulan uygulama örneklerinde ise iki ayrı teknik görülmektedir. Bu iki teknik, internet üzerinde çapraz platform desteği sunan WebGL ve masaüstü ya da taşınabilir cihazların işletim sistemlerince ayrı biçimde tanınan yerelden çalıştırılabilir uygulama dosyalarıdır. WebGL (Web Graphics Library-Grafik Kütüphanesi), Khronos isimli, teknoloji şirketlerinin oluşturduğu konsorsiyum tarafından üretilmiş bir grafik kütüphanesi standardıdır (Khronos, t.y.). Önemli avantajı ise, tarayıcı üzerinde çok sayıda açık kaynak kodlu kütüphaneden faydalanarak kurulması ve günümüzde perakendede tüketiciye sunulan bilgisayar ve benzeri cihazlarda çalışabiliyor oluşudur. Tarayıcı üzerinde çalışıyor oluşu sebebiyle, internet sitesi gibi bir vazife görmesi ve köprülü metin dönemlerinden anlatı mekaniğini bünyesinde bulundurması da aynı şekilde indirilebilir içerikten kendisini ayırmaya sebebiyet vermektedir. Diğer bir avantajı da, ayrıca bir yapılandırma yapılmadığı sürece ilgili tarayıcılar için herhangi bir eklenti paketinin indirilmesine ihtiyaç duymamasıdır.

WebGL çalışırken aynı konsorsiyumun ürünü olan OpenGL ES sürücülerinden (driver) faydalanmaktadır. Daha sonra üzerine HTML5, CSS ve Javascript ile oluşturulan bir işlemler dizisi atanmasıyla sistematize edilmektedir (Feng, Wang, Li ve Li, 2011). WebGL'den farklı olarak kullanılan yöntemler ise genellikle daha karmaşık veritabanı çıktılarını işlemek amacıyla JSON gibi metin tiplerini kullanan süreçleri kapsamıştır. Örneğin alanyazında karşılaşılan ve kültürel mirasa yönelik geliştirilen DynaMus'ta, sanal müze için sunucu üzerinden alınan veri ile C# ve Javascript dillerinin kullanımı vasıtasıyla çapraz platform desteği sağlandığı bilinmektedir (Kiourt, Koutsoudis ve Pavlidis, 2016). WebGL de aslında, tek başında kullanılan bir yapı değildir. Beraberinde üç boyutlu model yapıları için etkileşimi sağlayacak ek kütüphaneler ile birlikte kullanılmaktadır. Bir tual (canvas) üzerine yerleştirilen objelerden yola çıkılarak, resmin geneline ulaşıldığı gibi de düşünülebilmektedir. Aradaki bağlantı da Javascript programlama dili ile kurulmaktadır. Eğer veritabanı gibi bir bağlantıya ulaşılacaksa da, o zaman PHP ve benzeri programlama dilleri kullanılmaktadır. Daha sonra oluşturulan resim, yine aynı kodlama yapısıyla kullanıcının tarayıcıda açacağı halini almaktadır. Ancak bu noktada, kullanıcının ilgili WebGL sahnesiyle nasıl etkileşime geçeceği de önem kazanmaktadır. Sunucu ile son kullanıcının bilgisayarı arasında kalan mesafede, çeşitli çatı sistemler (framework) tercih edilmek suretiyle dinamik bir yapı oluşturulabilmektedir. Özellikle anlatı gibi etkileşimli köprülü metin ya da görsel veri aktarımlarında, veritabanı ile bağlantı kurulacağından, bu nokta ayrı bir önem arz etmektedir.

WebGL, anlatı mekaniğini bugün çok farklı boyutlara taşımakta oldukça önemli faydalar sağlamıştır. Alanyazındaki uygulamalarına bakıldığında hikâye anlatıcılığı ile tarihsel anlatının iç içe geçmiş biçimde sunulduğu görülmektedir. Pek çok çalışmanın, ilgili sistem üzerinden kendisine en uygun olanı seçerek yeni bir alan sağlamaya çalıştığı görülmektedir. Bu çalışmalar özellikle müze, galeri ve eğitim faaliyetlerini kapsayan ürünler üzerinde ağırlık kazanmaktadır. Bilim, teknoloji, mühendislik ve matematik kapsamındaki çalışmalara, STORIES ismiyle geliştirilen örnek WebGL uygulaması örnek olarak gösterilebilir. Alanın çeşitli uygulamalarını eğitsel faaliyeti anlatısı ile bütünleştirmeyi sağlayan bir yöntem olarak sunulan uygulama, hem sanal hem de artırılmış gerçeklik altyapılarını yekpare biçimde birleştirmektedir (Anastasiadis v.d., 2018). Tarihi anlatıyı kullanmak suretiyle oluşturulan sanal müze çalışmalarına ise Valle del Calore (Yukarı Calore Vadisi) isimli projede rastlanılmaktadır. İtalya'nın Avellino ilinde yer alan Calore Vadisi'ndeki tarihi yapıları video ve üç boyutlu haritalandırma yöntemiyle tarayıcı ortamına taşıyan proje, coğrafi bilgi sistemleri (Geographical Information System - GIS) altyapısından faydalanmıştır. İçerisinde üç boyutlu modelleme sistemleri yanında köprülü metin kullanan video görselleri de yer almaktadır. Çalışmada geçmişe dönük

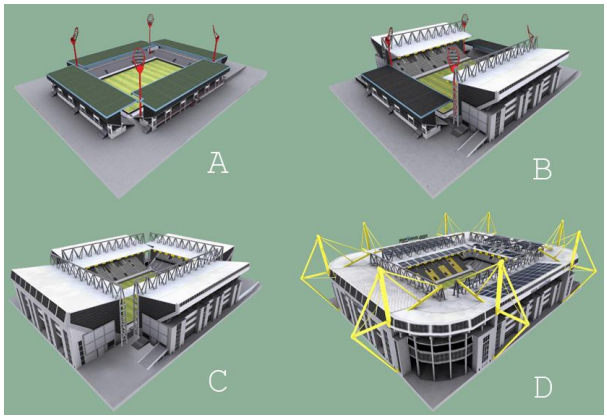
kapsamlı bir arşiv taraması yapılmış olup; bu tarama neticesinde elde edilen bulgular yine bir harita üzerinde lokasyon bazında yerleştirilmek suretiyle kullanıcıya sunulmuştur. Çalışmada, ekipte yer alan Bruno Fanini tarafından oluşturulmuş ATON isminde, Node.js Javascript ortamı üzerine inşa edilmiş çatı yazılım sistemi kullanılmıştır. (Fanini, Pagano ve Palombini, 2019; Vallecalore, t.y.; The Scene Baker, t.y.). Coğrafi bilgi sistemlerine benzer bir başka projede de, tarihsel anlatının küresel konum belirleme sistemleri (Global Positioning System-GPS) üzerinden de üretilebildiği görülmektedir. Womack ve Freeman (2019), üzerinde çalıştıkları Story Remapper modelinde yapay sinir ağları ile bölgesel konum arasında bir bağlantı kurmak suretiyle, sunucudan son kullanıcıya WebGL ve artırılmış gerçeklik kullanmak suretiyle işlenmiş veri transfer edebilen bir sistem geliştirmişlerdir.

WebGL teknolojisinde, tarihsel anlatı çalışmalarını kapsayacak biçimde arkeolojik unsurlardan da sıklıkla faydalanılmaktadır. Bunun bir örneği, Çin'in Tang Hanedanı'na ait 1998 yılında Endonezya açıklarında bulunan batık gemi çalışmasında yer almıştır. Yine benzer biçimde kapsamlı bir tarih araştırması neticesinde, üç boyutlu bir gemi modellemesinin sunulmuştur. Çalışmada, hikâye anlatıcılığı üzerinden, animasyonlu karakterler (avatar) oluşturulmuş ve dönem şartlarının simüle edilmesi sağlanmıştır. Kullanıcıların, uzaklaşma-yaklaşma ve gemiyi ilgili deniz ortamında izleme şekliyle derinlik kazandırılmaya çalışıldığı aktarılmaktadır (Bian ve Wang, 2019). Arkeolojik buluntular üzerine başka bir örnek olarak, Livia's Villa projesi de gösterilebilmektedir. Yine bahse konu olan diğer örneklerdeki gibi WebGL üzerinde tarihsel anlatıyı, hikâye bağlamında ele almaktadır. 2008 yılında İtalya'da E-İçerik ödülü alan proje, 2013 yılında hem grafiksel hem yazılımsal bakımdan revize edilerek WebGL'e adapte edilmiştir. Gerçek zamanlı karakterler üzerinden, Roma İmparatorluğu'nun dönemine dair anlatılar içeren çalışma, Unity3d isimli oyun motorunda hazırlanmıştır. Çalışma, aynı zamanda artırılmış gerçeklik altyapısını da kullanarak; sahip olduğu kapsamlı tarihi dokümantasyon özelliğini tam etkileşimli ortama taşımıştır (Pietroni, Forlani ve Rufa, 2015).

Bu çalışmada uygulandığı şekliyle, geçmişe dönük yapıları örnek alan ve tarihsel anlatıyı uygulayan çalışmalara alanyazın taramasında rastlanılmıştır. Alanyazında yer alan ve tarihsel anlatıyı kullandığı biçimi bakımından önemli olan, ancak WebGL olmayan örnek bir uygulama, Hamburg'da 16. yüzyıldan kalma tarihi bir ev için gerçekleştirilmiştir. Lazer tarama teknolojisi ve tarihçilerin katılımıyla gerçekleştirilen çalışmada, eve ait farklı yüzyıllardaki model yapıları çıkarılmıştır. Unreal Engine isimli oyun motorunu kullanan bir uygulamanın içerisine artırılmış gerçeklik yapısı ile bütünleşik olarak adapte edilmiştir. Kullanıcıların sanal ve artırılmış gerçekliği bir arada tecrübe ettikleri projede, ev içerisine yerleştirilen metin ve görsel bazlı bilgilerle etkileşim sağlamaları imkânı tanındığı aktarılmaktadır (Kersten, Tschirschwitz ve Deggim, 2017).

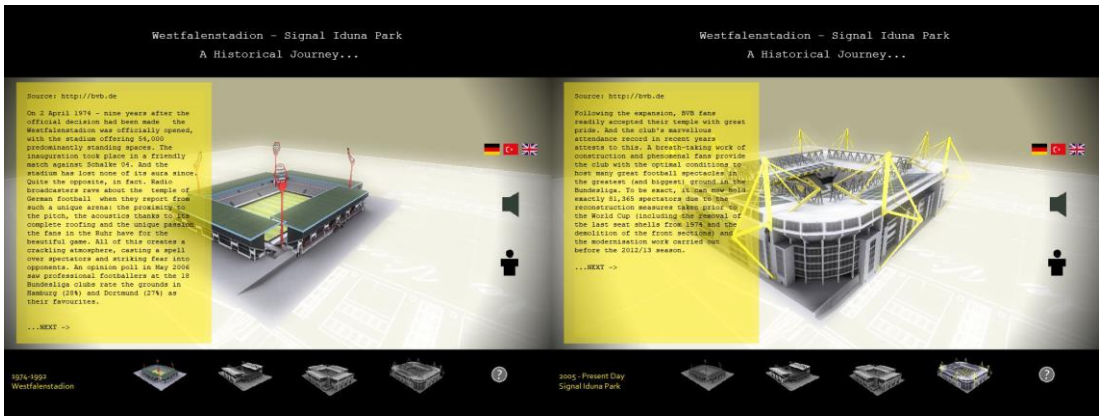
3. UYGULAMA

Çalışma kapsamında Almanya'nın Kuzey Ren-Vestfalya Eyaleti'nin futbol kulübü olan Borussia Dortmund'un Westfalenstadion, sponsor ismiyle birlikte Signal Iduna Park stadyumu üç boyutlu olarak modellenmiştir. Gerçekleştirilmiş olan alanyazın taramasında, mevcut yapıya ait detaylı tarihi görsellere rastlanılmaması dolayısıyla, internet üzerinde bir arama algoritması kurularak tarihsel bakımdan yapının sahip olduğu geometrik özelliklerin tespiti sağlanmıştır. 1974 tarihli açılışa sahip yapının, fiziki görüntü bakımından temel anlamda üç ayrı değişim geçirdiği bilinmektedir. İlgili yapılandırmalar esnasında 1995 ve sonrasında kapasite artışına binayen fiziki değişimler yaşanmıştır. Stadyumun içerisindeki yapılandırmalar 1992 yılında başlamış olsa da, dış görünüşe olan etki bu bakımdan 1990'ların ortalarına doğru uzanmaktadır. 1995 yılında Doğu ve Batı blokları yönünde kapasite artışı için genişletilen stadyumun dış görüntüsünde başlayan değişimi, 1999 yılında benzer artışlar bağlamında gerçekleştirilen Kuzey ve Güney bloklarındaki yapılandırmalar takip etmiştir. 2003 yılında geriye kalan tüm köşeleri yapılandırılan stadyum, 2005 yılında finansal danışmanlık şirketi olan Signal Iduna'nın sponsor olması ile birlikte yeni ismi Signal Iduna Park'ı alan stadyum 81365 kişi kapasitelidir (BVB, t.y.; The Stadium Guide).



Şekil 2 – Westfalenstadion - Signal Iduna Park Dönüşümünün Üç Boyutlu Modellenme Süreci ((A) 1974-1992 ve 1995, (B) 1996, (C) 1999, (D) 2003.)

Stadyumun fiziki yapısı, 3D Studio Max yazılımı içerisinde modellenmiştir. Çizimler, toplam 49038 üçgen yüzey (tri-poly; face) çizimine sahip dört ana model üzerine yerleştirilmiş olup; ışın izleme-takip (ray-tracing) yöntemiyle taranarak dokuya işlenmiş dört farklı kaplamaya sahiptirler. Şekil 2'de belirtildiği biçimde, stadyumun dört evresi için ayrı ayrı referans noktalarına ulaşılmıştır. Bu noktada genişleme çalışmalarındaki fiziki referansları oluşturabilmek adına Peter Hausmann'ın arşivinden (2009), Oskar C. Naubauer'in hava fotoğraflarından (2001) ve kulübün taraftar sitelerinden faydalanılmıştır (BVB-Fanabteilung, 2019; BVB-Fotos, t.y.). Ardından yine aynı kaynak noktalar vasıtasıyla tarihsel anlatının oluşturulması planlanmıştır. Ancak verilerin doğru sunumunu bakımından, köprülü metin kullanımı suretiyle resmi internet sitesi verilerinin doğrudan yazılım içerisine aktarılması uygun görülmüştür. Copperlicht (t.y.) isimli açık kaynak kodlu WebGL kütüphanesi ile oluşturulması planlanmıştır. Javascript ise kodlama dili olarak tercih edilmiş olup; hazırlanan web sayfasının verileri dinamik olarak resmi siteden çekebileceği şekilde PHP programlama dili kullanılmıştır. Etkileşim için de, modele odaklı kamera sistemi tercih edilmiştir. Böylelikle kullanıcılar, tarayıcılarından üç boyutlu görseli aktif hale getirdiklerinde, bilgilendirme noktalarının otomatik olarak yüklenmesi sağlanmaktadır. Böylelikle kullanıcıların stadyumu çeşitli yönlerden izleyerek uzaklaşma-yakınlaşma efektlerini kullanabilecekleri bir ortam üretilmiştir. Stadyumun her bir dönemi için ayrı ayrı bilgilendirme noktalarının oluşturulduğu çalışmada, o dönemi kapsayan oyuncu bilgileri, önemli gelişmeler ve lig durumları da aynı ekranda kullanıcılara sunulmaktadır. Böylece, kullanıcılara kronolojik bir tarih seyri sunulurken; eş zamanlı olarak tarihsel bir anlatı yapılması ile etkileşimin artırılması hedeflenmiştir.



Şekil 3 - Stadyumun Tarihsel Anlatısını Sunan WebGL Uygulaması

Şekil 3'te uygulamanın örnek bir hali sunulmaktadır. Yapının geçiş süreçleri arasında hem tarihsel anlatı hem de model bakımından değişim simüle edilmektedir. Uygulama üç farklı dil seçeneği, yerelleştirilmiş ses efektleri, futbolcu verileri gibi çeşitli kullanıcı arayüzü seçeneklerine sahip olarak

yapılandırılmıştır. Yapılan testlerde, Microsoft Edge (sürüm no. 87.0.664.55), Google Chrome (sürüm no. 87.0.4280.88), Opera (sürüm no. 72.0.3815.400) ve Mozilla Firefox (sürüm no. 83.0) tarayıcılarında göründüğü gibi ve benzer performanslarda çalıştığı tespit edilmiştir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Yapılan çalışmada tarihsel anlatının alanyazın verilerinden yola çıkılarak örnek bir uygulama üretimi modeli işleme konmuştur. Alanyazın ve örnek uygulamalar çerçevesinde elde edilen sonuçlar, WebGL'in gelecek yıllarda da aktif olarak kültürel çalışmalar başta olmak üzere kullanılmaya devam edeceğini göstermektedir. Özellikle taşınmaz yapıların, coğrafi kısıtlar dolayısıyla ziyaret edilememesi veya arkeolojik buluntular üzerine yapılacak canlandırma çalışmalarında önemli başvuru yöntemlerinden biri olduğu anlaşılmıştır. Müzeler, galeriler ve benzeri kurum ve kuruluşların kendi tanıtım faaliyetleri yanında aynı zamanda kültürel mirasın sanal ortamda yerini alarak farklı anlatı teknikleri üzerinden etkileşim oluşturabilmelerinde yardımcı olduğu görülmektedir.
İlerideki çalışmalar için, bahse konu olan etkileşimli ortamların WebGL üzerindeki performansı ve kullanıcı deneyiminin ölçülmesi önerilmektedir. Özellikle cep telefonu ve benzeri taşınabilir cihazlar üzerinden oluşturulacak model tiplerinin hangi arayüz standartlarıyla birlikte hareket etmesi gerektiğinin saptanmasının, uygulama çıktılarında daha başarılı sonuçlar elde edilmesinde yardımcı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Alexandar, B. (2011). *The New Digital Storytelling: Creating Narratives with New Media*, ABC-CLIO, ABD

Anastasiadis, M., Tsatsanifos, G., Terzakis, F., Karadimas, N. V., Sotiriou, S., Lazoudis, A., Koslowsky, J., Spanos, S., Alexandridis T., Papastamatiou, N., Papadopoulos, A., Diktyopoulos, A., Abazis, C., Paraskakis, J., Benio, J. R. L., ve Gonzáles, E. A. (2018). "A Storytelling Platform for Deeper Learning in STEM Combined with Art-Related Activities". *International Journal of Education and Learning Systems*, Cilt: 3, ss. 84-92

Bassbouss, L., Steglich, S., ve Fritzsch, I. (2019). "Interactive 360° Video and Storytelling Tool". *IEEE 23rd International Symposium on Consumer Technologies* (ISCT), ss. 113-117

Bian, G. ve Wang, B. (2019). "The Design of a WebGL-Based 3D Virtual Roaming System for the "Batu Hitam" Shipwreck". Advances in Human Factors in Wearable Technologies and Game Design, ss. 224-232

Bösch, M., Gensch, S., ve Rath-Wiggins, L. (2018). "Immersive Journalism: How Virtual Reality Impacts Investigative Storytelling". Hahn. O., ve Stalph F. (Ed.), *Digital Investigative Journalism*, Vragments GmbH, Berlin-Almanya, ss. 103-111

BVB (t.y.). *Signal Iduna Park*, https://www.bvb.de/eng/BVB/Signal-Iduna-Park/SIGNAL-IDUNA-PARK , Erişim Tarihi: 02.12.2020

BVB-Fanabteilung (2019, 2 Nisan). *Westfalenstadion*, http://bvb-fanabteilung.de/neuigkeiten/westfalenstadion-dortmund-eroeffnung-am-2-april-1974/ , Erişim Tarihi: 02..12.2020

BVB-Fotos (t.y.), Fotos, https://www.bvb-fotos.de/index.gallery.php , Erişim Tarihi: 02.12.2020

Copperlicht (t.y.), *Copperlicht API documentation*, https://www.ambiera.com/copperlicht/documentation/index.html , Erişim Tarihi: 02.12.2020

Fanini, B., Pagano, A., ve Palombini, A. (2019). "The Virtual Museum of the Upper Calore Vallet". *Proceedings of the 1st International and Interdisciplinary Conference on Digital Environments for Education, Arts and Heritage*, ss. 726-736

Feng, L., Wang, C., Li. C., ve Li, Z. (2011). "A Research for 3D WebGIS Based on WebGL". *2011 International Conference on Computer Science and Network Technology*, ss. 348-351

Hausmann, P. (2009). Geschichte , http://www.westfalenstadion.eu/ausbau/ausbau.htm , Erişim Tarihi: 02.12.2020

Kersten, T. P., Tschirschwitz, F., ve Deggim, S. (2017). "Development of a Virtual Museum Including a 4D Presentation of Building History in Virtual Reality", *The International Archives of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences*, , 2017 3D Virtual Reconstruction and Visualization of Complex Architectures, 1–3 Mart 2017, Nafplio, Yunanistan, Cilt: 42, ss. 361-367

Khronos (t.y.). *About*, https://www.khronos.org/about/ , Erişim Tarihi: 02.12.2020

Kiourt, C., Koutsoudis, A., ve Pavlidis, G. (2016). "DynaMus: A Fully dynamic 3D virtual museum framework". Journal of Cultural Heritage

Neubauer, O. C. (2001). Aero Photos, http://www.neubauerphotos.com/ae15.htm , Erişim Tarihi: 02.12.2020

Pietroni, E., Forlani, M., ve Rufa, C. (2015). "Livia's Villa Reloaded: An Example of Re-use and Update of a Pre-existing Virtual Museum, Following a Novel Approach in Storytelling Inside Virtual Reality Environments". 2015 Digital Heritage, Granada, ss. 511-518

Rizvic, S., Okanovic, V., ve Boskovic, D. (2020). "Digital Storytelling". Liarokapis, F. (Ed.), *Visual Computing for Cultural Heritage*, Springer, ss.347-367

Rüsen, J. (1987). "Historical Narration: Foundation, Types, Reason". *History and Theory*, Cilt: 26, No: 4

The Scene Baker (t.y.), Projects: ATON, http://osiris.itabc.cnr.it/scenebaker/index.php/projects/aton/ , Erişim Tarihi: 02.12.2020

The Stadium Guide (t.y.). Signal Iduna Park, https://www.stadiumguide.com/westfalenstadion/ , Erişim Tarihi: 02.12.2020

Vallecalore (t.y.), http://osiris.itabc.cnr.it/vallecalore/ , Erişim Tarihi: 02.12.2020

Wise, N. (2011). "Science as (Historical) Narrative". *Erkenntnis: What (Good) is Historical Epistemology?*, Cilt: 75, No: 3, ss. 349-376

Womack, J., ve Freeman, W. (2019). "Interactive Narrative Generation Using Location and Genre Specific Context", Cardona-Rivera, R. E. (Ed.), *12th International Conference on Interactive Digital Storytelling*, ICIDS 2019 Little Cottonwood Canyon, UT, ABD, 19-22 Kasım 2019 Proceedings, ss. 343-347

MESLEK LİSESİ İLE ANADOLU LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİNİN BEDEN EĞİTİMİ DERSİNE YÖNELİK TUTUMLARININ İNCELENMESİ

Yunus Emre PEKEL
Kocaeli Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği
y.emree.pekell@gmail.com

Elif KARAGÜN
Kocaeli Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Rekreasyon Bölümü
elif.karagun@gmail.com

Müge SARPER KAHVECİ
Kocaeli Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği
mugesarper@hotmail.com, Orcid ID: 0000-0002-9731-9418

Özet
Amaç, Meslek lisesi ile Anadolu liselerinde okuyan öğrencilerin spora karşı tutumlarının incelenmesidir. Bu amaçla seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden ulaşılabilir olan olması nedeniyle, uygun örnekleme yöntemi kullanılarak seçilen bir endüstri meslek lisesi ile bir anadolu lisesi örneklemi oluşturmaktadır. Araştırma izinleri alındıktan sonra okul yönetiminin belirlediği günlerde okularda; 9., 10. ve 11. sınıf öğrencilerine araştırma hakkında bilgi verilmiş, araştırmaya gönüllü katılmak isteyen toplam 147 öğrenciye Güllü ve Güçlü (2009) tarafından geliştirilen "Beden Eğitimi Dersi Tutum Ölçeği" uygulanmıştır. Veriler SPSS 21.0 paket programında analiz edildiğinde normal dağılım gösterdiği için parametrik testlerden 2'li karşılaştırmalar için Bağımsız Gruplarda T-Testi, 3'lü karşılaştırmalar için ise ANOVA Testi uygulanmıştır. Bulgulara bakıldığında; sadece okul ve düzenli spor yapma değişkenlerine göre anlamlı fark bulunurken; cinsiyet, yaş, sınıf, aile gelir düzeyi, sportif lisansa sahip olma, anne eğitim durumu ve baba eğitim durumu değişkenlerine göre anlamlı farklılığa rastlanmamıştır. Sonuç olarak; erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre, okul dışında herhangi bir etkinlik yapan öğrencilerin yapmayan öğrencilere göre, sporcu lisansına sahip öğrencilerin sporcu lisansı olmayan öğrencilere göre daha olumlu tutumlar geliştirdikleri gözlenmiştir. Ayrıca Anadolu lisesinde okuyanlar meslek lisesinde okuyan öğrencilere göre daha olumlu tutuma sahip bulunmuştur. Bu çalışma sonucunda; Öğrencilerin okul dışında farklı aktivite ve spor dallarına yönlendirilmelerinin sağlanması çalışmanın daha fazla örneklem grupları ile yapılması daha kesin sonuçlar açısından uygun olacağı düşünülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Ortaöğretim, Beden Eğitimi Dersi, Tutum, Meslek lisesi, Anadolu lisesi

THE INVESTIGATION OF ATTITUDE OF VOCATIONAL HIGH SCHOOL AND ANATOLIAN HIGH SCHOOL STUDENTS TOWARDS PHYSICAL EDUCATION COURSE

Abstract
Our aim is to analyze that the manners of the students who are studying at either vocational high-school or Anatolian high-school. For this purpose, an industrial high-school and an Anatolian high-school chosen by using the system of suitable sampling which is more proper to use among non-random sampling methods, constitute the sampling. After taken the permissions for research, information about the research was given to the 9th, 10th, 11th classes' students in the days when the school management determined to be held, and "Physical Education Lesson Attitude Scale", which was improved by Güllü and Güçlü (2009), was applied to 147 students wanting to join the research as a volunteer. Data were analyzed with SPSS 21.0 package programme. When it is looked at the findings, while there is one significant difference in school variable, there is no significant difference in variables of gender, age, class, course, the salary of the family, attending after school activities, having a sport license and the educational level of mother or father. As a result; It has been observed that male students have more positive attitudes than female students, students who have an athlete license compared to students who do not do any activity outside of school, compared to students who do not have a sports license. In addition, those studying at Anatolian high schools had a more positive attitude than those studying at vocational high schools. As a result of this study; It was

thought that directing students to different activities and sports branches outside of school would be appropriate to conduct the study with more sample groups in terms of more precise results.

Keywords: High school, Physical education lesson, Attitude, Anatolian high school, Vocational high school.

1. GİRİŞ

Tutum, bir durum veya objeye karşı kişilerin geliştirdiği yönelim, düşünce ve davranış yani duyguların dolaylı olarak gözlenmesine denir. Literatürde tutumun üç alt boyutu olduğundan söz edilmiştir. Bunlar: Bilişsel, duygusal ve gayret göstermedir. Bu boyutlardan bilişsel boyutun; bir durum, nesneler veya olaylara karşı bilinçli yaklaşılması ve algılanmasını içerdiği belirtilmiştir. İkinci boyut olan duygusal boyutun; bir nesne veya duruma yönelik hoşlanma duygusu olduğu, üçüncü boyutun ise; gayret gösterme olduğu, gayret göstermenin de, belli bir durumu, belli bir davranışı gerçekleştirmek için harekete geçme durumu olarak açıklanmıştır (Ağtaş ve ark. 2019). Tutum; bir kişinin; diğer bireylere, nesnelere, durum ve konulara yönelik zihinsel bir eğilimi olduğu, bu durum, nesne veya olaylara; bilişsel, duyuşsal ve davranışsal açıdan gösterilen tepkinin bir tamamlayıcısı olarak gösterilmiştir (Baysal ve Mutlu, 2019). Kısacası insanların belirli bir durum, olay veya nesne karşısında nasıl davranacaklarına yönelik eğilimleri konusunda bir bilgi, ön fikir verdiği ileri sürülmüştür (Kılıç ve Girgin, 2019). Literatür incelendiğinde bir derse yönelik gösterilen tutumun öğrenen açısından öğrenmeyi etkileyen en önemli duyuşsal faktörler olduğu bildirilmiştir (Baysal ve Mutlu, 2019).

Günümüzde eğitim sistemi içerisinde öğrencilerin ilgi duyduğu derslerden birisi de beden eğitimi ve spor dersi olarak bilinir. Beden eğitimi dersinin; sağlık açısından yeni çözüm yolları oluşturmak amacıyla yapıldığı da bildirilmiştir (Edginton ve ark. 2010). Beden eğitimi ve spor dersinin öğrencilerin; kişilik, sosyal, bilişsel ve bedensel gelişimini destekleyen, eğlence boyutu olan, ayrıca fiziksel yönde de devamlığı olan aktif bir yaşam biçimi şeklinde açıklandığı görülmektedir (Pate ve ark. 1998). Öğrencilerin ilgi duydukları beden eğitimi dersiyle ilgili olarak deneyimli öğretmenlerin görüşlerini değerlendiren bir çalışmada; eğitim sistemi içerisinde mevcut ders saatinin yetmediği, dersin saatlerinin arttırılması gerektiği belirlenmiştir. Aynı çalışmada farklı branşlarda çalışan deneyimli ğretmenlerin büyük çoğunluğunun, bu dersin ilkokul 1. Sınıfta başlanması gerektiğini de belirtmişlerdir (Karagün, 2017). Yapılan çalışmalar incelendiğinde; fiziksel aktivitenin, sporun bedensel ve ruh sağlığı açısından önemli olduğu ortaya konmuştur (Bond ve ark. 2002; Çamlıyer ve Çamlıyer, 2001; Hazar, 2000; Hohepa ve ark. 2006; Strohle, 2009). Bireylerin fiziksel aktivite ve sporu yaşamlarının bir parşçası haline getirmeleri açısından beden eğitimi dersinin önemsenmesi gerektiği sonucuna ulaşılır. Literatürdeki bu verilerle bakıldığında; sporu içine alan beden eğitimi dersine yönelik tutumların farklı kademelerdeki öğrencilerde çok çalışılması önemli görülmüştür. Fiziksel ve ruhsal sağlığı açısından önemli olan bu derse yönelik öğrenci tutumlarını inceleyen farklı araştırmalar olduğu literatürden görülmektedir. Özellikle Anadolu lisesi ile spor lisesini (Duman ve ark. 2020), devlet ile özel liseleri karşılaştıran çalışmalara da rastlanmaktadır (Çelik ve ark. 2018). Ancak Meslek lisesi ile Anadolu lisesi açısından öğrenci tutumlarını karşılaştıran çalışmanın olmadığı görülmüştür. Bu nedenle beden eğitimi dersine karşı meslek lisesi ile anadolu lisesi öğrencilerinin beden eğitimi dersine karşı tuutmlarının ne yönde olduğu merak edilmiştir. Bu açıdan meslek lisesi ile anadolu lisesi öğrencilerininin beden eğitimi dersine yönelik tutumlarinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır. Meslek lisesi ile anadolu lisesi öğrencilerininin beden eğitimi dersine yönelik tutumlari arasındda bir fark varmıdır? Meslek ve anadolu lisesi öğrencilerinin beden eğitimi tutumları sosyo-demografik değişkenlere göre bir farklılık göstermekte midir? Meslek ve anadolu lisesi öğrencilerinin beden eğitimi tutumları spor yapıp yapmama ve okul dışı bir etüt merkezi veya kursa katılım durumlarına göre bir farklılık göstermekte midir?

2. MATERYAL VE METOD

Araştırma amacı doğrultusunda seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden ulaşılabilir olan olması nedeniyle, uygun örnekleme yöntemi kullanılarak seçilen bir endüstri meslek lisesi ile bir anadolu lisesi örneklem olarak alınmıştır. Araştırma izinleri alındıktan sonra okul yönetiminin belirlediği

günlerde okularda; 9., 10. ve 11. sınıf öğrencilerine araştırma hakkında bilgi verilmiş, araştırmaya gönüllü katılmak isteyen toplam 147 öğrenciye Güllü ve Güçlü (2009) tarafından geliştirilen "Beden Eğitimi Dersi Tutum Ölçeği" uygulanmıştır.

2.1. Beden Eğitimi Dersi Tutum Ölçeği

Güllü ve Güçlü (2009) tarafından geliştirilen "Beden Eğitimi Dersi Tutum Ölçeği'nin 11 maddesi olumsuz (3, 17, 19, 20, 24, 25, 26, 29, 30, 34, 35), 24 maddesi olumlu olacak şekilde toplamda 35 maddeden oluşmaktadır. Ölçek 5'li Likert tipinde ve seçenekler sırasıyla "(1) Tamamen Katılmıyorum, (2) Katılmıyorum, (3) Kararsızım, (4) Katılıyorum ve (5) Tamamen Katılıyorum" biçiminde oluşturulmuştur. Ölçekten alınacak en düşük puan 35 iken, en yüksek puan 175'tir. Ölçeğin geçerlik-güvenirlik çalışmalarında 50 ortaöğretim öğrencisine 45 gün ara ile "test tekrar test" yöntemiyle Pearson Momentler Çarpım korelasyon kat sayısına bakılmış ve korelasyon kat sayısı 0,80 olarak bulunmuştur. Ayrıca ölçeğin iç tutarlılık kat sayısı Cronbach Alfa'yla sınanmış 0,94 olarak bulunmuştur. Bu sonuçlar dâhilinde ortaöğretim öğrencileri için hazırlanmış beden eğitimi dersi tutum ölçeği geçerliği ve güvenirliği sağlanmış bir ölçektir.

2.2. Kişisel Bilgi Formu:

Literatür bilgiler ışığında araştırmacılar tarafından hazırlanan ve beden eğitimi dersine karşı tutumları etkileyebileceği düşünülen; okul türü, yaş, cinsiyet, anne-baba eğitim durumu, okul dişi bir etüt merkezi veya kursa katilim olup olmaması, düzenli spor yapma durumları gibi değişkenleri sorgulayan toplam 7 sorudan oluşturulmuş bir bilgi formudur.

2.3. Verilerin Analizi:

Verilerin analizinde SPSS 21.0 istatistik paket programı kullanılmıştır. Hata düzeyi $p<0.05$ olarak alınmıştır. Yapılan analizlerde veriler normal dağılım gösterdiği saptanarak, ikili küme karşılaştırılmaları için parametrik testlerden Bağımsız Gruplarda t-Testi, üçlü küme karşılaştırmalarında ise tek yönlü varyans analizi (One Way ANOVA) kullanılmıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde Öğrencilerin; lise türleri, sosyo-demografik özellikleri ve serbest zamanlarında katıldıkları etüt ve spor yapma durumlarına göre yapılan analiz sonuçlarına tablolarda yer verilmiştir. Öğrencilerin sayısal ve yüzdelik dağılımları aynı tablo içinde sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcıların cinsiyet, okul türü ve lisanslı spor yapma durumlarına göre beden eğitimi tutum ölçeği t testi sonuçları

Parametreler		**N**	**%**	**Ort+-Ss**	**P**
Cinsiyetiniz?	Kız	59	40,1	121,90±3,21	,468
	Erkek	88	59,9	120,70±2,77	
Okulunuzun adı?	Anadolu lisesi	71	48,3	130,83±25,37	,000
	Endüstri meslek lisesi	76	51,7	112,17±22,06	
Lisansınız var mı?	Evet	43	29,3	122,00±26,05	,803
	Hayır	104	70,7	120,85±25,27	

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılanların; % 40,1'inin kız, % 59,9'unun ise erkek olduğu belirlenmiştir. Cinsiyet açısından öğrencilerin beden eğitimi dersine karşı tutumları karşılaştırıldığında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Öğrencilerin okul türü açısından sayısal dağılımları incelendiğinde; %48,3'ünün anadolu lisesi, %51,7'sinin endüstri meslek lisesi öğrencisi olduğu belirlenmiştir. Meslek lisesi ile anadolu lisesi öğrencilerinin beden eğitimi dersine karşı tutumları incelendiğinde anadolu lisesi lehine beden eğitimi dersine karşı tutumlarının anlamlı dercede olumlu olduğu görülmüştür. Lisans değişkenine göre %29,3 evet, %70,7'sinin ise hayır dediği görülmüştür. Lisans değişkeni bakımından anlamlı farklılığa rastlanmamıştır.

Tablo 2. Katılımcıların yaş ve sınıf düzeylerine gore beden eğitimi tutum ölçeği Varyans Analizi sonuçları

Parametreler		**N**	**%**	**Ort+-Ss**	**P**
Sınıfınız?	9. sınıf	59	40,1	122,36±22,16	,478
	10. sınıf	45	30,6	117,40±25,8	
	11.sınıf	43	29,3	123,53±29,1	
Yaşınız?	14-15 yaş	89	60,5	121,33±24,21	,892
	16-17 yaş	57	38,8	121,18±27,57	
	18 yaş ve üstü	1	0,7	109,00±.	

Tablo 2 incelendiğinde araştırmaya katılanların; %40,1'inin 9. sınıf, %30,6'sının 10. sınıf, %29,3'ünün ise 11. sınıf olduğu belirlenmiştir. Sınıf değişkeni açısından öğrencilerin beden eğitimi dersine karşı tutumları karşılaştırıldığında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Öğrencilerin yaş değişkeni açısından sayısal dağılımları incelendiğinde; %60,5'inin 14-15 yaş, %38,8'inin 16-17 yaş ve %0,7'sinin 18 yaş ve üzeri olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerinin beden eğitimi dersine karşı tutumları yaş bakımından incelendiğinde anlamlı farklılık görülmemiştir.

Tablo 3. Katılımcıların serbest zaman aktivitesine katılım ve spor yapma durumlarına durumlarına gore beden eğitimi tutum ölçeği Varyans Analizi sonuçları

Parametreler		**N**	**%**	**Ort+-Ss**	**P**
Okul dışı bir etüte katılım durumu	Evet	15	10,2	120,93±22,031	,610
	Hayır	10	6,8	113,50±26,065	
	Bazen	122	83,0	121,84±25,839	
Düzenli spor yapma durumu	Her zaman	41	27,9	130,61±29,623	,037
	Ara sıra	59	40,1	118,58±23,020	
	Bazen	27	18,4	118,07±21,296	
	Hiç	20	13,8	113,75±24,387	

Tablo 3 incelendiğinde öğrencilerin; %10,2'sinin okul dışında bir etüte veya kursa veya bir etüt merkezine gittiği, %6,8'inin arada gittiği ve %83,0'ünün ise gitmediği belirlenmiştir. Öğrencilerin herhangi bir etüt merkezi veya kursa katılım durumlarına gore beden eğitimi dersine karşı tutumları incelendiğinde anlamlı bir fark görülmemiştir. Ayrıca spor yapma durumu açısından bakıldığında araştırmaya katılan öğrencilerin; %27,9'unun her zaman spor yaptığı, %40,1'inin ara sıra spor yaptığı, %18,4'ünün bazen spor yaptığı, %13,8'inin ise hiç spor yapmadığını belirtmiştir. Spor yapma durumuna göre lise öğrencilerinin beden eğitimi dersine karşı tutumları analiz edildiğinde; her zaman spor yapanlar lehine anlamlı farklılık bulunmuştur.

3. SONUÇ

Araştırma problemlerine bağlı olarak; sosyo-demografik özelliklerden; yaş, cinsiyet, sınıf düzeyi, lisanslı olup olmama, okul dışı bir kurs veya etüt merkezine devam edip etmeme durumuna göre öğrencilerin beden eğitimi dersine karşı tutumlarında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Yapılan çalışmada sadece devam edilen okul türü ve düzenli spor yapma değişkenlerinde anlamlı fark bulunmuştur.

4. TARTIŞMA

Bu araştırmada meslek lisesi ile anadolu lisesi öğrencilerinin beden eğitimi dersine yönelik tutumları incelenmiştir.

Tablo 1 İncelendiğinde; lise öğrencilerinin cinsiyet değişkeni açısından beden eğitimi dersine yönelik tutumlarında anlamlı bir farklılığa rastlanamamıştır. Literatürde bu sonucu destekleyen bulgular (Ada ve ark. 2020; Bayram ve ark. 2019; Erim ve ark. 2019; Duman ve ark. 2020; Van Wersch ve ark. 1992) olduğu görülürken, bu bulguların aksine sonuçların olduğu da görülmüştür (Karaman, 2019; Gürsoy ve ark. 2020; Canlı ve ark. 2019; İbrahimli, 2019). Yapılan literatür taramalarında kadın öğrencilerin spora yönelik tutumlarının erkek öğrencilere göre daha olumlu olduğunu bildiren çalışmalar olduğu görülmüştür (Ada ve ark., 2020; Kaya, 2020). Kız öğrencilerin beden eğitimi dersine karşı daha olumlu tutumlara sahip olmasının sebebinin ise toplumun kadına dayattığı estetik kavramı ile ilişkili olduğu vurgulanmıştır (Güzel, 2013).

Lise öğrencilerinin sporu lisanslı veya lisanssız yapmalarına göre beden eğitimi ve spor dersine yönelik tutumları karşılaştırıldığında anlamlı bir fark görülmemiştir. Literatüre bakıldığında; bu sonuçları destekleyen araştırmaların (Duman ve ark., 2020) aksine lisansa sahip lise öğrencilerinin tutumları lisansı olmayanlara göre anlamlı derecede yüksek bulan araştırmaların olduğu görülmüştür (Çelik ve ark., 2018; Kangalgil ve ark., 2006).

Araştırmamızın ana amacını oluşturan Anadolu lisesi ve meslek lisesi öğrencilerinin devam ettikleri lise türü açısından beden eğitimi ve spor dersine yönelik tutumları karşılaştırıldığında Anadolu lisesi lehine anlamlı derecede yüksek sonuçlar alındığı görülmüştür. Literatüre bakıldığıda; Anadolu lisesi ile endüstri meslek lisesini karşılaştıran herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Yapılan çalışmalarda anadolu lisesi öğrencilerin beden eğitimi dersine yönelik olumlu tutum gösterdiklerini belirten araştırmalar da mevcuttur (Dalgın, 2019; Karataş, 2019). Literatürde, anadolu lisesi öğrencilerinin diğer okullarda eğitim gören öğrencilere göre daha başarılı olmaları sonucu spora yönelik tutumlarda da yüksek puan aldıkları belirtilmiştir (Kapıkıran ve Özgüngör, 2009). Yine literatüre bakıldığında anadolu lisesi ile spor lisesini karşılaştıran bir çalışmada spor lisesi lehine anlamlı farklılık görülmüştür (Duman ve ark, 2020), özel okul ile devlet okulunu karşılaştıran bir başka çalışmada da lise öğrencilerinin özel veya devlet lisesinde okumalarının beden eğitimi dersine karşı tutumda bir farklılık yaratmadığı belirlenmiştir (Çelik ve ark., 2018). Bu araştırma, anadolu lisesinde okuyan öğrencilerin beden eğitimi dersine karşı tutumlarının meslek lisesi öğrencilerine göre yüksek çıkmasının nedenlerinin araştırılması gerektiğini göstermiştir. Özellikle sporun sağlıklı gelişim açısından katkıları olduğu (Bond ve ark. 2002; Çamlıyer ve Çamlıyer, 2001; Hazar, 2000; Hohepa ve ark. 2006; Strohle, 2009). Ergen dönemde tutumların şekillendiği (Güllü ve Güçlü, 2009; Morgan, 2000) bilgileri temel alındığında beden eğitimi ve spor dersine yönelik tutumların iyileştirilmesi daha da önem kazandığı düşünülmüştür.

Tablo 2 incelendiğinde; öğrencilerin devam ettikleri sınıf düzeyi açısından anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Literatüre bakıldığında; bu araştırmanın bulgularını destekleyen çalışmaların (Göksel ve Caz, 2016) aksine sınıf düzeyine göre beden eğitimi dersine yönelik tutumların anlamlı derecede değiştiğini bildiren açılmalar olduğu görülmüştür (Taşgın ve Tekin, 2009; Tavlaş, 2012). Yine aynı tabloda yer alan yaş değişkeni açısından beden eğitimi dersine karşı lise öğrencilerinin tutumları incelendiğinde anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Yapılan araştırmalara bakıldığında; bu araştırma bulgularını destekleyen yayınların (Göksel ve Caz, 2016; Keskin, 2015; Sarper Kahveci ve ark. 2020) aksine yaş açısından beden eğitimi dersine karşı tutumlarını anlamlı bulan araştırmaların olduğu görülmüştür (Belli ve ark. 2019; Duman ve ark., 2020; Toros, 2001).

Tablo 3 incelendiğinde lise öğrencilerinin beden eğitimi dersine karşı tutumları okul dışında katıldıkları etüt veya kurs durumlarına göre incelendiğinde herhangi bir anlamlı farklılık görülmemiştir. Konu ile ilgili literatür incelendiğinde bu değişkeni sorgulayan araştırmalara rastlanmamıştır. Aynı tabloda yer alan öğrencilerin düzenli katıldıkları spor olup olmaması durumuna göre; düzenli her zaman spor yapanların beden eğitimi dersine karşı tutum puanlarının diğer cevaplara göre anlamlı derecede daha yüksek olduğu görülmüştür. Araştırma bulgularına bakıldığında; düzenli

spor yapma her zaman ise tutum puanlarlı yükselmektedir. Hiç spor yapmadığını belirtenlerle bazen spor yapanların beden eğitimi dersine karşı tutum puanları aynı çıktığı görülmüştür. Bu sonuçtan; sporun düzenli yapılmasının ve bu düzenli spora katılmanın her zaman olmasının beden eğitimi dersine karşı tutumu da olumlulaştırmaktadır. Bu bulgulardan spora ilgi gösterenler okul dışında da düzenli spor yaptıkları belirlenmiştir. Literatüre bakıldığında; ailesinde spor yapanın olması, spora katılım gibi özelliklere sahip lise öğrencilerinin beden eğitimi dersine karşı olumlu tutum sergiledikleri görülmüştür (Çelik ve ark.,2018). Ayrıca beden eğitimi derslerinin içeriğinin öğrenci tutumlarını etkilediği (Subramaniam ve Silverman, 2000) bilgileri göz önüne alındığında da beden eğitimi dersinin yaşam için olumlu katkıları olan spora yönelimde katkısının ortaya konması önemli görülmüştür.

KAYNAKLAR

Ada, E. N. D., Comoutos, N., Bal, S. İ., Pehlevan, Z. (2020), Z. Beden Eğitimi Dersine Yönelik Durumsal Güdülenme, Tutum ve İçsel Konuşma Arasındaki İlişki, *Sport Sciences, 15*(4), 53-66.

Ağtaş, B., Bektaş, O., Güneri, E. (2019), Ortaokul öğrencilerinin çevreye yönelik tutum düzeylerinin belirlenmesi, *Online Fen Eğitimi Dergisi*, *4*(1), 66-85.

Bayram, M., Peker, A. T., Aka, S. T., Vural, M. (2019), Üniversite Öğrencilerinin Uzaktan Eğitim Dersine Karşı Tutumlarının İncelenmesi. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, *4*(3), 330-345.

Baysal, Y. E., Mutlu, F. (2019), Cinsiyetin fen laboratuvarına yönelik tutum üzerinde etkisi: bir meta-analiz çalışması (Türkiye örneği). *Kastamonu Eğitim Dergisi*, *27*(5), 1911-1920.

Belli, E., Bedir, F. Turan, M. (2019), Üniversite öğrencilerinin spora yönelik tutumları ile yaşam doyumları arasındaki ilişkinin incelenmesi, ETÜ Sosyal BilimlerEnstitüsü Dergisi (ETÜSBED), 9, 89-103.

Bond, D. S., Lyle, R.M., Tappe, M.K., Seehafer, R.S. ve D'Zurilla, T.J. (2002), Moderate aerobic exercise, t'ai chi and social problem-solving ability in relation to stress, *İnternational journal of stres management*, 9 (4), 329-343.

Canlı, U., Toksöz, İ., Süt, N., & Taşkın, C. (2019), 8. sınıf ve 9. sınıfta öğrenim gören öğrencilerin beden eğitimine dersine ilişkin tutumlarının farklı değişkenler açısından karşılaştırılması, IntJourExerPsyc, 1(1):8-14

Çamlıyer, H., Çamlıyer, H. (2001), *Eğitim bütünlüğü içinde çocuk hareket eğitimi ve oyun* (4. Baskı). Manisa: Emek Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.

Çelik, K., Karagün, E. & Ekiz, Z.D. (2018), Özel ve devlet okullarinda okuyan lise öğrencilerinin beden eğitimi dersine karşi tutumları, Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 7(3), 83-91.

Dalgın, İ. (2019), *Özel ve devlet liseleri öğrencilerinin beden eğitimi ve spor dersine ilişkin tutumları* (Master's thesis, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü).

Duman, S., Karagün, E., Selvi, S. (2020), Anadolu Ve Spor Lisesi Öğrencilerinin Beden Eğitimi Ve Spora Ilişkin Tutumlarinin Incelenmesi, *Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (10), 89-103.

Edginton, C.R., Kirkpatrick, B., Schupach, R., Philips, C., Chin, M.K. & Chen, P. (2011), A dynamic pedagogy of physical education teacher preparation: Linking practice with theory, Asian Journal of Physical Education and Recreation, 16(2), 7-23.

Erim, V., Doğan, İ., Ceyhun, S. (2019), Karabük Ilindeki Yatili Okulda Öğrenim Gören Lise Öğrencilerin Beden Eğitimi Dersi Ve Spora Ilişkin Tutumları, *Electronic Turkish Studies*, *14*(6).

Göksel, A.G., Caz, Ç. (2016), Anadolu lisesi öğrencilerinin beden eğitimi dersine yönelik tutumlarının incelenmesi, Marmara Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, 1(1), 1-9.

Güllü, M. ve Güçlü, M. (2009), Orta öğretim öğrencileri için beden eğitimi dersi tutum ölçeği geliştirilmesi, Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 3 (2), 138-151.

Gürsoy, S., Zekioğlu, A., Gürsoy, R., Çamliyer, H. (2020), Ortaokul Öğrencilerinin Beden Eğitimi Ve Spor Dersine Yönelik Tutumları İle Öğrenmeye Karşı Sorumluluk Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, *Humanistic Perspective*, *2*(1), 9-17.

Güzel, E. (2013), Güzellik Dayatmasi Altinda Tüketim Nesnesine Dönüşen Kadin, *Global Media Journal: Turkish Edition, 4*(7).

Hazar, M. (2000), *Beden eğitimi ve sporda oyunla eğitim,* Ankara: Tutibay Yayınları.

Hohepa, M., Schofield, G. ve Kolt, G.S. (2006), Physical activity: what do high school students think?, *The Journal of Adolescent Health*, 39, 328-336. doi:10.1016/j.jadohealth.2005.12.024

İbrahimli, R. (2019), Ortaokul öğrencilerinin beden eğitimi ve spor dersine ilişkin tutum ve fiziksel aktivite düzeylerinin incelenmesi,

Kangalgil, M., Hünük, D. ve Demirhan, G. (2006), İlköğretim, lise ve üniversite öğrencilerinin beden eğitimi ve spora ilişkin tutumlarının karşılaştırılması, H.Ü. Spor Bilimleri Dergisi, 17 (2), 48-57.

Kapikiran, Ş., & Özgüngör, S. (2009), Ergenlerin sosyal destek düzeylerinin akademik başarı ve güdülenme düzeyi ile ilişkileri, *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, *16*(1), 21-30.

Karagün, E. (2017). Aktif çalişan öğretmenlerin beden eğitimi ve spor dersi hakkindaki görüşleri: İzmit örneği. Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 6 (2), 139-148.

Karaman, E., Elif, Ş. (2019), *Ortaokul öğrencilerinin beden eğitimi ve spor dersine karşı tutumlarının farklı değişkenler açısından incelenmesi (Erzurum il örneği)* (Master's thesis, Sağlık Bilimleri Enstitüsü).

Karataş, M. (2019), *Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin beden eğitimi dersine ilişkin tutumlarının incelenmesi (İstanbul ili örneği)* (Master's thesis, Bartın Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü).

Kaya, A. (2020), *İlköğretim kurumları ikinci kademede öğrenim gören öğrencilerin beden eğitimi ve spor dersine yönelik görüş ve tutumlarının incelenmesi* (Master's thesis, Bartın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Keskin, Ö. (2015), Ortaokul öğrencilerinin beden eğitimi dersine yönelik tutumlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi: Sakarya ili örneği. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.

Kılıç, Ç., Girgin, S. (2019), 2-ÇDM (İki Faktörlü Çevresel Değerler Modeli) Tutum Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması, *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, *6*(1), 38-56.

Morgan, C. T. (2000), Psikolojiye giriş (Çev. S. Karakaş). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayınları.

Pate, R., Corbin, C. & Pangrazi, B. (1988), Physical activity for young people. President's Council on Physical Fitness and Sports Research Digest, 3(3), 1-6.

Sarper Kahveci, M., Bilgin, M., Aydemir U., Ekiz, Z.D., Kısa, C. (2020), Comparıng The Attıtudes Of The Students Who Takesports-Related Lessons At Unıversıtıes Toward Sports, *Internatıonal Refereed Academıc Journal Of Sports, Health And Medıcal Scıences*, (36), 45-62., Doi:10.17363/SSTB.2020.36.5 (Yayın No: 6581311)

Strohle, A. (2009), Physical activity, exercise, depression and anxiety disorders, Bıologıcal Psychıatry - Revıew Artıcle, *Journal of Neural Transmission*. 116: 777–784.

Subramaniam, P.R. ve Silverman, S. (2000), Validation of scores from an instrument assessing student attitude toward physical education, Meas Physical Educ Excer Sci, 4, 29-43.

Taşgın, Ö. ve Tekin, M. (2009), Çeşitli değişkenlere göre ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören öğrencilerin beden eğitimi ve spor dersine ilişkin tutum ve görüşleri, Kastamonu Eğitim Dergisi, 17 (2), 457-466.

Tavlaş, S. (2012), *Erzurum ilindeki ortaöğretim öğrencilerinin beden eğitimi dersine ilişkin tutumlarının incelenmesi,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Toros, T. (2001), *Elit ve elit olmayan erkek basketbolcularda hedef yönelimi, güdüsel (motivasyonel) iklim ve hedeflerin özgünlük ve güçlük derecesi özelliklerinin yaşam doyumuna etkisi,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mersin Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Mersin

Van Wersch, A. K., Trew, E. & Turner, I. (1992), Post-primary school pupil's interest in physical education: age and gender differences, British Journal of Educational Psychology, 62(1),56-72.